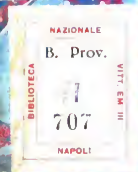
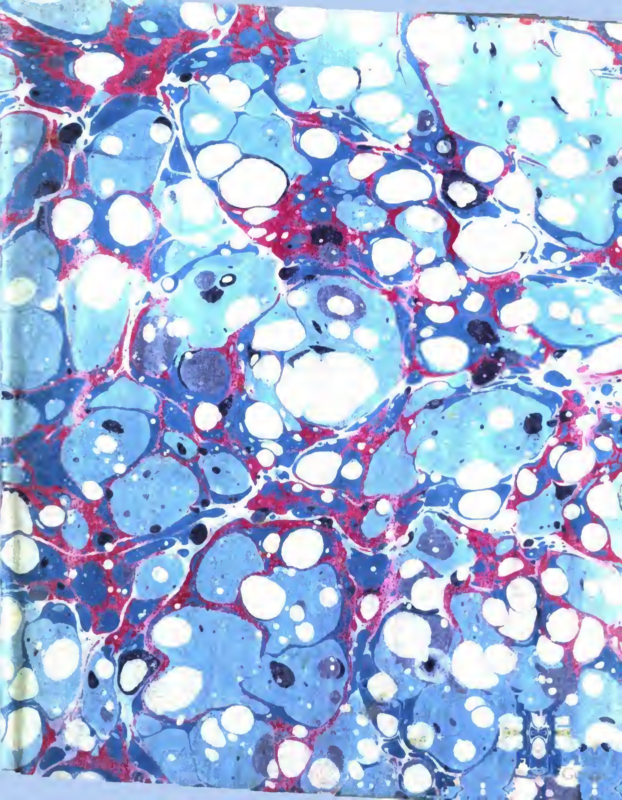

FONDO PIZZOFALCONE

NAZIONALE
B. Prov.
707
BIBLIOTECA
VITT. EM III
NAPOLI

BIBLIOTECA PROVINCIALE
Armadio
Palchetto
Num. d'ordine

SCRIPTORES REI RVSTICAE VETERES LATINI.

TOMVS ALTER

IN QVO

PALLADIVS

VEGETIVS DE MVLO-MEDICINA

GARGILII MARTIALIS FRAGMENTVM

CVM EDITIONIBVS PROPE OMNIBVS ET MSS. PLVRIBVS COLLATI

LEXICON REI RVSTICAE

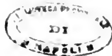
ALIAQVE CONTINENTVR

CVRANTE

IO. MATTHIA GESNERO

ELOQV. ET POES. P. P. GOETTING.

LIPSIAE

SVMTIBVS CASPARI FRITSCH

MDCCXXXV.

PALLADII RVTILII
TAVRI AEMILIANI
DE
RE RVSTICA
LIBRI XIV. &c.

CAPITA
REI RVSTICAE
EX RHEGIENSI EDITIONE
ANNI CIↃ CCCC LXXXII
PALLADII RVTILII
TAVRI AEMILIANI

TITVLI LIBRI I.
Ex membranis MSS.

Tituli mensis Ianuarii.

Tituli mensis Aprilis.

Tituli mensis Maii.

Tituli mensis Iunii.

10 De

10 De oleo chamaemelo.
11 De oenanthe.
12 De alsita.
13 De horis.

Tituli mensis Iulii.

1 De iterandis agris, de messe triticea, de exstirpandis vepribus & filectis, de arboribus operiendis, puluerandis nouellis.
2 De hortis: in eo de cepullis, radicibus, atriplice, ocimo, malua, beta, lactuca, porro, item napis & rapis, cum disciplina sua.
3 De pomis: in eo de implastratione, de piro, malo citreo, ficu, palma.
4 De armentis & gregibus: in eo de admittendis tauris & arietibus.
5 De exstirpando gramine.
6 De vino scillite.
7 De hydromelli.
8 De aceto scillitico.
9 De sinapi.
10 De horis.

Tituli mensis Augusti.

1 De agris exilibus arandis, de apparanda vindemia, de occatione vinearum locis frigidis.
2 De exili & misera vinea reficienda.
3 De pampinandis & obumbrandis vitibus, & extirpandis carectis atque filectis.
4 De vrendis pascuis.
5 De hortis: in eo de rapa & napo, de radice cum disciplina sua, de pastinaca.
6 De pomis.
7 De apibus.
8 De aqua inuenienda.
9 De puteis.
10 De aqua probanda.
11 De aquaeductibus.
12 De mensuris & ponderibus.
13 De confecto melle.
14 De horis.

Tituli mensis Septembris.

1 De agris pinguibus tertiandis vel implendis exilibus, & de stercorando.
2 De serendo tritico & adoreo in locis frigidis & opacis.
3 De remedio falsi humoris, de seminum mensuris & diuersis remediis ad sationem pertinentibus.
4 De serendo hordeo canterino.
5 De lupino serendo.
6 De piso serendo.
7 De sisamo serendo, & proscindendis agris ad Medicam.
8 De vicia & Graeco foeno & farragine serendis.
9 De lupino serendo, qui natus euertatur & loca foecundet exilia.
10 De pratis nouellis formandis, vel veteribus excolendis.
11 De vindemia celebranda.
12 De panicio & milio metendis, & faselo ad escam serendo, & apparandis aucupiis.
13 De hortis: in eo de papauere, brassica, thymo, origano, cappari, cum disciplinis: item nasturcio, anetho, radicibus, pastinacis, cerefolio, lactuca, betis, coriandro, rapis & napis.
14 De pomis: in eo de tubere.
15 De pauimentis solariorum & lateribus.
16 De diamoron.
17 De seruandis vuis.
18 De vite cuius fructus humore putrescit.
19 De horis.

Tituli mensis Octobris.

1 De adoreo & tritico, de hordeo canterino, de herbo, lupino, piso, sisamo & faselo serendis.
2 De lini semine serendo.
3 De notanda vitium fertilitate qua prouidebimus panctioni.
4 De ponendis vineis, vel propagandis, reparandis, putandis, & arbustis.
5 De ablaqueanda nouella.

6 De

Tituli mensis Nouembris.

Tituli mensis Decembris.

TITVLI LIBRI XIV.

De insitione, ex impressis libris.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS, DE RE RVSTICA.

LIBER I.

TIT. I.

PARS est prima prudentiae, ipsam, cui praecepturus sis [a], aestimare personam. Neque enim formator agricolae debet artibus & eloquentia rhetores aemulari, quod [b] a plerisque factum est: qui dum diserte loquuntur rusticis, assecuti sunt, vt eorum doctrina nec a disertissimis [c] possit intelligi. Sed nos recidamus praefationis moram, ne, quos reprehendimus, imitemur. Dicendum autem [cc] nobis est (si diui- 2
na fauerint) de omni agricultura, & pascuis, & aedificiis rusticis, secundum fabricandi magistros, & † aquae inuentionibus, & omni genere eorum, quae vel facere vel nutri-

VARIETAS LECTIONIS.

[*Scripturae varietas quae in* Palladio *occurrit.* LIBRI PRIMI. TIT. I.] a) *es* P. *Lugd.* b) *quod plerique fecere Iuntt.* c) *quidem* inf. *Iuntt.* cc) *a* inf. *Lugd.* †) *corumque* omn.

NOTAE VARIORVM.

PALLADII RVTILII) In veteribus membranis scribitur *Palladius Rutulus*, teste Barthio animaduers. ad Rutilium 1, 208. SCHVRZFL.

1, 1 FORMATOR) Qui vulgo nunc informator. Horatius Od. 3, 24, 52 — *& tenerae nimis Mentes asperioribus. Formandae studiis.* Columella praef. n. 4 *Denique animi sibi quisque formatorem praeceptoremque virtutis e coetu sapientum arcessat.* Sic *informare* idem est, quod *formare* simplex, quod obseruarunt Hottomannus & Passeratius ad Cic. pro Quinctio c. 10. Munckerus ad Hyginum fab. 64. SCHOETTG.

1, 1 DISERTE LOQVVNTVR RVSTICIS) Ex his verbis elicit Franc. Floridus Sabinus Subcis. Lect. 2, 1 non omnes rusticos intellexisse comtam atque Romanam scribendi rationem, sed alia potius & vulgari lingua vsos esse. Et hoc ipsum aliquoties obseruauimus, praecipue apud Columellam, qui latinam linguam, rusticorum scilicet, a Romana eruditiorum aliquoties distinxit. Legat lector caput Floridi citatum, in quo certe non vulgaria occurrunt. SCHOETTG. Collegimus ea, quae rusticis propria, scriptores ipsi nostri tradunt in Indice v. *Rusticae voces.* Caeterum nescio, an Columellam pungat, eloquentem profecto virum, sed ita, (nam alias hoc nomine vix dignus videretur) vt orationis luminibus res obscuras alioquin & humiles illustret atque iniuria ipsi obiiciatur studium eloquentiae. Palladium ipsum rhetoricari nonnunquam obserues v. g. Mart. 10, 36; April. 2, 2; Iun. 7, 6; Iul. 3, 2; Nou. 1, 2; add. Cl. SCHOETTGENIVS ad illa verba 4, 1 *frigus tepore suo mulceat.*

1, 2 ET AQVAE INVENTIONIBVS) Conieceram olim legendum *aquarumque inuentionibus* pro vulgato *eorumque*, quod noster in hoc argumento satis copiosus est Aug. 8 — 12. Tanto facilius obtemperaui ALMELOVEENII & SCHOETTGENII obseruationi, qui monerunt Hadria. Iunium ep. 201 p. 378 e codice Lugdunensi & ex Basileensi Barthium 37, 3 ita legisse, vt iam edendum curauimus.

nutrire oportet agricolam ratione voluptatis, & fructus [d], suis tamen temporibus per vniuersa distinctis. [e] Sane in primis [f] hoc seruare constitui, vt eo mense quo ponenda sunt singula cum sua omni exequar disciplina.

II. PRIMO igitur eligendi & bene [a] colendi agri ratio, quatuor rebus constat, aëre, aqua, terra, industria. Ex his tria naturalia; vnum facultatis & voluntatis [b]. Naturae est quod in primis spectare [c] oportet, vt eis locis quae colere destinabis, aër sit salutaris [d] & clemens, aqua salubris & facilis, vel ibi nascens, vel [e] adducta, vel imbre collecta: terra vero foecunda & situ commoda.

III. AERIS igitur salubritatem declarant, loca ab infimis vallibus libera, & nebularum noctibus absoluta, & habitatorum considerata corpuscula †, si eis [a] color sanus, capitis firma sinceritas, inoffensum lumen oculorum, purus auditus, [& [b] si] fauces commeatum liquidae vocis exercent [c]. Hoc genere benignitas aëris approbatur. His autem contraria noxium caeli illius spiritum confitentur.

IV. AQVAE vero salubritas sic agnoscitur †. Primum ne a lacunis, aut a [a] palude ducatur [b]: ne de metallis originem sumat; sed sit perspicui coloris, neque vllo

VARIETAS LECTIONIS.

d) *vsufructus I. B. R. vsusfructus I. I—G.* e) punct. om. *I. I—G.* f) *pomis I. B. R.* [T. II.] a) *bene* deest *P* b) *est* add. *I. B. R* c) *spectari Lugd.* d) *salubris P.* e) *aliunde* inf. a recent. manu *Lugd.* [T. III.] †) *Corpora Cr.* a) *ei I. B. R. enim P.* b) *& si* om. *Lugd. I. B. R. &* om. *Cr.* c) *emittunt P. emittant Cr.* [T. IV.] †) *cognoscitur Lugd.* a) *a* om. *Lugd. I. B. R. I. I.* b) *deducatur P.*

NOTAE VARIORVM.

2 IN PRIMIS) *In pomis* mauult Hadr. Iunius l. c. Sed nescio, an satis feliciter. Certe non in pomis modo sed in aliis etiam hoc seruauit Palladius.

3 Retulit hunc titulum in L. 1 c. 1 extr. Crescentius.

3 NEBVLARVM NOCTIBVS) Similis fere locutio ei, *virtus virium*, quam in Curtio taxat Clericus in Arte Critica. Nam *nox* h. l. idem est, quod nebula seu densa caligo, qua notione occurrit apud principem Poëtam Æneid. 3, 194 *Tum mihi coeruleus supra caput adstitit imber, Noctem hiememque ferens.* vbi Seruius: *Noctem hiememque, pluuiam cum tenebris.* Et paullo post v. 198 *Inuoluere diem nimbi, & nox humida coelum Abstulit.* Seruius iterum: *Nox humida, nubes caliginosa* SCHOETTG.

3 ABSOLVTA) idem, quod simplex, *soluta*, h. e. libera. Sic & *absoluere somnium* pro soluere dixit Sulpicius Seuerus 1, 11, 6. SCHOETTG.

3 CORPVSCVLA) Lego *corpora*: nam *corpuscula* de homine hoc in loco ineptissime dici inficiabitur nemo. Id tamen ex Petro Crescentio probare possumus, qui libr. 1 c. 11 hunc locum ita transcripsit: *Praeter haec vera dixit Palladius, quod aëris salubritatem declarant loca infimis vallibus libera, & nebularum noctibus absoluta, & habitantium corpora considerata.* PONTED.

3 LIQVIDAE VOCIS) *Vox liquida* est clara & sine raucedine prolata. Horatius Od. 1, 24, 3 — — *Melpomene, cui liquidam pater Vocem cum cithara dedit.* Calpurnius Ecl. 4, 150 *Tam liquidum, tam dulce canunt, vt &c.* *Liquidae* autem voci opponitur torrida apud eundem Ecl. 3, 59 *Ah dolor! & post hoc placuit tibi torrida Mopsi Vox? & carmen inops, & acerbae stridor auenae?* SCHOETTG.

4, 1 DE METALLIS) Obseruandum *metalla* non metallorum quae κατ' ἐξοχὴν ita vocamus, tantum fodinas notare, sed etiam quod & in Isidori verbis obseruare licet, marmoris. Vide Rigaltium ad Grammaticos Veteres p. 280. ed. Goesii, Goesium Ind. Agrar. v. *Metalla*, & locis ab eo adductis adde sequentes. Statius Silu. 3, 1, 5 *Sed nitidos postes, Graiisque effulta metallis Culmina.* Lucanus 4, 303 *Tunc exhausta super multo sudore iuuentus Extrahitur duris silicum lassata metallis.* Id. 6, 24. Inscriptio in basi obelisci Constantiniani apud Ios. Castalionem Var. Lect. c. 20; & Gruterum p. CLXVIII, 3 *Nunc veluti rursus rufis auulsa metallis Emicuit.* Vnde & *metallum* pro petra posuit Sedulius 1, 139 — *Subitas arente metallo Hausit aquas.* Loquitur de populo Israëlitico, qui in deserto de

vllo aut sapore aut odore vitietur, nullus illi [c] limus insidat, frigus tepore [d] suo mulceat, aestatis incendia [e] frigore moderetur. Sed quia solet his omnibus ad speciem † custoditis occultiorem noxam tectior ‡ seruare natura, ipsam quoque ex incolarum salubritate noscamus: si fauces bibentium [f] purae sunt, si saluo [ff] capite, in pulmonibus ac † thorace aut nulla est aut rara caussatio. nam plerumque has noxas corporis ad inferiorem partem, quae supra sunt corrupta demittunt; [‡ vt vitiato capite ad pulmones [g] 2
vel stomachum morbi caussa decurrat] tunc culpandus aër potius inuenitur. Deinde si venter, aut viscera, vel latera, vel renes nullo dolore aut inflatione vexantur [h]; si vitia nulla vesicae sunt. Haec [i], atque his similia si apud incolas pro maiori parte constare videris, nec de aëre aliquid nec de fontibus suspiceris.

V. In terris vero quaerenda foecunditas: ne alba & nuda sit gleba, ne macer sabulo sine admistione terreni, ne creta sola, ne arenae squallentes, ne ieiuna glarea, ne aurosi † pulueris lapidosa macies, ne salsa vel amara, ne vliginosa terra, ne tofus arenosus

VARIETAS LECTIONIS.

c) *ibi I. B. R.* d) *tempore P. I B. R.* e) *suo* inf. *P. frigore* om. *I. B. R. suo rigore Iuntt.* †) *specimen Lugd* ‡) *tectorum aquarum inferre Cresc.* f) *bidentium H. Steph.* ff) *si saluum caput, si Cresc.* †) *aut Lugd.* ‡) *sed* inf. *I. B. R.* g) *pulmonem I. B. R.* h) *vexentur* ante *Com. vexantur* etiam *Lugd.* i) *Haec & similia P. his* om. etiam *Lugd.* [T. V.] †) *arenosi Cresc.* & recent. manus in *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

de petra a Mose percussa bibit. Miror autem, quare Palladius aquas de metallis non adprobet, quum alias aquae ex fodinis & mineralibus praecipue saluberrimae esse soleant. Nisi hic quoque intelligamus marmorum metalla, ex quibus aqua non adeo potest esse salubris. SCHOETTG.

4, 1 FRIGVS TEPORE SVO MVLCEAT) Nimium cito sui oblitus est Palladius, qui titulo 1 dixerat *agricolae formatorem artibus & eloquentia rhetorem aemulari non debere* Ecce enim annon hi sunt rhetorum flosculi? titulo antecedente dixit: *fauces commeatum liquidae vocis exercent.* Iam de aqua pergit: *frigus tepore suo mulceat, aestatis incendia frigore moderetur.* Haec certe oratorem & declamatorem melius decuissent, quam rustici praeceptorem, qui dixisset, *aquam, quae bona sit, hieme tepidam, aestate vero frigidam esse debere.* SCHOETTG.

4, 1 SED QVIA SOLET) Crescent. 1, 3 extr.

4, 1 CAVSSATIO) morbus. *Caussa* etiam malam valetudinem notat. Prudentius περὶ στεφάνων 1, 19 *Inde larga fonte ab ipso dona terris influunt, Supplicum caussas petitis quae medelis inrigant.* Paullinus Petrocorius de Vita Martini 2, 641 *Quin & contactus tantum, vel fimbria vestis Raptaque certatim, disrupto vellere, fila Omnibus in caussis celeres habuere medelas.* Loquitur de veste Martini, quam varios morbos sanasse testatur etiam Sulpicius Seuerus. Videatur Vlitius ad Gratium v. 53 & 346; it. Rhod. ad Scribo. comp. 228. Sumta est autem haec locutio ex militia Romana, in qua qui vel aetatem, vel vitium aut morbum corporis poterant *caussari, caussaria missione* missi dicebantur. Vtitur hac voce ea significatione Sulpicius Seuerus tom. 1 epist. 3, 13 vbi Martinum suum ita loquentem introducit: *Grauis quidem est, Domine, corporeae pugna militiae, & iam satis est, quod hucusque certaui; sed si adhuc in eodem labore pro castris tuorum stare me praecipis, non recuso, nec fatiscentem caussabor aetatem.* Ille quoque qui *caussaria missione* missus erat dicitur *Caussarius* in Notis Tyronis & Senecae p. 8. Caeterum ne de caussaria missione prolixi simus, conferendi Bapt. Pius annot. prior. c. 4; Politianus Misc. c. 92; Godeleuaeus ad Liuium 6, 6; Marcellus Donatus ad Spartiani Hadrianum p. 1075; Lipsius de Militia Romana 5 Dial. 19. SCHOETTG.

4, 2 [VT VITIATO CAPITE) Quae inclusi, glossam puto. Certe ἐπεξήγημα esse eorum quae praecedunt, apparet. Si quis tussit aut nauseat, post capitis aliquam noxam aut grauedinem: aëris culpa accusatur: sed si tussiat, si nauseet saluo capite; penes aquam vitium esse intelligitur. Hanc sententiam esse Palladii, etiam hic aduersus professionem suam rhetoricantis, arbitror. Vtrum recte ille philosophatus sit, viderint Medici.

5 Hunc titulum in librum suum retulit Crescen. 2, 26 & 27 Palladius autem hausit pleraque ex Col 2, 2: quem ante oculos habuit etiam Plinius 17, 4, 5 f 3, qui tamen pleraque signa ambigua & fallacia esse docet.

5, 1 AVROSI PVLVERIS) Lexica ab *auro* deriuant Puto singularem quendam colorem indigitari, adeoque *aurosus puluis* esset *grandior & coloris aurei, metallicaeque duritiae*, prout explicat Barthius Adu. 39, 8. Occurrit apud

nosus atque ieiunus, ne vallis nimis opaca & solida ‡: sed gleba putris & fere nigra, & ad tegendam se graminis sui crate sufficiens; aut misti coloris, quae etsi rara sit, tamen
2 pinguis soli adiunctione glutinetur. Quae protulerit nec scabra sint, nec [a] retorrida [b], nec succi naturalis egentia [c]. Ferat, quod frumentis dandis vtile signum est, ebulum, iuncum, calamum, gramen, trifolium non macrum, rubos pingues, pruna siluestria. Co-
3 lor tamen [d] non magnopere quaerendus est, sed pinguedo atque dulcedo. Pinguem sic agnoscis: Glebam paruulam [e] dulci aqua cum [f] spargis & subigis, si glutinosa est & adhaeret, constat illi inesse pinguedinem. Item scrobe effossa & repleta, si superauerit terra, pinguis est: si defuerit, exilis: si conuenerit aequata, mediocris. Dulcedo autem cognoscitur, si ex ea parte agri quae magis displicet, glebam fictili vase dulci aqua
4 madefactam iudicio saporis explores. Vineis quoque vtilem [ff] per haec signa cognosces: si coloris & corporis rari aliquatenus, atque resoluti est; si virgulta, quae protulit, lenia [g], nitida, procera, foecunda sunt, vt piros siluestres, prunos [h], rubos caeteraque huius-

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *squalida* iidem. a) *nec* om. *P.* b) *retorta I. B. R.* c) *egentia ferat. Quod* ante Commel. *ferat* om. *P.* d) *namque I. I — G. tamen* etiam *Lugd.* e) *paruum P.* f) *conspargis P. B. R. conspergis I. I — G.* ff) *terram* ins. rec. manus in *Lugd.* g) *laeuia Iunte.* h) *f̃nus, rubus P.*

NOTAE VARIORVM.

Vegetium art. vet. 2, 17, 1 *Si auroso colore fuerit* (membrana pupillae) *insanabilem scias.* SCHOETTG. *Arenosum* pulnerem praetulerim, eumque dici puto minutissimum arenae genus duritiem & rigorem arenae habens, & nihil vel parum viscidae illius & limosae naturae, qua proprie aluntur plantae. Quod in Lexicis praesidium arcessitur huic voci ex Lampridii Eleogab. c. 31 extr. nihil est. Verba sunt, *saepe auri porticum strauit, & argenti.* Nolui tamen receptam lectionem loco mouere.

5, 1 NE TOFVS ARENOSVS ATQVE IEIVNVS.) In Crescentio: *Nemons arenosus, atque ieiunus.* Sed illa lectio optima videtur; nam ab illo Columellae loco libr. 4 cap. 22 *arenosus etiam tofus, & plus iusto ieiunus sabulo*, haec accepisse Palladius videtur. PONTED.

5, 1 VALLIS — SOLIDA.) Mons e saxo constans solidus iure vocatur, vallis autem, quae terra a superioribus partibus deuoluta aggeratur, quo pacto? Egregie itaque excerpsit Crescentius: *ne vallis nimis opaca & squalida.* PONTED.

5, 1 PVTRIS) ab aëre & aqua bene dissoluta. Virg. Ge. 1, 43 *Vere nouo gelidus canis cum montibus humor Liquitur, & Zephyro putris se gleba resoluit.* Vbi Probus: *Putris, i. e. humecta, mollificata & solubilis. Venti enim occidentales mollificant & humectant.* SCHOETTG.

5, 1 GLVTINETVR) In excerptis Pithoeanis & glossis Isidori: *glis, glitis, humus tenax;* pro quo tamen Tollius ad Ausonium Idyll. 12, p. 489 legi iubet: *glus, glutinis.* Inde *glutinare*, quod est, pinguis terrae immistione terram raram crassiorem & pinguiorem facere. SCHOETTG. Solum pingue nisi simul eretosum sit, ad sabulonem temperandum satis esse non potest. Quod Columellae testimonio comprobatur, qui libro 2 cap. 16 *Si tamen*, inquit, *nullum genus stercoris suppetet, ei multum proderit fecisse, quod M. Columellam patruum meum, doctissimum ac diligentissimum agricolam, saepenumero vsurpasse memoria repeto, vt sabulosis locis cretam ingereret: cretosis ac nimium densis sabulum.* Quare facile assentior Crescentio qui transcripsit: *Tamen pinguis & cretosi soli adiunctione glutinetur.* PONTED.

5, 2 SCABRA) Haec vox quotiescumque de frugibus adhibetur, semper notat *rubiginosum. Rubiginis* enim epitheton *scabra* est apud Virgil. Georg. 1, 495: & *scabies* quoque pro rubigine ferri vsurpauit Guntherus Ligurin. 8, 666. SCHOETTG.

5, 2 RETORRIDA) *Retorridus* est succi naturalis egens. Plinius H. N. 17, 5 *Frigidam autem* (terram ostendunt) *retorride nata.* Coniungit eum *scabro* etiam Columella 3, 11 *Igitur si non retorrida & scabra, sed leuia & nitida & prolixa foecundaque viderimus: & c. 13 aut scabras & retorridas facere.* SCHOETTG.

5, 2 FERAT — EBVLVM) Eadem plane exstant apud Columellam 2, 2. Anatolius Geopon. 2, 10 *ἔνιοι γλυκεῖαν τεκμαίρονται τὴν γῆν καὶ ἀπὸ τῶν φυομένων ἐν αὐτῇ ὁλοσχοίνων, ἢ καλάμου πλωΐδος, ἢ βάτου. Quidam dulcem terram coniectant & ex nascentibus in ipsa iuncis holoschoenis appellatis, aut calamo natatili, aut rubo.* SCHOETTG.

5, 3 SCROBE EFFOSSA) Vid. Geop. 2, 11; Virgil. 2, 227 sq.

huiusmodi, neque intorta, neque sterilia †, neque macra exilitate languentia. Situs 5
vero terrarum neque planus, vt stagnet; neque praeruptus, vt defluat; neque obrutus,
vt in ‡ imum deiecta valle subsidat; neque arduus, vt tempestates immodice sentiat &
calores: sed ex his omnibus vtilis semper est [i] aequata mediocritas [k], & vel campus
apertior, & humorem pluuium cliuo fallente subducens; vel collis molliter per latera
inclinata deductus; vel vallis cum quadam moderatione, & aëris laxitate submissa; vel
mons alterius culminis defensus obiectu, & a molestioribus ventis aliquo liber auxilio,
vel sublimis, asper, sed nemorosus, & herbidus [l]. Sed cum sint genera terrarum plu- 6
rima, vt pinguis aut macra, spissa vel rara, sicca vel humida, & ex his pleraque vitio-
sa, tamen propter seminum differentiam saepe necessaria [m] maxime, sicut supra dixi,
eligendus est pinguis ac resolutus ager, qui minimum laborem poscit [n], & fructum ma-
ximum reddit. Secundi meriti est spissus, qui labore quidem maximo, tamen ad vota
respondet. Illud vero deterrimum genus est, quod erit siccum simul & spissum, &
macrum vel frigidum: qui ager pestiferi more fugiendus est.

VI. Sed vbi haec, quae naturalia sunt, neque humana ope curari possunt, diligentius aestimaueris, exsequi te conuenit partem, quae restat industriae: cuius haec erit cura vel maxima, vt has, quas subieci, ex omni opere rustico in primis debeas tenere sententias. Praesentia domini prouectus est agri. Color terrae non magnope-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *debilia Cr.* ‡) *vt ima valle subsidat MS.* ap. Barth. 38, 10. i) *& P. & adaequata Cr.* k) *requiratur* inf. *Cr.* l) *herdus I. B. R.* m) *necessariam* omn. n) *petit I. B. R. petit Cr.* & *Lugd.* qui om. *&*.

NOTAE VARIORVM.

5, 5 CLIVO FALLENTE) *Cliuus fallens* est modicus, qui sensim aquam deducat. *Fallere* enim est tecte rem gerere, quam non speres. Minucius Felix: *oram curui molliter littoris iter fabulis fallentibus legebamus.* Auienus ora maritima: *Formam locorum & arua naturalia Fefellit arte.* BARTHIVS 39, 8. Plinius epist. 5, 6, 14 *Ita leniter & sensim cliuo fallente consurgit.* SCHOETTG.

5, 5 MOLLITER) leuiter. Caesar B. C. 2, 10; Minucius Felix 3, 4; Col. 1, 2, 4: & opponitur *arduo*, quod celeriter in altitudinem excrescit, & difficile superatu est. Idem notant verba paullo post sequentia: *cum quadam moderatione.* SCHOETTG.

5, 6 NECESSARIA) Legendum *necessaria*, non *necessariam*: praeterea τὸ *maxime* sequenti periodo annectendum videtur. Haec ex Crescentio emendauimus. PONTED. *Necessariam* peperit sequens *maxime*: quo lubentius Clmo viro obsecuti sumus.

5, 6 SECVNDI MERITI EST SPISSVS AGER.) Ager spissus, nisi pinguis, maxime improbandus erit: esset enim non *secundi meriti*, sed *deterrimi generis*, vt ipse Palladius adiecit: *Illud vero deterrimum genus, quod erit siccum simul & spissum, & macrum & frigidum.* Potior itaque est lectio in Crescentio: *Secundi meriti est spissus & pinguis ager.* PONTED.

5, 6 AD VOTA RESPONDET) *Votum* rustici vt terra sit frugifera, huic *respondet* siue satisfacit terra, quando optatos fructus profert. Virgilius Georg. 1, 38 *Illa demum seges votis respondet auari Agricolae, bis quae solem, bis frigora sensit.* Columella 2, 9, 7 *Ea* (satio bimestris) *locis praegelidis ac niuosis, vbi aestas est humida, & sine vaporibus, recte committitur: caeteris admodum raro respondet.* Idem 3, 3, 4 *Nam frumenta maiore quidem parte Italiae quando cum quarto responderint, vix meminisse possumus.* Et sic idem locis quamplurimis. Plura Gronouius Obs. 2. 4: Schefferus ad Fragmentum Petronii Traguriannm p. 214. SCHOETTG.

5, 6 PESTIFERI MORE) Videtur superstitio apud veteres fuisse, agros quosdam esse pestilentes. Sic apud Plautum Trinummo seruus tertio vel quarto quoque sulco boues in domini sui agro mori dicit. BARTHIVS 38, 10. De superstitione nescio. Sed *pestilentem fundum* vitari iubent v. g. Cato 1, 2. Varro 1, 12, 2. Col. 1, 3, 1 sq. vid. quae notantur mox ad 6, 5.

6, 1 PRAESENTIA DOMINI) Vid. quae dicta sunt ad Cato. 4, 2 & Col. 1, 1, 18.

6, 1

gnopere desideretur, quia bonitatis [a] incertus est auctor. Genera omnium surculorum
vel frugum praeclara, sed terris tuis experta committe. in nouo enim genere seminum,
ante experimentum non est spes tota ponenda. Locis humidis semina citius quam siccis
degenerant: quare subinde succurrat electio. Ferrarii, lignarii, doliorum cuparumque
factores necessario habendi sunt, ne a labore solenni † rusticos causa desiderandae vrbis
auertat. Locis frigidis a Meridie vineta ponantur; calidis, a Septentrione; temperatis,
3 ab Oriente, vel, si necesse sit, Occidente. Operarum ratio vnum modum tenere non
potest in tanta diuersitate terrarum: & ideo ‡ soli & prouinciae consuetudo facile osten-
det [b], qui [c] numerus [d] vnamquamque rem faciat, siue in surculis, siue in omni genere
satorum. Quae florent, constat non esse tangenda. Bene eligi serenda non possunt, nisi
hoc officium prius eligens [dd] assumat. In rebus agrestibus maxime officia iuuenum
4 congruunt, imperia seniorum. In vitibus putandis tria consideranda sunt, fructuum
spes, successura materies, locus qui seruet ac reuocet. Vitem si maturius putes, plura
sarmenta: si serius, fructus plurimos consequeris. De locis deterrimis sicut arbores,
ita vites [e] conuenit ad meliora transferre. Post bonam vindemiam strictius, post exi-
guam latius † puta. In omni opere inserendi, putandi, ac recidendi, duris & acutis
vtere ferramentis. In vite vel arbore quae facienda sunt, perage ante apertionem
floris & gemmae. In [f] vineis aratro praetermissa fossor emendet. Locis calidis, sic-
cis, apricis, pampinandum non est, cum magis vitis optet [g] operiri. Et vbi vineas
Vulturnus exurit, aut flatus aliquis regioni [h] inimicus, vitem tegamus straminibus vel
5 aliunde quaesitis. Ramus laetus, viridis & sterilis in media olea abscindendus est, velut
totius

VARIETAS LECTIONIS.

[T. VI.] a) *bonitatis* om. *P.* †) *solemni Lugd.* ‡) Pro *ideo* alia vox sed inducta, vt legi non possit, in *Lugd.* b) *ostendit I. L. — G.* c) *quis P. I. B. R.* d) *modus I. B. R.* dd) *electus MS.* apud Barth. *38, 10. Lugd.* e) *homines Lugd. I. B. R.* †) *largius Lugd.* f) *Quae inuenies ar. P.* g) *oportet I. B. R.* h) *regionis* omnes praeter *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

6, 1 BONITATIS INCERTVS) Sic etiam de probatione terrae per visum Anatolius Geop. 2, 10 ἀσθενὴς αὕτη καὶ οὐ πολλοῦ ἀξία. SCHOETTG. Iam laudauimus Plin. 17, 4 s. 3.

6, 2 TERRIS TVIS EXPERTA) Colum. Arb. 20, 1.

6, 2 SPES TOTA) Quid si *tuta?*

6, 2 FACTORES) Τὸ *factor* in Christianis Poëtis & alibi perperam latinitate damnarunt eruditi. Eo vtitur Cato 64 de R. R. BARTHIVS 38, 10.

6, 2 LOCIS FRIGIDIS) Vide Democritum Geop. 5, 4. SCHOETTG.

6, 2 OPERAR. RATIO) Pungit, credo, & hic Columellam, qui diligenter, nescio quam feliciter, hanc rei rusticae partem exsecutus est.

6, 3 IN TANTA DIVERSITATE) MS. Codex habet: *potest intemperata diuersitate terrarum.* Ego hoc melius arbitror. BARTHIVS l. c.

6, 3 NISI HOC OFFICIVM) Non intelligere me istue, fateor, neque si *electus* praeferamus.

6, 3 OFFICIA IVVENVM) Respicit illud Hesiodi: Ἔργα νέων, βουλαὶ τε μέσων, εὐχαὶ τε γερόντων. SCHOETTG.

6, 4 OPTET OPERIRI) Scripta lectio: *vites oportet operiri.* Vulgata melior est. Nam *fateri respondere, poscere, petere, velle*, mille talia ab hominibus scriptores ad plantas referunt. Sic Horatius de boue: *Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.* BARTHIVS l. c. Accommodatiora, spero, exempla huius rei sunt, quae damus in Indice, tit. Varronis metaphorarum.

6, 4 VVLTVRNVS) Ita in partibus prouinciae Baeticae vocabatur Eurus teste Columella 5, 5, 15 vbi de eadem re agit. SCHOETTG.

6, 5 RAMVS LAETVS, VIRIDIS ET STERILIS) Ita omnes editi, & codex quoque Lugd. Commelinus autem τὸ *laetus* vncis inclusit, quasi commode abesse possit, quod tamen non est. Nam haec tria verba quam optime coniuncta stare possunt in textu. *Ramus laetus* est, qui nimius est in proferendis fructibus; *viridis*, qui multum quidem succum habet, sed non semper fructus. Ergo sensus auctoris est:
Ramus

totius arboris inimicus. Sterilitas & pestilentia aequo modo fugiendae [i] sunt [l]. In pa-
stinato solo inter nouellas vites omnino nihil est conserendum. Graeci iubent, exceptis
caulibus, tertio anno quae libebit, iniungere. Omnia legumina Graecis auctoribus, se-
ri iubentur in sicca terra: faba tantummodo in humida debet [m] spargi. Domino vel 6
colono confinia possidenti, qui fundum vel agrum suum locat, damnis suis ac litibus
studet. In agro periclitantur interiora, nisi colantur extrema. Omne triticum in [n]
solo vliginoso post tertiam sationem in genus siliginis [o] commutatur. Tria mala aeque
nocent, sterilitas, morbus, vicinus. Qui terram sterilem vineis occupat, & labori- 7
bus † suis & sumtibus est inimicus. Campi largius vinum, cólles nobilius ferunt.
Aquilo vites sibi obiectas foecundat, Auster nobilitat. Ita in arbitrio nostro [p] est, v-
trum [q] plus habeamus, an melius. NECESSITAS feriis caret. Quamuis tempe-
ratis agris serendum sit, tamen si siccitas longa est, semina occata [r] tutius in agris,
quam in horreis seruabuntur. Viae [s] malitia aeque [t] & voluptati [u] & vtilitati aduer-
sa est. Qui agrum [x] colit, grauem tributis † creditorem patitur, cui sine spe absolutio- 8
nis astrictus est. Qui arando crudum solum inter sulcos relinquit, suis fructibus dero-
gat, terrae vbertatem ‡ infamat. FOECVNDIOR est culta exiguitas, quam magni-
tudo

VARIETAS LECTIONIS.

i) *fugienda I.B.R.* l) *vel si secum vtreque non fuerint* inser. *P. & Lugd.* m) *terra iubetur P. aspergi Lugd.* n) *in* om. *Lugd. I. B. R.* o) *saliginis I.B.R.* †) *lateribus Lugd.* p) *nostro* om. *P.* q) *vtrum* om. *Lugd. I. B R* r) *locata I.I — St. occata* etiam *Lugd.* s) *Viae* deest *P.* t) *aquae vel. P.* u) *voluptatis & vtilitatis I B.R.* x) *agrum* om. *B. R.* †) *tributi Lugd.* ‡) *vber* idem.

NOTAE VARIORVM.

Ramus laetus, viridis & sterilis in media olea aeque abscindendi sunt. *Laetus*, ne nimis luxuriet, totique arbori damnum adferat; *viridis*, quia omnem fere succum ad se trahit, & ob id reliquis ramis detrahit; *sterilis* vero, quia eius nulla plane vtilitas. SCHOETTG. Vid quae notamus ad Pall. F. 12, 2.

6, 5 FVGIENDAE SVNT) Vbi distinctio est, inseruntur in libro scripto haec verba: *Vel si sec. vtreque non fuerint.* Quibus quid faciant videant eruditi. Eandem & in alio Codice Basileensis Academiae inueni. BARTHIVS 38, 10 Scribendum vt erat in Leidensi: *Sterilitas & pestilentia aequo modo fugiendae sunt, vel si secum vtraeque non fuerint. In pastinato &c.* id est: etiam si non sint vna, coniunctum vitium in vno loco. Potest enim esse sterilitas, vbi non est pestilentia: & potest esse pestilentia etiam in vbertate. Varro: *Contraque in pestilenti calamitas, quamuis in feraci agro, colonum ad fructus peruenire non patitur.* Columella: *Neminem enim sanum debere facere sumtus in cultura sterilis soli: nec rursus pestilenti, quamuis feracissimo pinguique, agro dominum ad fructus peruenire* Plinius: *Atilius Regulus ille Punico bello bis Cos. aiebat neque foecundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effoetis saluberrimum.* Haec *Gronouius* Obseru. 2. 16. Cf. Sect. 6.

6, 5 GRAECIS AVTORIBVS) Leontius Geop. 2, 13. SCHOETTG.

6, 7 LABORIBVS) Multo concinnior videbatur nobis Lugdunensis Codicis lectio, *lateribus:* quae vox ad dicentium quidem contentionem alias fere pertinet, sed etiam de reliquo corporis motu adhibetur commode, in primis vbi anhelitus & gemitus solet intercedere. Ita *ex lateribus & lacertis suis nobilitatum* Milonem habes Cic. de Senect. 9. Quid sit *lateri parcere*, & contra *exhaustum latus* apud Iuuen. 6, 37 & in nequioribus carminibus, non doceo.

6, 7 CAMPI LARGIVS VINVM) Hausit haec ex Col. 2, 3, 6. SCHOETTG.

6, 7 OCCATA) Vid. Col. 2, 8, 4 in primis illa, *nam quod sicco loco ingestum & inoccatum est, perinde ac si repositum in horreo non corrumpitur* &c. Qui metuit, ne *occata* etiam ad horrea referatur, parum attendit.

6, 8 TERRAE VBERTATEM) Idem praecipit 2, 3 *Vber* vero scripta lectio praefert. Ita ipse hoc libro cap. 7 *in degeneres surculos vber soli feracis expenderit*; & cap. 33 *Pratis vero recentia stercora proficient ad vber herbarum.* Et notum est illud Appuleianum: *Vbi vber, ibi tuber.* BARTHIVS 38, 10. Eadem cum ipso habet Zinzerlingius Promulsf. Crit. iuu. c. 25 qui alium codicem & exempla profert. Similem porro locutionem obseruauimus apud Aeneam Gazaeum in Theophrasto tom 12. Bibl. P. P. p. 630. τὰ δὲ φυτὰ διαβάλλειν, ὅτι μὴ τὴν γῆν οἷα βοῦς ἐργάζεται.

9 tudo neglecta. Nigras vites omnino repudies, nisi in prouinciis, & [y] eius generis quo acinaticium † fieri consueuit. Longius adminiculum vitis incrementa producit. Teneram & viridem vitem ferri acie ne recidas. Omnis incisura sarmenti auertatur a gemma, ne eam stilla, quae fluere consueuit, extinguat. Pro macie vel soliditate vitium nutrienda sarmenta putator iniungat. Terra profunda (quod Graeci asserunt) oleae grandes arbores efficit, fructus minores, & aquatos ac seros, magisque amurcae proximos. Aër

10 oleas tepidus iuuat, & ventis [z] mediocribus sine vi & horrore perflabilis. Vitis quae ad iugum colitur, per aetates [a] ad hoc perducenda est, vt locis molestioribus quatuor pedibus a terra, placidioribus vero septem summitas eius insurgat. Hortus qui caelo clementi subiacet, & fontano humore percurritur, propo est vt [b] liber sit, & nullam serendi disciplinam requirat. Subligatio acerbis vuis facienda est, quando excutiendi aut rum-

11 pendi acini nulla formido est. Ligatura in vitibus locum debet mutare, ne vnum semper assiduitas conterat vinculorum. Fossorem si apertus vitis oculus viderit, caecabitur spes magna vindemiae: & ideo, dum est clausus [c], fodietur [d]. Terrae altitudinem cum foecunditate, si ad frumenta, duobus pedibus explora: quatuor vero, si ad arbusta vel vites. Vitis nouella vt facile incrementum dilecta [e] consequitur; ita interitum ce-

12 lerem, si negligatur, incurrit. Modum tene aestimatis facultatibus tuis in assumtione culturae, ne superatis viribus, excedente mensura, turpiter deseras, quod arroganter assumis. Semina plusquam annicula esse non debent, ne vetustate corrupta non prodeant. Frumentum collis quidem [f] grano robustius, sed mensurae minus refundet. Omnia quae feruntur, crescente luna, & diebus tepidis sunt serenda. nam tepor euocat [g], fri-

13 gus includit. Si tibi ager est siluis inutilibus tectus, ita eum diuide, vt loca pinguia puras reddas nouales, loca sterilia siluis tecta esse patiaris, quia illa naturali vbertate respondent, haec beneficio laetantur incendii. Sed sic vrenda distingues, vt ad incensum agrum

VARIETAS LECTIONIS.

y) *in quibus eius I I — G.* †) *acinaticum Barth. acinacium Lugd.* crasa syllaba *ti.* z) *ventus mediocris I I — G.* nobiscum etiam *Lugd.* a) *aetatem I. I — G.* b) *vt* deest *I. B. R.* c) *clausa I. B. R.* d) *fodietur I. B R. fodiatur I. I — G.* e) *cultu I. I — G. dilecta* etiam *Lugd.* f) *quidem* deest *I. B. R.* g) *vocas I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

6, 9 NIGRAS VITES) Vuas nigras non saepe alias occurrentes ita describit Florentinus Geopon. 5, 2 quod densos habeant acinos, & albam medullam, bonumque & multum & durabile vinum producant.

6, 9 ET EIVS GENERIS, QVO ACINATICIVM) Forte bona lectio est haec: *in prouinciis eius generis, quibus acinaticium fieri consueuit.*

6, 9 ACINATICIVM) Vinum est generosissimum, quod copiose admodum describit Cassiodorus Var. 12, 4. SCHOETTG.

6, 9 QVOD GRAECI — SEROS) Florentinus Geop. 9, 4 *Τὴν δὲ βαθύγεων οὐκ ἐπαινοῦμεν — πολὺ δὲ μᾶλλον φευκτέον τὴν καθυγρασμένην. τὸν γὰρ καρπὸν ἐλάττω φέρει, καὶ τὸ γένημα ὑδατῶδες.* De *sero* fructu nihil Graeci. Neque apparet cur *seros* posuerit Palladius inter *aquatos* atque *amurcae proximos.* Suspicor *serosos* vel *ἐπεξηγηματικῶς* adiecisse Palladium, vel alium, qui insolitam vocem, *aquosos* interpretari vellet.

6, 11 LOCVM DEBET MVTARE) Vid. Col. 5, 6, 27.

6, 11 FOSSOREM) Elegantissimum est illud, neque puto Palladii, quem scio omnia fere exscripsisse ex antiquioribus. Et talibus pari acumine dictis hodieque rustici mirifice capiuntur, meliusque ea memoria seruant. BARTHIVS 38, 10. In Varrone praesertim hanc elegantiam obseruamus vid. Ind. Sed frequenter satis etiam talia Palladius affectator. talis eloquentiae, quidquid etiam in ipso prooemio dicat. Caeterum si demseris allegoriam hoc vult, ne immittatur vineae florenti fossor, cum facile nimis flores, vindemiaeque spes decutiantur.

6, 11 DILECTA) Egregie MS. Codex: *incrementum dilecta consequitur.* Sic Septimius in opusculis: *Inquit amicus ager domino Si bene mi facias, memini.* BARTHIVS l. c.

6, 13 INCENDII) Hoc ne vult, vt silua incensa cineribus ipsis terra stercoretur? Si ita est, quomodo ad incensum agrum post quinquennium

agrum post quinquennium reuertaris: ita efficies, vt aequaliter vel sterilis gleba cum foecunda [h] contendat. Graeci iubent oliuam, cum plantatur & legitur, a mundis pueris 14
atque virginibus operandum: credo recordati [i] arbori huic esse praesulem Castitatem. Nomina frumentorum superfluum est praecipere, quae aut loco subinde, aut aetate mutantur. Hoc satis est, vt eligamus praecipua in ea regione quam colimus, vel exploremus aduecta. Lupinus & vicia pabularis, si virides succidantur, & statim supra sectas eorum radices aretur, stercoris similitudine agros foecundant: quae si exaruerint [l] ante quam proscindas, in his terrae succus aufertur. Ager aquosus plus stercoris quaerit; 15
siccus, minus. Calidis, maritimis, siccis, apricis, campestribus locis omne opus vinearum maturius inchoëtur; frigidis, mediterraneis, humidis, opacis, montanis locis tardius: quod non solum de mensibus aut diebus dixerim, sed [etiam [m] de] horis operandi. Omne opus rusticum, cum fieri praecipitur, neque cito est, si ante quindecim dies; neque tarde, si post quindecim fiat. Frumenta omnia maxime laetantur patenti campo & soluto, & ad solem recliui †. Spissa & cretosa & humida terra bene far ‡ & 16
triticum nutrit. ordeum agro [n] soluto delectatur, & sicco: nam si [o] in lutoso [p] spargatur [q], moritur [r]. Trimestris [rr] satio locis frigidis [& [s]] niuosis conuenit, vbi qualitas aestatis humecta est, caeteris raro respondet euentu. Semen trimestre locis tepidis melius respondebit, si seratur autumno: si necessitas coget † in [t] salsa terra aliquid operari [u], extremo autumno plantanda est vel conserenda, vt malitia eius hibernis imbribus eluatur. Aliquid etiam terrae dulcis, vel arenae fluuialis † subiiciendum est, si illi virgulta committimus. Seminarium mediocri terra instituere debemus, vt ad meliorem, quae 17
sata fuerint, transferantur. Lapides qui supersunt [x], hieme rigent, aestate feruescunt: idcirco satis arbustis & vitibus nocent [y]. Terra, quae circa arbores mouetur, ita est vicibus permutanda, vt ei quae in summo fuerat, ima succedat. In laetandis arboribus 18
crates faciemus, terram prius trunco admouentes, & mox laetamen; vt sic opus natura

VARIETAS LECTIONIS.

h) *foecunditate Lugd. I. B. R.* i) *recordari I. B. R.* l) *ex se aruerint Lugd Barth. I. B. R.* m) *etiam de* om. *Lugd. I. B. R.* †) *reclini Lugd.* ‡) *farrem Barth.* n) *agro* om. *Lugd. I. B. R.* o) *si* om. *I. I — G.* p) *agro* add. *Lugd. I. B. R.* q) *sparsum I I — G.* r) *morietur Lugd. I B. R.* rr) *trimenstris Lugd.* s) *&* om. *Lugd. I. B. R.* †) *coget & de salsa terra sperari aliquid, post autumnum Lugd.* t) *de I. B. R.* u) *sperari, post autumnum Barth. I. B. R.* †) *fluuialis* abest *G. Gr. St.* x) *insuper sunt I. I — G.* nobiscum etiam *Lugd.* y) *quid enim latenti prosunt in terris calidis & siccis, dummodo eis terra subsit?* inser. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

nium reuerti nos lubet? Quinque igitur annis iacere in cineribus patiemur agrum? An quinis annis interiectis fruges, stramenta certe & culmos, incendamus? Illud tolerabilius: sed non satis dilucide dictum.

6, 14 GRAECI IVBENT) Flor. Geop. 9, 2 καθαρὰ δὲ ὅσα ἡ ἐλαία βούλεται καθαροὺς ἄνοας καὶ τοὺς δρέποντας αὐτὴν, καὶ ὀμνύναι ἀπὸ μόνης τῆς ἑαυτῶν γυναικὸς, ἀφικνεῖσθαι, οὐκ ἀπ' ἀλλοτρίας εὐνῆς. οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῷ ἐπιόντι καιρῷ πλεῖστον παρέξει καρπόν. φασὶ δὲ &c. Ista consuetudo dicam an superstitio hodieque apud nos recepta est, vt arbores, quae prima vice ferunt fructus, nonnisi a pueris & iuuenibus decerpi patiantur. SCHOETTG.

Operandam legi vult Barth. ad Stat. To. 2 p. 654. Sed nihil opus est mutatione. Castitatem πρόσωπον hic esse, Pallada, iam ad Fabrum notauimus.

6, 14 IN HIS TERRAE SVCCVS) Nimirum in liberum aëra dissipatur succus terrae, qui erat in viridi lupino. Praestat igitur inarare viridem, & ita humectare suo sibi succo terram.

6, 16 MORITVR) Alias *mori* dicuntur semina in terram iacta, vt suo tempore denuo resurgant. 1 Cor. 15, 36. Hoc vero loco ea semina *mortua* dicuntur, quae plane non oriuntur. Vid. Bochartum initio Hieroz. SCHOETTG.

pus increſcet. Si lapis vel tofus occurrat, facilis cauſa eſt collocandi, in quo ſculpi tan-
tum fundamenti forma debebit, vnius pedis altitudine vel duorum. [Et] ſi ſolida vel
conſtricta † inuenietur argilla, quinta vel ſexta pars altitudinis eius, quae ſupra terram
futura eſt, fundamentis deputetur. Quod ſi terra laxior fuerit, modo [f] maioris altitu-
dinis obruantur [g], donec uiuida ſine ruderum ſuſpicione occurrat argilla; quae ſi omni-
no deſit, quartam merſiſſe ſufficiet. Studendum praeterea vt hortis & pomariis cingi 3
poſſit, aut pratis. Sed totus fabricae tractus vnius lateris longitudine, in quo frons
erit, meridianam partem reſpiciat, in primo angulo excipiens ortum ſolis hiberni, &
paululum ab occidente auertatur hiemali. Ita proueniet, vt per hiemem ſole illuſtretur,
& calores eius aeſtate [h] non ſentiat [i].

IX. Forma tamen eſſe debet eiusmodi, vt ad habitationem breuiter colle-
ctas & aeſtati & hiemi praebeat manſiones. Quae hiemi parantur ita ſint conſtitutae, vt
poſſit eas hiberni ſolis totus propemodum curſus hilarare. In his pauimenta opportuna
eſſe debebunt. Primum in fabricis planis earum obſeruandum eſt, vt aequalis & ſolida 2
contignatio ſiat, ne gradus ambulantium tremorem [a] fabricae titubantis excutiat. Dein-
de vt axes [b] quernae cum aeſculeis non miſceantur. nam quercus humore concepto, cum
coeperit [c] ſiccari, torquebitur [d], & rimas in pauimento faciet: aeſculus autem ſine vi-
tio durat. Sed ſi quercu ſuppetente aeſculus deſit, ſubtiliter quercus ſecetur [dd], & tranſ- 3
uerſus atque directus duplex ponatur ordo tabularum, clauis frequentibus fixus. De cer-
ro [e], aut fago, aut farno [f] diutiſſime tabulata durabunt, ſi ſtratis ſuper paleis vel filice,
humor

VARIETAS LECTIONIS.

†) *ſtricta Barth. conſtricta Lugd.* f) *modo* om. *Cr. H.* g) *obruatur H.* h) *noſte P.* i) *ſentiet Lugd.* [T. IX] a) *tremorem I. I* — *G. tremor* al. b) *aſſeres Sylb. in Indice I. B. R.* c) *ſe coep. ſiccare* a. V. d) *torquetur I. B. R.* dd) *ſiccetur* a. V. e) *acerno I. B. R.* f) *fraxino I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Quod porro ad illud ſpectat *inſuper ſtruendi*, quod neque in Ienſonianis aut Bruſchianis libris neque in Vaticanis codicibus legitur, quod etiam Commelinus lineis incluſit, vt ſemper ea ſolet de quibus dubitat, extiteritne quondam apud Creſcentium, incertum habeo. Illos profecto qui huius opera vernaculae conſuetudini nobis tradiderunt, inueniſſe exiſtimo, niſi fortaſſe ex Palladio deſumſerint; nam ſic locum interpretati ſunt: *I fondamenti dunque ſtabili, e che lungamente durano, ſecondo che ſcriue Palladio, deono eſſereda ciaſcuna parte più ampli che 'l corpo della pariete che andera ſuſopreſſo, per iſpazio d' un mezo piede.* Sed, vt haec mittamus, ea quae in tribus vetuſtis codicibus ſaepe laudatus Georgius inuenit, apponam: *Fundamenta autem hoc modo ponenda ſunt, vt latiora ſint ex vtraque parte ſemipedis ſpatio vel plus vti placuerit, quam parietis corpus increſcat.* PONTED.

9, 2 TREMOREM — EXCVTIAT) Titubante pauimento ſane gradus euntium excutiuntur BARTH. 38, 10 Praetuli hanc lectionem, quod altera nimis videretur hyperbolica Quis enim non plane inſanus ita aedificet, vt *tremor fabricae excutiat gradus ambulantium,* quod in nauibus fieri poteſt fluctuantibus, aut aſſeribus temere poſitis: in fabrica tali illud iam vitioſum cenſetur merito, ſi *gradus ambulantium tremorem illi excutiant.*

9, 2 AXES QVERNAE) MS. Pal. teſte Sylburgio in Indice, legit *aſſeres querneae.* Sed bonum eſt *τὸ axes*, quae vox tigna notat, vt oſtendimus in Antiquitatibus triturae §. 13. Inde *coaxare* ſaepius apud Vitruuium. SCHOETTG. Caeterum iuuat comparare locum Vitruuii, quem prae oculis videtur habuiſſe noſter, L. 7, 1. *Danda eſt opera, ne commiſceantur axes eſculini quernis, quod querni ſimul ac humorem perceperunt, ſe torquentes rimas faciunt in pauimentis* &c.

9, 3 SVBTILITER QVERCVS SECETVR) Exſcripta ſunt haec ex Vitruuio 7, 1. Epitome eius c. 19 haec verba ſic exprimit: *in tenuiſſimos axes quercus ſecetur: & primo in directo iactatis axibus* &c. SCHOETTG.

9, 3 TRANSVERSVS) Plin. 36, 24 *binas per transuerſum coaſſationes vocat.*

9, 3 DE CERRO, AVT FAGO, AVT FARNO) Haec verba nullo apice exſtant in libris MSS. BARTHIVS. Exſtant tamen in codice Lugdunen-

4 humor calcis nusquam ad tabulati corpus accedat. Tunc superstatuminabis † rudus, id
est saxa [g] contusa duabus partibus & vna calcis temperante constitues. Hoc cum ad sex
digitorum crassitudinem feceris, & regula exploraueris aequale, si loca hiemalia sunt,
tale pauimentum debebis imponere, in quo vel nudis pedibus stantes ministri hieme non
rigescant. Inducto itaque rudere vel testaceo pauimento, congestos & calcatos spisse
carbones cum sabulone & fauilla & calce permisces, & huius impensae crassitudinem sex
vnciis iubebis imponi: quod exaequatum nigra pauimenta formabit, & siqua fundentur
5 ex poculis, velociter rapta desuget [h]. Sed si aestiuae mansiones sunt, Orientem solstitia-
lem, & partem Septentrionis aspiciant, & vel testaceum (sicut supra diximus) accipiant
pauimentum, vel marmora, vel tesseras, aut scutulas, quibus aequale reddatur angulis
lateribusque coniunctis. Si haec deerunt, supra marmor tusum cernatur [i], aut arena
cum calce inducta leuigetur.

X. PRAETEREA scire est necessarium construenti, quae calcis & arenae
natura sit vtilis. Arenae ergo fossiciae genera sunt tria, nigra, cana, rufa: omnium [a]
praecipue rufa melior: meriti sequentis est cana: tertium locum nigra possidet. Ex iis
quae compressa [b] manu edit stridores, erit vtilis fabricanti. Item si panno vel linteo can-
didae vestis inspersa [bb] & excussa nihil maculae reliquerit † aut sordis, egregia est. Sed
2 si fossilis arena non fuerit, de fluminibus [aut] [c] glarea, aut littore colligetur. Ma-
rina arena tardius siccatur, & ideo non continue, sed intermissis temporibus construen-
da est, ne opus onerata corrumpat: camerarum quoque tectoria salso humore dissoluit.
Nam fossiles arenae cementitiis [d] parietibus & cameris † celeri siccitate vtiles sunt, meli-
oresque, si statim, cum effossae sunt, calci [e] misceantur. nam diutino sole, aut pruina,
3 aut imbre vanescunt. Fluuiales tectoriis magis poterunt conuenire. Sed si vti necesse sit

VARIETAS LECTIONIS.

†) *super testacium minabis rudus* ex MS. Sylb. in Ind. g) *saxi contusi duas partes & cum vna ca. temperatae I. I* —— G. nobiscum *Lugd.* h) Sic *Lugd. desugent* reliqui. i) *sternatur I. B. R.* [T. X.] a) *Omnes P. omnibus Lugd.* b) *comprehensa Lugd. I. B. R.* bb) *impressa Lugd.* †) *relinquet Lugd.* c) *aut* om. *I. B. R.* d) *tectoriis & cam. Lugd. Barth. I. B. R.* †) *& celeri siccitati Lugd.* e) *calci* om. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

dunensi, & ipso quoque Vitruuio. *Cerrus* est species arboris glandiferae, vt meminit Plinius H. N. 16, 6. Meminit etiam noster infra 3, 18. *Farnum* querneae arboris speciem esse testatur Philander ad Vitruuium, qui, vt & hoc moneamus, auctori nostro prorsus contradicit. Verba Vitruuii sunt: *Namque de cerro, aut fago, seu farne nullus ad vetustatem potest permanere:* & sic quoque Epitome. SCHOETTG. Qualis arbor *farnus*, incertum. Veteres excusi: fraxino. Ita Ioannes Cuba, libro, qui *hortus sanitatis* inscribitur, ex Palladii codicibus transcripsit. PONTED. Mihi videbatur *farni* vox orta ex correptione quadam librarii, qui *fraxinum* cum nollet integre scribere *frãnum* posuit, e quo deinde leui transpositione *farnus* ortus est. Vel quod magis fere placet, labente aeuo *franum* etiam dixere *fraxinum*, e quo Gallorum etiam *Fresne* s. *Frene* ortum est.

9, 3 PALEIS VEL FILICE) commemorat etiam Plinius loco citato.

9, 4 SVPERSTATVMINABIS RVDVS) Ita etiam reliquae editiones, sed duabus vocibus, *super statuminabis. Super* pro supra *oben drauf.* Philander l. c. haec ita citat: *Statuminabis rudus*, vnde adparet, eum quoque diuisim haec duo verba legi voluisse. MS. Pal. *super testaciam minabis rudus*, quae lectio valde est corrupta. Certe mihi placet plurimum lectio voces diuisim iungentium, idque probo ex Vitruuio, quem noster vt iam monui exscribit. Verba eius sunt ista: *Tunc insuper statuminetur ne minore saxo, quam quod possit manum implere* &c. SCHOETTG. Vid. de re ipsa Cato 18, 4.

10 Totum hoc caput noster hausit ex Vitruuio 2, 4 & 5.

10, 2 NE OPVS ONERATA CORRVMPAT) Vitruuius: *neque onerari se continenter paries patitur.*

10, 3 VANESCVNT) Vitr. *resoluuntur & fiunt terrosae.*

maris arena, erit commodum prius eam lacuna humoris dulcis immergi, vt vitium salis aquis suauibus elota deponat. Calcem quoque [ex] [f] albo saxo duro, vel Tiburtino, aut columbino fluuiali [ff] coquemus, aut rubro, aut spongia, aut marmore [g] postremo quae erit ex spisso & duro saxo, structuris conuenit: ex fistuloso vero aut molliori lapide tectoriis adhibetur vtilius. In duabus arenae partibus calcis vna miscenda [h] est. In fluuiali vero arena si tertiam partem testae [cretae [i]] addideris, operum soliditas mira praestabitur.

XI. QVOD si latericios † parietes in praetorio [a] facere volueris, illud seruare debebis, vt perfectis parietibus, in summitate quae trabibus subiacebit, structura testacea cum coronis prominentibus fiat sesquipedali [b] altitudine, vt si corruptae tegulae aut imbrices fuerint, parietem non possint [c] [stillicidia [d]] penetrare per pluuiam. Deinde a prouidendum est, vt siccis & asperatis parietibus lateritiis inducatur tectorium, quod humidis ac leuibus adhaerere non poterit; & ideo tertio eos prius debebis obducere vt tectorium sine corruptione suscipiant.

XII.

VARIETAS LECTIONIS.

f) *ex* om. *Lugd* ff) *arenae P.* inserit. g) *postremo marmore. quae I. B. R. marmore quod Lugd.* h) *mittenda P.* i) *coctae I. B. R* [T. XI.] †) sic *Lugd. lateris* al. a) *praetoriis P.* b) *quae pedali sit alt. P.* c) *possit P.* d) *stillicidia* om *I. B R* *pluuia penet. Deinde P. parietes non possint stillicidie penetrari Barth.38, 10. par. non p. pen. perpluuia Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

10, 3 CALCEM QVOQVE) Haec verba non habet Vitruuius. & leguntur tamen in Epitome illius c. 9 vbi MS. ita habet. *Calx itaque de albo saxo, vel Tiburtino aut Columbino fluuiatilique coquatur, aut rubro, aut fungia.* Vnde τὸ *aut* Palladio restituimus. Videant autem viri docti, annon Vitruuio eadem sint restituenda, quod aliqua ex parte agnoscere videtur Philander. *Tiburtinus lapis* est, qui iuxta *Tibur* oppidum occurrit. *Columbinus*, Isidoro teste Orig. 19, 10 *a colore auis nuncupatur, natura vicinus gypso, & mollitie simillimus. Fluuiatilis silex*, ait idem, *semper velut madens est.* Latinus de limitibus p. 304 edit Goesii: *Lapis fluuialis cromaticus dicitur. Lapis Tiburtinus Caesalis dicitur. Lapis albus silicineus, si peralbus fuerit, Galliensis nuncupatur.* SCHOETTG.

10, 3 AVT SPONGIA) Vid. ad Col. 11, 3, 43.

10, 3 TESTAE CRETAE) Vitr. *succretae.* Non videtur de participiali forma cogitasse Sylburgius, cum vocem eam vncis inclusit: quin ex eodem fonte etiam *coctae* vetustarum editionum, & *tostae*, quod est in epitome Vitruuii, ortum videtur.

11, 1 QVAE TRABIBVS SVBIAC.) An pro *trabibus* legendum *tegulis*: nam in Vitr. 2, 8 ex quo excerpsit Palladius, non absimilis haec lectio occurrit: *Summis parietibus structura testacea sub tegula subiiciantur altitudine circiter sesquipedali, habeatque proiecturas coronarum.* PONTED. *Trabes* intelligo, quibus nititur tectum ipsum, tegulis quae ex assulis suspensae sunt constans.

11, 1 PARIETEM NON — PLVVIAM) τὸ *stillicidia* virgulis in editione sua circumscripsit H. Commelinus, indicium ea voce MS. caruisse. Et caret, vt ipsi notauimus, quum eodem codice vsi sumus beneficio P. Scriuerii, qui & alterum suum nobis vtendum dedit. Barthii memb. *parietes non possunt stillicidie penetrari.* demtis duabus vocibus, quas nunquam ille genuino Palladio adfuisse arbitratur. In quo fallitur & manifeste passus est ibi codex ille malam manum. Germanum habet MS. memb. Bibliothecae Leidensis: *parietem non possint penetrare perpluuia.* [1] misso τῷ *stillicidia*, quod addiderant homines inepti, qui elegantissimam vocem, *perpluuia*, ferre non quiuerunt. *Perpluuia* sunt illae ipsae stillae siue humor ille pluuialis, qui structuram permeat aut potius rimae, qua pluuia delabitur & perfluit. Festus: *pateram perplouere in sacris cum dicitur, significat pertusam esse. Perpluuia* a *Perpluo*, vt a *diluo diluuium*, ab *eluo eluuies.* Haec GRONOVIVS Obseru 1, 20 cuius emendationem etiam confirmat Vitruuius 2, 8 vbi eandem nostri sententiam his verbis exprimit: *Cum enim tecto tegulae fuerint fractae, aut a ventis deiectae, qua possit ex imbribus aqua perpluere, non patietur lorica testacea laedi laterem.* SCHOETTG.

11, 2 TERTIO — OBDVCERE) h. e. tribus distinctis temporibus. *Obducere* hic est *trullissare, corium, loricam inducere.* Ita Vitruu.

7, 3

XII. In primis studendum est in agresti fabrica, vt multa luce clarescat: deinde vt partes temporibus diuisas, sicut supra dixi, congruis partibus [a] offeramus, id est aestiuas septentrioni, hibernas meridiano, vernas & autumnales orienti. Mensura vero haec seruanda est in tricliniis atque cubiculis, vt quanta latitudo & longitudo fuerit, in vnum computetur, & eius medietas in altitudinem conferatur.

XIII. Cameras in agrestibus aedificiis ex ea materia vtilius erit formare, quae facile inuenietur in villa. Itaque aut tabulis faciemus, aut cannis, hoc genere: Asseres ligni Gallici vel cupressi directos & aequales constituemus in eo loco vbi camera facienda est, ita ordinatos, vt inter se sesquipedalis mensura sit vacua. Tunc eos catenis ligneis ex iunipero, aut oliua, aut buxo, aut cupresso factis ad contignationem suspen-
2 demus, & binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas. Postea palustrem cannam, vel hanc crassiorem quae in vsu est, contusam, facta & strictim iuncta crate subnectemus [a], & per omne spatium cum ipsis asseribus & perticis alligabimus [b]. Dehinc primo impensa pumicea [c] induemus, & trulla aequabimus, vt inter se cannarum membra constringat. Post arena & calce coaequabimus. Tertio tusi marmoris puluerem mistum cum calce ducemus, & poliemus ad summum nitorem.

XIV. Opus quoque albarium saepe delectat, cui calcem debebimus adhibere, cum multo tempore fuerit macerata. ergo vt [a] vtilem probes [aa], ascia calcem quasi lignum dolabis. Si nusquam acies eius offenderit, & [si [b]] quod asciae adhaeret, fuerit molle atque viscosum, constat albariis operibus conuenire.

XV. Parietum vero tectura sic fiet fortis & nitida. Prima [a] trullis frequentetur inductio. cum siccari coeperit, iterum inducatur, ac tertio post haec tria coria ex marmoreo [b] grano cooperiatur ad trullam. quae inductio ante tam diu subigenda est, vt rutrum, quo calx subigitur, mundum leuemus. Haec quoque marmoris grani indu-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XII.] a) *toeli regionibus I. I — G.* [T. XIII.] a) *subnectimus a. V.* b) *alligamus I. I — G.* c) *pumica I. B. R.* [T. XIV.] a) *vt* om. *P.* aa) *calcem probans, quasi P.* b) *si* om. *P. Lugd.* [T. XV.] a) *Primo I. B. R.* b) *marmore Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

7, 3 *parietes quam asperrime trullissentur — subarescente iterum ac tertio inducatur.* *Tectorium* est subtilior ex gypso vel marmore impensa, laeuigationem recipiens, reliquis coriis inducta. Conf. Tit. 15.

13, 1 ASSERES) Hausit haec pro more suo ex Vitruuio 7, 3 vbi Philander rerum singularum hic descriptarum imagines exhibet. SCHOETTG.

13, 1 CATENIS LIGNEIS) Vide quae dicta sunt ad Ca. 18, 9; locum praesertim Vitruuii, quem noster describendo aliquantum obscurauit. Illud quidem tenendum, *catenas* pertinere ad aequalem tenorem & firmum asseribus iunctis conseruandum (fabri nostri vocant *riegel, leisten*,) *suspendi* autem asseres clauis ferreis tum per asseres, tum per ipsas etiam catenas adactis.

14 Sumsit ex Vitruuio 7, 2. SCHOETTG.

15 Ex Vitruuio 7, 3. SCHOETTG.

15 MARMOREO GRANO) Ita etiam Vitruuius. Sed Epitome c. 22 legit, *ex marmore Graio:* vbi vir doctus in margine auguratur, *grandi.* SCHOETTG. Mihi non displicebat *granum marmoreum* h. e. marmor non in puluerem leuigatum, sed maioribus granis & arenis asperum, cui deinde subtilius corium impositum asperitatem tollat.

15 VT RVTRVM) Explicatius haec Vitruuius: *dum ita materies temperetur, vti cum subigitur, non haereat ad rutrum, sed purum ferrum e mortario libretur.* SCHOETTG.

17 Initium

inductio cum siccari incipiet [c], aliud corium subtilius oportet imponi: sic & soliditatem custodiet & nitorem.

XVI. VITANDVM est autem, quod plerique fecerunt aquae causa, villas [in †] infimis vallibus mergere, & paucorum dierum voluptatem praeferre habitatorum saluti: quod etiam [a] magis metuemus [b], si prouincia quam colimus, de morbis aestate suspecta est. Cui [c] si fons desit, aut puteus, cisternas construere conueniet, quibus omnium conduci possit aqua tectorum. Fiunt autem hoc modo.

XVII. SIGNINIS [a] parietibus magnitudo ea, cui delectaris & sufficis, construatur longior magis quam latior. Huius solum alto rudere solidatum [b] relicto fusoriis [c] loco testacei pauimenti superfusione leuigetur. Hoc pauimentum omni cura terendum [d] est ad nitores [e], & lardo pingui decocto assidue perfricandum. Quod vbi 2
deducto humore siccatum est, ne rimis in aliqua parte findatur, etiam parietes simili corio [f] velentur obducti, & ita post diuturnam & solidam siccitatem, aquae praebeatur hospitium. Anguillas sane, piscesque fluuiales mitti in his, pascique conueniet, vt horum natatu aqua stans agilitatem currentis imitetur. Sed si aliquando in quocunque loco pauimenti, vel parietis tectura [g] succumbat †, hoc genus malthae adhibebimus, vt humor in exitum nitens possit includi. Rimas & lacunas cisternarum, & [h] piscinas, vel [i] pute- 3
os farciemus hoc genere, & si humor per saxa manabit, picis liquidae quantum volueris, & tantundem sumes vnguinis, quod vocamus axungiam, vel seuum. Tunc in olla vtrumque miscebis & coques donec spumet; deinde ab igne remouebis. Cum fuerit eadem refrigerata permistio [l], calcem minutim superadiicies, & ad vnum corpus omnia mista reuocabis. Cumque velut strigmentum [m] feceris, inseres locis corruptis ac manan- 4
tibus, & pressum summa densitate calcabis. Salutare erit aquas illuc per tubos [n] fictiles duci, & opertis immeare cisternis. nam caelestis aqua ad bibendum omnibus antefertur, vt & si fluens adhiberi possit, quae salubris non est, lauacris debeat & hortorum vacare culturae.

XVIII. CELLAM vinariam Septentrioni debemus habere oppositam frigidam, vel obscurae proximam, longe a balneis, stabulis, furno, sterquiliniis †, cisternis,

VARIETAS LECTIONIS.

c) *inceperit I. B. R. coeperit I. I — G.* [T. XVI.] †) *in* om. *Lugd.* a) *etiam* om. *Lugd. P.* b) *mutuemus P.* c) *cum Lugd.* [T. XVII.] a) *Cisternae magnit. qua delect. & cui suff. Pol. Cr.* b) *soli datum* diuis. *I. I — G.* c) *fusoriis I. B. R. Barth. Lugd. fusoris I. I — G. Com. furariis Pal.* laudatus Schoettgenio. d) *cedendum I. I — G.* e) *nitorem I. I — G.* f) *cura P.* g) *tectum I. B. R.* †) *succubat Barth.* h) *&* om. *Lugd. I. B. R.* i) *& I. B. R.* l) *promixtio I. B. R.* m) *stricmentum Lugd.* n) *turbas Lugd.* [T. XVIII.] †) *sterculinis Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

17 Initium tituli huius descripsit Cresc. 1, 9. Conf. Col. 1, 6, 12.

17, 1 SOLIDATVM) induratum, *ἐδαφισμένον.* Haec enim est huius loci significatio, pro malthatione tenaci & solidata, qua farciebantur corrupta tectoria in balneis & piscinis fontibusque, vt ait Salmasius ad Soli. c. 52 p. 771. SCHOETTG.

17, 1 TERENDVM EST) Membranae *terendum*, non *cedendum.* Ego tamen, cum a *pauiendo pauimentum* dicatur, teste Varrone R. R. 3, 1 & pauicula sit instrumentum, quo caedatur, apud Catonem & Columellam, vulgatam lectionem, (*caedendum*) damnare minime velim. BARTHIVS 38, 10.

17, 2 SVCCVMBAT) MS. elegantius *succubat.* Vt *occubare*, & hoc ipsum poëtis non est infrequens. BARTH.

18 Conf. Plin. 14, 21 s. 27 it. Col. 1, 6, 11 qui accuratius aquam a foetidis rebus distinguit.

18, 1 FRIGIDAM VEL OBSCVRAE)

nis, aquis, & caeteris odoris horrendi: ita instructam necessariis, vt non vincatur a fructu; sic autem dispositam, vt basilicae ipsius forma calcatorium loco habeat altiore ‡ constructum, ad quod inter duos lacus, qui ad excipienda vina hinc inde depressi sint, gradibus tribus fere aut quatuor ascendatur. Ex his lacubus canales structi, vel tubi [a] fictiles circa extremos parietes currant, & subiectis lateri suo doliis per vicinos meatus
2 manantia vina defundant. Si copia maior est, medium spatium cupis deputabitur, quas, ne ambulacra prohibeant, basellis [aa] altioribus impositas, vel supra [obruta [b]] dolia possumus collocare spatio inter se longiore [c] distantes, vt (si res exigat) eurantis [d] transitus possit admitti. Quod si cupis locum suum deputabimus, is locus ad calcatorii similitudinem podiis breuibus, & testaceo pauimento solidetur, vt etiam si ignorata [e] se cupa diffuderit [f], lacu subdito excipiantur [non] peritura vina quae fluxerint.

XIX. SICVT horreorum quamuis ipsam [Septentrionis [a]] desideret partem, & superior, & longe ab omni humore [b] & laetamine & stabulis ponendus est, frigidus, ventosus & siccus: cui prouidendum structurae diligentia, ne rimis possit abrumpi [bb]. Solum igitur [c] omne bipedis sternatur, vel minoribus latereulis, quos suffuso [d] testaceo
2 pauimento debemus imprimere. Tunc diuisas cellas (si magnus sperabitur seminum modus) grano cuique tribuemus. Et [dd] si terrae pauperies [e] minora promittit, vel craticiis

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *altiore* om. *Lugd.* a) *tubae Lugd.* aa) *vasellis I. B R. asellis Barth. Lugd.* b) *obruta* om. *I. B. R.* c) *largiore I. I —— G. Lugd.* d) *currentis I. B. R.* e) *ignoranti Barth.* f) quid si *diffiderit?* [T. XIX.] a) *Septentrionis* om. *Lugd. I. B. R.* b) *odore P. olere Cr.* bb) *obrumpi Lugd.* c) *ergo I. B. R.* *omne* om. *Lugd.* d) *suffosso I. B. R. suffoso Barth.* dd) *Et* om. *Lugd.* e) *pauperes promittunt Lugd. P.*

NOTAE VARIORVM.

Deest verbum *obscuram*, necessarium sane vt in Cresc. 4, 32 *Cellam vinariam septentrioni habere debemus oppositam, frigidam, obscuram, vel obscuro, (lego obscurae) proximam.* PONTED.

18, 1 BASILICAE FORMA) Si vera est lectio, & *basilicam* hic omnino voluit Palladius, intelligo basilicam cum cella comparatam, non tam qua fornicata erat, sed in quantum gradibus aliquot eleuata soli illius pars, quae pro tribunali esset, quoties iudicia ibi agerentur. Considera exempli causa basilicam a Vitruuio structam & descriptam 5, 1.

18, 2 BASELLIS Liber calamo exaratus, *asellis altioribus* habet, & vocem inclusam omittit. Memini sane & alibi legere *asellas* pro furcis s. perticis, quibus aliquid imponitur, sed nulli nunc libri adsunt, qui memoriam iuuent. BARTHIVS 38, 10. Non improbabilis videtur lectio Barthiana. Certe ὄνισκος in machinis esse *suculam*, trabem, vel *axin* potius transuersum, constat. Si *cantherium* transferre licuit ad aedificandum & sustinendas vites, si *onager* est in machinis; quidni *asello* tale quid contigerit? & contigit iam illi nomen & locus in machinis bellicis, quod ostendit Du Fresnius. Et quid melius asello conueniat, quam impositum onus? Sed si verum est *basellis*; erit diminutum μιξοβάρβαρον ex *basis*: pro quo agnouit laudatus modo Cangius.

18, 2 SVPRA [OBRVTA] DOLIA) Si inclusit Sylburgius hanc vocem, quia in antiquis editionibus abest, nihil reprehendo. Sed non abs re tamen fuerit meminisse eorum, quae disputamus ad Colum. 12, 18, 4 de *doliis depressis*. Nam de his etiam hic sermonem esse, certum est.

18, 2 [NON] PERITVRA) Nihil mutaueris hic quidem sententiam, siue abstuleris negationem, siue reliqueris. Si abest *non*, intelligendum est *alioqui*.

19 Descripsit Crescentius 3, 2 De eadem re praecipit Col. 1, 6, 13 sq.

19, 1 HVMORE ET LAETAM.) Quod obseruauimus, *olere* esse apud Crescentium, illud minime contemnendum esse videtur. Fuit, puto apud Palladium, certe apud Crescentium *olore*, vt Pall. 1, 33, 1.

19, 1 SVFFVSO PAVIMENTO) Barth. 38, 10 praefert alteram lectionem *suffosso*. Infeliciter sane. Imprimuntur molli impensae ex calce & testa bipedae: qualis impensa alias pauimentis adhibetur. Et ne mireris *suffundi* pauimentum, geminus locus est hoc ipso libro 40, 2 vbi *superfunditur*.

19, 2

ticiis podiis erunt discernenda granaria, vel vimineis vasculis † reditus tenues colligemus. Sed factis granariis, amurca luto mista parietes linuntur; cui aridi oleastri vel oliuae folia pro paleis adiiciuntur: quo tectorio siccato, rursus amurca respergitur: quae vbi siccata fuerit, frumenta condentur. haec res gurgulionibus & caeteris noxiis animalibus inimica est. Aliqui coriandri folia frumentis miscent ad seruandum profutura. Nihil tamen diu custodiendis frumentis commodius erit, quam si ex areis in alterum locum vicinum transfusa refrigerentur aliquantis diebus, atque ita horreis inferantur. Ne- 3
gat Columella ventilanda esse frumenta, quia magis miscentur animalia totis aceruis. quae si non moueantur, in summitate intra mensuram palmi subsistent, & hoc velut corrupto corio caetera illaesa durabunt. asserit *f* idem, noxia animalia vltra praedictam mensuram non posse generari. Herba conyza sicca (vt Graeci asserunt) substrata frumentis, addit aetati. ab horreis tamen auster esse debet auersus *g*.

XX. Olearis cella meridianis sit obiecta partibus, & contra frigus munita *a*, vt illi per specularia debeat lumen admitti. Ita & operas, quae hieme futurae sunt, nullus algor impediet: & oleum cum premetur, aditum *b* teporibus, frigore non valebit astringi. Trapetis, & rotulis & praelo nata *c* est forma, quam consuetudo dictauit.

VARIETAS LECTIONIS.

†) *Vasculis continue redactis tenue Barth. vasculis in quae redactus tenues Lugd.* f) *Asseruit I. B. R.* g) *aduersus I. B. R.* [T. XX.] a) *obmunita P.* b) *vsum Lugd. eius* inf. *I. B. R.* c) *nota Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

19, 2 REDITVS TENVES) MS. Barthii: *vasculis continue redactis tenue colligemus.* Latet aliquid aliud, quod alii exsculpant, ait ille. Videbimus. MS. *granaria vel vimineis vasculis, in quae redactus tenues colligemus.* Hinc patet, quanto praestet hic codex. *Redactus* est sine controuersia a manu Palladii: cuius est interpretatio *reditus*: a *redigere*, quod proprium significatumque antiquis pro recipere ad se reditus suos ex fructibus, mercibus, vectigalibus. Cicero diuin. in Q. Caecilium: *deinde bona vendit, pecuniam redigit.* In Verrem: *reliqua vendidit, pecuniam exegit. Cum ad HS. vicies quinquies redegisse constaret.* De L. agraria: *cum omnem pecuniam ex aerario exhausisset is, ex vectigalibus redegisse tis.* In Philippicis: *Decreuistis tamen pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patriis in praedae dissipationem inimicus victor redegisset.* Plautus Persa a. II. sc. V. *Atque ego omne argentum tibi actutum incolume redigam.* Vbi male interpretantur, reddam: est enim proprie, alicunde reficiam. puta ex vendita parasiti filia. Liuius lib VI *quibus sub hasta venundatis tantum aeris redactum est.* Idemque saepe alibi. Florus in epitomis: *bona eorum vendidit: ex quibus plurima iniste rapuit. redactum est HS. ter millies quingenties.* Nec est profecto, quod respuant docti viri apud Horatium: *Omnem redegit Idibus pecuniam.* Quin quia MSSC. plures huc eunt, alterum illud, *relegit*, fidenter refutabo; quanquam non ignorem proferri locum Catonis pro illa lectione. Sed expediamus prius Palladium, qui *redigi* ἀντὶ τοῦ prouenire ponit, vt *redactum* pro reditu vel prouentu. L. VIII tit. 1? *Vt vero femina maiora redigantur, eruta rapa foliis omnibus purgabis.* L. IX tit. VIII *Si depasci saepius velis, vsque in mensem Maium eius pastura sufficiet: quod si ex ea semen redigere, vsque ad Martias Kalendas.* Et isto modo emendandum auctore MS. lib. VII Palladii tit. VII *Hoc mense aluearia castrabuntur, quae matura esse ad mellis redactum signis quam plurimis instruemur.* i. e. vt mel iam redigatur. Vulgo: *reditum.* L. LVIII §. 1 D. de vsufr. *Sempronio de lege ex redactu fructuum, oleris & perrinae, quae habet in agro ferrariorum, partem sextam.* GRONOVIVS Obseru. t, 19 p. 156, 157.

19, 3 NEGAT COLVMELLA) Vid. 1, 6, 16 sq.

20, 1 OLEARIS) Vitruuius 2, 9 & Epitome c. 13 *elearia.* Sed MS. Epitomes *elearis.* SCHOETTG.

20, 1 MERIDIANIS — PARTIBVS) Monuisse videtur Palladium *austri* mentio modo facta, vt ad illud membrum transiret, vbi illo opus est.

20, 1 SPECVLARIA) Specularis lapis, graece διοπτρος, antiquis eum vsum dabat, quem nobis hodie vitrum in fenestris, & praestantissimus e Cappadocia & Hispania adferebatur. Multa de eo Salmasius ad Soli. c. 23 p. 182, 183 Lamb. Bos Diatr. ad 1 Cor. 13, 12. SCHOETTG.

2 ctauit. Receptacula olei semper munda sint, ne nouos [d] sapores infecta veteri rancore corrumpant. At si quis maiori diligentiae studet, subiectis hinc inde cuniculis pauimenta suspendat, & ignem suggerat fornace succensa. Ita purus calor olei cellam sine fumi nidore vaporabit, quo saepe infectum, colore corrumpitur, & sapore.

XXI. STABVLA equorum vel † boum, meridianas quidem plagas [a] respiciant, non tamen egeant septentrionis [b] luminibus quae per hiemem clausa nihil noceant, per aestatem patefacta refrigerent. Ipsa stabula propter vngulas animalium, ab omni
2 humore suspensa sint. Boues nitidiores fient, si focum proxime habeant, & [ignis [c]] lumen intendant. Octo pedes ad spatium standi singulis boum [d] paribus abundant, & in porrectione x v. Plancae [e] roboreae supponantur stationibus equorum [cum [f] stramine] vt iacentibus molle sit, stantibus durum.

XXII. CORS ad meridiem pateat, & obiecta sit soli, quo [a] facilius hieme aliquem teporem concipiat, propter ea quae insunt animalia, quibus [b] etiam ad aestatis temperandum calorem porticus furcis, asseribus, & fronde formari [c] debent [d], quae vel scandulis [e], vel (si copia suppetit) tegulis, vel (si facilius & sine impensa placuerit) tegentur caricibus aut genistis.

XXIII. CIRCA parietes cortis extremos auiaria facienda sunt, quia stercus auium maxime necessarium est agriculturae, excepto anserum laetamine, quod satis omnibus inimicum est. Sed habitacula caeterarum auium maxime necessaria sunt.

XXIV. COLVMBARIVM [a] vero potest accipere sublimis vna turricula in praetorio constituta, leuigatis ac dealbatis parietibus, in quibus a quatuor partibus, sicut mos est, fenestellae [b] breuissimae fient, vt columbas solas ad introitum exitumque per-
2 mittant. Nidi figurentur interius. A mustellis tutae fient, si inter eas [frutex [c] virgosus

VARIETAS LECTIONIS.

d) *nouo sapore I. B. R.* [T. XXI.] †) *& Lugd.* a) *partes Lugd. I. B. R.* b) *a septentrione Lugd. I. B. R. & MS Zinzerl. ad Val. Fl. 4, 28* c *ignis* om. *P. Lugd. ignem int. I. B. R.* d) *boum* deest *P.* e) *plantae I. B. R.* f) *cum stramine* om. *Lugd. I. B. R.* [T. XXII.] a) *quia facilius propter &c. I. B. R. quo — concipiat* om *Barth. & Lugd.* b) *quibus etiam* om. *I. B. R. Barth. Lugd.* c) *formetur P.* d *debent* om. *P. I. B. R.* e) *scindulis MSS. Pal. Barth. Lugd.* [T. XXIV.] a) *Columb. accipiat Pol.* b) *fenestrellae a. V. sicut mos est* inf. *Lugd.* c) *frutex 1. I — G. frut* [*ex v. s. f. a v.*] *Com.* [*frutex — vel*] om. *I. B. R. Barth. Lugd. Pol. Cr.*

NOTAE VARIORVM.

20, 2 CALOR — VAPORABIT) Vid. Col. 1, 6, 18.

21 Conf. Col. 1, 6, 5 & 6.

22 QVO FACILIVS HIEME ALIQVEM TEPOREM CONCIPIAT) Haec, vt & illa verba, *quibus etiam*, a calamo scripto vetusto codice penitus absunt. Sane legerat supra glossator, hiemalia conclauia ad meridiem proiecta esse debere. Nobis genus hoc farctorum semper minus placuit. SCHOETTG.

22 SCANDVLIS) Ita MSS. *scindulis*, codices vero Pliniani 16, 10 teste Harduino babent *scandulae*. Et vtraque scriptio bonorum scriptorum & codicum autoritate confirmatur. *Scandularii* in bello sunt, qui hiberna scandulis tegunt l. 6 ff. de iure immunitatis, vbi vide Gothofredum.

24, 2 A MVSTELLIS) Cresc. 9, 90.

24, 2 [FRVTEX VIRGOSVS) Inclusa a membranis absunt. Ego glossam *spartae* esse arbitror, itaque eiicienda prorsus. BARTHIVS 38, 10. Potest fieri, vt non sint Palladii, quae etiam nos includenda putauimus. Sed glossam esse *sparteae*, Barthio non credimus. *Spartum* herba est non frutex, si Dodonaeum audimus, in quantum ad *Sparteas* adhibetur. Intelligi h. l. *Sparteam sokam*, epitheton *veterem* declarat. vid. Col. 6, 12, 2 & 3 it. 6, 15, 1. Porro eadem ratio est *fruticis virgosi* & *sparteae* in hoc negotio; vtraque res impedit & absterret mu-

gosus sine foliis asper, vel] vetus spartea proiiciatur, qua animalia calceantur, vt eam secreto non videntibus aliis, vnus attulerit, [non [d] pereunt. Et † neque locum deserunt, si per omnes fenestras aliquid de strangulati hominis loro, aut vinculo, aut fune suspendas.] Inducunt alias, si cumino pascantur assidue, vel [setosi [e]] hirci alarum balsami liquore tangantur. Foetus frequentant, si ordeum torrefactum, vel fabam, vel 3
herbum [f] saepe consumant. Triginta autem columbis volantibus diurni tres sextarii tritici sufficient, aut [g] cretutae, ita vt herbum foetus gratia mensibus praebeamus hibernis. Rutae ramulos pluribus [h] locis oportet contra animalia inimica suspendere.

XXV. Sed columbarii cellae duo subiecta cubicula fiant. Vnum breue, & prope obscurum, quo turtures claudi possint, quos nutrire facillimum est. nam nihil expetunt, nisi vt aestate, qua sola maxime pinguescunt, triticum vel milium mulsa maceratum semper accipiant. semodius vnus diurnus centum viginti turturibus sufficit. Aqua sane eis frequenter [mundior] debet offerri.

XXVI. Alivd vero cubiculum turdos nutriat. qui si alieno tempore saginentur, & voluptatem cibi [a], & reditum maximum praestant; Parcitati beneficium

VARIETAS LECTIONIS.

d) [*non — suspendas*] om. *Pol.* Vid. etiam *Morg. I, 80. & II, 13.* †) *Et* om. *Lugd.* e) *setosi* om. *Pal. Lugd. I. B. R.* pro *hirci* habet *irti Cr. Vid. Morg. l. c.* f) *orobum Cr. Morg. l. c.* g) *sufficiunt Pol.* h) *plurimis Lugd.* [T. XXVI.] a) *tibi I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

mustelam. (Nam de secreto, nugae sunt.) Itaque forte vnus paterfamilias ostendit, quid Sparteae, vbi ea ad manum non sit, possit substitui.

24, 2 De strangvlati hominis loro) Illud de superstitiosioribus priscorum non tacendum, vt hodie nefarii homines funes aut catenas de patibulis strangulatorum hominum magni ad mira non pauca facienda aestimant, ita non penitus eius rei ignaros veteres fuisse. Ita ad morbos sanandos obseruabant instrumento eo iugulari feram, quae remedium datura erat, quo gladiator fuisset iugulatus Scribonius Composit XIII *Hoc remedium qui monstrauit, dixit ad rem pertinere, occidi hinnulum cultro, quo gladiator iugulatus fuerit.* Sic hasta, quae in gladiatoris corpore stetisset, vtebantur nouae nuptae. Festus. *Celibari hasta caput nubentis comebatur, quae in corpore gladiatoris stetisset abiecti occisique, vt quemadmodum illa coniuncta fuerat cum corpore gladiatoris, ita ista cum viro sit.* Sic bestia occiditur ferro, quo homo interfectus. Plinius Valerianus 2, 58 *Dantur item edendae carnes occisae bestiae eo ferramento, quo homo ante occisus est.* Barthivs 39, 8. Schoettg.

24, 2 Indvcvnt) Geop. 14, 2 & 3 Cresc. 9, 91.

24, 2 Setosi hirci) Locum varie tractatum & pro ingenio cuiusque interpolatum puto. Scripsit forte Palladius *hirci liquore*: hunc *alarum balsamum* interpretatus est aliquis. Legit alius prono errore, vt in Crescentio expressum est, *irti* vel *hirti*: alius hoc interpretatus est *setosi*. Sed sagaci nare ista persequi, & odore vestigare amplius, nihil attinet. Illud non inuidebo, si quis haec amat, esse canum amatoribus adhuc solenne, panis bolum sub alis madefactum philtri causa iis obiicere. De quodam liberalium artium Magistro, qui puellae minime liberalis amorem hoc solo excusabat, quod ita suaue animal sub alis aleret Diana sua, res inter lepidos homines peruulgata.

24, 3 Herbvm) Quod alias *eruum* vocatur. Ita 1, 34, 5 & Ian. 8 ii. Febr. 7 vetustae editiones, vbi al. *eruum* Confirmat Crescentius 9, 89 qui vocat *orobum*.

24, 3 Rvtae ramvlos) Cresc. 9, 90.

25 Vid. Didymus Geop. 14, 24 Cresc. 9, 89.

26, 1 Alieno tempore) h. e. quo sine cura hominum non pinguescunt. Hoc fit auctumno tantum in hiemem praecipiti.

26, 1 Et volvptatem cibi) Minime contemserim antiquam lectionem *tibi*. Caeterum illud non opus est, vt moneamus post *parcitati* intelligendum *tuae*, post *luxuria*, *aliena*. Nimirum vitia etiam atque errores hominum tum aliis tum toti praesertim reip. diuina gubernante prouidentia prosunt.

ficium ministrante luxuria. Sit [b] autem locus mundus & lucidus, & vndique leuigatus. transuersae in hoc perticae figuntur, quibus possint post inclusum volatum sedere. rami
2 etiam virides saepe mutentur. Caricae tunsae mistis pollinibus largissime [c] praebeantur. Myrti etiam, si facultas est, lentisci, oleastri, ederae, arbuti semina interdum ad excludenda fastidia, & maxime aqua munda, praebeatur [d]. Claudantur [e] illaesi & recenter capti, mistis aliquibus ante nutritis, quorum societate ad capiendos cibos pauidam nouae captiuitatis moestitudinem consolentur [f].

XXVII. Gallinas educare nulla mulier nescit, quae [a] modo videatur [b] industria. Hoc de his praecepisse sufficiat, vt fimo [c], puluere vtantur, & cinere. Sint praecipue nigrae aut flaui coloris, [sed [cc]] albae vitentur. Vinaceae cibo sterilescunt: ordeo semicocto & parere saepe coguntur, & reddunt oua maiora. duobus cyathis † ordei bene pascitur vna gallina, quae [d] sit vaga. Supponenda sunt his semper oua nume-
2 ro impari [e], luna crescente, a decima vsque in quintamdecimam. Pituita his nasci solet, quae alba pellicula linguam vestit ‡ extremam. haec leuiter [ee] vnguibus vellitur, & locus cinere tangitur, & allio trito plaga mundata conspergitur. Item allii mica trita cum oleo faucibus inseritur [f]: staphis agria etiam prodest, si cibis misceatur assidue. Si amarum lupinum comedant, sub oculis illis grana ipsa procedunt. quae nisi acu leuiter [ff]
3 apertis pelliculis auferantur, extinguunt †. Oculos portulacae succo forinsecus, & mulieris lacte curemus, vel Ammoniaco sale; cui mel & cyminum aequale [g] misceantur. Pedi-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *Fit I. B. R. Lugd.* c) *largitissime Lugd.* d) *tribuatur Lugd.* e) *claudantur* om. *Lugd.* f) *cons.* om. *Lugd.* [T. XXVII.] a) *quae - - industria* om. *I. B. R.* b) *videtur Lugd. P.* c) *fimo & I. B. R. fumo I. I — G.* cc) *sed* om. *Lugd.* †) *quatis Lugd.* sic & 1, 28, 2. d) *quae sit vaga* def. *I. B. R. quae circuit P. Lugd. Barth.* e) *imparia I. B. R.* ‡) *vertis Lugd.* ee) *leniter Cr.* f) *infertur P.* ff) *leniter Cr.* †) *oculos extinguunt. Portulacae Cr.* g) *aequaliter misceantur P. Cr.*

NOTAE VARIORVM.

26, 1 QVIBVS POSSINT POST INCLVSVM VOLATVM SEDERE) Sit ne haec vera lectio, an potius haec altera: *Quibus possint post inclusum cibum* (aut *cibatum*) *sedere* incertum habeo. A Columella, quem imitari solet Palladius, haec de Turdis libr. 8 c. 10 praecepta inuenio: *Sed in eo transuersae perticae perforatis parietibus aduersis aptantur, quibus insideant, cum satiati cibo requiescere volunt.* De volatu sane suspicari non deberemus, a quo hae volucres prohibendae sunt, quippe motu macescunt. Idcirco traditum a Varrone 3, 5 tantum luminis hoc ornithonis genus habere oportere, quantum necessarium est, *vt aues videre possint vbi assidant, vbi cibus, vbi aqua sit.* PONTED. *Inclusum* est interclusum, impeditum. Duplex perticarum vsus, prohibere volatum, & praebere sedilia.

27 Comparandus Cresc. 9, 86 qui hunc titulum fere integrum descripsit. De cura gallinarum Col. 8, 3-5.

27, 1 FIMO) Quid si *fumo?* non tam varia lectio est, quam vox hic adiicienda. Nam *fumo* non minus quam *fimo* delectari hanc auem constat. De *fimo* notum: de *fumo* Col. 8, 3, 1.

27, 1 QVAE SIT VAGA) Hoc est, quae inclusa non sit, nam inclusam *cellariam* licet dicere, vt columbas appellat Columella 8, 8 sed in MS. *quae circuit.* Itidem vulgatum illud glossatoris officiositati debemus. BARTHIVS 38, 10. Potius *quae circuit* glossema videbatur etiam cl. Schoettgenio.

27, 1 NVMERO IMPARI) Numerum imparem in aliis veterum superstitionibus notauimus. Is praecipitur a Palladio in suppositione ouorum. Idem iubet Columella 8, 5. Sic in medicina impar numerus. Marcellus cap. 1 *Baccae lauri impari numero contritae fronti impositae prosunt.* Ex Plinio Valeriano 1, 2 *Baccae quoque lauri impari numero in oleo contritae capiti instillantur.* Plinius Valerianus 3, 32 *muscae impari numero infricantur.* Ad furunculos, *nouem aut septem raphanis vtendum praecipit* 2, 40 *Cochleae marinae eduntur impari numero.* Idem 2, 15 Serenus c. 12 *Allia tum septem numero, septemque lupinos Cretaceam dabis in testam.* BARTHIVS 39, 8.

27, 2 PITVITA) nostris *der Pips.* Vide Plin. 10, 57. SCHOETTG.

27, 2

diculos earum perimit ſtaphis agria, & [h] torrefactum cyminum pari [i] pondere, & pariter tunſa cum vino, & amari lupini aqua, ſi penetret ſecreta pennarum.

XXVIII. Pavones nutrire facillimum eſt, niſi [a] fures aut animalia inimica formides; qui plerumque [b] per agros vagantes ſponte ſe paſcunt, pulloſque educant [c], & [d] altiſſimas veſpere arbores petunt. Vna [vero [e]] his cura debetur, vt incubantes per agrum foeminas, quae hoc paſſim faciunt, a vulpe cuſtodias. ideo in inſulis breuibus meliori † ſorte nutriuntur. Vni maſculo foeminae quinque ſufficiunt. Maſ- 2
culi oua & pullos ſuos perſequuntur velut alienigenas, priusquam illis criſtarum naſcatur inſigne. Ab Idib. Februariis calere incipiunt. Faba leuiter torrefacta in libidinem prouocantur, ſi eis quinto quoque die tepida praebeatur. ſex cyathi vni ſufficiunt. Cupidinem coëundi maſculus confitetur, quoties circa ſe amictum caudae gemmantis incuruat, & ſingularum capita oculata [f] pennarum locis ſuis exerit cum ſtridore procurrens. Si oua pauonum gallinis ſupponantur, excuſatae matres ab incubatione, tribus 3
vicibus per annum foetus edunt. Primus partus quinque ouorum; ſecundus quatuor; tertius trium, vel duorum eſſe conſueuit. Sed electae (ſi hoc placuerit) nutrices gallinae ſint, quae a primo incremento lunae nouem diebus habeant nouem oua ſuppoſita, quinque pauonina, & caetera ſui generis. decima die [oua [g]] omnia gallinacea ſubtra- 4
hantur, & alia item [h] gallinacea totidem recentia ſupponantur, quot ablata ſunt, vt trigeſima luna, hoc eſt expletis triginta diebus, poſſint cum pauoninis ouis aperiri. oua autem pauonum, quae gallinae ſubiecta ſunt, ſaepe manu conuertantur, quia hoc ipſa facere vix valebit. vnam partem oui notabis, vt te ſubinde conuertiſſe cognoſcas. Maiores

VARIETAS LECTIONIS.

h) *&* - - - *pendere* def. *P. Cr.* i) *paria & par. I. B. R.* [T. XXVIII.] a) *niſi eis I. B. R. Cr.* b) *plurimum I. B. R.* c) *educunt a. V.* d) *&* om. *Lugd. I. B. R.* e) *vero* om. *Lugd. I. B. R.* †) *melius nutr. Cr.* f) *occulta* praeter *Iunt. editi: occulata Lugd.* g) *oua* om. *Lugd. I. B. R.* h) *tunc I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

27, 3 STAPHIS AGRIA) σαφὶς ἀγρία vel σαφυλὴ ἀγρία vt appellat Columella eadem de re agens 8, 5. 21 eſt vuae genus, de quo Plin. 23, 1 *Aſtaphis agria ſiue ſtaphis, quam vuam taminiam aliqui vocant falſo.* Poſt pauca, *Quidam eam pituitariam vocant, & plagis ſerpentium vtique illinunt.* Celſus 3, 21 *Vua taminia, quam σταφίδα ἀγρίαν Graeci nominant.* Aurel. Acut. 3, 30 *herba pedicularis, quam σταφίδα ἀγρίαν vocant.* SCHOETTG.

28 Totum hunc titulum deſcribit Creſc. 9, 82. Noſter autem in conſilio habuit Varronem 3, 6 & Columellam 8, 11. conf. Geop. 14, 18.

28, 1 NISI FVRES) Zinzerlingius Promulſ. Crit. iuu. c. 25 ex MS. legit: *niſi eis fures.* Et elegans eſt phraſis: *timere alicui periculum*, quam etiam comprobat locis ſequentibus. Auguſt. de Ciuit. Dei 1, 9 *Plerumque ſuae famae ac ſaluti dum inſidias malorum timent, ab eorum reprehenſione abſtinent.* Et infra c. 30 *Timens infirmis animis hoſtem.* Plinius Paneg. c. 27 *Nemo iam parens filio ſuo niſi fragilitatis humanae vices horret.* SCHOETTG.

28, 1 INSVLIS BREVIBVS) Didymus Geop. 14, 18 νησίδια χερσονήσια vocat. SCHOETTG.

28, 2 SEX CYATHI VNI SVFFICIVNT) Vtrum ille non nimius ſit vni pauoni modus cibi diurnus, viderint alii. Conf. T. 28, 1.

28, 2 CAPITA OCVLATA PENNARVM) Melius *oculata*, quod ex MS. Leidenſi produxit Gronouius Obſ. 2, 16 & ex tribus Anglicanis Waſſe ad Sall. Cat. c. 45 qui etiam ex aliis autoribus exempla adfert. SCHOETTG. In Cubae horto legitur: *capita occulea.* Videtur ſcribendum *oculata* vt apud Iuniam; fabulantur enim Poëtae Argi oculos pauonis pennis ab Iunone inſertos; hinc cecinit Ouidius libr. I Metamorph.
Arge iaces, quodque in tot lumina lumen habebas,
Extinctum eſt, centumque oculos nox occupat vna.
Excipit hos, volucriſque ſuae Saturnia pennis
Collocat, & gemmis caudam ſtellantibus implet.
PONTED.

28, 4 QVOT ABLATA SVNT.) Hoc membrum *quot ablata ſunt* a librariis fortaſſe interpo-

5 iores tamen gallinas oportet eligere; nam minoribus pauciora suppones. Natos [autem [i] pullos] si ad vnam transferre a pluribus velis, dicit Columella vni nutrici viginti quinque sufficere. mihi vero, vt bene educi possint, videntur quindecim satis esse. Primis diebus far ordei conspersum vino pullis dabitur, vel vndecunque cocta pulticula & refrigerata. postea adiicietur porrum concisum, vel caseus recens, sed expressus: nam serum pullis nocet. Locustae etiam pedibus ablatis praebentur. Ita pascendi sunt vsque
6 ad sextum [l] mensem [m]. Deinde ordeum poteris praebere solenniter [n]. Trigesimoquinto tamen die postquam nati sunt, etiam in agrum tuto eiici possunt comitante nutrice pascendi, cuius singultu reuocantur ad villam. Pituitas vero & cruditates iis remediis submouebis, quibus gallina curatur. Maximum illis periculum est, cum incipit crista produci: nam patiuntur languores infantum similitudine, cum illis tumentes gingiuas denticuli aperire nituntur.

XXIX. In phasianis nutriendis hoc seruandum est, vt nouelli ad creandos foetus parentur, id † est qui anno superiore sunt editi: veteres enim foecundi esse non possunt. Ineunt foeminas mense Martio ‡ vel Aprili. Duabus vnus masculus sufficit, quia caeteras aues salacitate non aequat. Semel in anno foetus creant [a]. Viginti fere ouis
2 pariendi [aa] ordo concluditur [b]. Gallinae his melius incubabunt, ita vt quindecim phasianina oua nutrix vna cooperiat, & † caetera sui generis supponantur. In supponendo, de luna & diebus quae sunt in aliis dicta seruentur ‡. Trigesimus dies maturos pullos in lumen [c] emittet. Sed per quindecim [d] dies discocto [dd] ac refrigerato leuiter † ordei farre pa-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *autem pullos* omitt. *I. B. R. Barth. Lugd* l) *vnum Cr.* m) *diem I. B. R.* n) *sollemniter Lugd.* [T. XXIX.] †) *iidem qui Barth.* ‡) *Martii vel Aprilis Cr.* a) *creabunt Lugd.* aa) *patiendi I. B. R.* b) *concludet I. B. R.* †) *&* om. *Lugd. Cr.* ‡) *seruemus Lugd.* c) *lumine mittet I. B. R.* d) *XII I. B. R.* dd) *decocto Barth. discreto Cr.* †) *leuiter* om *Barth.*

NOTAE VARIORVM.

terpositum fuit; nam sine eo perfecta est sententia: *Decima die omnia oua gallinacea subtrahantur, & alia item gallinacea totidem recentia supponantur.* Apud Crescentium qui haec omnia in 9, 82 transtulit, id non extat, neque in vernacula Palladii interpretatione. Accepit autem Palladius a Columella hunc locum, qui 8, 11 de supponendis huiusmodi ouis ita loquitur: *Decimo deinceps die omnia gallinacea subtrahantur: & totidem recentia eiusdem generis supponantur, vt trigesima luna, quae est fere noua, cum pauoninis excludantur.* PONTED.

28, 5 NATOS AVTEM PVLLOS) Verba circumscripta libri duo veteres non agnoscunt. Talia licet nec prosint nec obsint, tamen eiicienda sunt, vt auctores potius integros, quam dimidiatos librarios legamus. BARTHIVS 38. 10. Cum suspectam haberet Commelinus hanc lectionem, *τὸ autem pullos* lineis circumdedit, quia forsasse in codicibus, quibus vtebatur, non extabat. Apud Crescentium quoque id non legitur, neque in Iensonianis libris, sed tantum: *Natos si ad vnam transferre* &c. Ille quoque vernaculae Palladii interpretationis auctor haec tantum vertit: *E se quando son nati uuoli dare quelli dell' una Gallina all' altra &c.* PONTED.

28, 5 COLVMELLA) 8, 11, 13. SCHOETTG.

28, 5 EDVCI) *Educere* est educare, quemadmodum & supra n. 1 pro *educant* quidam legunt *educunt.* Virgilius: - - *alii spem gentis adultos Educunt foetus.* BARTHIVS 39, 8.

28, 5 VNDECVNQVE) ex omnibus partibus. Terentianus apud Lactantium 1, 6 *vir doctissimus vndecunque Varro.* SCHOETTG. Mihi videbatur significare *ex quocunque* legumine vel frumento.

29 De *phasianis* multa interpretes ad Petro. c. 93. Descripsit hunc locum Cresc. 9, 83.

29, 1 VETERES) Phasianos pro senibus accipias. Sic in Priapeis; & *veteres fagi* apud Virg. Ecl. 3. BARTH. 39, 8.

29, 1 CAETERAS AVES) Posteriorem vocem omittit Lugd. meo quidem iudicio, male, quia ad sensum supplendum necessario requiritur. SCHOETTG.

pascentur, cui vini imber aspergitur. Post triticum fractum ‡ praebebis, & locustas,
& oua formicae. Sane ab aquae prohibeantur accessu, ne eos pituita concludat. Quod 3
si pituitam patientur phasiani, allio cum pice liquida trito rostra eorum debebis assiduus
perfricare, vel vitium, sicut gallinis fieri consueuit, auferre. Sagiuandi haec ratio est, 4
vt vnius modii triticea farina in breuissimas offulas redacta clauso phasiano per XXX dies
ministrata sufficiat: vel, si ordeaceam farinam praebere volueris, vnius, & semissis modii farina per praedictos dies saginam replebit. Obseruandum sane est, vt offulae ipsae oleo leuigentur asperso, & ita inserantur faucibus, ne sub infima linguae parte mergantur: quod si euenerit, statim percutit [e]. Illud quoque magnopere curemus, ne [f] praebeantur noua alimenta, nisi [g] digestis aliis [h]; quia eos facillime onus cibi haerentis [i] extinguit.

XXX. Anser sane [a] nec sine herba, nec sine aqua facile sustinetur: locis consitis inimicus est, quia sata & morsu laedit & stercore: pullos [b] praestat & plumas, quas & autumno vellamus & vere. Vni masculo tres foeminae sufficiant. Si desit fluuius, lacuna formetur. Si herba non suppetit, trifolium, foenum Graecum, agrestia intuba, lactuculas seremus alimento. Albi foecundiores sunt; varii vel fusci, minus: quia de agresti genere ad domesticum transierunt. Incubant a Calendis Martii vsque ad 2
aestiuum solstitium. Plus parient, si gallinis oua supponas [c]. Extremum partum matribus iam vacaturis educare permittimus. Pariturae ad haram [d] perducantur. cum semel hoc feceris, consuetudinem sponte retinebunt. Gallinis sicut [e] pauonina, etiam anseris oua supponas. sed anserina [f] oua ne noceantur [g], suppositis subiiciatur vrtica. Parui 3
primis decem diebus intus pascendi sunt, postea sereno eos poterimus educere, vbi vrtica non fuerit, cuius aculeos formidant [h]. Quatuor mensium [i] bene saginantur: nam melius in aetate tenera pinguescunt. Polenta dabitur in die ter. large vagandi licentia prohibetur. loco obscuro claudentur & calido: sic maiores etiam secundo mense pinguescunt. nam paruuli saepe die trigesimo [l]. saginantur melius, si ad satietatem milium praebeamus infusum. Inter [m] anserum cibaria legumen omne porrigi [n] potest, excepto 4
eruo

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *fructum Barth.* e) *peribunt Lugd. I. B. R.* f) *vt I. B. R.* g) *nisi* om. *Barth. Lugd. I. B. R.* h) *aliis* om. *I. B. R. Lugd.* i) *arentis Barth.* [T. XXX] a) *sane* om. *P.* b) *polluit Praestat Pol. Cr.* c) *illarum supponantur I. I — G.* d) *aream I. B. R Barth. aram* semper *Cr.* e *sicut - - etiam* def. *P. Cr.* f) *anserina oua* def. *P. Cr.* g) *noceantur a. V. it. Barth. Lugd. Pol. noceatur suppositis Cr. noceant suppositis,* alii. h) *reformidant I. I — G.* i) *mensibus a. V.* l) *trig. moriuntur. Sag. vero &c. I. I — G.* m) *Item I. B. R.* n) *praestari P.*

NOTAE VARIORVM.

29, 2 VINI IMBER) *Imber* est, quo quid adspergitur aut irrigatur. Sic *vrinae imber* est infra c. 35. Claudianus de ornatricibus Veneris: *longos haec nectaris imbres Irrigat.* BARTHIVS 39, 8.

30 Conf. Geop. 14, 22; Col. 8, 14; Cresc. 9, 84.

30, 2 AD HARAM) In altero libro est, *aream;* improbe. *Hara* enim etiam anserile latine dicitur. Varro 3, 10 de iisdem: *singulis vbi pariant, faciendum haras quadratas circum binos pedes & semipedem.* BARTH. 38, 10 add. Col. 8, 15, 6.

30, 2 NE NOCEANTVR) Haec est verissima scriptura e membranis priscis desumta. Ouis enim *noceri* potest, non nutricibus. Neque insolens verbum est. Sic infra c. 35 *quodsi inobseruantes homines sub aere deprehendant, nulli fructuum noceri.* In membranis iisdem clare scriptum est: *nullum fructum noceri.* Ita Coelius Aurelianus Acutacum 2, 22 *non apud Romam solum phebotomatos pleuriticos. sed in omni regione noceri debuit indicare.* Idem 3, 18 *Nocentur enim atque vexantur hoc vsu quamquam parui temporis reuelationem falsam sentire videantur.* BARTH. Voluit noster exprimere Col. 8. 14, 7.

eruo [o]. Cauendum est etiam, ne pulli eorum setas glutiant. Graeci saginandis anseribus polentae duas partes, & furfuris quatuor aqua calida temperant, & ingerunt pro appetentis voluntate [p] sumenda. tribus [q] per diem vicibus potu adiuuant. media quoque nocte aquam ministrant. Peractis vero xxx diebus, si vt iecur his tenerescat, optabis, tunsas caricas & aqua maceratas in offas volutabis exiguas, & per dies [r] viginti continuos ministrabis anseribus.

XXXI. His ordinatis, caetera exequenda sunt. nam piscinae duae vel solo impressae, vel caeso lapide circa villam esse debebunt: quas facile est, aut fonte aut imbre suppleri, vt vna ex his vsui sit [a] pecoribus, vel auibus aquaticis: alia madefaciat virgas & coria & lupinos, & si qua rusticitas consueuit infundere.

XXXII. Foeni, palearum, ligni, cannarum repositiones nil refert in qua parte [fiant [a],] dummodo siccae sint atque perflabiles, & longe remoueantur a villa propter casum surripientis [b] incendii.

XXXIII. Stercorum congestio locum suum tenere debebit, qui abundet humore, & propter odoris [a] horrenda a praetorii auertatur [b] aspectu. Humor abundans hoc praestabit stercori, vt siqua insunt spinarum semina, putrefiant. Stercus asinorum primum est, maxime hortis; dein ouillum, & caprinum, & iumentorum; porcinum vero pessimum: cineres optimi; sed columbinum feruidissimum, caeterarumque auium satis vtile [est [c],] excepto palustrium. Stercus, quod anno requieuerit, segetibus [d] vtile est, nec herbas creat: si vetustius sit, minus proderit. pratis vero recentia stercora proficient [e] ad vber [f] herbarum. Et maris purgamenta, si aquis dulcibus eluantur, mista reliquis vicem stercoris exhibebunt, & limus, quem scaturiens aqua vel fluuii incrementa respuerint.

XXXIV. Horti & pomaria † domui proxima esse debebunt. Hortus sit sterquilinio maxime subiectus, cuius ‡ eum succus sponte foecundet. ab area longe situs [sit

VARIETAS LECTIONIS.

o) *herbo I. B. R. herebo Cr.* p) *voluptate a. V.* q) *tribus — ministrant* om. *Barth.* r) *dies* om. *I. B. R.* [T. XXXI.] a) *sufficiat P.* [T. XXXII.] a) *fiant* om. *I. B. R. Lugd.* b) *surrepentis* coni. *Morg. I, 81.* [T. XXXIII.] a) *foetoris I. I — G. oloris Cr.* vid ad 1, 19, 1. b) *conuertatur a. V.* c) *est* om. *Lugd. P.* d) *satis P.* e) *proderunt P.* f) *vbertatem Cr.* [T. XXXIV.] †) *pomarii Barth.* ‡) *cuius succo I. I — G.*

NOTAE VARIORVM.

30, 4 CAVENDVM EST ETIAM, NE PVLLI EORVM SETAS GLVTIANT) Scribendum non *eorum* sed *hoedorum*, nam *eorum* deprauatum. Accepit haec Palladius a Quintiliis apud quos Geop 14, 22 de Anseribus haec traduntur: *φυλακτέον δὲ ὁμοίως μήπως ἐρίφου, ἢ χοίρου τρίχας καταπίωσι· διαφθείρονται γὰρ καταπίνοντες. Cauendum similiter ne forte hoedi aut porci pilos degluttiant* (anseruli) *deglutientes enim moriuntur* PONTED. Toleraui *eorum*, quod refero ad anserum: quia setae non haedorum modo, sed aliorum etiam animalium noxiae.

30, 4 GRAECI) Geop. l. c. *ἀλφίτων δύο μέρη καὶ πιτύρων τέσσαρα θερμῷ φυραθέντα* commemorantur.

30, 4 VT IECVR HIS TENERESCAT) Haec addit, quia Romanis maxime in deliciis erat iecur anserinum. Hier. Mercurialis Var. Lect. 3, 8. SCHOETTG. Ficis augere iecinora adeo solenne fuit, vt Graecia infima *συκωτὸν* pro ipso iecore, & Latine loquentes *ficatum* dicerent, e. g. Marcell. Empir. c. 22 *Ficatum lupi integrum lauri foliis inuolues.* Inde Itali hodie *Fegato*, *Higado* Hispani, *Foyer* Galli. Obseruauit etiam Salmas. ad Solin. p. 343 a. F.

31 PECORIBVS) lauandis scil. Vide Goesium Indice Agr. v. *lauacrum.*

32 SVRRIPIENTIS) Non *surripere* solent clanculum incendia, sed aperte grassari. Quid si *surgentis* fuit, quod vt ortum est ex *surrigo*, ita pronunciatione eo potuit declinari &c.

33 Descripsit Cresc. 2, 13. Conf. Col. 2, 15.

34, 1

[ſit [a].] nam puluerem palearum patitur inimicum. Felix poſitio eſt, cui leniter [b] in-
clinata planicies curſus aquae fluentis per ſpatia diſcreta deriuat. Si fons deſit, aut im- 2
primendus eſt puteus; aut, ſi nequeas hoc, piſcina ſuperius conſtruenda [eſt,] vt illinc [c]
aquas pluuia conferente [cc], hortus per aeſtiuos rigetur ardores. Si hac omni facultate
carueris, ſemper altius tribus vel quatuor pedibus ad paſtini ſimilitudinem fodies hortu-
lum, qui ſic cultus negligat [d] ſiccitates. Sed huic quamuis contra neceſſitatem miſta [e] 3
ſtercore quaelibet terra conueniat, tamen haec genera ſunt in electione vitanda, creta,
quam argillam dicimus, atque rubrica. Illud quoque cuſtodies in hortis, quos humoris
natura non adiuuat, vt diuidas [per [f]] partes, & hieme ad Meridiem, aeſtate ad Se-
ptentrionem ſpatia [g] colenda conuertas. [Debent [h] etiam horti eſſe clauſi: ſed] munitio-
nis multa ſunt genera. Alii luto inter formas clauſo, parietes figuratos ex lateribus imi- 4
tantur. Quibus [copia [i]] ſuppetit, macerias luto & lapide excitant. Plerique ſine luto
congeſta in ordinem ſaxa componunt. Nonnulli foſſis ſpatia colenda praecingunt: quod
vitandum eſt, quia horto ſubducit humores, niſi forte locus paluſtris colatur. Alii ſpi- 5
narum plantas & ſemina in munitione diſponunt. Sed melius erit rubi ſemina, & ſpi-
nae quae rubus caninus vocatur, matura † colligere, & cum farina erui [l] ex aqua mace-
rata miſcere. funes dehinc [ll] ſparteos veteres hoc † genere miſtionis [ſic ‡] inducere, vt
intra funes ſemina recepta ſeruentur vſque ad verni temporis initia. Tunc vbi ſepes fu- 6
tura eſt, duos ſulcos tribus a ſe pedibus ſeparatos, ſeſquipedis altitudine faciemus, & per
vtroſque, funes cum ſeminibus obruemus leui terra. Ita trigeſima die procedunt ſen-
tes [m], quos teneros adminiculis opus eſt adiuuare, quibus inter ſe ſentes per ſpatia vacua
relicta iungentur. Partes ſane horti ſic diuidendae ſunt, vt eae, in quibus autumno ſe- 7
minabitur, verno tempore paſtinentur: quas [n] ſeminibus vere complebimus, autumni
tempore debebimus † effodere. ita vtraque paſtinatio decoquetur beneficio algoris, aut ſo-
lis. Areae faciendae ſunt anguſtiores, & longae, id eſt duodecim pedum longitudine,
& ſex latitudine, vt [o] ſint propter ſpatia vtrinque [p] purganda diuiſae. Margines vero
earum

VARIETAS LECTIONIS.

a) *ſit* deeſt *Barth. I. B. R.* b) *leniter I. B. R.* c) *illi I. B. R.* cc) *conſternante P.* d) *negligit I. B. R.* e) *vita P. iuta Lugd. veſtita Barth.* f) *per* om. *Lugd. I. B. R.* g) *ſpatia colenda* deſ. *P.* h) *Debent —— ſed* om. *I. B. R Lugd.* i) *copia* om. *Lugd I. B. R.* †) *matura* om. *P.* l) *herbi I B. R herebi Cr.* ll) *deinde P.* † *hoc genere* om. *P.* ‡) *ſic* om. etiam *Lugd.* m) *ſentes* om. *I. B. R.* n) *quas vero I. B. R.* †) *debemus Lugd.* o) *ſic propter Lugd. I. B. R.* p) *vtrinq. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

34, 1 CVI LENITER) Vid. leg. *cum.*

34, 2 SEMPER ALTIVS) Vid. Col. 11, 3, 10.

34, 3 MISTA STERCORE) Ex varietate lectionis ſupra propoſita coniicio veram lectionem eſſe *iuta*, e qua cum *vita* ortum eſſet puncto transpoſito, coniecit aliquis *veſtita*, quod ipſum cum non placeret, miſta repoſuerunt. Participio hoc vtitur noſter Mart. 10, 36 *iuti humoribus.* Quin viderat hoc olim I. Fr. GRONOV. ad Liu. 2, 5 vbi hanc formam noſtro propriam docet, quam oſtendit etiam noſter Index.

34, 4 MVNITIONIS GENERA) Vid. Col. 11, 3, 3.

34, 4 LVTO INTER FORMAS CLAVSO) Vid. ad Col. 9, 7, 4.

34, 4 QVIBVS [COPIA] SVPPETIT) Iam nominauit parietes, quare gloſſatores pereant. Tu lege cum MS. *Quibus ſuppetit materia, luto & lapide excitant.* BARTH. 38, 10. Quin *macerias* retinendum, quarum quartum genus Varronis 1, 14, 4 hic indicatur.

34, 5 SED MELIVS ERIT RVBI) Deſcripſit hanc particulam, &, quae ſequitur, Creſc. 2, 28. Noſter autem vſus eſt Col. 11, 3, 5.

34, 7 AREAE FACIENDAE) Col. 11, 3, 13 qui locus hunc interpretatur, vt legitur in antiquis editionibus, *ſic diuiſas* vult *areas propter ſpatia vtrinque purganda,* quia in ſemita conſi-

 ſtens

earum locis humidis vel irriguis duobus pedibus erigantur, ſiccis vno extuliſſe ſufficiet. Inter areas (ſi humor conſueuit effluere) ſpatia altiora ipſis areis eſſe debebunt, vt facilius ingrediatur aream de ſuperiore parte humor admiſſus, & vbi ſitientem ſaturauerit, in
8 alias poſſit excluſus auerti. Serendi tempora licet per menſes certa ſignemus, tamen ſecundum loci & caeli naturam vnuſquiſque cuſtodiat. frigidis locis autumnalis ſatio celerior fiat, verna vero tardior: calidis autem regionibus, & autumnalis ſerior fieri poteſt, & verna maturior. Quaecunque q ſerenda ſunt, cum luna creſcit, ſeminentur: quae ſecanda ſunt vel legenda, cum minuitur.

XXXV. Contra nebulas & rubiginem. Paleas & purgamenta pluribus locis per hortum diſpoſita ſimul omnia, cum nebulas videris inſtare, combures. Contra grandinem multa dicuntur. Panno roſeo † mola cooperitur. item cruentae ſecures contra caelum minaciter leuantur. item a omne horti ſpatium alba vite praecingitur: vel noctua pennis patentibus extenſa ſuffigitur: vel ferramenta, quibus operandum eſt, ſepo ‡ vnguntur vrſino. Aliqui vrſi adipem cum oleo tuſum b reſeruant, & falces hoc,
2 cum putaturi ſunt, vngunt. ſed hoc in occulto debet eſſe remedium, vt nullus putator intelligat: cuius vis tanta eſſe perhibetur, vt neque gelu, neque nebula, neque aliquo animali †.poſſit noceri. intereſt etiam c vt res profanata non valeat. — Contra culices & limaces, vel amurcam recentem, vel ex cameris fuliginem ſpargimus. — Contra formicas, ſi in horto habent foramen, cor noctuae admoueamus; ſi foris veniunt, omne hor-
3 ti ſpatium cinere, aut cretae candore ſignemus d. — Contra erucas, ſemina quae ſpargenda ſunt, ſemperuiuae ſucco madefiant, vel erucarum ſanguine. Cicer intra olera propter multa portenta ferendum eſt. Aliqui cinerem de ficu ſuper erucas ſpargunt. item ſquillam vel in horto ſerunt, vel certe ſuſpendunt. Aliqui mulierem menſtruantem, nuſquam cinctam, ſolutis capillis, nudis pedibus contra erucas & caetera hortum faciunt circumire. Aliqui fluuiales cancros pluribus locis intra hortum clauis e figunt.
4 — Contra animalia quae vitibus nocent, cantharides, quas in roſis inuenire conſueuimus, oleo

VARIETAS LECTIONIS.

q) *quae I. B. R.* [T. XXXV] †) *ruſſeo Lugd.* a) *Tum I. B. R.* ‡) *ſaeuo Lugd.* b) *tunſum I. B. R.* †) *malo I. I. A. H. G.* nobiſc. *Lugd.* c) *etiam* om. *Lugd. I. B. R.* d) *ſignabimus Lugd. I. B. R.* e) *crucifigunt* iunct *P. Barth. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ſtens opera vltra tres pedes vix porrigere manus poteſt, ſine periculo incidendi in fata.

35 Pleraque hoc capite tradita, ſuperſtitioſa bonam partem, habet etiam Columella 10, 340 ſqq. vbi ea explicata ſunt.

35, 1 VRSI ADIPEM) Afric. Geop. 5. 30. SCHOETTG.

35, 2 NEQVE ALIQVO ANIMALI) In Regienſi & Commeliniano, Ienſonianoque libris occurrit: *neque aliquo animali poſſit noceri.* Quod contemnendum iudico, cum de Africani libris id acceperit Palladius. Apud Africanum enim Geop. 5, 30 haec habemus non abſimili modo: ἢ ἀρκτῴῳ στέατι τὰ δρέπανα χρῖε, μηδενὸς εἰδότος, ἐν οἷς τὰς ἀμπέλους τέμνεις, καὶ οὔτε φθεῖρες, οὔτε παχνετὸς βλάψουσι τὴν ἄμπελον: *aut vrcino adipe, nemine vidente, falces quibus vites putas, vnguito; neque pediculi, neque glacies viti nocebunt.* PONTED. Ego putabam παχνετὸν Africani eſſe *gelu & nebulam* Palladii; huius autem animal illius φθεῖρας a corrumpendo dictas.

35, 2 INTEREST ETIAM) Pro *etiam* legendum videtur *enim: Profanata* hic ſumitur ex etymo, *e fano* elata, eliminata.

35, 2 CONTRA FORMICAS) Habet etiam Creſc. 6, 2. vt etiam illud *contra erucas.*

35, 3 MVLIEREM MENSTRVANTEM) Ego excidiſſe aliquid puto, & ſcribendum: *Aliqui mulierem primum menſtruantem.* Quae vox latere facile in principio & fine duarum potuit. Talis enim mulier requirebatur. Colum. 10, [359] BARTH. 39, 8.

35, 3 NVDIS PEDIBVS) Sic fiebat in ſacris magicis, vt Geuartius docet Elect. 2, 12. Sane

oleo merfas refolui patieris in tabem: & cum putandae funt vites, hoc oleo falces [putatorias [f]] perunges. – Extinguuntur cimices amurca & [ff] felle bubulo, lectis aut locis perunctis, vel foliis ederae tritis ex oleo, vel incenfis fanguifugis. – Vt olera ani- 5
malia infefta non generent, in corio teftudinis omnia femina, quae fparfurus es, ficca:
vel mentam locis pluribus, maxime inter caules, fere: hoc praeftare fertur erunm † ali-
quantulum fatum [g], praecipue vbi radices & rapa nafcuntur. Vel acre acetum fucco inf-
quiami [gg] miftum, fertur olerum pulices necare, fi fpargas. – Campas fertur enince- 6
re, qui fufticulos allii fine capitibus ‡ per horti omne fpatium comburens, nidorem lo-
cis pluribus excitarit. Si contra [h] eafdem vitibus voluerimus [hh] confulere, allio trito fal-
ces putatoriae feruntur vnguendae. Nafci quoque prohibentur, fi circa arborum vel vi-
tium crura bitumen & fulfur incendas: vel fi ablatas de horto vicino campas excoquas
aqua, & per horti tui ‡ fpatia vniuerfa diffundas. – Ne cantharides vitibus noceant [i],
in cote, qua falces acuuntur, ipfae funt conterendae. – Democritus afferit, neque ar- 7
boribus, neque fatis quibuslibet noceri poffe a quibufcunque beftiis, fi fluuiales cancros
plurimos, vel marinos, quos Graeci παγούρυς nominant, non minus quam decemficti-
li vafculo in aqua miffos tegas, & fub dio ftatuas [l], vt decem diebus fole vaporentur.
poftea quaecunque illaefa volueris effe, [ea [m] aqua] perfundas, & octonis diebus pera-
ctis hoc repetas, donec folide, quae optaueris, adolefcant. – Formicas abiges †, fi [n] 8
origano & fulfure tritis foramen afperges [o]. hoc & apibus nocet. item cochlearum va-
cuas teftas fi vfferis, & eo cinere foramen inculces. – Culices galbano infufo fugan-
tur, aut fulfure. – Pulices amurca per pauimentum frequenter afperfa, vel cymino agrefti
cum aqua trito, vel fi [p] cucumeris agreftis [pp] femen aqua refolutum faepe infundes [q], vel
aquam lupinorum pfilotri aufteritatibus iunctam †. – Mures, fi amurcam fpiffam pa- 9
tinae infuderis, & in domo nocte pofueris, adhaerebunt. item necabuntur, fi helleboro

nigro

VARIETAS LECTIONIS.

f) *putatorias* om. *Lugd. I. B. R.* ff) *& felle bubulo* om. *P.* †) *herbum I. B. R.* g) *ftratum I. B. R.* gg) *Hyosquiami Lugd.* ‡) *capitibus comburens nidorem excitarit*, reliquis omiffis *Barth.* h) *contra eafdem* om. *I. B. R. Lugd. Barth.* hh) *confulemus; allio Lugd. confulimus allio P.* ‡) *tui* om. *Lugd.* i) *noceant* — *conterendae* om. *P.* l) *ftatues I. B. R.* m) *ea aqua* om. *Lugd. I. B R.* †) *metuens P.* n) *fi* om. *I. B. R. Pol. Lugd.* o) *afpergens I. B. R. Lugd.* p) *fi* om. *I. B. R.* pp) *agreftis* om. *P.* q) *infundens I B. R.* †) *iutam Lugd*

NOTAE VARIORVM.

ne hoc magicum fuiffe, Columella innuit lib. 10 vbi *Dardanias artes* vocat. BVCHN.

35, 4 INCENSIS SANGVISVGIS) quae viciffim depelluntur nidore incenfi cimicis Col. 6, 18, 23 Veg. 3, 4, 43.

35, 5 IVSQVIAMI) Bene liber: *fucco hyosciami*. Eft autem hyofcianus, quem *alterum* vocant Latini, tefte Coelio 3, 21 acut. & Scribonio Comp 52. BARTH 38, 10. Defcribunt etiam Plin. 25, 4 & Apuleius de herbis c. 4. Solemne eft librariis, graecum *υ* in *qui* mutare, vt *fquibala* apud Vegetium Artis Vet. 1, 47 *Insquiamus* occurrit apud eundem 2, 12. SCHOETT. Ita in Bartholomaei Anglici opere de proprietatibus rerum 17, 87 *insquiamus* femper fcribitur. Vid. Ind. *quima*, *quatus*.

35, 6 CAMPAS FERTVR) In MS legitur: *Campas fertur enincere, qui fufticulos allii fine capitibus comburens nidorem excitarit*. Apage cum fpurcitiis fuis farctores. BARTHIVS 38, 10.

35, 6 NE CANTHARIDES) Haec fumta funt ex Africano Geop. 5, 49; & Zoroaftre 13, 16. SCHOETTG.

35, 7 DEMOCRITVS ASSERIT) Verba eius extant Geop. 5, 50 & 10, 89 vnde ad verbum fere fua vertit Palladius Vide etiam, quae de παγούροις notauit Needham ad 10, 87. SCHOETTG.

35, 8 AVSTERITATIBVS IVNCTAM) *Iutam* legi vult I. F. GRON. ad Liu. 2, 5 recte & ex more Palladii. V. Index in *luuo* & *Adiuuo*.

35, 9 SI HELLEBORO) Eadem praecipit Paxamus Geop. 13, 4. SCHOETTG.

nigro caseum, vel panem, vel adipes qq, vel polentam permisceas & offeras. Et r agrestis cucumeris & colocynthidis rr suffusio sic † nocebit. — Aduersus mures agrestes Apuleius asserit semina bubulo felle maceranda ante quam spargas. nonnulli rhododaphnes s foliis aditus

10 eorum claudunt, qui rosis his, dum in exitu t nituntur, intereunt. — Talpas Graeci hoc genere persequuntur: Nucem perforari iubent, vel aliquod pomi genus soliditatis eiusdem. ibi paleas & ceram ‡ cum sulfure sufficienter includi, tunc omnes paruulos aditus, & reliqua spiramenta talparum diligenter obstrui u, vnum foramen, quod amplum sit †, reseruari, in cuius aditu nucem intus incensam sic uu poni, vt ab vna parte flatus possit accipere, quos ab alia parte diffundat: sic impletis fumo cuniculis talpas vel fuge-

11 re protinus, vel necari. — Mures rusticos, si querneo cinere aditus eorum satures, attactu frequenti scabies occupabit ac perimet. — Serpentes prope omni austeritate fugantur, & nocentes spiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vramus galbanum, vel cerui cornua, radices lilii, caprae vngulas. hoc genere monstra noxia prohibentur.

12 — Opinio Graecorum est, si nubes locustarum repente surrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus, eam posse transire: quod si inobseruantes homines sub aëre deprehendant, nulli x fructuum noceri, si continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli etiam dicuntur amari lupini vel agrestis cucumeris aqua decocta, si muriae xx mista fundatur. Existimant aliqui locustas vel scorpios fugari posse, si aliqui ex eis vrantur in medio.

13 — Campas nonnulli ficulneo cinere persequuntur. si permanserint, vrina bubula & amurca aequaliter mista conseruent, & vbi refrixerint, olera omnia hoc imbre consperge y. πρασοκουρίδας z Graeci vocant animalia, quae solent hortis nocere. Ergo ventriculum ver-

VARIETAS LECTIONIS.

qq) *adipē P.* r) *Et agrestis cucumeris* desf. *P.* rr) *coloquintidis I. B. R.* †) *sic* deest *P.* s) *rhododaphnis I. I — G.* t) *exitu* omnes. ‡) *cedrum Lugd.* u) *obrui Lugd. I. B. R.* †) *est Lugd. I. B. R.* uu) *supponi P.* x) *nullum fructum Barth. Lugd.* xx) *vrinae Barth.* y) *conspargere I. B. R.* z) *πρασθοκοριδας B. R. πρασοκορίδας I. I — G. πρασσοκορίδας Ienss. prasocoridas P. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

35, 9 APVLEIVS) Verba eius extant Geop. 13, 5. SCHOETTG.

35, 10 ET CERAM) Lugd. *& cedrum*, quam lectionem comprobat Paxamus Geop. 13, 7 ἔμβαλλε ἄχυρα καὶ κεδρίας τὸ θεῖον καὶ θεῖον. SCHOETTG. Potest fieri, vt *cedriam* scripserit Palladius, *cedrum* substituerit librarius, & alius *ceram*. Sed mutare tamen quidquam nolui, cum *ceram*, tanquam parabiliorem *cedriae* sufficere ipse quoque Palladius potuerit.

35, 11 SERPENTES) Plura vide apud Plinium H. N. 28, 9, 10. SCHOETTG.

35, 11 NOCENTES SPIRITVS) nihil sunt aliud, quam adflatus pestilentes serpentium. Ouidius lib. III Metam. — *quique halitus exit Ore niger stygio, vitiatas inficit auras.* Haec Gronouius Obs. 1, 23 qui simul refutat Barthium, quod per *monstra* haec & *spiritus*, daemonas vult intelligi. Gronouii sententiam confirmat Africanus Geopon. 5, 48 quem noster exscripsit; hic enim habet: ἀπήλασαν αὐτόθι τὰ θηρία. SCHOETTG.

35, 11 MONSTRA) vocantur, vt Statio, angues in Herculem infantem immissi: — *quum prima nouercae Monstra manu premeres.* Et cur Africa monstrorum mater? Gronouius l. c. Virgilius Georg. 1, 184 *Inuentusque cauis bubo, & quae plurima terrae Monstra ferunt:* — vbi Seruius: *Monstra, id est alia purgamenta terrarum.* SCHOETTG.

35, 12 OPINIO GRAECORVM EST) Et ex iis Democriti Geopon. 13, 1 ἐὰν νέφος ἀκρίδων ἐπέρχηται &c. SCHOETTG.

35, 12 SI MVRIAE MISTA) Democr. l. c. ἢ πικρῶν θέρμων ἢ ἀγρίων σικύων ζεσθέντων σὺν ἅλμῃ καταῤῥανθῶσι. SCHOETTG.

35, 13 FICVLNEO CINERE) κονίαν ἀμπελίνην habet Florentinus Geopon. 12, 8.

35, 13 Πρασοκούριδας) Et haec quoque olim corrupta vox erat: πρασιαὶ, vt Graecorum Grammatici ostendunt, sunt αἱ τῶν κήπων λαχανιαί· Κόριδες, vnde nomen compositum, bestiolas significare satis notas, manifestum est: quare πρασιοκόριδας legendum arbitror. In Geoponicis tamen πρασοκουρίδας scriptum est: tanquam a porro, quod Graeci πράσον vocant, nomen illis inditum sit: eadem certe ratio earum necandarum illic a Diophane, quae hic a Palladio traditur, vt vel Latinus

veruecis † statim occisi plenum sordibus suis, spatio, quo abundant, leuiter debebis operire. post biduum reperies ibi animalia ipsa [zz] congesta. hoc cum bis vel [a] tertio feceris,
genus omne, quod nocebit [aa], extingues. Grandini creditur obuiare, siquis crocodili 14
pellem vel hyaenae, vel marini vituli per spatia possessionis circumferat, & in villae aut cortis suspendat ingressu, cum malum viderit imminere. item si palustrem testudinem dextra manu supinam ferens vineas perambulet, & reuersus eodem modo sic illam ponat in terra, & † gl[illegible]s dorsi eius obiiciat curuaturae, ne possit inuerti, sed supina per-
maneat. hoc facto fertur spatium sic defensum nubes inimica transcurrere. — Nonnulli 15
vbi instare malum viderint, oblato speculo imaginem nubis accipiunt, & hoc remedio nubem (seu vt sibi obiecta displiceat, seu tanquam geminata alteri cedat) auertunt. item vituli marini pellis in medio vinearum loco vni superiecta viticulae creditur contra immi-
nens malum totius vineae membra vestisse. Omnia semina horti vel agri feruntur [b] ab 16
omnibus malis ac monstris tuta seruari, si agrestis cucumeris tritis radicibus ante macerentur [c]. Item equae [cc] caluaria, sed non virginis, intra hortum ponenda est, vel etiam [d] asinae [e]. Creduntur enim sua praesentia foecundare quae spectant.

XXXVI. Area longe a villa esse non debet, & propter exportandi facilitatem, & vt fraus minor timeatur, domini vel procuratoris vicinitate suspecta. Sit autem vel strata silice, vel saxo montis excisa, vel sub ipso triturae tempore vngulis pecorum, & aquae admissione solidata †, clausa deinde & robustis munita cancellis propter
armenta, quae, cum teritur, inducimus. Sit circa hanc locus alter planus & purus, in 2
quem frumenta transfusa refrigerentur, & horreis inferantur: quae res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde [vndecunque [a]] proximum tectum, maxime in humidis regionibus: sub quo propter imbres subitos frumenta (si necessitas coëgerit) raptim vel [b]
munda vel semitrita ponantur. Sit autem [area [c]] loco sublimi & vndecunque perflabi- 3
li, longe tamen ab hortis, vineis, atque pometis [d]. nam sicut radicibus virgultorum
pro-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *verbecis Lugd v. Ind.* zz) *ipsa* om. *P.* a) *&* *P.* aa) *nocebat, extinguit P.* †) *vt Lugd.* b) *feruntur I. B. R.* c) a verbo *macerentur* vsque ad finem deest *P.* cc) *aeque I. B. R.* d) *potius I. B R. Barth. Lugd.* e) *asellae Barth.* [C. XXXVI.] †) *solidata* om. *Lugd.* a) *vndecunque* om. *P. Cr.* b) *vel* om. *P.* c) *area* om. *I. B. R. Cr.* d) *pomeriis Cr.* forte *pomariis.*

NOTAE VARIORVM.

tinus a Graeco, vel contra Graecus scriptor a Latino hoc remedium necessario acceperit. VICTORIVS. Needham ad Geopon. 12, 9 nostram lectionem defendit bonorum auctorum testimonio. Est autem πρασοκουρὶς animalculum viride, olera & porra (vnde & nomen traxit quod Gaza vertit *porricidas*) adrodens. SCHOETTG.

35, 14 GRANDINI CREDITVR) Ex Geopon. 1, 14.

35, 16 VIRGINIS) *Equa virgo* pulcre dicta, quae marem nondum passa est. *Virgo Camelus* apud Festum: *Camelis virginibus supplicare nupturae solitae sunt.* BARTHIVS 39, 8. Sic *ouis virgo* Sedulius 1, 67 — *qua vellere praenitet albo Virginis agnus ouis, grexque omnis candidus intrat.* Venantius Fortunatus Carm. 2, 3 *Quaeque lupi fuerant raptoris praeda ferocis In cruce restituit virginis agnus oues.* Psellus in Canticum Canticorum p. 696 Ἔχεις γὰρ ὄμματα τερπνὰ περιστερᾶς παρθένου. SCHOETTG.

36 Descripsit pleraque Crescentius 3, 1.

36, 1 FRAVS MINOR TIMEATVR) Suspicor legendum *minus.* Crescentius *non* substituit.

36, 2 VNDECVNQVE) Crescentius 3, 1 *Fiat deinde proximum tectum,* τὸ *vndecunque* non habet, & recte fortasse; nam huiusmodi nubilarium non vndecunque, sed certo in loco constitui debet, meridianae parti oppositum, ne ab area solem auertat. De hoc vid Columella 1, 6. 24. Cum itaque hac de voce dubitarem, transmissae sunt mihi ex Florentinis codicibus duae lectiones, quarum prima est: *Fiat domum vndecunque proximum tectum:* altera vero melior: *Fiat & inde proximum tectum.* PONTED.

36, 3

profunt laetamen & paleae, ita infidentes frondibus [eas [e]] perforant, atque [f] arere [g] compellunt.

XXXVII. Apibus ftationem non longe a domini † aedibus in horti parte fecreta & aprica, & a ventis remota, & calidiore locare debemus, quae in quadratam conftituta menfuram fures & acceffus hominum pecudumque fubmoueat. fit [a] abundans
[2 floribus, quos in herbis vel in [b] fruticibus, vel in arboribus procuret induftria. herbas nutriat, origanum, thymum, ferpyllum, fatureiam, melifphyllum [c], violas agreftes [d], afphodilum [e], citraginem [f], amaracum, hyacinthum, qui iris vel gladiolus dicitur fimilitudine foliorum, narciffum, crocum, caeterasque herbas fuauiffimi odoris & floris. In fruticibus vero fint rofae, lilia, fabae [ff], rofmarinus, hederae: in arboribus ziziphus, amygdalus, perficus, pirus, pomiferaeque arbores, quibus nulla amaritudo refpondet flore [g] defucto. Silueftria vero, glandifera robora, terebinthus, lentifcus, cedrus, ti-
3 lia, ilex minor, & linus [h]. fed [i] taxi remoueantur inimicae. Primi faporis mella thymi

VARIETAS LECTIONIS.

e) *eas* om. *Lugd. P. Cr.* f) *& corrumpunt Cr.* g) *arefcere P.* [T. XXXVII.] †) *dominicalibus vel in horti parte fecunda Barth. Lugd.* a) *Sit & P.* b) *in* deeft *I. B. R.* c) *melisfillum Pal. Lugd.* om. *P. Cr.* d) *agreftes, afph. citraginem* om. *P. Cr.* e) *afsodillum a. V.* & *Lugd.* f) *sitriaginem Pal. Lugd. I. B. R.* ff) *violae flabae Barth. Lugd.* hic tamen om. *lilia.* g) *flore vel fussi P.* h) *tinus Lugd. Pol. I. B. R. sinus* al. i) *& P.*

NOTAE VARIORVM.

36, 3 LAETAMEN ET PALEAE) Sufpicabar legendum *laetamine paleae.* Paleae profunt radicibus *laetamine*, quia nutriunt eas. Sed intercedit Didymus Geop. 2, 26 quem prae oculis habuit nofter haud dubie, ὥσπερ γὰρ ἡ κόπρος, οὕτω καὶ τὰ ἄχυρα ταῖς μὲν ῥίζαις συμβάλλεται, τοῖς δὲ κλάδοις καὶ τοῖς φύλλοις βλαβερώτατά ἐστι κ. τ. λ.

37, Conf. Col. 9, 5. Haufit ex noftro quaedam Crefc. 9, 94 & plura 98.

37, 1 A DOMINI AEDIBVS) MS probiffime, *a dominicalibus.* Vt *aedes* fubintelligatur. Ita *Plutonia* eft regia Plutonis apud Horatium. Sed & hoc melius quod inferta vocula legitur, *vel in horti parte fecunda.* BARTHIVS 38, 10.

37, 2 MELISPHYLLVM) MS Pal. & Lugd. *melisfillum*, vnde coniicit Sylburgius fcriptum fuiffe *meliffophilon.* Sed *meliffophyllon* vocant Diofcorides 3, 118 & Apuleius c. 118; μελιτ-τεῶνα Didymus Geop. 15, 5. Latinis *apiaftrum* dicitur, non confundendum cum illo *apiaftro*, quod graece ἄγριον σέλινον, alias *herba fardoa* dicitur. Salmafius ad Soli. c. 4 p. 71 Harduinus ad Plin. 20, 11. SCHOETT G. *Citrago* eadem eft, quae *melifphyllum* fiue *meliffophyllum*, quam pofteriorem *meliffam* vocamus. De qua quidem re quidquam amplius adiicere fuperfedeo; ipfa enim per fe fatis euidens eft. Si quis tamen ampliorem defideret comprobationem, Diofcoridem adeat, qui 3, 109 *meliffophyllum* a Romanis *citraginem* vocari docet. Quapropter vel *melifphyllum* vel *citraginem* delendum videtur. PONTED.

37, 2 ROSAE, LILIA, FABAE) Optime MS. *In fruticibus vero rofae, lilia, violae flabae.* Nec quicquam a lectione fcripta recedendum arbitror, nifi fi leges, *violae, fabae. Violas* agnofcit in eadem re Colum. 9, 5 *fabas* Varro 3, 16. BARTH. 38, 10.

37, 2 TILIA, ILEX MINOR, ET CINVS) Arbor *Cinus* omnibus obfcura iacet, fed id mendofe legitur pro *Pinus*, quae apibus quoque inferuit. vt Columella litteris tradidit 9, 4: *Itemque femper virens pinus, & minor ilex, nam prolixior ab omnibus improbatur.* Si quis tamen miretur, cur potius *Pinus* emendem quam *Tinus*, vt legitur in Ienfonianis libris, Columellaeque locum fecus ac caftigauit Salmafius (hic enim probat, *Itemque femper virens tinus*) legam, is fciat aptiorem ad mellificium mihi videri *Pinum* quam *Tinum.* Hoc autem quo planius accipi poffit, inter neceffaria effe video adiicere, ftirpes bifariam Apibus inferuire; funt enim quae fuccum de floribus praeftant, quo mel conficitur; funt quae refinofam materiam de cortice & foliis exhibeant, vnde cera conftat. Ad mellificium itaque faciunt ftirpes floriferae, & odoriferae, vt Thymum, Apiaftrum, Cytifus, Viola, Serpillum, Amaracus, & aliae innumerae, *quibus*, vt Palladii verbis vtar, *nulla amaritudo refpondet flore defucto.* Ad ceram autem parandam Terebinthus, Lentifcus, Cedrus, Ilex, Pinus, Abies, Larix. De primo apium munere ita Virgilius 4. Georg. cecinit: *Pars intra fepta domorum Narsiffi lacrymam:* - - De altero quoque ftatim: *& lentum de cortice gluten, Prima fauis ponunt fundamina.* De hoc item Ioannes Oricellarius libro quo vernacula lingua Apium cultum eft complexus: *E la vifcofa*

mi fuccus effundit. fecundi meriti thymbra, ferpyllum vel origanum. tertii meriti rofmarinus & fatureia. Caetera, vt arbutus & olera, faporem ruftici mellis efficiunt. Sint autem arbores a Septentrionali parte difpofitae. Frutices atque virgulta ordines fuos fub maceriis exequantur. herbas deinde in l plano poft frutices conferemus. Fons vel riuus m huc conueniat otiofus, qui humiles tranfeundo formet lacunas, quas n operiant
rara & transuerfa virgulta, fedes tutas apibus praebitura cum fitient. Sed ab o his apium 4
caftris longe fint omnia p odoris horrendi, balneae, ftabula, coquinae fuforia. Fugemus † praeterea animalia quae funt apibus inimica, lacertos, blattas & his fimilia. Aues etiam pannis q & crepitaculis terreamus. Purus cuftos r frequens & caftus accedat, habens noua aluearia praeparata, quibus excipiatur examinum rudis iuuentus. Vitetur rr 5
odor coeni, & cancer aduftus s, & locus qui ad humanam vocem falfa imitatione refpondet. Abfint & herbae, tithymallus, helleborum, thapfia t, abfinthium, cucumis agreftis, & omnis amaritudo conficiendae aduerfa dulcedini.

XXXVIII.

VARIETAS LECTIONIS.

l) *in* om. *I. B. R.* m) *riuus fit, qui P.* n) *quas — fitient* om. *P.* o) *a caftris apium P.* p) *omnia — coquinae* om. *P.* †) *fugabimus Lugd.* q) *pennis I. B. R. pannis &* om. *Pol* r) *cuftos* om. *Lugd.* rr) *Vitietur Ienff.* om. *P.* s) *exuftus Lugd. P.* t) *tapfia a. V. Tharfia Lugd.* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

vifcofa cella da le fcorze Nel picciol fen raccolgeno, e co' piedi Pongon le prime fondamenta ai faui: A cui fofpendon la tenace cera. Sunt etiam ftirpes quae vtrumque item praeftant, de flore nempe mel, de cortice ceram, vt Amygdalus, Prunus, Cerafus. His ita traditis, nunc fequitur vt propius rem videamus *Tinus* quoniam nullum de cortice ftillat gluten, ob flores tantum ad mellificium conferenda effet, nifi eos nullo etiam odore infignes a media hieme emitteret, &, accedente vere, iisdem exui foleret, quibus temporibus in fuo quaeque alueo ftabulantur apes, neque ad pabulum egrediuntur, fed fauis congeftum mel edunt. Ideoque tam praecipua ad mellificium Tinus cenfenda non videtur. Contra Pinus a primo vere vsque ad brumam refinam fundit, quam femper excipere poffunt apes. Idcirco vt in campeftribus locis domefticas apes, ita in Alpinis tractibus totum meridiem excipientibus memoria repeto vidiffe me faepe filueftres, vefpafque omne genus circa Pinos Laricesque volitare, ftillantemque oleofum fuccum fufcipere. Quapropter neque illud Columellae *femper virens pinus, & minor ilex* fecus legendum ac in vulgatis libris cenfeo; nam vt *minor Ilex*, vt *Terebinthus*, vt *Lentifcus*, vt *Cedrus* circa aluearia conferuntur, quae tamen non floribus qui nulli fere in huiusmodi amentaceis plantis, fed refina mellificantes apes iuuant, ita etiam *Pinus*. Neque illi Virgilii verfus qui libr. 4 *Georg.* traditi funt: *Ipfe Thymum Pinosque ferens de montibus altis Tecta ferat late circum cui talia curae.* (Quos ad fuam fententiam immutauit Salmafius: *Verior*, inquit, *etiam apud Virgilium lectio :* ipfe thymum Tinosque ferens, *quam notauit Philargyrus.*) aliter accipiendi videntur. Etenim non modo in omnibus quos vidi, editis Virgilii libris, fed etiam in rariffimo eodemque mirae antiquitatis Florentino codice fic, vt pofui, leguntur. In quorum altero verfu recte verbum *ferat*, vt in editis etiam, fed non omnibus (funt enim in quibus occurrit pro *ferat ferat* vitiofe) fcriptum eft. Virgilium porro Ioannes Oricellarius imitatus, hofce verfus eleganter vt folet, in vernaculam noftram confuetudinem protulit: *Il buon cultor de l' Api con fue mani Porti da gli alti monti il verde pino, E lo transponga ne fuoi floridi horti Con le fue barbe integre e col natiuo Terreno attorno, fi che non s' aueggia La fuelta pianta auer cangiato fito.* Neque denique hunc ipfum Palladii locum aliter reftituendum exiftimaui, quoniam Virgilium, Columellam, Oricellarium ita pofuiffe video. PONTED.

37, 3 SECVNDI MERITI) eft pretii fecundi, vt crebro fcriptores Chriftiani. Macrob. 1, 3 fomn. *Eadem loca iam fibi quam caeteris eiusdem meriti didicit praeparari.* Pro pretio occurrit infra Feb. 9, 5 *Sic merita fua vitis quaeque feruabit.* BARTH. 39, 8.

37, 3 RVSTICI MELLIS) quod *nemorenfe* vocat Col. 9, 4, 7.

37, 5 CANCER ADVSTVS) Vid. Col. 9, 5, 6.

XXXVIII. Alvearia meliora sunt, quae cortex formabit raptus ex sube-
re, quia non transmittunt vim frigoris aut caloris. possunt tamen & ex † ferulis fieri. si
hae desint, salignis viminibus fabricentur, vel ligno cauatae arboris, aut tabulis, more
2 cuparum. fictilia deterrima sunt, quae & hieme gelantur, & aestate feruescunt. Sed
inter ea loca quae muniri debere praecepimus [a], podia ternis alta pedibus fabricentur in-
ducta [aa] testaceo, & albario opere leuigata, propter lacertorum [b] caeterorumque ani-
malium noxam, quibus est moris irrepere: & supra haec podia aluearia collocentur, ita
vt non possint imbre penetrari, spatiolis inter se patentibus segregata. Angustus tamen
aditus admittat examina propter frigoris & caloris iniuriam. Sane ventis frigidioribus
3 altus paries resistat, qui locum possit defensis sedibus apricare. Aditus omnes soli op-
ponantur hiberno, qui in vno cortice duo vel tres esse debebunt ea magnitudine quae apis
formam [c] non possit excedere. Sic enim noxiis animalibus ingressu resistetur angusto:
vel si apes obsidere voluerint exeuntes, alio, vbi [d] non fuerint, vtentur [e] egressu.

XXXIX. Apes si emendae sunt, prouideamus vt plena aluearia comparen-
tur: quam rem vel † inspectio, vel murmuris magnitudo, vel frequentia monstrat [a]
commeantis ac remeantis examinis [b]: [&] [c] ex vicina potius quam [ex [cc]] longinqua
regione, ne aëris nouitate tententur [d]. Si vero longius aduehendae sunt, nocte collo
2 portentur: nec collocare nec aperire aluearia nisi vespere instante debemus. Specule-
mur deinde per [e] triduum, ne omne ianuas suas egrediatur examen. hoc enim signo fu-
gam meditantur assumere [f]. Contra haec & [g] caetera, suo vnumquodque mense red-
demus [h]. Tamen creduntur non fugere, si stercus primogeniti vituli adlinamus oribus
vasculorum.

XL. Non alienum est, si aquae copia patiatur [a], patremfamilias de structura
balnei cogitare; quae res & voluptati plurimum confert & saluti. Itaque balneum con-
stituemus in ea parte, qua calor futurus est, loco ab humore suspenso, ne vligo eum [b]
fornacibus vicina, refrigeret. Lumina ei dabimus a parte Meridiana, & Occidentis hi-
2 berni, vt tota die solis iuuetur & illustretur aspectu. Suspensuras vero cellarum sic fa-
cies:

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XXXVIII.] †) *ex* om. *Lugd.* a) *praecipimus I. B. R. praecipi Lugd.* aa) *induta Lugd.* b) *lacertarum P.* c) *magnitudinem P. Cr.* d) *eum non defuerit I. B. R. Barth. Lugd.* omitt. *P. Cr.* e) *nitentur Barth. vitentur Lugd.* [T. XXXIX.] †) *vel* om. *Lugd* a) *monstrat* deest *P.* b) *probant* add. *P.* c) *&* om. *Lugd. ex* om. *I. B R.* cc) *ex* om etiam *Lugd.* d) *tereantur P. terreantur Cr.* e) *post I. B. R. Lugd.* f) *arripere Cr.* g) *vel P. Lugd.* h) *redemus I. B. R. reuidebimus I. I* —— *G. reddemus* etiam *Lugd.* [T. XL.] a) *potiatur a. V.* b) *eum I. B. R. cum* al.

NOTAE VARIORVM.

38 Conf. Col. 9, 6. Descripsit Cresc. 9, 94 & 95.

38, 2 PODIA) *Suggestus lapideus* Columellae 9, 7, 1.

39 Habet Cresc. 9, 97.

39, 1 SI VERO LONGIVS) Sumta sunt haec ex Col. 9, 8 & Florent. Geop. 15, 2.

39, 2 REDDEMVS) Suspicor leg. *trademus.* SCHOETTG. Nihil mutandum: Ita Varro 3, 17, 1 ita Plinius centies.

40 Conf. Vitruu. 5, 10.

40, 1 A PARTE MERID.) Didymus Geop. 3, 2. SCHOETTG. Vitr. l. c. *quod maxime tempus lauandi a meridiano ad vesperum est constitutum.*

40, 2 SVSPENSVRAS CELLARVM) h. e. cauum illud cellae caldariae s. balneo proprio subiectum igne aut eius vapore certe ita implendum, vt incumbens ei pauimentum incalescat. Hoc proprie est hypocaustum, vel hypocausis, quasi tu dicas locum ab inferiori parte calefactum. Quamquam specialissime hoc nomine significatur ipse focus, in quo ignis excitatur & flamma, cui miliarium s. ahena imponuntur, quod *fornacem* statim noster vocat, *praefurnium* Vitruuius.

40, 2

cies: aream primo bipedis sternis, inclinata sit tamen stratura ad fornacem, vt si pilam miseris, intro stare non possit, sed ad fornacem recurrat. sic eueniet vt flamma altum petendo, cellas faciat plus calere. Supra hanc straturam pilae laterculis argilla subacta & capillo constructae fiant, distantes a se spatio pedis vnius & semissis, altae pedibus binis semis. Super has pilas bipedae constituantur binae in altum, atque his superfundantur testacea pauimenta, & tunc, si copia est, marmora collocentur. Miliarium vero 3
plumbeum, cui aerea patina subest, inter soliorum spatia forinsecus statuamus fornace subiecta, ad quod miliarium fistula frigidaria dirigatur, & ab hoc ad solium, similis magnitudinis fistula procedat, quae tantum calidae ducat interius, quantum fistula illi frigidi liquoris intulerit. Cellae autem sic disponantur, vt quadrae non sint, sed, (verbi gratia) si x v pedibus longae fuerint, x latae sint: fortius enim vapor inter angusta luctabitur. Soliorum forma pro vniuscuiusque voluntate fundetur. Piscinales cellae in 4
aestiuis balneis a Septentrione lumen accipiant, in hiemalibus a Meridie. Si fieri potest, ita constituantur balneae, vt omnis earum per hortos decurrat eluuies. Camerae in balneis [si] [bb] signinae [fiant,] fortiores sunt. quae vero de tabulis fiunt, virgis ferreis transuersis, & ferreis arcubus sustinentur. Sed si tabulas [c] nolis imponere, super arcus ac [cc] virgas bipedas [d] constitues ferreis ancoris colligatas, capillo inter se atque argilla 5
subacta cohaerentes, & ita impensam testaceam subter [e] inducis: deinde albarii operis nitore decorabis. Possumus etiam, si compendio studemus, hiberna aedificia balneis imponere hinc & habitationi teporem submittimus, & fundamenta lucramur.

XLI. Scire conuenit, quoniam de balneis loquimur, quae sunt malthae calidariae † vel frigidariae, vt siquando in soliis scissa sunt ‡ opera, possit repente succurri.

VARIETAS LECTIONIS.

bb) *si* & *fiant* om. *Barth. Lugd.* c) *tubulos Barth.* cc) *has I. B. R.* d) *bipedes I. B. R.* e) *superinducis* iunct. *I. B R.* [T. XLI.] †) *caldariae Lugd.* ‡) *sint Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

40, 2 LATERCVLIS) *bessales* esse iubet Vitruuius siue octonorum pollicum. Hae pilae igitur sustinent pauimentum cellarum: & internallis suis vaporem concipiunt ipsi pauimento communicandum.

40, 3 MILIARIVM) Vas erat in balneo, in quo calida aqua fiebat, & populo etiam subministrabatur. Vide Cuiacium Obs 2, 6; Baysium de Vasculis apud Gronouium t. IX antiqq. Graec. col. 699; Freinshemium de calidae potu c. 1, §. 5; Graeuium praef. tom. XII Antiqq. Rom. Imaginem eius exhibet Baccius de Conuiuiis vet. 3, 6. SCHOETTG. Formam miliarii satis vel ipse noster designat Apr. 8, 7. Breuiter vas est calefaciendae aquae eo loco constitutum, vbi ignis maxima vis est, & ita constructum, vt facillime & celerrime aqua in eo calescere posset: quam ad rem etiam canales in serpentis modum contortos machinati sunt, quos dum transirent aquae, calescerent, de quibus rebus, qui de balneis scripsere, itemque nuper Castellus in villarum apud antiquos descriptione satis egerunt.

40, 3 CVI AEREA PATINA SVBEST) credo, ad vim ignis excipiendam, ne ita facile corrumpatur miliarium.

40, 2 FORINSECVS) extra cellam, in quam fistula cum epistomio ex miliario ducta pertinet.

40, 4 SIGNINAE) *structiles* vocat epitome Vitruuii c. 17; ipse autem Vitr. *ex structura.*

40, 5 ANCORIS) *vncinos* vocat Vitruuius, & quas *virgas* noster appellat, *regulas.* Nimirum pro fornice primo ponuntur arcus, his imponuntur, vel ab his suspenduntur regulae; crates illa vel tabulis contegitur ligneis, vel bipedis s. tegulis ex argilla: *earum camerarum,* audis Vitruuium, *superiora coagmenta ex argilla cum capillo subacta liniuntur: inferior pars, quae ad pauimentum spectat,* (hoc est Palladii subter) *primum testa cum calce trullisatur; deinde opere albario s. tectorio politur.*

41, 1 CALIDARIAE) qua loca in balneis scissa & corrupta reficiebantur. Salmasius ad Solinum c. 52 p. 771. SCHOETTG.

41, 1 FRIGIDARIAE) qua piscinarum, cisternarum ac puteorum rimae ac lacunae sarcie-

ri. Calidariae compositio talis est: Picem duram, ceram albam ponderibus aequis, stu-
pam, picis liquidae totius ponderis dimidiam partem, testam minutam, florem calcis,
2 omnia simul mista [a] in pila contundes, & iuncturis curabis inferere. — Aliter: Ammo-
niacum remissum, ficum, stupam, picem liquidam tundis [b] pilo, & iuncturas oblinis.
— Aliter: Ammoniacum & sulfur vtrumque resolutum line, vel infunde iuncturis.
— Item picem duram, ceram albam & ammoniacum super remissum simul iuncturis ad-
line [bb], & cautere cuncta percurre. Item florem calcis cum oleo mistum iuncturis [c] il-
3 line, & caue ne mox aqua mittatur. — Aliter: Sanguini taurino & oleo florem calcis ad-
misce, & rimas coniunctionis obducito. Item ficum & picem duram, & ostrei testas
siccas simul tundes. his omnibus iuncturas diligenter adlines. Item malthae frigidariae,
sanguinem bubulum, florem calcis, scoriam ferri, pilo vniuersa contundes, & ceroti in-
star efficies, & curabis adlinire. Item fenum liquefactum cribellato cineri admistum fri-
gidae aquae inter rimas labenti, si adlinatur, obsistet.

XLII. Si aquae copia est, fusuras [a] balnearum debent pistrina suscipere; vt ibi formatis aquariis molis, sine animalium vel hominum labore frumenta frangantur.

XLIII. Instrumenta [a] vero haec, quae ruri necessaria sunt, paremus [b]. Aratra simplicia, vel si plana regio permittit, aurita, quibus possint [bb] contra stationes

VARIETAS LECTIONIS.

a) *mixta confundes, & I. B. R. Lugd.* b) *in pilo I. B. R. Barth. confundis & iunct. Lugd.* bb) *adlide Lugd.* c) *infunde* inf. *Barth.* [T. XLII.] a) *fusuras Barth. fusura* alii. *sulfura & pristina* sunt mendae *Gr.* hoc etiam *Hern.* [T. XLIII.] a) *Instrumenta vero haec* om. *P.* b) *praeparemus I. I — G.* bb) *possit Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ciebantur ac solidabantur. Salmasius l. c. SCHOETTG.

41, 2 REMISSVM) quod, postquam apud ignem ferbuit, statim colorem remittens vsurpatur. Exempla habet Barth Adu. 38, 1. SCHOETTG. *Remitti* cum de sale dicitur, est dilui; sed hic quidem non aliam intelligo remissionem, quam liquefactionem s. resolutionem, vt quae sicca sunt liquidis possint infriari. Ad infriationem illam pertinere videtur illud *super*, quo mox vtitur, *Ammoniacum super remissum &c.*

41, 2 FICVM) Etiam Plinii maltham ingreditur 36, 25 s. 58 Adscribemus, si iuuare queamus: *Maltha e calce fit recenti. gleba vino restinguitur, mox tunditur cum adipe suillo & fico, duplici linamento.* Duo vltima verba, nescio an bene emendet atque interpretetur Harduinus, qui legi vult *linimento*, & intelligi corium duplex, quo inducenda sint tectoria parietum. Sed quid parieti cum maltha? *Linamento* forte illinenda maltha, eoque deinde vtendum ad explendas rimas ad eum modum, vt vulneribus non imponuntur modo linamenta emplastro illita, sed etiam duplicia infarciuntur. Veniebat etiam illud in mentem, si forte in voce *duplici pix* lateat, & *linamentum* pro stuppa sit, quam Palladius commemorat, vt scripserit Plinius, *cum pice & linamento* aut modo simili.

41, 3 ITEM MALTHAE FRIGIDARIAE) Hic titulus est eorum, quae sequuntur, siue datiuum singularem dicas, siue pluralem nominatiuum.

42 FVSVRAS) Si *fusuras* non placeat, tamquam ἅπαξ hoc quidem intellectu λεγόμενον; *fusoria* legamus, qua vsus est noster 1, 17, 1 & 1, 37, 4.

42 MOLIS AQVARIIS) Mirum videtur molarum aquariarum, rei incredibiliter vtilis & prope diuinae, tam raram apud veteres mentionem, & vsum: cui vix aliam causam adsignauerim, quam seruorum copiam, quos in pinsendo occupari vellent. Habet descriptionem molae aquariae Vitruuius 10, 10. Et tamen cum Plinius proderet, 18, 10 s. 23 *Maior pars Italiae rudi vtebatur pilo: rotis etiam, quas aqua verset obiter & molat.* Vitruuiana descriptio etiam in hoc imperfectior est nostris molis, quod nullam mentionem habet subtilissimae illius per pannum laneum cribrationis, qua ad delicias vsque frumenta laeuigantur.

43, 1 AVRITA) Aratris auritis, nisi fallor, opponuntur βραχέα, Geop. 3, 1. SCHOETTG.

43, 2

tiones humoris hiberni, sata celsiore [c] sulco attolli Bidentes, dolabras, falces putato-
rias, quibus in arbore vtamur & vite. Item messorias vel foenarias, ligones, lupos, id 2
est serrulas manubriatas minores maioresque ad mensuram cubiti, quibus facile est, quod [d]
per serram fieri non potest, resecando trunco [e] arboris, aut vitis interseri: acus, per
quas in pastinis sarmenta merguntur: falces a tergo acutas atque lunatas: cultellos item
curuos [f] minores, per quos nouellis arboribus surculi aridi aut extantes facilius amputen-
tur. Item falciculas [g] breuissimas tribulatas [gg], quibus filicem [h] solemus abscindere; 3
serrulas minores, vangas [i], runcones, quibus vepreta persequimur; secures simplices vel
dolabratas; sarculos vel simplices vel bicornes, vel ascias in [l] auersa [m] parte referentes
rastros. Item cauteres, castratoria ferramenta, atque tonsoria, vel quae ad animalium
solent pertinere medicinam. Tunicas vero [n] pellicias [o], cum cucullis, & ocreas [p], ma- 4
nicasque de pellibus, quae vel [q] in siluis vel in vepribus, rustico operi [r] & venatorio pos-
sint esse communes. Expletis [s] his quae pertinent ad generale praeceptum, nunc ope-
ras suas singulis mensibus explicabimus [t], & a mense Ianuario faciemus initium.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *celsior sulcus attolli P. celsior sulcus attollere Lugd. I. B. R.* d) *quod — resecando* om. *P.* e) *truncis arb. interseri, quod per sarpam fieri non potest: acus P.* f) *curuos* om. *P.* g) *faculas P.* gg) *sabulatas Lugd.* h) *filicem persequimur: ferr. Iens.* i) *vuangas I. B. R. bangas P. bancas Pal.* l) *in - rastros* om. *P.* m) *aduersa I. B. R.* n) *vero* om. *P.* o) *pelliceas I. I* — G. p) *ocreis manicas P.* q) *vel* om. *P.* r) *operiet, & I. B R.* s) Verba: *Expletis &c.* ordiuntur sequ. librum *Lugd. I. B. R.* t) *explicantes a I. B. R.* abesse notat *Barth.*

NOTAE VARIORVM.

43, 2 PER SERRAM) Non negligenda lectio Medicea, per sarpam, quae videtur ἅρπη Graecorum esse, a qua *sarpi* dicuntur, & *sarpta vineta* apud Festum.

43, 3 DOLABRATAS) Earum imaginem, nisi fallor, expressit Graeuius ad Florum 4, 10, 10.

43, 4 AD GENERALE PRAECEPTVM) Ian. 13, 4 *generalia* vocat absolute. Ita etiam Columella praeceptum vocat librum suum vndecimum 11, 1, 2.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER SECVNDVS †

Tit. I.

IANVARIO mense locis temperatis ablaqueandae sunt vites, quod Itali excodicare appellant, id est circa vitis codicem a dolabra terram diligenter aperire, & purgatis omnibus velut lacus efficere, vt solis teporibus & b imbribus prouocentur.

II. APRICIS, aut macris, aut aridis locis prata iam purganda sunt, & a pecore vindicanda.

III. PINGVES & sicci agri proscindi & apparari a iam possunt. Sed boues melius collo, quam capite iunguntur; quos, vbi ad versuram venerint b, arator retineat, & iugum propellat, vt eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus longior, quam centum viginti pedum esse non debet. seruandum [vero c] est, ne inter
a sulcos non mota d terra relinquatur. Glebae omnes dolabris dissipandae sunt. Sed aequa-

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii Lib. II.] †) *Siue Ianuarius I. B. R.* Semper mensis nomen in titulo librorum est, qui deinde incipiunt, *Hoc mense &c.* quod initium est etiam in *Lugd.* [T. I.] a) *radicem I. I — Gry.* b) *& imbribus* om. *Lugd.* [T. III.] a) *apta P.* b) *veniunt I. B. R.* c) *vero* om. *Lugd. I. B. R.* d) *aequaliter mota I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

IANVARIVS. Mensium nominibus casu recto appellauit libros suos praeter primum & vltimum Palladius, si vera est ratio, quam seruari diximus in primis editionibus, vt vnusquisque liber incipiat *Hoc mense.*

1 ITALI) rustica dialecto: nam hoc verbum non est bonorum scriptorum, sed rusticorum. Vide BARTHIVM Adu. 13, 2. Ergo Romana lingua erat eruditiorum, Italica vero vulgi. Sic Vegetius de arte Veter. 1, 56 producit tale vocabulum: *cratis, quae iacca vocatur a vulgo.* Perinde enim apud nos verba sunt quaedam plebeia, quibus artis suae terminos vulgus enunciat, a quibus tamen in scribendo abstinemus. SCHOETTG. Catalogum satis magnum texuimus eorum, quae rusticorum propria in his libris dicuntur, quem retulimus in Indicem v. *Rusticae* voces.

1 EXCODICARE) Isidorus Orig. 17, 5. *Oblaqueare est circa codicem terram aperire, & velut lacus efficere. Hoc aliqui excodicare appellant.* SCHOETTG.

1 CIRCA VITIS RADICEM) In Manuscripto libro puto veram lectionem superesse; *id est, circa vitis codicem.* Eamque confirmat Auctor libri de Arboribus, quem ego cur Gargilio Martiali adscribam, caussas in Commentario de dubiis scriptoribus disserui, cap. X *quaecunque in cliuis erunt positae, ita ablaqueandae sunt, vt a superiore parte secundum codicem lacusculi fiant.* & Columella lib. IV. cap. 8 Sed ipsa Etymologia non siuit dubitare. BARTHIVS 38, 4.

3 Descripsit Cresc. 2, 20 & a verbis: *Obseruandum ne lutosus &c.* 2, 15.

3, 1 BOVES MELIVS COLLO) Col. 2, 2, 27.

3, 1 ARATOR RETINEAT) Hic locus e Columellae 2, 2 excerptus integer non videtur; haec enim apud Columellam leguntur: *Arator retineat, & in priorem partem iugum propellat, vt eorum colla refrigescant, quae celeriter conflagrant, nisi assidue refrigerentur.* In vetusto Florentino codice Palladii locus sic repertus est: *arator retineat in iugum propellens vt eorum colla refrigerentur.* In Vaticanis vero libris manu exaratis: *& iugum propellant, vt corda &c.* vitiose. PONTED.

3, 2 DOLABRIS) ἐπεξήγημα Crescentius addit *vel malleis aut ligonibus.*

3, 2

qualiter terram motam [esse] cognoscis, si transuersam per sulcos perticam mittas: quae res saepius facta, bubulcos ab hac negligentia submouebit. Obseruandum [est,] ne lutosus ager aretur, aut (quod [c] saepe fit) post longas siccitates leui imbre perfusus. nam terra quae lutosa tractatur † in primordio [f], fertur toto anno non posse tractari: quae 3
autem supra leuiter infusa est, & subter sicca, si tunc aretur, asseritur per triennium sterilis fieri. Et ideo mediocriter infusus ager, vt nec lutosus nec aridus sit, proscindi debet. Si collis est, transuersus per latera sulcetur. quae forma tunc seruanda est, cum semen accipiet.

IV. Si clemens fuerit hiems, ordeum Galaticum, quod graue & candidum est, circa Idus Ianuarias [a] seramus locis temperatis. octo modiis iugerum [b] complebitur.

V. Cicercvla mense hoc seritur, loco laeto, caelo humido. tres modii iugerum complent. Sed hoc genus seminis raro respondet, quia decipitur austro, vel siccitate dum floret, quod tunc prope necesse est euenire.

VI. Hoc mense vltimo colligendi seminis causa non pabuli secandi, vicia seritur. iugerum sex modii occupant. Serenda est in terra proscissa post horam secundam vel tertiam, cum ros esse desierit, quem ferre non potest. sed statim cooperienda est ante noctem. nam si nuda manserit, noctis humore corrumpitur. Obseruandum est [a] ne ante vigesimamquintam lunam seratur, quia sic satam limaces persequuntur.

VII. Foenvm graecum in Italia colligendi seminis causa, mense Ianuario vltimo, circa Februarias Calend. [a] serimus. sex modii iugero sufficiunt. Arandum est [b] spisse, sed non alte. nam si plus quam quatuor digitis obruatur, difficile nascitur. idcirco quidam minimis aratris proscissa prius terra seminant, & sarculis statim sata cooperiunt.

VIII. Ervvm [a] seri & hoc mense nouissimo [b] potest, loco sicco & macro, in iugero quinque [c] modii seruntur.

IX. Hoc mense serenis & siccis diebus, dum gelicidium † non est, sunt sarculanda frumenta. quod opus plerique negant fieri debere, quia radices eorum detegantur, aut incidantur, & [a] necentur frigore subsecuto. mihi autem [b] videtur herbosis locis tantum esse faciendum. Sed triticum & far sarritur quatuor foliorum; ordeum quinque; faba & legumina, cum supra terram quatuor digitis fuerint. Lupinus vero, qui 2
vnam

VARIETAS LECTIONIS.

e) *qui saepe fit* sine parenthesi *Cr.* †) *aratur Barth.* f) *principio P.* [T. IV.] a) *Ianuarii P.* b) *iuger Barth.* [T.VI.] a) *est* om. *P.* [T. VII.] a) *Kal.* hic & vbiq. *Lugd.* b) *est* om. *P.* [T. VIII.] a) *heruum Lugd. herbum I. B. R.* b) *vltimo Lugd.* c) *sex Barth.* [T. IX.] †) *gelu Barth.* a) *aut P.* b) *autem* om. *Lugd. P. Hoc videtur Barth.*

NOTAE VARIORVM.

3, 2 NE LVTOSVS AGER) Colum. 2, 4, 5.

4 IVGERVM) Liber calamo scriptus, *iuger* habet. vt & cap. seq. *tres modii iuger complent.* De quo viderint docti: sequior aetas *iugeres* dixit. Arno Episcopus: *Tempore Caroli Magni. iugeres vinearum duas prope ciuitatem Reganospurgam.* BARTH. Quae hoc capite habentur, extant apud Columellam 2, 9, 16 vbi tamen *sex modiis* legitur, non *octo*. SCHOETTG.

5 DECIPITVR) Suspicabar *deciditur*, vel *decutitur*.

6 SERENDA EST) Colum. 2, 11 SCHOETTG.

9, 2 LVPINVS VERO QVI VNAM TANTVM RADICEM HABET) Crescentius 3, 100 *Quia vnam tantum radicem habet.* Ita Columella 2, 12 *Excepto tamen Lupino, cuius semini contraria est sarritio, quoniam vnam radicem habet. quae sine ferro succisa est, seu vulnerata, totus frutex emoritur.* PONTED.
9, 2

vnam radicem habet, ſi ſarculetur, extinguitur; quod [c] nec deſiderat, quia herbas praeter auxilium cultoris affligit. Faba autem ſi bis ſarculetur [d], proficiet, & multum fructum & maximum afferet [e]; vt ad menſuram modii complendi [f] freſa propemodum ſicut [ff] integra reſpondeat. Si ſiccas ſegetes ſarculaueris, aliquid [g] contra rubiginem praeſtitiſti. maxime [h] ordeum ſiccum ſarrietur.

X. PASTINUM fieri nunc tempus eſt: quod fit tribus generibus, aut terra
in totum foſſa, aut ſulcis, aut ſcrobibus. Terra tota debet effodi, vbi ager immundus
eſt, vt ſilueſtribus truncis & radicibus filicis, vel herbarum noxiarum ſpatia liberentur.
vbi autem mundae ſunt nouales, ſcrobibus paſtinemus aut ſulcis: ſed ſulcis melius erit,
2 quia humorem in [a] tota ſpatia paſtinata transmittunt. Fiunt ergo ſulci tanta longitudine,
quantam deſtinaueris tabulae; latitudine pedum duorum [&] ſemis, vel trium, ita vt
iuncti duo foſſores deſignatum linea ſpatium bidentibus perſequantur altitudine trium vel
duorum † [&] ſemis pedum. Deinde ſi per homines vinea colenda eſt, tantum crudi
ſoli relinquimus, & ſic alter ſulcus imprimitur. ſi vero arandae ſunt vineae, quinque vel
3 ſex pedum ſpatia, quae non ſunt fodienda, in medio relinquemus [b]. Quod ſi ſcrobes
fieri placeat; faciemus tribus pedibus altas, duobus ſemis latas, tribus longas. Siue foſ-
ſoribus colantur vineta, ſeu bubus, eadem ſpatia, quae inter ſulcos ſunt dicta, ſerue-
mus [c]. Vltra tres vero pedes altius fodiendae ſcrobes non ſunt, ne laborent frigore ſar-
menta quae pangimus. Latera ſcrobibus aequaliter inciſa ſint, ne obliqua vitis ſaucietur
4 alte nitentibus ferramentis cum foſſor incumbet. Paſtini [d] vero, quod omne verſabitur,
trium vel duorum ſemis pedum altitudine terra vniuerſa fodietur. in quo erit diligentia,
ne

VARIETAS LECTIONIS.

c) *quod - - affligit* deſunt *P.* d) *non affligitur, ſed* inſ. *P.* e) *reddet P. Lugd. redditura vt I. B. R. Barth.* f) *complendi* om. *Barth.* ff) *ſicut* om. *P.* g) *&* inſ. *Barth.* h) *maxime ſi I. I — G.* [T. X.] a) *velut in totum I. B. R. Barth. Lugd. Cr. 4, 7.* †) *duum ſemis Lugd.* b) *relinquimus I. B. R. relinquentur P.* c) *ſeruentur P.* d) *Paſtino vero omne quod I. B. R. Lugd.*

NOTAE VARIORUM.

9, 2 ET MVLTVM FRVCTVM ET MAXIMVM AFFERT) Vetus lectio — *proficiet & multum fructum & maximum redditura.* Cuba vero transſcripſit: *proficiet multum fructum & maximum redditura.* Illud etiam *bis* ſuſpectum habeo, & libentius legerem non *bis*, ſed *ter*, vt apud Columellam 2, 12 a quo haec omnia excerpta: *Adeoque*, inquit Columella, *fabam ſarriendam cenſeo, vt exiſtimem deberi ter ſarriri, nam ſic cultam comperimus non ſolum multiplicare fructum, ſed exiguam portionem in valuulis habere.* Et cap. 13 *Fabae modii quatuor vel ſex in veruacto duas operas bubulcorum retinent, at in reſtibili vnam. Occantur ſeſquiopera, ſarriuntur ſeſquiopera, iterum ſarriuntur vna opera, & tertio vna, metuntur vna.* PONTED.

9, 2 FRESA — SICVT INTEGRA) *Integram* intelligo cum valuulis: nam alioquin freſa faba illam, quae liberata eſt valuulis, non aequare debet tantum, ſed ſuperare: idque ex tota molendi ratione, legibusque adeo ciuitatum circa hanc rem apertum putamus.

10, 1 TERRA IN TOTVM FOSSA) quae ratio paſtinum κατ' ἐξοχὴν vocatur v. g. Febr. 9, 13.

10, 1 IN TOTA SPATIA) In codice priſco: *quia humorem velut in totum ſpatia paſtinata tranſmittunt.* Ego emaculandum arbitror: *velut in totum.* Quod ſerie perlecta placiturum arbitror. BARTH.

10, 2 SI VERO ARANDAE SVNT) Intelligo, ſi ea quae foſſores cruda reliquerunt, deinde aranda ſunt: cum vero paullo ante dicitur, *ſi per homines vinea colenda eſt; ſolos* intelligo, non adiutos iumentis.

10, 3 NE LABORENT FRIGORE) Cum radii ſolis vltra dictum ſpatium vix penetrent.

10, 3 OBLIQVA VITIS) quae non in media ſcrobe poneretur, ſed ad latera & angulos. Vid. Col. 4, 4, 1 it. 5, 5, 2.

10, 4 IN QVO ERIT DILIGENTIA) Deſideratur fortaſſe *adhibenda.* Creſcentius vulgatam ſequitur lectionem. Non ita vernacula Palladii interpretatio: *E vuolſi auere grande diligenza.* PONTED.

ne crudum solum fraude occulta fossor includat. quam rem subinde custos [e] virga, in qua praedictae altitudinis modus designatus est, per spatia quae fodiuntur, exploret. Radices omnes & purgamenta, maxime rubi & filicis, in summum regeri [f] faciat. Quae cura in omni positionis genere & vbique seruanda est.

XI. TABVLAS autem pro domini voluntate †, vel loci ratione faciemus, siue integrum iugerum continentes [a], seu medium; seu quartanariam [b] tabulam, quae quartam [c] iugeri partem quadrata [d] conficiet.

XII. MENSVRA vero [a] pastini haec est, [vt [b]] in tabula quadrata iugerali, [c] centeni octogeni pedes per singula latera dirigantur, qui [in [d] se] multiplicati trecentas vigintiquatuor [e] decempedas quadratas [f] per spatium omne complebunt. secundum hunc numerum omnia quae volueris pastinare [ff], discuties. Decem [g] & octo enim decempedae, decies & octies supputatae, trecentas vigintiquatuor [h] explebunt. Quo [i] exemplo doceberis in maiore agro [l] vel minore mensuram [m].

XIII. SED [a] solum vineis ponendis nec spissum sit nimis, nec resolutum [b]; propius [c] tamen resoluto: nec exile, nec laetissimum; tamen laeto proximum: nec campestre, nec praeceps; sed potius edito campo: nec siccum, nec vliginosum; modice tamen rosidum: nec salsum, nec amarum, quod vitium sapore corrupto vina [d] contristat. Caelum mediocris qualitatis, tepidum tamen magis quam frigidum; siccum potius

VARIETAS LECTIONIS.

e) *per spatia quae fodiuntur custos exploret virga P.* f) *reici Barth.* [T. XI] †) *voluptate Lugd.* a) *facientes P* b) *quaternariam I. B. R. Barth. Pol. Lugd.* c) *tertiam P.* d) *quadrati Barth.* qui suspicatur *quadratim.* [T. XII] a) *vero* deest *I. B. R.* b) *vt* om. *Lugd. I. B. R.* c) *vt* inf. *Lugd. I. B. R.* d) *in se* om. *Lugd. I. B. R.* e) *XX & IIII Pedas Lugd. & 24 P.* f) *quadrati P.* ff) *pastinorum Barth.* g) *Nam 18. dec. P.* h) *24 decempedas P.* i) *De quo I. B. R.* l) *agri vel in min. mensura I. B. R.* m) *mensurare Barth.* [T. XIII.] a) *Sed* om. *P.* b) *res. sit tamen I. B. R.* c) *proprius P.* d) *vino consistat P.*

NOTAE VARIORVM.

10, 4 CRVDVM SOLVM) MS. *rudum solum.* Sed *crudum* est apud Columellam 3, 13. Porro mos erat Romanis patribus familias *Custodes* apponere iis, qui in vineis opus faciebant, vt hic vides, & apud Catonem c. 33 idque inde, quod erant, qui vineas curandas conducerent, qui *Conductores* appellabantur. Columella l. c. *Sic compositum organum cum in sulcum demissum est, litem domini & conductoris sine iniuria decidit.* Custodes ipsi *Exactores* quoque appellabantur. Idem Columella: *Opus est autem perito & vigilante exactore, qui ripam erigi iubeat, sulcumque vacuari.* BARTH

10, 4 CVSTOS VIRGA — EXPLORET) Vid. Col. 2, 4, 3 it. 3, 13, 10 sq.

11 TABVLAS) Haec vox apud rei rusticae Scriptores quamuis aream quadratam denotat. Sic alibi apud nostrum Palladium 3, 9, 9 *iugeralis tabula*, quae iugeri modum explet. Et 3, 9, 11 *tabulatim disponere*, id est, per eiusmodi tabulas. Haec Goesius Ind. Agrar. v. *Tabula.* Sed apud Agrimensorios scriptores *tabula vna habet quadratas perticas LXXII*, vt exstat in Fragmento de iugeribus metiundis p. 311 edit. Goes. SCHOETTG.

11 QVAE QVARTAM IVGERI PARTEM) Varietas lectionis supra adnotata facit, vt suspicer aliquid excidisse de tabula *ternaria*, *quae tertiam iugeri partem conficiat.* *Quaternariam* alioquin praetulerim *quartanariae.*

12 TABVLA QVADRATA IVGERALI) Quam gromatici tabulam vocant, ea est quarta pars iugeri habens pedes quadratos 7200 s. decempedas 72. (vid. fragm. modo laudatum ad tit. 11 a Cl. Schoettgenio) Sed hic aliter accipit Palladius, sumit mediam proportionalem inter longitudinem iugeri 240, & eius latitudinem 120, quae est 180, cuius quadratum sunt pedes 32400 s. decempedae 324. Qui modus multo maior est ipso iugero, cuius decempedae quadratae sunt 288 s. pedes 28800.

13 Compara Columellam 3. 11 & 12; Plin. 17, 4 & 5.

13, 1 CONTRISTAT) iniucunda & amara reddit. *Triste* enim iniucundum notat. Lucretius 1, 9 — *quoniam haec ratio plerumque videtur Tristior esse, quibus non est tractata.* Virgilius Ecl. 3, 80 *Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres, Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.* Amarum autem notat eidem

 Georg.

tius quam nimis imbridum [dd]. Sed ante omnia vitis procellas ventosque formidat [e]. Ad
pastinandum rudes agros potius eligamus, vel maxime siluestres. vltima conditio est eius
loci, in quo fuerunt vetusta vineta. Quod [f] si necessitas coëgerit, prius multis aratio-
nibus exerceatur, vt abolitis [ff] radicibus prioris vineae, & omni earum [g] carie & squa-
3 lore depulso, nouella vitis tutius possit induci. Tofus & alia duriora, vbi gelu relaxan-
tur & solibus, pulcherrimas vineas ferunt, refrigeratis aestate radicibus, & humore de-
tento. Sed & soluta glarea, & calculosus ager, & mobiles lapides (si tamen haec omnia
glebis se pinguibus miscuere [h]) & silex, cui [i] terra superposita [l] est, quia frigidus est &
humoris tenax, radices aestate sitire non patitur. Item loca, ad quae de cacuminibus
terra † decurrit, vel valles quas fluminum saturabit aggestio: sed [ll] hoc in iis locis, quae
4 gelu & nebulis infesta esse non possunt. Argillosa terra commoda est, argilla autem so-
la grauiter inimica, & caetera quae in generalibus dixi. nam locus, qui misera virgulta
produxerit, vel vliginosus, vel salsus, vel amarus, vel siticulosus & aridus approbatur [m].
5 niger sabulo & rubeus [n] vtilis est, sed cui fortis terra permista est. carbunculus, nisi ster-
coretur, macras vineas reddit. in rubrica difficilius comprehendunt, quamuis postea nu-
triantur. sed hoc genus terrae operibus inimicum est, quia paruo [o] vel humore vel so-
le, [p] nimis madescit aut dura est. At maxime vtile solum est, quod inter omnes nimie-
6 tates temperamentum tenebit, & raro proximum, quam denso fuerit. Plagam caeli
vinea spectare debet locis frigidis meridianam, calidis septentrionalem, tepidis orien-
tem; si tamen Austros vel Euros regio non habeat inimicos. quod si hoc est vitium, me-
7 lius in Aquilonem vel Fauonium vineta dirigimus. Sed locus qui pastinandus est, prius
im-

VARIETAS LECTIONIS.

dd) *vmbridum Lugd.* e) *nimis for. P.* f) *qui Lugd.* ff) *oblitis Iuntt.* g) *eius P.* h) *miscuerint I. I — G. miscuerunt Lugd.* i) *circum terram suppositus, quia P.* l) *supposita Lugd. Barth. I. B. R.* †) *aqua Barth.* ll) *sed hoc — possunt* om. *Pol.* m) *reprobatur I. I — G. adprobatur Lugd.* n) *rubens I. I — G.* o) *paruo humore nimis madescit, & paruo sole nimis durescit I. I — G.* p) *vel* inf. *P.*

NOTAE VARIORVM.

Georg. 2 v. 126 *Media fert tristes succos, tardumque saporem Felicis mali.* vbi Seruius: *tristes, amaros, vt tristesque lupini.* SCHOETTG.

13, 2 IMBRIDVM) Vtitur hac voce etiam Solinus c. 4 *Home Sardus opem plurimam de imbrido caelo habet.* SCHOETTG. Non temere negligenda lectio codicis Lugdunensis. Notum ὄμβρον Graecorum esse *imbrem*.

13, 2 CONDITIO) qualitatem vocant Philosophi. Sic Siculus Flaccus *de conditionibus agrorum* h. e. qualitatibus scripsit, quod ad agrimensoriam rem attinet. Confer Pareum Lex. Crit. p 248. SCHOETTG.

13, 2 ET OMNI EARVM CARIE) Crescentius 4, 6 *& omni eius* (vineae nimirum prioris) *carie ac squalore depulso.* PONTED.

13, 3 CVI TERRA SVPERPOSITA EST) In MS. lego: *terra supposita est.* Male. Nam Col. 3, 11 *vineis amicus etiam silex, cui superpositum est modicum terrenum.* BARTHIVS. Nimirum *supposita* & *superposita* in MS. vna modo lineola priorem persecante differunt. Vid. ad Col. 3, 13, 12.

13, 3 TERRA DECVRRIT) In eodem codice est: *aqua decurrit.* nec ipsum bene. Nam Columella: *mentium ima, quae a verticibus defluentem humum receperint.* Quae notamus, ne quis in ea incidens vetustate erroris in membranis turbas det. BARTH.

13, 4 IN GENERALIBVS) h. e. libro primo, quem etiam *praeceptum generale* vocat 1, 42, 4. Locus, quem hic designat est 1, 7, 1.

13, 4 MISERA VIRGVLTA) quae minime laeta sunt. Vt ibidem *contristari* vinum dicitur, quod acescit aut austerescit. Sic Virgilius *miserum* carmen pro infelici dixit. *Stridenti miserum stipula disperdere carmen.* BARTHIVS. Credo ea intelligi, quae Plinio 17, 5 sunt *retorride nata.*

13, 4 APPROBATVR) Ne reponerem alteram lectionem *reprobatur*, obstitit ipse Palladius, cui in fine huius tituli *approbare* est experimento cognoscere.

13, 5 QVIA PARVO VEL HVMORE) Terra rubricosa dum siccatur, dura euadit. Crescentius 4, 6 *Quia paruo vel humore vel sole aut nimium madescit, aut nimis siccatur.* Columella 3, 12 *Grauis est rubrica, vt idem Atticus ait,*

impedimentis & omnibus elisis [q] liberetur arboribus, ne post calcatu assiduo terra effossa solidetur. Si campus est, duobus semis pedibus pastinetur; si cliuus, tribus; collis praeruptus quatuor, ne [r] citius terra decurrat; vallis vero duobus pedibus. Sed ager vliginosus, qui humores altius fossus eructat, sicut Rauennatis soli, non [s] amplius quam [t] in pedem semis effodiatur. Illud experimentis assiduis comprehendi, vites melius proue- 8
nire, si vel statim fossae terrae, vel non longe ante, pangantur, cum tumor pastini nondum repetita soliditate subsedit. Haec quoque in faciendis sulcis [u] & scrobibus approbaui, maxime vbi mediocris est terra.

XIV. Mense Ianuario lactuca serenda est, vel Decembri, vt planta eius Februario transferatur. itemque Februario seritur, vt possit Aprili mense transferri. Sed certum est eam toto anno bene seri, si locus sit laetus, stercoratus, irriguus. Antequam pangatur, radices eius resecemus aequaliter, & liquido fimo linamus [a]: vel [b] quae iam pactae [c] sunt, nudatae laetamen accipiant. Amant solum subactum, pingue, humi- 2
dum [cc], stercoratum. Inter has herba [d] manu euellenda est, non sarculo. Latior † fit, si rara ponatur, vel cum producere incipiet [e] caulem, eo leuiter [f] inciso gleba prematur [g] aut testa. candidae fieri putantur, si fluminis arena vel litoris frequenter spargatur in medias, & collectis ipsae foliis alligentur. Si vitio loci vel temporis vel seminis, cito lactuca du- 3
rescit, planta eius auulsa, & denuo posita teneritudinem consequetur [h]. Item multis seminibus condita nascetur, si caprini stercoris baccam † subula subtiliter excauaueris, & in ea semen lactucae, nasturcii [i], ocimi, erucae, radicis immiseris, & [l] tunc inuolutam fimo baccam, terra [ll] optime culta, breui scrobe demerseris. raphanus nititur in radicem. caetera semina in summo, lactuca pariter mergente †, prosiliunt, singulorum sa- 4
pore

VARIETAS LECTIONIS.

q) *elisis* om. *P.* r) *ne — pedibus* om. *P.* s) *non in I. B. R.* t) *quam pede P.* u) *sulcis* om. *P.* [T. XIV.] a) *lingamur P. liniamus I. B. R.* b) *vel* om. *P.* c) *pactae I. B. R.* cc) *humiditer Barth.* d) *herbas Lugd. I. B. R.* †) *laetior Barth.* e) *incipiet* om. *P.* f) *leniter P.* g) *ponatur P.* h) *exequetur P.* †) *bacam Cr.* i) *nastratio, eru. P.* l) *&* om. *I. B. R.* ll) *terrae opt. cultae Lugd.* †) *emergente Cr.*

NOTAE VARIORVM.

ait, & ad comprehendendum radicibus iniqua. Sed alit eadem vitem, cum tenuit; verum est in opere difficilior, quod neque humentem fodere possis, quod sit glutinosissima; nec nimium siccam, quia vltra modum praedura. PONTED.

13, 7 NE TERRA DECVRRAT) Quo profundius enim pastinatum est, tanto maior est terrae motae moles, quam proinde aquae mediocris copia loco mouere non potest.

13, 7 IN PEDEM SEMIS) Col. 3, 13, 9 *sesquipedem* vocat.

13, 8 VEL NON LONGE ANTE) Ante pastinationem nullum arboris genus induci potest: idcirco vitiose legitur *ante* pro *post*, quae vox post extat in Crescentio 4, 7. PONTED. Intelligamus post haec verba ἀπὸ τοῦ κοινοῦ participium *fossae*, & sana erunt omnia, respondebuntque sibi aduerbia *statim*, & *non longe ante*.

14, 1 HVMIDVM, STERCORATVM) MS. *stercoratum humiditer.* Differentiam quidem inter stercorationem humidam & arentem habes apud Columellam, licet in alia re 3, 11. BARTHIVS.

14, 2 CANDIDAE FIERI) Geop. 12, 13.

14, 3 CAPRINI STERCORIS BACCAM) Germani quidam, *Ziegenlorbern.* Ita vero vocantur ob similitudinem stercora, quae sigillatim decidunt, Graeci σπυράδας & σπυράθους vocant, Plinius Valerianus *pilulas.* Reinesius V. L. 2, 8 p. 199; Vegetius Artis Veter. 1, 47 *Et stercoris modicum, h. e. duas aut tres pillulas.* SCHOETTG. Habent hoc artificium Cresc. 8, 8; Didymus Geop. 12, 14.

14, 4 LACTVCA PARITER MERGENTE) Probat Crescentianum *emergente* Cl. PONTEDERA. Retinuimus tamen *mergente*, quia nobis non videbatur Palladius hoc tantum indicare, vna emergere ista semina, quod & ipsum verum est; sed illud, reliqua semina sorberi quasi h. e. *mergi* lactuca, vt iis tantum *condita sit*, quod dicebat initio. Didymus: καὶ ἔσται θρίδαξ τῶν συνεμβληθέντων σπερμάτων συμφυής. Et in titulo ὥστε θρίδακα ἔχειν ἐν

pore ſeruato. Alii [m] hoc ita aſſequuntur: Auulſae lactucae folia carpunt, quae radicibus iuncta ſunt, & in eiſdem gradibus ſurculo punctis [n], praeter raphanum, ſemina ſupradicta deponunt, ac fimo adlinunt. Sic obruta iterum lactuca praedictorum ſeminum
5 caulibus ambietur. [Lactuca [nn] dicta eſt, quod abundantia lactis exuberet]. Hoc menſe naſturcium conſtat & [o] omni tempore eſſe ponendum, loco quali placebit, & caelo: fimum non deſiderat: humorem quamuis diligat, tamen deeſſe non curat. Si cum lactuca feratur, naſci fertur egregie. Et nunc & menſibus quibus volueris, & locis, erucam ſerere nil [p] moreris. Hoc [pp] etiam menſe caules, & toto anno ſeri poſſunt, ſed melius aliis quibus adſcriptum eſt. Hoc etiam menſe allium & [q] vlpicum bene ſeritur: ſed [r] allio alba terra proficiet.

XV. Menſe Ianuario, Februario, & Martio, locis frigidis, calidis [a] vero Octobri & Nouembri, ſorba ſeruntur egregie, ita vt [b] matura in ſeminario ipſa poma pangantur. Ego expertus ſum multas arbores ex pomis ſponte progenitas, & in cre-
2 ſcendo & in ferendo extitiſſe felices. Plantas etiam ſiquis ponere voluerit, habebit arbitrium, dummodo calidis locis menſe Nouembri, temperatis Ianuario vel Februario; frigidis, Martio inclinante diſponat. Amat loca humida [c], montana, & frigidis proxima, [& †] ſolum pinguiſſimum: cuius indicium certiſſimum facit, ſi frequens vbicumque ‡ naſcatur. Planta eſt transferenda robuſtior, ſcrobem deſiderat altiorem, & ſpatia largiora [cc], vt (quod illi maxime [d] prodeſt) a ventis frequentibus agitata gran-
3 deſcat. Si vermes patietur infeſtos, qui in ea ruſi ac piloſi ſolent medullae interna ſectari, aliquos ex his ſine arboris iniuria detractos, vicino crememus incendio. creduntur hoc genere, vel fugere vel perire. Si minus ferre coeperit, tedae cuneus eius radicibus inſeratur, vel circa partem vltimam foſſa facta, cumulo ingeſti cineris adaeque-
4 tur. Menſe Aprili ſorba inſeruntur in † ſe, in cydoneo, in ſpina alba, vel trunco, vel cortice. Sorba ſeruantur hoc genere: Lecta duriora, ac poſita, vbi miteſcere coeperint,

VARIETAS LECTIONIS.

m) *Alii hoc - - - - - - - lactis exuberet* deſunt *P.* n) *panctis I B. R.* nn) *Lactuca — exuberet* om. *Barth.* o) *& ex I. B. R.* p) *non P.* pp) *Hoc — adſcr. eſt* om. *Barth.* q) *& vlpicum* deſ. *P.* r) *cui alba I. B. R.* [T. XV.] a) *calidis vero* om. *P.* b) *& natura P.* c) *humida* om. *P.* †) *&* om. etiam *Lugd.* ‡) *vbique Lugd.* cc) *longiora I. I. — G.* d) *maxime* om. *I. B. R.* †) *in ſe* om. *Barth.*

NOTAE VARIORVM.

ἐν ἑαυτῷ σέλινον κ. τ. λ. Altera, quam ſtatim tradit, ratio hoc praeſtare videtur, vt vna emergant ſuo ſibi ſeruato folio, reliqua ſemina. Vtrum reſpondeant hodiernis agricolis talia experimenta, non potui reſciſcere.

15 Retulit in ſuas areolas hinc pleraque Creſcentius 5, 27.

15, 2 AMAT LOCA HVMIDA) Cuba: *amat ſorbos* (L. *ſorbus*) *loca frigida, montana* &c. Ita fit perfecta ſententia; nam *ſorba*, quae praecedunt, *τῷ amat* adnecti non poſſunt. PONTED.

15, 3 TEDAE CVNEVS) Solenne aduerſus ſterilitatem remedium Vid Index v. *cuneus.* it. Pall. Ian. 16, 18 & Oct. 8, 3 *Cuneum ex corno κρανέας ἐμβαλεῖν* commendat in vniuerſum radicibus arborum immittendum Sotion Geop. 10, 67 add. Democr. Geop. 10, 61. Caeterum ſi hoc totum non ſit ſuperſtitioſum, & ad commenticium aliquem initum pertineat, quo foecundentur tanquam a mare arbores: videtur rationem eam habere, vt effectis in fibrarum & canaliculorum faſce per cuneum adactum anguſtiis tanto concitatiore motu feratur commeans per omnia cum humore ſpiritus, cumque deinde motum poſt eluctatas anguſtias in liberiora ſpatia delatus aliquantum continuet, ea fere ratione, qua fumum felicius educunt camini in medio anguſtiores, & conis aut pyramidibus truncatis, atque illa ipſa parte qua truncati ſunt ſibi impoſitis, ſimiles. Sed plura huius generis ipſa natura in ipſis quoque plantarum animantiumque corporibus machinata eſt, quae perſequi nobis iucun-

rint, fictilibus vsque ad plenum clauduntur [e] vrceolis, gypso desuper tectis, & bipeda-
nea scrobe loco sicco sub sole merguntur ore peruerso, & desuper spissius terra calcatur.
Item secta per [ee] partes siccantur in sole, & seruantur in vasculis in hibernum. Cum 5
voluerimus vti, aqua seruenti macerata reuirescunt [†] sapore iucundo. Aliqui cum pe-
diculis suis viridia lecta suspendunt locis opacis, & siccis. Item ex sorbis maturis, sicut
ex piris vinum fieri traditur, & [f] acetum. Alii [g] sorba in sapa asserunt diu posse serua-
ri. AMYGDALVS seritur Ianuario & Februario, item locis calidis Octobri & No- 6
uembri, semine & plantis, quae de maioris [‡] radice tolluntur. Sed in hoc genere ar-
boris nihil vtilius est quam seminarium facere. Fodiemus [h] ergo altam pede [i] vno semis
aream, in qua obruemus amygdala, non amplius quatuor digitis [k], ita vt acumina [l] figa-
mus in terra spatio inter se binorum pedum separata. Amant agrum durum, siccum, 7
calculosum, caelum calidissimum [m], quia mature [n] florere consueuerunt. ita statuendae
sunt [o] arbores, vt ad meridiem spectent. Cum in seminario adoleuerint, relictis ibi
quae spatio sufficiant plantis, alias transferemus mense Februario. Sed ipsa amygdala ad
ponendum, & noua legamus & grandia, quae antequam ponamus [p], pridie [q] mulsa [r]
aqua, ita vt ne nimis, maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas.
Alii prius fimo liquido per triduum nuces eas macerant: deinde die & nocte esse patiun- 8
tur in mulsa, sed quae suspicionem tantum possit habere dulcedinis. Cum in seminario
amygdala disponimus, si siccitas intercesserit [s], ter in mense rigemus, & herbis nascen-
tibus circumfodiendo saepe purgemus. Terra seminarii laetamen habere debet admi-
stum. Spatia inter arbores viginti aut vigintiquinque [†] pedum dedisse sufficiat. Putan- 9
dae sunt Nouembri mense, vt superflua & arida & densa tollamus. Seruandae sunt a
pecore; quia si rodantur, amarescunt. Circumfodi [t] non debent quoties florent, quia
inde

VARIETAS LECTIONIS.

e) *clauduntur Lugd. claudantur* reliqui. ee) *tres* inf. *Cr.* †) *reuiniscunt Cr.* f) *&* om. *P.* g) *Alii — seruari* om. *P.* ‡) *matris Cr.* h) *Faciemus I. B. R.* i) *vno semipede Cr.* k) *alta* add. *I. B. R.* l) *cacumina I. B. R.* m) *&* inf. *I. I — G.* n) *maturae I. B. R.* o) *sunt, vt arbores I. I —. G. Vict.* p) *ponimus I. B. R.* q) *pridie* om. *P.* r) *aquata nimis mulsa macer. Lugd. P. I. B. R.* s) *interuenerit Cr. intercessit Lugd.* †) *quindecim pedibus Lugd.* t) *Qui circu^{f}. P.*

NOTAE VARIORVM.

iucundum, sed haud scio an huic nostro labori non valde accommodatum fuerit.

15, 6 AMYGDALVS) Quae habentur f. 6, 7, 8 illa pleraque sua fecit Cresc. 5, 2.

15, 7 AMANT AGRVM DVRVM) Addit Plin. 17, 18 *in pingui aut humida terra mori & sterilescere.* Reliqua sumta sunt ex eodem. SCHOETTG.

15, 7 MVLSA AQVA, ITA VT NE NIMIS, MACEREMVS) Perobscura lectio; tradita enim macerandi ratione, & praecepto tempore, quid est quod addiderit *vt ne nimis maceremus?* Crescentius vitiosa omnia excerpsit: *Quae antequam ponamus in mulsa maceremus multum aquata.* Iensonii quoque editio vitiosa in hoc loco: *pridie aquata nimis mulsa maceremus;* Ita Regiensis a Bruschio procurata. In tribus porro Florentinis manu exaratis libris, & in Vaticanis leguntur eadem: *Pridie mulsa aquata nimis maceremus.* Quae mendosa quoque. Desumsit autem ex Columella hoc monitum Palladius, quod de Arb. cap. 22 sic traditur: *Antequam nucem deponas, in aqua mulsa nec nimis dulci macerato.* id praecepit & libro 5 c. 10. Ex quibus apparet vocem *dulci* temporum iniuria de Palladii libris elisam; quam ita dispositam fuisse arbitror: *pridie mulsa aqua ita vt ne nimis dulci maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas.* Hac adiecta planior euadit lectio, ac syncera. Si quis vero quaerat, quid de τῷ *aquata*, quod apud Crescentium, Iensonium, Bruschium, & in codicibus Florentinis ac Vaticanis legitur, suspicer, ex *aqua* atque *ita* simul coniunctis compositum iudico. PONTED. Nihil mutare volui. *Mulsa aqua, ita vt ne nimis* sc. mulsa sit, eadem est, quae Crescentii *mulsa multum aquata*, & Iensonii & quorundam codicum MSS. *aquata nimis mulsa.* Dilutior etiam est ea mulsa, de qua statim, *quae suspicionem tantum habere possit dulcedinis.* Descriptoribus obscura cum videretur phrasis Palladii, illam explicando fecere dubiam.

 Nihil

inde flos eius excutitur. In vetustate plus affert. Si ferax non est, tedae cuneum te-
10 rebrata radice mergamus, vel silicem sic inseramus, vt libro tegente claudatur. Locis frigidis, vbi metus est de pruina, Martialis dicit hoc remedio subueniri: Antequam floreant, radices nudantur, & albi lapides minutissimi misti arenis congeruntur, & vbi
11 iam [u] tempus videbitur vt debeant germinare, effossi iterum lapides submouentur. Teneras nuces amygdalus creabit (vt dicit) si ante florem radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur [x]. Ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite tribus digitis a radice fiat cauerna, per quam noxium [y] desudet humorem, vel medius truncus terebretur, & cuneus ligni melle oblitus imprimatur; vel [si] circa radices suillum stercus
12 affundas. Amygdala ad legendum maturitatem fatentur, cum fuerint spoliata corticibus. Haec sine cura hominis seruantur in longum. Si difficulter corium dimittent, paleis obruta continuo relaxabunt. Item decoriata, si aqua marina lauemus aut salsa, & candida fiunt, & plurimum durant. Mense Decembri vel Ianuario, circa Idus amygdalus inseritur: locis vero frigidis, & Februario: si tamen surculos condias antequam ger-
13 minent. Vtiles sunt, qui de summitate sumuntur. Inseruntur & sub cortice, & in trunco. Inseruntur in se, & in persico. Graeci asserunt nasci amygdala scripta [z], si aperta testa nucleum sanum tollas, & in eo quodlibet scribas, & iterum † luto & porcino ster-
14 core inuolutum reponas. [TIT. XVI] NVCEM [iuglandem [a]] seremus extremo Ianuario, vel [aa] Februario. Amat loca montana humida, & frigida, plerumque lapidosa. potest tamen & locis temperatis iuuante humore nutriri. Serenda est nucibus suis eo more, quo & amygdala seruntur, & iisdem mensibus. sed [b] quas Nouembri
15 mense [c] disponis, aliquatenus in [cc] sole siccabis, vt exsiccetur noxium virus humoris. Quas vero mense Ianuario [d] vel Februario positurus es, aqua simplici pridie macerabis. Ponemus

VARIETAS LECTIONIS.

u) *iam dudum vid. P.* *iam tutum vid. I. B. R.* x) *inferatur P.* y) *noxius humor exsudet P.* z) *scripta* om. *P.* †) *clausum* inf. *Barth.* a) *iuglandem* om. *Barth. I. B. R.* aa) *vel Febr.* deest *P.* b) *Siquas I.B.R.* *sed* deest *P.* c) *mense* om. *P.* cc) *in* om. *Cr.* d) *Ianuarii Februarii Cr.*

NOTAE VARIORVM.

Nihil hic videtur corruptum, praeter illud *nec minus dulci* C. 5, 10, 12 quod pro *nimis* positum est.

15, 11 TENERAS NVCES) Haec & sequentia hausit ex Africano Geopon. 10, 59. SCHOETTG. Descripsit Cresc. 5, 2 extr.

15, 12 AMYGDALA) Florentinus Geop. 10, 58. SCHOETTG.

15, 12 DECORIATA) Expressit graecum, quod l. c. habet Florentinus, ἀπολεπίζειν. SCHOETTG.

15, 12 SI TAMEN SVRCVLOS CONDIAS,) Crescentius libr. 5 c. 11: *Si surculos colligas & condas antequam germinent: vtiles autem sunt qui de summitate sumuntur.* Praecipit hoc loco Palladius Nucem Graecam locis calidis mense Decembri vel Ianuario esse inserendam, frigidis vero Februario, sed prius colligendos esse surculos, & reponendos antequam gemmae protrudantur, nam solet haec arbor prima gemmascere. Quare perperam in editis libris legitur, *Mense Decembri vel Ianuario circa Idus amygdalus inseritur: locis vero frigidis & Februario. Si tamen surculos &c.* Sic enim est scribendum, & cum Crescentio legendum: *Mense Decembri vel Ianuario, circa Idus amygdalus inseritur: locis vero frigidis & Februario, si tamen surculos colligas & condas, antequam germinent. Vtiles autem sunt qui de summitate sumuntur.* PONTED.

15, 13 GRAECI) Democritus Geop. 10, 60. SCHOETTG. Accuratius nugatur noster Nou. 7, 3.

15, 14 NVCEM IVGL.) Hinc ad f. 19 descripsit Cresc. 5, 18.

15, 14 NOXIVM VIRVS HVMORIS) *Virus* h. l. naturalem & insitam virtutem, succum & robur notat. Nonius 2, 915 *Viro etiam pro virtute naturali.* Lucretius lib. 2 *Concoctasque suo seruare & perdere viro.* *Alias notat tetrum odorem, vel ipsum etiam venenum,* Seruius ad ista Georg. 1, 129 *Ille malum virus serpentibus addidit atris.* *Malum virus, ait, bene addidit malum ad discretionem epitheton.* Nam

nemus [dd] autem transuersas, vt latus, id est carina ipsa, figatur in terra. cacumen ipsum, cum ponimus nucem, in aquilonis partem dirigemus. Lapis subter, vel testa ponenda est, vt radicem non simplicet, sed repercussa respergat. Laetior fiet, si saepius transferatur. in frigidis locis bima, in calidis trima transferri debet. Radices plantarum 16
(sicut in aliis arboribus solemus) in hoc [e] genere resecare non debes. Fimo bubulo ima planta tingenda [ee] est. sed melius cinis spargetur in scrobibus, ne calore stercoris aduratur: nam cinis creditur vel corticis teneritudinem procurare, vel fructuum densitatem [afferre [ff]]. Altis scrobibus delectatur pro arboris magnitudine, & desiderat interualla 17
maiora, quia stillicidiis foliorum suorum proximis, vel sui generis nocebit arboribus. Debet aliquando circumfodi, ne caua [g] fiat vitio senectutis: [quae [gg] si vitietur,] canalis longus a summo trunco ad imum debet excudi: sic beneficio solis & venti durescunt, quae in putredinem transibant. Si dura nux erit, vel nodosa, cortex circumcidendus 18
erit, vt vitium [h] mali deducat humoris. Alii radicum summa praecidunt: alii terebratae radici palum [i] de buxo imprimunt, vel cuprinum clauum, vel ferreum. Si [l] Tarentinam facere volueris, solam nucis carnem lana propter formicas obuolutam in seminario debebis obruere. Si ferentem iam in hoc genus velis mutare, lixiuo per annum continuum ter rigabis in mense. Cortex in nuce dimissus, maturitatis indicium est, qualis debet & poni. Nuces [m] seruantur vel paleis obrutae, vel arena, vel foliis suis aridis, 19
vel arca ex ligno suo facta inclusae [n], vel coepis [o] mistae, quibus hanc vicissitudinem reddunt, vt eis acredinem tollant. Martialis [asserit [p], &] expertum se ait, virides nuces tantum liberas † putaminibus suis melle demergi, & post annum virides esse, & ipsum mel ita medicabile fieri, vt ex eo facta potio arterias curet, & fauces. Inseritur, vt plerique

VARIETAS LECTIONIS.

dd) *Ponentur* P. e) *hac resec.* P. ee) *tangenda* Cr. Lugd. f) *& fructum dempsitatem* P. ff) *afferre* om. Cr. Lugd. Pal Barth g) *vacua* P. gg) *quae si vit.* om. Cr. Pal. Lugd. Barth. h) *vicinum* P. i) *palum* om P. l) *Si Tarentinas — & poni* om. P. m) *si nuces facere volueris, varenis obrues: vel foliis &c.* P. n) *includes : vel cepis miscebis : vt eis etiam acredinem tolli* P. o) *caepis* B. R. *coepis* Iunt. & Vict. p) *asseris &* om. Pal. Lugd. †) *liberatas* Lugd.

NOTAE VARIORVM.

Nam virus bonum & malum est, sicut venenum. SCHOETTG.

15, 15 CARINA) Nux nauis quandam habet similitudinem, quae tamen optime omnium in amygdala potest conspici, in qua pars ea quae inferius curuata est, *carina* dicitur a Plinio H. N. 17, 10 vnde & ipsae amygdalae ibidem *falcatae* dicuntur. Extremitates autem earum a Plinio *mucrones*, a nostro *cacumina* vocantur. SCHOETTG.

15, 15 REPERCVSSA) Quidsi *repercussam?* Conf. Col. 5, 10, 13.

15, 16 TINGENDA) Scribe ex Lugdunensi MS. *ima planta tangenda est.* Sic Februario tit. XXV (f. 15) *Lacertae viridis felle si tangantur cacumina non putrescit.* Et Aprili tit. VIII, *Tunc dorsa apum bibentium tangamus illo liquore tincta festucula.* GRONOVIVS Obs. 3, 18. De frequenti horum verborum in MSS. confusione vid. quos laudat Burm. ad Ouid. Her. 19, 44.

15, 16 CINIS CREDITVR) Haec & sequentia sumta sunt ex Damogeronte Geopon. 10, 64. GRONOV.

15, 18 RADICI PALVM DE BVXO) Vid. hoc tit. s. 3.

15, 18 CVPRINVM CLAVVM) In Graeco Damogerontis est κυπρίνῳ ἥλῳ, quod Cornarius vertit, *cyprii aeris clauo.* Videmus ergo, Palladium κατὰ πόδα expressisse ea, quae ex Graecis hausit. *Cyprum* autem s. *cuprum* ea aetate aes adpellatum est, quod monet Salmasius ad Solinum c. 52 p. 770. SCHOETTG.

15, 18 SI TARENTINAM) Africanus Geop. 10, 66 ; Columella 5, 10, 14.

15, 18 LIXIVO) intellige *cinere.* Hic enim est lixiuium. Rhod. ad Scribo. comp. 229 p. 305.

15, 19 INSERITVR) Insitionem nucis prolixius docet Damogeron Geop. 10, 65. SCHOETTG.

15, 20

rique [asserunt, ‡] mense Februario in arbuto: sed melius in trunco, vt aliqui, & in [pp] pruno, vel [q] in se. Hoc mense tuberes inseruntur cydoneo. Nunc locis temperatis Persicorum ossa ponuntur. Et inseritur eadem Persicus in se, in amygdalo, in pruno: sed pruno Armenia inseremus & praecoqua. Nunc etiam prunus inserenda est antequam gumminet [r], in se & [in [s]] persico. Et cerasus opportune inseretur agrestis.

XVI. Hoc mense (sicut Columella dicit) maturi agni, & animalia omnia minora atque maiora charactere signentur. Hoc tempore lardi, echini salsi, raporum condiendorum, & pernarum iusta confectio est.

XVII. Hoc mense ex baccis myrti [a] oleum conficies hoc modo: Vnciam [b] foliorum per olei libram vnam mittes, & per vncias x vini veteris styptici heminam, & cum oleo bullire facies. Idcirco autem vino respargentur [c] folia, ne [d] frigantur antequam decoquantur [e].

XVIII. Item eisdem baccis vinum myrtite sic facies: In vini veteris sextariis vrbicis x mittis grana myrti confracta sextarios [a] vrbicos III, quae sint decem & nouem diebus infusa. Postea expressis myrti [b] granis colabis, & [c] in eo vino medium croci scrupulum, & folii vnum scrupulum mittis, & ex mellis optimi decem libris omnia temperabis.

XIX. Item [ex] lauri baccis oleum conficietur hoc modo: Lauri baccas quam plurimas & maturitate turgentes in aqua calida bullire facies: & vbi diu ferbuerint, olei, quod ex se dimiserint, supernatantis vndam pennis leuiter cogentibus in vasa transfundes.

XX. Lentiscini † etiam olei matura confectio est, quae fit taliter: Grana matura lentisci quamplurima colliges [a], & vna die ac nocte supra se aceruata esse patieris. deinde sportam granis eisdem plenam cuicunque vasculo superpones [b] & [c] calida adie-

VARIETAS LECTIONIS.

‡) *asserunt* om. *Pal. Lugd. I. B. R.* pp) *in pruno vel* om. *I. B. R.* q) *& I. I* — *G.* r) *germinet I. B. R.* s) *in* deest *I. B. R.* [T. XVII.] a) *myrtae Barth.* b) *Per olei libram vnam mittis foliorum vncias decem & per vini steptici veteris heminam. Barth.* c) *respergentur a. V.* d) *vt refrigerentur P.* e) *decoquant Barth.* [T. XVIII.] a) *sextarios vrbicos 3.* om. *P.* b) *myrti granis* om. *P.* c) *bacchis & P.* [T. XX.] †) *Lentisci Lugd.* a) *colligis a. V.* b) *superponis a. V.* c) *& calida* - - *exprimes* dest. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

15, 20 PERSICORVM OSSA) nuclei. Sic infra 3, 17, 8. *Hinc persici poma sine ossibus nasci.* Flor. Geop. 10, 13 ἀπὸ ὀστῶν περσικῶν. SCHOETTG.

15, 20 ANTEQVAM GVMMINET.) ἅπαξ forte λεγόμενον, cui nescio an praeferenda sit antiquarum editionum lectio?

16 COLVMELLA) 11, 12, 14.

17 MYRTI) *myrtam* quidem pro *myrto* dicit & Apicius 1, 24 & Caelius Aurelianus Tard. 1, 1 & alibi. Confectionem olei myrti nemo melius monstrauerit, quam Aëtius, quem vide libro primo. BARTHIVS.

17 STYPTICI) Vid. Febr. 31, 2. SCHOETTG.

18 SEXTARIOS VRBICOS) Ita dicitur, quod ab Italicis alioqui distiterit. Sic *sextarios Italicos* in confectione olei myrtei poscit Aëtius. In eo *decem & octo* dies nominant membranae, cum vnus vulgo addatur. Eius parationem habes apud Oribasium Collect. 5, 25. BARTH.

18 ET FOLII) h. e. malobathri.

adiecta calcabis, & exprimes. tunc ex eo humore, qui defluxerit, supernatans oleum lentiscinum sicut laurinum colligetur. Memento autem (ne rigore possit astringi) aquam calidam saepe suffundere [d].

XXI. Gallinarvm partus foecunditatem repetit hoc mense post brumalem quietem; & incipiunt ad educandos pullos oua supponi.

XXII. Hoc etiam mense caedenda materies [a] est ad fabricam, cum luna decrescit, & ridicae [b] vel pali faciendi.

XXIII. Hic mensis in horarum spatio cum Decembri mense conuenit, quarum sic mensura colligitur.

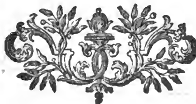
Hora	I	&	XI	pedes	XXIX
Hora	II	&	X	pedes	XIX [a]
Hora	III	&	IX	pedes	XV
Hora	IV	&	IIX	pedes	XII
Hora	V	&	VII	pedes	X
Hora	VI			pedes	IX

VARIETAS LECTIONIS.

d) *superfundere Pol. fundere Lugd.* [T. XXII.] a) *materia I. I — G.* b) *ridicae* Del om. *P.* [T.XXIII.] a) *XVIII. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

23 De horis est peculiaris Aldi libellus his scriptoribus in hac etiam editione adiectus. Supererat illud quaerere, ad quodnam horologium f. solarium pertineant numeri Palladiani. Credo equidem ad Romanum, ad cuius certe formam & diuisiones suspicari licet reliqua in prouinciis esse instituta. Diuersam autem fuisse & longitudinem gnomonis & diuisiones, (vt de diuersa declinatione, quam eleuationem poli dicunt astronomi, taceamus) Vitruuius docet 8, 8. Porro similis fere ratio videtur fuisse horologii Atheniensis, vbi *τοιχῶν δεκάπουν* horam coenae signabat. Vid. Aristoph. Εκκλησ. 648 & Pollux 6, 44. Est autem *decem pedum* vmbra circa aequinoctium, Aprili mense & Septembri (quod mensurae loco assumi naturale est, tanquam medium inter longissimam vmbram & breuissimam) hora diei *nona*, quam coenae solennem fuisse notum est. Caeterum hoc etiam notamus, vt in Commeliniana, ita & hic iunctim commemorari eas horas, quarum sunt aequales vmbrae v. g. I & XI, II & X & ita porro: In editionibus autem antiquis separatim suo quamque horam ordine poni a I ad XI, idque etiam in Codice Mediceo obseruatum ostendit collatio ab Ang. Politiano facta mense Decembri, reliqui enim de horis tituli vel desunt, vel certe a Politiano praetereuntur.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER TERTIVS.

Tit. I.

FEBRVARIO [a] mense locis temperatis prata incipient custodiri, quae prius (si macra sunt) sparso laetamine saturentur, quod eiiciendum est luna crescente. Quanto recentius fuerit, tanto plus nutriendis herbis valebit, quod a superiori parte fundatur [b], vt succus eius per totum possit elabi.

II. Locis tepidis, aut si clemens tempus & siccum fuerit, colles pingues vel [a] hoc mense proscinde.

III. Hoc mense [a] serendum omne trimestrium [b] genus.

IV. Hoc etiam mense lenticulam seres solo [a] tenui, & resoluto, vel etiam pingui; sed sicco maxime: quia luxuria & humore corrumpitur. vsque ad duodecimam lunam bene [b] seminatur, quae vt cito exeat atque grandescat, prius cum fimi ariditate miscenda est: atque vbi ita requieuerit quatuor aut quinque diebus, tunc spargitur. Iugerum modii vnius semen implebit. Hoc etiam mense cicercula seritur, loco & modo quo ante descripsi.

V. Hoc

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladi Lib. III. *fine Februarius* T. I.] a) *Hoc Lugd. I. B. R.* Vid. ad princip. Ianuarii. b) *fundetur I. 1 — G.* [T. II] a) *vel* deest *P. Barth.* [T. III.] a) *vltimo inf. Barth.* b) *trimenst. Lugd.* [T. IV.] a) *loco P.* b) *bene* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

FEBRVARIVS.

4 VSQVE AD DVODECIMAM LVNAM) Desiderantur haec: *a luna crescente vsque ad* &c. Vt Columella 2, 10 *Crescente vsque ad duodecimam.* Vernacula quoque Palladii interpretatio eadem seruat: *da luna prima in fine a luna duodecima.* PONTED. Nihil mutaui, quia, quae desunt, commode subaudiuntur. Ita etiam Cresc. 3, 13 *vsque ad lunam duodecimam de mense Februarii seritur.*

4 CVM FIMI ARIDITATE) An pro *fimi ariditate, fimo arido.* vt Columella loquitur 2, 10 *quae vt celeriter proueat, & ingrandescat, antequam seratur, fimo arido permiscenda est.* Ita ex Palladio Crescentius (carebat enim, vt indicaui, Columellae libris) accepit 3, 3 *de lenticula: priusquam seratur, cum fimo arido misceatur.* PONTED. Conf. Flor Geop. 2, 37. SCHOETTG. Nihil mutandum. Amat ea, quae *abstracta* vocantur pro *concretis* ponere Palladius. Ipso *ariditas* ita vsus est Febr. 21, 2 & Feb. 9, 12 *si legatur maturitas cum acerbitate,* h. e. maturae vuae cum acerbis.

5 VEL

V. Hoc mense vltimo cannabum feres [a] terra pingui, stercorata, rigua, vel plana, atque humida, & altius subacta. In [b] vno pede quadrato sex eiusdem seminis grana ponuntur.

VI. Nvnc ager qui accepturus est Medicam (de cuius natura, cum erit serenda, dicemus) iterandus est, & purgatis lapidibus, diligenter occandus [a]. Et circa Martias Cal. subacto sicut in hortis solo, formandae sunt areae latae pedibus x, longae pedibus quinquaginta, ita vt eis aqua ministretur, & facile possint ex [b] vtraque parte runcari [c]. Tunc iniecto [d] antiquo stercore in Aprilem mensem reseruentur paratae.

VII. Hoc mense toto eruum [a] adhuc seri [b] potest; quia Martio serendum non est, ne pastu suo pecoribus noceat, & boues reddat insanos [c].

VIII. Nvnc pomis & vitibus vetus vrina si affundatur, & numero fructuum [a] praestat, & formae: cui proderit vt amurcam misceamus insulsam, maxime in oleis: sed hoc frigidioribus diebus antequam feruor incipiat. Etiam nunc ordeum galaticum, quod graue & candidum est, seretur locis frigidis circa Martias Calendas.

IX. Hoc mense omnia genera pastinati soli, seu sulci, seu scrobes vitibus
compleantur. Natura autem vitis caelum omne solumque sustentat, si genera conueni-
enter aptentur. Plano igitur loco statues vitem, cuius genus nebulas [a] sustinet & prui-
nas; collibus, quod siccitatem durat † & ventos; pingui agro graciles atque infoecun- 2
das ‡; macro feraces & solidas; denso validas atque frondosas; frigido & nebuloso, quae
hiemem celeri maturitate praeueniunt, aut [quae] duris acinis inter caligines securius
florent; ventoso stabiles [aa] & tenaces; calido grani tenerioris & humidi; sicco eas quae
pluuias ferre non possunt: & ne multa dicamus, eligenda sunt genera quae professione
vitio-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. V.] a) *feris I. B. R.* b) *In vno — ponuntur* om. *P.* [T. VI.] a) *curandus I. B. R. caecandus Lugd.* b) *ex vtraque parte* om. *I. B. R.* c) *rigari Barth.* d) *ingesto Barth.* [T. VII.] a) *herbū Lugd. I. B. R.* b) *ferendū est: quia P.* c) *insanandos Lugd.* [T. IX.] a) *nebulam Lugd.* †) *durat* om. *Cr.* ‡) *foecundas Cr. Barth. Lugd.* aa) *statui tenaces Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

5 Vel plana) Abesse iubet *τὸ vel* Vlitius ad Gratium v. 4? autoritate MS. & Columellae, 2, 10, 21. Sed in Columella expresse particula ista occurrit. Schoettg.

6 Pvrgatis lapidibvs) h. e. eiectis, modo vera sit lectio, & non legendum potius, *purgatus lapidibus.* Neque tamen plane damnare ausim vulgatam lectionem, cum morali intellectu, *crimen & probrum purgare* dixerint Liuius & Tacitus.

8 Frvctvvm) Lugd. *fructum*, quod melius. Sensus est, *praestat fructum numero* (casus tertius) i. e. ad maiorem numerum, *& formae*, ad meliorem formam. Schoettg. Ego suspicabar legendum, *& numero fructuum praestant & forma.* Sed amat insolentiam interdum Palladius.

9, 1 Plano igitvr loco) Secutus est Columellam 3, 1, 5 sqq. descriptus a Crescentio 4, 5.

9, 1 Qvod siccitatem dvrat) Crescentius 4, 5 *quae per siccitatem durat, & ventos non timeat.* Vernacula quoque Palladii interpretatio ab hac Crescentiensi lectione non abhorret. *Et quella che ne per secco, ne per vento si spauenta porrai ne colli.* Ponted. Nostra editio Crescentii Louaniensis, vltimo, vt videtur, decennio seculi XVti typis exscripta, *Plano igitur loco statuos vitem, quae nebulas sustinet & pruinas: collibus, quae siccitatem & ventos.*

9, 2 Qvae professione) An *quae pro defensione vitiorum*, vt Cresc. laudato loco. Ponted. Putabam *professione vitiorum* significare, *propter* vitia, quae indicant in se esse. Ita Plin. 36, 26 s. 65 Belus amnis *non nisi refuso mari arenas fatetur* h. e. habere se ostendit. Et 27, 2 s. 2 *Torpescunt scorpiones aconiti tactu, stupentque pallentes, & vinci se confitentur.* It. 9, 57 s. 83 *gobiones, non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes*, h. e. glacie ita rigentes, vt nisi cum iure feruido perfunduntur, vitae signum

vitiorum suorum contraria loca diligunt iis, in quibus durare non poterunt. Placida sa-
3 ne regio & serena tuto genus omne suscipiet. Vitium genera numerare non attinet. sed
notum est, maiores vuas pulchrae speciei, grani callosi & siccioris, ad mensam; sera-
cissimas † vero & cutis tenerioris, & sapore nobileis, & maxime quae citius deflore-
4 scunt, vindemiis esse seruandas. Loca naturam plerisque vitibus mutant. Solae [b] Ami-
neae vbicunque sint, vinum pulcherrimum reddunt. calidum flatum potius quam frigi-
dum sustinebunt. de pingui ad macrum transire non possunt, nisi stercus adiuuerit. ha-
rum duo genera sunt, maior & minor. sed minor melius defloresceit & citius, interno-
diis minoribus & grano breuiore. si arbori applicetur, pinguem terram; si colatur in
ordines, mediocrem desiderat. imbres contemnit, & ventos: nam maior saepe vitia-
5 tur [bb] in flore. Sunt & Apianae praecipuae. Satis est genera ista [c] dixisse: industrius
vir probata deligat, & terris talibus mandet, quae imitari eas possint vnde sumuntur: sic
merita sua quaeque seruabit. Sed vitem vel arborem melius erit de exili ad pinguem
transferre. nam si a pingui terra ad solum exile transierint, vtiles esse non poterunt [d].
Eligenda sunt sarmenta, quae pangimus, de vite media, neque de summa neque de in-
fima, quinque vel sex gemmarum spatio a veteri procedentia [dd], quia non facile dege-
6 nerant, quae de locis talibus transferuntur. sumantur autem de vite foecunda. neque pu-
temus brachia esse fertilia, quae vuas singulas aut [e] binas producunt, sed quae multa vber-
tate curuantur. nam potest ferax vitis feraciores in se habere materias. Erit & hoc
signum fertilitatis, si de duro aliquo loco fructum citabit, si foetu impleuerit ramulos ex
7 una parte surgentes. Sed hoc signis positis per vindemias est notandum. Ad pangen-
dum nouellus palmes debet eligi, duri in se nihil habens & veteris sarmenti, quia hoc
putrescente saepe corrumpitur. Summa flagella repudiemus, ac surculos qui licet bono
loco nati sint, tamen feracitate caruerunt. Pampinarius qui de duro nascitur, etiam si
attulerit fructus [ee], pro frugifero non est ponendus: in suo enim loco foecundatur a
8 matre, translatus vero tenet sterilitatis vitium, quod nascendi conditione suscepit. Ca-
put sarmenti cum deponitur, torquendum non est, nec aliquo modo [f] vexandum, ne [ff]
demersa penitus foecundiore parte, quod sterili proximum est, supra terram relinqua-
tur: deinde quoniam † ipsa tortura vexatio est: & pars ea de qua radix [futura [g]] prae-
sumitur, iniuriae nulli subiicienda est, cum [gg] qua contendere cogatur ante quam tene-
at. Ponendae sunt vites placidis diebus ac [h] tepidis, curandumque ne sarmenta sole vran-
9 tur aut vento, sed vel statim ponantur, vel obruta reseruentur. Hoc mense, ac dein-
ceps toto vere, vinea ponenda est regionibus frigidis, pruinosis, pinguibus campis, &
humidis prouinciis. Sit autem mensura sarmenti cubitus vnus. Vbi pinguis est natura
terrarum, maiora inter vites spatia relinquemus; vbi exilis, angusta. nonnulli [hh] itaque
in

VARIETAS LECTIONIS.

†) *feraciores P.* b) *Sole Iunt.* bb) *in flore — dixisse* om. *P.* c) *ita I. B. R.* d) *possunt Lugd. I. B. R.* dd) *procedentia Lugd. I. B. R. Cr. procid.* reliqui. e) *aut binas* om. *Lugd.* ee) *fructus* om. *Lugd. Barth.* f) *more Lugd. Barth.* ff) *ne demersum Lugd. nec demersa* reliqui. vid. *Morg. I, 82.* †) *quoniam* om. *I. B. R. quod P. Lugd.* g) *futura* om. *Barth. Lugd.* gg) *cum qua — teneat* om. *P.* h) *ac tepidis* om. *Barth.* hh) *Nulli I. B. R. itaque* om. *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

gnum in iis nullum appareat. Plura Palladii loca dabit Index noster in *Fateor* & *confiteor.*

9, 8 NE DEMERSA PENITVS) Legendum, *ne demersa* &c. vt Clar. Morgagnus castigauit, quod & ratio ipsa docet & Vaticani codices PONTED. Tanto minus dubitaui hanc lectionem recipere, cum consentiat Col. 3, 18, a cuius loci hic est epitome.

9, 9

in iis vitibus, quas toto solo pastinato disponunt, ternos pedes inter singulas vites quo-
quouersus dimittunt. Sed hoc genere diuisionis in iugerali tabula pangentur [i] tria mil-
lia [k] sexcenta sarmenta. Quod si duos semis pedes inter vites relinqui placuerit, in ea- 10
dem tabula ponentur [l] vites quatuor † millia septingentae quinquaginta tres. Sed ad po-
nendum vtemur hoc ordine: Lineam, seruatis iis spatiis quae placuerit custodire, can-
didis signis, vel quibuscunque notabimus: tunc tensa per tabulam linea, in eis locis sur-
culos vel calamos figemus, vbi vnaquaeque [ll] vitis ventura est. ita spatium totius tabulae
surculis complebitur ad numerum vitium futurarum: atque is qui panctus [m] est proie-
cta circa surculos sarmenta sine vllo errore deponet. Praeterea non est vno genere viti- 11
um omne pastinum conserendum, ne annus iniquus generi spem vindemiae totius [n] ex-
tinguat. Et ideo quatuor aut quinque eximii generis sarmenta pangemus. sed maxime
expediet genera tabulatim disponi, & decimanis [o] diuidi, nisi [p] deterreat operis difficul-
tas. Quod si est vetus vinea †, singulorum generum surculis tabulatim poterimus insere-
re: & facile hoc genus colendi, quod est pulchrum atque vtile, consequemur. Ita &
maturitatis & floris tempora, quae in vite diuersa sunt, suis temporibus [pp] opportunius
obtinere poterimus. Nec paruo constabit, si legatur maturitas cum acerbitate [q], dispen- 12
dium

VARIETAS LECTIONIS.

i) *pangemus P.* k) Nobiscum *P. I.B.R. Lugd. Barth. tria millia vicena vna* rel. l) [*inter*] add. *Commel.* †) *V.M.CCCC. LXXVI. Barth. quinque millia quadringentae septuaginta & sex Lugd.* ll) *quaeque* solit. *P.* m) *pastinaturus P. peracturus I.B.R. ita quis quae pacturus Lugd.* n) *omnem P.* o) *X. annis P.* p) *si P* †) *veteres vineas Lugd.* pp) *suis poterimus opportunitatibus optinere I.B.R. Barth. suis temporibus & opport. obt. poterimus Vaticani* a Ponted. laudati. *poterimus* om. *Lugd.* q) *seritate P. seruitutis dispendio Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

9, 9 DIMITTVNT) Pro intermittunt, ita & Nou. 22, 6: ne forte de emendando aliquis cogitet.

9, 9 IVGERALI TABVLA) qualem descripsit Ian. 12 si sequamur rationes ibi propositas, veriorem esse apparet lectionem, quam proposuimus. Cum enim latus eius tabulae vtrumque habeat 180, capiet vnumquodque sarmenta 60, efficiuntur per totam tabulam sarmenta 3600. Alter numerus, quomodo verus esse possit, non video. Sume enim iugerum ordinarium 240 pedes longitudinis dabunt sarmenta 80, latitudinis pedes 120 sarmenta 40, quae erunt sarmenta in vniuersum 3200.

9, 10 QVATVOR MILLIA) Cum hic numerus non sit quadratus, licet prope accedat ad quadratum ex 69, a quo tantum abest vnitatibus 8; alter autem quadratus sit radicis 74, cum tamen hic postuletur radix 72: (quotus ex latere tabulae iugeralis quadratae 180 diuiso per $2\frac{1}{2}$) apparet, vtrumque numerum corruptum certe errore non vacare: verum autem, si bene habeant τὰ διδόμενα, esse 5184. Nolui tamen mutare quidquam sola calculi fide; cum haec ipsa videatur corruptorum numerorum causa nonnunquam fuisse, quod librarii hypothesi aliqua assumta, illam deinde tueri non dubitarunt. Illud *vicena vna* autem vix crederim esse Palladii, qui *vnum* scripturus videtur fuisse.

9, 10 PANCTVRVS EST) Est ἀρχαϊσμός, neque eum non agnoscunt membranae. Ennius. *Adspicite, o ciues, senis Enni in imagine formam Qui vestrûm panxit maxima facta patrum.* BARTHIVS.

9, 11 EXIMII GENERIS) Vel libri omnes cum Crescentio 4, 9 consentiunt in corrupta lectione, vel ipse Palladius non satis cogitate scripsit. Quis enim non videt, sententiam postulare *eximiorum generum*? Columella 3, 20, 3 vbi in hoc argumento totus est, *satis est*, inquit, *per quatuor vel summum quinque genera vindemiae fortunam opperiri.*

9, 12 NEC PARVO CONSTABIT SI LEGATVR MATVRITAS CVM ACERBITATE DISPENDIVM) Non magnum est dispendium vuas acerbas & maturas simul legere; at non paruo constat dispendium inter acerbas maturas seligere, nam opus fere duplicatur. Locus itaque vitio laborat ob vnam hanc particulam *cum* pro *sine* positam: *nec paruo constabit. si legatur maturitas sine acerbitate, dispendium.* Columella 3, 21 *Illam quoque non exiguam sequitur vtilitatem, quod & laborem vindemiae minorem patitur. & sumtum. Nam & quae maturescere incipiunt, tempestiue leguntur*

dium, cum vnius tempeſtiuam vindemiam ſequi, ſit permiſſa [r] cruditate vitioſum, [&]
13 alterius feras maturitates expectare damnificum. Huic commodo adiicitur, quod, pro
generum diuerſitate per gradus accedente vindemia, minor operarum [s] numerus eam
poterit [t] expedire, & generatim condere, ac melius puros ſapores [tt], ſine luctamine al-
terius generis vnaquaeque vina ſeruare. Hoc ſi [u] difficile videbitur [x], non alias ſimul
conſeras, quam quae & ſapore, & flore, & maturitate conueniunt. Sed haec in pa-
14 ſtinis vel ſulcis ratio erit: in ſcrobibus vero per angulos I V ſarmenta deponis. Sed (vt
aſſerit Columella) vinaceam ſtercori miſtam ſimul ſparges, & ſi exile ſolum fuerit, pin-
guem terram ſcrobi inferes, vel aliunde portatam [z]. Cum vero plantam vel malleolum
diſponimus, modice humido ſolo, ſed potius arido quam lutoſo, duabus gemmis ſupra
terram relictis, ſarmenta ponemus obliqua, & [zz] ſic facilius comprehendent.

X. QVOD ſi arbuſtum te habere delectat, plantam generoſae vitis prius in ſe-
minario nutrire debebis, vt inde radicata transferatur ad ſcrobem cui arbor iniuncta eſt.
Seminarium vero dicimus aeque foſſam tabulam pedum duorum ſemis altitudine. In
hac, quam pro numero ponendarum vitium, vel qualiumcunque plantarum protendis aut
2 contrahis, breuiſſimo ſpatio diſtantia inter ſe ſarmenta depones: ſi vallis aut humectus
eſt campus, trium gemmarum, exceptis minutis quas habebit inferius. & vbi conualue-
rint, hinc poſt biennium radicatas vites vel arbuſculas transferas [a]: quas cum depones in
ſcrobe, ad ſingulas materias rediges, putatis omnibus quae ſcabra ſunt, curtatis [†] etiam
3 radicibus, ſi quas potueris inuenire vexatas. In ſcrobe autem ad arbuſtum faciendum
duas radicatas vites deponis, hoc ſeruans [b], ne ſe in radice contingant: ſed lapides qui-
num prope librarum medios inter vtramque conſtitues, & ipſas vites ad ſcrobis latera
diſcreta coniunges. Mago [c] aſſerit, ſcrobem non primo anno eſſe complendam, ſed
ſub-

VARIETAS LECTIONIS.

r) *permixta cruditate* om. *P.* s) *operariorum P.* t) *poteſt P.* tt) *puro ſapore Barth. Cr. ſapore* (om *puro*) *Lugd.* u) *ſi* om. *Lugd.* x) *ſeruabitur P.* z) *perlatam Lugd.* zz) *Et* om. *Lugd.* [T. X.] a) *transferemus P.* †) *curuatis rad. Lugd.* b) *ſcrutans I. B. R.* *obſeruans P.* c) *Maro P.*

NOTAE VARIORVM.

guntur, & quae nondum maturitatem ceperunt vuae, ſine diſpendio differuntur. PONTED. At mihi videbatur ipſa verborum ſeries *cum* poſtulare. Neque enim hanc quaeſtionem attingere hic videtur Palladius, poſſintne *interiectibus capi cuiusque generis fructus*, vt loquitur Col. 3, 21, 6; & ſeligi maturae vuae ab acerbis vindemiatorum opera, quae res & ipſa ſua habet incommoda, de quibus Columella l. c. Verum de eo, quod idem Moderatus ſ. 5 ita effert, *vt aut ſerum fructum cum praecoque eleuet, quae res mox acorem facit* (h. e. *permiſta cruditate vitioſum*) *aut ſi maturitatem ſerotini expectet, amittat vindemiam praecoquem*, hoc eſt ſtylo Palladii *damnificum.* Qui Columellae contulerit locum integrum, cum integro Palladii, non dubitabit ita, vti diximus, rem habere. Videbatur mihi porro non inelegans exiſtere lectio ſi coniungatur Medicea fides cum ſcriptura Leidenſi. *Nec paruo conſtabit, ſi legatur maturitas cum ſeritate, diſpendio.*

9, 13 MINOR OPERARVM NVMERVS) Quia omnia ſimul matura plures manus poſcunt: ſi vnus hortus poſt alterum miteſcat, iidem, qui praecoqua condidere vina, mediis etiam & ſerotinis dare poſſunt operam.

9, 13 PVROS SAPORES) Qui *puro ſapore* ſcripſerunt, *vnaquaeque vina quarto* caſu accepere. Sed crediderim *vnaquaeque vina* eſſe ſubiectum quod vocant, orationis, & intelligendum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *poterunt.*

9, 14 COLVMELLA) de Arb. 4, 5.

9, 14 SARMENTA OBLIQVA) Sed vid. Col. 4, 4, 1.

10, 3 CONIVNGES) h. e. adiunges, applicabis ne putes inter ſe coniungendas, quod hoc ipſo loco vitari iubet. Cogitabam, an legendum forte ſit *iniunges*, vt ſ. 1 *ad ſcrobem, cui arbor iniuncta eſt.*

10, 3 MAGO) An rectius *Maro* laudatur Florentiae? certe Ge. 2, 354 iubet *deducere terram*

ſubinde coaequandam: quae res vitem faciet altius ſundare radices. ſed hoc aridis pro-
uinciis forte conueniet: humidis autem ſata putreſcent recepto humore, niſi ſtatim terra
cumuletur. Sed arbuſta qui † faciet, plantas arborum de his generibus ponat ‡, ſi agro 4
ſuppetit abundantia [cc], populo, vlmo: fraxino in montanis & aſperis, in quibus vlmus
minus laeta eſt. Has etiam Columella dicit ſeminario debere nutriri. Mihi videtur,
quod † nulla prouincia eſt, quae non ex his quamcunque ſponte producat, plantas etiam [d]
maiores de locis quibuſcunque translatas, vel eorum generum truncos radicatos, hoc
tempore circa ſcrobem vitis oportere conſtitui. Sed ſi ager frumentarius fuerit, vbi 5
arbuſta diſponis, quadragenos pedes inter arbores relinque, vt ſeri poſſit; in exili autem
vicenos. In ſcrobe vero vitis ab arbore ſua ſeſquipedis † ſpatio diſtare debebit. nam vi-
tis multum ſubiecta arbori, incremento arboris opprimetur. Caueis [dd] etiam munien-
da eſt aduerſum pecoris appetentis iniurias, & arbori ſuae protinus alliganda. Eſt & ali- 6
ud de transferenda ex † arbuſto vite compendium: Fit ex vimine parua corbicula, quae
menſuram ‡ pedis, vel aliquanto minus, circini ſpatio poſſit amplecti. haec ad arbo-
rem, cui vitis inhaeret, fertur, & in fundi [e] media parte pertunditur, quo ſarmenti
virgam poſſit admittere. Inducto itaque ſarmento vitis eius, de qua transferre diſponis, 7
corbicula ipſa ex aliqua arboris parte ſuſpenditur, & viua terra repletur, vt ſarmentum
terra poſſit includi; quod [ſarmentum] prius intorquetur. Ita exacto annui [ee] tempo-
ris ſpatio, ſarmentum, quod clauſum eſt, radices creabit intra praedictam corbiculam.
tunc ſub fundo corbis inciſum radicatum ſarmentum cum ipſa corbe portabitur ad locum
quem vitibus arbuſtiuis deſtinabis [f] implere, ibique obruetur [ff] circa arboris maritandas
radices. Hoc genere quantum volueris numerum vitium transferes ſine ambiguitate
prehendendi.

XI. Vineae in prouinciis multis generibus fiunt: ſed optimum genus eſt, vbi vitis velut arbuſcula ſtat breui crure fundata. Haec primo calamo iuuatur, donec ſoli-

VARIETAS LECTIONIS.

†) *quae faciant Lugd.* ‡ *ponantur. Sed ſi Lugd.* cc) *his vtatur* inſ. *Lugd.* †) *quia P. Lugd.* & mox *ſit* pro *eſt.* d) *iam Lugd. P.* †) *ſeſquipedi Barth.* dd) *Caue P.* †) *ex arbuſto* om. *Barth.* ‡) *menſuram Lugd. menſura* rel. e) *profundi I. B. R. facundia parte P.* ee) *anni Lugd.* f) *deſideras P.* ff) *obruitur I. B R.*

NOTAE VARIORVM.

ram Saepius ad capita. Sed potuit idem Mago ſuaſiſſe.

10, 4 Popvlo) Forte *opulo.* Ita certe, quem hic laudat, Columella arb 16, 2 & 5, 6, 5.

10, 4 Mihi videtvr, qvod) *Videtur quod*, ſordes ſunt Latinae linguae ab hac aetate non nimis illae quidem alienae; verum quas hic tribui Palladio nihil neceſſe eſt Sed male interpunctum erat poſt *producat*, vnde illud conſequebatur, vt ἡ *quod* ad *videtur* adiungeretur; quod tamen ne fieret interceſſum iuere, qui τὸ *quia* illi ſubſtituere; ſiue ipſe, ſi ita ſcripſit, Palladius. Tu coniunge ita & explica. *Mihi* contra ſententiam Columellae, ſeminaria iniungentis, *videtur, plantas iam maiores oportere conſtitui.* Rationem praecepti interpoſuit, *quod nulla prouincia eſt, quae non ex his quamcunque ſponte producat.* Saepius ita peccatum eſſe a librariis vel correctoribus ſemibarbaris, oſtendimus in diſputatione bene longa, quae Fabriano theſauro nunc inſeritur p. 421 *de vſu coniunctionis quod &c.*

10, 6 Qvae mensvram pedis) Ita videbatur legendum, cum commodum ſuppetias tulit Lugdunenſis codex. *Corbicula menſuram pedis circini* ſui *ſpatio amplectitur,* pro eo quod vulgo Geometrae, *corbicula habens diametrum vnius pedis.* De ipſo hoc propagandi genere vid. Cato c. 52 & 133.

10, 7 Qvod [sarmentvm]) Incluſi, quod vix credibile mihi videretur, ita frequentatum eſſe nomen. Quid in formulis antiquis ſolenne ſit, non ignoro.

12 Totum

solidetur: sed altior sesquipede esse non debet: vbi robusta fuerit, sola consistet. Aliud genus est, in quo cannis pluribus circa dispositis, ipsa vitis per cannas sarmentis ligatis in orbiculos [a] flectitur se sequentes. Vltimae positionis vitis est, quae per terram proiecta discumbit. Hae omnes & scrobibus ponuntur, & sulcis.

XII. Hoc mense locis frigidis aliquatenus & temperatis vitium iusta putatio
[est [a].] Sed, vbi multae sunt vineae, diuidantur, & pars earum quae Septentrionem
respiciet, verno putetur; alia pars aduersa clementioribus plagis, recidatur autumno. Sed
in putatione semper nitamur, vt vitis fiat in crure robustior, ne [ve [b]] debili viticu-
2 lae duo duramenta seruemus. Auferenda sunt lata [bb], intorta, debilia, malis locis na-
ta sarmenta. Focaneus [c] etiam, qui inter duo brachia medius nascitur, debet abradi:
qui si pinguitudine [cc] sua brachium quodcunque proximum debilitauerit, illi [d] deciso
ipse succedat. Erit tamen optimi [e] putatoris, inferius sarmentum, quod bono loco na-
tum fuerit, reparandae [f] vitis causa semper tueri, & ad vnam vel duas gemmas relin-
3 quere. In locis [g] clementioribus altius vitem licebit expandere: in exilibus, aut ae-
stuosis, aut decliuibus [h], aut procellosis, humilior est habenda. locis pinguibus, singu-
lis brachiis vitium bina flagella dimitte. Sed erit sapientis aestimare vim vitis. nam
quae altius colitur [i], & foecunda est, plus quam octo palmites habere non debet, ita vt
4 conseruemus [ii] semper in inferiore parte custodem. Circa crus quidquid nascitur, am-
putandum est, si non desideret vinea reuocari. [k]. Quod si truncus vitis sole, aut plu-
uiis, aut noxiis animalibus est cauatus, purgamus quidquid est mortuum, plagasque eas
amurca linimus & [l] terra: quod proderit aduersum praedicta. Cortex etiam recisus,
& pendens a [ll] vite tollatur: quae res minorem fecem reddit in vino. Muscus radatur
5 vbicunque repertus [m]. Sed plagae, quas in [n] duro vitis accipiet, obliquae & rotun-
dae esse debebunt. Decisis, sicut supra dixi, male natis omnibus, & veteribus, nouel-
los & fructuarios serua. Vngues etiam custodum siccos, & annotinos recide, & omnia
quae

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XI.] a) *orbicula P.* [T. XII.] a) *est* om. *I. B. R.* b) *ve* om. *I. B. R. in tenui viticule* forte *ne tenui viticulae Cr.* bb) *leta s. laeta Cr. laeta Lugd.* c) *Focaneus etiam* om. *Pol. Cr. oculus etiam Lugd.* cc) *pinguedine bra. Pol. pinguedine Lugd.* d) *illo Lugd.* e) *optimum putatori Lugd.* f) *recuperandae Cr.* g) *laetis & inf. Cr.* h) *decliuis Cr. I. B. R.* i) *tollitur l. I — G. Cr.* Sed *colitur* etiam *Lugd. & Vlit. ad Grat. v. 64.* ii) *consideremus Lugd & Vlit. l. c.* k) *renouari Cr.* l) *aut Cr.* ll) *ante Lugd.* m) *inuentus P.* n) *in duro* om. *Pol. in trunco Barth.*

NOTAE VARIORVM.

12 Totum hunc titulum descripsit ordine aliquantum immutato Crescentius 4, 12.

12. 2 AVFERENDA SVNT LATA) Aliquoties, fateor, molesta mihi fuerunt *sarmenta lata*, neque id dissimulaui ad Colum. 4, 24, 7. Sed fecit Crescentius, qui *leta* scripsit, &, quod postea obseruaui, Codex Lugdunensis, vt hanc vocem substituendam *latis* putem. Absurdum videbatur librariis, *laetum* sarmentum abscindi: (vid. Schoettgenius ad Pallad. 1, 6, 5 vbi similem Commelini metum arguit) maluerunt itaque ponere quod non intelligerent. Verum si attendas apparebit, non simpliciter *laeta sarmenta* damnari; sed si sint eadem sterilia, vel supra modum exuberantia, vt succum vitamque aliis intercipiant. Vid. omnino Col. A. 17, 3. Igitur & hic restituenda *laeta* ex Crescentio arbitror, & apud Columellam 4. 24, 7 itemque de Arb. 10, 2 *latis* substituenda: nisi tamen exoriatur, qui doceat nos, quam vim *lata sarmenta* habeant, & qua de caussa resecanda videantur.

12, 2 FOCANEVS ETIAM) Vid. Col. 5, 6, 35.

12, 3 IN LOCIS CLEMENTIORIBVS) Crescentius 4, 12 *In locis laetis & clementioribus* &c. locus enim *laetus exili* opponitur, vt *clemens aestuoso*, de quibus statim agit Palladius. PONTED.

12, 4 AMVRCA ET TERRA) Col. 4, 24, 6.

12, 5 VNGVES CVSTODVM) Col. 4, 24, 8.

12, 6

quae vetera vel fcabra reperies. Illae [o] quae altius coluntur, vt in iugo vel pergula, vbi quatuor pedibus fupra terram leuatae fteterint, quaterna brachia habeant. Si macra vi- 6
tis erit, in fingulis brachiis fingula flagella dimittimus: fi pinguis, bina. fed prouidendum, ne in vna [oo] parte fint farmenta quae feruas: quod cum fit [p], vitis, tamquam fi fulgure tangatur, arefcit. Relinquenda funt farmenta neque circa durum, neque in fummo: quia haec velut pampinaria minus afferunt, illa vitem nimietate foetus onerant, & longius ducunt. quare in medio loco feruanda funt, quae [q] tuemur. Plaga non iuxta gemmam, fed aliquanto fuperius fiat, & auertatur a gemma propter lacrymam defluentem.

XIII. Vitis quae in arbore collocatur. Prima eius materia ad fecundam vel tertiam gemmam praecidatur. deinde omnibus annis aliquid per ramos crefcere fubinde patiamur, vnam materiam femper ad cacumen arboris dirigentes. Sed qui fructum volunt maximum, materias plures [a] per ramos fubmittunt [b]; qui vinum melius, farmenta in cacumen extendunt. Fortioribus ramis arborum plures materiae, debilioribus imponendae funt pauciores. Putandi autem ratio talis eft, vt & vetera farmenta, qui- 2
bus primi anni fructus pependit, omnia recidantur, & noua circumcifis capreolis & ramulis inutilibus dimittautur. Sed prouidendum eft, omnibus annis vitem refolui ac religari, quia refrigeratur. Ita formandi funt rami arborum vitiferarum, ne alter fub alterius linea dirigatur: fed loco pingui vlmus a terra octo pedibus, gracili vero feptem fine ramo relinquenda eft. In folo rofido & nebulofo, rami arboris vitiferae in orientem & occidentem putatione dirigantur, vt latera vacua folis radiis membra totius vitis oftendant. Agendum eft autem, vt vitis fpiffa non fit in arbore, & deficientibus primis 3
arboribus fubftituendae funt aliae. In loco clinofo humilius rami arborum feruandi funt; in plano & vliginofo, altius. Palmites ad arborem non duro vimine ligentur, ne eos vinculum recidat, aut atterat. Hoc autem noueris, quia palmes [c], quod extra ligaturam pendens habuerit, fructu [d] induet: quod infra ligaturam, materiae fequentis anni deputabit.

XIV.

VARIETAS LECTIONIS.

o) *illae — habeant* om. *P.* oo) *vna* Cr. & *I. B. R. ima* reliqui. p) *fuerit P.* q) *quae tuemur* om. *P.* [T. XIII.] a) *plures* deeft *P.* b) *dimittant I. B. R.* c) *palmas P.* d) *fructum I. I — G. fructu induit Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

12, 6 SI MACRA VITIS ERIT) Crefcentius: *fi macra & humilis vitis erit.* Idque recte; duo enim colendae vitis genera hoc in capite Palladius commemorat, quorum vnum fupra hoc modo expreffit: *nam quae altius colitur & foecunda eft, plus quam octo palmites habere non debet:* nunc alterum, *fi macra & humilis vitis erit, in fingulis brachiis fingula flagella dimittimus.* PONTED. Verum hic *macra* tantum vitis & *pinguis* opponuntur: & ita quoque Col. l. c.

12, 6 NE IN VNA PARTE) Ita legendum non auctoritate modo antiquarum editionum, (a quibus non difcedere, cum tacemus, fignificamus Mediceum librum & Crefcentii: fed in primis Columellae 4, 24, 9. Quoties *vnus* & *imus* mifcuerint librarii apud Columellam, Index nofter docet. Reliqua huius capitis plana erunt collato Col. 4, 24, 11.

13, 1 VITIS, QVAE IN ARB. COLLOCATVR) Hunc velut indicem aut lemma pofuiffe dicendorum videtur Palladius. Itaque interpunctione feparaui.

13, 2 PVTANDI AVTEM RATIO) Col 5, 6, 26.

13, 2 LATERA VACVA SOLIS RADIIS) Ita & liber. Alterum tamen, vbi vox *radiis* omittitur, Latinius nobis vifum, nefcio an aliis. BARTHIVS 41, 7. Si *radiis* abfit, certe *foli* videtur legendum. Huic enim oftendi totam vitem intereft, & toto quidem die.

13, 3 NOVERIS, QVIA PALMES) Res ipfa eft apud Col. 5, 6, 28. Ratio conftructionis *noueris quia* barbara eft. Poteft autem cau-

XIV. VITES, quas prouinciali more velut arbuſculas ſtare dixi, ſi inſtituere velis, ramos a quatuor partibus his relinques, & in eis brachiis ſarmenta pro vitis poſſibilitate ſeruabis. Vites autem, quae cannis in orbem coguntur [a], ſic puteutur, quemadmodum eae quae nituntur ridicis [b], aut palis. Illae vero quae ſine adminiculis iacent, quod pro ſola indigentia [c] faciendum eſt, vel neceſſitate prouinciae, primo anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed huius generis vinea ſtrictius eſt putanda.

XV. NOVELLAM vitem Columella dicit a primo anno ad vnam materiam eſſe formandam, nec recidendam totam, ſicut Italiae conſuetudo eſt, † anno ſecundo
2 expleto, quia vel intereant vites in totum reciſae, vel infoecunda ſarmenta producant,
quae amputato capite velut pampinaria de duro coguntur exire: quare iuxta ipſam commiſſuram veteris ſarmenti, vnam vel duas gemmas [cenſemus [a]] relinquendas [b]: quod
eſt merito in viticula fortiore ſeruandum, & ſane excipiendam calamis nouellam, vel
3 exiguis palis, vt tertio anno robuſtiores poſſit accipere. Nam quadrima nouella, vbi
laetum ſolum eſt, tres materias merito nutrire [c] cogetur. Statim poſt putationem [d] ſarmenta deciſa [a [e]] vineis, & rubi & impedimentum [f] foſſoris omne [g] tollatur.

XVI. HOC etiam menſe propagandae ſunt vites: ſed vetus & exeſa vinea, cuius [a] duramenta longe proceſſerunt, vt Columella dicit, mergis melius reparabitur, quam ſi infoſſione totius corporis obruatur. quod agricolis certum eſt diſplicere. Mergum dicimus, quoties [b] velut arcus ſupra terram relinquitur, alia parte vitis infoſſa. Nam

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XIV.] a) *ſtringuntur P.* b) *ridicis aut* om. *P. radicibus Lugd.* c) *indulgentia P.* [T. XV] †) Hic interp. *omnes.* Nobiſcum *Morg. I, 83.* a) *cenſemus* om. *Lugd. P. I. B. R* b) *relinquenda ſunt P.* c) *ſeruare P.* d) *in* inſ. *P.* e) *a* om. *Lugd. I. B. R.* f) *impedimenta P.* g) *omne* om. *P.* [T. XVI.] a) *cui Lugd.* b) *quotiens Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ſac intellectum habere ſi quia. Hoc, quod de vinculo dixi, tanto magis noueris & obſerues, quia ſolet illud vrgeri magno pondere fructus.

14 Conſ. Tit. 11. h. l.

14 POSSIBILITATE) *Poſſibilitas* alicuius rei vel hominis eſt, quod quaeque & quisque extremum ſufferre valet. BARTHIVS 41. 6.

14 PRO SOLA INDIGENTIA) h. e. nonniſi cum alia vinearum genera excludunt cauſae idoneae. Sed nec diſſimulo, magis mihi probari cum Mediceo vnica mutata literula legamus *pro ſoli indulgentia:* imprimis cum *neceſſitatis prouinciae* ſeparatim fiat mentio.

15, 1 COLVMELLA) de Arb. 5; it. 4, 6, 1 & 11 1. Deſcripſit Creſcentius 4, 13.

15, 2 [CENSEMVS] RELINQVENDAS.) Verbum *cenſemus* in vetuſtis Florentinis & Vaticanis codicibus non reperitur, neque in Ienſonianis Bruſchianisque libris; idcirco etiam Commelinus lineis ipſum circumſcripſit, cum de eo dubitaret. Ego vitioſum, exiſtimo; nam Palladius non ſic eſſe faciendum exiſtimat. ſed ſic faciendum de Columellae ſententia commemorat, quae etiam id quod adiectum eſt, amplectitur: *& ſane excipiendam calamis nouellam.* Quare ſi retinendum verbum illud videatur, in *cenſet* immutarem. Creſcentius hunc locum ita 4, 13 expreſſit: *Quare iuxta commiſſuram veteris ſarmenti ad vnam vel duas gemmas inferiores capitis relinquenda* (an *relinquendae* vites nempe) *ſunt.* At Columella 4, 11 hoc modo loquitur: *Sed annotato ſuperioris anni pollice, ſupra ipſam commiſſuram veteris ſarmenti vnam vel duas gemmas relinquemus, ex quibus germinet.* De nouella vero vite vel exiguis palis vel calamis palanda proximo capite 12 agit. PONTED.

15, 2 EXCIPIENDAM) Deſiit ex Columellae perſona loqui. ſuumque interpoſuit indicium, non quidem verbo *cenſemus*, quod dubium admodum, vel plane falſum eſt; ſed verbis, *quod* EST *merito in viticula fortiore ſeruandum.* Itaque non placet rediri ad infinitum orationis genus & ἀφηγηματικὸν, ſed legi vix apice mutato *excipiendum.* Quoties gerundia cum verbi ſui caſu iungantur, non hic opus eſt docere. Multa Varronis praeſertim ſuppeditabit noſter Index.

16, 1 COLVMELLA) 4, 22, 2; it. Arb. 7, 4 ſunt quaedam in hanc ſententiam, verba quidem

Nam (vt ait Columella) cum totae [e] stratae sint, plurimis radicibus totius corporis fatigantur. Mergi vero post biennium reciduntur in ea parte quae supra est, & in loco iustas [d] vites relinquunt [e]. Sed (vt agricolae asserunt) post biennium si recidas, plerumque infirmas [f] habent radices & repente simul pereunt [g]. 2

XVII. Hoc mense calidis & apricis locis optime celebratur insitio, quae fit tribus generibus. Sed ex his duo nunc fieri possunt; tertium reseruatur aestati. Sunt [a] 1
autem genera inserendi haec: aut sub cortice, aut in trunco, aut emplastro. Inferemus ergo sic: Arborem vel ramum, in loco qui nitidus est & sine cicatrice, serra recidemus non laeso cortice. post serraturam, plagam ferramentis acutis incidamus [b]. In- 2
de quasi cuneum tenuem [c] ferreum, vel osseum, maxime leoninum, inter corticem & lignum tribus prope digitis consideranter [cc] deponimus, ne corticis fascia dissipetur; & in eum modum subducto cuneo, statim surculum mergimus vna parte decisum salua medulla, & cortice partis alterius, qui supra arborem sex vel octo digitis emineat. Duos, 3
vel tres, vel plures surculos pro trunci qualitate constituimus: quaternis digitis, vel amplius inter eos spatium relinquemus: tunc iunco, aut vlmo, aut vimine stringemus, & super lutum musco tectum ponemus, ac ligabimus, vt quatuor digitis supra lutum possit surculus eminere. Plerosque delectat strictum primo sectae arboris truncum vinculis arctioribus, in medio findere, & ibi surculos ex vtraque parte rasos [d] in modum cunei, vt integra sit medulla, demergere, praemisso ante cuneolo, quo subducto, depositus surculus redeunte in plagam materia, possit astringi. Sed hoc vtrumque genus ver- 4
num [dd] est, & fit crescente luna, vbi [e] incipit gemma arborum turgescere. Surculi autem, qui inserendi sunt, sint nouelli, fertiles, nodosi, de nouo nati, ab orientali arboris parte decisi, crassitudine digiti minoris, bifurci vel trifurci, gemmis pluribus vberati. Si arborem minorem desiderabis inserere, in qua sine dubio meliora incrementa 5
proueniunt, circa terram secato: & quod melius est, surculos inter lignum corticemque depone, tunc stringe. Quidam rasum ex vtraque parte surculum conuenientem soliditati arboris inserendae sic in medio deponunt, vt cortex surculi vndique cortici arboris reddatur aequalis. Sed in nouella arbore terra mota vsque ad ipsum insitum colligatur; quae eam res a vento & calore defendet. Mihi asseruit diligens agricola omne in- 6
situm sine dubio comprehendere, si depositis surculis viscum non temperatum in ipsa plaga pariter mergamus, quasi glutino quodam succos materiae vtriusque misturum. De emplastratione suo mense dicemus. Quartum genus Columella sic retulit. Gallica tere- 7
bra vsque ad medullam arborem perforandam, plaga interius leuiter inclinata. ibi educto [ee] omni scobe, vitem, vel ramum ad modum foraminis impressi delibratum, succidum

VARIETAS LECTIONIS.

c) *tota est cruterate P.* d) *insta P.* e) *relinquuntur P.* f) *infirmatas Lugd.* g) *perierunt Lugd.* [T. XVII.] a) *Est autem inserendum P. genera* om. etiam *Lugd.* b) *nitidamus vel incidimus P.* c) *tenuem* om. *P.* cc) *considerantes rep. Lugd.* d) *recisos P.* dd) *veris Lugd.* e) *quando P.* ee) *educta Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

dem nondum reperi. *Mergi* disciplinam habes 4, 15.

17, 1 GENERA INSERENDI) Eadem praecipiunt Col. Arb. c. 26 & Florentinus Geop. 10, 75. SCHOETTG.

17, 6 SVO MENSE) Iunio 5.

17, 7 COLVMELLA) Arb. 8, 4 qui tamen *scobem* non vult dici, verum *ramenta*, quae terebra educuntur.

dum tamen & humentem, stricte imprimi, vna aut duabus gemmis foris relictis. tunc
argilla & musco locum diligenter operiri. ita & vites in vlmo inseri posse commissas [f].
8 Hispanus quidam mihi [ff] hoc genus nouae [g] insitionis ostendit, [quod [h]] ex persico se as-
serebat expertum. Salicis ramum brachii crassitudine, solidum, longum cubitis duobus
aut amplius, terebrari iussit in medio, & plantam persici in eodem loco in quo consi-
stit, spoliatam ramis omnibus, solo capite relicto per ipsum saligni manubrii foramen
induci: tunc eundem salicis ramum terrae capite vtroque demerso, in arcus similitudi-
nem debere curuari, foramen luto, musco, vinculis stringi: anno deinde exemto [i], vbi
infra medullam salicis caput plantae [l] sic coluaeserit, vt vnitas sit ex duobus mista corpori-
bus, plantam subter incidi atque transferri, & aggerari terram, quae arcum salicis cum
persici cacumine possit operire: hinc persici poma sine ossibus nasci: sed hoc locis hu-
midis conuenire vel riguis [m], & salices aquationibus adiuuandas [n], vt & natura ligni vi-
geat [o], quae delectatur humore, & superfluentem copiam succi [p] germinibus [q] ministret
alienis.

XVIII. Hoc mense locis temperatis instituemus oliueta, quae vel pastinis
conserenda sunt, vt extremas circa decimanum tabulas cingant, vel suum locum tene-
bunt. Si ponuntur in pastino, radicatae plantae decisis capitibus & brachiis, & in trun-
cum redactae vsque ad mensuram cubiti vnius & palmi in fermento terrae fossae desigan-
tur, locum palo antea deprimente: ordei grana subteriaciantur, & amputetur iis quid-
quid putridi inuentum fuerit, aut arentis: & tunc amputata capita luto velentur & musco,
2 vlmeis vinculis, vel tenacibus quibuscunque constricta. Sed maximum beneficium est,
vt proficiat incremento, si rubrica partes notentur, quibus obuersae steterunt, & contra
eas simili ratione ponantur. Sint a se discretae pedibus quindecim, vel viginti. Omnis
subinde circa eas herba vellatur: & quoties se imber infuderit, breuissimis ac frequen-
tissimis fossionibus solicitentur. & subinde ducta a trunco terra atque permista in aliquan-
3 to altiores cumulos congeratur. Quod si oliuetum suo loco facere volueris, haec gene-
ra

VARIETAS LECTIONIS.

f) *commissas* om. *P.* ff) *mihi* om. *Lugd.* g) *nouae* om. *Lugd. I.B.R. bonae P.* h) *quod* om. *Lugd. P.* Gron. ad Liu. *5, 32.* i) *exacto P.* l) *plantulae P.* m) *irriguis P.* n) *conuenire, vt &c. P.* o) *vice aquae delectetur P. Lugd.* p) *persici P.* q) *graminibus I.B.R.*

NOTAE VARIORVM.

17, 8 SALIGNI MANVBRII) Haec ipsa appellatio docet intelligi non ramum matri adhuc haerentem, sed taleam decisam. Hinc etiam *vtriusque capitis* mentio, h. e. extremitatis.

17, 8 ANNO — EXEMTO) Ne quis festinet ad emendandum ex auctoritate Medicei & legendum *exacto*, obstat Palladii vsus v. g. Febr. 26, 2.

17, 8 PLANTAE) h. e. ipsa stirps, quae salici inserta est, ab inferiori parte illi coaluerit.

17, 8 CVM PERSICI CACVMINE) quod ex summa arcus parte exit, vt adeo commissura tota terra obruta sit.

17, 8 POMA SINE OSSIBVS) Breuior multo ratio est Geop. 10, 16.

18 Pleraque huius tituli descripsit Crescentius 5, 19. Noster autem ante oculos habuit Col. Arb. 17 & R.R. 5, 8 & 9.

18, 1 EXTREMAS CIRCA DECIMANVM TABVLAS) Non igitur totae tabulae, in quibus generatim vites positae sunt, sed ea tantum latera vel extrema, quae decimano, h. e. viae maiori vineam diuidenti contigua sunt.

18, 1 TENACIBVS QVIBVSCVNQVE) Vtitur alias *tenacium* voce noster pro *pediculis* vel *petiolis* fructuum substantiue: hic substantiue non minus, sed pro materia quacunque ad ligandum & ita firmandum apta videtur posuisse. Crescentius breuiter *vinculis quibuscunque constricta.* Possis etiam hic quidem ἀπὸ τοῦ κοινοῦ subaudire *vinculis.*

18, 3 SVO LOCO) qui ei proprie adscriptus adsignatusque esse debet. Virgilius Georg. 2, 62 *Miraturque nouas frondes & non sua poma.* Plura obseruarunt Barthius ad Rutili-
tum

ra terrarum sequeris: terram cui mista sit glarea, aut cretam sabulonis coniunctione resolutam, aut pinguem sabulonem, aut terram naturae densioris [a] & humidae. Creta figuli omnino repudianda est, & vliginosa, & in qua semper humor assistit †, & sabulo macer, & nuda glarea: quamuis enim comprehendat, non conualescit. Potest seri & vbi arbutus aut ilex steterat. nam cerrus [aa] & aesculus excisa radices noxias relinquit, quarum virus oleam necat. Locis aestuosis Septentrionali colle; frigidis, meridiano 4
gaudet: mediis, cliuis delectatur. Neque imum locum, neque arduum patitur, magis modicos cliuos [diligit †,] sicut est regio Sabina, vel Baetica. Baccarum [b] genus numerosum est, & plurium [c] vocabulorum, sicut Pausia, Orchis, Radius, Sergia, Licinia, Cominia [cc], & caeterae quas nominare non attinet. Pausia tamen oleum quod reddit, dum [d] viride est [e], optimum [est [f],] sed cito vetustate corrumpitur. Optimum Licinia dat, plurimum Sergia. Sed de his haec [g] generaliter praecepisse sufficiet, maiores [h] baccas cibo, minores oleo profuturas. Si frumentarius ager est, quem conse- 5
rimus olíueto, quadragenis inter se pedibus distent: si macer, vicenis [i] quinis. Melius faciemus, si ordines in Fauonium dirigamus. Cum deponentur, in scrobes siccas [l] constituantur quaternis pedibus fossas [m]. Glarea etiam, vbi lapides defuerint, misceatur, & stercus. Si clausus locus est, modice supra terram, quae ponuntur, emineant. Si pecora formidantur, altiores trunci esse debebunt. In siccis vero prouinciis cum pluuiae desunt [mm], rigare conueniet. Si [n] prouincia indiget oliuetis, & non est vnde planta sumatur, seminarium faciendum est, id est tabula effossa, sicut superius dixi, vt ibi (sicut Columella dicit) rami serra incisi in modum sesquipedalem deponantur. inde post quinquennium poterit valida planta transferri, & locis frigidis hoc mense plantari [o]. Scio plerosque, quod facilius atque vtilius est, radices olearum quae in siluis plerumque sunt, aut in locis desertis, in cubitalem mensuram recisas, aut in seminario, si placuerit, aut in oliueto solere disponere, & admistione stercoris adiuuare. Qua re [p] proueniet, vt ex vnius arboris radicibus numerosa planta nascatur [q]. 6

XIX. Etiam pomiferas arbores possumus in pastinis a Septentrionali regione disponere, de quibus sigillatim dicemus, quae specialiter sunt tenenda. Nam pomis eadem conuenit terra, quae vitibus. scrobes autem maiores facies, vt materiae prosis [a], & fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes relinques. Plantas statues 2
radicatas, quod est melius. sed seruabis, ne cacumina aut manu fracta aut erosa non cre-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XVIII.]. a) *depressioris & viuidae Cr. viuidae* etiam *Lugd.* †) *exsistit Cr. consistit Colum.* 5, 8, 6. aa) *cedrus etiam exc. P.* †) *diligit* om. etiam *Lugd.* b) *Olearum P.* c) *plurimorum P. plurimum Lugd.* cc) *Comminia Pal.* ind. Sylb. d) *dum* om. *P.* e) *est, & P.* f) *est* omitt. *I.B.R.* g) *hoc P.* h) *maiores — profuturas* om. P. i) *in cenis P.* deest plane *I.B.R.* l) *sicce P.* m) *fosse P.* mm) *&* inf. *Lugd.* n) *Et si I.B.R.* o) *transferri P.* p) *quare* omn. q) *vellatur P.* [T. XIX.] a) *prosit I. I — G.*

NOTAE VARIORVM.

um 1, 537. Gronouius Obs. 1, 11. SCHOETTG. De hoc vsu pronominis reciproci vbi significat vnam aliquam & solidam naturam, nihil alieni habentem, etiam testantur loca Plin. 33, 4 s. 21. *Aurum arrugia quaesitum non coquitur, sed statim suum est* & 33, 8 s. 42 *Sisaponensibus miniariis suae venae arena sine argento excoquitur.*

18, 3 DENSIORIS ET HVMIDAE) Quod est apud Crescentium & Lugd. *viuidae*, illud ex *vuidae* corruptum arbitror. *Vuidam* hic habet etiam Col. 5, 8, 6.

18, 3 CERRVS ET AESCVLVS) *Quercus* est apud Col. 5, 8, 7. Itaque *cedrum* non puto admittendam.

18, 6 COLVMELLA) 5, 9, 3.

19, Vidit Colum. de Arb. 18 sqq. & 5, 10.

19, 2 SED SERVABIS, NE CACVMINA) Locus vitiosus, qui hoc aut alio item modo

crefcant. Vnumquemque ordinem fuo generi deputabis, ne infirmae a valentioribus opprimantur. Plantas fimiliter notabimus, vt ipfis quibus fleterant cardinibus opponamus.
3 De cliuo ficco & exili, in planum, pinguem & humidum transferemus. Si truncos ponere volueris, fupra terram prope tribus pedibus erigantur. Vbi duas in vna fcrobe plantas deponis, cauendum eft, ne fe contingant. nam vermibus interibunt. Sed (vt Columella dicit) feraciores funt, quae feminibus, hoc [b] eft nucibus fuis, quam quae plantis ponuntur, aut [c] ramis. Vbi regio ficcior eft, aquationibus adiuuentur.

XX. NVNC locis maritimis & calidis fodiendae funt vites: vel (fi haec prouinciae confuetudo eft) exarandae, & in eifdem locis palandae, aut ligandae funt vineae prius quam gemma procedat; cuius concuffione vel attritu incurritur grande difpen-
2 dium. Nunc oleae caeteraeque arbores laetamen accipiunt decrefcente luna. fufficiet autem maiori arbori vehes [a] vna; minori, media; ita vt fubducta a radicibus terra, & fimo permifta, reuocetur. Tempore hoc, fi quae funt in feminariis plantae, circumfodiendae funt, & amputandi eis rami fuperflui, vel radiculae, quas circa in fuperiore parte miferunt.

XXI. HOC menfe rofaria conferemus, quae fulco breuiffimo aut fcrobibus ponenda funt, vel virgultis, vel etiam femine. Semina autem rofarum non putemus medios flofculos effe aurei coloris, quos rofae ferunt, fed baccas nutriunt, quas in breuiffimi piri fimilitudinem plenas feminibus poft vindemiam reddunt maturas, quarum ta-
2 men maturitas ex colore fufco & mollicie poterit aeftimari. Siqua etiam funt antiqua rofaria, hoc tempore [a] circumfodiuntur [b] farculis vel dolabris, & ariditas vniuerfa reciditur. Nunc & quae rara funt poffunt ducta virgarum propagine reparari. Si rofam temperius habere volueris, duobus palmis ab ea [in] gyrum fodies, & aqua calida bis
3 rigabis in die. Nunc & liliorum bulbos ponemus, vel lilia ante habita farriemus [c] fumma diligentia, ne oculos circa radicem nafcentes, & minores bulbulos fauciemus, qui a matre fubtracti, atque in alios digefti ordines, noua lilieta formabunt. Item violarum plantae, & croci bulbi ferendi funt, vel [d] fubtiliter (fi fuerant ante) fodiendi.

XXII. HOC menfe aliqui lini femen laeto folo in iugerum x modios fpargunt, & lina confequuntur exilia.

XXIII.

VARIETAS LECTIONIS.

b) *hoc eft nucibus* om. *P.* c) *aut — adiuuentur* defunt *P.* [T. XX.] a) *neges P. veges Lugd. I. B. R.* [T. XXI.] a) *menfe P.* b) *fodiuntur Lugd.* c) *fariemus Lugd.* d) *& P.*

NOTAE VARIORVM.

modo emendari poteft: *Sed fernabis, ne cacumina aut manu fracta, aut a pecore praerofa fint, nam non crefcunt.* Columella *de Arb.* cap. 18 *Nam fi prius cacumina manu perfracta, aut a pecore praerofa fuerint, quam adolefcant, in perpetuum corrumpuntur.* Idem 5, 10 *Quoniam fi faepius cacumina hominis manu tractata* (an *perfracta* vel *detracta*? vt indicaui) *aut a pecore praerofa funt, in perpetuum femina incrementum capere nequeunt.* PONTED. Mihi videbatur fanus effe locus, modo pro *erofa* legas *derofa.* Primam literam praecedens eiusdem organi hauriffe poteft.

19, 2 CARDINIBVS) Eadem praecipit Virg. Ge. 2, 269.

19, 3 VT COLVMELLA DICIT) Nondum inueni locum. Si nuces arbores intelligit res aperta: loca dabit Index.

24, 1

XXIII. Tempore hoc canneta ponenda ſunt factis breuiſſimis ſcrobibus,
& oculis cannarum per ſingulas ſcrobes obrutis, qui ſemipedis ſpatio inter ſe diſtare de-
bebunt. Si calidae & ſiccae prouinciae ſtudemus, valles humidas vel irriguas opus eſt
deputare cannetis; ſi frigida regio eſt, locis mediis inſtituantur, ſed [a] ſucco villarum
ſubditis. Inter haec aſparagorum etiam ſemina ſpargere poſſumus, vt miſta naſcantur,
quia & aſparagi coluntur, & incenduntur eo more quo cannae. Sed ſi ſunt antiqua 2
canneta, hoc tempore ſarrientur, reciſis quae in radice purganda ſunt, id eſt putribus,
male porrectis, & ſiqua gignendi oculos non habebunt. Nunc ſalicis plantas, & omni-
um generum, quae arbuſto applicandae ſunt, vel geneſtae [b], (vbi deerit) obruemus.
Ex baccis etiam myrti & lauri, ſeminaria faciemus, vel ſi fuerant, excolemus.

XXIV. Circa Idus Februarias ſepes hortorum ex congeſto in finibus ſpi-
narum ſemine faciendae [ſunt,] ſicut dictum eſt, cum de munimine loqueremur hor-
torum. Item Graeci dicunt de craſſa † rubi virga fieri debere particulas, & palmaribus
ſcrobibus obrui, & quotidie ‡, donec frondeat, foſſione & rigatione nutriri. Hoc 2
menſe lactuca ſeritur, vt [a] poſſit Aprili menſe transferri. Item carduus ſeritur; & na-
ſturtium, & coriandrum, & papauer, ſicut menſe Nouembri, & allium & [b] vlpicum.
Nunc ſatureia ſeritur pingui agro, non ſtercorato, ſed aprico, vel melius mari proxi-
mo, & [cum] cepullis miſta ſeminatur. Hoc etiam menſe cepullas ſeres: ſed conſtat 3
& vere & autumno eſſe [c] ſeminandas. ſi ſemen eius [cc] ſeueris, in caput [d] creſcit, & mi-
nus reddit in ſemine: ſi capitulum ponas [e], ipſum maceſcit, & multum ſemen educit.
Terram cepae deſiderant pinguem, vehementer ſubactam, irriguam, ſtercoratam. ibi
areas faciemus omnibus herbis & radice purgatas. ſeremus placido & ſereno die, maxi- 4
me Auſtro vel Euro flantibus. ſi minuente luna ſerantur, tenues & acriores proueniunt:
ſi creſcente, robuſtae & ſaporis humecti. rarius ſunt ponendae; runcandae ac ſarculan-
dae ſunt [f] ſaepius. Si capita voluerimus his eſſe maiora, folia omnia debemus auferre,
[&] ſic ſuccus ad inferiora cogetur: de quibus vero ſemina colligenda ſunt, iuuentur [g]
adminiculis [gg], vbi caulem coeperint excitare. Cum niger color ſeminis fuerit, prae-
ferunt [h] maturitatis indicia. Vellendi ſunt thalli adhuc ſemiſicci cum ſemine, & ſic in
ſole ſiccandi. Hoc menſe anethum [i] ſeres locis frigidis. Omnem caeli ſtatum patitur, 5
ſed tepidiore laetatur. Rigetur [k], ſi ſe imber abſtineat. ſeratur rarius. Aliqui ſemen
eius non obruunt, opinantes quod a nulla aue tangatur. Nunc & ſinapi ſerere poſſu-
mus [l]. Hoc etiam menſe caules ſeremus, qui & toto anno ſeri poſſunt. ſolum [m] pin-
gue & ſatis ſubactum diligunt: argillam [n] & glaream timent: ſabulone & arenis non de-
lectantur, niſi perennis vnda ſuccurrat. Omnem caeli ſtatum caulis patitur, frigidum 6
magis.

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XXIII.] a) *ſed ſucco villarum ſubditis* deſunt *P.* b) *geneſtas (vbi deerunt) I. I* — *G.* [T. XXIV.] †) *groſſa Lugd.* ‡) *cotidie Lugd.* a) *vt — carduus ſeritur* deſunt *P.* b) *& vlpicum* deeſt *P. vel I. B. R.* c) *eſſe* om. *P.* cc) *earum* coni. *Morg. I, 84.* d) *capite P.* e) *ponas marceſcit P.* f) *ſunt* om. *P.* g) *iuuemus P.* gg) ſic *Lugd. amminic.* reliqui. h) *praeferunt* om. *P.* i) ſic *Lugd. anetum* rel. k) *Regitur, ſi non pluerit; ſer. P.* l) *poſſ. Et caules, qui toto P.* m) *ſolo pingui & ſa. ſubacto P.* n) *arenam I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

24, 1 DE MVNIMINE HORTORVM) 1, 34, 5 ſq. Conf. Diophanes Geop. 5, 45; Colum. 11, 3. Add. Plin. 17, 10. SCHOETTG.

24, 2 ET [CVM] CEPVLLIS) Comtheli-nus quoniam *cum* in vetuſtis libris non inuenerat ipſum lineis circumdedit. Cuba quoque non excerpſit. PONTED.

24, 7

magis. Contra austrum positi citius ferunt; contra septentrionem, serius. Sed hic &
sapore caulis vincit & robore [o]. cliuis delectatur, & [p] ideo ponendae sunt plantae per
puluinos [q] arearum. gaudet stercore & sarculatione. rarius positus conualescit. celerius [r]
coquitur virore seruato, si, dum est trium vel quatuor foliorum, nitrum tritum cribel-
7 lo desuper spargas, vt speciem pruinae candentis imitetur. Columella dicit plantarum
radices alga marina inuoluendas seruandae viriditatis causa, fimo simul adhaerente [s]. Po-
nendae sunt plantae maioris incrementi, quia licet serius comprehendant, fortiores fient.
Si hiems est, tepido iam die; si aestas, cum sol in [t] vesperam declinatur, planta pan-
genda est. Vastior fiet, si terra operiatur assidue. Semen [u] brassicae vetustum muta-
8 tur in rapa [x]. Hoc mense post Idus spongias [xx] asparagorum vel nouas formare inci-
piemus ex semine, vel antiquas ponemus. Mihi etiam illud vtile † videtur ac diligens,
vt asparagi agrestis radices plurimas in vnum locum congeramus cultum ‡, vel certe sa-
xosum, quae statim fructum dent ex loco qui aliud nil alebat, & has annis omnibus in-
cendamus in scopis, vt fructus frequentior surgat, & fortior. Hoc autem genus est sa-
9 pore iucundius. Nunc etiam malua seri potest. Mentam quoque sere plantis [y] vel ra-
dicibus, loco humido, vel circa aquas. apricum solum, nec pingue, nec stercoratum
desiderat. Hoc mense [z] foeniculum seres loco aprico, & [a] modice [b] saxoso. Seritur [c]
primo vere pastinaca, & semine ponetur & plantis, loco pingui, soluto [d], altius pasti-
nato: raram [e] statues, vt robur accipiat. Cunela [f] etiam nunc seritur, & colitur eo
more quo allium vel cepulla. Nunc caerefolium locis frigidis [g] post Idus seratur: desi-
10 derat agrum laetum, humidum, stercoratum. Hoc mense betam seremus, quamuis
possit & tota aestate seminari. amat agrum putrem, humidum, laetum [h]. transferenda
est quatuor aut quinque foliorum, radicibus fimo recenti oblitis. amat frequenter effodi,
11 & multo stercore saturari. Hoc mense porrus serendus: quem si sectilem velis, post
duos menses, quam satus est, poteris desecare manentem in areis suis: quamuis asserat
Colu-

VARIETAS LECTIONIS.

o) *rubore, qui clinis P.* p) *& ideo — arearum* om. *P.* q) *bulbinos Lugd. I. B. R. vid. f. 13.* r) *Celerius — imitetur* om. *P.* s) *haerente P.* t) *ad P.* u) *semen brassicae — iucundius* om. *P.* x) *rapam I. B R. rapa I. I — G. Vict.* xx) *sfongeas Lugd.* †) *vile Lugd.* ‡) *incultum* coni. *Morg. I, 85.* y) *quae pla. & rad. stercus desiderat* caet. omiss. *P.* z) *loco P.* a) *&* deest *P.* b) *maxime I. B. R.* c) *seritur pr. vere* om. *P.* d) *soluto* om. *P.* e) *rarum P.* f) *Cunela — caerefolium* om. *P.* g) *humidis P.* h) *locum Lugd I. B. R.* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

24, 7 COLVMELLA) II, 3, 23.

24, 7 MVTATVR IN RAPA) Quos interrogaui earum rerum peritos, ii negant sibi tale quid in semine quinque & sex annorum vsu venisse. Neque Theophrastus & Plinius, quo loco de permutatione seminum & vitio aetatis agunt, ille hist. plant. 7, 6; hic 19, 11 f. 58 huius rei mentionem faciunt. Forte permutauit aliquis semina non multum dissimilia.

24, 9 HOC MENSE FOENICVLVM SERES) Haec perperam in omnibus editis libris distinguuntur; nam sic videtur scribendum: *Hoc mense foeniculum seres loco aprico & modice saxoso.* Seritur *primo vere Pastinaca, & semine ponetur & plantis loco pingui.* Cuba non absimili ordine transcripsit: *Pastinaca vero seritur. Primo semine ponitur & plantis.* At Plinium ad ista separanda potissimum sequor, qui 19, 5 *ex iis*, inquit, *pastinacae vnum genus sponte prouenit; σταφυλῖνος Graece dicitur. Alterum seritur radice vel semine primo vere, vel autumno, vt Hygino placet Februario, Augusto, Septembri, Octobri, solo quam altissime refosso.* PONTED. Obtemperaui viro doctissimo, & interpunxi vt iussit: licet non intelligerem, quid ad sententiam interesset, si Commelini seruarem distinctionem, quae talis est, *Hoc mense foeniculum seres loco aprico & modice saxoso: seritur primo vere. Pastinaca & semine ponetur, & plantis, loco pingui &c.* Neque enim dubium est quin foeniculum & ipsum *primo vere* seri velit Palladius: & quod in Februario tradit pastinacae disciplinam, eo ipso

Columella, etiam fectiuum diutius duraturum, melioremque, fi transferatur, & quoties fecabitur, aqua inuetur & ftercore. fi capitatum [i] facere velis, quod [k] vere feueris, Octobri menfe transferre debebis. ferendus [l] eft loco laeto, & maxime campeftri, area plana, paftinata alte, & diu fubacta & ftercorata. fi fectiuum velis, fpiffius: fi capitatum, rarius feres. farculo frequentandus eft, & [m] herbis liberandus. Cum digiti craf- 12
fitudinem habuerit [n], a media parte praecifis foliis, & truncatis radicibus, transferatur: oblitus fimo liquido, quaternis vel quinis digitis feparetur. cum radices agit, modice comprehendendus & alleuandus eft farculo, vt fufpenfus [o] a terra, quod fpatii vacuum fubter inuenerit, capitis vaftitate cogatur implere. Item plura femina in vnum ligata fi depofueris, grandis porrus nafcetur ex omnibus. Item fi capiti eius rapae femen immittas fine ferro, & paugas, multum fertur increfcere: melius [p] fi frequenter hoc facias. Hoc menfe inula feritur, quo canneta ponuntur. feritur oculis ficut calami, quos 13
abfcindere [q] & terra leuiter debemus obruere, terra foffa & fubacta, excitatis ad lineam puluinis [r], quibus eius oculos oportet infodere. trium pedum inter fe fpatio feparantur. Hoc menfe colocafiae [s] bulbos ponemus. amant humidum locum, pinguem, maxime 14
irriguum. circa fontes laetantur & riuos, nec de foli qualitate curant, fi perpetuo foueantur humore. frondere prope femper poffunt, fi tanquam citreta tegumentis defendantur a frigore. Hoc menfe cyminum & anifum feritur loco bene fubacto, & cui laetamen admifceas. Quod fatum eft, herbis purgetur affidue.

XXV. PLANTAS pirorum † menfe Februario locis frigidis ponemus; calidis vero Nouembri: fed menfe Nouembri pira locis tepidis conferenda funt, vt folo iuuentur irriguo. ita & florem plurimum proferent, & magnitudinem pomi turgentis acquirent. nafci tamen tali folo maxime diligunt, quale ‡ vinetis diximus conuenire: fed laeto folo & validas arbores, & fructus plurimos confequemur. Lapidofi generis pira 2
vitium mutare creduntur, fi terris mollibus conferantur. Sed pirum plantis ferere prope tardus euentus eft: tamen quibus hoc [a] placuit, vt [b] femina generofa nihil fibi de agrefti afperitate permifceant, plantas bimas aut trimas, eo more quo oleae ponuntur, radicatas, magnis fcrobibus ponant, fupra terram tribus altas vel quatuor pedibus, quarum decifa cacumina argilla mifta mufcus debet operire. Nam fi quis pirorum femen afpergat, nafci quidem neceffe eft, originem fuam refouente [c] natura, cuius AETERNITATI nulla tarditas poteft afferre [d] faftidium: fed homini hoc expectare longinquum eft, cum & fero veniant, & de generis nobilitate decedant. Melius ergo hoc 3
menfe Nouembri fiet, vt pirorum plantas radicatas feramus agreftium, fubactis bene fcro-

VARIETAS LECTIONIS.

i) *capitum Lugd.* k) *quod vere feueris* om. *P.* l) *fecundus Ienff. fecundum P.* m) *&* om. *P.* n) *habuit P.* o) *fufpenfum P.* p) *melius fi — feparantur* om. *P.* q) *abfcidere Lugd.* r) *bulbinis I. B. R. vid. f. 6.* s) *colocafii Lugd.* [T. XXV.] †) *pira* per i femper *Lugd.* ‡) *quali vineas Lugd.* a) *fic P. hoc placet Lugd.* b) *nam P.* c) *repente P.* d) *caufare I. B. R. creare Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ipfo *primo vere* & hanc ferendam praecipit. Sed in Cubae verbis interpunctionem mutarem hoc modo: *Paftinaca vere feritur primo: femine ponitur & plantis.* Verum vidit forte aliquid vir clariffimus mihi obfcurum.

24. 11 COLVMELLA) 11, 3, 30.

25, 1 REFOVENTE NATVRA) Ex Medicea fcriptura coniicio fcriptum a Palladio vel *reparante* fyllaba *par* olim in *per* contracta; vel *repetente*.

scrobibus, vt, cum prehenderint, inserantur. Hoc autem interest, quod quae plantis
suis seruntur, dulcedinem ac teneritatem [dd] seruant [e], diu tamen seruata non durant: in-
sita vero, moram temporis sustinebunt. Spatia inter piros triginta pedum mensura discer-
nat. Genus hoc arboris, vt proficiat, frequenti humore, & assiduis fossionibus est
colendum, vsqueadeo, vt tempore, quo florere consueuit, nihil perditura credatur de
4 flore prolato, si eam tunc fossor adiuuerit. Multum proficis, si interiecto anno quale
libet laetamen adiungas: sed bubulum spissa & grauia poma generare [fertur [ee].] Ali-
qui cinerem miscent, credentes hinc contrahi pomis argutos sapores. Generum varie-
tates exsequi superuacuum puto, cum in ponendis vel [f] excolendis nulla sit distantia. Si
languida arbor est piri, vel ablaqueatae radicem terebras, & ibi ligneum palum [g] de-
primis, vel in trunco similiter terebrato ex teda cuneum figis [h], vel, si hoc desit, ex
5 quercu. Vermes eius arboris & nati necantur, & nasci prohibentur radicibus felle tau-
rino frequenter [i] infusis. Item faeces vini veteris recentes [l], si radicibus affundantur
6 per triduum, diutius [arbores] in floribus laborare non faciunt. Si lapidosa pirus est,
ab extremis radicibus terram priorem leuabis, & secernes omnes lapillos; quibus dili-
genter remotis, alteram terram cribro [m] cretam in loco eius infundes. sed hoc prode-
rit, si rigare non cesses. Mense Februario & Martio pirus † inseritur, more, quo di-
ctum est, cum de insitione loqueremur, sub cortice, & in trunco. Inseritur autem pi-
ro agresti [n], malo; vt nonnulli, amygdalo & spino [o]; vt Virgilius, orno & fraxino,
7 & cydonio; vt aliqui, & Punico, sed fisso [p] ligno. Surculus piri, qui inseritur ante
solstitium, anniculus esse debet, & prius quam figatur, foliis & omni tenera parte pri-
uari: post solstitium vero eum figis, qui summum germen inclusit. Pirus omni gene-
8 re inseritur. Condienda sunt pira [ita [q]] die placido decrescente luna a vigesima secun-
da vsque in octauam. Eadem poma sicca, & manu lecta ab [qq] hora secunda in quin-
tam, vel a septima in decimam, a caducis diligenter electa integra, & prope dura, &
aliquanto viridia in picato vase clauduntur, quod operculo tegitur, & deorsum os eius
in-

VARIETAS LECTIONIS.

dd) *teneritudinem Lugd.* e) *seruabunt P.* ee) *fertur* ab. *Pal. & Vlit.* f) *vel excol.* om. *P.* g) *palum figis* om. *P.* h) *deprimis P.* i) *saepe P.* l) *recentes* om. *P.* m) *cribratam in P.* †) *prius I. I. — G. it. Paris. 1536.* n) *agresti: vel vt P.* o) *spinae I. B. R.* p) *spisso P.* q) *ita* om. *P.* qq) *hora a sec. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

25, 3 CVM PREHENDERINT) Poterat aliquis suspicari excidisse propter viciniam alterius *cum* praepositionem in hoc verbi intellectu solennem, legendumque *cum comprehenderint*, quod saepe est apud Columellam. Verum *prehendere* etiam noster hoc libro 10, 7.

25, 4 [FERTVR]) Abest haec vox a MS. Pal. & alio, quem Vlitius euoluit, prout ipse testatur ad Gratium v. 522; qui praeterea tradit, Palladio vsitatum esse, vt infinitiuum ponat simpliciter, sub quo postea intelligendum *τὸ solet*. Sed non memini me illud tam saepe in Palladio obseruare, & MS. Lugd. vocem illam retinuit. SCHOETTG.

25, 4 NVLLA SIT DISTANTIA) Contra Diophanes Geop. 10, 23 Ἔτι δὲ πολυειδὲς, διὸ καὶ ποικίλης δεῖται τῆς φυλείας. SCHOETTG.

25, 4 SI LANGVIDA ARBOR) Haec & sequentia ad verbum fere desumta sunt ex Diophane l. c. SCHOETTG. Add. Col. 5, 9, 16.

25, 4 SI HOC DESIT) Videtur legendum aut *haec*, vt ad *tedam* referamus, aut *hic*, ad *cuneum*.

25, 5 LABORARE) aegrotare, ἐν τῷ ἀνθεῖν νοσοῦσιν dicit Diophanes. Nota est alias haec significatio. SCHOETTG.

25, 6 SI LAPIDOSA) Sumsit haec a Quintiliis Geop. 10, 22. SCHOETTG.

25, 6 AMYGDALO) Tarentinus Geop. 10, 24. SCHOETTG.

25, 8 CONDIENDA SVNT) Democritus Geop. 10, 25. SCHOETTG.

25, 9

inclinatur, atque [breui † scrobe] obruitur in eo loco, circa quem perennis aqua de-
currit. Item quae dura funt in carne & cute, prius in aceruo posita, vbi se mollire 9
coeperint, in vas fictile bene [r] coctum picatumque ponuntur, & operculo superuenien-
te gypsantur. vas [s] breui scrobe demergitur [t] in eo loco, qui quotidie sole tangatur. Plu-
rimi pira obruta inter paleas aut [u] frumenta seruarunt. alii statim lecta cum tenacibus suis
picatis vrceis condiderunt, & oribus vasculorum gypso vel pice clausis, ipsa sub diuo ob-
ruta sabulone texerunt. Alii pira, quae se non contingerent, in melle seruarunt. Item
pira diuisa & purgata granis, in sole siccantur. Aliqui [x] aquam salsam, cum coeperit 10
vndare calefacta, despumant, & ei post iam frigidae pira seruanda demergunt. tunc ex-
emta post tempus exiguum condunt vrceo, & eius ore lito conseruant: vel nocte & die
in frigida salsa manere patiuntur [y]: post in aqua pura † biduo [z] macerant, deinde in sa-
pa, vel passo, vel dulci vino mersa custodiunt [a]. Vinum de piris fit, si contusa & sac- 11
co rarissimo condita ponderibus comprimantur, aut prelo. hieme durat, sed prima ace-
scit aestate. Acetum sic fit de piris: Pira siluestria, vel asperi generis matura in cumulo
reseruantur per triduum. deinde mittuntur in vasculo †, cui fontana aut pluuialis aqua
miscetur, & opertum vas per triginta dies relinquitur, ac subinde quantum sublatum fue-
rit aceti ad vsum, tantum redditur aquae ad reparationem. LIQVAMEN de piris ca- 12
stimoniale [aa] sic fiet: Pira maturissima cum sale calcantur integra [b]. vbi carnes eorum
fuerint resolutae, vel in cupellis, vel in vasculis [c] fictilibus picatis condiuntur. Post
mensem tertium, suspensae eae carnes liquorem dimittunt saporis iucundi, sed [d] coloris
albiduli. contra [e] hoc, illud proderit, vt tempore, quo saliuntur [f], pro aliqua parte
vina nigella permisceas. MENSE Februario & Martio mala [ff] seramus: si calida & 13
sicca regio est, Octobri & Nouembri. eorum plura sunt genera, quae numerare su-
perfluum est. Amant pingue ac laetum solum, & cui humorem non tam rigatio, quam
natura suppeditet. & si in arena vel argilla sit, rigationibus adiuuetur. Montanis lo-
cis debent ad Meridiem versa constitui. & [g] frigido solo prouenjunt, si caeli tepor ad-
iuuerit: nec in asperis & humectis sedem recusant. Maerum & aridum solum poma
verniculosa efficit [h] & caduca. Seruntur omni genere, sicut piri: neque exarari neque 14
effodi desiderant. idcirco eis magis prata conueniunt. Stercus [ouillum [i]] tantum
non

VARIETAS LECTIONIS.

†) *breui scrobe* om. *Lugd. I. B. R.* r) *bene coctũ* om. *P. lene &c. I. B. R.* s) *Vas — demergitur* om. *P.* t) *tegitur I. B. R.* u) *& I. B. R.* x) *Aliqui — & die in* om. *P. Cresc. Aliqui aq. sal. calefactam, cum coeperint inundare, despumant Lugd.* y) *permittuntur: prius in P. Cr.* †) *dura Lugd.* z) *biduo postea in dulci &c. P. biduo macerentur vel in sapa vel passo, & vsui reseruantur Cr.* a) *custodiuntur P.* †) *vasculis Iens. vasis P. vasum Cr.* aa) *castimoniale* om. *P. Cr.* b) *integra* om. *P. Cr. integro I. B. R.* c) *vasis P. Cr.* d) *sed* om. *P.* e) *centra P. Lugd. circa* al. f) *soluuntur vina P.* ff) *mela Lugd.* hic & saepissime. g) *Et* om. *P.* h) *facit P.* i) *euillum tantum* om. *Lugd. P. ouilium Iens.*

NOTAE VARIORVM.

25, 9 ALII STATIM LECTA) Hinc ad f. 17 pleraque sunt etiam apud Crescentium 5, 20.

25, 12 CASTIMONIALE) Palladii an sit haec vox, equidem dubito. Sed significari arbitror potum, quo vti illis licet, qui *castimoniam* h. e. abstinentiam a vino ex voto vel alia quacunque de causa debent, vt de melitite Plinius 22, 24 f. 54 *solebat dari mulieribus vini abstemiis. Castimoniarum* superstitionem etiam de cibo & potu dici, eiusdem locus Plinii indicat obscurus alioquin 31, 8 f. 44 vbi genus vel gari vel halecis ait *castimoniarum superstitioni sacrisque Iudaeis dicatum, quod fit e piscibus squama carentibus.*

25, 13 PINGVE AC LAETVM SOLVM) Anatolius Geop. 10, 18 χαίρει δὲ τὰ μῆλα ψυχροῖς καὶ νοτεροῖς καὶ μελαγγείοις τόποις. SCHOETTG.

non exigunt quidem, sed libenter assumunt, vel si cineris pulueres misceantur. Amant
modestas rigationes. Putatio illis apta est, sed maxime vt arida aut [l] male nata tollan-
15 tur. Citius senescit haec arbor, & in senectute degenerat. Si caduca sunt poma, fissae
radici lapis iniectus poma retinebit. Lacertae viridis felle si tangantur cacumina, non
putrescit. Vermes eius suillo stercore misto humanae vrinae, aut felle bubulo, extin-
guuntur: qui si plures circa arborem sunt, aereo scalpro semel rasi non vltra nascentur,
16 si [ll] ea loca, vnde rasi sunt, bubulum stercus obducat. Si spissa poma ramos onera-
bunt, interlegenda sunt quaeque vitiosa, vt alimentum caeteris succus aequiparet, & ge-
17 nerosis abundantiam ministret, quam numerosa vilitate [†] perdebat. Malus omni generi
inseri potest, quo pirus. * Mense Februario, Martio & aliis, quibus pirus, inseritur in
malo, in piro, in spino, pruno, sorbo, persico, platano, populo, salice. Diligen-
ter legenda sunt mala, quae volumus custodire. ea in locis [m] obscuris, vbi ventus non
fit, stramentis prius in crate subiectis, in cumulos secreta disponimus: qui cumuli fre-
quenti diuisione separentur. Aliqui diuersa dixerunt, [vel singula] in vasculis fictilibus
picatis atque [n] oblitis claudi, vel argilla inuolui, vel [o] solos pediculos creta adlini, vel
18 in tabulis substrata palea disponi, & stramentis de superiore parte cooperiri. Mala ro-
tunda, quae orbiculata dicuntur, sine cura [†] toto anno seruari [oo] possunt. Alii in pu-
teo, vel [in [‡]] cisterna mergunt vasa fictilia, quibus diligenter picatis & clausis mala
committuntur. Alii ex arbore mala illaesa sumserunt, & pediculis eorum pice seruenti
mersis supra tabulatum per ordinem disponunt [p], nucum foliis subter expositis. Pleri-
19 que scobem [q] populi vel abietis [r] inter mala diffundunt. Constat mala sic ponenda, vt
pediculorum partes deorsum facias, neque ante quam vsui necessaria videantur esse, con-
20 tingas. Vinum & acetum fit ex malis, sicut ex piris ante praecepi. Cydoniis [s] seren-
dis plerique tempora diuersa dixerunt: tamen mihi vsu compertum est in Italia circa Vr-
bem, mense Februario, vel inchoante Martio, plantas cydoniorum radicatas in pastina-
to solo tenuisse adeo feliciter, vt saepe sequentis anni fruge gauderent, si posita maioris
status fuissent. locis siccis & calidis, extremo Octobri, vel Nouembri inchoante, po-
nantur. Amant cydonii locum frigidum, humectum. Si in tepido statuuntur [t], opus
21 est illis rigatione [tt] succurri. Ferunt tamen statum mediocris situs, inter naturam fri-
goris

VARIETAS LECTIONIS.

l) *& a. V.* ll) *quae rasa sunt bub. Lugd.* †) *vilitate Lugd.* m) *loco obscuro P.* n) *atque* om. *P.* o) *vel solos — esse, contingas* om. *P. nec habet Crescentius, qui hunc locum excerpsit 5, 12.* †) *curatione anno seruare se Lugd.* oo) *se seruare I. B. R. seruare se Asc. Par. 1536 & Iunt.* ‡) *in* om. etiam *Lugd.* p) *disposuerunt Lugd.* q) *scobem Lugd.* r) *habietis Lugd.* s) *cydoneis Lugd.* semper. t) *ponantur Cresc. statuantur Lugd.* tt) *irrigatione Cresc.*

NOTAE VARIORVM.

25, 15 LACERTAE VIRIDIS) Haec & sequentia sumta sunt ex Anatolio Geop. 10, 18. SCHOETTG.

25, 17 QVIBVS PIRVS, INSERITVR) Ita incidere nos iusserat Cl. PONTEDERA.

25, 17 IN SPINO.) An *spina*, vt Crescentius libro 5 c. de *Malis* transcripsit, nempe *alba*, de qua idem Palladius 5, 5 *Hoc mense*, ait, *sorbum poterimus inserere in se, in cydonio, in spina alba.* Columella quoque 7, 9 *Pomiferisque syluestribus, vt sunt, albae spinae.* Haec autem *spina alba* (quo nomine nunc etiam a colonis vsurpatur) est Oxyacantha, diciturque de sententia Casp. Bauhini *Mespilus Apii folio syluestris, spinosa siue Oxyacantha* Pin. 454. PONTED. Sed meum exemplum Crescentii antiquissimum *in spino* habet.

25, 17 PRVNO) *Coctana* substituit Cresc. 5, 12 & eam adeo videtur firmare sententiam, qui prunis quam ficubus accensere malunt coctana.

25, 17 SECRETA DISPONIMVS) Vid. Apul. Geop. 10, 26. SCHOETTG. Varro 1, 59, 2 it. Col. 12, 45, 6.

25, 20 CYDONIIS SERENDIS) De
malis

goris & caloris, & in planis & in decliuibus proueniunt, magis † tamen inclinata & de-
uexa desiderant. Serunt aliqui cacuminibus, & talea, sed tardus est in vtroque prouen-
tus. Ita ponendae sunt largae [u] arbores cydonii, ne alteram quatiente vento stillicidium
tangat alterius. Dum minor est, vel [x] quando ponitur, iuuetur stercore: maior vero, 22
cinere vel cretae puluere semel toto anno radicibus misso. Poma in his & cito matura,
& maioris incrementi [y], assiduus humor efficiet. rigandae sunt, quoties caelestis nega-
tur infusio, & circumfodiendae locis calidis, Octobri mense [z] & Nouembri; frigidis
[vero [a]] Februario vel Martio. nisi [enim [b]] circumfodiantur [c] assidue, aut steriles ef-
ficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandae sunt, sicut probaui, & a vitiosis
omnibus liberandae. Si arbor aegra est, amurca aquae aequaliter mista radicibus debet 23
affundi [d], aut [e] calx viua temperata cum creta, vel resina locularis pici liquidae mista
trunco arboris adlini, vel ablaqueatae arbori circa radices imparis numeri poma cydonia
pro magnitudine eius ponenda & obruenda firmantur: quod annis singulis factum, cu-
stodiet a vitiis, sed arboris longae derogabit aetati. Mense Februario cydonia inserun- 24
tur, melius in trunco quam cortice. recipiunt in se surculos prope omnis generis Puni-
ci, sorbi, omnium [f] malorum, quae meliora producunt. Inseruntur [g] autem nouellae
arbores, quibus succus est in cortice: si maior est, circa radicem melius inseretur, vbi
cor-

VARIETAS LECTIONIS.

†) Sic *Lugd. tamen magis* al. u) *longe Cresc.* & videtur aduerbio hic opus esse. x) *vel q. pon.* om. *P. quando* om. etiam *Lugd.* y) *prouentus P.* z) *mensibus P.* a) *vero* om. *P. Lugd. vero Februario* om. *I.B.R.* b) *enim* om. *Lugd. I.B.R.* c) *circumfodiatur — sterilis — efficitur — eius — putanda est — liberanda Lugd.* d) *infundi P.* e) *aut calx — mista* om. *P. Lugd. Cresc. 5, 7.* f) *omniumq. Cuba,* teste *Ponted.* g) *inserantur Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

malis cydoniis digna sunt conferri, quae notat Needham ad Geop. 10, 26. SCHOETTG.

25, 22 VEL CRETAE PVLVERE) Desideratur, nisi maxime fallor, ante *puluere* verbum, *terrae* videlicet: *vel cretae terrae puluere;* nam de creta qua ratione suspicari possumus, cuius natura adeo tenax est, vt nunquam in puluerem resoluatur. Ad hunc modum de Pyro idem Palladius loquitur: *alteram terram cribro cretam in loco eius infundes.* Item 10, 14 *Alii pomis statim grana decussa & sole siccata pingui & prope cribrata terra autumno tria simul ponunt.* Item 1, 10 *In fluuiali vero arena si tertiam partem tostae cretae addideris.* PONTED. Antiquum esse vitium debet, si est. Neque enim aliter legitur in editione Crescentii antiquissima. Cretam probe siccam in puluerem posse redigi apertum est; creta stercorari agros & ipsum notum v. g. ex Varr. 1, 7, 8.

25, 23 RESINA LOCVLARIS) Nescio quis primus in Fabriano Lexico exposuerit *in loco factam*, vnde etiam in Calepinum demigrasse videtur. Mihi videbatur locus suspectus, augurabaturque animus *laricinam* vel *larignam* vel forte *laricalem resinam*, pici liquidae conuenientem, quod & ipsa *liquida semper manet* docente Plinio 24, 6 f. 22.

25, 24 SI MAIOR EST) Res vt *minor* pro maior legamus, exigere videtur; nam si *maior* longe a radice quo citius fructum ferat, inseritur summo trunco. Quod & Columella docet 5, 10: *si pusillam arborem inserere voles, imam abscindito, ita vt sesquipede a terra extet.* Idem Palladius 3, 17 hoc apertissime significat: *si arborem minorem desiderabis inserere, in qua sine dubio meliora incrementa proueniunt, circa terram secato.* Quas enim hoc in loco *nouellas* appellat, non tanquam pusillae sunt accipiendae, sed nouellae quidem & adultae quibus succosius ac nitidus inest liber, cum veteres improbentur. PONTED. Putabam legi posse, *si maiores;* vt conueniat cum *nouellis arboribus*, vt *inseretur* tamen singulari numero retineatur: maiorum autem arborum putabam duriorem corticem & sicciorem huic rei remedium esse, si prope terram inserantur. Neque tamen ignoro, etiam maiores arbores procul a terra inseri, & minores proxime. Ceterum Crescentius 5, 7 ita mutat, *nisi cortex & lignum beneficio loci adhaerentis humescit.* Si *locum* pro solo dixit, male τὸν *vbi* mutauit in *nisi* vel ipse vel librarius. Fortasse vasculum intelligit destillans guttatim humorem in vinculum, quo vulnus arboris obligatum est.

25 cortex & lignum beneficio soli adhaerentis humescit. Legenda sunt matura cydonia,
quae hoc more seruantur, vel inter binas tegulas posita, si [h] luto ex omni parte clau-
dantur, vel si [hh] defruto incoquantur, aut [i] passo. Alii quae maiora sunt, fici fo-
liis inuoluta custodiunt. Alii tantum locis siccis reponunt, a quibus ven-
tus excluditur. Alii canna [k] vel ebore in quatuor partes diuisa, sublatis omni-
26 bus quae in medio sunt, in vase fictili melle obruunt. Alii in melle sic integra dimit-
tunt, in quo genere condiendi satis matura deliguntur. Alii milio obruunt, vel paleis
separata demergunt. Alii plenis vino optimo vasculis mittunt: vel vini & defruti ad
seruanda cydonia, aequum corpus efficiunt. Alii doliis musti mergunt, atque ita clau-
dunt [l], quod odoratum reddit & vinum. Alii in patina noua sicco gypso obruunt sepa-
27 rata cydonia. SILIQVA [m] Februario mense seritur & Nouembri, & semine &
plantis: amat loca maritima, calida, sicca, campestria: tamen (vt ego expertus sum)
in locis calidis foecundior fiet, si adiuuetur humore: potest & taleis poni. Scrobem
desiderat largiorem. Inseri etiam posse mense Februario credunt aliqui in pruno, vel
28 amygdalo. Siliquae seruantur diutissime, si expandantur in cratibus. AMICA est
morus & vitis. Mori nascuntur ex semine, sed & poma & virgulta degenerant. Se-
renda est taleis, vel cacuminibus, melius autem taleis sesquipedalibus, ex vtraque parte
leuigatis, ac fimo oblitis. cum locum palo ante fecerimus, immergimus, ac tegimus
cinere terris admisto. non amplius quam quatuor digitis operimus. Seremus a medio
Februario & toto Martio; locis vero calidioribus, Octobri postremo, vel Nouembris
29 initio; sed verno maxime, die nono Calendarum Aprilium. Amant loca calida, sabu-
losa, & plerumque maritima. in toso vel argilla vix comprehendunt. humor assiduus
[moris] prodesse non creditur: fossionibus laetatur † & stercore. Putria in his & arida
post [n] triennium sunt putanda. Plantam [o], si robusta [est,] transferes mense Octobri,
vel Nouembri: si [p] tenera, Februario & Martio. Scrobes desiderant altiores, interual-
30 la maiora, ne [altera [q]] vmbris prematur alterius. Feracem altioremque [r] mori ar-
borem fieri aliqui tradiderunt, si perforato hinc inde trunco singulos cuneos inseramus,
terebinthi hinc [s], inde lentisci. circa Octobris [t] Calendas morus ablaqueanda est, & ra-
dicibus eius vini veteris recentissimae faeces infundendae. Inseritur [autem [u]] in fico [x],
& in se tantum sub cortice. Vlmo insita comprehendit: sed parturit magnae infelicita-
31 tis augmenta. AVELLANAE [y] ponendae sunt nucibus suis. non amplius supra terra
ducenda est, quam crassitudine digitorum duorum. plantis tamen & sobole expertus sum
melius prouenire. mense Februario seu planta seu semen exponitur. gaudent loco ma-
cro, humido, frigido, & sabuloso. mense Iulio circa Nonas auellana matura est: [lo-
cis

VARIETAS LECTIONIS.

h) *Si* om. *I. B. R.* i) *aut passo* om. *P.* k) *canna vel ebore in* om. *P.* l) *claudantur Lugd.* m) *siliqua — in cratibus* om. *P.* †) forte *laetantur.* n) *prius P.* o) *Pla. robustam tra. P. Pla. si robustam, tra. Lugd. I. B. R.* p) *si teneram Lugd. I. B. R. tenerā* sol *P* q) *altera* om. etiam *Lugd.* r) *laetioremq. Lugd.* s) *hinc, inde lent.* om. *P. Cr.* t) *Octobres Kal. Lugd.* u) *autem* om. quoque *Lugd.* x) *persico P.* y) *abellanae Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

25, 25 HOC MORE SERVANTVR) De eorum conseruatione agit Democritus Geop. 10, 28. SCHOETTG.

25, 28 CVM LOCVM PALO ANTE) Crescentius, qui 5, 14 hunc locum describit, non videtur attendisse, quid sit *locum palo* facere, & emendandi causa posuisse *scrobem paullo ante* &c.

25, 30 INFELICITATIS AVGMENTA) Legendum puto *argumenta*, & respici ad illam superstitionem, de qua diximus ad Varr. 1, 40, 5.

26 Prae

cis [z] tamen calidis.] NVNC [a] feruntur myxa ex nucleis in aliquo vafe pofitis, do- 32
nec plantae induant firmitatem, caelo tepido, terra foluta, humore moderato. Infe-
runtur menfe Martio forbis vel fpinis. ETIAM nunc tuberes feruntur, & inferun-
tur, & offa duracinorum, vel plantae eiusdem generis ponuntur, & [b] transferuntur, &
inferi poffunt: & mefpilus inferetur, & offa [ponentur [c]] prunorum. Ficus etiam lo- 33
cis temperatis nunc poni poteft [d], & forbus hoc etiam menfe feri, & amygdali [e] femi-
na in areis obrui, & locis temperatis nunc inferi menfe inchoante, frigidis vero exeun-
te, conditis tamen furculis antequam germinent [f]. Et piftaciae planta vel nunc ftatui
aut inferi poteft, & caftanearum femina [g] fpargi. Nuces quoque iuglandes etiam nunc
feminariis [h] recondi, & [i] ipfum genus inferi, & frigidis & [k] humectis locis nunc pote-
runt pineta feminari.

XXVI. NVNC verres maxime feminas inire debebunt. Legendi funt vafti &
ampli corporis, fed rotundi potius quam longi, ventre & clunibus [a] magnis, roftro bre-
ui, ceruice glandulis fpiffa, libidinofi, anniculi, qui vsque ad quadrimos inire feminas
poffunt. Scrofas vero longi lateris debemus eligere, & quibus ad fuftinendum foeturae
onus magnus fe venter effundat, caetera verribus fimiles. Sed in regionibus frigidis denfi 2
& nigri pili, in tepidis qualescunque prouenerint. Femina ad creandum, vsque in an-
nos feptem partus onera geftare fufficiet: ad concipiendum, annicula debet incipere.
quarto exemto menfe pariunt, vbi quintus incipiet. incipiunt autem, ficut dixi, men-
fe Februario, vt folidioribus herbis nati, & ftipula fuccedente pafcantur. Vbi facultas
eft transfigendi, venditis qui fubinde nati funt, celerior matribus foetura reparatur [b].
Genus hoc omnibus locis haberi poteft; melius tamen agris paluftribus, quam ficcis, 3
praecipue vbi arborum fructuofarum filua fuppetit, quae fubinde maturis fructibus alter-
na per annum mutatione fuccurrat. maxime locis graminofis, & cannarum vel iunci ra-
dice nutriuntur. Sed deficientibus alimentis per hiemem, nonnunquam praebenda funt
pabula glandis, caftaneae, vel frugum vilia excrementa caeterarum: verno magis, cum
lactent nouella virentia, quae porcis folent nocere. Neque gregatim claudendae funt 4
por-

VARIETAS LECTIONIS.

z) *locis tamen calidis* om. *Lugd. P. I. B. R.* a) *Nunc — fpinis* om. *P.* b) *fi I. B. R. & transferri P.* c) *ponentur* om. *Lugd. P. I. B. R.* d) *poffunt P.* e) *amigdala Lugd.* f) *generent P.* g) *caft. afpergi Lugd.* h) *feminariisque P.* i) *& — inferi* om. *P. & ipfam inferi I. B. R.* k) *vel Lugd.*
[T. XXVI.] a) *crurtbus I. B. R.* b) *prouenies P.*

NOTAE VARIORVM.

26 Prae oculis habuit Col. 7, 9. SCHOETTG.

26, 2 FEMINA AD CREANDVM) vt illud, *canes ad venandum*, fimilia.

26, 2 INCIPIVNT AVTEM) Vtrum Palladius ipfe pofuit *incipiunt* pro *concipiunt*, vt mulieres apud nos dicunt, *fie faengt mit dem Kind an*: an, cum illud infolitum fit, fecit vox proxima, vt librarius fcriberet *incipiunt* pro *concipiunt*? Ita puto.

26, 3 CVM LACTENT NOVELLA VIRENTIA, QVAE PORCIS SOLENT NOCERE) Inquinata lectio. Lego: — *verno magis cum lactant. Nouella virentia porcis folent nocere*, docente eadem de re Columella 7, 9 *& vtique vere dum adhuc lactant. Viridia pabula fuibus plerumque nocent. Itaque mane prius quam procedant in pafcua, condititiis cibis fuftinendae funt, ne immaturis herbis citetur aluus.* PONTED. Hic eadem opera de duobus locis difputabimus, non inuito, fat nouimus humanitatem Clariffimi viri, Pontedera. Columellam ita conftituimus 7, 9, 9 *Fabae quoque — facienda eft poteftas, & vtique vere, dum adhuc lactent viridia pabula, quae fuibus plerumque nocent.* Secuti fumus ea in re quantum ad interpunctionem & interpofitam *quae*, autoritatem primarum editionum: *lactans* autem editorum in *lactent* mutauimus tanto audacius, quod fluctuantes in eo verbo codices hic ipfe Palladii locus e Columella expreffus videretur in concor-
diam

porcae more aliarum pecudum, sed haras † sub porticibus faciemus, quibus mater vnaquaeque claudatur, & alumnum gregem tutior ipsa defendat a frigore. quae harae a superiori parte detectae sint, vt libere numerum pastor exploret, & oppressis a matre foetibus saepe subueniat subtrahendo. curabit autem vt foetus proprios cum vnaquaque procludat [bb]. plus vero quam octo (sicut Columella dicit) nutrire non debet. Mihi vero vtilius probatur experto, porcam [c], cui [d] pabula suppetunt, vt plurimum sex nutrire debere, quia licet plures possit educare [dd], tamen frequentiore [e] numero sucta deficiet. In porcis etiam illud [f] est commodum, quod immissi vineis necdum turgentibus, vel exacta vindemia gramine persecuto, diligentiam fossoris imitantur [g].

XXVII. [a] In huius mensis initio aliter myrtite sic facies. Mittes vini veteris decem sextarios in lagoena [b], & baccarum myrti [c] libras v miscebis. cum xx & duorum dierum spatium confusa [d] transegerint, per quos vas quotidie [e] conuenit agitari, tunc palmea sporta colabis, & praedictis decem sextariis mellis optimi fortiter triti pondo v miscebis.

XXVIII. Theriacam [a] vitem sic facies, cuius iste profectus est, vt vinum eius, vel acetum, vel vua, vel sarmentorum cinis proficiat contra morsus omnium bestiarum. Fit autem sic: Sarmentum, quod pangendum est, trium digitorum spatio

ia

VARIETAS LECTIONIS.

†) *aras* hic & alias *Lugd.* bb) *producat I. B. R. praecludat Cr.* c) *porca I. B. R.* d) *cuê pa. supp.* om. *P.* dd) *educere Lugd.* e) *frequenter e numero P. Lugd.* f) *illud* omitt. *I. B. R.* g) *imitatur* sphal. *Vict.* [T. XXVII] a) Om. totum caput *P.* b) *laguena Lugd.* c) *myrte Lugd.* d) *confusa* om. *Lugd.* e) *cotidie Lugd.* [T. XXVIII.] a) *Seriacam P. Thyriacam a. V.*

NOTAE VARIORVM.

diam reuocare. Porro nego ex disciplina Columellae & Palladii *lactare* tum porcos, cum *viridia* sunt *nouella*, & *herbae immaturae*. *Iniri* enim *debet mense Februario* porca (7, 9, 4) *quatuorque mensibus foeta quinto parit, cum iam herbae* solidiores *sunt*. Eadem fere Palladius modo f. 2. Lactantibus itaque scrophis non iam metuenda sunt viridia. Sed vitanda sunt toti generi *viridia lactentia*, siue *immaturae herbae, quibus citatur aluus*. Neque nouum est *lactere* vel *lactescere* dici noua virentia. Non iam prouocabimus ad Propertii 4, 2, 14 apud quem Vertumni *coma lactenti spicea fruge tumet*. Ibi enim ad mollia adhuc & lactentia grana frumenti respicitur haud dubie: neque ad Virg. Georg. 1, 314. *Frumenta in viridi stipula lactentia turgent*, quamquam serio id agit la Cerda, vt ostendat pertinere hoc ad signa veris ruentis, non ad aestatem adultam, qua in re minime illum falli putamus. Sed quid faciamus Ouidio Fast. 1, 351 *Nam sata vere nouo teneris lactentia sulcis*. Nouum ver profecto nondum habet *fruges lactentes*. Ita etiam Plin. 17, 2 f. 2 in primo vere & proxime a niuibus *lactentia sata* commemorat. Et 17, 24 f. 37 n. 4 de *carbunculatione*, *Haec*, inquit, *verno tepore inuitatis, & erumpere audentibus satis mollibus insidens adurit lactescentes germinum oculos* &c. Denique 18, 29 f. 69 n. 2 de *lacteo circulo* ridicula superstitione abreptus, *Huius defluuio*, inquit, *velut ex vbere aliquo, sata cuncta lactescunt —— si purus atque mitis aër genitalem illum lacteumque succum transmiserit in terras, laeta adolescunt sata* &c. Patiamur ergo Palladium retinere sua sibi *lactentia viridia*.

26, 4 CVM VNAQVAEQVE PROCLVDAT) Cum *procludat* inusitatum sit, quod doceant Lexica, reduxissem lectionem primarum editionum, nisi apud Col. (f. 12) esset, *vnamquamque cum sua prole claudat*, & Crescentius 9, 77 haberet *praecludas*, quae forte verior lectio est.

26, 5 COLVMELLA) 7, 9, 13.

26, 5 FREQVENTIORE NVMERO SVCTA) Apud Crescentium est *e nimio sueta*. Fuit forte olim *e nimio suctu*.

27 ALITER) Forte respicit hac voce ad Ian. 18 add. Tit. 31.

28 THERIACAM) Ex Flor. Geop. 4, 8 Adde Plin. 14, 18. SCHOETTG. Mediceus, quod indicatum est, *Seriacam*. Vtrum ergo etiam Latini miscuere sonum *th* cum sibilo, quod Ebraeis, Graecis recentioribus, & Anglis familiare est. Ipsum certe *s* & *t* frequenter permutata apud Latinos pariter & Graecos constat.

29, 1

in ima parte fundatur, & sublata medulla ad eius vicem theriacae medicamen addatur.
tunc terrae mandetur vinculo diligenter astrictum. Aliqui [b] eadem sarmenta iam medi- 2
camine satiata, intra squillae bulbum recondunt, & terris praedicta [c] ratione committunt. Aliqui antidoti eius affusione radices vitis infundunt. Sane sarmentum, si de hac vite sumatur ad transferendum, potentiam materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem theriacae infusione assidua, vim succi senescentis iterare.

XXIX. Est pulchra species vuae, quae granis interioribus caret. Hinc efficitur, vt summa iucunditate sine impedimento sorberi possit, [velut vnum omnium corpus vuarum]. Fit autem Graecis auctoribus hac ratione per artem succedente natura: Sarmentum, quod obruendum est, quantum latebit in terra, tantum findere debebimus, & medulla omni sublata, ac diligenter exsculpta †, membra iterum diuisae
partis adunare, & vinculo constricta deponere. Vinculum tamen [a] papyro asserunt esse 2
faciendum, & sic in humida terra esse ponendum. Diligentius quidam sarmentum reuinctum quantum excisum est, intra squillae bulbum demergunt, cuius beneficio asserunt fata omnia comprehendere posse facilius. Alii tempore quo vites putant, sarmen- 3
tum fructiferum ‡ putatae vitis in ipsa vite, quam possunt de alto sublata medulla excauant non diuisum, & calamo affixo alligant, ne possit inuerti. Tunc ὀπὸν [b] κυρηναϊκὸν, quod Graeci sic appellant, in excauata parte suffundunt, ex aqua prius [c] ad sapae pinguedinem resolutum, & hoc transactis octonis [d] diebus, semper renouant, donec vitis germina nouella procedant. Et in granatis malis fieri hoc posse firmatur a Graecis, & in cerasis. Opus est experiri.

XXX. Vites quae lacrymarum nimietate tabescunt, & deplorando vim roboris sui auertunt [a] a fructu, trunco earum lacerato Graeci finum fieri iubent. si hoc minus proderit, radicum robur pingue rescindi, vt afferat medicinam vulnus impressum. tunc insulsa amurca ad medietatem decocta & refrigerata, plagae excisio perlinetur, & sub hac acetum acre fundatur.

XXXI. Graeci item myrtite sic praecipiunt temperari: Myrti baccas maturas in vmbra siccatas, & postea tusas, vncias octo mittis in linteo, & suspendis in vino.

VARIETAS LECTIONIS.

b) *Aliqui — infundunt* om. *P.* c) *hac rat. Lugd.* [T. XXIX.] †) *exculpta Lugd.* a) *autem de Cr.* ‡) *fructiseuum Lugd.* b) *copon tenaycon Cr. quirenaacon Lugd.* c) *prius — resolutum* om. *P.* d) *octo P.* [T. XXX.] a) *auertuntur I. B. R. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

29, 1 HINC EFFICITVR — VVARVM) Si non totum hoc interpolatum est, & omitiit certe Crescentius, qui reliqua habet 8, 6 certe non putauerim a Palladio esse, quae vncis inclusi.

29, 1 GRAECIS AVCTORIBVS) Democrito Geop. 4, 7. SCHOETTG.

29, 3 ΟΠΟΝ ΚΥΡΗΝΑΙΚΟΝ) Vid. Needham ad l. c. SCHOETTG. Verbo est silphium illud nobile.

29, 3 NE POSSIT INVERTI) & effluat ille silphii succus.

29, 3 ET IN GRANATIS MALIS FIERI HOC POSSE FIRMATVR A GRAECIS ET IN CERASIS OPVS EST EXPERIRI.) Vltimum membrum sic est distinguendum: *& in cerasis. Opus est experiri.* Cum enim hac de re dubitaret, idcirco adiecit, esse id experientia confirmandum. Huiusmodi vero experimentum in Geop. 4, 7 nomine Democriti ita traditur: *τὸ δὲ κατὰ ποιάς καὶ ἐπὶ καρύας* (Lego *ῥοιάς* cum interprete, idque & Palladii testimonio) *καὶ κεράσεις, ἡ βώλη ἀγίγαρτον ποιήσει.* PONTED.

30 GRAECI) Sotion Geop. 5, 38. SCHOETTG.

31, 1 GRAECI ITEM) Vid. tit. 27.

no, & [a] vas cooperies ac linibis: & cum plurimis diebus sic fuerit, auferes & vteris.
2 Aliqui myrti baccas sine pluuia collectas maturas & † locis ficcioribus calcant, vel exprimunt, & vino miscent VIII cotularum mensuram per amphoram vini. quod vinum medicinae quoque proderit, vbi stypticis est vtendum. stomachum solidare titubantem solet [b], reiectiones sanguinis inhibere, fluorem ventris astringere, limum dysentericae [c] passionis medicabiliter asperare [d].

XXXII. CONDITVM vel absinthiatum, vel rosatum, vel violatum procedere sponte fertur ex vitibus (vt natura suscipiat, quod procurare sueuit [a] industria) si sarmenta in vas aliquod semiplenum supradictis potionibus mersa seruentur, & [b] viuam terram simul resoluas ad lixiuii modum, donec oculi sarmentorum nitantur exire: tunc eadem sarmenta gemmantia in quo volueris loco, vitium caeterarum [c] more deponas [d].

XXXIII. VT vitis botryones & albos afferre possit & nigros, Graeci sic fieri debere iusserunt: Si vicinae sunt [a] vites nigra & alba, cum putantur, sarmenta vtriusque inter se diuisa sic iunges [b], vt medios vtriusque generis oculos aequando reddere possis vnitati: tunc papyro ligabis stricto & molli, atque humida terra curabis adlinire, & interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouae frondis erumpat. Hinc exemto tempore, si libuerit, genus efficies per plura sarmenta.

XXXIV. HIC mensis in horarum mensura cum Nouembri mense concordat, quas hac numeri ratione colligimus:

Hora	I	&	XI	pedes	XXVII
Hora	II	&	X	pedes	XVII
Hora	III	&	IX	pedes	XIII
Hora	IV	&	IIX	pedes	X
Hora	V	&	VII	pedes	VIII
Hora	VI			pedes	VII

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XXXI.] a) *& prius eas tonsas P.* †) *ex Lugd.* b) *solet* om. *I. B. R. Lugd. & Vlit. ad Grat. 522.* c) *dissintericae I. B. R. I. I. A. H.* d) *aspirare fertur I. B. R.* [T. XXXII.] a) *consueuit P.* b) *vt P.* c) *caeter.* deest *P.* d) *deponet P.* [T. XXXIII.] a) *sint Lugd.* b) *iunge Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

31, 2 ASPERARE) h. e. duriorem reddere, vt *glacialis hiems aquilonibus asperat vndas.* Aeneid. 3, 285.

32 VIVAM TERRAM) Interpretor ex loco herbido vel frugifero sumtam.

33 GRAECI) Geop. 4, 14.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER QVARTVS.

TIT. I.

MARTIO [a] menſe locis frigidis putatio vinearum celebratur [b], de qua abunde Februario menſe locuti ſumus, vſquequo incipit [bb] gemma eſſe ſuſpecta. Nunc vineas oportet inſerere, cum vites non aquato, ſed ſpiſſo humore lacrymabunt. Seruabimus ergo vt truncus, qui inſeritur, ſolidus ſit, & alimento humoris exuberet, neque vlla vetuſtate aut iniuria laceratus areſcat. tunc deciſae viti ſurculi qui inſerendi ſunt, ſint ſolidi, rotundi, gemmis ſpiſſis, & pluribus oculati. Tres tamen 2
oculi in inſitione [c] ſufficient. Radendum eſt ergo ſarmentum ad menſuram digitorum duorum, vt ab vna parte ſit cortex. Aliqui non patiuntur nudare medullam, ſed leniter [d] radunt, vt inciſura ſenſim poſſit in acumen exire, & [vt [e]] corticata [f] pars cortici nouae matris aptetur. Infimus oculus ita infigendus eſt, vt trunco iunctus [ff] adhaereat, qui oculus exteriorem partem debet aſpicere, vinculo ſalicis, inſuſo & paleato luto [g] deſuper, alligari: tegumento quoque aliquo a ventis & a ſole defendi, ne hi quatiant, hic adurat. Vbi calor temporis coeperit, ligaturae ipſi pinnicillo [h] circa veſperam 3
tenuis debet frequenter humor affundi, vt hoc alimento contra vim caeli torrentis animetur. Cum ergo germen ruperit [i], & aliquod ceperit incrementum, calami adiutorio debet annecti, ne motus aliquis fragilem procedentis ſarmenti quaſſet aetatem. vbi ſolidius quantumcunque proceſſerit, vincula oportet abſcindi [k], ne adoleſcentia molliſſimi

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. IV. *vel Martius.* *T. I.] a) *Hec I B. R. Lugd. Vid.* princ. Ian. b) *celebrabitur P.* bb) *incipitur Lugd.* c) *inciſione P.* d) *vites P.* e) *vt* omitt. *Lugd. I. B. R.* f) *excorticata P.* ff) *vinctus Lugd.* g) *luto* om. *P.* h) *penicile Lugd.* i) *eruperit Lugd.* k) *abſcidi Lugd.* etiam alias.

NOTAE VARIORVM.

MARTIVS.

1, 1 FEBRVARIO MENSE) Tit. 15.

1, 1 GEMMA ESSE SVSPECTA) h. e. cum metus eſſe incipit, ne inter putandum gemma laedatur

1, 2 NE HI QVATIANT) Creſc. 4, 11 *Ne hi quatiant.* An, *ne ii?* In Vaticanis codicibus vitioſe, *ne huius quatiant.* PONTED.

1, 3 TEMPORIS) malo, *temporius.* SCHOETTG. Vel ita ſcripſiſſe puto Palladium, vel certe *tempori*, h. e. mature, vt ex *coeperit* ſibilus fini praecedentis vocabuli adhaeſerit. *Tempori* & *temperius* atque *temporius* apud noſtros etiam alias leguntur.

1, 3 PINNICILLO) Sic & MS. Pal. & rel. edd. pro penicillo. *Peniculus* autem, a quo diminut. *penicillus* praeter alia etiam ſpongiam notat. Feſtus: *Peniculi ſpongiae longae propter ſimilitudinem caudarum adpellatae. Penes enim vocabantur caudae.* Plautus Rudente 4, 3, 69 *Ego iam hic te, itidem quaſi penicillus nouus exurgeri ſolet, . Ni hunc amittis, exurgebo quicquid humoris tibi 'ſt.* Terentius Eunucho 4, 7, 7 vbi Thraſo Sangam adloquitur, qui peniculo

4 mi germinis nodo durae constrictionis [1] angatur. Aliqui infra terram semipedis spatio effossae viti surculos inserunt, & beneficio congestionis accumulant, vt hoc quoque nouis sarmentis praeter nutricis alimenta subueniat. Nonnulli circa terras melius asserunt inserendum, quia in altiori difficilius comprehendunt. Vsque ad Idus, vel aequinoctium vites locis frigidis pangendae sunt, seu pastino, seu sulco, seu scrobibus more quo dictum est.

II. NVNC locis frigidis prata purganda atque seruanda sunt. locis gelidis colles pingues, & agros vliginosos proscindere, atque exarare conueniet. Veruacta [a] etiam, quae Ianuario mense [b] sunt facta, repetere.

III. CALIDIS & siccis regionibus panicum seremus & milium. Leuem & solutam terram desiderant: nec in sabulone solum, sed in arena quoque proueniunt, dummodo caelo humido & solo serantur irriguo: quia siccum & argillosum agrum reformidant. Herbis liberentur assidue: quinque sextariis spatium iugeri complebitur [a].

IV. NVNC cicer vtrumque serere debemus loco laetissimo caelo humido. macerandum est pridie, vt possit citius nasci. Iugerum tribus modiis conseretur. Cicer grande nasci Graeci dicunt, si infundatur aqua tepida pridie: amare [a] etiam loca maritima: temperius prouenire, si feratur autumno.

V. HOC etiam mense cannabum serimus vsque in aequinoctium vernum, hac ratione, qua in Februario disputatum est.

VI. NVNC cicera seritur, quae distat a cicercula solo colore, quo sordet, & nigrior est, primo sulco, vel secundo, solo laeto. Iugerum quatuor vel tribus, vel etiam duobus modiis implebimus.

VII. HOC mense nouella vinea incipiat puluerari, quod nunc ac deinceps per omnes Calendas, vsque ad Octobres faciendum est, non solum propter herbas, sed ne tenera adhuc semina, solidata terra constringat. Graminum radices, quae plurimum vitibus nocent, extirpandae sunt. Nunc locis frigidis vinearum fossio celebranda est: & palandae atque ligandae sunt vites: sed nouellam mollibus vinculis alligemus, quia eam teneram vincula duriora praecidunt. Palus maioribus [vitibus [a]] solidus, minoribus ponatur exilis. Propter vmbrae molestiam statuatur ab Aquilone, & plaga frigida, spatio

VARIETAS LECTIONIS.

1) *constritionis Lugd.* [T. II.] a) *bernacita P. bernacta Lugd.* b) *mense* om. *P.* [T. III.] a) *impletur P.* [T. IV.] a) *amara I. I — G.* [T. VII.] a) *vitibus* om. *P. Pal.*

NOTAE VARIORVM.

culo armatus ad expugnandas aedes procedebat: *Quid, ignaue, peniculon' pugnare, qui isthunc huc portes, cogitas?* Respondet Sanga, irridendo Thrasonem: *Egone? imperatoris virtutem noueram & vim militum Sine sanguine hoc fieri non posse: qui abstergerem vulnera.* SCHOETTG.

1, 4 DICTVM EST) T. 17.

3 LEVEM ET SOLVTAM) Haec ex Flor. Geop. 2, 36. SCHOETTG.

3 QVINQVE SEXTARIIS) Col. 11, 2, 33.

4 CICER) Flor. Geop. 2, 36. SCHOETTG. De generibus ciceris Col. 2, 10, 19.

6 CICERA) Ex Col. 2, 11, 12.

6 VEL ETIAM DVOBVS) Si Columellae locum cum nostro conferas, videtur desiderari post *duobus* τὸ *ac semodio.* PONTED.

7, 1 PVLVERARI) nam puluere admodum vites iuuari scribunt Col. 4, 28, 1 & Geop. 3, 11. SCHOETTG.

7, 3

tio quatuor digitorum vel semipedis remotus a vite, vt possit ex [b] omni parte circumfo-
di. VINEAS veteres nunc aliqui a terra altius truncant, studentes reparationi: sed 3
vitiosum est. nam plerumque vastior plaga sole putrescit & roribus. quare hoc genere re-
paretur [c]: Prius ablaqueabitur altius, donec eius nodus appareat: deinde infra terram
supra nodum recidatur, vt operta, de frigore & sole [d] nihil timeat. Hoc faciendum, si
optimi generis vitis sit [e], & alte posita; alioquin generosis melius erit inserenda sarmen-
tis. Omnia supra dicta locis calidis primo mense; frigidis vero post Idus ipsius exe-
quemur. AEGRAS vites, vel quibus fructus arescit, circumfodies, & vrinam ve- 4
terem suffundes [f]. item cinerem sarmenti vel [g] querci aceto mixtum subiice [h], aut in-
cisas circa terram laetamine refoueto, & quae germinant fortiora dimitte. CVM vi- 5
tis bidente laeditur aut ferro, plagam, si terrae iuncta est, adline stercore ouillo vel
caprino: tunc terra mista circumfossa ligare curato. Si in radice laesa est, operiens li-
quidum laetamen admisce.

VIII. NVNC oleis laborantibus circum radices insulsa amurca fundetur. ma-
ximis arboribus (quod Columella dicit) sex congii, mediocribus quatuor, caeteris pro
aestimatione sufficiunt. Alii paleas fabae binos per maiorem [a] arborem qualos; alii ve-
teris vrinae humanae trunco, quantum satis videtur, affundunt, & arbori mortarium
statim faciunt, maxime locis siccis, trunco ante cooperto. Oleam sterilem terebra Gal-
lica perforabis. tunc duos frugiferae arboris ab Australi parte ramos eiusdem magnitu- 2
dinis tollis, & stricte in foramen vtrumque coniicies [vel lapidem, vel pini vel querci
palos,

VARIETAS LECTIONIS.

b) *ex* om. *P.* c) *paretur P.* d) *& calore P.* deest *in sole I. B. R.* e) *est P.* f) *infundes P. suffundis I. B. R.* g) *vel querci* om. *P.* h) *aut quernu* inf. *P.* [T. VIII.] a) *maiorem* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

7, 3 VINEAS VETERES) Haec ex Col. 4, 22. SCHOETTG.

7, 3 DONEC EIVS NODVS APPAR.) Loquitur ergo de vitibus ex eo genere insitis, de quo paullo ante 1, 4.

7, 4 AEGRAS VITES) Haec & sequentia hausit ex Varrone Geop. 5, 41 & 42.

8, 1 NVNC OLEIS) Eadem habet Febr. 8 it. Quintilii Geop. 9, 10.

8, 1 COLVMELLA) 11, 2, 29.

8, 1 PALEAS FABAE) Ita pleraeque editt. Needham ad Geop. l. c. legit *palearum*, quod non est in Rob. Stephani editione, qua cum vsum esse ex pagina citata constat. Concinnior tamen est eius lectio & aptior sequenti membro, vbi etiam legitur genitiuus casus: *veteris vrinae humanae* &c. Interim etiam accusatiuus non abhorret ab huius, quin nec ab optimorum temporum consuetudine.

8, 1 ARBORI MORTARIVM) h. e. locum excauant aquae excipiendae. Eleganter Quintilii l. c. & multo apertius: Δεῖ δὲ — ποιεῖσθαι τὴν τῆς γῆς περίχωσιν — τάτε κύκλῳ τῆς περιχώσεως φιαλῶν, πρὸς τὴν τῶν ὑδάτων ὑποδοχήν. Phialae cauitatem illam comparant Quintilii, quam mortario similem dicit Palladius, cuius hinc etiam figura alias indicata confirmatur.

8, 2 [VEL LAPIDEM VEL PINI]) Quae vncis inclusimus, ea libri omnes, ipse etiam Crescentius 5, 19 ita collocant. Quam importuna vero sint eo, quem adhuc incubuere loco, tum illud indicat, quod *frugiferae arboris ramis, & ab australi parte decerptis* non possunt paria facere lapis, paline pinei &c. tum quod statim iubet Palladius *abscindere id quod superat*, (hoc est extra foramen prominet, vt deinde luto possit occuli) quod in lapidem plane non conuenit; quam apta autem sint his, quae sequuntur, de palo oleastri radicibus figendo, non potest cuiquam esse obscurum; imprimis si cogitauerit, solenne id remedium esse sterilitatis apud nostrum vid. Ian. 15, 3, 9 & 11; Febr. 25, 15; Mart. 8, 2 & 10, 3 ac 30. Huc igitur transferenda, vbi asteriscum significaui, verba inclusa arbitrabar aliquanto ante, quam conferrem Geop. 9, 10 vnde omnia sumta sunt, quae hic habet Palladius. Hic vero manifeste priori loco duos tantum frugiferae arboris ramos commemorant Quintilii, obuersis cacuminibus traiiciendos per foramen, & vtrinque apprehensis fortiter pertrahendos, vt velut cuneorum duorum tenuiores partes crassioribus adiunctae foramen tanto arctius expleant: quale quid in sutrina calceorum etiam obseruare me memini. Deinde sta-

palos,] & abſciſſo eo quod ſuperabit, luto paleato curabis occulere. Sed [b] ſi ſine fruge luxuriant, oleaſtri palum * radicibus eius infige. Nunc [c] etiam [d] quibus moris eſt, frumenta iterum ſarrire conueniet. Nunc locis frigidis ſeminaria, quae Februario menſe dicta ſunt, baccarum & ſeminum fiant, & roſaria in menſis initio percolantur.

IX. Nunc horti optime ſumunt cultionis initia. Menſe Martio carduus ſeritur. terram ſtercoratam & ſolutam diligit, quamuis in [a] pingui poſſit melius prouenire. & hoc illi contra talpas prodeſt, ſi pangatur in ſolido [b], ne terra ab inimicis animalibus
2 facilius perforetur. Serendi ſunt cardui luna creſcente, in area iam [bb] parata, ſemina ſpatio ſemipedis [c] diſcreta. cauendum eſt [cc] ne [d] ſemina inuerſa ponantur. nam debiles, incuruos & duros creabunt. non alte imprimenda ſunt, ſed tribus digitis comprehenſa mergantur, donec ad primos articulos terra perueniat. tunc leuiter operiantur, & her-
3 bis liberentur aſſidue, donec plantaria ſolidentur, & rigentur ſi aeſtus interuenit. Si acumina ſeminum confringas, ſpinis carebunt: Item ſi ſemina eorum madefeceris per triduum laurino [e] oleo, vel nardino [f], vel opobalſamo, vel ſucco roſae, vel maſtichino [ff], & poſtea ſiccata depreſſeris, eiuſdem ſaporis orientur, cuius [g] vnguentum ſemina combiberunt. Singulis ſane annis a [h] codice auferendae ſunt plantae, vt nec matres fatigentur, & ſoboles per alia ſpatia digeratur: cum aliqua tamen radicis [i] parte vellendae ſunt. quos reſeruabis ad ſemina colligenda, liberatos omnibus pullis teſta ſupertege-
4 re debebis, aut cortice. nam ſolent ſemina ſole vel imbribus interire. Contra talpas pro-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *Sed* om. *I. B. R.* c) *Nunc — conueniet* om. *P.* d) *etiam* om. *I. B. R.* [T. IX.] a) *non P.* b) *ſolidiore terra P.* bb) *imperata Lugd.* e) *ſint* inſ. *Lugd.* cc) *eſt* om. *I. B. R.* d) *nam P.* c) *oleo nardino vel laurino & poſtea P.* f) *nardo Lugd.* ff) *maſticino a. V.* g) *cuius — combiberunt* om. *P.* h) *cottidie auf. P.* i) *radices* G. *Gr. Vid. Morg. I, 87.*

NOTAE VARIORVM.

tim ſubiungunt curam olearum ὑλομανούντων, (ita eleganter appellant, quas noſter *ſine fruge luxuriantes*) quae vero illa eſt? πάσσαλον εἰς τὰς ῥίζας ἐμπήξας ἐλαίας ἀγρίας, ἢ πίτυος, ἢ δρυὸς, ἢ λίθον. Nihil profecto apertius. Itaque etiam Cl. Needham ex hoc loco Palladium emendandum ita cenſuit: *Sed ſi ſine fruge luxurians, oleaſtri palum, vel lapidem, vel pini vel querci palos radicibus eius infige.* Interim vel κακῶς κείμενα κινεῖν noluimus, peccaturi potius in eam partem, quae cautior eſt.

8, 2 SVPERABIT) exſtabit. Quintilii: ἔκλεψε τὰς ἑκατέρωθεν ὑπεροχὰς, καὶ πηλῷ δι' ἀχύρων περίπλασον τὰς ὀπάς. SCHOETTG.

9, 1 CARDVVS) ſatiuus ſcil. Graecis κάκτος & κινάρα. Varro Geop. 12, 39 ex quo pleraque noſter hauſit. Pluribus illum deſcribunt Io. Bapt. Porta Villae 10, 57; Salmaſius ad Sol. c. 19 p. 159; c. 33 p. 371 & ad Tertull. de pallio c. 2. SCHOETTG.

9, 1 SI PANGATVR IN SOLIDO) Creſcentius libr. 6. cap. de *Carduis* ita tranſcripſit: *Si in ſolidiori terra pangatur, ne ab inimicis animalibus perforetur.* Hunc carduorum cultum Aloyſius Alamannus libr. 5 vernacula conſuetudine verſibus hiſce comprehendit: *Lo ſpinoſo carcioſo è il tempo homa: Giunto di trapiantar; ſueghiendo fuore Dell' antiche lor madri i picciol figli, Et riporgli in terren ben lieto, eo graſſo, E'l piu duro è il miglior, oue non poſſa Le naſcoſe ſue inſidie ordir la talpa.*

9, 2 SERENDI SVNT CARDVI) An potius: *Serenda ſunt cardui luna creſcente, in area iam parata, ſemina.* PONTED. Ingenioſa coniectura, qua tamen nec ipſa videtur opus eſſe, ſi incidatur, quod a nobis factum eſt, poſt *parata.*

9, 3 CODICE) Bapt. Porta legit *radice,* quod melius puto: nam & ſtatim ſequitur: *tum aliqua tamen radicis parte vellendae ſunt.* Mirum in nulla editione hoc occurrere. SCHOETTG.

9, 3 VT NEC MATRES) melius Porta: *vt ne.* SCHOETTG.

9, 3 QVOS RESERVABIS) Creſcentius, *quas* (nempe matres, vt ex iis patet, *vt nec matres fatigentur*) *ſeruabis — liberatas* &c. PONTED.

9. 4

prodeſt catos [ii] frequenter habere in mediis carduetis. muſtelas habent plerique [k] manſuetas. aliqui foramina earum [kk] rubrica & ſucco agreſtis cucumeris impleuerunt. nonnulli iuxta cubilia talparum plures cauernas aperiunt, vt illae territae fugiant ſolis admiſſu [l]. plerique laqueos in aditu earum ſetis pendentibus ponunt. Hoc etiam menſe 5
vlpicum bene & allium ſeremus, & cepullas, & cunilam locis frigidis, & anethum. Nunc & ſinapis, & caules optime ſeruntur, vel plantantur: & malua ſeritur & armoracea, & origani planta transfertur. lactuca & beta, & porrus, & capparis † ſeri poſſunt, & colocaſia, & ſatureia, & naſtureium. intyba etiam [ll] & raphanos [m] nunc aliqui ſerunt, quibus vtantur aeſtate. Nunc melones ſerendi rarius. diſtent inter ſe ſemi- 6
na pedibus duobus, locis ſubactis, vel paſtinatis, maxime arenis. ſemina eius [mm] mulſo & lacte per triduum maceranda [n] ſunt, & tunc [o] iam ſiccata ponenda: hinc ſuaues efficientur. odorati autem [ſiunt [p],] ſi eorum ſemina multis [q] diebus inter roſae folia ſicca [qq] mergantur. Nunc & cucumeres ſeminantur, rare [r] ſulcis factis, altitudine ſesqui- 7
pedali, latitudine pedum trium. inter ſulcos VIII pedum ſpatium crudum [rr] relinques [s], vbi poſſint vagari. herbis iuuantur, ideo ſarculo & runcatione non indigent. ſemina ſi 8
ouillo lacte & mulſa maceres, dulces naſcentur & candidi. longi & [t] teneri ſiunt [u], ſi aquam in patenti vaſculo ſub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad [x] quam feſtinando tales efficientur [y]. Sine ſemine naſcentur, ſi prius eorum ſemina oleo Sabino † perungantur, & herba ea quae culex dicitur, trita confricentur. Aliqui florem cucumeris cum viticulae ſuae capite cannae inſerunt, cui prius omnes nodos perforauerint: ibi cucumis naſcetur in nimiam longitudinem tenſus. Oleum ſic metuit, vt ſi iuxta poſueris, velut hamus plicetur. quoties tonat, velut timore [perterritus ‡] conuertitur. Si eius 9
florem ſicut in ſua vite eſt, in forma fictili clauſeris ac ligaueris, qualem vultum forma vel hominis vel animalis habuerit, talem cucumis [z] figuram praeſtabit. Haec omnia Gargilius Martialis aſſeruit. Columella dicit, loco [zz] aprico & ſtercoroſo ſi rubos habeamus aut ferulas, poſt autumni aequinoctium, his iuxta terram † reciſis & excauatis ligneo ſtilo, inter medullas laetamen immittamus, & cucumeris ſemen addamus: hinc naſci fructus qui poſſint & inter frigora non necari [a]. Hoc menſe aſparagos ſeremus 10
circa

VARIETAS LECTIONIS.

ii) *cattos Lugd.* k) *quidam I. B. R.* kk) hic & mox *eorum Lugd.* l) *admiſſum P.* †) *cappar Lugd.* ll) *etiam &* om. *P.* m) *raphanum I. B. R. raſanos Lugd* mm) *eorum* coni. *Morga. I,* 84. n) *macerentur & P.* o) *tunc ſicca ponantur P.* p) *ſiunt* om. *Lugd. I. B. R.* q) *multis diebus* om. *P.* qq) *ſiccata Lugd.* r) *raro Lugd.* rr) *crudū* om *P.* s) *relinquis I. B. R.* t) *&* om. *P.* ac *Lugd.* u) *ſiunt* om. *P.* x) *ad quam feſtinando* om *P.* y) *ſiunt P.* †) *ſapino Pal.* ‡) *perterr.* om. etiam *Lugd.* z) *cucumeris figura Lugd.* zz) *loco* om. *P.* †) *terram* om. *Lugd.* a) *negari I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

9, 4 CVBILIA) pro cauernis & ſpeluncis animalium. Sic apud Phaedrum 1, 20, 8 de cane: *flagitare validius cubile coepit.* Idem 2, 5, 12 *Direpit ad cubile fetoſae ſuis.* Sic & Graeci: Homerus Iliad. χ, 189 ὡς δ' ὅτε νεβρὸν ὄρεσφι κύων ἐλάφοιο δίηται Ὄρσας ἐξ εὐνῆς διά τ' ἄγκεα καὶ διὰ βήσσας. vbi Euſtathius: εὐνὴν νεβροῦ, τὴν διατριβὴν λέγει, δυναμένην καὶ κοίτην καλεῖσθαι, ὅθεν Ἡσίοδος θῆρας ὑληκοίτας φησίν. Palaephatus περὶ ἀπίστων 24, 2 ἦν δὲ ἐν τῷ ἄντρῳ εὐνὴ λέοντος καὶ λεαίνης. 15, 2 ἐπὶ τὴν τῆς ἄρκτου κοίτην. SCHOETTG.

9, 7 LONGI ET TENERI) Vid. Col. 10, 393 ſq & quae ibi notata ſunt.

9, 8 OLEO SABINO) An *oleo ſeſamino*, quo medicari ſemina huiusmodi in *Geop.* 12, 19 teſtantur Quintilii: ὁμοίως δὲ καὶ ἀσπέρμους σικύους καὶ κολοκύνθας ποιήσεις, εἰ τρεῖς ἡμέρας, πρὶν τὸ σπέρμα καταβαλεῖν, ἐναποβρέξῃς τοῦτο σησαμίνῳ ἐλαίῳ. PONTED.

9, 8 ALIQVI FLOREM) Eadem Plin, 19, 5 ſ. 23.

9, 9 COLVMELLA) 11, 3, 53. SCHOETTG.

9, 10

circa Apriles Cal. pingui loco, humido, fubacto [b], ita vt minoribus [c] foffulis ad lineam directis bina aut terna grana femipedis fpatio difcreta ponantur. dehinc ftercore folum tegatur, & herbae fubinde vellantur, vel per hiemem fupra ftramina iaciantur primo vere tollenda. hinc poft triennium nafcentur afparagi. Sed expeditior ratio eft, fi afpara-
11 gorum fpongias [cc] ponas, quae cito fructum miniftrent. Hae fic fient: Semina afparagi quanta tribus digitis comprehendere poffis [d], poft Idus Febr. pingui & ftercorato folo [e] in fingulis foffis pones [ee], & leniter obrues. his coëuntibus, radix connexa nafcetur, quae appellatur fpongia. Sed & haec moras habet. nam per biennium in feminario fuo eft ftercore & affidua runcatione [f] nutrienda [ff]. deinde [g] poft aequinoctium autumni transferetur, & vere afparagum dabit. has erit vtilius comparare, quam longa expectatione nutrire. eas tamen in fulcis difponemus, fi loca ficca funt, inter medios fulcos; fi humida, in fummitate fulcorum. Humor fpongias afparagorum tranfitu fuo
12 debet tantum [h] rigare, non [i] fiftere. Afparagum, quem primo protulerint, confringere debemus non auellere, ne adhuc inualidam moueamus fpongiam: caeteris annis auellendus eft, vt oculos fuae [k] germinationis aperiat: quia fi deinceps refringas, loca quae foecunda effe confueuerunt, remanente afparagi radice claudentur. [Miniftrabunt [l] autem vere: &] autumno referuabis [ll] eum, de quo fumturus es femina. poftea
13 fcopas eius incendes, tunc circa hiemem fpongiis adiicies ftercus & cinerem. Hoc menfe ruta feritur locis apricis, folius cineris infperfione contenta. Loca defiderat altiora, vnde humor elabitur. fi ponas femina eius adhuc claufa folliculis [m], fingulatim manu debebis affigere. Si iam minuta funt, fparfa iactabis, & raftro obducta cooperies [n]. Caules eius, qui inclufis feminibus nati fuerint, fortiores erunt, fed fero nafcentur. Ramuli eius cum aliqua corticis parte conuulfi verno [o] tempore pro plantis tenebunt [p]: to-
14 ta vero translata morietur. Nonnulli ramulos eius pertufae fabae inferunt vel bulbo, atque ita obruunt alieno vigore feruandos. Profequuntur etiam maledictis, & maxime in terra foluti lateris ponunt, quod prodeffe certiffimum eft. fed (vt afferunt) melius furtiua proueniet [q]. fub fici arboris vmbra libentius acquiefcit [r]. non effodi herba [s], fed
15 optat [t] auelli. immundae [u] mulieris formidat attactum. Ab hoc menfe vsque in Octobrem

VARIETAS LECTIONIS.

b) *fubacto, ita vt* om. *P.* c) *in min. P.* cc) *ffongeas* hic & faepe *Lugd.* d) *poteris P.* e) *loco P. Lugd.* ee) *ponis* —— *obruis Lugd.* f) *truncatione Lugd.* ff) *nutrita P. Lugd.* g) *Denique I. B. R.* h) *tantum* om. *P.* i) *non etiam tangere vel fiftere P.* k) *ipfius Lugd.* l) *Min.* —— *&* om. *P.* ll) *feruabis Lugd.* m) *fofficulis P.* n) *operies. Clauies qui P.* o) *vere pro P.* p) *erunt P.* q) *proueniunt I. B. R.* r) *acquiefcunt P.* s) *herbam I. B. R. herbas P.* t) *optat* deeft *P.* u) *immundae* —— *attactum* om. *P.*

NOTAE VARIORUM.

9, 10 ASPARAGOS) Col. 11, 3, 43. SCHOETTG.

9, 11 INTER MEDIOS SVLCOS) Videtur igitur *fulcum* pofuiffe pro parte elatiore inter duas depreffiores: vide quae difputantur ad Varr. 1, 29, 3.

9, 11 SISTERE) Non intellecta vis huius verbi intranfitiua pro *ftare*, peperit gloffema ineptum Codicis Medicei, quod fupra produximus.

9, 13 RVTA) Col. 11, 3, 38 it. Plin. 19, 8 f. 45 vbi pleraque.

9, 14 PROSEQVVNTVR MALEDICTIS) vt ocimum, de quo Plin. 19, 7 f. 36 & Perfius, cum *ocima cantare* 4, 22 dixit pro maledicta ingerere. Ita etiam Plin. l. c. de cumino, *precantur ne exeat*; vbi Theophraftum 7, 3 & 9, 9 H. Pl. laudat Harduinus.

9, 14 MELIVS FVRTIVA) Etiam hoc habet Plin. 19, 7 f. 37 *Rutam furtiuam tantum prouenire fertilius putant, ficut apes furtiuas peffime.*

9, 14 IMMVNDAE MVLIERIS) id eft, menftruatae: fuffragatur Plinius 28, 7 f. 23 *nouellas vites eius tactu in perpetuum laedi: rutam & ederas* res medicatiffimas, *illico mori.* Nofter

brem totum coriandrum feritur. amat terram pinguem, fed & macro folo nafcitur. femen melius putatur, quod vetuftius fuerit: delectatur humore. fatum bene cum olere quocunque nafcetur. Hoc menfe cucurbita ferenda eft. amat folum pingue, humidum, 16
ftercoratum, folutum. Hoc in cucurbitis infigne eft, quod longas pariunt & exiles femina, quae in earum ceruice nafcuntur: quae in ventre fuerant, cucurbitas faciunt craffiores: quae in fundo, latas, fi inuerfis cacuminibus obruantur. Vbi adolefcere coeperint, adminiculis [uu] adiuuentur. quae feruantur ad femina, vsque ad hiemem in fua vite dependeant, deinde fublatae in fole ponantur, aut fumo: aliter femina putrefacta depereunt. Hoc menfe blitus feritur folo qualicunque, 17
fed culto. olus hoc neque runcandum eft neque farculandum. cum femel natum fuerit, ipfum fe per multa fecula feminis fui deiectione reparabit, vt, etiam fi velis, vix poffit aboleri. Nunc etiam ferpyllum feritur plantis & femine, fed [x] vetuftate meliori. laetius frondebit, fi iuxta pifcinam vel lacum, vel putei margines conferatur. Anifum [y] quoque & cyminum nunc bene feritur, locis [z] laetioribus melius prouenit, itemque caeteris, fi humore iuuetur & ftercore.

X. Locis temperatis menfe Martio vel Aprili mala Punica feremus; calidis vero & ficcis, Nouembri: amat haec arbor folum cretofum, macilentum, fed in pingui etiam prouenit. regio illi eft apta, quae calida eft. feritur plantis de matrum radice deuulfis †. Sed quamuis multis generibus feratur, melius tamen ramus eius cubitalis [a] incifus manubrii craffitudine, & capite vtroque acuta falce leuigatus, fcrobi velut obliquus immergitur: prius tamen porcino ftercore & in capite, & in parte, quae ima eft, oblinatur, vel in crudo folo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius proueniet, 2
fi ponendus ramus gemmata ‡ iam matre fumatur. Sed qui in fcrobe deponit, fi tres lapillos in ipfa radice conftituat, prouidebit, ne poma findantur. Curandum ne virgula inuerfa deponas. Creduntur acida fieri, fi rigentur affidue: nam ficcitas in his & fuauitatem praeftat, & copiam. cuius tamen nimietati aliquid debet humoris opponi. Circumfodi autumno debet, & verno. Si acida nafcantur, modicum laferis cum vino tritum per fumma arboris cacumina oportet [b] infundi, vel ablaqueatis radicibus tedae clauus infigi. Alii algam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli ftercus mifcent afininum atque porcinum. Si florem non continet, vrinam veterem compari menfura aquae temperabis, & ter per annum in radicibus infundes [bb]. vni arbori amphora ingefta fufficiet. vel amurcam mittes infulfam, vel algam radicibus iunges, & bis rigabis in menfe;

VARIETAS LECTIONIS.

uu) *adminic. Lugd. amin.* rellqui. x) *fed vet. mel.* om. *P.* y) *Aneum & P.* z), *Locisque P.*
[T. X.] †) *diuulfis Lugd. Cr.* a) *cubitularis P.* ‡) *gemante Vlit. ad Grat. 144. & Lugd. gemata iam* om. *P.* b) *debet P.* bb) *fundes Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

Nofter preffe fecutus eft Florentinum, qui Geop. 12, 25 *μιμιασμένον* in hoc ipfo argumento nominat.

9, 16 IN CVCVRBITIS INSIGNE) Eadem Col. 10, 380 & 11, 3, 49.

10, 1 MALA PVNICA) V. Geop. 10, 29. Pleraque huius capitis habet etiam Crefc. 5, 13.

10, 1 MATRVM RADICE) Vlitius ad Gratium v. 132 ex MS. emendat *matre radice*, quod eft per adpofitionem, vt *faxo filice* apud Liuium, *termes virga* apud Gratium. SCHOETTG. Nihil mutare volui. Totam plantam dici *matrem* apparet f. 2 *gemmata mater* non de radice fola intelligi certe poteft. *Matrum* quoque eft apud Crefcentium.

10, 2 NE VIRGVLA INVERSA) Quidni? Hoc ipfum remedium laudat Africanus Geop. 10, 30 *ὁμοίως δὲ κἂν κατακέφυλλα φυτευθῶσιν, οὐ χαλῶσιν.*

10, 3 SI ACIDA NASCANTVR) Eadem remedia habet Col. 5, 10, 15. *Lafer* autem intelligi, non Cyrenaicum illud, fed in Perfide,

ſe; vel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere; vel corio anguis
4 inuoluere. Si crepant poma, lapidem in media arboris radice ſupponis, vel ſquillam
circa arborem ſeris. Et ſi, dum [c] pendent poma, tenacibus, ficut in arbore habentur,
intorſeris, in totum annum ſine corruptione ſeruabis [d]. Si vermibus laborant, tangis
radices felle bubulo, & continuo moriuntur: aut [dd] clauo aeneo ſi vermes eosdem pur-
ges, difficile naſcentur: vel aſini vrina ſtercori admiſta porcino vermibus obuiabit. Ci-
nis cum lixiuio circa Punici truncum frequenter infuſus, laeta & fructuoſa reddit arbu-
5 ſta. Aſſerit Martialis candida in his grana fieri, ſi argillae & cretae quartam partem gy-
pſi miſceas, & toto triennio hoc genus terrae radicibus eius adiungas. Idem dicit mi-
rae magnitudinis fieri, ſi olla fictilis obruatur circa arborem Punici, & in ea ramus cum
flore claudatur, ne reſiliat ligatus ad palum: tunc cooperta olla contra aquae muniatur
6 incurſus. autumno patefacta ſuae magnitudinis poma redhibebit. Multa [e] in Punico ipſe
aſſerit poma procedere, ſi tithymalli & portulacae ſuccus aequaliter mixtus ante quam
germinet, trunco arboris adlinatur. Inſeri poſſe affirmat † de ramorum connexione,
vt medulla vtrinque diuiſa ſe iungat. In ſe tantum inſeri poteſt circa Apriles Calend.
menſe Martio vltimo. Sed ſecto trunco ſurculus recentiſſimus ſtatim debet inſeri, ne
7 mora exiguum, qui ineſt, ſiccet [ee] humorem. Punica mala ſeruantur, ſi picatis [f] pe-
diculis ordinata ſuſpendas. Aliter: Lecta integra in aqua marina vel † muria feruente
mergantur, vt combibant. poſt triduum ſole ſiccentur, vt ſub dio [ff] nocte [g] non ma-
neant: poſt in loco frigido ſuſpendantur. cum volueris vti, aqua dulci pridie macera-
8 bis. Feruntur [gg] haec pomis recentibus aemulari. Item ſi a tactu inuicem ſeparata paleis
obruantur. Item foſſa fit longa, & cortex eiusdem magnitudinis [h] paratur, cui mala
acutis ſurculis ſuis affiguntur. tunc inuerſus cortex ſupra foſſam ponitur, vt mala ſine
9 terrae tactu ſubterpendentia ab humore defendat. Item ſi induantur argilla, & ea ſicca-
ta loco frigido pendeant. Item ſi feriola [i] ſub dio obruatur, quae habeat arenas vsque
ad medium, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis ſingulis, vel ſambuci vir-
gulis, & ita ſeparata in arenis figantur, vt ipſa quatuor digitis emineant ab arena. Hoc
&

VARIETAS LECTIONIS.

c) *dum* om. *P.* d) *ſeruantur P.* dd) *aut clauo — arbuſta* om. *P.* e) *multa — adlinatur* om. *P.* †) *firmatur Lugd.* ee) *exiccet P. Creſc.* f) *picatis — Aliter* om. *P.* †) *vel muria feru.* om. *P.* ff) *diuo Lugd.* hic & alias *I. B. R.* *vt ſub diuo nocte permaneant Cr.* g) *nocte* om. *P.* gg) *Feruntur — operitur* om. *P.* h) *latitudinis Lugd.* i) *olla Cr.*

NOTAE VARIORVM.

fide, Media vel Armenia natum, vult Io. Rhodius ad Scribo. c. 67 p. 127.

10, 4 SI CREPANT POMA) Haec ex Africano Geop. 10, 30 & Col. 5, 10, 16 ex quo & plura. SCHOETTG.

10, 4 ASINI VRINA) humanam ſubſtituit Paxamus Geop. 10, 34 & Col. 5, 10, 15.

10, 5 POMA REDHIBEBIT) In tribus vetuſtis Florentinis codicibus tres inter ſe diſſimiles huius verbi *redhibebit* lectiones reperiuntur; in perantiquo *perhibebit*, in altero *reddere debebit*, in tertio *redhibebit*, vt in vulgatis libris, & in Vaticanis manu exaratis. Creſcentius l. 8. c. 7 tranſcripſit: *exhibebit*. Idem Palladius eadem de re praecipiens l. 6. c. 6 ſic: *pro vaſculi magnitudine pomum reddit*. PONTED.

10, 6 SI TITHYMALLI) Eadem Democritus Geop. 10, 35.

10, 6 MEDVLLA VTRINQVE DIVISA) Eadem fere ratio quam in vite tradidit Febr. 33.

10, 7 PVNICA MALA SERVANTVR) Berytius Geop. 10, 38 Columella 12, 44. SCHOETTG.

10, 7 PICATIS PEDICVLIS) Creſcentius 5, 13 *appendiculis* habet, ſiue librarii errore, ſiue quod ea aetas *appendiculas* vocauit, a quibus penderent fructus, eaque res fugit diligentiſſimum Freſnium.

10, 10

& sub tecto in scrobe [bipedanea] fieri potest, & vtilius est ad seruandum, si cum [k] ramo longiore tollantur. Aliter: In feriola cui ad medium aqua mittatur, suspenduntur 10
mala, ne humorem tangant, & seria clauditur, ne ventus irrumpat [l]. Item in dolio
intra ordeum sic ordinantur, ne se inuicem tangant: [&] dolium desuper operitur. Vinum de malis granatis conficies hoc modo: Grana matura purgata diligenter in palmea [m]
fiscella mittis, [&] in cochlea exprimis, & lente coques vsque ad medietatem: cum refrixerit, picatis & gypsatis vasculis claudes. Aliqui [n] succum non excoquunt, sed singulis sextariis libras mellis singulas miscent, & in praedictis [o] vasculis ponunt & custodiunt.
MENSE Martio citri arbor quatuor † modis seritur, semine, ramo, talea [p], claua. 11
amat terram rarioris naturae, caelum calidum, humoremque continuum. si granis velis serere, ita facies: terram in duos pedes fodies, cinerem miscebis, breues areas facies, vt vtrinque per canales aqua discurrat. in his areis palmarem [q] scrobem manibus aperies, & tria grana [r] deorsum verso acumine iuncta constitues, & obruta quotidie rigabis. citius procedent, si beneficio aquae tepentis vtaris. Natis [s] germinibus semper 12
proxima herba runcetur. Potest hinc trima planta transferri. Si ramum velis ponere,
non amplius sesquipede debebis immergere, ne putrescat. Claua [t] seri commodius est,
quae fit manubrii crassitudine [u], longitudine cubitali, ex vtraque parte leuigata, nodis
& aculeis recisis, sed integra summitate gemmarum, per quas spes futuri germinis intumescat. Diligentiores & fimo bubulo adlinunt vtrinque, quod summum est, vel ma- 13
rina alga vestiunt, vel argilla subacta, partis vtriusque extrema cooperiunt, atque ita in
pastinato solo deponunt. Talea & gracilior & breuior esse potest; quae similiter vt claua mergetur. sed talea palmis duobus supersit: claua omnis obruitur. in spatio non desiderat interualla maiora. aliis arboribus non debet annecti. Calidis locis, sed irriguis, 14
& maritimis maxime gaudet, quibus humor exundat. Sed si quis hoc genus, vt in regione frigida nutriatur, extorquet, loco vel parietibus munito, vel in meridianam partem verso disponat hanc arborem. sed hibernis mensibus tectum [x] straminе velet agresti:
vbi aestas refulserit, aëri arbor nuda & secura reddatur. Talea siue claua eius calidissimis regionibus, & per autumnum ponitur: frigidissimis Iulio & Augusto positas, & 15
quotidianis rigationibus animatas, ipse vsque ad poma & magna incrementa perduxi.
Citreum iuuari creditur, si cucurbitae vicinis locis serantur: quarum vites etiam combustae

VARIETAS LECTIONIS.

k) *non Cr.* l) *erumpat Cr.* m) *palmeam fiscellam Cr.* n) *Aliqui — custodiunt* om. *P.* o) *praedicto vase custodiunt Lugd. I. B. R. Cr.* †) *multis Lugd.* p) *talea claua* om. *P.* q) *palmarem* om. *P.* r) *genera P.* s) *Natis — transferri* om. *P.* t) *Clabam Cr*, & ita semper *Claua* — ad *s.* 16 om. *P.* u) *grossitudine Cr.* x) *tectum* omn. praet. *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

10, 10 INTRA ORDEVM) ἐν ἐυρῷ σίτῳ Berytius l. c.

10, 11 CITRI ARBOR) Citri nomine duae veniunt arbores, malus medica, & θύον, ex qua mensae citreae fiebant. Salmasius de homonymis hyles iatricae c. 67; Bodaeus a Stapel ad Theophr. hist. plant. 4, 4 p. 327. SCHOETTG. add. Needham ad Geop. 10, 7 no. *a*: vbi docet *citrum* esse, quae in vulgaribus linguis hodie id nomen habet, *vn Citronnier* &c. adde quae dicemus ad s. 16.

10, 12 CLAVA SERI) Illa scribendi ratio, quam in Crescentio notauimus, *v* & *b* permutatis, non tantum optimis quibusque codicibus familiaris est, sed inde diminutum *clabula* tanquam vox peculiaris ex Nonio refertur in thesauro Fabriano. Caeterum *clauam*, κορύνην & πάσσαλον, *taleam* ita distinguit Anatolius Geop. 10, 8 vt *claua* sit ramus ita in arcum incuruatus, vt duo extrema pangantur in terra, ipsumque germen erumpat ex summa *flexura*, quam *fornicem*, haec enim est καμάρα, appellat: *talea* autem incuruari non potest, sed inuersim κατὰ κεφαλῆς parte acutiore depangitur, vnde πασσάλω

 h.e.

ftae vtilem citri arboribus cinerem praebent. Gaudent affidua foffione. hinc proueniunt
16 poma maiora. Nifi quae arida funt, rariffime debemus abfcidere [y]. Inferitur menfe Aprili locis calidis, Maio frigidis, non fub cortice, fed fiffo trunco circa ipfas radices. Inferitur & piro, vt quidam [volunt [z],] & moro, fed [a] infiti furculi qualo [b] defuper omnino muniendi funt, vel fictili vafculo [c]. Afferit Martialis apud Affyrios [d] pomis hanc arborem non carere: quod ego in Sardinia [& [e] in] territorio Neapolitano in fundis meis comperi (quibus folum & caelum tepidum eft, [& [f]] humor exundans [g]) per gradus quosdam fibi femper poma fuccedere, cum maturis fe acerba fubftituant, acerborum vero aetatem florentia confequantur, orbem quendam continuae foecunditatis fibi
17 miniftrante natura. Feruntur acres medullas mutare dulcibus, fi per triduum aqua [h] mulfa femina ponenda macerentur, vel ouillo lacte, quod praeftat. Aliqui menfe Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita vt altera parte non exeat: ex hoc humorem fluere permittunt, donec poma formentur: tunc foramen luto replent:
18 fic quod eft medium, fieri dulce confirmant. Citreum & in arbore poteft per [i] totum annum propemodum cuftodiri [l]: melius fi vafculis quibuscunque claudatur. Si velis legere atque feruare, nocte luna latente debebis cum ramis foliatis carpere, & fecreta difponere. Alii fingula vafis fingulis claudunt, vel [m] gypfo adlinunt, & opaco loco ordinata cuftodiunt. Plerique in [n] cedri fcobe, vel [in [o]] ftraminibus minutis, vel in paleis
19 tecta feruant [p]. MESPILA locis calidis maxime gaudent, fed irriguis; tamen frigidis

VARIETAS LECTIONIS.

y) *abfcidere Lugd.* hic & alias *I. B. R.* *& Com. abfcindere* al *vid. Pall. Iun. 2, 2.* z) *volunt & moro* om. *Lugd.* a) *fed — vafculo* om. *P.* b) *qualo — funt* om. *Lugd.* c) *clauduntur Lugd.* d) *Sirios Lugd.* e) *& in* om. *P. Pal. & Lugd.* f) om. *&* etiam *Lugd.* g) *eft* add. *P.* h) *aqua* om. *I. B. R.* i) *per totum annum* om. *P.* l) *toto anno feruari. Melius quã fi P.* m) *vel gypfo adlinunt* om. *P.* n) *in — vel* om. *P.* o) *in* om. *Lugd. I. B. R.* p) *feruarunt P.*

NOTAE VARIORVM.

h. e. *slani* nomen inueniffe videtur. Nofter deponi tantum transuerfam & iacentem iubet clauam, quo modo vites profterni e Columella vidimus, nulla curuaturae mentione iniecta.

10, 16 POMIS NON CARERE) An *nunquam carere*, vt in vernacula Palladii interpretatione: *ed afferma Marziale che in Affiria quefti arbori hanno tutto l' anno frutto.* Sed id etiam Palladius ftatim docuit f. 16. De huiusmodi ftirpibus hofce verficulos vernacula lingua prodidit Aloyfius Alamannus lib. 5.

Dico il giallo limon, gl' aranci, e' i cedri,
Ch' entr à i fini fmeraldi al caldo, al gielo,
[Chè Primauera è loro ounnque faglia
Ouunque afcenda il fol] pendenti, & frefchi
Et acerbi, & maturi han fempre i pomi,
E' nfieme i fior.

PONTED. Adiiciamus Plinii locum elegantem 12, 3 f. 7 de citro, quam hic *Affyriam malum* vocat, *Omnibus horis* (vt *genitalem horam anni* alias verdixit) *pomifera eft, aliis cadentibus, aliis maturefcentibus, aliis fubnafcentibus —— nifi apud Medos & in Perfide nafci noluit.* Palladius igitur forte primus eft, qui huius arboris extra Mediam conualefcentis meminit, quae poftea non in Italia tantum, Hifpania Galliaque coli fe paffa eft, fed in ipfum feptentrionem translata fructus edidit, quanquam bonitate inferiores his, qui fub clementiore fidere educantur. Non ignoro, quid de hac re difputetur v. g. apud Spanhem. de vfu & praeft. num. diff. 6 p. 329 fq. Sed illum fequor characterem, quem indicat Palladius, *orbem continuae foecunditatis*: quidquid fit de mira totius generis varietate, quam elegantiffime, vt reliqua, quae ad cultum & naturam eius arboris pertinent, perfequitur Io. Bapt. Ferrarius eleganti libro, quem vocat *Hefperides*: de qua appellatione, ad quem fructum pertineat, praeclare etiam meritus eft, quem modo laudabam, Spanhemius.

10, 16 IN SARDINIA) h. e. vt explicat Sylburgius, in Neapolitano Sardiniae territorio. Nam & Ptolemaeus Sardiniae Neapolim agnofcit, Geogr. l. 3. SCHOETTG. Illud [*& in*] nobis pepererunt, qui *Neapolin* illam principem hodie regni cognominis cogitantes, a Sardinia remouendam putarunt.

10, 16 PER GRADVS QVOSDAM) Theophraftus hift. pl. 4, 4 Φέρει δὲ τὰ μῆλα πᾶσαν ὥραν. τὰ μὲν γὰρ ἀφῄρηται, τὰ δὲ ἀνθεῖ, τὰ δὲ ἐκπέττει. SCHOETTG.

10, 18 VEL GYPSO ADLIN.) Vid. Geop. 10, 10.

10, 19

gidis quoque proueniunt: magis sabulone pingui, atque [q] glareosa terra, cui arena per-
mista est, vel argilla cum saxis. serenda est taleis [r] mense Martio vel Nouembri, sed
solo stercorato & subacto, ita vt vtrumque caput taleae stercus obducat. Sunt eius in-
crementa tardissima. amat putari atque [s] circumfodi, & parco humore inter siccitates
saepe resoneri. Seritur & semine, sed in longiorem speratur aetatem. Si vermibus oc- 20
cupatur, stilo aereo purgandi sunt, & amurca, vel humana vetere vrina, vel viua cal-
ce perfundendi, sed parcius propter arboris noxam, vel aqua decocti lupini. Si [t] puta-
tur hinc arbor sterilis fieri, fimus & cinis vitium simul si radicibus infundantur, fertilem
reddunt. Si formicae molestae sunt, rubrica cum aceto & cinere temperata necabuntur. 21
Si poma labuntur, frustum de eius radice praecisum in media trunci parte figatur [tt]. In-
seritur mense Februario in se & in piro, & in malo. surculus tamen eius ex arbore me-
dia debet assumi: nam de summitatibus vitiosus est. in trunco fisso inserenda est: nam
corticis macies ieiuna nil nutriet. Mespila ad seruandum leguntur necdum mitia, quae 22
& in arbore diu durabunt, vel in vrceolis picatis, vel in ordinem suspensa, vel [u], vt
quidam, posca [vel sapa] condita. Die serena legantur ac media, & paleis obruantur
discreta, ne ea vicissim tactus afficiat. Vel cum pediculis lecta semimatura, & salsa aqua
per dies quinque macerata. postea saepe infundantur, vt enatent. Seruantur & melle,
sed si minus matura collegeris. CALIDIS locis fici planta radicata Nouembri men- 23
se, temperatis Februario, frigidis melius [x] Martio vel Aprili ponenda est: si taleam vel
cacumen ponas; vltimo Aprili, cum ei se viridior succus infuderit. Plantae in scrobe
depositae lapides substituendi sunt, ad radicem fimo terra miscenda est. Si loca frigida
sunt, plantarum cacumina diuisis cannae internodiis defendantur a frigore. Si cacumen 24
velis ponere, trisulcum [y] ramum bimum vel trimum ab australi parte decidas [z], & sic
obrues, vt diuisa cacumina terra interiacente velut tres surculos reddant. Taleam sic
ponemus, vt caetera, cui leuiter ab infima [a] parte diuisae lapidem mergemus in fisso.
Ego mense Februario vltimo vel Martio in Italia plantas grandes ficorum per pastinatum
solum disposui, & eo anno poma peperere supra comprehendendi felicitatem, velut tri-
buta reddentes. Legendae sunt plantae, in quibus frequens nodus extuberat [b]: steriles 25
creduntur, quae nitidae sunt, & oculos suos per longa internodia distulerunt. Si plan-
tam fici prius [c] nutrias in seminario, & maturam transferas in scrobem, poma genero-
siora

VARIETAS LECTIONIS.

q) *aut Lugd.* r) *taleis* om *P.* s) *atque — resoneri* om. *P.* t) *sed I. B. R. Cr. Lugd.* tt) *figimus P.* u) *vel* —— *condita* om. *P.* *vel vt quidam pasca condita I. B. R.* *vel sapa* om. *Lugd.* x) *melius* om. *P. Cr.* y) *trisulcum* om. *Cr.* z) *decides Lugd.* a) *sima P.* *vna Cr.* quod ortum videtur ex *ima*. b) *exuberat Cr. Lugd.* c) *prius* om. *P. Cr.*

NOTAE VARIORVM.

10, 19 SERENDA EST TALEIS) Desideratur verbum; nam *mespila* cum verbo *est*, proximisque *aliis amat*, *seritur* non conueniunt. Deerit fortasse *arbor*, vt Tit. 10. de Malo Punico: *Locis temperatis*, inquit, *mense Martio vel Aprili mala punica seremus; calidis vero, & siccis Nouembri. Amat haec arbor solum cretosum.* PONTED.

10, 20 IN LONGIOREM SPERATVR AETATEM) factura nepotibus vmbram, & fructu profutura alteri demum saeculo.

10, 23 CALIDIS LOCIS) Haec ex Didymo Geop. 10, 45. SCHOETTG. Adde Cresc. 5, 10 vbi totam prope ficus disciplinam a nostro mutuauit.

10, 23 VLTIMO APRILI) Nimis sera fici satio extremo Aprili censenda est; Quare perlibenter ad Crescentium accedo qui 5, 10 excerpsit: *Vltimo Martii vel mense Aprili.* Quod & ipso Palladio auctore probatur; haec enim infra ab eodem tradita memoriae sunt: *Nam* (Martio nimirum) *ficulnea cacumina obtununtur vtiliter, cum tumescunt, vt plantas faciant, si earum copia non abundat.* PONTED.

fiora producet. Aliqui [d] multum prodesse confirmant, si plantam fici diuiso squillae bul-
bo interfitam strictamque vinculis collocenus. Scrobes amat altas, intervalla maiora,
26 terrae genus durum, & gracile, & siccum pro vtili sapore pomorum. prouenit & pe-
trosis atque asperis: tamen potest locis prope omnibus seri. quae in montanis & frigidis
locis nascuntur, quia minus lactis habent, ad siccitatem durare non possunt: vsus illis in
viridi est, melioris magnitudinis, & saporis arguti. quae nascuntur in campis & locis
27 calidis, & pinguiores sunt, & in siccitate durabiles. Si genera numerare velimus, im-
mensum est: sufficit, quod omnibus aequa cultura est. illa distantia est, quod in Caricis
melius alba seruatur: in locis nimie frigidis praecoquas ficus seramus, quae cito veniant,
vt ante imbres genus hoc possit occurrere; calidis vero & aestuosis eas, quae sero ma-
turant. Gaudet assidua fossione. per autumnum proderit, si stercus admoueas, praeci-
pue de auiariis. recidenda sunt in ea quae aut putria, aut male nata repereris: & ea ra-
28 tione putanda est, vt inclinata per latera possit expandi [e]. In locis humectis ficus sapo-
ris obtusi est, cui circumcisis contra hoc radicibus aliquantus cinis debet affundi. Aliqui
inter ficarias caprifici arborem serunt, vt non sit necesse per singulas arbores pro reme-
dio eadem poma suspendi. Mense Iunio, circa solstitium caprificandae sunt arbores fici,
id est suspendendi grossi ex caprifico, lino, velut ferta [f] pertusi. Si hoc desit, abrota-
ni virga suspenditur; aut callum, quod in vlmeis foliis inuenitur, aut arietina [g] cornua
circa radices arboris obruuntur; vel truncus arboris, quo loco turget, scarificandus est,
29 vt possit humor effluere. Ne vermes patiatur, ramum terebinthi, vel lentisci taleam
cum plantis fici cacumine ponemus inuerso. vncinis aereis tollendi sunt vermes [h] ex fico.
Alii amurcam, alii veterem vrinam ablaqueatis radicibus miscent. Alii bitumen [i] &
oleum, aut solam calcem viuam latebris vermium liniunt. Si formicae molestae sunt,
rubrica, butyro, & pice liquida mista circa truncum debet induci. Alii coracinum pi-
30 scem contra formicas in arbore suspendendum esse confirmant. Si fructus suos velut
aegra proiiciet, alii rubrica, aut amurca insulsa mista aqua arborem liniunt [l]; vel can-
crum

VARIETAS LECTIONIS.

d) Hinc ad f. 31. om. *P.* e) *incidi Lugd.* f) *ferra Asc. & Com. sera* G. *Gy. serta I. B. R. I. I. Lugd.* g) *arietina — obruuntur* om. *Lugd.* h) *vermes* om. *Lugd.* i) *vitimen Lugd.* l) *linunt Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

10, 28 ALIQVI INTER FICARIAS) Plin. 15, 19 f. 21 add. Colum. 11, 2, 56.

10, 28 VELVT SERTA) Emendari iubet Scaliger ad Varr. R. R. 3, 6, 1 *velut linea serta.* Nam *serta* est *τὸ σχοινίον*, funiculus. Sic noster alibi Iul. 6, 2 *Cum serta, quae appensa sunt, auferantur.* Deriuatur autem a *sero*, vnde *series*, ἡ συνάφεια, τάξις, vt docet Salmasius ad Soli. c. 23 p. 187 vnde *sertum*, (quod est participium praet.) pro connexione florum accipitur. Adde Lipsium Ant. Lect. lib. 3 p. 120. SCHOETTG. Recepimus emendationem Scaligeranam, in quantum ea laudatis in V. L. auctoribus conuenit. *Serta* (int. corona) vox proba, substantiue poni solita, & ad hanc rem aptissima, quod ex locis in Fabrianum thesaurum congestis manifestum est: quam vocem hic reponendam esse sola coniectura nixi vidimus, cum locum laudatum Plinii illustraremus in Chrestom. Plin. p. 536, eademque quid *serta* esset populariter explicaremus. Nempe *serta* hic est, quem *carpophoron*, *Fruchtschnur* nominant architecti: flores, fructus, cepae, & quid non, ita colligata, vt funem quasi vnum efficiant: ita hic *grossi lino pertusi* h. e. traiecti & ita connexi, faciunt sertam. Talem *sertam* ita describit Apicius 1, 4 *Folia rosarum lino inseres, & sutiles facies.* Propius etiam ad rem nostram facit noster Varro 1, 41, 5. *Resticulas per ficos maturas perserunt* &c.

10, 29 SI FORMICAE) Haec remedia cum aliis etiam habet Paxamus Geop. 13, 10.

10, 29 CORACINVM) κορακῖνον Paxamo, *Saperidam* aliis, *Platistacum*, *Platacem*: auctoritates habet Needh. ad Geop. l. c.

10, 30 SI FRVCTVS) Democritus Geop. 10, 48. SCHOETTG.

10, 33

crum fluuialem cum ramo rutae suspendunt; vel algam marinam, vel fascem lupinorum;
vel radici terebratae cuneum figunt, vel securi arboris corium saepe proscindunt. Cum
folia incipiunt producere fici, vt fructum multum & pinguem ferant, in principio ger-
minis cacumina summa decutimus, vel illud tantum cacumen, quod ex arboris medie-
tate procedit. Si maturam ficum vis serotinam facere, incipientes grossos decute, cum 31
illis fabae fuerit magnitudo. Vt ficus cito maturet, succo [m] cepae longioris cum oleo &
pipere mixto vnge poma, quando grossi incipiunt subrubere. Aprili mense ficum de-
bemus inserere inter corticem: vel si nouellae arbores sunt, fisso ligno, quod statim [n]
operiendum est & [o] ligandum, ne ventus introëat. Melius comprehendunt, si circa 32
terram recisa inserantur arbusta. Aliqui & Iunio mense inserunt. Surculus legendus
est anniculus: inutilis enim creditur maioris vel minoris aetatis. Inoculari ficus locis
siccis Aprili, humidis [p] melius Iunio [q] mediante poterit, Octobri mense locis tepidis.
Propagari ficus ramis potest. inseritur autem in caprifico, in moro, in platano, & ocu-
lis, & surculis. Ficus virides seruari possunt vel in melle ordinatae, ne se [r] inuicem 33
tangant, vel singulae intra viridem cucurbitam clausae, locis vnicuique cauatis, & item
tessera, quae secatur, inclusis, suspensa ea cucurbita vbi non sit ignis vel fumus. Alii
missas ficus recentes, minus maturas, in nouo vase fictili lectas cum pediculis, & a se
separatas recludunt, & in dolio vini pleno vas natare permittunt. Martialis dicit, Ca- 34
ricas per genera multa seruari, cum ratio vna sufficiat. Ergo hoc genere, quo Cam-
pania tota custodit, seruare debemus. in cratibus ficus expanditur vsque ad meridiem, &
adhuc mollis in qualum refunditur. Tunc calefacto furno ad panis coquendi modum
suppositis tribus [s] lapidibus, ne ardeat qualus includitur, & clauso furno vbi discocta ficus
fuerit, sicut est calida, interpositis [t] foliis suis, in vas fictile conditur bene picatum den-
sius pressa, & operculo diligenter obducitur [u]. Si pluuiis abundantibus crates non possis 35
expandere, sub tecto eas ita ponis, vt semipede erigantur a terra, & eas ad vicem solis,
cinis [calidus [x]] subiectus vaporet, & subinde ficus, sicut est diuisa, vertatur, vt fico-
rum coria siccentur, & pulpae [y] tunc duplicatae in cistellis seruentur, aut loculis. Alii
maturas mediocriter ficus & diuisas in cratibus expandunt toto sole siccandas, & recipiunt
[eas]

VARIETAS LECTIONIS.

m) *suco caepae* hic & saepe *Lugd.* n) *statim* om. *P.* o) *& lig.* om. *P.* p) *humidis* om. *P. Lugd.* q) *Iulio Lugd.* r) *se contingant P.* s) *suppos. lapidibus fuerit ficus cocta.* t) *interposita.* u) Hinc vsque ad finem *s. 36* om. *Pol.* x) *calidus* om. etiam *Lugd.* y) Hic interpung. *I. B. R. Asc.*

NOTAE VARIORVM.

10, 33 TESSERA, QVAE SECATVR) h. e. quadrata particula, quae, vt in *emplastratione*, recisa ad locum claudendum reponitur. Afric. Geop. 10, 56 vocat μέρη τινὰ σπλαγνίοις ἐοικότα. Sunt autem σπληνία, quod notum est, linteola, emplastro illita, quibus vulnera clauduntur, a quibus ipsa etiam *emplastratio* dicta est.

10, 33 RECLVDVNT) Non aperiunt, vt alias, sed concludunt. Africanus l. c. πωμάσας τὴν χύτραν.

10, 33 VAS NATARE PERM.) Suspensum nimirum Gr. ἐπιπλεῖν.

10, 34 AD PANIS COQVENDI MODVM) Geop. 10, 54 μετὰ τὸ τὸν ἄρτον ἀφαιρεθῆναι. Nam prior modus nimis siccaret ficus.

10, 34 DISCOCTA) Vtitur hoc verbo etiam Plin. 29, 6 *Quidam denas virides in decem sextariis olei veteris discoquunt.* SCHOETTG.

10, 34 BENE PICATVM) Paxamus Geop. 10, 54 ἀπίσσωτον καινὸν κεράμιον postulat. Legit certe Palladius εὐπεπισσωμένον: & credibile est ita scripsisse Paxamum, qui illo ipso capite etiam aliquot Caricas liquida pice tinctas misceri iusserat reliquis. Permutationem illam τῶν ευ & α frequentem esse, olim obseruatum viris doctis v. g. in Palaeographia Montfauconio.

10, 35 ET PVLPAE TVNC DVPLICATAE) Praetuli interpunctionem recentiorem, cui consentit Crescentius. Pulpae sane siccari non debent, quae tanto sunt delicatiores, quo plus mellei humoris retinent. Eaedem au-
tem

[eas] nocte sub tecta. Nunc ficulnea cacumina obruuntur vtiliter, cum tumescunt, vt
36 plantas faciant, si earum copia non abundat. Vt etiam varios fructus vna ficus exhibeat, ramos duos nigrae & albae arborum [z] inter se ita vinculo stringis ac torques, vt germina miscere cogantur. sic obruti & stercorati, & humoribus iuti, vbi prodire coeperint, germinantes oculos aliqua sibi [a] annexione conglutina [b]. tunc germen adunatum parturiet
37 duos colores, quos vnitate diuidat, diuisione coniungat. NVNC & pirus vel malus inseri ac seri potest, & cydonia, & prunus inseritur, & sorba ponuntur, & morus, nono Calendarum [c] Aprilium die [d], & inseruntur pistacia, & locis frigidis pini semen aspergitur.

XI. HOC mense comparandi sunt boues, qui tamen siue de nostris capiantur armentis, siue emantur: idcirco nunc comparabuntur [a] vtilius, quia necdum sagina temporis pleni aut celare possunt fallaciam venditoris, & vitia sua, aut repugnando domitu-
2 rae contumacem pleni roboris exercere fiduciam. Haec tamen signa spectanda sunt in bobus, seu de nostro, seu de alieno grege fuerint comparandi, vt sint boues nouelli, quadratis & grandibus membris, & solidi corporis, musculis ac [aa] toris vbique surgentibus, magnis auribus, latae † frontis, & crispae, labris oculisque nigrantibus, cornibus robustis, ac sine curuaturae prauitate lunatis, patulis naribus [b], & resimis, ceruice torosa atque compacta, palearibus largis, & circa genua fluentibus, pectore grandi, armis vastis, ventre non paruo, porrectis lateribus, latis lumbis, dorso recto & plano, cruribus solidis, neruosis & breuibus, vngulis magnis, caudis longis ac setosis, pilo to-
3 tius corporis denso ac breui, rubei maxime coloris aut fusci. Melius autem boues de vicinis locis comparabimus, qui nulla soli aut aëris varietate tententur. aut si hoc deest, de locis similibus ad similia transferamus [bb]. Illud ante vniuersa curandum est, vt viribus ad trahendum comparentur aequales, ne valentioris robur alteri procuret exitium. In moribus haec consideranda sunt. Sint arguti, mansueti, timentes hortamen clamoris ac verberis, cibi appetentes. Sed si regionis ratio patitur, nullus melior cibus est, quam viride pabulum. vbi vero deest, eo ordine ministretur, quo pabuli copia, & laborum
4 coget accessio. Nunc tauros quoque (quibus cordi est armenta construere) comparabit; aut

VARIETAS LECTIONIS.

z) *ambarum ita inter se Lugd.* a) *inter se Lugd.* b) *conglutinata Lugd.* c) *Calend. Apriles I. B. R.* d) *die* om. *P.* [T. XI.] a) *parabuntur Lugd.* aa) *ac toris* om. *P.* †) *lata fronte & crispa P.* b) *auribus & simis P.* bb) *transferemus Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

tem *duplicatae seruantur*, h. e. compressae & inculcatae, contractaeque. Quae interpretatio non absurda, credo, videbitur, si quis cogitauerit, non modo *duplices* & *duplicari* dici, qui vulnerati se contrahunt (ἰλυσθεντες apud Homerum) vt ad Virg. Aen. 11, 45 Ouid. Met. 6, 293 Val. Flacc. 6, 509 Statium Theb. 3, 89 viri docti obseruarunt: sed Maximo etiam Valerio 5, 1 extr. 1 *duplicatum frigore corpus* dici, defendente eam lectionem Gronouio Obs. 4, 19 cui hic Palladii locus suppetias ferre felices videtur.

10, 36 NIGRAE ET ALBAE ARBORVM) Τὸ *arborum* cum inutile videatur, saepe additamentum existimaui; neque etiam apud Cresc. 8, 7 inuenio. PONTED.

11, 2 VT SINT BOVES NOVELLI) Haec desumta sunt ex Varrone 2, 5, 7 & Col. 6, 1. SCHOETTG.

11, 2 QVADRATIS) Malo emendare ex Columella: *quadrati, grandibus membris.* Est autem *quadratus*, qui bene compactis, robustis, & firmis membris est, staturae tamen mediocris & commodae. Suetonius Vesp c. 20 *Statura fuit quadrata, compactis firmisque membris.* Col. 7, 12 de canibus: *Probatur quadratus potius, quam longus aut breuis.* Vide Beroaldum ad l. c. Suetonii. SCHOETTG.

11, 2 LATAE FRONTIS ET CRISPAE) Crescentius 9, 64 *Lata fronte, & crispa.*

aut his signis a tenera aetate submittet: vt sint alti atque ingentibus membris, aetatis me-
diae, [&] magis quae iuuentute minor est, quam quae declinet in senium: torua facie,
paruis cornibus, torosa vastaque ceruice, ventre substricto. Vaccas etiam nunc maxi- 5
me parabimus. sed eligemus forma altissima, corporis longi, vteri capacis & magni [c],
alta fronte, oculis nigris & grandibus, pulchris cornibus, & praecipue nigris, aure se-
tosa, palearibus & caudis maximis, vngulis breuibus, & cruribus nigris [d] & paruis, ae-
tatis maxime trimae, quia vsque ad decennium [e] foetura ex his procedet vtilior. nec an-
te aetatem trimam tauros [ee] his oportet [f] admitti. Sed erit studium diligentis, amotis [ff] 6
senioribus, nouellas subinde conducere, & steriles aratro ac laboribus deputare. Grae-
ci asserunt, si mares creare velis, sinistrum tauri in coitu ligandum esse testiculum; si
foeminas, dextrum: tamen tauros diu ante abstinendos, vt cum tempus est acrius in cau-
sas dilati ‡ feruoris incumbant. Sed his armentis hieme maritima & aprica loca, aesta- 7
te opaca paremus ac frigida, montana maxime: quia melius frutetis, & his herba inter-
nascente saturantur. quamuis circa fluuios recte propter amoena loca pascantur: foetu-
ra tamen aquis tepidioribus adiuuatur, vnde magis [g] vtilius habentur, vbi pluuialis aqua
tepentes format lacunas. Tolerat tamen frigus hoc armenti genus, & potest facile hi- 8
bernare sub dio [gg]: quibus tamen septa fieri, propter iniuriam grauidarum, conuenit
laxiora. Stabula vero vtilia sunt [h] strata saxo, aut [i] glareis, aut arenis, deuexa aliqua-
tenus, vt humor possit elabi, parti meridianae obuersa propter flatus glaciales, quibus
aliquis resistere [k] debet obiectus.

XII.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *longi P.* d) *nigris &* om. *I. B. R.* e) *decimum I. B. R.* ee) *tauris* ex MS. *Vlit. ad Nemesian. 114.* SCHOETTG. f) *debet P.* ff) *vetulis amotis P. Cr.* ‡) *dilati* om. *Cr.* g) *magis* om. *Cr.* PONTED. gg) *diuo Lugd.* h) *sunt saxo, aut* om. *P.* i) *atque I. B. R.* k) *obsistere Cr.*

NOTAE VARIORVM.

crispa. Sic & Palladius infra: *alta fronte, oculis nigris, & grandibus.* PONTED.

11, 5 VACCAS) Florentinus Geop. 10, 2. SCHOETTG.

11, 5 ALTA FRONTE,) Lego: *Lata fronte*, vt Crescentius 9, 60 transcripsit. Sed & Varro 2, 5 ita est locutus: *latis frontibus:* Ita Columella 6, 1 *Fronte lata & crispa.* Ipse quoque Palladius de Bubus (vt retuli) in hoc titulo: *Latae frontis & crispae.* Id vernaculis versibus celebrauit Aloysius Alamannus lib. 2. *Quella vacca è miglior, che in ampia fronte Minacciosa hà la vista.* PONTED.

11, 5 ET CRVRIBVS NIGRIS ET PARVIS) Veteres libri: *& cruribus paruis* tantum, deest *nigris.* Ita Columella 6, 21 *& modicis cruribus.* Varro 2, 5 *cruribus potius minoribus, rectis genibus, eminulis, distantibus inter se.* Florentinus denique Geop. 17, 2 σκέλη ὀρθὰ, στερεὰ, παχύτερα, ἢ μακρότερα: *cruribus rectis, & solidis, crassis magis quam longis.* PONTED.

11, 5 NEC ANTE AETATEM TRIMAM) An pro *trimam*, *bimam*, vt in Crescentio habemus 9, 62 *Nec ante aetatem bimam tauros ei debet admitti.* Varro 2, 5 *Non minores oportet inire bimas, ut trimae pariant.* Columella 2, 21. Rursus *minores bimis iniri non oportet.* In Geop. etiam Varronis nomine 17, 10 id praecipitur: βιβάζειν δεῖ μὴ νεωτέρας τῶν β' ἐτῶν, ἵνα τριετεῖς οὖσαι τίκτωσιν. PONTED.

11, 6 AMOTIS SENIORIBVS) Ex Crescentio deficere *& sterilibus* arguitur sic: *Sed eris studium diligentis, amotis senioribus, & sterilibus, nouellas subinde conducere, & steriles aratro & laboribus deputare.* Cresc. 9, 61 *Custos diligens debet vetulis & sterilibus amotis, reparare nouellas, & steriles aratro & laboribus deputare.* Colum. 6, 22 *Sed & curandum est omnibus annis in hoc aeque atque in reliquis gregibus pecoris, vt delectus habeatur: nam & enixae & vetustae, quae gignere desierunt, submouendae sunt, & vtique taurae quae locum foecundarum occupant, ablegandae vel aratro domandae.* Varro in Geop. 17, 10 τὰς δὲ στείρας καὶ τὰς ἀσθενεῖς, καὶ τῇ ἡλικίᾳ προβεβηκυίας ἐκβλητέον ἐκ τῶν βουκολίων. PONTED.

11, 6 GRAECI) Afric. Geopon. 10, 6. SCHOETTG.

XII. Hoc mense vltimo domandi sunt trimi boues, quia post quinquennium bene domari non possunt, aetatis repugnante duritia. Capti [a] ergo statim domentur, qui quidem prius, cum teneri fuerint, frequenti manus attrectatione mansuescant. Sed stabulum noui boues largioribus spatiis habere debebunt, vt & ante stabulum loca [b] nullis
2 concludantur angustiis, & producti non [c] aliqua vitientur offensa. In ipso vero stabulo asseres transuersi a terra septem pedibus alti configantur. ad quos boues ligentur indomiti. Tunc eligis absolutam tempestatibus & impedimentis omnibus diem, qua capti perducantur ad stabulum. quorum si nimia fuerit asperitas, vno die ac nocte inter vincula mitigentur atque [cc] ieiunia: tunc appellationibus blandis, & illecebris oblatorum ciborum, non a latere, neque a tergo, sed a fronte accedens bubulcus admulceat, naresque & terga pertractet, mero subinde conspergens: hac tamen cautione [d], ne aliquem calce contingat, aut cornu: quod vitium, si in primordiis effectui sibi cessisse senserit,
3 obtinebit. Tunc mitigatis, os & palatum salibus frica [dd], & in gulam demitte praesulsi [e] adipis librales offas, & vini sextarios singulos cornu infundente per fauces: quae res intra triduum totius saeuitiae iram resoluet. Aliqui eos inter se iungunt, ac docent [ee] onera tentare leuiora, & quod vtile est, si arationi parantur, subacto prius solo exer-
4 cendi sunt, vt nouus labor tenera adhuc colla non quasset. Expeditior autem ratio est domandi, vt asperum bouem mansueto & valido boui coniungas, quo ostendente facile ad omnia cogetur officia. Si post domituram [f] decumbit in sulco, non [ff] afficiatur igne, vel [g] verbere: sed potius, cum decumbit, pedes eius ita ligentur vinculis, vt non possit progredi aut stare, vel pasci. Quo facto, siti ac fame lassatus [h] carebit hoc vitio.

XIII. Hoc mense saginati ac pasti ante admissarii generosi equabus admittendi sunt, & repletis foeminis, item ad stabula colligendi. Neque tamen aequalem numerum omnibus † debemus adhibere, sed aestimatis viribus vniuscuiusque [a] admissarii, submittenda [aa] sunt pauca vel numerosa coniugia, quae res efficiet admissarios non parua aetate durare. Iuueni tamen equo & viribus formaque constanti non amplius quam duo-
2 decim vel ‡ quindecim debemus admittere, caeteris pro qualitate virium suarum. Sed in admissario quatuor spectanda sunt, forma, color, meritum, pulchritudo. In forma hoc [b] sequemur, vastum [bb] corpus & solidum, robori conueniens altitudo, latus longissi-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XII.] a) *Capite P. Cr.* b) *loca* om. *P.* c) *nulla vit. I. B. R.* cc) *mit. ieiuniis Iuntt.* d) *actione P.* dd) *fricabis a. V.* e) *praesalsae ad. librares P. praesulsae Pal. & Lugd.* hic etiam *librales.* ee) *eos* add. *P.* f) *domaturam Lugd.* ff) *non — decumbit* om. *I. B. R.* g) *nec P.* h) *laxatus Cr.* [T. XIII.] †) *omnium Lugd.* a) *cuiusque emissarii P.* aa) *admittenda Lugd.* ‡) *vel quind.* om. *Lugd.* b) *haec Lugd.* bb) *validum Isid. 12, 1.*

NOTAE VARIORVM.

12 Conf. Col. 6, 2 it. Cresc. 9, 63.

12, 1 QVIA POST QVINQVE) Non video consecutionem. Suspicor legendum *qui.*

12, 2 EFFECTVI SIBI CESSISSE) Crescentius, dum breuitatem sectatur, corrupit, opinor, sententiam. Ita enim, *quod vitium, si in primordiis affectauerit.* Omnes, credo, nouelli boues *affectant*: sed non cedit effectui, s. succedit omnibus.

12, 3 PRAESVLSI ADIPIS) *Praesulsae* etiam Col. 6, 2, 7; Priscianus li. 5 p. 138 *Quae vero supra syllabam* (imparisyllaba) *sunt, si sint propria vel appellatiua in ps desinentia, masculina sunt. Adeps,* τὸ λίπος —— *Quae tamen veteres etiam foeminino genere protulerunt. Varro in 2 R.R.* adipes illa *pro* adeps. *Marsus.* adipis pondo 20 vetustae. SCHOETTG.

13, 2 MERITVM) ingenium intelligi apparet n. 3.

13, 2 VASTVM CORPVS ET SOLIDVM) *Vastum* vitiosa vox, vt patet ex his quae sequuntur: *roberi conueniens altitudo, latus longissimum.* Haec enim ad magnitudinem referuntur, quae essent superuacanea. Praeterea vastos

gissimum [c], maximi [d] & rotundi clunes, pectus late patens, & corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus & solidus, & cornu concauo altius calciatus. Pulchritudinis partes hae sunt: vt sit exiguum [e] caput, & siccum, pelle propemodum solis [f] ossibus adhaerente, aures breues & argutae [g], oculi magni, nares patulae [h], coma & cauda profusior, vngularum solida & fixa rotunditas. [Meritum [i], vt sit audax animo, pedibus alacris, trementibus membris, quod est indicium fortitudinis, quique ex 3
summa quiete facile concitetur, vel ex [ii] citata festinatione non difficile [k] teneatur. Motus autem equi in auribus intelligitur, virtus in membris trementibus.] Colores hi prae- 4
cipui,

VARIETAS LECTIONIS.

c) *latus longum substrictius Isid.* d) *maximae & rotundae Isid.* e) *egregium I. P. R.* f) *solis* om. *P. Isid.* etiam *propemodum.* g) *acutae Isid.* h) *& erecta ceruix, coma densa & cauda. Isid.* i) inclusa des. in omnibus editt. ii) *excitata* al. k) *facile MS. Wass.*

NOTAE VARIORVM.

vastos equos improbauit Varro 2, 7 *Quod*, ait, *nec vastos nec minutos decet esse.* Lego itaque *validum*, vt extat apud Isid. 12, 1 qui haec transcripsit: *forma, vt sit validum corpus & solidum.* PONTED.

13, 2 LATVS LONGISSIMVM) Alio modo excerpsit Isidorus: *Robore* (lego robori) *conueniens altitudo & latitudo, latus longum substrictius.* Quod postremum verbum ita expressit Columella 6, 29 *Latis lumbis & subsidentibus.* At alterum ita Varro 2, 7 *Equos ad admissuram quos velis habere, legere oportet, amplo corpore, formosos, nulla parte corporis inter se non congruenti.* PONTED.

13, 2 NARES PATVLAE) Isid. *Nares patulae, & erecta ceruix, coma densa & cauda.* Quae lectiones inuicem collatae inter se vitiosae apparent; nam in Palladio desiderantur *& erecta ceruix, densa*, ex Isidoro repetenda: in Isidoro *profusior*, quod ex Palladio desumendum. Vtriusque itaque locus sic legi potest: *Nares patulae, & erecta ceruix, coma densa & cauda profusior.* Quod hic Palladius *erecta ceruix* dixisse videtur, Virgil. 3 *Georg. ardua ceruix* appellauit: - - *illi ardua ceruix, Argutumque caput, breuis aluus, obesaque terga.* Ita Horat. Sat. 1, 2 *Regibus hic mos est, vbi equos mercantur, opertos Inspiciunt, ne si facies (vt saepe) decora, Molli fulta pede est, emtorem inducat hiantem, Quod pulchrae clunes, breue quod caput, ardua ceruix.* PONTED.

13, 2 SOLIDA ET FIXA) Isid *vngularum soliditatis fixa rotunditas*, in quo vitiosum *soliditatis* pro *solida &* PONTED.

13, 3 MERITVM) Quae hic sub n. 3 continentur, ea in hactenus editis absuerunt, quae tamen abesse vix debebant. Quum enim paullo superius promiserit auctor, se de *forma, colore, merito, & pulchritudine* equorum acturum, tria vero, excepto *merito*, praestiterit, illud quoque iure abesse non debebat. Exhibet autem ea C. C. C. (interpretor Codex Corporis Christi) quem addit Wasse ad Sallustium l. c. & Isidorus, qui auctorem nostrum exscribit. SCHOETTG.

13, 3 EX CITATA) Ita diuidendas voces iam vidit Wasse l. c. vid. p. p. f. 8 vbi eadem lectionis varietas.

13, 3 NON DIFFICILE) *Facile* legendum putat Wasse, ex Columella: *qui sunt ex placido & ex concitato mitissimi.* Recte: nam Isidorus legit: *non difficile.* SCHOETTG. Recepi lectionem Isidori, quod sine fraude fuerit.

13, 3 MOTVS AVTEM) Haec & sequentia Palladio abiudicat Wasse & a Glossurgo profecta putat. Sed leguntur etiam in Isidoro. SCHOETTG. Mihi idem quod Wassio, videtur.

13, 3 IN AVRIBVS) Isidorus: *naribus*: nescio quod praeferam. Nam vtrumque ingenium heroicum prae se fert. Virgilius Georg. 3, 84 *Micat auribus, & tremit artus, Collectumque premens voluit sub naribus ignem.* SCHOETTG Editio tamen Isidori Basil. 1489 fol. & ipsa *in auribus* legit.

13, 4 COLORES HI PRAECIPVI, BADIVS) Hi colores commemorantur ap. Isidorum. Sed locus deprauatus est, ex quo tamen nonnulla in Palladio emendari possunt; & primum *murteus*, vt in nonnullis editionibus, (sunt enim vitiosae quae exhibent *mureus*) legitur, recte scriptum videtur; nam Isidorus *mirteus* transcripsit. *Gilbus* autem defendi potest, quamuis & Isidorus habeat *Giluus*, & Virgilius, *Spadices, glaucique color, deterrimus albis Et giluo.* Quem colorem ita interpretatus est Seruius: *Giluus autem est melinus color;* veteres siquidem hasce literas *b* & *u* inuicem vsurpabant, vt *eruum* & *erbum* scribentes, *eruolae* & *erbolae*, *eluus* & *elbus.* Inter *Gilbus* porro & *scutulatus* Isid. interposuit *glaucus*, qui color in iis quoque Virgilii versibus quos commemoraui celebratur. PONTED.

cipui, badius †, aureus, albineus, russeus, murteus, ceruinus, gilbus, scutulatus, albus, guttatus, candidissimus, niger pressus. Sequentis meriti, varius cum pulchritudine, nigro vel albineo vel badio mistus, canus cum quouis [l] colore, spumeus, maculosus, murinus, obscurior. Sed in admissariis praecipue legamus, clari & vnius coloris:
5 caeteri vero despiciendi, nisi magnitudo meritorum [m] culpam coloris excuset. Eadem in equabus consideranda sunt, maxime vt sint longi & magni ventris [n] & corporis: sed hoc in generosis seruetur armentis. Caeterae passim [nn] toto anno inter pascua, dimissis [o] secum maribus impleantur. Equarum natura est partum spatio duodecimi [p] mensis absoluere. Illud in admissariis seruandum est, vt mediis aliquibus spatiis separentur, propter noxam furoris alterni: sed his armentis pascua legamus pinguissima, hieme aprica, frigida & opaca prouideamus [q] aestate, nec adeo mollibus locis [r] nata [s], vt vngularum fir-
6 mitas de asperitate nil sentiat. Si equa marem pati noluerit, trita squilla naturalia eius infecta libidinem contrahunt [ss]. Deinde grauidae non vrgeantur, nec famem vel frigus tolerent, nec inter se loci [t] comprimantur angustiis. Generosas equas, & quae masculos nutriunt, alternis annis submittere debebimus, vt pullis puri & copiosi lactis robur [tt]
7 infundant; caeterae passim replendae. Aetas incipientis admissarii quinti anni initio esse debebit. foemina recte [u] bima concipiet, quia post decennium iners ex ea soboles & [uu] tarda nascetur. Pulli equarum nati manu tangendi non sunt, quia eos tactus laedit assiduus: quantum ratio patitur, defendantur a frigore. In pullis pro aetatis merito ea sunt consideranda, quae signum bonae indolis monstrant, quae in patribus vel matribus
8 spectanda praecepi. dabit & hilaritas, alacritas, agilitasque documentum. Nunc domandi sunt pulli, vbi tempus bimae aetatis excesserint. Consideranda sunt magna, longa, musculosa, & arguta corpora, testiculi pares [&] exigui: & caetera quae in patribus dicta sunt. Mores, vt vel ex summa quiete facile concitentur, vel ex [x] incitata festina-
9 tione non difficile teneantur. Aetatis consideratio talis est: Bimo, & sex mensium dentes

VARIETAS LECTIONIS.

kk) baidius *Lugd.* hic & p. p. l) *quolibet P.* m) *meriti P.* n) *ventris &* eiicit *Vlitius* ad Nemesia. *Cyneg.* 244. nn) *passim* om. *P.* o) *admissis I. B. R. demissis Com.* p) *XIII mês P.* q) *prouideamus* om. *P.* r) *locis* om. *P.* s) *nacta P.* ss) *concitabunt a V. libidine concitabit Lugd.* t) *locis compr. angustis Lugd.* tt) *copiam P.* u) *&* inf. *Lugd.* uu) *& tarda* om. *P.* x) *excitata* iunct. *P.* *in excitata Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

13, 4 RVSSEVS) *roseum* legit Isidorus, quomodo etiam est apud Cassiodorum Var. 3, 52 vbi Furnerius in margine notauit Veteres edit. legere *russeus* Puto autem *russeum* colorem esse igneum *feuerroth*, & clariorem quam roseus. Bochartus Hieroz. 1, 2, 7. Nota est sub Romanorum Impp. temporibus *factio russata* a colore panni russei. Gruterus p. CCCXXXVII. DIOCLES. AGITATOR. FACTIONIS. RVSSATAE. Fabretius X. 2. DECVRIONIBVS. ET. FAMILIAE. PANNI. RVSSEI. Vide Barthium Adu. 16, 18. Fabricium Romae c. 12. Ferretium Musis lapidariis 3, 43. SCHOETTG.

13, 4 MVRTEVS) Isidorus: *Mirteus autem est pressus in purpura.* quae non intelligo. *Myrteus* color alias est inter flauum & nigrum. Vid. Scaliger ad Tibullum p. 141. SCHOETTG.

13, 4 CERVINVS) Isidorus: *Ceruinus est, quem vulgo gauranem dicunt. Aeranem idem vulgus vocat, quod in modum aerei sit coloris.* Quid si *cerinum* legamus a *cera?* Nonius 15, 6 *Cerinum a cerae colore.* Plautus Epidico 2, 2, 49 *Plumatile aut cumatile, cerinum aut melinum.* SCHOETTG.

13, 5 SED HOC) MS. Commel. habuit, *sed & hoc*, quod Vlitius putat esse ex abbreuiatura *non*, & legit, *sed non hoc.* SCHOETTG.

13, 7 AETAS INCIPIENTIS) Col. 6, 28. SCHOETTG.

13, 7 PVLLI EQVARVM) Col. 6, 27. SCHOETTG.

13, 9 AETATIS CONSIDERATIO) Col. 6, 29 Apsyrtus Geop. 16, 1. SCHOETTG.

14 Vid.

tes medii superiores [y] cadunt. quadrimo canini mutantur. infra sextum [z] annum molares superiores cadunt. sexto anno quos primo mutauit, exaequat. septimo anno omnes dentes † eius explentur. Latent ab hinc aetatis notae: sed prouectioribus tempora canari incipiunt, supercilia canescere, dentes plerumque prominere. Hoc mense omnia quadrupedia, maxime equos, castrare debemus.

XIV. Si QVEM † mulorum genus creare delectat, equam magni corporis, solidis ossibus, & forma egregia debet eligere: in qua non velocitatem, sed robur exquirat. Aetas quadrima vsque in decennem huic [a] admissurae iusta conueniet. Si asinus equam [b] fastidit admissus, ostensam prius asinam (donec coëundi [c] voluptas solicitetur) adhibemus [d]: qua subducta, equam libido incitata non spernet, & raptus illecebris generis sui in permistionem consentiet alieni. Si morsu furens laedit obiectas [dd], 2
aliquatenus labore mitescat. Creantur ex equa & asino, vel onagro & equa [e]. sed generosius nullum est huiusmodi animal, quam quod asino creante nascetur. Vtiles tamen admissarii nascentur ex onagro & asina: qui post in sobole secutura agilitatem fortitudinemque restituant. Admissarius tamen asinus sit huiusmodi, corpore amplo, solido, 3
musculoso, strictis & fortibus membris, nigri vel murini maxime coloris aut rubei: qui tamen si discolores pilos in palpebris aut auribus geret, colorem sobolis plerumque variabit. Minor trimo, maior decenni non debet admitti. Annicula mula debet a matre 4
depelli, & per montes asperos pasci, vt itineris laborem in tenera aetate solidata contemnat. Minor vero asellus maxime agro [f] necessarius est, qui & laborem tolerat [g], & negligentiam propemodum non recusat.

XV. Hoc mense maxime apibus solet morbus incumbere †: nam post hiberna ieiunia tithymalli & vlmi amaris floribus, qui prius nascuntur, auidius appetitis solutionem ventris incurrunt [a] & pereunt, nisi affueris velocitate remedii. Praebebis ‡ ergo mali granati cum vino Amineo grana contrita, vel vuae passae cum rore Syriaco & austero vino, vel simul omnia leuigata, & incocta vino aspero. quae deinde in ligneis cana-

VARIETAS LECTIONIS.

y) *superiores* om. *P.* z) *V. P.* †) *dentes* om *P.* [T. XIV.] †) *Siquidem Lugd.* a) *huic — conueniet* om. *P.* b) *visam equam P.* c) *coëundi* om. *P.* d) *prius ea subducimus: & tunc equam &c. P.* dd) *obiecto Lugd.* e) *muli* add. *P.* f) *aratro Lugd.* g) *non recusat, & neglig. tolerat P.* [T. XV.] †) *incurrere Cr.* a) *intereunt, nisi P. Cr.* ‡) *implebis Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

14 Vid. Col. 6, 36. SCHOETTG.

14, 4 ET PER MONTES ASPEROS PASCI.) Hic locus alio modo legitur ap. Crescentium 9, 58 de Palladio excerpentem: *Et per montes asperos pasci, vt eorum vngulae durescant, & ne* (an *vt?*) *itineris laborem in aetate tenera solidati contemnent* (leg. *contemnant*) [ita est in edit. antiqu.] Cui non absimilis est Columellae sententia qui 7, 37 *Annicula*, inquit, *mula recte a matre repellitur, & amota montibus aut feris locis pascitur, vt vngulas duret, sitque postea longis itineribus habilis.* Propterea enim mulae in asperis locis pascuntur, vt ipsarum vngulae durescant. Id etiam docet Varro 2, 8 *Cum peperit equa mulum aut mulam, nutricantes educamus. Hi si in palustribus locis atque vliginosis nati, habent vngulas molles. Iidem si exacti sunt aestiuo tempore in montes, quod fit in agro Reatino, durissimis vngulis fiunt.* Quare sic fortasse scripsit Palladius: *Et per montes asperos pasci, vt vngulas duret* (vel *vt ipsius vngulae durescant:*) *& itineris laborem in tenera aetate solidata contemnat.* PONTED.

15 Descripsit prope totum caput Cresc. 9, 99.

15, 1 TITHYMALLI) Florentinus, Geop. 15, 2 Τιθύμαλλον δὲ [illegible] διάρροιαν ποιεῖ. SCHOETTG.

15, 1 PRAEBEBIS ERGO) Vid. Col. 9, 13, 5.

canalibus [b] refrigerata ponantur. Item rosinarinus aqua mulsa decoctus congelatur, &
2 in imbrice ponitur succus huiusmodi. Quod si horridae videntur atque contractae torpere silentio, & mortuarum corpora frequenter efferre, canalibus ex canna factis mel cum gallae puluere vel siccae rosae coctum debebis infundere. Illud ante omnia expediet, vt putres partes fauorum, vel vacuas ceras, quas aliquo casu examen ad paucitatem redactum non valebit implere, semper recidas acutissimis ferramentis subtiliter, ne
3 mota alia pars fauorum cogat apes domicilia concussa deserere. Nocet apibus plerumque felicitas sua. Nam si nimiis [bb] floribus annus exuberat, dum solam curam gerendi mellis exercent, de prole nil cogitant. Cuius omissa reparatione populus idem labore confectus extinguitur, totius gentis [c] exitio. Itaque cum mellis nimietatem videris ex [d] florum grandi & continua messe defluere, interiectis ternis diebus, clauso foramine non
4 eas patiaris exire. ita ad generandam [e] sobolem conferentur [f]. Nunc circa Calend. Apriles curandi sunt aluei, vt omnia purgamenta tollantur, & sordes quas tempus contraxit hibernum, & vermiculi, & tineae, & araneae, quibus corrumpitur vsus fauorum, & papiliones, qui vermiculos [g] stercore suo faciunt nasci [h]. Tunc fumus incensi [& [i]] sicci bubuli stercoris adhibeatur, qui aptus est apium saluti. quae purgatio frequenter vsque [l] in autumni tempora celebretur. Haec omnia, caeteraque efficies, castus & sobrius, & alienus a [m] balneis, vel a cibis acribus, & odoris immundi, atque omnibus salsamentis.

XVI. Hic mensis ad deprehendendas horas consentit Octobri.

Hora	I	&	XI	pedes	XXV
Hora	II	&	X	pedes	XV
Hora	III	&	IX	pedes	XI
Hora	IV	&	IIX	pedes	VIII
Hora	V	&	VII	pedes	VI
Hora	VI			pedes	V

VARIETAS LECTIONIS.

b) *vasculis P. Cr.* bb) *nimis Lugd.* c) *generis P.* d) *ex — defluere* om. *P.* e) *generandum se conferunt P. Cr.* f) *conferuntur I. B. R.* g) *vermes P. Cr.* h) *nasci* om. *P. Cr.* i) *&* om. *I. B. R.* *& sicci* om. *P.* l) *vsque* om. *P.* m) *ab alleis Cr.*

NOTAE VARIORVM.

15, 2 ILLVD ANTE OMNIA) Col. 9, 13, 12.

15, 4 QVI APTVS EST APIVM SALVTI) *Cognatum fimum bubulum apibus* vocat Plinius 21, 14 quia apes ex iuuenco mortuo nascuntur, & hanc ob causam etiam fimus eius proficit apibus. SCHOETTG.

15, 4 ET ALIENVS A BALNEIS) Balnei odorem auerti a sedibus apum vult etiam Col. 9, 5, 1. Sed lotum h. e. a balneis accedere debere ait custodem ad apes idem 9, 14, 3. Lectio Crescentiana *ab alleis* h. e. alliis mihi probaretur, nisi statim sequeretur, *vel a cibis acribus, & odoris immundi*, quo iam comprehenduntur allia. Forte *alienus a balneis* est, qui propter siccitatem & munditiem naturalem non opus habet balneis? An denique *alienus a balneis est*, qui non olet vnguenta, quibus offendi apes docet Varro 3, 16, 6.

PAL-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER QVINTVS.

Tit. I.

Aprili mense in areis, quas ante [a] (sicut diximus) praeparasti, Medica serenda
est. quae semel seritur, decem annis permanet, ita vt quater vel sexies possit
per annum recidi. agrum stercorat, macra animalia reficit, curat aegrota. iu-
gerum eius toto anno tribus equis abunde [b] sufficit. Singuli cyathi [bb] seminis occupant 2
locum latum pedibus quinque [c], longum pedibus [d] decem. Sed mox ligneis rastellis ob-
ruantur iacta semina, quia sole citius comburuntur. Post sationem ferro locum tangi
non licet, sed rastris ligneis frequenter herba mundetur, ne teneram Medicam premat.
Prima messis eius tardius fiet [e], vt aliquantum semen excutiat. caeterae vero messes quam 3
volueris cito peragantur, & iumentis praebeantur. Sed primo parcius praebenda est no-
nitas pabuli: inflat enim, & multum sanguinem creat. Vbi secueris [f], saepius riga.
post paucos dies, cum fruticare [g] coeperit, omnes alias herbas runcato: ita & sexies
per annum metis, & annis decem poterit manere continuis.

II. Nunc locis temperatis oliua inferatur, quae inseritur inter corticem mo-
re pomorum, sicut supra dictum est. sed vt oleastro inseras, contra illud, quod ex oli-
ueto insito & casu incenso renascitur oleaster infelix, sic prouidendum est. positis prius
oleastri brachiis in scrobe, in qua disponemus inserere, scrobes ita replebimus, vt me-
diae vacuae sint. cum comprehenderit oleaster, inseremus in infimo, vel insitum po- 2
nemus: & insitionem prope infra terram nutriemus. deinde sicut adolescit, terram sub-
inde colligimus. Ita commissura in profundo latente quisquis vrit aut caedit, oliuae lo-
cum non aufert pullulandi: quae & apertam redeundi felicitatem de [a] olea, & occultam
valen-

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii Lib. V. *siue Aprilis.* T. I.] a) *diximus ante debere praeparari P.* b) *abunde* om. *P.* bb) *quati Lugd.* c) *VI Pol.* d) *pedibus* om. *I.B.R.* e) *fiat P.Lugd.* f) *seruis P.* g) *fructificare Lugd.* [T. II.] a) *de olea — feracitatem* om. *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

APRILIS.

1, 1 MEDICA SERENDA) Ex Col. 2, 11, 2 fere ad verbum. SCHOETTG.

1, 3 SED PRIMO PARCIVS) Locus ex Colum. 2, 11 non integer videtur, ex quo ita restitui potest: *Sed primo parcius praebenda est, ne nouitas pabuli noceat; inflat enim.* PONTED.

1, 3 VBI SECVERIS SAEPIVS RIGA) An melius, vt Colum. 2, 11 tradit, cuius haec sunt, *Vbi secueris, saepius eam rigato:* nam aliud verbum *runcato* eodem modo adiectum est: *Post paucos dies cum fruticare coeperit, omnes alias herbas runcato.* PONTED.

2, 1 SVPRA) Mart. 10, 23.

3 valendi feracitatem de oleastri connexione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inserunt,
& vbi comprehenderint, cum aliqua parte radicis auellunt, & transferunt more planta-
rum. Graeci oleas ab [b] octauo Calendarum [c] Aprilium die, vsque in tertium Nonarum [d]
Iulii inseri debere praecipiunt: ita vt [e] locis frigidis serius, calidis maturius inserantur [f].
Locis frigidissimis nunc vinearum fossio ante Idus peragenda est, & siqua de Martio men-
4 se restabant [g]. Vites quoque inserimus. Seminaria [h] quae sunt ante facta, herbis libe-
rentur, & leniter circumfodiantur. Nunc locis mediocriter siccis milium [i] serimus, &
panicum. Hoc mense pingues campi, & agri qui diu aquam tenent, proscindantur post
Idus, cum & omnes herbas protulerint [k], & earum semina nondum maturitate firmata
sunt.

III. Hoc etiam mense vltimo, & prope vere transacto [a] brassicam serere pos-
sumus, quae cauli seruiet, quia [b] cymae [c] tempus amisit. Nunc apium [d] bene seritur
locis calidis & frigidis, terra quali volueris, dummodo ibi [dd] sit humor assiduus, quam-
uis nasci, si necesse fuerit, & in siccitate non deneget, & prope omnibus mensibus, a
2 primo vere [vsque [e]] ad autumnum seratur extremum. Ex [ee] ipsius genere est hippo-
selinon, durius tamen & austerius, & heleoselinon [f] molli folio, & caule [g] tenero, quod
nascitur in lacunis, & petroselinon maxime locis asperis. haec omnia genera [h] possunt ha-
bere diligentes. Apios [i] maiores facies, si semen quantum tribus digitis comprehendi pot-
est, linteolo clauseris rariore, & breui fossa obrueris. ita omnium seminum germen
3 capitis vnius soliditate nectetur. Crispi fiunt, si semina ante tundantur, vel si super are-
as nascentes [k] aliqua pondera voluentur, aut pedibus proculcentur enata. Apii semina
vetustiora citius nascuntur; quae nouella sunt, serius. Hoc [l] mense atriplicem seremus,
si rigare poterimus, & Iulio, & caeteris vsque ad autumnum, mensibus. amat assiduo
4 humore satiari. semen statim cum spargitur, obruendum est, herbae ei subinde vellan-
tur. transferri necessarium non est, cum bene seritur, tamen potest melius adolescere,
si spatio rariore pangatur, & iuuetur succo laetaminis & humoris. ferro tamen reci-
5 dendum [m] semper est, quia ita pullulare non cessat. Nunc ocimum seritur: cito nasci
dicitur, si statim cum seueris, aqua calida perfundas. Rem miram de ocimo Martialis
affirmat, quod modo purpureos, modo albos flores, modo roseos [n] pariat, & si ex eo [o]
semine frequenter seratur, modo in serpyllum, modo in sisymbrium mutetur. Hoc
etiam mense melones & cucumeres seruntur, & porrus, & in primordio capparis, &
ser-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *a nono P.* c) *Kalendas Ians. Calendas Apriles B. R.* d) *nonas Iulias Lugd.* e) *in* inf. *I. B. R.* f) *inseratur Lugd.* g) *restant P.* h) *Seminaria* om. *P.* i) *multum milium I. B. R.* k) *protulerunt Lugd.* [T. III.] a) *exacto P.* b) *quia - - amisit* om. *P.* c) *quimae Lugd. I. B. R.* d) *amplius P.* dd) *vbi humor aqueus est Lugd.* e) *vsque* om. *Lugd. I. B. R.* ee) *in Lugd.* f) *leoselinon P: helioselinon I. I — G. oleoselinon maxime* reliquis omissis *Lugd.* g) *calide P.* h) *possunt semina diligenter habere P.* i) *Apios — nectetur* def. *P.* k) *acentes Lugd.* l) *Hoc — cessat* omitt. *P.* m) *semper est recidendus Lugd.* n) *russeos Lugd.* o) *eodem Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

2, 3 IN RADICIBVS INSERVNT) Florentinus Geopon. 9, 16. SCHOETTG.

2, 3 GRAECI) Forte periit auctor ex quo sua desumsit Palladius, nam Florentinus haec habet l. c. *καιρὸς δὲ τούτου τοῦ ἐγκεντρισμοῦ, ἀπὸ τῆς πρὸ θ'. καλανδῶν Ἰουλίων, τουτέστιν, ἀπὸ κβ'. τοῦ Μαΐου μηνὸς, ἕως νουμηνίας τοῦ Ἰουλίου μηνός.* SCHOETTG.

3, 2 HIPPOSELINON) Col. 11, 3, 36.

3, 2 APIOS MAIORES) Florentinus Geop. 12, 21. SCHOETTG.

3, 4 PONDERA VOLVTENTVR) *κυλινδεῖσθαι* vocant Graeci l. c.

5, 1 QVA

ſerpyllum, & colocaſiae plantaria ponemus, & lactucas, & betas, & cepullas, & coriandrum ſeremus, & intyba ſecunda ſatione, quibus vtamur aeſtate, & cucurbitas, &[p] mentam radice vel planta.

IV. Locis calidis Aprili menſe ziziphum[a] conſeremus[b], frigidis vero Maio vel Iunio. amat loca calida, aprica. ſeritur oſſibus, & ſtipite, & planta. creſcit tardiſſime. Sed ſi plantam ponis, Martio magis [in] terra molli; ſi oſſibus feras[c],
in ſcrobe palmari, ita vt terna grana per ſcrobem cacuminibus ponantur inuerſis. quibus in imo &[d] in ſummo affundatur laetamen, & cinis, & herbis aduaſcentibus manu
planta liberetur erumpens. Cum pollicis ſoliditati ſimilis fuerit, transferatur in locum 2.
paſtinatum, vel in ſcrobem. Terram diligit non nimis[e] laetam, ſed proximam tenui, atque ieiunae. Per hiemem prodeſt illi, vt circa codicem lapidum cumulus aggeretur[f],
qui aeſtate debet auferri. Si arbor haec triſtis eſt, ferrea ſtrigili ſubraſa hilarior fiet, vel 3
ſi fimum bubulum radicibus modice & frequenter affundas. Zizipha collecta matura in longo[g] vaſe fictili ſeruantur oblito, & loco ſicciore compoſito: vel recenter[h] lecta poma, ſi guttis vini veteris perſundas, efficitur, ne ea rugarum deformet attractio. ſernantur etiam deciſa cum ramis ſuis, aut fronde ſua inuoluta, atque ſuſpenſa.

V. Hoc etiam menſe locis temperatis mala granata ponuntur, ea ratione qua dictum eſt, & inſeruntur. Nam[a] circa Calendas Maias Perſicus inoculari poteſt, quo more emplaſtratur[b] ficus, ſicut diximus, cum de inſitione loqueremur. Hoc menſe calidis locis citri arbor inſeritur, ſicut ſupra memoraui. Nunc locis frigidis fici plantaria diſponemus, ſeruantes eam, quae ſupradicta eſt, diſciplinam. Nunc etiam ficum 2
debemus inſerere in ligno, vel ſub cortice, ſicut ante praecepi, & eam locis ſiccis inoculare. Nunc planta palmarum, quam[c] cephalonem vocamus, locis apricis & calidis eſt ponenda. Hoc menſe ſorbum poterimus inſerere in ſe, in[d] cydonio, in ſpina alba.

VI. Tot violae vncias [infundas[a],] quot olei libras miſeris, & diebus XL ſub dio[b] habere debebis. Violae purgatae, vt de rore nihil habeant[c], libras quinque vini veteris X ſextariis debebis infundere, & poſt XXX dies X mellis ponderibus temperare.

VII. Hoc menſe vituli naſci ſolent, quorum matres abundantia pabuli iuuentur, vt ſufficere poſſint tributo laboris & lactis. ipſis autem vitulis toſtum[a] molitumque

VARIETAS LECTIONIS.

p) *& — planta* om. *Lugd.* [T. IV.] a) *zizifum Lugd. I. B. R.* b) *ſeremus P.* c) *ponas P. Lugd.* d) *& in ſummo* om. *Lugd.* e) *minus I. B. R.* f) *aggeratur Lugd I. B. R. aggregetur P.* g) *loco P.* h) *recens Lugd.* [T. V.] a) *nunc Lugd.* b) *implaſtr. Lugd. Ienſ.* c) *quae ceſal. Lugd.* d) *& I. I — G.* [T. VI.] a) *infundas* om. *P. Lugd.* b) *diuo Lugd.* c) *habent Lugd.* [T. VII.] a) *tritum P.*

NOTAE VARIORVM.

5, 1 QVA DICTVM EST) Mart. 10, 1 ſq. vbi etiam reliqua inuenies, ad quae hic prouocat.

5, 2 CEPHALONEM) Palma vim vitalem habet non in radicibus, vt reliquae ſtirpes, ſed in ſummo trunci vertice, quaſi conſitam in ramorum medio, a quibus circumquaque ſtipatur. Illud quidem auctores, ἐγκέφαλον τοῦ φοίνικος, Dioſcorides ἐγκάρδιον, Plinius 13, 4 *cerebrum* vocarunt. Haec Guilandinus de papyro c. 3. n. 19. *Cephalonis* vero vocem idem a vulgo depranatam cenſet, mirans, cur id a noſtro vſurpetur, & ſuſpicans id aliunde irrepſiſſe. Certe MS. Pal. & Lugd. & editiones, quas vidi, ita legunt. SCHOETTG. *Cephalionem* apud Palladium eſſe ait Salmaſ. p. 933. b, B qui copioſe de hac re agit.

 1 Sumta

que [b] milium cum lacte misceatur salinari [c] more praebendum. Nunc locis calidis tondeantur oues, & serotini foetus hoc mense signentur. Nunc etiam prima est admissura, quae [d] excellit, arietum, vt agnos iam maturos hibernum tempus inueniat.

VIII. Hoc mense locis apricis [a] apes quaeremus. sed loca mellifica indicant
apes, si circa fontes frequentissime pascantur: nam si rariores videbuntur, in his locis
mellificari vtiliter non potest [b]. Quod si frequentes aquantur, vbi sint examina earum,
2 hoc genere possumus inuenire. Ac primo [bb] quam longe [c] sint, exploremus, aut † proxime.
rubricam liquidam breui vasculo infusam geramus, & obseruemus fontes aut aquas
vicinas: tunc dorsa apum bibentium tangamus [d] illo liquore tincta sestucula, atque ibidem
moremur. Si cito reuersae fuerint, quas tinximus, hospitia earum proxima esse
3 noscemus: si tarde, spatio longiore submota, quod pro mora temporis aestimamus. ad
proxima facile venies; ad longinqua hoc genere perduceris. Cannae vnum internodium
cum suis recidas articulis, & in latere aperies. ibi mel exiguum vel [e] defrutum mittes, &
iuxta fontem pones. cum ad eum [f] conuenerint apes, atque ingressae fuerint post odorem,
foramen pollice claudes apposito, & vnam tantum patieris exire, cuius fugam persequere.
ea tibi partem demonstrat hospitii. cum ipsam coeperis non videre, alteram
continuo dimittes, & sequeris. ita singulae subinde dimissae, te facient [ff] vsque ad locum
4 examinis peruenire. Aliqui mellis breuissimum circa aquam vasculum ponunt, de quo
cum apis aquando † gustauerit, ad commune pabulum pergens, alias exhibebit: quarum
frequentiam subinde crescentem, notata reuolantium parte, vsque ad examina persequeris.
5 ris. Quod si est examen in spelunca reconditum, fumo ‡ eiicietur, & cum exierit, aeris
sonitu territum in frutice, vel in aliqua siluae se parte suspendet, & ita admoto vasculo
recipietur. Si vero in cauae arboris ramo fuerit, acutissima serra idem ramus supra
infraque decisus, & munda veste coopertus poterit afferri, & inter aluearia collocari [g].
6 Vestigantur autem [h] mane, vt tota [i] dies sufficiat ad sequendum [k]. nam vespere peracto
opere ad aquam plerumque non redeunt. Vasa autem, quibus [l] recipiuntur, perfricanda
sunt citreagine [m], vel herbis suauibus, & conspergenda [n] imbre mellis exigui: quod
si verno fiat, & circa fontes aluearia sic tincta ponantur, locis quibus apum frequentia
est,

VARIETAS LECTIONIS.

b) *que* deest *I. B. R.* c) *salin.* — *praebendum* om. *P.* *saluiati a. V.* *saliuatim ori Lugd.* d) *quae excellit* om. *P.* [T. VIII.] a) *aptis Lugd. P. Cr.* b) *poterunt P.* bb) *vid.* Morg. *I*, 47. e) *aut prope* inf. *P. Cr.* †) *aut proxime* om. *P. Cr.* d) *tangantur Pol. Cr. tangat Lugd.* e) *vel defrutum* om. *P.* *defritum Lugd.* f) *id peruenerint Pol.* ff) *faciunt Lugd.* †) *aquanda P. Lugd. aquam degust.* *V.* ‡) *fimo Lugd.* g) *locari P.* h) *autem* om. *P.* i) *toto die Lugd.* k) *querendum P.* l) *cum quibus P.* m) *citreagine, vel* om. *P.* n) *spargenda exiguo melle P.*

NOTAE VARIORVM.

8 Sumta pleraque ex Col. 9, 8, 7. Palladium descripsit Cresc. 12, 4 & 9, 97.

8, 1 LOCIS APRICIS) Lectio *aptis* melius arridet, praecipue cum Columella 9, 8, 7 *idoneos saltus* habeat. SCHOETTG.

8, 3 POST ODOREM) An *propter odorem* vt Varro de apibus item loquitur 3, 16. Eo *magis si mulso sunt asperfa, quo propter odorem auidius applicant se.* Desumsit autem hæc Palladius a Columella, qui 9, 8 sic ait: *Deinde cum ad odorem dulcis liquoris complures apes irrepserint, tollitur talea, & apposito foramini pollice non emittitur nisi vna.* PONTED.

8, 4 CVM APIS AQVANDO GVSTAVERIT) Nescio an plane contemnenda sit Medicea lectio, *aquanda.* Quidsi *aquanda* est Palladio, quae *aquari debet*, vel iussa est, vt Plauto Epid. 1, 1, 69 *pereunda puppis*, quae perire omnino debet; & *dos placenda* Trin. 5. 2. 35. quae debet placere. Non ignoro, quid de priore loco disputetur; sed cum posterior controuersia careat, puto illum et priori & forte huic nostro subsidio

eſt, multitudinem ſibi ſponte conducent, ſi tamen ſeruari a furibus poſſunt. Hoc etiam 7
menſe, ſicut ſupra, purganda ſunt aluearia ſordibus, & necandi papiliones, qui maxime abundant florentibus malis, quos hoc genere intercipiemus. Vas aeneum miliario [o] ſimile, id eſt altum & anguſtum, veſpere inter aluearia collocemus, & in fundo eius ponamus lumen accenſum. illuc papiliones conuenient, & circa lumen volitabunt, & anguſtia vaſculi ab igne [p] proximo interire cogentur.

IX. HVIVS menſis horae, horis menſis Septembris aequantur [a] hoc genere.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIV
Hora	II	&	X	pedes	XIIII
Hora	III	&	IX	pedes	X
Hora	IV	&	IIX	pedes	VII
Hora	V	&	VII	pedes	V
Hora	VI			pedes	IIII

VARIETAS LECTIONIS.

o) *miliario ſimile, id eſt* omitt. *P. & Creſc. 9, 99.* p) *igni Lugd.* [T. IX.] a) *concordant Pol.*

NOTAE VARIORVM.

ſidio eſſe poſſe. Si tamen *aquando* retinere placeat, interpretabimur, *inter aquandum.* Alterum *aquam deguſtauerit*, videtur ſententiae repugnare.

8, 7 NECANDI PAPILIONES) Conf. Col. 9, 14, 9.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI DE RE RVSTICA.

LIBER SEXTVS.

Tit. I.

MAIO [a] mense locis frigidis & humectis panicum seremus & milium [b], more quo dixi. Nunc omnia prope, quae sata sunt, florent, neque tangi a cultore debebunt. Florent autem sic: frumenta & ordeum, & quae sunt seminis singularis [c], octo diebus florebunt, & deinde [d] per [e] dies XL, grandescent flore deposito vsque ad [f] maturitatis euentum. quae vero duplicis seminis sunt, sicut faba, pisum, cae-
2 teraque legumina, XL diebus florent, simulque grandescunt. Hoc mense in locis siccis, calidis, siue maritimis foena reciduntur, prius tamen quam exarescant. Quod si pluuiis infusa fuerint, conuerti ante non debent quam pars eorum summa siccata [g] sit.

II. NVNC consideremus nouellae vitis sarmenta, quae protulit, & ei pauca & solida relinquamus, & adminiculis firmemus, donec brachia prolata durescant. non autem amplius resectae & pullulanti viticulae, quam duae vel tres materiae relinquantur, & alligentur propter iniuriam venti. Ideo autem tres materias dixi debere dimitti, ne
2 dissipantibus ventis nulla remaneat, si in primordio reliqueris pauciores. Hoc mense pampinari conueniet. sed tunc est opportuna [a] pampinatio, cum teneri rami [b] digitis stringentibus crepabunt sine difficultate carpentis. haec res vuas efficit pinguiores [c], & maturitati [d] consulit solis admissu.

III. NVNC quoque pingues agri & herbosi proscindantur. sed si agros incultos volueris aperire, considerabis, siccus an humidus sit ager, siluis aut gramine, frutetis [a] vestitus aut filice. Si humidus erit, fossarum ductibus ex omni parte siccetur. sed apertae fossae notae sunt, caecae [b] vero hoc genere fiunt. Imprimuntur sulci per agrum trans-

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. VI. *siue Maius.* T. I.] a) *Maio mense* om. *Lugd. I. B. R.* b) *nullum* sphalma quarund. notatum *Morg. I, 88.* c) *singuli Lugd.* d) *dein Lugd.* e) *XL diebus P.* f) *ad* om. *Lugd.* g) *siccetur P. siccata est Lugd. I. B. R.* [T. II.] a) *optima i. B R.* b) *rami* om. *P.* c) *grandiores Barth. Aduers. 37, 3.* d) *maturationi id.* [T. III.] a) *frutectis Lugd.* b) *caeterae Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

MAIVS.

1, 1 QVO DIXI) Mart. 3.

1, 1 DVPLICIS SEMINIS) Vide quae disputamus ad Col. 2, 12, 10. Caeterum descripsit hunc locum more suo Crescentius 3, 7 & 8.

1, 2 CONVERTI ANTE NON DEBENT) Contra Crescentius 7, 3 *Sed, vt ait Palladius, post pluuiam debet conuerti, antequam pars ipsius summa siccetur.* Sed forte librariorum in Crescentio culpa intercessit.

3, 1 COECAE) *Coecum* Latinis ἀόρατον significare notum. Hinc apud nostrum *coecae fossae apertis* opponuntur. *Coeca plaga* apud Appuleium de herbis c. 2. Non dubitem ita expone-re

transuersi altitudine pedum ternum [c]: postea vsque ad medietatem lapidibus minutis [d] re-
plentur, aut glarea, & super terra [e], quam egesseramus, aequatur. Sed fossarum ca- 2
pita vnam patentem fossam petant, ad quam decliues decurrant [f]: ita & humor dedu-
cetur, & agri spatia non peribunt. Si defuerint lapides, sarmentis vel stramine subie-
cto [g] cooperiantur, vel quibuscunque virgultis. Sed si nemorosus est, extirpatis aut ra-
ro relictis arboribus excolatur [h]. Si lapidosus, per macerias saxorum a [i] turba collectas 3
& purgari poterit, & inde [k] muniri. Iuncus, & gramen, & filices frequenti aratione
vincentur. sed filicem, si saepe fabam conseras, vel lupinos, & si subinde nascentem
mucrone falcis incidas, intra exiguum tempus absumes.

IV. Hoc mense arbores & vites quae ablaqueatae fuerant, occare, hoc est,
operire iam [a] conuenit. Nunc ad [b] rudem faciendam silua caedatur, quando omni fron-
de [c] vestita est. Caedendi autem hic modus est, vt optimus operarius in alta silua mo-
dii spatium, mediocris vero tertia minus possit abscidere [d]. Nunc & seminaria fodiun- 2
tur assidue, & locis praegelidis [e] & pluuiosis oleae putantur, & eis muscus abraditur.
At [f] siquis lupinum stercorandi agri causa seminabit, aratro illum [g] nunc debebit euer-
tere.

V. Hor-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *trium P.* d) *minutis* om. *P.* e) *terram Lugd.* f) *recurrant Lugd.* g) *superiecto operiantur P.* h) *recolatur P.* i) *turba collecta i. B. R. Barth. Lugd.* k) *idem I. B. R.* om. *P.* [T. IV.] a) *nos P.* b) pro *ad — caedatur P.* *caedendam esse materiam* quae glossa videtur. c) *silua* inf. *P.* d) Ita etiam *Lugd. & Bas.* e) *pergelidis I. B. R. Lugd.* f) *Ac Lugd.* g) *illum* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

re *toecam suspicionem* in epistola Caecinnae ad Ciceronem 7. l. 6. Familiarium. BARTHIVS 37, 3. Aggenus Vrbicus de controuersiis agrorum p. 74, 75 *Eiusdem conditionis est controuersia de cloacis ducendis & fossis coecis.* *Vallum coecum* est apud Caesarem B. G. 1, 28. SCHOETTG. Sumsit descriptionem ex Col. 2, 2, 9.

3, 1 AVT GLAREA) Virgilius Georg. 2, 348. *Aut lapidem bibulum, aut squallentes infode conchas, Inter enim labentur aquae, tenuisque subibit Halitus, atque animos tollent sata.* SCHOETTG.

3, 2 CAPITA) extremitates, principia. Faustus & Valerius Agrimensores p. 261 *Vbi termini in capitibus centuriarum sub terra inueniuntur.* Vitalis p. 360 *In caput limitis terminum inuenies.* Dolabella p. 300 *Sed & quibusdam regionibus pro lapidibus in capitibus centuriarum pali roborei infixi sunt.* SCHOETTG.

3, 3 SAXORVM A TVRBA COLLECTAS) Quid hoc est, *a turba collectas?* Membranae non turbam hominum, quod typographi faciunt, sed *lapidum* intelligunt copiam. Ita enim legunt: *per macerias, saxorum turba collecta,* &c. Quod reducamus licet. *Turbam saxorum* dicit, ne quis eligenda censeat: sed *in macerias congerenda*, vt ostenduntur, maiora & minora, cuiuscunque formae. Sic *populi* voce alii scriptores vsi, de quo alibi BARTHIVS 37, 3. Rigaltius in Ind. Agrimens. verba haec ita citat: *per macerias saxorum attina collectas & purgari* &c. Et ita etiam Barthius Adu. 32, 4 qui ibi Hexametrum in auctore nostro obseruari tradit, hoc modo: *Attina collectas & purgari poterit atque inde.* Ita verba leguntur apud Barthium, puto autem τὸ *inde* constituendum esse initio versus sequentis, alias versus non procedet. Vnde hi Duumuiri hanc lectionem hauserint, non video: nam omnes codices habent vocem *turba.* Sunt autem *attinae* lapides sese mutuo continentes in speciem maceriarum congesti, vt describit Siculus Flaccus de conditionibus agrorum p. 4 & 6. SCHOETTG.

3, 3 FILICES) Inde Virgilius Georg. 2, 189 *filicem inuisam curuis aratris* vocat. SCHOETTG.

3, 3 VINCENTVR) *Vincere* est labore superare. Celsus 2, 19 *Si sudor vincit, delinendus est homo gypso vel spuma argenti.* BARTHIVS 37, 3.

4, 1 QVAE ABLAQVEATAE FVERANT) Nescio quanti haec sint, sed in priscis membranis extant haec verba: *Hoc mense arbores & vites, quae oleis ac lupino vertendo ablaqueatae fuerant* &c. Viderint alii, ego lectionem tacere non debui. BARTHIVS 37, 3. Apparet ex lemmate vltima verba temere in contextum orationis relata.

4, 1 MODII SPATIVM) *Modius* est tertia pars iugeri, cuius mensura secundum Fragmenta

V. Hortorvm spatia, quae per † autumnum seminibus implenda destinantur [a], aut plantis, nunc conueniet pastinare. Hoc mense apium bene [b] seritur, sicut iam ante dictum est, vel coriandrum, & melones, & cucurbitae, carduus, & radices, & ruta pangentur. Porri quoque planta transfertur, vt rigationibus animetur.

VI. Locis calidis nunc mala Punica florere incipiunt. Ramus ergo cum flore (sicut Martialis dicit) si obruto circa arborem fictili vase claudatur, & ne resiliat, ligetur ad palum, pro vasculi magnitudine pomum reddit autumno. Hoc etiam mense locis calidis emplastrari [a] Persicus potest. Locis frigidis nunc citri arbor inseritur, & ea, quae dicta est, disciplina seruetur. Nunc frigidis locis ziziphum conseremus [b], & ficum inserimus. Hoc etiam mense palmae planta disponitur [c].

VII. Nvnc castrandi sunt vituli, sicut Mago dicit, tenera aetate, vt fissa ferula testiculi comprimantur, & paulatim confracti [a] resoluantur. Sed hoc luna decrescen-
te verno vel autumno fieri debere praecipit. Alii ligato ad machinam vitulo, duabus
angustis regulis stagneis, sicut forcipibus, ipsos neruos apprehendunt, qui Graece χερ-
2 μαςῆρες dicuntur. His comprehensis tentos testiculos ferro resecant, & ita recidunt, vt
aliquid de his capitibus neruorum [b] suorum dimittatur haerere, quae res & sanguinis nimietatem prohibet, & non omnino iuuencos subducto robore virilitatis effoeminat. Nec [c] admittendum est, quod plerique faciunt, vt statim castratos coire compellant [d], nam certum est ab eis generari, sed ipsos fluxu sanguinis interire. Vulnera vero ca-
3 straturae ciuere sarmentorum & spuma linentur argenti. Castratus abstineatur a potu,
& cibis pascatur exiguis, & sequenti triduo praebeantur ei tenerae arborum summitates, & frutecta mollia, & herbae viridis coma dulciore [e] sagina roris aut fluminis. Pice etiam

VARIETAS LECTIONIS.

[T. V.] †) *per* om. *Barth.* a) *destinata sunt P.* b) *bene* om. *P.* [T. VI.] a) *inplastr. Lugd.* b. *conseretur & ficus: inseritur P. & fic. inf.* om. *Lugd.* c) *inseritur I. B. R.* [T. VII.] a) *confringantur. Sed P. confracta H. A. Gr. G.* b) *neru. permittatur P.* c) *Non enim P.* d) *faciant P.* e) *dulciore — fluminis* om. *P. Cr. dulciora &c. I. I — Gr.*

NOTAE VARIORVM.

gmenta Agrar. p. 264 est pedum LXXX in longitudine, & XL in latitudine. Verba ibi sunt: *Iugerum vnum pedes CCXL long. & in latitudine ped. CXX faciunt terram modiorum III.* SCHOETTG.

5 Habet Crescentius 12, 5.

5 Per avtvmnvm destinantvr) Eleganter Palladius *destinandi* verbo vsus est, *destinare autumnum*, pro *in eum*, omissa vocula. Ea scriptura permansit in membranis, vulgo addito *per* contaminata est. Barthivs 37, 3. Fateor me non capere elegantiam, quam vidit aut vidisse putat Barthius.

6 Pleraque huius tituli habet Cresc. 12, 5.

6 Qvae dicta est) Mart. 10, 11 sq.

7 Ex Columella 6, 26. Schoettg.

7, 1 Verno vel avtvmno) Vid. Ponted. ad C. 6, 25, t.

7, 1 Regvlis stagneis) Sylburgius in Indice: *stagneum pro stanneum, vt et in* Gloss. *stagnum, κασσίτερα, & λίμνη, ὑδροςάσιον.* Sed apud Columellam, vnde noster sua ad verbum hausit, legitur *ligneis*, quod mallem hoc quoque loco reponere. Schoettg.

7, 2 Vvlnera castratvrae) Cresc. 9, 63.

7, 3 Dvlciore sagina) MS. codex: *herbae virides coma dulciore saginatoris aut fluminis.* Apud Columellam, vnde haec exscripta sunt: *Abstinendus eo die ab humore & exiguo cibo alendus. Sequenti triduo velut aeger cacuminibus arborum, & defecto viridi pabulo oblectandus prohibendusque multa potione.* Ego Palladii eamdem mentem puto, vt herbae virides eae eligantur quae dulciore sint coma, & in Columella *delecto* scribendum. Membranarum autem mendum in sententiam eiusdem ita extrudendum vt legas: *herbae viridis comae dulciores, aqua roris aut fluminis.* Haec Barthivs 57, 3: cui contrariatur Gronouius Obs. 2, 16 qui ad haec Barthii verba prolata adiicit: Pessime. Scribendum cum nostro: *aut herbae viridis coma dulcior a sagina roris aut fluminis.* Sic Solinus *fontem*

iam liquida miſto [ee] cinere & modico oleo poſt triduum vulnera diligenter vnguenda ſunt. Sed melius genus caſtrationis ſequens vſus inuenit. Alligato enim iuuenco [f] atque deie- 4
cto, teſticuli ſtricta pelle clauduntur, atque [g] ibi lignea regula premente, deciduntur ignitis ſecuribus, vel dolabris, vel, quod eſt melius, formato ad hoc ferramento, vt gladii ſimilitudinem teneat. Ita enim circa ipſam regulam ferri acies ardentis imprimitur, vnoque ictu & moram doloris beneficio celeritatis abſumit [h], & vſtis venis ac pellibus a fluxu ſanguinis ſtrictis [i], plagam cicatrix quodammodo cum ipſo vulnere nata defendit.

VIII. Locis temperatis nunc omnium celebranda tonſura eſt. Sed tonſas oues [a] hoc vnguine medicemus [b]. Succum decocti lupini, feces vini veteris, & [c] amurcam pari [d] menſura miſcebis, & in vnum corpus omnia redacta curabis adliuire [e]. Poſt triduum deinde, ſi mare vicinum eſt, litori mergantur extremo; ſi in mediis terris paſcimus, aqua caeleſtis [f] cum ſale paululum decocta ſub dio debebit pecorum tonſa & vncta membra diluere. Hoc enim modo curatum pecus toto anno, nec ſcabrum fieri dicitur, & prolixas lanas creare fertur, ac molles.

IX. Hoc menſe caſeum coagulabimus ſincero lacte coagulis [a] vel agni vel haedi, vel [b] pellicula, quae ſolet pullorum ventribus adhaerere, vel agreſtis cardui floribus, vel lacte ficulneo [c], cui ſerum debet omne deduci, vt & ponderibus vrgeatur.
Vbi

VARIETAS LECTIONIS.

ee) *mixta Lugd.* f) *vitulo P. & Cr.* g) *atque—deciduntur* om. *P. Cr.* h) *aſſumit Cr.* i) *ſtrictis, plagam* om. *P. Cr.* [T. VIII.] a) *oues* om *P.* b) *medicemur Pal. & Lugd.* c) *&—menſura* om. *Lugd.* d) *vini veteris miſc. P.* e) *adlinere Lugd.* f) *caeleſti c. ſ. p. d. ſub diuo debebit ouium tonſor vncta P. Cr. ſub diuo & Lugd. I. B. R.* [T. IX.] a) *quagelis Lugd.* b) *vellicula Lugd.* c) *ficulno Lugd. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

tem humore ſupero ſaginatum. Palladius de beta: *Amat frequenter effodi & multo ſtercore ſaturari.* Nouembri tit. III *vinea vetus ablaqueata fimo ſatietur.* Et Ianuario tit. XIII *Item loca, ad quae de caeuminibus terra decurrit, vel valles quas fluminum ſaturabit aggeſtio.* Haec GRONOVIVS. Hoc ſuſpectum haberi poteſt, ſitne additamentum, praeſertim quoniam neque apud Creſcentium, apud quem eadem omnia tranſcripta ſunt, reperiatur, neque in vernacula Palladii interpretatione: *El caſtrato faccia aſtinenza del bere, e paſca cibi ſottili: e in queſte di gli ſi deano tenere vetticciuole di frondi d'arbore, e molli frondette, e erbe verdi;* an potius deprauata lectio vi opinor. Cum enim Columella, a quo haec excerpta ſunt, adiecerit *prohibendusque multa potione,* cui nihil in Palladio reſpondet, idipſum aut quid idem iis *dulciore ſagina roris aut fluminis* ſignificari exiſtimo, nimirum ea quae caſtrato obiiciuntur aut rore madentia aut aqua aſperſa eſſe danda, ne ſi aquatum ducatur, nimia aqua hauſta, noxam capiat. Quapropter non contemnendi videntur Aldini libri, qui ediderunt: *dulciora ſagina roris aut fluminis,* quod et Iunta comprobauit, Gymnicus nec non Stephanus ac Gryphius. PONTED.

7, 4 PELLIBVS A FLVXV SANGVINIS STRICTIS) *Stricta pelle claudi* iuſſerat teſticulos, eaque ipſa ſtrictura adfluxum ſanguinis prohiberi, quod ipſum facit, vt facilius vſtione durata pellis cicatricem ducat: quod fieri ita celeriter non poterat, ſi liber ſanguini adpulſus patuiſſet.

8 Habet etiam Creſc. 9, 70.

8, 1 HOC VNGVINE) Haec ſumta ſunt ex Columella 7, 4, 7 & Didymo Geopon. 18, 8. SCHOETTG.

8, 5 MEDICEMVS) Ita omnes editi. Valde autem vſitatum eſt bonis auctoribus etiam deponentia actiuo more inflectere. Exempla ſiquis deſideret, quamplurima ſuppeditabunt Nonius c. 7, Gebhardus ad Propertium 2, 32, 7; Dreſemius ad Ioſ. Iſcanum 1, 74; Munckerus ad Hyginum fab. 100. SCHOETTG.

9 Deſcripſit Creſcentius 9, 72. Noſter autem habuit, quos ſequeretur Varr. 2, 11; Col. 7, 8; Geop. 18, 19.

9, 1 PVLLORVM VENTRIBVS) gallinaceorum, τῆς ἐν οἰκιδίῳ ὄρνιθος ὁ ἐχῖνος, ὃς ἔνδοθεν τῆς κοιλίας ἀπόκειται τῇ κόπρῳ. Berytius Geop. l. c.

9, 1 LACTE FICVLNEO) Plin. 7, 23 ſ. 63 *Fici ſuccus lacteus aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit.*

9, 1

Vbi solidari coeperit, loco opaco ponatur, aut frigido, & pressus subinde adiectis pro acquirenda [d] soliditate ponderibus, trito [e] ac torrefacto sale debet aspergi, & iam du-
2 rior vehementius premi. Post aliquot dies solidatae iam formulae per crates ita statuantur, ne inuicem se vnaquaeque contingat. Sit autem loco clauso & a ventis remoto, vt teneritudinem seruet atque pinguedinem. Vitia casei sunt, si aut siccus [f] sit aut fistulosus: quod eueniet, aut si parum prematur, aut sales [g] nimios accipiat, aut calore solis vratur. In recenti caseo conficiendo aliqui nucleos virides pineos terunt, atque ita mi-
3 sto lacte gelant [h]. Aliqui thymum tritum & frequenter colatum congelant. Qualemcunque etiam saporem velis, efficere poteris, adiecto, quod elegeris, condimento, seu piperis, seu cuiuscunque pigmenti [i].

X. Hoc mense incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculae, quas aliqui reges putant; sed Graeci eos οἴςρους [a] appellant [b], & necari iubent, quia requiem concutiunt quiescentis [c] examinis. Nunc papiliones abundant, quos necemus, more quo dixi.

XI. Nunc circa extremum mensem pauimenta in solariis fiunt: quae in frigidis regionibus, & [a] vbi pruinae sunt, glacie suspenduntur & pereunt. Sed si hoc placuerit, sternemus duplices ordines tabularum transuersos atque directos, & paleam vel filicem [b] supra constituemus [c], & aequaliter aequabimus saxo quod manum possit imple-
2 re. Pedaneum super rudus inducimus, & assiduo vecte densamus: tunc antequam rudus siccetur, bipedas, quae per omnia latera canaliculos habeant digitales, iungemus, ita vt calce viua ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter se connectendi sunt, imple-

VARIETAS LECTIONIS.

d) *aqquisita Lugd. acquisita I. B. R.* e) *tosto Barth.* f) *siccus aut fistulosus est P. Cr.* g) *sal nimium Cr. sales inimicos H G. Gr. nimios* etiam *Barth. & Lugd.* h) *congelant Cr.* i) *condimenti I. B. R. pigmenti etiam Lugd. & Cr.* plane om. *P.* [T. X.] a) *οιςρος I. B. R.* b) *vocant P.* c) *se* inf. *Barth.* [T. XI.] a) *& pruinosis sic fiunt. Sternemus Pol.* b) *filices substernemus & P.* c) *constit. aequaliter. Aequabimus Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

9, 1 PRO ACQVIRENDA SOLIDITATE) Veteres libri excusi cum Cuba: *pro acquisita soliditate ponderibus;* apud Cubam praeterea non *adiectis* legitur, sed *adactis* fortasse *adauctis;* quo magis enim densatur caseus, pondera subinde pro eius soliditate augentur. Columella 7, 8 *Sed cum paulo solidior caseus factus est, pondera superponuntur:* & rursus: *atque vbi duratus est, vehementius premitur.* PONTED.

9, 2 SI AVT SICCVS SIT AVT FISTVLOSVS) Tertium casei vitium quod est *aut salsus*, desiderari opinor; haec tria casei vitia, vt ipse adiecit Palladius, contingunt sic: *Si parum prematur*, fistulosus est caseus; *si sales nimios accipiat*, est salsus; *si calore solis vratur*, siccus. De quibus Colum. 7, 8 *Sic neque fistulosus neque salsus, neque aridus prouenit: Quorum vitiorum primum solet accidere, si parum pressus: secundum, si nimio sale imbutus: tertium, si sole exustus est.* PONTED. Mendum tamen antiquum sit oportet, cum totidem verbis hunc locum Crescentius descripserit: licet nulla Palladii mentione facta.

9, 3 PIGMENTI) h. e. condimenti, quod velut coloret saporem. Isidorus in Differentiis MS. *suus pronomen est, sbus vero pigmentum. Pigmentum* alioqui etiam medicamentum sonat. Caelius Acut. 2, 19 *Credibile autem ad eius pigmenti in stomacho effectum sensum accurrere materiam.* BARTH. 37, 3.

10 Habet etiam Cresc. 12, 10 it. 9, 98.

10 QVIESCENTIS EXAMINIS) In codice calamo scripto diserte legitur, *quiescentis se examinis.* Quod ego aspernandum nego. Nam princeps Poëta Latinus dixit: — *suos requierunt flumina cursus.* Talia multa pro barbaris Typographi perperam eiecerunt. BARTHIVS.

10 DIXI) Ap. 8, 7.

11 Ex Vitruuio 7, 1. SCHOETTG.

11, 2 BIPEDAS QVAE — CANALICVLOS) Vitruuius l. c. vocat *tegulas bipedales, habentes singulis coagmentorum frontibus excisos canaliculos digitales.*

impleantur, & earum coniunctione [d] rudus omne cooperiatur. Nam ſiccata omnis materia vnum corpus efficiet, & nullum tranſmittet humorem. Poſtea ſex digitorum te- 3
ſtaceum ſuperfundemus, & frequenter virgis verberabimus, ne rimis poſſit aperiri. tunc teſſellas latiores, vel tabellas qualeſcunque marmoreas, aut paginas imprimemus, & hanc conſtructionem res nulla vitiabit.

XII. Hoc menſe lateres faciendi ſunt ex terra alba vel creta, vel rubrica. Nam qui aeſtate ſiunt, celeritate feruoris in ſumma cute [a] ſiccantur, interius humore ſeruato: quae res ſciſſuris eos faciet aperiri. Fiunt autem ſic. terra creta diligenter, & omni aſperitate purgata, miſta cum paleis diu macerabitur [b], & intra formam lateri ſimilem deprimetur [c]. tunc ad ſiccandum relicta, ſubinde verſabitur ad ſolis aſpectum. ſint vero lateres longitudine pedum duorum, latitudine vnius, altitudine quatuor vnciarum.

XIII. [*De roſato*] QVINQVE libras roſae pridie purgatae, in vini veteris x ſextarios [a] merges [b], & [c] poſt xxx dies x deſpumati mellis libras adiicies, & vteris.

XIV. [*De oleo liliaceo.*] PER olei libras ſingulas dena lilia curabis infundere, & vas vitreum xL diebus locare ſub dio.

XV. [*De oleo roſeo.*] IN olei libras ſingulas, roſae purgatae ſingulas vncias mittes [a], & vII diebus in ſole ſuſpendes [b] & luna.

XVI. [*De rhodomeli.*] IN ſucci roſae ſextariis ſingulis libras ſingulas mellis admiſces, & diebus xL ſub ſole ſuſpendis.

XVII.

VARIETAS LECTIONIS.

d) *coniectione Lugd. & Meurſ. ad Cato. 18, 7.* [T. XII.] a) *crate Barth. P. Lugd.* b) *macerabitur I. B. R.* c) *reprimetur I. B. R.* *lateris ſimilitudine repr. Lugd.* [T. XIII] a) *ſextarii Lugd.* b) *mergis a. V.* c) *&* om. *I. B. R.* [T. XV.] a) *mittis a. V.* b) *ſuſpendis I. B. R. I. I — G.* [T. XVI.] Deeſt totus titulus *P.*

NOTAE VARIORVM.

11, 2 EARVM CONIVNCTIONE) *coniectio* Meurſ. ex MS. ad Ca. c. 18. ALMEL.

11, 3 PAGINAS) ſunt lapides quadrati, quibus pauimentum tegitur. Sic *paginae fundorum* ſunt partes, in quas agri diuiduntur, apud Innocentium de caſis per litteras p. 222 ed. Goeſii. SCHOETTG. Vid. L. Pignorii Symb. epiſt. 18. ALMEL.

12 LATERES) Iterum ex Vitruuio 2, 3 SCHOETTG.

12 IN SVMMA CVTE) Codex caſeus: *in ſumma crate ſiccantur.* Ego vulgatam lectionem non abiiciam. nam eadem ratione qua hic *cutis* lateribus, *corium* eduliis incruſtatis tribuitur ab Apicio. BARTHIVS. Cui tamen contrariatur Gronouius Obſ. 2, 18. Verba eius ſunt: MSS. tres: *in ſumma crate ſiccantur.* vt & Barthianus Aduer. 37, 3. Quod ille ſpernit, mihi religioni eſt ſpernere. Ita vocat belle ſuperficiem eius compoſitionis. Sic in Septembri tit 10 *Sed in nouo prato rapa conſerere poſſumus, quorum meſſe finita, caetera, quae dicta ſunt, exſequemur. Viciam tamen foeni ſeminibus mixtam poſt haec ſpargemus. Rigari vero, antequam ſolum durum fecerit, non debebit, ne eius cratem minus ſolidam vis interflui corrumpat humoris.* Humani corporis *luteam cratem* dixit Prudentius Cathemer. Hymno 8 *Frangit & cratem luteam laboris Longior vſus.* Paullo aliter: nempe pro compage. Sed ſic prorſus elephanti corium Sidonius in Burgo Leontii: *quippe improba cratem Natiuam nec tela ferant.* Nec oblitus ſum, quod paullo ante mutuatus ſum a Seneca, nec Plinii *extremam cutem terrae*, tum eiusdem, *moueri terram callumque ſummae cutis ſolui.* Sed alias alia placent. *Cruſtam* vocat ibidem Seneca: *Omnis humor intra primam cruſtam conſumitur: nec in inferiora deſcendit.* Plinius *corium* 17, 4 *ſtatim ſubeſt arena tenuiſſimo caeſpitum corio.* Haec GRONOVIVS. Ego adſentior Barthio, quia Vitruuius, ex quo noſter ſua deſumſit, expreſſe ait: *quod ſummum corium ſol acriter cum percoquit, efficit vt videantur aridi* &c. SCHOETTG.

13 In hoc & tribus qui ſequuntur titulis ſerua-

 ui

XVII. ROSAS nondum patefactas seruabis, si in canna viridi stante, fissa, recludas ita, vt fissuram [a] coire patiaris: & eo tempore cannam recidas, quo rosas virides habere volueris. Aliqui olla rudi conditas ac bene munitas sub dio obruunt, ac reseruant.

XVIII. IN horarum mensuris Maius respondet Augusto.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIII
Hora	II	&	X	pedes	XIII
Hora	III	&	IX	pedes	IX
Hora	IV	&	IIX	pedes	VI
Hora	V	&	VII	pedes	IV
Hora	VI			pedes	III

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XVII.] a) *scissuram* Lugd.

NOTAE VARIORVM.

ui lemmata, quia sine his non intelligitur, qua de re agatur: probabile igitur est, ab ipso auctore apposita vel ipsa, vel his similia.

17 ROSAS VIRIDES) succi plenas & recentes. Exempla vide apud Barthium Adu. 24, 15 & 28, 4. Sic etiam Graeci vtuntur verbo χλωρός, quo de Bodaeus a Stapel ad Theophrasti hist. plant. 2, 8. SCHOETTG.

PAL-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER SEPTIMVS.

Tit. I.

IVNIO [a] mense area paranda est ad trituram, cuius primo terra radatur: deinde effossa leuiter mistis paleis & amurca aequatur insulsa. quae res a muribus & formicis frumenta defendit. tunc premenda est rotundo lapide, vel columnae quocunque fragmento, cuius volutatio possit eius spatia solidare. dehinc sole siccetur. Aliqui mundatis areis aquam spargunt, & minuta ibi pecora diu spatiari ac proculcare compellunt. et cum terra vngulis stricta [b] fuerit, spectant solidam siccitatem.

II. Nvnc primo [a] ordei messis incipitur [b], quae consummanda est antequam grana arefactis [c] spicis lapsa decurrant, quia nullis, sicut triticum, folliculis vestiuntur. Quinque modios recidere potest pleni [d] agri opera vna messoris experti, mediocris vero tres, vltimi etiam minus. Sed ordei culmos iacere in agris aliquantulum [e] sinamus, quia fertur hoc more grandescere. Nunc etiam mense postremo locis maritimis & calidioribus ac siccis tritici messis absciditur. 2 Quam paratam esse cognosces [f], si aequaliter spicarum populus maturato rubore flauescat. Pars Galliarum planior hoc compendio vtitur ad metendum, & praeter hominum labores, vnius bouis opera spatium totius messis absumit [g]. fit itaque vehiculum, quod duabus rotis breuibus fertur. huius quadrata superficies tabulis munitur [h], quae forinsecus reclines [i] in summo reddant spatia largiora. 3 ab eius fronte carpenti breuior est altitudo tabularum. ibi denticuli [k] plurimi ac rari ad spicarum mensuram constituuntur in ordinem [l], ad superiorem partem recurui. A [m] 4 tergo vero eiusdem vehiculi duo breuissimi temones figurantur [n], velut amites basternarum [o]. ibi bos capite in vehiculum verso iugo aptatur, & vinculis, mansuetus sane, qui non

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii Lib. VII. *siue Iunius.* T. I.] a) *Hoc Lugd. I. B. R. Vid. Ian.* b) *fricta Lugd.* [T. II.] a) *prima Lugd.* b) *recipitur P.* c) *refractis Lugd.* d) *plena Lugd.* e) *aliquantum Lugd.* f) *cognoscis Lugd.* g) *assumit Cr.* ita alias saepius *Lugd.* h) *munitur* om. *P.* i) *reclines I. 1 — St. declines Cr.* k) *dentili Lugd.* l) *ordine Lugd.* m) *At vero P.* n) *figuntur Cr. vel. am. bast.* om. *idem.* o) *vasternae Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

IVNIVS.

1 Ex Catone c. 91 & 129; it. Didymo Geop. 2, 26. SCHOETTG. & pene totidem verbis Col. 2, 20.

2 Conf. Col. 2, 21.

2, 2 PARS GALLIARVM PLANIOR) Deficere ex Crescentii 3, 7 repetenda opinor: *Et modus quidem metendi consuetus notus est. Pars vero Galliarum planior.* PONTED.

4 non modum compulsoris excedat. hic vbi vehiculum per messes coepit [p] impellere, omnis spica in carpentum denticulis comprehensa cumulatur, abruptis, ac relictis paleis; altitudinem vel humilitatem plerumque bubulco moderante, qui sequitur. & ita per paucos itus ac reditus breui horarum spatio tota messis impletur. Hoc campestribus locis vel aequalibus vtile est, & iis quibus necessaria palea non habetur.

III. Nunc frigidissimis locis, quae Maio sunt praetermissa faciemus. agros aeque proscindemus herbosis & gelidis partibus [a]. vineta occabimus. colligemus viciam. foenum Graecum resecabimus ad pabulum. Hoc mense locis frigidis peragenda est leguminum messis: itaque lenticulam collectam, cineri mistam, bene seruabimus, vel vasis oleariis aut salsamentariis repletis, statimque gypsatis. Nunc & faba luna minuente velletur, ante lucem sane; & antequam luna procedat, excussa & refrigerata ponatur. ita gurguliones [b] non patietur infestos. Hoc mense lupinus colligitur, & si placuerit, statim feretur [c] ex area: sed longe ab humore est ponendus in horreis. sic enim diutissime custoditur, maxime si granaria eius afflauerit fumus assiduus.

IV. Hoc mense circa solstitium brassicam seremus, quam inchoante transferemus Augusto, vel irriguo loco, vel pluuia initiante madefacto. Apium quoque bene serere poterimus, betas & [a] radices, & lactucas, & coriandrum, si [b] rigemus.

V. Hoc etiam mense ramus Punici (sicut supra diximus) poterit intra fictile vasculum [a] claudi, vt ad eius magnitudinem poma restituat. Nunc pira vel mala, vbi ramos multa poma densabunt, interlegenda sunt quaecunque vitiosa, vt succus qui ingrate his posset impendi, ad meliora vertatur. Hoc etiam mense, locis frigidis, ziziphum
2 serere poterimus. Nunc caprificandae sunt arbores fici, sicut in eius narrauimus disciplina. aliqui eas & hoc mense inserunt. Locis frigidis Persicus inoculatur: palmae planta circumfoditur. Hoc mense vel Iulio celebratur insitio in pomis, quae emplastratio dicitur. solis arboribus conuenit [b], quibus pinguis succus in cortice est, vt ficis & oleis,

VARIETAS LECTIONIS.

p) *coeperit P. Cr.* [T. III.] a) *locis P.* b) *curcul. I. B. R.* c) *feretur I. B. R. fertur Cr. feretur Lugd. separetur* al. [T. IV.] a) *& rad. & lact.* om. *Lugd.* b) *si rigemus* om. *P.* [T. V.] a) *vas, sicut diximus, claudi P. Lugd.* b) *conuenire P.*

NOTAE VARIORVM.

3 Nunc et faba) Ita scribatur; *Nunc & faba, luna minuente, velletur ante lucem sane et antequam* &c. Sic Cresc. 3, 8 excerpsit. Sic Colum. 2, 10, 12 posuit: *Sed et illud quod deinceps dicturi sumus, experti praecipimus, silente luna vellito ante lucem.* Ponted.

3 Ante qvam lvna procedat) h. e. interpret. Columella 2, 10, 12 *incrementum capiat*: oppositum *luna minuente.*

3 Excvssa et refrigerata ponatvr) Vbi ponenda non video in Palladio, vtique in Crescent. 2, 8 *Et excussa & refrigerata reponatur in horreo.* In quo etiam verbum *reponatur* pro *ponatur*, recte positum videtur. Hoc vero a Columella accepit Palladius; nam 2, 10, 12 haec legimus: *Deinde cum in area exaruerit; confestim prius quam luna incrementum capiat, excussam refrigeratamque in granarium conferto.* Ponted.

3 Gvrgvliones) Crescent. *Et sic gurguliones aut nullo modo, aut minus patietur infestos, vt ait Palladius.* Ponted.

3 Seretvr ex area) Editum *separetur.* Sed Crescent. 1, 3. c. *de Lupino: Et statim si placuerit, fertur ex area.* Vtraque lectio vitiosa pro *feretur ex area*, vt in Iensonii libris editum est. Quod Columella confirmat, nam 2, 10, 1 de eodem *lupino* hoc literis mandauit: *Spargitur statim ex area* &c. Ponted.

4 Plvvia initiante) post ardores caniculae nunc primum redeunte.

5, 1 Svpra diximvs) Mai. 6.

5, 1 Nvnc pira) Repetit Iul. 3, 1.

5, 2 Narravimvs) Mr. 10, 28.

oleis, ac similibus, vt Martialis dicit, & Persico. fit autem sic: ex nouellis ramis & 3
nitidis ac feracibus gemmam, quae bene apparebit sine dubio processura, duobus digitis quadratis circumsignabis, vt ipsa statuatur in medio, & ita subtiliter corticem leuabis acutissimo scalpro, ne gemma laedatur. item ex ea arbore, cui velimus [c] inserere, similiter cum gemma tolletur emplastrum, nitido tamen atque vberi loco. Tunc ibi con- 4
uenienter astringitur [cc], & pressum circa gemmam vinculis cogitur sine germinis laesione cohaerere, vt ea quae appositae [d] redditur, locum gemmae prioris includat. tunc [dd] luto superlinis [e], & liberam gemmam relinques. Ramos superiores eius arboris secabis ac stirpes: & [f] ab vno & viginti diebus exactis, resoluto [ff] vimine vinculorum, reperies externi seminis gemmam mire in arboris alienae membra transisse [g].

VI. Hoc etiam mense vituli recte (vt dictum est ante) castrantur. Nunc etiam caseum iure conficimus, & oues in frigida regione tondemus.

VII. Hoc mense aluearia castrabuntur, quae matura esse ad mellis reditum [a] signis quam [aa] pluribus instruemur. Primum, si plena sunt, apum [b] subtile murmur audimus. nam vacuae sedes fauorum, velut concaua aedificia, voces, quas acceperint †, in maius extollunt. quare cum murmuris sonus magnus & raucus est, agnoscimus non esse idoneas ad metendum crates fauorum. item cum fucos a sedibus suis, qui sunt apes maiores, grandi intentione deturbant, matura mella [bb] testantur. Castrabuntur autem 2
aluearia matutinis horis, cum torpent apes, nec caloribus [c] asperantur [cc]. Fumus admouetur ex galbano & arido fimo bubulo, quem in pultario [d] factis [dd] carbonibus conuenit excitare: quod vas ita figuratum sit, vt velut immersi infundibuli [e] angusto ore fumum possit emittere. atque ita cedentibus apibus, mella recidentur. Ad examinis pabulum hoc tempore pars fauorum debet quinta dimitti [f]. sane putres ac vitiosi fani de aluearijs [g] auferantur. Nunc mella conficimus congestis in mundissimum sabanum fauis, 3
ac

VARIETAS LECTIONIS.

c) *gestimus P. Cr.* cc) *astringitur & om. Cr.* d) *apposita Lugd.* dd) *Tamen P tum Lugd.* e) *super linis* diu. *P. super perlinis I. B. R.* f) *ac viginti vno Lugd.* ff) *resolutis vinculis Cr.* g) *transire I. B. R* [T. VII] a) *redactum Lugd. I. B. R. redditum P.* vt saepe in Columella *Lips.* aa) *quam* om. *Lugd.* b) *persubtile P.* †) *acceperunt Cr.* bb) *mellantur Lugd.* c) *laboribus Lugd.* cc) *excitantur P. Cr.* d) *pulmentario P. Cr.* dd) *fictis Lugd. iactis* susp. *Morg. I, 89. add. II, 11.* e) *infidibuli P. infudibuli Par. Iunt. & MS. Pal. infundibili Heru. infidubli Lugd.* f) *dimittitur P. Cr.* g) *aluearibus P. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

5, 3 EX NOVELLIS) Describit Cresc. 2, 23.

5, 4 TRANSISSE) Cresc. 2, 22 pro *transisse transfixam* excerpsit, quod non omnino improbandum videtur. Sed Ienſ. lectio potior est, quae *transire* seruat. PONTED. Sed editio Crescentii antiquissima, qua vtimur, *transisse*.

6 VT DICTVM EST) Maio 7.

7 Pleraque huius tituli transtulit in suum opus Crescent. 9, 101, 102, 103. De eodem argumento Col. 9, 15.

7, 1 AD MELLIS REDITVM) Emendandum auctore MS. *ad mellis redactum*, i. vt mel iam redigatur. L. LVIII. §. 1. D. de vsufr. *Sempronio do, lego ex redactu fructuum, oleris & porrinae, quae habeo in agro ferrariorum, partem sextam.* GRONOVIVS Obs. 1, 19. Reliqua dantur ad Pallad. 1, 19, 2.

7, 1 MATVRA MELLA TESTANTVR) MS. *matura mellantur.* Adiuuanda prudenti coniectura scriptio, vt veram habeamus. Nimirum: *mature mellatur*, i. mel colligitur. Verbum dignissimum Palladio, vnde *mellatio* pro messe mellis apud Columellam, Plinium, Solinum. Aut maneat sane MS. lectio: *matura mellantur*, id est, maturus fructus redigitur. Vt subintelligatur *τὰ mella. Mellare matura*, vt *gaudere vana, iurare falsa.* Haec iterum GRONOVIVS Obs. 2, 16.

7, 2 PARS — QVINTA) vid. Col. 9, 15, 8.

7, 3 SABANVM) h. l. est linum tenuissimum.

ac diligenter expressis. sed antequam premamus, partes fauorum corruptas, vel [h] pul-
los habentes recidemus: nam malo sapore mella corrumpunt. Mel recens paucis diebus
apertis vasculis habendum est, atque in summitate purgandum, donec refrigerato calo-
re [i] musti more deferueat. Nobilius mel erit, quod ante expressionem secundam, vel-
4 ut sponte profluxerit. Hoc etiam mense ceram conficimus, quae in vase aeneo ferventi
aqua pleno minute concisis fauorum reliquiis mollietur, &.deinde in aliis vasculis sine
aqua resoluta digeretur [ii] in formas. Nunc si [k] mense vltimo, noua egrediuntur exa-
mina, custos esse debebit attentus [kk], quia nouellae apes vagantibus animis iuuentute [l],
nisi seruentur, effugiunt. exeuntia [ll] in aditu suo morantur vno aut duobus diebus, quae
statim [m] nouis aluearis excipienda sunt. Obseruabit autem custos assiduus vsque in octa-
5 uam vel nonam horam, quia post haec tempora non facile fugere aut emigrare consue-
uerunt, quamuis aliquae statim & procedere & abire non dubitent. Signa futurae fu-
gae haec sunt. ante biduum vel triduum acrius tumultuantur & murmurant. quod vbi
apposita frequenter aure explorator agnouerit, solicitior aduersum haec esse debebit. So-
lent haec signa & cum pugnaturae sunt, facere: quarum † pugnam compescit puluis,
6 aut mulsae aquae imber aspersus. inest illi ad originis suae reparandam concordiam, dul-
cis auctoritas. Sed cum se agmina sic pacata, in ramo aut loco quocunque suspenderint,
si vnius vberis eductione pendebunt, noris aut vnum regem esse vniuersis, aut reconci-
liatis omnibus manere concordiam. si vero duo vel plura vbera suspendens se populus
7 imitatur, & discordes sunt, & tot reges esse quot velut vbera videris, confitentur. Vbi
glo-

VARIETAS LECTIONIS.

h) *vel pu. habentes* om. P. i) *musti calore deferu.* Lugd. ii) *dirigetur* Lugd. k) *sed* Lugd. kk) *attonitus* Lugd. l) *iuuentute* om. P. ll) *Exeuntia* — *diebus* om. P. m) *duobus diebus* inser. P. †) *quarum compescit tumultum puluis* Lugd.

NOTAE VARIORVM.

num. Vox autem haec Romana non est, sed aliunde deriuata, invenitur enim etiam apud Graecos & Rabbinicos scriptores. Vide Matth. Martinium in Lex. Philol. Vossium de Vitiis Serm. 2, 17; Drusium Animadu. 1, 37. Vsurpatur deinde etiam de variis rebus tanquam materia pro materiato. Hermas Pastore lib. 3 p. 789 ed. Barthii, *Tunc ait mihi: Succinge te sabano & ministra mihi. Succinxi me sabano mundo, quod erat factum ex sacco.* Barthius Adu. 99, 6 explicat h. l. *Sabanum* praecinctorium crassiusculum abstergendis rebus idoneum. Isidorus Orig. 19, 26 *Sabanum Graecum nomen est, facitergium & manutergium a tergendo faciem vel manus vocatur.* SCHOETTG.

7. 3 MVSTI MORE) MS. ignorat vocabulum *more*: vt suspicari possis Palladium audentiore tralatione mel recens ac feruens *mustum* appellasse, & scripsisse, vt illic habetur, *donec refrigerato calore musti deferueat.* Plin. 11, 13 *Est autem initio mel vt aqua dilutum, & primis diebus feruet, vt mustum, seque purgat.* Sic *musteus caseus, & redire in musteum saporem* caseos Plinio 11, 42 si magno Turnebo fides, est quaedam species mellis, quae *mustum oleumque* vocatur. Verba enim Plinii, quae vulgo habentur cap. 15 *In omni melle, quod per se fluit, mustum oleumque appellatur, acetum maxime laudabile est.* Sed fallitur vir doctissimus, neque illud quod musto oleoque comparat Plinius, est aliud aceto. Scribendum autem est iussu MSS. Codd. *In omni melle, quod per se fluxit, vt mustum oleumque, appellatur acetum. Maxime laudabile est etiam omne rutilum.* Ita plane membranae Leidenses, nisi quod iteratur τὸ *est*. idque eiecimus. Mens Plinii est apud Palladium proxime dictum locum: *Nobilius mel erit, quod ante expressionem secundam velut sponte profluxerit.* Haec GRONOVIVS Obseru. 2, 16 qui rem acu tetigit. Nam Columella 9, 15, vnde noster sua sumsit, ita habet: *Quae (vasa) paucis diebus aperta sint, dum musteus fructus deferuescat.* Legendum ergo apud nostrum: *donec refrigerato calore musteum deferuescat. Musteum* substantiue, i. e. musteus fructus, seu nouus, vt ad Catonem vidimus. SCHOETTG.

7. 4 CERAM CONFICIMVS) Col. 9, 16. SCHOETTG.

7. 4 NVNC SI) Col. 9, 9 sq. SCHOETTG.

7. 5 SOLENT HAEC SIGNA) *Hoc signi* ex MSS. tuetur GRONOV. ad Liu. 32, 37 vbi pluribus hanc loquendi rationem restituit.

globos apium frequentiores videris, vncta manu succo [n] melissophylli [o] vel apii, reges [oo]
requiras. sunt autem paulo maiores, & oblongi magis, quam caeterae apes, rectioribus cruribus, neque grandibus pennis, pulchri [p] coloris & nitidi, leues [pp] sine pilo, nisi forte [q] pleniores [r] quasi capillum gerunt [rr] in ventre, quo tamen non vtuntur ad vulnus. sunt alii fusci atque hirsuti, quos oportet extingui, & pulchriorem [s] relinqui. qui si frequenter vagatur [ss] cum examinibus, exectis [t] alis refertur [u]: hoc enim manente nulla
discedet. · Sed si nulla nascantur examina, duorum vel trium vasculorum multitudinem 8
in vnum conferre possumus: dulci tamen liquore conspersas apes, atque inclusas, per [x] triduum tenebimus, apposito cibo mellis, & exigua tantum spiracula † relinquemus in cella. Quod si velis aluearium, cui per aliquam pestem ‡, multitudo subducta est, populi adiectione reparare, considerabis in aliis abundantibus, ceras fauorum & extremitates, quae pullos habent, & vbi signum nasciturí regis inueneris [y], cum sobole sua recides, & in id aluearium pones. Est autem hoc futuri regis signum: inter caetera fora- 9
mina, quae pullos continent, vnum maius ac longius velut vber apparet. Sed tunc transferendi sunt, quando erosis cooperculis ad nascendum maturi capita nituntur exerere: nam [z] si immaturos transtuleris, interibunt. Si autem se subitum leuabit examen, strepitu [zz] aeris terreatur, aut testulae: tunc ad aluearium redibit [a], aut in proxima fronde [b] pendebit, & inde in nouum vas herbis consuetis & melle conspersum [c] manu attrahatur, aut trulla, & cum in eo loco requieuerit, vespere inter alia collocetur.

VIII. Hoc etiam mense pauimenta faciemus sub diuo & lateres, more quo dixi.

IX. Graeci asserunt Aegyptios hoc more prouentum futuri [a] cuiusque seminis experiri: aream breuem loco [b] subacto & humido nunc excolunt, & in ea diuisis spatiis omnia frumenti [c] vel leguminum semina spargunt. Deinde in ortu caniculae, qui [d] apud Romanos quartodecimo Calendarum Augustarum die tenetur, explorant quae semina ortum sidus exurat, quae illaesa custodiat. his abstinent, illa procurant; quia indicium noxae aut beneficii, per annum futurum generi vnicuique, sidus aridum praesenti exitio vel salute praemisit.

X. Per

VARIETAS LECTIONIS.

n) *succi P.* o) *mellis P. melisphylli I. B. R. mellis sofilli Lugd.* oo) *reges* om. *Lugd.* p) *pulchrioris & P.* pp) *lenes Lugd.* q) *fronte P. Cr.* r) *pleniorem* coni. *Morg. I, 90.* add. *II, 16.* rr) *gerant Lugd.* s) *pulchriores P. Cr.* ss) *vagantur P.* t) *ereptis P. Cr. exemptis I. B. R. exectis l. I — Gr. eruptis balis Lugd.* u) *referuentur P. seruentur Cr.* x) *per triduum* deest *P.* †) *respiramina Cr* ‡) *partem Lugd* y) *erit P.* z) *si iam maturos Lugd.* zz) *sonitu P.* a) *rediet P. Lugd.* b) *rupe P.* c) *consperso attr. & cum P. conspersa Lugd.* [T. IX.] a) *futuri* abest *I. B. R.* b) *leus P.* c) *legumina vel frumenti P.* d) *quae Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

7, 7 PLENIORES QVASI CAPILLVM) Locus aperte corruptus, sed neque emendatu, certe intellectu, difficilis ex Col. 9, 10, 1 cuius verba prae oculis dubio procul noster habuit ista: *sine pilo, sine spiculo, nisi quis forte pleniorem quasi capillum, quem in ventre gerunt, aculeum putet* &c.

7, 9 VELVT VBER) *tuber* legit Harduinus ad Plin. 9, 16. SCHOETTG.

7, 9 COOPERCVLIS) Quae quando tenerae apiculae corrodere incipiunt, tunc signum est, eas perfectas esse. Sunt enim instar ouorum membranulae, quae singulas cingunt, vt ait Plinius. SCHOETTG.

8 Vid. Mai. 11, & 12.

9 GRAECI) Zoroastres Geop. 2, 15. SCHOETTG. Sed nulla hic Aegyptiorum mentio.

X. PER [a] olei libras singulas chamaemeli [b] herbae florentis auream [c] medietatem, proiectis albis foliis, quibus flos ambitur, vnciarum singularum pondus infundis [d], & quadraginta diebus in sole constitues.

XI. [*De oenanthe.*] SILVESTRES [a] vuas, cum florent, sine rore colligimus, & expandimus in sole, ne quid restet humoris, & flos ad excutiendum siccior apparetur. tunc cribello spisso cernimus, vt grana non transeant, sed flos solus decidat. hunc in melle seruamus infuso: & cum diebus triginta fuerit conditum, temperamus eo genere & more, quo rosatum moris est temperare.

XII. [*De Alica.* [a]] ORDEVM semimaturum [b], cui adhuc superest aliquid de virore, per manipulos ligabis, & torrebis in furno [c], vt facile mola possit infringi, & in modio vno salis aliquantum, dum molitur, miscere curabis ac seruabis [d].

XIII. IVNIVS ac Iulius horarum sibi aequa spatia contulerunt.

Hora	I	&	XI	pedes	XXII
Hora	II	&	X	pedes	XII
Hora	III	&	IX	pedes	IIX
Hora	IV	&	IIX	pedes	V
Hora	V	&	VII	pedes	III
Hora	VI			pedes	II

VARIETAS LECTIONIS.

[T. X.] a) om. totum caput *P.* b) *camomillae I. B. R. chamaemillae I. I* —— *G. chamimeli Lugd.* c) *aureae medietatis I. I — G.* d) *infundes Lugd.* [T. XI.] a) om. caput *P.* [T. XII.] a) *dialsita Lugd.* b) *seminarium Lugd.* c) *forno Lugd.* d) *seruas a V.*

NOTAE VARIORVM.

11 QVO ROSATVM) de quo nostra Maio 13.

12 Huic titulo lemma fecit, quisquis fecit de *alica*: sed neque Plinii alica 18, 11 f. 29 neque ea, cuius Apicius semel iterumque meminit, neque *χόνδρος* Geoponicis 3, 7 cum hac descriptione conuenit. Congruit autem melius polentae, e qua cereuisia coquitur; licet ea apud nos hodie potius aqua adsperla, & calore modico fota quasi repuerascere cogatur. Video hoc iam obseruatum Io. Bruyerino de re cibaria 5, 12 p. 345 qui etiam 5, 9 varia polentae genera enarrat, praesertim ex Plinio 18, 7 f. 14.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER OCTAVVS.

Tit. I.

IVLIO mense agri qui Aprili proscissi fuerant, circa Calendas iterantur. Nunc locis temperatis tritici messis expletur, more quo dictum est. siluestres agri vtilissime [a] extirpabuntur [b] arboribus atque virgultis, cum luna decrescit, desectis [c] radicibus atque combustis. Hoc mense arbores, quae in messe steterant, sectis messibus obruantur aggestione terrarum propter nimios solis ardores. Opera vna x x maximas obruet. Nunc & nouellae vites mane & vespere, iam calore deposito, effodi debent, & auerso gramine puluerari. Hoc mense vtiliter, vel ante caniculares dies, filices extirpabis, & caricem.

II. Hoc etiam [a] mense cepullas serimus, irriguis ac frigidis locis, & radicem [b], & atriplicem, si rigare possumus, & ocimum, maluas, betas, lactucas, & porros rigandos [c]. Hoc mense loco irriguo [cc], napos seremus, & rapa, solo putri [d] & soluto, nec spisso. locis humidis laetantur, & campis. sed napus in sicco & prope tenui, atque deuexo, & sabuloso melior nascitur. Loci proprietas vtrumque semen in alterum mutat. nam rapa in alio solo per biennium sata mutantur in napos; alio vero, napus transit in rapum [dd]. Subactum solum stercoratum versatumque conquirunt, quod & ipsis & segetibus proderit, quae ibi anno eodem seruntur. Iugero raporum quatuor sex- 2

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii Lib. VIII. *siue Iulius.* T.I.] a) *vtillime I.B.R. Lugd. MS. Com.* b) *extirpentur P.* c) *defectis Lugd.* [T.II.] a) *etiam* om. *P.* b) *radices Lugd. radices, maluas &c.* om. reliquis *P.* c) *rigamus P.* cc) *riguo Lugd.* d) *puro I.B.R.* dd) *rapa Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

IVLIVS.

1 DICTVM EST) Iun. 2.

1 VTILISSIME) MS. Lugd. & membranae Commelinianae *vtillime*, quemadmodum & infra 11, 4, 1. Gronouius Obs. 3, 18. Seruauit descriptor iste analogiam: quemadmodum enim ab *humilis* est *humillimus*, ab *agilis*, *agillimus*, sic ab *vtilis* fecit *vtillimus*. SCHOETTG. De re ipsa Col. 11, 2, 52.

1 MANE ET VESPERE) Geop. 3, 10 *ἕως δευτέρας ὥρας*, vt legit Brassicanus, *καὶ δείλης ἕως ὀψίας*: quem locum non recte videtur emendasse doctissimus Needhamus ita, *ἕως ἀπὸ δευτέρας ὥρας* & vertisse *mane* AB *hora secunda*. Taceo, quod vix Graece ita dici posse putem: illud sententiae & rei ipsius, de qua agitur, naturae, & Columellae Arb. 12, 1 verbis, Palladiique, aduersum, *a secunda demum hora* incipi eum puluerandi laborem. Itaque vel simpliciter retinenda vetus lectio; illud enim *ἕως δευτ. ὥρ.* satis indicat summo mane incipiendum, vel si illud *ἀπὸ* est ex MS. legendum, *ἀπὸ ἕω, ἕως δευτέρας ὥρας*, vel *ἕως ἀπὸ, ἕως δευτέρας ὥρας*.

2. 1 NAPOS — ET RAPA) Eadem Col. 2, 10, 23.

ſextarii, napi autem quinque ſufficiunt. Si ſpiſſa ſunt, interuelles aliqua, vt caetera ro-
3 borentur. Vt vero ſemina maiora redigantur, eruta rapa, foliis omnibus purgabis, &
ad dimidii digiti craſſitudinem in caule ſuccides. Tunc in ſulcis diligenter ſubactis, octo-
nis digitis ſeparata obrues, & iniicies terram, & [e] calcabis. ita magna naſcentur.

III. Hoc etiam menſe emplaſtratio † celebrari poteſt, ſicut ante demonſtra-
ui, & pirus vel malus locis humidis nunc inſita me explorante proceſſit. Hoc etiam
menſe in pomis ſerotinis, quae vbertate nimia ramos onerauerunt (ſicut praedixi) in-
terlegenda [a] ſunt, ſiqua vitioſa repereris, vt arboris ſuccum vertamus ad meliorum nu-
2 trimenta pomorum. Nunc citri [b] taleam loco irriguo, frigidis regionibus me plantaſſe
memini, & quotidianis animaſſe liquoribus, quae & naſcendo & afferendo votum felici-
tatis aequanit [c]. Hoc tempore, locis humidis inoculari ficus, & inſeri citrius [d] poteſt:
menſe iam medio, palmae planta circumfodi [e]. Nunc locis temperatis, amygdala matu-
ra ſunt ad legendum.

IV. Hoc tempore maxime [a] tauris ſubmittendae ſunt vaccae, quia decem
menſium partus ſic [b] poterit maturo vere concludi; & certum eſt eas poſt vernam pin-
guedinem geſtientes veneris amare laſciuiam. Vni tauro quindecim vaccas Columella
aſſerit poſſe ſufficere, curandumque ne concipere nequeant nimietate pinguedinis. Si
abundantia pabuli eſt in regione, qua paſcimus, poteſt annis omnibus in foeturam [bb] vacca
ſubmitti: ſi vero indigetur hoc genere, alternis temporibus onerandae ſunt, maxime-
2 que, ſi eaedem vaccae alicui operi ſeruire conſueuerunt. Hoc menſe arietes candidiſſi-
mi eligendi & admittendi ſunt mollibus lanis, in quibus non ſolum corporis candor [c] con-
ſiderandus eſt, ſed etiam lingua, quae ſi maculis fuſcabitur, varietatem reddit in ſobole.
De albo plerumque † naſcitur coloris alterius: de fuſcis nunquam [d] (ſicut Columella di-
cit) poteſt albus [dd] creari. Eligemus arietem altum, procerum, ventre promiſſo, & la-
nis candidis † tecto, cauda longiſſima, velleris denſi ‡, fronte lata, magnis teſtibus, aeta-
3 tis trimae, qui tamen vſque in octo annos poteſt vtiliter inire. Foemina debet bima
ſubmitti, quae vſque in quinquennium foeturae neceſſaria eſt, anno ſeptimo deficit. eli-
genda eſt vaſti corporis, & prolixi velleris, ac molliſſimi, lanoſi & magni vteri. Sed
prouidendum eſt in hoc genere, vt pabuli vbertate ſaturetur, & longe paſcatur a ſenti-
bus, qui & lanam minuunt, & corpus incidunt. Admittendi ſunt menſe Iulio, vt nati
4 ante hiemem conualeſcant. Ariſtoteles aſſerit, ſi maſculos plures creari velis, admiſſu-
rae tempore ſiccos [e] dies, & halitum Septentrionis eligendum, & contra eum ventum
greges eſſe paſcendos: ſi foeminas generari velis, Auſtri captandos flatus, & in eum pa-
ſcua

VARIETAS LECTIONIS.

e) *calcibus proculcas P.* [T. III.] †) *impl. Lugd.* a) *legenda P.* b) *etiam I. B. R.* c) *aequabit Lugd. I. B. R.* om. ab hoc verbo vsque ad *Nunc &c. P.* d) *citreum Lugd. I. B. R.* e) *colligenda P.* [T. IV.] a) *maxime* om. *P.* b) *ſic* om. *P.* bb) *futurum Lugd.* c) *ſplenor P. ſplendor Cr.* †) *quandoq. Cr.* d) *namque P.* dd) *alius Cr.* †) *candidiſſimis Lugd.* ‡) *depreſſi Creſc.* e) *ſic cuſtodies P. Cr.*

NOTAE VARIORVM.

3, 1 SICVT ANTE DEMONSTRAVI) Iun. 5, 2.

3, 1 SICVT PRAEDIXI) Iun. 5, 1.

4, 1 COLVMELLA) 6, 24, 3. Deſcripſit autem hanc ſectionem Creſc. 9, 62.

4, 2 HOC MENSE ARIETES) Deſcripſit Creſc. 9, 69.

4, 2 COLVMELLA) 7, 2, 6 vnde etiam arietis, quae ſequitur, deſcriptio hauſta eſt.

4, 4 ARISTOTELES) H. An. 6, 19. SCHOETTG. Inde Col. 7, 3, 12.

4, 4

scuâ dirigenda, ac sic ineundas matres. [vt [ee]] mortuarum vel vitiosarum [f] numerus nouella [g] sobole reparetur. Autumno debiles quaeque pretio mutentur, ne eas imbecillas hibernum frigus absumat. Aliqui duobus ante mensibus arietes a coitu reuocant, vt facem libidinis augeat dilatio voluptatis. Quidam coire sine discretione permittunt, vt hoc eis genere per annum totum foetura non desit.

V. Hoc mense, cum sol Cancri tenebit hospitium, luna sexta in Capricorni [a] signo posita, gramen ablatum Graeci asserunt nihil de radicibus rediturum [b]. Item si bidentes cyprei fiant, & sanguine tingantur hircino, & post fornacis ardores non aqua, sed eodem sanguine temperentur, per eos erutum gramen extingui.

VI. Hoc mense vinum scillite sic facimus: scillam † de montanis aut maritimis locis sub ortu ‡ Canicularum [lectam] procul a sole siccamus. Ex hac in vini amphoram vnius librae mensuram mittimus, incisis ante [a] tamen superfluis, & abiectis foliis, quibus pars extrema velatur [b]. Quidam velamina ipsa [bb] filo inserta suspendunt, vt vino infusa [c] mergantur, & non admista fecibus post XL dierum spatium serta quae appensa sunt auferantur. Hoc vini genus tussi resistet [d], ventrem purgabit, flegma dissoluet [e], spleneticis proderit, acumen praestabit oculorum, concitabit digestionis auxilia.

VII. [*De hydromelli.*] INCHOANTIBVS Canicularibus diebus aquam puram pridie sumis ex fonte. In tribus aquae sextariis, vnum sextarium non dispumati mellis admisces, ac diligenter per [a] carenarias diuisum quinque horarum spatio continuo per inuestes pueros curabis agitare vasa ipsa concutiens. Tunc XL diebus ac noctibus patieris esse sub caelo.

VIII. [*De aceto scillitico.*] SQVILLAE albae crudae proiectis duris, atque extrinsecus positis omnibus, teneram medietatem ad libram & sex vncias per minutas partes recides, & in aceti acerrimi duodecim sextariis merges. Vas signatum quadraginta diebus patieris esse sub sole: post abiecta squilla acetum diligentius excolabis, &

in

VARIETAS LECTIONIS.

ee) *vt* om. *Lugd.* f) *initiatarum P.* g) *nouella* om. *P.* [T. V.] a) *capricornu Lugd.* b) *redditurum Lugd. I. B. R.* [T. VI.] †) *squillam Lugd.* ‡) *ortum canicularium Lugd.* a) *ante* om. *P.* b) *vallatur MSS.* bb) *ipsa* om. *P.* c) *inserta P.* d) *per* inf. *Lugd.* e) *purgabit : spenetiori P. splenicis Pal.* [T. VII.] a) *per carenarias* om. *P. cauernas Pal. caraenarias Lugd. caroen. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

4, 4 [VT] MORTVARVM) Optime Lugdunensis Codex omittit τὴν *vt*, quam proinde coërcendam putauimus, ne absurde committatur sententia. Consequens fuit, vt etiam post *matres* interpungeremus.

5 REDITVRVM) Si hanc lectionem serues, vel *gramen ablatum* constructione Graeca ponitur pro ablatiuis consequentiae, vel *nihil* pro *non*. Facilior, credo etiam verior, lectio supra proposita *redditurum*.

6, 1 VINVM SCILLITE) Col. 12, 33. SCHOETTG.

6, 1 QVIBVS PARS EXTREMA VELATVR) Longe suauius MSS. *vallatur.* Pari similitudine Cicero lib. 2 de N. D. *Munitaeque sunt palpebrae tanquam vallo pilorum.* De senectute: *frugem vallo munitam aristarum.* Haec GRONOVIVS Obseru. 3, 18. Videtur aduersari viro summo, quod statim sequitur *velamina* de eadem re.

6, 2 INFVSA MERGANTVR) Quidsi *infuso?*

7 Ex Col. 12, 12 & Geop. 8, 28. SCHOETTG.

7 PER INVESTES PVEROS) Ita & Oct. 14, 16.

2 in bene picato [a] vase transfundes. Aliud acetum digestioni & saluti accommodum: Squillae dragmas VIII, aceti sextarios XXX mittis in vasculo, & piperis vnciam vnam, mentae & casiae aliquantum, & post [aliquod [b]] tempus vteris.

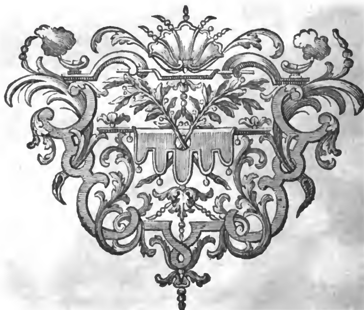
IX. SINAPIS semen ad modum sextarii vnius & semis, redigere curabis in puluerem, cui mellis pondo V, olei Hispani [a] vnam libram, aceti acris vnum sextarium misces, & tritis omnibus diligenter vteris.

X. IVLII & Iunii horas par † mensurarum libra composuit.

Hora	I	&	XI	pedes	XXII
Hora	II	&	X	pedes	XII
Hora	III	&	IX	pedes	IIX
Hora	IV	&	IIX	pedes	V
Hora	V	&	VII	pedes	III
Hora	VI			pedes	II

VARIETAS LECTIONIS.

[T. VIII.] a) *picata vasa Lugd.* b) *aliquod* om. *Lugd. I. B. R.* [T. IX.] a) *panis P.* b) *Spani Lugd.* [T. X.] †) *per mensuram libra conponsuit Lugd.*

PAL-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER NONVS.

Tit. I.

AVGVSTO [a] menſe vltimo circa Calendas Septembris ager planus, humidus, exilis incipiat exarari. Nunc maritimis locis vindemiae [b] apparatus vrgetur. Hoc etiam menſe locis frigidiſſimis occatio vinearum fit [c].

II. Hoc tempore, ſi terra exilis in vinea eſt, & vinea ipſa miſerior, tres vel quatuor lupini modios in iugero ſpargis [a], atque ita occabis. Quod vbi fruticauerit, euertitur, & optimum ſtercus praebet in vineis, quia laetamen propter vini vitium [b] non conuenit inferre viuetis.

III. Nvnc locis frigidis pampinatur, locis vero feruentibus [a] ac ſiccis obumbratur potius vua, ne vi ſolis areſcat, ſi aut vineae breuitas, aut facultas operarum permittit. Hoc etiam menſe extirpare poſſumus carecta atque ſilecta [b].

IV. Nvnc vrenda ſunt [a] paſcua, vt & altorum fruticum feſtinatio reprimatur ad [b] ſtirpes, & incenſis aridis noua laetius [c] ſuccedant.

V. Hoc etiam menſe vltimo [a], ſiccis locis rapa & napus ſerenda ſunt, hac ratione qua [ante [b]] dictum eſt. Hoc menſe vltimo, locis ſicccioribus radices ſeruntur, quae hieme ſui vſum miniſtrent. amant terram pinguem, ſolutam, & [c] diu ſubactam, qualem rapa. tofum & glaream reformidant. gaudent caeli ſtatu nebuloſo. ſerendae
ſunt ſpatiis grandibus & alte foſſis. meliores proueniunt in arenis. ſerantur poſt nouam 2
pluuiam, niſi poſſint forte rigari. quod ſatum eſt, ſtatim debet operiri leui ſarculo.
Iugerum duo ſextarii, vel, vt quidam, quatuor, cum ſeruntur, implent. Laetamen non eſt ingerendum, ſed potius paleae: quia inde fungoſae ſunt. Suauiores fiunt, ſi eas aqua ſalſa [cc] frequenter aſpergas. Radices foeminini generis putantur, quae minus acres [d] ſunt, & habent folia latiora [& [e]] leuia, & cum iucunditate virentia. Ex his ergo ſe-
mina colligemus. Maiores fieri creduntur, ſi ſublatis omnibus foliis, & ſolo tenui cau- 3
le

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii Lib. IX. *ſiue Auguſtus.* T. I.] a) *Hoc Lugd. I. B. R.* Vid. ad princ. Ianuarii. b) *vineae P.* c) *fit* om. *Lugd.* [T. II.] a) *feres P.* b) *vim P.* [T. III.] a) *ardentibus Lugd P.* b) *filiceta I. I — G* [T. IV.] a) *ſunt arida P.* b) *ad ſtirpes* om. *P.* c) *laetius herba ſuccedat Lugd.* [T. V.] a) *vltimo* om. *P.* b) *ante* om. *I. B. R.* c) *&* om. *Lugd.* cc) *ſola P.* d) *accreſcunt & P.* e) *&* om. *Lugd. & leuia* om. *P. leuiora I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

AVGVSTVS.

2 Col. 2, 16, 5.

5, 1 DICTVM EST) Iul. 2, 1.

5, 2

le dimisso *f*, saepe terris operiantur. Si ex nimis acra *g* dulcem fieri velis, semina die & nocte melle macerabis, aut passo. Raphanum tamen, sicut brassicam, constat esse vitibus inimicam. Nam si circa se serantur, natura discordante refugiunt. Hoc etiam mense pastinacas seremus.

VI. ETIAM nunc emplastrantur arbusta. Pirum nunc *a* plerique inserunt, & locis irriguis arborem citri *b*.

VII. HOC mense crabrones molesti *a* sunt aluearii apum, quos persequi ac necare debemus. Nunc etiam quae Iulio non occurrimus *b*, exequamur.

VIII. NVNC si deerit aqua, eam quaerere ac vestigare debebis, quam taliter poteris inuenire. Ante ortum solis iis locis *a* quibus aqua quaerenda est, aequaliter pronus mento ad solum depresso iacens in terra spectabis orientem, & in quo loco crispum subtili nebula aërem surgere videbis *b*, & velut rorem *c* spargere, signo aliquo vicinae stirpis aut arboris praenotabis. nam constat siccis locis, vbi hoc fiet, aquam latere. Sed terrarum genus considerabis, vt possis vel de tenuitate, vel de abundantia iu-
2 dicare. Creta tenues nec optimi saporis venas creabit; sabulo solutus exiles, insuaues, limosas, & spatio altiore submersas; nigra terra humores & stillicidia non magna ex hibernis imbribus & liquore collecta, sed saporis egregii; glarea *d* mediocres & incertas venas, sed suauitate praecipuas; sabulo masculus, & arena, & carbunculus certas, &
3 vbertate copiosas: in saxo rubro bonae & abundantes sunt. Sed prouidendum est, ne inuentae *e* inter rimas refugiant, & per interuenia dilabantur. Sub radicibus montium, & in saxis *f* silicibus vberes, frigidae, salubres: Locis campestribus salsae, graues, tepidae, insuaues *g*: quarum sapor si optimus fuerit, noueris eas sub terris exordium de monte sumsisse. sed in mediis campis montanorum fontium suauitatem consequentur *h*,
4 si vmbrantibus tegantur arbustis. Sunt & haec signa vestigandae aquae, quibus tunc credimus, si neque lacuna est, neque aliquis ibi ex consuetudine humor insidet *i* aut praeterit. Iuncus tenuis, salix *k* siluatica, alnus, vitex *l*, arundo, edera caeteraque, si qua humo-

VARIETAS LECTIONIS.

f) *demisso Com.* g) *acri B. R.* sed *acra* etiam *Iens. it. Lugd.* [T. VI.] a) *nec P.* b) *nutriri P.* [T. VII.] a) *infesti P.* b) *occurrimus I. B. R.* *occurrimus facere, exequ. P.* *excurrimus, exeq.* reliqui. [T. VIII.] a) *solis Lugd.* b) *videris Lugd.* c) *rorem* om. *Lugd.* d) *glareae Lugd.* e) *in ventre P.* f) *saxis* om. *P.* g) *plerumque* add. *Cr.* h) *sequentur Lugd.* i) *incidit. Iuncus Cr.* k) *salix si siluatica repereris. Fodiatur*, reliquis omissis *Lugd.* l) *vitex* om. *P. Cr.*

NOTAE VARIORVM.

5, 3 EX NIMIS ACRA) Florent. Geop. 12, 22 Ῥαφανῖδες γλυκεῖαι ἔσονται, ἂν ἂν τὸ σπέρμα οἰνομέλιτι ἢ χυλῷ σταφυλῶν διαβρεχῇ. SCHOETTG.

5, 3 RAPHANVM VITIBVS INIMICAM) Ex aliis auctoribus hoc idem prolixe probat Ptolemaeus Flauius Coniect. c. 97. SCHOETTG. Habet etiam Cresc. 6, 98. De brassica ad Cic. de N. D. 2, 47.

7 OCCVRRIMVS) Adoptauimus lectionem magna consensione optimorum librorum comprobatam: alterum *facere* & ipsum bonum putamus; licet non audeamus recipere. *Occurrimus facere* mere Graecum est, ἐφθάσαμεν ποιῶν vel ποιήσαντες. Sed potest *facere* omissum intelligi.

8 Hoc caput ad verbum fere descriptum e Vitruuio 8, 1. Vide etiam Plin. 31, 3. SCHOETTG. Hunc titulum cum 9 & 10 descripsit Cresc. 1, 7.

8, 2 SABVLO SOLVTVS) & *masculus* quomodo differant, docere studet Philander ad Vitruuium l. c. nimirum *masculum* putat asperum, scabrum, minus flauum, subfuscum; contraria esse in soluto.

8, 3 PER INTERVENIA) Epitome Vitruuii c. 3 *Sed prouidendum erit, ne inter rimas saxorum, quum suspensae sunt, decurrant.* Vox *interuenia* legitur etiam apud Vitruuium, & notat rimas seu venas saxorum. SCHOETTG.

8, 4 SALIX SILVATICA) An *salix erratica*, vt tradidit Vitruuius 8, 1 ex quo haec desumsit Palladius: *Signa autem*, inquit, *quibus terra-*

humore gignuntur. Locus [m] ergo, vbi ſupradicta [n] ſigna repereris [o], fodiatur latitudine pedibus tribus, altitudine pedibus quinque, & proxime ſolis occaſum mundum vas ibi aereum vel plumbeum interius vnctum inuerſum ponatur in ſolo ipſius foſſionis. Tunc ſupra foſſa [p] labra crate [q] facta de virgis ac frondibus, additaque terra, ſpatium omne cooperiatur [r]. Sequenti [s] die aperto loco, ſi in eodem vaſe ſudores [t] intrinſecus inuenientur, aut ſtillae, aquas ibi eſſe non dubites. Item ſi vas figuli ſiccum, neque coctum, eadem ratione ponatur, ac ſimiliter operiatur; altero [vero] die, ſi aquarum vena eſt [u], in praeſenti vas concepto humore ſoluetur. Item vellus lanae aeque poſitum, vel [x] coopertum, ſi tantum colligit humoris, vt alia die fundat expreſſum, copias ineſſe teſtabitur. Item lucerna oleo plena & accenſa, ſi ibi ſimiliter tecta ponatur, & ſecuto [y] die inueniatur extincta ſuperantibus alimentis, aquas idem locus habebit. Item ſi in eo loco focum feceris, & terra vaporata humidum fumum nebuloſumque ructauerit, aquas ineſſe [z] cognoſces. His itaque repertis, certa ſignorum firmante notitia, puteum fodies, & aquae caput requires: vel ſi plura ſunt, in vnum colliges. Tamen maxime ſub radicibus montium in Septentrionali parte quaerendae ſunt aquae, quia in his locis magis abundant, vtilioreſque naſcuntur.

(margin: 5 at line 1; 6 at line 5; 7 at line 10)

IX. Sed in fodiendis [a] puteis cauendum eſt foſſorum periculum, quoniam plerumque terra ſulfur, alumen, bitumen educit, quorum [b] ſpiritus miſti anhelitum peſtis

ſtis

VARIETAS LECTIONIS.

m) *Lotis P.* n) *praedicta P. Cr.* o) *reperis I. B. R.* p) *foſſam cra. P. Cr.* q) *erates Lugd. P. I. B. R. Cr.* r) *cooperiat I. B. R. Cr.* s) *ſecundo Lugd.* t) *ſud. inueniantur P. Cr.* u) *proxima fuerit Cr.* x) *& Cr.* y) *ſecundo Cr. Lugd.* z) *ibi fore agnoſcas Cr.* [T. IX.] a) *defodiendis Lugd.* b) *quae ſpiritum peſtis Cr.*

NOTAE VARIORVM.

terrarum generibus ſuberunt aquae, praeter quod ſupra ſcriptum eſt; haec erunt, ſi inuenientur naſcentia, tenuis iuncus, ſalix erratica, alnus, vitex, arundo, hedera, aliaque. Ita Plinius 31, 3 *Aquarum notae iuncus & harundo, aut herba de qua dictum eſt: multumque alicui loco pectore incubans rana. ſalix etiam erratica & alnus, aut vitex, aut hedera ſponte proueniunt.* PONTED.

8, 4 HVMORE GIGNVNTVR.) Omnes ſtirpes humore gignuntur, ſed non omnes multo humore gaudent. Quare hunc locum hoc modo expreſſit Creſcent. 1, 8 *Caeteraque quae humore multo aquoſa gignuntur.* At Vitruuius 8, 1 ſic hac de re eſt locutus: *Aliaque, quae huiusmodi ſunt, quae non poſſunt naſci, nec ali per ſe ſine humore.* In Vaticanis porro codicibus huius ex Creſcentio commemoratae lectionis veſtigium extat, nam haec leguntur: *certaque ſi aq̃ humore &c.* τὸ enim aq̃ *aquoſa* ſignificare videtur. PONTED.

8, 5 LOCVS ERGO) Idem docent Paxamus Geop. 3, 4 & Democritus 3, 6. SCHOETTG.

8, 5 INTERIVS VNCTVM) contra rubiginem ex humore, credo: & vt facilius in guttas coëant vapores a pinguedine quaſi refugientes, quippe ſpecifice, vt philoſophi aiunt, leniore.

8, 6 SI AQVARVM VENA EST) Creſcentius: *Si aquarum vena proxima fuerit.* Vitruuius: *Si is locus aquam habuerit.* PONTED.

8, 6 IN PRAESENTI) Apud Creſcentium τὸ *in praeſenti* non lego, neque apud Vitruuium qui ait: *cum apertum fuerit, vas humidum erit, & etiam diſſoluetur ab humore.* A quo excerpens Plinius, de huiusmodi aquarum inuentionibus ſic 31, 3 loquitur: *Si figlinum humidum rupturnue, aut in aere ſudor, vel lucerna ſine defectu olei reſtincta, aut etiam vellus lanae madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas.* PONTED. Quidſi fuit in Palladio, *ſi aquarum vena eſt in proximo*: quod in compendiis ſcribendi facile pro *praeſenti* irrepere potuit? niſi forte ipſum *in praeſenti* poſuit pro *in proximo.*

8, 7 EXTINCTA SVPERANTIBVS ALIMENTIS) Vitruuius: *& poſtero die non erit exſucta, ſed habuerit reliquias olei & ellychnii, ipſaque humida inuenietur.* Epitome: *Lucerna plena oleo incenſa, ſi in eodem loco ſimiliter adoperta, in alia die lucens fuerit inuenta, indicabit eum locum aquam habere, propterea quod omnis calor ad ſe trahit humorem.*

9 Ex Vitruuio 8, 7. SCHOETTG.

9, 2

ſtis exhalant, & occupatis ſtatim naribus extorquent animas, niſi quis fugae ſibi velocitate ſuccurrat. Prius ergo quam deſcendatur ad intima [bb], in eis locis lucernam ponis accenſam, quae ſi extincta non fuerit, periculum non timebis; ſi vero extinguetur, ca-
2 uendus eſt locus [c], quem ſpiritus mortifer occupabit. Quod ſi alio loco aqua non poteſt inueniri, dextera laeuaque puteos fodiemus, vſque ad aquae ipſius libramentum, & ab his foramina hinc inde pateſacta, velut nares, intus [d] agemus, qua nocens ſpiritus euaporet: quo facto, latera puteorum ſtructura ſuſcipiat. Fodiendus eſt autem puteus, latitudine octo [e] pedum quoquouerſum [f], vt binos pedes ſtructura concludat: quae ſtru-
3 ctura vectibus ligneis ſubinde denſetur [g], & ſtructa ſit lapide tofacio [h], vel ſilice. Si aqua limoſa fuerit [i], ſalis admiſtione corrigatur. Sed dum foditur puteus, ſi terra non ſtabit vitio generis diſſoluti, aut humore laxabitur, tabulas obiicies directas vndique, & eas tranſuerſis vectibus ſuſtinebis [k], ne fodientes ruina concludat.

X. Aquam vero nouam ſic probabis: in vaſe aeneo nitido ſpargis, & ſi maculam non fecerit, probabilis iudicetur. Item decocta aeneo vaſculo, ſi arenam vel li-
2 mum non relinquit in fundo, vtilis erit. Item ſi legumina cito valebit excoquere, vel ſi colore perlucido carens muſco, & omni labe pollutionis aliena. Sed qui in alto ſunt putei, perforatis vſque ad infimam † partem terris ad loca inferiora, poſſunt vice fontis exire, ſi vallis ſubiectae natura permittat.

XI. Cvm vero ducenda eſt aqua, ducitur aut forma ſtructili, aut plumbeis fiſtulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis. Si per formam ducetur, ſolidandus eſt canalis, ne per rimas aqua poſſit elabi: cuius magnitudo pro aquae menſura facienda eſt. Si per planum veniet, inter ſexagenos vel centenos pedes ſenſim reclinetur ſtructu-
2 ra in [a] ſeſquipedem, vt vim poſſit habere currendi. Si quis [b] mons interiectus occurrerit

VARIETAS LECTIONIS.

bb) quid ſi *infima*? c) *locus mortifer. Quod P.* d) *intro Lugd. P.* e) *V. I. B. R. vel VII.* inſ. *Cr.* f) *quaquauerſum P.* g) *denſentur Pol. & Lugd.* h) *toficio Lugd.* i) *ſit P.* k) *ſuſtin.* om. *Lugd.* [T. X.] †) *vltimam I. B. R.* [T. XI.] a) *in* om. *I. B. R. in VI pedes Cr.* b) *qui Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

9, 2 FORAMINA — VELVT NARES) Plin. 31, 3 ſ. 28 *aeſtuaria vocat, quae illum grauiorem halitum recipiant.*

9, 3 SALIS ADMISTIONE) Vtrum Eliſae vati iam cognita fuit iſta aquae vitioſae correctio? an ſymbolum ei tantum erat ſalis phiala.

10 Vitruuius 8, 5. SCHOETTG.

10, 1 IN VASE AENEO) Sic quoque epitome Vitruuii c. 5. Sed MS. vt vir doctus in margine notauit, legit: *in vas aeneum nitidum:* quod ex ipſo Vitruuio ſumtum: is habet: *in vas Corinthium ſparſa* SCHOETTG.

10, 1 PROBABILIS IVDICETVR) In Creſcentio *indicabitur* legitur pro *iudicabitur*, quo vſum Palladium opinor. nam rurſus verbum aliud eodem modo vſurpauit: *Si arenam vel limum non relinquit in fundo, vtilis erit.* Vitr. 8, 5 *item ſi fons nouus fuerit foſſus, & in vas Corinthium ſiue alterius generis, quod erit ex aere bono, ea aqua ſparſa maculam non fecerit, optima erit.* PONTED.

11 Vitruu. 8, 7. SCHOETTG.

11, 1 FORMA STRVCTILI) formam ſtructilem pro canali fabrica conſtante explicat Philander ad l. c. SCHOETTG. De hoc intellectu *formae* copioſe illuſtriſſimus vir Io. Polenus ad Fronti. de aquaeductibus p. 143, 12 ſq.

11, 1 IN SESQVIPEDEM.) Ienſon. non *in ſeſquipedem* ſed *ſeſquipedem* ſine particula edidit. An *ſemipedem*, vt docet Vitruuius 8, 7 (a quo vt indicaui, excerpſit Palladius) *vt*, inquit, *ſtructura fiat quaſi ſolidiſſima, ſolumque riui libramenta habeat faſtigiata, ne minus in centenos pedes ſemipede eaeque ſtructurae conforniccentur, vt minime ſol aquam tangat.* PONTED. Caeterum in hac *directura formarum*, hoc enim verbo vtitur Frontinus, non ſemper obſeruatam eſſe illam de ſemipede (ſiue ſeſquipedem malis adeo) regulam in ſumtuoſiſſimis etiam veterum operibus, ſiue hoc imperitia artis librandi factum ſit, ſiue vt aquae infra terram depreſſae non ita facile ab hoſtibus interciperentur, tum ipſe Frontinus indicat, tum ad eum laudatus modo Io. Po-

rit [c], aut per latera eius aquam ducemus obliquam, aut ad [d] aquae caput [dd] speluncas
librabimus, per quarum [e] structuram perueniat [f]. Sed si se [g] vallis interserat, erectas
pilas vel arcus vsque ad aquae iusta vestigia construemus, aut plumbeis fistulis clausam
deiici patiemur, & [h] explicata valle consurgere. Sed, quod est salubrius, & vtilius, fictilibus
tubis cum [i] ducitur, duobus digitis crassi, & ex vna parte reddantur angusti [l], vt
palmi spatio vnus in alterum possit intrare: quas iuncturas viua calce oleo subacta debemus
illinire. Sed antequam in iis aquae cursus admittatur, fauilla per [m] eos mixta exi- 3
guo liquore decurrat, vt glutinare possit, siqua sunt vitia tuborum [n]. Vltima ratio est,
plumbeis fistulis ducere: quae aquas noxias reddunt. Nam cerusa [o] plumbo creatur attrito,
quae corporibus nocet humanis. Diligentis erit aquarum receptacula fabricari, vt
copiam vel inops vena procuret.

XII. MENSVRA vero [a] fistularum plumbo seruetur huiusmodi. Centenaria x pedum [b] mille ducentas libras habeat. Octogenaria noningentas [c] L X. Quinquagenaria similiter x pedum pondo sexcenta [cc]. Quadragenaria [d] pondo quadringenta LXXX [e]. Tricenaria pondo trecentasexaginta [f]. Vicenaria pondo ducenta X L. Octonaria pondo nonaginta [g] sex.

XIII.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *succurrerit Lugd.* d) *ad* om. *Lugd.* dd) *in* inf. *Lugd.* e) *quas structura Lugd. I. B. R.* f) *conueniat I. B. R.* g) *se* om. *Lugd.* h) *&* om. *I. B. R.* i) *conducitur P.* l) *acuti P.* m) *per eos* om. *P.* n) *tubulorum P. tabularum Lugd.* o) *cerussa Lugd.* [T. XII.] a) *vero* abest *P.* b) *pedes P.* c) *octingentis XL I. B. R. octingentas quadraginta Lugd.* cc) *octoginta* add. *Lugd.* d) *quadrag. pondo quadr.* om. *I. B. R.* e) *quinquagenaria pondo DC* inf. *P.* f) *CCCC L P. Lugd. quinquaginta I. B. R.* g) *centum Lugd. I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

Polenus p. 63 sq. qui porro Fabretti inuentis & rationibus hac in re vti se profitetur.

II, 2 SI QVIS INTERIECTVS MONS) De hac parte non vltima Romanae magnitudinis ex instituto agit Raph. Fabrettus, cuius tres de aquis & aquaeductibus veteris Romae dissertationes tomo IV thesauri antiquitt. inseruit Graeuius, vnde petere poterit, cuius interest, haec diligentius explicata, quin oculis etiam subiecta cognoscere.

II, 2 IVSTA VESTIGIA) Vix dubito, quin *fastigia* legendum sit. Vid. Varr. 1, 14, 2 & 1, 20, 5 in quibus locis planitiem decliuem significat. *Lene, molle, decliue fastigium* Caesaris in Fabriano thesauro adnotata sunt; Curtiana dat index Freinshemii. Forte a tectis templorum desumta loquendi ratio.

II, 3 VITIA TVBORVM) h. e. interprete Vitruuio, *vti coagmenta, si qua non sint satis oblita, fauilla oblinantur.*

12 CENTENARIA X PEDVM) Hausit e Vitruuio 8, 7 quem secutus etiam est Plin. 31, 6 f. 31. Notandum autem, quod ait Vitruuius, *Ex latitudine lamnarum, quot digitos habuerint, ante quam in rotundationem flectantur, magnitudinum, ita nomina concipiunt fistulae. Namque quae lamna fuerit digitorum quinquaginta, cum fistula perficietur ex ea lamna, vocabitur quinquagenaria, similiterque reliquae.* Numeri, quos e Commeliniana editione damus, a qua non abeunt reliquae saeculo XVto recentiores, videntur illi primum intuenti sibi inuicem respondere; conueniunt etiam cum his, qui nunc sunt apud Vitruuium 8, 7 & Plinium 31, 6 f. 31 nisi quod hic octonariae tribuit centum. Verum aut male subduxerunt rationes antiqui, aut corruperunt hunc locum, infelicieter certe emendarunt, (monstra enim sunt, quae habent primae editiones) Iuntae, & qui hos secuti sunt. Nam qui has rationes sequuntur, illi ponunt eandem fistulis omnibus crassitiem, quae profecto in centenaria longe maior esse debet, quam in quinquagenaria, & ita pro portione in reliquis. Vnde fit, vt male ita constituantur pondera ex sola regula simplicis proportionis vt 100 ad 50 ita 1200 ad 600. Debebat enim aut addi aliquid ad 1200 v. g. quadrans, vt crassior fiat tubus, aut demi idem quadrans de 600, quia non opus est *quinquagenariam* esse aeque crassam. Multo id magis valet, si *centenariam* cum *octonaria* aut *quinaria* adeo compares, cui apparet vel quartam aut minorem etiam crassitiei partem eius, quae est in centenaria, conuenire, vt si centenariae des 1200 libras, octonariae non 96 sed 24 aut pauciores etiam

Hhh hhh fussi-

XIII. [*De omphacomelli.*] In vuae semiacerbae ſucci ſextariis ſex, mellis triti fortiter duos ſextarios debebis infundere, & ſub ſolis radiis diebus xl decoquere [a].

XIV. Avgvstvm Maio par [a] ſolis curſus aequauit [b].

Hora	I	&	XI	pedes	XXIII
Hora	II	&	X	pedes	XIII
Hora	III	&	IX	pedes	IX
Hora	IV	&	IIX	pedes	VI
Hora	V	&	VII	pedes	IV
Hora	VI			pedes	III

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XIII.] a) *derelinquere P. quoquere Lugd.* [T. XIV.] a) *per Lugd. I. I — G.* b) *aequabit Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ſufficiant: aut ſi iuſtum ſit octonariae 96; centenaria non 1200, ſed 4800 aut amplius poſcat. Bonos reſtituere numeros forte non nimis difficile foret; de veris h. e. quos ſcripſit Palladius, an diuinando quis eos aſſequi poſſit, vehementer dubito. Caeterum Frontinus de aquaeduct. lib. I art. 25 p. 81 Poleni *quinariam* & reliquas appellationes aliter accipit, vt modulus quidam aquarum indicetur ex diametro fiſtulae vel luminis aeſtimatus, cuius locum erudite expendit C. A. Hauſenius Vir doctiſſimus programmate Lipſienſi a. d. IV Febr. 1731 edito. Sed ad nos illa diſputatio non pertinet.

PAL-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER DECIMVS.

Tit. I.

SEPTEMBRI mense ager pinguis & qui diu tenere consueuit humorem, tertia vice
arabitur, quamuis humido anno possit & antea tertiari. Nunc ager humidus, pla-
nus, exilis, quem primo Augusto arari diximus, iteratur & seritur. Graciles cli-
ui nunc primum arandi sunt, & serendi statim [a] circa aequinoctium. Agri nunc ster- 2
corandi sunt, sed in colle spissius, in campo rarius laetamina disponentur, cum luna
minuitur: quae res si seruetur, herbis officiet. Vni iugero asserit Columella XXIV
stercoris carpenta sufficere; in plano vero XVIII †. sed iidem cumuli tot dissipandi sunt,
quot ea die poterunt exarari, ne stercora exiccata [b] nihil prosint. Eiiciuntur quidem lae-
tamina, & qualibet hiemis parte. sed si tempore suo eiici aliqua ratione non poterunt,
ante quam seras, more seminis per agros puluerem stercoris sparge, vel caprinum ma-
nu proiice, & terram sarculis misce. Nec prodest nimium stercorare vno tempore, sed
frequenter & modice. Ager aquosus plus stercoris, siccus vero minus requirit. Sed si 4
laetaminis copia non [c] abundat, hoc pro [d] stercore optime cedit, vt sabulosis locis cre-
tam [vel [e]] argillam spargas, cretosis ac nimium spissis sabulonem. Hoc etiam [f] sege-
tibus proficit, & vineas pulcherrimas reddit. nam laetamen in vineis saporem vini vi-
tiare consueuit.

II. Hoc mense vliginosis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut [a] opacis, circa aequinoctium triticum & [b] adoreum seretur, dum serenitas constat, vt radices frumenti ante hiemem conualescant.

III. Solet terra humorem salsum vomere, qui segetes necat. vbi hoc fit, columbinum stercus, aut cupressi folia oportet inspargere, & ita, vt [a] eadem misceantur, inarare. melius tamen omnibus remediis erit, si aquarius sulcus noxium deducat humorem. In mediocris agri iugero v tritici modios, & [b] adorei totidem conseremus. nam

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. X. *siue September.* T. I.] a) *statim* om. P. †) *decem & octo Lugd.* b) *exsucata Lugd.* c) *desit, hoc P. Cr.* d) *pro* om. *Lugd.* e) *id est Lugd. I. B. R. Cr.* f) *etiam* om. *Lugd.* [T. II.] a) *aut* om. *I. B. R.* b) *& adoreum* om. *P.* [T. III.] a) *ne I. B. R.* b) *& adorei totidem* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

SEPTEMBER.

1, 2 AGRI NVNC) Descripsit Crescent. 2, 13.

1, 2 COLVMELLA) 2, 16, 1.

3, 1 VBI HOC FIT) Col. 2, 9, 7.

3, 1 IN MEDIOCRIS AGRI IVG.) Col. 2, 9, 1.

nam quatuor [ager] pinguis accipiet. Si modium quo [c] feretur, hyaenae pelle vestieris, & ibi aliquamdiu quod serendum est, esse patieris, sata bene prouenire firmantur. Item quoniam [d] quaedam animalia subterranea sectis radicibus necant plerumque frumenta, contra haec [e] proderit, si herbae, quae sedum dicitur, succus aquae mistus vna nocte madefaciat, quae spargenda sunt semina: vel agrestis cucumeris humor expressus, & eius radix trita, si aqua diluatur, & eodem quae serenda sunt, macerentur humore. Aliqui vbi haec [f] segetes suas perferre senserint, inter initia vitiorum insulsa amurca, vel praedicta aqua sulcos & aratra persundunt.

IV. NVNC gracili solo ordeum seritur cantherinum, modiis v per iugerum. Post hoc genus agros cessare patieris, nisi forte laetamen aspergas.

V. NVNC [a], vel maturius aliquanto, lupinus seritur in qualicunque terra, vel crudo solo: cui hoc proderit, vt seratur ante quam frigus incipiat. limoso agro non nascitur: cretam reformidat: amat exilem terram, atque rubricam: x modiis iugeri mensura completur.

VI. HOC mense postremo pisum seremus, terra facili & soluta, loco tepido, caelo delectatur humecto. iugero quatuor modios vel tres sparsisse sufficiet.

VII. NVNC [a] sisamum seritur putri [b] solo, vel pinguibus arenis, vel terra congesticia. iugero quatuor vel sex sextarios seuisse conueniet, Hoc mense postremo, prima vice agros proscindemus, qui habituri sunt medicam.

VIII. NVNC viciae prima satio est & foeni Graeci, cum pabuli causa seruntur. Viciae VII modii iugerum, aeque & foeni Graeci semen implebit. Farrago etiam loco restibili [a] stercorato seritur: [b] ordei cantherini [c] iugero x modios spargimus circa aequi-

VARIETAS LECTIONIS.

c) *quo feretur* om. *P.* d) *quem P.* fuit forte *quom* h. e. quoniam. e) *hoc Lugd.* f) *hoc—senserunt Lugd.* [T. V.] a) om. totum caput *P.* [T. VII.] a) om. caput *P.* b) *putrido Lugd.* [T. VIII.] a) *sterili Gr. G. Com.* om. *P.* b) om. post seritur vsque ad finem *P.* c) *in* inf. *St.*

NOTAE VARIORVM.

3, 1 HYAENAE PELLE) Eadem tradunt Africanus Geopon. 2, 18 & Colum. 2, 9. SCHOETTG.

3, 2 CONTRA HAEC PRODERIT) Col. 2, 9, 10.

4 ORDEVM CANTHERINVM) Col. 2, 9 *Proximus est his frumentis vsus ordei, quod rustici hexastichum, quidam etiam cantherinum appellant: quoniam & alia animalia, quae ruri sunt, melius, quam triticum, & homines salubrius, quam malum triticum pascit.* Quae ad verbum exscripsit Isidorus Orig. 17, 3. Deriuatur autem a *cantheriis*, (de quibus alii) quod eiusmodi animalia bene pascat, vt pluribus docet Bochartus Hieroz. 1, 2. 9. Vnde merito explodenda est Schookii sententia, qui de Cereuisia c. 4 p. 35 ita dici putat, quod folliculo *castratum* enascatur. Sic *lapathum* quoque *cantherinum* dixit Plin. 20, 21. SCHOETTG.

5 LVPINVS) Ca. c. 34. SCHOETTG.

7 SISAMVM) Ita etiam MS. Cod. vt apud Hesychium quoque *σισαμίς*. Sed *σήσαμον* vsitatius. SYLBVRGIVS in Indice.

8, 1 LOCO STERILI) Quantiuis pretii est lectio, quam promimus ex MS. *Farrago etiam loco restibili stercorato seritur.* Festus: *Restibilis ager dicitur, qui biennio continuo seritur farreo spico, id est, aristato, quod ne fiat, solent qui praedia locant, excipere.* Exempla frequentia in rei rusticae scriptoribus. Alludit eleganter Plinius 28, 19 *Conceptum leporis vtero exemtum his, quae parere desierant, restibilem foecunditatem adferre.* GRONOV. obs. 2, 16. Non dubitaui reuocare lectionem librorum omnium ante Gryphianam 1535 editorum & praeterea Paris. 1536 cum ea non MS. tantum suffragio, quod modo vidimus, sed Columellae etiam, quem noster hic descripsit, nitatur. Locus est 2, 11, 8.

8, 1 X MODIOS SPARGIMVS) Nunc Hordei cantherini decenos modios in singula iugera spargendos docet: at tit. 5 quinque tantum vni iugero sufficere dixit: *Nunc gracili solo hordeum cantherinum modiis V per iugerum;* quapropter

aequinoctium, vt ante hiemem conualescat. Si depasci saepius velis, vsque in Maium 2
mensem eius pastura sufficiet. quod si ex ea semen etiam redigere, vsque ad Martias Calendas, & dehinc pecora prohibebis.

IX. Hoc [a] mense, vt loca foecundentur exilia, lupinus circa Idus seritur [b], & vbi creuerit, vertitur [c] vomere, vt putrefiat excisus.

X. Nunc prata, si libuerit, possumus [a] nouella formare. Si eligendi facultas est, locum pinguem, rosidum [b], planum, leniter [c] inclinatum, vel huiusmodi vallem deputabimus, vbi humor nec [d] statim praecipitari cogitur, nec diu debet inhaerere.
Potest quidem & soluto & gracili solo prati forma, si rigetur, imponi. extirpandus est 2
itaque locus hoc tempore, & liberandus impedimentis omnibus, vel [e] herbis latioribus [f] & solidis, atque virgultis. Deinde cum frequenter exercitatus [g] fuerit, ac multa aratione resolutus, submotis lapidibus, & glebis vbique [h] confractis, stercoretur luna crescente recenti laetamine. Ab vngulis iumentorum summa intentione seruetur intactus, prae- 3
cipue quoties [i] humescit, ne inaequale solum reddant multis locis impressa vestigia. Sed si prata vetera muscus obduxerit, abradendus est, & scalptis eisdem locis foeni spargenda sunt [l] semina, & quod ad necandum muscum prodest, cinis saepius ingerendus.
Quod si sterilis factus est locus carie [m], incuria, vetustate, exaretur, ac de nouo rursus 4
aequetur. nam prata sterilia plerumque arare conueniet. Sed in nouo prato rapa conserere possumus, quorum messe finita, caetera quae dicta sunt, exequemur. Viciam tamen foeni seminibus mixtam post haec spargemus. Rigari vero antequam durum solum fecerit, non debebit, ne eius cratem minus solidam vis interflui corrumpat humoris.

XI. Hoc mense locis tepidis maritimisque celebranda vindemia est, frigidis apparanda. In doliis picandis hic modus erit, vt dolium ducentorum congiorum XII libris picetur †, deinde pro minoris aestimatione subducas. Sed maturitatem vindemiae cognoscimus hoc genere: si expressa vua, vinacia [a], quae in acinis celantur, hoc [b] est grana, sint [c] fusca, & nonnulla propemodum nigra: quam rem naturalis maturitas facit.

VARIETAS LECTIONIS.

[T. IX.] a) om. totum *P.* b) *seratur Lugd.* c) *vertente vo. putref. Lugd.* [T. X.] a) *possumus* om. *Lugd.* b) *roscidum Lugd.* c) *leniter Lugd.* d) *nec statim* om. *Lugd.* e) *& P.* f) *altioribus I. B. R.* g) *exercitus P.* h) *vbique* om. *P.* i) *quotiens Lugd.* l) *sunt* om. *P.* m) *incurie* om. *carie Lugd.* [T. XI.] †) *proiicietur &* deinde *Lugd.* a) *grana Cresc.* b) *hec est grana* om. *Cr.* c) *sint* om. *I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

pter vel haec tit. 5 vitiosa censeri potest, vel illa tit. 8: vtra autem ex Columella assequi possimus, si ea quae 2, 11 leguntur, diligenter attenduntur: *Farraginem in restibili stercoratissimo loco & altero sulco serere conuenit. Ea fit optima cum cantherini hordei decem modiis iugerum obseritur circa aequinoctium autumnale.* Ex his apparet, hunc locum esse fortasse non integrum, & deficere *ea fit optima*, aut quid item. Nam hordei cantherini X modii in iugero serendi sunt, cum in farraginem seritur; maiorem quippe seminis modum exigit, quod pabuli causa iacitur, quia spissius iacitur: at quinque modii vni iugero satis censendi sunt, cum in messem feruntur. Quare haec erit huius loci sententia: *Farrago etiam loco sterili stercorato seritur; ea fit optima cum hordei cantherini in iugero* (particulam *in* reponimus ex Rob Steph. libris) *X modios spargimus.* PONTED.

9 VT PVTREFIAT EXCISVS) Habet enim optimam vim stercorandi agros aridissimos. Florent. Geop. 2, 39.

10, 3 SED SI PRATA VETERA) Habet Cresc. 7, 2.

11 VINACIA HOC EST GRANA) *Granum, vinacia*, idem significat; quare *hoc est grana* superuacaneum videtur; praesertim cum haec tantum in Columella, a quo id accepit Palladius, legantur 11, 2 *Naturalis autem* (vuae) *maturitas est, si cum expresseris, vinacea, quae acinis celantur,* *iam*

2 cit. Diligentiores optimae cerae in decem [ee] picis libras, vnam libram miſcent, quae & odori proficit, & ſapori, & picem lenitate [d] permulcens [e], frigoribus eam non patitur diſſilire. Picis tamen guſtu exploranda dulcedo eſt, quia ſaepe vina eius amaritudine [f] vitiantur.

XII. NVNC quibuſdam locis panicum metetur, & milium. Tempore hoc faſelus ad eſcam feratur. Nunc in [a] amitibus apparetur aucupium noctuae, caeteraque inſtrumenta capturae, vt circa Calendas exerceatur Octobris [b].

XIII. NVNC papauer ſeritur locis ſiccis & calidis: poteſt & [a] cum aliis oleribus ſeminari. fertur vtilius prouenire, vbi virgae & ſarmenta combuſta ſunt. Tempore hoc braſſicam [b] ſeres vtilius, vt plantas eius Nouembri inchoante tranſponas: de quibus & hieme olus, & vere poſſit cyma [bb] produci. Hoc menſe ſpatia hortorum, quae per vernum ſeminibus impleturus es, alte tribus pedibus paſtinare debebis, & luna
2 decreſcente his ſtercus inſerre. Hoc menſe vltimo thymum feremus, ſed melius plantis naſcitur, quamuis poſſit & ſemine. agrum diligit apricum, macrum, maritimum [c]. Nunc circa aequinoctium ſeres origanum: ſtercorari ac rigari, donec conualeſcat, appetit [cc]. Amat loca aſpera atque ſaxoſa. Hiſdem diebus ſeritur capparis: late ſerpit: ſucco † ſuo terris nocet. ferendum eſt ergo, ne procedat vlterius, circumueniente foſſato [d], vel luto ſtructis ‡ parietibus, ſolo ſicco & gracili: herbas [dd] ſponte perſequitur:
3 floret aeſtate. Sub occaſu Vergiliarum capparis areſcit. Gith [e] hoc menſe vltimo bene ſeritur. Hoc menſe naſturcium [f] feremus & anethum locis temperatis & calidis, & radices locis ſiccis, & paſtinacas, & caereſolium circa Octobres Calendas, & lactucas, & betas, & coriandrum, & primis diebus rapa & napos.

XIV. MENSE Septembri circa Calendas Octobres, vel Februario tuberes ſeremus ſobole, vel nucleis, cuius tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta diuulſa: bubulo fimo linatur ac luto: ſtatuatur pingui terra & ſubacta,
2 ſubditis conchis, & marina alga: terris magna ſui parte condatur. Alii pomis ſtatim grana decuſſa & ſole ſiccata, pingui & prope [a] cribrata terra, autumno tria ſimul ponunt, quae feruntur in vnum [b] coire virgultum: quod aſſidua rigatione iuuandum eſt, atque foſſura, quae ſolum leuiter ſcalpens teneritudini robur inducat. poſt annum deinde,

VARIETAS LECTIONIS.

ee) *viginti Lugd.* d) *ſanitate P.* e) *permiſcens P. I. B. R.* f) ***amaritudo corrumpit P.*** [T. XII.] a) *in amitibus* om. *P.* b) *Octobres Lugd.* [T. XIII.] a) *etiam al. P.* b) *braſſicam — menſe vltimo* om. *P.* bb) *quima Lugd.* c) *Hoc menſe hortorum, quae per vernum ſeminibus impleturus es, alte tribus pedibus paſtinare debebis: & luna decreſcente ſtercus inſerre:* Haec inſ. *P.* cc) *amplectitur Lugd.* †) *fucu Lugd.* d) *foſſato P.* ‡) *ſtrictis Lugd. P.* dd) *herba coni Morg. I, 91. ſed add. II, 17.* e) *Git hoc etiam Lugd. Giddi P. I. B. R.* f) *bene* inſ. *P.* [T. XIV.] a) quid ſi *probe?* b) *vnicum Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

iam infuſcata, & nonnulla propemodum nigra fuerint. PONTED.

13, 2 ADPETIT) Placet ſcripta lectio: *donec conualeſcat, amplectitur.* Sic Ammianus lib. XVII *offerre obſides, quietis vincula conſeruandae, gratanter amplexi ſunt.* GRONOVIVS Obſ. 2, 16.

13, 2 SVCCO SVO) MS. Lugd. *fucu.* Lege: *fucu ſuo terris nocet.* Idemque intellige, quod Octobris tit. 2, *quod pro malitia ſua ferendum non eſt: nam terrae vber exhaurit.* Varro de re ruſt. 1, 45 *Agrum alternis annis relinqui oportet, aut paullo lenioribus ſationibus ferere: id eſt, quae minus ſugunt terram.* Plinius 16, 34 de candida hedera: *Etiam plurimis locis interciſa viuit tamen duratque: & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis ac ſolida arbores ſugit ac ſtrangulat.* GRONOVIVS Obſ. 3, 18.

de, vel aliquanto tardius, quae fuerit de semine planta transfertur: & hoc genere fru-
ctus efficit dulciores. Mense Ianuario vltimo vel Februariò tuberum [c] surculus mirabili- 3
ter proficit cydonio insitus. inseritur autem malis omnibus, & [d] piris, & prunis, & [e]
Calabrici melius trunco fisso quam cortice. desuper qualo vel fictili vase munitur, reple-
tis vsque prope summitatem surculis terra subacta cum stercore. Prosunt tuberibus, quae
malis prodesse memoraui. Tuberes seruabuntur, si obruantur in milio, vel vrceolis pi-
catis & oblitis.

XV. Hoc etiam mense pauimenta in solariis & lateres faciemus eo more quo Maio mense descripsi.

XVI. [*De diamoro.*] Svccvm mori agrestis paululum facies deseruere. Tunc succi [ipsius [a]] duas partes, & vnam mellis admisces, & mista curabis ad pinguedinem mellis excoquere [b].

XVII. Vvas quas seruare volumus, legamus illaesas, neque acerbitate rigidas, neque maturitate defluentes [a], sed quibus est & granum luce penetrabili [b] splendidum, & tactus cum molli iucunditate [c] callosus. Siqua sunt corrupta [d] vel vitiosa, resecemus: nec patiamur interesse, quibus inexpugnabilis acerbitas contrà blandimenta aestiui caloris indurait. Tunc incisos botryonum tenaces calida pice oportet amburi, atque ita in loco sicco, frigido, & obscuro sine luminis irruptione suspendi.

XVIII. Vitis cuius fructus humore putrescit, per latera pampinanda est ante trigesimum vindemiae diem, & sola frons illa seruanda est, quae in summitate posita solem nimium defendit a vertice.

XIX. Septembris & Aprilis dies horis similibus conferuntur.

Hora	I	&	XI	pedes	XXIV
Hora	II	&	X	pedes	XIV
Hora	III	&	IX	pedes	X
Hora	IV	&	IIX	pedes	VII
Hora	V	&	VII	pedes	V
Hora	VI			pedes	IV

VARIETAS LECTIONIS.

c) *tuburum* hic & alias *Lugd.* d) *& pyris* om. *Lugd. P.* e) *& calabrici* om. *P. Calabraci Gr.* [T. XVI.] a) *ipsius* omitt. *I. B. R. Pal. Lugd.* b) *exquoquere* hic & saepius *Lugd.* [T. XVII.] a) *refluentes Lugd. P.* b) *penetrabile & P.* c) *iocund.* hic & fere vbiq. *Lugd.* d) *corrupta vel* om. P. [T. XVIII. & XIX.] Carent diuersitate.

NOTAE VARIORVM.

14, 3 ET CALABRICI) Credo, quosdam tuberes, a solo, vbi tum bene proueniebant, dictos Calabricos, Palladii forte aeuo notiores, quam Plinio aut superioribus.

14, 3 PROPE SVMMITATEM SVRCVLIS) Nihil sani extundo, si sana haec est lectio. *Surculine repleantur terra cum stercore subacta?* apage. Quid igitur? suspicor legendum, *qualo, vel fictili vase, repletis terra — vsque ad summitatem surculi:* quae forte ratio vigorem viridem facilius conseruat surculo.

17 ILLAESAS) intactas, recentes, integras. Vide Barthium Adu. 34, 18 vbi eodem modo corrigit Apicium lib. 1, qui sua ex nostro exscripsit. SCHOETTG.

PAL-

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER VNDECIMVS.

TIT. I.

OCTOBRI[a] mense adoreum seremus, ac triticum. Iusta satio[aa] est a decimo[b] Calendarum Nouembrium, vsque ad sextum Idus Decembris regionibus temperatis. Nunc etiam laetamen effertur ac spargitur. Hoc etiam mense seremus
2 ordeum, quod dicitur cantherinum. Seritur macra & sicca terra, vel multum pingui. nam[c] quia hoc semine macescunt arua, pingui vincitur agro: alteri non habet quod amplius nocere possit[cc], cum propter macritatem semen aliud ferre non valeat. laeto agro non[d] est serendum. Etiam nunc eruum, lupinum[e] & pisum, & sisamum[f] seremus
3 (vt dixi): sisamum vsque ad Idus Octobres, & faselum, tamen[g] terra pingui, ac restibili agro: quatuor modiis iugerum complebimus.

II. Hoc mense lini semen seremus, si placet, quod pro malitia sui serendum non est; nam terrae vber exhaurit. Sed si velis loco pinguissimo, & modice humido, seretur in iugero VIII[a] modiis. Aliqui macro solo spissum serunt: ita assequuntur vt linum subtile nascatur.

III. NVNC opportuna vindemia est, cuius tempore notanda est foecunditas vitium, & notis quibuscunque signanda, vt ex[a] his ad ponendum sarmenta possimus eligere. Asserit autem Columella, explorari foecunditatem[b] vno anno non posse, sed quatuor: quo numero cognoscitur vera generositas surculorum.

IV.

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. XI. *siue October.* T. I.] a) *Hoc tempore hordeum I. B. R.* Vid. Ian. princ. aa) *satis Lugd.* b) *sexto Idus Nou. I. B. R. X Kls P.* c) pro verbis *nam* — *agro* nihil praeter *hac vincitur Lugd.* *nam* — *serendum* om. *P.* cc) *possit, quae sem. al. f. n. possit Lugd.* d) *nunc Lugd.* e) *Lupinus I. I* — *Com.* f) *sisannum P.* g) *tamen* om. *P.* [T. II.] a) *IX. P.* [T. III.] a) *exilis Lugd.* pro *ex illis.* b) *fertilitatem P. vno anno explorari fertilit. non Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

OCTOBER.

1, 2 LAETO AGRO) h. e. medio inter pinguem nimis & macrum.

1, 2 ETIAM NVNC ERVVM, LVPINVM) Recepi interpunctionem & postremae vocis lectionem, quae est in primis editionibus, cum altera, quomodo vera esse possit, non videam. Est autem talis, *Laeto agro non est serendum etiam nunc eruum, lupinus, et pisum et sisamum. Seremus (vt dixi) sisamum &c.*

2 LINI SEMEN) Ex Colum. 2, 10. SCHOETTG.

3 COLVMELLA) Arb. 2. SCHOETTG.

4, 1

IV. Hoc menſe poſtremo [a], vbi calidi ac ſicci aëris qualitas eſt, vbi exilis & aridus [eſt] campus, vbi collis praeruptus aut macer, vites vtiliſſime [b] ponuntur, de quibus ſatis menſe Februario diſputaui. Nunc locis ſiccis, calidis, exilibus, macris, arenoſis, aridis [c], quaecunque de paſtinis, de vitibus ponendis, putandis, propagandis, reparandis, vel arbuſto faciendo, ante dicta ſunt, rectius fiunt [d], vt contra exilitatem glebae hibernis imbribus adiuuentur. Sic & humorem ſitientibus conferunt, & reciſa vel merſa glacie non adurunt, quia talibus locis pruinarum vis & natura neſcitur. 2

V. Post Idus Octobris [a] ablaqueanda eſt omnis nouella vinea [b] ſeu in paſtino, ſeu in ſcrobibus aut ſulcis, vt amputentur radices ſuperuacuae, quas produxit aeſtate: quae ſi conualuerint, inferiores radices faciunt interire, & ita remanebit vitis in ſummitate ſuſpenſa: quae res eam frigori obnoxiam faciet, & calori. Sed hae radiculae non ad ſiccum [bb] debent recidi, ne aut plures inde naſcantur, aut noua plaga corpori vitis impreſſa, vi ſecuturi [c] algoris vratur. recidemus autem relicto digiti ſpatio: & ſi 2
placida ibi hiems eſt, apertas relinquemus vites: ſi violenta, ante Decembres Idus operiemus: ſi praefrigida, aliquantum columbini ſtercoris ſub [d] ipſa hieme circa viticularum veſtigia largiemur, quod contra frigus nimium [e] Columella dicit toto faciendum eſſe quinquennio.

VI. Hoc tempore idcirco locis quibus dixi, propagatio melior eſt, quia firmandis radicibus vitis incumbit, cum proferendi palmites [a], eam cura non permouet [b].

VII. Hoc menſe aliqui vites & arbores locis calidiſſimis inſerere conſueuerunt.

VIII. Nunc etiam locis calidis & apricis olíueta inſtituemus, more vel ordine quem Februarius [a] menſis oſtendit. Seminaria quoque olearum locis talibus faciemus hoc tempore, & omnia quae ad oleam pertinebunt. Oliuas quoque albas condiemus, ſicut poſtea referetur [b]. Hoc tempore ablaqueandae ſunt arbores oleae prouinciis ſiccioribus ac tepidis, ita vt eis a ſuperiori parte humor poſſit induci. Omnem ſobolem 2
conuelli Columella praecepit. mihi autem videtur paucas dimitti ſemper, ac ſolidas, ex quibus vel in vetuſtate, matris loco delecta [c] ſuccedat, vel melius nutrita, & aggeſtae terrae beneficio, & iam ſuas habens radices, ad oliuetum faciendum ſine cura ſeminarii transferatur arbuſcula. Nunc, ſi ſuppetit, intermiſſo triennio ſtercoranda ſunt olíueta locis

VARIETAS LECTIONIS.

[T.IV.] a) *eſtremo P.* b) *vtillime Lugd. vt Iul. 2, 1.* c) *apricis Lugd. I. B. R. apertis Cr.* d) *fuerit Pol.* [T.V.] a) *Octobres Lugd. Nouembris & P.* b) *vinea* om. *Lugd* bb) vid *Morg. I, 02* it. *II, 15.* c) *ſecuti Lugd.* d) *ſub ipſa hieme* om. *P.* e) *nimium* om. *P.* [T.VI.] a) *palmitis Lugd.* b) *premouet Creſc.* [T.VIII.] a) *Februario menſe P.* b) *feretur P.* c) *dilecta Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

4, 1 ARIDVS [EST] CAMPVS) In Florentt. codd. *eſt* non reperitur; ideoque etiam Commelinus circumpoſitis lineis ſuſpectum habuit. Creſcentius quoque reliqua 12, 10 excerpens, id non tranſcripſit. PONTED.

4, 2 SICCIS, ARIDIS,) Bis in hoc loco idem occurrit, primum *ſiccis*, deinde aridis. Sed *τὸ aridis* vitioſum eſt. Creſcentius 12, 10 tranſcripſit *apertis*. Sed in Florentt. manu exaratis libris ac Vatice. tum etiam in Regienſi edit. ac Ienſon. *apricis*. PONTED.

4, 2 CONTRA EXILITATEM GLEBAE) Plura tranſcripſit Creſcentius 12, 10 *Vt contra exilitatem glebae, & aëris ſiccitatem, hibernis imbribus adiuuentur.* PONTED.

5 Ex Col. Arb. 5. SCHOETTG.

6 Habet etiam Creſc. 4, 10.

8, 1 FEBRVARIVS MENSIS) Locus eſt tit. 18. Caeterum ex Mediceo forte legendum eſt *Februario menſe oſtendi*, deleta vna literula.

8, 2 COLVMELLA) 5, 9, 13.

locis maxime frigidis. Caprini ſtercoris ſex librae vni arbori, vel cineris modii ſinguli ſufficient. Muſcus tamen ſemper radatur arboribus: & putentur (ſicut Columella dicit) octo annorum aetate tranſacta. Videtur mihi vnoquoque anno ſicca & [d] infructuoſa cum aliqua debilitate naſcentia debere recidi [e]. Quod ſi fructus arbor laeta [f] non afferet, terebretur Gallica terebra vſque ad medullam foramine impreſſo, cui oleaſtri informis talea vehementer arctetur, & ablaqueatae arbori amurca inſulſa, vel vetus vrina fundatur [g]. Hoc enim velut coitu ſteriles arbores vberantur, quas tamen durante malitia oportebit inſerere. Hoc menſe foſſas riuosque purgabimus.

IX. Graeci iubent, ſi vuam nimius imber infuderit, poſteaquam muſtum eius primo ardore feruebit, vt ad alia vaſcula transferatur. Ita propter naturae grauitatem remanens aqua ſubſidet, & translatum vinum pure ſeruabitur, relicto quicquid ſe illi ex imbre miſcuerit [a].

X. Nunc oleum viride faciemus hoc genere. Oliuam quam recentiſſimam, cum varia eſt, colligis, & ſi diebus aliquot collegeris, expandis, ne caleſiat. ſi qua ibi putris aut ſicca eſt, remoues. Vbi vero compleueris modum factorii, ſales tritos, vel non tritos, quod eſt melius, in oliuam eandem mittis per decem modios, tres ſalis, & molis primo, & ſic ſalitam in nouis caniſtris eſſe patieris, vt pernoctet cum ſalibus, & ducat in ſe eoſdem ſapores: ac mane premi incipiat olei meliorem fluxum reddituram, ſalis ſapore concepto. canales ſane, & omnia receptacula olei, calida aqua prius lauabis, vt nihil de anni praeteriti rancore cuſtodiant. Focos etiam non propius admouebis, ne olei ſaporem fumus inficiat. Nunc menſe poſtremo locis ſiccis & calidis ad oleum faciendum lauri baccas legemus.

XI.

VARIETAS LECTIONIS.

d) *&* om. *Lugd.* e) *reſecari Lugd.* f) *laetos L. I — G.* g) *infundatur P.* [T. IX.] a) *miſcuerat a. V.*

NOTAE VARIORVM.

8, 3 OLEASTRI INF. TALEA) *oleaſtri epiurum* vocat Nou. 7, 14.

9 GRAECI) Democr. Geopon. 7, 4. SCHOETTG.

10, 1 OLEVM VIRIDE) ex oleis viridibus & recentibus, Graeci vocant ὀμφάκινον. Vide Apuleium Geop. 9, 19 vnde noſter ſua ſumſit. SCHOETTG.

10, 1 TRES SALIS, ET MOLIS PRIMO) Locum hunc quamuis in manu exaratis libris ſic repertum neque ſyncerum neque fortaſſe integrum opinor; nam primum illud *tres ſalis* quid ſignificet, incertum habeo. Si enim modios ſalis tres intelligamus, in decem oliuarum modios addendos, (quid namque aliud ſuſpicari poſſumus?) in abſurdum incidimus, quippe cum modius 22 ſextarios contineat, vt docet Iſid. L. 14; fit vt decem oliuarum modiis 66 ſalis ſextarios miſceamus, nimirum ſenos ſextarios cum dimidio & $\frac{1}{10}$ cum ſingulis modiis. Qui modus longe illum excedit, quem Colum. 12, 50 ſeruandum praeceperat ad hunc modum: *adiectis binis ſextariis integri ſalis in ſingulos modios.* Iam vero quod ſequitur, *& molis*, primo multa deficere, vt opinor, oſtendit, ſi ea attendantur, quae idem Pallad. 12, 17 de conficiendo oleo memoriae mandauit: Sed non ſolum multa eſſe eliſa cenſeo, verum etiam alio loco quae ſuperſunt collocata. Nam primum oliuae purgantur, deinde molis leuiter ſuſpenſis ſubiiciuntur, vt amurca aliquatenus exprimatur, ſpargitur mox ſal, & interpoſita nocte maiori vi mane oliuae premuntur. Haec omnia ex Columella percipere poſſumus 12, 50, 9 *Cum primum*, inquit, *baccae variare coeperint* &c. Id Apuleius in *Geop.* 9, 19 ὅταν ἂν τὰς ἐλαίας ἀρχομένας περκάζειν ἴδῃς & reliqua vsque κάλλιστα γὰρ φυλάξει. Quapropter (ſi licet coniecturis indulgere) haec erit Palladii de oleo viridi conficiendo ſententia: *Vbi vero compleueris modum factorii, praelo oliuas ſubiicias, & molis primo leuiter ſuſpenſis premito, vt amurca aliquatenus exprimatur: deinde ſales tritos vel non tritos, quod eſt melius, in oliuam eandem mittis per decem modios ſextarios* (τὸ enim *tres* primam *ſextarii* ſillabam fuiſſe reliquis eliſis, opinor) *ſalis XX, & ſic ſalitam in nouis* &c. PONTED.

10, 1 ET MOLIS PRIMO) in mola olearia, quae *trapetum* vocatur, & manu circumduci pot-

XI. MENSE Octobri ferenda sunt intyba, quae hiemi † seruiant. Amant humores, & terram solutam. Arenosis & salsis locis atque maritimis summa proueniunt. Area his planior apparetur, ne radices eorum terra fugiente nudentur. Quatuor foliorum transferantur ad locum stercoratum. Nunc plantae cardui ponuntur: quas cum ponemus, radices earum summas ferro resecamus, ac fimo tingimus: ternum [a] pedum spatio separamus incrementi causa, pedali scrobe depositas binas aut ternas. cinerem saepe sub hieme diebus siccis, fimumque miscebimus [b]. Hoc mense sinapim seremus. ter- 2
ram diligit aratam, & si fieri potest, congesticiam, quamuis vbicunque nascatur. sarculari debet assidue vt respergatur puluere, quo fouetur. non minus gaudet humore [c]. De quo semen legere disponis, suo loco esse patieris; quod ad escam parabis, robustius facies transferendo. In sinapi vetus semen inutile est, vel sationi, vel vsui: quod dentibus fractum, si intus viride videbitur, nouum est: si album fuerit [d], vetustatem fatetur. Hoc mense malua serenda est, quae occursu hiemis ab incrementi longitudine reprime- 3
tur. loco pingui delectatur, & humido: gaudet laetamine. Transferuntur plantae eius, cum coeperint folia quatuor habere, vel quinque. melius comprehendit eius planta quae tenera est: maior enim translata languebit. sapor illis [e] melior est, si non transferantur. sed ne cito erigantur in caulem, in medio earum glebulas constitues, aut lapillos. Rara ponenda est, sarculo delectatur assiduo. sic liberandae sunt herbis, ne motum sentiant in radice. Si transferendis plantis nodum facias in radice, sessiles fient. Nunc 4
etiam locis temperatis & calidis anethum seremus. Cepullae [f] seruntur etiam hoc mense, vel menta, & pastinaca, thymum & origanum, & cappar [ff] mensis initio. Item betam locis siccioribus, necnon armoraceam seremus, vel transferemus ad culta, vt melior [g] fiat: nam haec agrestis est raphanus. Nunc porrum verno satum transferre debe- 5
mus, vt crescat in caput. sane sarculis circumfodiatur assidue, & comprehensa porri planta velut tenacibus alleuetur [h], vt inanitas spatii, quae radicibus suberit, incremento capitis suppleatur. Ocimum quoque etiam nunc feremus, quod citius nasci fertur hoc tempore, si aceti imbre leuiter spargatur infusum.

XII.

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XI.] †) *hiemi I. B. R. Lugd. hieme* alii. a) *ternorum P.* b) *miscemus Lugd.* c) *humere de quo — disponis: suo — patieris quod —— parabis. robustius Com.* d) *est P.* e) *enim P. Lugd.* f) *Item cepullae I. B. R.* ff) *capparis Palat.* g) *mollior P.* h) *alleuetur — radicibus* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

ci potest, vt ex Apuleii l. c. constat. *Primo* i. e. prius, vel ante. SCHOETTG.

11, 1 NVNC PLANTAE CARDVI) Cresc. 6, 27.

11, 3 MALVA SERENDA EST) Quae de Malua hoc in loco traduntur, ad Lactucas magis pertinere videntur. Quis enim nouerit *Maluas sessiles fieri*, vt hic docetur: *si transferendis plantis nodum facias in radice, sessiles fient?* At in Lactucis hoc familiare est, sessilesque Lactucae plurimum apud veteres celebrabantur, hinc cecinit Martialis (3, 47) *Illic videres frutice nobili caules: Et vtrumque porrum, sessilesque Lactucas.* Plinius 19, 8 de Lactucae generibus: *Tertium sessile quod Laconicon vocant.* Praeterea Florentinus Geop. 12, 13 qua ratione sessiles fiant, tradit: Εἰ δὲ θέλεις θριδακίνας ποιῆσαι φυλλωτὰς καὶ πολυφύλλους, καὶ μὴ ἐκκαυλεῖν, ἀλλὰ χαμαιζήλους εἶναι, μεταφυτεύσας αὐτὰς πότιζε· ὅταν δὲ μέγεθος παλαιστιαῖον ἔχωσι, περιορύξας αὐτὰς, ὥστε φαίνεσθαι τὰς ῥίζας, περίπλασσε κόπρῳ βοείᾳ νεαρᾷ, καὶ προσχώσας εὐθὺς ἄρδευε· ὅταν δὲ αὐξηθῶσιν, ἐπίσχισον τὸν βλαστὸν ὀξυτάτῳ σιδήρῳ, καὶ ἐπίθες ὄστρακον ἀπίσσωτον, ὅπως εἰς τὸ πλάτος τὴν αὔξησιν, καὶ μὴ εἰς τὸ μῆκος λαμβάνωσιν. *Si autem velis lactucas sessiles facere, & foliosas, & in caulem non excrescere, sed humiles, & ad terram depressas esse, transplantatas rigato. Cum autem ad altitudinem palmi creuerint, circumfode ipsas, vt appareant radices, & stercore bubulo recenti obrue, & statim riga. Vbi autem creuerint, germen acutissimo ferro finde, & testam non picatam impone, quo in latitudinem, & non in longitudinem augmentum capiant.* Horum nonnulla & Palladius commemorat hoc lo-

XII. Cvi placet curas agere saeculorum, de palmis cogitet conserendis. Hoc
igitur mense dactylorum non veterum, sed nouorum ac pinguium recentia ossa debebit
obruere, terrae cinerem miscere. si plantam velit, ponenda [a] est Aprili mense, vel
Maio. Locis delectatur apricis & calidis. Fouenda est, vt crescat, humore. Terram
solutam, vel sabulonem requirit, ita tamen, vt quando planta deponitur [aa], circa eam,
vel sub ea pinguis terra fundatur. annicula transferatur aut bima, Iunio mense, vel Iu-
2 lio incipiente. circumfodiatur assidue, vt [b] rigatione [c] continua [d] aestatis vincat ardo-
res. Aquis palmae aliquatenus salsis iuuantur, quae infici debent salibus, etiam [e] si ta-
les eas natura non praebuit. Si aegra est arbor, feces vini veteris ablaqueatae oportet
infundi, vel radicum superuacua capillamenta decidi, vel cuneum salicis interfossis radi-
cibus premi. Constat autem locum prope nullis vtilem fructibus, in quo palmae sponte
3 nascuntur. Pistacia seruntur autumno, mense Octobri, & [f] sobole & nucibus suis: sed
melius ipsa pistacia iuncta ponuntur, mas ac foemina. marem dicunt, cui sub corio velut
ossei longi videntur latere testiculi. Qui diligentius facere voluerit, pertusos caliculos,
& stercorata terra repletos parabit, & in his pistacia terna constituet, vt ex omnibus
germen quodcunque procedat: quod, vbi conualuerit planta, hinc facilius transferatur
mense Februario. Amat locum calidum, sed humectum, & rigatione gaudet, & sole.
Inseritur terebintho mense Februario vel Martio: at [g] alii amygdalo inseri posse firma-
4 runt. Cerasus amat caeli statum frigidum, solum vero positionis humectae. in tepidis
regionibus parua prouenit. calidum non potest sustinere. montana vel in collibus con-
stituta regione laetatur. Cerasi plantam siluestrem transferre debemus mense Octobri vel
No-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XII.] a) *palmam ponendam curabimus Apr. P.* aa) *disponitur Lugd.* b) *& P. Lugd.* c) *rigationem P. Ienss.* d) *continuos Lugd. I. B. R.* e) *etsi I. B. R. si* om. *P.* f) *&* om. *I. B. R.* g) *vel vt P. vt Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

co: *Sed ne cito erigantur in caulem, in medio earum glebulas constitues aut lapillos.* Idem de lactucis 2, 14 *Latior fit, si rara ponatur, vel cum producere incipiet caulem, eo leuiter inciso, gleba prematur aut testa.* Quod in lactucis fieri etiam Columella declarat 11, 3 *quae* (lactuca) *quo tardius caulem faciat, cum aliquod incrementum habuerit, exiguam testam media parte accipiat, eo quasi onere coërcita in latitudinem se diffundit.* Haec tamen adiecisse sufficiat, nam *maluane* an *lactuca* (quamuis haec potior videatur) sit legendum, iniudicatum relinquo. PONTED.

12, 1 CVRAS AGERE SAECVLORVM) de posteritate bene mereri plantatione illarum arborum, quae sero fructus ferre solent. Fortasse noster ante oculos habuit verba Caecilii in Synephebis a Cicerone Tusc. quaest. 1, 14 & de Senect. c. 7 conseruata: *Serunt arbores, quae alteri saeculo prosint.* SCHOETTG.

12, 1 DACTYLORVM) Descripsit Cresc. 5, 23. De cultu palmarum Leontinus Geop. 10, 4 & 5.

12, 1 SABVLONEM) Theophr. hist. plant. 2, 8 Φιλεῖ δὲ χώραν ἀμμώδη. & p. p. πανταχοῦ γὰρ ὅπου πλῆθος φοινίκων, ἀμμώδεις αἱ χῶραι. SCHOETTG.

12, 1 CIRCA EAM — PINGVIS TERRA) Seuere nimis Plinius 17, 5 *Terram terra emendari, vt aliqui praecipiunt, super tenuem pingui iniecta, aut gracili bibulaque super humidam ac praepinguem, dementia operae est. Quid enim potest sperare, qui talem colit.* Mixturam illam v. g. Theophrastus de causis plant. 3, 15, itemque Col. 2, 16, 4 commendant, & vsus recentiorum comprobat.

12, 2 CIRCVMFODIATVR ASSIDVE) Cresc. 5, 23: *Circumfodiatur assidue vt irrigatio continua aestatis vincat ardores.* An: *Circumfodiatur assidue, & rigatio continuos aestatis vincat ardores.* nam circumfodiendo non rigamus, sed & circumfodere & rigare saepe debemus. Vernacula Palladii interpretatio: *Se li lauori spesso a' piedi, è spesso s'inacqui.* Reposui porro *continuos*, vt edidit Ienson. pro *continua*, quoniam non continua debet esse rigatio, vt continui sunt per aestatem ardores. PONTED.

12, 2 SI AEGRA EST ARBOR) Descr. Cresc. 5, 23.

12, 3 PISTACIA) Ex Damogeronte Geop. 10, 12. SCHOETTG.

12, 4 CERASVS) Pleraque de ceraso transtulit in opus suum Cresc. 5, 5.

12, 5

Nouembri, & eam primo Ianuario, cum [gg] comprehendit, inserere. Plantaria vero
creari possunt, si praedictis mensibus spargantur poma, quae summa facilitate nascentur.
Ego sic huius arboris facilitatem probaui, vt virgulta ex cerafo pro adminiculis † per [h] 5
vineam posita in arborem prosiluisse confirmem. Et Ianuario mense seri potest. Inse-
ritur mense Nouembri melius [i], vel [k], si necesse sit, extremo Ianuario. Alii & Octo-
bri inserenda esse dixerunt. Martialis in trunco inseri iubet. mihi inter corticem & li-
gnum feliciter semper euenit. qui in trunco inserunt [l], sicut Martialis dicit, omnem la-
nuginem, quae [m] circa est, auferre debebunt; quam [n], si remanserit, insitis nocere
manifestat. In cerasis hoc seruandum est, & in omnibus gummatis †, vt tunc inseran- 6
tur, quando his [o] vel non est, vel desiuit gumma [p] effluere. Cerasus inseritur in se, in
pruno, in platano; vt alii, in populo. amat scrobes altas, spatia largiora [q], assiduas fossio-
nes. Putari in ea putria & sicca debebunt, vel quae densius arctata protulerit, vt ra-
rescat †. fimum non amat, atque inde degenerat. Cerasa vt sine osse ‡ nascantur [r], 7
fieri Martialis hoc dicit. arborem teneram ad duos pedes recides, & eam vsque ad ra-
dicem findes, medullam partis vtriusque ferro curabis abradere, & statim vtrasque par-
tes in [s] se vinculo stringis, & oblinis fimo, & summam partem, & laterum diuisuras.
post annum cicatrix ducta solidatur. hanc arborem surculis, qui adhuc fructum non at-
tulerunt, inseres, & [t], vt asserit, ex his sine ossibus poma nascentur. Si cerasus con-
cepto humore putrescit, in trunco foramen accipiat, quo possit educi. Si formicas pa- 8
titur, succum portulacae debebis infundere, cum aceti media parte permistum, vel vini
fecibus truncum arboris florentis adlinire [u]. Si aestu Canicularum [x] fatigatur, trium fon-
tium singulos sextarios sumtos post solis occasum radicibus [y] arboris iubeamus influere
sic, ne remedium luna deprehendat [z]. vel herbam symphoniacam circa arboris trun-
cum torquebimus in coronam, vel [a] ex ea iuxta imum codicem cubile facie-
mus. Cerasa non aliter quam in sole vsque [b] ad rugas siccata seruantur. Mense Octo- 9
bri aliqui mali arborem calidis & siccis regionibus ponunt, & cydonia circa Nouembres
Calendas, & sorbum vel amygdala [c] in seminariis obruunt, & pini semen aspergunt.
Hoc mense poma condienda sunt, atque seruanda eo more quo in [d] singulorum titulis con-
tinetur, velut quaeque matura processerint.

XIII. Hoc etiam mense aluearia castrabuntur, more quo dictum est. quae tamen oportet inspicere, & si abundantia est, demere: si mediocritas, partem mediam relin-

VARIETAS LECTIONIS.

gg) *cum prehendit Lugd.* †) sic *Lugd. ammin.* al. h) *per vineam* om. *P.* i) *melius* om. *P.* k) *vel* om. *Lugd.* l) *conserunt Lugd. I. B. R.* m) *quae circa est* om. *P.* n) *quae l. I — G. quam —manifestas* om. *P.* †) *gumminatis Lugd.* o) *bis I. B. R. his vel non est, vel* omitt *P.* p) *gummen I. B. R.* it. *Pal. & Lugd. gummi Iunt.* q) *longiora I. B. R.* †) *arescat Cr.* ‡) *ossa* hic & mox *Lugd.* r) *ita* inf. *P. sic* inf. *Cr.* s) *in se* om. *P. Cr.* t) *& vt asserit* om. *P.* u) *adline I. B. R.* x) *Canicularium Lugd. P.* y) *radicibus infundes, sed ne &c. P.* z) *apprehendat. Herb. P.* a) *vel ex - - faciemus* abest *P.* b) *vsque ad rugas* abest *P.* c) *amygdolas I. B. R.* d) *in* om. *Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

12, 5 INSERITVR MENSE NOVEMBRI) Ex Plinio 17, 14. SCHOETTG.

12, 7 CERASA VT SINE OSSE) Habet Crescentius, non modo 5, 5; sed etiam 8, 7.

12, 8 CERASA NON ALITER) Immo & recentia seruantur, vt docet Pamphilus Geop. 10, 42. SCHOETTG. Hodie etiam tralaticium est cerasa condire aceto; ne de sacchаro dicam, cuius vsum nostris incognitum fuisse apparet, & pluribus docuit Salmasius.

13 DICTVM EST) Iun. 7, 2.

relinquere pro hiemis inopia: si vero sterilitas apparet in cellis, nil prorsus auferre. Mellis vero & cerae superius est demonstrata confectio.

XIV. Ne † lecta praeteream, quae Graeci sua fide media de condiendi vini
genere disputarunt, demonstrare curaui: qui vini naturam tali ratione discernunt, &
hanc in eo volunt esse distantiam, vt quod dulce est, grauius dicant; quod album, &
aliquatenus salsum, conuenire vesicae; quod croceo colore blanditur, digestioni accom-
modum [a]; quod album & stypticum, prodesse stomacho laxiori; transmarinum, pal-
2 lorem facere, & tantum [b] sanguinem non creare: vuis [c] nigris fieri forte [d], rubeis sua-
ue, albis vero plerumque mediocre. In condiendo ergo [dd] vino aliqui Graecorum mu-
stum decoctum ad medietatem vel tertiam partem vino adiiciunt. Alii Graeci ita [e] iu-
bent, aquam marinam mundam de puro & quieto mari, quam anno ante compleuerint,
reseruari: cuius talem esse naturam, vt & salsedine vel amaritudine per [f] hoc tempus ca-
3 reat, & odore; & dulcis fiat [ff] aetate. ergo eius octogesimam partem musto admiscent,
& gypsi quinquagesimam. post tertiam deinde diem fortiter commouent, ac pollicen-
tur non aetatem solum vino, sed splendorem quoque coloris afferre. Oportet autem
nona quaque die vinum moueri atque curari: vel [g] si tardius, vndecima. frequens enim
respectus faciet iudicare, vtrum vendenda sit species, an tenenda. Quidam resinae sic-
cae tritae vncias tres dolio immergunt & permouent, & vina diuretica sic fieri posse per-
4 suadent. Mustum vero, quod per pluuias frequentes leue est, sic curari debere iusse-
runt, quod probari gustu ipsius poterit. Omne mustum decoqui iubent, donec pars eius
vigesima possit absumi: melius quoque fieri, si centesimam partem gypsi adiicias. La-
cedaemonii vero, eousque decoquere, donec vini quinta pars pereat, & quarto anno vsi-
5 bus ministrare. Suaue vinum de duro fieri docent, si ordeacei pollinis cyathos [gg] du-
os simul cum vino subactos mittas in vini vasculo, & hora vna ibi esse patiaris. Aliqui
feces vini dulcis admiscent. Aliqui [h] addunt glycyrhizae [i] siccae aliquantulum, & vtun-
tur,

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XIV.] †) *nunc Lugd.* a) *conuenire P.* b) *tamen P* c) *Vis P.* d) *fronte P.* dd) *igitur vinum Lugd.* e) *ita* om. *P.* f) *pro hoc tempore I. B. R.* ff) *fiat. Actaergo hac eius Lugd.* g) *sed P.* gg) *quatos Lugd.* hic et *f. 7.* h) *Aliqui — miscuerint* om. *P.* i) *glyciridiae I. B. R.* hic & al. *Lugd.* qui mox *glycuridiae.*

NOTAE VARIORVM.

14, 1 GRAECI) Quaedam ex hoc capite exstant in Geoponicis, qui nomine Graecorum apud nostrum intelligendi sunt: ea suo loco citabimus. Plurima vero in iis non adparent, quia eos non integros habemus, sed tantum fragmenta certarum materiarum a Cassiano Basso collecta. SCHOETTG.

14, 1 MEDIA) subsidia, adiumenta. Latinitatis hanc vocem post alios viros doctos damnauit Cellarius Antibarbaro c. 3. p. 186. Sed hic locus contrarium docet. Quum tamen iam cadente Latinitate vixerit Auctor noster, nollem vsum huius vocis nimium frequentari. SCHOETTG. Fuit qui putaret *mediam fidem* Graecorum hic dici, h. e. dubiam, vt Liu. 39, 39 *medium responsum* vocatur. Mihi veniebat in mentem suspicari, *mendacia* fuisse in autographo, quae contracta voce in *media* abierint. Quoties *mendacii* arguatur Graecia, numero comprendere non est.

14, 2 IN CONDIENDO ERGO) Cresc. 4, 42.

14, 2 ALII GRAECI) Coi scilicet, quod indicat Plin. 14, 8. SCHOETTG. Adde Cat. c. 105.

14, 4 MVSTVM VERO) Haec Democritus Geop. 7, 4. SCHOETTG.

14, 5 DE DVRO) amaro, acerbo. Virg. Georg. 4, 101 *Dulcia mella premes, nec tantum dulcia, quantum Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.* Sic nos quoque dicimus: *E schmeckt hart, härtlich.* SCHOETTG. Idem, credo, est, quod Terentiana Bacchis *asperum* vocat, & *lenius* sibi dari petit.

14, 5 GLYCIRHIZAE) Notabilis est lectio supra proposita, quae *z* in *di* mutat, vt vicissim factum in *Zabolus, zeta.* Origo est pronunciationis conuenientia, cum blaesum quid in *z* litera audiretur.

14, 5

tur, cum diu vasorum commotione miscuerint. Vinum quoque intra [k] paucos dies optimi odoris effici, si baccas myrti agrestis montanas, siccas & tunsas mittas in cadum, & decem diebus requiescere patiaris: tunc coles & vtaris. Vitis etiam flores arbustiuae collectos in vmbra siccare curabis. Tunc diligenter tunsos & cretos habebis in vasculo nouo, & cum volueris, tribus cadis vnam floris mensuram, quam [l] Syri choenicam [m] vocant, adiicies, & superlines dolium, & sexta vel septima die aperies & vteris. Vinum 6
fieri ad potandum suaue ita dicunt: Foeniculi vel satureiae singulorum congruum modum vino immergi atque turbari, vel fructum quem duae nuces pineae produxerint, torrefactum & linteo ligatum mitti in vasculo, ac superliniri, & vsui esse quinque diebus exactis. Vinum autem [n] velut vetus effici de nouello, si amygdala amara, absinthium, 7
pini † frugiferi gumen, foenum Graecum simul frangas ‡ quantum sufficere aestimaris, & pariter tundas, & ex his vnum cyathum per amphoram mittas, & [o] magna vina conficies. Si vero senseris peccatura, huic confectioni aloën, myrrham, crocomagma, singula modis aequalibus tunsa & in puluerem redacta cum melle miscebis, & vno cyatho vnam amphoram condire curabis. Anniculum quoque vinum vt [p] longam simulare vi- 8
deatur aetatem, meliloti vnciam vnam, glycyrhizae vncias [q] tres, nardi celtici tantundem, aloës epatices [r] vncias duas tundis [s] & cernis, & in sextariis quinquaginta cochlearia sex reconde, & vas ponis in fumo. In album [t] colorem vina fusca mutari [asse- 9
runt [u],] si [x] ex faba lomentum factum vino quis adiiciat, vel ouorum trium lagoenae infundat alborem [y], diuque commoueat, sequenti die candidum reperiri: quod [z] si ex Afra pisa lomentum adiiciatur, eadem die posse mutari. Vitibus quoque hanc esse naturam, 10
vt alba vel nigra si redigantur in cinerem, vinoque adiiciantur [a], ei vnamquamque formam

VARIETAS LECTIONIS.

k) *intra Lugd. inter* reliqui. l) *quam — vocant* om. *P.* m) *chinicā I. B. R. Kynicam Lugd. chenicam I. I — G. quam Syriacam vocant* Cr. n) *autem* om. *P.* †) *pini gummi foenumgraecum I. B. R. pini gummam & fenugrecum Cr.* pro *gumen* habet *semen Lugd.* ‡) *fricas Cr. Lugd.* o) *& magna — curabis* om. *P.* p) *non P. vel Lugd.* q) *vncias* om. *P.* r) *epatites Lugd. I. B. R. epatici I. I — G. epat. vncias duas* om. *P.* s) *tendis, & in &c. P.* t) *album vinum fusca P.* u) *asserunt* om. *P. Pal. Lugd* x) *si quis ouorum trium albuginem infundat diuque P.* z) *quod si — mutari* om. *P.* a) *imponantur P.*

NOTAE VARIORVM.

14, 5 QVAM SYRI CHOENICAM VOCANT) χοῖνιξ non Syrorum est sed Graecorum mensura, eaque & aridorum & liquidorum. Est autem mensura quatuor sextariorum, quod testatur Rhemnius Fannius de ponderibus & mensuris v. 69. Vide Eustathium ad Odyss. Γ. 28. Eduard. Bernardum de ponderibus & mens. lib. 1 p. 29. Terminationem primae declinationis praeter nostrum hic, & 12, 20, 1 comprobat etiam Paullus Festi abbreuiator: *Choenica, mensurae genus.* In choenice non sedendum esse, Pythagoreorum est dogma de quo Plutarchus περὶ παίδων ἀγωγῆς 17, 6; Eustathius l. c. Bapt. Pius ann. post. c. 36.

14, 7 VINVM AVTEM VETVS) Ex Damogeronte Geopon. 7, 24. Add. Cresc. 4, 42.

14, 7 PINI FRVGIFERI) Ita constanter, quicunque posteriorem vocem libri agnoscunt. Cum vero *pinos* vix masculino genere dici posse videatur, & praeterea de hac arbore *resina* potius dicatur, quam *gumen* aut *gumma*: cogitabam, an *spini frugiferi* legendum sit: quod tanto magis placet, quia etiam *spinum sterilem* agnoscit noster de insit. v. 63.

14, 9 VINA — FVSCA) non fusci coloris, sed corrupta, quorum indicium est color fuscus, vt existimat Barthius Adu. 23, 13 qui ibidem ex multis auctoribus probat, *τὸ fuscum* & *fuscare* pro corrupto & corrumpere frequenter adhiberi. SCHOETTG. Apic. 1, 6 *vinum ex atro candidum sic facies. Lomentum ex faba factum. vel ouorum trium alborem in lagoenam mittis, & diutissime agitas, alia die erit candidum. Et cineres vitis albae idem faciunt.* Trium ouorum albumine οἶνον διαυγῆ ποιήσεις etiam docet Fronto Geop. 7, 22.

14, 10 VITIBVS QVOQVE) Hanc sectionem habet Cresc. 4, 41. Fundus forte est Varro Geop. 7, 21.

mam sui coloris imponere, vt [b] ex nigra fuscum, candidum vero reddatur ex alba † ; ea
ratione scilicet, vt combusti sarmenti cineris modii vnius mensura mittatur in dolio quod
habebit amphoras x, & triduo sic relictum post operiatur ac lutetur : album vel (si ita
11 visum fuerit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis. Vinum quoque asserunt ex
molli forte sic fieri: Altheae, hoc est ibisci, folia vel radices, aut eius caulem tenerum
decoctum mitti, aut gypsum, aut ciceris cotulas duas, aut cupressi pilulas ‡ tres, aut
buxi folia, quantum manus ceperit, aut apii semen, aut cinerem sarmentorum, cui vis
12 flammae [c] corpus reliquit exile, omni soliditate detracta. Vinum vero eadem die ex
austero lympidum atque optimum fieri, si grana piperis [cc] decem, pistacia [d] viginti ad-
iecto modico vino simul conteras, & in sex vini sextarios mittas, diu omnibus ante com-
motis, tunc [dd] requiescere patiaris, & coles vsui mox futurum. Item feculentum statim [e]
lympidum reddi, si VII pini nucleos in vnum vini sextarium mittas, diuque commoue-
as, & paululum cessare patiaris, mox sumere puritatem, colarique debere, & in vsum
13 referri. Item (quod Cretensibus oraculum Pythii Apollinis monstrasse memoratur) fie-
ri sic candidum, & sumere vetustatis saporem, si squinuanthos [f] vncias quatuor, aloës
epaticae [g] vncias quatuor, mastici [h] optimi vnciam vnam, cassiae fistulae vnciam vnam [hh],
piperis vnciam vnam, spicae [i] Indicae semunciam, myrrhae optimae vnciam vnam, thu-
ris masculi non rancidi [ii] vnciam vnam : tundis vniuersa, & in tenuissimum puluerem
14 cribro excutiente deducis. Cum vero mustum ferbuerit, despumabis, & omnia vnarum
grana, quae feruor [k] in summum reiecit [l], expelles. Tunc gypsi triti atque cribrati
tres Italicos sextarios mittis in vini amphoras decem, prius [m] tamen partem quartam vi-
ni condiendi in alia vasa transfundes, & ita gypsum adiicies, & dolium viridi ac radica-
ta

VARIETAS LECTIONIS.

b) *vt — fuscum* om. *P.* †) *rubeo & albo Cr.* ‡) *pillulas I. I — Com.* c) *flaminis Lugd.* cc) *pip. pistacei XX Cr.* d) *pistacea viginti* om. *P.* dd) *tunc* om. *P.* e) *in* inf. *I. B. R.* f) *squinarias P. squinansos I. B R. squinnatos I. I — G. squinuanthos* etiam *Lugd.* g) *epaticae vncias* om. *P. epatites &c. I. B. R. epattci I. I — G.* h) *masticis optimae Lugd. I. B. R. masticis optimi I. I — G.* hh) *vnam piperis — rancidi vnc. vn.* om. *I. B. R.* i) *spinae Gr. G.* ii) *radici Lugd.* k) *feruens Lugd. I. B. R.* l) *eressit in summum P. regessit Lugd.* m) *post I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

14, 10 IMPONERE) Vtrum, Graeca est constructio, ὥστε ἐπιτιθέναι;

14, 11 VINVM QVOQVE) Habet Cresc. 4, 42. Omnes forte debent Paxamo Geop. 7, 23.

14, 12 VINVM VERO) Cresc. 4, 40.

14, 13 CRETENSIBVS) Videndum, an hic locus non contradicat doctissimo Bentleio, qui ad Horat. Car. 1, 36, 10 negat vllos veterum Romanorum vini Cretici mentionem facere Nam hic quidem de passo non est sermo, sed de vino conditura emendato ea, quam ipse Pythius Apollo dicitur docuisse, vt vel inde appareat, celebritatem aliquam Cretensis vini fuisse, quam a natura non haberet bonitatem arte supplente.

14, 13 SQVINVANTHOS) *Squinu* pro σχοίνου in MS. Pal. extare ait iu Ind. Sylburgius. *Scinoanthos* scribit Vegetius Artis Veter. 1, 59. Ergo haec vox notat σχοίνου ἄνθος. Intelligitur autem h. l. schoenus aromaticus, qui alias dicitur *iuncus odoratus*. Vide Salmasium de homonymis hyles iatricae c. 86. SCHOETTG. Familiaris *q* litera barbaris in Graecorum vocibus exprimendis : *squiamum* habet ipse noster 1, 35, 5 *squillisicum* acetum notum est : *squinantia* dicta pro *cynanche: quatum* & *quimam* pro *cyatho* & *cyma* dabit noster Index.

14, 14 IN SVMMVM REIECIT) Minime negligenda Medicea lectio *eressit*, quam ex *erexit* ortam vix dubito. *Erigendi* autem verbum de his adhiberi, quae fluctu & aestu tolluntur vel solus Virgilius idoneus auctor est, apud quem Aen. 3, 423 Charybdis *sub auras Erigit alternos* fluctus, & 3, 576 Aetna *scopulos auulsaque viscera montis Erigit eructans.* Illud tamen non dissimulo, quia Politianus dignum censuit, quod annotaret, primae literae verbi *eressit* impositum quiddam spiritui leni Graecorum simile. An illud *r* fuit ex *regessit*? Neque enim fraudi est hariolari, vel inertire adeo, si cui hoc magis verbum placeat.

ta canna per biduum fortiter agitabis. tertia vero die, ex fuprafcriptis [n] pulueribus quaterna cochlearia completa modeftius [o] in denas vini amphoras mittes, & vini, ficut fupradictum eft, quartam partem, quam alibi diffuderas, fuperadiicies, & dolium replebis, & item diu agitare curabis, vt fpecierum vis omne mufti [p] corpus inficiat. 15 tunc operies atque oblinies [q], relicto breui foramine, quo aeftuantia vina fufpirent. 16 Sed exemtis quadraginta diebus, & hoc fpiraculum claudis, & deinde [r] vt libuerit, guftas. Illud [s] memento feruare prae caeteris, vt quoties [t] vinum mouetur, inueftis puer hoc, aut aliquis fatis purus efficiat. Linimentum quoque dolii non gypfo, fed farmentorum cinere debebis inducere. Item vinum, quod falutare contra peftilentiam fit, & ftomacho profit, 17 fieri hoc genere fertur: in optimi mufti metreta vna ante quam ferueat, tunfi abfinthii octo vncias linteo inuolutas demittes, & exactis XL diebus curabis auferre. id vinum refundis lagoenis [u] minoribus, & vteris. Nunc condiunt, primo anne mufti fpumantis 18 egefto, quibus moris eft gypfo vina medicari. Sed fi natura lenius [x] vinum eft, & faporis humecti, in congiis centum, duos gypfi fextarios mififfe fufficiet. Quod fi vinum nafcitur virtute folidius, medietas abunde praedictis poterit fatis effe menfuris.

XV. Nunc rofatum fine rofa facies fic. Folia citri viridia fporta palmea miffa in mufti nondum ferueutis vafe depones, & claudes, & exemtis quadraginta diebus melle addito, ad modum rofati, cum placebit, vteris.

XVI. Hoc menfe, omnia quae locis fuis leguntur, ex pomis vina conficies.

XVII. [*De oenomelli.*] Mvstvm de maioribus & egregiis vitibus poft XX dies, quam leuatum fuerit ex lacu, quantum volueris fumis [a], & ei mellis non difpumati optimi [b] quintam partem prius [c] tritam fortiter, donec albefcat, admifces, & agitabis ex canna radicata vehementer. Monebis antem fic per dies XL continuos, vel [cc]
2 quod eft melius, quinquaginta, ita vt cum [d] moueris, mundo linteo tegas, per quod facile confectio aeftuabunda fufpiret. Poft dies autem [e] quinquaginta, munda [f] manu purgas [g] quodcunque fupernatabit, & in vafculo gypfo diligenter includis, & [h] ad vetuftatem referuas. Melius tamen fi in minora & picata vafcula proximo vere trans- 3
fun-

VARIETAS LECTIONIS.

n) *fupradictis P.* o) *modeftius & denas* om. *P.* p) *mixtum P.* q) *illinies P. adlinis I. B. R. adlines I. I — G.* optimum forte *oblines.* r) *deinde* om. *P. cum libuerit Lugd.* s) *Illud — inducere* om. *P.* t) *quotiens Lugd.* u) *laguenis* hic & al. *Lugd.* x) *lentum P. leuius I. I — G.* [T. XVII.] a) *fumes Lugd. P.* b) *optimi* om. *P.* c) *prius* om. *P.* cc) *vel quod — quinquag.* om. *Lugd.* d) *cum commoueris P.* e) *ergo I. B. R. Lugd.* f) *munda manu* om. *P.* g) *purgabis P.* h) *& ad vet. referuas* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

14, 15 SPECIERVM VIS) *Species* h. l. funt fingula herbarum & aliarum rerum genera, quae hodieque a medicis ita vocantur. Vegetius Artis Veter. 1, 34 *Supradictas fpecies aridas confundito.* Idem 6, 63. *Et paftillos cum fpeciebus calidis & vino in potionibus dabis.* SCHOETTG.

14, 16 INVESTIS PVER) vid. Iul. 7.

15 Totidem prope verbis eft apud Apicium 1, 4.

17, 1 MVSTVM) Oenomeli fic defcribunt Talmudiftae in Auoda Sara fol. 30, 1 אנומלין יין ודבש ופילפלין h. e. *Inomelin eft vinum & mel & piper.* Et paullo ante tradunt, licere Sabbatho facere οἰνόμελι. Scribitur etiam אינומלין, & omnes Iudaeorum Doctores circa eius defcriptionem conueniunt. Vocant & generali nomine קונדיטון, *conditum*, in Ialkut ad Exod. 19, 1 fol. 78, 2. מה קונדיטון הותיש בו יין יש בו דבש יש בו פילפלין: *Quid eft conditum? in quo eft vinum, mel & piper.* Confer R Cohen de Lara in Ir Dauid. p. 83. SCHOETTG.

fundas, & gypsata diligenter operias, & in terrena & frigida cella recondas, vel arenis fluuialibus, vel eodem solo, vascula ex aliqua parte submergas. hoc nulla vitiatur aetate, si tam [i] diligenter effeceris.

XVIII. NVNC defrutum [a], caroenum [aa], sapam conficies. Cum omnia vno genere conficiantur ex musto, modus his & virtutem mutabit, & nomina. Nam defrutum a deferuendo dictum, vbi ad spissitudinem fortiter despumauerit, effectum est.
2 Caroenum [b], cum tertia perdita, duae partes remanserint. Sapa, vbi ad tertias redacta
descenderit; quam tamen meliorem facient cydonia simul cocta, & igni supposita ligna ficulnea [c].

XIX. PASSVM nunc fiet ante vindemiam, quod Africa fuerit vniuersa conficere pingue atque iucundum, & [a] quo ad conditum si vtaris mellis vice, ab inflatione te vindices. Leguntur ergo vuae passae quamplurimae, & in fiscellis clausae iunco fa-
2 ctis aliquatenus rariore contextu, virgis primo fortiter verberantur. Deinde vbi vuarum corpus vis contusionis exsoluerit, cochleae supposita sporta comprimitur. Hinc passum est quicquid effluxerit, & conditum vasculo [b], mellis more, seruatur.

XX. [*De cydonite.*] ABIECTO corio mala cydonia matura in breuissimas ac [a] tenuissimas particulas recides, & proiicies durum [b], quod habetur interius. dehinc in melle decoques, donec ad mensuram mediam reuertatur, & coquendo piper subtile
2 consperges. Aliter: Succi [c] cydoniorum sextarios duos, aceti sextarium vnum [d] semis, & mellis duos sextarios miscebis, & decoques donec tota permistio pinguedinem puri mellis imitetur. Tunc triti piperis atque zinziberis [e] binas vncias miscere curabis.

XXI. [*De fermento musteorum seruando.*] Ex nouo tritico purgato farriculum [a] facies, & ex musto [de [b]] sub [c] pedibus rapto curabis infundere, ita vt modio farris lagoenam musti adiicias: deinde sole siccabis, & item similiter infundis ac siccas. Hoc cum tertio feceris, panes ex eo breuissimos admodum facies musteorum, & in sole siccatos vasculis nouis fictilibus recondis & gypsas. Pro fermento, quo tempore anni musteos facere volueris, hoc vteris.

XXII.

VARIETAS LECTIONIS.

i) *tamen P.* [T. XVIII.] a) *defritum* hic & al. *Lugd.* aa) *Caloenum I. B. R. Carenum Par.* b) *ficulna I. B. R.* [T. XIX.] a) *& quo ad conditum* om. *P.* Vid. *Morg. I, 93.* Sed add. *II, 19.* b) *viee mellis seru. P.* [T. XX.] a) *ac tenuissimas* om. *P. Lugd.* b) *durum* deest *I. B. R.* c) *sueum Lugd.* d) *vnum* om. *P.* e) *gingiberis P. Pal. zingiberis Lugd.* [T. XXI.] a) *nouum P.* b) *de* om. *I. B. R. Lugd.* c) *subpedibus* coni. *Iuntt.*

NOTAE VARIORVM.

17, 2 SI TAM DILIGENTER) Aptior videtur Medicea lectio: *si tamen* est *dum modo.*

18, 1 CAROENVM) Talmudistae l. c. sic describunt: מאי קרינא א״ר אבהו חמרא חליא דאתי מסס״א: *Quid est caroenum? R. Abhu docet, ita vocari vinum dulce, quod affertur ex Asia.* SCHOETTG. Vid. ad Col 12, 20 & 21.

19 ET QVO AD CONDITVM) Nescio an intellectus fuerit hic locus ab his, qui vel *quoad* coniunctis vocibus edidere, vel certe post *conditum* posuere comma. Hoc vult, passo vti nos posse ad *conditum*, h. e. oenomeli, quod κατ' ἐξοχὴν ita vocari, vel Cl. Schoettgenii ad Tit. 18 nota ostendit: in primis autem prima Apicii, & quae ad ea viri docti.

21 Didymus Geop. 2, 33. SCHOETTG.

21 DE SVB PEDIBVS) Vid. no. ad Colum. 12, 34.

22 Flo-

XXII. Vvam passam Graecam sic facies. Melioris acini & dulcis & ucid botryones in ipsa vite torquebis, & patieris sponte inarescere [a], deinde sublatos in vmbra suspendis, & vuam constrictam [b] cum [c] ponis in vasculis, substernis pampinos sicco algore frigentes, & manu comprimis, & vbi vas impleueris, item pampinos addis nihilo minus non calentes, & operculabis, ac statues in loco frigido sicco, quem nullus fumus infestet.

XXIII. October Martium similibus vmbris sibi fecit aequari.

Hora	I	&	XI	pedes	XXV
Hora	II	&	X	pedes	XV
Hora	III	&	IX	pedes	XI
Hora	IV	&	IIX	pedes	IIX
Hora	V	&	VII	pedes	VI
Hora	VI			pedes	V

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XXII.] a) *marcescere Lugd.* b) *districtam Lugd. I. B. R. Cr.* c) *componis I. B. R. P. & Par.*

NOTAE VARIORVM.

22 Florent. Geop. 5, 21. Habet etiam Cresc. 4, 18.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER DVODECIMVS.

Tit. I.

Novembri † menſe triticum ſeremus & far, ſatione legitima, ac ſemente ſolenni. Iugerum vtriusque ſeminis modiis quinque tenebitur. Nunc & ordeum maturum adhuc ſeremus. In huius principio fabam ſpargimus, quae pinguiſſimum vel ſtercoratum deſiderat [a] locum, vel vallem quam ſuccus veniens a ſummitate, foecundet. Primo ſeritur, deinde proſcinditur, & tunc ſulcatur. occanda eſt large, vt tegi
2 plurimum poſſit. Aliqui locis frigidis dicunt in fabae ſatione glebas non eſſe frangendas, vt per eas gelicidiorum [b] tempore poſſint germina obumbrata defendi. Satione eius generis, ſicut opinio habet, non foecundatur terra, ſed minus laeditur. nam Columella dicit agrum frumentis vtiliorem probari, qui anno ſuperiore vacuus fuerit, quam qui calamos fabaceae meſſis eduxit. Pingue [c] iugerum ſex modii occupant; mediocre, am-
3 plius. Spiſſo bene prouenit. macrum ſolum [d] nebuloſumque non patitur. Curandum eſt praecipue, vt luna XV feratur, ſi adhuc ictum ſolis repercuſſa non ſenſit. Aliqui dicunt quartamdecimam potius eligendam. Sanguine caponis Graeci aſſerunt fabae ſemina macerata herbis aduerſantibus non noceri. aqua pridie infuſa citius naſci, nitrata aqua reſperſa cocturam non habere difficilem. Nunc ſeritur prima lenticula, ſicut Februario menſe narratum eſt. Hoc etiam toto menſe poterit lini ſemen aſpergi.

II. In huius maxime [menſis [a]] principio, poſſumus inſtituere noua prata, more quo dictum eſt. Hoc etiam toto menſe locis calidis & ſiccis, vel [b] apricis, erit vitium celebranda poſitio. Nunc & propago iure ducetur, & locis frigidis nouellas vites, & arborum plantas circumfodere atque operire conueniet, & ante Idus. Nunc [c] mer-

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii Lib. XII. *ſiue Nouember.* T. I.] †) *Hoc* vid. Ian. princ. a) *diligit P.* b) *gelicidiarum Lugd.* c) *Pingue* om. *P.* d) *locum P.* [T. II.] a) *menſis* om. *Lugd. I. B. R.* b) *vel apricis* om. *P.* c) *Nunc* et.

NOTAE VARIORVM.

November.

1, 2 Nam Col. dicit) 2, 10, 7. Habet hunc locum etiam Creſc. 3, 8.

1, 3 Ictum solis repercussa) Intelligo de radiis ſolis matutini, vtroque ſidere ſupra noſtrum horizontem elato. Nam poſt plenilunium exoriens ſol lunam adhuc ſupra horizontem deprehendit.

1, 3 Graeci) De caponum ſanguine & aqua pridie infuſa nihil hodie extat in Geoponicis Graecis, verum de aqua nitrata haec habet Didymus Geop. 2, 35 ἵνα καλοὶ πρὸς τὴν ἕψησιν ὦσιν, πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῦ σπείρειν, βρέχε αὐτὺς ὕδατι μετὰ νίτρυ. Schoettg.

2 Qvo dictvm est) Sept. 10.

3 Nvnc

mergus, hoc [d] est propaginis curuatura, post triennium [e], quam pressa fuerat, recidetur a vite.

III. Nvnc, ac deinceps vinea vetus, quae in iugo est vel [a] pergula, si robusto & integro trunco sit, ablaqueata fimo satietur, & angustius putata inter quartum & tertium pedem a † terra viridissima parte corticis, acuto ferramenti mucrone feriatur, ac fossa frequentius incitetur. Nam (sicut asserit Columella) ex eo loco germen plerumque [b] producit, & veniente vere fundit materiam, qua vitis reparetur antiqua [c].

IV. Nvnc putatio autumnalis celebratur in vitibus & arboribus, maxime vbi
inuitamur tepore prouinciae: & putantur olineta: & oliua, cum varia coeperit esse, col-
ligitur, ex qua primum fiet oleum. nam cum tota nigrescet, quod speciei merito poste-
rauit, fundendi vbertate compensat. Est vtilis olearum putatio, caeterarumque arbo- 2
rum, si loci patitur disciplina, vt decisis cacuminibus, rami fluentes per latera prona
fundantur. Quod si regio insolens & incustodita contigerit, agendum prius toto arboris
corpore ab inferiore parte purgato, vt altitudine animalium supergressa, modus transcen-
datur iniuriae, & arbor iam spatio suo tuta curetur.

V. Nvnc etiam locis calidis, ac siccis regionibus olineta ponuntur, sicut Februario disputatum est. Amat haec arbor † arduo locorum situ mediocriter ab humore suspendi, scalpi assidue, laetaminis vbertate pinguescere, feracibus ventis clementer agitari.

VARIETAS LECTIONIS.

d) *hec* om. *P.* e) *postriennium Lugd.* [T. III.] a) *vel pergula, si* om. *P.* †) *a terra* om. *Lugd.* b) *plurimum I. B. R.* c) *antiqua* om. *P.* [T. IV.] nihil diu. inueni. [T. V.] †) *arbes Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

3 NVNC AC DEINCEPS VINEA VETVS QVAE &c.) In Crescent. 12, 11 hic locus sic occurrit: *Nunc & deinceps vsque donec terra congeletur. vinea vetus &c.* Non absimili valde modo Palladius 3, 9 est locutus: *Hoc mense ac deinceps toto vere vinea ponenda est regionibus frigidis, pruinosis &c.* PONTED.

3 FOSSA INCITETVR) Ita MS. Forsan malis *fossu* vel *fossura:* sed non audiendus vir eruditissimus, qui supponit, *inciletur.* Est enim locutio pulcherrima & prorsus ex genio auctoris. Id ipsum alibi dicit, *sollicitari* Februario tit. 18 de oliuis: *Omnis subinde circa eas herba vellatur, & quoties se imber infuderit, breuissimis ac frequentissimis fossionibus sollicitentur.* Virgilius Georg. 2 *Sollicitanda tamen tellus puluisque monendus.* In l. 4 C. de sepulcro violato, vbi Iustinianus *terram euertere*, Theodosius habet *terram sollicitare.* Columella 4. 28 *fossionibus concitari motus naturales vitium & surculorum.* Non alia tralatione apud Tacitum: *incitandis coelibum poenis.* Quod eodem iure imprudentia doctorum hominum coniecturis obnoxium fecit. Haec GRONOVIVS Obseru. 2, 16. Nescio tamen annon magis legendum sit *inciletur*, quippe quum bonum admodum sit hoc verbum & optime huc quadret. Vlpianus l. 1 §. 5 ff. de Riuis: *Incile est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus, quod incidatur: inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primum aqua ex flumine agi possit.* Melius Paullus Festi abbreuiator: *Incilia, fossae, quae in viis fiunt ad deducendam aquam, siue deriuationes de riuo communi factae.* Vide eundem in *Elices* & *lalices.* Verbo *incilare* saepius vsi sunt veteres, sed alia significatione pro increpare, vel improperare, vt sequiora saecula locuta sunt. Confer Nonium 2, 977 & exemplis ab eo adlatis adde Lucretium 3, 977; Cyprianum epist. 59 & 66. & Antiquum Interpretem N. T. Actor. 23, 4. Vide notas Felli ad Cypriani epist. 3. SCHOETTG. Praeclare Gronouius, licet non viderit vsum Columellae, qui plane rem conficit v. g. 4, 33, 5 *ferro repetenda est* castanea, *vt incitetur eius proceritas;* & 4, 22. 3 *fossuris terra permiscetur, vt incitari vitis possit.* quem ipsum locum hic laudat Palladius. add. 3, 21, 7. Apud ipsum Cic. de orat. 2, 21 *noua sarmenta cultura excitantur.*

4, 2 DECISIS CACVMINIBVS) Putationem ita vult institui, vt potius in latitudinem crescat arbor, quam in altum, qua ratione iucundius poma & minore opera decerpuntur: in quo genere sunt, quas *Francicas* apud nos *arbusculas* vel *nanas* appellant.

5 FERACIBVS VENTIS) Seneca de prouid. c. 4. *Non est arbor solida nec fortis, nisi frequens ventus incursat. Ipsa enim vexatione constringitur, & radices certius figit. Fragiles sunt, quae in aprica valle creuerunt.* Inceperat ita, *Quid miraris, bonos viros vt confirmentur concuti.*

tari. Hoc etiam mense oleis sterilibus [a] quae supradicta sunt remedia faciemus. Nunc & corbes, & pali & [b] ridicae bene fieri possunt. Etiam nunc locis temperatis, est laurini olei iusta confectio.

VI. Hoc mense allium bene seritur, & [a] vlpicum terra maxime alba, fossa & subacta sine [b] stercore. Sulcos in areis facies, & semina in locis altioribus pones IV digitis separata, neque altius pressa. Sarculabis frequenter, inde plus crescent. Si capitatum facere volueris, vbi coeperit caulis prodire, proculca [c], succus reuertetur ad spi-
2 cas. Fertur, si luna sub terris posita seratur, & item sub terris luna latente vellatur, odoris foeditate cariturum. Vel paleis condita allia, vel fumo suspensa durabunt. Nunc & cepulla seri potest [d], & carduorum planta disponi, & armoracea seritur, & cunela.

VII. Hoc mense locis calidis, caeteris vero Ianuario Persici ossa in pastinatis [a] areis sunt ponenda, binis a se pedibus separata, vt cum ibi plantae excreuerint, transferantur. Sed ossa ponantur acumine deorsum verso, & non amplius quam duobus aut tribus digitis [b] obruantur. ossa vero quae ponenda sunt, aliqui siccata prius paucis diebus cineris mistione terra soluta in qualis reseruant. Ego vero vsque ad serendi tempus
2 sine vlla cura saepe seruaui. Locis quidem qualibuscunque proueniunt. sed & pomis & frondibus, & durabilitate praecipua sunt, si caelum calidum, solum [c] arenosum & humidum sortiantur: frigidis vero, & maxime ventosis, nisi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Dum tenera sunt germina, saepe herbis circumfossa liberentur. Bimam plantam recte transferemus scrobe breui. Nec a se longe [d] statuendae sunt, vt inuicem se a
3 calore solis excusent [dd]. Ablaqueandae sunt per autumnum, & suis stercorandae foliis. Putanda persicus in autumno [e] est, vt arida & putrida tantum virgulta tollantur: nam siquid

VARIETAS LECTIONIS.

a) *feracibus P.* b) *& ridicae* om. *P.* [T. VI.] a) *& vlpicum* om. *P.* b) *sine* om. *Lugd.* c) *proculcas ism Lugd.* d) a *potest* vsque ad finem om. *P.* [T. VII.] a) *pastinis Lugd.* b) *palmis I. B. R, Cresc. Lugd.* c) *solum* om. *P.* d) *longius Lugd.* dd) *excutiant Cresc.* e) *eo Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

6 Pleraque habet etiam Cresc. 6, 3.

6, 1 SI CAPITATVM FACERE VOLVERIS) An potius: *Si bene capitatum facere* &c. nam semper allium est capitatum, at non semper bene. Crescent. L. 6 c. *de Allio*: *Si bene capitata facere volueris, vbi coeperint* &c. PONTED.

7, 1 HOC MENSE) Describit Cresc. 5, 22.

7, 1 NON AMPLIVS QVAM DVOBVS AVT TRIBVS DIGITIS OBRVANTVR) Crescentius haec commemorans non *digitis* transcripsit, sed *palmis*: *Et non amplius quam duobus palmis vel tribus secundum Palladium obruantur.* Ita & vernacula Palladii interpretatio: *In orti lauorati si pongano due piedi tra l'uno e l'altro due palmi o tre adentro, e colla punta volta di sotto.* His apparet, pro digitis esse cum Iensonio ponendum *palmis*: quod etiam ex his quae *de pruno* Palladius tradidit confirmatur: *Pruna si ossibus serantur autumno, mense Nouembri solo putri & subacto, duobus palmis obruantur.* Si enim paruula ossa tam alte ponenda sunt, cur non & Persici ossa longe maiora? PONTED.

7, 2 EXCVSENT) id est, liberent, defendant, quod fit quidem vmbras vicissim praestando: sed non propterea *excusare* dixit pro obumbrare. Manilius lib. II *Ah quanta est scelerum moles per saecula cuncta Quamque onus inuidiae non excusabile terris.* Quam terra & saecula excusare se ab hoc onere inuidiae, quam purgare hoc onus & crimen non possunt! Quod acumen cum non suboleret illustri viro, monstrum verbi, *excussabile*, contra analogiae legem confinxit. Sic Tacitus Annal. 1, 59 *Coleret Segestes victam ripam: redderet filio sacerdocium: homines Germanos nunquam satis excusaturos, quod inter Albim & Rhenum virgas & secures & togam viderint.* *Excusaturos* autem intellige non posteritati, sed ipsos pariter & posteros, nunquam satis deleturos, nullis in Romanos fortibus factis expiaturos ignominiam, quod passi sint eos inter Albim & Rhenum cum imperii insignibus apparere. Haec GRONOVIVS Obs. 2, 13. Add. c. 14.

7, 3

ſiquid viride reſecemus, areſcit. Languenti arbori veteris vini feces aquae miſtas opor-
tet infundi. Affirmantibus Graecis Perſicus ſcripta naſcetur, ſi oſſa eius obruas, & poſt
dies VII, vbi patefieri coeperint, apertis his nucleos tollas, & his cinnabari [f], quod li-
bebit inſcribas. Mox ligatos ſimul cum ſuis oſſibus obruas diligentius adhaerentes. [Ge- 4
nera [g] eorum ſunt haec, duracina, praecoqua [h] Perſica, Armenia.] Si haec arbor ar-
dore ſolis inareſcit, frequenti aggeſtione cumuletur, veſpertino iuuetur humore, obie-
ctis defendatur vmbraculis. Iuuat [i] in ea & ſpolium ſerpentis appendi. Nunc iam con-
tra pruinas ſtercus ingeratur Perſico, vel feces vini cum [l] aqua permiſtae, vel quod ma-
gis prodeſt, aqua in qua faba decocta eſt. Si vermes Perſicus patitur, cinis eos amur- 5
cae miſtus extinguit, vel bouis vrina cum aceti tertia parte confuſa. Si poma caduca
ſunt, nudatae radici eius, vel trunco, lentiſci aut terebinthi cuneus affigitur, vel tere-
bratae in medio, palus ſalicis imprimetur. Si poma rugoſa creabit, aut putrida [m], cir-
ca imum truncum cortex recidatur, & cum inde modicus humor effluxerit, argilla vel
paleato luto plaga retegatur. Magna poma Perſicus affert, ſi florenti per triduum ter- 6
nos ſextarios caprini lactis ingeſſeris. Contra vitia Perſici proficit ſpartum [n] ligatum,
vel ſpartea ſuſpenſa de ramis. Menſe Ianuario vel Februario locis frigidis, Nouembri
calidis Perſicus inſeratur, maxime circa terram ſurculis plenioribus, & prope arborem
natis. nam cacumina vel non [o] tenebunt, vel diu durare non poterunt. Inſeritur in
ſe, in amygdalo, in pruno: ſed [p] Armenia vel praecoqua prunis, duracina amygdalis
melius adhaereſcunt, & tempus aetatis acquirunt. Menſe Aprili vel Maio locis calidis, 7
in Italia vero vtroque exeunte, vel Iunio Perſicus inoculari poteſt, quod emplaſtrari [q]
dicitur praeciſo ſuper trunco, & emplaſtratis pluribus gemmis, more quo dictum eſt.
Perſicus rubeſcit, ſi platano inſerta figatur [r]. Duracina [s] ſeruantur, condita muria & 8
oxymelle, vel detractis oſſibus ficorum more in ſole ſiccantur [t] ac pendent. Item ſae-
pe vidi, detractis oſſibus duracina [u] melle condiri, & ſaporis eſſe iucundi. Item bene
ſeruantur, ſi vmbilicum pomi gutta picis calentis oppleueris, vt [x] ſic ſapae [z] innatare co-
gantur vaſe [a] concluſo. PINVS creditur prodeſſe omnibus quae ſub ea ſeruntur [b]. 9
Pinum

VARIETAS LECTIONIS.

f) *cinnabari* om. *P.* g) *Genera — armenia* om. *P. Lugd.* h) *praecoqua* om. *I. B. R.* i) *Iuuat — appendi* om. *P.* l) *vini aquae miſtae Lugd.* m) *putria Lugd.* n) *ſpartum ligatum vel* om. *P.* o) *non* om. *P.* p) *ſed Armen. — menſe* om. *P.* q) *impl.* hic & al. *Lugd.* r) *figitur Lugd.* s) *Poma P.* t) *ſiccantur ac* om. *P.* u) *ea P.* x) *vt — cogantur* om. *P. Cr.* z) *ſaepe Lugd. I. B. R.* a) *& vaſa claudas P.* b) *ſunt P.*

NOTAE VARIORVM.

7, 3 ADFIRMANTIBVS GRAECIS) Haec hodie non extant, ſed aliam inſcribendi rationem affert Democritus Geop. 10, 14. SCHOETTG. Eadem prope habet noſter Ian. 15, 13.

7, 4 GENERA EORVM) Non male credo omitti hanc paragraphum in MSS. Vid. ad Col. 10, 105.

7, 4 SPOLIVM SERPENTIS) pellis. Ouidius Metam. 3, 81 *Cedit Agenorides paullum, ſpolioque leonis Suſtinet incurſus.* SCHOETTG.

7, 8 VT SIC — COGANTVR) In Creſcentio L. 5 c. *de Perſico* haec non inuenio, ſed haec tantum: *Item ſeruari dicuntur, ſi vmbilicum eius gutta picis calentis oppleueris, & in vaſe clauſo reponas.* Neque etiam in vernacula Palladii interpretatione: *Anche ſi ſerban bene, ſe nel bellico loro ſi mette vna gocciola di pece calda, e coſi ſi ripongano in vaſo chiuſo.* Neque denique apud Aloyſium Alemannum qui Palladium imitatus haec L. VII numeris eſt complexus: *E chi calda in quei diſtillaſſe pece Nell' vmbelico ſuo; molti hanno detto, Ch' ei ſi può mantener maturo e freſco Dentro vn vaſo di terra, in lunghi giorni.* PONTED.

7, 9 PINVS CREDITVR) Ex Geop. 11, 11. SCHOETTG. Deſcripſit Creſc. 5, 24.

Pinum feremus nucleis fuis, calidis & ficcis regionibus menfe Octobri vel Nouembri; frigidis & humectis Februario vel Martio. amat locum gracilem, faepe maritimum: inter montes & faxa vaftior & procerior inuenitur: ventofis & humidis, arborum fiunt incrementa laetiora. Sed fine montes velis conferere, feu fpatia quaecunque [c], haec
10 huic generi deputabis, quae alteri vtilia effe non poffunt. Exarabis ergo ea loca diligenter, atque purgabis, & frumenti more femen afperges, ac leui farculo curabis operire: nec enim plusquam palmo debet abfcondi. defendenda eft tenera arbor a pecore [d],
11 ne [e] calcetur inualida. proficiet [f], fi nucleos aqua ante triduum macerabis. Aliqui dicunt fructum pineum translatione mitefcere: fed plantas [g] hoc modo procurant, vt prius multa femina in caliculis terra & fimo repletis obruant, quae vbi proceſſerint, relicto eo quod folidius eft, auferunt alia: vbi iuftum coeperit incrementum, trimam plantam cum ipfis caliculis transferunt, quibus fractis in fcrobe indulgent radicibus largitatem. terrae tamen equae ftercus admifcent, facientes ftraturam alterno ordine fubinde crefcen-
12 tem. Seruandum eft tamen, vt radix eius, quae vna [h] & directa eft, vsque ad fummitatem fuam poffit integra & illaefa transferri. Putatio nouellas pini arbores tantum promouet (quod expertus fum) vt quae fperaueras incrementa, duplicentur. Nuces pineae & [i] vsque in hoc tempus in arbore effe poffunt, & maturiores legentur. prius tamen legendae funt quam patefcant [k]. Nuclei nifi purgati durare non poffunt. tamen aliqui in
13 vafis fictilibus nouis, & terra repletis, cum teftis fuis miffos afferunt cuftodiri. PRVNA fi offibus ferantur autumno, menfe Nouembri folo putri, & fubacto duobus palmis obruantur. Offa eadem ponantur [l] & menfe Februario. Sed tunc prius lixiuio [m] funt maceranda per triduum, vt cito germinare [n] cogantur. Ponuntur & plantis, quas fumemus ex codice menfe Ianuario exeunte, vel Februario circa Idus, radicibus fimo oblitis. Gaudent loco laeto & humido: caelo tepido melius proferuntur [o], tamen queunt &

VARIETAS LECTIONIS.

c) *quaecunque haec* om. *P.* d) *folum* inf. *Lugd.* e) *ne calcetur inualida* om. *P.* f) *proficies Lugd.* g) *plantis Lugd.* h) *ima P.* i) *&* om. *Lugd.* *& vsque in hoc tempus* om. *P.* k) *putrefcant I. B R. putrefcant nuclei. qui nifi P.* l) *ponuntur Lugd.* m) *lexiuo Pal. lexibo Lugd.* n) *gemmare Cr.* o) *perfruuntur P.*

NOTAE VARIORVM.

7, 9 GRACILEM) interpretor arenofum, quia fic Apuleius Geop. 2, 18 πίτυς δὲ καὶ ἐν ἀμμώδεσι θάλλει. SCHOETTG.

7, 13 PRVNA SI OSSIBVS) Quaedam horum habet Crefc. 5, 21.

7, 13 OBRVANTVR. OSSA EADEM) Videant docti viri num potior haec fit huius loci diftinctio: *Et fubacto duobus palmis obruantur offa. Eadem ponantur & menfe Februario.* Nam Crefcentius fic tranfcripfit: *Seruntur offibus fuis autumno menfe Nouembri, putri folo & fubacto, duobus palmis vel minus, obruantur offa: eadem ponuntur & Februario.* Vernacula autem Palladii interpretatio fic: *E' l fofino, ouero pruno fi femini con noccioli nell' autunno, di Nouembre, e feminifi in terra letaminata, cauata adentro, due palmi fi fotterrino: e ancora fi feminano nel mefe di Febbraio.* PONTED.

7, 13 EX CODICE) Crefcentius, *Ponantur etiam eisdem menfibus & plantis, quas fumemus de radicibus & cortice matris.* Cum duo fint ftolonum fiue plantarum genera, quorum vnum circum arbores abs terra prouenit, ipfi ftirpi faepe affixum, vt in Orno videmus, in Malo, in Piro, in Olea, in Lauro, in Pruno etiam: alterum longe ab arboris trunco circumquaque e radicibus gignitur, vt in Populo contingit, in Vlmo, in Pruno, in Cerafo, vtrumque commemoratur in Crefcentio, e Palladio, vt credere licet, excerptum: at in vulgatis Palladii libris vnum tantum, nempe primum, *quas fumemus de codice:* altero vt fufpicor, vetuftate elifo. Nam ipfum quoque commemoratum a Palladio, teftantur ea, quae infra adiecit, *exftirpandae funt foboles a radice, exceptis rectioribus, quae feruabuntur ad plantas.* Huiusmodi enim plantae, quae a radice proueniunt, quid aliud erunt, nifi alterum ftolonum genus, quod de radicibus, vt ait Crefcentius, fumitur. Quare Palladii locum fic reponerem: *Ponuntur & plantis, quas fumemus*

& frigidum sustinere. Locis lapidosis & glareosis si [p] iuuantur laetamine, excusant ne [q] 14
poma caduca & vermiculosa nascantur. Extirpandae sunt soboles a radice, exceptis re-
ctioribus, quae seruabuntur ad plantas. Si languida pruni arbor est, amurca cum aqua
aequaliter temperata radicibus debet infundi, vel bubulum [r] lotium solum, vel huma-
num vetus cum duabus aquae partibus mixtum, vel cineres ex furno [s], maxime sarmen-
torum. Si [t] poma decurrant [tt], oleastri epiurum [u] terebratae infige radici. Vermes 15
eius atque formicas, rubrica cum pice liquida si adlinatur, extinguet: sed modestius
propter [x] arboris noxam, ne idem faciat remedium quod venenum. Iuuatur frequenti
humore, & assidua fossione. Mense [y] Martio extremo prunus inseritur melius trunco
fisso quam cortice, vel mense Ianuario, antequam incipiat gumen [z] lacrymare. Inseri-
tur in se, & Persicum [a] recipit, vel amygdalum vel malum, sed eam degenerem red-
dit, & paruam. Pruna siccantur in sole per crates loco ficciore disposita [b]. Haec sunt 16
quae Damascena dicuntur. Alii in aqua marina, vel [in] muria [bb] feruente recens le-
cta pruna demergunt, & inde sublata, aut in furno tepido faciunt aut in sole siccari.
CASTANEA seritur & plantis, quae sponte nascuntur, & semine. sed quae plantis 17
seritur, ita aegra est, vt biennio de eius vita saepe dubitetur. Serenda est ergo ipsis ca-
staneis [c], hoc est seminibus suis, mense † Nouembri & Decembri, item Februario.
Eligendae sunt castaneae ad ponendum [d] recentes, grandes, maturae: quas si Nouem-
bri mense † feramus [dd], facilem se praesentia [e] fructus ipsius praestat. Si vero Februa- 18
rio ponamus, vt vsque tunc durent, ita faciendum est: in vmbra castaneae siccentur ex-

pan-

VARIETAS LECTIONIS.

p) *si* om. *Lugd.* q) *in Lugd.* forte fuit *ni.* r) *stercus bub. P.* s) *forno* hic & mox *Lugd.* t) *Si* — *radici* om. *P.* tt) *decidant I. I* — *G.* u) *cuneum I. I* — *G. epirum Lugd. & Iens. opirum Cr. epityrum Bo. & Reg.* x) *pro arb. noxa P.* y) *Mense* om. *P.* z) *gummine Pal. Lugd.* vid. ad *O. 12, 6.* a) *in persico, & am gdalo, & malo P.* b) *dispositas Lugd.* bb) *aqua P.* c) *suis* add. *P.* †) *mense* om. *P.* d) *ferendum P.* dd) *ponemus Lugd.* e) *praesentia* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

memus de radicibus & codice matris Ianuario exeunte Nam & τὸ *matris* in mense deprauatum in Palladio ex vernacula ipsius interpretatione manifestum habemus: *Pongon si ancora le piante che si dinellano dalle lor madri cioè dal lato allo stipite, all' vscita di Genaio.* PONTED.

7, 14 EXCVSANT) vitium, quod habitura alias essent, emendant & vitant. GRONOVIVS Obs. 2, 12 vid. ad s. 2.

7, 14 SI POMA DECVRRANT) Duas fuisse huius loci lectiones in veteribus libris, hinc apparet, quod nonnullae editiones haec seruant, eaque & in vernacula Palladii interpretatione leguntur: *Se le sosine Scorrono;* aliae vero (inter quas Crescentius) sic: *Si poma decidunt.* PONTED.

7, 14 EPIVRVM) paxillum. Alias ἐπίουρος inspectorem notat, ab οὖρος. Homerus Il. ν' ὃς πρῶτος Μυγόνα τίκε Κρήτη ἐπίουρον, vbi Eust. ἐπίουρον ὅ ἐστι φύλακα, ταυτὸν δ' αὐτῶν βασιλέα. Vtuntur eo verbo hac notione Diophanes Geop. 10, 23; Isid. Orig. 19, 19. vid. Bodaeus a Stapel ad Theophr. hist. plant. 2, 8. SCHOETTG. *Epigrum* emendat ex Isidoro Orig. 19, 19 Meurs. Crit. Arnob. 3, 11 quam vocem etiam Senecae reddidit post Scaligerum & Meursium l. c. Io. Fr. Gronouius de benef. 2, 12 vbi ante legebatur, *nisi in os senatoris ingessisset imperator pigros suos.* Sermo est de C. Caesare (Caligula) pedem osculandum praebente Pompeio Pennae: hic igitur *epigros* volunt clauos, quibus suppacti essent socci. Porro *epigros* dictos volunt Maussacus diss. crit. ad Harpocrat. p. 4?1, a. Blanc. & qui omnia collegit Gatakerus aduers. misc. 2, 19 p. 373 sq. ex ἐπίκουρος, extrusa diphthongo & κ in γ transeunte, cum ἐπίκουροι sint Hesychio etiam ἧλοι ξύλινοι. Sed ἐπίουρον etiam esse vocem probae notae apud eundem Hesychium & in glossariis pro *clauo* s. *sude* positam vidit Gatakerus idem: quibus cum suffragentur Geop. 10, 23 & 67 ἐπίουρον ea ipsa de re dicentes: lectionem Commelinianam relinquere nihil dubitaui, neque tamen alteram plane damnare ausim: *cuneum* autem qui habent, eos secuisse nodum, quem soluere non possent, arbitror. De re ipsa vid. loca, quae suppeditat Index noster v. *Cuneus.*

7, 17 CASTANEA) Pleraque habet Cresc. 5, 6.

pansae: tunc in angustum & siccum locum translatae cumulum [f] faciunt, & eas omnes fluuialis arena diligenter operiat. post dies XXX eas remota arena in aquam frigidam mittis. quae sanae sunt, merguntur: supernatat [g] quaecunque vexata est. item † quas probasti, similiter obrues, & post XXX dies aeque [h] probas. hoc cum tertio feceris, vs-
19 que ad veris initium, serere debebis quae manserint illibatae. Aliqui in vasculis seruant, arena pariter missa. Amant solum molle & solutum, non tamen arenosum. in sabulone proueniunt, sed humecto: nigra terra illis apta est, & carbunculus, & tofus diligenter infractus: in spisso agro & rubrica vix prouenit: in argilla & glarea, non potest nasci: diligit [i] caeli statum frigidum, sed & [k] tepidum non recusat, si humor assenserit:
20 delectatur cliuis & opacis regionibus, ac maxime in Septemtrionem versis. Pastinari ergo locus debebit, qui huic destinatur arbusto, altitudine pedis vnius semis, vel duorum, vel [l] totus; aut sulcis in ordinem destinatis, aut certe aratris resolui hinc inde findentibus: qui fimo satiatus, ac redactus in puluerem, castanearum semen accipiat non am-
21 plius pedis dodrante demersum. Vnicuique semini propter notam surculus debet affigi. ipsa semina singulis locis simul [m] terna vel quina ponantur, & inter se quatuor pedum spatio separentur. Quibus transferre placuerit, binas plantas transferre [n] debebunt. Locus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor insidens limo germen extinguat. Cui placet, potest castaneae in propaginem ducere ima virgulta, quae in radice nascuntur. Nouum castanetum circumfodi debet assidue. Mense [o] Martio & Septembri, incremen-
22 tum maius acquirit, si putationibus adiuuetur. Castanea inseritur (sicut probaui ipse [p]) sub cortice mense Martio vel Aprili, tamen [q] genere vtroque respondet. Potest & inoculari. Inseritur in se, & in salice, sed ex [r] salice tardius maturat [s], & fit asperior in sapore. Castaneae seruantur vel in cratibus dispositae [t], vel intra [u] sabulonem, ne inuicem tangantur inmersae; vel in vasculis fictilibus nouis conditae, & loco finciore defossae; vel inclusae virgeis ex fago receptaculis, & lutatae, vt spiracula non relinquas; vel ordei paleis minutissimis obrutae, vel palustri vlua figuratis densioribus sportis reclu-
23 sae. HOC mense locis calidis ac siccis regionibus [x] agrestium pirorum plantas ponimus, quas postea possimus inserere, & malorum [y], vel mali Punici, & cydonii, & citri, & mespili, fici, sorbi, siliquae, & plantas agrestis cerasi, post inserendas, & mori taleas, & amygdali semina, & nuces iuglandes, si in seminariis (quo dictum est more) pangantur.

VIII.

VARIETAS LECTIONIS.

f) *cumulateque diligenter fluuiali arena operiatur P. Cr.* g) *quod supernatat non valet. Item P. Cr. supernatant q. vexatae sunt Lugd.* †) quid si *ita?* h) *iterum probabis P. Cr.* i) *Diligunt P.* k) *&* om. *Lugd.* l) *vel totus aut* om. *P.* sed habet *Cr. totius Lugd.* m) *simul* om. *P.* n) *transferant. Locus P.* o) *mense* om. *P.* p) *in se Lugd.* q) *tamen* — *in se* om. *P.* r) *in P.* s) *maturat* — *sapere* om. *P.* t) *dispositae* — *obrutae* om. *P.* u) *in sabulone I. B. R. inter sabulonem Lugd.* x) *regionibus* om. *P.* y) *malorum, vel* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

7, 20 VEL, DVORVM, VEL) Ita distinxi orationem. Ante ita legebatur, *vel duorum: vel totus aut sulcis* &c. Credo sibi opponi *vel totus & hinc inde.* Sed vel sic nescio quid durum & hiulcum relinqui, fateor: illud video, aut totum pastinandum locum, aut hinc inde aratro findendum, sulcis aut in ordinem directis, aut se varie secantibus.

7, 21 DEDVCTORIA LIQVORIS) Eiusmodi fossiones, quibus humores commode deduci ac deriuari possunt. Vegetius Artis Vet. 1, 56. *Fossa praeterea, quae lotium recipiat, deductorium debet habere cuniculum, ne pedes iumentorum redundans vrina contingat.* SCHOETTG.

VIII. Hvivs mensis initio apes ex tamarisci [a] floribus, reliquisque siluestribus mella conficiunt: quae auferenda non sunt, quia seruantur hiberno. Eodem mense sordibus liberandi sunt aluei, quia tota hieme eos mouere aut aperire non decet [b]. Sed haec die aprico tepidoque facienda sunt, & [c] pennis maxime auium maiorum, quae habent rigorem, vel aliquo simili omnia interiora mundentur, quo manus non valebit attingere. Tum rimas omnes, quae sunt extrinsecus, luto & fimo bubulo mistis lina- 2
mus: & insuper genestis vel aliis tegumentis similitudinem porticus imitemur, vt possint a frigore & tempestate defendi.

IX. Locis calidis & apricis vites quae fructu carent, fronde luxuriant, & pauperiem foetuum compensant vbertate foliorum, nunc putare pressius conueniet: frigidis vero mense [a] Februario. Si permanebit hoc vitium, circumfossas arena fluuiali, vel cinere debebimus [b] aggerare. Quidam lapides inserunt inter flexuosa [c] radicum.

X. Hisdem temporibus & locis vitem quae sterilis fuerit, Graeci ita praecipiunt esse curandam. Trunco eius fisso lapidem asserunt includendum, & ibi vrinae veteris humanae quatuor cotulas circa truncum debere suffundi, vt ad radices instillatio ipsa descendat. Tunc adiiciendum [a] terra laetamen admista, & circa radices solum omne vertendum.

XI. Qvamvis mense Februario sint [a] conserenda rosaria, tamen locis calidis, apricis, atque maritimis hoc etiam mense poterimus instituere roseta [b]. quae si indigus [c] plantarum volueris ex paucis virgulis habere copiosa, quaternorum digitorum surculos gemmantes cum geniculis suis debebis excidere, [&] in modum propaginis sternere [&] stercore [d] ac rigationibus adiuuare: vbi anni aetatem compleuerint, pedis spatio inter se transferre disiunctos [e], atque ita solum quod huic generi deputabis implere.

XII. Graecis asserentibus, vt vnam serues in vite vsque ad veris initia, circa ipsam vitem quae fructu plena est, loco vmbroso scrobem fodies, altitudine trium pedum, latitudine duorum, & mittis [a] sabulonem, & ibi calamos figis [a], in quibus retorquebis [b] assidue sarmenta fructibus plena, & illaesis botryonibus alligabis, vt solum non contingant, & cooperies, vt imber [c] eo penetrare non possit. Item Graecis do- 2
centibus vuas [d] in vite, aut poma in arbore si diu seruare volueris, vasculis clausa fictilibus ab ima parte pertusis diligenter a summo tecta suspende, quamuis poma & gypso cooperta in longam seruentur aetatem.

XIII.

VARIETAS LECTIONIS.

[T. VIII.] a) *tamarici Lugd.* b) *possumus Lugd.* c) *vt pinguis Pol. vt* etiam *Lugd.* [T. IX.] a) *mense* om. *P.* b) *debemus aggregare P.* c) *fluxuosa Lugd.* [T. X.] a) *adiicienda est terra admista laetamine I. I — G.* nobiscum etiam *Lugd.* [T. XI.] a) *sunt I. I — G.* b) *rosaria P.* c) *indiguus Lugd.* d) *stercorare P.* e) *disiunctos P.* omitt. [T. XII.] a) *mittes, figes Lugd.* b) *retorques I. I — G. retorquet* sphalma *Gry. 1549.* c) *imbre penetrari Gry. 1549.* d) *vuas vel poma in vite aut arb. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

9 LOCIS CALIDIS) Haec ex Sotione Geop. 5, 40. SCHOETTG.

9 FRONDE LVXVRIANT) τρυγᾶν vocat Theophr. hist. plant. 4, 16. SCHOETTG.

10 GRAECI) Democritus Geop. 5, 35.

12 GRAECIS) Multa de vuis seruandis sunt Geop 4, 15. Sed quae hic tribuit Graecis inuenta noster, nondum inueni.

XIII. Hoc mense agnorum prima generatio est. sed agnus statim natus vbe-
ribus maternis admouendus est. manu prius tamen exiguum lactis, in quo spissior est
natura, mulgendum est, quod pastores colostram vocant: namque hoc [a] agnis, nisi au-
feratur, nocebit. Ac primo per biduum natus cum matre claudatur. tunc septis obscu-
ris [b] seruetur, & calidis: ita [c] secluso [d] paruulorum grege matrices [e] mittantur in pascua.
2 Sufficiet autem priusquam procedant matrices [e] mane, & cum saturae reuertuntur ad
vesperam, agnis vbera haurienda permittere. qui donec firmentur, intra stabulum fur-
furibus vel Medica herba, vel (si [f] est copia) farina ordei pascantur ingesta, donec con-
3 ceptum paulisper robur aetatis, pascuum matribus possint [g] habere commune. Pa-
scva ouillo generi vtilia sunt, quae vel in noualibus, vel in pratis siccioribus excitan-
tur: palustria vero noxia sunt, siluestria damnosa lanatis. Salis tamen crebra consper-
sio [h], vel pascuis mista, vel canalibus frequenter oblata, debet pecoris leuare fastidium.
Nam per hiemem, si penuria est foeni [i], vel palea, vel vicia, vel facilior victus vlmi
4 seruatis frondibus praebeatur, aut fraxiui. Aestiuis mensibus pascantur sub lucis initio,
cum graminis teneri suauitatem roris mistura commendat. quarta hora calescente potus
puri fluminis aut putei praebeatur, aut fontis. medios solis calores [l] vallis aut arbor vm-
brosa

VARIETAS LECTIONIS.

[T.XIII.] a) *haec I.B.R.* b) *obscurioribus Lugd.* c) *item P.* d) *sole clauso Lugd.* e) *ma-eres P. Lugd.* f) *si farinae hordei est copia P.* g) *possint* omitt. *P. possit Lugd.* h) *respersio I.B.R.* i) *foeni vel palae Cr. paleae* etiam *Lugd. si penuria est, fenum, vel palea,* rel. l) *ardores aut P.*

NOTAE VARIORVM.

13 1 AGNVS STATIM NATVS) Didymus Geop. 18, 3; Col. 7, 3, 17. Lugd. Codex melius hic, mea quidem sententia, distinguit: *vberibus maternis admouendus est manu. Prius tamen exiguum lactis* &c. SCHOETTG. Videtur scribendum: *Sed agnus statim natus vberibus maternis admouendus est manu: prius tamen* &c. Cuba ita transcripsit: praeterea Columella docet 7, 3: *Agnus autem cum est editus, erigi debet, atque vberibus admoueri; tum etiam eius deductum os pressis humectare papillis. vt condiscat maternum trahere alimentum.* Hoc porro est *manu admouere.* Veruntamen lectores monitos volo nescio quid quod nunc me latet, seque ab ingeniolo mêo subducit, esse amplius inquirendum. PONTED.

13, 1 COLOSTRAM) *Colostrum & Colostra* lac dicitur primum post partum, quod casei instar coagulatum est, & tam infantibus, quam pecoribus nocet. Inde *colostrati pueri* apud Plinium H. N. 28, 9 qui tale lac biberunt, & deinde morbo quodam solent adfligi, quem *colostrationem* vocant. Haec Hieron. Mercurialis Var. Lect. 5, 12. De genere foeminino dubitat quidem Seruius ad Virgilium Ecl. 2, 22 sed qui ex auctore nostro & Nonio 2, 117 facile refellitur. Caeterum alii apud Plinium *colostratos pueros* interpretantur, quas nutrices concipiunt & pariunt, a *colostra*, quam adhuc a superiore partu tunc temporis secum habuerint. SCHOETTG.

13, 2 POSSINT HABERE COMMVNE) *possit*, quod Leidae est, vt vidimus, postulat Syntaxis ordinata: nisi forte excuses per Synesin. Sed vid. etiam, quam medicinam huic loco faciat Cl. Morg. I, 94.

13, 3 PASCVA OVILLO) Cresc. 9, 68.

13, 3 SI PENVRIA EST, FOENVM) Locus pessime vitiosus. Quae enim esse potest penuria, si foenum habeamus in tabulatis? Quonam alio aptiore cibo sustentantur per hiemem oues quam foeno? Haec igitur tradita a Palladio nullo modo suspicari possumus, sed praecepisse, deficiente foeno, vel paleam vel viciam aut vlmeas frondes vel fraxineas esse pecori obiiciendas. Sic profecto legebatur in Palladio quo tempore Crescentius hunc locum excerpebat: *Nam,* inquit 9. 68 *per hiemem si penuria est foeni, vel paleae, vicia vel facilior victus vlmi vel fraxineis seruatis frondibus praebeatur.* Ex his itaque Palladii locus, (neque enim omnia in Crescentio vitio carent) a vitio vindicari potest. *Nam per hiemem si penuria est foeni, vel palea vel vicia vel facilior victus* &c. Paleae enim nulla est penuria. PONTED. Nihil dubitaui ex Crescentio emendare locum aperte vitiosum, suffragante potissimum clarissimo viro.

13, 4 GRAMINIS TENERI SVAVITATEM RORIS MISTVRA) Virgilius Georg. 3, 324 — *dum mane nouum, dum gramina canent, Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.* Nemesianus Ecl. 1, 6

Incipe dum salices hoedi, dum gramina vaccae
Detondent, viridique gregem permittere campo
Et ros; & primi suadet clementia solis.

Flo-

brosa declinet. deinde vbi flexo iam die ardor [m] infringitur, & solum primo imbre ve-
spertini roris humescit, gregem reuocemus ad pascua. Sed Caniculariibus & aestiuis 5
diebus ita pascendae sunt oues, vt capita gregis semper auertantur a solis obiectu. Hie-
me autem vel vere nisi resolutis gelicidiis ad pascua prodire non debent: nam pruinosa
herba huic generi morbos creabit. ac tunc semel adaquare sufficiet. Graecas oues, sicut
Asianas, vel Tarentinas [n], moris est potius stabulo [o] nutrire, quam campo, & pertu-
sis tabulis solum, in quo claudentur, insternere: vt sic tuta cubilia, propter iniuriam
pretiosi velleris, humor reddat elabens. Sed tribus, per annum totum, diebus aprico 6
die lotas oues vngere oleo oportebit, & vino. Propter serpentes, qui plerumque sub
praesepibus latent, cedrum, vel galbanum, vel mulieris capillos, aut ceruina cornua
frequenter vramus. Nunc hirci admittendi sunt, vt foetum primi veris fouere 7
possit exortus. Sed caper eligendus [est [p],] cui sub maxillis duae videntur pendere ver-
ruculae [q], magni corporis, crassis cruribus, breui plenaque ceruice, auribus flexis & gra-
uibus, paruo capite, nitido, spisso & longo capillo. Ad ineundas foeminas & ante an-
niculum [r] congruus. non autem durat vltra sexennium. Capella similis corporis, sed
magnis vberibus est eligenda [s]. Non tamen ita multae caprae, vt oues vna statione clau- 8
dantur [t], quam luto & stercore carere conueniet. Haedis supra lactis abundantiam,
edera & arbuti & lentisci cacumina sunt saepe [u] praebenda. Trimae educare optime
possunt; quod teneriores matres generant, transigendum est. sed vltra octo annos ser-
uandae non sunt matrices, quia genus hoc longiore sterilescit aetate.

XIV. Hoc tempore glandis legendae ac seruandae cura nos excitet; quod opus foemineis ac puerilibus operis [a] celebrabitur facile [b] more baccarum.

XV. Nunc materies ad fabricam caedenda est, cum luna decrescit. Sed arbores quae caedentur vsque ad medullam securibus recisas aliquandiu stare patieris, vt per eas partes humor, siquis in venis continetur, excurrat. vtiles autem sunt hae maxime [a]: abies quam Gallicam vocant, nisi perluatur [aa], leuis, rigida, & in operibus siccis perenne durabilis. Larix vtilissima [b], ex qua si tabulas suffigas tegulis [bb] in fronte, atque

VARIETAS LECTIONIS.

m) *arbor Gryph. 1540.* n) *Terent. Lugd.* o) *stabulo nutrire* om. *P.* p) *est* om. *Pal. Lugd.* q) *vermiculae P.* r) *annum P* s) *legenda Lugd.* t) *claudende P. claudatur Iens.* u) *saepe* om. *P.* [T. XIV] a) *studiis I. B. R.* b) *facile* om. *P.* [T. XV.] a) *maxime* om. *P.* aa) *perpluatur Lugd.* b) *vtillima I. B. R. Lugd.* bb) *tegulis* om. *P.*

NOTAE VARIORVM.

Florentinus Geopon. 18, 2 Ἐπὶ δὲ τὴν νομὴν ἐξακτέον θέρους μὲν, πρὶν ἥλιον ἀνασχεῖν, ἔτι τῆς δρόσου κειμένης. SCHOETTG. Ro. Titium ad Nemesiani locum a Clar. Schoettgenio citatum, hic laudat ALMELOV.

13, 7 CAPER ELIGENDVS) Col 7,6,2.

15, 1 ARBORES QVAE CAEDENTVR) Sumta sunt haec ex Plinio 16, 39. Descripsit pleraque Cresc. 1, 10.

15, 1 LARIX VTILISSIMA) Haec & sequentia sumta sunt ex Vitruuio 2, 9. Est autem larix ex picearum genere, quae inter alias ab antiquis hanc laudem habuit, vt igni resistere diceretur. Plinius H. N. 10, 16; Vitruuius l. c. Isidorus Orig. 17, 7. Quin & narrat Plinius 15, 39 Tiberium Caesarem concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum illum in Rhaetia caedi curasse. Obseruarunt autem Philander ad Vitruuium & Saluagnius Boessius de miraculis Delphinatus p. 172 ex propria experientia, etiam hanc arborem ardere. Vnde adparet *Laricem* hodie appellari aliam arborem quam olim. Vide copiose Clericum biblioth. choisie tom. 12 p. 57 sq. Ad historiam autem ex Plinio & Vitruuio respondent eruditi, ob ventum, aërem, frigus, glaciem & pluuiam in Alpinis regionibus impeditam esse vim ignis, alias enim larix est e resinosis, quae facillime ardent. Bodaeus a Stapel ad Theophrasti hist. plant. 3, 10. SCHOETTG. Τὸ *tegulis* neque ap. Vitruuium neque ap. Crescentium legitur, nam larix

 ignis

atque extremitate tectorum, praesidium contra incendia contulisti. neque enim flam-
2 mam recipiunt, aut carbones creare [c] possunt. Quercus durabilis si terrenis operibus obruatur, & aliquatenus palis. Aesculus aedificiis & [d] ridicis [e] apta materies. Castanea mira soliditate perdurat in agris, & tectis, & operibus [f] caeteris intestinis, cuius solum pondus in vitio est. Fagus in sicco vtilis, humore corrumpitur. Populus [ff] vtraque & salix & tilia, in scalpturis † necessariae. Alnus fabricae inutilis, sed necessaria, si humidus locus ad [g] accipienda fundamenta [gg] palandus est. Vlmus & fraxinus si siccentur,
3 rigescunt, ante curuabiles, catenis vtiles habentur. Carpinus [h] vtilissima [i]. Cupressus [ii] egregia. Pinus nisi in siccitate non durans, cui contra celerem [l] putredinem comperi in Sardinia hoc genere prouideri, vt excisae trabes eius, aut [m] in piscina qualibet anno toto mersae [n] laterent, post operi futurae; aut arenis obruerentur in litore, vt aggestionem, qua tectae essent, alternis aestibus reciprocans fluctus [o] allueret [p]. Cedrus durabilis, nisi humore tangatur. Quaecunque autem ex parte meridiana caeduntur, vtiliores sunt; quae vero ex Septentrionali [q], proceriores, sed facile vitiantur.

XVI. Hoc mense locis siccis, calidis, & apricis maiores arbores transferemus truncatis [a] ramis, illaesis radicibus, multo stercore & rigationibus adiuuandas.

XVII. Graeci in conficiendi olei praeceptis ista [a] iusserunt. tantum legendum esse oliuae, quantum nocte veniente possimus exprimere. molam primo oleo debere leniter esse suspensam. ossa enim confracta sordescunt: quare de solis carnibus [b] sit prima confectio. [& [c] de] salignis [d] canistros fieri debere virgultis, quia genus hoc ole-
2 um dicitur adiuuare. Nobilius erit quod sponte defluxerit. Sales deinde ac nitrum iubent nouo oleo misceri, vt haec res spissitudinem eius absoluat: deinde [e] cum amurca subsederit, oleum purum xxx diebus exactis, in vitrea vasa transferri. secundum, simili disciplina fieri, sed mola fortiore quassari.

XVIII.

VARIETAS LECTIONIS.

c) *creant.* *Quercus P.* d) *& ridicis materies* om. *P.* e) *radiis Lugd.* hic & al. f) *oper. internis, cuius P.* ff) *albaris; vtraque salix Cr.* †) *sculpturis Vitruu. Lugd.* g) *ad accipienda* om. *P. Cr.* gg) *fundamentis Cr.* h) *Carpinus vtil.* om. *P.* i) *vtillima Lugd. I. B. R.* ii) *vel pirus* inf. *Cresc.* l) *celerem* om. *P.* m) *aut* om. *P.* n) *mersae* om. *P.* o) *aestus P.* p) *abluerec Lugd.* recte puto. q) *Septentrione P.* [T. XVI.] a) *truncatas Lugd.* [T. XVII.] a) *ita Lugd.* b) *carnilibus Lugd.* c) *& de* om. *Pal. Lugd. I. B. R.* d) *saligineis P.* e) *dein Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

ignis metu ad subgrundia laudatur, quod ex τῷ *in fronte atque extremitate tectorum* manifestum est. Vitruu. 2, 9 cuius (Laricis) *materies si esset facultas apportationibus ad vrbem, maximae haberentur in aedificiis vtilitates, etsi non in omnibus, certe tabulae in subgrundiis circum insulas si essent ex ea collocatae, ab traiectionibus incendiorum aedificia periculo liberarentur, quod eae nec flammam nec carbonem possunt recipere, nec facere per se.* Cresc. 1, 11 *Salix vel Larex secundum Palladium vtilissima ex qua tabulas suffigas in fronte atque extremitate tectorum.* PONTED. I. Valens in numis familiarum numum profert *P. Accolleii Lariscoli*, in cuius altera facie est caput muliebre, in altera tres figurae muliebres, quae videntur in arbores mutari, quarum illam Clymenem putat, has vero ipsius filias Phaëthontis sorores, in larices mutatas, expressas in hoc numo propter similitudinem cognominis: (*Lariscolum* enim deminutum ex *larice*) Ad istum numum explicandum laudat hunc locum Palladii, sed in haec verba laudat: *Resina illa liquida est, lacrymae similis; non recipit flammam, quasi odio persequatur, ob combustum Phaëthontem.* Quae nescio vnde hauserit. Neque enim Palladii liber vllus, quod scire potuerim, neque Vitruuius, aut Plinius, aut Isidorus adéo vllam fabulae Phaëthontis in explicanda laricis natura mentionem faciunt.

15, 2 CATENIS VTILES) Vitruuius: *recipiunt catenationes.* SCHOETTG.

17, 1 GRAECI) v. g. Apuleius Geop. 9, 19 vbi omnia disertius docentur, quemadmodum & Col. 12, 50.

18 LI-

XVIII. Olevm primum Liburnico simile fieri asserunt Graeci, si in optimo viridi [oleo [a]] inulam [b] siccam & lauri folia & cyperum, omnia simul tusa, & subtiliter [c] creta permisceas cum salibus torrefactis ac tritis, & diu oleo iniecta perturbes, deinde tribus aut aliquanto amplius [decursis [d]] diebus, cum quieuerit, vtaris.

XIX. Si sordet oleum, frictos & adhuc calentes sales iniici iubent, & diligenter operiri. ita mundum reddi post [a] tempus exiguum.

XX. Si fuerit odoris horrendi, virides [a] oliuas sine ossibus tundi, & in olei metreta choenicas [b] duas mitti. si baccae defuerint, caules tenerrimos oleae similiter esse tundendos. Nonnulli vtraque permiscent, adiecto [c] etiam [d] sale. sed omnia intra linteum clausa [e] suspendunt, atque ita in vas olei demittunt. postea tribus diebus exemtis [f]
auferunt, & oleum in alia vasa transfundunt. Quidam mittunt vetustum laterem [ff] tor- 2
refactum. plerique ordeaceos panes [g] breuiter figuratos, & raro linteo inuolutos mergunt, & nouos subinde permutant: vbi hoc bis aut tertio fecerint, sales mittunt [h], & in alia vasa translatum per paucos [i] dies subsidere [k] patiuntur. Quod si aliquod [l] animal 3
forte deciderit, & oleum putredine ac [m] nidore vitiauerit [n], iubent Graeci coriandri manipulum in olei metreta suspendi, atque ita paucis diebus manere. si nihil de nidore [o] decusserit [p], mutandum est [q] coriandrum, donec superetur hoc vitium. Sed maxime proderit, post senos [r] dies in vasa munda transferre; melius si acetum ante vexerunt. Quidam foeni [s] Graeci semen siccum tritumque permiscent, vel incensos oleaginos car- 4
bones in ipso oleo frequenter extinguunt [t]. Si acerbus odor fuerit, vuae excrementa, quae Graeci γίγαςτα vocant, praecipiunt, tusa & in massam redacta mersari [u].

XXI.

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XVIII.] a) *olee* om. *I. B. R. Pal. & Lugd.* b) *inullam Lugd. mulam P.* c) *subtiliata perm. P.* d) *decursis* om. *P. Pal. Lugd.* [T. XIX.] a) *exiguo tempore P.* [T. XX.] a) *virides* abest *P.* b) *conchas Lugd.* c) *addito I. B. R.* d) *etiam* om. *P.* e) *clusa I. B. R.* f) *exactis I. I — Gry. 1549.* *exemtis* etiam *Lugd.* ff) *breuiter* inf. *Gy. Gr.* vtraque. g) *panes & linteo &c. P. breuiter* om. *Lugd.* h) *iniiciunt Lugd.* i) *paucis diebus residere P.* k) *sidere Lugd.* l) *aliquod* om. *P.* m) *ac nidore* om. *P.* n) *vitiauit I. B. R.* ex *vitiarit*, quod habet *Lugd.* o) *horrore Lugd.* p) forte *decesserit.* q) *est* om. *Lugd.* r) *X. P.* s) *foenum graecum siccum P.* t) *immergunt P.* u) *indempsari P.*

NOTAE VARIORVM.

18 LIBVRNICO SIMILE) Cum eandem compositionem tradidisset Sotion Geop. 9, 27 subiungit τῦτό ἐςι τὸ καλέμενον Λιβυρνικὸν, καὶ αὐτὸ τὸ Ἰςρικόν. In lemmate vocatur Ἰςρικῷ ὅμοιον. Plin. 15, 2 f. 3 *Reliquum certamen* (de bonitate oleae) *inter Istriae terram & Baeticae par est.* Habet eundem fingendi olei modum, *quod Liburnicum omnes putabunt*, Apicius 1, 5.

19 SI SORDET OLEVM) Eadem ratio ex Tarentino est Geop. 9, 21. SCHOETTG.

20, 1 SI FVERIT) Tarentinus Geop. 9, 23. SCHOETTG.

20, 1 ODORIS HORRENDI) *Horridus odor* ex Palladio 12 citat Barthius Adu. 20, 18 quod quidem huc respicere statuo, quamuis in nulla editione hanc vocem obseruarim. Mihi tamen probatur lectio Barthii prae vulgari. *Horridus* enim notat aduersum, contrarium &c. vt *fames horrida*, apud Arnobium lib. 1. SCHOETTG. Sed *horrendus odor* etiam est apud nostrum 1, 18, 1.

20, 3 QVOD SI ALIQVOD ANIMAL) Democritus Geop. 9, 25. SCHOETTG.

20, 3 DE NIDORE DECVSSERIT) *Decesserit* coniecisse etiam animaduerto. BVCHNERVM.

20, 4 ΓΙΓΑΡΤΑ) Legitur hoc verbum bis Geop. l. c. vbi Cornarius reddit *vinacea*, quamuis appareat ex his Palladii verbis γίγαςτα plura & maiora esse excrementa, quam sola vinacea. SCHOETTG.

21 GRAE-

XXI. Olevm rancidum Graeci asserunt sic posse curari. Albam ceram mundo & optimo oleo resolutam, & adhuc [a] liquentem mitti in oleo iubent. tunc sales frictos calentes addi, operiri, atque gypsari. sic fieri vt oleum purgetur sapore & odore mutato. oleum tamen omne in terrenis locis esse seruandum, & eam eius esse naturam, vt sole vel igne purgetur, vel aqua feruenti, si simul misceantur in vasculo.

XXII. Hoc etiam mense oliuas condiemus. Harum genera sunt diuersa.
Colymbades [a] oliuae fiunt sic: alternis cratibus oliuarum puleium spargis, & mel, &
acetum, & sales modice, stratura intercedente suffundes. Item sternes oliuas supra sur-
culos foeniculi vel anethi, siue lentisci, & ramulis [b] oliuae subditis, aceti [c] heminam &
muriam superfundis, & has constructiones vsque ad vasculi plenitudinem patieris insur-
2 gere [d]. Aliter. Electas oliuas muria maturabis [e], post XL dies muriam fundis vniuer-
sam: tunc duas defruti [f] partes, aceti vnam, mentam minute incisam vasculo adiicies, &
oliuis [g] replebis, vt iusta infusione liquor [h] supernatet. Aliter. Oliuas manu lectas, vna
nocte integra, in balnei vapore esse patieris, tabulae vel crati superpositas: mane balneis
exemtas salibus tritis consperges & vteris: quae non amplius [i] quam VIII dies poterunt
3 custodiri. Aliter. Oliuas illaesas primo mittis in muria [l]: post dies XL leuabis, atque
intercides acuto calamo: &, si dulciores habere volueris, duas sapae partes, & aceti
vnam; si acriores, aceti duas, & sapae vnam debebis infundere. Aliter. Passi sexta-
rium vnum, cineris bene creti [m] quantum manus vtraque gestabit, vini veteris vnum su-
niculum [n], & aliquantum cupressi foliorum: mistis omnibus oliuas infundis, inculcas, &
sub-

VARIETAS LECTIONIS.

[T. XXI.] a) *adliquentem Lugd.* [T. XXII.] a) *columbares Lugd.* b) *ramis I. B. R.* c) *acetum & P. Lugd.* d) *exurgere P.* e) *macerabis Paris.* f) *defriti Lugd.* g) *olıuas Lugd.* h) *liquor* om. *Lugd.* i) *plus VII. diebus P. VII.* etiam *I. B. R.* *octo diebus Lugd* l) *muriam Lugd.* m) *criti P.* n) *semiciculum P. I. B. R.* *simiculum Lugd.* *cimiculum Pal.* *funiculum I. I — G.*

NOTAE VARIORVM.

21 GRAECI) Tarentinus Geop. 9, 22. SCHOETTG.

21 RESOLVTAM) coctam & liquidam. Nam in Graeco est ἑψησον. SCHOETTG.

21 IN TERRENIS LOCIS) *ἐν καταγείῳ τόπῳ.*

22, 1 COLYMBADES) ita dicuntur oliuae condititiae, *ἀπὸ τῦ κολυμβᾶν*, quod in aceto & muria innatent. Plura Needham ad Geop. 29, 33. Sumta sunt autem haec e Col. 12, 48. SCHOETTG. Varias etiam oliuarum condiendarum formulas dabunt Geop. 9, 28 sqq.

22, 2 MATVRABIS) Adscripseram, forte legendum, *macerabis*: & inueni postea ita etiam expressum in editione Parisiensi 1536. 4. Sed cum reliqui libri omnes consentiant, nolim mutare quidquam. Forte vt *maturam* dixit *muriam* Columella 12, 6, 1, ita ipsa muria dicitur *maturare*, quae macerando molliora facit & leniora.

22, 3 SVNICVLVM) Vix dubito quin vera sit coniectura, quae antiquam lectionem intuentibus non potest non in mentem venire, vt legatur *semisicilicus*. Ita iam visum Hermolao Barbaro apud Baldum de verb. Vitr. sign. in *sicilicus*. Ita coniecerat in Indice Sylburgius. Quidni enim descriptio partium assis possit referri etiam ad mensuras alias, nominatim ad *quadrantal* veterum s. *amphoram*? Ea vas erat cubicum, cuius omnia latera pedem Romanum habebant, (vid. Eisenschm. de pond. & mens. 2, 2 p. 71) Quemadmodum *sicilicus*, vbi de longitudine sermo est, nemine dubitante est quarta pars vnciae, siue digiti, h. e. 48 pars pedis: ita constat, amphorae partem 48 esse *sextarium*, eundemque *sicilicum*, si ad assem referatur: *hemina* igitur h. e. dimidius sextarius, erit *semisicilicus*.

22, 3 CINERIS BENE CRETI) Hunc non concoquo: neque enim ablui deinde praecipit, sed vinum potius affundi. Nihil de cinere Graeci. *Criti* pro *creti* habetur Florentiae. Quidsi fuit apud Palladium *ciceris* bene *triti*? Sed forte hic etiam de gustu non est disputandum.

22, 3 CVPR. FOLIORVM) Hic inseri debebat, certe intelligi debet, *fumus* vel tale quidpiam.

ſubinde cruſtam faciendo ſaturabis, donec ad vaſculorum ſumma ora peruenias. Ali- 4
ter. Oliuas quas iacentes repereris, rugis [o] contrahentibus criſpas colligis, & ſalibus tri-
tis reſperſas expandis, donec ſole inareſcant [p]. tunc ſubſtrato lauro alternas crates bac-
carum ſaepius ordinabis: tunc defrutum cum ſatureiae faſciculo duabus aut tribus vndis
feruere patieris: & poſtquam tepuerit, ſupra compoſitas baccas refundes admiſto ſale pau-
lulo, & origani faſce coniecto, ſupra ius omne perfundes. Aliter. Lectas baccas ex 5
arbore ſtatim condies, rutam & petroſelinum ſternes inter ſpatia ſtructionis, & ſubinde
cyminati [q] ſalis aſperſione cumulabis. poſtremum mel & acetum ſuperfundes. nouiſſi-
me optimi olei quantumcunque miſcebis. Aliter. Legis [r] oliuas ex arbore nigras, &
compoſitas muria diluis: tunc ollae adiicis mellis partes duas, vini vnam, defruti dimi-
diam, & vbi ſimul deferbuerint, deponis, ac permoues, & acetum miſces: cum refri-
xerit, ſuper oliuas origani ſurculos ſternis, & ſupra ius omne diffundes. Aliter. Oli- 6
uas manu lectas cum pediculis aqua ſpargis tribus diebus: deinde mittis in muria [s], &
poſt VII [t] dies exemtas in vaſe adiicis cum muſti & aceti aequis ponderibus. & imple-
tum vas ita operies, vt aliqua ſpiramenta dimittas.

XXIII. Novembrem & Februarium [a] ratio temporis per horas dierum [b] fecit aequales.

Hora	I	&	XI	pedes	XXVII
Hora	II	&	X	pedes	XVII
Hora	III	&	IX	pedes	XIII
Hora	IV	&	IIX	pedes	X
Hora	V	&	VII	pedes	IIX
Hora	VI			pedes	VII

VARIETAS LECTIONIS.

o) *rugis* om. *P.* p) *marceſcant Lugd. P.* q) *ſeminati I. B. R. ciminati I. I* — *G.* r) *colligis Lugd.* s) *muriam Lugd.* t) *XII. I. I* — *Gry. 1549.* [T. XXIII.] a) *Septembr.* b) *hor. duxit aequ. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

22, 3 CRVSTAM FACIENDO) h. e. ſtratum illius maſſae, quam modo deſcripſit; eadem fere, quam *cratem* mox dicit.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, DE RE RVSTICA.

LIBER DECIMVS TERTIVS.

Tit. I.

DECEMBRI [a] menſe feruntur frumenta, triticum, far, ordeum: quamuis ordei ſatio iam ſera ſit. Et faba circa ſeptimontium [b] ſeri poteſt. Nam poſt exactam brumam [c] male ſeminantur. Hoc etiam menſe adhuc [d] lini ſemen ſpargi poterit, vsque [ad] VII Idus Decembris.

II. NVNC ad inſtituendas vites, ſed poſt Idus paſtina [a] inchoëmus effodere, ſicut ante tractatum eſt. Et materiem bene hoc menſe caedemus: palos quoque & corbes faciemus, & [b] ridicas. Et locis frigidis oleum faciemus ex lauro, & myrti baccas atque lentiſci in olei ſui confectione quaſſabimus, & vinum myrtite, ſicut dictum eſt ante, retingemus [c].

III. HOC tempore [a] ferenda eſt lactuca, vt planta eius Februario transferatur. Et iam nunc allium [b] & vlpicum, & cepullae, & ſinapi, & cunela ſeri poterunt, diſciplina & more quo ante narratum eſt.

IV. HYPOMELIDES poma ſunt (vt Martialis aſſerit) ſorbo ſimilia. mediocri arbore naſcuntur, & flore candidulo. dulcedo huic fructui cum acuto ſapore commiſta eſt [a]. ſeritur menſe Decembri nucleis in vaſculis [b] poſitis. Menſe autem Februario hypomelidis planta, ſed pollicis magnitudine robuſta transfertur breuiſſimo [c] ſcrobe,
2 ſoluta terra, plurimo ſtercore. Sed muniendа [d] eſt, quia cito areſcit, ſi radices eius [e] ventus afflauerit. Terram qualemcunque non reſpuit. amat loca tepida, aprica, maritima,

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii LIB. XIII. *ſiue December*. T. I.] a) *Nunc ſer. Lugd. I. B. R. vid. Ian. pr.* b) *ſepta montium P. Lugd. ſeptimum Idus* reliqui. c) *pruinam Lugd.* d) *adhuc* om. *P.* [T. II.] a) *paſtinam fodimus P.* b) *& ridicas* om. *P. redicas Lugd.* c) *tinguemus Lugd.* [T. III.] a) *menſe P.* b) *allium &* om. *P.* [T. IV.] a) *ſunt P.* b) *vaſe P.* c) *breuiſſima Lugd.* d) *minuenda Lugd.* e) *illi I. B. R. illius P. Lugd.*

NOTAE VARIORVM.

DECEMBER.

1 SEPTIMONTIVM) Sine dubio verior lectio eſt quam propoſuimus Codicum MSS. licet aliquantum & ipſa deformata fuerit. *Septimontium* legendum eſt profecto, quem diem ruſticis in faba ſerenda obſeruatum, *ſeptimontialis ſatio* declarat. Vid. nota Schoettgenii ad illum locum, nempe ad Col. 2, 10, 8.

1 MALE SEMINANTVR) Legendum, vt apud Cubam, *male ſeminatur*; de faba enim loquitur Palladius, de qua etiam Col. 2, 10 *Poſt brumam parum recte ſeritur, peſſime vere.* PONTED.

2 SICVT DICTVM EST) Ian. 18; F. 27.

4 HYPOMELIDES) Neſcio an quis veterum praeterea huius fructus mentionem fecerit. Tacent certe Plinius, Geoponici, tum barba-

ri

ritima, & saepe saxosa. statum rigidum reformidat. inseri non potest, exigua durat aetate. Poma eius aut in picatis & minutis [f] vrceolis, aut scobe [g] populi, aut in ollis inter vuas vinaceis obruta seruabuntur.

V. NVNC rapa in partes minutas recisa [a], & leuiter cocta, & tota die diligentius [b] exsiccata, nequid reseruent humoris, & [c] sinapi ex aceto (sicut moris est) temperato, mergere & condire curabimus, & repleta vasa claudemus, ac post aliquantos dies gustibus [d] explorata, proferemus vsuri. Quam rem Ianuario quoque & Nouembri mense poterimus efficere [e].

VI. NVNC etiam quibus litus in fructu est, vbi lunae iuuabit [a] augmentum, quae omnium clausorum maris animalium, atque concharum iubet incremento suo [b] membra turgere [c], echini carnes salibus condire curabunt. quod solito more conficitur. hanc quoque rem per omnes menses bene faciemus hibernos. Pernas etiam & lardum conficimus non solum mense hoc, sed omnibus quos hiemalis algor astringit. Tempore hoc per humiles siluas & baccis foecunda virgulta ad turdos & caeteras aues capiendas laqueos expedire conueniet. hoc vsque in Martium mensem tendetur aucupium.

VII. DECEMBREM Ianuario in horis causa dispar adiunxit, cum linea simili ille augeatur, iste decrescat.

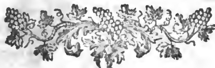
Hora	I	&	XI	pedes	XXIX
Hora	II	&	X	pedes	XIX
Hora	III	&	IX	pedes	XV [a]
Hora	IV	&	IIX	pedes	XII [b]
Hora	V	&	VII	pedes	X [c]
Hora	VI			pedes	IX [d]

VARIETAS LECTIONIS.

f) *munitis Lugd.* g) *scrobe A.G.C.* [T.V.] a) *incisa P.* b) *diligenter P.* c) & om. P. d) *gustabimus P.* e) *conficere P.* [T. VI.] a) *luna iuuarit Lugd. iuuarit* etiam P. b) *suo* om. P. c) *turgescere P.* [T. VII.] a) *XVII P.* b) *XV P.* c) *XIII P.* d) *Palladii Rutili Tauri Emiliani viri illustris opus agriculturae explicit. P. & Lugd.* nisi quod hic *finit.*

NOTAE VARIORVM.

ri Crescentius de commodis rerum rur. & Barthol, de Pisis ac recentiores, Bruyerinus & Nonnius de re cibaria. Ἐπιμηλὶς apud Discoridem esse dicitur e genere mespilorum. Sed nihil inuenio. Interpres Germanicus, Maius, *Hippomelides* vocat; quod si bono auctore factum est, possunt poma praegrandia ita dici. Sed nihil extrico.

PALLADII RVTILII* TAVRI AEMILIANI, DE INSITIONE LIBER, AD PASIPHILVM VIRVM DOCTISSIMVM.

HABES aliud indultae fidei testimonium. Pro vsura temporis hoc opus de arte insitionis adieci. Sed quod volumina haec ruris colendi serius quam iusseras, scripta

VARIETAS LECTIONIS.

[Palladii *de Insitione* * *Liber Praef.*] * In *Pol.* & *Lugd.* plane deest huius libri collatio. * *Rutiliique Gym.*

NOTAE VARIORVM.

PALLADII DE INSITIONE LIBER. Damus post finem libelli epistolam Io. Conr. Schwarzii, viri cel. de hac ipsa epistola, scriptam, quam passi sumus locum, quem adhuc habuit, tenere. Periit, credo, ea, quam toti operi praefixerat Palladius: haec quidem nimis aperte ad librum de insitione pertinet, nec potest toti operi, qualis nunc est, fine absurditate praeponi. Ecquid enim quisquam mortalium intelligat, si ab initio operis posita esset, illud eius principium, *Habes aliud indultae fidei testimonium.* Superiore epistola, quam periisse suspicamur, forte dixerat, quo tardiores venerint libri, tanto esse emendatiores, quin auctiores altera praelectione. Duplicem certe fuisse editionem, alteram altera pleniorem, in mentem venire alicui debet, qui creberrimas illas omissiones Medicei Codicis, optimae alioquin notae, diligenter consideraverit. Vnum v. g. *indultae fidei* (h. e. praestitae fidei a Palladio, & morae rebus excusatae) testimonium erat emendatio XIII librorum & augmentum; alterum est, quod pro quarto decimo (*bis septem* enim libros iam legerat & commendauerat, cum ista scriberentur, Pasiphilus vid. v. 3) qui prosa vt ceteri primum scriptus fuerat, iam carmen mittat: eadem fere ratione, vt de hortis materiem decimo libro Collumella versu retractauit. Caeterum, ne quid huic editioni deesset, neue Columellae horto inuideret libellus Palladii, adiecimus nonnulla ex Codri Grammatici Bononiensis dictis excerpta, quae in editione horum auctorum Regiensi 1496 f. eaque forte sola, habentur: de quibus in praefatiuncula typographi, *quae si peritum lectorem non docebunt: minus tamen doctum non nihil adiunabunt.* Nos quaedam omittere coacti sumus, ne plane videremur insultare velle lectoribus nostris: & vel sic opus videmur habere excusatione, quam modo commemorauimus.

1 ALIVD TESTIMONIVM) Quia praecedentes XIII libri sunt testes fidei Palladii erga Pasiphilum: hic decimusquartus est aliud testimonium *fidei indultae.* Noue dictum, ac si dicamus, *indulgeo tibi fidem*, h. e. concedo & habeo: et passiue, *fides indulgetur*, vnde *fides indulta.* Videtur autem Palladius haec opera fidei Pasiphili commisisse, vt de illis fideliter iudicaret. Scripserat enim iussu illius, vt ipse refert. An aliter exponendum est? vt dicamus, *Habes aliud testimonium fidei* scilicet meae, *indultae*, id est, concessae & seruatae tibi, quasi promisisset Palladius Pasiphilo, se scripturum libros iuris colendi. Hoc participio quod est *indultus*, vsus est Marcellinus quoque XIV rerum gestarum, *Tanquam licentia crudelitati indulta.* quod allegat Priscianus, vbi docet, ab eo quod est *indulgeo*, fieri supinum *indulsum* & *indultum.* & nostri Canonici, non adeo satis eruditi dicunt se a pontifice summo habere *indultum* quoddam, quasi pro quadam condonatione. quod an eleganter dictum sit, viderint, qui non nisi examussim loqui proposuerunt. CODRVS.

1 PRO VSVRA TEMPORIS) h. e. pro temporis vsu. Sic Cic. ad Appium, *vt longi temporis vsuram, qua caruimus* & reliqua. Vsura autem generale vocabulum est tam pecuniae quam aliarum rerum. Vnde Plautus in Amphi-

ſcripta ſunt, librarii manus ſegnior fecit, cuius ego tarditatem nunquam ma-
ligne aeſtimo [a]. ſcio enim, quo frequenter incliner argutia famulorum. malo operam
eius expectare potius quam timere. Neſcio vtrum commune ſit dominis: mihi difficile 2
contigit, in ſeruilibus ingeniis inuenire temperiem. ita ſaepiſſime natura haec [b] vitiat
commodum ſiquod [c] eſt, & miſcet optanda contrariis. velocitas procurrit in facinus;
ſegnities figuram benignitatis imitatur, & tantum recedit ab agilitate, quantum receſſit
a ſcelere. Diu tamen apud te pudorem meum diſtuli, ſed hoc quaſi bonus famulus fe-
ci. Verum neſcio, ſi tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium. Grande erit, 3
& par deſiderio ſuo, quod ſtudii tui quaeret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter
ſentias, ego meas opes aeſtimare non differo. Non eſt magni loci aſſibus intuendis ocu-
los duxiſſe per puluerem, quia neſcio quomodo notae ſunt quaedam maximarum perſo-
narum minuta compendia.

DE

VARIETAS LECTIONIS.

a) *extimo I. B. R.* b) *hoc B. R.* c) *ſiquid I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

phitruone appellat *vſurariam vxorem*; & *vſurarii* ſunt ii quibus relictus eſt vſus alicuius rei. CODRVS. Proprie ſumit vſuram pro fructu aeris alieni tempori, quo habuimus illud, reſpondente. Debebat Paſiphilo Palladius libros ſuos diutius, quam dictum erat. Hic vſurae loco addit libellum verſu ſcriptum, cum deberet tantum ſolutam orationem. Haec adiecisse vix tanti erat, niſi in alia omnia abirent commentaria Codri.

1 LIBRARII MANVS SEGNIOR) *Librarius* aequiuocum nomen eſt, & ad eos qui ſcribunt libros vel vendunt, & ad eum qui penſabat cibaria ſeruis. atque id quidem ad pondus dabatur: *demenſum* dicebatur. auctor Donatus in Terentii Phormionem. CODRVS. De demenſo auctor eſt Donatus ad Phor. 1, 1, 9. Sed nihil ibi aut vsquam, arbitror, de *librario*, *librae* praefecto: niſi huc referas, quae de *libraria* Iuuenalis 6, 475 diſputant viri docti.

1 NVNQVAM MALIGNE AESTIMO) *Aeſtimare* appretiare eſt ab eo, quod eſt *aes aeris* deductum, & *timi* dictione Graeca: quod pretium dicitur.

2 NATVRA HAEC) ſcilicet ſeruilis, ſi quid habet in ſe bonum. CODRVS. Nihil, credo, habet abſurdi Codri interpretatio. Sed videbatur mihi locum communem tractare Palladius eum, quem ita Tullius eloquitur de inuent. 2, 1 *Nihil in ſimplici genere omnibus ex partibus perfectum natura expoliuit. itaque tanquam ceteris non ſit habitura quod largiatur, ſi vni cuncta conceſſerit, aliud alii commodi, aliquo adiuncto incommodo, muneratur.*

2 PVDOREM MEVM DISTVLI) h. e. diſtuli tibi offerre hos libros, quos verecunde & cum quodam pudore tibi trado, vt famuli verecundi cunctantur penſa ſua exhibere, metuentes reprehenſionis videlicet.

3 ET LICET DE HIS NVGIS) Adſcripſeram, legendum forte *Ilicet* pro *& licet*, & exponebam, cum primum de his nugis bene ſentire te ſignificaueris, ego non differam & ipſe aliquid eſſe putare illas. Suffragatorem deprehendi minime poenitendum, vel auctorem potius, (cum ille multo ante me ſcripſerit epiſtolam, quae nuper demum in conſpectum meum venit) Io. Conr. Schwarzium in epiſtola modo laudata. Sed recipere tamen non ſum auſus; cum variis nimis interpretationibus, hic locus ſubiectus ſit, quas mox videbimus.

3 FAVORABILITER SENTIAS) *Fauorabilis* dicitur proprie is, cui fauetur. Tranquillus Suetonius in Caligula, *Sic vulgo fauorabilis, vt plurimi tradant, quoties aliquo adueniret, vel ſicunde diſcederet, prae turba occurrentium proſequentiumue nonnunquam eum diſcrimen vitae adiſſe.* Apud Virgilium *penetrabile telum* & *penetrabile frigus* dicitur actiue. Sed apud Terentium Phormione *cauſam vincibilem* exponit Donatus, *quae facile vincat.* Putabat Codrus, legendum eſſe, *quae facile vincatur ab actore* ſcilicet, & per hoc ſit optima, vt vox *vincibilis* paſſiuam, h. e. propriam habeat ſignificationem. Adi Seruium quoque ſuper eo Virgiliano ex X Aen *Aſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum.* CODRVS.

3 EGO MEAS OPES AESTIMARE) Huius loci ſenſus non ſatis nobis liquet & veremur, ne non ſana ſit lectio. Dicamus tamen ſic: quamuis fauorabiliter de his nugis ſentias; ego tamen non differo, i. e. non procraſtino, & in longum duco, h. e. celer & promtus ſum & volo aeſtimare i. e. ponderare opes meas, i. e. ingenium & doctrinam meam, i. e. an valeam hoc genere ſcribendi nec ne? vt, *tecum habita & noris quam ſit tibi curta ſupellex*, dicit Perſius, &, *nec te quaeſiueris extra. Non eſt magni loci*, h. e.

DE INSITIONIBVS

LIB. XIV.

PASIPHILE ornatus fidei, cui iure fatemur,
Siquid in arcano pectoris vmbra tegit,
Bis septem paruos, opus agricolare, libellos,
Quos manus haec scripsit, parte silente pedum,

Nec

NOTAE VARIORVM.

non pertinet ad eum, qui sit alicuius dignitatis & aestimationis. Ter. Eun. *Conueni hodie aduenienss quendam mei loci atq. ordinis:* *assibus intuendis*, i. e. vilioribus pecuniis quadrantibus, vt illud in Priapeiis *non assis faciunt:* Horat. li. 1 epist. *Qui melior seruo, qui liberior sit auarus? In triuiis fixum cum se demittit ob assem:* itemque Persius, *Inque luto fixum possis transcendere nummum.* *notae*, infamiae, sic enim Valerius Maximus caput scripsit *de nota censoria:* *compendia*, vtilitates & commoda. CODRVS. Sunt sane haec vltima prooemii verba obscurissima, vt fieri solet, cum arguti & acuti esse volunt homines semibarbari. Egi de hoc loco per literas cum tribus amicis, quorum duo iam ad plures abiere, tertius & ipse hic nominari, credo, non cupit. Primus ita interpretabatur, vt a Codri sententia non multum videretur abire, „ Licet benigne de „ nostro te labore sentire amor iubeat, ego tamen „ non cunctabor verum illi pretium h.e. nullum, „ exiguum certe adsignare, qui probe meminerim, „ non esse postulandum ab hominibus in dignitate „ constitutis, vt quasi contaminent oculos percen„ sendis & dinumerandis pauperum assibus, cum „ dedecori fere sint minutae id genus nugae ma„ gnis hominibus. Alter ita: tu quidem bene „ sentis de meo opusculo, neque plane iniuria. „ Non est enim magnorum virorum, magnis „ operibus peruolutandis puluerem illum bibe„ re, qui occupare ea solet: quin potius nota & „ character quidam esse videtur magni & in ma„ gnis rebus occupati viri, si paruos libellos & „ compendia in sinu gestet. Tertius denique ista scripsit: „ aestimare ipsum etiam se, ait „ Palladius, velle opes suas. eas tanquam asses esse, „ spectandos intuendosue a Pasiphilo. istuc fa„ cere non magni esse loci, h. e. paruum locum „ esse & ἰνοβνεπτοι, quo iaceant & videri possint „ hi asses. Duceret igitur oculos per hunc pul„ uerem i. e. perlustraret, perspiceretque eum „ non magnum locum, quia in minimis saepe „ maxima inueniantur. „ Satisne interpretationum? non est. Certe si cui satis non est, ille adiungere poterit nostram. Quod tu, vir magnus, quaeres & studio tuo dignum iudicabis, illa ipsa re magnum erit, & dignitatem quandam assequetur. Ilicet, cum primum honorifice de his nugis senties, & ipse incipiam pretium illis statuere. Qui asses, minutos illos quidem per se, & non magni pretii singulos, sed magnorum hominum vultus & imagines impressas habentes, intuetur, ille non potest dici oculos duxisse per puluerem & quisquilias: *minuta compendia* (pro aetatis illius ratione quae amabat Liuium, Dionem, Trogum corripere) simul habent quasi impressas notas magnarum personarum, quibus, vt Eutropii, vt Festi Rufi opuscula, vt breuiaria, notitiaeque &c. inscripta sunt, quique ea malunt quam voluminosa opera legere. Vel ita etiam vltima verba explices: illae notae numis impressae sunt quasi compendia ipsorum hominum, quorum vultus repraesentant. Ita minuta carmina, tanquam notae rerum maiorum, quin animi mei expressa vestigia propterea quod pauca sunt ac tenuia, non erunt abiicienda. *Notas* dici, quidquid incusum numis est, apparet v. g. ex Sueto. Aug. c. 75 *vbi* sunt *numi omnis notae, etiam veteres regii & peregrini*, & c. 94 extr. *numum argenteum nota sideris capricorni, quo natus est, percussit* & Nero. 25 *qua nota etiam numum percussit.*

1 ORNATVS FIDEI) Fuerat enim fortasse hic Pasiphilus alicuius Imperatoris Secretarius: aut hoc dicit, cui ego, Palladius, committo secreta mea; cum sis fidei ornamentum. CODRVS. *Ornatus* est instructus fide. Deinde *ornatus* ponitur pro vocandi casu, *ornate*, vt apud Iuuenalem: *I nunc, & ventis animum committe, dolato Confisus ligno* — pro *confise*. *Ornatus* autem *fidei* rarius est, & Graecismum redolet; consuetius, *ornatus fide* SCHOETTG. Quidsi *ornatum* substantiue dixit, vt *decus patriae* &c. Certe Codro ita placuisse vidimus.

3 BIS SEPTEM) Igitur videtur de insitione etiam prosa prius scripsisse, quae deinde intercidit, cum libellum poëticum illi quasi sufficeret. Certe nonnisi XIII hodie praeter hunc de insitione habemus, neque aliud quidquam adparet deesse.

4 PARTE SILENTE PEDVM) Quoniam scripsi superiores libros prosa oratione. CODRVS. Elegans, [pro illius certe aetatis gustu] aequiuocatio: Manus meae hos libros scripserunt, parte pedum silente, id est, cessantibus

Nec ſtrictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
Sed pura tantum ruſticitate rudes,
Commendas, dignaris, amas, & ruſtica dicta
Affectu focii ſollicitante colis.
Nunc ideo modicum creſcens fiducia carmen
Obtulit, arbitrio laetificanda tuo.
Eſt noſtrae ſtudium non condemnabile muſae,
Vrbanum fari ruſticitatis opus:
Sub thalami ſpecie felices iungere ſiluas,
Vt ſoboli miſtus creſcat vtrinque decor:
Connexumque nemus veſtire affinibus vmbris,
Et gemina partum nobilitare coma:
Foederibus blandis dulces confundere ſuccos,
Et laetum duplici fruge ſaporis ali:
Quae quibus hoſpitium praeſtent virgulta docebo,
Quae ſit adoptiuis arbor onuſta comis.
Ipſe poli rector, quo lucida ſidera currunt,
Quo fixa eſt tellus, quo fluit vnda maris,
Cum poſſet miſtos ramis inducere flores,
Et varia grauidum pingere fronde nemus,
Dignatus noſtros hoc inſignire labores,
Naturam fieri ſanxit ab arte nouam.
Non ſegne officium noſtrae reor eſſe camoenae,
Aut operis parui gratia fiet inops.

Si

NOTAE VARIORVM.

tibus vel abſentibus pedibus ſeu ligata oratione, quod ex ſequentibus diſtichis apparet. SCHOETTG.

8 AFFECTV SOCII) ſ. mei; ſeipſum ſignat. CODRVS. h. e. amore ſodalis tui te commouente, vt placeat tenuis per ſe labor.

12 VRBANVM) Vnde ſcriptores agricolationum appellant arbores vrbanas, i. e. domeſticas & ſatiuas. CODRVS.

13 SVB THALAMI SPECIE) Inſitio namque ſpecies matrimonii quodammodo eſſe videtur. CODRVS. Quemadmodum duo parentes diuerſi generis vnam ſobolem procreant, ita duae arborum ſpecies in ſe inuicem inſitae vnum eundemque fructum proferunt. SCHOETTG. Alii ſunt amores plantarum, alia connubia, quae canit, ſecundo Apolline Cl. Adria. van Royen in auſpiciis profeſſionis Medicae Leidae 1732.

13 FELICES SILVAS) paſſim ita poëtae: *ramum felicis oliuae* Virg. Aen. 6, 230: *feliciores inſerit* Hor. Epod. 2. BVCHNER.

15 AFFINIBVS VMBRIS) quia in inſitione quaerendum eſt, quae cuique magis arbor conueniat. Lege Plinium 17, 13. Docet tamen Columella ex omnibus arboribus in omnes arbores fieri poſſe inſitiones. CODRVS.

18 ET LAETVM) ſuſpicor, *Et fetum*, vt modo, *partum*.

19 QVAE QVIBVS) Ita Virgilius, *Quae quibus anteferam*. CODR.

19 HOSPITIVM) Ita vſ. 100; quem vſ. 116 *larem* vocat. Ita vſ. 33 *hoſpitem gemmam* appellat, & *hoſpes germen* Zeno eo loco, quem ſtatim laudabit BVCHNERVS, qui etiam ad hunc locum obſeruat, *hoſpitari* Plinium dixiſſe de arboribus. Locus eſt 17, 20 ſ. 34: Verum ibi de *translata* in aliud ſolum *caſtanea* ſermo eſt, non de inſita in aliam arborem.

20 QVAE SIT ADOPTIVIS) Col. 10, 39 item noſter infra v. 144 & 160; Zeno de reſur-

Si velocis equae pigro miscetur asello
Ardor, vt in sterilem res cadat acta gradum,
Foecundumque genus productus deleat haeres,
Et sibi defectum copia prolis agat:
Cur non arbor inops pinguescat ab hospite gemma,
Et decus externi floris adepta micet?*
Incipiam, quidquid veteres scripsere coloni,

Sacra-

NOTAE VARIORVM.

resurrectione sub fi. *Hospitis germinis adoptiua pinguedine.* Ouid. de Med. fac. v. 6; de Remed. am. 353. Sed totus versus est ex l. c. 354 BVCHN. Suauiter etiam Plin. 16 pr. *Pomiferae arbores —— siue illae vitro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio.*

29 SI VELOCIS EQVAE) Argumentum a fortiori. *Ardor.* alludit ad illud Virgilianum, *Scilicet ante alios furor est insignis equarum.* CODRVS. Palladii sensus est volentis asserere insitionem arborum cum laudandam tum exercendam, quoniam illam rerum natura docuit esse vtilem. Si enim mortales experientia docti, & ipsa commoditate, coniungunt asinum equae, vt inde paretur quaedam tertia proles, hoc est mula, quae molli gradu delectat insessores; quod cum ita sit, cur non ex arboribus peregrinis tertium quoddam genus per insitionem excitabimus, in quo etsi parentis succus non reseruetur, habeat tamen quandam tertiam naturam, proprietatem, & dotem sibi peculiarem, quae sit vsibus hominum partim iucunda, partim commoda, sicuti mulis deest velocitas matris, & reseruatur tarditas patris. Sed mulas amamus, quoniam mediocritatem quandam retinent inter velocitatem equae, & parentis brutam & stupidam ignauiam. Haec BAPT. PIVS annot. poster. c. 35.

30 IN STERILEM RES) Tangit mulum & mulam, qui raro, immo fere nunquam gignunt. Vnde prouerbium, *Mula peperit.* Vnde est illud Iuuenalis, *Et foetae comparo mulae.* Caeterum legito etiam Aristotelem lib. vlt. de animal. CODRVS. Ego *rem actam* admissuram asini ad equam interpretor. Quis nescit *rem* capi pro *venere*, *habere rem cum aliqua: venerem patrare* significat. vnde illud Ausonianum in monosyllabis: *Imperium, litem, venerem, cur vna notet res.* *res acta* ergo sic expone *coitus admissus equini.* *Sterilem gradum* expono non velocem, non pinguem, non ardentem, sed ieiunum & tenuem, degenerem a gradu generis equini, ex quo mula concipitur, sed cadat in delicatum, mollem & eneruem, quali vtuntur mulae, quae suauiter sedentem gestitant, infracto scilicet & retracto, cum velociori tamen pedum explicatione glomeratione. Gressum talem Graeci vocitant εὐδρομον a cursus bonitate. Nos *tollutim incedere* dicimus equos aut mulas, qui quacue volubiliter & passibus delicatioribus incedunt: Equi vtentes hoc molli gradu, quoniam veniebant ab Asturibus populis, dicebantur *Asturcones.* *Tollutarios equos* Latini dictitant, a tollendis pedibus, & glomerandis. Vulgus *cunneas* appellat, reor, quoniam ea dexteritate gestitant, vt in cunis nos mouere, credamus. Sunt qui hoc nomen vernaculum tractum a gente barbara testentur. Gradum hunc equi *tollutarii* delicatum esse quis nescit, vel eo Plautino versu ex Asinaria: *Demam hercle de ordeo, tollutim ne vadizas.* Equum asturconem Silius ita describit: *Aut inconcusso glomerat vestigia dorso:* PIVS. *Sterilem gradum* tamen ego dictum putem per nescio quam figuram, (Hyphen forte dixeris) an striblíginem. Vult poëta non nimis felix duo intelligi, *meliorem & melliorem gradum* mularum, sed simul *sterilitatem.* *Obseruatum enim* (Plin. 8, 44 f 69) *e duobus diuersis generibus nata, tertii generis fieri, & neutri parentum esse similia: eaque ipsa, quae sunt ita nata, non gignere in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Est in annalibus nostris peperisse saepe: verum prodigii loco habitum.* Add. Varr. 2,1, 26. Sed tamen obseruo *gradum* in hoc ipso libello vers. 98 poni pro natiuitate, & cognatione, cuius *gradus* esse, qui matrimonio & nascendi actu contineantur, ICti nos docent. Adeo obscurum est, quid sibi velit oratio, vbi semel a norma recessum est.

31 FOECVNDVM) equinum, nam mulae non gignunt vt equae, quae parantur ad prolem, sed ab illis infoecundae factae degenerant. PIVS.

31 PRODVCTVS HAERES) in lucem editus mulus. Si admouemus asellum equae, duntaxat deliciis inseruientes, & gradui mollicuIo, vt paremus nobis animal infoecundum, in quo est defectus prolis, cur non insitionem amemus, ex qua tertium genus exit *in dias luminis oras,* vt Lucretius inquit. PIVS.

33 HOSPITE GEMMA) Propterea quod est species insitionis, quae vocatur inoculatio. Caeterum *gemma* proprie vitium est, sicut *oculi* arborum. Auctor Plinius.

36 LA-

Sacraque priſcorum verba labore ſequar.
PRINCIPIO multas ſpecies induſtria ſolers
Protulit, & doctam iuſſit inire manum.
Nam quaecunque virens alienis frondibus arbos
Comitur, his diſcit credita ferre modis.
Aut noua diſcreto figuntur germina libro,
Aut aliud ſummo robore fiſſa capit,
Aut virideis oculos externi [a] gemma tumoris
Accipit, & lento ſtringitur vda ſinu.

Primus echionii palmes ſe iungere BACCHI
Nouit, & externo tenditur vua mero.
Nexilibus gemmis foecundos implicat artus
Vitis, & amplexum paſcit adulta genus,
Degenerisque comae veſtigia mitis inumbrat,

Pam-

VARIETAS LECTIONIS.

[LIBER *ipſe.*] a) *externi I. B. R.* *extremi* al.

NOTAE VARIORVM.

36 LABORE) ſtudioſe & cum labore. De hoc ſexti caſus vſu ad Venantium diximus de reſurrectione. BVCHN. vid. v. 36.

37 PRINCIPIO) Tria genera inſitionum antiqui tradiderunt, de quibus Colum. 6, 9; Pallad. F. 17. [quin vid. Colum. 5, 11; de Arb. 26] CODRVS.

43 EXTERNI) Videtur ſcribendum non *extremi* ſed *externi:* hoc eſt gemma accipit oculos virides externae arboris. Eodem modo hoe in loco paulo ſupra: *& decus externi floris adepta micet?* Sic de cydonio loquitur: *Roboris externi librum aſpernata ſuperbit.* Item de ſorbis: — *& externi dona coleris amat.* Item de Punica: — *nec externis aſſociata comis.* Vetus autem lectio in excuſis libris: *extremi* pro *externi* fortaſſe ob operarum vitium. Si enim legamus *extremi*, cum ad inſerendum neceſſario ex aliena arbore vel ſurculus, vel oculus deſumatur, id quod eſt extrinſecus, non apparet. PONTED.

44 LENTO SINV) id eſt tenaci: *ad digitos lentiſcit habendo* Virgilius. CODRVS. Verſificandi ſtudium a recta loquendi ratione abducit noſtrum. Debebat *ſtringit* gemma *vda* ſinu lento oculos virides.

45 PRIMVS) Primo loquitur de vite, quemadmodum facit Plinius 13, 1. nam ea eſt maxime peculiaris Italiae arbor. Vites enim, vt idem auctor eſt, iure apud priſcos [ob] magnitudinem quoque inter arbores numerabantur. De vite autem inſerenda loquitur Plinius 17, 15 *Cato*, inquit, &c. Hoc vide apud Catonem c. 41. Addit tamen Plinius, noſtram aetatem correxiſſe &c. De terebra Gallica Colum. 5, 29. [nobis 4, 29, 15] CODRVS.

45 ECHIONII) Echion fuit vnus ex iis quinque, qui reliqui fuerunt ex ſatione dentium Cadmi. Ouid. Met. 3, 126. *Quinque ſuperſtitibus, quorum fuit vnus Echion, Is ſua iecit humi monitu Tritonidis arma, Fraternaeque fidem pacis petiitque, deditque. Hos operis comites habuit Sidonius hoſpes; Cum poſuit iuſſam Phoebeis ſortibus vrbem.* i. e. Thebas. Vnde h. l. *Echionius* h. e. Thebanus dictus eſt Bacchus, quia matrem habuit Semelen Cadmi Thebanorum regis filiam. Heſiodus Theog. v. 917. SCHOETTG.

46 TENDITVR) Diſtenditur, h. e. impletur per inſitionem ſcil. externo mero. SCHOETTG. add. v. 153.

47 NEXILIBVS GEMMIS) Proprie loquitur, locutione quamuis aduenticia. *Gemma* enim vitium propria; tangit autem emplaſtrationem. CODRVS.

49 DEGENERISQVE COMAE) h. e. fruticis alterius generis ex inſito nati.

49 VESTIGIA) Legendum videbatur *faſtigia*, h. e. proſiliens ex gemma inſita flagellum: ſed nec *veſtigia* damnauerim, h. e. caput vitis &

radi-

Pampinus, & pingui curuat onusta Deo.

Robora PALLADII decorat siluestria rami,
Nobilitat partus bacca superba feros.
Foecundat sterilis pingues oleaster oliuas,
Et quae non nouit munera ferre, docet.

Germine cana PIRVS, niueos haud inuida flores
Commodat, & varium nectit amore nemus.
Nunc rapit hirsutis horrenda sororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela piros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum,
Fraxineasque nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi mitescere fructu
Instituens, durae dat sua membra cuti.
Et steriles spinos, & inertem foetibus ornum
Dotat, & ignotum cogit amare decus.
Huius & immissi vertere cydonia rami,

Poma-

NOTAE VARIORVM.

radices adeo ipsas, quibus tanquam pedibus suis & vestigiis insistit.

50 PINGVI DEO) Baccho, qui cum magno abdomine, vt notum est, pingitur. Bacchus autem deinde pro vino accipitur. SCHOETTG.

51 DECORAT) Legerem, *decorant*, videlicet: *rami Palladii decorant robora siluestria*; quod est, olea decorat robur, in quo seritur. PONTED. *Decorant* legendum etiam adscripserat BVCHNERVS, laudaueratque ad h.l. Zenonem de resurr. c. 18. Nolui tamen mutare quidquam, cum etiam ad *bacca* hoc verbum ἀσυνδέτως referri queat.

55 CANA PIRVS) Virg. Ge. 2 *Ornusque incanuit albo Flore piri.* CODRVS. Videmus & apud nos cani aliquid in superioribus habere surculos & germina pirorum. SCHOETTG.

56 AMORE) h. e. amabiliter, iucunde, vt v. 36 *labore.* Vel respicit ad *thalami* h. e. coniugii *speciem*, de qua versu 13.

57 NVNC RAPIT) Pirus mitis est subiectum omnium, quae sequuntur, praedicatorum: hirsutae sorores sunt piri siluestres, spinis horridae.

59 NVNC TERETEM) An hoc vult piro insita malus iam non teretem h. e. rotundum fructum fert, sed pingui h. e. dulci acumine productum, h. e. turbinatum, fastigiatum.

60 FRAXINEAS — MANVS) *Manus* rami sunt. *Brachia vitis* Maio T. 2. add. v. 115. Laudat etiam ex Horatio *brachia siluarum* BVCHNERVS. Sed locum non habet index Treberi.

61 PHYLLIDA) Phyllis, regina Thraciae, mutata est in arborem, quae dicitur amygdalis: & ab eius nomine *phylla* Graecis, h. e. folia nomen sortita esse videntur. CODRVS. Add. Hygi. f. 59. & Seruius [ad Ecl. 5, 10.] BVCHN.

63 ET STERILES SPINOS) Species pruni. Arbor est, ex qua faces nuptiales fiebant. Vnde illud Catullianum, *Spineam quate taedam.* De spinis sterilibus Virgilius Ge. 4. *Et spinos iam pruna ferentes.* Sed siluestris est & spina arbor. CODRVS. Lego *steriles spinas*, h. e. *oxyacanthas*, vt alibi superiore anno emendauimus. PONTED. Vid. Index noster h. v.

65 CYDONIA) De malo Cydonio Plin. 15, 11. habet autem nomen a Cydone, vrbe Cretae, vnde translatum fuit. Latini vocant Cotoneum. Huic malo melopeponem, suauissimum terrae fructum, nostroque aeuo in deliciis habitum, referimus acceptum. Ex Cydonio praeterea fit Cydonitis cum melle vel sapa, & cum zuccaro nonnullis, vulgo *cotoneatam* dicimus. CODRVS.

66 CON-

Pomaque confusus [b] blanda creauit odor.
Castaneae septos aspro velamine foetus
Exuit, & placido pondere mutat onus.
Mespilaque exarmat pugnacibus horrida membris,
Et mala tranquillo cortice vota [c] premit.
Creditur in Libycis sua germina nectere ramis,
Laetaque puniceo posse decore frui.

PVNICA non alios vnquam dignata sapores
Mala, nec externis associata comis,
Ipsa suas augent mutato semine gemmas,
Et sibi cognato picta rubore placent.

Insita proceris pergit concrescere ramis,
Et sociam [d] mutat MALVS amica pirum.
Seque feros siluis hortatur linquere mores,
Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos, armataque robora sentes

Leui-

VARIETAS LECTIONIS.

b) *confusus a. V. confusis* rel. c) *fota B. R.* d) *focia I. B. R.*

NOTAE VARIORVM.

66 CONFVSVS) Ita legendum coniecit etiam, cum solam Commelianam haberet BVCHN. & contulit v. 17.

67 CASTANEAE) Producunt foetus intra corticem spinosum, quem aliqui vocant *echinum*, ab echino pisce, vel ab erinaceo, qui est porcus terrestris spinosus. Castanea primum venit de Sardibus, vnde Σαρδιανὲς βάλανος Graecis dictitatur. CODRVS.

70 ET MALA TRANQVILLO) Et mendum, & transpositio duarum vocum, hunc versum corrupit. Nam quae illa *mala vota* sint, vel optimus hariolus non coniiciat Lege, *Et noua tranquillo cortice mala premit. Mala* vocat ipsum piri fructum generaliter sumto vocabulo, vt pomi. *Tranquillum corticem* dicit, qui non vt in mespilo ante, horridus; sed leuis atque blandus tangenti, quemadmodum proxime dixit *placidum pondus*. Similiter infra in de pomo dixit, *pro praegnantibus armis Castaneae fuluum dant noua mala decus.* Quin fortassis nulla traiectio est, & legendum, *Et mala tranquillo cortice tota premit*, h. e. tranquillo cortice, quidquid in mespilo asperum ac horridum est, opprimit ac delet. *Totum* pro omni solent ponere sequioris aetatis scriptores. Haec olim. Nunc aliud videtur. Frustra est omnis emendandi industria. *Mala vota* respectu mespili dixit, quae vouet *pugnacibus horrida membris* nasci, sed opprimitur ab insita piro. BVCHN. Τέτραι φροντίδες certe σοφώτεραι. *Vota* pro instituto & voluntate poni huic aetati nouum non est.

72 PVNICEO DECORE) Intelligit pira purpurea. CODRVS.

73 PVNICA) De malo Punico Plinius scribit 13, 18 [13, 19 s. 34] *Sed circa Carthaginem*, inquit, *malum Punicum sibi cognomen vindicat, aliqui granatum appellant. Apyrinon* dicitur, cuius nucleus lignum non habet. Martialis in distichis. *Balaustium* dicitur flos eius, & medicinis idoneum, & tingendis vestibus: vnde vestes balaustinae. *Malicorium* vero cortex viridis, quo tinguntur coria. De medicinis eiusdem mali Punici vid. Plin. 24, 7 vbi & loquitur de siluestri Punico, & supra Palladium Mart. 10. CODRVS. Non contradicit Palladius his, quae modo de piri insitione in Punicas dixerat. Pirus inseri potest in Punicam, non contra in pirum ipsa.

77 INSITA PROCERIS) Vid. Pall. Feb. 25.

79 SEQVE FEROS) i. e. malus satiua inferitur malo siluestri. CODRVS.

Leuigat, & pulchris vestit adulta comis.
Exiguam sorbum dulci distendere succo
Nouit, & ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare salignis,
Et gratum Nymphis spargere flore nemus.
Robora thyrsigero platani concordia Baccho
Foetibus instituit plena rubere [dd] nouis.
Illius insolitas miratur Persicus vmbras,
Populeaeque ferunt candida dona comae.
Mespilus huic paret, lapidosaque viscera mutans
Tenditur, & niueo plena liquore rubet.
Pro sudibus foetis, & pro praegnantibus armis
Castaneae fuluum dant noua mala decus.

Ipsa suos onerat meliori germine ramos
PERSICVS, & pruno scit sociare genus.
Imponitque lenes in stipite Phyllidis vmbras,
Et tali discit fortior esse gradu.

Cum praestet cunctis se fulua CYDONIA pomis,

Alterius

VARIETAS LECTIONIS.

dd) *rubere* omn.

NOTAE VARIORVM.

84 AD CVPIDAS FLECTERE POMA MANVS) Eleganter. Poma grauiora multo sorbis exiguis inflectunt ramos, vt cupida manus contingere eas facilius queat.

87 CONCORDIA BACCHO) Hoc dicit propterea, quod antiqui sub vmbra platani conuiuabantur. Virg. Ge. 4 *Iamque ministrantem platanum potantibus vmbras.* Et Ouid. Met. 10 *Et platanus genialis, acerque coloribus impar.* De platano Plin. 12, 1 *Tantumque postea honoris increuit, vt mero infuso nutriantur. Compertum id maxime prodesse radicibus; docuimusque etiam arbores vina potare.* Et hoc est fortasse, quod nunc ait Palladius. CODRVS. Vide, quae ad Plin 12, 1 f. 4 de *platanis mero infuso enutritis* Harduinus, & ad *ministrantem platanum potantibus vmbram* Virgilii Georg. 4, 146 attulit la Cerda. Quae Harduinus laudat, ea viderat iam Io. Fr. Gron. Obs. 1, 5 p. 52. Adde nostrum v. 123. Idem Virgilius 2, 70 *Et steriles,* inquit, *platani malos gessere valentes.*

88 RVBERE) *Rubere* legendum, erudita emendatio est Io. Fr. Gronouii Obs. loco quam modo laudauimus. Venit idem in mentem Cl. Morgagno I, 95.

93 PRO SVDIBVS) Vult indicare vilem ante castaneam, & armis rusticis adhiberi solitam, insitis malis fieri honoratiorem.

95 IPSA SVOS ONERAT) Vid. Pall. N. 7, 6.

97 PHYLLIDIS) vid. ad v. 61.

99 CVM PRAESTET) Malum cydoneam ait non nisi in se inseri, cum recipiat in se surculos prope omnis generis, Punici, Sorbi, omnium malorum, quae meliora producat, vt supra Palladius meminit Feb. 25. Ex cydonio salgama fieri diximus eamque compositionem Graecis *κυδωνίατον* vocitari. Lege Pallad. Oct. 20. CODRVS. Nescio an Graecam vocem hanc voluerit Codrus. Certe debuit. Sunt autem in exemplo, quod vnum habemus aut omissa plane spatiis relictis Graeca, aut satis interdum, vt hic, monstrose expressa, vt appareat typis Graecis destitutum fere fuisse typographum.

100 HO-

Alterius nullo creditur hospitio.
Roboris externi librum aspernata superbit,
Scit tantum nullo crescere posse decus.
Sed propriis pandens cognata cubilia ramis,
Stat, contenta suum nobilitare bonum.

Aemula dura piri despecti mala saporis
MESPILVS admisso germine tuta subit.
Et geminis sese violentior inserit armis,
Atque auidas terrent robora saeua manus.

Necnon & CITREI patiuntur mutua rami
Pignora, quae grauido cortice morus alit.
Pomaque pasturi blando redolentia succo
Armatis mutant spicula nota piris.

PRVNA suis addunt felicia germina membris,
Donaque cognato corpore laeta ferunt.
Exarmat foetus, sed brachia roboris armat
Castaneae prunus iussa tenere larem.

Assuescunt SILIQVAE viridi mollescere succo,

NOTAE VARIORVM.

100 HOSPITIO) vide ad v. 19.

106 TVTA SVBIT) Mespilum canit inseri piro siluestri; & cum vtraque arbor aspera sit, fructus fieri asperiores. CODRVS. Dum aliquis commodiorem sententiam exsculpat, intelligamus haec verba ita: *Mespilus, piri agrestis aemula, tuta subit mala despecti saporis* h. e. in malos agrestes inseritur, eo euentu, vt tanto fiat spinosior, ac *tuta* a manibus auidis fructus appetentibus.

109 CITREI — RAMI) Malum citream nunc ait inseri moro sicut citreae morum, nec non piro siluestri. Malum citreum putant aliqui esse id, quod ferat Medica arbor, cuius rei meminit Macrobius cap. de fructibus; sed de citreo Martialis quoque in distichis. CODRVS.

110 PIGNORA) Surculi insiti sunt quasi liberi adoptiui: *pignora* autem vocari liberos, tralaticium est.

111 POMAQVE PASTVRI) Iidem rami citrei *pasturi* h. e. nutrituri (vid. v. 118 & 162) *poma sua redolentia, piris,* quibus insiti sunt, *mutant spicula;* ramus citreus piro insitus non erit spinosus, vt alias piri solent.

113 PRVNA SVIS ADDVNT) h. e. in se inseruntur, vt ait noster N. 7, 15.

115 EXARMAT FOETVS) Non facit fructus echinatos. CODRVS. Nascuntur scilicet in tali arbore fructus nihil extra duri habentes, sed rami fiunt spinosi, vt sunt nimirum pruni. Caeterum sintne experimentis hodiernis comprobatae insitionum rationes & euentus, quos commemorat Palladius, nondum mihi exquisitum est.

117 ASSVESCVNT SILIQVAE) De siliquis mentionem facit Plin. 15, 24, vbi ait, *Haut procul abesse videntur & praedulces siliquae, nisi quod in his cortex ipse manditur. Digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Sunt & nonnulli, qui* ξυλοκέρατα siliquas appellent. Hic etiam siliqua significat corticem illum longum leguminum vt fabarum & lupinorum. Virg. *Grandior vt soboles siliquis fallacibus esset:* & Horat. *Pastus siliquis & pane secundo.* Vid. Pallad. Feb. 25 it. Theophr. 4. CODRVS.

Et gremio pafcunt caetera poma fuo.

Perfuadet moris tetrum mutare colorem
FICVS, & inuafis *e* dat fua iura comis.
Se quoque miratur pingui grandefcere fucco,
Et folitum gaudet vincere poma modum.
Infignes foliis platanos, felicia menfis
Brachia, gaudentes vitis honore comas,
Ingrediens pingui fe cortice maxima ficus
Seruat, & optatos implet adepta finus.

Mutua quin etiam MORIS commercia ficus
Praeftat, & oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auidae *f* confert fua membra forori,
Et metuit foetus fparfa cruore nouos.
Proceras fagos, & poma hirfuta virentis
Caftaneae, duris afpera mala comis
Inficiens, monftrat piceo nigrefcere partu,
Et fucco pafcit turgida poma nouo.
Obfequitur moris blando terebinthus odore,
Et geminis veniunt munera mifta bonis.

SORBA fuos partus merito maioris honeftant

Semi-

VARIETAS LECTIONIS.

e) *in vafis* diu. *I. B. R.* f) *auide* d *I.*

NOTAE VARIORVM.

118 PASCVNT) V. v. 111.

120 INVASIS COMIS) V. Agrimenf. p. 44, & Barth. 25, 7. BVCHN. *Comae inuafae* funt rami, quos praeter naturam inuafit ficus illis infita.

121 SE QVOQVE MIRATVR) Ita Zeno de oleaftro ferm. de refurr. fub fi. BVCHN. Sed ita & Virg. Ge. 2, 82 *Miraturque nouas frondes & non fua poma.* add. v. 130 & 156.

123 FELICIA MENSIS) Vide ad v. 87.

127 MORIS) De moris adi Plin. 15, 24 it. 16, 26. ait enim, quod *non nifi exacto frigore germinat, ob id fapientiffima arbor dicta.* [ὀξύμωρο. affectat Plinius eum *morum fapientiffimam* vocat] Palladius autem Feb. 25 *inferitur*, inquit, *in fico, & in fe tantum fub cortice.* Graece dicitur συκάμινος vt Celf. 3, 18 & μῶρον fructus, vnde medicinalis compofitio διαμόρων, quod ex fucco mororum fit.

130 ET METVIT) vt ante, miratur, v. 121.

135 BLANDO TEREBINTHVS) Terebinthus arbor, cuius quaedam fpecies habet fructum faba maiorem, odore iucundiorem. Virg. Aen. 10 aut *eritia terebintho.* [*Oricia* eft v. 136 in libris noftris] Ex hac fluit refina, quae eft aliis odoratior, vt fcribit Plin. 14, 20 ideo Palladius *blandum* appellat terebinthi *odorem.* Plebeii Italici etiam nunc terebinthinam appellant fuccum illum terebinthi. De terebintho multa Plin. 13, 6.

137 SORBA SVOS PARTVS) Primum diftichon intelligo de forbo in fe infito, qua ratione maiora, vt in caeteris, fiunt poma.

143 In-

Seminis, & pulchro cursa labore nitent.
Haec arbos spinae duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
Aureaque annexo miscere cydonia foetu
Gaudet, & externi dona coloris amat.

Inseritur lauro CERASVS, partuque coacto
Tinguit [g] adoptiuus virginis ora pudor.
Vmbrantes platanos, & iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra suis.
Populeasque nouo distinguit munere frondes,
Sic blandus spargit brachia cana rubor.

PHYLLIS odoratos primaeuis floribus artus
Discissi pruni cortice fixa tegit.
Pomaque permutat velamine persica misto,
Duritiemque docet teguminis esse loco.
In modicam tornat siliqua tendente figuram,
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Castaneamque trucem depulsis cogit echinis
Mirari fructus leuia poma sui.

Quin & amygdaleos subeunt PISTACIA ramos
Et debitum maius de breuitate petunt.
Haec & cognato cingens terebinthus amictu

Nutrit

VARIETAS LECTIONIS.

g) *Tingit* B. R. *I. I* — G.

NOTAE VARIORVM.

143 INSERITVR LAVRO) Plin. 15,25 *Minus quinquennium est, quod prodiere, quae vocant laurea* (de cerasis loquitur) *non ingratae amaritudinis, insita in lauro.* His desiccatis solent coqui nostri altilia assanda replere.

144 VIRGINIS) Daphnes, quae in laurum mutata: nota est fabula.

153 SILIQVA TENDENTE) Omnes siliquarum species etiam *cornicula* dicuntur a vernaculis multis nostris a similitudine cornuum: sicut a Graecis κεράτια nominantur. Immo foenum Graecum i. e. siliqua a Graecis hac ratione dicitur βούκερως & αἰγόκερως a cornibus & τῆλις a longitudine corniculorum: vnde *telinum* appellatur a medicis vnguentum, in quod foenum Graecum miscetur: de quo Plin. 13 & κάρφος h. e. foenum vel festuca. nam & *festuca* a foeno dicta est. Sciendum praeterea siliquam s. grana siliquae inter pondera numerari. Vnde obolum s. scrupulum dicimus esse pondus siliquarum sex, vt in libris de ponderibus & mensuris est inuenire. & nostri aurifices populari lingua vnum *ceratium*, & duo & tria *ceratia auri* [Intelligit, credo, *Karat* monetariorum hodiernorum. Vid. Io. Frid. Gron. Mantiss. Pec. Vet. p. 443] appellant vocabulo Graeco pro siliqua. CODRVS. De verbo *tendente* conf. v. 46.

158 ET DEBITVM MAIVS) Puto legendum *meritum*. Innuit pistacia ob breuitatem amygdalis praestantiora. *Meritum* virtus, pretium est. Vid. Hieron. vita Pauli Erem. extr. Sic Orientius ea voce vsus est, vt notat Barthius 42, 17.

Nutrit adoptiuis nobilitanda comis.

Flumineam falicem foecundant ardua membra
Caftaneae, & multo pafta liquore vigent.

Arbuteas frondes vaftae nucis occupat vmbra,
Pomaque fub duplici cortice tuta refert.

Caetera, quae folers proceffu temporis vfus
Exprimet, exemplis inftituere nouis.
Haec fat erit tenui verfu memoraffe poëtam,
Quem iuuat effoffi terga mouere foli.
Carmina tu duros inter formata bidentes
Afpera, fed miti rufticitate, leges.

NOTAE VARIORVM.

42, 17 fic *merita negotiorum, merita chartarum.* Vid. Seuerus Dial. 1 de Orient. mon. virt. l. 3 it. Sauaro ad Sidon. 6, 3 Confirmat hanc emendationem noftram ipfe Palladius, de forbis loquens, cum ait v. 127 *Sorba fuos partus merito maioris honeftant Seminis.* Add. 1, 5, 6: 1, 8, 1: 1, 10, 1. BVCHNERVS. Eadem emendatio etiam in mentem venerat Bocharto Geogr. 1, 10 p. 421, B. *Pretium* coniicit Cl. Morg. I, 95.

170 MITI RVSTICITATE) Rufticitas haec non de legente Pafiphilo, fed de ipfis carminibus intelligenda eft, vt v. 6 de libellis fuis: *Sed pura rufticitate rudes.*

I.

IO. CONRADI SCHWARZ,

ELOQVENTIAE ET GRAEC. LINGV. PROF. PVBL. ORD.

SCHEDIASMA

DE ILLVSTRANDO POLIENDO-QVE PALLADIO, REI RV-STICAE SCRIPTORE.

AD
VIRVM CLARISSIMVM,
DOMINVM
D. GOTHOFREDVM THOMASIVM,
PLVRIMORVM IMPERII PRINCIPVM AC CIVITATIS NORIBERGENSIS MEDICVM CELEBERRIMVM.

Coburgi, apud Io. Nic. Monachum, Typogr. Ducal. 4to plag. I.

RES literaria, qua patet, veritatis virtutisque studium sibi habet propositum, per quam vtramque animus & dignam diuina origine sua percipit voluptatem, & iustum consequitur decus. Vtraque, si a Deo, cui omnia bona sunt accepta referenda, discesseris, iudicio maxime debetur. Iudicium autem pauci cum habeant subactum ac politum; mirum non est, si res literaria non eam consequitur maturitatem, ad quam perueniret, si in suis quisque rebus iudicii vim declararet eximiam. Nos hic exemplis nouis, nec abs quoquam, quod constet, occupatis demonstrabimus, quid in veteribus monumentis, desiderari queat curae & correctionis. Sumemus Palladium, in quo explanando laborarunt praestantissimi viri, magna cum laude, quis enim negat? sed vt nobis tamen spicilegium relictum sit copiosissimum. Palladii libri tredecim carere putantur epistola, quae lectoribus ostendat, ad quem illi primo sint missi. Praefatio in fronte ponitur, epistola nulla. Ad extremum libri decimi tertii epistola quaedam ad Pasiphilum adiicitur, quae quasi libri XIV commendatrix quaedam sit. Et statim tamen principium libri XIV nouam ostentat allocutionem ad Pasiphilum. Ita vnus liber duplicem habet commendatricem, reliqui omnes ne vnam quidem. Quae tamen ineptiae Palladio ipsi non sunt tribuendae. Primum enim epistola illa libro XIII subiecta tam late patet, vt reliquos etiam libros XIII complectatur: deinde librum, XIV vulgo dictum, tanquam superpondium, venditat, ac vix duobus versibus commemorat, cum reliqua epistolae pars ad fata reliquorum XIII librorum pertineat. Nam librarii opera quam multum temporis absumserit, curiose demonstrat. Quid igitur? suntne ineptiae

hae tales, quae concoqui possint a sapientiae studioso? Ego quidem neutiquam putem. Teneat primum locum, quod primo in loco ipsa ratio poni iubet. Neque enim periculum est, ne tantilla commutatio Criticis & doctis viris stomachum moueat. Ne maior quidem illa offendit eos commutatio, cum tertius iste opinatus liber Columellae, qui nunc liber de arboribus appellatur, e reliquorum choro tolleretur, nonum nomen sortiturus. Mihi quidem, si manuscripti codicis Breslauiensis sequi statuam exemplum, audere aliquid licet. Is enim epistolam illam vna cum libro de insitione praemisit, ob eam fortasse causam, ne solertissimo scriptori ineptiarum notam inureret. Omnino si veterum morem dedicandorum librorum (vt nunc loquimur) perpenderis; a Palladio omnem ineptiarum istarum abiudicabis culpam. Veteres enim si quos libros conscriptos haberent, amicum quendam circumspiciebant, aut hortatorem deligebant, cui suum amorem, suum iudicium prae caeteris declararent. (Fecit id Appius Pulcher, qui libros suos de iure augurali ad Ciceronem misit. Fecit Scribonius Largus, Caii Iulii Callisti desiderio satisfacturus. Fecit Cicero meus, & caeteri tantum non omnes. Nam exemplum Antonii & paucorum aliorum nihil moramur.) Libro igitur confecto adiungebant epistolam, quae causam commemoraret, quamobrem liber primum ad eum mitteretur. [1] Eae literae deinde vna cum libro solebant describi, propterea quod & autoris animum testificarentur, & pleraque libri recondita dicta, sententias, rationes, consilium aperirent. Palladii igitur literae cum libro de insitione adiectae fuissent, & parnus ille fasciculus maiori alligatus: a Pasiphilo fortassis ita, vt libelli & literae ad se missa erant, amicis describenda fuerunt data. Sensim deinceps a primis librariis error ille propagatus est ad proximos, vt nostra quoque attigerit tempora. Sic igitur iam inde ab vltima libri origine error in codices irrepsisse videtur per omnes deinceps Bartholomaei Bruschi, Francisci Mazali, Aldorum, Philippi Iuntae, [2] reliquorumque praestantium typographorum libros diductus.

Quid faciemus autem de ipsa Palladii epistola, cui iam primum suum adsignauimus locum? Nihil in illa extrema eius sanitatis, eius elegantiae, eius acuminis apparet, quod in prima elucet, quodque Palladii aetate tantopere expetebatur. Quis enim quamuis omnia contorta, hiulca, inepta ferat, concoquere possit verba illa: *Verum nescio, si tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium. Grande erit, & par desiderio suo, quod studii tui quaeret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter sentias, ego meas opes aestimare non differo.* Rescindemus (pace tetricorum Criticorum dixerim) vlcera quaedam: tam non erit vana spes sanitatis colorisque ingenui ac natiui. Legemus posthac, si licebit, vel in notula quadam, ita: *Verum nescio, si tuum ad huiusmodi minutias inclinetur ingenium. Grande erit & par desiderio suo, quod studii tui quaerit affectio. Ilicet de his nugis fauorabiliter sentias*, reliqua. Vel, si malis, ita: *Diu tamen apud te pudorem meum distuli, sed hoc quasi bonus famulus feci. Verum nescio.* [3] *Si tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium; grande erit & par desiderio suo, quod studii tui quaerit affectio. Ilicet* [4] *de his nugis fauorabiliter sentias,*

1 Varro in libro IV. de lingua latina nullas quidem eius generis causas proponit, sed epistola illa videtur esse mutila.

2 Editio Iuntae ignotior. Prodiit Florentiae Anno MDXV.

3 Id est, quid cuique tempori, loco, personae aptum sit, ignoro, vt vel boni famuli solent. Saepe haec *veri* significatio locum habet.

4 Scriptum fuerat more veterum FILICET, hine ineptus librarius confinxit ET LICET.

ſentias, ego meas opes aeſtimare non differo. [5] *Non eſt magni loci aſſibus intuendis oculos duxiſſe per pulucrem, quia neſcio quomodo notae ſunt quaedam maximarum perſonarum minuta compendia.*

Agmen claudat Palladii locus infra citandus, quem ex numo quodam illuſtrabimus. Ornauit is Ducis Arſchotani muſeum, & ab Hemelario publicae luci expoſitus ac breui annotatione explicatus eſt. Coniectus fuit a Byaeo in tabulam XXXIV. [6] Repraeſentat foeminam adoleſcentem maxima ex parte nudam, quae capite turrim gerit, vt fere Cybele ſolet: dextra, lacerto leniter inflexo, tenet caduceum duabus alis inſtructum, & duas ſpicas alis vtrinque ſubiectas. Siniſtra manu inclinat ad flexum brachii paulum ſupra cubiti commiſſuram inſtrumentum quoddam, quo velum, quod femora tegit & ſenſim lacerto ſiniſtro largius ſuperiniectum colligitur, quaſi obiter comprimitur, ne dilapſum adoleſcentis nudet femora. Circumiecta ſunt adoleſcenti verba: SECVLO FECVNDO COS. II. Hemelarius figuram hanc lectoribus explicat iſtum in modum. *Telluris* [7] *forte imago ſeu genii terrae praeſidis, capite turrito, ſpicas cum caduceo gerit, & ſiue anchoram ſiue tridentem inuerſum in formam literae T. Alii exprimunt hic Mercurium & radiatum ei verticem appingunt. Anchora ſtabilitatem terrae deſignat, ſuo pondere fixam ac ſolidam. Ouidius:* Stat vi terra ſua. *Caduceus concordiam & pacem, ſpicae vbertatem denotare videntur.* Nobis vero adoleſcens illa vel Gallia eſſe videtur, vel genius certe Galliae arcibus & oppidis frequentis. [8] Terras enim & earum genios foeminarum habitu exprimi, planum eſt & apertum omnibus. Si quis autem dubitet, dubium ſibi eximere poterit, ſi vel Hemelarii noſtri tabulae XXXV numum IV & tabulae XLII numos I & III, & tabulae LI numos XI & XII, & tabulae XIX numos II, IV, VIII, IX, X, XI perluſtrarit. Et terrarum porro & geniorum capitibus turres eminere, exploratum habent ii, qui Hemelarii tabulam XIX numo XII conſuluerint. Quid ſentiemus autem de ea figura, quam Hemelarius vel in anchorarum vel inuerſorum tridentium referre conatur numerum? Nos bidentem eſſe putabimus, qui in ruſticis inſtrumentis fere ſibi principem vindicat locum. Pallad. lib. I tit. XLIII *Inſtrumenta vero haec, quae ruri neceſſaria ſunt, putamus. Bidentes, dolabras, falces &c.* At enim quid ad Imperatorem Clodium Albinum bidens? bidens primum ad foecunditatem terrae multum conducit: deinde Caeſar Albinus agricolationis fuit ſtudioſiſſimus. A Capitolino quidem dicitur *agri colendi peritiſſimus, ita, vt etiam Georgica conſcripſerit.* Sed hae meditationes num ſatis ad veritatem limatae ſint, viri docti exiſtiment, & inprimis Noribergenſe illud ornamentum humanitatis ac doctrinae omnis. Ei ſi nos probauerimus, *Tunc nos vel rigidi legant Catones.*

5 *Aeſtimare* eſt hoc loco *tralatitia aeſtimatione metiri, per compendiariam quandam contemplationem indicare, nec minutias omnes curioſe intueri & examinare.*

6 [In editione Antuerpiae 1654 vulgata T. LII n. 19 hunc ipſiſſimum numum ita interpretatur Gevartius, vt raſtellum ſpicis vellendis dicat.]

7 Sed Tellus fere ſenior effingitur. Quamquam veteres ipſi inter ſe diſcrepent.

8 Nuditas adoleſcentis cum genio Gallorum bene conuenit.

II.

L. IO. CONRADI SCHWARZ,

IN ILLVST. CASIM. COBVRG. P. P.

DE

NOVA EDITIONE SCRIPTORVM REI RVSTICAE.

AD

POLYHISTOREM NORIBERGENSEM

DN. GOTHOFREDVM THOMASIVM,

MVLTORVM IMPERII PRINCIPVM ET CIVITATIS NORIBERGENSIS MEDICVM.

VIR CELEBERRIME,

FATA schediasmatis mei, nuper editi, quod magna quaedam eliciendi iudicii Tui cupiditas elicuerat, necessitatem mihi imposuerunt elucubrandi noui. Cum enim videam, in omnium esse conspectu positum, quod a TE vno, cui totum consilium meum saepius aperuissem, iudicatum volueram: vereor, ne in aliam longe partem accipiatur institutum meum, ac ab aequis aestimatoribus, re omni cognita, accipi queat. Quid enim si paucae illae coniecturae in eam opinionem abducant lectorem, quasi totius instituti rationem explicare debeant; cum, vt initio dixi, longe aliud spectarint. Equidem nihil dum video causae, cur eas condemnem; videntur enim a Palladii mente & oratione neutiquam discrepare: sed, in tanta opinionum & optationum varietate, vereor, ne qui suspicentur, nihil a me praeter coniecturas allatum iri. Quos vt ab ea opinione in aliam transducam, potiora proferam momenta, quibus fore spero, vt editione mea veteres praeponderentur. Quae quidem commemoratio etsi Tibi accidere debeat minus iucunda, propterea quod aures Tuas obtundere videbitur; tamen a Te obseruantissime peto, vt quia, quae vni Tibi dixeram, cum omnibus communicata sunt, iterum Tibi ac tertio dici patiaris, quae cum omnibus communicari facile patiar. Quanquam enim ne hoc quidem tempore satis circumspicere queam omnia, quae laborem meum eruditis Viris, & praesertim Tibi, commendare videantur: tamen satius est aliquid dixisse, quam tacuisse. Ante vero, quam ad rem aggrediar, velim memineris, me etiam de RELIQVIS REI RVSTICAE SCRIPTORIBVS EDENDIS consilium agita-

agitare iam diu, non solum de Palladio. Quod autem specimina quaedam Palladii illustrandi, non vniuersorum, miserim, ea causa fuit, quod iam antea varias reliquorum emendationes & explicationes vel disputationibus meis adiunxeram, vel aliis scriptis diuulgaram.

PRIMVM igitur formam instrumentorum rusticorum, aliarumque rerum, e numis aliisque vetustatis monumentis expromam, vt cum similitudo discrimenue instrumentorum veterum, ac recentiorum eluceat, tum Scriptorum sermoni plurimum luminis afferatur. [1] Exemplum praebebit bidens numi, ab Albino cusi, cui nuper ab Hemelarii coniectura vindicias secundum oculorum fidem & historiae testimonium decreui. Sic igitur apparet ratio, quamobrem ibi ab Hemelario diffidere coeperim.

DEINDE in locis, quorum aperta est corruptio, coniecturas proponam de prima & antiquissima lectione, si nec Manuscripti, quos consului, nec vetustissimi probatissimique codices quicquam explicarint. Atque hic quidem literarum vestigia ac reliqua Criticorum praecepta libenter sequar. Quid est enim, quod nos, si hermae desint, ab via probabili deterreat, cum coniectura saepius ad veritatem accessum sit proxime? Quocirca quum sententiae distortae aut coniunctione literarum ac vocabulorum, aut detractione, aut interpositione, aut commutatione sanari queant: nos vniuersis illis quidem, sed circumspecte vtemur medicinae generibus. Age videamus, an Catonis caput XXXVII, cuius maxima pars neminem adhuc nacta videtur medicum, nostra ope pristinam recuperare queat sanitatem. Victorius id ita exprimendum curauit. *Si cariosam terram tractes, cicer quod vellitur, & quod salsum est, eo malum est. Hordeum, foenum graecum, eruum, haec omnia segetem exugunt, & omnia quae velluntur. Nucleos in segetem ne indideris. Lupinum, faba, vicia. Stercus vnde facias. Stramenta, lupinum, paleas, fabalia, acus, frondem iligneam, querneam. Exsegeti vellito ebulum, cicutam, & circum salicta herbam altam vluamque, eam substernito ouibus, bubusque frondem putidam. Partem de nucleis succernito & in lacum coniicito. - - - - De vinea & arboribus putatis sarmenta degere, & fiscinam facere, & vitis, & ligna in caminum ficulna, & codicillos domino in aceruum componito.* Quam multa, quasi supercrescentem carnem quandam, rescidit Victorius, vt saltem aliqua sanae carnis species appareret! Sed nec ad viuum sunt adhuc resecta omnia, nec detorta scienter in veterem locum reposita. Quod equidem fieri putem, si ita correxerimus: *Si cariosa terra, ne tractes.* [2] *Cicer, quod vellitur, & quod salsum est, eo malum est. Hordeum, foenum graecum, eruum, haec omnia segetem exugunt, &* omnia

1 Ita qui aratri veteris ac recentioris discrimen ignorat, non satis intelliget verba Columellae I c. 9 de aratoris habitu.

2 Hic locus desperatus, nisi ita legatur.

tiſſimum eſſe, ne ad experientiam prouocem & vſum agricolarum. Quid? quod ipſa haec Columellae verba ſibi conſentanea non ſint. Nam ſi perit hordeum pinguiſſimae vel macerrimae terrae commiſſum; mediocris ei terra haudquaquam eſt aliena. Quid igitur addubitamus in locum verbi *nullam* ſubdere *nudam*? Etenim *Nudum* pro *ſolo* ſaepe ponitur. Gratius Cyneget. verſ. 2 — *Prius omnis in armis Spes fuit, & nuda ſiluas virtute mouebant Inconſulti homines.* Sic alii alibi. Sed nos, vt ad rem redeamus, ea loca Scriptorum noſtrorum, quae collata inter ſe multam & mutuam lucem nanciſcuntur, oſtendemus potius, vt Berneggerus in Tacito fecit, quam vt proponamus. Semper enim fontis aqua melior, quam riuorum. Tertium genus annotationis facile reliquis praeripiet palmam, propterea quod, vt Cicero libr. II de nat. Deor. cap. 2 praeclare monet, *Opinionum commenta delet dies, naturae iudicia confirmat.* Itaque ad Columellae II cap. 9 lectorem iubebimus ἐπέχειν. Neque enim, in omni ſeminis genere, *iugerum agri pinguis plerumque modios tritici quatuor, mediocris quinque poſtulat: adorei modios nouem, ſi eſt laetum ſolum; ſi mediocre, decem.* Nam ſi pinguis ager tantum quatuor modios tritici alit bene ac commode; mediocris nequaquam poteſt quinque alere. Seminis igitur pars fruſtra ſpargitur, ager onere nimio exſugitur, fruges conualeſcere nequeunt. [8] Sed eſt quoddam ſeminis genus, quod quamuis parce ſpargatur, tamen per laetum aruum latiſſime ſe diffundat, in macro vero nihil tale valeat. [9] Hoc genus cum ſpectaſſe Columella videatur, ſatis quidem commodum ſuggeſſit conſilium, ſed diuerſa ſeminum genera diſcernere, & ad ea conſilium accommodare debuerat. In poſteriore genere particulas fingere more Carteſianorum, quae molliculae facile diffindant terram molliorem, minus facile duriorem; non eſt beati valde ingenii. Simile iudicium de priori genere ferre, cuiuis licet.

POST ad notas aliorum, ſi quae aut nobis cum veritate minus conſentaneae videantur, aut ab aliis fuerint accuſatae, meam adſcribam ſententiam. Ad Catonis cap. 37 exempli gratia, addidit Victorius, *Vetus haec eſt lectio, quam probamus. Degere cum plures ſignificationes habeat, valet etiam detrahere, quemadmodum teſtimo-*

nio

ſeruorum. imo ne communis quidem familiae cella camino vtebatur, niſi forte raro.

8 Status controuerſiae hic recte noſcitari debet, quem pro breuitate noſtra ſatis indicanimus.

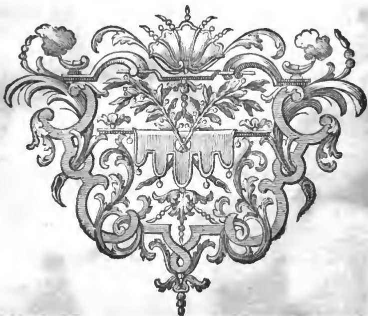
9 Omne quidem ſemen laetis in agris magis inualeſcit, quam in macris: ſed eſt quoddam genus, quod facultatem hanc praecipuam & prorſus admirabilem habet; ita vt reliqua genera prae illo nihil ſint.

10 Nam

nio Nonii cognoſcimus, *& auctoritate Plauti*, *qui ab eo adducitur*. Nos adiiciemus, vt ſignificatio haec verbi *degere* certa ſit & fortaſſis vnica, [10] eam tamen ad Catonis orationem non eſſe accommodatam. Illud enim apertum eſt, infinitiuo nullum hic eſſe locum relictum. Primum enim Latini Graecorum dicendi rationem non ſequuntur. Deinde arbores *putatae* dici non poſſunt, de quibus ſarmenta nondum detracta ſunt. Late enim patet huius verbi vis, nec ad ſolam ſarmentorum refectionem adſtringitur. Denique in proclini eſt intelligere, e verbis *face e re* conflatum eſſe *facere*, quod mox etiam *digere* conuertit in *degere*, vt alterum cum altero congrueret. [11]

10 Nam *dego* eſt ex *deigo*, vt ex *coigo* factum *cogo*. *Agere* autem proprie eſt *fortreiben*, & hanc poteſtatem in compoſitis retinet. *Degere* igitur *laborem* eſt laborem depellere, *degere corium* eſt detractionem corii agendo & trudendo iuuare, vt a lanionibus quotidie fieri videmus. Haec vnica ſignificatio propria in translatione ſemper ſpectatur. Nam *degere vitam* reſpondet germanico *das Leben hinbringen*, quaſi dicas *das Leben fortreiben*; vti dicimus *er treibt ſein Weſen fort*. *Degere aetatem* pene eandem poteſtatem habet, ac *conſumere aetatem*.

11 Adde huc Popmae notam, qui *degere* pro *digere* poſitum eſſe, prior vidit.

VEGETII RENATI

ARTIS VETERINARIAE,

SIVE

MVLOMEDICINAE

LIBRI QVATVOR.

OPVS SANE IN REBVS MEDICIS

MINIME ASPERNANDVM.

SERENISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI

D N. FERDINANDO, REGI HVNGARIAE, BOHEMIAEQVE, ARCHIDVCI AVSTRIAE, DVCI BVRGVNDIAE, ETC.

DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

INTER tot, tamque varios & ancipites fortunae casus, quos infracto hucusque animo superasti, Ferdinande Rex Serenissime, illud merito in te miramur omnes, quod in ea aetate constitutus, ita animum institueris, vt neque in rebus prosperis audaciae, neque in aduersis timiditati vnquam indulseris. Nam tot iam partis abs te triumphis, nihil immoderate, nihil arroganter egisse visus es. Sed ne in ipso quidem bellico furore mentem Tuam passus es a recta ratione dimoueri, quod heu nimium multis contigit, alioqui laudatissimis viris, magno suo, suorumque malo. Alios non paucos bellum ipsum exitialis rerum humanarum pestis, inhumanitatem, feritatem, & crudelitatem docet. Tu contra in ipsis bellorum tumultibus mansuetior, in militia reddi cultior videris. Quam rem maiore etiam admiratione dignam facit Celsitudinis atque dignitatis Tuae consideratio. Tu quippe citra omnem controuersiam post Caesareum numen secundum in rebus humanis obtines locum. Quem quidem ita & magnanimitate & gratia tueris, vt nemo videri possit eo obtinendo dignior. Intellexerunt hoc Bohemi & Hungari, quibus nec visus antea, nec plene cognitus inter tot vndique competitores dignissimus es iudicatus, qui vtriusque regni gubernacula susciperes. Mirantur multi Cn. Pompeium, quod Mithridatem regem 70 regnorum cum tota fere Asia, natura imbelli; Marium, quod Cimbrorum colluuiem: Caesarem, quod Gallos agrestes tunc homines bello superarint. Te adhuc puero Sueuorum gens, quorum vires ipsis aliquando Romanis formidabiles erant, Tuo, id est Austriae Imperio accessit, idque felicissimo quodam auspicio, videlicet vt ex tam auspicato exordio Regni Tui, homines intelligerent, ipsos aliquando, ditionis Tuae terminos longe lateque propagandos esse. Venetos gentem totius Italiae florentissimam, ad conditiones

acceptandas sola nominis Tui auctoritate compulisti, receptis oppidis aliquot, quae Maximiliano Caesari, iniuste ablata, iure debebantur. Accesserunt etiam finibus Tuis pars lacus Benaci, nec non alpium, ac Fori Iulii loca quaedam per Venetos iam dudum violenter occupata. Heluetios multo iam tempore graues illis, quos eo in tractu Tibi habes subditos, facile contines Tua auctoritate, satius iudicantes, quietem agere, quam quicquam quod tu violari nolis, attingere. Vngaricum bellum, quod praedonis illius Reguli inuidia exarserat restinxisti, vt prius quam copiae Tuae, ditionis illius fines attigisse crederentur, ille iam toto regno pulsus exularet. Sunt haec quidem argumenta summae fortitudinis & prudentiae, maioris etiam felicitatis Tuae. An non videmus hoc agere Deum? vt Caesarea Maiestas ac Tua Celsitudo tantum emineant potestate, quantum modestia & bonitate excellitis. Amisit nuper Germania decus & ornamentum suum Diuum Maximilianum auum vestrum, cuius in re bellica non inferior Scipione, virtus atque industria habebatur: Amiserat ante Philippum patrem, adeo amabilem & charum omnibus mortalibus, vt pulcherrimum Titi & Vespasiani elogium illi iure competierit, Deliciae generis humani; sed Deus qui nunquam deest rebus humanis, quanto cum foenore, quod periisse videbatur, resarciuit, excitans nimirum duo ornamenta, duo humani generis praesidia, quorum auspicio, boni ad excolendas virtutes accendantur, mali vero benefacere discant. Sed haec epistolaris non comprehendit angustia: celebrabunt ea, quibus & plus otii & ingenii erit. Aperuisti Tu vel solus campum patentissimum, vbi & ingenium & eloquentiam exerceant omnes eruditi. Sane iniquum fuerit, nos ita suspicere antiquitatem, vt nostra, cum non sint inferiora, contemnamus. Ego, ne inter aulicos Tuos, solus nihil agere videar, chartaceum munusculum Tuae offero Serenitati, Vegetii inquam Renati, eius qui de re militari libellum conscripsit, artis Veterinariae siue Mulomedicinae opus, multis seculis absconditum. quandoquidem equos habere & multos & bonos regii decoris esse videtur, quos non tam ad pompam, quam ad res gerendas alere cordati homines solent. Qua in re Mulomedicorum opera minime contemni debet. Hoc itaque opusculum Beato Rhenano, nec non Ioanni Emmeo, conterraneo meo, viris cum eruditis, tum mihi amicissimis, primum commisimus, vt illorum opera castigatum exiret in vulgus. Nam erat propemodum infinitis locis corruptum. Verum cum Beatus ille variis obstrictus negotiis muneri obeundo adesse non posset, solus Emmeus, non absque summis laboribus, operi castigando manum applicuit. Huius igitur industriae debetur, quod ab infinitis vindicatum mendis nunc prodit in lucem. Tu vero Serenissime Rex Ferdinande, vt illos Tui gratia potissimum susceptos labores recompenses, bonas literas, quique illas sincere colunt, pro regia indole Tua,

quem-

quemadmodum hactenus fecisti, ornare & tueri non desinas. id enim Tuis pulcherrimis factis, non parum splendoris adiiciet. Interim Deum Opt. Max. precor, vt imperium Tuum, perpetua felicitate decoretur ad honorem Dei, & vtilitatem Reip. Christianae. Meque Tibi obsequiosissime commendo, Ferdinande Regum Illustrissime. Ex arce nostra Bedburtina, quarto Nonas Iulii Anno Domini M. D. XXVIII.

E. R. MAIESTATIS TVAE

deditissimus & obsequentissimus

HEREMANNVS COMES A NVENARE,

PRAEPOSITVS PRIMARIAE AEDIS COLONIENSIS.

SAMBVCI DEDICATIO.

GENEROSO ac Magnifico D. Rudolpho Khuen de Velasii, Domino in Lichtenberg & Gandegg, Libero Baroni in Lengpach, Maximil. II. Imperat. a Consiliis, Cubiculario, ac supremo eiusdem agasonum stabulique Magistro, reuerendiss. archiepiscopi Salzburgen. Fratri germano, Musarum literarumque patrocinio, IO. SAMBVCVS, Pannonius, hoc P. VEGETII de Veterin. medicina opus ante ANNOS L MVTILVM CORRVPTVMQ. EDITVM, nunc vero a se ex VV. CC. PLVRIMIS IN LOCIS EMENDATVM AC RESTITVTVM DD. Viennae ipsis Kal. Quinctil. M D LXXIV.

VEGETII RENATI ARTIS VETERINARIAE, SIVE MVLOMEDICINAE

PRAEFATIO.

MVLOMEDICINAE apud Graecos Latinosque auctores non fuit cura postre-
ma. Sicut enim animalia post hominem, ita ars veterina [a] post medicinam
secunda est. In equis enim ac mulis & adiumenta belli & pacis ornamenta
2 consistunt. Sed quoniam [b] minus dignitatis videbatur habere professio, quae
pecudum promittebat medelam; ideo [c] minus splendidis exercitata [d], minus [e] eloquenti-
3 bus collata docetur in libros [f]. Licet proxima aetate & Pelagonio non defuerit, & Co-
lumellae abundauerit dicendi facultas. verum alter [g] eorum cum rusticae praecepta con-
scriberet, curas animalium leui admonitione perstrinxit: alter omissis signis causisque
4 morborum tam magnae rei fundamenta neglexit. Chiron vero & Absirtus [h] diligentius
cuncta rimati, eloquentiae inopia ac sermonis ipsius vilitate sordescunt. Praeterea indi-
gesta & confusa sunt omnia, vt partem aliquam curationis quaerenti necesse sit errare per
5 titulos cum [i] eisdem passionibus alia remedia in capite, alia inueniantur in fine. Addi-
tur [k] etiam quod studio lucri quaedam ita sunt compositae potiones, vt pretium enorme
contineant, & curae taxatio animalis aestimationem prope videatur aequare: vt [l] ple-
rumque aut parci [m] homines, aut certe prudentes, animalia sua canibus [n] dedant, aut [o]
6 a damnosa curatione dissimulent. His & talibus rationibus inuitatus [p], cum ab initio
aetatis alendorum equorum studio flagrarem, hanc operam non inuitus arripui, vt con-
ductis in vnum Latinis duntaxat auctoribus vniuersis, adhibitis etiam mulomedicis, & me-
dicis non omissis (nam mulomedicinae doctrina ab arte medicinae non adeo in [q] multis
discrepat sed in [r] multis plurimisque consentit) in quantum mediocritas ingenii patitur,
7 plene ac breuiter omnia epitome [s] congererem. Nam si laus prima medicorum est ge-
nus aegritudinis in homine reperire, qui passionem suam & manu potest & voce signa-
re [t], quanto magis in mulomedicina necessarium creditur [u] genus aegritudinis nosse,
cum mutum sit [x] animal & non possit proprium indicare languorem & ab imperitis ad
opus aliquod laboremque cogatur, geminumque [y] subeat ex morbo & fatigatione discri-
8 men; aut certe neglectum inueterata aegritudine nequeat sero [z] curari. Sic Mantua-
nus poëta diuino ore testatur: *Morborum* [a] *quoque te causas & signa docebo.* Absque
dubio

VARIETAS LECTIONIS ET NOTVLAE.

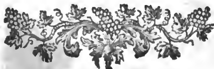
a) *veterinaria C. m. S.* b) *quod m. S. quo C.* c) [*a*] inf. *S.* d) *exercitas C.* e) *minusque C.* f) *libro scilicet C.* g) *alius C.* h) *Asurrius al. Apsyrtus C.* i) *de* inf. *C* k) *Addetur C.* l) *ac C.* m) *pauci C.* n) *casibus C.* o) *& annos a C. aut damnosam curationem.* Rectum videtur, *& damnosam curationem.* p) *inrit. C.* q) *in* om. *C.* r) *in plerisque C.* s) *epitomae digerere, & signa morborum omnium declarare C.* t) *significare S.* u) *credetur C.* x) *mutum animal proprium non possit C.* recte. y) *Sic geminum sub. F.* z) *sero* om. *C.* a) *Morborumque & F.* vt nos ex *Corb.* ita *Virg. Go.* 3, 440.

b) *nu-*

dubio autem omnis cura vacabit [b], si [c] genus passionis ignoretur [d]. Ex inani persuasio- 9
ne illud generatur incommodum, vt honestissimus quisque erubescendum ac vile
credat iumentorum nosse medicinam. Primum nullius rei scientia vilis est. Nam cum [e]
humanae vitae conuersatione aliud fugiendum [f] aliud vero sequendum [g]; non est perfe-
cta peritia [h], nisi quae [i] vtraque cognouerit. Deinde, quis aestimet erubescendum ta- 10
lem peritiam, quae damna submoueat? Nam sicut incolunitas iumentorum habet lu-
crum, ita eorum interitus afferre videtur incommodum. praesertim cum mancipia,
quorum plebeia curatio non putatur, saepe vilioribus pretiis, quam equi vendantur aut
muli. Postremo [k] siue ad vehendos locupletes aptos, siue in circi contentione victores, 11
siue in praeliis (vt ita dixerim) probatissimos bellatores, acerrimum studium amorem-
que constat habere [l] dominorum. Nec immerito voluptati natum animal aut [m] saluti,
gratiam meretur ab homine. Quis autem nosse curas iumentorum erubescendum putet 12
cum optima iumenta habere gloriosum sit? Quis vituperationi det id posse curare, quod
laudi ducitur possidere? Forsan ipsa opera mulomedicorum videtur abiectior, notitia 13
autem curationis non solum honestissimis, sed etiam disertissimis conuenit, vt prouisio-
ne & ordinatione sollerti curatis animalibus, & damnis careant, & voluptatibus perfru-
antur. Sed alii morbi sunt, qui ea tantum animalia, quae occupauerunt, vexant: alii 14
etiam [n] ab vno vel paucioribus, quae pereunt, in plura, quae pariter stabulantur vel
aluntur, in totos saepius greges saeuissima contagione transmigrant, vt quamuis sanum
animal intra breue tempus, alienae aegritudinis afflante vicinia, repente depereat. Re- 15
ctius est ergo eorum prius morborum & signa & causas praedicere, curasque monstra-
re, qui quodam transitu pluribus nocent. nam aduersus maiora dispendia, maiorem sol-
licitudinem oportet impendi. Prima igitur iumentorum vtilitas est domini, vel procu- 16
ratoris, vel pastoris ipsius amor atque diligentia. COMES enim semper est affectio-
nis, industria: & incolumia [o] cupimus quaecunque diligimus. Domita animalia aut
praesepibus aluntur, aut pastu: indomita latioribus nutriuntur in saltibus. Quotidie er-
go, vel frequentissime speculari conuenit habitum iumentorum. nam diligentibus mor-
bus ipse se prodit.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTVLAE.

b) *nutauit* C forte *nutabit*: *vacabit* forte ortum e glossa *vacillabit*. c) *se* C. d) *ignori* C. forte fuit *ignores*. e) [*in*] inf. S. & C. f) *sit* inf. C. g) *sit* inf. S. h) *sapientia* C. i) *qui vtrumque* C. qui ab hac voce deficit vsque ad *1, 12, 1.* *vtroque cognito* S. k) [*circa equos*] inf. S. l) *esse* S. m) ita *F.* in margine ex *MS. animal* (*salutis*) *F. S.* n) *licet ab vno S.* & in margine, *licet ab vno coeperit, in plures, qui pariter in eodem stabulo aluntur et.* o) [*semper*] inf. *S.*

ELEN-

ELENCHVS TITVLORVM CAPITVM

LIBRI PRIMI.

CAPITA LIBRI II.

27. De

SEQVVNTVR MEDICAMENTORVM
GENERA QVAEDAM, AD FINEM
QVARTI LIBRI
ADIECTA.

VEGE-

VEGETII RENATI
ARTIS VETERINARIAE,
SIVE
MVLOMEDICINAE,
LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

CONTINVO animal quod valetudo tentauerit, triſtius [a] inuenitur, aut pigrius,
nec conſueto vtitur ſomno, nec ſolito ſe more tranſuoluit, nec requiem vt aſ-
ſumat accumbit, nec deputatum cibum aſſumit ex integro, & [b] potum aut in-
temperantius accipit, aut omnino faſtidit, ſtupentibus oculis, auribus flacci- 2
dis, erecto viſu [c], turpi pilo, exhauſta ſunt ilia, fit ſpina rigidior, anhelitus crebrior
aut grauior, [d] os aſperum & ſolito ſeruentius, tuſſis aliquando lenis, aut grauior, in-
ceſſus ipſe, quo maxime notatur, ſegnis ac nutans. Cum huiuſmodi ſigna in iumento 3
vnum vel plura conſpexeris, ſtatim illud ſeparabis a caeteris, vt contagionem non inſe-
rat proximis, & facilius in ſolo iam cauſa morbi poſſit agnoſci. Si diligenter habitum, 4
poſt vnam, ſecundam, vel tertiam diem ab illa moeſtitia fuerit abſolutum, nihilque re-
ſederit in corpore ipſius, quod putetur ambiguum, ſcito ex leuioribus cauſis illam veniſſe
triſtitiam, & animal conſuetudini priſtinae eſſe reddendum. Nec explorandi omittatur 5
intentio. nam frequentius inſpici debet & cautius, quod ſemel coepit eſſe ſuſpectum [e].

II. MORBORVM quidem diuerſae ſunt paſſiones [a], ſed vno generali voca-
bulo continentur, quod ab antiquis malleus nominatum eſt, ipſa appellatione vim cladis
periculumque teſtantes. Sunt autem ſpecies mallei numero ſeptem: humidus, aridus, 2
ſubtercutaneus, articularis, elephantiaſis, ſubrenalis, farciminoſus. Signa [b] omnium
dicamus.

III. HVMIDVS morbus eſt, cui de naribus pro mucis humor defluit male olens, & ſpiſſus, colore pallido. Huius [a] grauatur caput, oculi lachrymantur, & ſtridet pectus, fit gracilis horrentibus pilis, triſtis aſpectu: quem profluuium atticum [b] veteres vocauerunt. Quandocunque [c] autem ſanguinolentus humor vel croco ſimilis per nares fluere coeperit, iam inſanabilis eſt & vicinus morti.

IV. ARIDVS autem morbus his agnoſcitur ſignis. Nullus ei per nares ſupra ſolitum humor emanat; ſuſpirat tamen grauiter, & nares habet extenſas. ilia curuabit [a] intrin-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. I.] a) *moeſtius ingreditur S.* b) *potum autem aut intemperantius appetit S.* c) *viſitur pilo S.* d) *os aſperum — grauior* om. *F.* e) *ſpectandum M. S.* [C. II.] a) *ſpecies S.* b) *Signa* om. *dic.* om. *V. C.* teſte *S. M.* [C. III.] a) *habet grauatum S. M.* b) *atrum S.* vid. *1, 17, 18.* c) *cuicunque S. M.* [C. IV.] a) *cauabit S.*

intrinsecus, & contractionem spinae duritiamque patietur. testiculi eius ita substringuntur, vt apparere vix possint. cibi parcior, bibendi appetentior vltra morem. propter quod pulmone siccato, internum patitur ardorem. tensis oculis in obliquum respicit, nec [b] facile cubet [c]. Hunc [d] suspirium vocant & insanabilem, nisi ab initio festina curatione subueneris.

V. SVBTERCVTANEVS morbus autem his proditur signis: Vulnera [a] in corpore eius scabiei similia nascuntur, ex quibus humor effluit liquidus & viridis, qui pruriginem mouet, vt scalpere parietibus vel columnis animalia saepe fricare compellat, quo [b] vlcera corticem ducent [c]. Huic nec humor per nares emanat, nec anhelat, nec cibum recusat, nec respuit potum. propter quod diu viuit [d]. Et ideo si cura non de-
2 sit, ex hoc plurima iumenta liberantur. Quidam vero scabiem subtercutaneum morbum dicere tentauerunt, quod similia supradictis signis videatur ostendere, & contagionem transferre per proximos, & tardius sanari. Sed quia nec necem, nec gregi infert facile periculum, a pestiferi illius mallei societate discretus est, & seorsum ab illa dicetur.

VI. ARTICVLARIS autem morbus, quem ἀρθρίτην [a] Graeci vocant, per haec monstratur indicia. Interdum paucis, interdum plurimis diebus ab articulis claudicabit, vt aut ictu calcis animalis alterius percussus, aut negligentia impactus, aut saxo vel fuste videatur elisus. Sed haec solet esse distantia, vt [b] illa quaelibet laesio loco figa-
2 tur, haec autem passio, quia erratica est, subito ad pedem alterum migrat. Praeterea ossibus astringitur cutis, & ad [c] tactum tractanti dura resistit. Rigescit [d] spina, corpusque contrahitur, pilus [e] erectus & horridus, ac deformis aspectus, macie corpus affectum. & quamuis non recuset alimenta, nec curat si desint: indies tamen deterior fit & tristior, difficulterque [f] curatur.

VII. FARCIMINOSVM vocabulum ex genere passionis euenit. Huiusmodi deprehenditur argumento. In lateribus & in coxis, & in verendis quoque partibus, & praecipue in iuncturis membrorum, vel in toto corpore, collectiones inflantur: rursumque his velut sedatis, aliae renascuntur: cibum potumque ex more recipiunt, ma-
3 crescunt tamen, quia digestio eis plena non prouenit. hilares aspectu, sanisque similes creduntur ab indoctis artis mulo medicinae, quia exterius agitur causa: quibus imperitia artificum sanguinem festinat auferre. Sed contraria ista curatio est. nam affectis farcimino, quidquid superest virium, tollit [a]. In initio tamen, ne morbus increscat, vel in fine, cum iam vires redire coeperint, emissio sanguinis iuuat.

VIII. SVBRENALIS morbus non minus nomine, quam ipsa passione monstratur. Nam animal velut renibus laesis, a posteriori parte deficiens, prodit mortiferae necessitatis indicium. tussiet grauiter, horrebit aspectu. cutis duritia ex spinae rigore proditur. parcius potum, parcius adpetit cibum. Huic quia tota vis morbi possidet lumbos, a femoribus incipit prima curatio.

IX.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

b) *hoc facile curabitur S. M.* c) *cacabit F.* & *S. M.* quod non contemserim: opus enim ad eam rem nixu pulmonum. d) *Habens suspirium notat insanabile.* [C. V.] a) *Vlcera S. M.* rectius. b) *quae S.* c) *durant S. M.* d) *bibet F.* [C. VI.] a) *ἀρθρίδην F.* Debebat ἀρθρίτιδα. b) *quod illa passio subito ad pedem alterum migrat. S. M.* c) *adtactum S.* *ad tractum F.* d) *(in) inf. S.* e) *pilis erectis & horridis S. M* f) *laborioseque S. M.* [C. VII.] a) *tollitur S.*

[C. IX.]

IX. Elephantiasis autem dicitur ex similitudine elephantis, cuius
naturaliter pellis dura & aspera, morbo nomen & in hominibus, & in animalibus dedit.
Cuius signa haec sunt. In toto corpore vredo nascitur, praecipue in dorso, squamas 2
similes corticibus facit. In naribus, in pedibus etiam, & in capite, papularum feruor
emergit, vel ozoenae asperiores frequenter oriuntur. Priusquam haec ostendantur in- 3
dicia, ventre soluto erit, & marcescit [a], & aspere tussiet. Cuius os totum cum lingua
asperum & simile creditur esse combusto. Quae passio pullis a matre depulsis ple-
rumque perniciem consueuit inferre. Hunc diligenter curare cupientes, non ante de- 4
foris aliquo medicamento fouere contendunt, nisi prius, potionibus datis, pestis [b] eleue-
tur interior. Nam extrinsecus cepta [c] medicamenta morbum non eximunt, sed ad in-
teriora compellunt, & hac ratione periculum generant. In animalibus eiusmodi mor- 5
bo laborantibus generalia ista sunt vitia: tussis aspera [d] & crebra suspiria, spina contra-
cta & rigida, macies semper increscens, cum studium & alimenta non desinant [e], de-
missior ceruix, stupentes oculi, tardior incessus. Nunc signis omnibus generaliter sin- 6
gulariterque digestis, singulorum morborum speciales, propriasque curas oportet ad-
iungere. Post [f] haec de generali minutione singulorum, & adustione docens, conclu-
dam librum primum.

X. Malleus morbus si humidus fuerit, ita vt per vtramque narem virides
defluant muci, inter exordia caput eius adhibita curatione purgandum est ita; Olei
optimi vncias 3, liquaminis floris vnciam 1, vini veteris cyathos 3, sereno tranquilloque
die pariter commisces [a], & cum tepefeceris, infundes in naribus. caput religabis ad pe- 2
des, sensimque iumentum impeditum compelles incedere, vt omnis humor emanet.
(ad siphonem [b] autem paulatim infundes [c] non semel a [d] cornu). Quod si sanguis post- 3
modum coeperit fluere, nihil timendum, sed potius sciendum est, animal legitime fuisse
purgatum. Post quod seuum caprinum resolutum oleo miscebis, sic infusis [e] naribus
exulcerationis illius mitigatur asperitas. Radicem [f] quoque laseris tonsam [g], & per 4
fistulam vento naribus insitam, vt sternutum prouocet, adhibere commodum est. Ca- 5
put etiam extrinsecus auriculasque oleo calente diligenter perunges, & lana cerebro in-
dita, ab omni perfrictionis necessitate munibis. Nasturtii quoque semen bibendum da- 6
bis ex aqua. Praeterea potionem dabis, qui [h] diapenton vocatur, & hac ratione confi-
citur: Murrae [i], gentianae, aristologiae [k] longae, baccis [l] lauri, rasuras eboris bene tri-
tas & cribratas aequis miscebis ponderibus, seruabisque. Exinde prima die vnum co-
clearium cumulatum cum sextario vini veteris, secunda die vnum & semis, tertia au-
tem die duo coclearia tepefacto mero aspersa, & diligenti agitatione permista dabis ad
cornu. Postea ex ceruice de matricali vena sanguinem detrahes, permixtumque acer- 7
rimo aceto, omne equi corpus perunges [m], & contra pilum diligenter fricabis, vt ad
simi-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. IX.] a) forte *marcescet.* b) *pus euellatur interius S. M.* c) forte *coepta*, an *capta?* d) *asperior S. M.* e) *desint S. M.* f) Hinc ad finem cap. deesse in V. C. notat *S. M.* [C. X.] a) *commiscebis S.* b) *scyphonem S. M.* c) *infundens S. M.* d) *ad S. M.* e) *infusum S. M.* f) *Item, accipe febrifugam, & asari radicem, & fac pulverem, quem naribus per fistulam insuffla, vt sternutet. multum prodest. S. M.* ex V. C. g) *tunsam* coni. *Morg. IV, 4.* h) forte *quae diapente:* vid. Index. i) *myrrhae troglitae. S. M.* forte *Troglodytitae.* vid. *2, 22, 5.* Haec optima. *Diosc. 1, 77.* Sed neque contemnenda lectio Sambuci marginalis. Ostendit enim Salmasius ad Soli. *p. 894, b. G.* in optimis Aëtii & aliorum libris Τρωγλῖτιν μύῤῥαν esse, pro τρωγλοδυτικῆς, ipsamque adeo gentem τρωγλίτας esse dictam. Monuit me huius rei Io. Zachar. Platnerus Medicus Excellentissimus. k) forte *aristoloch.* l) *bacca S.* m) *perfundes S. M.*

n) *aestate*

8 similitudinem glutinis adhaereat. iumentum quoque in loco calido constitues. Si ci-
bum fastidit, statim [n] duntaxat farinae hordeaceae sextarium vnum quinque sextariis
aquae permixtum equo dabis in potu. Triticeam quoque farinam simili mensura &
ratione offeres ad bibendum Si autem fastidit, non ideo aliud dabis, quousque [o] hoc
9 ex ista necessitate sanitatem percipiat. De palato quoque postea sanguinem detrahes,
vt omni ex parte, si qua morbus praegrauare coeperit, releuetur. Scito nisi diligenter
occurras, hunc esse periculosissimum morbum. Nam cito in suspirium, hoc est, an-
helitum transit, & spem omnem salutis excludit.

XI. Aridus vero morbus, qui & suspiriosus praecipue dicitur: & hic ne-
gatur a quibusdam posse curari, propterea, quod phthisi, quae hominibus mortifera est,
similis inuenitur. Quotidie enim macie crescente, exilior redditur, penitusque [a] sicca-
2 tur. In omni autem ratione medicinae, facilius est quae abundauerint diminuere [b],
quam quae videntur deesse supplere. Salus tamen iumentis etiam in hac passione prae-
3 statur, si inter principia possit occurri. Sanguinem siccis detrahere contrarium est.
Sed vino & oleo sufficienter admixto & tepefacto, perungendum toto corpore animal
est, ita vt caput & maxillae, & extrinsecus fauces eidem largius infundantur, & contra
pilum vsque ad sudorem diutissime confricentur. Intrinsecus autem a prima die hac
4 potione curandum est. Succum ptisanae, adipem suillum remissum, & amilum [c] ex
melle passoque decoctum per cornu in potione dabis, vt canalis gutturis eidem, maxilla-
5 rumque compago laxetur, quam siccitas astrinxerat morbi. Quo facto, in loco calido
stabit. Infusum hordeum herbamque viridem, si inuenta fuerit, debet accipere, vt omni
6 ex parte periculosa ariditas temperetur. Consequenter talis eidem potio praeparetur.
Passi optimi sextarium vnum, iridis Illyricae vnciam vnam, piperis nigri semiunciam,
croci scrupulum, mirrhae trigonitis [d] semiunciam, pollinis thuris vnciam vnam, oua cru-
da quinque pariter mixta prima die dabis ex integro, ita vt per triduum ipsam misceas
7 semper & offeras, vt tam grauis morbi asperitas, potionis dulcedine mitigetur. Post
haec, melle, butyro, axungia, salibus, & picula [e], offis pro aequa omnium portione confe-
ctis, succo ptisanae ac passo inuolutis, adtinctum animal replebis, [&] die prima quin-
8 que pillulas, sequenti septem, tertia die nouem daturus ex more. Expensis autem his,
nec vngere cum vino & oleo tepefacto desit industria. nam amarissimus morbus cum
sit, aliter non potest, nisi amaris potionibus solui. Contraria enim non nisi con-
9 trariis medicinis curantur. Potionem diapenten [f], sicut superius monstratum est, non
solum per triduum cum vino, sed per dies plurimos dabis, vt tantum discrimen possit
10 euinci. Quod si grauior tussis & strangulans vrgebit, accipe fabae fractae sextarium
vnum, seui caprini vncias tres, allii [g] capita maiora tria, permixta decoques, & cum passo,
11 vel succo ptisanae hordeaceae tepidum dabis ad cornu. Quod si tardius profecerit ista
curatio, ficus siccae pondera [h] duo diligentissime tundis [i] in pila [k], foenugraeci sextarium
decoques, quousque aqua ad medietatem veniat, post colabis, & foenugraecum in mor-
tario

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

n) *aestate F. & S.* al. *statim* vterque in marg. o) *quam hoc ex necessitate sitis. S. M.* [c. XI.] a) *pastusque S. M.* b) *adimere S. M.* c) *f. amylum.* d) suspecta vox editoribus: *draganti S. M.* forte *Troglodytidis vid. 1, 10, 6 no. i.* e) Ita coniicimus. *paululaophis* F. cum nota vitiatae scripturae; *piculam salem S. M.* Pix phthisicis commendatur *Diosc. 1, 94.* f) forte *diapente.* sed vid. Ind. g) *scorodon S. M.* h) *duas partes S.* i) *tondis F. tundes S.* k) *in mortarium. deinde addas alli gallici* [f. anagallici] *vncias III & tam rutae quam Appii fasciculos ternos, quibus pariter in mortario missis, & diligenter contritis, addas draganti vncias II, & aquam, in qua foenum Grae-*

tario cum ficu conteres. allii quoque vncias tres contundes similiter in mortario, & tam
rutae quam apii fasciculos ternos: quibus omnibus pariter mixtis, diligenter tritis, ad-
dis dracontii vncias duas. Aqua in qua foenugraecum coctum fuerit, superfundis, po- 12
tionemque facias, quae per cornu possit effluere: quam etiam tussientibus vel vulsis aut
ruptis animalibus per triduum dabis. Sequens remedium ad [l] aridum morbum: Inter [m] 13
nares iumenta scalpello [n] secabis, & aquam frigidam per [o] fistulam latam eius ori suppo-
nes, naresque ipsius [p] assidue diebus plurimis merges, vt suspirium distabescat in aqua.
Potionem quoque ei quotidie dabis huiusmodi. Succum ptisanae cum seuo [q] caprino de- 14
coctum, sextarium vnum, sulphur [r] viuum, thus quoque masculum aequis ponderibus
deteris atque commisces: ex eo coclearea singula diebus singulis cum ptisana permixta de-
fundis ad cornu. Cum autem coeperit esse validior, de ceruice sanguinem detrahes, ad-
ditoque aceto animal perfricabis.

XII. SVBTERCVTANEVS morbus, cum [a] humor pestifer intra [b] corium
& viscera commeat [c], hac ratione curandus est. Fistulam [d] ei facies vel cauterium, in-
ter armos eius & ventrem loco consueto ad [e] mensuram incisa cute, die sereno, & si [f]
spa ium est, luna minuente, indis vt mos est, per quam omnis e [g] visceribus humor
educitur, coloris [h] aurei vel crocei, languoris [i] tabe corruptus. Quae si minus [k] tra- 2
xerit, radicem herbae tithymalli [l] eodem [m] vulnere inseres septem diebus, quae residuum
virus educat. Est & aliud remedium. Radiculam quam [n] quidam consiliginem vocant,
quidam pulmonaceam [o], qua mulo medici frequenter & [p] bubulci vtuntur, in pectore
animalis hac aegritudine laborantis eatenus pones, vt acuto cuprino [q] circines locum.
Postea [r] corio perforato radiculam interseris [s]. quae ibidem sponte tamdiu permanebit, 3
quousque cutis quatenus cuprino [t] signata, in putredinem sit versa, & a toto corpore
ad illum locum humor trahatur [u], & per vulnus emittatur [x]. Hinc [y] potionem [z] dia- 4
penten superius designatam, cum vino veteri optimo, per triduum, vel si necessitas [a]
erit, per dies plurimos dabis. Apium quoque viride, & baccas lauri, vel [b] istae res si
non inuenirentur [c], lauri & cucumeris siluatici folia [d], per partes minutissimas conci-
des, hordeoque miscebis, vt [e] animal [f] sicut e [ff] potione diapente [g], ita ex cibo sentiat
medicinam. Huic tamen aquam tepidam cum farina hordeacea vel triticea dare te 5
conuenit, & in [h] loco tepido stabulare. Nam frigus humoris [i] augmentum est, & [k]
reumatis. Cibum quoque magis siccum quam viridem in hac passione debet accipere, &
exerceri vehementer, vt sudore siccetur humor infestus.

XIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

Graecum coctum fuerit, superfundens S. M. l) *in* S. m) *intus* S. M. n) *sagittella* S. M. o) *fistula latiori* S. M. p) *ipsas* S. M. q) *sero* S. M. r) *sulphur. vinum* F. *vinum & infundis per cornu* S. M. [C. XII.] a) *cui* S. M. b) *inter* S. M. c) *meat* S. M. d) *fac incisionem* S. M. e) *& mensura in cute* S. M. f) *& fit lunaris incisio* S. M. g) *de* S. M. Pergit M. S. Corb. i) *longiori* S. M. k) *non bene laboraret* S. M. Glossa vt videtur barbarica, qua illud *traxerit*, quod fistulae opus *est*, explicatur. l) *tytimali* F. *tytimallei in* C. m) *impone* S. M n) *vnam hellebori nigri perforato corio inseres, quae ibidem sponte sua permanebit, quousque cutis signata decidat in putredinem versa. ex toto enim corpore ad illum locum humor attrahitur, & per vulnus emittitur* S. M. Conf. *Colum.* 6, 5, 4. o) *pulmoniciam* C. p) *& bub.* om. C. q) *cypr.* C. r) *postmodum p. c.* C. s) *inseras* C. t) *cypro fuerit signata decidat in putr.* C. u) *attrahitur* C. x) *emittitur* C. y) *Huic* S. M. z) *sup. design. quae vocatur diapente* S. M. C. a) *necesse fuerit* C. b) *folia* inf. S. *vel si ista inueniuntur folia & cucumerem siluaticum per partes* C. c) *baccae* inf. S. d) *radicem* S. M. e) *& animali languido pro cibo dabis, sicut potionem diapente pro potu. Huic tamen* S. M. f) *languidum* inf. C. ff) *ex* C. g) *diapenton* F. h) *in* om. C. i) *humorem auget* S. M. k) *& reum.* om. C.

[C. XIII.]

XIII. Articularis morbus his declaratur signis [a]. Claudicabit alternis [b] pedibus, modo prioribus, modo posterioribus, & quasi tumor eidem in articulis circa coronas, vel certe in genibus apparebit. propterea quod pestilentia morbi corruptus sanguis
2 neruos & venas implet, & [c] laedit atque debilitat. Huic sanguinem primo de ceruice, hoc est, de matricali vena, detrahes: quem aceto acerrimo permixtum per totum animalis corpus induces, ita, vt illa [d] loca, quae vexata sunt, diligentius vngas [e]. quia creditur sanguis emissus e corpore, & corpori rursus cum aceto impositus [f], vitia mor-
3 bosa siccare. Quod si vel [g] in genibus, vel articulis se morbus ostenderit, de eisdem locis sanguinem detrahes, cui adiicies cretam [h] cimoliam, id est, albam, vrticae [i] libram, tres sextarios aceti, cimini triti libram, resinae frixae libram, picis liquidae libram, salis communis pugillum, stercus [k] bubulinum recens, quantum creditur posse sufficere. ex
4 hoc vbicunque tumor apparuerit, diligenter saepius illinies [l]. De palato specialiter sanguinem detrahes, ne contagio caput occupet. Ab armis quoque deplendum [m] est, si in [n] prioribus pedibus claudicatio [o] apparuerit. Vel certe de coxis auferendus est san-
5 guis, si a posterioribus coeperit claudicare. Dabis quoque ei [p] potionem aduersus omnes morbos probatissimam [q]. Centauream, absinthium, peucedanum [r], serpillum [s], sagapinum, betonicam, saxifragam, aristologiam rotundam. haec omnia aequis pon-
6 deribus tundes [t] diligenter & cernes [u]. Si febrit [x] animal, cum aqua; si vero [y] non febrit [z], cum vino optimo dabis, vt singulis diebus per sextarium vini, vel aquae tepidae cocti praedicti [a] medicaminis singula [b] maiora coclearia plena & cumulata commisceas, & per fauces degeras [c], vt amaritudinem morbi herbarum amaritudo compugnans possit expellere.

XIV. Farciminosus autem morbus a [a] similitudine farciminis appellatus est: quia velut per [b] fistulas quasdam inter cutem & carnem corruptus humor emanat, & per totum corpus collectiones plurimas facit, & aliis velut minuentibus aliae rursum nascun-
2 tur. Sed [c] passio licet contagiosa sit, facilius tamen inter principia curabitur [d], quia interna [e] eorum adhuc sana sunt, sed corruptus humor ex morbo, inter cutem [f] & carnem versatur. Huic tamen [g] in initio, tantummodo, antequam incipiat marcescere,
3 aut in fine, cum iam [h] bene fuerit reparatum, detrahendus est sanguis. Nam in media passione si flebotomia [i] vti volueris, aegrotum animal nequaquam curabis. Sed collectiones quascunque fecerit, inuri rectis cauteriis conuenit; & vt efficacius prosint [l], cuprinis cauteriis est vtendum. quae vulnera pice liquida, admixto oleo & melle, curan-
4 tur. Potiones catharticas, vel nimis amaras debet [m] accipere, id est, diapente [n] cum vino, sicut superius dictum est, quae [o] ad omnia genera morborum animalium efficaciter prod-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XIII.] a) *indiciis* C. b) *pedibus diuersis* C. *ped. diuersius* S. M. c) *& laedit* om. C. d) *illa* om. C. e) *vnguas* C. f) *adpositus* C. g) *vel* om. C. h) *id est albam cimoliam, aceto sext. III, vsti aeris lib. I, cyminum tritum lib. I, resinae* C. *cimoliam, aceti sextarii III. item lib. vnam cimini triti, vel lib. vnam resinae, vel picis liquidae lib. I, salis &c.* S. M. i) *vsti aeris* rectum videtur. Facit enim ad vlcera. Vid. Diosc. *5, 87.* k) *ster. bub.* om. C. l) *interlines* C. *linies* S. M. m) *desplendus* C. *sanguis detrahendus est* S. M. n) *de* C. o) *clodinem* C. p) *eidem* C. q) *herbam* inf. C. r) *peuchidanium* C. s) *serp. sag.* om. C. & abesse notat a MS. S. M. t) *tondes* F. *tonde* S. vid. Morga. *IV, 4.* u) *cribra* S. M. x) *febriunt animalia* C. y) *vero* om. C. z) *febriunt, in vino optimo, ita vt* C. a) *praed.* om. C. b) *vnum cochlearium maius misceas* S. M. c) ita C. *digeras* F. S. *immittas* S. M. [C. XIV.] a) *ad similitudinem* C. b) *fistulis quibusd.* C. c) *Haec* C. & S. M. d) *curatur* C. e) *interiora* S. M. f) *carnem cutemque* C. g) *etiam initio antequam* S. M. h) *iam* om. C. i) *flebotomum vti circa eum si volueris, aegrotum animal curabis. Sed si coll.* C. l) *prosit cypr. caut studendum* C. m) *oportet* C. n) sic C. *diapenten* F. S. o) *quod* C.

p) *ra-*

prodesse consueuit. Praeterea radices [p] ebuli lib. 1 infundis [q] per triduum sextariis [r] tri- 5
bus vini optimi. Post [s] semiunciam optimi [t] aloës centaureae vnciam 1, opopanacis [u]
vnciam 1, diligentissime teres, & de illo vino, in quo ebuli radices infusae fuerint, sex-
tarium 1 mittes & tepidum per cornu dabis. Quam mensuram triduo custodire te con-
uenit, vt etiam per ventrem huiusmodi catharticis potionibus digeratur humor infestus.
Quem exercere [x] in cursu, quousque ad plenum sudorem veniat [y], saepius conuenit: 6
& curatum obseruatione praedicta, in pascua mittes [z], vt diu [a] noctuque aestiuo tem-
pore sub diuo [b] & libero aëre pascatur, quatinus & varietate herbarum oblectatus [c], &
solis calore siccatus [d], rursusque noctis aura & [e] rore contactus, facilius digerat
morbum.

XV. SVBRENALIS morbus vt periculis [a] plenus est, ita ad intelligendum
apertissimus inuenietur. Nam renes iumenti [b] occupat atque dissoluit. propter quod
animal in primis partibus alacre, posteriora [c] trahere consueuit. Huic hac ratione suc- 2
curratur [d]. De vtroque latere [e], vel de femore incisis competenti loco venis, copio-
sus sanguis emittatur [f], qui acri aceto permixtus [g] per omne corpus, & praecipue super
renes animalis inducitur. Potionem notissimam diapenten ad cornu per os debet frequen-
ter accipere. Sed & per anum calidissimis speciebus clysterii [h] ingestione curandum [i] 3
est. Aloës vnciam 1, pyretri vnciam 1, euphorbii vnciam semis, pulegii bene triti vn-
ciam 1, baccarum lauri vnciam 1, castorii semiunciam, seminis [l] sinapis vncias 3 [m],
salis triti heminam [n]: haec omnia diligenter contusa in tres diuides partes, & diebus sin-
gulis cum aqua, in qua furfures tritici decocti fuerint, tepida, sicut curae exigit [o] ratio,
quasi [p] singulos semisextarios [q], clystere per [r] intestinum animalis infundis, vt calefactis
intrinsecus renibus, resolutus humor possit per ventrem, cum stercore emitti. Praeter- 4
ea lumbi ipsius oleo laurino vino calido permixto confricandi sunt vehementer & saepe,
vt deforis [s] & intrinsecus acerbissima [t] passio possit euinci [u]. Cauteria quoque renibus
imponuntur, vt vis morbi ignis ardore siccetur. Danda quoque est potio octo [x] specie-
rum decocta, cuius in articulari morbo fecimus mentionem, quia [y] in omnibus efficaci-
ter prodest.

XVI. ELEPHANTIOSIS morbi causa [a] superius est indicata, cui talis est
adhibenda medicina, vt non extrinsecus vredinem, vel vulnuscula ipsius curare tentemus.
Nam morbus refugiet [b] intus, & penetrabit viscera, ac periculum gignet. Sed pri- 2
mum de matrice tollendus est sanguis, & acri aceto commiscendus; ac toto inducendus
est corpori. Postea de palato, & si vires permiserint [c], de caeteris locis, quae morbus
infestat, pro modo ac [d] tempore minuendus est sanguis, & cum aceto rursum impo-
nendus. Pulli autem a matre depulsi, & ad stabula religati, praecipue solent hunc mor- 3
bum

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

p) *radicis C.* q) *infundes C.* r) *libris S. M.* s) *post-aloës* om. *C.* t) sic omnes. u) *radicis panaces C. ad panacis S. M.* x) *exerceri in cursum quoque vsque C.* y) *ven.* om. *C.* z) *mitti C.* a) *die C.* b) *dio C.* c) *oblectetur C.* d) *siccetur C.* e) *a C.* [C XV] a) *periculi C.* b) *iumento C.* c) *vix* inf. *S.* d) *succurretur C.* e) *latere, vel de* om. *C.* & v. c. *S.* f) *emittetur C.* g) *mixtus C.* h) *clysteris iniectione C. S M.* i) *curandus C.* l) *semen C* m) *a fonitri* (forte *aphronitri*) ∽ *III* quod fere semper vnciae signum est, obseruatum etiam Eisenschmidio. n) EMEN C. o) *exiget C.* p) *quasi* om. *C.* q) *hinc lacuna in C. ad 16, 4.* [*per*] inf. *S.* r) *per* MS. non habet *S. M.* s) *& foris S. M.* t) *acerrima S. M.* u) *auerti S. M.* x) *de octo speciebus S. M.* y) *quae S. M.* [C. XVI] a) *discretio S. M.* quod praetulerim. nam signa tantum sunt indicata supra *1, 9, 1.* b) *refugiens intrinsecus penetr.* [*in*] *visc. S. M.* c) *patiuntur S. M.* d) *ac tempore* om. v. c. *S. M.*

e) *quia*

bum incurrere. quia [e] digestio cibi, qua in pascuis vtebantur, primae exercitationis [f]
4 aufertur [g], & nondum ad residendum robusti, ad praesepia stare coguntur. Elephan-
tiosi morbo, & omnibus mallei passionibus, non solum diapente, cuius experimentis [h]
indubitatae [i] sunt vires, & [l] sine quo mulo medicus mutilus est, sed haec quoque portio
5 praeparanda atque seruanda: Mirrae trigonitis [m] libram 1, thuris masculi lib. 1, corii [n]
mali Punici selibram, piperis vnciam 1, croci vncias [o] 6, acaciae rufae selibram, absin-
thii [p] Pontici selibram, serpilli libram 1, betonicae libram 1, centaureae libram 1, sa-
6 gapini [q] vncias 3, saxifragae vncias [r] 6, peucedani [s] vncias 6: haec omnia tusa & bene
cribrata, cum [t] melle optimo decoques, & in [u] vase vitreo vel stagneo [x] recondita [y]
seruabis. nam per [z] vetustatem magis valet. Ex quo medicamento singula cochlearia
cumulata, singulis animalibus morbidis, cum [a] sextario aquae calidae, & tribus vnciis
7 olei optimi permixta [b] per triduum dabis. Vbi proficere coeperit [c], cum [d] vino opti-
mo & oleo dabis, (sicut dictum iam [e] est) cochlearia singula continuis diebus. Ex
qua potione, non minus quam [f] diapente quolibet morbo correpta animalia liberantur.
Pulli [g] tamen beneficio aetatis euadunt facilius: saepe incurati moriuntur.

XVII. Ea quae ad [a] morbi mallei execrabilis curationem [b] pertinebant, abun-
danter constat exposita. Sed tanta vis ipsius morbi est, vt nihil expediat omitti. nam
gregum in pascuis funestus interitus, animalium quoque in [c] stabulis mortes innumerae,
ex ipsius contagione proueniunt, & ab imperitis, vel negligentibus curam aut diuinae
2 iracundiae imputatur [d], aut fato [e]. Denique sicut supra [f] declaratum est, ab vno anima-
3 li incipit ipsa pernicies, & festinanter ad caeterorum transit exitium. Propterea sem-
per [g] sunt separanda, in quibus suspicio tantae pestis coeperit apparere, vsque eo, vt
etiam corpora mortuorum animalium, quae ab [h] illo morbo interempta fuerint, expor-
tanda sint ad ea loca, per quae aliorum [i] animalium transitus non sit, & profunde [l] ob-
ruenda sub [m] terra. Nam & viuorum, quae corrupta fuerint, & mortuorum foetidissi-
4 mo odore, sana primo [n] iumenta corrumpuntur [o] & pereunt [p]. Cuius morbi causas,
plurimi mulomedicinae auctores reddere tentauerunt, asserentes ex nimia lassitudine cur-
sus, vel [q] saltus violenter extorti [r]; aut [s] ex calore aestatis, vel frigiditate hiemis; aut si
volentes emittere lotium non sinantur; vel si hordeum sudantes acceperint, & [t] si post
cursum calidi biberint [u]; [& [x] si plena vesica,] vel post potum cogantur ad cursum; aut
foenum comederint hordeumque corruptum [y]: ex his vel huiusmodi necessitatibus [z] mal-
leum

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *quia — vtebantur* om. v. c. *S. M.* f) *exci-tationis S. M.* g) [*modus*] inf. *S.* h) *exprimenti S. M.* i) Pergit MS. *Corb.* l) *& — est* om. C. & *S. M.* m) *troglitae S. M. troglodytis* coni. *Morg. IV, 5.* n) *corium C.* o) =— C. p) *abs. sel.* om. C. q) *fugap. C serapini S. M.* r) *selib.* s) *peucedani selib. C. peucedoni S M. teusedoni F.* vid. Morgag. *IV, 5.* & add. *Veg. 1, 13, 5.* t) *ex C.* u) *in* om C. x) *stanneo C. & S. M.* y) *condi-ta C.* z) *vetustate amplius val. C.* a) *in C.* b) *mixtim S. M.* c) *coeperint S.* d) *ex C. S M.* e) *iam* om. *C.* f) *ex* inf. *C.* g) *Pulli — libe-rantur* om C. & v. c. *S. M.* [C. XVII.] a) *cu-ram* inf. *C.* b) *curat.* om C. c) *in* om. *C.* d) forte *imputantur.* e) *meritis S. M.* f) *supe-rius C.* g) *equi separandi sunt C. Et propter hoc semper repellenda sunt ab aliis illa S. M.* h) *a morbo eodem C.* i) *aliis animalibus C.* l) *alti-tudine S. M. altissimo C.* m) *subter pana* [*ne* in-culcatum] *& viu. C.* quae, si attenderis, sunt ipsa lectio nostra male diuisa, *p* pro *r* posito, quod longius protrahere solebant. Vltima lite-ra in *nam* per transuersam in *a* indicata cum per-iisset, *ne* inculcatum & ad illud quae sequuntur accommodata sunt. n) *prius C.* o) *complean-tur C.* Verbum non malum ad contagium signi-ficandum: ita *impleri* dixit Liu 4, 30 ex Thucy-didis ἀναπίμπλαμαι. Etiam huc retulerim illud *Liu. 1, 46 Adolescentem suae temeritatis implet.* p) *pereant C.* q) *vel saltus* om. *C. S. M.* r) *exor-ti S.* male. s) *aut — hiemis* om. *C.* t) *aut C.* u) *vel hordeum corruptum acceperint* inf. *S.* x) *& — vesica* om. *C.* & v. c. *S. M.* y) *scalmatum S. M.* Vid. Ind. z) sic *C. causis* al.

a) sic

leum [a] morbum solere generari. Vitanda quidem ista sunt omnia, nam ex his pericu- 5
losae aegritudines iumentis saepe proueniunt. Malleus autem morbus ex aëris corruptio-
ne praecipue [b] descendit. Nam Austro & [c] Africo vento flantibus, interpositis annorum
spatiis, recursu [d] (vt asserunt) catastematis [e], sicut certo tempore homines pestilentia
corrumpuntur [f], sic animalia ille aër [g] corrumpit & perimit. Vnde probatissimae & 6
plures necessariae sunt potiones, quae aduersus tantam vim praestare valeant salutis auxi-
lium. Quarum partem superiori [h] iam pagina comprehendimus, partem ex omnibus
auctoribus collectas [i] consequenter adiunximus [k]. Remedium proficiens [l] ad omnes ge- 7
nerales morbos. Semen cucurbitae Aegyptiacae [m], [i. coloquintidem] quantum aceta-
bulum capiet [n], frangis, & conteris, addita vini optimi [o] hemina vna, quod diligenti
agitatione permixtum linteolo colabis & per dextram iumenti narem [p] infundes, vt perue-
nire [q] possit ad viscera. Quae compositio ad dysenteriam plurimum [r] prodest. Alia [s] 8
quoque vilior [t], sed non minus apta curatio est. Radices cucumeris siluatici virides con-
tundes, & in aqua nocte vna macerabis, deinde sublatas contundes & colabis, ex quo
succo tria [u] cochlearia cum nitro trito permixta [x], cum vino, si animal sine febre fue-
rit [y], tepefacto, quotidie faucibus ingeres [z], ita vt septem diebus continuis curare non
desinas. Nitrum quoque bene [a] tritum & cucumeris [b] siluatici radices minutatim conci- 9
sas, addita hemina vini tepidi, in hordeum bene purgatum, animali languenti ad [c] pa-
bulum infundas [d], vt non solum potio [e], verum etiam pabulum medicamento [f] tempe-
ratum faciat [g] ad salutem. Item aliud [h]. Radicem ebuli, & radicem [i] vrticae aequis 10
ponderibus minutim [l] incisas, & [m] infusas in liquamine optimo macerabis, colabisque
per linteum [n]. ex quo mensura [o] vnius oui tepefactum per nares animalis triduo dege-
res [p]. Consequenter ita [q] facturus, vt iumentum, quod morbum patitur, hordeum 11
cum [r] apio, & [s] cucumere siluatico minutatim inciso [t], semper accipiat, contusumque
ipsum agrestem cucumerem & aquae [u] sufficienter admixtum, bibere cogatur. Lauda- 12
tur [x] etiam haec potio. Herbae Sabinae [y] libram 1, trixaginis [z] vncias tres, centaureae
vncias 2, aristolochiae [a] vncias 4, baccarum lauri vncias 4, murrae vncias 4, omnia
contundes & cernes, & in puluerem minutissimum rediges, & cum necesse [b] fuerit,
cochlearium magnum [c] plenum cum sextario 1 vini tepefacto faucibus taedfiantis [d] infun-
des. Haec quoque aduersus omnes morbos medicina succurret, quod [e] quatenus vires 13
pati-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

a) sic *C. malleus morbus consuenit generari* reliqui. oblitus est aliquis, orationem esse pendentem, nec loqui ex sua persona auctorem &c. b) *praec.* om. C. c) *vel* C. d) *etiam* inf. C. e) *aër corrumpitur S. M.* f) *corrumpuntur* om. C. g) *aër* om. C. h) *superior iam pa. comprehendit C.* i) *collecta competenter C. & S. M.* k) Nouum caput XVIII, cui lemma, *remedium ad omnes morbos C.* l) *persic. S. proficiens* legi etiam vult Rhod. Lex. Scribo. *p. 428. Generaliter ad omnes morbos S. M. C.* m) *Aegyptiae C.* qui omittit etiam inclusa; & sane glossema videntur: illud. *i.* pro *id est* saepius occurrit. n) *capit, friges C.* o) *albi triptici optimi — f truptici C.* quae nescio quid sibi velint, nisi quod *styptici* vocabulum hic latere suspicor. p) *nare suffundes C.* q) *ei* inf. *C.* r) *plurimum* om. *C.* s) *Tertia C. & S. M.* t) *quamuis vilior sit, non minus C.* u) *terna C.* x) *remixto in vi. C.* y) *est C.* z) *degeres C.* a) *bene* om C. b) *cucumerem siluaticum C.* Igitur *radices* per appositionem vel *ἐπεξήγησιν* adiecisset. c) *ad pab.* om. C. d) *infundes C.* e) *potio C. potum F. S.* f) *medicamento S. M. de medicamento C. medicamentum F. S.* g) *proficiat C. S. M.* h) *remedium* inf. C. i) *radices orticae C.* l) *minutatim concisas C.* m) *&* om. C. n) *linteolum C.* o) *mensuram - tepefactam C.* p) *digeres F. S. immittes S. M.* q) *etiam ista C. etiam haec S. M.* r) *cum radice apis & cuc. min. S. M.* s) *& cuc. sil.* om. C. t) *contiso C.* u) *cum aqua S. M. & aqua C.* x) *Laud. potio C.* y) *Sauinae F. S.* z) *trix. vnc. tres* MS. non habet *S. M. taxag. C.* a) sic C. *aristologiae* al. b) *necessitas C.* c) *grande.* d) *tedeantis F. S. tediantis S. M.* e) *succurrit si quatinus F. S.* nobiscum C. & ipsa constructionis ratio,

 quae

patiuntur, interpositis diebus [cum [f] praescriptis minutionis obseruantiis,] primo de cer-
uice, post de palato & in quibuscunque locis se morbus [g] ostendit [h], vt si in facie, de
capite: si in primis partibus, de armis; si in posterioribus, de coxis, sanguis est aufe-
14 rendus, & cum aceto miscendus, ex quo animal perfricetur. Cui haec per triduum po-
tio dabitur: Panaces [i] radicum vncias 3, eryngii [l] radices [m] ponderis tanti (Eringion [n]
autem herba melior [o] est, quae in littore vicina [p] marinis fluctibus nascitur, carduo sil-
uestri pene similis, flore galbineo [q], cuius eruendae sunt radices, nam longius penetra-
re dicuntur) feniculi quoque seminis [r] vncias 3, aloës vncia [s] vna semis contusa & cri-
brata in tres particulas diuidentur, & cum fracti & moliti tritici farinae [t] sextario can-
15 denti [u] aqua misceatur [x], & ad cornu per fauces triduo animali [y] infundantur [z]. Pela-
gonius aduersus omnes morbos efficacissimum puluerem credit esse [a], si pullum ciconiae
nondum adhuc stantem, sed iam plumas habentem, viuum in cacabum [b] mittas, & [c]
gipses, perustumque vapore furni [d], in puluerem redigas, & tritum vitreo [e] vase cu-
stodias [f], grande cumulatumque cochlearium cum vini sextario animalis faucibus infun-
16 das [g], donec recipiat sanitatem. Chiron [h] vero Centaurus praeter alias compositiones,
quae iam relatae sunt, asserit [i] catulum lactantem [k] viuum in aqua [l] ferventi missum, ac
depilatum, ita decoqui vt ossa separentur a carne: quibus diligenter ablatis, eius [m] caro
cum aqua in qua decocta fuerit [n] liquamine optimo, vino veteri & oleo, & pipere cum
melle condita, vsque [o] ad sextarium debere seruari, ac singulis animalibus binas cotylas [p]
17 tepefactas, donec ad sanitatem perueniant, diebus singulis dari debere [q] per fauces. Ca-
put quoque haedinum, omnesque pedes depilatos ad [r] caldarium eadem ratione, qua
catulum, excoqui [s], ablatisque ossibus condiri, & binis [t] cotylis per [u] diem in potione [x],
per cornu saepius datis, animal morbidum liberari. De gallo quoque gallinaceo [y] albo,
18 eadem quae de catulo obseruanda [z] demonstrat. Radicem quoque herbae tithymali de-
19 coctam cum vino dulci dare morbidis animalibus suadet. Ei quoque animali, quod pro-
fluuio [a] Attico coeperit laborare, ita vt viridis ei, vel pallidus [per [b] nares] humor
erumpat, ex lotio humano vel [c] arietino duas cotylas cum vino [d], & cyatho olei rosacii [e]
putat

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

quae laborat, si in protasi ponamus *si*. f) inclusa om. C. & MS. in *S. M.* g) (*humor*) & in marg. *morbus F. & S.* nobiscum C. h) *ostenderit C. & S. M.* i) *Pannaces F. S.* l) *erengi* al. *eryngii C. yringii F. S.* hic & p. p. add. Morgagn. *IV, 6* ex Veg. *3, 2.* m) *radicie C.* n) inclusa om. *S. M.* o) *melior est quae* om. C. p) *vicino* al. C. q) *caluino* al. *galbino* C. r) *semen* C. s) *&* *vna semis* om. C. *vna* etiam om. *S. M.* t) *albissimae* inf. *S.* u) *candenti — misc.* om. *S. M.* *calenti C.* x) *misceetur C.* y) *da animali S. M.* z) *datur C.* a) *esse si* om. C b) *fictilem* inf. C. *fictile vas S. M.* c) *egypsis C. & cum argilla obturatum in furnum mitte, & in puluerem redige, & tritum in vase vitreo custodi. Grande* &c. *S. M.* d) *foci C.* e) *vitrio F.* f) *exinde* inf. C. g) *infusurus C.* h) *Chiron V. C. Praeter* &c. *C. vero Cent.* om. MS. *S. M.* i) *adserit C.* k) *lactentem* coni. Morg. *III, 42.* l) *aquam feruentem S. M.* m) *viscera C.* n) *fuerint C.* o) *vsque* om. C. *ad sex sextarios S. M.* p) *cotulas C. & S. M.* q) *debere* om. C. r) *in aqua calida ea rae. S. M. ad calidam eandemque rationem C.* s) *diximus* inf. C. t) *vinis C.* u) *ad C. S. M.* x) *potionem C.* y) *gallinacio C.* z) *obs. dem.* om. *S. M* a) *profluo ad eo quo C. atro S. M.* *Profluuium Atticum*, quod etiam occurrit deinde *1 38, 4* dum meliora quis doceat interpretor simile illi quo per pestilentiam Atticam celebrem illam, laboratum est, in qua etiam *post* πλευμὸν καὶ βράγχον commemorantur a Thucydide *2, 49* ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι, ὅσαι ὑπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσι. Biliosas excretiones hic intelligi, coloris vocabula declarant. *Pallidum* enim & ipsum ad subuiridem colorem pertinere vel Palladii nostri vsus docet. Graecissare Vegetium, & Graecis auctoribus vti vel in hoc ipso capite, apparet b) *per nares* om. C. c) *veteri vel* inf. C. *si vetere*, omissis *aut ar. S. M.* d) *vno cyatho olei rosei C.* *vini cy. & oleo roseo misce S. M.*

c) in-

putat esse miscendas, & per nares, quae humorem funestum egerunt, digerendas [e].
quam [f] curationem & pulmoni sanitatem, & naribus siccitatem praestare confirmat.

XVIII. Pro physico [a] autem & anniuersario remedio tradidit vlpicum beti-
cum [b] vel allium [c] maius, quod quidam Gallicum vocant, capitella [d] singula, cum sin-
gulis semiunciis sagapini [e], & singulis cyathis olei optimi diligenter [f] trita, singulis aquae
heminis oportere misceri, & heminas singulas per caput animalium dari octauo [g] Kalen-
das Iulias (hoc est in [h] initio canicularium dierum,) septimo [i], & sexto: quo facto tri-
nis [k] potionibus stagnata [l], vt dicuntur [m] animalia armentina [n], vel domita integro anno
a [o] morbo intacta seruari.

XIX. Adversvs [a] morbum malleum [b], cuius diuersae [c] sunt species [d],
quae in potionibus, tam per os, quam nares degerendis [e], vel clystere, quaeque [f] in
cauteriis vel flebotomo facienda sunt [g] declaratum est, sed restat [h] alia non minus neces-
saria efficaciorque curatio, quae suffimentorum [i] genere & odore praestatur. Nam cum 2
ipsa tabes ex corrupti aëris foetore nascatur, & [l] vsque in pulmonem & viscera pene-
trando, descendat, non minus austeritate odoris, quam potionum amaritudine consue-
uit expelli. Pro numero itaque animalium eliges locum humilem ex [m] omni parte clau- 3
sum, in quo [n] induces animalia [o] iam aegrotantia, quae curare desideras; vel adhuc sa-
na & [p] separatim quae non vis morbi contagione perfundi. Origanum, allium [q], mentam,
aspaltum, peucedanum [r], castoreum [s], & opopanacem [t], aequis ponderibus permiscea-
as [u], & exinde quantum tribus digitis leuare [x] poteris [y], in carbones viuos mittas, ani-
maliumque os & caput super fumum tenebis, vt austeritas odoris per os & nares intrin-
secus ingressa, omnia compleat, & ad pulmonem vsque penetrando [z] perueniat, & prae-
stet animalibus [zz] medicinam.

XX. Est & alia compositio suffimentorum ad morbos prohibendos, sumtuo-
sior [a] quidem, sed putatur vtilior. Sulphuris viui libras [b] 2, bituminis iudaici lib. 1,
opopanacis vncias 6, achanti [c] vncias sex, galbani & castorei, yreos crudi ana [d] vncias
6, salis armoniaci vncias 2, salis cappadocis [e] vncias 3, cornu ceruini, lapidis
gagatis masculi, lapidis gagatis foeminae, ana [d] vncias 3, lapidis ema-
titis [f], lapidis sideritis, lapidis argeritis [g] ana [d] vnciam 1, equuleos, id est cabal- 2
liones marinos numero septem, caudas marinas, vngues marinos ana numero septem,
vnae marinae vncias tres, medullae ceruinae, cedrei, picis liquidae ana pondera tria, ossa
sepiae numero VII, auri semiunciam, balluceae siliquam: haec vniuersa commixta atque 3
suc-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *infundendas S. M.* f) *quae curatio & pulmonibus salubritatem —— confirmatur C. qua curatione —— praestari S. M.* [C. XVIII.] a) *fesiso C.* b) *bene tritum C. S. M.* Neque occurrit, qui praeterea *Baeticum* laudet. c) *aliud C.* d) *capitula C.* e) *serapini S. M. sapeni C* f) *diligentissime C.* g) *VIII Kl. IVL.* ac deinde *VI. C.* h) *in* om. *C.* i) *septimo &* om. *C. septimum & sextum S. M.* k) *ternis C. ter ac potio. saginata (vt dicitur) S. M.* l) vid. Index. m) *dicerentur C.* n) *armentitia C.* o) *a morbo* om. *S. M.* [C. XIX.] a) *aduersum C.* b) *maleum C.* c) *multae S. M.* d) *quae in vnctionibus* inf. *C.* e) *dirigendis F. S.* om. *S. M.* nobiscum *C.* f) *quae C. S. M.* g) *sint C.* h) *restant S. M.* i) *fumigiorum nidore praestatur S. M.* Conf. Veg. *4, 12.* l) *& pulmones vsque pen. C. & in pulmonem vsque S. M* m) *& ex vniuersis partibus C.* n) *quem S. M.* o) *vel* inf. C. p) *& ——perfundit* om. *S. M.* q) *asium F. S. allium S. M. aleum* C. vid. Morg. *4, 5* coll. Veg. *3, 2, 30,* add. Ind. voc. *Asium.* r) *peucid.* C. s) *cast.* om. *S. M.* t) *apop.* C. u) *permiscens exinde* C. x) sic C. *eleuare F. S.* y) *potueris* C. qui omittit cap. *20 & 21.* z) *penetrando* om. *S. M* zz) *animali S. M.* [C. XX.] Conf. *4, 12* & Morg. *IV, 7.* a) *austerior S. M.* b) *lib. 1 S. M.* c) forte *achatis.* d) *añ F.* e) *capadoces F.* f) pro *haematitis.* g) pro *argyritis.*

succensa, odore suo morbis tam hominum quam animalium resistunt, & daemones fugant, grandines prohibere, & aërem desecare dicuntur. Sed si memoratos lapides aut inuenire nequiueris, aut euormitate pretii ab emtione cessaueris, reliqua efficaciter prosunt.

XXI. Medicina omnis [a] animalium, vel si verum quaerimus [b], etiam hominum, nisi [c] rationem curationis ante cognouerit atque praedixerit languentibus [d] periculum, errabit [e] frequenter. Exposita enim curandi ratio, & cum genere congruens passionis, indubitanter [f] praestat auxilium. Ideoque pluribus membris ac morbis generale remedium diligenter [g] oportet exponi, quod praecipue in sanguinis detractione consistit, si rationabiliter pro tempore & viribus animalium, & pro aetate [h] perfecti mulo
2 medici adhibeatur industria. Qui si ignarus fuerit huius rationis, non solum per detractionem sanguinis non curabit, verum etiam periculum iumentis frequentissime generabit. Nam cum vita virtusque animantium consistat in sanguine, rursus tempestiue de-
3 tractus sanguis corpori praestare adsolet sanitatem. Cuius rei talis redditur ratio. Sanguis enim ciborum humorumque [i] indigestione corruptus, per membra discurrit, & languorem doloremque aut vniuerso corpori, aut certis quibusdam partibus consueuit inferre. Nam per constrictionem neruorum, venarumque tensionem, inflatio, indigestioque [l] generatur: quae tensura (vt ita dixerim) corporis aliter laxari, nisi per detractionem sanguinis non potest. Vnicum enim compendium atque remedium est [m], corruptionem illam quae nocet, & quasi infesta [n] tabe aegritudinem vel periculum gignit, cum [o] sanguinis ipsius vitiosa [p] parte detrahere.

XXII. Hinc [a] plerique veris tempore quotannis de ceruice iumentis sanguinem [b] demere, & sic in herbam mittere necessarium putant, ne veteri corruptoque [c] sanguis nouus admixtus natura [d] calescens [e] debilitatem valetudinisue [f] periculum faciat. Veteres autem, prudentioresque auctores absque necessitate depleri animalia vetuerunt [g], ne [h] consuetudo minuendi [i], si tempore aliquo facta non fuerit, statim intra
2 corpus morbum [k] ac valetudinem generet. Rectius ergo [l] est minoris aetatis animalibus & bene valentibus ex nulla parte corporis sanguinem detrahi absque palato: de quo assidue tam [m] minoribus quam maturis detrahendus est humor, vt caput, oculi cerebrumque releuentur. Maturis vero animalibus non incommodum est pulsare venam [n], cum
3 mittuntur in pascua. Illa tamen in omnibus qui [o] deplendi sunt, conseruanda [p] est consuetudo, vt pridie quam vena pulsetur, sustententur leuioribus & parcioribus [q] cibis, vt per diastema [r] composito corpore sint, non turbato per indigestionem. In solo [s] autem aequali statues iumentum, ceruicemque illius loro cinges [t], quo strictius [u] super scapu-
4 las tangatur [x], vt vena possit ab aliquo clarius intueri. Tunc spongia [y] cum aqua venam ipsam

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXI.] a) *communis S. M.* b) *quaeramus S. M.* c) *si S. M.* d) *languentis S. M.* e) *errabit* om. *S. M.* Quid si ita? *languentibus periculum creabit frequenter.* Ita paullo post, *periculum generabit.* f) *indubitatum S. M.* g) *diligentius S. M.* h) *aequitate F. S.* nobiscum *S. M.* i) *humorumque* om. *S. M.* l) *indignationesque generantur S M.* m) *ad* inf. *S.* n) *via quae morbum S. M.* o) Pergit *C.* p) *vitiosam partem.* [C. XXII.] a) *Placuit plerisque S. M.* b) *sanguinem* om. *C.* c) *corrupte S. M.* d) *nat. cal.* om *C* *natura* om. etiam *S. M.* e) Quid si *conalescens?* f) *vel S. M.* Recte puto: vt disiungat *debilitatem valetudinis, vel periculum eius.* g) *vetauerunt C.* h) *si* inf. *C.* i) *deplendi C. S. M.* k) *morbos ita ac C.* l) *igitur S. M.* m) *tum maioribus quum minoribus S. M.* n) *venas S. M. matricalem* inf. *C.* o) *quae deplenda S. M.* p) *consuetudo seruanda est C. struenda S. M.* q) *paucioribus C. S. M.* r) *ieiunium quieto S. M.* s) *loco S. M.* t) *stringes quod eminere S. M.* u) *districtius C.* x) *teneatur ab aliquo, vt vena possit clarius eminere S. M. C.* y) *axungia S. M.* Fuit, credo, *sphungia.*

z) *leua-*

ipſam lauabis [z] & ſaepe deterges [a], vt altius emineat [b]. Pollicem quoque ſiniſtrae ma-
nus interius deprimes, vt non eludat [c], & tumidior atque inflatior vena reddatur. Con-
ſequenter [d] iuxta praeceptum artis, vel animalis ipſius poſitionem, ſagittam [e] dari [f] ca-
libis exiges cotibus bene acutatam. Obſeruabis [g] quoque ne altius imprimas manum [h] & 5
gulam atque gurgulionem rumpas, & [i] arteriam praecidas. hoc enim [l] vitae conſueuit
inferre periculum. Percuſſa [m] vena, foenum vel farraginem [n] ad edendum apponas [o]
animali, quatenus [p] agitatione maxillarum melius [q] erumpat ſanguinis impetus. Cum 6
autem niger vel corruptus humor egeretur [r], vel coeperit manare [s] purior, ſtatim iu-
mentum tolles a cibo, & impoſita fibula [t] venae plagam [u] adſtringes. In [x] plaga vero
pittacium [y] imponas, vt diligentius claudat, licet quidam vtantur & creta [z]. Deinde in 7
tenebroſo [a] loco & calido ſtatues iumentum & farraginem, ſi tempus eſt, vel foenum
molliſſimum dabis ſeptem diebus ac noctibus. aquam etiam offeres, vt ſi voluerit bibat.
Sed triticea [b] farrago hordeaceae praefertur; quae ſi defuerit, hordeaceam dabis. Me- 8
mento etiam quod ea melior ſit [c], quae vicinior marinis [d] fluctibus fuerit. Propter [e] 9
quod ventrem facilius ſoluit, humoremque [f] deducit [g]. Pulſata etiam [h] quocunque lo-
co vena, omnem [i] ſanguinem diligenter excipies [l], & aceto oleoque permiſtum vel aliis
medicaminibus [m] quae ratio depoſcit, animalis ipſius corpus perunges, praecipueque il-
lum locum, ex quo detractus eſt ſanguis, & qui eſſe putatur in cauſa. Conſtat enim 10
naturali quadam ratione atque [n] beneficio, vt quidam aiunt, ipſum ſanguinem, cum ſu-
perfuſus eſt [o] languentibus membris praeſtare medicinam, vitiumque ſiccare. Quam cu-
rationis ſollertiam [p] non oportet omitti. Praeterea [q] interpoſitis diebus poſt fleboto- 11
mum, animalia producuntur [r] ad ſolem, & ſanguis detrahitur [s] eis de palato. Deſpuman-
tur autem [t] tertio gradu a [u] dentibus caninis [x]. Quos oportet ſuſpendi altius propter
ſanguinis fluxum, ita vt eo die molliſſimis [y] cibariis vtantur & furfure. Sequentibus
autem diebus, non ex integro hordeum conſequantur, ſed a [z] vilibus incipiant, & ad con-
ſuetudinem per [a] ſingulorum dierum augmenta perueniant. Conſequenter tepido die 12
ducantur ad mare vel fluuium diligenterque loti [b] tergantur. Vino quoque & oleo in ſo-
le perungendi [c] ſunt diligenter & confricandi, vt corpora eorum calefacta aut repellant,
aut perferant perfrictionis [d] iniuriam. Quibus perfectis equi [e] nobiles tum demum ad la-
bores [f] curſusque itineris reuocentur.

XXIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

z) *lauabis &* om. *C.* a) *terges C.* b) *Ad* inſ. *C.* c) ſic *C. cedat, & S. M. ludat, ſed F. conf.* 2, 40, 1. d) *Conſ.* — *acutatam* om. *S. M.* e) *ſagittas ex binis cotibus adcuratam obſ. C.* f) forte *duri chalybis.* Caeterum *exiges* hic interpretor adiges in venam, vt ſaepe boni etiam ſcriptores. g) *ſtude S. M.* h) *manus C. S. M.* i) *&* om. *C. atque S. M.* l) *factum* inſ. *S. facto* inſ. *C.* m) *quoque* inſ. *S.* n) *viridem* inſ. *C. S.* quam gloſſam puto. Farrago enim ſemper viridis. o) *adpones C.* p) *quatinus F. S.* q) *adcotidiet, id eſt er. C.* r) *egreſſus eſt S. M. ceſſatus eſt, & C.* s) *rubicundior emanare vel purior. ſtantem ium. C. rubicundior vel purior* etiam *S. M.* t) ſic *C. fiſtula* rel. De vſu fibulae in alligandis vulneribus multa Rhodius de acia Celſi. add. ad 2, 22, 6. u) *vulnus C.* x) *Plaga (f. plagae) pitt. pones C.* y) ſic C. *pitac.* rel. z) *cretam* C. a) *tenebricoſo,* om. *in* C. b) *trititia F.* c) *eſt, atque vtilior* C. d) *maritimis* S. *M* e) *Propterea quod* C. *quia* S. *M.* f) *humoresque educit* S. *M.* g) *deducat* C. h) *ex* C. S. *M.* i) *totum* S. *M.* l) *accipiens* S. *M.* m) *medicamentis* C. n) *non* S. *M. atque — aiunt* om. C. o) *fuerit langueſcentibus* C. p) *ſolennitatem* C. S. *M.* q) *interea* S. *M.* r) *perduc.* S. *M. producentur* C. s) *detrahetur etiam* C. t) ſic C. recte, pro *etiam* aliorum. nam *deſpumare* eſt ipſum *ſanguinem detrahere.* Vid. Ind. u) *abſentibus cannis* C. x) Hic interpunxi. Refertur enim relatiuum non ad proximum, *dentes*: ſed more Vegetii ad obiectum, quod vocant principale, *equos.* y) *mollibus* C. z) *duas libras accip.* S. *M. a libris incip.* C. quod puto verum. a) *ſingulis diebus augendo* S. *M.* b) *loca* S. *M.* c) *perunguendi dil. & confric.* C. d) ſic C & S. *M. perfricationis* al. e) *Qui* S. *M.* f) *laborem curſus itinerisq.* C.

[C. XXIII.]

XXIII. Sciendum est [a] praeterea, castrata animalia nunquam [b] oportere depleri. causa haec [c] est, quia iam partem virium cum testibus amiserunt [d], & si depleta fuerint, vehementius eneruantur. Hinc est [e] quod asinis non [f] detrahendus est sanguis, quia naturaliter minus habent sanguinis, gracilioresque sortiti sunt venas.

XXIV. Admissarios etiam equos flebotomare non est opus: partem enim virium, & sanguinis in coitu natura [a] digerit [b]. Si tamen [c] ab admissura cessauerint, nisi annis omnibus herbarum tempore depleantur, incidunt in [d] caecitatem, quia id quod coitu [e] digerere consueuerant, declinat [f] in oculos [g].

XXV. Nunc, ne quid relinquatur ambiguum, in quibus passionibus, & ex
quibus locis, sanguis emitti debeat, indicabimus. Morbidis & quibuscunque totum cor-
pus in causa est, (sicut febrientibus, vnde [a] infra dicendum) de matrice detrahendus [b] est
2 sanguis. Cephalargicis autem, appiosis [c], insanis, cardiacis, caducis, freneticis [d], bi-
strutitiis [e], sicardiciis, rabiosis [f] quoquo modo praecipitur de auriculis [g] sanguinem de-
mere. Veruntamen [h] melius est de temporibus, quae in dextra & sinistra sunt parte de-
trahatur, id est, sub cauatura temporum, tribus digitis ab oculo interpositis, inferius
3 vena perquiritur [i], & ex vtraque emittitur [l] sanguis. Eis vero quibus suffusio contin-
git [m] oculorum, vel caetera vitia, quae oculis nocent [n], inferiores venae [o] sub oculis po-
sitae, quae descendunt sub [p] angulis oculorum inferioribus, quatuor digitis inferius quam
oculi sunt, inciduntur [q]. Quibus quidem [r] fastidium inhaeret, vel arteriarum vel fauci-
4 um tumor, vel praegrauatio capitis, de palato auferendus est sanguis. Quibus [s] autem
pulmo est in causa vel iecur, vel caetera quae his vicina sunt membris, de pectore mi-
nuendus est, ex venis quae positae sunt in dextra ac sinistra, vbi brachiola coniunguntur,
5 & flexura fit cum armus [t] plicatur. Quibus quidem [u] armus est in causa, de [x] brachio-
lis sanguis minuatur; quae venae positae sunt interius, vbi centuriae [y], id est, musculi
brachiolares [z] sunt, sex [a] digitis superius quam [b] genu, tribus vel duobus digitis inferius
quam centuriae. Hae venae sagitta percutiantur, sed caute modesteque [c] tangantur,
6 propter debilitatem animalis. quia [d] hae commixtae sunt neruis. Quibus autem articuli
in causa erunt, vel si articulus insertus [e] vel intortus fuerit, vel [f] aquatilia habuerit, vel
quiduis simile in articulis contigerit, de subcirro [g] sanguis subtrahi [h] debet: quae venae
posi-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C XXIII.] a) *est* om. C. S. *M.* b) *non* C. c) *herbae, quae F. herbae est qua* S. *M. haec causa quia* C. nobiscum S. d) sic S. *M.* C. *amiserint* al. e) *enim* inf. F. S. nobiscum C. f) *de matrice nunquam* C. [C. XXIV.] a) *natura* om. C. S. *M.* b) *digerunt* C. *amittunt* S. *M.* c) *autem* C. d) *in* om. C. e) *per coitum egerere consuerant* C f) *redundat* C. S. *M.* g) *eorum* add. S. *M.* Conf. Veg. *4, 7, 3.* [C. XXV.] a) *vn. inf. dic.* om. C. & S. *M.* b) *tollendus* S. *M.* c) *arpiosis* F. S. apposito signo vitii. & *opiosis* S *M.* vid. Ind. *r* & *p* sexcenties misceri a librariis constat. d) *phrenet* C. recte. e) *dysentericis, sideratis* S. *M. distentis, sideraticis* C. f) *babaticis praecip. de* C. g) *venis auricularum* C. S. *M.* h) *Verum melius est, vt temporibus quae dextra & sinistra sunt, detrahatur* C. i) *perquiretur* C. l) *emittetur* C. m) *contigit* C. n) lacuna in S. *M.* vsque ad *2, 23.* o) *venas* —— *positas* S. *M.* p) *ab* S. *M.* q) *phlebotomo incidito* S. *M.* r) *vero* S. *M.* s) *quibus* —— *minuendus est* om. S. *M.* t) *armis* S. u) *vero armi in causa sunt* S. *M.* x) *e creticis de brachiolis sanguis aufertur* S. *M.* Quid sibi velit illud *e creticis*, non comminiscor. *Criticos* dies *Cretices*, & *creticare* dixisse Barbaros, docet Dufresnius. Quid si igitur *e creticis* sit, ex illo indicio & iudicio *&c.* Sed vid. mox *§. 6.* vbi recurrit alio sensu. Nihil dum video. y) *Centriae* S. *M.* hic & p. p. V. Ind. z) *brach.* om. S *M.* a) *Sed* S. b) *a genibus* S. *M.* c) *ne mediae* S. *M.* d) *quae venae* S *M.* e) *exemtus vel tortus* S. *M.* f) *aut* inf. F g) *subito* S *M.* forte *de sub cirro* rectius est. Vid. Ind. v. *cirrus.* Vetus interpres Germ. *unterhalb des Gleichs.* h) *detrahi* S. *M.*

i) *sub*

positae sunt inferius quam articuli tribus digitis sub [i] coronam: quae venae cum summa
cautela [l] tangendae sunt, quia articulorum coniunctae sunt neruis. Creciaco [m] vel si ba-
sim mouerit [n], de coronis rectis [o] tollitur sanguis.

XXVI. QVIBVS autem iumentis vel suffusionis vitio, vel per voluntatem ex-
cruciata [a] vngula fuerit [b], vel quibus remorata basis longi [c] temporis claudigiuem fece-
rit, eiusmodi curatione sanantur. Compouis [d] omnem vngulam quasi ad viuum, adli- 2
desque virantum, hinc [dd] suffraginem illius alligatam lino vehementer stringes, totumque
simul vngulae solum [e] in circuitu scalpelletur, & circumgyrabis, vt a corona vngula [f] sub-
leuetur ex parte, tunc circumcisorium inferes [g] inter vnguem [h] & solum, & cum bene
elimpidaueris, suffraginem [i] soluis [l], & inuenies de calcaneo venas fluere, & cum suf-
ficienter effluxerit [m] cruor, sale perfricabis, postea [n] aceto & oleo inunges, & linteolis
munies diligenter. Sparciam [o] calciare curabis, vt post egestionem humorum [p] vngula 3
reparetur. Huiusmodi autem curam nunquam nisi singulis pedibus adhibere debebis, vt in
tanto dolore animal duret ac stet. Si autem in alio pede similis est causa, cum in illo
qui prius curatus est, firmiter animal stare coeperit, tunc eum elides, & vt [q] dictum
est, simili obseruatione curabis. Si vero in his causis animal cremare [r] volueris, semis- 4
sabis illud hoc modo. Compones vngulam eius ad viuum, & contra venam addita sa-
gitta pertundis, vt possit sanguis acontizare [s] per solum quod sagitta pertuderit. Simili
autem modo sale fricabis, oleoque & aceto, linteolisque munibis [t], duntaxat singulos pe-
des, ita vt portare se possit, hi [u] plane qui semissantur non eliduntur.

XXVII. EPISTOMICIS [a], vel qui morbo subrenali laeduntur [b], vulsis
etiam, colicis [c], & quibus venter frequenter dolet, de cauda sanguis emittitur, licet
melius putetur propter huiusmodi [d] causas [e] ortas de visceribus debere sanguinem tolli.
Quod si de cauda tollere [f] volueris, sic facies: Erige & resupina caudam ad lumbos, 2
quatuor digitis ab ano vbi pilos non habet caede caudam cum [g] tabula aliqua non ponde-
rosa, quousque se vena demonstret, & [h] in caudae media diuisura quatuor digitis ab ano
sagitta percuties venam, vt [i] acontizet sanguis, post decursionem fasciola colligabis.
Cum autem de visceribus emittere volueris [l], sub inguibus [m] de dextra sinistraue [n] in sin- 3
gulis femoribus eminentes venas medias sagitta percuties, post decursionem sanguinis cre-
tam impones, [sed [o] caute, propter vicinam misturam neruorum.] Si laccae in gam- 4
bis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

i) *sub cirra tribus digitis super coronam S. M.* l) *sollicitudine S. M.* m) *Cretico autem S. M.* n) *praecisio monuerit.* o) *rectius.* [C. XXVI.] a) *extrusicia S. M.* b) *quae vulgo vngulam cogere dicuntur* inf. *S.* c) *longo tempore claudicedinem S M.* d) *Componito pedem ad gubiam : & omnem vngulam ad viuum allides fumentumque suffraginem illac alligatam lino vehementer adstringes totumque solum vngulas in circuitu scalpello circumscribis S. M.* Quid si pro *fumentum*, quod alias *fomentum* est in his libris, legamus *iumentemque suffraginem?* Forte alliganda est suffrago, quae etiam ex ipsa alligatione tumebit, ne intempestiue adfluens sanguis curationem impediat: postea quidem solui iubetur, vt fluat sanguis. De *gubia* dicimus in Indice. Τὴν *ad* instrumento etiam significando adhiberi, alias notamus. dd) *huius S.* e) *solum* —— *circumque* om. *S.* f) *vngulae S.* g) *inferes S.* h) *vngulam S.* i) *suffragine S.* l) *soli S. M.* m) *emanauerit S. M.* n) *postmedum S. M.* o) *spatio S. M.* sed rectum est *spartea* Morg. *IV*, *9* ex nostro *3,18.* p) *humeris S. M.* q) *sicut S M.* r) *stigmare S. M.* s) *exire S. M.* t) *curabis S. M.* u) *Hoc modo pla. qui semiss. non laeduntur S. M.* Quae glossa videtur non necessaria. Hoc, puto, dicit, qui semissentur equi, non opus esse vt curandi causa deiiciantur. [C.XXVII.] a) *Epistonicis S.* Quid si *opisthotonicis?* b) *tenentur S. M.* c) *& colicis quibus S.* d) *eiusdem S. M* e) *causas* om. *S. M.* f) *extrahere S. M.* g) *de S. M.* h) *in cauda S. M.* i) *si non egrediatur sanguis S. M.* l) *velis S. M.* m) *(inguinibus)* inf. *S.* n) *& sinistra S. M.* o) Haec loco mota videntur, & referenda

bis fuerint, aut aliquis dolor coxae vel gambae, sanguis detrahatur [p] gambis: sunt enim venae a visceribus descendentes per gambas interius, quas medias propter vicinam mixturam neruorum caute [q] transuerso [r] flebotomo percuties, & post decursionem fasciola ligabis [s].

XXVIII. In animalium curis ac medicinis duplex remedium auctores esse
voluerunt [a], minutionem sanguinis, per quam constricta laxantur, & [b] vstionem cau-
terii, per quod [c] laxata firmantur. Sed cum flebotomi ratio euidenter videatur exposi-
2 ta, cauterii quoque, licet nouissima cura sit, aperienda [d] videtur vtilitas. Nam adu-
stio [e] laxata constringit, inflata attenuat, humectata [f] desiccat, coagulata soluit, carci-
nomata [g] praecidit, veteres dolores emendat, alienatas corporis partes ex qualibet causa
ad statum suum reuocat, super naturam excrescentia, sublata [h], & adusta crescere non
3 patitur [i]. Nam cum candente ferro ruperis cutem, vitium omne concoquitur atque ma-
turatur, & beneficio ignis dissolutum, per foramina quae facta sunt effluit cum humore.
atque ita sanatur passio & tollitur dolor. Post quae [k] cicatricibus clausis, constrictior &
4 robustior redditur locus, ac prope insolubilis cutis. Sciendum vero [l] cuprina cauteria
plus effectus ad curandum habere quam ferrea. Praeterea si in capite morbus est, inu-
ritur ceruix: si subrenalis est, lumbis ignis adhibetur. Interdum autem puncta [m] infi-
guntur, interdum ad similitudinem lineae [n] candens deducitur ferrum [o], aliquando velut
palmulae [p] fiunt. In hoc enim laudatur mulo medici ingenium, si ita animal canterio
5 curauerit ne deformet. Pro [q] locis autem in quibus est passio, & pro pellis aestimatio-
ne [r] cauteria vehementius imprimuntur [s] aut leuius. Memoria autem retinendum est,
6 quassaturas [t], emota vel extorta, aut eiecta de locis suis, uri [u] penitus non debere. nam
perpetua debilitas consequitur. sed melius est [x] cum locis suis reposita fuerint, & ligatu-
ris diligentius [y] communita, atque ita naturae industriaeque beneficio corroborata, co-
lasticis [z] vnctionibus [a] & malagmis [b], [c] postremum causticis [d] eadem percurare [e] ad spem
7 perpetuae sanitatis. Quod specialiter admonendum est, ne mulo medici festinantes, dum
foco curare cupiunt, animalia debilitent aut deforment, cum flebotomis, potionibus,
vnguentis, syringis [f], medicaminibusque diuersis ante sit temptanda curatio, & si nihil
profecerint, ad extremum ignis adhibetur.

XXIX. Quaecunque passiones plus iumentis periculi inferre [a] consueuerunt, & difficilioribus obscurioribusque [b] indigent curis, has primo [c] amplectimur libro, vt & facilius reperiantur quae in exordiis ipsius [d] occurrent, & legentibus fastidium non pos-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

da post *percuties.* Vid. Morga. *IV. 10.* p) *sub* inf. *S. M.* q) *caudae S. M.* r) *transuerse S. M.* s) *colligabis S. M* [C. XXVIII.] a) *scilicet* inf. *S. M.* b) *etiam* inf. *S. M.* c) *quam laxa S. M.* d) *vis tamen eius S. M.* e) *vstio S. M.* f) *humecta siccat S. M.* g) *farcin. F. S.* nobiscum *S. M.* h) *subtrahit & S. M.* i) *finit. nam beneficio cauterii rumpentis cutem caro coquitur & maturatur, & beneficio ignis dissoluta per foramina, quae facta fuerunt S. M.* k) *quam S. quod S. M.* l) *quoque S. M.* m) *adhibentur vel S. M.* n) *Virgulae* vocantur *3. 41, 3* qui locus confer. o) *veru S. M.* p) *palmale fit S. M.* q) *In S. M.* r) *extenuatione S. M.* s) *infiguntur S. M.* t) *fracturas F. M & S. M.* u) *moueri S. M.* x) *vt* inf *S.* y) *deligentibus composita S. M.* z) *roborata S. M.* a) *calasticis S M.* Rectum est *chalasticis.* Vid. Ind. b) *malacmis S.* c) *ad* inf. *S. M.* d) *calasticis S. M.* e) *procurari S. M.* f) om *S. M* [C. XXIX.] a) *adferre S. M.* b) *& durioribus S M.* c) *vno complectimur S. M.* d) forte *ipsis.*

c) Quae

possint adferre. [e] [De curis quae prima sunt.] Febrientibus itaque animalibus [f] pri- 2
mum conuenit subuenire. nam [g] non amplius quam triduo caloris vim sustinere posse cre-
duntur. intra quod si curata non fuerint, moriuntur. Oportet igitur prius passionis hu-
ius signa caussasque praedicere, & [h] mox medicinas exponere. Febriens iumentum de- 3
iectum caput e terra alleuare vix poterit, erit oculis apertis, labiis demissis, tristitia tur-
pis [i] & grauitas totius corporis insequitur, testiculi tumidiores laxius pendent, membra
caloribus feruent, venae vehementi pulsu saliunt, anhelitusque creber & calidus, tussis
assidua, incessus nutans, fastidium cibi, bibendi cupiditas, vigiliae inges. Caussa au- 4
tem huius passionis ex magno labore & fatigatione est, si negligentia consequatur. In-
terdum aestu nimio, aut perstrictione [l] vehementi, vel ex cruditate ciborum, aut sudo-
ris subita infrigidatione, vel ex feruore hordei nouelli euenire [m] consueuit. Curatio au- 5
tem ista solennis est. Continuo sanguinem eis de facie, vel de temporibus, aut palato
oportet emitti, ab omni esca prima die penitus abstineri [n], foeni optimi aut [o] herbae vi-
ridis subinde [p] pusillum offerri oportebit, & quiescere etiam ab omnibus rebus, & etiam
sequestratum temperato tempore, & inambulationibus leuibus animal commoueri, cali-
dis quoque locis coopertum stabulari. Cum coeperit melius esse, herbam minutatim 6
concisam [q] porrigito. quae si defuerit, hordeum maceratum, ablatisque suis folliculis tu-
sum, in modum ptisanae paulatim offeratur, & frequenter exiguum.

XXX. Plervmqve autem equi vltra vires ad cursum coacti, aut ponderibus praegrauati, ac [a] sudore defecti, similia febricitantibus [b] signa demonstrant. Quos [c] sic intelliges: Oculi sublachrymantes erunt, & tanquam subfusi sanguine, praeterea spiritum crebrius agitat, foenumque fastidit, & de posterioribus pedibus melius se sustentabit. nam primos [d] quasi subtritos tardius ponit.

XXXI. Qvod si febris interna fuerit, non [a] facile animal dormiet, & quotidie deterius fiet, interdum furunculos [b] in dorso vel in lateribus habebit: scias [c] eum a morbo qui superius disputatus est malleus, detineri. Cui lotium aliquot dierum [d] tam hominum quam arietum per nares infundes. Et sic potiones quae de isto morbo supra scriptae sunt, dabis.

XXXII. Si autem autumni tempore coeperit febrire iumentum, statim de ceruice sanguinem detrahes, vel gradu tertio de palato; post herbae trixaginis sextarium, draganti, rosarum [a] ana [b] vnciam I in pila lignea pistabis, cernesque [c] subtiliter, ex aqua [d] cum mulsa & oleo potionabis, atque ita restitues sanitatem.

XXXIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) Quae inclusimus, noui capitis lemma putamus fuisse. Certe ad lemma ipsum capitis 29 ista adscripserat Sambucus in margine: " *Hoc* ,, *loco MS. duo distincta capita habet. quorum al-* ,, *terum inscribitur de curis febrium: alterum de* ,, *lassitudine, quae videtur febribus similis, & in-* ,, *cipit, Febrientibus animalibus &c.* Haec *S. M* & praeterea notat haec verba, de quibus quaerimus, in *MS.* omitti: quod quidem rem nobis videtur conficere. Aliter paullo Morga. *IV, 11.* nimirum interpuncto sublato iungit comma hoc praecedentibus. Ingeniose, vt solet! f) (*quam*) inf. *S.* g) *quae S. M.* h) *postea medicinam ponere S. M.* i) *turpi S.* l) *perfricatione S. M. perfrictione* verum. Vid. ad *1, 35. 1.* m) *accidere S. M.* n) *abstinent S. M.* o) *vel S. M.* p) *subinde oportebit ambulationibus animal commoueri* reliquis omissis *S. M.* q) *incisam S M.* [C. XXX.] a) *aut S M.* b) *febrientibus S. M.* c) *quod S. M.* d) *priores S. M.* [C. XXXI.] a) *non — dormiet* om. *S. M.* b) *funiculos S. M.* male. c) *& tunc scias a morbo, de quo supra disputatum est, malleo S. M* d) *d ebus S. M.* melius. [C. XXXII.] a) *ros. r.* om. *S. M.* b) *añ F.* c) *teresque S. M.* d) *qua S. M.* recte.

XXXIII. Si autem aestate febrire coeperit, totum sudabit, fataget salientibus venis, minduram [a] & naturam simul dimittere, ad terram transuerse ambulabit. De coxa media quatuor digitis ab ano venam inquiris, & ex ea sanguinem detrahes. Si autem non inueneris, de ceruice tollendus est. Cui hanc potionem pro [b] tempore dabis: Herbam [c] portulatae plenam manum tundis, succumque eius cum dragante & thure, & [d] succo rosae campanae mulsa addita offeres, potionem non satis grandem, ne plus quam oportet infrigides: quia [e] cum quasi splene careat simul & defectione sanguinis calore priuatur.

XXXIV. Hieme vero si febrierit, supra dictas [a] species aridas contundito,
diligenterque misceto, & per sinistram narem dato, sanitas [b] consequitur. Febrienti-
bus autem haec potio vtilis traditur: Mannae thuris vncias 2 semis, yrisillyricae [c] vn-
cias 6, piperis vnciam 1, baccarum lauri, seminis apii ana vnciam 1, cum passo po-
2 tionabis. Item post detractionem sanguinis de matrice aut de palato sic potionabis febri-
entem [d]: Hysopi libram vnam, abrotani vncias 6, lactis caprini sextarium, amili [e] cya-
thum, olei optimi [f] vncias 3, herbae vrceolaris [g] succi cyathum vnum, misce cum cae-
3 teris, & per cornu faucibus infunde, erit salutare remedium. Item alia potio. Lactis
sextarium [h], olei cyathos 2, croci scrupulum [i] 1, mirrae [l] ℨ 2, appii [m] seminis cochle-
arium [n] plenum, miscebis pariter, & dabis ad cornu. Hieme farinam triticeam cum
aqua tepida, aestate autem farinam hordeaceam cum aqua frigida [o] dabis in potum. Si
febrient [p] mensuram non des, iliorum [q] autem loca cauterio inurenda sunt, & vsta cu-
4 randa. Item alia potio. Lactis caprini heminam, amili cyathum, oua 4, olei cya-
5 thum, succum herbae vrceolaris [g] quotidie potum [r] dabis vsque ad sanitatem. Item vn-
ctio [s] qua perfricandi sunt febrientes. Rosae libram [t], olei veteris libram 1, aceti he-
minas 3, lactis [u] caprini libram semis, portulatae seminis & nucis amarae ana vncias 6,
menthae vel rutae quantum expedit [x]. ſ. [y] teres & commisces, & tepefacto vtere, ita
vt diutissime confrices contra pilum, & in loco tepido vnctum animal coopertumque
6 statues. Item potio alia si hieme febrierit. Gentianae vnciam vnam, aristolo-
chiae, hyssopi, absinthii, abrotani, singulorum vnciam vnam, caricarum vncias 6, se-
minis [z] apii vncias tres, rutae fasciolum [a] 1 [b], omnia in cacabo cum aqua decoques [c]
ad tertiam, & cum nigrescere videris, coctum est. Exinde vini [d] heminam misceto
sicut [e] supra scriptum est, & per cornu faucibus infundito.

XXXV. Si quod iumentum ab indigestione vel pletura febricitauerit, naribus spiritum ducet, & ilia frequenter agitabit, anhelitusque erit feruens & aridus, spinam facilius flectet, nam qui ex perstrictione [a] febrit, rigidus est; quia calor membra dissoluit, frigus astringit. Ex pletura igitur febrienti copiosus sanguis emittitur de ceruice,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXXIII.] a) *naturam minduro similis demittit S. M.* b) *parabis S. M.* c) forte *herbae portulacae.* d) *vel rosae cum pane S. M.* e) Hinc ad fi. cap. om. *S. M.* [C. XXXIV.] a) *scriptas S M.* b) *sanitatem S. M.* c) Sic, pro *Iridis Illyr.* d) *febriens iumentum S. M.* e) *am. cy.* om. *S. M.* rectius *amyli.* f) *quieti S M.* g) *vrciol F* h) *libram vnam S. M.* i) *drach. vnam S. M.* l) pro *myrrhae.* m) pro *Apii.* n) *cochleare S. M.* o) *frigida* om. *S. M.* p) *Si febrienti tensura non desit, iliorum loca &c. S. M.* q) *illorum S.* r) *potionabis S. M.* s) *vnguentum quo S. M.* t) *semis* inf. *S. M.* u) *Olei ciprini lib. vnam, potulacae vnc. nucis amarae S. M.* x) *sufficit S. M.* y) Forte haec *ſ* fuit nota vocis *sufficit.* z) *sem.* om. *S. M.* a) *fasciculum S.* b) *bonum S. M.* c) (*vsque*) inf *S.* d) *vnam S. M* e) *cum superscriptione S. M.* [C. XXXV.] a) *perforatione S. M.* *perfrictione* verum. v. Morga. *IV*, 8 & conf. Ind.

b) *ege-*

uice, nares aceto perfricantur vt ſternutet ſaepius. Venter quoque febrientis ſi durior 2
fuerit, per anum iniecta manu, ſtercus extrahatur [b], a cibo abſtineat, pauciſſimum [c]
potum per interualla ſuſcipiat, & vnctum ſupra ſcripto medicamine, diuque fricatum,
loco ſtabit calido horis tribus aut quatuor coopertum, poſtea ad ambulandum [d] producetur, nihilominus inuolutum.

XXXVI. Si quando ex vulnere aliquo vel ſuppuratione oris aut faucium naſcitur febris, de temporibus, nec non etiam de palato detrahendus eſt ſanguis. De maxillis quoque ſiue de ceruice, & ad poſtremum quicunque locus febrienti doluerit, ex [a] eodem cum menſura ſanguinem oportet auferri. Quod ſi cibum penitus reſpuerit, farinam aquae mixtam ad cibi [b] inſtar faucibus eius infundes. Offas quoque de paſſo [c] facies iuſtae magnitudinis, & ſeptenas cum oleo digeres, vt poſſit habere ſubſtantiam. Ita denique febrienti vtilis eſt, ex quacunque parte detractio ſanguinis fiat, ſi conſideratis viribus animalis menſura ſeruetur. Nam vt emiſſus rationabiliter [d] releuat, ita enormiter ablatus euirat [e] vel turbat.

XXXVII. Coactio in animalibus paſſionis eſt nomen, ex qua aegritudinum diuerſa genera naſcuntur, ideo ſic appellata, quod ab iniuria vel labore vel [a] ex coactione contingat. Quoties enim laſſum animal fatigatione itineris, vel nimietate curſus, vel magnitudine ponderum, non ſtudioſe reſouetur, vel aeſtate ſitire, vel hieme algere compellitur, vel certe penuriam ſuſtinet cibi [b], aut hordeo nouo, aut foeno peſſimo laeditur. & per dies aliquot circa curam eius nulla adhibetur induſtria; [c] ſic totius corporis compago, & interiorum viſcerum diſpoſitio per iniuriam & fatigationem vitiatur.

XXXVIII. Ex qua coactione haec paſſionum genera [a] naſcuntur. Ex [b] perſtrictione enim fiunt epiſtomici [c], podagrici, phthiſici. Ex aeſtu autem euenit grauedo, febris, inſania, capitis dolor. Ex ſudore oritur tumor in cruribus, ſuffuſio in pedibus, febris, ſpaſmus, & tuſſis. Ex humore quoque qui de naribus profluit, paſſio 2
apertiſſima declaratur. A cerebro enim [d] vel a capite venit multa pituita [e] crebra & ſpiſſa. A perſtrictione [f] erit humor tenuis, aquaticus, & frigidus: ex qua re fiunt coria- 3
ginoſi & epatici [g] & phthiſici. A colibus & glandulis & arteriis humor erit candidus & viſcoſus, ex quo [h] euenit faſtidium & faucium praefocatio & ſynanche [i]. A pulmone autem humor craſſus, ſanguinolentus, & male odoratus [l] emanat, colore pallido. * Ex qua cauſa fiunt peripleumonici [m], vomicoſi, ortomici [n], & phthiſici. A morbo autem 4
malleo venit humor multus & craſſus, & pallidus. Ex [o] qua re fit ortomicus, profluuius Atticus, & ſuſpirium articulare. A iecore humor erit liuidus, yricus, & viridis, & tabidus, non valde craſſus, neque olidus. Ex qua re fiunt ſciatici [p], hydropici, febrico-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

b) *egeritur S. M.* c) *pauciſſ.* — *&* om. *S. M.* d) *deamb. S.* [C. XXXVI.] a) *idem fricandus eſt, & ſang. S. M.* b) *cliui inſtantiam S. M.* quid ſi *ad oliuae inſtar* vel *inſtantiam* h. e. magnitudinem. c) non ſolo, ſed farina *ſcil.* addita. d) (*humor*) inſ. *S.* e) *occidit S. M.* [C. XXXVII.] a) *&* *S. M.* b) *conuictus S. M.* c) *&* inſ *F. & S.* om *S. M.* [C. XXXVIII.] a) *ſigna S. M.* b) *praefocatione S. M.* Leg. *perfrict.* Vid. ad *1, 35, a* c) *opiſteeonici S. M.* f. *opiſthotonici.* d) *vero S. M.* e) *prauitas S. M.* f) *praefocatione humorum erit S. M.* Vid. *no b.* g) *tenatici & tuſſici & a talis S M.* h) *hoc S. M.* i) *Synanches F.* l) *maleolens S. M.* m) pro *peripneu.* Sed nihil mutandum. Ita enim etiam apud Marcellum *&c.* n) *vamycoſi, ortonoici S. M.* forte *orthotonici*, vel quod malim *orthopnoici.* o) *Catacroitus profluus & viridis non valde craſſus, neque albidus S. M.* De *profluuio Attico* ad *1, 17, 19* dictum: de *ortomico* modo no. *n.* p) *ſynthetici S. M.*

 q) forte

5 bricosi. Ideo autem signa passionum causasque diuisimus, ne ingratus [q] error noceret [a],
& facilius euidens doctrina curaret. Absyrtus [b] huiusmodi de coactionibus prodidit me-
dicinas: Si equus, inquit, coactus de via venerit, oculi eius intro abibunt vel versabun-
tur, spirat calidum frequenter atque suspirat, & [c] auriculae huius ac reliquum corpus
6 extensum erit. Cuius talis [d] est curatio: vt parum hordei accipiat, foenumque non mul-
tum. Potio autem huiusmodi praeparabitur, hysopi, abrotani ana vnciam 1, sampsuci [e]
vncias 6, foenugraeci libram vnam, lini seminis pondo [f] duo: haec omnia tusa & cribra-
ta in cacabo nouo cum sex aquae sextariis infundis, addisque nouem duplices [g] ficus, quae
7 cum ad partem dimidiam decocta fuerint, vniuersa conteres atque liquabis [h], praeterea
vini veteris optimi sextarios tres, mellis heminam, piperis triti drachmam [i] adiicies su-
prascriptis, rursumque feruere facies omnia, ex qua [k] calidam potionem plurimis diebus
8 dabis, quae mirifice iuuare consueuit. Si de labore itineris suffusio pedum forte proue-
nerit, caue ne sanguinem calido detrahas, sed requietum pausatumque [l] flebotomabis,
huiusmodi [m] beneficio potionis vsurus: Turis masculi drachmas [n] 2, foliorum caprifici
libram, grana piperis 25, fermenti vncias 3, croci drachmam [o]: Omnia bene trita in
tres partes diuides, & expausatum [p] iumentum triduo cum oleo potionabis & vino: si
hiems fuerit, tepida os ablues, aestate [q] frigida: si tardius, aut [r] non recte ambulat,
sulphurem [s] & resinam calentem vngulis imponis, non semel tantum, sed aliquoties do-
nec rectus incedat. Si vero ista non profuerint, semissabis [t] eum vt de vngulis sagitta
10 contactis competenter profluat sanguis, & vulnera traumatico [u] curabis pharmaco. De [x]
laxis [y] haec signa erunt: toto corpore grauabitur, & posteriora crura quasi inligata [z]
habebit. posca itaque & pulegio nares eius & totam faciem fouebis, panem & [a] merum
dabis vt manducet, offeresque ei lactucas vel gramen diligenter lotum atque concisum,
11 consequenter daturus huiusmodi potionem, Succum ptisanae, passum, oua, oleum ro-
satum, quae omnia pariter [b] mista per triduum dabis, ita vt hordeum primo [c] decorti-
catum siccatumque manducet. Praemonendum autem est, ne [d] iumento ex coactionis
iniuria laboranti pulses venas calenti. continuo enim neruorum contractio & debilitas con-
12 sequitur. Oportet autem armos eorum & genua vino calido & oleo tepido [e] suffundere,
totumque corpus multorum manibus diutissime confricare, & loco statuere tepido, mol-
lia [f] de siccato stercore [g] vel de paleis strata praebere. Posteriorem [h] partem flebotomo
laxis* non oportet contingi, ne penitus euirentur [i]. Quod si venae in cruribus tument,
& plenae sunt humore, de coronis sanguis auferatur.

XXXIX.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

q) forte *ignoratus* Placet idem Morga. *IV, 11.* a) *necere S.* b) *Absyrius S. M.* c) *&* item *huius* om. *S. M.* d) *ista S. M.* e) *sansuci S. M.* f) *libras duas S. M.* g) *XVIII S. M.* Quod glossema mihi videbatur nescio an verum. Recurrunt ficus duplices non cum numeris modo, vbi eadem ratio possit esse, sed etiam sine numeris *3, 21*: quamquam ibi non agnoscit *S. M.* h) *item* inf. *S. M.* i) *vnciam vnam S. M.* k) *quo S. M.* l) *pausatumque* om. *S. M.* m) *huius S. M.* n) *vncias duas S M.* o) *quartam partem drachmae S M.* p) *expuscatum* S. M. q) *Si aestas* S M. r) *rectum* S M. s) *furfurem* F. M. & S. M. t) *stemissabis ipsum* S M. u) *tragmatico* S. M. x) *Febris ex lassitudine haec signa habet* S. M. cum lemmate noni capitis. *De febre & lassitudine.* y) Leg. *lassis. X & ss* millies miscent librarii z) *longa* S. M. a) *etiam* S M. b) *par. mista* om. S M. c) *pro modo lotum* S M. d) *ne iumentum ex enacuationibus in iniuriam laborum impulses, venas enim calentes habens, continue neruorum* S. M. e) *tepido* om. S. M. f) *& supponere ei mollia, vt paleam* S. M. g) *stramine* legere nos iubet Morga. *IV, 12* hic & alias. Sed saepe nimis Vegetius & alii *stercoris* hac in re mentionem faciunt. Vid. Ind. h. v. h) *(autem)* inf. S. i) *enerventur* S. M. glossema.

[C. XXXIX.]

XXXIX. Non minus multae & obfcurae valetudines in internis animalium
quam hominum exiftere confueuerunt. imo fi verum quaerimus, prope pares atque con-
fimiles fumus. Nam [a] animalibus, quia rationales fumus, fola mente praeftamus: cor-
poris vero natura communis eft, maxime in doloribus. Dolorem ventris in iumentis 2
Veterinorum [b] imperitia putat facile poffe curari, quod [c] graue, nefcit: & [d] ex vento-
fitate, vel conftipatione vitium, torfiones vocant & interiorum incifiones, quibus aut
praecantationes [e] anicularum more, aut aliquod quafi [f] phyficum remedium adferre co-
nantur. Cum quid enim intrinfecus iumentis dolere inceperit, ftatim fe allidunt & vo- 3
lutant, & folius ventris creditur effe caufa, cum plures & difficiles [g] fint paffiones, ex
quibus dolor & volutatio illa contingit. & nifi fingulis pro caufarum genere competens
medicina fubuenerit, fanitas redire non poterit. Efficaciter autem curare poteft [h] nemo,
nifi qui internarum aegritudinum figna rationesque cognouerit.

XL. Primvm venter ipfe, qui aqualiculus nominatur, totius corporis obti-
net dominatum, in cuius capacitate cibus potioque mifcetur, ac per digeftionem natura-
li calore decoctus, feparatis humoribus, partem ad fubftantiam membrorum conuertit in
fanguinem, & [a] partem in vrinas refoluit, partemque fecum [b] trahit in ftercora. Quod 2
fi loca illa praeftrictio [c] longi temporis vitiauerit, inteftinorum dolor, & [d] corruptio di-
geftionis neceffario fequitur [e]. Nam pars humoris coagulatur ex frigore, & fit conglu-
tinofa in praecordiis, atque in inteftinorum partibus, quae ducuntur [f] ab aqualiculo vf-
que ad colum [ff], quod appellatur [g] enteron, retinetur & haeret, quod Latine ieiunum
dicitur, per quod in colum [ff] humor peffimus tranfit, & interclufione fua cibum non
patitur ad interiores partes more folito peruenire. Hinc etiam [h] tortura & extenfio ven- 3
tris dolorque cum magno periculo generatur: quae [i] paffio Graece emphragma, Latine
praeoccupatio dicitur.

XLI. Exoritvr & alia caufa doloris afperior [a], quae Graece chordapfos [b]
appellatur, cum praeclufa inteftina vifcerum vento fumoue [c] fe vrgente colligant [d], vf-
que [e] eo, vt [f] aquam, & cibum, & ftercus animalia etiam interdum reuomere cogan-
tur. Praeterea ad fimilitudinem hominum propter [g] inflationis iniuriam, coli quoque
dolore vexantur, propter quam neceffitatem animalia diuerfe [h] vehementerque voluendo
rumpuntur, quod curari iam non poteft, & ideo moriuntur.

XLII. Ilei [a] quoque vitia ex perfrictione [b] huiusmodi humoris nafcuntur:
qui cum inteftina maiora & praeclufcrit, & in eorum [c] finibus ftercora coeperit detine-
re: prohibet illa ad catachlytum [d] longanonis decurrere (Longanon autem inteftinum
voca-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXXIX.] a) *Nam — fumus* om. S. M. b) *veterinariorum* S. M. c) *quod — vitium* om. S. M d) & om. S. e) *verborum rationes* S. M. f) *conphyficum* S. M. g) (*& diuerfae*) inf. S. h) *non poterit*, S. M. [C. XL.] a) & om. S. M. b) *fecernit* S. M. c) forte *perfrictio*. d) *& cor dig.* om. S. M e) *confeq.* S. M. f) *ducunt* S. M. male. ff) *collum* F. male. g) *cyphon, interim* S. M. h) *etiam — &* om. S. M. i) *quae p. Gr.* om. S. M. [C. XLI.] a) *a fuperiori* S. M. b) *cardaphos* S. M. c) *fumoue* om. S. M. d) *colligunt* S. M. fed melius *colligant*: fit enim nodus. e) *ad* inf. S. M. f) (&) inf. S. g) *per inftrictionis iniuriam colicumque dolorem* S. M. h) *diu fe vehementer voluendo rumpunt*. S M. [C. XLII.] a) *Aliqua* S. M. b) *praefaratione iftius* S. M. c) *renibus eorum* S. M. d) *catochidem* S. M Sufpicabar *catacliftum*, & intelligebam, ipfum fphinctera & fedem infimam. Probauique eam coniecturam clariffimo Platnero, qui eam confirmauit *ex Phauori*. κατάκλειστος, τελευταία. Nimirum emendandum putat κατάκλειστος. Poteft etiam κατακλείς, quae ad os fcapulae alias pertinet, hanc rem fignificare, qua hic opus eft.

e) *venens*

vocatur, per quod ſtercus egeritur) tunc venter [e] craſſus vel praecluſione ipſa intra viſcera increſcit, ac ſibimet [f] dolores morſuſque excitat vehementes, ex quo iumenta ſe pro-
2 iiciunt ac volutant, extenſiſque pedibus calcitrant. ſed per impatientiam ſe ſaepe iam [g]
iactando ventus increſcit, & mixtus ſtercori vſque ad [h] inteſtina deſcendit, nec [i] iam, vt ſupra, rumpitur, ſed iumento quod in vitium, qui Ileos [k] vocatur (ex eo, quod inteſtina locis ſuis excluſa, animal quaſi elices facere faciunt) inciderit, ea valetudo periculo-
3 ſa eſt, niſi cum celeritate ſubueneris. Huiuſmodi autem ſunt adhibenda remedia: Aqua
calida renes animalis diutiſſime fomentabis, foenumque cum calida, vt vapor magis penetret, frequenter apponis, poſt ciliciis [l] diligenter abſterges [m], oleum vetus & picem liquidam, & oleum laurinum miſces [n], calefacies, & diutiſſime perfricabis, ita & [o] te-
4 ſticulos eius perunges, & in auriculas calidum medicamen infundes. Tam diu autem
fricabitur [p], vt ſudare incipiat & ventum emittere, ex quo ſpes oſtenditur ſanitatis. Quod loco calido ſtatues, ac ſagis [q] cooperies diligenter, hanc daturus quotidie potionem. Piperis grana quinquaginta, petroſelinum quantum quatuor digiti comprehendunt, cimini [r] Alexandrini tantundem, cimini quoque Africani tantundem, ſemen apii, murram [s], nepitam, trixaginem, aequis ponderibus, quibus ad dimidiam omnium partem nitrum admiſcere te conuenit. Quae omnia bene trita ex vino calido & oleo aequis pon-
5 deribus, & melle quantum ſatis fuerit dabis. Haec autem [t] potio & calefaçit, & ven-
trem reſoluit. Quod remedium ſi tardius ſubuenerit, ſaccellos [u] cum furfure calentes per [x] totum dorſum & renes animalis imponis. Clyſteriabis [y] etiam ex aqua calida & oleo, quod cum ſale & melle Afro [z], & nitro, ouoque [a] miſcebis, & ita ventre laxato
6 & ſtercora emittuntur & ventus. Quod ſi clyſter defuerit, ſal bene tritum & mel co-
ques [b], paſtilloſque longos & duros facies, & in anum iumenti interius immittes. Quae res omnem ſpurcitiem humoris intus ſtantem [c] abſtrahit, & ad ſanitatem perducit, nec eſt aliud quod magis valeat ſubuenire.

XLIII. Svnt animalia quibus aſſidue ventris impendit [a] dolor, qui [b] ſtrophus appellatur, & hac ratione concipitur. Interdum ſudor animalium vel nimio curſu, vel labore [c] profluens, in internis reſidet intra [d] ventris inteſtinorumque compaginem, qui punctiones doloreſque praeſtat interius. & cum totum a labore ceſſauerit, ac
2 refrixerit corpus animalis, ceſſat & dolor. Sed cum a labore calefieri coeperit, rurſus
exoritur, & ideo ſtrophus vocatur. nam frequenter volutatur, & cum ſurrexerit, terram pedibus tundit, & interdum terram [e] quaſi manducare conatur, & iacens videtur quaſi puſillum requieſcere, & ſurgens citius ambulare ſe cogit. Sed ex hac iniuria frequenter volutando ventum ſibi nutrit intrinſecus, & fit tympanites, ex quo & iumentum [f]
3 rumpitur, & praeſens vitae periculum conſequitur. Quod vitium ſi in perpetuum au-
ferre volueris, paracenteſim [g] facies ſic: quatuor digitis ſub vmbilico [h] veretrum verſus, medio

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *ventus* S. M. f) *ſaeuit &* S. M. g) *iam* om. S. M. h) *in* S. M. i) *quod vitium Ileam vocatur, ab eo, quod inteſtina ſuis locis excluſa quaſi obices faciunt, quae valet.* S M. k) *Ileo* S. male. l) *ſtramine* S. M. m) (*item*) inſ. S. n) (*&*) inſ. S. o) *vt* S. M p) *fricabis* S. M. q) *ſatis* S. M. male. r) pro *cumini* vel *cymini*. s) pro *myrrham*, *nepetam*, *triſſag.* t) *autem* om. S. M. u) *ſacellationes ex fur. calidiſſimo plenas* S. M. x) *ſemper* S. *ſuper* S M. y) *clyſterizabis* S. M. z) *Afronitro* coni *Morga. IV*, 13. a) *ouo* S. M. b) (*& miſcebis*) S. c) *obſtantem* S. M. [C. XLIII.] a) *internenit* S. M. b) *ſtropholus* S. M. c) *dolore* S. M. d) *inter* S. M. e) *terram* om. S. M. f) *omentum* S. M. g) *paracenth.* omn. h) (*ad*) inſ. S.

i) (*ita*)

medio climate ventris ſagittam iniicies [i], vt non ſolum cutem, verum etiam peritonaeum [k]
ipſum aperias. Peritonaeum [k] enim dicitur membrana quae inteſtina omnia continet.
Ad menſuram autem cum magna cautela peritonaeum [k] aperies, ne inteſtina laedas, &
praeſens diſcrimen inferas. Poſt exemta [l] ſagitta ſubiicies fiſtulam centimalem [m], quam 4
mulo medici portare conſueuerunt, minutis foraminibus multisque pertuſam, per quam [n]
foras humor emanat, quem ſuſcipies in vaſe, & inuenies limpido [o] lotio ſimilem, tolles
vero non minus ſextario. Haec cura etiam illa animalia ſanabit, quae vel ſtupida vel 5
macra ſunt ex coactione longi temporis, quibus nitrum diligenter cribratum in hordeum [p]
debes aſpergere, quod omnes aſperrimos humores & ſpurcitias corporis purgat. Sed
ſtrophoſis dabis potionem ſuperius declaratam plurimis diebus. Etiam acopo termantico [q]
renes eorum, totumque corpus perunges, & diebus aliquot a pluribus [r] facies confrica-
ri. Ad vltimum renibus eorum cauſticum induces, & ſic reuoces ad laborem.

XLIV. Intolerabilem dolorem inteſtinis inferunt lumbrici [a], ver-
mes, & tineolae [b], quas alii pediculos appellant. Nam [c] coagula & aqualiculum intus
erodunt & vulnera faciunt. ex qua neceſſitate animalia macreſcunt, & coriaginoſa [d] fiunt,
& ſine febre non erunt [e] & celeriter moriuntur. Huiuſmodi paſſionis ſignum eſt, cum
inuenitur humor in ano fabae coctae ſimilis: eſt [f] namque ſanies ex illis [g] vulneribus,
quae beſtiolae intrinſecus fecerunt. Ieiuna animalia ex hac neceſſitate [h] vehementius tor- 2
quentur. Nam cum his deeſt cibus, magis vitalia conſumuntur a vermibus: Hi [i] non
ſunt inflati, & tamen per [l] dolorem ſe volutant, & in ſpinam ſe proiiciunt, & caput ſibi
intra [m] pedes mittunt, & oſtendunt doloris [n] ſui locum, dentibus ilia ſibi quaſi ſcalpunt,
& rodunt nonuunquam lumbos, & caudam [o] parietibus confricant [p]. Cum iſta ſigna
oſtendere coeperint, & crebro clamare, hoc eſt, vehementer hinnire, ſcias eos iam
morti eſſe vicinos. Quibus adhibetur iſta curatio. Olei viridis & amari ſextarios 2, 3
faſciculum abſinthii Pontici concoques: praeterea naſturtii ſeminis, ſantonici, coriandri
ſeminis, radicum ſeminis, ſinopidis [q] Pontici [r] vncias [s] ſingulas, mirtis [t] & foenigraeci
ſelibram: haec infuſa & decocta in oleo illo facies permanere, ex quo [u] heminam olei,
& aquae tepidae heminam dimidiam per cornu dabis. quae virtus medicamentorum, & 4
lenitas olei, animalia ipſa intus occidit, & foras eiicit. Ex qua potione ſi per multos
dies acceperit, permixto nitro tunſo & caſtoreo, omnes lumbricos & tineolas [x] & ver-
mes diſcludit [y] a corpore, & cum ſtercore eiicit, & reſtituit ſanitatem. Alia potio ad 5
lumbricos, tineolas, & [z] coſſos: Santonici, abſinthii Pontici pulueris [a], lupini crudi,
ſeminis naſturtii, ſcobis cornu ceruini, ſeminis radicum vncias ternas, ſinopidis Ponti-
ci [r] paſtillos tres [b], pollinis [c] erui [d] vncias 3, vini auſteri ſextarios tres [e], olei Hiſpani [f]
ſex-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

i) (*ita*) inſ. *S.* k) *periconium* F. & *S. M.* l) *exemtam ſagittam S. M.* m) *centinalem S. M* n) (*fiſtulam*) inſ. *S.* o) *lympidum lotu S M.* p) *hordeo S. M.* q) pro *thermantico.* r) *plurimis S. M.* [C. XLIV.] a) (*&*) inſ. *S.* b) *tineae minutae S. M.* c) *Namque gulam & aliquantulum interius elidunt S. M.* d) *gibboſa S. M.* e) *ſunt S. M.* f) *cum autem ſanies exit a vuln. S. M.* g) *illis* om. *S.* h) *paſſione S. M.* i) *haec animalia n. ſ inflata S. M.* l) *propter S. M.* m) *inter S. M.* n) *dolorem, cum S. M.* o) Sic etiam *1, 52, 2.* Caudam & ſedem aliquoties nominant etiam Hippiatr. *1, 41* Ruell. p) *fricant S. M.* q) *Sinopis S. M.* r) *Ponticae* coni. Morga. *IV, 11.* s) *aequis ponderibus miſce vnciam vnam & foenugraeci libram ſemis S. M.* t) forte *murti.* u) *oleo heminam & aquae tepidae heminam aquae dimidiam S. M.* x) (*vel coſſos*) inſ. *S.* quod probat Barth. *58, 18.* y) *excludit S. M.* z) *vel S. M.* a) *pollinem S. M.* b) *quatuor S. M.* c) *pollinis* om. *S.* d) *orobi S M.* e) *quatuor S. M.* f) *Spari* legit Rhodius Lexico

sextarium [g] vnum, opopanacis vnciam 1, seminis coriandri heminam: haec omnia diligeuter trita decoques, & quotidie ieiunis heminas singulas dabis.

XLV. Sed quia pestes ipsae saepius ad coagula [a] se conferunt, & potio quae
per os data, ad loca vbi morantur rarius peruenit, ideo etiam per anum adhibenda sunt
2 clysteria: aceti acerrimi sextarium vnum semis [b], olei viridis tantundem, opopanacis
vnciam [c] 1, centaureae vncias 2 [d], absinthii Pontici vncias 3, santonici vncias 3, fari-
nae lupini crudi vncias 3, erui [e] vncias 3, seminis rafani, seminis coriandri vncias ter-
nas, nitri triti vncias 3, radicis capparis tunsae vncias 3. haec omnia decoques cum oleo
& aceto, & per triduum singulos sextarios bene calentes per anum de [f] clystere diffun-
3 dis animali. Memento autem quoties per os potionem das, animal contra clinum tene-
ri debere, vt facilius quod acceperit ad interiora descendat. quoties autem clysteriabis [g],
caput animalis in valle [h] statues, & clunes ad altiora conuertes, vt quod per clysterem
diffundis [i] ad interiora perueniat. Diutissime autem post potionem in talibus locis ani-
4 mal retinetur, vt facilius necentur vel eiiciantur pestes internae. Ad cossos & [l] lumbri-
cos specialis potio. Herbae cameleontis [m] radicem ex aqua ad tertiam decoques, & cum
opopanacis duabus vnciis misces, ac vini heminam, & ad cornu per sinistram narem
5 diffundis [n]. Item alia ad lumbricos. Seminis coriandri quantum vna manus ceperit
friges, nasturtii quoque seminis tantundem diligenter teres, quae vtraque cum aqua te-
pida per triduum faucibus infundes. Ad matricis dolorem medicamen. Aloë epaticum [o],
masticem, castoreum, lauri baccas, amoniacum, [p] vino & melle mittis in ollam, &
bullita atteres, dabisque ad bibendum.

XLVI. Si quod iumentum calculosum fuerit, haec signa monstrabunt: tor-
quetur, gemit [a], extendit se ad conatum mingendi, stillat veretrum eius guttis [b] ma-
teriam, modicum mingit & plene mingere non potest, quod quotidie patitur. Sed hu-
2 iusmodi vitium teneris aetatibus plerunque contingit, quod sic inuenies: Manum ad in-
teriorem partem mittes, & a ceruice vesicae sub ipso ano ad [c] hippocentaurum versus
palpabis digitis, & calculum ibi inuenies. Quod vitium difficile curatur. Nam inter-
dum nimio conamine prope ipsum anum vesica disrumpitur, & lotium per anum emit-
3 tit [d], & quasi aquae [e] adsimilatur. Ideoque missis digitis per foramen quod fecerit lon-
ganonis [f], & ipsius vesicae, aculeo calculum eximis, & curabis clysteriis collecticiis [g],
[id est, quae glutinent,] vt foramina illa sanentur. Potionabis autem illos duritica [h]
potione. Difficilis autem huiusmodi cura est, quia vim patientes ex corruptione vesicae
tortione moriuntur.

XLVII. Quodcunque iumentum ex qualibet causa [a] inueneris volutare [b], oleo manum perunges, & ipsum anum oleo satiabis [c]: post quod manum in interiorem

riorem

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

Scribo. *p. 443.* g) *sextarios S. M.* [C. XLV.] a) *coagulare S. M.* b) *semis* om. *S. M.* c) *vncias quatuor S. M.* d) *tres S. M.* e) *farinae orobi S. M.* f) *ad clyst. inf. S. M.* g) *clysterizabis S. M.* h) *pronum* infra *1, 62, 1.* i) forte *defundes.* l) *&* om. *S. M* m) pro *chamael.* n) *infundis S. M.* o) forte *aloën hepaticam.* p) forte inf. *cum.* [C. XLVI.] a) *gemet & extendet F. S.* nobiscum *S. M.* b) *guttas & vrinam modicam mittit, ex pleno S. M.* c) *versus hip. S. M.* d) Hoc fieri posse & factum esse, Platnerus me docuit. e) *aquam* om. *adsim. S. M.* f) *longaonis S. M.* ex compendio scrib. g) *collecticis S. M.* verum est *colleticis*, κολλητικοῖς, cuius vocis verissima glossa sunt ea, quae ideo inclusi. Neque enim solet Graeca, quibus frequentissime vtitur, interpretari Vegetius. h) *disuretica S. M.* Leg. *diuretica.* [C. XLVII.] a) *(se)* inf. *S.* b) *(statim)* inf. *S.* c) *sanabis, ponesque S. M.* Sed *satiabis* recte praefert Rhod.

Lex.

riorem partem longanonis protendis, & ſi inueneris ipſum longanonem clibano ſubtili [d] patere, ſcias eum ſtrophum pati, & continuo ſtercora eiicies paulatim ad manum [e], quibus egeſtis cito noueris animal percurandum. Si vero manu iniecta longanonis praeclufionem inueneris, & ſtercoris modicum, hoc eſt, duas aut tres pilulas [f] ſquibala [g], & praefocatum longanonem qua manus vix introeat, ſcias eum emphragma pati & periclitari, & ideo curandi ſunt renes medicaminibus ſupra ſcriptis, & clyſtere vtendum, quod indignationem inteſtini reſoluat & curet.

XLVIII. Si manum inieceris, & totum ventrem tympano ſimilem pertractando ſenſeris, ſcias eum ileum [a] pati, & cito periclitari. Et ideo vnctionibus calidis fricandus [b] eſt vehementer & diu. Si ventum coeperit emittere, tunc in illo ſpes incipit eſſe viuendi.

XLIX. Item ſi manum miſeris, & inueneris valde patere [a] longanonem, & ſtercora non multa habere, nec eſſe vehementer inflatum, ſcias ipſum ventrem dolere, id eſt, aqualiculum. Cito requieſcere ſolet, ſi celeriter ſupra dictas & calidas acceperit potiones, diligenterque ex calido vnguento fuerit perſricatum. Si moram curationis non [b] abſtuleris, difficile euadet. nam ex hac paſſione chordapſus fieri conſueuit.

L. Si [a] manum miſeris, & ſimiliter longanonem patere [b] ſine vlla inflatione repereris, & non frequenter volutantem ſe, ſed proiicientem [c] ſubinde in dexteram [d] partem, & quaſi extenſionem [e] interdum ad conamen [f] minctionis, inuenies duritiem in inteſtinis ingentem cucurbitae ſimilem, ſcias animal coli dolore vexari: & [g] quanto durius inteſtinum inueneris [h], tanto pluribus diebus dolore cruciatur. Ex qua cauſa raro periclitantur, & dolent biduo, vel triduo, vel ſi nimium quinque diebus. Sed quanto inueneris molliorem ipſum locum, tanto velocius mitigabitur [i] dolor. nam quaedam ſtercora in longanone reperies. & erit ſalubris curatio, ſi poſt clyſterem vel potionem multum ſtercoris adſellatus [l] ediderit. quo facto, ſtatim inteſtinum, quod a [m] colo induratum fuerat, & tumebat, non apparebit, reddita ſanitate.

LI. Si [veſica [a]] currendo fuerit inuerſa, ſimilis dolor ſine inflatione ex curſus [b] iniuria & nimietate frequenter emergit. Huic manum [c] ſubiicies in anum, & deprimes vſque ad veretrum verſus, vbi inuenies veſicam eius lotio plenam, quam a dextra & ſiniſtra parte leniter adducis ſurſum ad [d] anum verſus [e] [cum [f] olco,] & minctionem prouocas, tam diu donec vrinam faciat: liberabitur [g] periculo, de quo animalia difficile euadunt.

LII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

Lex. Scrib. *p. 438* in *ſaturari.* Ita *complebis 1, 52, 5.* d) *ſimilem S. M.* Sed hic videtur Vegetius medium quaſi gradum indicare inter *praecluſionem*, de qua *ſ.* 2 & cum *valde patet c. 49.* e) *anum S. M.* male. ἡ *ad* notat inſtrumentum. f) *pillulas* editi. g) *ſcias S. M.* male. *ſquibala* ſunt σκύβαλα. V. Ind. [C. XLVIII.] a) *ileon S. M.* b) *perfricandum S. M.* [C. XLIX.] a) *pati F.* & *S.* nobiſcum *S. M.* b) *attuleris S. M* [C. L.] a) *Si* — *ſimiliter* om. *S. M.* b) *pati F. & S.* nobiſcum *S. M.* c) (*ſe*) inſ. *S.* d) *dextera parte S. M.* e) *extendentem ſe S. M.* f) *conatum S. M.* g) *nam quando S. M.* h) *inuen. tanto* om. *S. M.* i) *refrigerabitur S. M.* l) *reddiderit S. M.* m) *de colo praedur. S. M.* [C. LI.] a) Vox incluſa videtur a lemmate extruſa, quod adſcripſerant, *de dolore veſicae.* In *margine Sambuci* ita: *Si paſſio fuerit in veſica, & facilis dolor ſine inflatione, & vrinam de iniuria nimia* &c. b) *curſu S.* c) Hinc inſerenda putem quae paullo poſt ſequuntur, *cum oleo.* d) *ad* om. *S. M.* e) (*& deprimis*) inſ. *S.* f) vid. no. *c.* g) *de peric. a quo S. M.*

LII. Svnt alii qui assidue dolorem ventris patiuntur sine vlla inflatione, nec
vehementer se volutant, & quasi in cursu pronocant, aliquando se proiiciunt, & ilia
sibi corrodunt, & quasi scalpunt. In huiusmodi dolore manum immittis in longanonem
per circuitum & [a] interiore parte per [b] plurima loca diligenter tentabis, & inuenies ver-
mes collectos exisse in [c] singulis locis, & intestinum pertundere. ex qua necessitate nasci-
2 tur dolor periculosus [d]. Digitis euelle eos, qui quidem vix euelluntur, & ipsa [e] tibi in
manu [f] cohaerent [g], vt difficile eos proiicias. ex qua ratione [h] multa iumenta caudam [i]
frequenter parietibus fricant, propter morsum [l] vermium, quos purgare de longanone
studiose debebis, & potionem [m] dare per plurimos [n] dies eam [o], quae ad lumbricos fa-
3 ciat [p]. ita omnes vermes, quos cossos appellamus & tineolas, purgabis. Similiter etiam
qui lumbricos habent in ventre, sic eos [q] conuenit mederi. Pice liquida & oleo calido
renes & totam spinam cum dorso perfricari oportet tam diu, donec calefactionem pati-
antur [r] ex manibus. & auriculas eorum & anum ex oleo complebis [s]. ventrem quoque
4 & testiculos perunges. sal tritum [t] cum melle decoctum [u] mixtum in anum subiicies, ani-
mal [potionibus [x]] crebris ambulationibus potionatum exercebis. Si ex hac ratione non
mitigauerit [y], clysteriabis eum calida, & afronitro & sale. Praeterea super renes & [z]
dorsum saccellos calidos ex furfure plenos [a] imponis, & tam diu innouabis calefactio-
nem [b] donec ventum reddat. Potionabis cum [c] potionibus supra dictis & clysteriis vt a
discrimine liberetur.

LIII. Si quod iumentum syncopauerit his agnoscitur signis: Pigrius ambula-
bit, tanquam suffusione [a] constrictum. Inter suffusos autem & syncopatos haec distantia
2 est, vt [b] suffusi licet tardius a terra leuent pedes [c], flectentes crura incedere solent: Syn-
copati autem vniuerso corpore constricti & rigidi sunt, etiam cum se proiiciunt, non
sine gemitu & [d] toto corpore decidunt. Hi vero non sine febre erunt, cibum & potum
fastidiunt, magis iacere cupientes. qui cum se leuare voluerint, impetu conantur exur-
3 gere, sed propter dolorem omnium membrorum tardius exurgunt. Quod contingit ex
magno labore & cursu nimio, vel ex humoribus [e] nimiis, cum plurimus sudor fatigatis
neruis membra conquasset, vnde [f] syncope, id est, defectio nascitur: cuius ista [g] cu-
ratio est. Calida cum flore foeni eum fomentabis a spina, armis, & renibus, tepefa-
ctumque diligenter tergendo siccabis, tunc vino & oleo calido [h] totum perunges, diu-
tissimeque confricabis: coopertum deinde locis calidis statues, molliaque [i] substernes vt
4 dormiat. Quod cum per triduum feceris, hac potione refouebis. Mirrae [l] vncias 2,
draganti vncias 4, croci drachmas 4, meliloti [m] vnciam vnam, anagallici [n] libram, thu-
ris masculi pondus [o] vnum. quae [p] omnia cribrata in puluerem rediges, ex quo duo
cochle-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. LII.] a) & om. *S M.* b) *in S. M.* c) *& in sing. lo. intesti. S. M.* d) (&) inf. *S.* e) (*hora*) inf. *S.* f) *manum S. M.* g) (*ita*) inf. *S.* h) *occasione S. M.* i) vid. *1, 44, 2.* l) *morsus S. M.* m) *poses S. M.* n) *singulos S M.* o) *ea S. M.* p) *faciunt S. M.* q) *eis S. M.* r) *patiantur: manibus auriculas eorum, & anum oleo perfricabis, ventrem quoque & testiculos S. M.* s) vt *fatiabis 1, 47, 1.* t) (&) inf. *S.* u) *decocto S. M.* x) *potionibus* om. *S. M.* y) *refrigerauerit, clysterizabis cum S. M.* z) *eius facellationes calidas S. M.* a) *plenas S. M.* b) *calefactas S. M.* c) *autem S. M.* [C. LIII.] a) *suffusionem constrictam patiatur S. M.* b) *quod S. M.* c) (*tamen*) inf. *S.* d) *ac non sine feb.* reliquis om. *S. M.* e) *oneribus S. M.* f) *vnde & syncopis & defectio S. M.* g) *haec est cura. Aqua calida ipsum cum flore fomentabis S. M.* h) *calido perfricabis S. M.* i) *mollissima quoque S. M.* l) pro *myrrhae.* m) *mellis loti S. M.* n) *Symphici S. M.* pro *Symphyti* forte *ali Gallici hic & 54 it. 1, 56, 19.* vid. Morga. *IV, 36.* o) *vnciam vnam S. M.* p) *quae* om. *S. M.*

q) &

cochlearia cum aquae calidae hemina, & mellis cochlearibus duobus, & [q] olei rosei cyathis duobus potionem dabis plurimis diebus, donec sanum fiat. Etiam [r] vulsis haec potio, & tensione laborantibus prodest.

LIV. Saepe ex cursu nimio iumenta sanguis infestat, & per nares emanat, qui difficile, veluti [a] ruptis venis labore & calore, substringitur, & velocissimam etiam [b] postulat medicinam. Succum [c] itaque viridis coriandri, vel si defuerit, porri satiui [d] succum in naribus periclitantis infundes. pollinis triticei drachmam [e], thuris puluerizati drachmam I, anagallici [f] vnciam I, amyli semiunciam, commixta & in tres partes diuisa, ex [g] vino nigro suffundes naribus, sanguinemque praecludes.

LV. Animal sanguine laborare haec signa declarant: Oculi tumebunt [a],
frigidum erit corpus & ceruix, tristitia fastidiumque iungetur [b], difficileque curabitur [c].
Hac ratione curandum [d]. A cibo potuque temperabitur, somnique [e] indulgebitur copia
mollibus stratis, tum [f] de matrice quantum ratio postulauerit sanguis auferatur, nec potionis [g] cura cessabit. Succum itaque viridis coriandri, vel si defuerit, porri sectiui, tri- 2
xaginis quoque & centaureae violaceae, & nitri aequi ponderis mixtura inungitur [h]. Ex quibus tunsis atque cribratis diurnum [i] cochleare ex hemina aquae tepidae infundatur faucibus. Quae potio humores [l] & sanguinem, imminentesque [m] alios morbos purgat, prohibet [n] & sanat.

LVI. Obscvras difficilesque curas prima fronte digessimus, consequenter ad caetera pergentes: sed necessarium credimus ostendere rationes, ex quibus incolumitas iumentorum incorrupta seruetur. Melius enim est diligenti studio custodire sa- 2
nitatem, quam aegritudinibus [a] praestare remedia. Diligens itaque dominus stabulum frequenter intrabit, & primum dabit operam vt stratus [b] pontilis emineat, ipsumque sit non ex mollibus lignis, sicut frequenter [c] per imperitiam vel negligentiam euenit, sed roboris viuacis duritia & soliditate compactum. Nam hoc genus ligni equorum [d] vngulas ad saxorum instar obdurat. Fossa [e] praeterea quae lotium recipiat, deductorium de- 3
bet habere cuniculum, ne pedes iumentorum redundans vrina contingat. Patena [f], quae appellatur, hoc est, alueus, ad hordeum ministrandum, sit munda semper, ne sordes aliquae cibariis admisceantur & noceant. Loculi [g] praeterea vel marmore vel lapide vel 4
ligno facti distinguendi sunt, vt singula iumenta hordeum suum ex integro nullo praeripiente [h] consumant. Nam sunt animalia ad edendum auidissima, quae cum celeriter propria [i] deuorauerunt, partem consortis inuadunt. Alia vero naturali fastidio tardius comedunt, & nisi separatim acceperint, vicinis rapientibus [l] macrescunt. Cratis, quae 5
iacca [m] vocatur a vulgo, pro equorum statura nec nimis alta sit, ne cum iniuria [n] guttur

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

q) *& —— duobus* om. *S. M.* r) *Euulsis S. M.* [C. LIV.] a) *disruptis S. M.* b) *etiam* om. *S. M.* c) *succum —— infundes* om. *S. M.* & haec ponit: *Quibus sic subuenias.* d) *sectiui* coni. Morgag. *IV, 14.* e) *vnciam vnam S. M.* f) *consolidi maioris S. M.* vid. *c. 53, 4, no. n.* g) *cum S. M.* [C. LV.] a) *tument S. M.* b) *adest S. M* c) *cubabit S. M.* d) *sanandum est S. M.* e) *somnoque indulgebit copiose S. M.* f) *& tunc S. M.* g) *potionum S. M.* h) *iungatur S. M.* i) *diuturnum S. M.* l) *humorem S. M.* m) *minuens S. M.* n) *prob. &* om. *S. M.* [C. LVI.] a) *aegrotantibus S. M.* b) *cum stratum pontile S. M.* forte leg. *constratum pontile.* c) *plerumq. S. M.* d) *eq. vng. ad* om. *S. M.* e) *tum praeterea fossa S. M.* f) *illa quae appellatur pat. S. M.* g) *Loculis praeterea vel marmore vel lapide vel ligno factis distinguenda est S. M.* h) *impediente S. M.* i) *propriam deuorauerunt partem, consortis partem inu. S. M.* l) *petentibus S. M.* m) *cocca S. M.* n) *inedia aguntur extendant S. M.*

o) *ton-*

6 tur extendatur, nec nimis humilis, ne oculos contingat [o] aut caput. Luminis plurimum
stabulo infundi oportet, ne tenebris assueta, cum producuntur ad solem vel caligent, vel
aciem visus inminuant [p]. Aestate in apertis locis, tam noctibus quam diebus, iumentis
7 libera aura praestanda est. hieme [q] vero tepere debent stabula potius quam calere. nam
nimius calor licet custodiat [r] pinguedinem & reficere videatur, tamen indigestionem fa-
cit, & vehementius nocet naturae [s]. Propter quod diuersa genera morborum ex vapo-
re ipso animalibus generantur. Si producuntur ad frigus insolitum [t], statim aegritudi-
8 nem ex frigoris nouitate percipiunt. Curandum est praecipue, vt siue foenum, siue pa-
leas, vel manipulos viciae pro regionum vsu vel copia animalibus praebeas, incorrupta [u]
ac bene olentia & munda mittantur. De hordeo quoque non erit sollicitudo dissimilis,
ne aut puluerulentum sit, aut lapidosum, aut mucidum, aut vetustate corruptum, aut
9 certe recens de arcis sumtum, & ipsa nouitate praeferuidum [x]. Aqua etiam limpida
ac [y] frigida, etiam [z] perennis ac profluens ministranda est. Nam quicquid importunius [a]
10 fluit, virus non admittit. Bis in die multorum manibus animalia sunt toto corpore con-
fricanda [b]. quae cura & mansuetudinem docet, & laxata cute pinguedinis [c] praestat au-
gmentum. Hordeum quoque non semel nec bis, sed pluribus portionibus praeberi con-
ueniet. quidquid enim paulatim acceperint, legitima digestione conficiunt: quod vero
11 semel & enormiter sumserint, cum fimo indigestum integrumque transmittunt. Vici-
num vero stabulum [d] conuenit esse loco arido, stercore [e] vel paleis mollibus adopertum,
in quo ante potum animalia volutentur. Quod exercitium & sanitati proficit, & aegri-
tudinis vitium [f] commonstrat. nam quoties animal, aut non solito more se transuoluit,
aut omnino detrectat [g] accumbere, scias illud ex taedio laborare, & ideo separari debe-
12 re, atque curari. Ad [h] quod opus quoque plurimum iuuat, si saepius & cum modera-
tione animalia sedeantur [i]. Nam imperitia rectoris & incessus eorum debilitat, & mo-
res, praecipue seruorum impatientia [k], qui absentibus dominis ad cursum equos vehe-
menter stimulant, & non solum flagellis, sed etiam calcaribus [l] caedunt, dum aut inter
suos velocitatem cupiunt experiri, aut cum alienis vehementi obstinatione contendunt, nec
reuocant aliquando currentes, nec temperant. neque enim de damno domini cogitant,
13 quod eidem [m] contingere gratulantur. Quam rem diligens paterfamilias summa seueri-
tate prohibebit, & iumenta sua idoneis & moderatis hominibus, scientibusque tractare
14 committet [n]. Post sudorem quoque si aestus sit, pusca [o] os ablui [p] conuenit: si hiems,
muria [q]. Vinum quoque & oleum faucibus infundi oportebit ad [r] cornu, aestate frigi-
dum, hieme tepefactum, ita vt hieme meri sextario, olei vnciae tres, aestate autem
15 duae tantummodo misceantur [s]. Nec conuenientium [t] potionum debet cura cessare.
nam languor, macies, & tussis, & internorum dolor facile submouetur, si sulphuris vi-
ui

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

o) *contingant caput* S. *conterant & caput* S. M. p) *minuant* S. M. q) *hiemis v. tempore tep.* S. M. r) *ad custodiendam ping. proficere* S. M. s) *nam praeter haec* S. M. t) *insol.* om. S. M. u) *non corrupta des, sed bene olentia.* *De* S. M. x) sic S. M. *praeferendum* F. S. y) *ac* om. S. z) *&* S. M. a) *in potu noxium est virus veneni comitatur* S. M. Sed recte vt editum, nam *Capiunt vitium ni moueantur aquae.* b) *perfricanda* S. M. c) *pinguedini* S. d) *stabulo conuenit esse locum arido stercore vel paleis lenibus opertum* S. M. recte, puto. e) *stramine* coni. Morg. *IV, 12* legendum hic & alias. Sed vid. Ind. v. *stercus.* f) *initium* S. M. bene. g) *desinit* S. M. h) *ad quod* om. S. M. i) *equitentur* S. M. Glossa. k) forte *impotentia* *h. e. libido & petulantia.* l) *calcibus* S. M. m) *dum contingit gratulantur* S. M. n) *permittet* S. M. o) pro *posca.* p) *lauari* S M. q) *myrrham.* *Vinum & oleum* S. M. r) *cum* S. M. s) *admisceantur* S. M. t) *ob hoc pot.* S. M.

u) *vn-*

ui ſemiunciam [w] [1. ℈ 12] myrrhae ℈ 4. redactos in pulnerem, ouoque [x] crudo im- 16
mixtos cum hemina vini optimi per os dederis [y]. Eſt [z] alia ſumtuoſior [a], ſed accom-
modatior potio ad [b] omnes morbos, quae & celeriter reficit & cum intrinſecus purgaue-
rit, curat omnes morbos, tuſſim veterem, phthiſicos, vulſos, & quaecunque vexata
ſunt in opertis [c]. Ptiſanae ſextarium 1, ſeminis lini heminam, foenigraeci heminam, 17
croci vnciam 1, acronem ſalſum porci pinguis, vel longanonem, vel ſi porcina defue-
rint, caput haedinum depilatum, cum pedibus ſuis, & cordulis inteſtinorum mundis,
hyſſopi faſces duas, cochleas germanas xv, bulbos [d] xv, ficus duplices xx, rutae faſci-
culum 1, baccarum lauri cum virent ſextarium, dactylos xx, allii capita tria, feni ca- 18
prini vncias 6, pulegii ſicci faſciculum. haec omnia purgata leniterque contuſa decoques
in aqua ciſternina, donec acron [e] ille, vel certe caput haedi [f] liqueſcat & diſſoluatur ab
oſſibus. propter quod aſſiduc [g] aquam refundis ne comburatur [h], ſed feruendo pin-
gueſcat [i], vel ſuccus ipſe pinguior efficiatur. Poſt haec diligentiſſime colabis ad colum [k], 19
tum draganti vnciam 1 in tres diuides partes, ita quod [l] exinde in vnam potionem miſſu-
rus es [m], pridie infundas in calidam vt inturgeſcat. tunc addis paſſi ſextarios 3, & tribus
diebus ſingulos ſextarios dabis, oua numero ſex, (in die [n] ſecundo olei roſati oua plena
numero 2) butyri vncias 3, (in die tertio) anagallici vncias 3, amyli vncias 3, pulueris
quadrigarii ſelibram, lomenti fabae ſelibram. Quae omnia miſces, vt dictum eſt, aequis 20
ponderibus per triduum diuides, & ieiunum animal potionabis, & horis aliquot deam-
bulare facies, vſque ad ſeptimam, a cibo abſtineatur & potu. Animalia vero macie at- 21
tenuata, non abſque ſtudio diligenti reuocantur ad corporum firmitatem [o]. Nam oleo
veteri vinoque permixtis, & tepefactis in ſole, per totum corpus vnguntur, & contra
pilum multorum manibus perfricantur, vt & nerui molleſcant, & cutis laxetur, & ſu-
dor erumpat. Quo facto cooperta in pontili [p] ſtrato collocentur. Et ſi hiems fuerit, 22
condita cum ſemiuncia apii ſeminis [q] triti, & olei tribus vnciis calefacto per os ipſius opor-
tet infundi. Si aeſtas fuerit, abſinthium vel roſatum cum 4 [r] ſcrupulis croci, & dua-
bus vnciis olei frigidum per os ſimiliter debet accipere. Quorum ſi non ſuppetit copia,
vinum [s] ſimpliciter conuenit praeberi [t] cum caeteris. Praeterea eiuſmodi [u] ſpecies tem- 23
pore hiemis cum hordei modiis 4 miſces, fabae ſextarios 8, tritici ſextarios 4, ciceris
ſextarios 8, foenigraeci ſextarios 4, erui ſextarium 1, & ſi meritum equi vel facultas
domini ſuppetit, vuae paſſae & nuclei ſextarios ſingulos. quae omnia ſollerter [x] commi- 24
ſta cum fuerint, vnum modium in aqua mundiſſima pridie debes infundere, & paulu-
lum mane ſiccare, ex quo equo ſemimodium [y] ante prandium, & ſemimodium ad ve-
ſperam dabis per [z] plurimos dies in loco optimo. viginti [a] vno die ita ſtabuletur vt in-
trinſecus bibat. Quod ſi vltra modum ſagina prouenerit, ne pletura noceat, anferen- 25
dus

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

w) *vnciam* S. Sed qui notas quas incluſimus adiecit, *quae XII* ſcriptula ſ. ſcrupulos ſignificant, ille certe legit ſemunciam. Huius enim, non vnciae ſunt ſcriptula *XII.* x) *ouaque cruda* S. M. y) *frequenter infundes* S. M. z) (*&*) inſ. S. a) *quidem* inſ. S. M. b) *ad om. mor.* om. S. M. c) (*locis*) inſ. S. Caeterum eadem fere potio deſcribitur 4, 8, 1 ſq. d) *bulbos XV* om. S. M. e) *acron—certe* om. S. M. f) *illud* S. M. g) *ſaepe aq. inſ.* S M. h) *adur.* S M i) *pinguis ſuccus appareat.* S. M. k) *colatorium, cum draganti vncias tres diuides in partes* S M. l) *vt* S. M. m) *es* om. S. M n) *hoc eſt in quolibet die duo olei roſei, oua plena numero VI, butyri vnc. III, pulueris origani vnc. III. Quae omnia* S. M. o) *ſanitatem* S. M. p) *loco tepido* S. M. q) *ſeminis* om. S. M. Vid. etiam Morgag. *II, 20.* r) *tribus* S. M. s) *vnum* S. M t) *praebere* S. M. u) *cuiusmodi* S. M. x) *ſolenniter admiſta* S. M. y) *ſemodium* S M. z) *per pl. di.* om. S. M. a) *vno & viginti diebus* S. M.

b) *de*

dus est sanguis a [b] matrice. Praeterea graminum radices, quas aratrum frequenter euellit [c], studiose collige [d], & quam potueris longas minutatim concide, hordeoque com-
26 misce, & quotidie praebere non dubites. Aestate vero, excepto eruo, species illae quas
diximus, pro aestimatione mensurae farragines [e] ad inuicem praebeantur, hoc est, hordei viridis plures maioresque fasciculos [f], tritici vel ciceris vel foenigraeci minores &
27 pauci. Quae omnia contusa [g] oportet apponi. Praecauendum [h] tamen vt in longiore
vectatione vel itineribus, iumentis vrinae copia non negetur, quae res non sine periculo plerumque differtur. Pedes quoque eorum post viam eruendi [i] sunt diligenter, ne quid
28 luti vel sordium in articulis basique [l] permaneat. Vnguento etiam confricandi sunt, quo
vngulae nutriantur, & [m] medicaminis beneficio subcrescat quod itineris attriuerat iniuria [n].
29 Allii capita tria, rutae veteris [o] fasciculum, aluminis scissi [p] & cribrati vncias 6, axun-
giae veteris pondo 2, stercoris asinini recentis manum plenam, quibus commixtis atque
30 decoctis domi, vt volueris in itinere vteris ad vesperam. Praeterea aliud quod vngulas
nutrit & firmat. Picis liquidae libras 3, absinthii libram 1, allii capita 9, axungiae libram 1 [q], olei veteris libram semis, aceti acrioris [r] sextarium vnum, vniuersa contundes & misces,
31 & [s] decoques, & ex eo coronas vel vngues animalium confricabis. De palatis [t] singulis
mensibus minuente luna sanguis detrahetur. quo facto [u] si qua est [x] capitis passio releuatur, & ciborum fastidium tollitur. Oportet autem ferramento concisorio [y] animalium soleas ramulasque [z] purgari, quod euaporat atque refrigerat, & fortiores vngulas reddit.
32 Si animal domi forisque [a] perfrixerit, calidioribus vnguentis, quae multa sunt, lumbi
eidem confricentur & cerebrum, potionibusque [b] & pigmentis, & herbis, quarum feruentior est vis, per os continuo oportet infundi, vt perfrictionis [c] incommodum euincatur atque pellatur. Nam si in visceribus permanserit algoris iniuria, diuersos, peri-
33 culosos que procreat morbos. Si vero dierum canicularium tempore aestu [d] animal fati-
gabitur, vel aquis frigidis est perfundendum, vel in mare flumenue mittendum. frigidis etiam potionibus recreandum, vt necessitati laboris aut [e] temporis aptior medicina
34 succurrat. Sed in equis non solum vtilitas, verum etiam decoris ratio seruanda est. Nun-
quam itaque nisi necessitas passionis exegerit, de articulis resecandi sunt cirri. Naturale enim [f] ornamentum pedum natura [g] in illis constituit. Ceruicem etiam ipsam diligens [h] debet ornare tonsura. Multi enim sicut curulibus [i], ita & sellaribus iumentis pressius [l] colla radunt. Quae res licet praestare creditur [m] augmentum, tamen sub honesto sesso-
35 re deformis est. Alii ita tondent, vt arcum videantur imitari. Nonnulli [n] Armenio-
rum more crines [o] aliquos in tonsura ipsa per ordinem derelinquunt, sed gratiora sunt quae translata de Persis posterior vsus inuexit [p]. Nam media iuba ad omnem accuratio-
nem

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

b) *de* S. M. c) *euertit* S. M. d) *colliges quantas poteris, & lotas minutatim cotidie cum hordeo commisce, & praebes.* S. M. e) *ferragines* F. *ad inuicem cum farragine* S. M. Rectum videtur farraginis, h. e. frugum viridium miscendarum: harum iubet proportionem supra propositam obseruari. f) *fasciculi, tritici &* S. M. g) *commixta* S. M. h) *Procurandum autem in longa via iumentis ne vrinae copia denegetur* S. M. i) *abluendi* S. M. forte verum *eluendi*: quin ipsum *eruendi* ad purgationem referri potest magis solicitam. l) *basibusque* S. M. m) *vt* S. M. n) *Quod est* ins. S. M. o) *viridis* S. M. quod probo, vt 1, 57, 1 *viridis apii.* p) *tunsi* S. M. q) *libras tres* S. M. r) *acerrimi* S. M. s) *&* om. S. t) *palato* S. M. u) (*&*) ins. S. x) *fuerit* S. M. y) *ocissorum* S. M. z) *vngulasque* S. M. a) *vel foris friguerit* S. M. b) *potionesque ex pig.* S. M. c) *frigiditatis* S. M. puto *frigiditatis* glossema. d) *aestu* om. S. M. e) *&* S. M. f) *autem* S. M. g) (*ipsa*) ins. S. h) *diligenter* S. M. i) *clitellaribus* S. M. *currulibus* edd. l) *studiosius* S. M. Sed *pressius* rectum. *Pressius putare vitem* Pallad. Non. 9. m) pro *credatur.* n) *Nonn. Ar. more.* om. S. M. o) *cirros* S. M. p) *introduxit. Nam a sinistra parte medietatem cirrorum tondere iubent:*

nem ex ſiniſtra parte tondetur, a dextra vero omnino inſecta ſeruatur. Et neſcio quo 36
pacto plurimum deceat, quia illud quod naturaliter laudat [q] Vergilius [r], imitantur:

Denſa iuba, & dextro iactata recumbit in armo.

Quod ſi bicomis fuerit, vt vulgus appellat, mediae ceruicis ſetas aequaliter oportet attondi [s], ita [t] vt tam dextri quam ſiniſtri limitis continuata ſerie iubae relinquantur [u] intactae.
Quod nihilominus inuentum conſtat a Parthis, quibus conſuetudo eſt equorum greſſus ad 37
delicias dominorum hac arte mollire. non enim circulis atque ponderibus praegrauant,
vt ſoluti ambulare condiſcant, ſed ipſos equos, quos vulgo Trepidiarios, militari verbo Tottonarios [x] vocant, ita edomant ad leuitatem, & quaedam blandimenta vecturae,
vt Aſturconibus ſimiles videantur. In ſicco itaque aequalique ſolo quinquaginta paſſus in 38
longum, & quinque in latum plenis cophinis digeritur per ordines creta, ad ſimilitudinem ſtadii, quod aulicibus [y] aſperius ſit, tum difficultate [z] coronam velocitatis optantibus ingerit, in quo ſpatio [a] cum equus frequentiſſime exerceri coeperit, in illos aulices
neceſſario offendit [b], & priores & poſteriores vngulas impingit, & aliquando vel cadit,
vel ſic [c] offendit, vt cadere videatur, poſt quod admonitus [d] iniuria, tollit altius crura,
& inflectione [e] geniculorum atque gambarum molliter vehit. Praeterea minutos greſſus [f] 39
imitatur, vt [g] inter aulices [y] vngulas ponat. nam ſi extendere voluerit, offendit [h] in cumulum. Minutim autem equus ambulans commodius vehit, & pulchrius videtur incedere. Potiones etiam hiemales aeſtiuaſque conſcripſimus, quibus aut conſeruetur [i] ſanitas perpetua, aut vehemens [l] aegritudo pellatur [m].

LVII. DVM aeſtus [a] incanduit, haec potio animalibus commoda [b] eſt, quia
humectat & refrigerat: Croci vnciam [c] vnam infundes in vino veteri, draganti vncias
tres infundes in aqua calida, his adiunges faſciculum viridis porri 1, item faſciculum viridis [d] apii, herbae portulacae ſucci heminam, lactis caprini ſextarios tres, oua ſeptem,
olei roſei libram, mellis vncias 3, paſſi ſextarium 1, vini veteris quod ſufficiat. ex quibus omnibus diligenter commiſtis atque contritis, ad cornu per triduum ſextarios ſingulos animalibus dabis. Alia quoque refrigeratoria potio: Vini veteris ſextarium, olei libram ſemis, oua tria, ſucci coriandri cyathum 1, lactucarum [e] cyathum 1, ſollerter admiſces [f], & in tres diuides partes, daturus per triduum iumentis aeſtuantibus ſalutare 2
remedium. Tamen [g] eo momento quo potionem defuſurus es, per ſingula animalia ſingulas heminas aquae frigidae & recens ſumtae potioni debes adiungere.

LVIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

bent: a dextra vero omnes intactos ſeruant. S. M. q) *laudatur Virg. imitatur F.* S. nobiſcum S. M. r) Georg. *3, 86.* s) *tonderi S. M.* t) *quod tam dextra quam ſiniſtra S. M.* u) *relinquatur S. M.* qui & totam *ſ. 37* omittit, & ſtatim haec ponit: *Parthi, cum primo equitant pullos, vadunt cum eis in ſiccum aequalemque ſolum, cuius longitudo ſit 50 paſſuum, latitudo 5, vbi ſit creta ad modum ſpatii.* x) Poterat aliquis ſomniare aliquid de Gallorum *trotter* & noſtro *troſſen*: Sed Freſnius in Gloſſ. voc. trepidier, *Guttonarios* legi vult hic & *4, 6, 7* ex emendatione Salmaſiana ad Capitoli. Maxim. *p. 13* Hack. quo loco copioſiſſime de hoc argumento. y) forte *aulacibus, ἄυλαξι ſulcis.* z) quid ſi *difficultatem?* a) *loco cum pullus S. M.* b) *offendit* om. *S. M.* c) *ita offenditur S. M.* d) *monitus in initia S. M.* e) pro *inflex.* f) *ingreſſus S.* g) *& crura applicat, cum in terram S. M.* h) *offenditur, in quo magis minutatim equus ambulat. S. M.* i) *ſeruetur S. M.* l) *veniens S. M.* m) *appellatur* S. [C LVII.] Conf. *4, 28, 31.* a) *aeſtas ferueſcit S. M.* b) *vtilis S. M.* c) *vncias tres S. M.* d) *apii virginis S. M.* e) *ſucci lactucae S. M.* f) *commiſces S. M.* g) *addendo hora, qua datur potio, heminam aquae frigidae S. M.*

LVIII. Hieme quoque potio iſta praebetur: Vini veteris ſextarios 3, olei ſelibram, piperis vnciam 1, rutae viridis vncias 6, cereſolii [a] viridis vel ſeminis ipſius vncias 3, draganti vncias 3, ſeminis feniculi vncias 3, baccarum lauri vnciam 1, mellis vncias 6 [b], oua quot volueris, & paſſi quantum vſus exegerit.

LIX. Vere [a] vero & autumno haec detur potio. Coſti ſemiunciam, caſſiae fiſtulae vnciam [b], Celticae [c] ſemiunciam, petroſelini ſemiunciam, betonicae ſemiunciam, glicericae [d] ſemiunciam, ſagapini ſemiunciam, ſpicae Indicae ſemiunciam, ſaxifragae, eupatorii, meliloti, iris Illyricae, ana ſemiunciam, centaureae, gentianae, ariſtologiae [e] longae, ana vnciam 1, amomi, ariſtologiae [e] rotundae, ana ſemiunciam, ſcinoanthos [f] ſemiunciam [g], aſari, aloë, ana ſemiunciam, murrae vnciam, opopanacis [h], radicis draconteae, ana ſemiunciam, croci vnciam, draganti vncias 6, caſtorei vnciam, abſinthii Pontici faſciculos 2, haec omnia in puluerem redacta ad XII animalia [i] per triduum ſufficere creduntur, ita vt cum vino optimo digerantur [l].

LX. (Alia [a] potio, quae omni tempore exhibetur.) Coſti, meliloti [b], hyſſopi, iris Illyricae, ariſtologiae, ſampſuci, dracontii [c], aſari, draganti [d], centaureae minoris, marrubii, gentianae, ſpicae Celticae ſolia, aequis ponderibus miſces [e], redactaque in puluerem cernes. ſed ſi aeſtiuam dare volueris potionem, commiſces croci, mellis, & draganti quod ſufficiat. Si [f] autem potionem facies hiemalem, addis ſeminis piperis, appii ſeminis, & ſeminis ſinapis. Vtroque autem tempore cum [g] boni vini ſextario plenum cochleare miſcetur, faucibusque animalium diffunditur.

LXI. De vrinae difficultatibus ordine ſuo multa dicenda ſunt, ſed viatorium [a] iſtud, & phyſicum, & ſemper paratum te ſcire conuenit. Lutum [b] ex cuiuſcunque equi lotio factum vino permiſces, colatumque per nares infundes, & confeſtim prouocat vrinam. Item allium conteres & in anum [c] iniicies & veretrum, mox egerit lotium. Item, puluerem quoque thuris cum ouo vinoque permixtum, addito ſucco apii & caulium, ſi potionem [d] dederis, prouocabit vrinam. Item, betas ac maluas ad tertiam decoques, ex quibus aquam calentem ad medium ſextarium cum melle commiſces, & per os digeres [e], proderit minctioni. Item, cimicem quoque viuum [f] in aurem equi mitte, & alterum [g] ſupra naturam in ipſo foramine quo mingit confrica, facillimum certumque remedium eſt.

LXII. Itinervm caſibus ſubuenire cupientes, de pluribus [a] pauca, ſed manifeſta libabimus [b]. Nam animalia ſub ſeſſore [c] vel onere dolor ventris frequenter afſligit

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. LVIII.] *Conf. 4, 28, 30.* a) *caepullae S. M.* b) *duas S. M.* [C. LIX.] a) *Vere—potio* om. *F.* Sed habet *S.* notatque in alio *MS.* ea abeſſe. Scilicet importunum lemma verba auctoris extruſit. b) *hemiunciam S. M.* c) *ſanſuci, ſpicae Indicae, ſaxifragae ſemiunciam, ſcinoanthos &c. S. M.* d) pro *glycirrhizae.* e) pro *ariſtoloch.* f) pro *ſchoenuanthos.* g) (*Draganteae ſemunciam*) inſ. *S.* h) *opop. radicis ſemiun. opopanxis vnc. 1, dragantidis vnc. ſeptem, caſt. ſemiuncias S. M.* i) *coclearia S. M.* l) *miſceantur.* [C. LX.] a) *Alia — exhibetur* om. *F.* Vid. cap. *59* no. *a.* b) *mellis loti S. M.* c) *Draganteae S. M.* d) *dragatidis S. M.* e) *miſcens pulueriza. & ſi aeſtate dare S. M.* f) *Et ſi in hieme S. M.* g) *potum S. M.* [C. LXI.] Compara *3, 55* vbi diligentius iſta tradi videntur. a) *in adiutorium iſtis phyſicum remedium ſemper S. M.* b) *potum S. M.* c) *naribus S. M* an aliquis legit *natibus?* d) *potione S. M.* Malis forte *in* vel *cum potione.* e) *ad cornu dabis ſtatim* (pro *ſtatim*) *confert S. M.* f) *viuum* om. S. g) *in foramen virgae. Certum remedium eſt. S. M.* [C. LXII.] a) *plurimis S. M.* b) *dicamus S. M.* c) *ſeſſione S. M.*

fligit [d], vt volutentur & procumbant. Semen itaque rutae filuestris vel hortensis, si illa defuerit, diligenter tritum cum vino calido per fauces oportet infundi. Praeterea aquam in qua vsque ad tertiam betae decoctae sunt, succumque earum nitro trito sollerter [e] admisces, oleique addes heminam, tepefactaque in intestinum per clysterem diffundes, cum prius pronum [f] animal straveris, vt iniectum ad interiora perueniat [g]. quae si forte defuerit [h], mel coctum cum tertia parte salis triti cogis [i] in pilulas, ita vt collyria ad oui magnitudinem facias, similiterque prono animali in intestinum vel quinque, vel septem, aut nouem collyria inserere curabis. post [l] soluitur venter & mitigatur dolor. Item [m], physicum traditur os [n] limacis neque manu immunda, neque terra, neque dente contactum alligare vmbilico dolentis curare continuo.

LXIII. Plervmqve dorsum animalibus aut sarcina [a] laedit, aut sella, propter stramenti [b] negligentiam vel oneris iniuriam. quod in itineribus interdum necesse est euenire, sed recens tumor hac ratione curatur [c]: mallonem ceparum vel ipsas cepas in feruenti aqua decoques, & calentes quantum corium valet sustinere, tumori superimpones, & fascia ligabis. vna nocte omnis aufertur inflatio. Praeterea sal tritum cum aceto miscebis, additoque vitello oui, loca quae tumere coeperint perfricabis, recens indignatio destricta [d] siccabitur.

LXIV. Cvi [a] curae est animalium salus, potionem superius declaratam, quam specierum numero diapenten [b] Graeco vocabulo nuncupant. Gentianae, aristologiae, murrae, baccarum lauri, rasurae eboris, paria pondera diligenter trita atque permixta, domi, siue in itineribus prius condita [c], habere oportet in promtu, vt quoties [d] moestum aut horridum videris animal, aut morbi alicuius labe tentatum, statim plenum cochleare ex puluere memorato cum sextario vini optimi per fauces diffundas, & per triduum, etiam [e] equo in labore constituto, digeras, vt aduersus virus internum subueniat. probata curatio. Tussienti autem cum passi heminam dabis, & statim sentiet curam. Si liber, cui iam ponendus est finis, legentium non offendit auditum, sequenti volumine inchoantes a vertice vsque ad vngulas ex diuersis auctoribus enucleatas animalium publicabimus curas, vt ordo, qui a [f] natura datus est, in medendi [g] dispositione seruetur, ne indigesta ac membrorum consequentiae repugnans pagina quaerentem confundat, aut tardet.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

d) *(ita)* inf. *S.* e) *solerter S. solenniter S. M.* f) vid. *1, 45, 3.* g) *decurrat S. M.* h) *defuerint S. M.* i) *reducis S. M.* l) *(quod)* inf. *S.* m) *Item* om. *S M.* n) *officulam* vocat *Plin. 29, 6 s. 36* vbi laudat Harduinus Marcellum. Locus est To. *2 p. 252, b. H. Steph. Limacis,* inquit, *calculum, quem in capite habet, tolle, quod non facile facies, nisi ei, dum in via repit, caput subito absciderit.* Debeo haec loca Cl. Platnero. [C. LXIII.] a) *figma S. M.* an *sagma?* b) *sternentis S. M.* recte. c) *pellatur S. M.* d) *astricta S. M.* [C. LXIV.] a) *Potio diapenton, nominata superius in capitulo morbi tumidi, praeterea haec est S. M.* b) pro *diapente.* c) *dicta S. M.* d) *(aut)* inf. *S.* e) *in lab. const. equo dabis S. M.* f) *antea S. M.* g) *praesenti expositione S. M.*

VEGETII RENATI
ARTIS VETERINARIAE,
SIVE
MVLO MEDICINAE,
LIBER SECVNDVS.

PROLOGVS.

MVLO MEDICINAE ars iamdudum vitio cupiditatis, & exiguitate mercedis,
nullo studiosius [a] discente, collapsa est. Numquid [b] vero exemplo Hunnorum
siue gentium aliarum artis ipsius etiam vsus intercidet [c], dum homines refugi-
entes expensas, barbarorum consuetudinem imitari velle se simulant, & incurata anima-
2 lia hibernis pascuis, & negligentiae [d] casibus dedunt? Quae res nulli compendium [e],
plurimis attulit damnum. Primo quod Barbarorum [f] animalium aliae [g] naturae, & ad
omnem iniuriam durius corpus est. Deinde quod sic instituuntur a paruulis, vt nec po-
tionem medicinalem requirant [h], & hibernis pascuis vigeant [i], ac sine pernicie frigora
3 pruinasque [l] sustineant. Nostra vero iumenta & mollioris generis sunt, & tectis frequen-
tioribus assueta, calidissimis etiam stabulis imbuta, cum indignationem ex aliqua necessi-
tate contraxerint [m], continuo [n] in aliquod genus incidunt morbi. Diligens itaque pater-
familias [o], cum mortibus animalium suorum & cum medicinae expensis atque mercedi-
bus faciat rationem, intelliget, vnius vilissimi iumenti pretium ad multorum, quae sine
dubio peritura sunt [p], si curata non fuerint, salutem posse sufficere.

CAPVT I.

IN vniuerso animantium genere caput obtinet principatum, quod eminentius caeteris,
dominatum quendam circa loci [a] ipsius conditionem sortitur. In eo est odor, gu-
stus, auditus, ac visus: quod quantum habet potestatis, tantum sustinet ex labore
2 discriminis. Causas itaque ex quibus aegritudines generentur, & signa, per quae quali-
tas eorundem possit agnosci, curas etiam, quarum medela sanitas reuocetur, per ordinem
3 indicare tentabimus. Plerumque autem in corporibus iumentorum indigestionis vitio
sanguis [b] corrumpitur: quod euenit cum ex [c] aestu vel frigore debilitata sunt membra, &
in [d] capite frixus sanguis vertitur in virus. tunc enim repletis venis cerebri membrana
disten-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[LIB. II. Prolog.] a) *studio finis S. M.* b) *nuper S. M.* c) *intercidit S. M.* d) *negligentibus calonibus S. M.* e) (*sed*) inf. S. f) *Barbaricorum S. M.* g) *alia natura S. M.* h) *inquirant S. M.* i) *degant S. M.* l) *niuesque S. M.* m) *sustinuerint S. M.* n) *continuo* om. *S. M.* o) forte inf. *si.* p) *essent S. M.* [C. I.] a) *subiecta loci ips. conditione S. M.* b) *sanguinis plenitudo S. M.* c) *ex* om *S. M.* d) *noxii sanguinis virus in caput se rapit S. M.*

e) *salu-*

diſtenditur, & ſomni ſalubritatem [e] frequenter excludit. Ex quo neceſſario dolor capitis, moeſtitia, & imbecillitas ſubit [f]. Quae valetudo & prima videtur, & lenior, ſi velox medicina ſubuenerit.

II. Caetervm cum noxius ſanguis membranam cerebri & [a] ex vna parte pertuderit, & eandem [b] dolore nimio coeperit praegrauare [c], efficitur animal appioſum [d]: cuius & mens hebetatur, & viſus. Nam cerebri incolumitas & oculos paſcit & ſenſus. In qua paſſione quia vna pars capitis praegrauatur, tanquam ad molam [e] vadit in gyrum.

III. Cvm vero medium cerebrum corrupti ſanguinis virus infecerit [a], animal freneticum redditur, vt repente ſaliat, & velut [b] effugere velit, parietibus [c] ſe tanquam irregibilis impingat, nec poſſit ratione aliqua contineri.

IV. Cardiacvs [a] is eſt, cui cor dolet. Cardiacus [b] autem fit, quoties ſanguinis illa corruptio ſtomachi vel [c] thoracis impleuerit venas, cerebrumque [d] percuſſerit, cor etiam peſtiferi humoris labe conſtrinxerit [e]. Quae valetudo inducit [f] mentis alienationem, & corporis ſudore monſtratur, ex quo [g] difficillime liberatur [h].

V. Qvod ſi appioſum [a] ſimul paſſio thoracis inuenerit, facit [b] continuo ra-
bioſum. Ex ardore enim nimio iecinoris & ſanguinis, venae cordis neruique praefo-
cantur, ex qua conſtrictione fit dolor ipſius loci vſque adeo, vt mordendo ſe comedat.
Ex quibus valetudinibus ſi animal fuerit liberatum, & poſt curationem aliqua pars cere- 2
bri fuerit imminuta, vel tumor ſubcreuerit, ineptum iumentum, pigrumque redditur.
& in [c] illa parte capitis vbi vitium remanſit, difficile ſe gyrabit, & ex eo latere ſe parie-
tibus iungit, & tarde incedens, non ſentiens plagam, ambulaturae [d] gratiam perdit, & [e] 3
erit ſubmiſſo capite, & cum ſtare coeperit cum tarditate ſe mouet, minus etiam videbit,
nec cibum nec potum recuſat. Quem ſi curare volueris, cyclo [f] curabis. In omnibus [g]
ſupra ſcriptis valetudinibus, primum [h] de temporibus minuendus eſt ſanguis, ſed & de
matrice aliquando tollendus. Cura autem pene omnium ſimilis [i] eſt, cuius ordinem ſe-
quentia declarabunt.

VI. Memineris autem omnes valetudines capitis, praecipue veteres, peri-
culoſas, cyclo oportere curari. Cui haec obſeruantia & ordo eſt adhibendus: Triduo
ab hordeo abſtinebitur [a] animal, temperabitur etiam mollibus cibis, poſt diem tertiam
de dextra ac [b] ſiniſtra, prout aetas aut vires, vel valitudo permiſerint, de matrice ſan-
guis auferetur. Quo facto, per triduum viridi [c] cauliculorum ac lactucarum ſuſtentabi- 2
tur cibo [d]. Primo vno die a cibo eum [e] ſuſtinebis & aqua. nouo autem die offas cauli-
um cum liquamine & oleo optimo temperatas non minus viginti digeras, cui nihilomi-
nus lactucam dabis in cibo ter [f] in die. poſt potionem bibere ſemper incipiat. Si vero 3
ven-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *ſalubritas fr. excluditur S. M.* f) *ſubſequitur S. M.* [C. II.] a) *&* om. *S.* b) *eadem S. M.* c) *praegrauat S. M.* d) *opioſum S. M.* e) *vti equum aut mulum rapit S. M.* [C. III.] a) *infeſtauerit S. M.* b) *velut* om. *S. M.* c) Hinc ad fi. om. *S. M.* Vid. *c.* 4 no. *h.* [C. IV.] a) *Cordiacus F.* om *S. M.* b) *cardiea S. M.* pro morbo igitur vel paſſione poſuit. c) *& S. M.* d) *cerebrum concuſſ. S. M.* e) *perſtrinx. S. M.* f) *inducit S. M.* g) *qua S. M.* h) Hic ponuntur omiſſa *c.* 3 no. *c.* [C. V.] a) *opioſum S. M.* b) *conti. rab. efficitur S. M.* c) *illa pars S. M.* d) *ambulans grauiter pergit S. M.* e) *&* om. *S M.* f) *ex cyclo & helleboro cur. S. M.* g) *(autem)* inſ. *S.* h) *prius S. M.* i) *eadem S. M.* [C. VI.] a) *abſtinebit S. M.* b) *aut S. M.* c) *iure S. M.* d) *& poſt. S. M.* e) *& aqua abſtinent. nouo iam die S. M.* f) *ita vt ſecunda die S. M.*

 g) *vele-*

venter vehementer [g] folui inceperit, caulium offas dare desistes: sed [h] dabis paleas & [i]
furfures, ita vt sequente die penitus nihil manducet, sed solam aquam percipiat ad biben-
4 dum, ac postero [l] die inducatur in cellam balnei calidam, & sudet. Opus est autem di-
ligentia vt reducatur [m] celeriter de calore, ne intercluso spiritu pereat: tunc extergetur [n]
diligenter, vinoque & oleo largiter perfricatus, accipiet cum [o] nitri puluere folia rafani
5 conspersa, quantum commodum est. Postmodum cum radicibus cucumeris asinini viri-
dis minutatim concisis oleum optimum misces, & in vase nouo ita decoques vt tertiam
perdat. ex quo singulas heminas per capita animalium per triduum dabis, vt potio ven-
6 trem resoluat. Sed si vltra modum fluere coeperit, lenticulam & hordeum pari [p] men-
sura friges, & de [q] his singulas bilibres per dies singulos cum furfure & paleis dabis.
7 Quinque itaque diebus operam refectioni [r] eius impendes, & leuiter exercebis, vt [s] in-
telligas [t] quantum vires corporis sanitasque profecerit. Post haec [u] eum pro arbitrio de-
spumabis. Sequente die caput eius purgabis exorica [x], vel radice Dianaria, quam Arte-
misiam [y] dicimus: si haec non fuerint, ex liquamine optimo cum oleo mixto. cuius ca-
8 put pedesque connectis [z]. Cum bene purgatum agnoueris, soluito [a], butyrum ex oleo
roseo solutum infundes in nares, vt illo purgationis mitigetur asperitas, ita vt singulae
9 cotylae singulis naribus infundantur. Si [b] supra dictae potiones non soluerint ventrem,
mellis, hellebori albi pondus vnius denarii cum hemina dulcis vini bene tritum in potio-
ne recipiat, vel certe scammoniae pondus duorum denariorum diligenter tritae cum dul-
10 cis vini hemina simili ratione diffundes in fauces. Quod si venter vltra modum dissolu-
tus discrimen importat, anagallicum succo ptisanae ad restrictionem ipsius dabis, lenticu-
lamque & hordeum frixum, singulas bilibres cum paleis & furfure praebebis in cibo.
11 Ad vltimum, partes quae in causa sunt, sinapizabis diligenter, sinapizatum cautere fer-
reo, vel quod vtilius creditur cuprino combures, vsta curaturus ex more. Potionem
quoque ex antidoto polygresto [c] per dies plurimos dabis, & exercebis leuiter, & ad ci-
baria ipsius aliquid per partes semper adiunges, donec ad pristinam consuetudinem reuo-
12 cetur. Insanabiles valetudines cyclo [d] affirmantur posse curari, id est, insani corrobora-
ri. Caduci cyclo curati vtuntur in capite: morbidi vero, dysenterici, coriaginosi, or-
thopnoici, strophosi, cyclo curentur in renibus.

VII. CEREBRUM plerumque diuersis passionibus commouetur, quod his de-
prehenditur signis: Ambulabit prauus [a], & frequenter offendet, & toto se corpore com-
mouet. Cuius ista curatio est: Baccas lauri numero XX, nitri selibram, rutae mani-
pulum: quae omnia diligenter trita, cum aceto non acri [b], & oleo optimo rosaceo com-
mixta [c], hieme calefacies, perunctoque oleo capite eius & cerebro, vel auriculis, cere-
2 bellum de lanata [d] pelle conuoluis. Quae si forte defuerint, farinam hordeaceam resi-
nam-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

g) *vehementius S. M.* h) *sed* om. *S. & S. M.* i) *aut S. M.* l) *postremo S. M.* m) *educatur celerius S. M.* n) *tergetur S. M.* o) *hanc potionem ex pulueris nitri, folia raphani, radices cucumeris siluestris, contere & adde oleum, coque in vase nouo ad tertiam S. M.* p) *pariter S. M.* q) *de* om. *S. M.* r) *refectionis F.* s) *vt* om. *S.* t) *in* inf. *S. M.* u) *hoc ipsum S. M.* x) *exoriza S M* quid si *conyza?* Certe laudat eam in re simili Caelius Aurel. acut. *2, 9. 40.* y) *Artemiam S. M.* z) Nimirum vt despumare possis: eadem causa *deiici* alias iubet, *deponi*, vel *elidi.* a) *butyro & oleo roseo simul mixtis inf. S. M.* b) Hinc ad finem cap. om. *S. M.* c) pro *polychr.* d) *h. e.* cautere adhuc descripto, de quo etiam Hippiatr. Ruell. *c. 100* p. *95*, b. *venter & tempora crebro candentibus laminis exulceranda:* & p. *96*, a. *Caput leniter adurendum.* [C. VII.] a) *improuidus S. M. Oblique graditur* Ruell. Hippiatr. *2, 102 p. 97, b.* vbi idem remedium. b) *acro F.* c) *mixta S. M.* d) *lanata F. S.* nobiscum *S. M.* & Ruell. Hippiatr. *p. 96, a.*

c) *con-*

namque miscebis, ex quo cataplasma confectum [e] cerebro oportet imponi. Praeterea [f]
ceram oleo cyprino coniungis, & linteolo inter auriculas ad ceroti instar imponis. Sed
& reliquum corpus potionibus resouendum est. Tres [g] fluuiatiles cancros conteres dili- 3
genter, & cum duabus vnciis succi caulium, addito lactis sextario, olei duobus cyathis,
permiscebis, & colatum per os diffundes ad cornu. Quorum si inopia est, mellis cya-
thos duos, aquae calidae sextarium 1, coquito, ex quibus pastillos facies [h], & in aqua
frigida dilues, & dabis in potum. Praeterea si hieme curaueris, farinam triticeam; si
aestate, hordeaceam, aquae frigidae adinuicem amuli [i] permixtam, in potione praebebis.

VIII. De capitis dolore multi auctores [a] multa dixerunt. Cuius haec sunt
signa. Tumor circa oculos apparebit, pabulum recusabit, lingua eius & palatum labia-
que tumebunt, quanto vehementius increuerit morbus, tanto exoritur [b] amplius tumor:
ambulantes toto corpore vacillant, vmbramque [c] suam velut odorantes expauescunt. Cu- 2
ius passionis ex corruptione sanguinis nascitur causa, cum indigestio [d] ciborum naturali
meatu interclusо, vel certe derelicto, in eas venas, quae circa tempora sunt, defluit [e],
membranamque cerebri vitiat. Cui sanguinem de temporibus oportet minui, & conti-
nuo oleo acetoque permixto [f] caput largiter perungi. Quod si hiems fuerit, hordeum 3
pridie infundes in aquam & decoques, calidamque [g] in saccellos immittes, iumentorum-
que caput fumentando [h] diutius vaporabis. Alii auctores [a] tolli de palato sanguinem iu-
bent. Tunc cimoliam cretam ex aceto infusam, & merdam bubulam recentem cum ni- 4
tro trito miscent, & in cacabo super carbones decoquunt, calidumque cerebro languen-
tis imponunt, aceto rigantes ne creta astringatur [i] ad pilos vsque cum prius calida fumen-
tauerunt [k] caput. Dolorem capitis prope [l] ad insaniam ista signa demonstrant: Quoties 5
graue est, & in praesepio se deponit, lacrymae frequenter oriuntur, auriculae flabunt,
oculi grauiores erunt, anhelitus [m] creber, aridus pilus, tremores frequentes, tristis aspe-
ctus. Quem in primis ab aqua abstinebis, ne nimium bibat; de vtraque parte colli san-
guinem detrahes; caput sicut scriptum est curabis.

IX. Distentionis quoque valitudo ad capitis praecipue causam refer-
tur. Cuius haec erunt signa. Impediente caligine obscurabitur visus, tremor & sudor
totius corporis insequitur. quod [a] vitium contingit ex aqua, si sudans [b] iumentum bibe- 2
rit: vel ex indigestione cibi, si [c] non dormiat, vel substrictus manserit. Huic capitis
membrana distenditur. quae passio caeterarum valetudinum & fons probatur & mater.
nisi enim inter initia curaueris caput, vt animal dormiat competenter, fiunt appiosi [d], 3
insani, rabiosi, frenetici, cardiaci. Igitur cum animal distentionis aegritudo compre-
henderit [e], de ceruice eidem sanguinem tolle pro magnitudine corporis & [f] aetatis. Et [g] 4
si aestas erit, oleo & aceto caput totumque corpus perunges, & diutissime confricabis,
loco refrigerato & opaco inclusum continebis, substernes etiam stercora [h] sicca vel pa-
leas,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *confestim S. M.* f) Hinc ad fin. cap. om. *S. M.* g) *VII* Hippiatr. l. c. h) Qui ex aqua & melle vna coctis? non videtur posse. i) pro *amyli.* [C. VIII.] a) *veteres S. M.* b) *crescit amplior S. M.* c) *vmbr. — expauescunt* om. *S. M.* d) *indigestione S. M.* e) *transire non possit. cuius haec est cura. Primum sangu. S. M.* f) *permixtis S. M.* g) forte *calidumque.* Neque enim aqua, sed hordeum immitti potest. h) pro *foment.* om. *S. M.* i) *in pilis S. M.* l) *ac prope insa. S. M* m) *anhelitus — aspectus* om. *S. M.* [C. IX.] a) *hoc S. M.* b) *sudat ium. & S. M.* c) *si — competenter* om. *S. M.* d) *opiosi S. M.* e) *appreh. S. M.* f) *vel S. M.* g) Hinc ad fi. *s. s* om. *S. M.* h) *stramina* coni. *Morg. IV, 22.* Sed Vid. Ind. v. sterc.

i) forte

leas, vt prouocet ipsa mollities ad cubandum. locum calidum declinabis, nam impedit
5 somnum. surfure, vel paleis, vel foliis lactucarum reficies. praeterea potum praebebis
exiguum. cum conualescere coeperit, modicis ambulationibus exercebis. vbi idoneum
visum fuerit, ad cibaria largiora infusum [i] hordeum ad pristinam consuetudinem paulatim per incrementa reuocabitur. Si die septimo non profecerit, sanguinem iterum de
temporibus emittes, & caput sine intermissione curabis. Potionem [k] dabis qua sanantur
6 appiosi [d]: Nasturtii seminis, apii seminis, seminis [l] lactucae, anagallici, petroselini,
aneti, papaueris siluatici seminis vncias singulas, piperis scrupulos [m] 3, croci drachmam
vnam. Quae omnia bene cribrata [n] atque commixta ex aqua temperabis [o]. trochischos [oo]
7 facies, vt habeant non minus quam singulas drachmas [p]. In [q] dieta vnum trochischum in
aqua dissolutum per os digeres. quod quotidie oportet fieri donec sanitas redeat. Si non
appetit cibum, singulos trochischos solutos cum succo ptisanae quotidie praebebis. Vinum nunquam dabis. Capitis enim valetudo sumto mero deterior efficitur.

X. Si quod iumentum appiosum [a] fuerit, in praesepio [b] incumbit, oculos tensos habebit, micabit [c] auriculis, visus caliginem patietur, & gyrat in circulo tanquam ad molas. [d]

XI. Quod si etiam fuerit conuersus in rabiem, sic intelliges: Subito [a] hinniet tanquam sanus, parem suum appetit morsu, vel hominem, praesepia, aut ilia sibi
mordicans rodit: quem sicut appiosum curabis. Prorsus abstinebis [b] ab hordeo [c], mollibus cibariis sustentabis [d]. Praecipue tamen [e] apium viridem [f] quantum voluerit praebe-
2 bis. Sanguinem de temporibus aut de ceruice emittes [g], loco tenebroso statues, caput
eidem huiusmodi acopi [h] confectione curabis: Opopanacis libram [i] 1, resinae, terbentinae ana vncias 2 [l], galbani [m] vnciam 1, resinae frixae vncias 3, masticis tritae vncias 2,
olei veteris libram 1. ex hoc ei cerebrum & [n] auriculas confricabis, oleum tamen solum
3 ac liquidum in aures eius suffundes. cuius [o] tamen prius quam acopo vtaris, saccellationibus caput cerebrumque vaporare te conuenit, & caput apposito cerebello [p] communire.
Potiones quoque ex trochischo [q] superius memorato quotidie praebebis, collyrio acri in-
4 ungis assidue vt caligo ex oculis possit auferri. Quae cura si non profecerit, caput &
tempora sub ipso protocomio semisse inuris cauterio, quod & super venas temporales
facies. Plerique tamen, facies [qq] ne deforment iumentum, solo tabulare palati confecto [r], sani fieri possent. Feruor enim foci debilitatem capitis tollit, & membranam
menti [s] pristinae, sanitatique restituit.

XII. Alii auctores insanientis iumenti ardentes & sanguineos [a] oculos & humore suffusos [b], stantes auriculas dicunt vel micantes [c], vt ad instar indomitorum nec
capi

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

i) forte *infuso hordeo.* k) *Potio etiam datur S. M.* l) *seminis* —— *seminis* om. *S. M.* m) *vnciam* —— *vnam quae S. M.* n) *trita S. M.* o) (*&*) inf. *S.* oo) pro *trochiscos.* p) (*in die*) inf. *S.* q) Hinc ad fi. cap om. *S. M.* [C. X.] a) *opiosum S. M.* b) *praesepium S. M.* c) *nutabit S. M.* d) cohaeret sine distinctionis nota c XI *S. M.* [C. XI.] Conf. Hipp Ruell. *c. 100. p 96.* a) *subbito F. inuenies tanquam sanum S. M.* b *abstinebit S. M.* c) (*&*) inf. *S.* d) *fomentabis S M.* e) *autem S.* f) pro *viride.* g) *educes S. M.* h) *apii S. M.* i) *vnciam S. M.* l) *tres S. M.* m) *galbani* —— *vncias 2* om. *S. M.* n) (*inter.*) inf. *S.* o) Hinc ad fi. cap. om. *S. M.* p) Hipp. l. c. *caput lanata pelle conteges.* q) pro *trochisco.* qq) h. e. ne speeies & adspectus deforme reddat. Conf. *1, 28, 4.* r) *vsto F. M. & S. M.* quae glossa videtur: Verum autem *confictio* pro *confixo* ex *configo: vid. 2, 14, 4. it. 2, 22. 3 & 2, 27, 3.* s) Quid si legamus, *membranam mentis pristinae sanitati.* Vid Ind. v. *membrana.* [C. XII.] Conf. Hipp. Ruell. *2, 100.* a) *sanguinolentos S. M.* b) (*vel*) inf. *S.* c) *nutantes S. M.*

d) *capi.*

capi possit, & captum [d], parietibus se illidens conetur [e] effugere. terram pedibus fo-
diet, & multum flegmatis [f] ex ore profundet. quod hac ratione curatur, vt [g] auferatur 2
ei sanguis de angularibus [h] venis, de palato, & post de cruribus. a cibo [i] eadem die ab-
stineatur & potu. Alia autem [l] die aquam frigidam dabis ei bibere. Auferantur ster- 3
cora quae in ano eius [m] sunt, per quatriduum continuato clystere, curabitur venter [n],
vngetur cerebrum, secreto collocabitur [o] loco, accipiet in [p] substantiam [q] porros, & [r]
herbam mollissimam, aut mollissimum foenum. His potionibus percurandum. pulue- 4
ris turis [s] drachmam [t] 1, aceti albi sextarium 1, radicis panacis vnciam 1, herbae saxi-
fragae vncias 3 [u], ex aqua mulsa per os dabis. Lactis [x] caprini sextarium vnum defun-
dis in fauces. quod si defuerit, ciminum rusticum pondo duo in puluerem rediges, ad-
ditoque olei optimi vno [y] ebulo, ex aqua mulsa diffundis ad cornu. Sed caeteris potio 5
haec aptior creditur: apii vnciam 1, iusquiami [z] vnciam 1, seminis apii vnciam 1, se-
minis lactucae vncias 2, papaueris siluestris vnciam. quae omnia in puluerem redacta
commisces, & vnum cochlearium magnum ex aqua dabis, vel si cibum non accipit, ex [a]
succo ptisanae. obscuro & frigido & [b] laxiore loco statues, silentiumque praebebis vt dor- 6
miat. prius tamen oleo ac pice liquida caput perunges, auresque complebis, tempora
etiam munies cerebellare [c] vel fasciis, mirtam [d] quoque aridam conteres, & aceto oleo-
que miscebis, corpusque eius totum diutissime confricabis. Solent constringi [e] & obrui 7
stercore vt sudent & dormiant [f]. Quibus si somnus venerit, afferet sanitatem. Rabio-
sum vero iumentum eadem omnia, & maiora ostendit quam insanum. Nam & alia ani- 8
malia comedit, & facit ipsa [g] contagione rabiosa. Plerumque etiam [h] morsibus intesti-
na sua extrahunt & hinniunt [i] fortiter. Quae valetudo ex nimia sanguinis abundantia &
ardore contingit. Curatur autem obseruatione & potione superius declaratis.

XIII. CHIRVRGIA appellatur quodcunque secatur ferro, vel cauteriis vri-
tur. quae [a] cum sit omnibus membris animalium, praecipue tamen capitis necessaria est
medicina. Quodcunque igitur iumentum in qualibet parte fregerit caput vel nudauerit 2
casu, sollicite curandum, ne indignatio vulneris in neruos cerebrumque penetrando peri-
culum generet. nec in primo medicamentis vti acrioribus conuenit, sed magis melle [b] 3
curare. cum ad maturitatem venerint illa quae fracta fuerant, ossa [c] laxantur, tenta sol-
lerter [d], & mobili manu vel forficibus [e] eximito. Reliqua fragmenta ossis, quae aspe-
rata sunt, ferramentis caedito [f] atque perradito, vt carnem facilius inducant. nunquam
enim clauditur vulnus si non raseris, donec sanguis per os ipsius respondeat. In quo ma- 4
ior est adhibenda cautela, quia solet in locis ossuosis [g] & commissuralibus fistula fieri.
quae [h] cum euenerit, parumper [i] iniuria afficit vulnus, per quod non sanies, sed hu-
mor liquidus emanat. nec vnquam deducta [l] cicatrice solidatur. Quod si euenerit, hac
ratione

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

d) *capite S. M.* e) *nisi teneatur effugiet S. M.* f) *flatus S. M.* g) *vt* om. *S.* h) *iugularibus S. M* quod verisimilius. i) (*autem*) inf. *S.* l) *vero S. M.* m) *ipsius S. M.* n) *purgetur venter & cerebrum, & obscure coll. S. M.* o) *con. loc. F.* p) *ad S. M.* q) (*intuba*) inf. *S.* r) *in herba & moll. S. M.* s) *thuris S.* t) *libram S. M.* u) *duas S. M.* x) *Lactis* —— *cornu* om. *S. M.* y) forte *acetabulo.* z) pro *hyoscy.* a) *succum ptisanae dabis S. M.* b) *& lax.* om. *S. M.* c) *cereb. vel* om. *S. M.* d) *myrrham S. M.* e) (*diligenter*) inf. *S.* f) *obdorm. S M.* g) *ipso contactu S. M.* h) *enim S. M.* i) *ineunt F. S.* nobiscum *S. M.* & Hippiatr. Ruell. 2, 100 *p.* 95, *b. Importune hinnitus edunt, & saeuiunt morsu.* [C. XIII.] a) *Quae omn. membris an. tum praec. cap S. M.* b) *molliter S. M.* c) *ossa lax.* om. *S. M.* d) *solerter S. solenniter S. M.* e) *forpicibus S. M.* f) *competensibus S. M.* g) *saxosis S M.* h) *quod S. M.* i) *paruum & incurabile efficit vulnus, quod non saniem, sed humorem liquidum emittit S. M.* recte, puto. l) *ducta S. M.*

5 ratione curabis. Papyrum [m] per ipsam fistulam traiicies [n], ita vt capita papyri, quae [o] extra fistulam eminent, ex vtraque parte alligas [p] lino ne cadat, & diebus v, vel pluribus, donec callositas fistulae papyri [q] distentione turgescat, & maius vulneris foramen
6 fiat. Tunc [r] ad mensuram vulneris ex fistulari medicamento collyrium faciens [s], exemto papyro intra [t] fistulam iniicies, vt impleatur ex integro, plane [u] ne excidat, munies diligenter. Post dies quatuor vel quinque soluis [x], si fistula ceciderit, traumatico curabis, quod vulneri semper immittes, donec spissa sanies & non multa in eo loco reperia-
7 tur. Cum autem iam limpidum videris collyrium, fac pollinem herbi [y], & thus masculum tritum aequis ponderibus cum melle decoquito, & plagae ipsi imponito, per dies plurimos quotidie curato ita, vt deprimas ipsas partes vulneris, quatinus iunctae citius
8 cohaerescant [z]. Si grauiter offenderit caput, vt cerebrum vexet intrinsecus, continuo de temporibus sanguinem eidem oportet auferri, & spongiam aqua [a], si aestas fuerit, oleo roseo, & aceto aequa parte commixto capiti eius imponi, fasciaque connecti, & ci-
9 bos virides praeberi. si nec ipsos appetit, quia omnem cibum recusat, fabam moles & conuertes in pollinem [b], farinam quoque triticeam pariter admisces, & cum mulsa per cornu ad substantiam animali tam diu faucibus eius infundes, donec cibos virides appetat, quos aqua marina vel salsa oportet aspergi.

XIV. Aurium [a] vt vicinitate proxima, ita periculi non discrepans cura est. quae si casu aliquo fuerit a radice contusa, & collectionem fecerit, eam cum maturauerit, scalpello secato, & pus finito fluere. tum linis aceto acerrimo & oleo per triduum, quarta die traumatico curato, donec sanetur. Etiam si cartilaginem vexauerit, eiusdem
2 medicinae obseruatione proficiet. Si vero a radice auriculae, vel commissura capitis tumor magnus cum duritia extabit, ex foenigraeci & lini semine & tritici polline cataplasma imposito, maturatam [b] collectionem scalpello secato, ita vt inferius plaga spectet,
3 quatinus [c] humor per prona decurrat. Vino, oleo, & sale mixto infusos [d] lemniscos inducis, & vulnus per quatriduum fouebis, post traumatico vteris. sed [e] difficilis cura est, quia fistulae in talibus locis frequenter oriuntur. quae si euenerint, supra scripta cu-
4 ratione curantur. Si tamen aegritudo vulneris vlterius etiam post medicamenta procedat, vicinae vrendae sunt partes, & cauterio [f] in ipsis collectionibus infigenda sunt puncta [g] vehementius, vt & cutis & causa perrumpatur interior. post solerter [h] vsta curanda sunt [i]. Non enim aurium est negligenda curatio, ne ex dolore nimio generetur in-
5 sania. Primum purganda est auris diligenter intrinsecus, vt auferatur quod dolorem mouet, aut laedit. Si nihil inuenitur [l], spongiam nitro & aqua molliter infundes & dilu-
6 es [m], vnamque noctem intra auriculam infusam spongiam manere patieris. Die tertio nitro & aqua calida fouere incipies frequenter & diu, donec dolor recedat. Quod si aqua

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

S. M. melius. m) Vid. noster 2, 26, 1. n) *inducis S. M.* o) *extra orificia ex vtraque parte alliges, ne cadat, & tribus S. M.* p) debebat *alliges.* q) *tergere* [forte *turgere*] *papyrum faciat, & nullum vuln. S. M.* r) (*autem*) inf. *S.* s) *facies, & S. M.* t) *intra* om. *S. M.* u) *& S. M.* x) *ita quod caro infecta cadat* pro *soluis* habet *S. M.* y) *erui S. M.* z) *crescant. sed si S. M.* a) *aqua — fuerit* om. *S. M.* b) *pulverem S. M.* [C. XIV.] a) Prima *f.* om. *S. M.* b) *maturatam — spectet* om. *S. M.* c) pro *quatenus.* d) *infunde, & vulnus S. M.* e) *non tamen fistulae S. M.* f) *cauterio S. M.* g) *bene cutis & caro rumpatur int S. M.* h) *solenniter S. M.* i) *non est, aurium neglecta curatione, ne S. M.* l) *inueneris S. M.* m) *sic infusam vna nocte intra aurem manere patieris. S. M.*

n) *lip-*

aqua fuerit ingressa, oleum vetus & acetum aequis ponderibus adiecto nitro in aurem mittito, & fuccidam lanam fuperimponito. Si vulnera fuerint lyparem [n] auribus inferes & curafti [o].

XV. QVODCVNQVE iumentum in oculis tritiacem [a] patietur, id eft, vt pili aliam [b] palpebram vrentes [c] lacrymas moueant, vifumque conturbent, hac ratione curatur. Non longe a pilis ab interiori parte fcalpello plagam dabis [d] in cute palpebrae, poft forpicibus [e] per longum ad menfuram oculi fafciolam praecides, & impofitis fibulis confues palpebram foris verfus, vt oculus fine deformitate recipiat vifum & gratiam naturalem. Tunc vero optimo oleo, nec non etiam muria [f] infufam fpongiam fuperpo- 2
nes, & oculum fafciabis. Poft die [g] quinto folnis, tunc intrinfecus oculum collyrio curabis: deforis vero tetrapharmacum impones, non prius fibulas ablaturus quam duxerit [h]
cicatricem. Nihilominus & cadentibus fibulis, collyrii cura non deerit, ne caro rurfus 3
fuperflua excrefcat. Sed plerique adhibent cum deformitate compendium, vt partem [i] quae promiuet ad menfuram naturae forpicibus [e] amputent, pufca [k] quae frigida funt propter fluxum fanguinis foueant, oculum collyrio intrinfecus curent, ne indignationis neceffitate laedatur [l].

XVI. SVFFVSIO ficut hominum, ita iumentorum impedit vifum, cuius tria genera ab auctoribus indicantur: Stenocoriafis [a], platycoriafis, hypocoriafis, Graece pupula nominatur. Stenocoriafis dicitur, cum conftringitur vifus & vires amittit.
Quae hac ratione curanda eft, vt [b] fanguis de temporibus aufer atur: radicem quoque 2
foeniculi, & herbam chelidoniam [c], vel rutam decoques ad tertias, & cotidie ex ipfa aqua quantum manus patitur [d], oculus foueatur. Inunges etiam collyrio opobalfamo [e],
quod fuffufionibus prodeffe confueuit. [Aduerfus [f] infeftantes pilos tertia cura eft, vt 3
leni tenuique cauterio genae quae procreuerint [g] inurantur, quo facto, ducta cicatrice contrahitur [h] pellis, & palpebra altius [i] eleuata a pupilla [k] curfu pilorum arcet iniuriam.]
Platycoriafis [l] autem eft, cum fe vltra naturalem modum pupilla diffundit, & eripit vi- 4
fum, nec curari vllatenus poteft. Nam ficut oui vitellus cafu aliquo difruptus [m] in priorem formam coire [n] non poteft, ita femel pupilla diffufa recipere non poteft vfum [o] vi-
dendi. Quod euenit [p] equorum fudore dum membranula quae continet lumen, indigna- 5
tione [q] caloris difrumpitur: vel certe follicitudo longi itineris ad indignationem iumen-
ta compellit, aut laefum oculum dominus curare neglexerit. Quod cum accidit, ocu- 6
lus

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

n) *lipparia* S. M. verum eft *liparem*, λιπαρήν. o) *curabis* S. M. [C. XV.] a) *tyriacem* S. M. Sed verum eft *trichiafin*, quod I. A. Fabricius adfcripfit & coni. Morg. *IV, 15.* b) quid fi *alieni?* loco non fuo & importuno enati. c) *vertentes* S. M. d) *facies in palpebra* S. M. e) *forficibus* S. M. f) *aqua marina* S. M g) *diem quintum* S M h) *induxerit* S. M. i) *pars* S. M. k) *& pufca frig. q.* S. M. l) add *c. 16, 3. no. f.* [C. XVI.] a) Ita fcilicet fcribenda haec nomina, στενοκορίασις, πλατυκορίασις, ὑποκορίασις. Deinde poft vltimam vocem excidiffe videtur, *core enim:* nifi tamen totum hoc *core enim Graece pupula nominatur*, gloffema eft. In editis fuit *ftenochor. plotochor. hypoch. papula.* An haec paffionum pupulae nomina alias occurrant, non habeo dicere. Lexicis certe funt indicta. Apud Aretaeum Diut. *1, 7 p. 34, e.* Boerh. eft πλατυκορίη, εὖτε ἐκχέεται (ἡ κόρη vel παρθένος) πολλὸν ἐς μέγεθος. b) verbis *vt fanguis* fubftit. *fi vifus caligat* S. M. c) *celidoniam* F. S. d) (*calida*) inf. S. e) *opobalfamato* S. M. f) Quae inclufimus, ea referenda ad *c. 15* extr. obferuatum in libro I. A. Fabricii & a Morgag. *IV, 14.* g) *procreuerit inuratur* S. h) *conteritur* F. S. nobifcum S. M. & I. A. Fabr. in marg. i) fic S. M. *alterius* reliqui. k) fic S. M. *pupilla curfu* rel. l) fic refcripfi pro *platochor.* m) *disiectus* S. M. n) *redire* S. M. o) *vifum. Quod* S. M. p) *in equorum furore* S. M. q) *indignationis calore* S. M.

 r) *nullius*

lus videtur incolumis, nullis [r] lacrymis, nullo sanguine, nulla indignatione prodit iniuriam, sed visus [s] tantum declaratur indicio, quod in pupilla ipsius imaginem tuam tan-
7 quam in speculo videre non potes. Hypocoriasis autem a capitis humore descendit, & in vno oculo sese [t] primo ostendit, postea etiam ad alterum transit. Intelligitur [u] autem humore vel lacrymis. Continuo sanguinem ei de supercilio, vel de ipsa parte temporum detrahes, fomentabis ex tepida aqua, in qua radices foeniculi decoctae fuerint cum
8 ruta. Praeterea inunges collyrio opopanato [x] & opobalsamato. Quod si institeris medicinae, per lacrymarum cursum consueuit saepius caligo sanari. Temporales quoque venae cauteriis inuruntur, & [y] meatum humoris excludunt.

XVII. Quod si vis passionis intulerit cicatricem [a], diligenter attende quo colore sit membrana, quae apposita [b] pupillae impedit [c] visum: si auroso [d] colore fuerit, insanabilem scias: si candida nimium, etiam noueris non posse curare ipsam. Si vero spissa fuerit, colore oleagino [e], muco similis, per paracentesin [f] ad hominum simi-
2 litudinem, cum fuerit maturata curatur. Iumentum igitur pridie temperabis [g] a cibo, vel potu maxime prohibebis, in loco molli elides [h], caputque eius & ceruicem apte collocabis. ita patentem oculum facies, vt claudere non possit. deinde ab ipsa fronte paracenterium inter tunicas oculares subiicito, ne pupillam tangas, aut aliquid laedas interius, sed ipsum album de superiori parte vbi hypochysis [i] posita est, capitello [l] paracente-
3 rii deorsum deprimis ad palpebram inferiorem subtiliter. Quod si depositum fuerit, non prius paracenterium eximas, nisi clausum oculum penicello calido diutissime vaporaueris. solet enim resilire. Quod si ita euenerit, reprimito, donec ita componatur vt resilire non possit. Cum itaque intellexeris claritatem pupillae sine vllo obstaculo hypochy-
4 sis, tunc eximes ferrum, & inuenies animal videre. Curabis sic. Ex oleo roseo & oui albo anacollima facies, lanam [m] infundes, & super oculum curatum [n] impones, ac desuper fasciabis. Caueto ne ipsa die manducet, & moueat oculum agitatione maxillae;
5 sed tamen si voluerit, bibat. Altera die soluis & calida fomentabis diutissime. deinde foenigraeci succum in oculo subfundis [o], & rursum anacollima supra dictum similiter imponis, fasciabisque. Quod cum per triduum, aut quatriduum feceris, oculum soluis, & foenigraeci succo fomentabis [p], ex melle optimo Attico [q] vnges, donec cicatrix se confirmet & oculus.

XVIII. Est [a] alind vitium eiusmodi, vt interdum oculo album inducat [b], interdum limpidet: ex qua passione lunaticum oculum veteres nominauere. Cuius ista curatio est, vt de ipsa parte temporum [c] detrahatur sanguis. interpositis diebus, sub oculo nihilominus sanguinem oportet minui. Cotidie quoque [d] calido fomento oculum curabis deforis; intrinsecus autem innnges collyrio thermantico [e] & acerrimo per plures dies,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

r) *nullius* S. male. s) *vno* S M. t) *speculum* S.M. u) *intelliguntur F.* x) *opponacato* S M. Verum *opopanacato*. y) *vt m.h. excludant* S.M. [C. XVII.] a) *caecitatem* S. M. *hypochysin* liber I. A. Fabricii in marg. quod verum puto. vid. *f. 2.* b) *opposita* S.M. c) *operit* S. M. d) *aurei* S.M e) *oleagineo* S. M. f) sic scripsimus pro *paracenthesim* vbique hoc cap. g) *separabis* S. M. h) *deiicies* S. M glossa. *conf. 2, 22, 1.* i) sic. scr. pro *hypochisis. hypocisma* S. M. forte fuit *hypochyma*. l) *caput* S M. m) forte *lanae*. n) *curatum* om. S M. o) *infundis* S. p) (*&*) inf. S. q) *antiquo* S. M. [C. XVIII.] a) *&* inf. S. b) *ducat ita, quod impedit visum, quem morbum lunaticum* S M. c) *temporis* S. M. d) *vero* S. M. e) *tragmantico* S.M.

f) &

dies, donec recipiat ſanitatem. Si nihil ex hac ratione profecerit, venas ſuperiores in temporibus ſupra ipſum locum qui ſuſtinet paſſionem, diligenter perquires & ſ[f] inures, vt humor noxius poſſit arceri.

XIX. QVODCVNQVE iumentum in oculo habuerit ſtaphyloma, incurabile eſt: talis tamen curatio conſueuit adhiberi: De ſub oculo ſanguinem ei detrahes, & fomentabis calida cum radicibus foeniculi & rutae decocta, inunges etiam collyrio non valde acri, ſi vulnus fecerit & deplanauerit [a], ex ſucco foenigraeci fomentabis [b], & inunges collyrio leni, quod facit ad tunicas ruptas, donec ſe cicatrix cum planitie claudat [c], tunc vteris acriori collyrio, & [d] per dies plurimos, donec quaecunque pars [e] aequari poſſit ad naturae ſimilitudinem, compleaturque vt non deformetur obtutus.

XX. SI caſu aliquo animal oculum impegerit, aut confricauerit, vel ex percuſſura laeſerit & album induxerit, etiam ſi totus oculus praecluſus ſit, tamen experimentis hac ratione probatum eſt cito poſſe curari. Hederam colliges terreſtrem, & in pila mundiſſima diutiſſime [a] contundes, ſuccum exprimes, ex hoc animal inunges: poteſtate [b] medicaminis quamuis deſperata conſumitur albugo. Sed ſi terreſtrem hederam non 2
inueneris, ſiue baccas hederae, ſiue folia contundes, & ſuccum exprimes, & ex eo ſucco [c] inunges. Si hoc quoque difficile videbitur, aut moroſum, paululum aquae frigidae cum foliis hederae diutiſſime contundes, ſuccum exprimes, & per [d] ſiphonem ei in oculum defundis. Quod cum per dies plurimos tam mane quam ad veſperam feceris, album omne tolletur. Sed ſi vinum miſeris optimum & [e] recens efficacius curata ſanat.

XXI. ALIQVI auctores dixerunt, ſi dexter oculus ſuffuſionem ſuſceperit, vel album incurrerit, dexteram partem naris, ſi ſiniſter ſiniſtram diligenter inſpiciet [a]: in ipſa calloſitate narium [b] foramina ſubtiliſſima inueniet, quibus tenuis inſerenda eſt fiſtula, per quam ille qui curare debet os plenum vino inſufflet, vt merum per foramen illud penetret. Quo facto oculus incipiet lacrymare. Velocius autem proficiet, quia per interiores venas meri virtus ad oculum penetrat.

XXII. IVMENTVM in oculo [a] in oſſe percuſſum, ſi tumorem [b] fecerit durum, calloſum, & oſſilagini ſimilem, hac ratione eſt curandum: Deiecto animali contra cauſam ipſam cutem aperito, & oſſis ciſorio gingiuulam, vel cartilaginem vel os quod ex ſe excreſcere coeperit, caedito, vt deplanes ad ſimilitudinem partis alterius. Si apte 2
de-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *& ibi adures* S M. [C. XIX.] a) forte *deplanaueris.* Vulnus enim *facere* videtur ipſe oculus *vua*, hoc enim eſt *ſtaphyloma*, laborans, *deplanat* medicus. *Hoc* mihi intelligere videor etiam ex Hipp. Ruell. *1, 11 p 18, b.* & ex *Aët. 3, 2, 34.* b) *fomentis* Sph. S. c) (*&*) inſ. S. d) *&* om. S. e) *partes aequari poſſint ad naturalem ſimil. compleantur, & non deformetur obtuitus* S. M. [C. XX.] a) *diutiſſ.* om. S. b) *circa oculos oculis iniiciendo. nam eius virtute conſumetur albugo* S. M. c) *oleo oculos* S. M. d) *per ſipho.* om. S. M. e) *pro aqua, efficacius eſt* S. M. [C. XXI.] a) (*&*) inſ. S. b) *varia* S. M. Caeterum notabilis eſt hic locus, quia docet ductum qui lacrymalis vocatur, veteribus etiam vulgo fuiſſe cognitum. Addimus Hippiatr. *1, 11 p. 18, b* Ruell. *Oculus per anguſtum quoddam ſpiraculum proluitur, quod coniunctum naribus, ad eum ducente cuniculo permeat.* Tribuitur Eumelo Thebano, cuius aetas ſi explorata eſſet, etiam de antiquitate huius inuenti conſtaret. Galenum antiquiſſimum commemorat Cl. Morgagnus Adu. anat. *1 p. 27.* [C. XXII.] a) *oculi oſſi* S M. b) *ſi in ipſo oculo creuerit os, cartilago vel ſimile, ſic curato. Eiecto animali in terram contrahe palpebram, & cum ferro congruo incide ſuperfluitatem illam, ita quod ſimiliter ſano: & imple locum de puluillis infuſis in oleo & aceto, non ſoluendo niſi tertia die: & ſic fac vſque ad diem quintum, donec feruor recedat. poſtea vtere tragmantico corroſiuo, aut medicamento labia cutis conſumis, quam diu limpidum vulnus aequetur* S. M.

deplanaueris, aceto & oleo linteolis vel licinio addito, locum ipsum comples, & fascia-
bis. tertia die solues, & similiter curabis per dies 5, donec feruor desinat. post trauma-
tico vteris. Catastolico quoque medicamento libraturam cutis consumis, quam [c] diu lim-
3 pidum vulnus curetur & adaequetur. Quod [d] si ipsum os concaruari non potuerit tam
diu cotidie eradicato [e] donec sanguinet [f] atque concarnet, ita vt medicamenta congruen-
tia vulneri imponas. Quod si post sanitatem causa eadem crescere [g] coeperit, punctis [h]
cauterio subtiliter vrito. Oculorum epiphora [i] infra oculum detractus sanguis emendat,
4 si vsque ad sanitatem melle optimo inungatur assidue. Praeterea prodest eidem passioni:
myrrhae pondus denarii vnius, crocodili stercoris semiunciam, salis armoniaci [l] semi-
unciam, sepiae ossium semiunciam, mellis Attici [m] cyathos 2: ex quibus omnibus tun-
5 sis atque permixtis oculum perunges. Magnae lippitudini adhibetur tale remedium:
Myrrhae trogloditis vnciam 1, thuris masculi, croci Siculi, limpidis [n] Cypriae, aeris
vsti, ana vncias 2, teres [o] simul, consparges & cernes, aquae coelestis, & Falerni vini,
mellis Attici adiicies quantum sufficit, in vase vitreo condes, & cum necesse fuerit vte-
6 ris. Si casu cilium ruperit, fistulam [p] dabis & mannam thuris cum ouo impones.
Discutit cicatricem oculorum eiusmodi compositio: Spicae [q] nardi vnciam semis, salis
armoniaci vncias 3, catimiae [r] vnciam semis, croci vnciam 1, piperis semiunciam, in
7 puluerem conuertes & vteris. Albi vitia deterget ista curatio: Sepiae marinae ossis rasi ℈
8 decem, croci ℈ duos, salis armoniaci scrupulos 2, myrrhae, crocodili stercoris scru-
pulos duos. Item, album siue glaucomata emendat, vini Aminei [s] veteris sextarii tres,
9 gariofili sextarius, mellis vnciae tres, quibus omnibus decoctis vteris. Album tollit si
ex humore vel percussura euenerit: Sandaricae [t] vnciae 2, ossis sepiae combusti vnciae 4,
10 piperis albi semiuncia, salis armoniaci vnciae 2, cum melle [u] permixtis. Cicatricibus
11 oculorum medetur ieiuna saliua, si cum sale mandatur in ore, & expuatur in oculum.
12 Sal quoque tritum cum osse sepiae, & sinapis [x] agrestis semine. Collyrium nardinum:
opopanacis scrupulos 2, violae vncias 2, spicae nardi, cassiae, marrubii [y] ana semiunci-
am, croci Siculi vnciam semis [z], olei semiunciam & scrupulos 4, piperis albi vncias [a]
13 sex, gummi scrupulos 5. Item alia confectio collyrii: Aeruginem aeris & salem opti-
14 mum aequis ponderibus & aceti quantum sufficit misces. Necessaria compositio: rutae
scrupulos 4, thuris masculi, stercoris columbini, murium, olei, croci, mellis, cati-
15 miae [r], olei rosati ana scrupulos 4, diligenter trita miscebis & vteris. Si [b] vero oculus
ictu vulneris insanabilis redditur, & (vt mulo medici dicunt) canchremata fecerit [c], ne
periculum mortis incurrat, erui pollinem cum oleo roseo & ouo simul immittito. Cum
16 purgatum vulnus fuerit, cum melle Attico inungito. Sunt & alia multa collyria, quae
quia eandem vim, easdemque species continent, enumerare superfluum duximus.

XXIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

c) h. e. donec. vid. Ind. d) *quo* S. e) *eradito* S. M. f) *incarnari coeperit* S. M. g) *excrescere* S. M. h) *punctim* S. M. i) Leg. *epiphoram* vel *epiphoras*. l) *albi* S. M. m) *Attici* om. S. M. n) *lapidis calcis* S. M. o) *tere & incorpora cum aqua pluuiali, vino, sale, nitro, & melle Attico, in vase* S. M. p) *fistulis farinam thuris* S. M. Leg. *fibulam dabis* vid. ad *1, 22, 6.* q) *Croci, salis Ammoniaci ana vn. II, myrrhae ℈ II, Catiniae vnc. V, stercoris crocodili ℈ II. Item album siue glaucomata emendat vini Aminaei sextarii III. Cariophyllorum vnc. semis, Mellis vnc. III, quibus simul decoctis vtere* S. M. r) forte *Cadmiae.* Oculis vtilem docet Dioscor. *5, 84* add. *4, 11, 1.* s) *amenii F. S.* t) *Sandarachae* coni. Morgag. *IV, 15.* u) *mellis vnc. II* S M. x) *sem. napii* S. M. y) *myrrha* laudatur *4, 27, 4* vid. Morga. *IV, 15.* z) [℈ *VIII*] inf. S. a) *scrupulos* S. M. b) Hinc ad fi. cap. om. S. M. c) *fecerint F.*

XXIII. PLERVMQVE ſtrumae, vel parotides, aut ſcrophulae [a] iumento-
rum guttur infeſtant, & faucium tumorem [b] producunt. Nam & [c] ſubrecto [d] ſunt ca-
pite, & tanquam ab ſtranguria [e] praeſocantur. Hos [f] primum fomentis [g] calidis, & ca-
taplaſmate ex polline hordeaceo, & reſinae vnciis [h] tribus mero valido coctis curari ex-
pedit: & cum collectio fuerit maturata, ſcalpello ſecari [i] opus eſt, & quidquid colle- 2
ctum fuerit, emittere, & [l] aceto & [l] ſale & oleo infuſos [m] lemniſcos ſubiicere. caeteris
quoque diebus traumatico [n], & medicamentis aptis ſolerter curare, ſi [o] vulnus pateat,
dum ſanetur. Nam in his locis ex praecluſione cito ſolet fiſtula fieri: quae ſi euenerit,
vt ſupra [p] demonſtratum eſt, papyro & collyrio poterit perſanari.

XXIV. GLANDVLAE quoque animalibus, & praecipue pullis [a], vsque ad
periculum interdum moleſtae ſunt, & [b] in morbum [c] tranſeunt aliquando [d]; quae inter
maxillas inferioresque fauces naſcuntur, & ad ſimilitudinem pilularum maiores [e], aliae
vero minores connexae ex carne obdureſcunt, & tumorem [f] ſine doloribus faciunt.
Quae inter initia perunctae oleo [g], picula perfricari ſolent, vehementiusque manibus
corrumpi [h]. & ita velut vaneſcendo ſanari [i]. Quod ſi excreuerint amplius, deiecto ani- 2
mali, ita vt per medium ſecentur ſcalpello ſubtiliter, cum radicibus eximuntur, ne [l] ali-
qua vena tangatur. Quo facto aceto & oleo cum ſale medicamentisque [m] ſuperius decla-
ratis ſananda ſunt vulnera. Plerique vrenda [n] dixerunt. Sed ſi parua [o] ſint, prodeſt, ce-
terum maiores exſecandae ſunt ferro [p].

XXV. DVM [a] caput pullorum caleſecerit prima dentitio, inter [b] gingiuas
atque maxillas tumor collectioque generatur, quae pullaria vocatur. Cuius [c] paſſionis
tanta tenſura eſt, vt manducare vix poſſint. Sed cataplaſmatibus ſtudioſiſſime maturan-
da ſunt, deinde [d] ſcalpello aperienda, poſt ſale, & [e] aceto, & oleo curanda. Pleri- 2
que [f] etiam cum ferro exemtae fuerint glandulae, propter ſanguinis fluxum loca vri de-
bere praecipiunt, poſt ſale & oleo octo diebus vtuntur. nec [g] non ex nitro & aqua cali-
da diluunt. Si nitri inopia eſt, lotio calido aut lixiuio vtuntur. Deinde vinum & ole-
um & farinam de eruo imponunt per triduum, conſequenter de [h] vino ac oleo, & fa-
rina hordeacea, & melle percurant. Addentes [i], quaecunque plaga fuerit, aut ſtru-
mae, vel parotidis, glandulae quae tolluntur Lycio [l] medicamento, vulnera [m] percurari
ita, vt de malis [n] granatis ſiccis puluis aſperſus, celeriter [o] afferat ſanitatem.

XXVI. [*De conficiendo collyrio fiſtulari.*] SI ex aliqua huiuſmodi [a] cu-
ratione iumentum [b] fiſtulam in ore fecerit, hac ratione curabitur: papyrum iniicies [c] in fiſtu-
lam,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXIII.] a) *ſcrufae C.* b) *tumore producuntur* S. M. *tumore produntur C.* recte, puto. c *&* om. *C.* d) *ſubiecto* S. M. e *ſtranguilia C.* vid. *3, 15, 2.* f) *Hoc* S. g) *fum. C.* vt ſaepe. h) *aeronali cocta C.* i) *ſecare pus vel C.* l *&* om. *C.* m) *infuſo lemuisquos C. lauare* S. M. n) *tragmantico* S. M. o) *vt C.* S. M. p) *ſuperius* S. vid. *2, 13, 4.* [C. XXIV.] a) *pollis C.* b) *&* om. *C.* c) *morbo C.* d) *aliquandoque inter axill. C.* *& aliquando* S. M. e) *altae* inſ. *C.* pro *aliae.* f) *hum C.* g) *picula & oleo confricari C.* (*&*) inſ. S. h, hoc eſt, tractari, ſubigi, elidi. i) *ſanatur C.* l) *nec & in ali. C.* m) *Tὴν que* om. S. n) *eſſe* inſ. *C.* *vrendas* coni. *Morga. IV, 16.* o) *parui ſunt — exſecandi C.* p) Videntur hic adiungenda quae mox praecipiuntur *c. 25 2.* quod monitum iam video in marg. libri Fabriciani & a Cl. Morgagno *IV, 16.* [C. XXV.] a) *Cum C.* b) *in gingina atque maxilla C.* c) *Huius C.* d) *dehinc C.* e) *ac. oleoque C.* f) Haec fini capitis 24 adnectenda videntur, vbi vid no *p.* g) *nono die ex C.* h) *ac denuo farinam de vino ac farina C.* i) *attendentes cum quaeque plaga facta fuerit ſtrumi vel parotidae glandulae quae tollantur lycmo.* l) *lotii* S. M. *licio* F. S. ſed vid. Ind. m) *vel natura* S. M n) *mali granati ſicci* F. S. o) *celeritatem adf. ſanitatis C.* [C. XXVI.] a) *eiusm. C.* b) *tuſſentum C.* c) Lacuna in C.
ad

lam, vt pars eius in ore extet, quam liuo diligenter ligabis, ne poſſit elabi: pars vero
foris exeat, quae nihilominus conſtringenda eſt lino ne cadat. triduo [d] permaneat, quar-
ta [e] die papyrum eximes, collyriumque ad longitudinem & cauaturam vulneris ad ar-
ctum [f] fiſtulae ſubiicies, & ne forte labatur, faſciabis locum, ita vt ad manducandum
2 poſſit maxillas agitare: tertio die ſolues. Si fiſtula ceciderit, diebus ſeptem vnguento
traumatico [g] curabis. deinde collyrium ex melle & erui polline decoctum ſubiicies ad
plenitudinem foraminis diebus plurimis. Ad vltimum, anapleroticum [h] ipſi vulneri me-
3 dicamen imponis, donec omnis plaga, ducta cicatrice, ſolidetur. Fiſtulare autem col-
lyrium hac ratione conficies: aniſi [i] vnciam 1, ferulae [k] vnciam 1, aeruginis aeris vnci-
am 1, battiturae calcetis [l] vnciam 1, cimini [m] ſeminis vnciam 1, teres cum aceto acerri-
mo, & ſecundum qualitatem vulnerum, cum vſus exegerit, collyria formabis.

XXVII. FISTVLAE naſcuntur, quoties neruus, aut cartilago, aut os ne-
gligentia vel imperitia curantis, ex plagae alicuius tabido humore vitiatur. Tunc enim
quae [a] conmeauerit, ad inſtar cuniculi, carnem indurat & incallat, & fit fiſtula, quae
nulla ratione ſanari poteſt, nec aliquando coire, nec ſolidari, niſi penitus eximatur.
2 Huius a diuerſis auctoribus tradita eſt diuerſa curatio. Alii enim ſcalpello reſecari & ape-
riri iubent, & ſyringotomio [b] decarnari, medicamentisque acerrimis conſumi, & ſic
poſtmodum vulnus ad cicatricem coire. Quod cum laboris ac diſcriminis habeat pluri-
3 mum, minus tamen prodeſt. Alii vero cauterio omnem fiſtulam inurendam, vicinas-
que partes eius punctis feruentibus praerumpendas eſſe duxerunt, quatinus per ignem
calloſitate ſubmota, aſtalticis [c] medicamentis vulnera percurentur. Sed melius eſt fiſtu-
ſtulam, ſicut ſuperius [d] declaratum eſt, papyri iniectione curare. quia neque neruus, ne-
4 que vena, neque commiſſura vexatur. Nam ſcalpello vel cauterio ſaepe fit cauſa dete-
rior, & periculum creant [e]. Collyrium vero omnem calloſitatem fiſtulae de alto a radi-
ce eius eximit. Quod ſi os fuerit vexatum quod oporteat radi patens vulnus, per medi-
camenti curam non poteſt impediri. Si vero in alto tabes aliqua vel neruus aut carti-
lago remanſerit, ex eodem collyrio puluerem facies, & frequenter iniicies. Omnia
enim vulnera elimpidat atque perſanat.

XXVIII. INTERDVM ad ſimilitudinem ſynanches animalibus fauces & ca-
put interius intumeſcunt, adeo vt bibere aut manducare non poſſint. Cuius totum & os
2 & lingua aqua calida fomentatur, & taurino felle perlinitur. Potio autem datur huius-
modi ad cornu. Olei veteris libras 2, vini ſextarium 1 [a] commiſces [b], nouem [c] quoque
Caricas cum nouem capitibus porrorum decoques, & diligentiſſime conteres, & in aqua
ipſa nitrum Alexandrinum tritum quantum [d] ſufficit miſces [e], & ex his omnibus potio-
nem

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

ad cap. 28, 1. De re ipſa vid. 2, 13, 5. d) *trid. perm.* om. S. M. e) *alia S. M.* f) *raditem fiſt. iniicies* S. M. g) *tragmantico* S. M. h) *apoſtolicum* S. M. *cataſtolicum* videtur cogitaſſe: de quo Vid. Ind. i) *Aniſi vnc. trita cum forti aceto miſce & fac collyria pro qualitate vulnerum cum vſus exegerit* S. M. Pro *aniſi* coni. *myſi* Morgag. *IV, 17* coll. Veg. *4, 16.* k) *ferulae* coni. id. ibid. l) *chalybis* coni. in marg. exempli Fabric. ſed legendum *chalcitis*. Apprime certe ea huc facit, ſi audiamus Dioſcoridem *5, 95* m) pro *cymini*. [C. XXVII.] a) *qua* C. editi male *quae*. *per quam* S.M. gloſſa τῆς *qua* b) Ita reſcribere auſus ſum. Editi *ſtringotomio*, quod ortum ex *ſtringot.* quod *tum raſorio* eſt S. M. gloſſa eſt. Itaque *ſyringotomio* legendum videre ante nos I. A. Fabricius, vel ſi alterius coniecturam ille ſuo exemplo adſcripſit, tum Platnerus, & Morgagnus *IV, 18.* c) *cauſticis* S. M. Sed puto verum eſſe *ſtalticis*: quod huic rei proprium verbum eſt. *a* adhaeſit ex verbo proximo. d) *2, 13, 5 & 2, 26, 1.* e) *creatur* forte leg. [C. XXVIII.] a) Hinc pergit C. b) *commiſcebis* C. c) *octo* S. M. d) *quod* C. e) *miſcebis* C.

f) *tume-*

nem mane & ad vesperum heminas singulas dabis, vt tumoris [f] ipsius relaxetur & miti-
getur asperitas. Manducet autem herbam viridem, aut quod melius est pascatur. Quae [g] 3
si defuerint, farinam de hordeo facies, cui nitrum admiscebis, & sic apponis [h]. Foe-
num quoque mollissimum eliges; quod nihilominus nitro & aqua consperges. San- 4
guinem non detrahas, nisi forte de palato despumes. Cum coeperit conualescere, ni-
trum tunsum & cribratum, pulueres [i] de radicibus cucumeris asinini [k] siluatici com-
misces, & [l] vini sextarium, cochlearia pulueris ipsius iunge [m], vt huius potionis vi re-
soluto ventre purgetur. Alii [n] auctores tumorem capitis ac linguae, vel faucium, et- 5
iamsi obdurauerit, ita festinantes propter periculum curare nituntur: lapides molares
plures igne succendunt, cum candere coeperint, caput equi cooperiunt, & vas plenum
lotio sub ore & naribus supponunt [o], & per vices singulos candentes lapides in lotium [p]
immittunt, vt ille vapor ac fumus, a [q] calore lapidum concitatus, os equi & nares im-
pleat [r]. Nam [s] & fustem transuersum, vt apertum os habeat, debet accipere. Quod 6
cum diutissime feceris, aquam marinam calefacito, vel certe salem in aqua [t] dulci misce-
bis, feruendoque [u] dissolues; addito aceto acerrimo, caput eius & [x] os, & gingiuas
diutissime confricabis. Postea fimum bubulinum [y] cum acri aceto miscebis, & tepefa-
cies, ex quo caput totum [z] frontemque & labia perunges, tunc farinam hordeaceam
cum aqua tepida sufficienter pro cibo dabis & potu.

XXIX. QVOD si ex [a] sanguine tumor ille indignationis euenerit, ita intel-
liges, si venis tensis obturabitur [b] halitus [c], & oculi sanguinei apparebunt. cui de tem-
poribus, si non tumebunt, aut certe de palato, si ibi indignatio non erit, sanguinem
oportet auferri. Cretam [d] Cimoliam duabus partibus, & tertiam partem cretae nigrae,
ex vino austero temperabis, & dum calet [e], illinis caput.

XXX. SCIENDVM est autem tubera in corporibus frequenter excrescere,
quae Graeci oncomata [a] vocant. Horum variae qualitates & [b] diuersa sunt nomina.
Steatoma [c] est tuber, quod in se adipem vel [d] pinguedinem continet. Meliceris [e] est tu-
ber, in quo caro inspissata [f], quomodo in verrucis, inuenitur. Aneurysma [g] est tuber,
in quo sanguis conspiratus [h] vberis venae similis inuenitur. Atheroma [i] est tuber, in
quo farinosa [ii] congeries reperitur. Ganglion est tuber, quod [k] fit ex duplicatione nerui,
similis tubero cum dolore immobili. Horum omnium vna est curatio. Iumentum col- 1
ligatum

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *tumores — relaxentur C.* g) *quae* om. *C.* h) *adpones C.* i) *pulueri C.* k) *asinini* om. *C.* & certe alterum alterius glossa est. l) *in vini sext. 1 cochleare C.* m) *iunges, vt hac potione C.* n) Hinc ad fi. cap. om. S. M. o) *adponunt C.* p) *lotio mittunt C.* q) *a* om. *C.* r) Non diu est cum nidor horrendus domum aliquam impleret: interrogando seuere tandem compertum est, ad tumorem similem depellendum abscissam ab ancilla veterem circa τὰ [illegible] filicem *&c.* Conf. Veg. *3, 7, 2.* s) Damus lectionem *C.* alii: *impleat, & fuste.* Coniectura ad eam peruenit Morgag. *IV, 19.* t) *aquam dulcem C.* u) sic *C. fouendoque dissoluis* al. x) *&* om. *C.* y) *bubalum C.* z) *& frontem & labra perunges. Cui C.* [C. XXIX.] a) *expletura sanguinis*, pro *ex plethora C.* quod eo magis probo, quia etiam est in lemmate. b) *praeobdurabitur C. praeobt. S. M.* c) *auditus F. M. aditus vel auditus S. M.* d) Hinc ad fi. cap. om. *S. M.* e) *cadet C.* forte *candet*, quo verbo etiam de liquidis noster vtitur. vid. Ind. [C. XXX.] a) *intomata F. S. ontomata S. M. oncomata C.* & recta ratio, ὀγκώματα. b) *sed C.* c) *stechatoma F. S. stephiloma S. M.* quod memoriae haerebat librario ex *c. 19. stetatomaon C.* nobiscum ratio & eius interpres Morgagnus *IV, 20*, quo auctore etiam *aneurysma & atheroma* eo audacius reposuimus. d) *velut S. M. C.* e) *Melicaeleps S. M.* f) *conspissata C.* g) *aneutrisma F. S. aneuesma S. M.* vid. no. *c.* h) *conspicitur vrbaris bene C.* i) *acteroma F. S. adheromata C.* vid. no. *c.* Caeterum hinc lacuna in C ad *c. XXXVII.* ii) *farciminosa S. M.* k) *quod* om. *S.*

ligatum deponitur, & [l] contra [m] locum causae sagitta aut scalpello in longum dextra ac sinistra pro mensura tumoris aperitur, ita vt media fasciola cutis, quae supra tuberium est, intacta permaneat. Post [n] egestis vel euersis omnibus, quae tumorem mouerant, medicamentis competentibus, ea quae supra declarata sunt, producitur ad cicatricem.

XXXI. Si iumento lingua fuerit incisa, statim cum fibulis consuito, deinde vino lauato, post gallam tundito & puluerem cernito, ex eo imponis, donec sanetur. cui dabis foenum mollissimum concisum, & pro hordeo furfures. Alii [a] postquam fibulas acceperint linguaque vino fuerit elota, mel imponendum esse duxerunt, vt plagam purget & curet. Ad vltimum ex malo granato puluerem iniecerunt.

XXXII. Si iumento loculamenta [a] dentium id [b] est gingiuae vel dentes doluerint, his [c] agnoscitur signis: hordeum solidum glutiet, macescit, saliuarum plurimum effundit, gingiuae intumescunt. Cretam Cimoliam cum aceto acerrimo macerato, & calentem extrinsecus maxillis inducito, ne minus quinque diebus: gingiuas autem interius cum puluere corticis mali granati, & melle tertia die diutissime confricato, donec egesta fanie conualescat. Quod euenit, cum humor acrior ex capite in maxillarum defluxerit venas.

XXXIII. Quod si animal iuxta collum vel molares, vel alio oris loco os fregerit, vt morsum claudere non possit, & apertis dentibus horreat propendentibus labris, continuo calida fomentabis, & labrum & quae sunt disrupta componis, fasciola tenuissima aceto & oleo madefacta [a] diligenter vnam partem, deinde alteram compingis ad locum, & similiter fasciato, ne iterum dissipetur: Cui & corbem [b] constrictam oportet imponi, ne deprauet dentes & labia. [c] Cum solueris ad curandum, manu quae ante composueris contineto, furfurem & farinam hordei mixta in cophino ad manducandum dabis, ita vt quamdiu manducat, manus tua a loco, quem continet, non recedat. Cum iam manducare noluerit, offerto ei aquam vt bibat. Cum biberit, curato similiter, vt supra scriptum est. cui & succum ptisanae [d] conuenit dari, si minus fortasse manducauerit. Quem tali obseruatione per dies quadraginta curatum restitues sanitati.

XXXIV. Iumento narium cartilago si corrupta sit, & sanguis reprimi non possit, spongiam Afram [a] & thuris masculi pollinem commixtum impone ad locum qui laesus est, et si vulnus factum fuerit in cartilagine, hac ratione curato. Interdum animal [b] despumatum remissus semel de palato sanguis non potest reprimi, propter quam necessitatem, sicut supra scriptum est, in loco in quo sagitta ruptum [c] est palatum, spongiam imponis, caputque eius sursum constringe, & aqua frigida renes cerebrumque testiculosque perfundis. Quae res si tardius subuenit acatiam [d] nigram & thuris pollinem aequis ponderibus ex aceto acerrimo temperabis, totumque caput illinies, donec sanguis ipsa constrictione claudatur.

XXXV.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

l) & om. *S.* m) *circa locum aut S.M.* n) Hinc ad fin. om. *S. M.* [C. XXXI.] Habent eadem Hippiatr. Ruell. *p. 115, b.* a) Hinc om. *S. M.* [C. XXXII.] a) *loca S. M.* b) *i. F.* c) *hiis F.* [C. XXXIII.] a) (&) inf. *S.* b) *crumenam F. M crumenam vel curcumam S. M.* vid. Ind. *v. curcuma.* Caeterum Hippocrates apud Hippiatr. Ruell. *2, 74 os in capite fractum solicitari medicamentis frustra vetat.* c) *Et* inf. *S. M.* d) *(per nares)* inf. *S.* [C. XXXIV.] Conf. Hippiatr. Ruell. *p. 117, a.* a) *vstam S. M.* Penicillum aceto imbutum hic commendant Hipp. b) An Graecismus est? Debebat certe *animali despumato.* c) *tactum S. M.* d) *aciam S. M.*

[C. XXXV.]

XXXV. Mature periculum creat, cum incisa vena claudi non poteſt in palato, ſed continuo [a] ſanguinis profluuium inhibetur, ſi aut candenti cauterio fuerit meatus ille combuſtus, & ſuſpenſum altius caput. Cum per nares ſanguis defluit, nec poteſt aliter retineri, coriandrum viridem ſufficienter tundes, ſuccumque eius expreſſum, ſubſtricto equo, naribus infundes, frigore naturali venas protinus claudit: chartam etiam & lanam combures, ipſumque puluerem per fiſtulam inſufflabis naribus.

XXXVI. MVCORVM etiam qualitates, qui per nares effluunt, conuenit noſſe, ex quibus genus paſſionis oſtenditur, & cauſa cognita facilius curari poteſt. Mucus limpidus cotidianus eſt, & niſi nimius [a] fuerit, non debet eſſe ſuſpectus. Craſſus autem & candidus a cerebro defluit, & admonet ad medelam capitis feſtinandum. Rubens, tenuis, frigidus, veteris perfrictionis [b] prodit iniuriam. Propter quod thermanticis [c] potionibus calefieri animal oportet. Coeruleus, id eſt, fuſcus, leuis [d] ab inte- 2
rioribus venit, qui indicat febrem: & ideo conueniens leptiperiſis [e] id eſt, piretran adhibenda curatio eſt. Craſſus autem, ſpumoſus, & pallidus, a pulmonibus naſcitur, qui ſuſpirioſos [f] oſtendit: quibus difficile, niſi feſtinatum fuerit, ſubuenitur. Fabaceus vero a glandulis ſerpit, quae celeriter aut eximendae ſunt, aut ferro curandae, ne conuertantur in morbum.

XXXVII. SAEPE ictu vulneris animalibus per nares ſanguis fluit, quod vitium cuferion [a] vocant, quod praecipue contingit, ſi equus vltra vires agatur ad curſum: omni [b] corpore oleo & aceto perungendum eſt animal, ac loco tepido ſtatuendum, cooperiendum etiam diligenter, dandaque [c] opera, vt molliter cubet, nec ad deambulandum cogatur, ſed cibo diligentius reparetur [d]. tunc erucae [e] vnciam I cum lacte conteres, & per cornu naribus infundes. Quod ſi eruca [e] defuerit, ariſtolochiae vnciam [f] I, croci ſemiunciam [g] cum vino dulci conterito, & deiicito [h] per nares. Similiter coriandri viridis ſuccum exprimes [i] & naribus infundes.

XXXVIII. SI polypus oritur in naribus, praecluſo ſpiramine ſtrangulabitur, ſtertet, humidi profluent muci, pericula [a] paſſionis plurima. haec medicina ſubuenit. Si prope polypus [b] fuerit, acutiſſimo execabitur ferramento. Curandum [c] his rebus, quibus circumciſa ſanantur. Si vero altius fuerit, cauterium plumbeum quadratum facies, ex quo calefacto polypum frequenter inures, & ſic polypum ſanas.

XXXIX. IVMENTVM ſi fuerit ſideratum, his agnoſcitur [a] ſignis. Labia eius & maxillae nec non etiam nares eius [b] deprauantur in parte [c], ita vt vix cibaria dentibus inlidat [d]. Quae etiam humoribus plena reperies, & cum voluerit bibere, os vſque

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXXV.] a) *cont. profluit ſanguis. prohibeeur autem, ſi. S. M.* Aeeepit interpolator τὴν *continuo*, pro perpetuo, vt ſolent barbari. [C. XXXVI.] Similia habet Pelagonius Hippiatr. Ruell. *p. 114, a.* a) ita recte *S. M. minus* al. b) *perſtrict. S. M.* c) *tragmanticis*, vt ſolet, *S. M.* d) *lenis S. M.* neutrum aſſequor. e) *liptomeris S. M.* Mihi prope eertum eſt, fuiſſe apud Vegetium *Lexipyretos*, ληξιπύρετος, febrifuga: aeeeſſiſſe deinde gloſſatorem eiuis neque tota ad nos interpretatio peruenerit: *piretran* autem retinere ſpeciem aliquam vocis *pyreton.* f) *ſuſpitioſus oſtenditur S. M.* [C. XXXVII.] a) *cyferion S.* b) *vnde oleo S. M.* c) *danda quoque C.* d) *temperetur S. M.* e) *rutae C. & S. M.* f) *vnciam mediam S. M.* g) *vnciam vnam S. M.* h) om. *C. iniice S. M.* i) *exprimens nar. C.* [C. XXXVIII.] Hippiatr. *1, 21 p. 25* Ruell. de eadem re, ſed aliter. a) *periculoſa paſſio, niſi haec med. ſubuenerit C. peric. paſſio eſt, ſi haec medicina non ſubuenit S. M.* b) *polypoſus C.* male. c) *curandus C. & cura his diebus S. M.* [C XXXIX.] Vid. Hippiatr. *2 t. 106*, vbi docetur ſiderationem eſſe in iumentis, qui in hominibus morbus comitialis eſt. a) *agnoſcetur C.* b) *eius* om. *C.* c) *partem C.* d) *colligat C. S. M.*

 e) *an-*

que ad nares demerget in aquam; quia infirma sunt labia, quibus haustus [e] attrahitur. [f]
2 Aceto & sale lingua eius & labia diutissime perfricantur, donec sanguis emanat [g]. Ter-
tia die causticum crudum in illa parte labii imponis [h], quae sentit [i] iniuriam, cum cau-
tela, vt prius alliges linguam, ne medicamenti violentia noceat. Cum medicamento la-
bia perusta [l] videris [m], aqua lauabis, deinde aceto & oleo fouebis, sicut alia vulnera, & [n]
3 hac ratione curabitur [o]. Si vero maxillam sideratam habuerit & tortam, haec [p] est cu-
ra. De temporibus partis ipsius sanguinem detrahes [q], fimum bubulum [r] acerrimo ace-
to permiscebis [s], & diutissime decoques, & [t] parti temporum, ex qua sanguinem extra-
xeris, calidum induces [u] saepius, vt exsiccetur [x] & curet, hac [y] vsus [z] potione. Tri-
xaginem [a], hyssopum siluaticum, origanum, serpillum, aristolochiam, mannam croci [b],
pro aequis ponderibus [c] contundito atque cribrato, ex quo puluere plenum cochleare,
cum aqua mulsa, oleo & vino per narem sinistram ad vnam heminam [d] quotidie opor-
tet infundi.

XL. Convenit de ceruicis curatione dicturo obseruationem indicare fle-
botomi: quia circa ea [a] loca frequenter operatur. Detracturus sanguinem animal a cibo
abstinebis & potu, aequali loco [b] constitues. tunc [c] locum supra ceruicem alius teneat,
& [d] adstringat ad normam, vt vena facilius appareat. Deinde supra laqueum [e], de sini-
2 strae manus pollice venam deprimas [f] ne ludat [g], tum [h] sagitta tangas. Duae autem ve-
nae a capite summo descendunt, & conueniunt se sub maxillis vsque ad gulam, inde a
geminis venis inferius quatuor digitis, ferramentum deprimis, ne in gulam mittas, &
bifurcum tangas, & iumentum occidas. Statim sagittam duobus digitis tenebis, nec plus
3 ferri imprimas, quam extra digitos eminebat. Nihilominus etiam mediano digito ma-
num tuam moderando suspende, vt sit lenior, ne vehementius imprimas quam oportet.
quia non plus debet quam mucro descendere. Si parum apte profluat sanguis, iumento
foenum dabis, aut aliquid quod manducet. Agitatione maxillarum plus sanguinis ve-
na profluet.

XLI. Si iumentum ceruicem eiecerit, aut laxauerit, aut certe vertibulas eie-
cerit, vel extorserit, hac ratione curabitur. Deponito iumentum [a] atque constringito,
2 & ceruicem eius extendito supra fossam [b], donec omnia vertibula laxentur. Post oleum
vetus & axungiam veterem tunsam colatamque permisces, & cum calefacto eodem vn-
guento ceruicem diligenter infundis, in [c] locum reponis, & fasciam tenuem & amplam
3 ex oleo tepido & vino madefactam alligabis ad corpus. Lanas quoque succidas ex oleo
& vino infusas supra conuertes, post regula [d] foleaginiis non minus quatuor digitis, ita
vt

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *angustus spiritus S. M.* f) (*vnde*) inf. *S.* g) *emanet C.* h) *impones C.* i) *sensit C.* l) *deusta C. S. M.* m) *peruidebis C. perunxeris S. M.* n) *&* om. *C.* o) *sanabitur C.* p) *haec est cura* om. *C.* q) *detrahes F. S.* r) *bubalum C.* s) *miscebis C.* t) *partim ex aqua sanguinem detrax. C.* u) *inducis F. S.* x) *& siccet C. exsiccet S. M.* y) Hinc om. *S. M.* z) *vsurus C.* a) *Traxagine yssopum C.* b) *crocum C.* c) *partibus C.* d) *eminam* hic & al. *C.* [C. XL.] a) *ea* om. *S.* b) (*solum*) inf. *S. soli C.* melius. c) Hinc om. *S. M.* d) *atque constr. C.* e) *lacum C.* f) *deprimes C.* g) forte legendum *eludat.* *Conf.* 1, 22, 4 vbi de eadem re agitur. h) *cum sag. tangitur C.* [C. XLI.] a) (*in terram*) inf. *S.* b) quamlibet, opinatur Cl. Platnerus, quo melius ex omni parte vertebrae e sede sua motae comprehendi & reponi possint. c) *& superpone stupam infusam oleo tepido & vino, ligando optime, vel etiam lanam succidam, quae melior est, & superpone ascellas quatuor digitis latis lino obuolutas, & liga decenter, & si aestas fuerit quater in die suffundes.* Haec & nihil praeter ea *S. M.* d) Locus haud dubie corruptus, in quo tamen esse puto, quod emendari facile possit, quod lucem obscurae alii rei foeneretur. Nimirum regu-

vt tantum ſpatii ſit inter regulas alligatas & connexas, & lino conſtringes. Et ſi aeſtas fuerit quater in die ſuffundis; ſi hiems, bis. Cum modum [c] fecerit, regulas ſolues. hoc die quinquageſimo & primo, poſt vnctionibus vteris, donec ad ſanitatem perducas. Si tardius confirmabit vires, regulatim & ſolenniter vſta curabis.

XLII. Si iumento malandria de cernice auferre volueris, ita facies. Candentia prius cauteria praeparabis, deinde ferramento decarnabis ſic, ne neruos tangas, & venulas quaſcunque videris emittere ſanguinem, aduris, vt poſſit cruoris fluxus inhiberi. Caue [a] autem ne cauteriis plus aduras, & indignatione neruorum periculum facias. Poſt 2 axungia veteri ceruicem perfricabis, & faſcia munies. Sequenti quoque die cataplaſma imponere incipies, ablataque [b] ferunta lotio calido fouebis, deinde aceto & oleo dilues, & medicamentis aptis curabis. Si iam videris cicatricem pilos renouare, puluerem ex canino capite combuſto, & adipem ſuillum recentem permiſces, & inducis: ex quo medicamento & ſanitas conſequitur, & pilorum redit ornatus.

XLIII. Si ceruix deſtillationem patiatur, tumidior videbitur quam oportet, foetorem habebit canceraticum cum humore nigro & liquido. Cuius foramina ſcrutaberis diligenter, ne vlterius inter neruos aut armorſinum [a] deſtillationem fecerit. Quod 2 ſi accidit, pauca hinc difficulter euadunt. nam his ſignis diſcrimen [b] oſtenditur: ſtridet de [c] pectore & per nares humorem liquidum proiicit. hac ratione curabis. Foramina deſuper [d] marrubio & ſale pariter contuſo implebis, atque calcabis, ſubter [e] autem cataplaſmate appoſito laxabis. Et ſi loci conditio patietur, diaereſin [f] dabis, vt foras per plagam [g] humor emanet [h]. Tertio quoque die calida vrina lauabis, deinde [i] traumatico

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

regulas oleagineas poſuiſſe Vegetium, mihi non eſt dubium: Deinde easdem *regulas* in codice, quem laudat in margine Sambucus, a gloſſatore aliquo vel interpolatore barbaro *aſcellas* vocari, h. e. *aſſulas*: tertio, eas *regulas, aſcellasque, fibulas* eſſe Io. Ruellio in Hippiatricῶν interpretatione *1, 24* vbi *fibularum ex tamarice ſ. myrica* mentio fit ab Abſyrto, Hierocle, & Theomneſto denique, in hoc ipſo cernicis emotae argumento: denique ſimilitudinem intercedere inter hunc locum, & alia quaedam, vbi fibulae mentio eſt Vegetio, inprimis *2, 55, 1* vbi de *fibula ad palpebras*, & *2, 31* vbi de *fibula ad vulnus linguae* agitur. Nimirum licet neque hic Vegetii locus ſanus videatur, neque Graeca hippiatricῶν inſpiciendi facultas iam ſit, neque denique aliquem huius rei vſum habeamus: illud quidem nobis apparet, *fibulas, aſſulas, regulas*, eſſe ligna recta alligata funiculis, per ipſam animalis cutem ductis, vt cogatur animal rectam tenere ceruicem, ita vt in neutram ea torqueri partem poſſit. Ita aperte *regulae* ponuntur *2, 47, 3*. Add. Hippiatr. *2, 74 pr. p. 75*. Actum, de quo loquimur, vocant mulo medici noſtri, & chirurgi adeo, *ſchindeln a ſcandulis ſ. ſcindulis*, h. e. *aſſulis, regulisue*. Poteſt fieri, vt iſta omnia dixerit, & doctius propoſuerit Io. Rhodius de Acia: ſed fateor, me peruolutato libro incredibilis diligentiae, ſatis diſtinctam eorum, quae hic opus ſunt notionem non hauſiſſe. Proxime tamen huic noſtrae conuenire videtur fibulae, illa מרצ׳ שנ׳ ſiue lingula Hebraeorum, quae proponitur *c. 8 p. 118*. ibi enim, in barbara licet pictura, duas tamen regulas videre eſt faſciis vel filis funiſculisue inter ſe iungendas. c) Quid ſi *nodum?* h. e. cum coierit firmiter. [C. XLII.] a) *caue — facias* om. *S. M.* b) *ablato feruore S. M.* Pro *ferunta*, cui corruptionis notam appoſuerat Faber, omiſſam a Sambuco, aut legerim *ferutam* h. e. plagam a canterio factam: aut feruuram h. e. vulnus ex vſtione. Certe *ablata* ad *cataplaſma* refero, quo verbo etiam feminino genere vtuntur Semibarbari: *ferutam* vero, vel *feruuram* quarto caſu ad *fouebis* adiungo. [C. XLIII.] a) *armos ſit S. M.* Lego *armos ſinum deſtillatio fecerit*, vel *deſtillatione feceris. Sinum facit* vel *deſtillatio* vel *ceruix*: vt apud Colum. *6, 11, 1* eſt *ſinus ſuppurationis*. b) *diſcr.* om. *C.* c) *in S. M.* d) *de ſupra C.* e) *ſubtus C.* f) *diereſim F. S. diareſim S. M.* Graeciſſat, vt ſolet, Vegetius; *diaereſis* eſt laxamentum quoddam & ſpatium, qua effluere humor poſſit. *Plaga* & *diaereſis* ſunt nomina rei eiusdem, illud a forma & geneſi, ſi cum philoſophis loqui licet, hoc a fine petitum. g) ita recte *C. & S. plagas* al. h) ſic *C. & S. emanat* al. i) *deinde* om. *S. M. dein C.*

co & pannis lineis limpida & purata [l] iam vulnera sanare incipies, cuius compositio talis est: erui [m] pollinis sextarium, iris Illyricae vncias 2, thuris masculi vncias 2, miscebis & facies cephalicum [n] medicamentum, quo vteris ad consumtionem [o] medelae.

XLIV. Quod si iumento scapulae fuerint dissolutae, diligenter inspicias [a],
ne quas inter neruos & commissuras pendigines [b] faciat, quod si inueneris, quacunque
parte plagas accipere [c] poterit, cataplasmatibus mollire, & scalpello vel cauterio aperire curabis, vt sanies illa atque [d] collectio defluat. Foraminibus [e] autem traumaticum &
2 linteola sicca dabis [f]. Si quod inter neruos foramen factum fuerit cautissime curato, ne
vlterius aut ferrum aut cauterium [g] procedat, neque putorem [h] neque putredinem lauis [i],
sed magis siccis omnibus curare [l] festina. Nam [m] omnis [n] humor destillationi praestat
augmentum. Quum incisa vel vsta duxerint cicatricem, pro [o] confirmatione in vltimo causticum imponitur.

XLV. Si [a] armus [b] laesus [c] erit, in medio crure vtraeque [d] soluentur venae,
& puluere [e] thuris cum eo qui profluit sanguine [f] copiosissime [g] immisto armi linian-
tur [h]. Quod si plus profluat, quam necesse sit [i], stercus ipsius iumenti fluentibus impo-
2 nitur [l] venis, & fasciis alligatur [m]. Postero quoque die quasi epaphaeresis [n] fit, & ex
eisdem locis sanguis detrahitur [o], atque similis [p] in omnibus cura procedit. Ab hordeo
abstinebitur, foeno sustentabitur exiguo per triduum. deinde porri [q] tres cyathos, & [r]
3 olei heminam miscebis, & per cornu faucibus infundes. Post sextum diem lente ingre-
di cogatur, & cum ambulauerit, mittatur in piscinam vel flumen aut mare, vti natet,
cum spartea [rr] & pannis [s] vincto pede. postea [t] firmioribus cibis ad saginam pristinam re-
4 uocandus [u]. Si leuiter dolebit, vino & oleo tepefacto perfricetur in sole: si validius do-
lebit, ventum in armum mittito atque pertundito, a summa iuba infra digitos octo ne
cartilaginem tangas. Et cum inflaueris, ferula vel virga molli armum caedito, sale &
5 oleo perfricato, ipso die postero stracta [x] vteris: cuius haec erit compositio: similae sextarios

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

l) *depurgata vul. C.* m) *herbi pollinem sext.C.* n) *falifeum medicamentum, quod vteris vsque ad consummationem C.* o) *consummationem* etiam coni. Morgag. *IV, 21.* [C. XLIV.] a) *inspicies si ne quas C.* alterutro opus non est. b) *Pendigo* hic & *2, 55, 4* est collectio puris & corruptae carnis inter neruos & commissuras. Sed apud Arnobium contra gent. lib. *6. p. 201.* Mair. redditur per compagem & commissuras. Ego vero puto, etiam ibi vitium intestinum & occultum significari: *ô vtinam liceret in simulacri alicuius medias introire pendigines!* idem dicit ac paullo post, vbi *non videtis*, inquit, *spirantia haec signa — putredinis modo carie relaxari — sub istorum simulacrorum cauis, stelliones, sorices, mures, blattasque lucifugas nidamenta ponere atque habitare. Spurcitias huc omnes — conducere &c.* Sunt igitur, vti dixi, *pendigines* caua occulta & vitiosa, vt in viuo corpore apud Vegetium, ita apud Arnobium in statuis. c) *accipiunt S. M.* d) *collectionis egeratur C. & S. M.* e) *in foraminibus autem tragmaticum linteolo sicco calcabis S. M.* f) *calcabis* etiam *C.* g) *cautere procidat C.* h) *tumorem C. & S. M.* i) id est *lauas*: vt *2, 49, 1. lauabis C.* l) *curabis C.* m) *Nam* om. *S. M. & C.* n) *Quiuis humor distillationem praestat ad augmentum.* o) *in confirmationem in vltimum imponetur causticum C.* [C. XLV.] *Conf. Colum. 6, 30, 6.* a) Hunc locum ita constituit Morgag. *III, 38 si armos laeserit, in medio crure vtroque soluantur venae, & puluere — liniantur.* b) *armos laeserit S. M.* c) *laeserit* etiam C. d) *vtraeque* om. C. *vtriusque S. M.* e) *puluerem F. S.* f) *sanguis C.* g) *copiose C.* h) *lineantur F. S. linuntur C.* i) *est C.* l) *imponetur C.* m) *alligatus C.* n) sic C. & recta ratio. ἐπαφαίρεσις enim repetitam detractionem notat. *apoferesis* F. S. *apophaeresis Morg. III, 39.* o) *detrahetur C.* p) *similes in omni masera procidet C.* q) *succum C.* [*succi*] S. & Morg. l. c. r) sic C. & om. al. rr) *sparcia F. S. spartia C.* nobiscum Morg. l. c. s) *penes vinctum pede C.* t) *post C.* u) *est* inf. C. x) quid si legamus *tracta*, aut certe *stractam* candem dicamus? Diuerso quidem genere pro

tarios duos, si defuerint [y], pollinis triticei sextarios duos, cum aceto acri & cum tribus ouis miscebis: sed ouorum solum album mittes. adiicies etiam pulueris thuris vnciam semis. quae omnia manu subigis, & in armos inducis, & per dies multos armum aqua calida cum flore foeni fouebis diligenter, vt mollescat, stractam quotidie imponito, de vino puro armum lauato, Additurus vnguentum: baccas lauri selibram, olei sextarium, 6
vini [z] boni sextarium, nitri vncias 3, sed nitrum & baccas lauri in puluerem rediges, & cribrabis. Ex quo in sole, cum calida armus fomentatus fuerit, inungatur ex tepido, & 7
diutissime confricetur [a]. Post syncrisma [b] ad curandos armos inducitur, & cum melius habuerit natatum mittito. Quod si eiecerit iuxta consuetudinem [c] ad rotam armum, reponito, & supra scriptis medicamentis curato. Si non senserit, vltimum est vt vratur. Armi doloris haec sunt signa: pedem priorem tentum [d] quasi rigidum asoris [e] extrahit. 8
sed conuenit inspici diligenter vtrum ex percussura vel casu coeperit causa [f]; & [g] si ex iectura [h] fuerit, prius locis suis reponenda sunt membra, & sic reliqua facienda. Quod si ex humore vel sanguine armi grauabuntur, sanguinem emittis a pectore, vel vnctionibus vteris.

XLVI. GENV [a] vel basim si semouerit [b] ad tormentum rotae vel machinae [c], locis suis eiecta restitues [d], lanam succidam ex oleo & aceto infusam imponis, & alligabis ex more, tertio die solues fomentabisque, post resinam induces & piculam, ad vltimum malagmate [e] vteris aut caustico.

XLVII. IMPVLSV axium vel rotarum in circo vel in aliis locis varietate casuum animalibus crura franguntur, aut coxae vel articuli, in qua necessitate si extra cutem fractura [a] ossis eruperit, hoc est, si exbercen [b] fecerit, difficilem noueris & prope insanabilem curam. Similis desperatio est, si coxam fregerit, aut acroteria [c], aut su- 4
pra gambam, insanabilis est casus, quia non recipit ligaturam. Si vero fractura sit sine 5
vulnere in his locis, quae constringi possunt, hac ratione curabis. Primo fracturam recompones, & fasciis [d] mundis scissilibus infusis ex vino & oleo conligabis, Insuper lanarum munimenta coniunges & regulas circumduces, iumentum autem in canterio [e] vel in scalis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

pro massa farinacea dixit Cato *76, 1*: sed *tractam* Plin. *18, 11 s. 27*. Apud Caelium Aurel. Acut. *2, 32, 167 tractuosus* est viscosus vel glutinosus. y) forte *defuerit*. z) *vi. bo. sext*. om. *S. M.* a) Proximis tribus periodis haec substituit *S. M.* *priusquam vngatur, quotidie de vino puro armum lauato, deinde additur vnguentum*. b) pro *synchrisma*. c) vid. mox *c. 46* & *47*. d) sic *S. M.* *tantum* al. e) Hoc significari puto, non imprimit vestigium, sed extra lutum vel arenam tenet quantum potest, vt *excludere* est non intromittere. f) Sic *S. M.* *eam* al. quod ortum ex compendio vocis *causa*. g) *quod S. M.* h) *percussura S. M.* sed verum puto *eiectura*. Vid. Ind. h. v. [C. XLVI.] a) *Si basin exierit, ad torculare mitte, & sic locis S. M.* b) videtur leg. *emouerit*. c) *macine* omnes. d) (&) inf. S. e) *malagma F.* nec insolens in talibus genus femin. [C. XLVII.] Conf. Hippiatr *2, 74 p. 75* Ruell. a) *fractum os S. M.* b) Legendum videtur *exherxin*, ἐξερξιν, *exclusionem*, ab ἐξέργω *exeludo*, vt Hippocratis ἐξερξιν, ἐγκλεισιν hoc est *conclusionem*, interpretatur Galenus. c) *acroeeria F.* & S. qui vterique in margine notant, alios legere *acrocolia*, quae glossa est τῶν ἀκρωτηρίων, certe synonymum. Caelius Acut. *1, 11, 94 Crura porcina, quae Graeci acrocolia vocant*. Celso *2, 23* sunt *trunculi*. d) *fascies, mundis* editi. Sed meliora nos docet Morgag. *IV, 22*. e) *canterio S. M.* *canterio* al. Nimirum ita scripsisse puto auctorem, *in cantherio vel in scalis velut suspensum locato*. *Cantherius* est iugi genus, in quo recumbunt vites, item *cantherii* sunt tigna parallela in tecto. Intelligo igitur equum ita intra duos longurios suspendi, ne terram pede aegrotante contingere possit. *Scalas* hic intelligo mobiles, *Leitern*, quibus nihil ad hanc rem accommodatius est. Ita nimirum efficitur ne in *fractura flebiliter commeet*. Firmani hanc emendationem & interpretationem vltima huius capitis, *Non ante permittes stare &c.*

f) vt

ſcalis vel in ſuſpenſo loco, ne [f] fractura flebiliter commeet, cui quotidie mane & ad ve-
ſperam ſuffundes [g], tertio die ſolues [h], & expleta curatione ligabis. Quinto quoque,
4 VII, aut IX die eadem facies, donec corpus inducat. Poſt haec adiicies muſcum de
vitice [i], aut ſalicis radicem, & oua cruda quinque, verum non regulis, vt prius, ſed
circumductis ferulis [l] alligabis. die tertio ſolues & fomentabis, de reſina & axungia per-
unges: vbi cura profecerit, malagma [m] vel cauſticum inducis, non ante tamen permittis
ſtare iumentum quam dies quadraginta praetereant. hoc autem tempus eſt quo diuulſa vel
fracta ſolidantur.

XLVIII. PLERVMQVE in genibus, vel articulis aut phlegmon [a] oritur,
aut marmora [b], aut mallones [c]. Quae vitia ex malo humore generantur, & paſſionem
cum deformitate tumoris oſtendunt: ſed iſta diſtantia eſt, quod phlegmon [a] tuber [d] eſt
molle, marmor duritiam oſtendit ex nomine, mallo inflatus tuber eſt ſine dolore. qui-
2 bus recentibus poteſt facilius ſubueniri. Primo [e] lanam ſuccidam ex oleo & aceto indu-
ces, contra aquam frigidam & currentem animal conſtitues. poſt [f] ſine ferro hac ratio-
ne curabis. Sinapis & ſalis Alexandrini ℈ 4, aceti cyathos 2, axungiae veteris ſelibram,
3 ſimul conteres & inducés, poſt diem tertium ſoluis. Si aperturam fecerit, ſpongiam
cum aceto & laſere imponis, vulnera ſtyptico curabis. Praeterea locum, quem curare
volueris, inducto pſilothro [g] decaluas, Radicem filicis & eruum & ficus aphros [h] con-
4 tundes in pila & induces in panno, per triduum ligatum patieris manere. Alii [i] radi-
cem filicis & eruum [l], cum axungia veteri & aceto acerrimo putant oportere miſceri.
Item [m] cineris quoque de foco vncias 3, calcis viuae vncias 6, vino ſubigito ad craſſitu-
5 dinem oxymellis, & antequam obdureſcaut, tubercula obline. Quod ſi aſſidue in recen-
ti feceris, paſſionis moleſtia ſiccabitur: Si vetuſtiora ſint, punctis ſubtiliter inurantur,
ne vi & igne vitientur. Talis quoque compoſitio ſpargere phlegmon [n] aſſeritur. Rho-
dodaphnes [o] vncias 3, bituminis, nitri ana vncias 3, axungiae veteris colatae vncias 3.
6 Plerique dixerunt cauterio cuprino candenti duobus punctis debere perrumpi [oo], & phle-
gmon effundi, licinio [p] quoque intorto cum axungia, & aceto, & oleo loca, de quibus
muſcus [q] eiectus fuerit, ſatiare [r]: per foramina etiam vſtionis lemniſcum trahi debere,
7 vt quidquid humoris eſt, egeratur. Poſt haec cataplaſma & foenugraeco & vino [s] con-
fectum inducis, cum [t] vſta ceciderint & tumor reſederit, lemniſcum [u] eximis, trauma-
tico curabis, ad vltimum cauſticum inducis. Alii ſagitta pertuſo corio phlegmon effun-
dunt,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *vt fractura velut leuiter F.* & S. qui noſtram lectionem in margine poſuerunt; cui libenter adiecerim voculam *in: ne in fractura fleb. comm.* g) vinum & oleum intelligo, faſciis infundendum. h) faſcias, quas *expleta curatione*, h. e. inſpectione pedis, purgatione, denuo *ligabis.* i) *vrtice S. M.* l) vid. Colum. *7. 5. 18.* m) pro reliquis huius capitis *S. M. hoc facies per dies quadraginta, & ſic ſolidatur.* [C. XLVIII.] a) *phlegmone* verum eſt: librarius putauit, hanc ſolius ablatiui terminationem eſſe. b) *marmoreum S.* c) *mallon S. M.* d) *tumor eſt mollis, marmor oſtendit mallon inflatum S. M.* e) *ſ. 2 & 3* om. *S. M.* f) Conf. Hippiatr. *1, 52. p. 62, a.* Ruell. vbi eadem. g) *plilotro* editi. Nobiſcum ratio; eſt enim ψίλωθρον, & Morgag. *IV, 23.* h) Leg. *Afras.* i) *Tolle S. M.* l) *herbam* pro *herbum S. M.* m) *Item — vitientur* om. *S. M.* n) pro *phlegmonen* diſcutere & diſſipare. o) ſic *S. M. Rhododanes F. & S.* oo) ita repoſui pro *praerumpi.* p) *licineo* editum. conieceram *lineo:* ſed in viam me reduxit Morgag. *IV, 23.* Vid. Ind. *licin.* q) *mucus* coni. Morg. l. c. quod & nobis in mentem venit. r) *ſanari S. M.* s) *lino S. M.* t) *combuſtio donec ceciderit S. M.* u) *linies cum remoues S. M.* priora duo verba corrupta ex *lemniſcum*, tertium Synonymum. Reliqua huius cap. om. *S. M.*

x) pro

dunt, & lanam madidam cum aceto & lasare [x] plagis inserunt; sic spongiam cum pusca
acri & lasare supra vulnus imponunt: tertia die soluunt, lanam eximunt, & tetraphar-
maco curant quinque diebus vel septem. Si vero marmor habuerit [y], ex quo validius 9
claudicet, & vix flectat articulos, inurendus est leuiter. Cui post feruntam [z] malagma [a],
quae cupressina appellatur, oportet imponi. ex qua curatione sanitas redditur, & [b] de-
formitas permanet. Si autem mallon in genibus vel articulis excreuerit, continuo cu- 10
ram adhiberi oportet, ne neglecta passione deformitatem tumor augeat, vel obduratio-
ne diuturna conuertatur in marmor. Aperies in pedibus sine genibus dextra ac sinistra 11
vel ferro vel cauterio cuprino, sicut superius declaratum est. lemniscum traiicies cum ace-
to, & sale, & oleo, vt supra. cataplasma imponis, donec feruor desinat & sauiem fa-
ciat. Post purgatis vitiis, lemniscos eximis, & traumaticum imponis, & ternis diebus
interpositis solues, & medicamentum renouabis, donec sanetur.

XLIX. Si aquatilia in articulis vel in gambis fuerint, frigido ferro omnino
non sunt tangenda, ne abundantia humoris iumento discrimen importet. Sed vtendum
est scarificatione subtili, & detractione sanguinis, post quae lanis [a] validissimis, tam cum
aceto quam cum optimo sale tunso, & oleo, vel axungia. per dies quinque conliganda
sunt loca. Si tardius haec cura profecerit, vtendum est feruentissimo caustico vt faciat 2
vstiones. Alia [b] quoque ratione sanantur, si fletam [c] qua trictores vtuntur, & salem pro
dimidia parte commisceas, lanamque succidam ex aceto alliges, post diem tertium solu-
turus. Si aperturam fecerit farinam hordeaceam ex melle coctam cum lini semine &
foenigraeco inducis, ad vltimum malagma crudum impones. Praeterea atramentum su- 3
torium [d], gallulas minutas, & alumen aequis ponderibus tunsum cum axungia miscebis,
addito puluere mali granati, nitro, & aceto: quae in commune decocta, vitium, si ad-
iungatur [e], emendat. Ficus siccae cum sinapi contusae mixto aceto imponuntur. Post
diem tertium soluto medicamento, si tardius profecerit, eadem cura renouatur. Cum
melius habere coeperit, alliccem [f] impone articulis. Alii opoponacem cum farina hor- 4
deacea coctum in modum cataplasmatis imponunt. Nonnulli fabam fractam in aqua de-
coquunt, & mixto melle deterunt, & in panno inducentes curant. Ad vltimum ma-
lagma cupressinum imponunt. Plures calcem viuam & cineres ex melle & vino com-
miscent, & ozaenis frequenter imponunt. Ad vltimum caustico vtuntur. Quae genera 5
curarum & posterioribus pedibus adhibenda veterum censet auctoritas. Vsus inuenit, ad-
dito sale & aceto ciliciis [g] ozaenas defricare, donec cruor aut tumor emanet. Quae ob-
seruatio etiamsi non persanauerit, sequentes tamen adiuuat curas.

L. INTERDVM reumatici iumentorum, interdum ventosi sunt pedes: quae
vitia nunquam tangenda sunt ferro, sed exsiccanda per malagmas vel causticum, & ali-
quando vrenda leuiter per venas, vt cauteriis [a] meatus, qui humorem suscipiunt angu-
sten-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

x) pro *lasere* hic & saepius. y) *habuer.* om. *S.* z) *vid. ad 2, 42, 2.* a) Forte *malagmam?* b) Forte *at?* [C. XLIX.] a) pro *lanas*, vt *2, 44, 2.* Sed *lanis calidissimis S. M.* b) reliqua cap. om *S. M.* c) quae sit *fleta*, qui *trictores?* nec inuenio, neque comminiscor. d) *scriptorium* in hac re commendat Eumelus Hipp. *2* p. *113, a.* Ruell. e) debebat *adiungantur, emendant.* f) *allicem S.* an *halecem? Salsamentum detractis spinis ac pelle* in ozaena commendat Eumelus *l. c. Haleccula* in simili remedio Colum. *6, 8, 2.* *Vetus salsamentum* nostro *3, 4, 16.* g) *panno pilis vel setis texto* Ruell. Hippiatr. *p. 213, a.* [C. L.] a) *cauterii F. S.* nobiscum *S. M.*

stentur, & constringantur, vt [b] pro tempore afferant medicinam. Quia in [c] totum, etiamsi intercisae & adustae sunt venae, non poterit talis causa sanari.

LI. IMPETIGINES quoque in articulis vel genibus inter neruos commissuralibus locis aliquando nascuntur, & fit vulnus simile rhagadio, & non facile sanatur, nisi stalticis vel stypticis rebus, non sine alligatura, vel interdum adustione, curetur. Malagmas quoque conuenientes oportet imponi.

LII. VLIGINES [a] etiam in pedibus, cruribus, vnguibusque vel sub armis
aliquando generantur, quas quidam dulcedines vocant, habent similitudinem scabiei.
Quae cum se diffuderint, pedes exulcerant ad similitudinem leprae, & vrgente prurigi-
2 ne animalia sibi partes illas corrodunt vel alternis pedibus confricando vulnerant. Quod
vitium a [b] crudo vel putrido humore consueuit generari, & idem curatur detractione sanguinis, vnctionibus, & purgationibus ventris. si radix cucumeris siluatici cum nitri puluere misceatur infusa per fauces, humores pessimos purgat.

LIII. PODAGRA vero nonnunquam solet occupare iumenta, cum hominum
vitium transit in pecudes: cuius passionis haec sunt signa. nec stare potest nec ambulare,
sed si cogatur, claudicat, & saepe se proiiciet, sicut indigesta ex hordeo animalia faci-
2 unt, quae [a] propter dolorem non coquunt cibum. & ideo fit horridum, & corpus eius
calebit, venae etiam extabunt, natura submissa erit, in pedibus stercus haerebit propter
3 nimium eorum calorem, sicut subtritis solet euenire. Cui proderit si non sinatur accum-
bere, sed minutim deambulare & loco sicco, donec sudet, multorum manibus confri-
candum est, vt vehementius sudet. sanguinem ei detrahes a capite a superioribus venis,
sed non multum. sequenti die de posterioribus locis detrahes supra talos. tertio de gam-
4 bis, vel de sub ipsis dolorum locis. Memineris semper parum oportere detrahere. A-
quam calidam dabis in potu, in qua adiicies puluerem nitri, & triticeam farinam, polli-
nem [b] quoque thuris acetabulum plenum in vino maceratum infundis, & triduo per na-
5 res singulas cotylas. betas etiam excoques, & aquam earum ad tres cyathos suffundes, &
exercebis eum singulis diebus. ventrem quoque eidem expurgabis vt auferatur humor pes-
6 simus, qui descendit in venas. Hoc genus purgationis adhibebis: thymi acetabulum ple-
num in vino veteri dulci macerabis, & singulas cotylas per nares eidem infundis, foenum
viride adponis. quod si defuerit, siccum nitro aspersum dabis. Si nihil profecerit, ca-
stretur, & vitio carebit. nam podagra raro vexat eunuchos.

LIV. ORTHOCOLA [a] etiam iumenta vel stillosa dicuntur, quae contractio-
nem neruorum patiuntur in pedibus, & de capitibus vngularum calcant, & sunt rigidi [b]
2 articuli, plenas vngulas in terram ponere non possunt. Quod vitium nascitur ex enor-
mitate onerum & labore confragosarum viarum. sed hac ratione curantur: sanguinem ei
de sub cirro vel de coronis detrahes, vngulas bene compones, pollinem ex hordeo & re-
sina cum axungia decoques, & ter [c] in die perunges. tepida quoque, in qua verbena de-
3 cocta fuerit, confouebis, & tota eius crura acopo perfricabis. Post [d] dies quinque ca-
taplasmabis eum ex polline hordei & lini semine & foenigraeco aequis partibus ex vino de-
coctis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

b) (*meatus*) inf. S. c) *si in totum & intensae & aduersae S. M.* [C. LII.] a) *vrigines* Meurs. Crit. Arnob. *p. 175.* recte. b) *acritudo humorum consueuit generare, & ideo curantur S. M.* [C. LIII.] a) Forte leg. *quia — coquit.* b) reliqua cap. om. *S. M.* [C. LIV.] a) *articulosa S. M.* b) *rigidis articulis, & planas S. M.* c) *lautum die S. M.* d) reliqua om. *S. M.*

e) haec

coctis [e]: cataplasma imponis in omnibus cruribus ante acopo perunctis ab articulis [f] vs-
que ad genua: quae loca lanis succidis munies & fasciabis, & ter in die paulatim incede-
re facies. Si hoc non profecerit malagmam hanc articulis [f] eius imponis. Armeniaci [g], 4
galbani, opoponacis, medullae ceruinae lib. 2, resinae terbentinae [h] vncias 2, apochy-
matis [i] libram, resinae frixae libram S. oleum vetus quod sufficiat, lento igne decoques
& colabis, impones in alutam [k] per dies plurimos omnibus pedibus, donec sani sunt.
Sed necessaria festinatio est, quia sic solent remanere si tardius cura praestetur [l]. Alii ve- 5
ro vrendos censent paulatim in articulis, sed raro etiam prodest ista medicina.

LV. ANIMALIVM vngulae asperitate ac longitudine itinerum deteruntur &
impediunt incessum. Ex tortura [a] quoque, si in aspero vel lapidoso itinere iumenta co-
guntur ad cursum, indignationes oriuntur. Postremo etiam si nulla causa praecesserit,
otiosa in stabulis ex collectione humorum incipiunt claudicare. Oportet [b] autem solum 2
vngulae celeriter aperiri, vt per inferiores partes apostema digeratur, ne eruptionem su-
per coronulas faciant [c], & difficile ac tardius cura [d] procedat. Cuius haec sunt signa: 3
Pedem priorem [e] planum ponet, quod si suspendere videris gressum, vt diligentius in-
telligas causam, vngulam subradis, & locum quem videris nigriorem, digito pulsabis,
si cesserit in dolore, & maturum fuerit, aperies, & saniem emittis. pendiginem cir- 4
cumcides ad viuum. ex oleo roseo, & aceto & sale cum stercore ipsius linteola impo-
nis, animal calceabis [f], tertio die soluis. si caro excrescit gramen decoques cum oleo &
impones. Si videris carnem ipsam nigrescere, inspicies ne aliquam fracturam habeat, 5
neque [g] clauum aut lapidem acutum, aut spinam. propter quod fomentis & resina vtaris,
vt possit educi. Cum purum videris vulnus, traumaticum impone. Post quod adiicies 6
fuliginem siccam. Cum autem compleueris curam, resinam remissam [h] & sulphur im-
ponito. Quod [i] si adhuc in alto apostema fuerit, hordeum vel fabam in aqua decoques,
& exinde fomentabis, vt exinde ad maturitatem possit adduci. Subtritos pedes fomen- 7
tabis aqua calida, axungiaque veteri perunges. deinde testa [l] candenti decoquis, oleo post
& sulphure pariter contrito lamina [m] candente leuiter vres per triduum. Si vero con- 8
tuderit, sanguinem de corona emittes, & calida fomentabis, axungia veteri perunges,
ouinum quoque stercus cum aceto permiscebis, & imponis: quamuis alii caprinum effica-
cius credant.

LVI. SI iumentum ad aperturam pulmunculum fecerit, scias totum solum, hoc [a] est assem, hac ratione tollendum. vngulam subradis, deinde inter commissuram calcis & assis in circuitu incidis, subleuabis a parte priore & solum calcis retrouersus expelles, vbicunque pulmunculus fuerit, radis ad viuum, & adiicies lanamentum [b] ex oleo,
&

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) haec est ipsa *ome lysis f.* ὠμὴ λύσις de qua vid. Ind. f) Ita reposuimus pro vulgato *auriculis* & ratione ducti, & f. s. g) *Ammoniaci* marg. I. A. Fab. h pro *terebinth.* i) sic marg. I. A. Fabricii pro *apocimatis* vid. Ind. k) forte *aluta.* l) *praestitur* sph. vtriusque edit. [C.LV.] a) *contusione S. M.* b) *oportet — procedat* om. *S. M.* c) Legendum videtur *faciat.* d) *cura* om *S.* e) Quid si, *pedem priorem non plenum?* Conf *2, 54, 1* & intellige *priorem pedem*, partem priorem vel anteriorem pedis cuiuscunque: cui cum soli innititur, *suspendit gressum.* f) *cancia-bis S. M. calciabis F. S.* g) *aut S. M.* sed respondet ἢ *neque* τῷ *ne* interroganti. h) *tenuissimam S. M.* male. i) *quod — fuerit* om. *S. M.* l) Hippiatr. *2, 102* feruentibus testis animal cogitur insistere. m) Sic reposui pro *lana*, quae hic nulla est. Conf. *3, 4. 38 it. 3, 4, 8.* Ita *ferro candenti 3, 4, 11.* [C. LVI] a) *hoc cum hac S. M.* b) *linimentum S.* forte *linamentum.* Sed neque *lanamentum* damnauerim.

c) *impo-*

& aceto, & sale, & stercore ipsius [imponas [c]] & calceas, tertia die soluis & tollis.
2 post hoc fomentabis [d]: farinam hordeaceam, resinam, & acetum decoques, per triduum
impones; hoc enim medicamento etiam fracturam curabis, si frequenter apponas. post
etiam traumaticum cum liniamento [e] impone, & cum corpus fecerit, corium mali granati & bitumen Iudaicum ex aceto decoques & impones triduo, & cum solueris, iterum impone, donec obdurescat in cornu [f].

LVII. Si exungulanerit iumentum, cura difficilis, sed profutura, si non egebit industria, papyrum candelarum purgatam, subtiliter carpis, intingis in oui crudi albumento circa nudatum pedem in circuitum pones, panno & fasciolo superligabis post diem tertium soluis, fomentabis farina frumentacea, resina, aceto & melle pariter de-
2 coctis, interdum, lomentum [a] pro farina mittis. Si vulnus non erit purum, vino tepido lauabis, liniamenta [b] cum melle impone: cum purgauerit † traumatico vteris. Cum autem duxerit cicatricem corium fabae [c] cum pelle ceruina combures, ex melle temperabis, addito puluere bituminis Iudaici & mali granati, cum aceto: alternis diebus me-
3 dicamentum renouabis, donec cornu vngulam faciat. Ad vltimum sparteam [d] veterem contundes, ex aceto in olla noua decoques, ex quo vngulam obdurescentem obuolues, & ad plenam reuocas sanitatem. Si suffusiones pedes patiantur, ficus siccas cum sale pro aequa parte contunde [e] & vngulis impone.

LVIII. Animalibus exiguae [a] vngulae crescunt, vel attritae reparantur, si allii capita 7, rutae [b] manipulos 3, aluminis tunsi & cribrati vncias 7, axungiae veteris pondera 2, stercoris asinini plenam manum commisceas ac decoques & vtaris. Prudentius consilium est pedum tueri sanitatem, quam passionem curare. Corroborantur autem vngulae, si iumenta mundissime sine [c] stercore vel humore stabulentur, & roboreis pontibus [d] consternantur. Articuli quoque vel suffragines post iter calido [e] fouean-
2 tur vino. Naturaliter autem molles vngulae solidantur, si hederae seminis duas partes & aluminis rotundi vnam partem pariter contundas, & calceatis [f] pedibus per multos dies inducas. Item subtritis pedibus prodest, picis liquidae selibram, aceti heminam, salis libram, hederae foliis quantum sufficit pariter contundis, & laboranti quotidie pedes per-
3 unges. Mollissimae vngulae hoc vno medicamine, quo potentius nihil est, assolent indurari. lacertum viuum viridem in ollam nouam mittis, adiicies olei veteris libram 1, aluminis [g] Iudaici selibram, cerae libram, absinthii tunsi selibram, & decoques cum la-
4 certo. Cum fuerit resolutum, calentia vniuersa colabis, abiectisque ossibus & purgamentis, liquatum medicamen in ollam remittes, & cum vngues indurare volueris, vngulam subradis, & factum vnguentum in cannam viridem mittes, adhibitis carbonibus prope feruens, per cannam instillas vngulis: prouisurus ne coronam tangas aut ranulas [h],
5 si [i] his exceptis, in solo & in circuitu solidaturus vngulam confricabis. Memineris autem

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

c) *imponas* redundare videtur. d) *ferruminabis S. M.* e) videtur eadem hic vox requiri, de qua ad no. *b.* f) *corium S. M.* male. vid. *2, 57, 2.* [C LVII.] a) *Iumentum F. stercus S. M.* quod recte reiicit Rhodius Lex. Scribo, h. v. b) vid. ad *c. 56, 1* no. b. †) vid. *2, 60, 2.* c) *foue cum melle quod vino coniunges, & S M.* d) *sparciam* editi. causam nostram agat Morgag. *IV, 9.* e) editi *contonde.* vid. Morg. *IV, 4.* [C. LVIII.] a) h. e. nimis paruae. b) *ruti F.* Sph. c) *sine* om. *S.* male. d) forte *pontilibus.* Vid. Ind. h. v. e) *calida fou. & vino S. M.* f) *calciatis* edd. g) forte *bituminis.* h) *ramulas, quae excrescendo renouantur S. M.* i) forte *sed.*

l) an

tem vngulas excrefcendo renouari, & ideo interpofitis diebus [l] vel fingulis menfibus talis cura non deerit, per quam naturae emendatur infirmitas.

LIX. Animalivm dorfa vt laboris plurimum fentiunt, ita diligentius funt curanda [a]. Exceptis enim his, qui deputati funt circo, reliquum mulorum, equorum, afinorumque genus fub fellis aut fagmis folo tergo praeftat officium. Vnde laudabilior in-
duftria eft, quae incolumitatem tuetur, quam quae cupit laefa curari [b]. Nam diligen- 2
tia defendit a vitio, fi centones vel faga primum fufficientia, deinde mollia imponantur, & lota [c], atque ad tempus diligenter excuffa, ne aliquid fordidum [d] aut afperitatis inhaereat quod fub pondere inulceret [e] pellem. tunc [f] fagmarum vel fellarum menfura conue-
niens, & apta qualitas debet adhiberi. Si enim ifta minora fuerint vel maiora, angu- 3
ftiora, vel vltra modum lata, vel quae non congruunt, grauiter nocent. Hinc enim collifiones, fuppurationes, apoftemataque nafcuntur, cum nimis locis inaequalibus premitur pondere, vel difcentes [g] tracturam mercurius aut fpina deteritur. Ipforum [h] quoque pondere, etiamfi in ftratis nulla fit culpa, enormitas nocet, & ideo temperanda eft menfura ne inferat vulnus.

LX. Qvod fi dorfum fedentis iniuria tumere iam coeperit, in recenti ftatim mallonem ceparum id eft calamos [a] ficcos, vnde fafces dependent [b], in aquam [c] feruentiffimam mittis, & aliquamdiu maceratum, calidum fuper tumorem impones, fafcia conftringes vel cordifcum fuperimpones, vna quoque nocte manere patieris. abfque fup-
puratione palpabitur [d] tumor. Quod fi clauum fecerit, farinam hordeaceam cum foliis 2
caulium contundis pariter & tepidam impones. Cinerem quoque cum oleo mifcebis, & inducis quam diu clauus cadat: cum ceciderit lipara [e] vtere cum minutiffimis pannis, vel mel cum linteolis: cum vlcus purgauerit [f], Lycio [g] percurabis.

LXI. Si pulmunculus natus fuerit in dorfo, difficile eft eum medicamentorum appofitione [a] ficcari: fed fi paruulus fuerit, cautere, & praecipue cuprino aperiendus eft, vt fanies quam collegerat [b], egeratur: tunc curandus eft ficut moris eft vfta curari. fed commodius eft pulmunculum decuffatim [c] ferro fecare & eximere, ita vt pellem
ad modum praecidas, ne cum cicatricem duxerit, inueniatur epidermis [d]: oleum, ace- 2
tum, & falem continuo addis in plagam, & ne nimius fanguis erumpat, ftercus ipfius vulneri fuperponis & colligabis, die tertio [e] folia caulium tunfa cum oleo, & aceto imponuntur per dies quinque. Cum iam ducere cicatricem coeperit, Lycio [f] curabitur.

LXII. Si vero fecerit vulnus, indulgebis otium, vt diligentius [a] curetur, & recepta fanitas confirmetur induciis, nec imponendus eft labor qui refcindat adhuc teneras cicatrices. Sanatur autem [b] vlcus fi gallas Syriacas combuftas cum melle fuperimponas. Pulueres quoque corticum pini & flos [c] calcis viuae aequo pondere mifcebis, & vul-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

l) an deeft numerus? [C. LIX.] a) *ferutanda S. M.* b) *curare S. M.* c) *lata S. M.* d) forte *fordium.* e) *exulceret S. M.* f) forte *tum* g) Hoc quidem monftrum eft: *vel difcindens fractus incurrit S. M.* Quid fi *vel diftendens farctura inuritur. Fartturam* intelligo *centones, faga*, quibus efficitur vt aequaliter incumbat & molliter fella vel clitellae. h) forte *ipfo*, vel *ipforum ponderum.* [C. LX.] a) *calernos S. M.* b) *rependens S. M.* c) *quam S.* fph. d) h. e. palpando tumore intelliges ex patientia animalis, fuppurationem non adeffe. e) *lyppara F. lyppa S. M.* f) *purgaueris S. M.* Sed videtur intranfitiue poni etiam 2, 37, 2. g) *licio* edd. [C. LXI.] a) (*curare vel*) inf. *S.* b) *colligerat* edd. c) *denfatum S. M.* d) *epidarmus F. epiderıderinus S. M.* e) *poftero S. M.* f) *licio* edd. [C. LXII.] a) *&* inf. *S.* b) *omne S. M.* c) Leg. *florem* vel *flores.*

[a] vulneribus inspergis Pilulas quoque cypressi tunsas, & cribratas, & cortices quercus tritos & in puluerem redactos mittis. Praeterea ossa sepiarum & testas etiam ostrearum in puluerem rediges, & aerei quoque vasis fuliginem pariter miscebis, quae bene tunsa si frequenter asperseris, siccatum vulnus ducet celerius cicatricem.

LXIII. Quod si pili tardius crescunt, viuam testudinem supra sarmenta combures, & cineres eius in nouum cacabum mittes, additis vnciis 3 aluminis crudi, medullae [a] ceruinae quod sufficit, & [b] vino infuso decoques, & diebus plurimis imponis. reuocare pilos creditur. Puluis de fabis [c] combustis vel de lupinis crudis, vel de foliis fici [d] combustis, seuo [e] commixtus superponitur [f] assidue. Quod si nulla praecedente causa decidunt [g] pili, spicam [h] nardi, & vuas passas pariter tundes & ex [i] aceto decoques, calidumque medicamentum glabro [k] corpori impones.

LXIV. Si album pilum nigrescere cupias, atramenti sutoricii [a] scrupulos 7, rhododaphnes [b] succum [c] scrupulos 4, sebi [d] caprini quod sufficit, pariter temperabis & vteris.

LXV. Si e diuerso albos [a] pilos facere volueris, cucumeris siluestris radicum [b] libram vnam, nitri scrupulos [c] 12, in pulueres [d] cogis [e], heminam [f] mellis adiicies, quibus permixtis [g] vteris.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. LXIII.] a) *etiam* inf. C. b) *ex C.* c) *faba combusta C.* d) *ficuum C.* e) *vino F. M. si vino C.* f) *superponatur C.* g) *decidant C.* h) *spicanardi, vuas F. S.* nobiscum *C* i) *ex* om. *C.* k) *clauorum C.* [C. LXIV.] V. Hippiatr. Ruell. *2, 55 p. 64, b.* a) *sutorii C. veteris drachmam 1 S. M.* b) *odolaphinis F. S. rhododaphnis S. M. rododafnnis C.* nobiscum Hipp. l. c. c) *succi drachmas III S. M.* d) *cepi cparini F. sepi S. sibi C.* Hippiat. l. c. *adipis caprini, quod ad ea cogenda satis sit.* [C. LXV.] a) *album pilum C.* b) *radicem C.* c) *scrip. C.* recte. d) *puluerem C.* e) *coges C.* f) *emin. C.* g) *mixtis C.*

VEGE-

VEGETII RENATI
ARTIS VETERINARIAE,
SIVE
MVLO MEDICINAE,
LIBER TERTIVS.

PROLOGVS[a].

MVLOMEDICINAE me [b] commentarios ordinante [c], ciuium, atque amico-
rum frequens querela, accepti [d] operis continuationem ſuſpendit, deflentium
aegritudines, morteſque clamoſiſſimas [e] boum, cum magnopere peterent publi-
candum, ſi quid pro ſalute tam commodorum animalium ſcriptum reperiretur in libris.
Cedens itaque familiarium honeſtiſſimae voluntati, ex diuerſis auctoribus enucleata col- 2
legi, pedeſtrique ſermone in libellum contuli. Cuius erit praecipua felicitas, ſi eum
nec ſcholaſticus faſtidiat, & bubulcus intelligat. Maximo [f] autem incitamento mihi fuit 3
ipſorum boum vtilitas & gratia, ſine quibus nec terra excoli, nec humanum genus ſu-
ſtentari vllatenus poterunt. Cuncta igitur legumina ſiue frumenta bobus merito aratriſ-
que debentur: vinearum ipſarum vſus periret niſi eorum adminiculis ſubuehendis carpen-
ta ſudarent. Quid de diuerſorum onerum comparatione [g] referamus, dum inter mobi- 4
lia & quidquid grauius eſt, abſque vehiculis pene reddatur immobile? Reliqua quoque
animalia, ipſaeque cohortales aues ex [h] eorum capiunt labore ſubſtantiam. Vnde enim
equis hordeum, vnde cibum canibus, vnde porcis pabulum dominorum ſolertia mini-
ſtraret, ni pararentur boum labore frumenta? Et ne longum faciam bobus debent ali- 5
menta, quidquid ali poteſt. Apud alios genus mulorum, apud alios camelorum, apud
paucos elephantorum licet exiguus vſus eſt: nulla poteſt natio eſſe ſine bobus. Poſtre- 6
mo vt ad prouidentiſſimorum virorum ſcripta redeamus, quorum firmatur auctoritas, Iu-
ſtitiam

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[LIB. III. Prolog.]

a) *Haec praefatio cum quatuor ſequentibus capitibus, quae de bobus agunt, conſtituunt librum IV Digeſtorum mulo medicinae in MS. Codice Corbeienſi, in quo tamen & praefatio, & tria capita cum parte quarti deſunt Sed id quod dixi & ex iis quae ſuperſunt, & ex catalogo capitum, qui libro praemittitur, collegimus. Notandum autem eſt, quae hic in quatuor capita, in codice illo Corbeienſi in quadraginta quatuor capitula diuidi.* Haec adſcripta exemplo I. A. Fabricii. Quid de tota re videatur nobis, in praefatione dicimus. Diuiſionem capitum ſemel publicatam retinuimus. Sed vt laudari commodius poſſint, quae ſequuntur poſt hanc de bubus tractationem capitibus *IV* comprehenſam, capita proxima laudamus ita *Veg. 3, 2 b. 3, 3 b. 3, 4 b.* b) *me* om. *S. M.* c) *ordinanti S. M.* d) forte *incepti* aut *oecepti* adeo. e) *damnoſiſſimas boum pro magnopere ſupplicantium S. M.* ſuſpicabar *calamitoſiſſ.* f) om. hinc ad *ſ. 6 S. M.* g) quid ſi *comportatione?* vid. Morgag. *IV, 24.* h) *& F.*

i) vid.

ſtitiam [i] iumentorum caede violenta [k] derelictis terris ad ſiderum remeaſſe conſortem [l].
Quid poteſt laudabilius reperiri quam vt nomen [m] aequiſſimum, boum fugaretur interi-
7 tu? quod dum homicidia fierent permanebat in terris [n]. Duplicem igitur ſolicitudinem
oportet impendi, vt ſanitas incorrupta maneat, & aegritudo, quae ex caſu vel negligen-
tia ſiue labore contracta eſt, competentis medicinae curetur ratione.

Capvt I.

Vt longaeui & ſani ſint boues, bubulcum conuenit prouidere [a] vel dominum, qua-
tenus frigoribus calidiſſimo [b] cubili muniantur, & ſi fieri poteſt, ſemper foco
2 vicini ſint boues. Quodam [c] enim beneficio naturali eiuſmodi animalibus ſem-
per ignis commodum [d] eſt, ſiue quod inutilis & peſtifer humor exudat, ſiue conceptum
3 ex paſtu vel opere frigus expellitur, ſiue in [e] flammarum halitu interna [f] curantur. Prae-
ſepium oportet extructum eſſe diligenter, ne quid pabuli inter pedes animalium pereat.
Bouile autem loco ſicco [g] ſtatuendum eſt, aſſidueque mundandum eſt, ita quod [h] quoti-
4 die pabulum ad edendum inutile ſubſternatur, vt boues ſiccius & mollius cubent. Par [i]
quoque ſtudium eſt, cum boues reuocantur ex opere, vt colla eorum ex vino tepido
5 perfundantur, & diutiſſime perfricentur [l]. Cum vero de via vel paſtu redeunt lutulen-
ti [m], adhibita, priuſquam deducantur [n] ad bouile, aqua diluendi pedes, ne inhaerentes
corpori ſordes vlcera generent, vel vngulas faciant molliores, vel certe moleſtiam man-
6 ducantibus, vel inquietudinem afferant dormituris. Sed [o] hieme omni ſolertia frigus eſt
prohibendum, velut [p] aeſtiuis menſibus pura aura quaerenda. Per diem igitur ſub [q] vm-
7 bra, per noctem ſub diuo boues ſtare conuenit. Non enim pauciores ſi aeſtuauerint,
quam ſi alſerint, colligunt morbos. Praeterea vnum ouum crudum cum hemina ſalis,
8 & ſextarium vini per ſingula capita ſeptimo [r] diffundi percommodum eſt. Iuuat etiam
ſi [s] allium tunſum hircino miſceas ſeuo [t], herbam quoque verbenam additam deteras,
9 rutam herbam, etiam [u] pollinem inungas [x], & cum vino per os digeras. Cauendum
praecipue eſt ne aut curſu nimio, aut longo itinere fatigentur, vel [y] vllis grauioribus cer-
te oneribus affligantur. nimiam enim laſſitudinem ſequitur aegritudo, & omne animal
10 eſt [z] debile, ſi rumpitur. Aquam quidem iſtius generis animal non requirit nitidiſſi-
mam, nec vſque adeo laeſerit, ſi ſordidam biberit. Sed [a] tamen bubulci diligentius [b]
11 eſt procurare [c] vt mundam ſemper & optimam bibant. Maxime autem ſtudendum eſt
vt

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

i) vid. Morgag. l. cit. Reſpicit nimirum Arati Phaen *132 ſq.* Sed cauſae ſeruit, & παρατροχάδην, cum manſiſſe dicit *iuſtitiam* dum homicidia fierent. Verum eſt, praeceſſit de homicidiis apud poëtam; ſed verba ſunt, vaticinantis Δίκης *v. 125* Καὶ δή που πόλεμοι καὶ δὴ καὶ ἀνάρσιον αἷμα Ἔσσεται —— Tum ſequuntur ea quae euenerint, Χαλκείη γενεὴ προτέρων ὀλοώτεροι ἄνδρες Οἳ πρῶτοι κακόεργον ἐχαλκεύσαντο μάχαιραν Εἰνοδίην, πρῶτοι δὲ βοῶν ἐπάσαντ' ἀροτήρων Καὶ τότε μισήσασα Δίκη κείνων γένος ἀνδρῶν Ἔπταθ' κ. τ. λ. Vid. Schoettg. ad Varr. *2, 5, 4.* add Cic. de nat. Deor. *2, 63* & quos laudat Bronckh. ad Tib. *2, 1, 8.* k) forte *violatam.* l) *conſortium* coni. *Morg. l. c.* m) *Numen* coni. *Morg. l. c.* n) vid. no. *i.* [Cap. I] a) *praeuidere S. M.* b) *calidiſſimum cubile muniatur S. M.* c) *Quod S. M.* d) *accommodatus atque vtilis eſt, vt peſtifer humor recedat, & frigus excellatur S.* e) *& S. M.* f) *interiora curentur S. M.* g) *calido S. M.* h) *vt S. M.* i) *Parum quoque faſtidium F. S.* nobiſcum *S. M.* l) *fricentur S. M.* m) *luculentia F. S.* nobiſcum *S. M.* n) *induc in ouile S. M.* o) *ſicut S. M.* p) *ita S. M.* q) *in S. M.* r) (*die*) inſ. *S.* s) *ſi* om *S.* t) *ſepo* hic & al. *F.* u) *erui S. M.* x) *teras S. M.* y) *vel granioribus fat. S. M.* z) *incipis S. M.* a) *eſt S. M.* b) *diligentiſſime S. M. diligentis* coni. *Morg. IV, 21.* c) *praecurare S.*

d) *ciba-*

vt competentibus redundantibusque [d] saturi semper habeantur & pingues. Omnis enim
aegritudo exordium sumit ex macie. Exhaustum [e] animal celerius labor frangit, aestus
vexat, frigus penetrat. Non solum enim aestiuis mensibus pascuum sufficit, vbi [f] fron-
des diuersi generis addantur, & [g] minuat varietas ipsa fastidium. Hieme [h] non tantum
paleis, sed foeno quoque & hordeo, & saepius eruo saginandi sunt boues. Nullus au- 13
tem vberiores ciborum repudiabit expensas, qui considerare voluerit, boum per inopiam
pereuntium quam cariora sunt [i] pretia. Aduersum [k] boum morbos non minor adhiben-
da est diligentia quam equorum.

II. NAM equinum genus morbus qui appellatur malleus, diuerso genere pas-
sionum emigrans [a] per plures contagione [b] consumit, boues quoque idem morbus inter-
ficit [c], sed a diuersis diuerso nomine vocatur, quem plerumque vulgus appellat [o]. Hic 2
morbus bouem si quando tentauerit, istis agnoscitur signis; erit pilo horridus & tristis,
stupentibus oculis, ceruice deiecta, saliuis assidue per os fluentibus, incessus pigrior, spi-
na rigidior, fastidium maximum, pauca [p] ruminatio. Cui si inter initia subuenire ten- 3
taueris, discrimen euadet: si per negligentiam adhibeatur tardior cura, vetustioris mor-
bi non potest superari pernicies roborata [q]. Inter exordia igitur taedianti boui aduersus 4
omnes morbos potio ista succurrerit: tres semis [r] vncias squillae minutatim concisas,
praeterea radices tenerae populi [s] effossas & diligenter lotas contundes [t] in pila, & tria ex
iis pondera, addito sextario salis, in vini septem sextarios mittes, & per septem dies
per os bobus singulos sextarios digeres. Quod si toto anno aduersus omnes aegritudines 5
desperatas boues stagnare [u] volueris, incipiente vere, id est ab idibus Februarii quinde-
cim diebus continuis, hanc potionem dabis omnibus diebus, quae vsque adeo salutaris est,
vt approbatum sit integro anno boues sic curatos nullius morbi contagione tentari. Ta- 6
lis etiam compositio & morbis resistit, & vires animalium firmat: folii caprinis [x], folii
mirti siluestris [y], folii [z] cypressi ana vncias tres [a] diligentissime deteres, infundes in con-
gium aquae, & vna nocte sub diuo manere patieris, & inde [b] vnoquoque boue tepefacto
per triduum singulos sextarios dabis. quae potio ad stagnanda animalia quater in anno fa-
cienda est vltimis temporibus veris, aestatis, autumni, & hiemis. Morbos aegritudi- 7
nesque depellit. tres vncias baccarum lauri, gentianae, aristolochiae longae, myrrhae [c],
betonicae diligentissime detere, & misce cum mero, ex quo trinas heminas triduo iugi- 8
ter iumento per os dabis. Spicae [d] quoque allii tritae, cum vino quoque per nares in-
fusae purgant capita iumentorum. Oua cruda cum melle iumentorum faucibus inserun-
tur, atque ita [e] fastidium ac nausea discutitur. Expedit tamen salem pabulis misceri,
marrubium quoque tritum mane cum oleo vinoque diffundere. Thuris puluerem cum 9
mero siue per nares inieceris, siue per os dederis, prodest. Nec minores medicinae bo-
bus

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

d) *cibariis saturatos semper habeant S. M.* e) *Vacuum igitur S. M.* f) *nisi S. M.* recte. g) *& — fastidium* om. *S. M.* h) (*autem*) inf. *S.* i) forte *sint.* k) caput secundum ita incipit, *Contra morbos boum non minus adhibenda est diligentia, quam equorum S. M* [C. II.] a) *migrando S. M.* b) *contagiones S. M. Si contagione* verum est, iunctim legendum *perplures.* c) *consueuit interficere S. M.* o) (*achanum*) *S.* p) *parua S. M.* q) (*Potio contra omnes morbos boum*) inf. *S.* quod lemma fuit. r) *semis* om. *S. M.* s) *popinum F. S.* nobiscum *S. M.* & Morgag. ex *Veg. 3, 71.* t) reposui pro *contondes.* iussu etiam Morg. *l. c.* u) *praeseruare S. M* alterum alterius glossa. x) *capparis S. M.* y) *ana vncias iii* inf. *S.* z) *foliis S.* a) *sex S. M.* b) *ieiuno boui tepefactum S. M.* c) (*enulae*) inf. S. d) Conf. Colum. *6, 4, 2.* e) *ita — discutitur* om. *S.* culpa typographi.

f) con-

bus horum [f] copia ſubminiſtrantur. Nam porros, rutam, apium, & herbam ſabinae [g]
ſi quis large deterat, & miſceat vino, ternasque heminas praebeat ad potandum aegro-
10 tantibus ſubuenit. Plurimique caulem vitis albae conciſam atque ſerpillum & ſquillae
partem in aqua macerant, ternasque heminas per triduum digerunt, quae potio ventrem
11 purgat, vires quoque confirmat. Ad interna autem curanda praecipue amurca [h] credi-
tur ſalutaris, ſi tantundem aquae miſceas, & animal bibere conſueſcat. Sed quia licet
ſitiat, potum faſtidiat [i] ignotum, primo cibi aſperguntur, deinde aqua exigua potio me-
dicatur, ad vltimum pro menſura miſcetur, & vſque ad ſaturitatem ſitientibus datur.
12 Quocunque autem tempore, ſed maxime aeſtate, ſi boues concitentur ad curſum [l], aut
alius eorum ad perniciem ſoluitur, aut febriculae commouentur. Natura enim pigrum,
& labori potius quam velocitati accommodum [m], vehementer laeditur ſi ad opus coga-
13 tur inſuetum. Periculoſum quoque eſt, ſi ad praeſepia ſues aut gallinae peruenerint.
Nam bos cum gallinae fimum inter pabula ſumſerit, ſtatim nimio ventris dolore torque-
tur, inflatusque [n] moritur: cui [o] hac ratione ſuccurri conuenit: Apii ſeminis vncias 3,
cimini [p] ſextarium [q] ſemis, & duas lib. mellis commiſces, & tepidum per os infundes,
ac tam diu ambulare compellis, & confricas manibus plurimorum, donec ventrem po-
14 tio moueat. Giſni quoque cum vino deterere, & per os dare creditur ſalutare remedi-
um. Lixiuium quoque ex arbore vlmi, vel cuiuſcunque generis ligni cinerem, dum-
modo bene coctum [r], cum oleo miſcebis, & liquidum ac tepidum diffundere per fau-
15 ces, aduerſus ſtercus plurimum [s] prodeſt. Si autem porcinum ſtercus bos deuorauerit,
ſtatim peſtilentiam contagionis ſolius [t] mallei ſuſtinet morbi. Qui cum ſemel in gregem
vel armentorum vel domitorum inceſſerit iumentorum, ſtatim omnia animalia quae le-
uem ſuſpicionem [u] habuerunt, de poſſeſſione [x] tollenda ſunt, & diſtribuenda illis locis,
vbi nullum pecus paſcitur, vt nec ſibi inuicem, nec aliis noceant. nam paſcendo herbas
inficiunt, bibendo fontes, ſtabulo [y] praeſepia: & [x] quamuis ſani boues, odore morbido-
rum afflante depereunt. Vſque eo etiam mortua cadauera vltra fines villae proiicienda
ſunt, & altiſſime obruenda ſunt ſub terris, ne forte ipſorum corporum interna ſanorum
16 contingantur & pereant. Vno [z] quidem vocabulo peſtilentia appellatur, ſed habet plu-
rimas ſpecies [a], quas enumerare non licet [vel [b] riget]: facilius ipſa principia a diligen-
17 tibus intelligi poſſint. Eſt itaque humidus [humor [c]], quoties per os & nares humor
effluit bobus, & faſtidium aegritudoque conſequitur. Eſt ſiccus, quoties nullus humor
apparet, ſed animal quotidie maceſcit & fit deterius, nec iuxta conſuetudinem appetit
cibos. Eſt articularis, quoties interdum de prioribus, interdum de poſterioribus pedi-
18 bus claudicant boues, cum habeant vngulas ſanas. Eſt & ſubreualis, quoties a poſterio-
ribus

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) conieceram *hortorum.* Sed *horti S. M.* g) *saxinae* edd. h) *conf. Colum.* 6, 4, 4. i) *faſtidit* coni. *Morg. III*, 40. l) Conf. Colum. 6, 5, 1. m) intell. aut inſ. *animal.* n) (*ipſa hora*) inſ. *S.* o) *ſi ſtatim hac rat. non ſuccurris S. M.* p) quid ſi *Annnei.* Conf. *Veg.* 3, 85, 2. add. Morgag. *IV*, 27. q) *ſextarios ſex S. M.* r) *cribratum ſit S. M. cretum* coni. *Morg. IV*, 27. s) *pullinum S. M.* t) *illius S. M.* u) (*languoris*) inſ. *S.* x) *paſcuo S. M.* y) quid ſi *ſtando* vel *ſtabulando?* x) *&* om. *S.* z) Nouum caput, *de ſpeciebus peſtilentiae boum &c. S. M.* a) (*diuerſas*) inſ. *S.* b) Suſpicor ſcripſiſſe auctorem, *quas enumerare non piget.* r & p miſcentur ſexcenties. Enumerat ſane, *vt* (hanc vocem exciſſe puto) *facilius intelligi poſſint principia* & indicia vel ſigna adeo vniuscuiusque generis. Corrupit hanc ſententiam, qui, cum illud *riget* ex *piget* ortum non intelligeret, ſubſtituit *licet.* Alius vtramque lectionem ſeruare voluit. Non male feciſſem, puto, ſi ita excudi curaſſem, *Quas enumerare non* [*licet, vel*] *piget,* (*vt*) *facilius.* c) Leg. *morbus.* Conf. *Veg.* 1, 3 & 10. Lemma Cod. Corb. hic, *ſigna morbi humidi.*

d) *inui-*

ribus debilitas appareat [d], & quia lumbi dolere creduntur. Est farciminosus quoties per
totum corpus bobus tubercula exeunt, aperiunt se, & quasi sanantur, & iterum in aliis
locis exeunt. Est & subtercutaneus, quoties humor pessimus in diuersis partibus corpo- 19
ris [e] bobus erumpit & decurrit. Est elephantiosis [f], quoties velut scabies minutae cica-
trices [g] exeunt extra corium, & ad similitudinem lenticulae. Est mania [h] quae resectis
bobus eripit sensum, vt nec audiant more solito, nec videant: ex qua passione celerri-
me moriuntur, quamuis hilares pinguesque videantur. Hi omnes morbi contagione sunt 20
pleni, & si vnum animal apprehenderint, celeriter ad omnia [i] transeunt, & sic inter-
dum aut integris armentis, aut omnibus domitis afferunt interitus. Vnde omni studio
quae semel tentata fuerunt segreganda sunt animalia, & ad ea loca mittenda, vbi nullum
animal pascatur, ne contagione sua omnibus periculum generet [l], & negligentia domini
(sicut solet a stultis) diuinae imputetur offensae. Euincendi [m] tamen sunt, & exquisitis 21
remediis expellendi quamuis acerbissimi morbi [n]. Panacem [o] supplassariis [p] comparas.
Eryngion autem herba dicitur, quae in littore nascitur prope vndam maris, florem ha- 22
bet quasi aureum vel galbineum, folia eius sunt quasi folia cardui siluestris, inter arenas
littorum largissime spargitur [q]: has effodies, & in vmbra siccatas seruabis. aduersus mor-
bum tam equorum quam boum plurimum prosunt. Ex quibus potio componitur ista: 23
Radicis panacis, itemque radicis herbae eryngii ternas vncias, seminis quoque foeni [r]
vncias 3 pariter deteres diligenter, addisque farinae triticeae sextarium, ita vt prius fru-
mentum frangas & molas: quae omnia de calida feruente conspergis, & cum melle vel
sapa nouenas offas singulis [s] diebus digeres. Praeterea sanguinem marinae testudinis 24
colliges, & cum vino per os dabis. quam quia inuenire difficile est, vulgarium testu-
dinum prodesse aestimant. quod vtrum bene opinantur [t], vsus viderit. nam auctores de
terrestri testudine tractauerunt [u]. Puluerem [x] & cassiae fistulae, necnon etiam thuris 25
pro aequa parte admisces, ex eo vnam semis vnciam cum sextario vini veteris in die per
nares bouis infundis. Quod medicamentum per triduum facies. Morbi quoque quos 26
superius nominauimus amari sunt, & non nisi amaris potionibus superantur [y]. Nam
contraria contrariis potionibus curantur ratione medicinae. Ideoque puluerem herbae
absinthii & crudorum lupinorum, herbae quoque centaureae vel peucedani aequis pon-
deribus diligenter misces & in sextario vini veteris trina cochlearia singulis diebus, addi-
tis vnciis 3 olei [z], per os dabis. Praesens quoque remedium experimentauerunt [a]: ra- 27
diculam herbae consiliginis [b] (quam alii pulmonariam vocant, alii tantundem [c] radicu-
lam) sinistra manu ante ortum solis collige (quia sic maiorem vim habere creditur) tunc [d]
ad acum vel acutum cuprinum pars auriculae quae lata est, quasi in circulo signatur, ad-
prematque [e] vt rupta cute leuiter sanguis exeat. Quod cum ex vtraque parte feceris, me- 28
dium orbiculum perforas ad acum, & in eodem foramine inseres [f]: quod vbi exierit,
omnis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

d) *incipit & quasi S. M.* e) (*per corium*) inf. *S. M* f) *elephantiotes S. M.* g) *pustulae circa nares vel collum exeunt S. M.* h) *& insania S. M.* i) *plura S. M.* l) *generent* forte leg *inferat S. M.* m) conf. Colum. *6, 5, 2.* n) (*variis expensis curantur*) inf. *S.* o) f. *22.* om. *S. M.* p) forte *a seplasiariis.* add. Morga. *IV, 28.* q) cogitabat, vel scripsit, *spargit radices:* hinc infertur, *has effodies.* r) *foeniculi S. M.* s) *inde dabis singulis bobus S. M.* t) pro *opinentur.* u) *tacuerunt S. M.* recte, opinor. x) (*myrrhae*) inf. *S.* Conf. Col. *6, 5, 3.* y) *curantur S. M.* z) (*singulis bobus*) inf *S.* a) *experimenta docuerunt S. M.* Ad hunc locum pertinere videtur lemma Corbei. *de bubus radicandis.* b) quae sit ista consiligo, disputat, & hunc ipsum locum illustrat Dodonaeus *2, 3, 19* de Buphthalmo. c) forte *tantum.* d) *Colum. 6, 5, 4.* e) forte *adpremiturque.* f) *radiculam* intell.

omnis pestilentiae virus per ipsum defluit vulnus, donec ille solus locus, qui designatus
29 est, putrescat & decidat, atque ita animal liberetur. Visci [g] folia cum vino trita defun- 5
duntur in nares [h], atque ita singulis bobus, siue vniuersis gregibus cum morbum incur-
30 rerint, subuenitur. Suffimenta quoque plurimum iuuant, sulphur, bitumen, allium,
origanum, semen coriandri [i], carbonibus insperge, & cooperta [k] boum supra vas, in
quo suffimenta incenderis, diutissime continebis, vt fumus os eorum capiat [l], ac nares
31 impleat, atque ita ad cerebrum & interna salutari [m] remedio penetret. Sed & totum
suffimentare percommodum est, vt ab eodem morbi [n] pernicies expellatur, & caetera
pestilentiae contagio non coinquinet. Generalia igitur remedia aduersus morbos genera-
les contagiosoque retulimus, nunc aduersus valetudines, quae singulis animalibus acci-
dunt, nec in alia transeunt, remedia subiungemus [o].

III. CRVDITAS plurimum nocet, cuius haec sunt signa: crebri ructus, ci-
bi fastidium, sonitus ventris, intensiones [a] neruorum, oculi hebetes: propter quae nec
bos ruminat, neque linguam [b] detergit vt solet. Prodest itaque vt [c] duos congios vbi [d]
bibi possit digerere per fauces. post quos statim brassicae [e] triginta caules modicas [f] de-
2 coques, & ex aceto dabis, suspensumque animal ab alio cibo penitus abstinebis. Alii 2
cruditate laborantes, clausos in bouili detinent, nec cibos praebent. praeterea [g] lentisci
& oleastri cacuminum pondera 4 deterunt, & cum lib. mellis atque aquae [h] congio miscent,
quae vna nocte sub diuo mittunt, atque ita faucibus digerunt. Deinde interposita hora,
macerata [i] infusaque erui 4 lib. obiiciunt, ab alio quoque cibo vel potione prohibentur [l].
3 Nam si neglecta fuerit cruditas, ventris inflatio intestinorumque subsequitur, exprimit 3
gemitus, cibosque capere non sinit, nec in loco [m] consistere, decumbere & volutare [n]
cogit, caudamque frequenter commouet. De experimento medicina est caudam iuxta
clunes resticula vel lino vehementer astringi, vinique sextarium cum hemina olei tepi-
dum dare [o] per fauces, atque ita per mille quingentos passus bouem currentem trahere:
4 si dolor permanserit, vngulas eius secare, & vncta manu per anum fimum extrahere, & 4
rursus agere currentem. Si tardius proficit, tres partes lauri diu conteruntur, & cum
duplici aquae calidae dantur. Si [p] ista non valent, myrtae [q] siluestris foliorum duae
lib. tunduntur in pila, & duae [r] ex calida aqua miscentur, ac per vas ligneum faucibus
infunduntur. atque ita sub cauda quatuor digitis ab ano percussa vena sanguis emittatur.
Qui cum satis effluxerit papyro ligata cauda restringitur. post concitatus bos agitur vsque
5 dum anhelet. Ante detractionem tamen sanguinis adhibentur ista [s] remedia: tribus he- 5
minis vini, quatuor vnciae contriti allii [t] permiscentur, postquae potionem cogetur cur-
rere: duae quoque vnciae salis cum decem vnciis [u] ceparum atteruntur: mel quoque de-
coctum

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

g) *Vsci* edd. nobiscum *Col. 6, 5, 5* & Morga. *III, 41.* h) (*& sic animal liberatur*) ins. *S.* i) (*aequaliter misce, & viuis*) ins. *S.* k) videtur ins. *capita* ex *Veg. 1, 19, 4.* l) *caput S. M.* m) *salutare remedium S.* n) *morbo* editum, nobiscum *Morga. IV, 28.* o) *conscribamus S. M.* [C. III.] Hoc capite continentur *Colum. 6, 6. it. 7 & 8*, quorum segmenta vt facilius conferri possint in margine interiori notanda curauimus. a) *contractiones S. M.* b) *lingua se* coni. Morgag. *III, 1.* c) *calidae S. M.* d) *vt S. M.* e) *brassica F.* vid. Morg. *l. c.* f) *modice* coni. *Morg. l. c.* g) *quibus S M.* h) *aquae* om. *S.* i; aut retulit ad *pondera* auctor; aut leg. *macerati infusique.* l) debebat *prohibent.* m) *loca S.* quod falsum & κακέμφατον. n) *volutari* coni. *Morg. III, 2.* o) debebat *dari*, — *trahi &c.* Sed non obseruatur in his libris, cuiuscunque culpa, temporum consecutio. p) *si laurus non adest S. M.* q) vid. *Morgag. III, 3.* r) *duo sextarii S. M.* s) *ista* om. *S.* t) *olei F.* nobiscum *S. M.* Morgag. *III, 4.* u) *cepis* coni. Morg. *l. c.*

x) Conf.

coctum admiscetur, ex quo facta collyria longiora non parum valida immittunt in anum,
1 vt ventrem resoluant: atque ita bos currere cogitur [x]. Ventris quoque & intestinorum 6
dolor sedatur, si anseres natantes, & maxime anates animal aspexerit. Nam anas mulos,
etiam equinum genus conspectu sui celeriter sanat. Sed interdum nulla [y] medicina conuenit 7
2 sequiturque torminum [z] vitium, quorum signum est, si cruentum [a] mucosumque ventrem edi-
derit. singulare remedium est cupressinae [b] quindecim, verbenae [c] quindecim gallae diligen-
tissime tritae [c] quantum vtraeque ponderantur tanti ponderis vetustissimus caseus, quibus pa-
riter detritis admiscentur vini austeri sextarii 4, & in potu dantur, ita vt lentisco [d] mix-
taque oleastri cacumina praebeantur. Si venter coeperit fluere, & videris [e] egere cor- 8
pus & vires capito plerumque inutilem reddit, quia ex cibariis ad medelam bouis nil per-
uenit, [quod sic videris per ventrem proiicit quam [f] quod manducauerit.] Quae cum 9
acciderint, prima die a cibo & potu abstinendum est, ita quod [g] nec secunda die bibere
3 permittatur, cacumina tamen oleastri & cannae siluestris, itemque baccae lentisci & myr-
ti dandae sunt, nec post triduum etiam potestas bibendi nisi perparum concedenda est.
Sunt qui ex foliis lauri teneris libram 1, abrotanum hortense pari portione, deterunt 10
cum aquae calidae 2 sextariis, atque ita faucibus infundunt, pabulaque [h] superius [i] prae-
4 bent. Aliqui vero 2 lib. ex vinaceis [l] ad focum torrent & conterunt, & cum [m] sextario
vini austeri [n] ad bibendum dant, & commemorata [o] saepius [p] cacumina obiiciunt. Quod si 11
neque proluuies ventris erit, neque intestinorum dolor, recusat tamen cibos, & praegra-
uato capite erit [q]. lacrymae quoque oculis & pituita naribus currit, vsque ad ossa frons
media vratur, auresque ferro discindantur, sed vsturae igne [r] factae vt sanescant, veteri
1 vrina bouis ipsius confricandae sunt. aures vero scissae picula oleoque curantur. Pericu- 12
losum [s] fastidium bobus ranulae faciunt, quae aperiendae sunt, & allio cum sale pariter
trito ipsa vulnera confricanda, vt omnis humor exeat prouocatus. Melius creditur, si
ad acutam cannam exseces ranulam. post vino os lauatur. Interposito vnius horae spa-
tio virides herbae vel frondes dantur. Tam diu autem sustentantur mollibus cibis, do-
2 nec facta vulnera cicatrices ducant. Si neque ranula fuerit, & non appetent cibum, al-
lium tritum cum oleo naribus infundes.

1 IV. Bos si febrire coeperit (quod ex venarum inquietudine, & calore totius corporis vel oris intelliges) vna die a cibo est penitus abstinendus, ita vt postero ieiuno eidem sub cauda exiguum sanguinem detrahas, atque interposita hora triginta [a] paruos [b] acu-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

x) Conf. *Colum. 6, 7.* y) *in illa F. S.* nobiscum *S. M.* & ratio MSS. de qua in praef. ex praef. ad Rasium Wecheli. add. Morg. *III, 5.* z) *omnium F. S. torminum S. M.* a) *excuentum mutosumque* editi. Vid. *Morgag.* l. c. b) *cupressi baccas, & Gaubrae ana XV, bene tritas, & tantundem vetustissimi casei S. M.* c) *&* ins Morg. *l. c.* d) *lentisci myrtique & oleastri* coni Morg. *l. c.* e) Leg *& viridis, & quale manducant egerere* &c. Morgag *l. c.* Ego ita cogitaueram. Scripsit forte Vegetius, *si venter coeperit fluere, & viridia egerere, vires carpit, operique inutilem reddit, quia ex cibariis ad medullam bouis nihil peruenit.* Illa autem verba quae vncis coërcenda curaui, glossatoris alienius putabam, qui *viridia* Vegetii explicare vellet: cogitabat nimirum homo cautus, *viridia* etiam esse sani bouis retrimenta *&c.* itaque scripsit, vt suspicor, *quod sic viridia &c.* Codex quem laudat in margine Sambucus epitomen exhibet, aut lemma. Sic enim, *si v. coep. fl. & viride quale manducant, prima die* &c. f) *inquam S.* g) pro *vt* quod forte librariis potius *quam auctori debetur.* h) *quae* ins. coni. Morg. *III, 6.* i) *saepius* S. l) *binanceis S. M.* m) *11 sextariis* Morg. *l. c.* n) *austeris* sphalma edd. o) *cummerata* edd nos obsequimur rationi & Morg. l. c. p) forte *superius.* q) *est* coni. Morg. *III, 7.* r) *igneae* edd. nos sequimur Morg. *l. c.* s) Colum. *6, 8.* [C. IV.] Habentur eadem Col. *6, 9 — 19.* segmenta indicamus in margine interiore. a) *trigesima* edd. vid. Morgag. *III, 8.* b) *strignum ex*

aculcos [c] decoques, & ex oleo ac liquamine per os digeres, eamque escam per dies quin-
2 que ieiuno dabis. Praeterea cacumina lentisci [d], vel oliuarum, vel tenerrimum [e] quent-
que frondem, ac pampinos, si eodem tempore sunt, praebebis in cibo. Labra quoque
eius deterges ad [f] spongiam, & aquam frigidam ter in die offeres ad bibendum, ita vt 2
infra [g] tectum bos febriens teneatur, nec antequam sanatus est dimittatur in pastum [h].
3 Febrientis autem ista sunt signa: lacrymae profluunt, grauatur caput, oculi semiclausi
sunt, labra saliuis madida, longior & cum quodam impedimento tractus spiritus, fre-
4 quenter & gemitus. Tussis [i] boum non minus diligenter sananda est quam equorum: [k] 1
si recens fuerit, sextarius farinae hordeaceae cum vno ouo crudo & hemina passi per os datur
ieiuno: gramen quoque concisum tunsumque admixta farina fabae frixae & pollinis [l]
5 lentis, sextario [m] aquae calidae miscetur, agitataque diligenter per os diffunditur. Ve-
terem tussim sanant duae librae hyssopi maceratae ex aquae sextariis tribus, quod infusum
teritur, & cum duabus partibus farinae [n] miscetur, & per os datur, super quod aqua
6 hyssopi, in qua [o] [decoctum] infusum decoctumque etiam [p] propinatur ad cornu. Por- 2
ri etiam succus expressus cum oleo & ipsi [q] febri cum hordeacea farina remedium prae-
stant. Radices quoque eius diligenter lotae, & cum farre triticeo contusae, ieiunoque
datae, discutiunt vetustissimam tussim. Idem praestat eruum si [r] in pabulis cum ptisana
7 hordei molitum [y], & cum aqua tepida vel mulsa in fauces saliuanti [z] ore dimissum. Sup-
puratio [a], quam apostema dicunt, melius ferro aperitur [b], post cum expressum pus aut
sanies fuerit, sinus ipse, qui eam continebat, vrina bubulina calida lauatur, ac linamen-
8 tis ac stuppis siue linteolis pice liquida & oleo infusis curatur. Quod si colligari [c] ea pars,
vbi est vlcus, non potest, lamina [d] candente sepum caprinum aut bubulinum stillatur.
Aliquanti [e], cum vitiosam partem inunxerint [f], tunc vrina veteri humana lauant, atque
9 ita aequis ponderibus pice [ff] liquida cum veteri axungia incoquunt & liniunt. Sanguis [g]
cum ex aliqua necessitate ad pedes venerit boum, claudicationem affert. Quod cum ac-
cidit, inspicito vngulam, inuenies eam vltra solitum calere, & vitiatam partem premi
vehementer bos non patitur. Sed si sanguis adhuc super vngulas in cruribus est, ad tri-
10 duum triti salis perfricatione discutitur. Quod si tantum [h] in vngues descenderit, cul- 2
tello leniter [i] inter duas [k] vngues aperies, & mundabis deintus, & postea stuppam sale
atque aceto infusam applicabis ad [l] solum, sparta opere calceatur, maxime [m] quae datur
operantibus, & in aquam non mittat pedem, sed vbi siccum est ambulet. Qui [n] san-
11 guis nisi emissus fuerit saniem [o] creabit. Quo suppuratio etiam [p] curabitur. Nam [q] pri-
mo ferro circumcisus expurgatur ad viuum. Deinde pannis aceto & oleo & sale made-
fa-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

oleo & liquam. coquas, & per os S. M. c) *coliculas* Morg. l. c. d) *lentis S. lentisci S. M* & Morg. *l. c. lentium F.* e) *tenerrimam quamque* Morg. f) *spongia S. M.* g) *intra S. M.* h) *pastu F.* i) Colum. *6, 10.* Conf. Morgag. *III, 9.* k) *(quae)* inf. S. l) forte *polline.* m) *sine cortice sextariis duobus aquae S. M.* n) *lentis* inf. Morg. *III, 10.* ex *S. M.* o) *qua videlicet infusum* Morg. ibid. *qua* etiam *S. M. aqua* al. p) *est* inf. Morg. & habet *S. M.* q) *ipsa fibra* coni. elegans Morga. *III, 11.* r) *sine valuulis* coni. Morgag. ibid. y) *mollitum* edd. z) *saliuati more* legendum etiam iubente Morg. *l. c.* a) Colum. *6, 11.* b) *(quam medicamento)* inf. S. c) *colligi* legendum. vid. *Morgag. III, 12.* d) *lana* editt. vid. Morg. *l. c.* & nos ad *2, 55, 7.* add. *3, 4, 36.* e) *Quidam vero S. M.* Morg. *l. c.* f) *inusserint* Morg. ff) *picem liquidam* Morg. g) Colum. *6, 12.* h) *iam* coni. Morg. *III, 13.* i) *leniter* idem. k) *duos* debebat. l) *ac solea spartea pes calc.* Morg. l. c. m) *maximeque datur opera, bos vt in aquam — sed vt sicce stabuletur* Morg. l. c. n) vid. Morgag. *III, 14.* o) *ramicem S. M.* p) *tarde S. M.* q) *Hic librum de cura boum incipit codex Corbeiensis.* Haec adscripta ad exemplum Fabricii an conciliari possunt cum iis, quae dicuntur ad principium libri?

r) *spar-*

factis impletur, mox axungia veteri & sepo hirciuo pari pondere ferro caudenti stillanti-
8 bus curatur, & perducitur ad sanitatem. Si sanguis in interiori parte vngulae est, nec 12
aperturam facit, & tantum claudicat animal, extrema ipsius vngulae ad viuum resecan-
tur, & ita remittitur, ac stuppa vel linteolis cum sale & oleo aceto infusis pes inuolutus
spartea [r] munitur. Mediam vero vngulam ab inferiori parte non expedit aperiri, nisi
4 eo loco in quo suppuratio facta est. Si claudicat ex dolore neruorum, oleo & sale ge- 13
nua poplitesque & crura confricanda sunt [s] calido aceto, & lini semen aut milium detri-
tum infusumque aqua mulsa imponendum est, & spongia quoque ferventi aqua infusa &
expressa, conspersaque postmodum melle, genibus circumdatur ac fasciis alligatur. Quod 14
si humor est cum tumore, fermentum vel farina hordeacea ex passo aut aqua mulsa in-
cocta imponitur, & cum maturauerit suppuratio, scinditur ferro, emissaque sanie (vt
5 supra docuimus) percuratur. Potest etiam radix lilii vel squilla cum sale, vel herba san- 15
guinalis (quam polygonon [u] Graeci appellant) vel marrubium, ferro aperta sanare.
Omnis autem corporis dolor, si sine vulnere est, recens fomentis mellinis [x] discutitur:
vetus autem vritur, & supra vulnus vel butyrum, vel caprina instillatur axungia. Sca- 16
nies [y] sanatur trito allio defricata: Eodemque remedio rabiosi canis sanatur morsus [z], vel
lupini vulnus illatum. Vetus quoque salsamentum vtramque perhibetur plagam curare.
Ad scabiem quoque praesentior medicina ista est: si cunila [a] bubula sulphurque conteri-
tur, admixtaque myrrha cum oleo atque aceto decoquitur, & cum tepescere coeperit,
alumen scissum tritum inspergitur [b]: quod medicamentum candente [c] sole illinitum prod-
2 est. Vlceribus gallarum tritarum pulvis inspergitur. Succus quoque marrubii imposi- 17
tus cum fuligine sanat. Infesta [d] pestis est bubulino [e] pecori (quam coriaginem [f] rusti-
ci vocant) cum pellis ita dorso haeret, vt apprehensa manibus deduci non possit a costis:
quae res non aliter accidit quam si bos ex languore aliquo ad maciem deductus est, aut
sudans in opere [g] faciendo refriguit [h], aut si lapsus sub onere vehementer est infusus in
3 pluuia. quae quandoque [i] perniciosa sunt, custodire debemus, vt, cum ab opere redie- 18
rint boues adhuc aestuantes anhelantesque, vino aspergantur, & offula panis vino infusa
faucibus eorum inferatur [k]. Quod si praedictum vitium inhaeserit, expedit decoquere
laurum, & cum calida & oleo & vino spinam dorsumque animalis confricare contra pi-
lum, ac per omnes partes apprehendere pellem, & velut a costis separare. Quod aut 19
in loco calidissimo faciendum est, aut sub diuo sole feruente. Aliquanti [l] feces [m] vini &
axungiae commiscent, eoque medicamento tepido post fomentum praedictum vtuntur.
Est [n] etiam grauis pernicies, vt [o] cum pulmones exulcerantur, vnde tussis & macies, ad 20
vltimum vero phtisis inuadit, quae mortem afferant. [p] radix consiliginis, succus porri
omnium [q] hemina per mensuram olei miscetur, & bibendi sunt cum vini sextario per
2 dies plurimos. Nonnunquam & tumor palati ciborum fastidium facit, crebrumque su- 21
spirium. Prodest palatum ferro aperire vt profluat sanguis, cui eruum sine corio macera-
tum

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

r) *sparta* edd. s) vid. Morg. *III, 15.* t) *s. 12.* u) *palaga non* edd. x) *melius S. M.* Morgag. *III, 16.* y) Colum. *6, 13, 1* ex quo emendauimus, cum legeretur, *scabies anatis trita oleo defr.* vid. Morgag. *III, 17.* In marg. Samb. erat, *scabies scabiosa trita cum* &c. z) *morbus* edd. a) *cumulam bubulam* edd. vid. Col. & Morg. b) (*quo vngatur ad solem fortiter*) inf. S c) *candentis olei* edd. vid. Colum. & Morg. d) *Pessima S. M.* e) *bubalun F. bubulum* S. f) *maginium* edd. signum vitii apposuerat *F.* vid Morgag. *III, 18.* g) *corpore faciente* edd. nos sequimur *S. M.* Columellam & Morg. *l. c.* h) pro *refrixit.* i) *quoniam Col.* & *S. M.* k) *inferatur* Morg. l) *aliquanti — vtuntur* om. *S. M.* m) *fraces vino Morgag. III, 19.* n) Sic ex *S. M.* Colum. *6, 14, 1.* Morg. *III, 20.* *Et cum* edd. o) forte *illa, cum.* p) (*Cui*) inf. S. q) *instar heminae pari mensurae*
ex

tum ad manducandum dabis, viridemque frondem vel quodlibet aliud molle pabulum dum
22 fanetur. Si in operibus [r] contuderit collum, praeftantiffimum remedium eft, fanguis 3
ab aure emiffus. At fi id totum [s] in tempore quae vocatur amati amaticum fale tantum
23 & impofito. Si ceruix mota & deiecta [t] eft, confiderabimus in quam [u] declinet, & ex di-
uerfa parte fanguinem detrahimus [x], ex ea vena, quae in aure videtur ampliffima, quae
farmento [y] prius verberanda eft, & cum intumuerit, ferro aperiatur, effufoque fangui-
24 ne poftero die ex eo loco emittitur cruor, & biduo vacatio operis datur. Tertio vero 4
die leuis iniungitur labor, & paulatim ad operis confuetudinem reuocatur. Quod fi cer-
uix in neutram partem deiecta eft, mediaque intumuit, ex vtraque auricula fanguis emit-
titur. Qui fi inter [z] triduum, quod bos vitium coeperit, emiffus non eft, intumefcit
25 collum, neruique tenduntur, & ita nata durities iugum non patitur. Tali vitio com- 5
perimus aptum effe medicamentum [a], ex pice liquida & bubula medulla, hircino fepo,
& axungia veteri, oleo quoque veteri aequis ponderibus impofitum [b] concoquitur, quo
vtendum eft cum bos ab opere disiungitur. & in pifcina in quolibet [c] tumore [d] ceruix la-
26 uatur, confricaturque diligenter praedicto medicamento, deterfaque diluitur. Si ex to- 6
to propter tumorem ceruicis iugum recufat, paucis diebus requies ab opere danda eft, &
ceruix cum aqua frigida lauanda, & fpuma argenti linienda eft. Celfus quidem tumen-
ti [e] ceruici herbam quae vocatur ania [f] (vt fupra [g] dixi) contundi & imponi iubet.
Quae [h] ceruicem infeftant minor eft cura. Nam facile fanantur per ardentem lucernam
27 oleo inftillato. Melius tamen eft cuftodire ne nafcantur venae [i]. Etiam colla caluefcunt, 7
quae non aliter glabra fiunt nifi cum fudore aut pluuia ceruix madefacta eft in opere.
Quod fi acciderit, puluere lateritio trito priufquam deiungatur [l], bonis colla confpergi
28 oportet. Et cum exficcati [m] fuerint, exinde [n] oleo iterum infundi. Si [o] talum vel vn- 1
gulam vomer laeferit, picem duram & axungiam cum fulphure & lana fuccida inuolui-
to, & candente ferro fupra vulnus imponito, & vngito [p] : [q] quod remedium optimum fa-
cit, fi clauum calcauerit, aut acuta tefta vel lapide vngula pertunditur: quae tamen fi al-
tius vulnerata eft, latius ferro circumciditur, [q] ita inuritur vt fupra praecepi. Deinde
29 fpartea [r] calceata per triduum aceto fuffufo curatur. Quod fi vomer intrauerit [s], lactu- 2
ca marina, quam Graeci cyniolam [t] vocant, admixto fale imponitur. Subtriti etiam
pedes eluuntur calefacta bubulina vrina. Deinde fauillam [u] farmentorum feruentem cal-
care compellitur, & pice liquida cum oleo vel axungia cornua eius vnguntur. Minus
tamen claudicant, fi ab opere disiunctis frigida pedes lauentur, & fuffragines coronae-
30 que ac fciffura ipfius vngulae, veteri axungia defricentur. Frequenter [x] etiam vel ab 1
afperitate itineris, vel in profcindendo duritiam [y] foli, aut obuiis radicibus obuolutatus
conuellit armos. quod cum acciderit, ex prioribus cruribus fanguis emittitur, fi dex-
tram

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

ex Col. Morg. Pro *omnium* fufpicabar *circiter.* r) *opere bos* eleganter *Morg. III, 22.* s) vid. Morg. *l. c.* & Ponted. ad Colum. *h. l.* t) *eiecta* nofter *2, 41, 1.* u) *partem* inf. *Morgag. III, 23.* x) *detrahemus* idem. y) fic *S. M.* & ex Colum. Morg. *farcocata* rel. z) forte *intra.* a) *quod* inf. Morg. *III, 24.* b) *compof. incoqu.* Morg. l. c. c) *qua bibit S. M.* Colum. Morgag. *III, 24.* d) *tumor ceruicis* Morg. ex Colum. e) fic *S. M.* Colum. Morg. *III, 25. iumenti* al. f) *ama F. S. auena S. M. ania* Col. Morg. *l. c.* g) f. *22.* h) *quae — infundi* om. *S. M. Clauorum qui ceru.* Morg. ex Colum. i) *neue etiam colla caluefcant.* id. l) *disiungantur boues,* Morg. *l. c.* m *ficcati* idem. n) *fubinde oleo inf.* idem. o) Colum. *6, 15.* p) *vre S. M. inurito* Morg. *III, 26.* q) *&* inf. Morg. r) fic ex Colum. Morgag. *ex parte* edd. s) *crus vulnerauerit S. M.* ex Colum. Morg. t) *tithymallum* iidem. u) *fauilla feruente* edd. nobifcum ratio & Morgag. *III, 27.* x) Colum. *6, 16.* y) *duritia — obluctatus* ex Colum. Morg. *III, 29.*

z) debe.

tram [z] ex ſiniſtro [a]. Et ſi vehementius vtramque vitiauerit, etiam in anterioribus [b] cru-
2 ribus venae ſoluuntur. Perfractis vero cornibus, linteola, ſale, atque aceto & oleo im- 31
buta ponuntur, ſuperligatisque per triduum eadem infunduntur. Quarta die tantum [c]
axungia cum pice arida & cortice pini pari pondere imponitur, & ad vltimum cum iam
cicatricem producunt, ſubito [d] infricatur. Solent autem neglecta vlcera vermes creare,
quae ſi mane ex aqua frigida perfundantur, rigore eius contracti, decidunt; Vel ſi haec
ratio nihil profecerit, marrubium aut porrum conteritur, admixto ſale imponitur, vel
3 calcis viuae puluis inſpergitur, aut cucurbitae viridis ſuccus cum aceto mittitur. Ideo- 32
que vniuerſis vlceribus picem liquidam, oleum vetus & axungiam opoitet adhiberi, &
extra vulnera etiam eodem medicamento circumliniri, ne infeſtentur a muſcis, vel ver-
1 mes creent cum vulneribus inciderint. Serpentis [e] quoque ictus mortiferus eſt bobus, ſed 33
& minorum animalium noxium virus. Nam vipera & Caecilia [f] cum in paſcuis bos im-
prouide ſupercumbit, ſtimulo [ff] morſus imprimunt. [g] Araneus quoque, quem Graeci
Mygalen [h] appellant, parui quidem corporis, non paruam ſolet inferre perniciem. Ve-
rum viperae venenum depellit, ſupra tumorem, qui inflatur ex ictu, ſcarificatio ferro
2 facta, ita vt herba quam perſonatam [i] vocant, imponatur trita cum ſale. Creditur ra- 34
dix ſi contuſa ponatur [l], vel ſiler montanum reperiatur, & trifolium Symonianum [m],
quod fragoſis locis efficaciſſimum naſcitur, odoris grauis, bitumini ſimilis, propter
quod a Graecis aſphaltion [n] appellatur, noſtri autem propter figuram acutum trifolium
vocant. nam longis & hirſutis foliis viret, caulemque robuſtiorem facit quam prateuſe.
3 huius herbae ſuccus cum vino faucibus infundatur, atque ipſa folia cum ſale trita impo- 35
nantur in plagam. Quod ſi viridem minime reperiunt, ſemina eius collecta & trita dan-
tur ad potandum cum vino. Radices quoque eius cum ſucco [o] caulis tritae, addita hor-
4 deacea farina & ſale, cum aqua mulſa ſcarificationi ſuperponuntur. Eſt etiam praeſens 36
remedium ſi fraxini cacumina tenera conteras cum ſextariis vini quatuor vel olei, expreſ-
ſumque ſuccum faucibus infundas. Itemque cacumina eiuſdem arboris cum ſale trita lae-
ſis naribus [p] ſuperponas. Caeciliae [q] enim morſus tumorem, ſuppuratumque generat.
idemque facit muris aranei. Sed Caeciliae morſus ſanatur, ſi acu aerea locum laeſum
5 compungas, & creta Cimolia [r] ex aceto oblinis [s]: Muris vero pernicies, ſi animal ipſum 37
oleo merſum neces, & plagam dentium ex eodem confrices. quod ſi non fuerit, contri-
tum ciminum cum picula [t] & axungia, vt ſimilitudinem malagmae habeat, impoſitum
6 plagae, perniciem ſubmouet. Quod ſi antequam tumor diſcutiatur, ſuppuratio fuerit 38
generata, optimum eſt ignea lamina vel cauterio collectionem aperire, quidquid vitio-
ſum eſt inurere, atque ita cum liquida pice & oleo inlinere. Quidam viuum murem
araneum creta figulari circumdant, & collo [u] boum ſuſpendunt, morſusque ipſius beſtiae
7 ſubmouent. Oculorum vitia plurima in illis [x] ſanantur. Nam ſiue intumuerunt aqua 39
mulſa triticea farina conſpergitur & imponitur, ſiue album in oculo eſt ſalis foſſilis Hi-
ſpa-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

z) debebat *dextrum* — *vtrumque.* a) Colum. addit, *ſi laeuum in ſiniſtro.* b) debebat *poſterioribus.* c) forte *tandem*: Colum. *demum.* d) *fuligo* ex Colum. Morg. l. c. e) Colum. *6, 17.* f) *celicia F. S.* nos ſequimur Colum. & Morgag. *III, 30.* ff) forte *ſtimulatae.* g) *Mus* inſ. Morg. h) Sic Colum. *migalem* edd. i) Sic ex Colum. Morg. *III, 31. perſonatiam* edd.

l) ſic idem. *conatur* edd. m) *Simoniamum* edd. n) Sic in marg. Fabric. & ex Colum. Morg. *aſphalton* edd. o) *ſuo caule* Morg. *III, 32.* p) *partibus* idem. q) *Celiciae* edd. vid. no. *f.* & conf. ad totum h. l. Morg. *III, 34.* r) *cimolea* edd s) debebat *oblinas.* t) *pice liquida* coni. Morg. l. c. u) ſic pro *colla* ex Colum. x) *melle inſ.* Morg. *III, 35.*

y) pro

ſpani vel Armeniaci [y], vel [z] cum melle permixti [a] vitium extenuant. Idem praeſtat tri-
ta [b] ſepiae teſta, & per fiſtulam oculo ter in die inſufflata. Prodeſt etiam radix, quam
40 Graeci ſilphion [c] vocant, noſtri autem laſerpitium; Huiuſmodi quantum volueris ponde- 8
ris cum decima parte ſalis Armeniaci [d] & cum fiſtula oculo inſufflas [e]. quae radix tun-
ſa & cum oleo lentiſci mixta vitium expurgat. Si genae humorem profundunt, lacry-
misque viſus confunditur (quam epiphoram vocant) polenta ex hordeo mulſae [f] aquae
41 conſperſa ſuper genas ſuperciliaque impoſita reprimit humorem. Paſtinaca quoque agre-
ſtis [g], quam armoneaceam [h] vocant, cum melle trita oculorum ſedat dolorem. Memi-
neris vero quoties mel aliosue ſuccos remedio adhibes, vt prius pice liquida cum oleo
circumlinias oculos, ne a muſcis apibusue vel veſpis infeſtentur, quas dulcedo mellis in-
42 uitat Plurimumque [i] hirundo, id eſt, ſanguiſuga, cum foris iuxta fauces haeret, ſan- 1
guinem trahit, eam a iumento digitis oportet auferri; ſed ſi interius ſit, vt manu detra-
hi non poſſit, cannam vel fiſtulam perforatam inferito faucibus, ac per eam calidum ole-
43 um infundes. Nam eo contactu beſtiolae importunitas recedit. Odor quoque cimini [l] 2
ſuper carbones impoſiti vbi ſanguiſugam afflauerit, euellet a vulnere. Quod ſi ſtoma-
44 chum vel inteſtinum tenuerit, calido aceto per cornu infuſo necatur. Machina [m] quo- 1
que deſcribenda eſt fabrica, qua concluſa cuiusuis generis iumenta bouesque curantur, vt
ei tutus ad pecudem medendum [n] acceſſus ſit, nec luctando quadrupes aut membra conu-
xet [o], ac ſic remedia deſpuet [p]. Roboreas [q] aſſes conſtringis, ſolium, quod in longi-
tudine [r] nouem pedes debet habere, in altitudinem [s] pars poſterior [t] duos, ſemipedem:
45 pars vero quae ad priora [u] animalium pertinet quatuor pedes: Texuntur ita vt velum [x] 2
in caudam ductum non poſſit exire. Sed a parte poſteriori paululum latiorem [y], a prio-
46 re ſtrictiorem machinam compingi oportet. Cui tranſuerſum tigillum [z] ad modum iu-
gi confirmandum eſt, ad quod equorum capita, vel boum cornua religantur. Nam re-
liquum corpus ad temones ſocios [a], vel funibus alligetur, vt iumamentum [b] praeſtetur
ad medentis arbitrium. Quae machina ad omnium maiorum animalium medelam ſolet
eſſe communis [c].

II, b.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

y) pro *Ammon.* vid. Morg. z) *Cappadocis* inf. Morg. a) Deeſſe hic aliquid arbitratur Morgagnus. Et ſane nihil reſpondet genitiuo *ſalis*, & verbo *extenuant*. Ego putabam legendum *ſales foſſiles* &c. b) *tritae* edd. c) *ſilpion* edd. d) tum ante *&* tum poſt illud deeſſe aliquid videtur *Morg. III, 35.* Quid ſi pro *& cum* legamus *tritum*. Ita nihil deerit. e) *inſluas* ſph *S.* f) *mulſa aqua* Morg. Nihil mutaui, cum *aquae adſpergi* vel *conſpergi farina* non minus dici poſſe videatur, quam contra. g) deeſſe aliquid ex Columella obſeruat Morg. h) *armoracea* Colum. i) Conf. Colum. *6, 18.* Malim *Plurimum quoque.* l) *cimicis* e Columella Morg. *III, 36.* m) Conf. Colum. *6, 19.* *Machinae* coni. Morgag. *III, 37.* Putabam *machinam* & *fabricam* poſſe per appoſitionem iuncta eſſe. n) Ita interdum Varro & alii. Sed tamen forte malis ex Colum. *medenti* o) *connexet* coni. Morg. nobis aliquando videbatur *colluxet*. p) *reſpuat* ex Colum. Morg. q) *Roboreis aſſibus compingis ſolium* id. r) *longitudinem* id. s) *latitudinem* idem. t) *prior* idem. u) *poſteriora* idem. x) *velut in caueam* idem. Quid ſi *niſi in caudam* hoc eſt, retro tractum, vt Cacus traxit boues Herculis. In vniuerſum illud video, emendatione Clariſſimi Morgagni cum Columella conformari Vegetium. Supereſt, vt non ipſe in quibusdam diſcedere voluerit. Nos rem in integro relinquendam cenſuimus. y) *altiorem* vult Morg. *l. c.* z) *trigillum* edd. a) Qui ſunt *temones ſocii ?* an paralleli ? quia ſequitur, *vel funibus* : ſuſpicor, in voce *ſocios* ligandi inſtrumentum latere, laqueum aut ſimile. b) gloſſa magiſterialis pro *iumentum.* c) Hic addit *Sambucus* [*Rabioſis equis & canibus da bibere menſuram de ilierna, & ſanantur*]. Deinde eſt alia obſeruatio a Fabro iam propoſita, & paullum immutatis verbis a Sambuco ita concepta: *Quae ab initio huius libri vsque ad hunc locum habentur, non reperiuntur in vetuſtiore codice: adeoque pro vno ſumuntur capite: itaque ſubſequens reputabitur caput ſecundum.* In margine autem Fabriciani libri iſta: *Hic in MSto Corbienſi ſequuntur tria parua capita, & poſtea ex*

cor-

II, [b]. Si vulnus in dorso, aut [a] quacunque parte corporis coeperit habere vermes, & timetur, ne putredo vulneris [b] transeat in cancrum, nepitam [c] & cedrinam [d] siue cyminum vel cicutam conteres ex aceto & impones [e]. Calcem quoque viuam ex aceto acerrimo temperatam, necare vermes experimenta docuerunt. Si vermiculus [f] dorso putredinem fecerit, vtilissimum est cauterizare [g] subtiliter, postea [h] viscum cum melle & vino conterere & imponere. Pannos quoque minutos cum oleo & aceto vulnera purgare manifestum est. Quo facto si necessitas fuerit [i] vstio rursus adhibetur. Ad vltimum cornu caprinum combustum & [l] contritum valet [m], vlceribus superinspergitur, vt [n] recuperetur, & sanitas ei detur.

III, [b]. LVMBORVM quoque cura vicina est. Nam animalia, aut cum ni-
mio pondere, aut cum transscendere fossam [a] conantur, si posteriores resederint pedes,
aut nimio frigore [b] dolorem renum contrahunt. Ideoque [c] aqua calida cum flore foe-
ni diutissime confouendi sunt lumbi. Inunctionibus [d] etiam calidissimis perfricandi, &
ad vltimum afronitri [e] diluti inducto caustico corroborandi [f]. Quod si dolor vehemen- 2
tior fuerit, de inguibus [g] soluendae sunt venae, & [h] oleum cum axungia, sanguini qui
profluit immixta [i] renibus inlinuntur. Et si necessitas fuerit cataplasmis vtendum est [l].
Potio quoque renibus subuenit, si pilulas cypressi incidis [m] duodecim supra carbones [n], 3
nitri quoque vncias tres assis [o], & vtraque in puluerem redigas, cum vnciis tribus mellis,
& vini veteris sextariis tribus, & olei boni tribus vnciis, quod [p] per quatriduum [q] ae-
qua parte faucibus digeras [r]. Vitio lumborum medetur hemina seminis brassicae, cum 4
sextario polentae attusa [s] ex aqua frigida subacta atque imposita [ss] dolentibus locis.
Sisymbrium [t] quoque [u] cum polentae sextario, & aqua subactum medetur. Effica-
cius tamen est si cypressi folia ad modum heminae diligentissime contundas, & polentae
sextarium admisceas [x], acrique aceto subactum [y] dolenti imponas. Praeterea resinae 5
durae vncias sex [z] decoquas [a] vt liquescat, cui feruenti [b] superaspergis hordeaceam fa-
rinam, quam diu inspissetur [c] ad similitudinem pulmenti [d], & diu subactum [e], & cali-
dum ita [f] vt manus pati possit, superillinis [g] renibus. Quod si frequenter renouaueris
& dolori [h] subuenit & tumori. Si vero tanta indignatio fuerit, vt eiusmodi non sen- 6
tiat curas, aut [i] cauterio cuprino, locis opportunis vrendo deprimes puncta ne defor-
metur animal, aut si vilius est, & [k] necessitati aptius, quam decori, craticulatim, sicut
moris est, vres.

IV, [b].

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

corpore Gargilii Martialis de curis boum alia nouemdecim capita, quae omnia huc pertinent. Vide nostram animaduersionem primam ad hunc librum. Martialis fragmenta subiecimus Vegetio. [C. II, *b*.] Hic in MS. incipit liber secundus & sequitur statim post vltimum caput libri super. a) *vel in C.* b) *vlceris migret C.* c) pro *nepetam.* d) *cediam C.* e) sic *C. imponis* edd. f) *mercurius F. & S. M. C.* Hic etiam inf. *in.* g) *cauteriare C.* h) *post ebiscum C.* i) *suaserit C.* l) *&* om. *C.* m) *valet* om. *C.* n) *& ad redintegrationem sufficit sanitatis.* [C. III, *b*.] a) *fossas C.* b) *frigoris dolore renum contrahuntur F. S.* nobiscum *C* & *S. M.* nisi quod *dolorem renes* c) *ideoque* om. *C.* d) *vnctionibus C.* e) *afro nitro* omn. Ipsum causticum est, puto, afronitrum. ideo etiam incisum post diluti fustuli. f) *roborandi C.* g) pro *inguinibus.* h) *tunc sale, oleo & ax. C.* i) *mixta C* l) *est* om. *C.* m) *viridis XI super C.* n) *exuras* inf. *C.* o) sic *S. tressassi F. vnc. III acis C.* quid si *vnc. macis ?* Sed ignotum Vegetio *macis* Arabum. p) *quod* om. *C.* q) *quo* inf. *C.* r) *degerat C.* s) *tunsa C.* ss) *compos. infunde naribus S. M.* t) *sisembr. F. S. sisimb C.* u) *quoque cum* om *C.* x) *misceas C.* y) ita *C. subactis* al. z) *duas S. M. VII C.* a) *decoques C.* b) *frequenter superasperges C.* c) *spissetur C.* d) *pultis quod diu.* e) sic *C. subactis* al. f) *ita* om. *C.* g) *superillinas C.* h) *dolores subuenies C.* i) *aut* om. *C.* k) *aut necessitati aptum, quos decori gratia la:es, sicut moris est veteris F. S. aut simile, & est necessitati aptius &c. S. M.* nobiscum *C.* Vid. Veg. *I, 28, 4 sq.*

IV, [b]. RENVM autem dolor his agnoscitur signis: Posteriores [a] vngulas
trahit, lumbi vacillabunt, cauda deiecta erit, faeculentum [b] minget, ilia dura atque con-
tracta. Interdum tales [c] sunt renes, vt sanguinem mingant, & si nimium [d] effuderit
incurabilis est passio. Si parum [e] cruoris abundauerit [f], scito posse curari. Cui post
detractum [g] sanguinem vel de matrice, vel de femoribus, hanc potionem [h] dabis, vi-
delicet, porri sectiui succum ex aqua.

V. SAEPE musculi, qui in [a] renibus sunt, vexantur ex casu, & exteriores [b]
facilius curantur, si [c] iustae medelae afferunt [d] tarditatem. Optimum est, quoties
ceciderit iumentum, loco non moueri, & [e] aqua frigida persundi, & postmodum vn-
2 guentis vti [f]. Quae passio ista [g] consueuit ferre indicia: renes obdurescunt, contra-
huntur [h] testes, coxamque trahit, & colligere se non poterit. Quae [i] valitudo nasci-
tur ex itineris longi fatigatione, aut ab infractu [l] cliuosarum viarum. Incitatio quoque
cursus, & saltus extensio, hanc adferunt causam. Sanguinem igitur ex [m] visceribus opor-
tet emitti, prout qualitas corporis patietur. Vtendum [n] est potionibus etiam ad vale-
tudinem necessariis, molli dormitione animal collocandum.

VI. EX [a] perfrictione nonnunquam animalibus foras exit extalis [b]. qui hac
ratione curatur. Scalpello scarificabis [c], praecipue loca quae videntur eminentiora, simi-
liaque vesiculis [d], scarificatio digitis exprimitur, & decarnatur, puluere salis perfrica-
tur, donec cum sanguine actus [e] humor exsiccetur. Post calida & sale fouebis & depri-
mendo [f] intus remittis, & continuo reuertetur ad locum vnde [ff] exierat. Altera intus
2 digitis missis inlita lipara [g], vel meliloto, donec sanetur. Quod vitium si ferro tangere
dubitas, hoc medicamento curabis quotidie: Castorei vncias tres, salis triti [h] pondera
duo, salis Ammoniaci [i] lib. vnam, sinopidis [l] Ponticae sescunciam. haec omnia tunsa
& cribrata pariter decoques, impones [m] extali, & alligabis [n], quotidie autem lixiuio [o]
calido fouebis, & medela continua, vsque ad sanitatem. Potionibus autem thermanti-
3 cis [p] calefiet [q] aegrotum. Alii in hac passione, cum axungia ad manum [r] extale fulci-
ri & reponi oportere dixerunt, postea spongiam [s] apponi caudam supra alligando [t]. Si
tamen diebus aliquot [u] fuerit cura neglecta, prius foueri [x] ad fex ex lixiuio, vel sale, &
vrina calenti, & sic reliqua curationibus [y] impleri.

VII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. IV, *b.*] a) *Posteriore sunt eui abstrahit.* Aduertite oculos & animum Criticae therapeuticae studiosi, & discite, quid factum sit, quid liceat. b) *& foetulenter mingit F. S.* c *ita laesi* C. d) *viuum* C. e) *rarum* C. f) *habuerit* C. g) *detractionem sanguinis de* C. h) *porriges potionem, porri septiui siccum ex aqua dabis* C. [C. V.] a) *sub* C. b) *de exterioribus* al. *exteriores* C. quid si *exterius.* c) *sinistrae* C. d) forte *ferunt* h. e. patiuntur. e) *sed* C. f) *vtendum* C. g) *haec consu. praeferre ind.* C. h) *& contrahuntur, vultus erit tristis, coxam trahet, colligere* C. i) *Valido nascitur aut longi it. fat.* C. l) *anfractu* C. *S. M.* Sed editum non damnauerim. m) *a* C. n) *vtendumque pot. ad causam nec.* C. [C. VI.] a) *Ex perfr.* om. C. b) *talus F. S procedat histalis* C. Est eadem vox quae diserte infra *3, 55* scribitur extalis, quamque satis idoneis auctoribus probatam dedit Dufrenius. Nihil frequentius mutatione syllabae *ex* in *is* vel *his.* vel *s* adeo. *Extalem* etiam Laur. Rusius hipp. *c. 96 sale conspergi* iubet. *Ex perfrictione longanonis,* (qui idem est *extalis* s. intestinum rectum) *vitia* in equis apud Veg. *1, 42. 1.* c) *clarificabis* C. d) *siculis, quae post scarifactione* (leg. *scarifactionem*) *digitis exprimentur & decarnantur, puluere etiam salis confricantur* C. e) *tetus* C. f) *deprimes intusque remittes* C. ff) *si non profecerit, altero die intus missis dig. curabis inlita lipara.* g) *lypparia* edd. h) *nostrat s* C. i) *Armen* edd. *amon.* C. l) *sinapis Pontici vncias 6* edd. nobiscum C. & ita coni. Morgag. *IV, 55.* m) *in stalem pones* C. *impones talo F. S.* n) sic C. *alligabis quotidie, aut F. S.* o) *lixiuia calida* C. p) *thermat. S. tragmant. S. M.* q) *calefacies* C. r) *manus talos F. S manum stale* C. s) *spongia* omn. t) *adligabis* C. vt modo *adpone.* u) *aliquantis.* x) *adferunt & lixiuia vel sale, mauria calenti* C. Exsculpo, *adferunt ex lixiuia, vel sale, & muria calenti &c.* y) *curationes* C. pro *curationis.*

[C. VII.]

VII. Dolor [a] renum animalibus saepe contingit [b]; his proditur [c] signis:
nec incedere poterit, nec cubare, ilia eius inflantur & obdurescunt. quorum ista curatio
est. Sanguis de vtrisque femoribus emittitur [d], postea lotium vetus [e] & putridum in va- 2
se supponitur, & lapides molares feruentes [f] mittuntur, animal sagis diligentissime, vs-
que ad vngulas operiatur [g], vt † vapore lotii venae testium sudent, post aqua calida
confoueantur [h], nitrum & alumen scissum [i] pariter conteres diligenter, & admixto [l] oleo
testes perunges [m] fricando. Si molares [lapides [n] defuerunt, qualescunque calefacies, & 3
mittes in lotium. Alia quoque] huius [o] rei proditur medicina. Lentis heminam [p] vnam
decoquis [q], admixto vino [r] mortario teres, cypressi folia Ʒ 4 [s] mollissime pariter trita
commisces [ss], tantundem etiam suillae adipis adiunges, vinumque vetus desuper [t] spar-
ges, panno inlinitum testibus. apponas [u], donec sanitas procuretur. Si tardius [x] da-
bitur sanitas, testes subter stillatis [y] cauteriis vrito, vel leniter scarificato.

VIII. [Qvod [a] si testes tumebunt,] hordeum comburito, pulueresque [b]
ex eo trito, suillae adipi misceto, ex quo medicamento mane & vespere testes illinito.
Physicum autem creditur, testes animalium ablutos canino felle sanari. Alii auctores 2
aqua calida testes cum dolent fouendos esse duxerunt [c], suffumigandos [d] etiam viridibus
foliis cypressi [e], quae arbor specialiter mederi testibus creditur. Sed si defuerit, te-
stas [f] ardentes nihilominus in aqua calida mitti, & inde [g] suffumigari, post cretas [h] Ci-
molias cum stercore bubulino ex aceto acerrimo calentes induci, & quotidie reuocari,
quousque sanitas subsequatur.

IX. Si natura iumento excedit [a], & reuocari non possit, in aqua frigidissima
constituendum est, & ibi fouendum, & [b] sublitam manum in anum eius iniicies, &
contra vesicam fricabis, post diligenter cooperies, ne perfrigescat. Potiones [c] dabis,
stercus suillum [d] quotidie [e] ex vino, aut in aqua dulci, donec liberetur.

X. Si iumentum sanguinem minxerit, vel adsellatum fuerit, hac ratione cu-
rabitur. De superiore vena sanguis auferatur, asphodeli [a] quoque herbae radix teritur [b],
& cum vini albi dulcis duabus cotylis [c] per os infunditur [d], quae glutinosa videatur [e].
Prodest etiam farinam triticeam cum adipe suilla [f] & puluere corticis mali granati deco- 2
quere, & non crassas [g] potiones, sed liquidas per os fundere. & [h] non solum a cursi-
bus, sed etiam ab ambulatione abstinendum [i] est, vt glutinetur [l] vena quae interrupta
est.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. VII.] a) *Testium dolor C.* b) *qui* inf. C. c) *prodetur C* d) *emittetur — supponetur &c. C* e) *eius putr. C.* f) *illic* inf. C. g) *cooperietur C.* †) *vt* om. *S.* h) *confoueantur C.* i) *spissum C.* marg. l) *admisces oleum C.* m) *perunges C.* n) inclusa suppleuimus ex C. Conf. *3, 28, 5.* o) *huiusmodi rei proditur ma. F. S.* p) *eminam C.* q) *decoques C.* r) *in* inf. C. s) *scrip. IV* quae manus Vegetii videtur. Sed cum barbaris numeris vtantur editores vbique, neque hic quidquam mutauimus. ss) *commiscis F. S.* t) *rursus asperges C.* u) *impones C.* x) *tardabitur C.* y) *stillatim cauteribus C.* quid si *stilatis* h. e. in stili formam factis. [C. VIII.] a) inclusa restituimus ex C. Lemma extrusit initium capitis. b) *pulueremque ex eo tritum suillo remiscero C.* c) *dix. C.* d) *suffumigando C.* e) *cypressique arboris F. S.* nobiscum C. f) ita C. *testes F. S.* vel *taedas ardentes* vel *testas candentes* Morg. *IV, 29.* g) *infumigari C.* h) *cretam Cimol c. st. bubalo & a. a. calente — renouari C* [C. IX.] a) *exciderit, vt C.* b) *& cum substrinxerit, in manum ei inic. C.* c) *potionem C.* d) *ouillum* coni. Morg *IV, 30.* e) *ex vino. Quotidie autem in aquam duces, donec C.* [C. X.] a) *aphodilli F. S. asphodillae C.* nobisc. Morg. *IV, 31.* b) *teretur C.* c) *cotulis C.* d) *infundetur, vt glut. C.* e) *aluo prodest* inf. C. f) *suillo C.* g) *crassam potionem, sed liquidam per os defundere C.* h) *&* om. C. i) *abstinendus C.* l) *glutinet venam, quae interius rupta est C.*

3 est. Contingit enim [m] cursu vel saltu, vt intrinsecae [n] venae rumpantur, quapropter
rebus stypticis, & his quae consolidationem [o] faciunt curetur. Super renes hoc anacol-
: lima oportet imponi: bulbos tascedeas [p] viuas contusas, allia quinque, anagallici libram,
4 quae omnia pariter bene trita commiscis [q], & renibus eius imponis. quod prodest etiam
illis, quibus emulsi, vel emoti sunt renes. His autem quibus per nares effluit sanguis,
pusca [r] frigidissima caput eius [s] souebis, modicum salis adiicies. post anacollima [t] in capite, & in [u] temporibus oblinis, & in [x] medicamento constrictis venis fluxum sanguinis reprimes [y].

XI. Si dysenteria iumentum apprehenderit, reuersatur eius extalis [a], qui [b] vt curetur circumsecandus est cautissime, ne intestinum, quod praepositum est extali [c], frangatur. Procidit intestinum a [d] contactu: vitae periculum facit, si tangatur; quod semel non redit, & sic remanebit, & paululum exit extalis supra.

XII. Animalibus otiosis & pigris [a] contingit ex [b] pletura sanguinem
mingere, cum hoc [c] quod abundat, erumpendi per vrinam [d] inuenit viam: attenuati [e]
& exhausti animalis interdum est vrina [f] sanguinea. Quod accidit, aut ex [g] nimio ascen-
2 su, aut labore ponderis [h], aut nimietate cursus. sed [i] illis, qui ex deliciis, aut abundantia contraxerint passiones [l], de matrice auferunt sanguinem; attenuatis venas [m] laxare contrarium [n]. Vtrisque tamen salutaris est potio, si [o] lac caprinum cum a matricibus obolis & vitio laris herbae succo [pastillos facias, ex quibus vnum] per os frequen-
3 ter infundas. Certissima quoque ad ipsorum salutem potio praedicatur, si draganti vnciam [p] semis, mespili [q] ℥ storacis [r] ℥ tres, nucleos pini, hos purgatos ducentos decem infundis in vino optimo [s], ac diutissime conteres [t], post ad magnitudinem nucis auellanae cum apibus [u] attritos & vini [x] sextario resolutos [y] dabis ad cornu, & faucibus digeres, per dies continuos septem, quod etiam omnibus [z] prodest, ad [a] fabae magnitudinem cum [b] ouo dedisse.

XIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

m) *ex* inf. *C.* n) *intrinsecus vena rumpatur.* o) *colligefaciunt, curandus est, & findendus* (f. *defendendus*) *est a frigore. eui & super renes hoc ananconlymba* (*anacollima*) *oportet imponi: bulbos ruferos* (ἐρισφόροι sunt apud Theophrastum & Athenaeum) *L. oua V. anagallicus lib. I, quae omnia C.* p) vid. Morg. *IV, 31.* Fauet viri doctissimi coniecturae, quod priores literae *tas* potuere ex numeralibus notis corruptae esse, *cedeas* autem transmutatum esse ex *cocleas*, vt fere scribitur in hoc libro. Librarius Corb. plane omisit. q) *commisces* — *& impones C.* vt videatur futurum vtrinque voluisse intelligi. r) pro *posca.* s) *eorum C.* t) *anancalmia supra scriptum C.* u) *& tempore oblinies C.* x) *vehementer C.* y) *reprimes C.* [C. XI.] a) *stalis qui incurratur C.* b) *quae* — *secanda F. S.* c) *talitan generatur. Quod si fuerit laesum, iam non redset, sic remanebit & patulus erit estalis, & facile procidet intestinum, statim vitae* &c. Barbarie oppleta omnia. Sed ita forte fuit, *ne intestinum* — *tangatur. Quod si fuerit laesum, non iam redibit, sed remanebit.* d) *ab exstale, & S. M.* [C. XII.] a) *pinguibus S. M. C.* b) *expletura F. S.* pro *ex plethora* vid. Morg. *IV, 32.* c) *eo quo C.* d) *vrinas C.* e) *etiam* inf. *C.* f) *in terra sanguinea F. S. vrin[illegible] sanguinem C.* g) *ex* om. *C.* h) *ponderum C.* i) sic *C. Sed ille qui S. M. Sodalis. Qui* — *contraxerit F. S.* l) *passionem de matr. auferendus est sanguis.* m) *venam C.* n) *est* inf. *C.* o) *illa: Caprinum cum a muli tribus auellanis & horti olaris herbae succum frequenter infundes C.* Legendum videtur: *si lac capr. cum amyli tribus auellanis, & vrceolaris herbae succum freq. infundes.* De *amylo*, credo, non est dubium. *Auellanas* puto in mensura vulgari fuisse, vt apud nos, *einer Haselnuss gross.* De *vrceolari herba* etiam non facile quis contradixerit. Quae inclusi *de pastillis*, aperte ad ea, quae sequuntur, pertinent. p) *semen & apii scrip. 1, storacis scrip. 3. pineos purgatos C.* q) *metropoli drach. 1. S. M.* r) *steracis F. S. Drachm III S. M.* s) *optimo* om. *C.* t) *conteres* repos. ex *C.* om. rel. u) forte *superioribus*, vel *prioribus.* x) *optimi* inf. *C.* y) *resoluas & ad cornu faucibus degeras.* z) *humi C.* forte *homini.* a) *sic C. cum fabae magnitudine* edd. b) *cum ouo* om. *C. cum vino S. M.*

[C. XIII.]

XIII. Si vero ſanguinem[a] vomat, oportet geneſtae ſuccum[b], cum vino atque[c] porri ſucco lixiuio oleoque permixta, faucibus infundere. Aliquando animalia ſanguinem vomunt, quibus hac potione ſuccurritur[d]: abſinthium Ponticum & ſpicam nardi aequis ponderibus in cacabo nouo cum aqua decoques[e] & dabis in potu[f].

XIV. Si[a] ſanguis interdum nimis[b] per venam cum percuſſa fuerit, vt[c] claudi non poſſit, erumpat, remedium eſt, ſtercus ipſius[cc] animalis ſuperponere[d] fluentibus venis: aut ſi perſeuerauerit, vrere[e] cauterio ſubtiliter, ne nerui laedantur. Floccum etiam competenti[f] oleo tinctum venae[g] admoneto. etiam[h] aſſem ligneum[i], in vena qua ſanguis profluit[l], ponis, & ligas, praeſens eſt remedium.

XV. Vesicae indignatio generatur ex plurimis cauſis: quae[a] propter vrinae difficultatem celerrimum[b], immo praeſens diſcrimen importat. De qua valitudine diligenter[c] tractari[d] conuenit, vt paſſioni[e] competens medela ſuccurrat; quae his agnoſcitur ſignis. mingere non poterit, omnia crura flectentur, dimittitur[f] venter ad terram. Et ſi difficulter mingit[g], dyſuria appellatur. Sed[h] quando guttas per veretrum 2
mittit[i] cum labore, ſtranguria dicitur: quum[k] in totum non poteſt mingere, iſchuria[l]
appellatur, & vicinus eſt morti. Propter quod extenſiones & tubercula naſcuntur in
dorſo, & praefocatio circa fauces ex dolore ventris. Cui hac ratione ſuccurris[m], de[n] 3
pectore venas pungis, & ſanguinem quantum videbitur detrahis, & ſic accipitur[o] laxamentum. Praeterea manum tepidam[p], cum oleo in anum mittis[q], & ſi qua ſtercora
inueneris[r] intus, quia impedimentum praeſtant, attrahis[s]. Poſt, cum libra olei, ſa- 4
lis triti plenum acetabulum miſces, & calefactum iniicies in anum, iumento in locis pronis poſito, vt facilius ad interiora[t] deſcendat, dulcedo etiam ſequitur ac ſolutio ventris,
& dolor mitigatur. Quae remedia ſi tarde[u] ſubuenerint, manus[x] & brachia perungito, 5
&[y] cum magno ſenſu atque cautela in[z] anum iniicito[a] in partem dextram, & reuerſato[b] in ſiniſtram; veſicam[c] manu plena leniter premito, vt incipiat[d] vrina procedere[e],
& ſic liberabitur. Valde premere[f] eſt contrarium. Ex his autem[g] cauſis paſſio iſta[h] 6
deſcendit, ſi iumentum in opere aut curſu magna parte diei[i] cogatur, & vrinae faciendae[k] ſpatium denegetur, tunc[l] a veſicae meatu vſque ad veretrum naſcitur tumor, &
cum dolore egeſtionis foramen anguſtatur; E diuerſo, ſi iumentum exerceri ſolitum, 7
diebus plurimis ſteterit, indigeſtione[m] naſcuntur ſpurcitiae, &[n] humores efferuntur,
vſque ad veſicam, compunctiones etiam & morſus vrinali fiſtulae praeſtant, ex quo ſtranguria

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XIII.] a) *animal reiicit C.* b) *dari.* c) *aut porri ſuccum lixiuo C.* Quid ſi *lixiuo oleo* iungenda ſunt ita, *oleoque lixiuo?* d) *ſuccurretur C.* e) *coques C.* f) *potum C* [C. XIV.] a) *ſi* om. C. b) *nimium C.* c) *& el. n. potuerit erumpit C.* cc) *ipſius* om. S. d) *ſuper C.* e) *vri C.* f) *tumenti C.* g) *bene C.* h) *etiam* om. C. i) *lineum F. S.* nobiſcum C. *aſſis ſ. axis ligneus* h. e. *aſſerculus, aſſula.* l) *effluit C.* [C. XV.] Conf Veg. *I, 61.* a) *Quapropter F. S. & propter C.* b) ita C. *celerr.* om. edd. c) *diligentibus C.* forte *diligentius.* d) *tractare C.* e) *paſſionis C.* f) *ventrem demittit C.* g) *mingat C.* h) *ſi C.* i) *mittit* om. C. k) *Qui vicinus eſt morti propter quam extenſionem* reliquis omiſſis C l) *dyſuria* omn. nobiſcum ratio, & eius interpres Morgagnus *IV, 33.* m) *ſuccures C.* n) *depectorabis, & ſanguinem quantum ſufficit detrahes C.* o) *accipiet laxamentum C lanamentum F. S. leuam.* coni. Morg. l. c. p) *tepido C.* q) *mittes C.* r) *intus impedimento ſunt, C.* s) *abſtrahes C. extrahis* coni. Morgag. l. c. t) *interna C* u) *tardius C.* x) *manum & brachium perunguito C.* y) *tum magno C.* z) ſic C. *manus* edd. a) *&* inſ. edd. b) *in partem* edd. nobiſcum C. vbi diſcedimus ab editis. c) *& ſic manum plenam* edd. d) *incipiat in hac proc.* editi. e) *producere, ſicque liberantur C.* f) *ſpinae F. & S. premere S. M. & C.* g) *autem* om. edd. h) *ita* edd. i) *duci* edd. k) *facili* edd. l) *&* edd. m) *vt* inſ. C. n) *ex humore efferunt C.*

o) *ſtran-*

8 guria [o] plerumque contingit. Ex perfrictionis [p] indignatione dysuria solet [q] venire,
cum nimio rigore meatus intumuerit. Et ideo calefactionibus diuersis a [r] frigore soluen-
9 da est in uria celeriter. Interdum & [s] indigestione hordei & [t] cum aquam frigidam aui-
dissime biberint, dolores [u] ventris animalia patiuntur, & propter vicinitatem commota
vesica stranguriam sustinent. Aliquando & stercus pullinum, & [x] alia noxia, in cibo
10 sumta, cum inflationem fecerint, impediunt minctionem. Bestiolae [y] etiam quae ap-
pellantur buprestes [z], araneae similes, cum deuoratae fuerint, animal praefocant. A-
11 qua [a] quoque coeno vel limo [b] turbida si bibatur, meatus impedit minctionis. Vermes [c]
quoque vel lumbrici in intestinis cum ex vlcere venerunt, vesicam [d] laedunt, & duplici-
ter animalibus discrimen important. Quod his deprehenditur signis [e]. animal quod tar-
dius mingit, latera sibi scalpit [f], vel terram mordet, scias eum [g] vermibus [h], vel lum-
12 bricis extorqueri. Cui hac ratione succurris [i]: brassicae folia subtilissime [a] contun-
dis, & commiscis boni vini cotylas quatuor, & per sinistram narem [b] infundis. Sul-
phur [c] etiam viuum in puluerem rediges, & cum oleo totum ventrem animalis & vete-
trum perfricabis. Absinthium etiam largiter cum vino decoques, & per sinistram narem
defundes. Iaser quoque Syriacum & nitri puluerem cum vino decoquis [d], & per os di-
13 geris. Inambulationibus & leni [e] cursu exercebis [f] in loco molli vel herbido: vel ad
aquam leniter abeuntem [g] ad vrinam inuitabis. Si [h] vbi aliquod aliud animal minxerit,
14 teneatur, facilius prouocatur. Quae [i] praemittuntur [k], vt veniatur ad curas [l], aqua
enim calida diutissime lumbi fouebuntur [m] & renes, tunc auenam [n] agrestem ex [o] vino
dulcissimo duabus cotylis decoquis, & per sinistram narem infundis colatos humores:
ficus praeterea optimas decoques in aqua cotylis quatuor, mixtoque nitri puluere simili-
15 ter defundes [p]. Allium [q] quoque cum vino decoctum, & per sinistram narem infusum [r]
producit vrinas [s]. Memineris statim [t], cum in passione ceciderit, hordeum eis [u] sub-
trahendum penitus, & potus [x], herbas virides vel farragines ad sustentandum dandas.
16 Sarmatarum autem equitatus [y] veteres plurimum valuerunt, vsus inuenit, vt animalia
a collo vsque ad pedes inuoluantur de sagis, suppositisque carbonibus viuis addito casto-
reo suffumigentur, vt totum ventrem [z] testiculosque eorum castorei fumus euaporet [a],
17 & confestim detractis carbonibus cooperti deambulant & mingunt. Alumen [b] scissum

&

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

o) *stranguiria C.* p) *perfrictione &* edd. q) *adsolet euenire C.* r) *frigoris solu. est cel. iniuria C.* s) *ex C.* t) *vel C.* u) *dolorem C.* x) *vel C.* y) *Bestiolus etiam, qui appellatur buprestis araniat similis, si cum foeno deuoratus fuerit, animal praefocabit C.* z) *vulpestres F. S. bulbrestrae S. M.* a) *aquam — turbidam si bibat, meatum C.* b) *luto S. M.* c) *Vermis q. v. lumbricam si intestinum exulcerauerint C.* d) sic C. *vesicas* edd. e) *si* inf. C. f) *scalpet — mordeat C.* g) pro *illud:* forte synesis est, ad *equum* relata *voce.* h) *ver torqueri C.* i) *succurres C.* a) *subtilissima contundens commisces vini boni cotulas C.* b) *partem suffundes C.* c) *Sulphur — defundes* suppleuimus ex C. d) *decoquens per os digeres C.* e) *leni C.* f) *Tunc in locum mollem vel herbidum, vel aquam leniter habentem ad vrinam inuitabis C.* corrupte. Aquae leniter decurrentis susurrus ideam mingendi excitat in animali, vt accidat ei simile quid illius ebrii, qui ad salientem noctu laxata vesica adstitit, & tota hora sibi mingere visus est, cum murmur salientis suae vrinae strepitum interpretaretur. g) *abeuntem* om. *S.* h) *facilius autem prouocabitur, si vbi aliud animal minxerit teneatur.* i) *Quaedam S. M.* k) *praemittenda sunt C.* l) *curam C.* m) *fouentur C.* n) sic C. *hauenam* edd. o) *& vini dulcissimi duas cotulas decoquis, & — colatum humorem defundes C.* p) sic C. *diffundes* al. q) *Folium C. Trifolium S. M.* r) *fusum C.* s) *vrinam C.* t) *autem ex eo momento, cum in hanc inciderit passionem C* u) *eis subtr.* om. C. x) *potum, herbam &c. ad substantiam dandam C.* y) *aequit.* omn. *aequitatatum apud vetteres C.* Forte ante *equitatus* inserenda est relatiua *quorum:* vt sit integrum, *Sarmatarum vsus inuenit.* z) *vitrum C.* forte *vterum.* a) *vaporet, confestim C.* b) *Alumen salsum F. S. excissum C. scissum S. M.* h. e. scissile, σχιστή.

c) *Sulp*

& sales [c] fricato, admixtoque oleo, & melle collyrium longum & tenue facito, & in
veretri [d] ipsius foramen inserito, continuo prouocabitur. In ano [e] panacis quantum di- 18
giti minoris extremitas est [f], dabis. Alii cepas acerrimas [g] & leuiter contusas tres aut
quinque ponunt in anum, & sic deambulare faciunt. Ad vrinas inuentus est, qui affir- 19
mat [h], & vngulam equi ipsius radi, & teri cum vini sextario & per nares infundi ad ce-
lerem [i] minctionem [k]. Si [l] non tali ratione prodesset, betas & maluas decoques, & 20
aquam earum calentem, cum melle ad vnum sextarium naribus infundes. Si tempus vi- 21
rides denegat cibos, foenum melicrato [m] adspersum praebebis; vel succum ptisanae [n] hor-
deaceae cum melicrato similiter dabis. Aliquanti † rosmarinos [o] decoquunt, & ex ea
calida (testes ‡) fouent. Alii [p] cimices tritos [pp] in nares animalis mittunt, & alium [q]
super naturam, qua mingit [r] confricant, certissimum dicitur [s]. Porros decoques [t], & 22
succum eorum exprimes ad sextarium 1, & cum vini veteris [u] hemina olei acetabulum
permisces, & [x] per narem dextram dabis, deambulando [y] ducis. Vulgare & [z] verum
est remedium [a], lutum de via ex lotio cuiuscunque equi factum, vinoque permixtum &
colatum naribus infundas. Apii radices [b] aut melicrato decoctas praebebis [c], puluerem- 23
que thuris, omnemque crudum, cum vino dulci permixta, [per [d] os conuenit dari oleo
cum vino permixto] & calefacto supra renes & ilia inungens [e] consouebis. Ex melle
quoque decocto & sale collyria [f] longa & tenuia foramini immittuntur [g], quo emanat
vrina. Musca [h] viua & [i] loco ipsi immittitur [k], vel mica thuris apponitur, & de bitu-
mine collo [l] inseritur, vt prouocetur vrina.

XVI. Qvibvs modis strictus [a] venter solui debet [b], saepe praedictum est.
Nunc exponendum est, quemadmodum, si [c] solutus, postea restringitur. Etenim hoc
animalibus periculosum nimis est, nisi velox medicina subuenerit, cuius necessitatis [d] de
experimento principale [e] remedium est. balaustii [f] seminis vnciam ex vino austero [g] da-
bis, caryotas tundis [h] & gallas Syriacas, & exinde datur potio salutaris. Talis quoque 2
subuenit compositio: cerae [i] vncias 2 [k], lardi libram vnam, piperis vnciam [l] semis picu-
lae

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

c) *sale F. S. salis C.* d) *scapi ipsius foramen C.* e) *Inde apopanacem.* f) *opopanacem* Praetulerim hanc lectionem, quia ad stranguriam commendat Dioscor. 3 55 opopanacen ex aqua mulsa aut vino bibendum. Vulgatae lectionis originem aperit *S. M.* vbi ita, *In aheno opopanacis quanti* (forte *quanta*) *dig. min. ext. est, cum vino decoqui,* (f. *decoquis*) *& per nares dexteras dabis.* f) *cum vino decoques, per narem dexteram* inf. C. g) (*purgant*) inf. *S.* C. h) *adfirmares priores vngulas C.* i) *ad celeritatem minctionis physica ratione prodesse. Betas quoque & C.* k) *minxionem F. mixionem S.* l) *physicali ratione prodesse S. M* vid. no. i. m) *mellicr.* edd. n) *tesanae* C. †) *Alii S. M.* o) *rosmarinum* C. ‡) sic *S.* al. om. p) *Cimicem etiam viuum in aurem C.* pp) *ternos viuos in aures S. M* q) *aliam F. S.* r) *mingunt F. S.* s) *dicitur* om. C. t) *decoquens succum C.* u) *&* inf. *F S.* x) *&* om. *C.* y) *deambulatum duces C.* z) *Sed C.* a) *rem.* om. C. b) *cum vino* inf. *C. S. M.* c) *praebere C.* d) inclusa om. *F.* e) *spengiis C.* f) *collyrium &c. C.* g) *inditur quo manat C.* h) *etiam* inf. C. i) *&* om. C. k) *immittetur, vel micturis apponetur, vel denitum in collyrio inferitur, vt prouocet vrinam C.* l) vid. leg. *collyrium* ex lectione C. modo proposita. [C XVI] a) *constrictus C.* b) *debeat, saepius dictum C.* c) *solutus possit adstringi. res enim haec animalibus nimis periculosa est C. possit adstringi* etiam *S. M.* d) sic *C. necessitas* edd. e) *principali tenendum est* edd nobiscum *S. M C.* f) *Clistere vnciam F. S* apposito signo corruptae lectionis. *Vste* S M N C, quod semunciae signum videtur, *Falaustae seminis S. M.* vnde non inuita, spero, Minerua *balaustii* exsculpsimus, quod huc conuenire putamus, cum adstringendi vis illi passim tribuatur. g) *vel aceto per os defundere* (*diffundit S. M.*) *Hordeum combustum ex vino austero dabis* inf. C. *&* S. M. contra *caryotas* —— *salutaris* om. *S. M.* h) *tundes in gallam Syriacam C.* i) *cene S.* k) *fordu* inf. *S. C.* l) *smnc* h. e. *semunciam C.*

 m) *lenti-*

lae[m] semiunciam diligentissime[n] tundes, casiae vnciam semis trita pariter consperges[o],
offas facies, solito more[p] intinges[q] in cera[r] cum remissa est. Sic quoque digeres ster-
coris ouis[s] libram, & in aceti & mulsae sextario per cornu dabis. herba rubea[t] restrin-
5 ges[u], si dederis in vino. spongiam Afram[x] intinges in pice liquida, post combures, fa-
rinamque eius vino austero defundes, farinae triticeae heminas[y] quatuor commisces &
digeres. Nitrum[z] quoque, (si[a] potest fieri) virgineum[b] diligentissime tritum, & in
puluerem redactum, cum hemina[c] aceti semiunciam dabis. Puluis ex pumice datus[d]
cum vino in potu mox medetur.

XVII. Aliis[a] quoque partibus corporis nascuntur aliquando verrucae, & vitium deformitatis[b] important, hac ratione curandae[c]: lino[d] subtili constringentur[e] ipsae verrucae. Dein[f] causticum crudum imponitur[g], & sponte decidunt. Ferro etiam praeciduntur, & de[h] cauterio leuiter adusta sanantur.

XVIII. Interdum[a] iumentis misera fit coxa, cui de venis femoris[b]
sanguis emittitur, & in vase diligenter excipitur. admiscetur etiam puluis sulphuris, ni-
tri bacearum lauri, simul[c] tritis, & contra pilos diutissime perfricatur, & per triduum
2 sic permanere[d] permittitur. Aqua etiam[e] in qua verbenae[f] coctae sunt tepida ter[g]
in die fomentabis: pedes[h] quos sanos habet glante[i] ferreo, vel si defuerit, spartea cal-
ceabis, cui lemniscos[l] subiicies, & addita fasciola diligentissime colligabis, & suppositi-
3 ciam[m] facies parti illi quae misera est vt planas vngulas possit ponere. Synchrisma[n]
etiam perungues in sole, & non minus quam[o] vnam horam contra pilum diligentissime
confricabis. Si eiusmodi cura tardauerit, contra coxae commissuram quatuor forami-
nibus cautere[p] pertunde[q], & pannos vel lemniscos ex aceto &[r] oleo sub cute per fo-
ramina traice[s] per triduum, post traumatico illinitos pannos, diebus nouem per eadem
4 foramina traicies[t], vel calida verbenacea vtaris, & sic lemniscos subiicias. Vndecimo[u]
quoque die lemniscos educes[x] & incretas locum, vt cutis ad pulpas adhaereat. Cum
cica-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

m) *lenticulae* coni. Morg. *IV, 33.* Sed saepius occurrit *pecula. Vid. Ind.* n) *casei sunc, dil. tundes &* C. *cassiae F. S.* nobiscum *S. M.* o) *conspergis F.* p) *minores C. S. M.* q) *intingues C.* r) *ceram remissam & sic digeres C.* s) *ouilli denarios III, aceti mulsi sext. per C denarios tres* etiam *S. M.* t) (*trita*) inf. *S. & C.* Caeterum poterat Dodonaeus *p. 353* nostrum adscribere his, quos laudat aduersus Dioscoridem qui insigni errore rubiae tribuerat vim diureticam & abortiuam. u) *restringit, si detur C.* x) *offam* edd. *Afram C.* recte. Laudatur eadem a nostro *2, 34, 1.* Interpunctionem autem nostram (editi ponebant post *spongiam*) probat Dioscorides *5, 138 σὺν δὲ πίσσῃ καέντες πρὸς συμπτωχίαν ἁρμόζουσι.* Vim itaque adstringentem habent. y) *heminam, seui caprini vnciam vnam, lactis heminas tres pariter commisces & da.* z) *Vitrum C.* a) inclusa om. *S. M.* b) *virginem C.* c) sic *C. cum aceti semiuncia diligentissime tritum dabis F.* & *S vnciam vnam cum aceti hemina medicabis S. M.* qui reliqua om. d) *cum vino potui datus C* [C. XVII.] a) *In folliculo, vel in ano aliisque partibus C. S. M.* b) *deform. C.* c) *sunt* inf. *C.* d) *filo S. M.* e) *constringetur ipsa verruca.* f) *in* edd. *Hinc* coni. Morg. *IV, 34.* nobiscum *C.* g) *imponetur — decidet — praecidetur — sanatur C.* h) *de* om. *C.* [C. XVIII.] a) sic *C.* & *S.* primas duas voces om. *F.* b) *femonum* forte *feminum C.* c) *& sepiae tritae S. M. & seglae tritae C.* d) *manere patietur C.* e) *etiam* om. *C.* f) *verminae C.* g) sic *C* & *S. M.* h) *pedem quem sanum C.* i) *glante — spartea* om. *S. M. clauco C.* soleae simile aliquid significari, apertum est, quid illud vel nominis vel rei sit, nondum comminiscor. l) *rotulam ligneam C.* m) *vt suppositura illa faciente partis illius, quae misera est plenam vngulam possit ponere.* n) *Incrisma* edd. *Si incrisma C.* Recte igitur obsecuti sumus Cl. Morgagno *IV, 35.* o) *hora contra incisuras quatuor for.* edd. nos secuti sumus *C.* p) *cutem C.* forte inserenda haec vox est, quam altera elisit similis. q) *pertundito C.* r) *& oleo* om. edd. s) Sic saepe & nostri, & alii optimi codices. t) *Interdum curabis, vt cal. C.* u) *vndecim quoque lemn.* edd. nobiscum *C.* x) *inducis* edd.

y) *impo-*

cicatrices se clauserint, causticum imponunt [y]. Hac ratione emota vel laesa [z] coxa sa-
nabitur. Sed [a] si coxam eiecerit emoueritque, quod a mulomedicis dicitur filius † lae-
sisse, certior & facilior curatio [b] inuenta docetur, & probata. Nam dudum [c] claudum 5
animal in sole ponunt [d], vino & oleo calefacto calefaciunt [e] ipsum, hoc est, iuncturas [f]
coxae diutissime confricant, donec sudet; Tunc [g] animal capistro trahunt, & sensim
currunt, alius lorum vel funes [h] tenens laxos sequitur, & subito dum animal currit, re-
cta ad se coxam [i] ipse [l] cum impetu trahit. si sonuerit, scias loco suo redisse, paululum-
que [m] cessabis, post sensim deambulando tentabis. Si ad locum suum redierit, retra- 6
ctos [n] pedes ponit, & minus claudicat, vlterius animal non conuexabis [o], sed triduum
fomentabis [p] calida verbenacea [q], post causticum induces. Quod si prima die iunctura [r]
componi non potest, secunda die [s] simili ratione coxam [t] saepius trahis [u], donec reuer-
tatur ad locum. Quidquid autem vexatum vel emotum [x] fuerit, vel ictu rotae, aut 7
quocunque alio casu in prioribus vel [y] posterioribus partibus [z] vel articulis, vel genibus,
hoc anacollima constringit & consolidat [a]. Bulbos rufos triginta, cochleas [b] viuas tri-
ginta, anagallici libram 1, † plantaginis viridis manum plenam diligentissime contun-
dis [c] & misces, additis tribus ouis, cum stupa imponis, & colligas, laxata constringet
& tumefacta [d] sedabit.

XIX. Si iumento laccae enatae fuerint in gambis, his agnoscitur signis. Dextra ac sinistra ad similitudinem vesicae inflabitur cutis. Curandum [a] est autem hac ratione, qua flegma in genibus diximus oportere curari. Est & alia medicina. Lentes [c] quae supra aquam natant colligis & contundis, additaque veteri axungia colligabis. Vitium exsiccare perhibetur [d]. Si gamba vel armus aliquo [e] loco ex ictu aliquo tumere coeperit, cretam Cimoliam & rubricam [f] ex [g] aceto acerrimo miscebis [h] & oblinis.

XX. Si gambosum factum fuerit animal [a], & recens passio est, de tibia sanguinem emittito †, lanam succidam [b] circumligato [c]. Caue ne fomentis aut cauterio tangas, vtrumque enim in tali curatione contrarium est. Malagma cruda vteris, tertio die semper soluis & curas. Cum videris animal profecisse, causticum inducis. Si [d] quod iumentum coxam fregerit aut supragambam [e], scias non posse curari, quia partes istae ligaturas [f] tenere non possunt.

XXI.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

y) *impones C.* z) *eiecta C.* a) *vel si coxa se laeserit vel a mulom.* edd. †) *filum C.* b) *rei inuenta dicitur a barbaris C.* c) *dum C.* d) *constituunt C.* e) *colefium C.* f) *iuncturam C.* g) *Tunc de loco* (leg. *loro*) *longiore vel funiculo grosso* (pro *crasso*) *prauosam* (int. *coxam prauam*) *alligant. vnus — trahit — currit C.* h) *funem tenens laxum C. funes tenet lassos* edd. vid. Morg. *IV, 35.* i) sic *C. coxas* edd. l) *imperetur & trahit C.* m) *& paulisper C.* n) *& si rectum pedem ponat, & non claudicet vlterius C.* o) *curexabis C.* ex compendio scribendi. p) *de* inf. *C.* q) *veruinatia C.* r) *reponi iunct. non potuerit C.* s) *vel tertia* inf. *C.* t) *coxas* edd. u) *trahes C.* x) *remotum* edd. y) *vel post* om. *C.* z) *vel cambos* inf. *C.* leg. *vel gambis.* a) *solidat C.* b) *cochl. v. tr.* om. *C. cochlearia vini trig. S. M.* †) *herbae* inf. *C.* c) *contundes &c.* reliquis in futuro positis et seruato tamen *misces*: vt appareat tertio ordini adscriptum ab auctore vel librario. vid. *commiscis in Ind.* d) *humecta siccabit C.* [C. XIX.] a) *Curabuntur autem ratione, qua flagmina C.* forte *phlegmonen* de qua. *Veg. 2, 48, 1.* c) *lentem quae super aquam natat colliges &c. C.* d) sic *C. & S. M.* *proh.* al. e) *aut aliquis locus ex ictu tumere C. S. M.* f) sic *C. & S. M. lubricam* al. g) *cum S. M.* h) *macerabis C S. M.* [C. XX.] a) *animal* om. *C.* †) (*&*) inf. *S.* b) *sucidam C.* vt *sucus* &c. c) *circa eum lig. C.* d) reliqua om. *S. M.* e) *gambas C.* Videtur poni ἐν διὰ δυοῖν pro parte superiore gambae, vt infra *3, 22, 3* de subgamba. f) *ligaturam.*

XXI. Si iumentum aut [a] rotae, aut axis ictu fuerit elisum, in recenti lanam succidam ex aceto & oleo colligabis [b] per triduum, post ficus [c] duplices, & [d] nitrum pariter tritum [e] imponito, die tertio soluito ac renouato. Si nihil profecerit malagma tetrapharmaci [f] imponito per triduum. Si & ipsa tardauerit, imponito malagmam, quae dicitur meliacinus, vsque [g] dum sanetur.

XXII. Syrmaticum iumentum his agnoscitur [a] signis. Prodiens de
equili, vel de loco vbi [b] steterit, coxam trahit & transuersam vngulam inflexis [c] coro-
nis terrae superimponens ostendit, & Syrmaticum a [d] tragoedorum palliis quae trahun-
tur dicitur. Sed quamuis alienata horum vel emota [e] coxa videatur, si super ipsum [f]
pedem cessim repellantur, continue emendabitur gressus, & sine claudicatione rectus [g]
2 incedet. Et [h] hac autem ratione contingit, si [i] commissuram vertibuli, ex corruptione
corporis, vel [l] perfrictione natus humor intrauerit, tunc se [m] defundit ad neruos [n], &
3 eos reddit immobiles, & velut alienatos, quae [o] hac ratione curantur: Sanguis ei de
subgamba [p] detrahitur [q] copiosus, in quo admisces sal [r], sulphur, marinas [s] cochleas,
mannam thuris, feclam [t], nitrum, baccas lauri, aequis ponderibus, contusa omnia at-
que cribrata, vino quoque veteri & oleo miscebis cum sanguine ipsius: qua [u] vnctione
praeparata post inflationem [x] illinis [y], coxas [z] calida in qua verbenae decoctae sunt, inter-
4 posito [a] triduo diutissime confouebis, post vnctionem renouabis. si ex hoc plenam non
receperit sanitatem, vulnus [b] vris cauterio in ipso vertibulo. Similiter [c] sciaticis fieri
consueuit. Quaecunque aut [d] de ozoenis caeterisque vitiis articulorum, vel de vngulis
primorum pedum nunc [e] dicta sunt [f], scias etiam in posterioribus debere seruari.

XXIII. Alienatum morbum auctores vocauerunt, quoties haec signa pro-
cedunt [a]. Patentes oculos animal habet [b], nec sentit hominis aduentum, quibus & labra
2 & ipsa orificia intumescunt, quasi ab aliqua bestiola contacta [c]. Quem morbum alii au-
ctores orabum [d] nuncupauerunt. Est autem nequissima passio. primo quod pestifero
transitu contagionem spargit in plurimos: deinde quod imperitos decipit specie sanitatis.
Nam refecta [e] & bene curata animalia ex hac passione subito inflata [f] moriuntur. Alie-
natus autem [g] vocatur, quod eripit animalibus sensum, Malleus, quod pestilentia inter-
3 necium [h] contagium facit. Plerumque autem viscera interius [i] vermibus consumit.
Quorum morsu pertuso aqualiculo animalia suffocata, subito moriuntur, sed si velocior
medi-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXI.] a) *aut* om. C. b) *conlinito* C. c) *ficum duplicem* C. d) *in nitro pariter tritas* S. M. e) *terito & imp.* C. f) *tetraph — malagmam* om. C. g) *quae dum sanat* C. [C. XXII.] a) *ostenditur* C. b) *in quo* C. c) *inflexam corona terrae superponet. vnde &* C. d) *& ragidorum paleis* F. S. *tragoedorum pileis dicitur* S. M. *a tragoedorum palleis dicitur, quae trahuntur* S. M. e) *mota* C. f) *(temperaueris pedes cessis) compellantur* F. S. & in marg. *si super ipsum cessis.* g) *rectus* om. C. h) *ex* F. C. i) *in* inf. C. l) *ex* inf. C. m) *se* om. C. n) *versus* C. o) *qui* C. p) vid. ad Veg. *3, 20* no. *e.* q) *subtrahetur* C. seruato *admisces. vid. ad 3, 18, 7.* no. *c.* r) *salis atarce sulphur* C. s) *marinas* om. C. t) *betam* S. M. *feglam* C. Quid si *faeculam* de qua *Veg. 2, 26, 3* no. *k.* it. *4, 16, 1.* u) *quae* S. vnde licet suspicari, *quae vnctioni &c.* x) Credo legendum *insolationem* vid. *3, 18, 3 & 5.* y) *illines.* z) *coxam calidam in qua verbinae* vitiose C. *illinis coxas* S. *illinis.* *aqua* S. M. a) *coxam triduo* S. M b) *Mittis ei sudis & post sanitatem vulnerum vres causere in* C. c) *vt in sciatico* C. *sciaticus* autem, vel *scyaticus* vitio aetatis dicitur pro *ischiadico.* quae admonitione Galli non opus habent. d) *aut* item *de oz. caet. vit.* om. C e) *nunc* om. C. f) *eadem* inf. C. [C. XXIII.] a) *praecedunt* C b) *habebit, nec sentiet* C. c) *contracti sint* C. d) *arabum* C. *aridum* S. M. Est quidem *morbus aridus* notus nostro, sed non conueniunt phaenomena. Quis vero *Arabus* sit vel *Orabus*, nondum inuenio. e) *referta* S. M. f) pro *adflata*: & forte ita leg. g) *& Maleus vocatur alienatus* inf. C. h) sic C. *internociuum* F. S. *internae causa cibi* S. M. *internecinum* coni. Morg. *IV, 36.* i) *interna* C.

l) *sana-*

medicina succurrat, hac ratione saluantur [l]: de ceruice sanguinem detrahis, potionem
componis huiusmodi [m]: Gallici lib. vnam, hysopi libram 1, abrotani [n] libram [o] semis, 4
aristologiae rotundae [p] lib. [o] semis, mannae [q] succari vncias 3, trixaginis [r] vncias 3.
quae omnia contundito [s], & cernito, ex aqua mulsa copiose decoques, & animal [t] aegrotum diebus plurimis potionabis. sed quia plerumque huius aegritudinis pestilentia 5
transit in proximos, totum gregem si inciderit [u] vt [x] singulas heminas singulis degeras [y],
potionare [z] te conuenit, frequentissimis [a] etiam suffumigationibus, stagnare pariter & curare, sicut in malleo superius constat expositum. Quibus vsque adeo mutanda sunt pascua, vt si fieri potest in alias [b] transmittenda sint regiones. Nam qua transeunt iu [c] lanis & in [d] ipso anhelitu inficiunt vniuersa. Velocius autem curabuntur, si separata [e] fuerint atque translata.

XXIV. ROBOROSA passio dicitur, quae animal rigidum facit ad similitudinem ligni: cuius haec sunt signa. Totum corpus adstrictum, extensae sunt nares, & aures rigidae [a], immobilis ceruix, os constrictum, caput [b] extensum, colligati armi vel crura, pedes etiam constricti, vt nulla commissura flectatur: cuius caput si erigere volueris [c], non poteris: oculi praecluduntur, spina praerigida [d], & ideo distendit [e] & erigit caudam, vt eam flectere atque mouere non possit, dura ilia, adstricti [f]. sunt renes: cubare penitus non potest. Contingit autem haec passio ex nimia perfrictione, vel 2
spasmo neruorum, vel [g] tremore, vnde & [h] tetanici dicti sunt. Plerumque in hanc valetudinem incidunt, qui cum ab igne castrati [i] fuerint, negliguntur, & inambulantes frigore laeduntur. Quorum nerui recenti dolore & frigore compellente [k], & spasmum 3
patiuntur, & obdurescunt in robur [l]. E diuerso etiam altius quam expedit in pedibus vsta iumenta, vel quocunque alio loco, contactis [m] neruis patiuntur spasmum, & robur incurrunt. Ex nimia [n] quoque pruina, vel si in nimio frigore [o] sudabunt, vel e cali- 4
dis stabulis producuntur [p] in frigus [q], fieri adsolent roborosi. Sed si a posteriore parte fuerint comprehensi [r], vt morbus desinat [s] in lumbos, opisthotonici [t] fiunt, calefactionibus tamen vnguentisque curantur. Si quos [u] vero robur, a priore parte comprehen- 5
derit, ita vt os aperire non possint, desperanda [x] sunt, quia constrictis dentibus fame perire coguntur. Quae [y] autem ex toto corpore aequaliter periclitantur [z], ita vt ex ali- 6
qua parte os [a] valeant aperire, tam diu vnctionibus calidissimis perfricanda [b] sunt, donec sudent, coopertaque [c] sagis copiosissime [d], loco calido [e] statuuntur, ignisque iuxta ea [f] fieri consueuit sine fumo vt amplius sudent. Surculos [g] quoque laureos validiores 7
in os eorum inter malas [h] mittito, vt rodendo eos exagitent [i] maxillas & calefiant [l]. Fa-
bas

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

l) *sanatur C.* m) *Anagallici S. M. sal Gallicum* Morg. *IV, 36.* n) *croci vnc. III, absinthii & strignii* (f. *strychni*) *vncias IIII. quae omnia S. M.* o) *silib. C.* forte *selib.* Vid. *3, 24, 10* no. *x.* p) *rot.* om. *C.* q) *manu Graec. vnc. III. C.* r) *absinthii erratici vnc. III. C.* s) *contundes & cernes C.* t) sic *C dieb. pl. pot. aeg.* al. u) *incenderit C.* x) *aut* inf. edd. y) sic *C. dig.* al. z) *potionari C.* a) *frequentissime C.* b) *aliam transmittendi sint regionem C.* c) *labore F.* & *S. M.* d) *in* om. *C.* e) *separati — translati C.* [C. XXIV.] Pauca huius capitis habet *S. M.* a) sic C. & *S. M. frigidae* al. b) *caput—flectatur* om. *S. M.* c) *voluerit, ter in girum S. M.* d) *rigida S. M.* e) sic *S. M.* & C. *difficile* al. f) *adtracti* C. g) *&* C. h) sic C. *contetanici* edd. i) *castigati* C. forte *cauteriati.* k) sic C. *compelluntur* al. l) *robore diuerso. Etiam* C. m) *contractis* C. n) *nimbus quoque vel pruinis, aut si nimio* C. o) *rigore* C. p) *producatur* edd. q) *ii adf. f. rob.* C. r) *depreh.* C. s) *desidat* C. t) *opistotoni F. S. opistitenici* C. u) *quod* edd. x) pro *desperandi* syncsis. y) *Qui* C. z) *prehenduntur* C. a) *nen* inf. C. b) *perfricandi* C. c) *opertique* C. d) *cop.* om. C. e) *calidissimo statuantur* C. f) *eos* C. g) *surculis laureis* C. h) *molas* C. i) *agitent* C. l) *calefaciant* C.

 m) *fabam*

bas [m] quoque solidas, cum baccis [n] lauri mixtas [o] ieiuno dabis. Aquam quoque calidam offeres ad potandum. Ventrem [p] ipsis cum mulsa calida, admixto castoreo, clystere purgabis: oleum quoque [q] optimum cum succo ptisanae mixtum per narem sinistram defundis, hordeum emolitum cum surfuribus admixtum dabis ad substantiam, donec sanentur.
8 Aliquanti dixerunt oportere eos aëre candenti, in arena fluuiali vel maritima colligatos obrui, ita vt caput eorum exstet & nares, & tam diu detineri donec sudent.
9 Sed ex supra scripta cura, saepe plures constat esse sanatos. Quod si ex hac re non profecerint, vres eis [r] ceruicem, dextera sinistraque decussatim, saccellationem [s] ex surfuribus, supra totum tergum calidum [t] imponis per triduum. & hac [u] vnctione quotidie vteris in sole, si caluerit, vel in calidissimo loco.
10 Cerae libram, afroniti libram, resinae terebintinae [v] selibram [x], galbani libram [y], castorei selibram, opopanacis [z] libram [a], piperis vnciam, medullae ceruinae vncias [b] duas, olei veteris vncias [c] duas & semis, vini veteris optimi, quantum opus fuerit, admisces & vteris.
11 Praesens tamen experimento [d] remedium est, si picem liquidam cum oleo & vino veteri decoquis [e], calentique medicamine iumentum perungis [e]. Ex qua vnctione, & auriculas cum oleo tepefacto [f] oportet infundi, vt sanitas matura proueniat.
12 Sed vt venae eorum calefiant [g] intrinsecus, & conceptum frigus exsudet [h], necessaria potio est, quae roborosos tetanicos, & opisthotonicos [i] salubriter curat, elabi [ii] seminis vncias 2, cimini Alexandrini vncias duas, agallici [k], castorei, abrotani vncias singulas, trixaginis vncias duas, mannae croci vnciam vnam, succari vnciam, hyssopi vnciam vnam, piperis albi semiunciam, quae omnia diligenter tunsa atque cribrata redigantur in puluerem, ex quo bina cochlearia lassis & periculose se habentibus cum succo ptisanae tepidae propinantur: fortioribus vero cum vini veteris calida hemina defunduntur in os, nunquam tamen sine oleo propter leniendam potionis austeritatem, & canalem faucium mitigandum.
13 Alii auctores eiusmodi passionem hac dicunt ratione curandam.
14 De temporibus sanguinem detrahes, excipiesque diligenter, iniecto nitri puluere, sale, atque castoreo, animalia perfricari, & loco calido statui oportere [l], atque hanc offerri potionem: lac caprinum, rutam, baccas lauri, piper album, oleum, & fabas solutas: hordeumque etiam datur vt agitet edendo maxillas.
15 die tertio de cauda sanguinem tollunt, & renes calidis vnctionibus fouent. Interdum etiam in balnea intromittunt animalia, vt diligentius conualescant [m]. dant etiam quotidie potiones. fustes quoque vel de salice, vel de robore in os mittunt, ne maxillarum vsus indormiat. Si melius habere coeperit, post duodecim dies coopertum exercebis vt
16 sudet. Si ista non valuerint, vteris superius declaratis. Plerique asseuerant, ficulneas frondes roborosis oportere praeberi, quae naturaliter calent. Potionem quoque per os dandam: opopanacis vncias 2, storacis vncias 3, gentianae vncias 3, mannae succari vncias 3, myrrhae scrupulum 1, piperis longi scrupulos 2, cum vino veteri tepido, atque
17 ad cornu digerere. Hac etiam vnctione ad curandum robur vel expellendum frigus vtuntur:

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

m) *fabam q. solidam* C. n) *bacis* C. hic & alias. o) *mixtam* C. p) *ventremque ipsius* C. q) *quoque* om. C. r) sic C. *eius* al. s) *saccellionem* C. t) *cal.* om. C. u) *hanc vnctionem* C. v) *terbentinae* edd. x) *silib* C. vid. 3, 23, 4 no. *o.* y) *selib.* C. z) *ypop.* C. a) *selibram* C. b) *vnc. 1.* C. c) *quod sufficit* C. *S. M.* d) *experimentum atque* C. e) *decoquas* — *perunguas* C. f) *liquefacto* C. g) *calefaciantur* C. h) *exudent* C. i) *epistoconos* edd. *opistoconicos* C. Caeterum hinc lacuna in C. vsque ad *23, 3.* ii) *dauci F. & S. M. conf. 3, 40, 1.* k) vtrum *anagallici*, an *agarici* ? l) forte *opertet* ? m) quid si *concalescant* ?

n) pro

tur: Cerae libram, resinae terbentinae [n] vncias 8, opopanacis vncias duas, medullae
ceruinae vncias duas, storacis vncias quatuor, baccarum lauri selibram, olei pini [o] prout
opus fuerit: quae omnia in vnum adiecta in aqua decoquunt, & perfricantes inungunt.

XXV. Hydrops non leuius animalia quam homines frequenter infestat.
Vitalibus [a] namque vitiatis, cum digestio ciborum plena non prouenit, humor noxius
perniciem corporis, tumoremque consueuit inferre. Quam valetudinem haec signa de- 2
monstrant. Turget venter, & crura, testiculi [b], scapulae, latera [c] & tergus inflantur,
vsque eo, vt nec in capite eius appareant venae. Cui cum sub linguam tetigeris sub-
tussiet. Hunc ambulationibus breuibus opertum grauioribus sagis donec sudet exercebis
in sole, & aduersum [d] pilos, per totum corpus postmodum confricabis, cibum daturus, 3
radices cum foliis suis, quia & purgationem faciunt, & vitio medentur. foenumque con-
spersum aqua nitroque praebebis, die ac nocte maceratos lupinos in aqua, rursumque
siccatos, praebebis in [e] cibo. Radicem quoque cucumeris siluatici vel folia, quae ven-
trem moueant [f], eidem dabis vt purges. Quae curatio si tardauerit [g] sanitatem, euo- 4
candus est humor [h]. Quatuor itaque digitis ab vmbilico ad veretrum versus sagitta pun-
gis, vt [i] peritonaeum ipsum rumpas, sed caue ne intestinum [l] tangas, & animalia [m] peri-
mas, subiicis [n] fistulam centinalem [o], & patieris humorem currere quantum aestima-
ueris necessarium, quem in vase excipies. Cum fistulam abstuleris duo vel tria grana
salis in plagam inferis, ne claudatur. Insuper [p] & pastillos imponis. Alia vel tertia die 5
epaphaeresin [q] quasi facturus, denuo fistulam appones, humorem eiicies, donec partes [r]
totas exsiccet. tunc vulnus curandum [s] solenniter, potionesque catharticas per os dabis [t]
frequenter. Interdiu [u] vsque dum [x] sudet exercebis. Quanto fortius [y] esse coepit, tan-
to diligentius est curandum, & semper abstinendum a potu, vt tepidum & modicum ad
sustentationem [z] bibat tantum.

XXVI. Sarcosis [a] quoque talis est passio: Iumentum cum biberit in-
flatur [b] & sufflat. hac eum [c] ratione curabis: cineris [d] vel lixiuii [e] sextarium vnum, se-
minis plantaginis vncias 5, conteres & cum vino dabis & oleo celeriter, vsque quo resi-
deat inflatio. Alii auctores asserunt ab vmbilico duobus digitis contra pectus plagam fie-
ri debere, & fistulam poni, & educi humorem vel aquam noxiam vsque ad sextarios
tres, vel amplius si maior est tumor [f]. Sed [g] cautius est per partes saepe tollere, ne re- 2
pentina exsiccatio periculum faciat. Potionibus vtendum esse [h] dicunt, quae vrinas [i] mo-
ueant, frequenter etiam confricandum esse vt sudet, pro foeno gramen accipiet & pro
hordeo cicer [k] infusum. Prodesse etiam dicunt, si inter pigmentarios frequentissime de-
ambulet animal: quia diuersi odores latentes pulmonibus prosunt. Potionem etiam hu- 3
ius-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

n) pro *terebint.* o) *hirini S. M. irini* legendum. [C. XXV.] a) Sic *S. M. In talibus namque vitiis al* b) *test.* om. *S. M.* c) *cum pedibus lumbi S. M.* d) *aduersum — medentur* om. *S. M.* e) *cibos* C. f) *commouent* C. g) *morabitur* C. h) Conf. de hac *paracentesi* Veg. *1, 43, 3.* Add. de h l. Morgag. *III, 39.* i) sic C. nisi quod *peritonium & periconium ipsum pungas F.* & *S.* l) sic C. *intestina F. S.* m) *animal perimatur* C. n) *subiicies.* Fere semper futuris in praecipiendo vtitur C. o) *centralem* C. p) *& super inplastellum impones*, an diminut. ex *emplastro* quod *implastrum* saepe libri Vegetiani. & sane *emplastrum S. M.* q) *apoforesim F. S. apophaeresim S. A.. apoferesim* C. vid. ind. epaph. r) *per partes totum exicces* C. *& S. M.* add. *3, 26, 2.* s) *curabis* C. t) *frequenter digeres* C. u) *Inter dies* C. x) *ad sudorem* C. y) *fortior —— curandus — abstinendus* C. z) *substantiam b.l.at.* om. *tantum* C. [C. XXVI.] a) sic *S. M. sarcostis F. S. farsosti* C. b) *inflabitur* C. c) *id* C. forte *eam.* d) ita *S. cineris F.* e) *lixiuae* C. f) *humor* C. g) *sed* · *prosunt* om. *S. M.* h) *esse* om. C. i) *vrinam* C. k) *eseeres infundi* edd. nobis-

iusmodi dant: Petroselinum & mala [l] granata contundunt, & cum vino veteri per os
digerunt. Apium quoque quantum appetere [m] voluerit [n] offeres ad edendum. Asparagi silnestris radicis vncias 2 cum vini veteris sextario decoquis [o], vt ad tertiam redeat, &
ad heminam per os digeres.

XXVII. Tympaniticus [a] quoque hydropico [b] similis est, sed aliis
agnoscitur signis. venter quidem eius [c] crescit vt hydropici, & ceruix fit rigidior; sed
2 nec testiculi, nec crura intumescunt. Conuenit itaque tympanitico [d] calidum cinerem
cum liquamine optimo in panno, vel linteolo vmbilico vel ventri supponere [e], & fasciis
3 colligare, sed a pluribus [f] animal tenendum est, ne luctando [g] moueat ligaturas. Radicem panacis [h], sil Gallicum pariter conteres, & cum oleo vinoque tepefacto per cornu
faucibus digeres [i]. Praeterea [k] thymum silucstrem & etargium [l] in vino decoques, &
4 singulas heminas per triduum dabis. Tympaniticum [m] haec signa demonstrant: ciborum
bibendique fastidium, exiguus somnus aut nullus. si per nares mucos [n] coeperint [o] emittere, desperandum est, si mundas nares [p] habuerint [q] hac ratione curabis [r]: cremorem
5 ptisanae & defruti [s] binos cyathos per triduum dabis tepidos [t]. Praeterea hyssopi vncias
quatuor, allii [u] viridis manum plenam, palmas numero viginti, foenigraeci cyathos sex,
aquam cisterninam & vinum odoratum vetus pariter misces [x], diligentissime decoques, &
in [y] potionem per triduum dabis.

XXVIII. Lienosi [a] vt manifestum est periculum, ita manifesta sunt signa.
Nam oculi inuertuntur [b] & [c] suffusi sunt sanguine, tardius ambulant, collum habent [d]
2 extensum & [e] fit deterius & rigidius. Quae passio principium indicat roborosi, quorum [f]
latera intumescunt [g], siue ceruicis media spina ad similitudinem aluei fit concaua, adstringuntur aliquando maxillae, quod vitium consueuit inferri ex nimia perfrictione, cum
3 animalis [h] dorsum aut frigore, aut pluuia, aut grandine caeditur, aut niuibus [i]. Cuius ista curatio est. De cauda parum sanguinis demis. nam si amplius tuleris [l], infrigescet & rigori additur rigor, admisces in eum [m] merum, & oleum, & [n] calefacies, & [n]
statim hac [n] dorsum & ceruicem perunges, saccellum [o] quoque ex furfure calidum [p] im-
4 pones, vt totam spinam tenere possit & lumbos. altera die extergebis diligenter, & vnctione eadem perfricabis, supra quam similiter cum furfure calentem [q] saccellum imponis, hoc vsurus vnguento: medullae ceruinae libram vnam, mannae thuris vncias quatuor, depli [r] vncias tres, castorei vncias tres, opopanacis [rr] vncias tres, resinae frixae vncias tres, apocymae [s] vncias tres, resinae terebintinae [t] vncias duas [u], cerae libram semis [x], olei lauri-
ni

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

nobiscum C. l) *malum granatum* C. m) *apponere F. & S. M.* n) sic *S. volueris F.* o) *decoquunt ad tertias vt redeat ad heminam, & per os degerunt* C. [C. XXVII.] a) *Tympanites* C. *Tympanitis S. M.* b) *hydropis* C. *hydropi S. M.* c) *ei cr. vt hydropico* C. d) *tympanico* C. e) *superponere* C. f) *plurimis S. M.* g) *colluctando demoueat ligaturam* C. h) *&* inf. *S.* i) *infundis* C. k) hinc om. *S. M.* l) *argium* C. forte *nigrum.* m) *etiam* inf. C. n) *muccos* C. o) *coeperit mittere, desperabis* C. p) *nares* om. C. q) *habuerit* C. r) *curatur* C. s) *defricti* C. t) *tepidos* om. C u) *aleum viridem* C. *alei F.S.* nobiscum Morg. *IV, 37.* x) *admisces* C. y) *in* om. C. [C. XXVIII.] a) *Leienosi* omn. b) *deiiciuntur S M.* c) *&* om. C. d) *habebit* C. e) *qui deterior est rigidus* C. f) *quorum — niuibus* om. *S. M.* g) *immiscent finem cerum med.* C. h) *animalium dorsa — caeduntur aut niuibus* C. i) *nubibus* edd. l) *tuleris* om. C. m) *eo* C. *cum eo S. M.* n) *&, &, hac* om. C. o) Hinc lacuna *S. M.* p) *calido* C. q) *calente sac. pones* C. r) *dipti* C. *bdellii* coni. vere, opinor, Morg. *IV, 38* ex Veg. *4, 15, 1.* rr) duo incisa om. C. s) sic C. pro *apochymatis. apoximae F S.* Vid. Ind. *V. apocima.* t) sic C. *terbent* edd. u) *resinae frixae vnc. tres* inf. C. x) *vnam* C.

y) *5* C.

ni vncias octo [y], olei [z] cyprini libram, olei glaucini [a] sextarium vnum. Ex his ficca 5
quae fuerint tundis [b] & cribras [b], caetera super [c] carbones foluis [b], quibus cretam admifces [b]
& leuiter decoquis [b] in vafe nouo, vncturus cum neceffitas poftulauerit, reponis [d] ac
feruas. Hac quoque potione intrinfecus curabis. abfinthii vnciam vnam, ariftolochiae 6
vncias tres, betonicae vncias duas, petrofelini vnciam [e] vnam, & femis, trixaginis vnciam [e] vnam, thuris mafculi vncias tres, caftorei vncias duas, mannae fuccari [f] vncias
duas, contundis [g] pariter & cernis & ex aqua mulfa & oleo diffunde [h] per fauces, abf- 7
que dubitatione curabis. Alii auctores afferunt, fanguinem de brachiolis auferendum [i],
& animal abftinendum ab hordeo, allium [l], nitrum, marrubium, [fanguinem [m] de brachiolis] aequis ponderibus tritum cum abfinthio Pontico & vino auftero per os dandum.
& [n] cum biberit deambulet, & fpongiis calidis foueatur, & preffa manu diutius [o] perfricetur. Si ventris permanferit [p] tumor, pectus cauteriis inurendum eft. Poft quin- 8
que [q] dies ternos digitos fubiicis [r] hac atque illac inurendum [s] eft iterum; Obferuabis autem ne venas [t] forte comburas.

XXIX. IMPLECTICVS [a] autem quia fimilem fuftinet paffionem, perfricandus eft vnctione fuperius memorata [b], & fi neceffitas poftulauerit inurendus.

XXX. SI phragmaticum [a] erit iumentum, his agnofcitur fignis: febricitabit, oculos introrfum [b] reducet, aures tenfas habebit & rigidas, terram pedibus tundet. quod hac ratione curabis: Sanguinem detrahas [c] de matrice, adiunctoque oleo & vino tepefacies, totumque iumentum contra pilos [d] diligentiffime confricabis, loco tepido ftatues, & curafti.

XXXI. ALIQVANDO iumenta aquas [a] timent, quae dicuntur hydrophoba [b].
Signa huius haec funt. venas omnes habebit extenfas, fudabit fuffufis oculis, tremorem [c]
frendoremque patietur, illidet fe parietibus: ex qua paffione conuerti confueuit in rabiem. Cui hac ratione fuccurris: fanguinem ei de femoribus [d] detrahes, a cibariis abfti- 2
nebis, in loco fic [dd] claufo vt lumen videre [e] non poffit conftitues, magno filentio aquam
in fitula [g] vel alueo ita apponis [h], vt non audiat fonitum, manipulum rutae deterito [i],
& baccas lauri [k] XV, olei rofati [l] libram, aceti vnciam vnam commifceto, caput & nares [m] diligentiffime perunges [n], & fanabitur.

XXXII. SPASMVM [a] certum eft animalia fuftinere. quae neceffitas his declaratur indiciis: Subito concident, & articuli eorum extenfi funt, & toto corpore palpitant, aliquando etiam de ore fpumam emittunt [b]. Quibus [c] efcam dabis pufca [d] nitroque

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

y) 5 C. z) *fepi caprini S. F.* nobifcum C. it. *F. M.* & *S. M.* a) *gleucini* legendum puto. Vid. Ind. h. v. b) *tundes, cribrabis, folues, decoques:* videtur igitur etiam *admifces* futuri intellectu pofuiffe: ita & *f. 3* c) *fupra* C. d) *repones has herbas* C. e) *femunciam 1.* C. f) *crucis* C. g) *contundes, cernes* C. h) *defunde* C. i) *detrahendum* C. l) fic C. *oleum* al. m) inclufa om. C. n) *&* om. C. o) *diutiffime* C. p) *permiferit* C. q) *quintum diem* C. r) forte *fub iftis* legendum eft, intellige *plagis cauteriorum*, de quibus modo dictum. s) *inurendus* C. t) *venam fortem* C. [C. XXIX.] a) *implicticus* C. b) *nominata* C. [C. XXX.] a) *fragma inciderit* C. b) *introuerfus* C. c) *detrahes* C. d) *pilum* C. [C. XXXI.] a) *aquam* C. b) *hydrophorba* C. quod non adnotaffem, nifi viderem, folenne quafi hoc vitium fuiffe, emendatum etiam in Galeni interpretatione veteri a Beroaldo in fine opufculi de terrae motu & peftilentia. *add. 3, 83, 1 no. c.* c) *vredinem frigoremque* C. *frigoremque* etiam *S. M.* d) *inferioribus* C. dd) *fic* om. C. e) *videri* C. g) *fiftula S. M.* h) *appones ne aud.* C. i) *conter.* C. k) *num.* inf. C. l) *rofei felib.* m) *aures* C. n) *perunges. fanabitur* C. [C. XXXII.] a) *fpafmos* C. b) *mittunt* C. c) *cui iftam* (corruptum ex *efcam*) *porrigis* C. d) pro *pofca* onin

Ddd ddd d

e) *nitrio-*

que [e] conspersam, cucumeris quoque siluatici pulnerem, & nitrum tritum per septem
2 dies in potione dabis vt purget. Sanguinis [f] quoque marinae [g] testudinis dimidiam cotylam, aceti tantundem [h], laseris aliquantulum [i] pariter misces, & suffundis [l] in nares. Vtile dicitur terga [m] eorum oleo & aceto, & nitro frequentissime confricari.

XXXIII. QVADAM ratione lunari [a] animalia sicut homines frequenter [b] corruunt, & intermorimntur. Quorum ista sunt signa: iacentia contremiscunt, saliuae per os defluunt [c], desperata pro morituris [d] repente [e] consurgunt, & pabula [f] appetunt. Cartilaginem [g] naribus eorum digito tentabis, quanto frigidiorem inueneris, tanto plus [h]
2 casurum scias. Si [i] minus frigida fuerit, rarius cadet [l]. Cuius ista curatio est. De cernice eius [m] copiosum sanguinem tolles [n], post quintum diem de temporibus, loco calido tenebrosoque constitues, totum corpus thermanticis confricabis vnguentis, cerebrum quoque eius & auriculas pice liquida cum oleo laurino admixto [o] largius perunges, &
3 mittes intrinsecus, caput etiam acuta [p] vel [q] cerebellari [r] communies, potionem autem catharticam [s] dabis eiusmodi: sileris [t] radicis vncias duas, panacis radicis [u] vnciam vnam, diagridii vnciam vnam, cum [x] cucumeris siluestris vncia. quae omnia bene trita commisces, cum mellis sextario vno decoques, ex quo cochleare plenum in aquae calidae sex-
4 tarium, & olei drachmas [y] tres mittis [z] & per os defundis. Caput quoque eius saepius curabis. Radicem Dianariam [a], id est herbae Artemisiae, in puluerem rediges, & per fistulam naribus insufflabis. Radicem quoque laseris tunsam si naribus defuderis, eadem ratione proderit. Si autem passio perdurauerit, caput eius vres, vt [b] apioso fieri consueuit.

XXXIV. ANIMALIA saepe [a] aquam renoment [b] quam biberant. quae passio e [c] nimia perfrictione [d] descendit, cum stomachus paralysin ex frigore sustinet [e]. Sed hac ratione curantur. Sanguis de ceruice detrahitur, potiones thermanticae † propinantur, vnctionibus calidissimis armi pectusque confricantur [f], purgatur per nares caput, & si necessitas postulauerit, etiam [g] sinapizantur [h].

XXXV. SIDERATITIA iumenta dicuntur, cum venas vacuas percusserit frigus, aut aestus, aut implenerit cruditas aut ieiunia [a] bulimum [b] fecerint. Redditur enim stupidum animal, & titubans ambulat [c]. Quod mollibus cibariis, lenibusque [d] potionibus curari oportebit ita. laseris vnciam vnam, & heminam mulsae succumque ptisanae [e] miscebis. Et si ex frigore causa est, cum vino & oleo tepido [f] dabis. Si [g] ex aestu, cum rosato praebebis. Si ex cruditate, abstinebis a cibo. Si de bulimo, ciceres offeres largiores.

XXXVI.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *nitrioq.* C. f) *sanguinem* C. g) *maximae* *S. M.* h) *tantundem vini* inf. *S.* & C. i) *aliquantum par. admisces* C. l) *suffundes* C. m) *si oleo, aceto, nitro terga eorum freq. confricentur* C. [C XXXIII.] a) *lunatica* C. b) *repente* C. c) *effluunt* C. d) *mortuis* C. e) ita in marg. *F.* & *S.* (*frequenter*) in cont. *F.* & *S. frequenter repente* C. f) *pabulum* C. g) forte inf. *in*: vel cum C. leg. *narium.* h) *periculo propinquius est* *S M.* i) *Si* —— *communies* om *S. M.* l) *si calida fuerit, non cadet* inf. C. m) *ei* C. n) *detrahes* C. o) *mixta perunges* omisso *largius* C. p) *aluto & F. S.* nobiscum C. r) *cera vel lare* C. s) *catharticam* om C. t) *sileris* om. *F. silei radicem* C. u) *radicem* C. x *cum* om. C. y) *vnciam vnam misce* C. z) *mittas* — *defundes* C. a) *deariniam* C. male. b) *appioso* C. [C. XXXIV.] a) *saepe aquam* om. C. b) *renomunt, quae biberint* C. c) *de* C. d) *praefocatione* *S. M.* e) *sustinuit* edd. †) *tragmanticae* *S. M.* f) *confricentur, purgentur cum naribus caput* C. g) *etiam* om. C. h) *sinapizentur* C. [C. XXXV.] a) *ieiuna* edd. b) *ab alimentis fiunt* *S. M.* c) *cum ambulauerit* *S. M.* *ambulabit* C. d) *lenissimisq.* C. e) (*heminam*) inf. *S.* *aliam eminam* inf. C. f) *tepidum* C. g) Hinc om. *S. M*

[C. XXXVI.]

XXXVI. Sol quoque canicularis ardentior [a], animalia percutit in cerebro, quibus de temporibus ſanguis emittitur [b] & ſimili ratione curantur [c]. His autem oſtenditur ſignis, quia deiectum [d] caput portare coguntur.

XXXVII. Crvditas iumentis generat aegritudinem, quae hac ratione dignoſcitur [a]: modo in vnam partem, modo in aliam [b] ambulantes inclinant. Quorum iſta eſt medicina: Sanguis eis de ceruice detrahitur, a potu & cibariis abſtinentur. Si aeſtas eſt, refrigeratorias accipiat [c] potiones, non parum [d] natura compellitur [e].

XXXVIII. Bvlimvm animalia ſuſtinent frequenter ex fame, frequenter [a] ex laſſitudine. Cuius iſta ſunt ſigna. Oculi [b] interius fugiunt, incertus eſt viſus [c], corpus [c] tremit. Qui [d] hac ratione curandus eſt, vt primo omnium defricetur ex vino oleoque tepefacto, tunc [e] panis mundi mollem partem vino infundes, [[f] & cum eodem confricabis.] Si cylon [g] feceris, per cornu digeres [h], & reparabitur. Quod ſi permanſerit bulimus, ſimilae [i] heminas cum ſextario vini infundes [l], & per cornu digeres. Quod ſi [m] iter agens inciderit bulimum, vbi neceſſaria deſunt, terram [n] faucibus infundes, aut offas facies, & per os degeres.

XXXIX Qvodsi ex anhelitu inflationes [a] contigerint, cuius cauſae rationes [b] reddi non poſſunt, puſcam calidam cum ſpongia [c] cerebro eius apponis [d], & pectori [e] in aures eius oleum laurinum mittes, frigidiſſimo loco eum conſtitues, nares quoque titillabis vt frequentius ſternutet. quo facto, ſtatim exhilaratur [f].

XL. Si aeſtuauerit animal & defectionem patietur, braſſicae folia cum apio contundes, & cum vini ſextario permiſcebis & per narem ſiniſtram infundis. Si vero fortius

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XXXVI.] Putem quae hic dicuntur ad praecedens caput de ſideratitiis pertinere. a) *ardentium animalium percutit cerebrum* C. b) *emittetur* C. c) *curatur* C. d) *eiectum* C. [C. XXXVII.] a) *noſcitur* C. *dinoſc. F.* b) *alteram ambulant & inclinant ſe. Equorum* C. c) *accipient* C. d) *etiam* inf. C. e) *compellente F. & S. M.* [C. XXXVIII.] a) *aliquando* C. b) ſic C. & *S. M. Anterius*, om. *oculi* rel. c) ita *S. M. effuſus tremebit* rel. Etiam C. nobiſcum, niſi quod habet *tremeuit.* d) *quae — curanda ſunt in* C. e) ſic C. *& micam panis pulueriſatum vino inf. S. M. Cum mundi mollem F. S.* f) Haec aliena videntur & om. *S. M.* g) *ſi ilion fecerit F* & *S.* plane quidem ἀπροσδιονύσως, arbitror. *Sic liquidum faucibus infundit & curabitur S. M.* Haec ſatis videntur liquida, ſed neſcio an ingenioſi librarii, vel patris familias, qui mallet ponere, quod intelligeret. Corbeiae ita legitur *ſicylon feceris, per cernu degeres.* Puto itaque legendum, *ſi cylon feceris. Cylon* vox eſt, quae perturbando huic loco occaſionem dediſſe videtur. Recurrit ea *3, 66, 4*, vbi editum eſt *quilen*, C. *cylon.* Cum ſuſpicarer in eo loco intelligendum eſſe ius gelatum, confirmauit eam opinionem Platnerus V. C. quem aliquoties laudaui, & contulit cum hoc *cylo*, *zelum piſcium* (*a ζέω* vnde & *zenna*) i. e. *gelatinam* vel *zelatinam* Italorum, *gelée* Gallorum, laudauitque Valisnerii V. C. oſſeruazioni varie *To. III Opp. p. 167.* Mire confirmatus ſum deinde ab interprete Germanico Vegetii, qui l. c. ita reddidit, *daſs es ein Renne, oder eine zahe zuſammenflieſſung werde.* Videbam prioris vocabuli hodie quidem obſoleti, vim adhuc ſupereſſe in verbo coniugato *gerinnen*, quo vtimur in lacte & ſimilibus, cum gelantur. Sed tulit ſuppetias Vocabularius Germanico-Latinus, primus ſui generis, ſi praefationi credimus, qui penes me eſt Argentorati *1515*, *4.* editus. Hic enim diſerte, *Renn coaguium dicitur lactis contractio.* Hic igitur *ſi cylon feceris* ſignificat, cum coquendo panis molli cum vino iuſculum craſſiuſculum, quod tamen facile adhuc fluat, effeceris &c. h) *degeres, repar.* C. i) *ſileris S. M.* l) *fundes, & per cornum deg.* C. vltimum inciſum om. *S. M.* m) ſic C. niſi quod pro *iter* excerptum eſt *ita. quod iter agerit inciderit bulimus F.* & *S.* niſi quod hic *egerit. Quod ſi iter agenti inciderit*, vel *ſi iter egerit & inciderit bulimus* coni. Morg. *IV, 39.* n) *terram* om. C. [C XXXIX.] a) *inflatio contigerit* C. b) *ratio—poteſt* C. c) *ſpongiis* C. d) *appenet* C. e) *& in aures oleum* C. f) *curabitur S. M. exhilarabitur* C.

fortius aestuauerit, petroselini [a], daucii, silis [b] Gallici, abrotani, spicae [c] nardi, schinuanthus [d] aequis ponderibus tunduntur, & cum aqua mulsa data, aestum releuant. Quod si his ita membra defecerint vt concidant, quibusdam placet abstineri eos a potu, & sitientes in aqua frigida vna hora stare, & continuo reparari [e]. Alii dixerunt hordeaceam farinam cum vino per cornu [f] faucibus infundi. Plerique experti sunt triticeam farinam cum aqua frigida datam continuo profuisse. Vel certe tria oua cruda cum pulegio [g] & pusca [h], oleoque permixto, faucibus infundunt [i].

XLI. Paralysin ad similitudinem hominum iumenta patiuntur, quae his ostenditur signis: Ambulabit prauus [a] in latere ad similitudinem cancri, ceruicem incuruabit, vt solent habere quibus fractae sunt, rectos pedes mittere [b] non potest [c]. si [d] coegeris, parietibus se illidunt, cibum & potum non recusant. Hordeum autem ipsius vdum [e] semper apparet. Hac ratione [f] curabitur. Sanguis ei de temporibus [g] parte contraria, non qua contractus [h] est, tollitur. vnctionibus thermanticis [i] perfricatur, ceruicesque [l] eius constringuntur vsque eo, vt cratellis [m] ex ligno [n] appositis constricta [o] ceruice prauitas dirigatur. Loco autem calido stabulatur sicut roborosus. cui ipsae [p] potiones dantur. Si [q] parum in [r] totum ista medelarum adiumenta profecerint, ceruices eorum [s] vruntur, non qua contractus est, sed ex parte contraria de cautere accipit [t] palmas ab armo vsque ad ceruicem [u] auriculae, & in tempore vritur ad mensuram semissis. In alia autem parte temporis quasi stellam [x] paruam cauterio facies, & in parte renum vsque ad mediam spinam virgulas [y] dabis solenniter, & curasti.

XLII. Iumenta nimio saltu, vel cursu aut ruina, cum aliquid [a] ruperint, vulsant. quorum ista sunt signa: Stranguriam patientur, exscreabunt etiam purulentum, & quoties volutata fuerint, non reuoluuntur, nec se excutiunt. Si recens ruptura fuerit, sanguinem magis exscreabit [b] quam pus. Quae curantur glutinosis & lenibus [c] cibis. Talem etiam accipiunt frequentissime potionem. Thuris masculi vnciam vnam, opii vnciam vnam, heliotropii vnciam, quod intybum [d] agrestem vocamus, rutae vnciam vnam, quae omnia diligenter trita cum vino austero † quatuor mensuras adiicies [e], & [f] per dies singulos [g] dabis ad cornu [h], donec quae intus rupta sunt glutinentur.

XLIII. Sed [a] animal nonnunquam inuadit insania, vt praesepium frangat, seseque morsu laceret, impetus [b] etiam in homines faciat [c], auribus micat, oculis erit [d] atten-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XL.] a) *armmi* inf. C. *sementa* post *daucii* inf. S. b) *fillis S. sileris S. M. similis F. M.* c) *spicae nardi* om. C. d) *sinoantis F. S. alisci noanthus* C. quae mirifice confirmant coniecturam nostram, quam ideo recipere ausi sumus. Literae *ali.* sunt nota variae lectionis, cui adhaesit prima syllaba vocis iam restitutae. Vid. Ind. sub *sinoantis.* it. *squinuanthos.* e) *reparantur* C. f) *cornum* C. g) *puleio* C. h) pro *posca.* i) *infuderunt* C. [C. XLI.] a) (*pronus*) *F. & S. prauus F. M. prauus vel curuum S M.* b) *mittere* om. *F.* (*mictere*) *S.* c) *ponent* edd. *potest* C. d) sic C. & *S. M. sic aegris* al. e) *sudum* C. *solidum S. M.* f) *obseruatione sanabitur* C. g) *temporis* C. h) *patitur S. M.* i) *thermaticis* C. *tragmanticis S. M.* l) *ceruixque eius assidue corrigitur* C. m) *cretellis F. crit.* C. n) *lignis impositis F. S. ligno apposito S. M.* nobiscum C. o) *contracta ceruicis prauitas corrigatur* C. *S. M.* p) *eaedem S. M.* q) reliqua om. *S. M.* r) *tot medullarum S. M.* s) *eius curantur* C. t) *accipe pulpam* C. quin *palmulae* vocantur *Veg. 1, 28, 4* vt *lineae.* Cognata, credo, est *vestis palmata.* u) *verticem* C. Sed *ceruix auriculae* videtur, vbi ea adnata est capiti. x) *stillam paruulam* C. y) *virgulam* C. [C. XLII.] *Conf. Veg. 3, 61, 3.* a) *intrinsecus* C. b) *excreabunt* C. c) *lenibus F.* d) *intubum* C. †) *austeri* C. quod non contemserim. *Quae omnia diligenter trita cum vino,* (intellige *vbi fuerint.* vid. Ind. Voc. *Accusatiuus absol.*) *austeri* (*vini* int.) *quatuor mensuras adiicies.* e) *Atticas S. M.* f) *&* om. C. g) *&* inf. C. h) *cornum* C. [C. XLIII.] a) *Sed* om. C. b) *impetum* C. c) *facit vt fera* C. (*vt fera*) etiam inf. *S.* d) *erit* om. *F.* habet etiam C.

e) &

attentis & ſplendidis, & [e] ex ore egerit ſpumam, quem caute ne medentem laedat, dili-
genterque conſtringito. Sanguinem ei de ceruice & de cruribus traluito, rurſumque in
tenebris contineto, donec appetat cibum. Cum coeperit ad patientiam reuocari, ſuccum 2
cicutae vno [f] acetabulo, & aquae vnam heminam admiſces, & per os defundis [g]. Poſt
rutam conterito, & ſupra cerebrum ponito, caputque lanata pelle conſtringito & [h] cura-
to, & cum profecerit, calide ſtabuletur. Talis quoque potio equis ſubuenit rabioſis.
Baccas lauri nouem, & allii [i] purgati grana [l] viginti & vnum, diligenter [m] conteres, &
cum vino veteri candido per narem ſiniſtram iniicies.

XLIV. Si animalia dum ſudant hordeum comederint [a], vel ipſum hordeum
nouum fuerit, quia vehementius calet [b], vel copioſius quam oportet otioſa paſcuntur,
absque dubio indigeſtio, & pletura [c] comitabitur. Quae paſſio his agnoſcitur ſignis.
Sudabit, ligati [d] erunt armi, ambulabit incertum [e]. Sanguinem [f] ei de ceruice detra-
hes, aceto oleoque permixtis [g] totum corpus diligentiſſime confricabis [h], leuibus [i] am-
bulationibus exercendum [l] eſt, & ab hordeo penitus abſtinendum. Cui eiusmodi ſub- 2
uenit potio: braſſicae folia contundis, ſuccumque exprimis, & [m] myrrhae puluerem,
& [m] parum liquaminis, & vinum vetus optimum miſces, quod per triduum per [n] os
defundes, ita digeſtio & ſanitas conſequetur. Aliquanti [o] praecantatione [p] tentant affer-
re remedia, quae vanitas ab aniculis ſolis diligenda eſt, cum animalia ſicut homines non
inanibus verbis, ſed certa medendi arte curentur.

XLV. Pulmones [a] vt integri praeſtant ſubſtantiam [b] vitae, ita vitiati peri-
culum afferunt mortis, quorum dolor manifeſtis declaratur indiciis. ſtertet, tuſſiet gra-
uiter, & exſcreabit purulentum. Si aegritudo longior fuerit, de prioribus [c] claudicat [d]
pedibus, grauem foetorem naribus expellit, difficile ſe collocat, ſed [e] febriens praeſepio
incumbit. corruptum aſſellabit [f]. Aliquando in corpore ipſius [g] ſimilia furunculis tu- 2
bercula naſcuntur. Quorum [h] aegritudo difficilis eſt [i], ſed hac potione [l] curanda [m]:
thuris maſculi vncias tres [n], hyſſopi [o] vncias duas, folii [p] vnciam vnam, mannae croci
vnciam vnam, myrrhae vncias duas diligenter tundis & cribras, ex quo puluere vnum
cochlear [q] cum tribus ouis & aqua [r] temperabis, & diffundis [s] per os. Si cibum non
appetit, pro [t] aqua lac caprinum miſcebis, & addito mellis cochleario propinabis. Suc- 3
cum quoque ptiſanae cum oleo roſaceo, & puluerem [u] ſuperius compreheuſum cum ouis
per os dabis ad cornu [x]. Offas quoque ex duobus ſextariis farinae triticeae, & vno ſex-
tario erui pollinis facies, quibus admiſcebis ex ſupra ſcripto puluere quinque cochlearia [y].
Sed ſepteuas offulas [z] diebus ſingulis digeras, quas quotidie ad ſubſtantiam dabis, donec
cibos

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) & om. C. f) *vnum acetabulum* C. g) *defundes* C. h) *curaturos* (f. *curaturus*) *vt calide ſtabulis* C. i) *alei* edd. l) *grana* om. C. quid igitur ſumi iubet Vegetius, ſemen an ſpicas? m) *diligentiſſime* C. [C XLIV.] a) *comederint —— hord.* om. C. b) forte *calens.* c) pro *plethora.* d) *inligati ſunt* C. *in loco vbi ſunt S. M.* e) *incertus* C. f) *ſanguis —— detrahetur* C. g) *permixto* C. h) *confricetur* C. i) *leuibus — abſtin.* om *S. M.* l) *exercendus — abſtinendus* C. m) & om C. n) *per os* om. C. o) Hinc om. *S. M.* p) *praecantionem — mediam* C. forte *praecantationum — remedia.* [C. XLV.] a) *Pulmone* omnes. b) *ſuffragia S. M.* c) *poſterioribus S. M.* d) *claudicabit* C. e) *ſed — naſcuntur* om. *S. M.* f) *adſellabitur* C. g) *ipſius* om. C. h) *Quae aegritudo difficilis hac & curator S. M.* i) *eſt* om. C. l) *ratione* C. m) *eſt* inf. C. n) *duas S. M. vnc. 1.* C. o) *hyſſopi v. 2. folii v. 1.* om. C. p) *trifolii magni* (f. *mannae*) *croci ana vnciam vnam S. M.* q) *cocleare* C. r) *aquam* C. s) *defundis* C. t) Hinc om. *S. M.* u) *puluere —— comprehenſo, vel* C. x) *cornum* C. y) *Ex lacte etiam cuiuscunq pecoris eam conſperges. ſalutare eſt, ſi ſept.* C. z) *offas* C.

 a) *vel*

4 cibos tentet appetere. Cui omnem escam propter fastidium viridem oportet offerri, &
contrario lenticulam cum [a] tritico vel hordeo torrefacto, cum palea dabis, vt quidquid
ex diuersitate ciborum voluerit [b] eligat. Lac tamen recens cotidie ei conuenit dare [c].
Deambulet primum, vbi coeperit conualescere ad exercitium reuocandum [d] est. Lac si
defuerit, aquam, in qua eruum prius lotum die ac nocte permanserit, dabis in [e] potu.
5 In causa [f] pulmonum de ceruice vel de palato his sanguis aufertur, quibus nec fastidium
euenit, sed [g] fortiora sunt corpora. Cineres quoque vlmi loti & infusi [h] aqua cum vi-
no veteri optimo odorato heminas singulas misces [i] & dabis. Quodsi vehementius vexa-
tum [l] aegritudine, transiuit in morbum: Radicis [m] lentisci drachmam, thuris vncias
duas, myrrhae drachmam, succari semiunciam, contere diligenter, & cum vino suf-
6 funde. Sunt & ista remedia. Vua alba in os [n] equi frequenter exprimatur, semen ra-
dicis datur in vino, amygdalae frixae cum aqua offeruntur. Sed est alia efficacior po-
tio: Cardamomi [o] vncias duas, casstae [p] vnciam, storacis vnciam vnam, quae omnia [q]
si validior & sine febre erit [r] cum vino; si febriens, cum succo ptisanae per os dabis.

XLVI. Orthopnoicum [a] iumentum his agnoscitur signis: [b] etiam si
trahatur, ambulare detractat, anhelat grauiter, frequenter suspirat, ronchos [c] ducit,
2 ilia suspendit, dum manducat tussit. Ex [d] quo vitio difficile liberabitur [e], licet in lon-
gum protrahat vitam. Pulmo enim eorum contrahendo se comburit [f], vnde & macies
3 cum morte insequi consueuit. In recenti tamen hanc curam festinanter adhibebis. San-
guinem de pectore detrahes, & mero oleoque permixtum atque calefactum perunges.
Lixiuium [g] quoque cineris diligentissime cretum, cum oleo optimo temperabis, & per
nares diebus quinque continuis eidem digeres [h]. Potionem quoque dabis postmodum:
Sinapis Alexandrini frixi, & [i] sulphuris viui, & [i] myrrhae, cardamomi species aequis
4 ponderibus contundis [l] & cernis, & cum melle optimo [m] decoquis. Ex quo medica-
mento ad magnitudinem nucis cum [n] vino nigro calido dilues, & quotidie per os potio-
nabis. Alii [o] vero myrrhae vncias duas, sulphuris [p] vnciam vnam, nitri semiunciam,
picis liquidae pusillum, deterunt, additoque melle & vino vetere odorato, candido, per
5 nares saepius infundunt. Curabis autem ne algeat, temperabis exercitationibus vt sudet:
& non solum in potione, sed etiam in foeno nitrum cum melicrato [q] aspersum [r] semper
accipiat.

XLVII. Opisthotonici [a] quoque similis passio declaratur [b]. Ortho-
tonicus [c] qui totus est rigidus, opisthotonicus [a] cui in posterioribus partibus morbus in-
federit. Cuius ista sunt signa. Aures [d] rigidas [e] habebit, collum extensum, oculos mi-
nores, tensa pellis in facie, labia grauia, vt oscitare & [f] aperire vix possit, cibum po-
tum-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

a) *vel triticum, vel hordeum torref* C. b) *voluerit* om. C. c) *dari* C. d) *reuocandus* C. e) *ei bibere* C. f) *cuius a* C. g) *&* C. h) *in* inf. C. i) *miscebis* C. l) *vexabitur aegritudo & transierit* C. m) *radicem* C. n) *ore* C. o) (*costi, iringii* (pro *eryngii*) *radicis casiae ana*) inf. *S. costi vnc. 2, cinnamomi vnc. 1, eryngii radicis vnc. 2, storaris semen* (f. *semc.* h. e. *semunc.*) C. p) *cinnamomi S. M.* q) *cunsa, si frequenter suspirat* C. r) *fuerit* C. [C. XLVI.] a) *Orthobistophicum F. Orthotonicum* C. nobisc. S. b) *vt — detrectet* C. c) *runchos* edd. *truncos ducit*, al. *trunculos duc.* C. d) *Ex — consueuit* om. *S. M.* e) *liberatur* C. f) *conuoree* C. neutrum verum puto. g) *Lixiuum quoq. dil. eritum, &* C. *ol. opti. temperatum per nares* &c. C. h) *immittes S. M.* i) *&* om. C. l) *contundes — cernes — decoques* C. m) *Attico F. M. S. M.* n) *in* C. o) Hinc om. *S. M.* p) *sulferis vini* (pro *viui*). q) sic *C. mellicr.* edd. r) *sum C.* [C. XLVII.] a) *Epistotoni F.* b) *indicatur F.* c) *est* inf. *C.* d) *renes rigidos C.* e) *frigidas F. M. S. M.* f) (*os*) inf. *S. aut os* inf. C.

g) *dis-*

tumque fastidiet, cauda rigida, gressus incertus, membra distensa [g], difficile progredi-
tur, & frequenter in posteriorem partem concidit [h], vnde opisthotonicus [i] nominatur.
Quod genus passionis hieme curare difficile est, aestate autem si diligentior fueris [l] obti- 2
nebis. Quae passio per aestatem his nascitur causis, si iumentum ardentissimo fuerit so-
le percussum, vel si in itinere [m] priore claudicans pede, coactum fuerit ambulare vel cur-
rere, & vehementius sudauerit, ex [n] dolore, vel si armum laeserit, vel supra ipsum ia-
cuerit vt armus indormiat. Hieme autem cum de itinere vel de exercitatione venerit, & 3
cum sudore steterit sub diuo [o] in frigore, aut in loco (recenti [p]) vel humecto aut [q] mar-
morato, aut [r] tessellato, vel si frigore maxillae obdormierint, tunc ista aegritudo con-
trahitur. Cui hac ratione tentabis succurrere. Adipis porcinae veteris libras duas, resi- 4
nae terbentinae [s] semilibram, piperis triti drachmam, cerae libram, olei veteris sextari-
os [t] duos pariter decoques, & calidissime totum animal perunges. Multi eruum deco- 5
quunt, calentemque aquam capiti ipsius languentis imponunt [u]. Alii in stercore ipso-
rum calido obruunt aegrotantes [x], vt languor [y] exsudet. Plerique colligata [z] iumenta
commodum credunt arenis sole feruentibus operire. Haec quoque potio traditur saluta- 8
ris. Piperis triti grana viginti [a], cedri [b] pondus denarii [c], nitri vnciam [d] vnam, mix-
turae [e] laseris Cyrenaici [f] globulum ad magnitudinem fabae, trita [g] atque permixta, ad-
dita liquaminis [h] floris hemina, & vini veteris [summi [i]] sextario [l] bis in die per os di- 9
geres [m]. Expertum dicitur, sanguinem bubulinum calidum & fumantem, sed moderate
per cornu [n] faucibus infundis [o]. Quod [p] si forte defuerit, thuris cribrati & salis tri-
ti ternas [q] vncias cum vino optimo prodesse dixerunt. Calidis medicamentis animal ex-
pedit dum sanctur perungi [r]. Adipis quoque porcinae recentis coctae [s] quantum existi- 10
maueris, cum oleo optimo, & vino summo & melle commisces, & ad carbones [sem-
per [t]] decoques, ac per nares infundes. Malagma quoque de calidis speciebus in car-
bonibus cum oleo cyprino vel communi, sed veteri, soluitur [u], & perungitur. Post 11
curam operitur sagis, & in sole calido exercetur a sessore, trepidans [x] dum sudet. Post
sabanis validioribus abstergetur, & [y] denuo vnctum operitur, pice quoque liquida ad-
mixto [z] oleo perungendum, non tamen nimia pix sit, ne corium laedat. Nonnulli iam [a] 12
validioribus de ceruice sanguinem detrahunt. Plerique in balneum ducunt, calidissimis
potionibus curant, id est, lasare [b] & [c] cymino, aniso, oleo, baccis lauri, ex quibus
quo-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

g) *distenta C.* h) *recidit C.* i) *epistotonus* edd. l) *fuerit cura C.* m) *ex* inf. C. n) *& ex sudore vel armum* edd o) *dio C.* p) *recenti vel* om. C. *non tamen* eiiciendum puto. Potest enim significare locum a recenti aedificatione humidum & frigidum. q) *in* inf. C. r) *vel in C.* s) pro *terebinth.* t) *lib 2 C.* u) *infundunt C.* x) *aegrotantem C.* y) *languorem C.* z) sic C. *colligatis ium. — renes sole feruenti bene cooperiri* edd. a) *x C. decem S. M.* b) *cedrie C.* forte *cedriae.* c) *scrip. 111. C.* d) *cotulam vnam S. M.* *olcen vnam* C. h.e. ὁλκὴν, quam drachmae etiam synonymum esse, ex Galeno probat Gorraeus h.v. e) *mixta laxaris C.* f) sic *S M.* quod praetuli, cum *tyrrhenici*, quod habent alii, nullam praeterea mentionem inueniam. g) *tritam atq. mixtam C.* h) *olei flori sem. C.* h.e. *floris emina.* Solet enim adspirationem omittere in hac voce Corbiensis librarius, vt modo in *olce*. *Olei* glossa est *liquaminis*, credo; quam bene, non disputo. *flos* est hic summum, quod innatat *&c.* *Olei flos* explicatur in Ind. i) *summi* om. *S. M.* & potest esse glossa *floris.* sed *vinum summum* etiam est *s. sq.* l) sic *S. sextarium F. sext. 1 C.* m) *digerunt C.* n) *cornum C.* o) *infundere C.* p) Hine ad *s. 12* om. *S M.* q) *ter sulcis scrip. VIII C.* in *sulcis* latere *olces*, *holces*, ὁλκῆς nomen, suspicor. r) *vngueri C.* sic *perunguebis 3, 54, 2* no. *g.* s) *colatae C.* t) *semper* om. C u) *abluitur* edd. x) *& repedens* edd. *trepidare* est ille cursus, a quo dicuntur *trepidiarii equi.* vid. Ind. y) *& — operitur* om. C. z) *admixta pentiolio perunguetur & exercetur.* *Non C.* a) *dicunt sic curari S. M.* b) *laxare C.* c) *&* om. C.

d) Hine

13 quotidie aliquid cum vino miniſtrant. Vnctionibus quoque iſtis vtuntur. Cerae libram,
reſinae vncias quatuor, opopanacis [d] vncias duas, medullae ceruinae vncias tres, olei
ſtoracini vncias tres, olei laurini vncias quatuor, quae omnia decoquunt, & in ſole aut
14 in loco calido perungunt. Alia quoque vnguenti compoſitio talis eſt: Baccarum [e] lau-
ri ſextarium vnum, cymini ſextarios [f] duos, ſulphuris viui vncias tres, reſinae vnciam
vnam, galbani vncias tres, olei ſextarios duos, quae omnia decoques & vteris.

XLVIII. Lethargici quoque iumenti iſta ſunt ſigna. Iacebit ſemper
& dormiet, neque cibum appetit [a] neque potum, cum excitatum [b] fuerit continuo aggraua-
tur [c], & ſe proiicit, & maceſcit [d], & quamcunque ei dederis potionem tanquam dor-
2 miens [e] vix ſuſcipit. quod [f] hac ratione curabis. Subſternito in ſtabulo vbi ſtat [g] vt bi-
bat ibi [h]. cui caput fomentabis ex calida [i] pulegio decocta, poſtmodum perunges oleo
cum adarce [l] trito, ita vt caput eius & aures infundas, ea [m] vſurus potione: camomil-
lam [n] Illyricam, (idem [o] nos trace) & herbam Artemiſiam in aqua decoquis, ex qua
3 quotidie ei binas cotylas propinabis. Cui & pedes priores frequenter fomentabis cali-
da. Solet enim haec paſſio adſtrictius [p] ad rectum pedem contingere. Eſt quidem pe-
riculoſa paſſio [q] atque curatio. cuius iſta ſunt ſigna. Oculi eius lacrymabunt [r] quaſi lip-
piant, in praeſepio [s] dormitans incumbit, a poſterioribus ambulans nutat, & totum [t]
4 grauatur. Cui ſanguinem detrahes de pede priori dextro, & de femore ſiniſtro ex quo
cum perunges. Herbam Artemiſiam contundes [u], & cribratam [x] dabis cum lixiuii ſex-
tario, & olei cyathis duobus, per triduum. quarta die intermittes. Quod ſi cibaria non
5 appetit, eruum [y] mollitum ex aqua tepida [comedat [z], & aquam] bibat. Si minus
profecerit, lini ſemen cum aqua in olla decoques, & heminas ſingulas per dies ſingulos
dabis ad [a] cornu, addito melle quantum [b] ſufficiat. quae potio etiam febricitantibus
6 prodeſt. Lethargicum animal frequenti exercitatione [c] prohibendum conſtat a ſomno.
Aſſidua quoque iniungenda eſt deambulatio [d] ſi anteriores pedes eius miſeris in fomen-
tum. Nam furfures ſale & aceto permiſces, & calentes vngulis imponis [e]. farinam quo-
7 que triticeam cum tritis ſalibus & puſcae ſextario vno, faucibus infundes, herbam Arte-
miſiam tunſam cum oleo & modico lixiuio dabis ad cornu [f], abſtinebis ab hordeo, [g] fa-
bae ſolidae ſextarium porrigis vt vigilet, donec duriores [h] edomet cibos. De ceruice [i]
8 ſanguinem ei [l] detrahes. Depletum [m] hac ratione [n] curabis: Afronitri [o] vncias tres,
gallae [p] Syriaticae vncias duas, ſpicae nardi vncias duas, radicis capparis vncias duas, tun-
ſa & cribrata permiſces [q], & terna cochlearia in [r] ſextario aquae tepidae dabis in potu [s].
Nunquam frigidam, nec nimium calidam [t], ſed tepidam [u], ad bibendum ſemper acci-
piat. Aſſidue flagello excitandum [x] aut voce, vt vitium timore deponat.

XLIX.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE

d) Hinc ad *olei laur.* om. *S. M.* e) *bacas lauri C.* f) Hinc ad *galbani* om. *C.* [C. XLVIII.] a) *appetet* &c. *C.* b) *exercitatum C.* c) *grauatur C.* d) *inhorreſcit S. M.* e) *dormitans C.* f) *quem F.* g) *ſtratum cubet S. M.* h) *ibi* om. *C.* i) *cum puleio C.* (*cum*) inſ. etiam *S.* l) *cum arcitrito C. adarte F.* m) *hanc vſ. potionem C.* n) ſic pro *chamaemelum. camomillon Illyricon C.* o) om. *C. item noſtrate* coni. Morgag. *IV*, *40.* p) *ſtrictura pedum C.* q) *paſſio atq.* om. *C.* r) *lacrymabuntur C.* s) *praeſepe incumbit, dormit C.* t) *totus C.* u) *contunſam C.* x) *i. e. ſemunc.* inſ. *C.* y) ſic *F. M. S. M.* & *C*, niſi quod *mellitum* legunt. (*bolum ex melle*) *&* *F. S.* z) incluſa om. *C.* recte. a) *ad cornu* om. *C.* b) *quod ſufficit C.* c) *excitatione C.* d) *ambulatio, ſi ante omnes pedes miſerit iumentum C.* e) *adpones C.* f) *cornum C.* g) *&* inſ. *C.* h) *duriori edomatur cibo C.* i) *quoque* inſ. *C.* l) *ei* om. *C.* m) *repl. S. M.* male. n) *potione C.* o) *Acori Pontici C. Triti Pontici vn. 4. S. M.* p) *calami Syriaci S. M. cal. Syriatici vnc. III C. gallae Syriacae Samb.* q) *miſcebis C.* r) *cum C.* s) *potum C.* t) *calidum, ſed tepidum.* u) *parum* inſ. *C.* (*& puram*) inſ. *S. M.* x) *excitandus C.*

[C. XLIX.]

XLIX. Si quod iumentum morbum regium[a] habuerit, his agnoſcitur[b] ſignis. vtrique oculi virides ſunt[c], &[d] ceruicem inclinatam habebit in[e] dextra parte, &[f] pede [dextro[g] etiam] ſiniſtro videbitur claudicare. Cuius curatio eſt iſta. Loco tenebroſo[h], vbi lumen videre non poſſit, clauditur[i], & operitur ſagis ita, ne[l] oculi eius aperiantur in die, oleo & vino tepido vngetur[m] atque fricabitur. Lapides[n] molares 2 non minus pondera quinque in ignem imponuntur, animalis caput copulatur ad pedes, cum bene canduerint, ſub eius naribus apponuntur[o], perfuſi oleo ſuffumigatur[p] os, nares, & oculi, vt morbi virus exſudet[q]. quod per ſeptem dies continue eſt faciendum. Tali etiam ratione ſuccurrimus[r]. ſanguine caprino & lacte ouillo, anagallico[s], coſto, oleoque pariter admixto potio conficitur[t], quae per dies duodecim datur.

L. Sed interdum biles[a], quae cholerae[b] appellantur vulgo, ſolent iumenta vexare. quae paſſio his declaratur indiciis: commouetur ac volutatur vt ſtrophoſus[c]. Sanguinem[d] de ceruice emittis, daturus eiusmodi continuo potionem: herbae trixaginis[e] nigrae vnciam[f] ſemis, mannae ſuccari[g] vnciam vnam, nitri vncias duas, altei[h] vncias duas, vini optimi ſextarium vnum, conteres[i], ex aqua mulſa heminam vnam per ſiniſtram narem infundes[l].

LI. Qvod ſi aridam bilem habuerit, myrtum agreſtem cum vino contritam per narem dextram defundes, pro hordeo far triticeum dabis. Potionem ipſam temperabis ex aqua.

LII. Coli paſſio grauiſſimos cruciatus iumentis conſueuit inferre, ita vt cardiaci aut ſtrophoſi eſſe credantur; ſed his agnoſcitur ſignis. Cum ſtat[a] repente concidit[b], vt arreptum[c] putes, ſi ſatis[d] ſuſpenſum fuerit, dolor ſubſequitur, & iacet nonnunquam: cum frigidam aquam acceperit[e] tremit, ſudat, anhelat. Cui hac ratione 2 ſuccurritur. Aniſi[f] Pontici vnciam vnam, petroſelini vnciam vnam, foeniculi ſeminis vnciam, piperis nigri vncias duas, marrubii vnciam vnam, abrotani vnciam vnam, anethi vncias[g] tres, Leuiſtici[h] Ɔ 4, centaureae[i] minoris & maioris vncias duas, cametris[l] ſemiunciam, eupatoris[m] Ɔ quatuor, gingiberis vnciam ſemis, pulegii[n] ſemiunciam, rutae[o] vnciam, apii vnciam ſemis, pariter contundes & cernes. tunc mellis optimi pondera duo cocta & deſpumata cum omnibus miſces, ex quo medicamento ad magnitudinem nucis auellanae cum aquae tepidae ſextario dilues, & per os infundes. certiſſima medicina

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XLIX.] a) *i. e. auriginem* inſ. *in lemmate C.* b) *agnoſcetur C.* c) *ſiunt C.* d) *&* om. *C.* e) *in* om. *F.* forte legendum *in dexteram partem.* Certe inciſum poſt habebit iure ſublatum puto. Alioquin enim ſuperfluum eſt dicere *in dextero pede claudicare;* contradictorium, *in ſiniſtro.* f) *de C.* g) incluſa om. *C. & S. M.* recte. h) *tenebricoſo C.* i) *claudetur & operietur C.* l) *vt nec oculi eius appareant C.* m) *vnguito atq. defricabitur C.* n) *lapidis molaris non minus pondus C.* *Lapides—faciendum* om. *S. M.* o) *&* inſ. *C.* p) *ſuffumigant—oculos C.* q) *exſudent C.* r) *ſuccurretur C.* s) *ſil Gallicum C.* t) *conficietur—dabitur C.* [C. L.] a) *bilis quae cholera appellatur C.* *de bili, quae colera app. S. M.* b) *colerae F. S.* c) *ſtropho. cui S. M.* d) *ei* inſ. *C.* e) *traxag. C.* idem om. *nigrae vnc. ſemis.* f) *vncias ſex S. M.* g) *croci C.* h) *alt. vnc. 2* om. *C.* forte *altheae*, cuius vires huic *rei* idoneas docent Medici. i) *& ex ea aqua C.* l) *defundes C.* [C. LII.] a) *ſtatim C.* b) *ita* inſ. *C.* c) interpretatur, credo, *ἐπίληπτον.* concidunt enim epileptici, & morbus ipſorum eſt caducus. d) *cadens S. M.* e) *acceperint, tremunt &c. C.* f) *Araſi C.* g) *ſcrip. 3 C. vncia ſemis S. M.* h) *lebiſtici C. libiſt. F. & S.* vſi ſumus libertate non magna. i) *Centaureae ſem caneturi ſemuc ſilporeum ſepum IIII pulegii Campani vnc. I, gingiber ſemunc. pariter contundes C. ſilporeum ſepum* qui poteſt capere, capiat. l) *camedrii S. M.* ſine dubio legendum, *chamaedrys* vid. *3, 55, 7* no. *g.* m) *pro eupatorii. ſiluii vncias quatuor S. M.* ſ. *Silphii.* n) *pul caprini vnciam S. M.* o) *rutae, apii ſeminis, ana vnc. vnam S. M.*

p) ſic

3 dicina eſt. Quod ſi dolor perſeuerauerit, foeniculi ſeminis cochlearia quinque bene tri-
ta cum vino ſincero ſed cibario, ſext. I [p] dabis. Praeterea piperis [q] aliquantulum [r], &
pelliculam [s] de ventre pulli ſiccatam in furno & tritam cum vino dabis.

LIII. Vomicae plerunque animalibus naſcuntur intrinſecus. Cuius paſ-
ſionis ſigna ſunt iſta. cum accubuerit, difficile ſurgit [a], os ei grauiter olebit, incumbet
in eo loco a quo vexabitur [b], tuſſiet, & purulentum exſcreabit interdum [c]. Turis vn-
cias [d] duas, ariſtolochiae vncias [e] duas in vno [f] cum vino tepefacto per nares degeres.
Item ſulphuris viui vncias [g] duas, ariſtolochiae vnciam ſemis, ſimiliter dabis. Cibo au-
tem maxime ſuſtentandum [h] eſt, vt habeat corporis [i] nutrimentum. Et [l] cum ruperit
vomicam, cauteriis circa pectus aduris [m], vt facilius prouocatus humor emanet.

LIV. Passio, quam Graeci ecedermiam [a] vocant, Latini coriaginem appel-
lant. cuius iſta ſunt ſigna. Maceſcet, & ſine febre non erit, corium illius adhaerebit [b]
coſtis, ſpina fit durior, in dorſo eius nonnunquam ſurunculi exire conſueuerunt: ma-
2 gis etiam quam adſueuerat [c] appetit cibos. Cuius iſta curatio eſt. Thymum [d] & ſales
cum vino rubro conteris, & tubera, ſi qua in eo [e] ſunt, confricas. Parabis etiam aliam
vnctionem: picem, ceram, reſinam cauealem [f], & thuris pollinem ex oleo veteri tem-
perabis ac decoques, totum [g] animal confricando diutiſſime perunges. Sed parum eſt
vnctione [h] corio mederi, niſi potionibus & intrinſeca curentur. Piperis albi triginta
grana, myrrhae ſemiunciam [i], vini odorati veteris cotylam, olei viridis cyathum vnum
3 admiſcebis & per os digeres. Item [l] faſciculos [m] rutae viridis atque purgatae & [n] opo-
panacis vnciam [o] vnam in cotylam vini & olei viridis cyathum admiſces [p], & dabis in po-
tu [q]. Quod vitium ex perfrictionis iniuria, aut ex coactione [r] alicuius neceſſitatis deſcen-
dit. Aliquanti ſuis non vetulae ſed nouellae ſanguinem vino permixto [s] ad cornu [t] fau-
4 cibus degerunt, ignorantes, ſi plus ſanguinis fuerit, continuo animal interire [u]. Can-
tius eſt hac magis potione curare. Cepas germanas, & ſemen rutae pariter admiſces,
& deteres, ex quo vncias tres, cum vini cotyla per dies ſingulos dabis, vſurus curatio-
nibus quae conueniunt roboroſis.

LV. Syntexin [a] animalia patiuntur & [b] homines. quae valitudo [c] his
declaratur indiciis. cotidie tenuantur [d], & macie oſſa eminent, multum manducantia
eſuriunt ſemper, quidquid inuenerint, tentant fame cogente corrodere, durum ſtercus
2 emittunt, trahunt longam ac miſerabilem vitam, vt nec ſurgere valeant. ſed iacentia [e],
fati-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

p) ſic *C.* *ſextarium F. S.* q) ſic *F. M. S. M.* & *C.* *panis* al. r) *aliquantum C.* s) *pellicula* &c. edd. [C. LIII.] a) *ſurget C.* b) *vexatur C.* c) (*tui haec da*) inſ. *S.* d) *drac. C.* e) *vnciam ſemis puluerisa, tibo maxime ſuſtenta, vt nutriatur. Et cum ruperit S. M.* f) *vnum tontundet, cum C.* g) *drag. C.* h) *ſuſtentandus C.* i) *corpori C.* l) *Et* om. *C.* m) *adures C.* [C. LIV.] a) *epidermian dicunt C.* Eſt ſine dubio *Gr.* ἐχεδερμία licet ignota Lexicis. Quod *sardiacam* habet *S. M.* inde forte eſt, quia cor laborare credit vulgus in hoc morbo. vnde & Germanis vocatur *das Hertzgeſpan.* b) *haerebit ad coſtas C.* c) *ſolebat C.* d) *Temum cum vino faliſco rubro conteres C.* e) *eius ſunt corpore C.* f) Sic conieceramus, & confirmauit *C.* *cabialem* edd. *titulam S. M.* voluit, credo, *piculam.* g) *totumq. animal confricatum diut. perunguebis C.* Ita *vngueri* 3, 47, 9. no. r. h) *vnctionem C.* i) *ſextutiae i. e. drag. XII.* credo *ſextuntiam* h. e. *ſeſquiunciam.* l) Hinc om. *S. M* m) *faſticulum C.* n) & om. *F. S.* o) pro *vnciam vnam in*, modo & *F. S.* p) *decoques C.* q) *potum C.* r) *coactionis* al. *neceſſitate C.* s) *mixto C.* t) *cornum C.* u) *ſolet* inſ. *C.* male. [C. LV.] a) Ita reſtitui. Eſt enim ſine dubio σύντηξις. *Syntaxin F.* & *S.* *Synthesin S. M.* *ſintexin C.* b) *vt C.* c) *liquido S. M.* d) *attenuantur in maciem, os eminet, multum manducans eſurit,* &c. *C.* e) *iacentes, fatigati, multumq. fame C.*

f) *me-*

fatigata, multumque manducantia fame moriuntur. Omnis enim esca quam sumserint,
ad stercus, & omnis potus conuertitur in vrinam: nullus ex his succus, nullum alimen-
tum peruenit ad medullas [f]. Propterea quod stomachus eorum nimio rigore perstrictus [g], 3
nec coquere poterit [h], nec epati aliquid propinare, in quo tota virtus ad nutriendum cor-
pus per dispensationem ciborum, & [i] sanguis [l] praeparatur. Tabescit semper [m], iecur- 4
que eius minuitur ad similitudinem arboris, quae radicibus ex maiori parte praecisis [n],
cum a paruulis aliquamdiu sustentata portauerit frondes, celeriter exarescit. Quorum 5
manifesto periculo hac ratione tentatur [o] occurri. Inter principia facies vnctionem, ce-
rae libras [p] duas, resinae [q] terbentinae libram, medullae ceruinae libram, axungiae ve-
teris sine sale libram, propoleos [r] selibram, irisillyricae [s] libram [t], samsuci libram, olei [u]
laurini quantum satis fuerit, decoques carbonibus lentis [x], & ad ceroti [y] mollitiem per-
colabis [z], cui adhuc tepenti misces puluerem irisillyricae [a] & cretae Cimoliae [b], donec
infrigescat [c] agitabis. Ex quo medicamento totum iumentum [d] perunges, & multorum 6
manibus confricabis, donec calefiat & sudet. Quod interposito triduo conuenit fieri,
ita vt coopertum animal sit [e], & cotidie paulatim exerceatur, vt digerat. Cui haec prae- 7
parabitur potio. Abrotani vncias quatuor, santonici vncias quatuor, trixaginis [f] vncias
quatuor, chamaepityos [g] vncias quatuor, gentianae vncias duas, murrhae [h] vncias duas,
opopanacis vncias duas, eiusdem radicis, succari semiunciam, rutae aliquantulum [i],
omnia bene tundis [k] & cribras. ex quibus duo cochlearia in vino veteri decocta cum suc- 8
co ptisanae in quo [l] acro decoctus est, admiscebis. adiunges etiam erui [m] pollinis cochle-
aria duo, quae cum per nouem dies continuos dederis, intermittis [n] aliquamdiu vt vi-
res colligat, & resumat, & per singulas periodos [o] alternis curabis [p]. Nec cessabis do- 9
nec sanitas redeat. Diebus autem vacuis offas ex farina triticea in [q] lacte conspersa ad
substantiam degeris. furfures quoque triticeos & paleas dabis [r], hordeum non dederis
nisi fortassis infusum, denegabis etiam herbam viridem donec reparare [s] coeperit corpus.

LVI. Icterici [a] ista sunt signa. Oculi virides, de quibus profluet [b] lip-
pitudo, ad similitudinem fabae [c]: indurescit [d] corium, fit horridum [e] pilis, insequitur
fatigatio, ambulans genibus claudicabit. His sanabitur [f] medelis: Panacis Syriatici [g], 2
& apii seminis singulas libras contundito atque cribrato, & cum mellis Attici libra [h] mi-
sceto, tunc [i] aquae, in qua lupini crudi fuerint decocti, sextario [l], ex medicamento su-
perius

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *medullam C.* g) *constr. C.* h) *potest C.* i) *&* om. edd. l) *sanguinis C.* m) *semper —— minuitur C.* n) *praecis cum parulis C.* o) *tentabis occurrere C.* p) *libr. 1 C.* q) *res. ter. lib.* om. *C.* r) sic *C. propulegii* al. *populei lib. 1. sem. maluae lib. sem. samsuci libram semis S. M.* Illud *propoleos* confirmat noster *4, 13, 1* & Dioscor. *2, 106.* s) pro *Iridos Illyr.* t) *selib. C.* u) *oleum laurinum, quantum fuerit C.* x) *lenti sed C.* y) *ceruti C.* z) *perlocabis F S. praelocabis S. M. colabis C.* a) vid no. *s. tres illyrice f. tris illyrici C.* b) *pariter* inf. *C.* c) *refrigescat C.* d) *corpus perunges C.* e) *stet C.* f) *trax. C. anethi vncias quatuor, gentianae vnciam vnam, opopanacis radicis vncias duas, croci semiunciam, rutae* &c. *S. M.* g) Ita emendaui. *camepiteos F. S. camipitis C.* Ita *camedrii Veg. 3. 52, 3* no. *l.* h) *croci semunc. rutae semunc. omnia bene C.* i) *vnciam semis S. M.* k) *contundes & cribrabis C.* l) *qua (atro) decoctum est*, & in marg. al. *acyo F. & S. acro C.* & Morgag. *IV, 41.* m) *erui poll.* om. *C.* n) *intermittes C.* o) *hebdomadas F. M. S. M.* quam vocem posuit, qui *periodos nouem dierum* hic intelligi, non cogitabat. p) *curabis. Nec cessabis* om. *C.* q) *& lacte conspersas C.* r) *ministrabis C.* s) *saturari S. M.* [C. LVI.] a) *buginosus* vocatur in lemmate *S. M.* quod truncatum est ex *albuginoso C.* b) *profluit C.* c) Hoc tamen tolerabilius quam λημᾶν κολοκύνθας, f. *cucurbitas lippire.* d) *dura vt corium S. M. durescit cor. C.* e) *horridus pilus C.* f) *sanatur C.* g) *radicem C. radicis S. M.* pro *Syriatico* certe *Syriacum panaces* legendum videtur, Theophrasto & Plinio etiam commemoratum. h) *selibra C.* i) *cum aqua C.* l) *&* inf. *C.*

perius [m] descripto, quatuor cochlearia miscebis, & in potione [n] dabis per [o] dies quin-
3 que. Si tardius adiuuat [p], vini sextarios tres in pultario nouo [q], canini stercoris albi vn-
cias tres admisceto, & ponito sub diuo, ex qua [r] potione quinque diebus per os degeres.
Praeterea aquam [s] in qua ciceres decocti fuerint, & stercus caninum simili ratione prae-
bebis.

LVII. Strophi [a] diuersae causae & diuersae sunt curae. cuius ista sunt
signa. Volutatur [b], patitur torsiones [c], ilia sibi respicit, stercus durum assellat [d], ter-
ram pedibus tundit dolore cogente, intermissis [e] horis refrigerationem sentit & requiem.
Hac potione [f] curandum est. Acori, anisi, opopanacis, singulas libras pariter con-
tundis [g] & cernis, ex quo puluere duo cochlearia in vini veteris sextario, & olei pondo [h]
2 semis admisces, & tepidum per os dabis triduo. Si strophosus [i] fuerit, & non facit ven-
trem, caudam inter [l] coxas suas mittet, & ad ventrem suum conuersus attendet [m]. cui
puluerem de semine rutae siluaticae cum vino per os dabis. Praeterea cepas decem vete-
res [n], ficus siccae ℨ [o] octo, nitri scrupulos [p] quinque, stercoris columbini scrupulos qua-
tuor, ex quibus addita vrina [q] collyria facies, & bina vel terna in [r] anum immittes [s].
3 Si vero fortius venter induruit [t], conuenit adhibere clysterium, sed prius ventrem aqua
calida persouebis. Tunc succum [u] Cantabricum in quo fuerint betae [x] maluaeque deco-
ctae, cum nitro & hemina olei, & columbini [y] stercoris quatuor scrupulis, pronum con-
stitues, & per anum iniicies iumento, ita vt post clysterem inambulet [z] aliquantulum.
Alii fimum [a] leporis cum nouem cochlearibus mellis, & quindecim [b] granis piperis ad-
dito caulium succo per os salubriter desundunt [c].

LVIII Iecoris dolor solet infestare iumenta, cuius ista deprehenduntur
indicia [a]. Cibi fastidium, potus [b] appetentia, ventris inflatio, macies. Cui primo cre-
moris ptisanae sextarium vnum [c], cum olei rosacei tribus cyathis per os degeres. Si pas-
sio permanet, alia potione curabitur. Apii seminis vncias tres, hyssopi vncias tres, abro-
tani vnciam vnam, allii [d] viridis quantum [e] sufficit, vel sicci [f] paulo minus [g], si viri-
dem abnegat tempus, ex vino optimo ad tertias [h] decoques. per aliquot dies potionem
2 dabis. Similis quoque huius passionis est ratio. Sine febre enim animal non erit, nec
facile cibum conficiet, testiculus [i] dexter tumebit & [l] indurescet. Cui ista subuenit me-
dicina. Foenigraeci cyathos quatuor [m] mittis in aquae fontanae sextarios quatuor [m] [i. [n]
gra-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

m) *supra scripto C.* n) *potionem C.* o) *diem vnciam vnam S. M.* p) *ambulat S. M. ambulat, adiuuat C.* q) *&* inf. C. r) *qua* om. C. s) *aqua si cicer decoctum fuerit C.* [C. LVII.] a) *Tortiones* interpretatur lemma *C. & Samb.* Sed *strofos* legit C. b) *volutabitur* &c. C. c) *tortiones C.* d) *adsellatur C.* e) *emissores refrig. C.* f) *ratione curandus C.* g) *contundes* &c C. h) *lib. admisces C.* i) *strofus C.* l) *intra coxas mittit C.* m) *attendit C.* n) *deteris C. tere S. M.* o) *vncias quatuor S. M. scrip. 8 C.* p) *scripulos C.* q) *amurca S. M. muriae C.* *amurcam* praetulerim, certe si mihi applicanda sint, quod omen despuo. r) *manu per posteriora S. M.* s) *mittes C.* t) *indurauerit C.* u) *cantarum aquae decoctionis betae & maluae cum S. M. sucum Cantabr. in aqua fuerint vite albaeque decoctae C.* x) *bletae F.* y) *palumb. C.* z) *deamb. C.* a) *fimo C.* b) *quind.* om. C. c) *defuderunt C.* [C. LVIII.] a) *signa C.* b) *potum C. sitis valida, latus sibi inspicit S. M.* c) *2 cum oleo roseo C.* d) sic C. & *S. M. olei* al. e) *quod satis est C.* f) *succi* edd. nobiscum ratio & C. g) interpunctum hic sustulimus. h) *tertiam C.* i) *ei* inf. C. Caeterum interrogaui *Cl.* Platnerum, ecquis esset testiculi dextri cum hepate consensus? Ille *Vix*, inquit, *alium noui, quam per peritonaeum, cum quo & hepar cohaeret, & quo testiculi etiam comprehenduntur, minimum eius tunica cellulosa. Veteres, quia hepar sanguificationis officinam esse crediderunt, & omnes illius lateris partes ex vasis compositas cum hepate cohaerere existimarunt.* Haec ille. l) *&* om. C. m) *III C. & S. M.* n) inclusa om. C. recte.

o) *ita*

grana triginta] & decoques ad tertiam partem. hemina [o] per os data potione curabis. Nonnulli turis [p] drachmas [q] duas tritas cum vino quantum sufficit miscent, & inde [r] totum corpus multorum perfricatur [s] manibus, saccis [t] cooperiunt vt sudet.

LIX. INFLATIO ventris interdum iumenta non [a] sine dolore conturbat. Cuius passionis [b] ista sunt signa. Testes eorum [c] sudabunt, alternis pedibus terram tundunt [d], subito [e] inde alterna parte se [f] conuertunt, caput ad ilia sua ponunt [g], tanquam qui locum doloris ostendant [h], gemitus interdum & tremor totius corporis insequitur. Hunc paulatim deambulare facies, manum vnctam [i] in anum mittes, & stercus extrahes [k]. deinde sale [l] & melle mistis in anum infundes, vt assellandi [m] augeat voluntatem. Si hiems fuerit, oleo & pice liquida lumbos & auriculas illius saturabis, hanc da- 2
turus potionem. Laurum viridem vel baccas ipsius, piper & [n] cyminum, petroselini [o] & [n] foeniculi semen, semen [p] agrii [q] & nitri, quae pariter admixta, tunsa & [r] cribrata cum vino, & oleo tepido, & calidae aquae paruula portione [s] potionabis, & deambulare compellis moderate, donec dolor [t] cesset.

LX. INTESTINI quoque vexatio [a], quod colon [b] vocatur, & inflationes [c] & dolores consueuit [d] inferre. quae his agnoscitur signis. Cum ambulare coeperit, prioribus pedibus transuaricat & dolore [e] subglutit [f], & [g] crebras deambulatioues & calores stabuli, si [h] diligenter etiam operiatur diligere [i] consueuit. Cui per nares suffundes laser Cyrenaicum [l] in vino tepido solutum [m].

LXI. FREQVENTER [a] omni genere deforme vitium, eo quod maximae animalium parti accidit, tussis est, quae interdum sponte [b] desinit, interdum medicamentorum ratione curatur, interdum insanabilis penitus inuenitur. Difficultas autem curationis emergit, quia causae, ex quibus tussis euenerit, a medentibus nec discernuntur, nec intelliguntur [c] interdum. Quam passionem vniuersis auctoribus euolutis, quanto crebrius accidit, tanto studiosius credimus [d] exponendam.

LXII. EXASPERATIO [a], aut iniuria faucium grauissimam commouet tussim, quoties aut puluis, aut arista, aut os, aut surculus, aut lapillus, aut aliquid inhaeserit gutturi. Quae res adeo [b] periculosa est, vt nisi celeriter subueniatur, animalibus per impatientiam doloris insaniam [c] generet. In sole igitur diligenter inspicito, si [d] quid haeserit euellito. Ex tepida etiam, addito nitri puluere, infusa spongia [e] tergito. 2
Deinde [f] oleo rosaceo tepido cum lana obturato [g] locum, qui indignationem sustinet.

Post

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

o) *ita C. & S. M.* p) *turis* om. C. q) *drach. 3 tritam* C. *scrupulum triti S. M.* r) *inde* om. C. s) *perfricant* C. t) *& fatis S. M. fagis* C. quod forte melius. Certe vsitatum. [C. LIX.] a) *non* om. *F* b) *passionis* om. C. c) *ei* C. d) *tundet* C. e) *subinde in alteram partem S. M.* C. f) *vertet*, omisso *se* C. g) *ponet* C. h) *ostendit* C. i) *huic S. M.* k) *exhaurios* C. l) *sal & mel misces, &* C. m) *adsellare augeat facultatem* C. n) *&* om. C. o) *petroselinum* C. p) *semen — nitri* om. *S. M.* & ponit *& rutam.* q) *argii & nitrium.* r) *cribrabis* C. s) *potione* C. t) *desinet dolor* C. [C. LX.] a) *versatio* C. b) *colum* C. c) *inflationem & dolorem* C. d) *consu. — ambulare* om. C. e) sic C. *dolores* al. f) *subgluttit* C. g) *crebris ambulationibus & calore stabuli* C. *deamb.—in stabulo S M.* h) *si* om. C. i) *digerere S. M. dirigere* C. l) Ita C. *& cyriacum* edd. *Siriacum S. M.* m) *resolutum* C. [C. LXI.] a) *Frequens & deforme vitium, quod & maxime pati animalibus accidit, tussis. quae* C. b) *sponte — interd.* om. C. c) *intellegunter* C. d) *credidimus exponendum* C. [C. LXII.] a) *expiratio* C. b) *ideo* C. c) *mammam* C. forte *manian.* d) *& si quid erit, vellito* C. e) *spongiam perterg.* C. f) *Deinde* om. C. g) *atq. inf.* C. male.

h) *ea-*

Poſt diem tertium lanam eiicies, eadem [h] ex aqua calida ſouebis & tale medicamentum imponis. ſuccari [i] ʒ quatuor, aluminis colati [l] ʒ 1 ex tepido vino infundes, & ſic exaſperata ſanabis.

LXIII. Ex perfrictione [a] quoque naſcitur tuſſis. cuius iſta ſunt ſigna. cum tuſſierit, caput deorſum mittit vſque ad terram, & cum biberit, aqua [b] ei per nares currit [c]. Quam hac ratione curabis. Machinam ori inſeres, manum planam [d] iniicies, comperies [e] in parte ſuperiore quaſi veſiculam, quam vnguibus rumpis. Deinde tres pilulas bene contuſa [f] axungia molliſſimas facies, quas [g] in ſubtiliſſimo lomento, hoc eſt farina fabacea, conuolues, & per os digeres. Deinde [h] per triduum venaculo [i] & ſale perfricabis [l], & paſtillos [m] cum ſpeciebus calidis & [n] vino in potionibus dabis.

LXIV. Tvssis a colibus [a] ſi fuerit, his ſignis agnoſcitur. coles [b] iniuriae pleni ſunt ac tumebunt, dum bibunt [c] continuo ruminant. Ouum [d] in aceto acerrimo mittis, reſolutaque teſta, ita [e] vt integra membrana permaneat [f], pice liquida perunges, & faucibus degeres. Poſt alumen, axungiam, ſalem, in vino [g] conteres, oſſas facies, & ex melle deiicies, ita vt aqua [h] calida [i], & ſi facultas ſuppetit, cum euiſco [l] decocta, aſſidue fomentare [m] non deſinas. Hanc quoque potionem adiicies. Myrrhae vncias duas, piperis albi ſemiunciam [n], nuclei [o] pini purgati ſextarium ſemis, vuae paſſae ſextarium ſemis, mellis vncias tres, paſtinacae vnciam [p] vnam, cariottae [q] viridis ſelibram, decoques pariter [r] ex aqua, & addito vino tepido quinque vel ſex diebus potionare non deſinas.

LXV. Ab [a] interioribus grauior, & pene inſanabilis tuſſis eſt, quae hac ratione dinoſcitur. nares iumenti praecludes [b], vt ſpiritum reddere non poſſit, tunc ilia ei [c] inſpicies, quae ſi ſpiſſis pulſibus duxerit, ſcito eſſe tuſſim ex cauſa iecinoris, pulmo-
2 nis, vel praecordiorum, ſed [d] recentem. Si lentis pulſibus ilia duxerit & [e] ventrem, indicat tuſſim de interioribus, hoc eſt, de his locis, in [f] quibus inteſtina iumentorum
3 ligantur, quorum tenſione & iniuria compelluntur [g] tuſſire. Nam ſi [h] curſu nimio vel latiore ſaltu conuexata [i] ilia fuerint, haec naſcitur cauſa [l]. Ex nimio quoque aeſtu, vel intolerabili frigore interiora vitiantur, & [m] faciunt tuſſicos. [Vnde [n] vulſi appellantur.] Siue

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

h) *eadem* om. C. i) *croci ſcrip. 4 C. croci drac. 1 S. M.* l) *culati C.* an *colatum* eſt ὑγρὰ Dioſcoridis *ſ. liquida* Plinii? an *comatum* legendum quae τειχῖτις Dioſcöridi, *5, 123.* [C. LXIII.] a) *praefocatione S. M.* male. obſeruante etiam Rhodio *Lex. Scribo. p. 421.* b) *aquam* C. ſcilicet ad praecedens comma retulit. c) *curret. Quem C.* d) *plenam C.* e) *reperies C.* f) an *contuſam* vocat quae in rota diu haeſit, & circuitu illius ſubacta eſt. g) *quos* edd. *easque* C. h) *Poſt triduo de abinaculo C.* i) *vna anina vel brutillo F. M. de vernaculo, aut vna a. v. b. S. M.* mihi *N. L.* l) *fricabis C.* m) *paſtillum C.* n) *cum vino in potionem praebebis C.* [C. LXIV.] a) *ſpiritualibus S. M.* in lemmate. *vitalibus S. M.* context. *atolebus C.* quod corruptum ex *a colibus* videtur. Conf. *1, 38, 3* & vid. Ind. in *coles.* Interpres Germanicus de *colo* & *colica* aliquid hariolatus eſt. Vertit enim *Darme, Darmſchmerzen.* b) *folles S. M. foli C.* c) *bibit — rumigat C.* d) *oua in acetum acerrimum mittes C.* e) *ita vt* om. C. f) *permaneant C.* g) *vnum C.* h) *aquae* &c. C. i) (*fomentetur*) inſ. *S.* l) *eius decocto S. M* quem recte refutat Morgag. *IV, 42.* *euiſcus* vel, vt C. *ebiſcus* eſt *hibiſcus.* m) *fomentandae ſint C.* n) *vnam S. M.* o) *nucleos* &c. C. p) *vncias tres, caricarum ſel. S. M. id eſt te virides lib. 1 decoq. C.* q) leg. *caryotae.* r) *pariter, qua, addito C.* [C. LXV.] a) *Si grauior C.* quae ſi vera eſſe debet lectio, legendum etiam, *ea hac* &c. b) ſic *S. M. praeclude C. praecludit* al. c) *ſpeciesque ſi C.* male. d) ſic C. *& S. M.* vel (*recentem*) al. e) *veterem indicat S. M. C.* f) *de quibus inteſti. gignuntur, quorum C.* g) *compellitur C.* h) *ſi* om. C. i) *quum vexata C.* l) *, vnde vulſi appellantur.* hic inſerendum *puto.* Vid. *3, 42, 1.* m) *& ſi quos faciunt C.* Pro *tuſſicos* forte legendum *phthiſicos:* aut pro *& ſi quos, hecticos.* n) vid. no. *l.*

m) *vitia-*

Siue igitur ex supra scriptis siue ex aliis causis interioribus nata [m] fuerint vulnera, etiamsi 4
post sanitatem duxerint cicatrices [n], strictius tamen contrahendo se & asperitatem faci-
unt, & assidua titillatione perpetuam excitant tussim. Quae causae lenissimis medica- 5
mentis adiuuari vel suspendi aliquatenus possunt, persanari omnino non possunt [o]. Hinc
est quod in herba viridi vel pascuis vulsorum vitia celantur. Sed omni tempore haec compo- 6
sitio est salutaris: foenigraeci heminam, seminis lini heminam, traganti vnciam vnam, turis
masculi [p] vnciam vnam, myrrhae vnciam vnam, succari [q], erui pollinis ana [r] vnciam vnam
tunsa & cribrata in calida infusa permaneant, altera die ex aqua tepida singulas cotylas dabis ad
cornu, cyatho [s] olei rosati permixto, per plurimos dies. Ex [t] qua compositione re- 7
cens causa sanabitur; vetus [u] sentiet leuamentum. Ad quae vitia nunquam dederis auste-
riorem potionem, ne exasperet & decidat: sed lenem [x] & simplicem, & refrigeratori-
am. Cauendum etiam est [y], ne in tali passione vnquam sanguinem detrahas. Pleri- 8
que [z] tracanton ex oleo dedere per biduum, tertio die decoctos raphanos atque contusos
propinarunt [a] cum vino, refrigeratorium pastillum addentes in aestate. Ad [b] tussim di- 9
uersae sunt potiones, quas proprie [c] omnes [d] inserere necessarium duximus, vt pro qua-
litate [d] passionum, medentis arbitrio remedia commodentur [e]. Farinae [f] fabae frixae
sextarios duos infundis in passi sextariis tribus, & in mortario diutissime conteres [g]. pi-
peris triti grana triginta, sepi hircini libras tres pariter admisces, & omnia tusa [h] & cri-
brata per os ad cornu per [i] triduum dabis. Nonnulli vero [l] duobus sextariis conditi fa- 10
bae frixae heminam ante triduum fundunt [m], post deterunt [n] diligenter, & aequatis par-
tibus per triduum degerunt. Aliis placet farinae fabaceae [o] sextarium vnum tribus sexta-
riis vini veteris infundere, additaque [p] olei optimi libra pariter deterere, ac dare per
cornu. Si tussis ex ruptura vel vulsione prouenerit, anagallicum [q] primo tundes, post 11
herbam parietariam [r] [pro [s] duabus partibus] teneram admisces [t], adiunctaque axun-
gia veteri conteres diligenter, & [u] pastillos facies, quos impari numero & [x] imparibus
diebus cum resoluto butyro ac melle diffundes. Ad leuem tussim viatoria [y] sunt expe- 12
ditaque remedia, porros decoquere, & cum herba parietaria [z] bene tunsa [a] miscere, fa-
ctisque pastillis in ouo resoluto & oleo roseo, nec non & passo & melle conuoluere, & [b]
per triduum deiicere, succum ipsius [c] iuris in quo decocti sunt porri, insuper dare per
cornu. Item laser [id [d] est opium Cyrenaicum [e]] ad magnitudinem fabae, cum vino
veteri deteres & per cornu dabis. Tussi & grauedini capitis medebitur oleum roseum
vel certe simplex sed [f] viride cum aqua calida per narem dextram per triduum
diffusum [g].

LXVI.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

m) *vitiati fuerint, vulnera etiam cum sumta sanitate dux. S. M.* n) *cicatricem, stricturam tamen contrahendus & asper. C.* o) *poterunt C.* p) *mastichis ana S. M.* q) *croci semune. C S. M.* r) *ana* om. *C.* s) *cyathum olei rosei h. e. drag. X C.* t) *ex aqua dabis C.* male. u) *vel tussentis & iuuamento, adque C.* x) *leuem* edd. y) *est* om. *C.* z sic C. *Plerumque — debere dari* edd. a) *propinare* edd. *propinauerint C.* b) hinc ad *f. 11* om. *S. M.* c) *prope C.* d) *omnes* om. *C.* d) *qualitatibus C.* e) forte *accommodentur.* f) *farinam f. frisae C.* g) *teres C.* h) *rursus attrita C.* i) *tridue C.* l) *in C.* m) *infund. C.* n) *terunt C.* o) *facies* C. male. p) *addita C.* q) *simphitum S. M.* pro *symphitum*, quam *Alum Gallicam* Scribonio dici notat Dodonaeus *p. 134.* r) *paritariam* omn. s) inclusa om. *C.* t) *misces adiuncta C.* u) *&* om *C.* x) *&* om. *C. impari & paribus S. M.* y) *vituria sunt experimenta: remedia C. iuuatoria sunt expertaque rem. S. M. experta* etiam *F M.* z) *paretaria* edd. nobiscum C. a) sic iubet Morg. *IV, 4. tonsa* al. b) sic *C. &* om. *al.* c) *& aquam in qua C.* d) inclusa om. *C.* e) *Syrenicum* omn. f) *sic C, &* al. g) *defunde C.*

[C. LXVI.]

LXVI. Vvlsis [a] glutinare creditur, si draganti [b] vncias duas pridie in-
fundas in calida, foeni quoque Graeci heminam, lini seminis [c] heminam, separatim in-
fundas, die postero in cacabo decoquas & pariter teras, post medullae ceruinae vncias
duas, sepi [d] hircini libram, radicis dracontiae [e] vnciam vnam, gentianae
vnciam vnam, centaureae vnciam vnam, sepi [f] taurini vnciam vnam con-
tundes [g] & illis, quae prius parata sunt, addas: quae omnia in mortarium mittes,
2 & diutissime conteres. Ad vltimum passi sextarios tres, & aquam in qua foenum Grae-
cum vel semen lini fuerat infusum adiicies & decoques, ac per triduum ad cornu dabis.
3 Grauiter [h] tussientes & vulsi hac potione recreantur. De masculo pinguis porcinus acro
decoquitur, donec omnis caro soluatur, abiectisque ossibus vniuersis, cum iure [i] quo
4 deferbuerant, & tribus sextariis passi [l] & sextario ptisanae rursus in cacabum mittis [m].
glutis taurinae [n] semiunciam [o], aceti acerrimi hemina dimidia coniungitur [p]; & feruet,
vt quilon [q] fiat [r]. traganti vnciae tres, lini seminis & foeni Graeci vnciae [s] singulae, de-
coquuntur extrinsecus [ss] & teruntur: adiunges etiam medullae ceruinae & sepi [t] hircini
5 vncias tres. quae ad vltimum cum omnia pariter calefacta [u] fuerint & colata, facies po-
tionem, ex qua [x] per [y] cornu dabis animalibus diebus septem, aut nouem: curaturus,
vt [z] tepefactam degeras, quae [a] ne spissentur, adiectio passi, & aquae illius copia, in
6 qua cocta sunt semina, praestat liquamentum. Aliquanti caput agniuum tam diu deco-
quunt, donec omnis compago soluatur, abiectisque ossibus terunt, adiectoque [b] ad ius
7 ipsius melle, diebus septem ad cornu digerunt. Quod si tussis ex faucibus veniat, myr-
rhae vncias tres, cardamomi vnciam vnam, nuclei sextarium, vuae passae sextarium, de-
teres diligenter, additoque melle agitando lentis carbonibus [c] decoques. cum intepuerit,
pastillos ad nucis magnitudinem facies, quos ternos cum butyro diebus quinque vel septem
8 degeres. Item [d] si ex faucibus causa est, occisum pullum palpitantem aperies, & tollis
eius ventriculum, quem cum suo stercore calentem & integrum in melle conuolues, &
9 per canalem degeres. certissimum ac verum [e] remedium est. Si exasperatio gutturis [f]
mouerit tussim, murrhae vncias duas, piperis vncias duas, seminis lini frixi [g] & contusi
sextarium, cardamomi semiunciam, vuae passae sextarium, nuclei [h] sextarium, mellis
pondo duo, diligenter trita commisces ac decoques [i], pastillos ad nucis magnitudinem
facies, ternos in [l] die degeres.

LXVII. Tvssi, quae [a] ex acerbitate humorum prouenit, tali ratione suc-
curritur. In primis purgandum est corpus tussientis. Cucumerem itaque siluaticum
vel [b] radices eius cum nitro Alexandrino conteres, adiunctoque vino vetere per os dabis
ad

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. LXVI.] a) *vulsus* C. b) *tracanti* C. Verum est *tragacanthi*. c) *semen* C. d) *sepi—sepi* om. C. e) *tragenteae* S. M. *tracontiae* al. pro vero, quod posuimus. Morgag. *IV*, *43*. f) *sibi al. sebi* C. g) *contundas* C. h) hinc ad *f*. *8* om. *S. M.* i) *in* inf. C. l) sic C. (*passi*) *succidi* : *Deinde rursus F.* & *S.* qui notant in marg. pro *passi* alias esse *ptisanae*. In illo *succidi* puto esse *succidis* vel *concidis*. Sed est etiam *vinum succidum* *3*, *67*, *4*. m) *mittetur* C. n) *sic* C. & Priscianus: *taurini* al. o) *unc. 1. S.* C. hoc est *sesquiunc.* p) *coniunguntur & feruent* C. q) Vid. de hoc loco ad *3 38* no. *g*. r) *faciant* C. s) *singulas partes emin.* (h. e. *heminae*) *decoq.* C. ss) extra reliquas species, separatim. t) *sibi al. sebi* C. u) *fuerint decocta fac.* C. x) *aqua* C. y) *per* om. *S*. z) sic C. *aut* al. a) *vt inspissentur, adiecto passo—semina. Praeterea aliquanti F.* & *S. Quae nec spes sentura deiectio passi—semina praestat liquamentum. Aliq.* C. Ex his lectionem, quam damus, exsculpsimus. *Acro, glus taurina, tragacantha, semina*, species reliquae facile coëunt in *cylon*, vel duriorem etiam massam, & glutini similem. Hoc ne fiat, *ne spissentur, liquamentum praestat passi adiectio* &c. b) *adiunctoque* C. c) *carnibus* C. d) *Ita* C. e) *vtile* C. *vile S. M.* f) *gutteris F.* g) *fricti contusi* C. h) *nu. sext.* om. C. i) *decoques F. S.* l) *ad diem S.* [C. LXVII.] a) *quam humorum acerbitas excitat* C. b) *&* C.

c) *syl-*

ad cornu. Quae potio cum laxauerit ventrem, post diem tertium squillae [c] validioris)[d] 2
quatuor contundes, & optimi laseris, quantum fabae patitur magnitudo, commisces, vi-
nique odorati sextarium, & olei veteris libram addis, & cum diligenter omnia cribraue-
ris, triduo per os defundes ad cornu [e]. Istis quoque suffimentis [f] non minus quam po- 3
tionibus adiuuabis. Sandarici [g] vncias tres, asphalti [h] vncias tres, allii & ceparum vnci-
as [i] tres. quae cum pariter triueris, in tres partes aequaliter diuides, & per triduum coo-
perto ori [l] vel capiti subiectis carbonibus suffumiges [m], vt odor impleat nares. cuius ta-
men oculos prius ligabis ne medicamenti acerbitate laedantur. Herbae quoque marrubii 4
fasciculum, quam magnum volueris deteres, & cum ouo & vino succido [n] admisces, ad-
dita adipe ceruina, vel si defuerit, vernecina [o] cum cera resoluis, & [p] cum tepida ad
cornu degeris. Grauissimae subuenit [q] tussi, si pilulas [r] cypressi decoquas, & purges di- 5
ligenter, addita axungia, & anagallico [s], & foliis tenerioribus herbae parietariae [t], con-
tundas [u] in pila & pastillos ad nucis magnitudinem facias, quos quotidie impares cum
melle & oleo & vino passo, ouis intinctos deiicies. Si placet pro pilulis etiam folia cy- 6
pressi contusa miscere cum omnibus supra scriptis, potes [x] liquidiorem facere potionem,
& dare per cornu. Ad omnes tusses talem dedere plerique potionem. draganti [y], myr-
rhae, spicae nardi ana vnciam vnam detriuere sollerter, & cum duobus sextariis passi
per triduum diffudere [z].

LXVIII. Ad arteriam exasperatam, & ad spasmum. hyssopi libram [a], foe-
ni Graeci selibram [b], seminis [c] lini, tracanti, anagallici [d], rutae viridis singulas [e] selibras,
salis heminam dimidiam conteres, & [f] vsque ad tertiam [g] decoques cum passo, tussienti [h]
per triduum, vulso per nouem dies dabis. Alii petroselini Macedonici vnciam vnam se- 2
mis, dauci vnciam vnam, myrrhae [i], spicae nardi, costi, tracanti, singulas vncias,
prius in mulsa tepida diffusas [l], acori, piperis, succari [m] ana vnciam vnam, guttae Am-
moniacae [n] vncias duas, cassiae vnciam vnam, pariter deterunt, pastillos ex mulsa faci-
unt, post cum passo deiiciunt tedianti. Ad tussim veterem, & ad suspirium, vel anhe- 3
litum & ad synanchen [o] mox dederis storacis rubeae vncias tres, myrrhae trogloditis [p]
vncias duas, opopanacis [q] vncias duas, irisillyricae [r] vncias duas, galbani vncias duas, resi-
nae terbentinae vncias tres, herbae symphoniacae [s] vnciam vnam, pariter commisces &
deteres, pastillos facies cum melle. Praeterea axungiae libram semis [t], Caricas quin- 4
decim,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

c) *scyllae* C. d) *scrip.* C. *vncias* S. M. e) *Item alia* inf. edd. om. reliqua *S. M.* f) *suffumentis* C. g) *Sandaricis* C. rectum *sandarachae.* Quod tuetur etiam Morga. *IV, 15.* h) *aspalti* C. i) *tantundem* C. l) *ori vel cap.* om C. m) *suffies* C. n) *fucido* C. qui scil. etiam *fucum* fere scribit, vbi alii *succum. Passum succidum habuimus 3, 66, 33.* o) sic conieceramus, cum *verbeces* esse in Vett. Inscrr. recordaremur. Confirmauit deinde C. qui habet *veruicina.* Nam edd. *verbenaceam.* p) *quam dum tepefactum fueri:, ad* C. q) *subuenitur* C. r) *pilulam* C. s) sic C. & *S. M. argallico* al. t) *paritariae* omn. u) *contundes in pilo — facies, quos impones in mel, oleo, vino passo. & sic tinctos deiicies* C. x) sic C. *poteris picis liquidae* al. y) *Tracanti vnc. 1, piperis vnc. 1, hormines seminis lib. 1, cimini vnc. 1, spicae nardi vnc. 1, murrae vnc. 1, detriu.* C. z) *defundes* C. [C. LXVIII] a) *semis* inf. C. b) *lib. 1* C. c) *sem. li. trac.* om. *S.* d) *selib.* inf. C. e) *selib.* C. f) *&* om. C. g) *tertias* C. h) *tussienti — vulso* om. C. i) *vnc.* inf. C. l) *infundes* C. m) *succari — vnam* om. C. *saccari S. croci, cassiae S. M.* n) *Armeniacae* edd. *amoniaci* C. vt scripsimus scribi voluit in Scriboniano Lexico Rhodius *p. 349.* o) *synancen mox dederis* C. quem secuti, *si*, quod post *synanchen* habent edd. omisimus. p) *troclitis* C. q) *apopanacis* hic & saepe C. r) *iris illyrici* C. Verum est *iridis illyricae.* s) sic C. *simponiacae* al. t) *1. S.* h. e. *vnam semis* C. *libram S. M.*

decim, pineam [u] combuſtam, & in puluerem redactam, liquaminis [x] optimi heminam,
5 mellis libram [y] cum cauliculis excoctis, offas faciunt, & cum paſſo degerunt. Aliquanti [z] hederae folia, item populi albi folia, aequo pondere deterunt, & cum vino albo [a]
per nares defundunt. Alii [b] rutae folia cum [c] melle deterunt, & cum vino optimo per
nares defundunt. Alia. Cucumeris ſilnatici folia foeno miſcent, radicemque ipſius con-
6 tundunt, & cum lini ſemine & hordeo commixta [d] offerunt. Experimento probatum
eſt tuſſim ſuſpiriumque ſanare [e], ſi ſulphur viuum & roſmarinum cum melle & vino
veteri per ſiniſtram narem degeras [f]. Aliquanti panacis radicem detritam cum vini opti-
mi [g] hemina & tribus cyathis olei, per cauernas [h] naris ſiniſtrae infundunt. Praeterea
roſmarini [i] ℈ quatuor, myrrhae ſcrupulos duos [l], cum vini veteris ſextario, olei hemi-
na, per nares triduo defundunt, ita vt in [m] die detur hemina. Anethi acetabulum, iriſil-
lyricae [n] acetabulum, rutae ſcrupulum vnum, olei heminam dimidiam [o] per os dige-
7 runt. Suſpirium quoque ac tuſſim releuat, ſi radicis mori ſcrupulum vnum, herbae he-
liotropii vncias tres, diligenter conteras, & cum hemina vini candidi per os defundas.
Recens quoque [p] tuſſis experimento [q] curationis ſedatur. Lentis ſextarium [r] ſemis emo-
lis, farinamque molliſſimam [s] facies, ex qua ſingulas heminas cum ſingulis heminis aquae
8 per os per [t] triduum degeres. Vetus autem tuſſis aboleri creditur [u], ſi cyathos tres ex
ſucco porri cum hemina olei pluribus diebus per fauces defundis [x]. Tuſſientes ac vulſi
hac potione curantur: panacis radicis vncias duas, ſulphuris viui vnciam vnam, thuris
maſculi vncias duas, myrrhae troglodytis [y] vnciam vnam commixta in puluerem rediges,
ex quo duo cochlearia cum duobus ouis, addita vini veteris hemina, diebus quinque vel [z]
9 ſeptem per os dabis: Expertum dicitur, vlmi cinerem leuiſſimum [a]. id eſt fauillam aqua
tepenti permiſcere, & olei boni aequam menſuram addere, iunctisque tribus ouis, die-
bus quot volueris dare per fauces.

LXIX. Validissima contra tuſſim & vomicas compoſitio eſt. ſucci [a]
marrubii expreſſi [b] heminam [c], Caricas ſiccas XXV, mellis Attici, vel [d] cymini ſexta-
rium ſemis [e], in olla noua ad medium decoques, poſt myrrhae troglodytis [f] vncias du-
as, dauci [g] vnciam vnam, caſſiae fiſtulae vnciam ſemis, cinnami [h] ſemiunciam, thuris
maſculi vnciam [i], ariſtolochiae vncias duas, opopanacis vnciam, iriſillyricae [l] vnciam ſe-
2 mis, radicis panacis vnciam, vniuerſa conterito atque cribrato, & ſupra medicamentum [m],
in quo mel & [n] ficus coxeris, mittito, & ſtudioſe agitans feruere facito paulatim carbo-
nibus lentis, poſt in pixidem plumbeam vel ligneam condito, ex qua bina cochlearia cum
3 hemina vini per os quotidie degeres. Vulſis vel tuſſientibus prodeſt ſingulos ſextarios len-
tis,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

u) *raueam F. M.* & *S. M.* x) *liq. opt. hem.* om. *C.* y) *ſelib. C.* z) Reliqua om. *S. M.* a) *candido C.* b) *aliquanti C.* c) *molliora conterunt C.* d) *commixto off. Et C.* e) *ſanari. C.* Poſt *ſanare* interpungunt, & *Alia* ponunt edd. f) *digeris* edd. g) *vino optimo C.* h) *cauernam ſin. nar. C.* i) *roſmarinum ſcrip. 4 C.* l) *croci ſcrip. 2* inſ. *C.* m) *in* om. *C.* n) *ir. ac.* om. *C.* vid. *3, 68, 3* no. *r.* o) *mane* inſ. *C.* p) *vero C.* q) *expedit hac cum ratione ſed C.* r) *1. S.* hoc eſt *vnum ſemis C.* s) *mundiſſimam C.* t) *in C.* u) *ita* inſ. *C.* x) *infundas C.* y) *trigloditis* edd. *troclitis C.* z) *aut ſex C.* a) *lentiſſimum S.*

[C. LXIX.] a) *ſuccum C.* b) *expreſſi* om. *C.* c) *lib. 1 S. M.* d) aut *vel* vitioſum videtur, aut in *cymini* latere aliquod mellis epitheton. e) *vnum S. M.* f) *troglitis C dauci, caſſiae, fiſtulae ana S. M.* g) *dauci — ſemis* om. *C.* h) *cinnamomi C.* i) *vnc. 1 ſem. C.* l) vid. *3, 68, 3* no. *r.* m) *medicamento* edd. n) *vel C.*

o) &

tis, foeni Graeci, & [o] lini feminis frigere [p] feparatim, & puluerem facere, & de fingu-
lis fpeciebus fingula cochlearia cum fucco anagallici [q], & fucco plantaginis, quantum vo-
lueris addito vino, per os dare [r].

LXX. VT diuerfae caufae funt, ita & [a] difficiles curae. Quapropter [b] ftu-
diofe, quae experimentis noftris vel aliorum probata cognouimus, intimamus. Ad vnum [c]
itaque animal talis potio praeparatur: fabae frixae [d] fextarium fine fale cum [e] aqua deco-
ques, quemadmodum hominibus confueuit apponi. Praeterea foeni Graeci fextarium
feparatim mittis in cacabum, & cum feruere coeperit primam aquam fundes [f], poft ad-
dis aquae fextarios quinque, Caricas viginti, liquiritiae [g] vncias duas [h], tantum ferueat,
donec quatuor fextarii remaneant, tunc fabam iftam coctam, & foenigraecum [i], cum 2
Caricis vel liquiritia [l] in mortario diligenter deteris, addis infuper butyri [m], fepi hircini
ana vncias duas ad calorem diligenter [n] refolutas. quae cum omnia mifcueris, addito iu-
re [o] in quo foenum Graecum decoxeris, tepefacta, per cornu plus quam fingulas hemi-
nas diebus fingulis faucibus [p] digeris. Quod [q] fi fpiffiorem videris potionem, tantum
paffi addis, vt poffit per cornu exire. Barbarorum vfus aduerfus tuffim inuenit falutare 3
remedium. Radicem herbae, cui nomen eft inula [r], quam Campanam plerique appel-
lant, colliges [s], in vmbra ficcabis, poftea deteres, in puluerem rediges, ex quo terna
maiora cochlearia in fingulos fextarios vini veteris pridie infundis, & cum bene agitaue-
ris claudes, ne odor herbae falutaris exhalet; per os triduo, vel quot volueris diebus
degeres. Item alia. Lentis Alexandrinae, foeni Graeci, lini feminis, heminas fingu- 4
las decoquis [t], addisque ei traganti vnciam [u] femis, pridie in tepida infundis, & anagallici
vncias tres diligentiffime refolutas, quae cum omnia in mortario triueris [x], in cacabo no-
uo cum tribus aquae fextariis decoquis [y], exinde tertiam partem cum fextario paffi tepi-
dum per os dabis triduo continuo. fanare [z] creditur vulfos [a]. Si iumentum ex vulneri- 5
bus faucium [b] tuffis vrgebit, irifillyricae [c] vnciam vnam, piperis nigri femiunciam, fuc-
cari [d] ℥ vnam, myrrhae troglitis femiunciam, thuris pollinis femiunciam, traganti pri-
us infufi & triti vnciam vnam, oua quinque cum paffi fextario commifces, & triduo per
fauces degeres ad cornu [e]. Poft mel, butyrum, axungiam, falem [f] & piculam com-
mifces, offas facies, & in paffo intinctas degeres. Si ab internis tuffierit, fucci ptifa- 6
nae heminam, defruti [g] cyathum mifces, & per triduum dabis. Si grauius tuffierit ani-
mal, fabae frixae [h] & coctae fextarium, feui [i] hircini vncias tres, allii capita tria pari-
ter decoquis [l], & in mortario deteris [m], & cum paffo dabis. Curat autem vulfos & 7
ruptos [n]: foeni Graeci fextarium vnum, cum viginti Caricis [o], fafciculo apii, & fafci-
culo rutae in aqua [p] ad medium decoquis, ita vt poft modum traganti refoluti [q] vnc. [r]
tres,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

o) *&* om. *C.* p) *terere S. M.* q) *anigallici C.* *fimphiti S. M.* h. e. *Symphyti.* r) *dabis C.* [C. LXX.] a) *funt C.* b) *qualiter C.* c) *ad vnumquodque S. M.* d) *frictae C.* e) *cum aqua* om. *C.* f) *effundes C.* g) *Lyciriae C.* verum *glycyrrhiza.* h) *&* inf. *C.* i) *foenugr. C.* pro *foenum Gr.* l) *glycerizia C.* v. no. *g.* m) *vnc. 3 fibi* al. *febi hirc. vnc. 2 C.* n) *diligentiffime refolues C.* o) *(tepido)* inf. *S.* p) *dabis C.* q) reliqua om. *S. M.* r) *enula* edd. s) *&* inf. *C.* t) *decoques, addes* &c. *C.* u) *1. f. C.* x) *cribraberis C.* h. e. *cribraueris*, quod inferendum potius quam cum *triueris* permutandum. y) *&* inf. *C.* z) *ftagnare C.* a) *vulfum animal C.* b) *faucibus C.* c) vid. *3, 68, 3* no. *r.* d) *croci fcrip. 1. C.* e) *cornum*, vt folet, *C.* f) *fales C.* g) *defricti C.* h) *friffae C.* i) *fibi C.* l) *decoques &c. C.* m) *conteres C.* n) intell. hoc remedium, vel fimile quid. o) *& fafciculum &c. C.* p) *qua C.* q) *foluti C.* r) *vncias* edd. hic & p. p.

tres, & anagallici contusi vnc. tres, & [s] allii [t] tres addantur, & omnia conterantur, offulisque ad nucis magnitudinem factis, ternae, quinae, septenae per triduum degerantur [u].

LXXI. Scabies iumentis deformem passionem, & interdum periculum
generat. Contagiosa namque est, & transit in plures [a]. Cui nascenti medicamentis non
oportet occurrere [b], ne praeclusa cute in visceribus residens conuertatur in morbum. Sed
vt [c] eruperit foras, primo purgatio ventris adhibetur, si puluerem ex cucumere [d] siluatico cum vino faucibus animalis infundis [e], vel certe si radicem [f] concisam copiose cum
2 hordeo subministres [g]. Quod cum ex ratione processerit, interposito triduo, aliquantulum [h] sanguinis, si caput & collum scabies infestat, de ceruice detrahes. Si vero scapulae [i], vel armi, aut pectus in causa est, de brachiolis sanguis emittitur. Cum [l] spinam,
vel lumbos, aut coxas papulis [m] aestuans prurigo [m] peruaserit, de femorum venis sanguis
3 emittitur [n]. Asphaltum, sulphur viuum, picem liquidam in butyrum aequis ponderibus
pariter deteris, & in sole diutissime confricans totum iumenti corpus perungis. † aceti
acris sextarium, piculae vncias quatuor, cedrinae [o] vncias quatuor, pariter decoquis, [p]
scabiosum animal ex lotio humano & calida permixta diligentissime perfricaturus [p], tunc
penicillo [q] in fuste ligato medicamentum inducis in sole asphaltum [r] & sulfur aequaliter
conteris, addita adipe porcina, & olei veteris tantundem, quae cum decoxeris, perun-
4 ges in sole. Adipis libram, sulphuris viui vncias duas, bituminis vnciam vnam, olei
selibram, picis liquidae cyathos duos, omnia conteris [s] & decoquis, & perungis sicut
supra scriptum est. Lotii veteris humani, faecis ℥ [t] quatuor, stercoris ouilli selibram,
olei heminam, sulphuris viui [u] vncias tres, picis liquidae cyathos tres, omnia contere
& decoque, & in sole calido animal semel in die perunge. Bituminis pondo duo, sulphuris viui selibram, cerae libram, mannae thuris selibram commisces in oleo, in quo
5 prius fasciculus anchusae [x] decoctus est, & perungis in sole. Alia [y]. si minus habeat
integras vires, ranas in aqua decoquis, vnctumque [z] earum colligis, & cum polline lenticulae, adipe & oleo permisces [a], tepefacto perungis. Item alia [b]. Cucumeris siluatici radices lauas & tundis [c], in cacabo nouo cum oleo quantum sufficit decoquis & vte-
6 ris. Sulphur quoque cum vino [d] decoctum similiter iuuat. Si vetustate scabies occalluit [e], prius obradenda [f] ferro vel testis ad viuum est, insuper humano lotio cum aqua
marina vel salsa mixto confricandum [g] est. post sulphuris, bituminis, picis liquidae,
axungiae veteris, sepi caprini, cerae, aluminis spissi [h], singulas libras contundis [i], mi-
7 sces, & decoquis, & sic animal perungis in sole. Folia rhododasnes [l] cum oleo vetere
decoques, addita pice liquida, & aceto, & cera. certum est de experimento remedium.
Memineris tamen in omni vnctione, contra pilum iumentum in sole diutissime confricandum.

LXXII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

s) *&* om. edd. t) *contusi ʒ aliae pariter addantur* C. u) *digeruntur* edd. [C. LXXI.] a) *puluerem* C b) *occurrs* C. c) *cum* C. & *S. M.* d) *radice cucumeris silu.* edd. e) *infuderis* C. f) *minutatim* inf. C. g) *subministras* edd. h) *aliquantum* C. i) *scapuli* edd. l) *Et post* S. M. m) *papulis* edd. nobiscum vt no. *d. g. i.* C. m) sic C. *contagio* edd. n) *auferatur* C. †) (*Item*) inf. *S.* o) *cedri* C. an *cedriae?* p) *&* — *perfricabis* C. q) *penicello* C. Hinc om. *S. M.* r) *aspaltum* hic & al. C. s) *conteres* &c. C. t) *scrip.* ʒ, *stercus ouillum selib. faecis olei* C. u) *viui* om. C. x) *ancusae* edd. *ancusae* C. y) *Alias si non* C. z) *vnctamq.* edd. a) *&* inf. C. b) *aliud* C. c) *&* inf. C. qui etiam hic solis futuris vtitur. d) *candido* inf. C. e) *obcalluerit* C. f) *erad.* C. g) *perfricanda* C. h) *spissi* om. C. an *scissi* h. e. *scissilis*, σχιστῆς. i) *contundes &c.* C. l) sic C. *de rodedafnes* edd.

[C. LXXII.]

LXXII. Vitiatum aliquo [a] casu vel mucidum foenum ad similitudinem veneni animalibus nocet, quorum ista sunt signa: Oculos habebunt vagos & [b] semper micantes, ipse [c] gradus eorum erit incertus. His de matrice auferendus est sanguis, de [d] brachiolis flebotomandi sunt, & potionandi [ita,] Caricis in vino odorato decoctis, rursum detritis: abstinendi ab hordeo, & [e] foeno: dandae [f] etiam diureticae [g] potiones.

LXXIII. Simili obseruatione curantur, quae [a] nimio hordeo aut [b] malo laeduntur. Sed haec [c] etiam in aqua frigida aduersus torrentem diutissime detinentur. Vrique [d] remedium est, pelliculam [e] de ventre pulli siccatam fumo deterere, additisque † octo scripulis [f] piperis, & quatuor cochlearibus mellis, & vncias [g] pollinis ex thure, cum sextario vini veteris tepefacto per os dare [h].

LXXIV. Fascinatum animal triste est, granatur [a] incessu, macescit, & nisi subuceneris incidet in morbum. Bituminis igitur & sulphuris parum cum granis lauri ex aqua defundis per nares. Praeterea coriandrum vel semen ipsius cum sulphure & teda carbonibus [b] circumferes [c], ex [d] aqua ferueuti animal consperges, suffumigabis. Vniuersis quadrupedibus remedium praestat ista suffumigatio [e], curat, atque morbis resistit.

LXXV. Adversus vniuersas infirmitates & morbos equorum vel boum, vbi primum coeperint aegrotare, potio ista succurrit: Radix [a] scillae [b], radices populi, quae [c] graece appellatur rhamnos (nam est fuscior & nubellula [d]) & sales [e] communes quantum sufficit, mittes in aquam, eamque animalibus vsque ad sanitatem dabis in potu [f]. Quod si desperatas valetudines praeoccupare volueris, ne vnquam accidant animalibus tuis, incipiente vere hanc illis [g] praeparabis potionem, & [h] per quatuordecim dies continuos dabis in potu [i].

LXXVI. Ostendendum autem est, potiones ipsas oportere cum [a] ratione defundi. Siquidem frequenter euenit, vt dum animalia potionantur tussiant, sudent [b] graniter, & tremorem musculorum [c] omnium patiantur, follicent [d] etiam & submisso capite se sustinere vix possint [e]. Quod accidit [f] si quando per imperitiam [artis [g]] dantis, potio in arterias & spirituales [h] partes pulmonis resilierit. Vnde fit & periculum praesens. Quare obseruandum est, ne tussieuti iumento & pendenti † adiicias potionem, sed statim [eum [i]] soluas, paululumque [l] deambulet, & [m] magis ei alia potione

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. LXXII.] a) sic *C. aliquoties vel modicum* edd. b) *&* om. *C.* c) *ipsos C.* d) *debrachilandi sunt etiam & pot. C.* an *debrachiolare* dixerunt? vt *dematricare* noster saepe. e) *& foeno* om. *C.* f) *sunt* inf. *C.* g) sic *C* & *S. M. duriticiae F. dureticiae S.* [C. LXXIII.] a) *qui C.* b) *maloque.* c) *hi C.* d) *vtrisque C.* e) *pellicula — siccata C.* †) *additaq. vnc. vna S. M.* f) sic *C. scrup.* al. g) *vncia* om. *C.* h) *dabis C.* [C. LXXIV.] a) *grau. & mac. C.* b) *carbonesq. C.* c) nota verbum lustricum vt ille Aeneas *ter pura socios circumtulit vnda.* d) *ex aqua feru.* om. *C.* e) *suffectique resistit etiam morbi C.* Forte *suffitio quae res. et. morbis.* [C. LXXV.] Conf. Veg. 5, 2, 4. a) *radices C.* b) *scyllae* edd. *rhamni, radices squillae S. M.* c) *quae appellatur albus. nam est fuscior & nouellula C.* quid si *populus alba* reponenda? *populum* esse, quae *rhamnos* vocetur, non puto. d) *rubella* coni. Morg. *IV, 26.* e) *salis communis* C. probat etiam Morg. *l. c.* nolui tamen mutare, cum alias etiam *sales* de condimento dici vel Index noster doceat. f) *potum C.* g) *tempera pot. C.* h) *animalibus omnibus* inf. *C.* i) *potum C.* [C. LXXVI.] a) sic conieceram: & confirmat *C. curatione* edd. b) *salent F. M. S. M.* c) *mosc.* edd. d) sic *C. follientes &* edd. vid. Ind. e) *possunt* edd. f) *euenit C.* g) *artis* om. *C.* h) forte *spiritales* quin *in spiritales* diserte C. i) *eum* om. *C.* l) *paulatimq. C.* †) forte *pandenti* int. *arteriam* asperam, quod fit inter tussiendum m) *sed magis alia C.*

 n) *oleo*

tione subuenias: aquae tepidae oleum [n] rosatum commisces & agitas, & per os saepius dabis. Pusca [o] quoque puleiata nares eius fouebis, & [p] emendabitur culpa. Obseruandum quoque est, vt subtracto hordeo, & [q] negato potu digerat [r] animal potiones.

LXXVII. Plerumque a nociuis [a] animalibus, id est colubris, scorpiis, phalangiis [b], & muribus caecis [c] animalia feriuntur, & in periculum veniunt. Cu-
2 ius [d] ista sunt signa: fastidium [e] ciborum, pedes trahuntur [f], & cum producuntur succumbunt ad singulos gressus, per nares defluit sanies, grauedo nascitur capitis, ita vt de-
3 iiciatur ad terram, ad surgendum vel incedendum deficiunt corporis vires. Generaliter curatio ista succurrit: Locus [g] qui percussus est ante omnia fumigandus est succensis testis ouorum gallinae, quae prius infurdes [h] in aceto, addito etiam cornu ceruino vel galbano. Post suffimentum [i] loca ipsa scarificabis [l], & sanguinem ex his emittis, vel cer-
4 te candenti [m] ferro comburis loca, quae venenata pestis attigit. Obseruare autem debes, ne aut supra articulos [n] aut neruosis in locis in quacunque passione vnquam cauterium imponas [o]. Adustis enim neruis vel articulis, perpetua debilitas consequetur. Sed diligenter considera, vt [p] aut superius aut inferius pusillum quam nerui aut articuli sunt, cum
5 necessitas fuerit, apponas cauteria. Animal autem quod venenata bestiola [q] tetigerit expedit vt sudet, & calidis [r] coopertoriis inuolutum deambulet, & farinam hordeaceam in cibo sumat, additis frondibus fraxineis & vitibus albis. [s] In plaga autem mel Atticum vel cyminum in [t] vino veteri mixtum calefactum oportet imponi. Nonnulli stercus suillum recens & mel [u] Atticum cum vino miscent, & calefactum quasi cataplasma inducunt, addentes vrinam humanam.

LXXVIII. Equus [a] si buprestem comederit in foeno vel in pabulo, haec [b] signa statim sequuntur. Venter ei inflatur, a cibis [c] resilit, & [d] stercora minutatim & frequenter reddit. qui statim sternendus est, & cogendus ad [e] cursum. Post ei vena tangenda est de palato leuiter, vt sanguinem suum defluentem transglutiat, assidue deambulet, triticum cum [f] passo infusum, & porros adferes [g] ad cibandum. Vinum autem tepefactum cum vua passa diligenter contritum [h] ad cornu dabis eidem in potu.

LXXIX. Vipera si momorderit [a] iumentum, ex morsu eius pus [b] consueuit exire. Nam si praegnans [c] erit, totum rumpitur corpus. Ad morsum tamen viperae, vel phalangii [d], aut muris aranei, commune remedium est, terram formicarum cum vino miscere & dare per fauces. Vel certe de ipsa terra frequentissime vulnera [e] con-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

n) *oleo commis.* C. o) pro *posca pulegiata.* p) *&* om. C. q) *& ne potum degestum animal potiones* C. r) *digerit* edd. [C. LXXVII.] a) *noxiis* C. b) *sphalangiis* edd. *spalangiis* C. s adhaesit initio vocis a praecedente. vid. ad Veg. *3, 81* no. *a.* c) *al. areis, id est araneis vid. c. 79. 83* in marg. Fabriciani exempli adscriptum. Mihi videbatur legendum *Caecilüs.* vid. Ind. Nisi tamen *mus caecus* vel talpa est, vel ipsa adeo *caecilia.* add. Garg. Martial. *21.* d) *Quorum* C. e) *fastidiunt cibum* C. f) *trahunt* C. g) *locum — fumigabis* C. h) *infunderes* C. forte *infuderis.* i) *fomentum* edd. *suffimento* C. l) *claricabis* C. forte *scariphabis.* m) *cauterio inures* C. n) *articulum, aut in neruosis locis* C. o) *ponas* C. p) *& — appones* C. q) *bestia* C. r) *sagis* inf. C. s) *(credo)* inf. F. t) *cum* C. u) *melanteum* C. somniauit forte *melanthium.* Commendat id quidem ad phalangii ictus Diosc. *3, 93.* [C. LXXVIII.] Conf. Veg. *3, 15, 10.* a) *Buprestem si com.* C. *bustrepem* edd. nisi quod *buprestem* *S. M.* b) *haec erunt signa. Statim ei venter* C. c) *cibo* C. d) *&* om C. e) *ad* om. C. f) *cum passo* om. C. g) *offeres* C. h) *detritum ad cornum dabis in potum* C. [C. LXXIX.] a *mordebit* C. b) *aest* C. c) tum scilicet efferatio putatur. Vid. *Aët. 4, 1, 90* & noster *3, 82, 3.* d) *sphalangis* edd *spalangionis* C. vid. ad *3, 77* no. *b.* e) sic *S. M.* & C. *vulnam* edd. inepte.

f) *fu-*

confricare. Ad quas caussas etiam terra talparum creditur posse prodesse. Quod si in 2
itinere aut in locis vbi desit copia fomentorum [f] necessitas ipsa contingit [g], piperis [h]
grana triginta cum sextario vini veteris tepefacto [i] faucibus degeres. & [l] herbam thy-
mum tritam cum vino si dederis prodesse creditur. Morsus viperae vel cuiuscunque ser-
pentis ostenditur, si humor putidus de plaga incipit currere. Praesens remedium est, si 3
haedum, vel gallum, vel agnum, in recenti occideris, & calentes pulmones eius cum
sanguine, vel corde, vel iecore vulneri apposueris, diligenterque constrinxeris, vt omne
virus educat: daturus continuo potionem: acori Pontici semiunciam tritam cum vini ve-
teris sextario [m], salis triti heminam pariter misces, & tepefactum [n] faucibus degeris. Si 4
perseuerat [o] tumor, vitem albam siluestrem copiose comburito [p], & ex cineribus eius
lixiuium [q] facito, & in potionem triduo [r] ad vnum sextarium dato. Cinerem quoque
ipsum cum [s] aceto in modum cataplasmatis vulneri imponito. Si nihil profecerit, cau-
teriis [t] vrito, vsta solenniter curato. Farinam quoque hordeaceam cum [u] vino & sale,
oleoque decoctam in cicatricem oportet imponi [x].

LXXX. IVMENTVM si in pabulo araneum [a] comederit, haec erunt signa. Totum corpus tumebit, sed circa [b] auriculas, & oculos, & nares inflatio cum indignatione maior apparet. cui hac ratione subuenis [c]. De palato sanguinem tolles [d], eumque exceptum cum sextario aceti & hemina salis miscebis, & circa plagam vel loca tumentia perunges, diligenterque operies vt sudet. hac ratione sanabitur.

LXXXI. SI phalangius [a] iumentum percusserit, his apparebit [b] indiciis. Stat [c] ei veretrum prae dolore, & videbis velle mingere. cui ista ratione subuenies, piperis vnciam vnam, pyrethri [d] vnciam, vuae siluaticae vnciam, terito, & cum vino veteri per fauces dato.

LXXXII. MVS araneus pestis [a] venenata, & tam equis quam bobus noxia.
atque ideo cum [b] captus fuerit mersus necabitur [c] in oleo, ibique in putredinem vertitur,
ex quo medicamento cum animal mordetur [d], plaga linitur, & curatur animal [e]. Vel
si inuentus [f] non fuerit, cyminum tritum cum pice liquida axungiaque miscetur, ad spis-
situdinem malagmatis coquitur, impositumque [g] a periculo liberat & sanat. Quod si in 2
suppurationem fuerit plaga conuersa, lamina ferrea candenti aperienda est, & quidquid
vitiosum est inurendum, atque ita [h] pice liquida vel oleo curandum [i]. Ne autem mus
ara-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *fumentorum* edd. *pigmentorum* C. h. e. medicamentorum. g) *contigerit* C. h) *triti* inf. C. i) *tepif.* F. l) *Herbam quoque typum* C. m) *1. S.* inf. C. n) *tepefacta* C. o) *perseuerauerit* C. p) Vide mihi specimen critices ex medio aeuo. In cod. Corbeiano aliquis scripserat *cum burito*; deinde adiecit *scriu.* h. e. *scribendum, butiro.* Verum haud paullo sapientius subiecit manus Fabricii (quamquam ad hoc facinus ne opus quidem hac manu erat) *Male. retineo vulgatum.* q) *lixiuam* C. r) *per diem* C. s) *cum aceto* om. C. t) *cauteribus* C. u) *ex sale & vino* C. x) *apponi* C. (*vtque dum sanus sit*) addit *S.* [C LXXX.] a) *arenum S.* b) *circum* C. c) *subuenis — sanguinem* om. C. d) *tollas* edd. [C. LXXXI.] a) sic C. & *S. M.* *sphalangius* al. & in marg. Fabric. corruptionis arguitur *spalangius.* Vid. ad *3, 77* no. *b.* b) *agnoscetur signis* C. c) *Statim ver. pro dolore videtur velle* C d) *piretri* omn. [C. LXXXII.] a) *est* inf. C. b) *dum* C. c) *necatur* C. d) *momorderit, linetur* C. e) *animal* om. C. f) *deuentum* C. g) *impositumq.* C. h) *ita* om. C. i) *percurandum* C.

l) *ani-*

araneus animal mordeat, ipsum animal [l] viuum de creta [m] circumdabitur, quae cum indurauerit, suspenditur in [n] collum, & non contingetur a morsu. certissimum est. Aduersus morsum [o] comprobatur allium tritum cum nitro, & si nitrum defuerit, cum sale & cymino [p] permiscere, atque ex eo puluere loca, quae morsu contacta sunt,
3 fricare. Quod si [q] eruperint vulnera venenata, hordeum combustum in puluerem rediges, & diluto [r] aceto vulneri insperges, & hac ratione sola curabis. daturus potionem, polliuem tritici, hordeum [s], cedriam, & vini sextarium per fauces degeres. Quod si praegnans [t] mus araneus fuerit qui percusserit, his agnoscitur signis. Pustulae [u] per totum corpus exeunt, sed simili, vt supra scriptum est [x], ratione curabitur.

LXXXIII. Scorpius si iumentum percusserit, his agnoscitur [a] signis: Genua contrahuntur, claudicat, non manducat, de [b] naribus fluent pituitae virides, vt [c] accumbit vix resurget. Simili ratione curatur sicut serpentis ac viperae morsus: stercus tamen asininum velocius [d] in plagam oportet imponi.

LXXXIV. Canis rabiosi [a] morsus et iumentis, & hominibus exitium inferre consueuit, vsque eo vt [b] ipsos qui contacti fuerint hydrophobos [c] faciat & conuertat in rabiem: qui hac ratione curantur [d]. Locus qui morsus est, ferreis, vel quod vtilius est, cuprinis cauteriis vrito, in loco tenebroso eum constituito. Sic etiam [e] eum adligabis in tenebris, ne [f] aquam [g] videat. Quod si canem ipsum occidere poteris [h],
2 iecur eius decoctum [i] dabis ad manducandum, vel detritum [l] faucibus degeres. Foeni quoque flores combures, & cum axungia veteri deteres [m], & ad morsum appones. salutare remedium est. Sed specialiter prodest, si radicem cynorhodon [n], id est, herbae quae appellatur [o] rosa canina, effoderis, & lotam prius atque contusam diligenter, siue homini siue animali, quod rabiosus canis momorderit, in plaga apposueris, contritamque [p] cum vino veteri propinaueris [q] quotidie ad bibendum. Hac enim sola ratione nec
3 hydrophobus [r] fiet, & imminens discrimen [s] euadet. Canis rabidi morsibus subuenit, si [t] tres ℈ nitri, Iudaici bituminis [u] scrupulum vnum, tritum cum hemina vini veteris tepentis triduo per os degeras. Sambuci [x] quoque grana vel succum de foliis aut de cortice exprimes, & cum vino veteri dabis in potu [y]. Sed tunc † efficax est haec potio, si de eo sambuco dederis, quod [z] non in terra, sed in alia arbore fuerit innatum.

LXXXV. Si fimum gallinarum [a] animal in hordeo comederit, vel foeno sumserit, quasi a venenatis bestiis percussum cruciatur continuo, . internorum dolor & inflatio subsequitur, ad similitudinem quoque [b] strophi & volutatio ac tussis asperrima. Ad-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

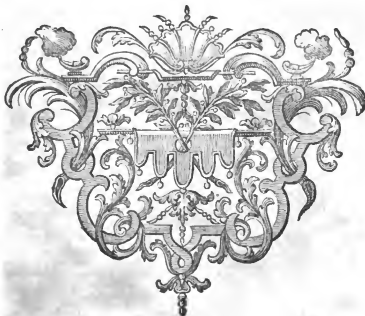
l) *animal* om. C. m) *crita* C. n) *ad* C. o) *morsus eiusmodi* C. p) *cum vino* C. ex *cumino*. q) *ei* inf. C. r) *diluti aceto vulneri asperges* C. s) *cum hordeo, cedri* C. t) vid. ad 3, 79, 1 no. *c*. u) *pustellae* C. x) *est* om. C. [C. LXXXIII.] a) *agnoscetur* &c. C. b) *fluent ei de naribus pit.* C. c) *accumbet, & vix surget* C. d) *vel lotium in ipsa pl.* C. [C. LXXXIV.] a) *rabidi* C. b) *eos ipsos* C. *vt ipsi* edd. c) *hydrophorbos* C. vid. 3, 31, no. *b*. *hydrophobicos S. M.* d) *curatur* edd. e) *sic cum adaquabis* C. f) *& sic ipsum pota vt aquam non videat S. M.* g) *quidquam* edd. *aquam* etiam C. h) *potueris* C. i) *coctum* C. l) *tritum* C. m) *deteres &* om. C. n) *cynorhodae* C. o) *vocatur* C. p) *constrictamque* C. q) *propinabis ad* C. r) *hydrophorbus* vid. no. *c*. s) sic C. & sic coniecerat Morgag. *IV*, 44. t) *Scrp. Iudaici* C. u) *bituminis trito* C. x) sic C. qui firmat coniecturam Morgag. *IV*, 44. *samsuco* al. y) *potum* C. †) *tamen S. M.* z) *quae — innata* edd. [C. LXXXV.] Conf. Veg. 3, 2, 13. a) *gallinacium* C. b) *strophi sudor quoque S. M.* C.

c) *semen*

Aduerſus quam neceſſitatem, apii ſeminis [c] deteris vncias duas, & cum vini veteris ſex- 2
tario, & hemina mellis temperas [d], & per os defundes, & tam diu deambulare com-
pelles, donec potio ventrem moueat. Quod ſi nimius [e] dolor etiam obroboratio fuerit 3
ſubſecuta, baccarum [f] lauri libram [g], nitri ſelibram, aceti ſextarios duos, olei ſextarium,
diligenter trita permiſces, & ad focum calefacies, & in loco calido [h] per triduum vnges [i],
& contra pilum diligenter fricabis, certiſſimum daturus [k] ex ſudore remedium. Aduer- 4
ſus huiusmodi caſum [l] phyſicum remedium experimenta docuerunt: Pullum [m] ſi occi-
deris vel gallinam, ventremque eius crudum, & adhuc calentem cum ſtercore ſuo equo
vel mulo inuolutum [n] melle digerere per fauces, optimum creditur. Tres pilulas [o] gypſi 5
cum vino veteri deterere, & tepidum per os dare, eadem optime [p] ſanare firmatur. Li-
xiuium [q] quoque de [r] arbore vlmi, vel [s] cuiuscunque generis ligni cinerem [t], dummo-
do bene cretum [u], cum oleo miſcere, ac liquidum & tepidum defundere per fauces [x],
phyſicum & ſalutare laudatur.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

c) *ſemen deteres vnc. 2* C. d) *contemperas* C. e) *nimio dolore* C. f) *bacas lauri ſelib.* C. g) *libram ſemis, nitri vnciam vnam S. M.* h) *animal* inſ. *S.* i) *perungues* C. k) *haec* C. l) *caſus* C. m) *Pullum vel gallinam occidere* C. n) *inuoluto melle* C. o) *pullos cu ficum* C. p) *hora ſanari* C. q) *Lixiuum* C. r) *ex* C. s) *ex* inſ. C. t) *cinere* C. u) *tritum* C. x) *tanquam* inſ. C.

VEGETII RENATI
ARTIS VETERINARIAE,
SIVE
MVLO MEDICINAE,
LIBER QVARTVS.

PRAEFATIO.

SOLENNIS excusatio negligentium est, dispendia ex dissimulatione venientia Deo
imputare vel casibus. Minus namque peccare se credit ignauia, si id, quod ipsius
2 culpa accidit, ad potestatem incipiat deferre fortunae. Sic de aegrotantibus dicitur
morituros [a], & si medicina cesset, euadit. Cui disputationi, quia non solum iners, sed
3 etiam impia est, non libenter assenserim. Malo enim nihil expertum relinqui, quam si
quid calamitatis euenerit, auaritiae vel dissimulationibus imputari. Sed fortasse aliquando vera [illa [b]] videantur in homine, qui diuina prouidentia ac dispositione fatorum [c] cre-
4 ditur regi. Animalia vero cum quibus diuinitas nihil dignatur habere commune [d], nisi
5 hominum studio impensisque curentur, absque ambiguitate depereunt. Quid enim iu-
mentis spei superest, quae diuinitas fouere respuit, si hominum medela cessauerit [e]? Sae-
pe accidit, vt neglectis animalibus, quae primo [f] cum perirent morbo, contactu crescens
6 pestilentia greges integros perimat, quum [g] polluta a languidis pascua, infectique fontes,
ita noceant [h] quasi in venena vertantur. Postremo aegroti odor cum fanorum impleuerit
7 nares, ipso foetore visceribus inferet morbos. Sic ad pullos mors a matribus corrupto
lacte transmigrat. Sic in numerosis stabulis quamuis vile iumentum, si contagiosam se-
mel susceperit passionem, veloci transitu pretiosa quoque iumenta consumet. Sed ad-
uersum omnia diligentia, studium, herbarum potestas, curandi scientia, prodesse con-
8 sueuit. Sicuti medicorum prima doctrina est humani corporis partes organorumque [i]
cognoscere, ita necessarium Mulo medicis, de ossibus, de neruis ac venis iumentorum
vniuersa perdiscere. Neque enim curare rationabiliter potest, qui qualitatem rei, quam
curat, ignorat.

CAPVT

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[LIB. IV. PRAEF.] *Hanc praefationem ex Gudiano libro, cuius nobis copiam fecit humanissimus Fabricius, ipse iam ediderat Bibliothecae Latinae To. III. L. III c. 12 p. 135 sq.* a) Adnotatum, etiam legi *morituris. Caeterum hoc sibi velle videtur, quosdam aegrotantes ita male ab medicis haberi, vt morituri videantur; euadere, cum ab his relinquantur: si mortui fuissent, non medicinae sed fato imputaturos fuisse mortem homines.* b) *illa* om. *F.* c) ita recte Fabr. pro *factorum.* d) vt eum hominibus, quibus *igneus est vigor ac caelestis origo*, de veterum sententia. e) Etiam hinc apparet, Christianum non fuisse Vegetium, qui contradicat Christi de cura Dei circa minima sententiae. f) sic edidit Fabricius. *MS.* ita, *quae prima cum pererent* (al. *perirent*) *morbum.* Quid si legamus, *quae prima compararent morbum:* certe ita melius cohaeret oratio. *Comparare morbum*, est *nancisci.* g) ita recte Fabr. pro *Quam.* h) Necessaria mutatio Fabr. ex *noect.* i) sic *Fabr.* pro *organumq.* quod nec ipsum plane damnauerim.

Caput I.

IUMENTUM igitur habet in capite ossa duo, a fronte vsque ad nares alia duo, maxillaria inferiora duo, dentes quadraginta, id est, molares quatuor & viginti, caninos quatuor, rapaces duodecim. In ceruice autem sunt spondyli [a] septem [b], spatulae renum sunt octo. a renibus vsque [c] ad anum septem, muscarium habet commissuras duodecim. In armis prioribus sunt ragulae [d] duae. ab armis vsque ad brachiola duo. A brachiolis vsque ad genua duo. In genibus parastaticae duae. a [e] tibia vsque ad articulos duo. Bases quae appellantur numero duae. Vsque [f] ad pumices vngulae ossa minuta sedecim, in pectore vnum: costae tamen [g] in interioribus triginta sex. Item a [h] posterioribus a cumulari [i] vsque ad molaria [l] duo; a molaribus [m] vsque ad vertebras duo, costales duo. Ab acrocolesio vsque ad gambam duo; a gamba vsque [n] ad cirros tibiales duo, minuta vsque ad vngulas sedecim. Et [o] sunt ossa omnia centum septuaginta.

II. NUNC mensuras numerumque membrorum oportet exponi. In palato gradus [a] sunt duodecim. Longitudo linguae habet pedem semis. labrum superius habet vncias sex, inferius vncias quinque, maxillae [b] singulae vncias denas: a [c] cirro frontis ad nares habet pedem. auriculae singulae [d] continent vncias senas. In oculis autem [e] singulis [f] vnciae quaternae. a cirro, vbi desinit ceruix, vsque ad Mercurium [g] continentur calculi [h] octo. Spina continet subter [i] spatulas triginta duas. a commissura renum (quod cumulare [l] dicitur) vsque ad imum muscarium [m] commissurae sunt duodecim. Sagulae [n] longicia vncias [o] duodecim; ab armis vsque ad brachiolum vncias sex, a brachiolis vsque ad genua longitudo continet pedem; ab articulis vsque ad vngulas vncias quatuor; in longitudinem [p] vel prolixitatem pedes sex. Haec eumetria [q] equi conuenit staturae honestae ac mediae. Caeterum [r] non dubitatur in buricis minora ista, & in primae formae equis esse maiora.

III. NERVORUM quoque numerus, qualitas, ac mensura pandenda est. A mediis naribus per caput, ceruicem, ac mediam spinam, vsque ad imum muscarium [a] descendit [b] filum duplex, quod continet pedes duodecim. duo [c] nerui in ceruice palmarii [d] continent pedes quatuor. ab [e] armis vsque ad geniculum [f] nerui duo. a geniculo vsque

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. I.] Quae de ossibus equorum hic traduntur, non tantum a librariis corrupta, sed alioquin etiam parum acurata sunt. Meliora peti possunt, monente me Cl. Platnero, ex Caroli Ruini, Senatoris Bononiensis, *Anatomia del Cauallo* Venet. *1599. fol. Nos hic in plerisq. caecutimus.* a) *spondili* edd. *spondoli C.* b) *sex, spatulae & renum sunt octo.* Videtur leg. *a spatula ad renes.* c) *ad dimidium sex musculos habet: commissuras S. M. a renibus ad imum septem* C. d) *regulae S. M.* vid. Ind. *rag.* e) *tibiae C.* f) *punicae duae S. M. vsq. ad pumicem* C. g) *tum interiores C* h) *in S. M.* i) *columellari F. M. S. M.* vid. Veg. *4, 2, 2.* l) *mala XIII C.* m) *malaribus C.* n) *vsque — minuta* om. *C.* o) *Fiunt o. o. CLXXX C.* [C. II.] a) *grodo* C. b) *maxillae — denas* om. *C.* c) *a cirro — a cirro* om. *S. M.* d) *singulae* om. *C.* e) *autem* om. *C.* f) *sunt* inf. *C.* g) *musculum S. M.* h) *subtus arteriae duae* id. i) *ac supra* inf. *C.* l) vid. *4, 1, 2* no. *i.* m) *musculum S. M.* n) *ragulae longitis XII C. ragiolae longitudo S. M.* o) *vncias — vncias* om. *S. M.* p) *longitudine vel prolixitudine C.* q) *geometria S. M.* r) *Caeterorum. Non C. Caeterum enim non dubitatur, alicui esse minora, & alicui maiora S. M.* [C. III.] a) *ancarum S. M.* b) *descende pilum C.* c) *Platonena in C. A ceruice vsque in armos vadit aliud, quod est pedes IIII. S. M.* d) *palmari continet* C. e) *Ab armis* om. C. f) *genuculos C. genua S. M.*

g) *XXX*

vſque ad baſin nerui quatuor. In prioribus ſunt nerui decem, in poſterioribus decem. a renibus vſque ad teſtes nerui quatuor. fiunt in ſe omnes nerui triginta [g] quatuor.

IV. Consequenter venarum quoque indicandus eſt numerus. In palato venae ſunt [a] duae [b], ſuboculares duae [c], in [d] pectore duae, de brachiolis duae, de [e] ſub cirris quatuor, de [f] talis duae, de [g] coronis quatuor, de [h] feminibus quatuor, de femoribus vero [i] duae, de ſub gambis duae, de [l] muſcario vna, venae [m] matricis in ceruicibus duae. fiunt pariter venae vndetriginta.

V. Aetatem iumentorum ex dentibus aliisque ſignis oportet agnoſci, ne
vel [a] ementes imperitiae [b] ſubeamus incommodum, vel curantes aegrotantis [c] ignore-
mus aetatem. Quia ſicut hominibus, ita & equis, aliud conuenit, cum [d] iumenta ſunt
2 feruida, aliud cum ſenectute iam frigida. Manifeſtum eſt autem notas corporis [e] cum
aetate mutari. Pullis enim bimis, & ſex menſium, medii dentes ſuperiores cadunt, quos
lactantes [f] vocant. cum autem quartum annum agere coeperint, decidentibus his [g], qui
3 canini appellantur, alios ſupponent. Deinde intra ſextum annum molares cadunt. Sex-
to anno quos primo mutauit [h], exaequat. Septimo omnes explentur † aequaliter, &
ex eo cauatos habere incipiunt dentes, nec [i] poſtea quot annorum ſint ſciri ad fidem pot-
eſt, niſi ſignis aliis, quae vſus edocuit. Decimo namque anno tempora cauari [l] incipi-
unt, & ſupercilia nonnunquam caneſcere. Duodecimo anno nigredo in medietate den-
4 tium apparet. Plerique adſerunt, domitis & freno aſſuetis animalibus rugas, quae in la-
bris ſunt ſuperioribus computandas, ita vt ab angulo vbi incipit [m] morſus, incipientes,
vſque ad extremum labrum perueniamus. quia annorum numerum, rugarum numerus [n]
oſtendit. Poſtremo rugarum multitudine, triſtitia frontis, deiectione ceruicis, pigritia
totius corporis, ſtupore oculorum, palpebrarumque caluicie [o] ſenectus ipſa ſe prodit.

VI. In permutandis equis vel diſtrahendis [a], maximam fraudem patriae ſolet
afferre mendacium. Volentes enim carius vendere, generoſiſſimos fingunt. Quae res
nos compulit, qui per [b] tam diuerſas & longinquas peregrinationes equorum genera vni-
uerſa cognoſcimus [c], & in noſtris ſtabulis ſaepe nutriuimus, vniuſcuiuſque nationis ex-
2 plicare ſigna vel merita. Nam vt viliora miniſteria taceamus, equos [d] tribus vſibus vel
maxime neceſſarios conſtat, praeliis, circo [e], ſellis [f]. Ad bellum Hunniſcorum [g] longe
pri-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

g) *XXX C.* [C. IV.] a) *ſunt* om. *C.* b) *temporales II* inſ. *S.* & *C.* c) *in naribus II, in ceruicibus II* inſ. *C.* d) *in naribus duae, in ceruice duae S. M.* e) *de* om. *C. de ſub cruris S. M.* f) *in S. M. de talis duae* om. *C* g) *in S. M.* h) *in femoribus duae S. M. de ſinueribus C.* Sed diſtinguuntur hic haud dubie *femina* pars interior ſummi pedis, & *femora*, exterior. i) *vero* om. *C.* l) (*in criſtario*) inſ. *S.* m) *& ſunt omnes XXXII S. M.* [C. V.] Conf. Colum. *6, 20, 4* vnde ſua noſter. a) ſic *S M.* & *C. velamentis* al. b) *per imperitiam S. M.* c) *aegrotis animalibus C.* non male, vt ad Fabrum oſtenſum eſt. d) *cum ſunt feruidi C. cum viuidi & feruentes ſunt S. M.* & p. p. *frigidi* iid. Forte pro *iumenta* legendum *iuuenta*: ita certe ſibi omnia recte reſpondebunt. e) *aetatis cum corpore* coni. Morgag. *III, 42* ex Colum. f) *lactentes* malim. g) *his* om. *C.* h) *mutauerunt, exaequant* coni. Morg. *l. c.* †) *explet aequaliter. Ex eo cauos habere incipit C.* i) ſic *C. Poſtea vero — ſcire — nullus S. M. Nec poſtea — ſcire — nullus* al. l) *cadere C.* m) *coeperit* edd. n) *numerus* om. *F.* o) *canicie S. M. cautione C.* [C. VI.] a) *detrahendis F.* b *propter C. per (occaſionem) — peregrinationes (adiuimus) S.* c) *cognouimus S. M. C.* ſed plus eſt *cognoſcimus.* d) ſic *S. M.* & *C. equeſtribus* al. Sed qui ſunt illi tres vſus? Quod hi non apparerent, ea ipſa mutandi cauſa fuit librariis. Nos ſtatim illos reſtituemus & explicabimus. e) ſic *C. circeis* al. f) *vel ad bellum* edd *ſelliſ* al. *ſellis C.* Nimirum is ipſe tertius equorum vſus eſt, quod *ſellis* apti ſunt, ad vecturas nempe & geſtationes itinerum molliores. *Sellas* equorum notas hoc tempore fuiſſe, certum, cum ad Sidonium Apollinarem, quin Con-

primo docetur vtilitas patientiae, laboris, frigoris, famis [b]. Toringos deinde [i] & Bur- 3
gundiones [l] iniuriae tolerantes. Tertio loco Frigiscos [m], non minus velocitate quam
continuatione cursus inuictos. Postea Epirotas, Samaricos [n], ac Dalmatas, licet contu-
maces ad frena, habiles [o] armis [ac bellis] asseuerant. Curribus [p] Cappadocum glorio- 4
sa nobilitas: Hispanorum [q] par vel proxima in circo creditur palma. Nec inferiores
prope Sicilia exhibet circo, quamuis Africa Hispani sanguinis velocissimos praestare con-
sueuerit [r]. Ad vsum sellae Persis prouinciis omnibus meliores praestat equos, patrimo-
niorum censibus aestimatos, tam [s] ad vehendum molles, & [t] pios incessibus, nobilitate
pretiosos. sequuntur Armeni atque Saphareni [u], in qua [x] nec Epirotas Siculosque despe-
xeris, si mores ac pulchritudo non deserat. Hunniscis [y] grande & aduncum caput, ex- 5
tantes oculi, angustae nares, latae maxillae, robusta ceruix & rigida, iubae vltra genua
pendentes, maiores costae, incurua spina, cauda filuosa [z], validissimae tibiae, paruae
bases, plenae ac diffusae vngulae. ilia cauata, totumque corpus angulosum, nulla in clu-
nibus [a] aruina, nulli in musculis tori, in longitudine magis quam in altitudine statura,
propensior venter exhaustus, ossa [b] grandia, macies grata, & quibus pulchritudinem
praestet ipsa deformitas: animus moderatus & prudens, & vulnerum patiens. Persis [c] 6
& statura, & positio [d] a caeteris equorum generibus non plurimum differt [e], sed solius [f]
ambulaturae [g] quadam gratia discernuntur a [h] caeteris. gradus est minutus & [i] creber, &
qui sedentem delectet & [l] erigat, nec arte doceatur, sed naturae veluti iure praestetur.
Inter [m] colatorios [n] enim, & eos quos totonarios vulgus appellat, ambulatura eorum 7
media est, & cum neutris [o] sint similes [p], habere aliquid creduntur ab vtrisque commu-
ne. His [q] sicut probatum est, in breui amplius [r] gratiae, in prolixo itinere senior [s] 8
patientia, animus superbus, & nisi labore subiugetur [t] assiduo, aduersum equitem con-
tumax. mens tamen [u] prudens, & quod mirum est [x], in tanto feruore cautissime [y] de-
coris est obseruantior, incuruata in arcum ceruix [z], vt mentum [a] recumbere videatur in
pectore. VII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

Constantini panegyristen, iam prouocauerit Lipsius, de Mil. Ro. *3, 7.* In vsu militari ne Vegetii quidem aetate videntur fuisse; qui tacere ea de re non poterat de re milit *1, 18.* Caussas iam protulit Lipsius *l. c.* Igitur recte peculiarem classem a militaribus pariter & Circensibus equis faciunt *apti sellis.* g) *Volscorum S. M. Hunnescorum C. Hunnuscorum* retineri vult Barthius Adu. *II, 32* ratione non alia prolata, quam notos eo tempore fuisse Hunnos. Et sane siue antiquam Hunnorum patriam spectes, siue sedes recentiores, magna equis illorum hodie etiam laus tribuitur &c. h) Hoc loco inter exemplaria primae editionis diuersitas obseruatur: cum in altero ita interpunctum sit, vt supra posuimus; in altero autem ita, *frigoris, famis toringos. Deinde.* i) *dehinc C.* l) *Burgundios S. M.* m) *Phrygiosne* an *Frisios* intelligimus, an neutros? n) *Zelameros S. M. Zelomosos C.* an *Sarmaticos?* o) *ac viles, armis* edd. *armis habiles adseuerant C.* (*tamen habiles sunt cruribus*) post *armis* inf. *S.* Puto τὸ *habiles* dupliciter corruptam in *ac viles*, & in *ac bellis.* p) sic C. *cruribus. Cappad.* edd. q) *Spanorum C.* r) sic *C. consueuis ad vsum* edd. nisi quod *S. M. ad vsum sellae Persici prou. omn. meliores. Praestat equos &c.*

s) *tam* om. *C. tamen S. M.* t) *impigros incessu C. & incessus ipsius nobil. pret. consequuntur Ar. S M.* u) *Suffumens S. M. Sofoëni C.* quid si *Sophieni?* x) *parte* inf. *C.* y) *Hunuscis F. Hutruscis* (f. *Hetr.*) *S. Buruscis S. M. Vuiscis scr. Hunniscis C.* z) *spinosa, validis. coxae, tibiae paruae, bases plenae S. M.* a) *eluribus C.* b) *os agrudia C.* c) *Persus S. M. Per staturam C.* d) Ita ausus sum reponere, h. s. *Statura & positio equis Persis* s Persicis *non differt* &c. *positione* edd. *positionem C.* Poteras etiam ita, *Persici & statura — differunt.* Certe e) *differunt C.* f) *sola ambulatione C.* g) *genere. nam* inf. *C.* h) *Ciris C.* i) *celer C.* l) *&* om. *C.* m) Nescio quid sibi velit *S. M.* Pro verbis enim *inter colatorios* ponit, *his sicut probatum est, in breui &c.* n) *totularios C.* Vid. Ind. in *Guttonarius:* & no. *ad Veg. 1, 56, 57.* o) sic *C neutri* al. vid. Morgag. *IV, 45.* p) *similis — creditur C.* q) sic C. vid. no *m.* r) *amplior gratia C.* s) quid si *lenior,* vel *breuior? minor S. M.* t) *subiugatus, assidue* edd. u) sic C. *& S. M mens, tumens,* edd. x) *est* om. C. y) *caute se decuriis curuata* C. *obseruantior* & *syllabam in* om. etiam *S M.* z) *& rut anentum* C. a) sic C. & *S. M. mentum* om. al.

VII. AETAS longaeua Persis, Hunniscis [a], Epirotis, ac Siculis: breuior
Hispanis [b] ac Numidis. Frequens opinio est, Barbaricis nulla [c] adhibenda medicamina,
quod vsque adeo naturae beneficio aegroti [d] conualescant, vt eis nocitura sit cura. Sed
falsa erat ista persuasio. Nam quanto fortiora membra sunt, tanto diutius viunt, si ex
2 arte [e] veniens medela non desit. Spadonibus tamen inter auctores constiit [f] sanguinem
de matrice nunquam nisi forte ex nimia & extrema necessitate, tollendum: propterea
quod caloris maximam partem cum testibus amiserunt. De palato tamen si non impedi-
at negligentia [g] omnibus prope mensibus tam spadonibus, quam testiculatis, minuendus
3 est sanguis. Admissarii [h] vero si cohibeantur a venere, nisi [i] demaricati [l] fuerint, cae-
cari saepe dicuntur: quamuis eo anno quo admissum faciunt, non sit eis vena laxanda,
ne generationi intentum corpus cura [m] geminae necessitatis exhauriat. Studiosis equorum
quae cura stabuli, qui alimentorum cultus, quae obseruationis [n] solicitudo praestanda sit,
4 primus ac secundus indicat liber. Nunc decursis omnibus his [o], quae huius artis doctri-
na poscebat [p], ad compositiones necessariarum potionum medicamentorumque descendi-
mus [q], in quibus & explorata congessimus [r], & ea, quae non tam ad vtilitatem curandi,
5 quam ob [s] caritatem emendi mulo medicorum cupiditas inflauerat, submouimus. Con-
stat namque, non tam multis neque [t] pretiosis speciebus, sed paucis, & ad causam de
qua agitur accommodis posse sanari. Primum igitur vt pinguia sint iumenta tam [u] in
curulibus [x] quam in sellaribus decet, deinde vt sana permaneant, post vt aegrota curen-
tur, confectiones (vt dictum est) medicaminum proferemus electas ex auctoribus mul-
tis, de [y] experimentis manifestissimis approbatas.

VIII. TRADITVR Chiron [a] ad reficienda iumenta vel curanda, hanc edi-
disse potionem, quae [b] internos [c] exiergeat morbos, quae [b] tussim reprimat, vulsos ac [d]
tussicos curet. Ptisanae sextarium, lini seminis [e] heminam, croci vnciam vnam, inte-
stinum porcinum recens, quod longanonem vocant, prius diligenter lotum [f], vel acro-
nem: quae si in praesentia forte non suppetunt, haedinum caput cum pedibus [g] & inte-
2 stinis ac ventre, & [h] diligenter quasi ad hominum vsus curatum, in cacabum [i] mittis. ad-
des superioribus hyssopi fasces duos, cochleas germanas purgatas quindecim, bulbos quin-
decim, ficus duplices viginti, rutae fasciculum vnum, baccarum lauri sextarium vnum
tritum, dactylos viginti, allii purgati capita tria, sepi caprini vncias sex, pulegii sicci
3 fasciculum. Quae [l] omnia trita decoquis in aqua cisternina vel coelesti, donec liquefa-
cta carne defluant ossa. sed aquam saepius adiicies ne [m] medicamentum vstura constrin-
4 gat. Sed cum spissum videris, colabis, abiectisque excrementis & ossibus [n], tracanti
vncias tres pridie calida [o] infusas vt inturgescat & solui possit, adiicies, passi sextarios tres,
oua cruda sex, olei rosacii oua plena sex, butyri resoluti [p] vncias tres, anagallici [q] vn-
cias

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. VII.] a) *Hunnicis* edd. *Vniscis* C. b) *Spanis* C. c) *nullarum potionum adhibendam medicinam* C. d) *aegroti* om. C. e) sic C. *ex aere venientibus* edd. *ex arte vehemens S. M.* f) *constat S. M.* g) *negleg.* C. h) *emissarii S. M.* i) sic C. *S. M.* *vbi* al. pro lectione, quam recepimus pugnat Veg. *1, 24.* l) *de matrice minuti S. M.* m) *ex minutione deficiat S. M.* n) *obseruatione* C. o) *his* om. C. p) *possidet* edd. q) *descendemus, ex quibus explorata* C. r) *concessimus* C. s) *ad* C. t) *neq.* om. C. u) *quia in curulibus & sellaribus licet* C. x) *currilibus* edd. *cursibus quam in saltibus S. M.* y) *&* C. [C. VIII.] Conf. *1, 56, 17.* a) *Cyro* C. b) sic C. *qua* edd. c) *interna* C. d) *lactesycos* C. Credo *phthisicos* hic latere. e) *seme. 1* C. f) *elotum* C. g) *suis* inf. C. h) *&* om. C. i) *nouum* inf. C. l) *quae* om. C. m) *nec ad med. vsturam consumat. cum* C. n) *addes* inf. C. o) *in calenda* C. p) *soluti* C. q) *symphyti triti S. M.*

r) *mor-*

cias tres, amyli vncias tres, pulueris quadrigarii vncias tres, lomenti fabae
[id eſt, farinae] ſextarium. Haec omnia ita temperabis, vt per cornu de- 5
fluant, & ſextarios ſingulos ieiunis animalibus per triduum dabis. & ſi volueris
ſeptem diebus interpoſitis repetis, & das a capite potionem. Iumenta a morbis [r] vindi- 6
cat & cuſtodit: Gentianae, ariſtologiae rotundae, myrrhae troglodytis, raſurae ebo-
ris, & baccarum lauri aequis ponderibus puluis immixtus, ex quo grande [s] cochleare
plenum ſumis. Addes hyſſopi triti ſcripulos quatuor, mellis vel paſſi vncias tres, vini
ſextarium, giſui [t] reſoluti paſtillum vnum, poſt [u] curſum ſiue poſt laborem conditi be-
ne piperati [x] heminam adiicies, aeſtate roris [y] vel abſinthii tantundem, & per os dabis
ad cornu. Si aeſtu animal fatigatur, puſcam [z] cum pulegio trito miſces, naresque & 7
faciem conſouebis: oua quoque trita cum hemina vini veteris optimi faucibus infundes,
vt per [a] oui refrigerium vini [b] virtus accreſcat. Maciem languoremque depellit, ſi ſe-
miunciam ſulphuris cum myrrhae ſcripulis quatuor in puluerem reſolutis ouum crudum
& vini veteris ſextarius addatur, frequenterque per fauces detur: Diapente [c] eſt (vt [d] 8
ſupra retulimus) neceſſarium pluribus [e] cauſis ac morbis, & ſemper diligenti confectio-
ne ſeruandum. Gentianae, ariſtolochiae rotundae, myrrhae, raſurae eboris, & bacca-
rum lauri, de recentibus ſpeciebus in vnum redactis minutiſſimis puluis, ex hoc febrien-
tibus plenum cochleare cum tribus vnciis mellis, & aquae tepidae ſextario, in qua radi-
ces iunci, & apium ſufficiens decoctum fuerit, per os dabis, ita vt triduo ſimiliter [f] cu-
ra procedat. Idem puluis ſi vltra cochlearium cum ſextario vini veteris, & olei viridis 9
hemina detur, animal a quibuslibet venenis, vel ſerpentum, aut beſtiolarum morſibus
liberat. Cui ſi piperis atque pulegii, nec non etiam cymini pulueris, aliud cochleare ad-
dideris, & cum vini veteris ſextario dederis, omne frigus expellit.

IX. Tvssim quoque inſanabilem cura [a] cum hemina paſſi, & tribus vnciis
olei & ouo crudo, ſi [b] per triduum defundis [c] faucibus, addito fabae polline, & foeni [d]
Graeco binis cochlearibus. Praeterea valde tuſſientibus prodeſt, fabae frixae ſextarius
ſine ſale coctus [e], ſepi caprini vnciae tres, butyri [f] vnc. 3, allii purgati capita tria de-
cocta [g] cum ſucco ptiſanae, data per triduum. Quo medicamento validius creditur: 2
ficus ſiccae pondera duo, foeni Graeci ſextarium, tracanti vnciam, pridie in [h] calida in-
fuſa, anagallici [i] vnciam, rutae viridis faſciculum, apii faſciculos tres, pariter in aqua
diutiſſime decoques, & faucibus per triduum defundes [l]. Curare etiam vulſos creditur, 3
ſi ſeptem vncias cineris mundiſſimi [m] colligas, addasque [n] olei vncias tres, bulbos tritos
ſeptem, anagallici vnciam, butyri [o] vnciam, ſepi caprini vnciam, mellis vncias tres, plan-
taginis viridis tritae vncias tres, paſſi heminam, ptiſanae vel [p] lini ſeminis heminam:
quae ita temperata vt per cornu defluant, per triduum, vel vt [q] neceſſitas cogit per plu-
res dies, ieiunis [r] ſingulos ſextarios dabis. Deſperatam tuſſim ſaepe curauit potio vilis 4
ac facilis: pulueris ex faba vncias ſex, pulueris ex foeno [s] Graeco vncias ſex, enulae
tunſae

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

r) *morbo reficit* C. s) *grandem coclearium* C. t) *gyſru* C. Mihi N. L. vid. Ind. *Fac paſtillos penſatos quemlibet vnc. 1, ex quibus vnum S. M.* u) *ciel turſi obſeruatio lauorem conditum bene piperati* C. x) *praeparati F. M. S. M.* add. Morgag. *II, 21.* y) *roſae ſiue* C. *olei roſati S. M.* z) pro *poſcam.* a) *oua lene ref.* C. b) *vino vetus adcr.* C. c) ſic C. *diapenton* al. d) *quod* C. *S. M.* e) *plurimis* C. f) *ſimilit* C. [C. IX.] a) ſic *S. curat* al. b) *ſi* om. C. c) *defundas* C. d) ſic C. *foenugraeco* al. e) *coctae, ſiui* C. f) *but. v. 3* om. F. g) *&* inſ. C. h) *in* videtur *ἀκαιρεῖν*. i) *ſymphyti S. M.* l) *dabis* C. m) *(ex vlmis)* inſ. *S. ex vlmo* praeponit C. n) *to* inſ. C. o) *botyri* hic & al. C. p) *&* C. q) *ſi* C. r) *ieiunis* om. C. s) *foenigr.* edd.

t) *ſic-*

tunsae siccae [t] pulueris vncias sex, pulueris anagallici [u] tunsi vncias tres, butyri vncias
sex: quae omnia cum tribus boni vini sextariis additoque [x] passi sextario vno semis [y],
pariter agitabis, & vni equo ieiuno ante lucem bina cornua per os dabis [z], donec omnem
5 ebibat [a] potionem [b]. Curam quoque non parum profuisse experimenta docuerunt, hac
ratione compositam. Fabae frixae sextarium sine sale decoques, addesque [c] sepi hircini
6 resoluti vncias tres, butyri vncias quinque: in mortario deteres vniuersa. Praeterea foe-
ni Graeci sextarium bene purgatum feruere facies, primamque aquam inter initia feruo-
ris [d] effundes, addesque aquae sextarios quinque, pinguissimas Caricas viginti, & liqui-
ritiae [e] vncias quatuor [f], pariter decoquas, donec aqua ad tres [g] sextarios redigatur.
tunc [h] in mortario deteris foenum Graecum, liquiritiam [i] & Caricas, miscesque cum
7 faba, superfundis etiam calidam [l] in qua Caricae cum caeteris coctae sunt: contempera-
tisque [m] omnibus, si liquor spissior fuerit, tantum passi addes, vt per cornu facile pos-
sit exire. diebus plurimis ex eo per os singulos sextarios tussientibus dabis.

X. Cossos [a], vermes, vel tineas, caeteraque animalia ventris extinguit, si
heminam cineris ex oliuae [b] ligno arido collecti, cum hemina olei viridis per triduum
2 dabis [c] ad cornu. Alia quoque confectio, sed [d] quae saepe mortiferam liberat passionem.
pulueris [e] santonici, itemque [f] absinthii Pontici, nec non lupini crudi, & herbae centau-
reae, & erui pollinis, & seminis raphani binas vncias mittis, addisque cornu ceruini vn-
ciam [g], sinopidis Pontici [h] pastillos tres, opopanacis semiunciam, vini tenetani [i] vel al-
terius austeri sextarios duos, olei viridis sextarium, quae tepefacta ita animali defundis, vt
per os cornu accipiat, in cliuo [l] constitutum, quatenus succus facilius ad interiora per-
3 ueniat. Postero die idem animal pronum constituatur in cliuo, & per clysterem [m] illi-
us tepidae potionis sextarius ingeratur [n], quatenus alternis diebus ex vtraque parte iniecta
potio coagulare [o], quod appellatur, possit infundere, in quo illae noxiae bestiolae co-
4 guntur [p], & pertuso ventriculo excruciata doloribus animalia pereunt [q]. Est & tertia
confectio non minus valida: Radicis capparis Siculi, vel baccas [r] cum foliis ad vnam li-
bram deteris, pariterque [s] commisces, addisque [t] aceti sextarios duos. Quod medica-
mentum interdum per os (sicut superius [u] dictum est) interdum per intestinum iniicis ani-
mali, vt internos hostes potionis austeritate consumas.

XI. Adversum omnia genera morborum salutaris confectio praeparanda
est, vt inter ipsa initia ex conditis possit occurri. Cassa [a] est enim medicina quae sera
est.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

t) *siccae* om. *S.* u) *siccati* & inf. C. x) *addesq.* C. y) *semis* om. *S. M.* z) *defundes* C. a) *bibat* C. b) *Potionem* ad sequentem periodum refert *S.* c) *eo* inf. C. d) *ferueres* edd. e) *lyricigiae* C. verum est *glycyrrhizae.* f) *3.* C. *X. S.* g) *quatuor S. M.* & C. h) sic C. *tunc* om. al. i) *cum Caricis & lyricigia* C. l) *caldam* C. m) sic C. *comparatisq.* al. [C. X.] a) *Ad Coscos* C. b) *solibe ligno viride collecto* C. c) *dederis ad cornum* C. d) *sed aquae S. eadem quia* C. *quae eadem S. M.* e) *puluerem* C. f) *it. abs. Pont.* om. C. g) *opii sem.* inf. C. (*apii seminis vnciam*) inf. *S.* h) pro *Ponticae.* i) *tenibati* C. vid. Morgag. *IV, 47.* l) *declini S. M.* m) (*intestino*) inf. *S.* n) *inrigetur* C. o) *longanonem S. M.* quae glossa est non accurata. vid. Ind. *V.* coagula. p) *congregatur* C. & *S. M.* glossa. q) sic C. & *S. M. pereunt* al. r) *lauri* inf. C. s) *par. comm.* om. C. t) *eo sext. turis, capparis emin.* [h. e. *heminam*] *quoque seminis coriandri, & emin. turcii & emin. seminis erucae deferes pariterque* inf. C. (*sextarium vini, capparis heminam, & seminis erucae, tere simul, misce addens aceti H—S.*) inf. *S.* u) *superius* om. C. [C. XI.] a) sic *S. M.* *Causa enim medicinae quaerenda est* al. *Causa est enim med. quae seruanda est* C. Ne *sera* sit medicina, & ob id ipsum vana atq. *cassa*, *ex conditis* h. e. in vsum repositis medicamentis debet occurri.

b) *tre-*

ɑſt. Myrrhae [b] libram, turis maſculi libram, mali Punici corii [c] tunſi libram, piperis
vncias tres [d], croci vncias tres, acaciae rufae ſelibram, Cadmiae [e] botryodis ſelibram, re-
ſinae [f] vſtae ſelibram, abſinthii Pontici [g] ſelibram, pulueris ſerpylli ſelibram, betoni-
cae [h] ſelibram, centaureae ſelibram, ſagapeni ſelibram, ſaxifragae ſelibram, peucedani
ſelibram. quae omnia bene tunſa & cribrata in [i] mellis optimi tribus ſextariis miſces, & 2
ad carbones leniter [l] paululum coquis, poſt in vaſe ſtagneo vel vitreo condita [m] ſeruas,
ex qua confectione morbidis [n] ſi febriunt, ad [o] diem ſingula cochlearia maiora [p] cumu-
lata cum hemina aquae tepidae, & olei floris tribus vnciis dabis. Quod ſi abſque febre
ſunt morbidi, vel conualeſcere iam [q] coeperint, cum vino & oleo plurimis diebus dabis,
donec animal liberetur. quam validiſſimam, & approbatam [r] noueris potionem.

XII. Svffimentorvm compoſitio faſcinum pellit, luſtrat animal, fu-
gat daemones, ſubmouet morbos. Odor [a] namque fumi ac ſpiritus per os ac nares in-
grediens, penetrat ad viſcerum [b] omnes receſſus, ac curat ſaepius loca, quae potiones
non potuerunt curare [c]. Etiam [d] in hominibus ſuffimentorum vapor praecipue ſequi-
tur. Denique [e] deſperatos & perículoſiſſimos morbos, auctores [f] mulo medicinae adſe- 2
runt, non ex pabulo [g] aut aquarum vitio, ſed aëris corruptione deſcendere [h]. Et ideo
facilius languorem quem peſtilens morbus [i] ingeſſit, ſuffimenti [l] ſalubris huius curat af-
flatus. At talis compoſitio ſuffimentorum. Sulphuris viui libram, bituminis Iudaici li- 3
bram, opopanacis [m] vnciam [n], galbani ſelibram, caſtorei ſelibram, ciceris [o] crudi ſelibram,
albitis ſelibram, ſalis Ammoniaci vncias tres, raſurae cornu ceruini vncias tres, ſinopidis [p] vn-
cias tres, gagatis foeminae vncias tres, lapidis gagatis vncias tres, lapidis ematitis [q] vnciam v-
nam, lapidis ſideritis vnciam vnam, lapidis argyritis vnciam vnam, caballiones marinos ſeptem,
ſtellas [r] marinas quatuor, pilas [s] marinas ſeptem, caudas [t] marinas ſeptem, vngues ma-
rinos ſeptem, vuae marinae vncias tres, medullae [u] tedae pineae pondera [x] tria, cedriae
pondera [x] tria, picis liquidae pondera [x] tria, oſſa ſepiae ſeptem. haec ſiccata pariter de- 4
teruntur atque miſcentur. ex quibus vnum cochleare, cum [y] opus fuerit, viuis carboni-
bus aſpergis, & cooperto [z] capite, vt fumum per os nareſque ſuſcipiat, animal ſuffis.
Quod ſuffimentum praeter curam iumentorum, ſanat incurrentes [a] hominum paſſiones,
grandinemque depellit, daemones abigit [b], & laruas.

XIII.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

b) *troclitis* inſ. C. h. e. *troglitis* vel *troglodytidis*. c) *corium tunſum ſelib.* C. d) *ſex* C. e) *cathimiae butrotis F. S.* & in marg. *Caſmiae. Caſmiae botriti* C. Noſtra lectio debetur ingenio Cl. Morgagni *IV, 48. & videramus ita legendum 2, 22, 6.* f) *reſ. vſtae* om. *S. M. aes vſtum* C. quae forte gloſſa eſt *Cadmiae*, de qua vid. Dioſc. *5, 84.* g) *Pontici* om. C. h) *Vettonicae* C. i) *in* om. C. l) *leuiter* edd. m) *recondita* C. n) *animalibus ſi etiam* C. (*etiam*) inſ. *S.* o) *diebus ſingulis S. M.* p) *minora* C. q) ſic C. *etiam* al. r) *probatam* C. [C. XII.] Conf. Veg. *1, 19* & *20.* a) *odoris n. fumus* C. b) ſic & *S. M.* *vlcerum* al. c) *nec tangere* inſ. *S. M.* d) *Sic tuſſis etiam in omnibus ſuffimentorum praecipue vapore ſanantur* C. *ſicut etiam in hominibus ſuff. vapore pr. ſanatur S. M.* e) *de quibus* C. f) *aut ſicut mulo medici* edd. nobiſcum C. g) *ſtabuli* C. h) *deſcendentes* edd. i) *ventus ingeſſerit* C. l) *ſuffumentorum ſalubri curatur adflatu. Cuius talis eſt compoſitio. Sulph.* C. m) *apop* C. n) *vnciam* om. C. o) *ciceris* — al. *ſel.* om. C. *aeris crudi ſel., ſulphuris vnam, therbintinae ſel., ſalis S. M.* p) *lapidis gagatis foeminae & maris ana vnc. tres S. M. lapidis dagatis maſculi vnc. 3 lapidis galactis vnc. lapidis ematitis vnc. 3.* q) h. e. *haematitis.* r) *ſcillas* C. *ſtincos, caballos marinos ana vnc. VII. S. M* s) ſic C. *pallas* al. t) *caud. mar. VII* om. C. u) *medullam* C. *modullae* edd. *pineae, cedriae ana pond. 3. S. M.* x) *lib.* C. y) *ſi* C. z) *operto* C. a) *& incurſitantes* C. b) *abicit & vmbras fugat* C.

XIII. Quadrigarium pulnerem vocant, qui ex diuerso pigmentorum
genere mixtus & per se adiuuat animalia, & aliis potionibus pro modo vel curatione [a]
2 miscetur. Huius Chiron [b] talem compositionem saluberrimam credit [c]: Tracanti pondera tria, aloës [d] vncias sex [e], myrrhae vncias sex, & ʒ [f] 1, costi vnciam vnam, &
ʒ [f] 1, amomi [g] vnciam vnam, & [f] ʒ 1, cassiae [h] vnciam vnam, & [f] ʒ, gentianae [i]
libram vnam, aristolochiae libram, centaureae libram, betonicae libram [l], saxifragae
libram [m], samsuci libram, opii [n] libram, abrotani libram, eupatorii vncias sex, cardamomi vncias sex, folii vncias tres, spicae nardi vncias tres, spicae Celticae vncias sex,
asari libram, dauci vncias tres, castorii vncias sex, opopanacis vncias sex, galbani vncias sex, strutii [o] vucias sex, panacis radicis vncias sex, liquiritiae [p] vncias sex, absinthii [q] fasces tres, succi herbae peristerei siccae & cribratae vncias quinque, haec omnia
3 pariter conteres, & diligentissime [r] in vase vitreo vel stagneo seruabis. Pelagonius vero [s] quadrigarii pulueris eiusmodi composuit confectionem: Cinnamomi, spicae Syriacae, spicae Indicae, croci Siculi, myrrhae Troglodytis, scieni [t], piperis nigri, piperis longi, mannae [u] croci, betonicae, casiae [x] nigrae, trissaginis, folii, nardi, lentisci [y], cepe Indici, nardi [z], storacis, acori Pontici [a], turis masculi, irisillyricae, thymi Cretici, piperis albi, calami aromatici [b], asari Pontici, petrosilini, mannae croci, mali terreni, gentianae, rosae aridae, cassiae fistulae, enulae: omnia aequis ponderibus pro modo animalium misces, conteris, cribras, in pyxide [c] vel vitreo dolio condis, & cum opus fuerit, singula cochlearia, vel amplius, si vires [d] patiuntur, iumentis singulis dabis, addito vino & oleo. Interdum aliis potionibus misces, si ratio artis vel cu-
4 ra mandauerit. Absyrtus quadrigarium pulnerem hac ratione composuit: Folium, spica nardi; crocus, piper album, piper longum, piper nigrum, opopanacis radix, cassiae dafnitae [e], cassiae marmalitis [f], cassia [g] nardina, irisillyrica, apii semen, malum terrae, peucedanum, sabina [h], gentiana, herba [i] rosina, thymum, myrrha, trixago [l], costum, tus masculum, gesse mantium [m], malum Punicum, calamum aromaticum, rosa

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

[C. XIII.] *Conf.* Hippiatr. Ruel. *p. 113.* a) *curae ratione C.* b) *Cyro C.* c) *dedit C. S. M.* d) *aloë S.* e) *septem S. M.* f) *& ʒ 1* om. C. g) *Armoniaci* edd. nobisc. *C. Amomi, myrrhae, costi, casiae ana vnc. VII. S. M.* h) *casiae S. M.* i) *gentianae, aristolochiae, meliloti, cent. beton. saxifr. cynaritos, sinapis succi, hyssopi, abrot. ana lib. 1. Eupatorii, cardamomi ana vnc. VI. folii, spicanardae, ana vnc. III, spicae Celticae vnc. VI, asari lib. 1. dauci vnc. III, Castorei, opopanacis, Galbani, stricii, radicis panacis ana vnc. VI, liquiritiae, aristolochiae longae ana vnc. III, absinthii fasciculos III, succi peristereon cyathos duos, radicum peristereon vel foliorum pulueris vnc. VI. Haec* &c. *S. M.* l) *meliloti lib. 1* inf. C. m) *scynoanthis lib 1 C.* h. e. *schoenuanthus.* n) *ysepi C.* h. e. *hyssopi.* o) pro *struthii.* p) *lieingiae C.* *glycyrrhizae* verum. q) *aristolochiae longae vnc. III, absinthii fasc. III, succum herbae peristeriae cyathos duos, radices vel surculos ipsius herbae peristereonis siccas & cribratas dracmas 6. Haec omnia C.* r) *diligenter seruabit C.* s) *quoque C.* Hinc reliqua om. *S. M.* t) Leg. *schoeni* iubente etiam Morgag. *IV, 49.* vel *schoenuanthus*, siquidem *scinoatos C.* u) *Xylecinnamomi, cassiae, betonicae, cassiae nigrae C.* x) *catiae* edd. *casiae* vel *acaciae* Morg. l. c. priorem tuetur, vt vidimus C. y) sic *C. lentici* edd. quae adiungunt etiam *i.* quod alias *id est* significat. Viderint igitur de synonymia hac, qui id agunt. z) *nardi, stor.* om. C. a) *meum* inf. C. b) *Syriaci C.* c) *pixidem vel vitreum doliolum condes C.* d) *animalium* inf. C. e) sic *C. nidafantis.* Lectionem nostram aperte firmat Diosc. *1, 12.* f) forte ex Diosc. l. c. leg. *musylitis: asmalitae C.* g) *cassiam nardinam, yrisillyricam C.* adeo solenne est semibarbaris vel holobarbaris potius, componere hoc nomen, quod veteres distinguunt, &, credo, etiam Vegetius. h) *radicem herbae Sabinae C.* i) *herbam clerusimam, pernam C.* l) *traxaginem C.* m) *gessemante cumeum iuncanicum punicum C.* Haec quidem monstra sunt, quae fere ἐκπαυῆν faciunt in fine operis patientiam nostram, adeo vt ne ad vnum quidem casum redigere species coniunctas lubeat, tanto minus, cum nihil vsquam certi appareat.

n) *misces*

rosa ficca, ruta agrestis, petroselinum, aristolochia longa, amomum, calamum Syriacum, herba Artemisia. haec omnia pro numero animalium praeparas, aequis ponderibus intermisces [n] & tundis, cribrasque [o] & seruabis, aduersus passiones vsurus.

XIV. **Causticum** humectata siccat, laxata constringit, luxata [a] parat, laesa confirmat. Huius Chiron [b] talem compositionem demonstrat [c]. Bituminis Indaici pondera duo, bituminis Apollonii pondera duo, mannae [d] turis vncias sex; bdellii [e]
Arabici vncias duas, medullae [f] ceruinae pondera duo, propoleos [g] vncias duas, galbani vncias duas, guttae storacis vncias duas, cerae communis pondera duo, resinae caucalis [h] libram vnam, visci Italici vncias tres, apochymatis [i] vncias duas, succi hyssopi vncias duas, guttae Ammoniacae [l] vncias duas, picis Brutiae [m] libram [liquefacienda [n] liquefac, puluerem aliorum addens agita & coque, vt sit vna substantia, quo vteris aduersus vesicas & suffusiones, quae nascuntur in genibus & tibiis, & nodis, & articulis: & glandulas & ossilaginem curare creditur.] Pelagonius causticum, quod suffusiones 2
vesicasque siccaret in genibus vel articulis, hac ratione composuit: Cerae Punicae [o] libram, resinae pondera duo & semis, galbani vncias tres, asphalti Iudaici pondera duo, myrrhae secundariae pondera duo [p], bituminis libram, Armeniaci [q] vncias sex, costi vncias sex. Verum caetera decoquis in caccabo fictili nouo, qui [r] cum refrixerit, addis asphal- 3
tum & Armeniacum & costum pro mensura, qua scriptum est, tritum ad modum farinae, & agitabis, & iterum coques, vt sit vna substantia, quo vteris aduersum venas [s] & vesicas, & suffusiones, quae nascuntur in genibus, aut in tibiis, aut inter [t] nodos, aut in [u] articulis, vsque eo vt [x] ossulaginem curare credatur [y]. Malagma quoque cau- 4
sticum hac voluit ratione componi. Picis pondera duo, cerae pondera duo, galbani vncias tres, resinae libram, adipis taurinae pondera duo, bdellii [z] vncias septem, thuris [a] pollinis vncias tres, resinae terebinthinae vncias sex, visci pondera duo, glutis [b] vncias tres. Absyrtus huiusmodi causticum hac [c] ratione composuit, glandularis [d] resinae 5
frixae

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

n) *misces C.* o) *cribratasque seruabis, ad diuersas pass. C.* [C. XIV.] a) *laxa reparat C. reparat* etiam coniecerat Cl. Morg. *IV, 50.* b) *Cyron C.* c) *demonstrauit. Sulfur Ind C.* d) *Smyrnae & turis ana vnc. VI, Bdellii vnc. II, Cerae propolees vnc. II, oppenacis vnc. II, castorei, galbani, styracis ana vnc. II, medullae ceruinae pondo II, axungiae pondo II, resinae pond. II, terebinthinae lib. I, resinae abietis lib. I, visci vnc. III. S. M.* e) *videllae Arabicae C.* conf. *3, 28, 4.* f) *cerae propalis vnc. 2, apopanacis vnc. 2, castorei vnc. 2, galbani vnc. guttae storacis vnc. 2, medulae ceruinae p̊ 2, cerae communis p̊ 2, axungiae p̊ 2, resinae frixae p̊ 2, resinae terebinthinae lib. 1, resinae vecuminae lib. 1, resinae abiales lib. 1.* g) *propulei* edd. vid. ad *3, 55, 5.* h) *cabialis* edd. vid. Ind. i) *apoxima* edd. *apecima C. M.* nobiscum ipse C. vid. Ind. l) *Armon.* edd. m) *brittiae C. britiae* al. nos sequimur rationem & Morgag. *IV, 64.* n) inclusa inf. *S. M.* o) *Ponticae C.* p) *visci Campani p̊. 2.* inf. C. q) *Amon. C. armon.* al. Vnde ausi sumus *Armeniacum* hic & aliis aliquot locis reponere, quod illud pigmenti genus ad Malagmas in primis commendetur. Quamquam non iam Medica ratione vtimur, (consultis licet quo tempore haec scribebamus Principibus H. Stephani;) quam Grammatica, cum *Armeniacum* sine substantiuo alio dici constet, *Ammoniacum* salem non item. *Ne quid tamen dissimulemus, etiam Ammoniacas guttas, suffimentum item Ammoniacum in collyriis apud Aeginetam saepiuscule obseruamus; vt adeo tanto minus excludere plane audeam Ammoniacum, quidquid illud tandem sit. Quin cum haec iam tradita essent typographis, obseruo luculentum de Ammoniaco, ferulae liquore locum Dioscor. 3, 98. qui facit, vt mutationis illius iam suppudeat, certe poeniteat. Vid. Index.* r) *quae c. refrixerint C.* s) *venas &* om. C. t) *internodis C.* h. e. *internodiis.* u) *in* om. C. x) *etiam* inf. C. y) sic C. *credantur* al. z) *videllae vnc. 3 C.* a) *thur. p. v. 3* om. C b) *guttae C. glutinis* coni. Morg. *IV, 50.* Sed etiam *glutis* vel *gluttis* bonum. Vid. Ind. c) *ad curam C.* d) *glandularum C.*

 e) *resinae*

frixae vncias tres [e], picis durae vncias tres, bituminis Iudaici vncias tres, euifci [f] vncias tres, galbani vncias tres, bituminis Graeci vncias tres. haec omnia in vino [g] decoquis. Bitumen vero contundis, & superimmittis [h].

XV. Compositio malagmae ad tumores [a] duros & veteres. Galbani vncias duas, resinae libram, Armeniaci † selibram [b], picis Brutiae [c] selibram, cerae libram [d], olei quod temperare possit. Item malagma ad tumores duros, & veteres. Galbani libras duas, Armeniaci † selibram, resinae terebinthinae selibram, opopanacis libram, storacis libram, cerae rufae libram, bdellii [e] libram, piperis albi vnciam vnam, baccae lauri libram, piperis longi vnciam vnam, picis Brutiae [c] selibram, olei irini quantum [f] sufficit.

XVI. Collyrium fistulare, quod conficitur vt [a] mittatur in fistulas vulnerum quae ab initio curata fuerint negligenter. Formatur autem ad [b] mensuram ipsius fistulae, vt cum immissum fuerit eandem possit implere, vt celerius iam [c] consumta duritie, caro viua ducat solidam cicatricem. Misy libram, feculae libram, aeruginis libram, chalcitis libram, cymini vncias sex, teres cum aceto, vel collyria facies. Item aliter componitur collyrium fistulare: Misy, aeruginis, chalcitis libras singulas, mellis vncias sex, zungitis [d] pondera duo, coquas [e] ex vino veteri, pastillosque inde [f] facies fistulis inserendos.

XVII. Compositio malagmae crudae. Calcis viuae libras duas, sinapis [a] Alexandrini libram, ficus [b] siccae vncias sex, axungiae quantum [c] sufficit, immisces [d], contundis, & vteris.

XVIII. Compositio syncrismae. Cerae rufae [a] pondera duo, resinae frixae pondera duo, olei laurini libram, sepi taurini libram, axungiae libram, medullae ceruinae libram, olei [b] Cyprini, aeruginis, hyssopi, axungiae veteris libras singulas: haec omnia [c] pariter ad carbones decoquis [d] & vteris.

XIX. Traumaticum medicamentum curationi vulnerum valde conuenit. Nam absumta [a] putredine viuam carnem ad sanitatem reducit [b]. Huius est talis compositio. Misy libram, chalcitis pondera duo, aeruginis libram, pariter colabis, & supra tegulam [c] in ignem [d] pones, & coques vt rubeum fiat. Post in mortario teres, & ad similitudinem farinae puluerem facies. Deinde duos sextarios mellis in olla noua coquis

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *resinae asturosae* (quid si *Etruscae* de qua Diosc. *1, 92*) *vnc. 3, resinae terebinthinae vnc. 3, cerae vnc. 3, picis durae vnc. 3, bituminis Iudaici vnc. 1, dauci vnc. 3, bituminis Graeci vnc. 3, galbani vnc. 3.* f) *visci* coni. Morgag. *IV*, 42. g) *vnum C.* h) *supermittes C.* [C. XV.] a) *tumorem neruorum. Galb. C.* pro *duros* etiam *neruorum S. M.* †) V. ad 4, 14, 3 no. q. b) *lib. 1 C.* c) sic *S. M. brittiae C. britiae* al. add. Morgag. *IV*, 64. d) *selib. C.* e) *videllae C.* f) *quod satis est C.* [C. XVI.] Conf. 2, 26, 2. a) *immittatur*, om. *vt C.* b) *in C.* c) *iam* om. *C.* d) *lactis F. M. S. M. longitae C.* Est *lonchitis* herba, sed cuius vsum medicum ignorare se ait Dodonaeus. e) *coques cum C.* f) *inde* om. *C.* [C. XVII.] In hoc & proximo capite, quae lemmatis locum occuparant ad contextum ipsum redire, h. e. in locum suum, iussi. a) sic *C.* qui firmat adeo coniecturam Cl. Morgagni *IV*, 55. b) *picis C.* c) *quod C.* d) *& vnum contundes C.* forte *in vnum.* [C. XVIII.] Vid. ad princ. *c. 17.* a) *Afrae C.* b) *olei Cypr. lib. 5, aeruginis lib. 1, axungiae vet. lib. vnam S. M.* c) *omnia* om. *C.* d) *coques C.* [C. XIX.] a) *consumta S. M.* b) *adducit C.* c) *tegulas C.* d) *igne C.*

e) *cum*

quis cum [e] vino, & cum feruere [f] coeperit [g], puluerem supra scriptum agitabis, & pariter decoques: refrigeratoque ad cancromatas [h] plagas, ad [i] famicem & cicatrices reducendas vteris. Traumaticum quoque hac ratione componitur: Misy, cathimiae [l], aloës [m], acori libras singulas, aeruginis libras duas, chalcitis libram, mellis libras duas in olla noua decoques, refrigeratoque vteris.

XX. Malagmae quoque istiusmodi [a] compositio approbata [b] est. Mellis libram, galbani, storacis [c], bdellii [d], piperis albi singulas libras, Armeniaci [e] pondera duo, medullae ceruinae, baccarum lauri ana libram, thuris pollinis vncias duas, sepi caprini vncias quinque.

XXI. Malagmae quoque medicamentum hac ratione componitur: Armeniaci [a] vncias tres, cerae libram, nitri floris vncias duas, resinae terebinthinae pondera duo, storacis vncias tres, baccarum lauri vncias sex, olei Cyprini vncias tres [b], olei laurini vncias tres, medullae [c] ceruinae vncias sex, olei rosati vncias tres, adipis aserinae [d] vncias sex, hyssopi vncias quatuor, adipis [e] ceruinae vncias sex, opopanacis vncias sex, piperis albi vncias duas, galbani vncias tres, axungiae veteris libram, aceti acerrimi heminam, thuris masculi vncias quatuor.

XXII. Absyrtus compositionem [a] anacollimatis eiusmodi composuit & prodidit: Floris nitri sextarium, opopanacis vncias tres, croci Siculi vncias duas, piperis albi vnciam [b], pollinis turis vncias tres, cochleas contusas decem, bulbos viginti, auellanas viginti, quae omnia contusa & permixta, si aceto temperaris [c], diuulsa coniungis. Efficacius tamen est, si locis [d] dolorosis emissum sanguinem ipsius animalis addideris. Compositio synchrismae [e]. Storacis vncias quatuor, Armeniaci [f] vncias tres, 2
medullae ceruinae vncias duas [g], olei glaucini [h] vncias sex, olei Cyprini vncias tres, seui taurini vncias tres, resinae terebinthinae vncias quatuor, adipis vrsinae vncias tres, adipis leoninae vncias quatuor, propoleos [i] vncias tres, olei veteris vncias sex, axungiae veteris libram, olei Sabinensis [l] libram, opopanacis, galbani vncias tres. haec ad carbones lentis vaporibus decoquuntur, & vnctionem saluberrimam praestant.

XXIII. Compositio malagmae crudae talis est. cerae Punicae selibram, Armeniaci [a] selibram, bdellii [b] vncias tres, storacis vncias duas, sagapeni [c] vncias quatuor, thuris pollinis vncias sex, olei veteris vncias quatuor, propoleos [d] vncias duas, medullae ceruinae vncias sex, sepi taurini vncias duas, resinae frixae vncias duas, adipis vrsinae [e] vncias duas, adipis leonis vncias duas, opopanacis, baccarum lauri, ana vncias duas,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

e) *cum vino* om. C. f) *bene* C. forte fuit *ferbere.* g) *adiicies* inf. C. h) *cancromata, plagas* C. i) *& famices vel ad cicatricem* C. an *vomicae* hic latent? l) *cadmiae* legendum videtur, vt *2, 22, 6 & 14* &c. *Casiniae* C. m) *aloës eumnes lib. 1, aerug.* &c reliquis om. C. [C. XX.] a) *basilicae* add. in lemmate. b) *probata* C. c) *storacis* om. C. *propoleos* substit. *S. M* d) *videllae* C. e) vid. ad *4, 14, 3* no. *q.* [C. XXI.] Hoc & tria proxima capita om. *S M.* a) vid. ad *4, 14, 3* no. *q.* b) *olei ydrini* [forte *irini*] *vnc 3, olei rosei vnc. 3* inf. C. c) *medullae — vncias 3* om. C. d) *asarinos* C. e) *medullae* C. vid. no. *c.* [C. XXII.] a) *compositiones anacolematis* C. *e* in penultima poscit analogia: est enim ἀνακόλλημα. Sed iotacissabant librarii & ipse forte Vegetius. b) *semunc.* C. c) *tempores, deuulsa coniunges* C. d) *de locis dolentibus* C. e) sic C. *syncrismae* al. debebat *synchrismatis.* f) Vid ad *4, 14, 3* no. *q.* g) *turis pollinis vnc. 3, oleum laurinum vnc. 2,* inf. C. h) leg. vid. *gleucini* vid. Ind. i) *propulei F. propolini* C. nobiscum ratio, eiusque interpres Morgag. *IV, 52.* l) sic C. & Morg. *IV, 52 Sauirensis* al. [C. XXIII.] a) vid. ad *4, 14, 3* no. *q.* b) *videllae* C. c) sic C. *sagapini* al. d) *propulei F. populei S. propolis* C. nobiscum Morgag. *IV, 52.* e) *vrsini—leonini* C.

duas, olei Cyprini vncias quatuor, gentianae vncias tres, resinae Colophoniae vncias
2 sex, galbani vncias sex [f]. Item alia compositio malagmae: Cerae [g] Armeniaci [h] ana
libram, storacis vncias sex, sagapeni vncias tres, thuris pollinis vncias tres, medullae
ceruinae vncias quatuor, opii [i] Hispani vncias duas, propoleos [d] vncias quatuor, sepi ca-
prini vncias sex [k], galbani vncias sex, picis Brutiae [l] vncias quatuor, resinae terebinthi-
nae vncias tres, resinae frixae vncias quatuor, aceti acerrimi vncias quatuor, olei lentiscini
vncias sex, olei irini vncias quatuor.

XXIV. COMPOSITIO malagmae ad vligines. Salis Afri libram vnam, bulbi libram, nitrum [a], sulphuris libram vnam, mysi libras duas, olei libram. his coctis diligenter, vteris.

XXV. COMPOSITIO malagmae ad neruos. Sulphuris viui, aluminis, resinae, picis Brutiae ana libram vnam, cerae pondera duo, medullae ceruinae libram vnam. haec omnia pariter diu agitas aut verberas.

XXVI. COMPOSITIO traumatici [a]. Gallae vncias quatuor, aeris vsti vncias tres, corticis mali Punici [b] vncias tres, misy vncias quatuor, vini vnciam vnam, aceti vncias tres, in olla noua excoquis & vteris.

XXVII. COMPOSITIONES [a] collyriorum Absyrti, Pelagonii, Chironis-
que [b] subiecimus. Ad album enim de oculis tollendum [c] & abstergendum Absyrtus tra-
didit [d]: nuces auellanas [e] combustas donec redigantur in cineres, in mortario deteres, ad-
desque mannae thuris idem pondus, quae diutissime trita, & [f] melle optimo [g] adiecto
2 comprehendantur, & sic inungatur animal. Idem Absyrtus eiusmodi collyrium laudat. Pipe-
ris albi grana octo, mellis Attici vncias duas, croci vncias duas, sepiae marinae testa [h] diligen-
3 tissime trita vncias duas, balsami vnciam vnam. Pelagonius tale collyrium monstrat [i]. Oleum,
sal [l], resinam, cerussam, opobalsamum, addito melle [m] deteris atque componis [n], al-
4 ternis diebus inducis vsque ad sanitatem. Nardinum quoque collyrium hac ratione com-
posuit. Violae [o] vncia vna, spicae nardi vncia semis, cassiae [p], myrrhae vnciae tres,
croci vnciae tres, olei Cyprini vnciae sex, piperis albi vnciae duae, cymini [q] vnciae tres.
5 Item alia collyria [r] composuit. opobalsami, croci, myrrhae, salis Hispani [s], lepidis,
ossis sepiae, singulas vncias, cadmiae [t] vncias duas, afronitri vnciam vnam, mellis At-
6 tici libram. Chiron etiam vetera glaucomata hac [u] collyrii indicat [x] confectione purga-
ri. Cornu bubulum [y] extremum, vbi solidum est, combures, ac [z] thuris masculi pul-
uerem,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *resinae terebinthinae vnc. 6. C.* g) *Cettilae sacrae lib. C.* h) vid. ad 4, 14, 3 no. *q.* i) *epium Spanum C.* k) *adipis vrsini vnc. 3, apopanacis* (ita solet pro *opop. vnc. 2, olei cuprini vnc. 3 gaelbini* inf. *C.* l) *britiae* edd. *brittiae C. Brutiae S. M.* vid. Morg. *IV*, 64. [C. XXIV.] Hoc & duo capp. proxima om. *C.* a) *nitrum* om. *F.* [C. XXVI.] a) *tragmantici S. M.* b) *misy ana drachmas tres, vini, aceti ana vncias tres S. M.* [C. XXVII.] a) *Collyriorum quoque confectiones C.* b) *Cyronis C.* c) *tollendum &* om. *C.* d) *tradit C.* e) *auell. purgatas comburi debere——deteri, addique eo C.* Habet etiam in marg. Fabricianus liber, *nitrum*, it. *al. misceri*: sed non indicatur, quo sint referenda. f) *creta* inf. *C.* g) *opt. acetoque mysi libr. 1. comprehenditur, & sic inungitur animal C.* h) sic *C. marinae* (*diligenter statissim.*) *& rutae vnc.* edd. i) (*propter*) inf. edd. acceptum a libris sine dubio. Forte fuit *praeterea.* add. no. *m.* l) *butyrum* inf. *C.* m) *pariter* inf. *C.* Forte hoc ipsum *pariter* in *propter* transiit, de quo no. *i.* n) *componi & a. d. induci C.* o) *Ampalmum vnc. 1* [quid si *ampelinum?*] *lipidum* [an *lepidium*] *vnc. 1, propolympon,* [*propolis & yrinon s. irinum* forte hic latent] *panicum vnc. 1, spica nardi semunc. C.* p) *semunc.* inf. *C.* q) *gummi* coni. Morg. *IV*, 15 ex Veg. 2, 22, 12. r) *compositio collyrii C.* s) *Spani C.* t) vid. Morg. *IV*, 48. *cathimiae* edd. *casiniae C.* u) *eiusmodi C.* x) *indicat* om. *C.* y) sic *C.* *bubulini* edd. z) (*& terebis*) inf. *S. at deteres.*

Turis

uerem, flercoris quoque humani combufti & falis Ammoniaci pari menfura puluerem
facies [a], piper longum, offa fepiae, flos aeruginis, vetus vinum, crocum [b], rutam,
pariter detrita commifces, addito optimo melle quod fufficit & inungis. Aliud quoque 7
collyrium fimile [c] compofuit. Offa fepiae marinae, crocus [d], myrrha, troglodytis:
item fal, ac flercus crocodili, haec omnia pariter ac [e] diutiffime deteruntur [f], & bene
trita cernuntur, additoque optimo melle vnctionis [g] vtilitatem animalibus praeflat [h]. Li- 8
cet [i] parua & prope nulla de his, quae diuerfi auctores retulerunt praeteriffe [l] doceam,
tamen quaecunque videbantur [m] probata confcripfimus. Verum ne longior liber confu-
fionem magis legentibus, quam inftructionem videretur afferre, modum plenum credi-
mus faciendum, illud [n] iterum iterumque commonentes, vt diligenti cura paffionum [o] 9
occurratur exordiis. Nam etiam incurabiles aegritudines [p], fi praeuentae [q] fuerint, [r]
medentis [s] arte vincuntur. Inueteratas [u] caufas etiam faciles, curari faepe non poffe legi.

XXVIII. CEPHALICVM, quod facit ad omnia vulnera difficilia clauden-
da & fupplenda: Herbae panacis radices, thus mafculum, myrrham, pollinem erui, ro-
fae folia arida bene trita & cribrata. hic puluis confectus difficilia vulnera claudit ac cu-
rat. Nunc [a] etiam fi melle decocto, & huic medicamento mixto collyrium facias, &
altis fub vulneribus fiftulae fubiicias, citius fupplere & fanare cogit. Medicamen- 2
tum confuetum, in vfu quotidiano neceffarium, propter compendium & moras ita fa-
cies: aeruginem, chalcitem, aeris florem, aes vftum; haec bene trita & cribrata
aequo pondere cataftalticum faciunt, quod carnem fupercrefcentem comedendo effo-
uet [b]. Hoc idem cum aceto & melle decoctum ad mellis craffitudinem, facies me-
dicamentum, quod facit ad omnia vulnera & cancros elympidanda, & offa fcabrofa.
Chlora [c] medicamentum, quod facit ad omnia vulnera complete lympidanda, vel fine 3
difficultate claudenda. Punicam, refinam terebinthinam, medullam ceruinam, aeru-
ginem, oleum, ita conficies quantum fufficit. Tetrapharmacum [d], quod facit 4
ad omnia vulnera elympidanda, & velocius curanda. Adipem taurinam, ceram, pi-
cem, oleum. Igitur medicamentum, quod fupra dixi, catuloticum [e] eft. Gli- 5
cium, quod facit ad omnia vulnera fordida & cancrofa: Amurcam, falem, acetum:
his mixtis quantum volueris ad craffitudinem mellis veteris. Officulare [f] medica- 6
mentum, quod facit ad omnia officula, & (darfeus [g] quo loco factum fi deiiciendum
volueris) Picem liquidam, axungiam veterem, aeruginem benetritam & admixtam, co-
las bene coctum, poft decoctionem fupra fcripta purgat vulnera diligenter. Stypti- 7
cum,

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

Turis quoque mafculi puluerem iunges. Stercoris quoque combufti C. a) *myrrham* inf. C. b) *crocus, ruta* edd. Sed ne fic quidem cohaeret oratio. c) *femel* C. d) *crocum, myrrham trigonitem, falis Ammoniac flercus* C. e) *ac* om. C. f) *teruntur* C. g) *& in vnctionibus vtil.* C. h) *In huius libri fine monemus* inf. C. i) *aut parua aut* C l) fic C. (*praeteriffent*) *doceamus* al. m) *videntur proba* C. n) *aliud iterum verumque* edd. Sed elegantius C. ex poëta, quod vidit *etiam* Morgag. *IV, 52.* o) *in paffionibus* C. p) *valetudines* C. q) fic C. *praefentes* edd. *recentes* coni. Morgag. *IV, 53* r) *vi* inf. edd. t) *medendi* C. u) *Inueteratae caufae, quae etiam facile curari folent, faepe non poffunt* C.

[C. XXVIII.] Quae fequuntur, non videntur Vegetii, qui opus fuum conclufit modo: fed a ftudiofo vno pluribusue adiecta. a) forte *His.* b) vox mihi fufpecta, fed qua commodiorem non comminifcor. c) Alia *chlora* traditur in Hippiatr. Ruell. *p. 114, b.* d) Aliud Tetrapharmacum docetur Hipp. Ruell. *p. 116.* e) ita anfus fum reponere pro *catalot.* vid. Ind. *catulot.* Caeterum omifi importunam parenthefin, vbi poft *curanda* paullo fuperius inferunt edd. *Valde per hoc medicamentum cataloticum.* f) fic repofui pro monftrofo *offoclare.* g) locus corruptus, cui medicinam fruftra circumfpexi.

h) ita

cum, quod facit ad omnia vulnera humecta, & fungos [b] exficcandos. Alumen fciffum, gallas minores, cortices mali granati, fubcorticem de ipfa arbore. haec omnia trita, puluis ipfius vulneribus exficcandis valde prodeft.
8 Medicamentum quod facit ad omnia vulnera claudenda: Abfinthium, finopidem, lepidam [i]. haec tria bene commixta faciunt medicamentum ficcum, quod ad omnia vulnera prodeft.
9 Impleclloricum [l] medicamentum, quod facit ad omnia caua fupplenda: Pollinem thuris, pollinem herbi [m], lepidam [i]. haec bene trita medicamentum faciunt ad fupplenda vel elympidanda vulnera.
10 Ad oculorum rupturas & tuniculas feruandas prodeft, fi fel caprinum lacti caprino mifceatur, & fic penna nigra oculi inungantur. Ad oculorum album fiue glaucomata fic facies: vini fextarios 4, gari [n] floris fextarium vnum, mellis vncias 4, pariter decoquis & vteris. Ad recentem [o] ocularem [p] percuffum: Croci, myrrhae, thuris mafculi, gummi, medullae veruecinae, anagallici fucci, mellis, cardami, binas vncias.
11 Synchrifma. Cerae rufae pondera 2, axungiae pondera 4, opopanacis vncias 2, olei veteris pond. 2, galbani vnc. 3, myrrhae pond. 4, Armeniae [q] pond. 3, olei Cyprini pond. 4, medullae ceruinae pond. 2, hyffopi pond. 2, floracis pond. 4, olei lentifcini pondera 4.
12 Synchrifma [r] ad alia genera. Galbani pond. 2, opopanacis pond. 1, cerae pond. 4, medullae ceruinae pond. 3, thuris mafculi pond. 2, piperis albi pondus 1, refinae terebinthinae pond. 3, floracis pond. 1, adipis anferinae pond. femis, euphorbii vncias 6, adipis leoninae, mellis, caftorei, libras fingulas, olei myrrhae lib. 2, olei lentifcini pond. 2, olei Syriaci lib. 2, olei veteris lib. 2, olei mellini pondera 2, olei floracis pond. 2, opii pond. 3.
13 Lipparia [s] fic facies. Spumae argenti pondus 1, ceruffae vncias 2, vini fextarios 3, olei pondus 1, & femis. omnia conficies, & fic vteris.
14 Lipparia [s] alio genere fic facies. Spumam argenti, ceruffam, thus mafculum, acetum album, oleum. haec omnia in vnum conteres, & cum vino melicrato admifces, & fic vteris.
15 Traumaticum fic facies: Chalcitidis pond. 1, mify pond. 1 femis, aeruginis vnciam 1, ftercoris columbini pond. 1, adarcis vncias 3 & fcrupulos 3. decoquis vna, & fic vteris. Item alio genere ad flegmonas [t] tollendas: Sinapis Alexandrini vnc. 6, fici Afrae vnc. 3, axungiae veteris vncias 6, aceti fcrup. 3.
16 Item Traumaticum [u] alio genere ad verrucas tollendas: Floris chalcitis vncias 2, nitri vncias 2, lafari [x] vncias 3, aceti heminam. Item alio genere ad fuffraginofos: Aeruginis, aluminis ana pond. 5, herbae fideritis [y], ferrariae pond. 1, aceti acri [z] fextarium vnum.
17 Ad flegmonas [a] difcutiendas: Radicis [b], erui, axungiae, aceti acris, linis in linteo, & fic vteris.
18 Cautticum ad neruos craffos, vel quaecunque in notitia [c] funt: Galbani, opopanacis, medullae ceruinae, refinae terebinthinae, Armeniaci, propoleos [d], violae, thuris pollinis, bina pondera, refinae frixae pondera 5, bituminis pond. 3, picis durae pond. 5, refinae pituinae pond. 5, cerae pond. 5, olei cerini pond. 3, incomii pond.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

h) ita fcripfi pro *fongos*. i) forte *lepida*. l) videtur legendum, *impletorium*: Certe fauet argumentum. m) hoc eft *erui*. n) *Garioflores* edd. Emendatio noftra modefta, fpero, videbitur. *Flos gari* eft γάῤῥον πρωτεῖον Aeginetae. vel *optimum Columellae 6, 38, 2.* Diofcor. *2, 34.* γάῤῥον νομὰς ἐφιστᾷ. *Aeginetae etiam eft* καθαρτικόν. o) edd. (*recentem*) quod qui intelligit, emendationem noftram reprehendat. p) *oculorum* malim. q) *Armoniae* edd. r) *fynchrifma* om. *S.* s) *Liparas* malim, certe *Liparia*. Diuerfae *Liparae* funt Hippiatr. Ruell. *p. 116, b.* t) pro *phlegmonas*. u) *traumat.* om. *S.* x) an *afari*? Diofc. *1, 9* μίγνυνται καὶ μύροις. y) *fideritis* & *ferraria* funt fynonyma; interponi ergo debebat *id eft*, vel quid fimile. z) nihil muto. vid. Ind. a) pro *phlegmonas*. b) an iungenda *radicis erui*? c) notitia quid fibi hic velit, notitiam equidem non habeo. d) pro *terbentinae*, *Armoniaci*, *propulei*. Quae ita faepe iam emendauimus, vt iam dicere

pond. 2, ſtoracis pond. 2, viſci pond. 2. Cauſticum ad neruorum dolores. Gal- 19
bani, ſtoracis, violae, propoleos, reſinae ſingula pond. Colophoniae vncias ſex, reſinae
terebinthinae pond. 6, opopanacis pond. 1, thuris pollinis, hyſſopi, Armeniaci, baccae
lauri, ſingula pond. picis Brutiae [e] pond. 1 & ſemis, vini Aminei pond. 1 ſemis, reſinae
bituminis pond. 1, haec omnia in vno cacabo coques, in linteolo induces calida. Ma- 20
lagmam cocticam [f] ſic facies. Cerae albae, galbani vncias ſingulas, reſinae terebinthi-
nae pond. 2, adipis taurinae pond. 3, hyſſopi pond. 2, bdellii pondus 1 ſemis, iriſillyri-
cae pond. 2, adipis anſerinae pond. 1, haec omnia decoquis & vteris Malagma [g] 21
ad neruorum dolorem. Cerae vnc. 6, adipis ceruinae vnc. 3, galbani, piperis, Arme-
niaci, reſinae terebinthinae vncias ternas, tracanti vncias 5, ſingula contundis, permiſces,
& vteris. Malagma [g] ad neruos vexatos. Menthae, galbani, rubricae, ſtoracis, 22
violae ana pond. 6, ſimilaginis pond. 4, haec omnia cum ſimilagine & vino decoques in
cacabo, & liquida facies, deinde ſimilaginem & vinum in vnum permiſcebis, inlinis in
linteolo, & alligabis feruentia. Malagma [g] ad tumores ſic facies. Cerae vncias 6, 23
adipis ceruinae vncias 3, galbani vncias 3, violae, piperis albi vncias ternas, Armenia-
ci vnciam, reſinae terebinthinae vnc. 3, ſtoracis vnc. 3, gentianae vnc. 1, ſingula contun-
dis, poſtea permiſces in vino, & ſic vteris. Emplaſtrum. Cerae viridis pond. 1 24
& ſemis, olei Cyprini vnc. 9, olei myrrhini [h] vncias 2, adipis anſerinae vncias 2, thuris
pollinis vnc. 2. haec omnia in cacabum mittis, coquis, & linteolis inlinis. Cero- 25
tum ad vlcera. (ſtrumenta) pond. 2, cerae rufae pond. x, olei myrrhini [h] pond. 6,
olei veteris pondera 8, aluminis pond. 9, olei Cyprini pond. decem, calcis pond. quin-
que. Fomentum ad tumores ſiue ad duritiam quamlibet ſic facies. euiſcum [i] 26
ex vino decoctum conteris cum axungia, & ſic vteris. Si minus, herbam ſabi-
nam conteris, & ex roſaceo concoquis, & ſic vteris ad ſanitatem. Com- 27
poſitio ad colicos [l]. Aſari Pontici, petroſelini, foeniculi vncias ſingulas, piperis
nigri vncias 2, marrubii maſ. vnc. 1, abrotani vnciam ſemis, mellis optimi pond. 2, co-
ques & deſpumabis, & haec omnia contundes & cernes, & ſic in melle commiſcebis,
inde figuram facies nucis auellanae, & ex aqua dabis, & aquae congium 1, in potum.
Item diebus quibus eo morbo tenetur, foeniculi ſeminis cum vino cochlearia tria aut qua-
tuor fricabis in mortario, adiicies vini cibarii ſextarium 1, mittes in ampullam aut cor-
nu, & dabis vt bibat, & cum ſagis bene munies. Malagma ad neruos claudos, 28
Sepi hircini libram, molybdaenae [m] ſelibram, reſinae libram, aeruginis ſelibram.
Compoſitio ad genua [n]. Aceti hemina, ſalis puſillum, aeris vſti ſelibram, ſinopidis 29
quod ſatis eſt. Potio hiemalis. Croci, coſti, petroſelini Macedonici, murrhae, 30
thuris maſculi, tracanti [p], cymini Alexandrini, crocomagmae, piperis vncias ſingulas,
vini & olei quod ſufficit (oua) haec omnia permiſces, & dabis cum ſucco ptiſanae, cui
immittis palmas x x v, bulbos x x v, hyſſopi faſcem, caprinos adipes, catulum [q] bre-
uem

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

dicere de ea re non ſit opus. e) pro *Britiae*. Vid. Morg. *IV, 64*, cui debetur etiam *Aminei* pro eo, quod editum erat (*inei*) f) Vox hybrida, vt videtur, a *coquo* cum caſu Graeco. g) *Malagma* om. *S.* h) *myrthini* edd. i) *viſcum* puto leg. & reſtituit alias hanc vocem Cl. Morgagnus. l) *colices* edd. m) Haec certiſſima emendatio *Cel.* Morgagni *IV, 64*, quam etiam nobis ſubiecit Dioſcorides, qui *s, 100 plumbaginem* ad hanc rem laudat. n) non ſana videtur vox *genua*. o) Eadem fere potio eſt Hippiatr. Ruell. *p. 107, b.* p) *h. e. tragacanthae* vt recte Ruell. ſcilicet in hoc in primis etiam nomine multum ſibi indulſit ſerior aetas. Ceterum *triſaginis & Vettonicae* hic inſ. Ruell. *crocomagmam* omittit, & *mannam* ſubſtituit. q) *catuli lactentis in aqua fer-* *neſa-*

uem vinum mittis, quem cum madefactum videris, tunc omnia exſiccabis, & adiicies
31 olei quod ſufficit, tunc illa omnia permiſces & potionabis. Potio aeſtiualis. Traganti, croci, abrotani, cardamomi, glaucii, petroſelini Macedonici binas vncias, gingiberis vnc. 1. haec temperas, & cum dare coeperis, mittis quotidie heminas ſingulas ſingulis iumentis. Addes porri ſectiui, porcla [r] ſil Gallici, thus, apium, olei Afri heminam, temperabis quod ſufficit & vteris [s].

CVRAE BOVM
EX CORPORE
GARGILII MARTIALIS.

AD bouin morbum. Salem tritum per cornu cum vino in potionem dabis. Bones morbos [a] ne noceat, dato ſumptas ſalis, terna lauri folia, & totidem porri ſectiui, & vlpici alii [b] ternas ſpicas, turis grandis grana terna, herbae ſabinae
2 erbas ternas, rutae cauliculos ternos, ſambuci carbones [c] ternos. Haec omnia ſub dio coeli per triduum ex eadem potionem dato: adiecto ſcilicet vino. Quod ita partieris, vt aequas potiones per triduum accipiat. Sane is, qui dabit, ſublime ſtet, & vaſo ligneo
3 infundat in os, deiciat in gutture. Boues [d] ſi aegrotare coeperint, dato continuo ouum gallinacium, quod crudum integro [e] facito vt deuoret: Poſtero die caput vlpici alii [f]. Bos ſi aegrotat, quotidie ei dato vnam eminam [g] vini, & exercere bene viuere
4 medium. ſi aegrotat, herbam centauream contrita [h] ex vino infunde per cornum. Bos ſi aegrotat, muriam ſalſamenti optimam, & malum terrae aquae ſext. aceti ſil. ruta conterito & labris perfricato. Vel radicem herbae perſonaciae [i] conterito & primo die dato vnc. 1, Viniique ſext. 1, & aquae. Bos ſi aegrotat, iunci radicem decoques & per
5 cornum dabis. Bos [l] ſi tuſſiet, aut ſi ſuſpiranit, terrae malum, ouum crudum & adipem ſuillum, & vinum vetus, adipem tamen prius liquefacito & dato, iuuat; vel
6 marrubium cum vino datur. Si bos collum ſubtorſerit, ebulo contrito perungni-
7 tur, ſaepe [m] vel medullam taurina, prius tamen axungiam perfricato. Si in collum nerui laborauerint, fumito corticem nouam de ſubero, comburito vt carbones fiant, & terito ex vino veteri & axungia bene inter ſe commixto & perfricato, ei [n] collo pili ſaepi-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

uefacti ius Ruell. r) Forte *portulacae, filis.* s) *Sed haec vide lib. 2. cap. 57* add. F. & S.

Exhibemus haec omnia ita deſcripta, cum vitiis etiam aperte falſis, prout in codice Lugdunenſi leguntur, vt eruditi, quae a nobis tolli non poſſunt, ex antiquae lectionis veſtigiis emendent. Caeterum haec quoque exſtant, ſed aliis verbis, apud Columellam 6, 4. SCHOETTG. Mihi etiam accidit, vt longo opere feſſus, cum viderem, nihil admodum, vt ſperaueram initio, mutuae opis praeſtare poſſe neque Vegetium Gargilio, neque hunc iſti; manum plaue abſtinere mallem, quam in tenebris tantis ſine bona ſpe verſari. Igitur pauca tantum annotare placuit, quae mihi poſt recentem Vegetii lectionem in mentem venire facilius quam alias poterant. a) *morbus.* b) *allii.* c) *turiones.* d) Habes haec apud Columellam 6, 4, 2. e) *integre*, vel *integrum*: deinde *deuorent.* SCHOETTG. f) *allii.* g) *heminam.* h) *contritam.* i) *perſonatam* vocat Columella 6, 17, 1. SCHOETTG. l) Eadem tractant Columella 6, 10 & Geoponici 17, 21. Sed alia medicamenta praeſcribunt. SCHOETTG. m) *ſepum.* n) *ſi collo pili ſaepius defluunt.* SCHOETTG.

o) *deco-*

saepius defluunt. Vlmi vernaculi radicem ex vino decoquitur [o] ad tertias, & eum, cum
opus non faciet, saepius perunguito, vel adipem vrsinam vel medullam taurinam, prius
tamen axungia perfricato. Si boui intestina dolebunt, sumito vini sext. III, & olei 8
emin. & permixtum per cornum & curat remediabitur. Item aliud. Salis [p] pugnum
& cepae capita X, pariter conterito, & in offae modum reficito, eam in anum bobis
inicito, & fac eum arare continuo folli & sanus erit. Scabies bobis neues. & erbam 9
si satrum tundes, & ex eo pecus lauabis. Et ex aqua, in qua lupini decocti fuerint, ni-
hilominus lauabis. Bobus & caeteris pecoribus scabiem vt discutias, intibum siluaticum
conteris & perunguis. Bos aut asinum si eosdem morbos inciderint, sumito scilla aut 10
rumnisa [q] radicem, id est, spinam albam quam tenerrimam, & in aquam infundito.
Ex qua per dies quatuordecim bibat. Vnde expurgabuntur & sanias consequitur.
Irudineum [r] si bos deuorauerit, cimicem conteres, & ad nares eius admouebis, statim 11
eicies. Bos si non rumigat [s], salicis folia aut corticem eius viridissimam contundi- 12
to, & in eo sext. vini addito, & olei partem quartam in se bene misceto, & per cornum
boui infundito. Intestinum enim mouit vt pedere non cesset euouit sanabitur. Iu- 13
menta si [t] potionabis. Stercus leporinum & cepam siccam cum vino conterito, & per
cornu dato. Iumentum ruscones si habebit, alium cum axungia conteris & dabis: aegri
des remedium foeniculi cum cepa conteris & potionabis iumenta si crocinabuntur iumen-
ta, marrubium & axungia conteris & in vino dabis. Ad glandulas iumentorum. 14
Luna XIV. mane, antequam manus laues, iumento omnia impedimenta tollis, & ma-
nus [u] sinistra digito medicinali de glandulam apprehendis, & haec dicis: Senti [x] precan-
te nec lapis lanam feri: Nec lumbicos oculos habet, nec mula parit. Vtriculum cos-
sia herpiosum arbor fuit manu humana haec ipsa concisa est, corbo factus est & si tuber,
si panus euala subula neceris nec radices agas. Hoc semel dices. Si iumentum 15
stercus gallinacium comederit, brassicam agrestem terito cum oleo & aceto, bibat per
cornum. Ad abundantiam sanguinis genestam viridem conterito, & eam in vino 16
siue in aquam permixtam dato per cornum. Iumentum si male habuerit, cine-
res [y], lixiua, cyatos VIII, olei cyatos VI, consubige & in [z] se & [a] dat. bibat per cor- 17
num, & currat ne minus horam aut seniores [b]. Vt bene valeant. Ypopomaces [c] vnc.
1 conteris ex vino dabis potionem. Ad scabiem iumentorum. Arabis [d] bituminis 18
o o o
p. III, sulfuris p. II, picis liquidae p. VI, picem, mentam, oleum, mitte in ollam in-
tegram, sine quiescat. Dein [e] super infricato, qui & trita erunt, & quae soleta, adice.
bitumen, sulfur nigro & ita infunde, sed diligenter coques ne ferueat, sed lene igni vel
carbonibus calefacito, & remobes ab igne, & colas, ac resolutum prius aceto admisce-
bis. Hoc medicamento perunguis iumenta alternis diebus plus bis aut quater. Ad 19
pitui-

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

o) *decoquito.* SCHOETTG. p) Eadem Geopon. 17, 19. SCHOETTG. q) Explicatio adiecta docet legendum esse *rhamni*, quae nota est spinae species. r) Columella 6, 18, 2. SCHOETTG. s) *ruminat* ex Columella 6, 6, 1. SCHOETTG. t) Lege *sic.* SCHOETTG. u) *manu sinistra* vel *manus sinistrae.* x) Versus sunt senarii, sed de quorum sensu iam certi nihil promittere possumus. y) *cineris lixiuii* SCHOETTG. z) *misce.* a) *& dato bibat.* SCHOETTG. b) *aut semis. Seniores vt bene valeant.* SCHOETTG. c) *opopanacis.* d) Vid. Pelagon. Geop. 16, 18. Colum. 6, 32. SCHOETTG. e) *Dein super infriato, quae trita erunt, & quae solida, adice.* SCHOETTG.

pituitas, aniſcis [f] vnc. III, benetoris [g] dabis cum vino permixtos cyatos VI ad cornum. Ex quo medicamento etiam per ſiniſtram narem duas dragmas infundis. Item aliud. Stercoris ſcrufini puluerem contritum diligenterque cribratum ſtudioſe ſeruabis, vt ſi quando iumento pituita moleſta erit, ex confecto puluere cum vino veteri, quantum videtur
20 poſſe ſufficere, per cornum deicias, & ſanabitur ſtatim. Si quod iumentum cuiuslibet generis ſtranguriam patitur, de ſiniſtra manica tunicae pediculum eximis, eumque in aurem equi ſiniſtram conicies, continuo ſanabis. Sed cum hoc facies, pediculum
21 omnino non nomines. Si quod iumentum mus [i] coecum morderit, acetum acrum bene cum orbita [l] infundito, & cum ſubigis & ſic tollis, & inde acu ferrea morſum bene compungito, & ſupra dicta terra confricato. Hoc per triduum facito, & cornu cer-
22 uino ſuffumigato. Ad vermes necandos ſcyllae ſucum inſtillato & pice liquida tan-
23 gito. Boues ſi pedes adtriuerint, priusquam in viam mittas, pice liquida cornua perungnito. Famicem [m] ſi boues habuerint, ſale & aceto diligenter eluito poſa aeris flos contritum commixtum cum axungia vel alumine ſolo, vel galla cum allumine.

VARIETAS LECTIONIS ET NOTAE.

f) *aniſi.* g) *bene teris.* SCHOETTG. h) *ſcrofini.* SCHOETTG. i) *mus vel caecilia,* ex Columella 6, 17, 1. SCHOETTG. Vid. ad Veg. 3, 77. 1 no. *c.* l) *cum creta*, ex Columm. 6, 17, 6, & his quae ſequuntur, *& ſupra dicta terra confricato.* SCHOETTG. m) *Tumorem.* SCHOETTG.

AVSO-

AVSONI POPMAE FRISI
DE
INSTRVMENTO FVNDI
LIBER, QVI
APPENDIX AD REI RVSTICAE SCRIPTORES LATINOS VETERES.

INDEX CAPITVM.

AVSONI POPMAE
DE INSTRVMENTO FVNDI
LIBER.

CAPVT I.

INSTRVMENTVM fundi eſt apparatus rerum neceſſariarum, cum ad culturam agri villaeue, tum ad fructuum perceptionem, vel conſeruationem. Nam quod ornatus, aut vſus ſui cauſa paterfamilias habet in fundo, id appellatur inſtructum: veluti ſupellex, bibliotheca, paedagogia, artificia; haec enim omnia non agri, ſed ipſius domini ſunt inſtrumenta, quibus ille lautior in re familiari, & ad vitae cultum fit inſtructior. Quae autem continentur inſtrumento fundi, partim ſunt animalia, vt homines, pecu-

pecudes, aues: partim inanima, vt ferramenta, vehicula, dolia: sine quibus neque agricultura, neque frugum fructuumque reliquorum collectio, vel conseruatio esse vlla potest. Ac homines quidem ad vsum rusticum parati, vel liberi, vel serui sunt soluti, aut vincti: & alii praefecti, alii operarii: vtrique vero a diuersis ministeriis & operis, diuersa habent nomina, quibus discernuntur.

II. INTER Praefectos primus est VILLICVS, agri colendi causa constitutus in villa: cui contubernalis VILLICA; quae rem familiarem & domestica opera curat. *Villae* autem appellatione intelliguntur omnia aedificia extra vrbem, quae non pecora modo armentaque recipere possunt, sed etiam familiam & fructus fundi. Tres enim partes villae constituuntur, vna *Vrbana*, ampla & ornata, quae *Praetorium* quoque dicitur, & ipsius domini habitatio est: altera *Rustica*, laxa & impolita, quae habet familiam villaticam, pecora, stabula, praesepia, omne denique instrumentum rusticum: tertia *Fructuaria*, vbi fructus fundi ac reditus reponuntur, vt foenisecia arida in tabulato, vindemia in cella, in granario messis. PROCVRATOR est socius villici, & in omnibus rebus administer; Graeco vocabulo dicitur *Epistata*. Cato 57, *Villico, Villicae, epistatae, opilioni*. ACTOR in familia rustica acceptorum expensorumque actum administrat, cibaria familiae distribuit. DISPENSATOR rationes villaticas dispensat, pecuniam fenerat, locat, mercedes praestat. Plinius Epist. 3, *Sub eodem procuratore, & paene iisdem actoribus habere*. Quintil. declamat. 345, *Quod per dispensatores feneratis, quod familiam per procuratores continetis*. ATRIENSIS villae & supellectilis rusticae munditias curat, videtque vt ferramenta detersa nitidentur, atque rubigine liberentur, ceteraque si refectionem desiderant, fabris concinnanda tradantur. MONITOR est qui tenet nomina operariorum, totius ac familiae, & vnumquemque nominatim sui muneris & operae admonet: sicut qui in scena adest histrionibus, & gestus verbaque suggerit, dicitur etiam *Monitor* auctore Festo. Columella lib. 1, *Et in turba & sub Monitore vinitor opus facere debet*. ibidem: *Ne praecuntis monitoris diligentiam multitudo confunderet*. Vlpian. tit. De inst. & instrum. leg. *Villici & monitores*. CELLARIVS cibum & potionem praebet familiae, & rationes cellae ne turbent, videt. ideo, more veteri, cellam penumque omnem signo herili obsignabat. Plaut. captiu. *Obsignate cellas, referte annulum ad me*. Persa: *Allium seruo obsignant cum sale*. Vocabulo Plautino *Promus & Condus* appellatur. Pseudolo: *Promus & Condus fuit, procurator peni*. CVSTOS torculariorum seruabat, ne quid incuria aut furto deperiret; & erat homo liber: contra qui dolia curabat, seruus. in lapide prisco. A. TERENTIVS. M. L. CHRYSOGONVS SER. DOLEARIS. FORNACARIVS accendendi fornacis curam gerit, ignemque custodit, ne euagetur: qui ab Iurisconsultis tit. ad legem Aquil. *Fornicarius*, & tit. de instr. & instrum. leg. *Fornicator* appellatur: nimirum propter affinitatem & commutationem literarum A & I, quam multis exemplis ostendi lib. 1. De vsu antiquae locutionis. ERGASTVLARIVS erat custos & praefectus ergastuli, in quo vincti & compediti serui concludebantur, cum cessassent ab opere, ne noctu aufugerent. Erat enim *ergastulum* in villa tanquam priuatus carcer, Iuuenalis, Sat. 14, *Quem mire afficiunt inscripta ergastula carcer Rusticus*. & Sat. 8, *Nempe in Lucanos, aut Tusca ergastula mittar*. Hinc Apuleius lib. 9 Metamorph. vocat *Tullianum*: *Eos retrorsum abducunt pagani, statimque vinctos in Tullianum compingunt*. OSTIARIVS siue IANITOR *foribus tutelam gerit*, vt ait Plautus, & introitus exitusque obseruat: ob quod olim in cella sua prope ianuam catena vin-

vinctus cubabat, non ruri modo, sed etiam in vrbe. Petronius Satyrico: *Non longe ab ostiarii cella.* Columella lib. 1, *An putem fortunatius a catenato repulsum iri ianitore.* Ouidius Fastor. 1, *Ianitor immitis dura religate catena.*

III. OPERARII rustici pro modo & natura agrorum diuersas operas praestant, vel colendis aruis, vineis & hortis, vel pascendis pecoribus, vel salictis aut saltibus instituendis atque tuendis. In quibus singulis Columella requirit singularem animi ac corporis habitum, vt in aratore proceritatem, in vineatore latitudinem, in bubulco vocis vastitatem pariter & corporis, in pastore sedulitatem ac frugalitatem. Ex horum numero est POLITOR qui agrum cultura expolit, dummodo id facit fide domini. Non enim tenetur instrumento fundi (quod idem de aliis omnibus intelligendum) si pecuniariam mercedem, aut certam fructuum partem capit, pro ratione operae & artis, vel conditione soli: vt olim in agro Casinate & Venafro, loco bono, si politor tantum demessuisset fruges, & eae vna cum spicis in corbem conferrentur, accipiebat partem octauam, at si etiam impendisset triturae & ventilationis laborem, & purgatum frumentum modio diuideretur, ferebat partem quintam, auctore Catone, 136 Vlpianus tit. Pro socio: *Cum pecus in commune pascendum, aut agrum politori damus in commune quaerendis fructibus.* ARATOR terram aratro sulcat & proscindit, IVGARIVS in aratione iuga ducit & regit. Columella 1, *Iugario ad circumeundum laxa ministeria praebeat.* MEDIASTINVS est quasi in medio actu agricolationis, & post aratorem reliquas partes tractat. Habent enim opera rustica commune quoddam vinculum, quo inter se alia aliis stato ordine succedunt, vt terra primum variis modis illecta & praeparata ad sementim proscinditur aratris: deinde illius gremio mollito & subacto semen inspergitur, quod mox constrata humo altius obcaecatur: tum vbi herbescens ex eo viriditas se ostendit, spinae noxiae succrescentes leuiter euelluntur rastris, sarculis, runcinis: post fruges iam adultae desecantur, quae calore solis adsiccatae bacillis, furcillisue in area triturantur & excutiuntur: ad extremum grana ventilabro per longum spatium in ventum proiiciuntur, atque ita purgantur. Quae opera qui efficiunt, singuli sua priuaque habent nomina, vt SATOR, OCCATOR, SARRITOR, RASTRARIVS, RVNCATOR, MESSOR, TRITVRATOR, VENTILATOR, & vno simul omnes vocabulo Mediastini appellantur: sicut in familia vrbana *Mediastini* sunt serui medii inter actores & compeditos, id est, inter summos & infimos: Lucilius lib. 17 Sat. *Villicum Aristocratem, mediastinum atque bubulcum.* Columella 1, *Mediastinus qualiscunque status potest esse, dummodo perpetiendo labori sit idoneus.* VINITOR colit vineam: cui adiungitur PVTATOR, FRONDATOR: ille vites aut arbores amputat & purgat: hic arbores defrondat, vt e frondibus faciat manipulos ad pastum pecoris per hiemem; vel vitium folia decerpit, quo vua solis calori exposita commodius maturescat. Vtriusque insigne olim erat falx. Ouidius Metamorph. 14, *Falce data frondator erat, vitisque putator.* PASTINATOR terram vinealem fodit & praeparat. VINDEMIATOR colligit vindemiam & Graece τρυγητὴρ dicitur. OLEARIVS loco & ordine socius ac aequalis est Vinitori: quia apud veteres fuit gemina & iuncta cura vineae & olitueti. Huic operam praebet LEGVLEIVS, qui oleam caducam & verberando decussam nuda manu legit: STRICTOR digitabulis pressam decerpit ab arbore: FACTOR oleam facit exprimitque, vt *Factus* est quod vno tempore conficitur; & *Hostus*, quod ex vno facto reficitur, quasi haustus, vt *Horio* pro haurio veteres dixerunt & *deborito* pro dehaurito Cato 67, idem 6, *Hostus nequam erit,* id

id est, inutilis & nullae rei. CAPVLATOR oleum expressum *capulis* deplet, & e *cortina* in *labra* aut *dolia* transfundit. *Deplere* enim est haustu minus facere vt ait Statius Achilleid. 1, *Fontes depleuimus haustu.* HORTVLANVS & OLITOR curat fructus hortenses, & vendit impositos asino vel caballo, vt olim fieri solebat. Horatius Epist. 1, *Olitoris aget mercede caballum.* Pastioni pecoris praeest MAGISTER PECORIS idem PASTOR, qui pecus pascit, regit & curat, vt *Magister camelorum* Victori, *sarcinalium principis iumentorum magister*, Ammiano lib. 15. ARMENTARIVS siue IVMENTARIVS & ARMENTI CVSTOS Ouidio 11 Metamorph. cui qui praefectus est, dicitur SVPERIVMENTARIVS. Suetonius in Claudio: *Barbarum & olim superiumentarium.* Sed a pecoris genere cui praesunt armentarii, habent diuersa nomina, vt *Equiso*, *Asinarius*, *Mulio*, *Bubulcus*, *Subulcus*, *Opilio*, *Caprarius*, *Porculator*, qui obseruat porcellos lactentes. AVIARIVS est, qui aues villaticas pascit & curat, FARTOR qui saginat. Horat. 2 Sat. 3, *Cum scurris fartor.* Antiqua inscriptio, AVIVM FARTOR. GALLINARIVS, curator gallinarum, DELIACVS, saginator. Varro de re rust. 1, *Qua gallinarius curator earum ire possit.* ibid. *Vt maxime factitauerunt Deliaci.* Cicero Academic. 2, *Accepimus Deli fuisse complures saluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quaestus causa solerent.* Plinius 10, *Gallinas saginare Deliaci coepere.* SALICTARIVS est, qui salictum curat, & ex eo materiam salignam parat, vel texendis corbibus, canistris, & cistellis, vel viti pedandae, iugandaeque. Sunt enim *salicum* duo genera; aliae *viminales*, supellectili villaticae texendae, aliae *perticales*, vineis iugandis vel soboli plantandae, vel denique saepimentis vsum praebent. Vnde Cato in aestimatione praediorum tertium locum tribuit salicto, praeponitque oliuetis, agris frumentariis & pratis. SALTVARIVS vocatur custos saltuum: siue fructuum conseruandorum gratia paratus sit, siue finium tutandorum causa, vt ille Tyrrhus Virgilianus, *cui late custodia credita campi.* Nam omnino Saltuarii continentur instrumento, si fundus saltus pastionesque habeat: sicut etiam accedunt instrumento si villa cultior est SCOPARII, & si viridaria habeat TOPIARII, qui hedera deambulationes gestationesue conuestiunt, & formas varias ex plantis, arboribus, fruticibus compositis & plicatis reddunt: si in agro venationes sunt, VENATORES; si ab aucupio reditus percipiatur, AVCVPES; si ex melle, MELLARII, qui sunt curatores apium & mellis, vt ait Varro 2. Denique est in instrumento fundi FOSSOR, qui compeditus erat, & minimae dignationis. Vnde pro inerti & stupido dixit Persius 5, *ne cum sis cetera fossor.* Iuuenalis 2, *Squallidus in magna fastidit compede fossor.* MESSOR, FOENISEX, vel *Foeniseca:* illius insigne, more veteri, erat corbis, huius corona e foeno. Cicero pro Sestio: *Messoria se corbe contexit.* Ouidius Metamorph. 13, *O quoties habitu duri messoris aristas Corbe tulit, verique fuit messoris imago.* Idem 14, *Tempora saepe gerens foeno religata recenti, Desectum poterat gramen versare videri.* Propertius 4, *Arma tuli quondam, & memini, laudabar in illis, Corbis at imposito pondere messor eram.* Ibidem: *Da falcem, & torto frontem mihi comprime foeno, Iurabis nostra gramina secta manu.* GERMINISECA, qui in hortis & vineis germina falculis praecidit. Varro L. L. 4. *Falculas has phancillas germinisecas vocant:* Sed *Pistor, Molitor, Coquus, Faber, Tonsor, Fullo, Textor*, & alii opifices, si qui in fundo sunt, continentur instrumento, non vt fundi instrumenta, sed instrumenti, nempe familiae rusticae, cuius causa parata sunt, vt infra dicemus.

IV. Se-

IV. SEQVVNTVR reliqua duo genera inſtrumenti animalis *Pecudes* & *Volucres*, quae fundi culturae inſeruiunt. Non enim ſi quae habentur vt dominum lautiorem reddant, inſtrumento fundi annumerari debent: ſed hae modo ſine quibus recte exerceri nequit poſſeſſio. Itaque ſi dominus parauit greges venalium, vt ex iis fructus caperet, hi non ſunt in inſtrumento, nihilo magis, quam ſi induxit plures in fundum textores, fabros, aut alios artifices rei quaerendae. *Pecudes* autem promiſcue appellantur omnia animalia quae parent hominis imperio & pabulo paſcuntur: & ſunt aliae maiores, vt bos, aſinus, mulus, equus, aliae minores, vt ouis, capra, ſus: quae familiae victum, veſtitum miniſtrant. Maiores pecudes communi nomine dicuntur ARMENTA ab arando, vel ab armis, id eſt, ſcapulis maioribus vt Seruius putat; & IVMENTA a iungendo ſiue a iuuando, quod neceſſarium ruſticum laborem vel ſubuectando, vel arando iuuent: etſi iuriſconſulti haec diſtinguant ſubtili quadam differentia, quam tamen alii auctores non obſeruant, vt notaui lib. I de differentiis verborum. Ex his veteres praecipuum vſum & honorem tribuerunt boui, ſocio laboris ruſtici & tanquam colono; ob quod Heſiodus ex viro & vxore aut boue domum conſtare dixit. Cognominatur autem BOS IVGATORIVS qui iugo ſubmittitur, contra INIVGIS qui ſub iugo non fuit, vt Feſtus tradit. ALTILIS ad publica ſacrificia ſaginatus, apud Varronem lib. 2, vt *gallina altilis* apud Martialem 13. STERILIS qui eſt exſectus. Tibullus 3, *Dum ſubigunt ſteriles arua ſecunda boues.* LACTARIA bos foemina, vacca, quae lac praebet. FORDA & HORDA, vacca quae praegnans eſt; vnde *Fordicalia* ſeu *Hordicalia* feſta dicta, quod tum hordae boues immolarentur. Ouidius Faſtor. 6, *Forda ferens bos eſt, fecundaque dicta ferendo Hinc etiam fetus nomen habere putant.* PARTA vacca foeta, ἡ τοκὰς: contra EXPARTA quae parere deſiit, effoeta. Gloſſae, *Exparta, partu vacua.* Varro de re ruſt. 2, *Aetate potius ad fructus ferendos integrae, quam iam expartae.* Columella 7, *Exparta nutrici conſociata minus laboret in educatione foetus ſui.* Item a diuerſa cornuum forma bos LAEVVS, cuius cornua terram ſpectant; LICINVS, cuius cornua ſurſum verſus reflexa ſunt; CAMVRVS, qui conuerſa introrſus cornua habet; contra PATVLVS, cui cornua diuerſa ſunt & late patent: ob quod plauſtris & aratris aptus eſt, Graecis dicitur πάτηλος & πατάλις: qua forma Plautus Truculento, *Vt ego me ruri bamaxari mauelim patulem bouem.* *Equus* variis rebus & vſibus deſtinatur, vt vecturae, agriculturae & admiſſurae. Hinc VECTARIVS, qui vehit, vel aptus eſt ad vehendum. Varro lib. 2, *Qui vectarios facere vult.* IVGALIS, qui curru iunctus intra iugum ſiue temonem decurrit, Graecis ζύγιος dictus, ὁ ὑπὸ τῷ ζυγῷ ἵππος: contra FVNALIS qui extra iugum decurrit, ſiue ante, ſiue ad latera adiunctus ſit: inde appellatus, quod fune ſiue loro aut catena exterius vagatur, vt in quadriga duo iugales, duo ſunales dexter & ſiniſterior. Graecis vocatur παρήορος vel σειραῖος. Sophocles Electra, δεξιόν τ' ἀνεὶς Σειραῖον ἵππον εἶργε τὸν προσκείμενον, *dextro ſunario laxans habenas attrahebat in firmum.* Suetonius Tiberio, *ſiniſteriore funali equo.* Statius Thebaidos 6, *funalemque Thoam.* Auſonius Epicedio Phoſphori: *Pegaſus hinc dexter currat tibi, laeuus Arion Funis eat, quartum det tibi Caſtor equum.* ADMISSARIVS qui admittitur ad coitum, quaſi maritus equarum, quod periphraſi poëtica decenter expreſſit Virgilius Georgicor. 3, *Quem legere ducem, & pecoris dixere magiſtrum.* SAGMARIVS idem qui *Clitellarius* & *Doſſuarius* & *Sarcinalis* apud Lampridium in vita Heliogabali. Nomen habet *a ſagmate* quod ſtratum ſignificat quo ſarcinae aptantur. Iſidorus *ſagma, quod corrupte vulgo Selma dicitur, ſtratum ſagorum vocatur.*

Vnde Caballus Sagmarius. ASINVS alius est PLOSTRARIVS, qui plaustra trahit, alius DOSSVARIVS, vt nominat Varro lib. 2 qui onus dorso fert, alius CLITELLARIVS qui & ORNATVS dicitur Catoni, ab impositis *clitellis*, id est, sellis dossuariis. Apuleius Metamorph. 10 de se asino; *Sarcinis propriis onustum & prorsus exornatum armatumque producunt in vrbem.* Alius MOLARIVS, qui molas frumentarias versat, Cato 10 & 11, idem dicitur ab Africano tit. de legatis 3 & Vlpiano tit. de instr. & instrum. leg. MACHINARIVS eo, quod catillum siue machinam infixam molae frumentariae trahit & voluit. Nam asini solebant agitare *molas versatiles*, quas Cato vocat *asinarias*, sicut serui *trusatiles* & *pistrinarias*: ex quo Catullus ait, *Et non pistrino traditur atque asino*, id est, datur ad molas trusatiles & versatiles. Quanquam nonnulli asinum machinarium in libris Iurisconsultorum accipiunt eum, qui tympanum rotamue qua aqua de flumine aut puteo tollitur, versat: quibus non consentio.

V. POST maiores pecudes ouilli generis prima ratio est, si vtilitatis magnitudo spectetur. Nam simul, & corporibus nostris vestitum praebet, & casei lactisque abundantiam, & carnis lautissimae dapes subministrat. Quod Virgilius scite expressit inque tuendos *Natum homines, pleno quae fertis in vbere nectar, Mollia quae nobis vestras velamina lanas Praebetis, vitaque magis quam morte iuuatis.* Oues autem varie cognominantur; AGNAE, quae nondum dentes ediderunt: BIDENTES, quasi *Biennes*, interposita D littera, id est, duorum annorum, vt tradit Gellius; aut a dentibus duobus eminentioribus, quibus ad sacrificia censebantur aptae: etiamsi illos non sola ouis bima, sed & alia pecus habet, cum ad bimatum adscendit, teste Hygino. Glossarium. Bidentes διόδοντα πρόβατα. AMBIDENTES, quae superioribus & inferioribus sunt dentibus. ADASIAE, vetulae recentes a partu. Isidorus in Glossis, *Adasia ouis maior natu.* APICAE quae non amplo corpore sunt, nec multam lanam habent circa collum ac ventrem. Nam ἄπεικος est glaber. MINAE ventre glabro sunt. Varro 2 & Plautus Truculento, *Perperas minas oues.* DELICVLAE vel aetate vel morbo delinquunt & deficiunt, vt *armenta delicula*, Cato 11. REICVLAE ob vitium aliquod reiiciuntur & alienantur, vt minae, perperae: INCIENTES sunt vicinae partui: PVSTVLOSAE corripiuntur sacro igne, quem *Pusulam* vocant pastores, eo quod pus contineat & pustulas cuti imprimat. PASCALES passim in nemoribus & montibus pascuntur, eaedem HIRTAE & SOLOCES, quod lana crassa & squalida, quae Solox dicitur, contectae sint. Lucilius: *Pascali pecore ac montano, hirto atque soloce.* Quibus opponuntur PELLITAE quae propter lanae bonitatem pellibus integuntur, ne lana inquinetur, & in tenerrimis pascuis aluntur, vt sunt Tarentinae & Atticae. Horat. Carmin. 2, *Dulce pellitis ouibus Galesi flumen.* PECVLIARES vel PECVLATORIAE quae seruis aut filiis familias sunt in peculio; sicut *Peculiares serui & ancillae* quae adulescentulos aut puellas sectabantur & curabant, proprio sibi ministerio. Plaut. asinaria: *Etiam opilio qui pascit, mater, alienas oues, Aliquam habet peculiarem, qui spem soletur suam.* Captiuis: *Paruolum peculiarem paruolo puero dedit.* Persa: *Sophoclidisca haec peculiaris est eius, quo ego missus sum.* Praeterea agni dicuntur CORDI, serotini, vt qui post x Cal. Augusti nascuntur, vel qui post tempus gignuntur, ac remanserunt in voluis sine membranis inuoluti, quae Graeci vocant χόριον, auctore Varrone, sicut *Cordum foenum* autumnale, quod autumno secatur, & *corda frumenta*, quae sero maturescunt: *olus cordum* apud Columellam. DE-

PVL-

PVLSI qui a materno lacte depelluntur, Virgilius, *depulsos matribus hoedos.* SVBRVMI lactantes. Nam *Rumis* siue *Rumia* est mamma. Varro de liberis educandis: *Ruminae propter rumam, id est, prisco vocabulo mammam: a quo subrumi etiam nunc dicuntur agni.* MVSTEI recens ablectati & in pascua ducti, Cato in oratione *de agna mustea pascenda.* *Sus* culinae rusticae vberrimos apparatus praebet, & ganeae exquisitam materiam, quam Censoriae leges saepe coërcuerunt, interdixeruntque coenis abdomina, vuluas, & alia gulae irritamenta. Nam sapidissima omnium pecudum aestimatur vulgo suilla caro, vt ait Plautus in Milite, *Occisam saepe sapere plus multo suem cum manducatur.* Haec vbi peperit FETA dicitur: vbi omnem fetum ad vtrumque latus circum se habet CONFETA, qualis ad sacrificium adhibebatur, teste Festo. Quae semel tantum peperit, PORCETRA: quae saepius SCROFA. Verres castrati mutant nomen, atque dicuntur MAIALES. Porci a mamma depulsi *Lactentium* nomine omisso DELICI appellantur. A partu decimo die puri & integerrimi dicebantur SACRI siue vt antiqui loquebantur SACRES, quod tum primum idonei ad sacrificia, quae Laribus agno & porco fiebant ab iis qui insani fuerant, aut piaculum aliquod admiserant, aut liberorum prole familiam auxerant, vt ex Plauti Menaechmis & Rudente constat; iidem MYSTICI Tibullo dicti 1, 10 *Hostiaque e plena mystica porcus hara.* NEFRENDES, quod nondum fabam frendere, hoc est, frangere possunt. Terentius Scaurus de orthographia: *Ne pro non positum est, apud antiquos, vt* Nefrendes porci, *qui fabam frendere non possunt.* SERARII qui sero pasti sunt: Cato 151. COLLVVIARIS qui omnigeno potu nutritur, cibo permixto.

VI. *Canis* etsi pecudum numero non est, vt recte censent iurisconsulti, quoniam pabulo non pascitur, tamen instrumento continetur. Nam & nocturnas vigilias agit, pro tutela domus ac villae, & custos est pecoris, quod eo comite defenditur, maxime Ouillum & Caprinum: cui inermi generi lupi insidiantur nisi Canis opponatur defensor. Itaque alius dicitur DOMESTICVS siue VILLATICVS, alius PASTORALIS & PECVARIVS, alius VENATICVS. *Domesticus* intra villam & aedificium excubat, vel libere circumiens, vel catena per diem vinctus & noctibus solutus. Vnde dicitur *catenarius*, qui etiam in vrbe domus custos ad ianuam accubabat. Seneca de ira 3, *Irasceris ergo catenario cani? & hic cum multum latrauit, obiecto cibo mansuescit.* *Pecuarius* pastorem apud gregem comitatur: in quo maxime requiritur fortitudo & acritas, vt lupum aliasue feras repellere, aut raptores persequi & praedam eripere possit. Tales olim laudatissimi fuerunt MOLOSSICI siue EPIROTICI. Virgilius Georgic. 3, *acremue Molossum Pasce sero pingui.* & ALBANI magnitudine ac robore praestantissimi, vt qui paruas feras contemnentes, leones & elephantos prosternerent. Venaticus indagine vel cursu & labore feras prosequitur. Est enim alius *Vestigator* qui praecipua sagacitate ferae latebras & vestigia scrutatur ac prodit; de quo Ennius Annal. 10, *Veluti si quando vinclis venatica Venox Apta silet: si forte feram ex nare sagaci Sensit, voce sua nictatque vlulatque ibi acute.* Alius *Emissarius* ac *Vertagus* siue *Vertrahus* dictus, ex eo quod feram trahat ad dominum. Martialis Epigram. 14, *Non sibi sed domino venatur vertagus acer, Intactum leporem qui tibi dente refert.* Gratius: *Et pictam macula vertraham delige falsa.* Eius generis celebrantur ob velocitatem LACONICI siue SPARTANI, vnde Virgil. Georgic. 3, *veloces Spartae catulos.* Horatius Epodo, *Nam qualis aut Molossus aut fuluus Laco Amica vis pastoribus.* Ammianus 29, *Ad obseruandam venatitiam praedam Spartanum canem retinere dispositus.*

VII. *Aues* inſtrumento fundi contineri volunt iuriſconſulti, ſi reditus & fructus ex iis percipiantur, vt ſi intra ſepta villae ſint cortes, auiaria, & aquatilium receptacula, quae venditorum animalium pretio vberrimum quaeſtum praebent, & menſam pretioſis inemtiſque dapibus exornant, denique fimo vineas & arua laetificant. Quod ſi fundus non eſt ita inſtructus, vt ſepta & ſtabula auium habeat, ſed vnius generis aues quaſdam, puta gallinas vel anates; hae nihilominus inſtrumento continentur: quoniam earum cura colono maxime neceſſaria eſt, propter quotidianum prouentum, & ſaginam lautiſſimam, quam ſuppeditant. Auium vero villaticarum aliae terra modo ſunt contentae, vt gallinae, columbae, pauones, turdi, turtures, phaſiani; aliae etiam aquam requirunt, vt anſeres, querquedulae, anates, cygni. *Gallinae* ſunt trium generum, *Villaticae*, *ruſticae* & *peregrinae*. *Villaticae* rure naſcuntur in villis; quae ſi adhuc effetae non ſunt & pullos edunt appellantur PVLLITRAE, quibus contrariae VETVLAE aut *Veteranae*. Varro de re ruſtic. 2, *Potius vetulis quam pullitris*. Quae ſunt humiles & curtis pedibus PVMILIONES, ſicut *Pumilios* homines breui & humili corpore, paulum ſupra terram extantes Suetonius Auguſto vocat, *Pumiliones* Gellius 19, *Pumilos* Papinius Siluar. 1, *Hic audax ſubit ordo pumilorum*. *Ruſticae* pullos & oua edunt in ſiluis, neque ſunt manſuetae, ſed ab aucupe capiuntur & ad cibos delicatos parantur. *Peregrinae* propter amplitudinem & ſpeciem corporum nobiles ipſae, patrias quoque ſuas nobilitarunt, a quibus complura & diuerſa nomina habuerunt, vt *Africanae* ſiue *Numidicae*, *Chalcidicae*, *Medicae*, *Rhodiae*, *Tanagricae* a Tanagra vrbe Atticae. Ex his *Medicae* erant ſimiles facie gallinis vulgaribus, corpore maiore, pedibus oblongis, quales nos *Longobardicas* vocamus. *Africanae* grandes, variae, gibberae, rutilam comam & criſtam in capite gerebant; quas vtraſque caeruleas habebant *Meleagrides*, vt teſtatur Columella. Itaque falluntur qui putant *Meleagridas* vel *Africanas* eſſe noſtras gallinas Indicas & *Turcicas*, vt vulgo appellantur, quas ſcimus non habere criſtas, ſed palearia tantum. De reliquis auium generibus videndi rerum ruſticarum ſcriptores.

VIII. RESTAT alterum genus inſtrumenti ruſtici, inanimum & mutum, quo comprehenduntur ea, quae fructus quaerendi, colligendi, conſeruandi gratia parata ſunt. Quaerendi velut frumentum, quod ſerendi cauſa ſepoſitum eſt, & vaſa quae culturae ſeruiunt, vt eſcaria & potoria ad miniſterium operariorum in meſſe & vindemia. QVALA SATORIA in quibus ſemina feruntur ad ſementim. TRIMODIAE SATORIAE e quibus iaciuntur. VRCEI AQVALES ſiue AQVARII, quibus aqua fertur ad irrigationem arborum & vitium. Quae genera vaſorum intelligit Vlpian. tit. de inſtr. & inſtrum. leg. 8 vbi inter inſtrumenta fructus quaerendi refert *vaſa quae vtilia culturae ſunt*. Item ferramenta, pedamenta, pali, ridicae, falces putatoriae, crates. Ferramenta ſunt neceſſaria ad culturam aruorum, hortorum & vinearum, vt ARATRVM terrae proſcindendae ad ſementim; cuius partes *Stiua*, *Buris*, *Culter*, *Vomer*, *Temo*, *Ralla*, quae eſt ſtimulus ferratus quo vomer detergetur & terra inhaerente liberatur: ſic dicta a radendo. Plinius 18, 19, *Purget vomerem ſubinde ſtimulus cuſpidatus Ralla*. RVNCINA, SARCVLVM purgandis hortis, ſegetibus & vineis. *Runcare* enim & *Auerruncare* eſt ex agro noxias herbas euellere, *Sarrire* leuiter purgare ſata. IRPEX compago e pluribus dentibus ferratis quam iumenta trahunt, vt eruant quae in terra ſerpunt. Cato vocat *Vrpicem*, Graeci ὀξίνην. Heſychius ὀξίναι ἐργαλεῖόν τι γεωργικὸν σιδηροῦς γόμφους ἔχον ἑλκόμενον ὑπὸ βοῶν. RASTRVM lignum itidem dentatum confringendis glaebis & terrae in aratione exaequandae, a quo ὑποκοριστικῶς RASTELLVM, quo

quo stipulae raduntur, & foenisicii cumulo adduntur. RVTRVM ligneum in ima parte patens & cauum, quo terra arenaue corruitur in cumulum, aut calx vel lutum subigitur, aut fruges coniiciuntur in modium: Graeci vocant χρωπίον. Eius diminutiuum *Rutellum* vsurpat Lucilius Satyra 9, *Frumentarius est, modium hic secum atque rutellum Vnum adfert:* vbi nonnulli perperam censent esse instrumentum hostorium ad aequandam mensuram, quod Graece ξέχαιον. RVTABRI noxia eruunt e terra, vt auctor est Varro L. L. 4. CAPREOLVS ferramentum bicorne ad terram comminuendam, in plantatione herbarum hortensium. LIGO, BIDENS instrumenta ferrea fossoria. MARRA itidem ferrea, exscindendis herbis inutilibus comparata, vt farculum, runcina. Iuuenalis: *ne marrae & sarcula desint* Columella 10, *Contundat marrae, vel fracti dente ligonis*. Plinius 23, Verno seri debet, liberarique ceteris herbis, ad trimatum marris a solo radi. PALAE ferreae, planae, quibus terra foditur & fossa vel egeritur, vel aggeritur, vt BIPALIVM pala duplo latius; vnde ei nomen. Plaut. Poenulo: *Palas vendundas* sibi ait. Columella 10, *Tum mihi ferrato versetur robore palae Talis humus*. PASTINVM vineaticum instrumentum bifurcum, quo semina in scrobes demissa panguntur. PEDAMENTA, PALAE, RIDICAE sunt sustentacula vitium, quae Plinius optima commemorat e salice, robore, olea, arundine, iunipero, cupresso, sambuco, castanea. CRATES & SIRPEAE sunt vehicula e viminibus contexta, quibus stercus enehitur. Vnde *Crates & Sirpeae stercorariae* apud Catonem. Varro L. L. 4, *Sirpea quae virgis sirpatur, id est colligando implicatur, in quo stercus aliudue quid euchitur*. Virgil. Georg. 1, *Vimineasque trahit crates*, quod Seruius male exponit, *ad agrorum scilicet exaequationem, quam rustici Irpicem vocant*. Nam poëta intelligit agrorum stercorationem, ad quam adhibentur Crates, multum diuersae ab Irpice de quo ante dixi. *Falcis putatoriae* multiplex vsus est, & species diuersa, vt ARBORARIA, SILVATICA, VINEATICA siue VINITORIA, putandis arboribus, siluis, vineis. LVMARIA resecandis lumis, id est, herbis spinosis in agris. RVSTARIA rubis sentibusque, qui per agros serpunt. Nam *rustus* est rubus auctore Festo. SIRPICVLA amputandis ligamentis, quibus sirpantur & adligantur fasces, incisi fustes. STRAMENTARIAE desecandis stramentis exstantibus in segete post messem.

IX. COLLIGENDI fructus caussa parata instrumenta sunt varii generis: nonnulla seruiunt messi, quaedam foenisiciae, alia vindemiae, oleitati, lacticinio, florilegio. Messis instrumentis seges matura demetitur, deinde exsiccata in horreis conditur, tum excutitur atque purgatur. Cui rei parantur FALCES MESSORIAE siue ADOREAE, id est, frumentariae, Trahae, Tribula, Vanni, Furcillae, Corbes. Falcium variae formae pro locorum regionumque varietate, reperiuntur. LVNATAE quibus fruges robustioris culmi, vt triticum & siliginem demetunt, dextra secantes stipulam secundum terram, sinistra autem vnco praelongo conuoluentes & in fasces cogentes resecata. *Sicilas* hodieque vocant, [Germ *Sicheln*] a prisco verbo sicilire, id est, secare; vnde Sicilimentum pro foeno secto apud Catonem. Glossae *Sicila* σμίλα χαρτόλεμος. VERRICVLATAE sunt mainsculae longo manubrio, perinde vt falces foenariae. His in modum verriculi adfixis ligneis quasi cratibus vtraque manu segetem praecidunt, stratamque longo ordine in fasces alligandam relinquunt. ROSTRATAE, DENTICVLATAE nominantur ex eo, quod rostrum, dentes habent: sicut TRIBVLATAE quae tribulum, quibus solebant filicem abscindere, vt tradit Palladius.

dius. TRAHA, TRIBVLVM, FLAGELLA, FVRCILLAE vſurpantur ad excutienda e ſpicis in aream grana, etſi forma & vſu multum diſtent. Nam *Traha* eſt aſſerum compago dentata cum orbiculis, quae bubus per aream trahitur ad frumenta excutienda. *Tribulum* ſiue *Tribula* eſt tabula ferro vel lapide aſperata, quam trahunt iumenta iuncta, inſidente auriga, vel grandi pondere addito. *Triblas* vocat Cato 135, *Ploſtrum Poenicum* Varro. Virgil. Georg. 1, *Tribulaque trahaeque & iniquo pondere raſtri.* *Flagella* ſunt bacilli loreis vinculis penduli e fuſte, quem trituratores manibus tenentes, tundenteſque ſpicas flagellis excutiunt grana. *Furcillae* ſunt ferreae dentatae quibus frumenta mouentur, & vbi fuerint excuſſa ſtramenta extra aream eiiciuntur. Vnde *furca* ſiue *furcilla expellere* prouerbii ſpecie dicitur, pro eo quod eſt vi eiicere. Cicero ad Atticum 16, ſed quoniam furcilla extrudimur. Catullus: *Muſae furcillis praecipitem eiiciunt.* Horatius: *Naturam expellas furca; tamen vſque recurrit.* MERGAE ſunt furcae ferreae, quibus ſpica legitur; vel acerui fiunt: *dictae a mergis volucribus. Vt enim illi ſe in aqua mergunt dum piſces perſequuntur; ſic meſſores eas in fruges mergunt, vt elenare poſſint manipulos*, auctore Feſto. Plaut. Poenulo: *Palas vendundas ſibi, mergas datas.* PECTEN ligneus manubrio affixus, quo paullo longius a terra interpoſito extans ſpica proſcinditur, quemadmodum fit in capilli tonſura per pectinem. Colum. 2, 21, *Multi mergis, alii pectinibus ſpicam ipſam legunt, idque in rara ſegete facillimum, in denſa difficillimum eſt.* Plin. 18, 30, *Panicum & milium ſingillatim pectine manuali legunt Galliae.* VANNVS, VALLVM, VENTILABRVM ſunt inſtrumenta viminea lata, forma plana: quorum motu vel iactu ad ventum, frumentum excuſſum purgatur, vt quod leuiſſimum ſit in eo, atque appellatur ACVS vel PALEA, euolet; ac quod eſt ponderoſum, purum remaneat. CORBES ſunt ſportae vimineae aut ſparteae, quibus frumenta feruntur & dimetiuntur: ſicut veteres etiam vina metiebantur per corbes, quas picatas fuiſſe veriſimile eſt. Ouid. *habitu duri meſſoris ariſtas Corbe tulit.* Cato 137, *Parte octaua corbi diuidat.* Vlpian. tit. de peric. & comm. rei vend. l. 1, *de menſura vini dolearis: faciendum quod veteres putauerunt, per corbem venditorem menſuram facere & effundere.*

X. FOENISICIAE inſtrumenta ſunt FALCES FOENARIAE, RASTELLI LIGNEI: illis foenum maturum ſecant; his exſiccatum & areſactum contrahunt in aceruos, deinde in metas extruunt, ſtipulaſque de pratis, quas foeniſeces praeterierunt, eradunt. FVRCAE ferreae dentatae, quibus foenum demeſſum verſant, & exſiccatum componunt, pabulumque pecoribus miniſtrant; Cato 10 vocat *ferreos*, tacito furcae nomine.

XI. VINDEMIAE parantur FALCVLAE & VNGVES FERREI, quibus vuae maturae deſecantur, ne vindemiatoris manu diſtringantur & laedantur. CORBES & CORBVLAE quae ab oppido Ameria dicuntur Amerinae, vt Amerina retinacula, Virgil. Georg. 1. FISCI, FISCINAE corbulae breues, in quibus vuae deſectae reponuntur & deferuntur, vnde Naeuius poëta prouerbialiter dixit, *In pectus tuum, tanquam vuam vindemiator in fiſcinam.* Etſi in corbibus etiam ſpicae, grana, in fiſcinis paleae, ſemina, frondes, & id genus reliqua portantur: ex quo Plinius *fiſcinas frondarias* nominat. Eidem rei ſunt DECEMMODIA, TRIMODIA ſic dicta a menſura decem, trium modiorum. ALVEVS, LINTER, NAVIA a nauis ſimilitudine appellantur vaſa concaua vno e ligno exſculpta; in quibus portantur & ſeruantur collectae vuae, donec perueniant ad torcularium Tibullus 1, *Haec mihi ſeruabit plenis in lintribus*

tribus vuas. Seruius in illud Virgil. Georg. 1, *cauat arbore lintres. Alii*, inquit, *lintres in quibus vuae portantur, accipiunt.* Festus, *nauia est ex vno ligno exsculpta, vt nauis quo vtuntur aluco in vindemia.* QVALI vindemiatorii exceptoriique sunt corbes vimineae, in quibus vuae feruntur, vt in canistro, apud Vlpian. tit. de instr. & instrum. leg. l. 8, quamuis etiam QVALI & COLA sunt vasa viminea, vel iuncea aut spartea, per quae liquatur & defluit calcatis vuis. Cato 11, *Cola vitilia* III, *cola, qui florem demant*, id est primum liquorem & optimum, qui flos vini est. Virg. Georg. 2, *tu spisso vimine quallos Colaque prelorum fumosis deripe tectis.* Praeterea colum niuarium vas erat ex lapide spongioso factum, quo aquam ex niuibus colare solebant delicatuli vt aestiuo tempore frigidius bibereut. Martialis: *Attenuare niues norunt & lintea nostra, Frigidior colo non salit vnda tuo.* His annumerandus SACCVS VINARIVS quo per colaturam vina franguntur & castigantur, redduntur que mitiora, defecata & liquida, vel etiam odoratiora & magis grata, iniectis in sacco aromatibus: qua ratione comparatur *vinum Hippocraticum* vulgo dictum; Martial. *vt liquidum potet Alauda merum Turbida sollicito transfundere Caecuba sacco.* CRATES texta viminea, in quibus planis super terram vuae & fici stratae siccantur, vel erectis & acclinatis in testudinis morem, a rore, pluuia & frigore defenduntur: cui vsui sunt *crates ficariae* Catonis 49. SPORTAE FAECARIAE prelo suppositae fecem excipiunt, vnde vinum faecatum exprimitur, vt Cato docet 154. VRCEI MVSTARII quibus mustum progeritur in labra, hodieque mustum bibitur. VRNAE SPARTEAE & AMPHORAE SPARTEAE ad vinum diffundendum in dolia, quae picatae non tam facile quam fictiles franguntur. CORTINAE sunt vasa aenea patula, defruto sapaeque coquendae accommodata, & *Cortinale* locus vbi fit: licet *Cortinale* quoque sint vasa tinctorum & infectorum, in quibus coquunt pannorum pigmenta. TORCVLARIVM & TORCVLAR machina est vuis premendis ac torquendis apta: etsi quandoque significat locum vel aedificium, vbi vindemia perficitur. Huius descriptio exstat apud Catonem, quae varii generis instrumenta habet, *tractoria, funaria, pressoria*, de quibus singulatim dicemus. PRELVM est trabs qua vua calcata premitur: quod Cato de carpino atra potissimum faciundum praecipit ob duritiem eius arboris ex qua boum iuga olim fabricabantur, Vitruuio teste, & manubria rusticis fiebant vt tradit Plin. 19, 6. LINGVLA est nouissima pars preli, quae inter duas arbores rectas inseritur in modum linguae. FIBVLAE sunt claui lignei qui per tabulas tignaue traiiciuntur, vt ea constringant: & CONFIBVLAE sunt tanquam duplices fibulae, quae si quando partes dishiascent ad constringendum vtrimque adhibentur. ARMILLAE sunt annuli ferrei cauati, in quibus vertibula versantur. SVBSCVDES sunt tabellae ligneae, quibus immissis asseres aut tigna compinguntur: sic dictae a succudendo, quod locus cui inseruntur cudendo scalpris excauatur, & ipsae ictu mallei immittantur. Pacuuius apud Festum: *nec vlla subscus cohibet compagem aluei.* PEDICINVS est pes tenuis edolatusque, quo arbor inseritur cardini aut suae basi. SVCVLA a suis similitudine vocatur machina tractoria, inter *chelonia* versatilis, circum quam *ductarius funis* obuoluitur: cuius ope traiectis per foramina vectibus, prelum tenditur vel subducitur, & trabes attolluntur, vasa vinaria ex apothecis educuntur. PORCVLVS est paxillus vel vncus in medio suculae fixus vt teneat funem, qui suculam circumplexus simul versatur. MELIPONTI sunt funes longissimi & crassissimi, sic dicti quod melius premant. Nam *pontare* pro deprimere etiam hodie mechanici vsurpant. CAPISTRVM est retinaculum quo prelum subductum tanquam freno retinetur, ne subsidat decidatque. TROCHLEA est machina tracto-

tractoria cum rotulis vel orbiculis aereis aut ligneis qui per ariculum versantur, traiectis ductariis funibus, quibus releuatur prelum. Nomen habet a τρόχῳ, id est rotula, fitque ad similitudinem Graecae literae Θ, auctore Isidoro. FORVM est pars torcularis in quam vua defertur, vt prelo subiiciatur. Varro appellat forum vinarium. PATIBVLA sunt fustes validiores, quorum vsus in torculari ad aliquid moliendum, muniendum, ferendumue. Titinius Fullonibus: *Si quisquam hodie praeter hanc Posticum nostrum pepulerit patibulo hoc Ei caput defringam:* Vbi Nonius minus recte, *patibulum est sera qua ostia occluduntur, quod hac remota valuae pateant.* Non enim a patendo, sed a patiendo dictum patibulum. VECTES sunt pali robusti quibus per foramina traiectis, machina tractoria & sucula circumagitur ab operariis, aut prelum torquetur. Eos Cato in premendo fortiter prelo adhibet longos triplici ordine, pro numero scilicet eorum qui premunt: in torquendo leuiter & remisse breues, quos vocat *remissarios.*

XII. OLEAE legendae & premendae seruiunt DIGITABVLA, tegumenta digitorum quibus pressam oleam strictores ex arbore decerpunt: sic dicta vt acetabula, ignitabula. CORBVLAE DECEMMODIAE, TRIMODIAE quibus districta bacca suscipitur. FISCI & FISCELLAE sunt quali in quibus oliuae inclusae prelo supponuntur, ne fraces & sordes in lacum cum olea defluant: quem vsum monstrat Colum. 12, & Vlpian. tit. Locati. l. 19 cum ait, *Fiscos autem quibus ad premendum oleam vtimur, colonum sibi parare debere.* CORTINAE vasa plumbea in quae oleum expressum fluit, & inde in labra funditur, vt fraces & amurca liquentur. CAPVLAE vasa ansata quasi Capides minores, quibus oleum depletur, & in fictilia vasa diffunditur: cui rei quoque seruiunt CONCHAE, ferreae & rotundae, vt testatur Plin. 23, vt & Colum. 12, 50. INFVDIBVLA per quae oleum aut vinum infunditur in vasa angusti oris vt vrceos, amphoras: sicut Vitruuio *infudibulum* est per quod in molam frumentum decurrit ac transmittitur. SPONGIAE maiores & minores quibus fiscinae aut dolia effinguntur & purgantur: VRCEI quibus oleum progeritur in lacum aut cortinam: VNCI ferrei, de quibus vrcei vrnaene suspenduntur, vel quibus gestantur. LABRVM olearium vasculum rotundum, in quod oleum transfertur e cortina aut lacu: vt *labrum lupinarium*, in quo lupinus aqua maceratur: *labrum eluacrum*, in quo aliquid eluitur & lauatur: *labrum culleare* quod capiebat mensuram cullei & vino admetiendo parabatur, ea forma qua Cato praescribit 55. *Labellum pollulum* est labrum paruulum. GEMELLAR *structile* est, quasi duplex labrum olearium: cui nomen dedit gemina structura. MOLA, CANALIS, SOLEA, TVDICVLA referuntur a Columella inter instrumenta olearia pressoria; sed minora quam TRAPETVM * quod Varro 1 ait esse *molam oleariam e duro & aspero lapide;* Colum. 12 a mola separat, & pro trabe accipit, qua oleum exprimitur: Cato totam constructionem & fabricam intelligit in quo ORBIS est ipsa olearia mola, quae in trapeto vertitur, & oleam terit. MOLILE scapus vel manubrium quo mola impellitur & circumagitur. MILIARIVM vas angustum & longum milii forma, quod sub trapeto ponitur ad excipiendum liquorem: etiamsi alios quoque vsus praestat, in culina, in balneo, ad aquam calefaciendam; quod ad Catonem notaui. TYMPANVM est machina tractoria versatilisque, quae prelum tendit, deprimit aut sustollit: sicut *tympana* appellata mechanicis axes, quorum capita habent foramina, quibus inditis vectibus, iisque funibus aduolutis pondera vel protrahuntur, vel sustolluntur, vt est apud Vitruuium, Oribasium, & alios. Vlpian. tit. Locat. 69, *quod si regulis olea premitur, & prelum, & suculam, & regulas, & tym-*

tympanum, & trochleas quibus releuatur prelum, dominum praestare oportere. Vbi REGVLAE sunt tabellae ligneae oblongae, quibus vt in fiscis imposita bacca prelo subiicitur & exprimitur. Colum. 12, suspensa mola oleam frangito, eamque vel in regulas, vel in nouos fiscos adiicito. Ibid. Aut regulis, si consuetudo erit regionis, aut certe nouis fiscinis sampsae exprimi. Plin. 15, *exilibus regulis pede incluso.* *

XIII. LACTICINII instrumenta sunt MVLCTRA siue MVLCTRVM, vas in quod lac mulgetur, siue sit vrna ahenea siue lignea. *Mulctralia* dixit Virgilius Georg. 3, *implebunt mulctralia vaccae. Mulgaria* Valgius poëta. *Sed nos ante casam tepidi mulgaria lactis Et sinum vini cessamus ponere Baccho.* CYMBIVM est vas & poculum a cymbae figura dictum, in quo lac seruare, & Dis manibus libare solebant: etsi Varro *cymbia* refert inter vasa vinaria; Plin. 37, 8 inter pocula, Virg. Aeneid. 3, *Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.* Statius Thebaid 6, *capti gratissima cymbia lactis.* SINVS & SINVM vas rotundum capace alueo, in quo lac retinetur & deportatur, atque olim etiam offerebatur diis minoribus rusticis, vt Priapo, Rumiae, ex qua consuetudine dixit Virg. Eclog. 7, *Sinum lactis, & haec te liba Priape quotannis Expectare sat est.* Quamuis *sinum* etiam vas vinarium est, de quo Varro lib. 1, de vita pop Rom. *vbi erat vinum in mensa positum, aut galeola aut sinum.* Ibid. *Item erant mala vinaria, sini, cymbia, culignae, paterae, gutti.* FISCELLA, CALATHVS, FORMA caseo faciendo adhibentur, suntque vasa viminea vel iuncea, in quae lac coagulatum transfertur, vt serum percoletur, & caseus formetur: quod nunc fere faciunt in formis ligneis perforatis. Glossarium, *fiscella, forma, vbi caseus exprimitur.* Tibullus: *Tum fiscella leui detexta vimine iunci Raraque per nexus est via facta sero:* quem postremum versum Ouid. Fast. 4, ita aemulatur: *Dentque viam liquido vimina rara sero.* Colum. 7, *liquor in fiscellas, aut in calathos vel formas transferendus est.*

XIV. FLORILEGIO & fructibus hortensibus colligendis parantur instrumenta viminea, *Corbes* & *Sportae*, *Storeae* e funibus aut iunco, *Tegetes* canneae, vel canuabinae, quibus subiectis, ficus, vuae, poma soli exponuntur & siccantur. Item SIRPICVLI, canistra sirpea, vel quod e sirpo iunci genere contexuntur, vel a sirpando, id est ligando appellati: quamuis apud Plautum Captiuis etiam sunt *sirpiculi piscarii*, scilicet nassulae siue sportulae sirpeae piscatorum; & apud Varronem in vinca *sirpiculi iugorum*, Colum. de cultu hortorum: *cauo iam vimine textum Scirpiculum ferrugineis cumulate hyacinthis.* Lucilius Satyr. 15, *Tintinnabulum abest hinc, Scirpiculique olerorum,* etsi Scaliger ibi legit *scirpiculaeque* & putat esse duo genera vehiculorum *Tintinnabulum* & *Sirpiculam* diminutiuum a sirpea. Ego arbitror, Lucilium loqui de venditione olerum quae vt ex Horatio & Apuleio constat olitores vendebant imposita caballis vel asinis, ad quorum colla forte erant suspensa tintinnabula, quae etiam hodie iumentis & minoribus pecudibus aptari solent: vel tintinnabulum ad venditionem olerum significandam adhibebatur, sicut apud Graecos in venditione piscium fieri solebat vt testatur Strabo 14 & Plutarch. Symposiac. 4, 4. Plautus in Pseudolo cum ait, *lanies inde accensam duos cum tintinnabulis.* Intelligit compedes vel catenas, quae vbi mouentur sonant & tinniunt, vt dixit Afran. *Ianitoris impedimenta titinnire audio.*

XV. CONSERVANDIS fructibus deseruiunt Cellae, Apothecae, Cisternae, horrea, granaria, vasa, ollae. CELLAE & APOTHECAE sunt diuersorum gene-

* [Subiecimus in fine libelli Turnebi & nostram de eadem re disputatiunculam.]

generum, vinariae, oleariae, penuariae, torculariae, defrutariae: CISTERNAE ad vini custodiam effodiuntur & construuntur; quod si cui mirum videatur, is sciat etiam LACVS VINARIOS in terra depressos vina e torculari excipere, & per canales structos, vel tubos fictiles in dolia defundere vt tradit Colum. 1, Vlpian. tit. de fundis l. 21, *si cisterna vini sit quid dices? aut aquae cisterna.* HORREA sunt frumentaria, vinaria, penuaria; quorum mentio est in libris iurisconsultorum tit. de acquir. rer. domin. de instr. & instrum. leg. de penuleg. Horatius: *Parcis deripere horreo, Cessantem Bibuli consulis amphoram?* vbi interpres *horrea, in quibus vina vetera reposita erant, appellat veterana*, vt Seneca *veteraria* epist. 112, *adspice veteraria nostra, & plena multorum saeculorum vindemiis horrea.* GRANARIA reponendis frugum granis erant destinata, & ex tabulis fiebant, stipitibus vel in terra defixis vel supra terram collocatis. Horum vsum in nonnullis prouinciis praestabant SIRI, sub terra in modum speluncarum & puteorum effossi, ad recipiendas & conseruandas fruges: de quibus Varro & Colum. 1, Plin. 38, Curtius 6. *Siros vocant barbari circa Caucasum, quos ita solerter abscondunt, vt nisi qui defoderint, inuenire non possint; in iis conditae fruges erant.* RISCVS est genus vasis contexti e iunco, capaci aluo, vtraque parte acuminatum, in quo rustici fruges, vel far molitum hodieque adseruant: quem eius vsum an veteres habuerint nescio; nomen quidem Graeci & Latini vsurpant; sed pro cista vel arca vestiaria. Terent. Eunuch. *Abi cistellam domo effert cum monumentis. vbi sita est? in risco:* quo loco Donatus nomen id esse Phrygium notat, eoque significari cistam pelle contectam. Vlpian. tit. de auro argent. leg. l. 25, *Veluti labatir, riscus;* vtrumque vocabulum peregrinum, alterum Phrygium vt dixi, alterum Graecum, λαβάτηρ apud Hesychium. Pollux 10, 31, *κιβώτια οἷς ἀποτίθενλαι αἱ ἐσθῆτες ῥίσκοι παρὰ τοῖς νεωτέροις λέγεται.* Glossarium: Riscus *κιβωτὸς μεγάλη.*

XVI. Vasa vinaria maiora & capaciora sunt CVLLEVS siue CVLLEVM quod viginti amphoras capit, vrnas quadraginta: *qua nulla est maior mensura liquoris* ait Fannius: eoque vinum vendere & admetiri solebant per labrum culleare, ita vt in vini culleos singulos quadraginta vrnas & auctarii loco vnam praeterea adderent. CVPAE ligneae sunt, latae & vastae, in quibus vinum nouum & recens expressum seruatur. Cic. in Pison. *panis & vinum a propola & de cupa.* Augustin. Confession. 9, 8, *Iuberetur a parentibus de cupa vinum depromere.* ORCA est genus vinarii vasis magni & teretis, a quo *Vrceos* & *Vrceolos* dictos putat Horatii interpres. Varro 1, *quae in Hispania feruore musti ruptae.* SERIAE, DOLIA interdum erant decem amphorarum capacia, aliquando minora. Haec oblinebantur & oppicabantur cortice, pice & resina, ne vinum fugeret, vnde *oblinire dolia* est obturare, &, contra *relinire* est resignare & aperire. Terent. Heautont. *releui dolia omnia, omnes serias.* Quanquam in doliis & seriis etiam frumenta condebantur, vt testatur Cato 11, & Vlpian. tit. de verb. signif. l. 206, & hoc amplius, dolia erant *olearia, amurcaria, deacinata*, quae acinis liberata sunt, vbi mustum deferbuit Cato 26.

XVII. MINORA vasa vinaria sunt CADVS siue metretes, qui continet vrnas duas, vel vt nonnulli censent tres cum dimidia. AMPHORA, FIDELIA, LAGENA, CVLIGNA, FESTA, vasa fictilia vel vitrea, in quae vinum e dolio vel cupa defundebatur, ac vetustas ac nobilitas vino diffuso quaerebatur, obsignatis vasis, & in tabella apposito nomine vini, & numero consularis anni, vt apud Petron. amphorae vitreae gypsatae affixis pittaciis cum hoc titulo: FALERNVM OPIMIANVM ANNORVM

NORVM CENTVM. Proculus tit. de trit. vino & oleo leg. *Amphoras & cados in quibus vina diffusa seruantur, legatos esse.* Horat. Carmin. 3, *Cortice adstrictum pice dimouebis Amphorae fumum bibere institutae.* Idem epist. 1, 5, *Vina bibes iterum Tauro diffusa.* Iuuenalis 5, *Ipse capillato diffusum consule potat.* Hinc *vinum Doliare* quod in doliis est, dixit Vlpian. tit. de peric. & comm. rei vend. *Amphorarium* quod in amphoras diffusum est, idem tit. de trit. vino. Est autem *amphora* e Graeco ἀμφόρα, continetque, quemadmodum Columella scribit, duas vrnas, siue sextarios quadraginta, vt vero Metianus & Festus, octo & quadraginta sextarios. Latini vocant *Quadrantal*, quasi vas pedis quadrati siue magni, quo vtitur Plaut. Curcul. *modica est, capit quadrantal.* FINELIA fictilis aut vitrea ad vina & conditauea seruanda, apta; quae capiebat congium, & antiquo ritu cum vino offerebatur diis, vt Fidei a Plautino seruo Aulularia: *mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam*, atque etiam donabatur caussidicis a clientibus, quo respexit Persius 3, *ne inuideas quod multa fidelia putet.* LAGENA & LAGVNCVLA vas fictile, vel e radicum filis, cum fici tum etiam siluestrium auctore Plin. 16, 31 aut e cucurbita, Colum. 10. Eius vsus plurimus in conuiuiis, in itinere, in venatione olim fuit, atque etiam hodie manet: sed fere stanneae aut vitreae & vimine obductae *Flossa* vulgo dicitur: Horat. lib. 2 Sat. vlt. *Conuiuae reliqui minimum nocuere lagenis.* Plin. epist 6, *Cum venabere, licebit auctore me, vt panarium & lagunculam, sic etiam pugillares ferat.* CVLIGNA dicta a Graeco κύλιξ; vt Festus tradit. Cato 133, *Culignam vini dapi.* Idem, *culignam in foeno Graeco ponito.* Varro de vit. pop. Rom. lib. 1, *Cymbia, culignae, paterae, gutti.* TESTA fictilis ad vina condenda accommodata: quam Horat. vocat Graecam, quod vino Graeco primo imbuta fuisset, vel quod Cumis, ciuitate Graecae originis facta, vt Martialis: *Cumanam testam.* Iuuenal. 5, *Cuius patriam titulumque senectus, Deleuit multa veteris fuligine testae.* His addendus VTER VINARIVS e corio consutus, qui vt ἀσκὸς apud Pollucem inter vasa vini conditoria erat, & in conuiuiis primo ponebatur, postea TINA: cuius nomen integrum in Belgico idiotismo rustici hodieque vsurpant, sed pro vase ligneo in quo lac, mulsum vel expressum adseruatur. Varro de vit. pop. Rom. lib. 1, *antiquissimi in conuiuiis vtres vini primo, postea tinas ponebant.* Apuleius Metamorph. 7, *Vinarios vtres ferentes.* D. Matthaeus Euangel. 9, ἐδὲ βάλλεσιν οἶνον εἰς ἀσκὲς παλαιές.

XVIII. VASA *Salgamaria* sunt, in quibus conditanea ad cibum, quae veteres Salgama dixerunt, seruantur, vt puta mala struthea, cydonia, melimela, pyra, fici, nuces, rapae, oleae. Eius generis sunt VRCEI, ORCVLAE apud Catonem, & alia vasa fictilia aut vitrea, patenti ore, & vsque ad imum, aequalia, vt Colum. praescribit 12, 4. SALSAMENTARIA Graeci κεράμια appellant, in quibus adseruantur sale condita ad diuturnum vsum ciborum, vt pisces salsi, carnes, pernae, muriatae, & alia, quae Graecis τὰ τάριχα, Latinis *Salsamenta*, Plauto *muriatica* dicuntur, eo quod in muria seruabantur. Est autem *muria* aqua sale commixta in qua aliquid maceratur aut seruatur: licet etiam significet piscium salsorum, praecipue thunni, liquamen. Huiusmodi vasa fictilia sunt CADI SALSAMENTARII, quos nominat Plinius. DOLIA, SERIAE in quibus pernas saliri praecipit Cato; ORCAE angusto ore, specie tereti & vniformi, ad similitudinem orcae belluae marinae. Suidas ὄρκας κεράμια ἀγγεῖα ὑποδεκτικὰ ταρίχων δύο ὦτα ἔχοντα: interpres Horatii ad illud Sat. 2, 4, *Byzantia putruit orca: Olla Graeca βόσα, seu vasis genus ore angusto; in formam καυκάλιε.* In his conditas menas & pelamides, viles pisciculos, clientes paupercculi caussidicis

fidicis & patronis suis donabant: quo allusit Persius Sat. 3, *Menaque quod prima nondum defecerit orca*, & Iuuenal. 7, *Quod pretium vocis? ficus, petasunculus, & vas Pelamidum.* Praeterea VASA STANNEA piscium salsurae tribuit Plautus: cuius versus apud Festum ita legendos arbitror, *Muriaticam autem video in vasis stagneis Bonam naritam, & canitam, & tagurica, Apuinas fartas, conchas piscinarias;* vbi *muriatica* intelligitur coena, *stagneis* pro stanneis antiqua scriptura, de qua alibi dixi, *narita* piscis minutus, Graeco nomine *Rhina*, Latine *squarus*, *Canita* eadem canicula nisi quis malit *cornutam*. Vtraque Plinio memorata 32, vlt. *Tagunia* piscis, qui Athenaeo ταγύνισαι. *Apuinae*, apuae pisciculi; e quibus garum optimum conficiebatur, vt refert Plin. 31, 8. OLLAE seruiunt condituris fructuum hortensium, vt pomorum, ficorum, vuarum, quas inde ollares vocat Coel. Aurelian. & Martial. 7, *Dulci placenta sordidam linit mappam Illic & vuae collocantur ollares.* Horat. Sat. 2, *venuncula conuenit ollis.* Et haec quidem sunt ipsius fundi instrumenta, quae rursus habent alia sibi propria, sine quibus nullum omnino opus effici potest. Quam ob causam iurisconsulti instrumento contineri censuerunt personas & res ad vsum familiae rusticae & pecudum intra villam paratas: de quibus quam potero breuissime dicam.

XIX. VILLATICI opifices & ministri sunt, molitores, pistores, coqui, fabri, fullones, calcarii qui calcem domino coquunt ad refectionem villae; textores, lanificae, focarii & *focariae*, quae sunt villicae adiutores, focum curant, ligna adferunt, cibum & pulmentaria coquunt: de quibus fit mentio tit. Nautae caupon. l. 1. tit. de instr. & instrum. leg. l. 12 & l. 25. tit. C. de donat. inter vir. & vxor. l. 3 vbi tamen *focariae*, concubinae quasi focum & larem colentes, accipiendae sunt. Horum instrumenta cum sint multa & diuersa pro ratione artis & operae, recensentur inter cetera a scriptoribus rei rusticae, maxime a Catone, FISTVLA & PILA FARRARIA ad far pinsendum, PILA FABARIA ad fabam fresam, PILA LIGNEA in qua tunduntur grana molliora, vt zea: cuius mentio Plin. 18, 11. PILA SEMINARIA ad terendos seminum nucleos. PILVM FABARIVM, FARREARIVM, SEMINARIVM quo faba, far & semina in pilo siue mortario feriuntur & tunduntur. PILA FVLLONICA in qua tunduntur panni & vestes vt poliantur. CRIBRA INCERNICVLA, quibus frumenta purgantur, antequam molantur, vel pollen a furfurum recrementis discernitur ac separatur. MATEOLA est paruus tudes ligneus ad succudendam & adigendam materiam, dicta a rusticis κατ' ἀφαίρεσιν *mateola* pro materiola; quomodo saepe dictiones pronuntiabant, vt Plautinus rusticus Truculento, *Cauliator*, *conia*, *rhabo*, pro *cauillator*, *ciconia*, *arrhabo:* nisi est a Graeco ματέω. PAVICVLA est lignum ponderosum vtrimque ansatum, quo sola & silices tunduntur vt aequentur & solidentur. *pauire* enim & *depauire* est verberare. Hoc maior & ponderosior est FESTVCA siue *fistuca*, qua pali & trabes magna vi in terram adiguntur; vnde *festucare fundamentum* dixit Cato pro fistucis solidare. FORCIPES ferreae ad focum ignemque instruendum & ornandum. RVTABVLA lignea, quorum vsus pistoribus in proruendo igni, panis coquendi gratia, auctore Festo. FOCVLVS fictilis, aeneus, ferreus, vt ignitabulum, in quo ignis seruatur, & accenditur, vel prunae candentes inferuntur mensae ad calefaciendum cibum. Cicero pro domo: foculo posito in rostris. Gellius 1, 19, *Tum illa foculum coram eo apposuit.* TESTVM & TESTVS est vas figulinum, vel aeneum, sub quo in foco calefacto cinere & prunis superiniectis & circumpositis panes, liba, ceteraque dulciaria coquebantur. Vnde *testuarium* edulium, quod

quod sub testu calido coquebatur. Varro LL. 4 Ouid. Fastor. 2, *Ara fit, huc ignem curto fert rustica testu:* Et 5, *Stant calices; minor inde fabas, olus alter habebat, Et spumat testu, pressus vterque suo.* BATILLVS instrumentum domesticum ferreum vel ligneum, ad similitudinem palae, quo cineres & prunae tolluntur, aut immunditia effertur. Varro 3, *pastorem cum batillo circumire oportet, ac stercus tollere.* Horat. *latum clauum prunaeque batillum.* ROTA AQVARIA siue *tympanum*, quo aqua de puteo aut flumine trahitur ac tollitur; vel etiam far molitur. Plin. 17, 11, *Rotis etiam quas aqua verset obiter & molat.* RVDIS & RVDICVLA est instrumentum coquinarium ferreum, vel aheneum, qua versant in aheno elixa, aut spumam detrahunt; Cato: *rudicula agitato crebro.* Plin. 34, *versatum rudibus ferreis, aut ferulaceis.* TELA IOGALIS instrumentum textorium, in quo imponitur & conuoluitur detexenda tela. Ouid. Metamorph. 6, *tela iugo iuncta est.* AHINEVM, AENEVM vel AENVM vas ex aere factum in quo aqua ad potandum aut lauandum calefit. Caecil. Hymocide: *quin maehra licitari aduersum aeneum coepisti sciens.* Glossae. *Aeneum* λέβης. Paulus tit. de instr. & instrum. leg. l. 18, *Nec multum refert inter cacabos & aenum quod supra focum pendet: hic aqua ad potandum calefit, in illis pulmentarium coquitur.* Vlpian. tit. locati l. 19, *Item aenum in quo olea calida aqua lauatur.* AHENVM COCVLVM in quo cibus familiae coquebatur: quod cepisse culleum non mirum in numerosa familia, qualis rusticorum Romanorum fuit. Plaut. *aeneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.* Festus: *cocula vasa aenea coctionibus apta.* Isidorus, *cocula ligna arida, vasa aerea.* Quamuis etiam in aheno vinum, sapa, defrutum decoquebantur. Virg. Georg. 1, *Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem Et foliis vndam tepidi despumat aheni.* CATINVS & CATINVM vas escarium fictile, in quo parabantur & apponebantur pulli, pisces, & iurulenta, pulmentaria, vel intrita, vt in lance assa; dictum a Graeco κάτινος inde diminutiuum *catillus.* His accedebant LINGVLAE quae sunt instrumenta plana & oblonga instar linguae, apta ad miscendum & secandum, vt videre est apud aromatarios. HAMA vas aquarium rotundum, ventre gibboso, compescendo incendio accommodatum, quod Cato refert inter vasa ahenea cap. 136, meminit Iuuenal. 14, *dispositis praediues hamis*, & Plin. epist. 10. Paulus tit. de praefecto vigilum, Vlpian. tit. de instr. & instrum. leg. Sed in quotidiano vsu etiam fuisse hauriendae aquae indicat Colum. 10 vbi e cucurbita fieri dicit; *aut habilem lymphis hamulam, Bacchoue lagenam.* MATELLIO vas aquarium ansatum, ad similitudinem matulae, vnde nomen inuenit. NASITERNA genus vasis aenei, ansati & patentis: quale erat quo equi in Circensibus post confecta spatia perfundi & refici solebant: ita dicta quod tres nasos, id est ansas haberet: meminit Cato de re rustica & in orationibus, Plautus, Sticho, Varro & Festus: licet interdum gemino ss scriptum *nassiterna*, quasi a nassa deducatur. SCVTRISCVM est patella a rotunditate scutiformi dictum, sicut & *scutra*, vnde *scutula* & *scutella*, de quibus in notis ad Catonem, Caecil. Hymnide: *quae narrare incepti est scutras feruentis.* SITVLVS AQVARIVS vas hauriendae aquae proprium, quod *Situla* vulgo dicitur; Plaut. *si hanc situlam accepero.* Alius SITVLVS BARBATVS vas aquarium humile & concauum, quod Graeca voce *Nanus* dicebatur, auctore Festo. SOLIVM vas concauum & patens vt aluens, cuius vsus in lauatrina ad pannos lineos emaculandos, vel in balneis ad lauanda corpora. TRVLLA fictilis aenea vel lignea quae per manubrium cauum e culina in lauatrinam aquam fundit, vel vinum aut oleum in dolia, a *truua*, *truuula* diminutiue, deinde *trulla:* etsi etiam vas portorium oblongum nauiculae instar apud Plautum, Cice-

 ro-

ronem, Horatium, Plinium, Iuuenalem, & Scaeuolam, vel *lasanum* in quod ventris onus deponitur, vel caementariorum instrumentum trigonum, quo dealbati tectorio muri aut delutati linuntur & complanantur, a terendo, vulgo TROFFELL. Palladius 1, 13, *trulla acquabimus* &c. 15, *prima trullis frequentetur inductio.* TRVLLEVS & TRVLLEVM vas est aquarium latius & capacius quam trulla, fine manubrio cauo, quo manus, Nonio teste, abluuntur. VRNA QVINQVAGENARIA quae quinquaginta sextarios capit, siue vrnas duas cum dimidia. VRCEVS AQVARIVS quo aqua frigida in ahenum infunditur.

XX. ADHVC continentur cibaria & vestimenta, quae dominus familiae praestare cogebatur. Seneca de benef. 3, *aliquid quod dominus praestare seruo debet; vt cibarium, vestiarium.* Cibus autem rusticorum non erat omnibus idem, sed alius praefectis & liberis, alius operariis seruis & compeditis; nec eadem mensura omnibus, aut omni tempore dabatur. *Panis rusticus* nominatur a Plinio 19, 8 cuius crustae inspargebatur candidi papaueris semen, ouo affuso inhaerens, inferior crusta allio, gitaque cereali sapore condiebatur. Hic fuit vel triticeus, vel siligineus, vel hordeaceus, siue ex solo hordeo, siue ex hordeo & tritico misto, vel denique ex milio, vt testatur Cato 57 & Colum. 2, 9. Vilior *panis cibarius* vel *secundarius* ex farina non cribrata, vilissimus *furfuraceus*, vel *acerosus*, furfurum recrementa & aceris paleaeque sordes retinens, quem vocat Plautus in Asinaria, & Suetonius Nerone *sordidum*, Terent. in Eunucho *atrum*, Iuuenal. 5 *caninum*, quod canibus cum iusculo praeberetur, Apicius & Coelius Aurelian. *Cantabrum.* PVLS ex panico pinsito, vel ex milio, vel ex farina hordeacea, aqua cocta interdum lacte commista: *pulmentarium* coctum vel crudum quale Catonis, quod habet oleas conditas; *halecem*, id est piscosum salsamentum; salem & acetum; quo postremo designari *poscam*, nonnulli perperam existimant. Nam *posca* non fuit inter diaria, sed vrbana, nimirum plebeculae & seruorum potio vilis, confecta ex vino mucido, aquae vel aceto mixto, vt praeter medicos indicat Plautus Milite, vbi seruus queritur, *alios ebrios* esse *ex optimo vino*, *alios poscam potitare.* Praeterea erant inter edulia familiae rusticae sici, caepae, allium cum sale, olus cordum, moretum, factum e lacte caseo & herbis, etsi non omne intritum significat: inter dulciaria *panis depsticius*, id est subactus manibus in mortario, placentae, liba, globuli, spirae, scriblitae & similia. Potus LORA, quae fit vinaceis aqua lotis & persusis, quasi mustum dilutum, *Vinum praeliganeum* Catoni, *operarium* Plinio, quod ad vsum familiae operarumque, ex vuis ante iustam maturitatem praelectis expressum, per aestatem bibebant; sicut per hiemem mustum cum aceto, sapa, & aqua marina mistum. Mensura, quae & *demensum* dicitur a demetiendo, & *diurnum*, & *diarium*, quod in dies singulos fiebat, non semper eadem seruabatur, sed pro conditione operae & temporis variabat; veluti, Villicus, Villica, procurator & alii, qui magis cura & custodia, quam labore res villaticas administrabant, in menses singulos accipiebant tritici modios tres: operarii per hiemem modios quatuor, per aestatem modios quatuor semis: compediti per hiemem panis pondo IV, vbi vineam fodere incipiebant pondo V. Contra in vrbana familia pro ratione & dignitate ministeriorum demensum distribuebatur: & maiorem mensuram accipiebant serui lautiores & honestiores, quam mediastini & infimi. Ex qua varietate est quod Sallust. histor. 3 in oratione Macri Trib. pleb. & Seneca epist. 80, seruis quinos modios adsignat. Donat. in Terent. Eunuch. quaternos. Vestimenta familiae erant tunicae pelliceae, saga, centones & centiculi, manicae de pellibus, quae vel in siluis, vel in vepribus rustico operi

& ve-

& venatorio poterant esse communes: Cuculli, siue Cuculliones, *Galeri* in modum galeae facti, *pilei* densi crassi, & sutiles e pellibus lanariis, quales prisco ritu fuerunt Romanorum pontificum *galeri*. Vtraque capitis tegmina ad arcendas pluuias. Colum. 1, *cultam vestitamque familiam magis vtiliter, quam delicate habeat, munitam diligenter a vento pluuiaque, quae cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, vel sagis, cucullis.* Auctor Moreti de Similo rustico, *tectusque galero Sub iuga parentes iungit lorata iuuencos.* PERONES & SCVLPONEAE quas Cicero in Pisoniana, & Petronius Satyrico *soleas ligneas* vocant, sunt calceamenta rustica & seruilia: illa e corio crudo fiunt, haec ex solido ligno exsculpto, dicta a sculpendo; vnde *Peronatus* & *Sculponeatus* indutus peronibus sculponeisue. Virg. lib. 7, *— crudus tegit altera pero*, vbi Seruius: *Pero rusticum calceamentum.* Persius: *Nauim si poscat sibi peronatus arator.*

XXI. SIMILITER comprehenduntur pecudum maiorum instrumenta, vt boum *iuga lignea*, vel *lorea*, quae binos ternosue iugant, Asinorum *instrata*, *capistra*, illis insternuntur, his adligantur, si quando inscenduntur. *Clitellae*, id est sellae dossuariae imponi mulis & asinis consuetae, ad onera commodius gestanda. *Heleia* lorata, spartea, vel cannabina, ante pectus ab armis dependent, quibus asini equiue currus per *temonem* trahunt, vel molas per machinulam ipsis annexas versant: dicta a Graeco ἕλκω, traho. Apuleius 9, *defectum alioqui me heleio sparteo, demoto nexu machinae liberum, applicant praesepio.* Equorum habenae, frena, *oreae*, quae ori induntur, *Murices*, iidem *lupi* & *lupata* frena ferrea asperrima. *Stragula* insterni solita, *Ephippia* sellae ad insidendum impositae propter mollitiem vectorum, calcaria, cingula, eadem zonae, quibus cinguntur & distringuntur, soleae pedibus suppactae. Quae magnam partem non tam instrumenta fuerunt, quam ornamenta: qualia etiam censentur *frontalia*, quae sunt laminae a naribus ad frontem inter oculos ductae, in summo latae, in imo contractae, forma scuti longi; *baltei* qui tergo iniecti ventrem superiorem ambiunt, vnde *phalerae* dependent; *Monilia* circa collum & pectus demissa, *phalerae* ornamenta pensilia, quae omni corporis parti adduntur: etsi Suidas frontem, Herodotus maxillas, Seruius pectus ornari phaleris tradant. In his autem ornamentis veterum imperatorum & principum fastus maxime enituit: habuerunt enim ista aurea, gemmata & caelata, vt de *frontalibus gemmatis* testatur 37, 12 de *soleis aureis*, idem lib. 38, 11 de frenis, monilibus, stragulis, cingulis aureis & gemmatis Virgilius Aen. 7, *Aurea pectoribus demissa monilia pendent, Tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum.* Statius Thebaid. 3, *Spumantes procul mandunt adamanta iugales.* & lib. 12, *— ignea gemmis Cingula.*

Claudianus de equo Honorii Imperat.

Dumque auro phalerae, gemmis dum frena renident,
Hac vterum zona cinge frementis equi.
Sanguineo virides morsu versare Smaragdos,
Et Tyrio dignum terga rubere croco.

Apuleius de deo Socratis; *Neque in emendis equis phaleras consideramus, & baltei polimina inspicimus, & ornatissimae ceruicis duritias contemplamur, si ex argento & auro & gemmis monilia variae gazae dependent, si plena artis ornamenta capiti & collo circumiacent, si frena caelata, si ephippia fucata, cingula aurata sunt.*

VO-

VOCVM QVAE IN HOC LIBELLO
EXPLICANTVR SYLLABVS.
NVMERVS CAPVT INDICAT.

Mella-

Subiicimus locum Turnebi Aduers. 20, 7. qui conferendus est cum capite duodecimo huius libelli. *Trapetum Catonis : orbis : miliarium.*

TRAPETVM, quo oleae teruntur, ita accommodari praecipit Cato capite 22, vt statuatur ad libellam aequatum, ne quid fastigii, ne quid deuexi habeat: sed vt ae-

quato ſitu & planicie perlibrata poſitum ſit. id enim, *librare* cum dicit, intelligit: *ab labris digitum minimum orbem abeſſe* vult. *orbis* autem mola eſt olearia, qua in trapeto olea teritur: qui ita in trapetum cauum conuenire debet, vt labra trapeti eum non tangant nec terant, ſed ab eis digitum minimum vndique abſit. *Ab ſolo mortarii, orbes cauere oportet mortarium ne terant:* vt diximus, ab labris orbes abeſſe debere mortarii & trapeti: item abeſſe a fundo & ſolo eos oportet, ne terant eius fundum. *Inter orbem, & miliarium, vnum digitum intereſſe oportet.* *Miliarium* vas eſt anguſtum & oblongum, milii formam referens. ſubdebatur autem etiam trapeto miliarium, tanquam fulcimentum, & in eo columella ferrea recta ſtabat, qua mola tenebatur: quod miliarium ita temperari accommodarique oportebat, vt quod ad latitudinem attinet, inter orbem & miliarium non amplius digitum intereſſet. quod ſi plus intereſſet, miliarium conſtringebatur, & in arctum adducebatur eius laxitas. Ita operi aptius erat & firmius. ita enim quod nimium intererat explebatur, & ſpatium illud inane minus reddebatur, quod amplius ante habat. ſi orbes ſint altiores, nimisque deorſum deſcendant ad imum mortarii, eis orbiculos ſupponit, quibus attollantur. eodem modo latitudo temperatur & accommodatur. nam ſi lati ſatis non ſint, circumdantur orbiculis ligneis eorum margines, aut armillis, velut rotae ſuo cantho. mox ſequitur, *ſumma ſumtus* DCXXIX *nummi ſeſtertii*, pro trapeto, compoſituris, vectura, operis hominibus V, cum bubulcis VI, quaeque alia enumerat. Illa autem tota fabrica trapetorum difficultatis nonnihil habet. proinde conatus ſum, ſi non picturae lineamentis eam repraeſentare; certe vmbra quadam leuiter deſignare. Haec Turnebus.

Noſtra autem de Trapeto haec ſunt.

Varro LL. p. 34, 5 *Trapetes*, inquit, *molae oleariae vocantur.* Trapetes a terendo, *niſi Graecum.* Eſſe Graecum, iam oſtendit Scaliger ex Odyſſ. η, 124 *ἐτέρας δ' ἄρα δὲ τρυγόωσιν, Ἄλλοι δὲ τραπέουσι.* Plura habet Heſychius. Vnde apparet, vocem *trapetus*, *trapetum*, vel plur. *trapetes* (tot modis enim dicitur) generatim notare machinam *calcandis* vel exprimendis ſiue vuis, ſiue, vt apud noſtros, credo, ſemper, oleis. Huc pertinet etiam Varr. 1, 55, 5 ex lectione primarum editionum, a quibus cum diſceſſiſſent reliquae, Scaliger eam reuocandam cenſuit, *demittatur ad trapetas, quae res molae oleariae, e duro & aſpero lapide.* E lapide fuiſſe orbes, lapidibusque adeo molaribus, quos noſtra aetas vſurpat, non diſſimiles, apparet praeſertim ex Cato. 135, 6. Hic *orbis* fuit, quae poſtea *meta*. Orbi ſubiectum fuiſſe *mortarium*, lapidem alium, aliquantum excauatum, cum *labro* ſiue margine, qui *catillus* deinde dictus eſt, ad quod ita accommodandus erat orbis, vt neque fundum eius ſiue ſolum, neque labra tereret, conſtat ex Cato. 22, 1 & 2. Ad eam rem, tollendo nimirum orbi, columella in medio, erat mortario fixa, quae ſuſtineret impoſitum ſibi orbem non proxime illa quidem, ſed intercedente *cupa*. *Cupam* autem & *miliarium* Catonis c. 20 it. 21 & 22, vnum idemque intelligo, pyxidem nimirum, intra quam continetur *columella*, cui impoſita pilei inſtar fuit. Hoc miliarium, haec cupa deinde & tranſiuit *orbem*, & ſuſtinuit, ita vt ſtante firmiter columella, orbis, miliarii ſiue cupae ope illi impoſitus, deinde funium & trochlearum beneficio circumageretur. Altitudo & latitudo temperabatur *orbiculis* ligneis vel *armillis* ferreis. Tantum intelligere me puto; ſupereſſe quaedam in illa trapeti deſcriptione c. 20, 21, 22 mihi plane ἄδηλα non nego. Interim ſi comparentur illa cum iis, quae ad ipſum Catonem notata ſunt, non multum ſupereſſe puto. Vid. etiam ad Col. 12, 50, 7.

PRAE.

PRAESTANTISSIMO DOCTISSIMOQVE
VIRO
IOANNI BAPTISTAE
MORGAGNO
IVLIVS PONTEDERA
S. P. D.

CVM idibus Februarii apud Clariss. Senatorem Philippum Bonarotam optimarum artium ac disciplinarum totiusque antiquitatis peritissimum essem Florentiae, Georgius noster (qui grauioribus licet occupationibus distentus, assiduus tamen pro sua erga me beneuolentia lateri meo haerebat) ita de te est locutus, vt nihil amantius, nihil honorificentius, nihil copiosius dici potuerit. Neque solum ea quae Anatomicorum consensu tua propria & singularia sunt, complexus est, verum alia multa magna cum tua laude est prosecutus, studiosa admodum cura subnectens, quae super Cornelio Celso & Sereno Samonico ante hos tres annos litteris mandasti. Hinc ad ea quae in Rei Rusticae Auctores ambo scripsimus, sermonem conuertit, multa quoque hic de te, nisi interpellassem, dicturus. Etsi enim perlibenter quae docti viri de te sentiunt, audire gestio, id tamen mecum communicari non sustinui, cum de vtroque necessario locuturus videretur. Quapropter optimum illum Senatorem quid tu quaque de re fueris commentatus, quaeque ego sapientissimorum virorum vestigiis inhaerens, quorum diligentiam multis in locis desiderari suspicabar, adiecerim, breuiter & ἱστορικῶς docui. Tum ille, iis quae ego exposueram, probatis, cum quae exemplaria vtrique nostrum ad manus fuissent, accepisset, Fului Vrsini librum, quem ob incredibilem raritatem nunquam inspectum a nobis non dubitauit, continuo mihi legendum obtulit. Huius autem libri hic est titulus: *Notae ad M. Catonem, M. Varronem, L. Columellam de Re Rustica, ad Kalend. Rusticum Farnesianum*, & *veteres inscriptiones Fratrum arualium* &c. *ex Bibliotheca Fuluii Vrsini. Romae in aedibus S. P. Q. R. 1587. apud Georgium Ferrarium.* Quem dum euoluo, non pauca deprehendi, quae tu, eo, vt mihi constat, nunquam viso, in Columellam doctissime litteris prodidisti; quorum nonnulla eadem sane ac tua sunt; alia alio modo exposita, alia perfecta non plane; pleraque autem neque ea auctoritate, neque iis, quibus a te, rationibus satis confirmata. Haec tibi publicis quamuis muneribus occupato per litteras significare volui, cum probe non modo ex scriptis tuis omnibus, verum etiam ex animo tuo longe mihi, si cui alii, perspectissimo sciam, quae a maioribus reperta esse noueris quam libenter ad primos auctores referre soleas. Cuius profecto exemplo ego quoque multa quae commentariolis meis inserui, ad Fuluium Vrsinum referenda omnibus in posterum testabor. Hunc porro librum sicubi venalem reperiri intellexero, transmittam, vel ipse cum iam Patauium mediter, afferam. Ita quae nunc vniuerse attigi, sigillatim ex ipso cognosces. Etenim multa a vitiis & erroribus

vindicata complectitur, quorum duo hic tibi commemorabo: primum apud Columellam libr. 1 c 4 [f. 8] in vulgatis libris sic extat: *quam optime pater familias debet habitare, vt & libentius rus veniat, & degat in eo. Iucundius vtique viro, si etiam matrona comitabitur.* Quod Vrsinus ita disiunctum legit: *quam optime pater familias debet habitare, vt libentius rus veniat, & degat in eo iucundius: vtique vero si etiam matrona comitabitur.* Huiusmodi interpunctio, emendato τῷ *vero* pro *viro*, percommode, vt mea fert opinio, cadit, eandemque, vt potes meminisse, in meo illo vetusto anonymi Grammatici codice tibi ostendi. Alterum in *Hortorum Cultu* [v. 101] habemus, in quo libro inter alia Vrsinus haec emendat: *Tum quae pallet humi, quae frondent purpura & auro Ponantur violae.* His namque receptis, primo membro *Violas Martias* a Columella descriptas intelligimus, altero *Violas*, vt vocant, *Trinitatis.* Non omnia tamen hac ratione accipi possunt; sunt enim quae coniecturis leuiter innituntur, ceu illud Columellae libr. 12 c. 34. *Sed mustum de sub massa & limpidum sit*, quod tu vetusti manu exarati libri auctoritatem secutus, restituisti: *sed mustum de summo & limpidum sit:* Vrsinus vero: *sed mustum de bumasto & passum ex ea fit.* Bumastus siquidem carnosi generis vua est ad escam inseruiens, quoniam minus musti fluit, quam Columella libr. 3 c. 2 inter duracinas cum purpureis, dactylis, Rhodiis, Libycis, Ceraunis ad cibum conserendam praecepit. Praeterea passum non de duracinis vuis, sed vel de praecocibus, vel de amineis fieri libr. 12 c. 39 idem Columella indicauit. Vinum quoque scylliten ex musto amineo cap. 33 confici tradidit, de quo proximo loco cap. 34 in embamnatis confectione intellexisse videtur. Illud item M. Varronis libr. 2 cap. 11 f. 1 *vt praedictum est de lacte in eo & tonsura lanae*, quod Vrsinus emendat: *vt praedictum est, de lacte inquam, & tonsura lanae*, minus recte arbitror restitutum, τῷ *in eo* in τὸ *inquam* conuerso, cum legendum sit *caseo*, vt propositus a Varrone ordo requirit, & deprauatae etiam scripturae vestigium suspicionem facit. Huiusmodi tamen leuiora sunt, neque propterea eruditissimo viro quicquam detractum volo. Verum de hoc libro iam satis. Prodiit tandem Horti Pisani Ferdinandi hoc nomine Primi auspiciis & magnificentia constructi (Ferdinandus namque, non Cosmus, vt *Tournefortius*, qui me etiam in errorem induxit, memoriae tradidit, in publica commoda Pisis Hortum Medicum parauit) Historia ab amicissimo & integerrimo viro Michaële Angelo Tillio Publ. Botanices Professore confecta, tribus supra quinquaginta aereis tabulis ornata, eleganti adeo forma, vt nihil ad eius nitorem deesse videatur. Atque vtinam amplissimi viri Episcopi Biturgiensis acerba mors auctoris animum ab hoc opere emendando non auocasset. Hic enim fratris dilectissimi fato velut de coelo, vt ita dicam, tactus sic afflictus iacuit, vt in tanta luctus acerbitate neque huius libri, neque alterius rei cura afficeretur. Ideoque vrgentibus operis, auctore ipso neque approbante neque dissentiente, liber nondum extrema manu expolitus typis excusus est. Non est igitur cur miremur, quod nonnulla irrepserint, quae paruo negotio (sineret dolor) erat prohibiturus. De Facciolato nostro mirifice gratulor. Quam dolui me mearum rationum curis necessario addictum eius eloquentissimae orationi interesse non potuisse! Verum, quoniam eam in hominum manibus iam esse scribis, dabo operam reuersus, ne me abfuisse existimem. Interea meis verbis salutere ipsum iubeto, eiusque nomen ac famam per terram Hetruscam in dies percrebescere dicito. Cura vt valeas. D. Pisis Decimo quarto Kal. Mart. 1724.

L. AD

I.

AD CELEBERRIMVM ET DOCTISSIMVM VIRVM IACOBVM FACCIOLATVM IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS.

QVaeris ex me, Vir Doctissime, pluribus de locis Columellae, vt in plerisque huius editionibus proponuntur, quid sentiam. Ego vero & de iis, & de Palladii quibusdam, & de nonnullis etiam Varronis quid suspicer, ita scribam, vt iudicium non interponam meum, sed exquiram tuum. Neque enim in Re Anatomica, aut Medica, in quibus ob assiduum, opinor, studium, susceptosque a puero labores vsum aliquem habere videor, sed in media Philologia versabimur, in qua vt pene adhuc hospitem, aut certe tironem esse me, fateor; sic te esse principem, atque signiferum, negare non potes. Huc illud accedit, me praeter sex, septemue illas, quas memorabo, eorum Auctorum editiones, aliam praeterea vidisse nullam, cum tu in vestra ista amplissima Bibliotheca, quam vtriusque nostrum Patronus Beneficentissimus GEORGIVS CARDINALIS CORNELIVS, ad scientias, bonasque omnes artes fouendas, promouendas, ornandasque natus, insigni nuper accessione locupletauit, multo plures facile habeas. Sed illud inprimis etiam atque etiam inculcem necesse est, me nunquam hos Rei Rusticae Auctores in manus sumsisse, vt emendarem; sed cum aliud in alio inquirerem, subinde in certis, in quos incideram, locis haesisse, itaque numquid forte vitii, & quid subesset, sic inter legendum quaesiuisse, quod visum fuerat, nonnunquam, vt fit adnotauisse. Haec igitur quae ne relecturus quidem fueram, nisi tu pro tua humanissima de me opinione petiisses, nunc tibi ex ordine describam, non alicuius adsciscendae laudis gratia, sed tuae sententiae requirendae.

Et primum Columella [ab hoc enim incipiam de quo tu potissimum quaesiuisti: eius autem verba, vt caeterorum quoque, adscribam fere secundum Gryphianam editionem A. 1548; hac enim, vt multo frequentiore, contigit vt initio vterer] §. 1. Col. 1, 8, 8 & 11, 1, 21 Columella igitur postquam libro I cap. 8, *Villicus*, inquit, *exhortandus est ad instrumentorum, ferramentorumque curam, vt duplicia, quam numerus seruorum exigit, refecta, & reposita custodiat, ne quid a vicino petendum sit;* continuo huius rei causam ita subiicit: *quia plus in operis seruorum, quam in pretio rerum eiusmodi consumitur.* Quibus in verbis fieri potest vt nihil desit; si cui tamen sententia videretur paulo obscurior, quam ferat perspicui alioqui scriptoris consuetudo; animaduerti vnde petere verbum posset quo suppleret, illustraretque sententiam ex lib. videlicet XI, cap. 1. Ibi enim Columella eiusdem praecepti eandem causam ita

proponit: *quia plus in operis seruorum auocandis, quam in pretio rerum eiusmodi dependitur.* Cum autem vtrobique continuo addat, quibus vestibus aduersus frigora, & imbres familia munienda sit, scribatque primo in loco: *pellibus manicatis, centonibus confectis, vel sagis cucullis;* in altero *pellibus manicatis, & sagatis cucullis;* scire ex te velim, vtram magis probes scripturam, an vtraque repudiata iis adstipuleris qui sic videntur legisse, *sagis, aut cucullis,* vel potius Ferrario nostro [de Re Vest. Part. 2 lib. I c. 22], qui malebat, *sagis cucullatis.* §. 2 Col. 1, 8, 19. Nam haud longe a fine eiusdem capitis, vbi scriptum est: *Foeminis quoque foecundioribus, quarum in sobole certus fuerit numerus, honorari debet, otium nonnunquam, & libertatem dedimus;* non dubito quin concedas aliquid aut addendum esse, vt exempli causa particulam *si* ante *fuerit*, aut delendum, velut istud ipsum *fuerit*, quod quidem in Iuntina editione non inuenio, cum meae reliquae constanter sic habeant, vt descripsi.

§. 3. Col. 2, 4, 9. Libro II. cap. 4. vbi praecipitur, quibus temporibus iterum, tertioque arare oporteat colles pinguis soli, cum ita legam: *de Aprili medio vsque in solstitium iterandi, tertiandique. Septembri, circa aequinoctium, ac totidem operis, quot vliginosi campi, excolitur iugerum talis agri;* fateor non videre me, qui fieri potuerit, vt neque Iucundus Veronensis, neque is qui ab hoc emendatos Rei Rusticae Auctores Venetiis [Anno 1514] edidit, Aldus Manutius, neque Nicolaus Angelius, cuius emendationem in iisdem Auctoribus Florentiae [An. 1521] vulgandis secuti sunt Haeredes Philippi Iuntae, neque Coloniae [A. 1536] Ioannes Gymnicus, neque Parisiis [A. 1543] Robertus Stephanus, neque semel, iterumque Lugduni [A. 1537 & A. 1548] Sebastianus Gryphius [horum enim vtor Columellae editionibus] fateor, inquam, non videre me, qui potuerit fieri, vt ne vnus quidem horum tot, tamque exercitatorum hominum animaduerterit, nisi illa distinctionis nota quae ante vocem *Septembri* est post *aequinoctium* transferretur, duas Columellae deprauari sententias: quod non te modo, sed quicunque in eius, ac Palladii lectione vel mediocriter versati sint, statim perspecturos esse, confido. §. 4. Col. 2, 8, 5 Sed ea tantum, quae sunt ad finem capitis 8, legisse satis est, vt intelligatur in isto loco: *Tremellius quidem asseuerat priusquam impleuerit, ab auibus aut formicis sata edi, vbi aestiuis serenitatibus ager aret;* non *impleuerit* cum aliis quos modo nominaui, sed *impluerit* cum Angelio, esse scribendum. §. 5. Col. 2, 11, 5. Verum ne, hic quidem satis diligens fuit in eo loco de Medica herba describendo quem habemus cap. 11. *Tardius messem primam eius facere oportebit, cum iam seminum aliquam partem eiecerit. Postea quam voles teneram, cum prosiluerit, desecces licet, & iumentis praebeas.* Nam, vt caeteri, duo illa verba *Postea quam* in vnum compulit non sine sententiae obscuritate. Id enim voluit Columella quod is, qui ipsum plerumque exscripsit, cum idem praeciperet de Medica, litteris mandauit, Palladius [de Re Rust. l. 5 tit. 1 s. 3]: *Prima messis eius tardius fiet, vt aliquantum semen excutiat. Caeterae vero messes quam volueris cito peragantur, & iumentis praebeantur.*

§. 6. Col. 3, 2, 18. Libro autem III cap. 2, vbi de vuis apianis haec legimus: *vini dulcis, sed capiti, neruis, venisque non aptae, nisi mature lectae: pluuiis, ventisque, & apibus afferunt praedam;* maior ista distinctionis nota, quae ante *pluuiis* est, ante *nisi* videtur transferenda. Nam cum vina ob acida praesertim corpuscula neruis officere credantur, acidiora autem sint, quo maturius legantur vuae; non apparet, neruis apianas non esse aptas, nisi mature legantur: contra autem praeclare intelligitur, easdem pluuiis, ventis, apibus esse obnoxias, nisi mature sint lectae, propterea quia sunt *praecoquis fructus,* quod

quod modo ab Autore dictum fuerat. §. 7. Col. 3, 10, 17. Sed haec planiora; illud difficilius, quo emendari modo possit decimum caput, quod me fateor haud semel legisse cum propter alia, tum vero ob haec, quae sane sunt dicta & pulcherrime, & vere f. 9. *Videmus hominibus inspiratam velut aurigam rectricemque membrorum animam, sensusque iniectos ad ea discernenda, quae tactu, naribus, auribusque, & oculis indagantur.* Linguam videlicet omisit non oscitanter, sed perite, quod eius munus multo manifestius, quam narium, aurium, & oculorum, in tactu quodam consistat, quod nostris temporibus per ipsam quoque Anatomen est comprobatum. Et paulo post: *Nec generandi quidem data est facultas manibus, aut plantis, sed quod hominibus ignotum voluit esse genitor vniuersi ventre protexit, vt diuina praeditus ratione rerum aeternus opifex quasi quibusdam secretis corporis in arcano atque operto sacra illa spiritus elementa cum terrenis primordiis misceret, atque hanc animantis machinae speciem effingeret.* Iam vides, opinor, quae me hominem philosophum res induxerint ad Columellam peruolutandum; sed & alias postea memorabo. Nunc mendum, quod huic capiti in meis quidem cunctis insedit editionibus, videamus. Eos Autor iubet in terram deponi malleolos, quos vuarum feracissimos esse, constet, *tanto*, inquit f. 17, *magis quod compertum habeamus, naturali quadam malignitate desciscere interdum, quamuis diligenter prolata semina, idque nobis poëta velut surdis veritatis indulget dicendo:* „ Vidi lecta diu, & multo spectata labore Degenerare tamen, ni vis humana quot- „ annis Maxima quaeque manu legeret, sic omnia fatis In peius ruere ac re- „ tro sublapsa referri. „ *Quod non tantum de seminibus leguminum, sed in totam agricolationis rationem dictum esse intelligendum est.* Quid tandem, obsecro te, istis in versibus *indulget* nobis Virgilius? atque adeo *surdis veritatis* quid est indulgendum? Non contra potius inclamandi hi sunt, & clare, diserteque admonendi? Quod quidem & facere Virgilium constat, & Columellam significare credendum est. Itaque nisi tu, Vir Doctissime, dissentis, ipsum non *indulget*, scripsisse, arbitror, sed *inculcet;* quae vox, vt vides, cum facile deprauari sic potuit, tum non solum toti isti sententiae, sed & modo quo istic Columella vtitur, non indicatiuo, vt Grammatici loquuntur, sed subiunctiuo praeclare conuenit: Quin etiam fortasse eo verbo voluit quodammodo indicare, sibi minime excidisse, in superiore quoque libro [cap 9. f. 12] eandem ab se curam in eligendis seminibus commendatam, eosdemque versus quatuor esse propositos.

§. 8. Col. 3, 11, 4. In proximo autem capite 11 aliquid deesse apparet iis in verbis: *totum solum sicco fimo, aut si id non sit, alterius generis quam recentissimo stercorari.* Etsi enim cum in libro 4 cap. 8 [sect. 3] haec legimus: *aliquid fimi, vel si est commodius, columbini stercoris;* intelligere videmur, fimi nomine certum aliquod vel genus vel discrimen stercoris a Columella significari; cum tamen priora illa omnia verba relegimus, sententiam nihilominus imperfectam deprehendimus, nisi cuius animantis siccum illud fimum esse debeat, adiiciatur. §. 9. Col. 3, 21, 4. Etsi vero in cap. etiam 21 desiderari quidpiam videtur in eo loco: *Nam & paterfamilias libentius ad spectaculum rei suae, quanto est ea luculentior, descendit, & quod de sacro numine poëta dicit,* *Et quocumque Deus circum caput egit honestum. Verum quocumque domini praesentis oculi frequenter accessere, in ea parte maiorem in modum fructus exuberat;* tamen velim consideres, possintne omnia videri integra, si ne vna quidem litterula adiecta, ita scribamus, distinguamusque: *honestum, verum; quocumque domini praesentis oculi frequenter accessere, in ea parte &c.* aut etiam sic. *honestum;*

verum

verum quocumque domini praesentis oculi frequenter accessere ; in ea parte &c. nam post *verum* satis facile *est*, aut *est etiam*, *&* *enim* ante *parte* intelligitur.

§. 10. Col. 4, 10, 3 In Libro IV. cap. 10 vbi legimus: *Sed nec vtique verno omnibus regionibus melior putatio est: nam vbi coelum frigidum est, ea sine dubio eligenda est. Vbi vero aprica loca sunt, mollesque hyemes, optima & maxime naturalis est autumnalis;* equidem non modo pertinaciter non negauerim, scriptum a Columella esse *verna*, sed etiam hanc melius respondere agnoscam voci quae consequitur, *autumnalis*. Attamen *verno* scribi nullo modo potuisse, non antea concedam, quam dilucide ostensum mihi sit, perperam scriptum esse a Palladio [lib. 3 tit. 12 s. 7] *vbi multae sunt vineae diuidantur, & pars earum, quae Septentrionem respiciet, verno putetur alia pars aduersa clementioribus plagis, recidatur autumno.* Nimirum videtur hic intellexisse *tempore* quod vel ibi fecit Columella, vel paucis quoque ante versibus, vbi legitur: *Nobis neque angusta putatione coërcenda semina videntur, nisi si admodum inualida sunt, neque vtique verno recidenda ;* pro *verno* rescribendum est *verna ;* nam vox quidem *tempora* longius abest, quam vt putem ad eam respexisse. §. 11. Col. 4, 25, 1 Capiti autem 25 subiecta vinitoriae falcis figura in plerisque editionibus formae non respondet, quae in eo capite descripta est. *Securim* namque [vt hoc vnum attingam] ita pingunt, non vt *semiformis lunae speciem*, sed vt triangulum repraesentet. Vna ad descriptionem videtur accedere Iuntina; Aldina enim etsi non quantum aliae ab Iuntinae forma discrepat; in eo tamen loco *securim* addit, vt haec *rostro* nullo modo *superposita*, sed omnino supposita sit. §. 12. Col. 4, 32, 5 Sed in extremo etiam capite 32 eadem Iuntina caeteris videtur esse anteponenda. Neque enim de arundineto sic verba illa exhibet: *caeditur deinde post brumam. Nam vsque in id tempus incrementum capit, ac tum compescitur, cum obrigant hiberno frigore. Fodiendum quoties & vineta;* sed ad hunc modum: *cum obriguit hiberno frigore. Fodiendum* &c. qua postrema distinctionis nota Robertum quoque Stephanum vti video.

§. 13. Col. 5, 7, 3. Etsi vero in Libro V, qui me loci, nec pauci ii quidem, morati sunt, eodem omnes modo in meis eunctis editionibus leguntur; vix tamen dubito, quin plerique saltem eorum sint aliter scribendi, velut hic capite 7. *Caetera simili ratione, atque in arbusto Italico administrantur, vt vites longis scrobibus deponantur, vt eadem diligentia curetur, atque in ramis deducatur;* sic potius *curentur, atque in ramos diducantur*, quem videlicet ad modum cum *de Italico arbusto praeciperet*, paulo ante [cap. 6 pag. 190] dixerat: *vitem in ramos diducere.* §. 14 Col. 5, 8, 3 sq. Longe difficilior mihi est alter locus ex cap. 8. *Olearum, sicut vitium plura genera esse arbitror, sed in meam notitiam decem modo peruenerunt, Pausia, algiana, Liciniana, Sergia, Nevia, culminia, orchis, regia, circites, murtea. Ex quibus bacca iucundissima est pausiae, speciosissima est regiae, quae potius escae, quam oleo est idonea. Pausiae tamen oleum saporis egregii, dum viride est, vetustate corrumpitur. Orchis quoque, & radius melius ad escam, quam in liquorem stringitur. Oleam optimum Licinia dat, plurimum Sergia: omnisque olea & maior fere ad escam, minor oleo est aptior.* Primum quaero an istud vltimum & inducendum sit. Quaero deinde, cur *radius* inter decem illa genera non memoretur. Nam num forte scriptura vitiata sit, & pro *radius* legendum sit *regia*, ne suspicari quidem possumus, tum quia de *regia* id iterare non oportebat, quod modo traditum fuerat, tum quia *radium* inter oleas non modo Cato [de Re Rust. cap. 6 s. 1], Virgilius [Georgic. l. 2 vers. 85], Plinius [Natur. Hist. l. 15, c. 3]

15, c. 3.] Palladius [l. 3, 18, f. 4] sed & Columella ipse diserte numerat libro de Arboribus cap. 17 [s. 3]. *Optima est*, inquit, *olea Liciniana*, *pausia secunda oleo*, *escae orchis*. *Sunt & regiae & radii*, *quae neque specie neque oleo sunt tam gratae*, *quam quas supra diximus*. Vides vt dilucide *regiam* ab *radio* distinguat. Itaque ne solertem alioqui scriptorem vsque adeo immemori ingenio fuisse cogitemus, vt tanquam Curio ille pater cum decem modo proposuisset genera, vndecimum addere potuisset; relinquitur, vt horum alterutrum suspicemur: scilicet aut inter illa decem genera Columella posuit radium, sed alio quodam nomine, vt puta algianae, vel Neuiae; nam circitis quidem, & fortasse etiam murteae eam esse figuram, vocabula ipsa indicant, vt idem ac radius esse non possint; reliqua autem sex genera memini simul cum *radio* legisse memorata, sic vt *radium* ab ipsis differre intelligeretur; Aut in eorum decem generum enumeratione genus aliud aliquod perperam a librariis duplicatum est, & sic radii nomen [quod a Virgilio, Plinio, Palladio, Columella ipso continuo post Orchitem subiici solet] vt denarius ille numerus constaret temere expunctum. Cuius suspicionis ansam dant quae Dalechampius notauit ad Plinii caput 3 lib. 15. *Columellae*, inquit, *oliuarum decem genera*, *Pausia*, *Licinia*, *Sergia*, *siue Regia*, *Radius*, *Neuia*, *Culminia*, *Corninia Plinio*, *Orchites*, *Algiana*, *Murtea*, *Circites*, *Contia Plinio.* Quod autem non sine vlla ratione scripserit *Sergia*, siue *Regia*, ostendunt haec in eodem capite verba Plinii: *Licinia*, *Cominia*, *Contia*, *Sergia*, *quam Sabini regiam vocant*. Num tamen Sergia, quam Sabini regiam vocabant, a caeteris etiam, ac praesertim a Columella eodem nomine appellaretur, plurimum dubito, quando hanc quidem inter *minimas* recenset Plinius [loc. cit.], qui non multo post *grandissimas* esse, dicit, quae regiae vocantur, *ab aliis maiorinae*, *ab aliis phauliae*. Denique illud potissimum quaero, quomodo locus is, quem ex libro de Arboribus protuli, ita discrepet a superioris sententia, vt quod in hoc genus esse omnium speciosissimum dictum est, in eo *specici* ipsius gratia spectata, tribus generibus postponatur. Num quod Columella, non baccarum, vt in priore, sed ipsius arboris speciem, pulchritudinemque respexerit? An quod irrepserit mendum aliquod? An quod liber is de Arboribus non sit Columellae, qua de re nimirum ambigitur in illa ipsius vita, quae a Gryphio, & Stephano cum eius scriptis edita est. In qua tamen de eo vicissim non ambigitur, quod multo minus certum est, Columellam videlicet scripsisse librum lustrationum sacrificiorumque priscorum pro frugibus, quem tantummodo constat promisisse [lib. 2 in fine] [2, 22, 5 & 6]. Sed quanquam etiam Aldus maior illa ipsa de re dubitauerit [Epist. ad Lector. ante Auctores Rei Rust.], neque ego audeam quidquam certi proponere; eo tamen facilius videor animum inclinare, vt suspicer, scriptum principio fuisse hunc librum de Arboribus a Columella, vt eum locum obtineret, vnde ipsum non immerito amouit Iucundus: deinde vero cum rem totam ornatius, pleniusque tractandam existimasset, pro illo vno hunc quem modo appellamus tertium, & quartum praeterea, quintumque scripsisse. Quod quidem credibilius videbitur iis, qui libri secundi, nec non quarti & quinti, praesertim vero vndecimi initio perlecto, plane intelligent, non simul vniuersum hoc opus, sed per singulos pene libros a Columella fuisse vulgatum, sic vt lectorum iudiciis, & postulationibus, suoque insuper indulgens proposito totius Rei Rusticae disciplinae, quoad eius fieri posset, cumulatissime absoluendae, saepe in posterioribus diserte tueretur, nonnunquam etiam iteraret, illustraret, augeret, perficeret, quae in superioribus praeceperat voluminibus. Verum siue liber is Colu-

Nnn nnn n mel-

mellae est fusius rescribere meditantis, siue alterius qui huius praeceptiones fere describere, & strictim saepe, nonnunquam aliquanto pluribus verbis tradere instituerit; sane cum pleraque praecepta atque adeo verba in eo libro, atque in hoc praesertim quinto, eadem esse, animaduertam; haud inutile fore, censeo, vt loci omnes qui sibi in vtroque respondeant, inter se comparentur, deturque opera, vt quae forte alterutro in libro vitiata sint, alterius ope restituantur. Ego aliquot exempla proferam; tu pro tua prudentia, quid sit faciendum, constitues. §. 15. Col. 5, 10, 7 In libro hoc quinto cap. 10 sic legimus: *Sed antequam arbusculas transferas, nota quibus ventis antea fuerant constitutae, postea manus admoneto, vt de cliuo & sicco in humidum agrum transferas.* Quo in loco si qui sint qui existiment, *cliuo*, & *sicco* non satis *humidum* agrum respondere, quaerantque ideo quid deesse possit; inspiciant hi comparem locum in lib. de Arboribus cap. 20 [s. 2] *Priusquam arbusculas transferas, rubrica, vel alia qualibet resignato, vt iisdem ventis, quibus ante steterunt, constituas eas, curamque adhibeto, vt ab superiore &icciore, & exiliore in planiorem, humidiorem, pinguiorem agrum transferas.* Sane etiam Palladius, qui plurimum, vt supra dictum est, sequi Columellam solet, ita de re hac scripsit [lib. 3 tit. 19 s. 2]: *Plantas similiter notabimus, vt ipsis, quibus steterant cardinibus opponamus. De cliuo, sicco, & exili in planum, pinguem, & humidum transferemus:* quibus tamen in verbis an vox *agrum*, aut alia eiusmodi desideretur, videndum est. §. 16. Col. 5, 10, 12 Sed multo magis videndum est, quae in eodem Columellae cap. 10 non multo post habentur: *Nucem Graecam serito circa Cal. Februar. quae prima gemmascit: agrum durum, calidum, siccum desiderat;* non modo an aliter distinguenda sint, verum etiam, idque maxime, an ex iis sint emendanda, vel potius esse vsui debeant in iis emendandis, quae libro de Arborib. leguntur cap. 22 [s. 1] *Nucem Graecam serito Arcturi signo, vel circa Calend. Febr. quae pruninam nescit. Agrum calidum, durum, & siccum desiderat.* Nam alterutro in loco ob literarum similitudinem videntur librarii aut ex *pruinam nescit* effecisse, *prima gemmascit*, vel ex *prima gemmascit*, *pruinam nescit.* §. 17. Col. 5, 10, 13 In his autem verbis quae paucis post versibus vtroque in loco sequuntur, in primo quidem sic: *Omnis autem nux vnam radicem mittit, & simplici stylo prorepit. Cum ad scrobis solum radix peruenit, duritia humi coërcita recuruatur, & ex summo duum ramorum ambas radices emittit;* in altero autem ad hunc modum: *Omnis nux vnam radicem mittit, & simplici stylo prorepit. Cum ad scrobis solum radix peruenit, duritia humi coërcita recuruatur, & extensa in modum ramorum alias radices emittit.* vix dubitare posse videor, quin haec: *extensa in modum ramorum alias*, ita a librariis priore in loco vitiata sint, vt nata videlicet sint ista: *ex summo duum ramorum ambas.* §. 18. Col. 5, 10, 15 Eodemque in loco cum paulo infra de malis punicis sic legam: *nos exiguum admodum laseris vino diluimus, & ita cacumina arboris summa obleuimus. Ea res emendabit acorem malorum*, eo facilius crediderim, legendum esse *emendauit*, quod in libro de Arboribus cap. 23, s. 1 eadem omnino verba comperio, nisi quod pro *emendabit* reuera scriptum est *emendauit;* & pro *laseris*, *laser Cyrenaicum.* §. 19. Col. 5, 10, 17 In iis tamen, quae mox subiiciuntur de piro, primo quidem in loco sic: *iuxta ipsam radicem truncum findito, & fissuram cuneo tedae pineae adigito, & ibi relinquito;* in libro autem de Arborib. cap. 24 paulo aliter: *iuxta ipsam radicem truncum findito, & in fissuram cuneum pineum tedae adiicito, & ibi relinquito;* vide an aliquid ex vtroque loco sumendo, vtrum-

vtrumque praestet ita rescribere: *& in fissuram cuneum tedae pineae adigito.* §. 20. Col. 5, 10, 19 Nam quod priore in loco paulo post sequitur: *mala, sorba, pruna post mediam messem vsque in Idus Febr. serito*, emendandum omnino esse ex libro de Arborib. cap. 25, 1. *Mala aestiua, cydonea, sorba, pruna, post mediam hiemem vsque in Idus Febr. serito,* eo credibilius est, quod Palladius [Ian. 15, 1 Febr. 25, 13 Sept. 14, 1 Nou. 7, 13] etsi pro alia locorum temperie alios etiam menses memorat, quibus sorba, mala, pruna serantur; id tamen tempus, quo messis habetur, aut ipsi proximum memorat nunquam. Quod si haud inutilem fuisse existimas inter superiores locos vtriusque libri comparationem institutam; multo vtiliorem fortasse existimabis, quam inter duos, qui proxime consequuntur, instituemus. §. 21. Col. 5, 11, 5 In eiusdem enim libri 5 capite 11 scriptum est ad hunc modum: *Ea autem fine, qua adraseris, surculos sic inserito, vt semipede, nec amplius de arbore extent, supra deinde muscum imponito, & ita ligato, ne pluuia dilabatur.* Locus autem, qui in lib. de Arborib. cap. 26, s. 4 huic ipsi, vt superiora etiam, ac consequentia manifesto commonstrant, loco respondet, sic habet: *Ea autem fine, qua adraseris, surculos demittito ita, vt sex digitis de arbore extent. In vna autem arbore duos aut tres ramulos figito, dum ne minus quaternum digitorum inter eos sit spatium. Pro arboris magnitudine, & corticis bonitate haec facito. Cum omnes surculos, quos arbor patietur, demiseris, libro vlmi, vel vimine arborem astringito: postea paleato luto bene subacto oblinito totam plagam, & spatium, quod est inter surculos vsque eo, vt duobus digitis insita extent: supra lutum muscum imponito, & ita obligato, ne pluuia dilabatur.* Vides vt plura in hoc altero quam in priore loco tradantur: quae ne consulto ab Auctore omissa, sed potius ab oscitantibus librariis negligenter praeterita esse, putemus, cum res ipsae per se docent, tum vero id commonet, quo nihil facilius est factu, vt videlicet ab illo primo *extent* ad hoc secundum *extent* temere, vt fit, in describendo delapsi, plures interiectos versus iisdem, aut fere iisdem verbis eadem praecepta continentes, transilire, primo illo in loco potuerint. Sane in idem ferme erroris genus eosdem incidisse in libri etiam XI capite 2 describendo, ex vetustis codicibus intellexit Robertus Stephanus * [in fine Oper. Columell.] sed ne longius a proposito loco deflectamus; Palladius quoque, Columellam, vt saepe diximus, plurimum sequens, cum de hoc eodem insitionis genere praeciperet, haec minime praetermisit: [lib. 3. tit. 17 sect. 2 sq.] — *statim surculum mergimus vna parte decisum salua medulla, & cortice partis alterius, qui supra arborem sex vel octo digitis emineat. Duos vel tres vel plures surculos pro trunci qualitate constituimus: quaternis digitis* [an *quaternos digitos?*] *vel amplius inter eos spatium relinquimus: tunc iunco, aut vlmo: aut vimine stringimus, & supra lutum musco tectum ponemus, ac ligabimus &c.* Illud vnum dissimulare non possum, dubitasse me, an integrum sit verbum illud vltimum *dilabatur*. Cum enim veniebat in mentem, Columellam lib. IV cap. 29 s. 8 de vitis insitione scripsisse: *fissura diligenter subacto luto linitur, atque superposito musco ligatur, quod & calores & pluuias arceat*, non *dilabatur*, sed *illabatur* scribendum esse, suspicabar, praesertim cum etiam Cato post peractas insitiones sic praecipiat: [cap. 41 s. 4] *insuper lingua bubula obtegito, si pluat, ne aqua in librum permanet.* Cum autem de eadem re in lib. de Arborib. cap. 8 s. 2 haec legerem: *quidquid inserueris viti, diligen-*

* Intelligit V. C. Victorii notam, cuius rationem habemus ad Col. 11, 2, 84. similis error fuerat admissus 11, 2, 88.

ter libro ligato, atque luto subacto paleato illinito, operitoque plagam, & ita alligato, ne aqua, ventusue penetrare possit: deinde supra lutum muscum imponito & ita religato: ea res praebet humorem nec inarescere sinit; tum vero qua ratione seruari quadantenus posset vulgata scriptura, intelligebam. Sed de hoc tu, Vir Cl. constitues, vt de his quoque duobus locis, quos cum inter se vtroque in libro comparauerimus, protinus ad VI librum transibimus. Haec igitur in V. §. 22. Col. 5, 11, 7 Paulo post consequuntur: *medium truncum acuto scalpello permodice findito, ita vt fissura digitorum trium sit in ea: deinde cuneum, quo diducatur, inserito.* At quanto melius in libro de Arborib. cap. 26 f. 6: *medium truncum acuto scalpro modice findito, ita vt fissura trium digitorum sit. In eam deinde cuneum, quoad patietur, inserito.* Pariter primi, atque alterius generis insitionis descriptione absoluta, cum de tertio nondum fieri coepta sint verba, illic quidem ita scriptum est: *Hoc tertium genus insitionis, cum sit subtilissimum, non omni generi arborum idoneum est;* hic vero omissa, vt decebat, prima illa vocula: [ibid.] *Tertium genus insitionis, cum sit subtilissimum* &c.

§. 23. Col. 6, 2, 8 Libro VI cap. 2 *curandum ne in domitura bos calce, aut cornu quenquam contingat: nam nisi haec caueantur, nunquam eiusmodi vitia, quamuis subacta, eximi poterunt.* Suspicor legendum esse, *quamuis subacto*, hoc est domito; hic enim, vt est perspicuum, docet quomodo iuuencos, qui de grege feri comprehenduntur, *subigi* conueniat [f. 1.] §. 24. Col. 6, 5, 3 Videndum autem censeo, an vnum, & fortasse etiam alterum verbum inducendum, aut quid aliud faciendum sit in eo loco capitis 5. *Tum paribus casiae, myrrhaeque, & thuris ponderibus, ac tantundem sanguinis marinae testudinis miscetur potio, cum vini veteris sextariis tribus, & ita per nares infunditur.* Atque vtinam Vegetius, qui plura, vt nosti, ex Columella descripsit, non haec diuisisset [Artis Veterin. l. 3 c. 2] facile ex illo coniiceremus, quid in his verbis agendum esset, vt certe coniicio quid agendum sit in iis quae proxime consequuntur: *Sed ipsum medicamentum ponderis sex vnciae diuisum, portione aequa per triduum cum vino dedisse sat erit.* Cum enim Vegetius de sanguine marinae testudinis cum *vino per os dando scripsisset, haec subiecit* [ibid.] *Puluerem & cassiae fistulae, nec non etiam thuris pro aequa parte admisces, ex eo vnam semis vnciam cum sextario vini veteris in die per nares bonis infundis. Quod medicamentum per triduum facies;* vnde procliue est colligere, ita scriptum esse a Columella vel numerorum notis indicatum: *pond. sescunciae.* §. 25. Col. 6, 6, 4 Capite autem insequenti voculam deesse suspicor eo in loco: *Vbi nec medicina processit.* Nam cum paulo etiam supra medicina alia proposita sit, deinde, nonnullis de chirurgico auxilio interiectis, haec altera medicina, & post hanc porro tertia imperetur, videtur fuisse scriptum fortassis: *Vbi nec haec medicina processit.* Neque enim istarum minus profecto gratum duarum vocularum concursum declinare voluisse credendus est, qui modo scripserat: *Si nec haec profuit res*, atque alibi etiam [l. 12 c. 1 f. 2]: *sed nec haec tantum* &c. [lib. 12 c. 52 f. 1] *si nec haec fuerit* &c. Illud accedit, verba quae apud Vegetium illis Columellae respondent, haec esse [ib. c. 3] *si ista non valent:* Vides, vt post illos superiores hunc etiam aditum aperire coner ad Columellam emendandum. Neque enim inficior, verum esse quod Reinesius ad Daumium scripsit [ep. 121]: *Vegetium Columellae exscriptorem esse, & ad eum esse exigendum;* imo cum haec ponam, illud adiicio, esse tamen, vbi vicissim Columella ad Vegetium exigi possit, quod fortasse

taſſe in aliis capitibus luculentius oſtendam. §. 26. Col. 6, 6, 5. Nam quae in hoc ipſo 6 capite legimus: *Sunt & ante detractionem ſanguinis illa remedia, tribus hemi-nis vini tres vnciae pinſiti allii permiſcentur, & poſt eam potionem* [bos] *currere cogi-tur. Vel ſalis ſextans cum cepis decem conteritur, & admiſto melle decocto* &c. apud Vegetium quidem ita propoſita inueniuntur [loc. cit.]: *Ante detractionem tamen ſan-guinis adhibentur iſta remedia: tribus heminis vini, quatuor vnciae contriti olei per-miſcentur, poſtque potionem cogetur currere: duae quoque vnciae ſalis cum decem vnciis ceparum atteruntur: mel quoque decoctum admiſcetur* &c. Ego vero ita hic Vegetium ad Columellam exigendum eſſe, non dubito, vt pro *contriti olei*, *contriti allii* repo-natur; imo etſi aliquos exiſtere poſſe video, qui viciſſim quaerant, an apud Columel-lam non *cum cepis decem* ſed *cum ceparum dextante* legendum ſit, librariis videlicet in numerorum notis intelligendis facile deceptis; ego tamen re ipſa, & verbis quae apud Vegetium conſequuntur, perpenſis, hunc potius ex Columella emendandum in hac quoque parte, exiſtimauerim, vt pleriſque praeterea in locis, quos collatis vtriusque tum his, tum inſequentibus paginis, nullo negotio proferre poſſem, niſi emendatos iam putarem ab his, qui Vegetium poſt A. 1528. (eius enim anni tantummodo exem-plar habeo) typographis tradidere. Itaque nunc tantum de Columella emaculando vi-deamus. Quem ſi in iis tot locis, quos ſupra ex lib. V & VI produxi, quamuis in meis omnibus editionibus ad eundem modum ſcriptis mendis tamen inquinatum eſſe, credidi; quanto magis eſſe credam in extremo capite 8. [quod me fateor non intel-ligere] *Sed haec bis ſolum faſtidium eſt;* cum Iuntina editio non *eſt* hic habeat, ſed *tollunt?* §. 27. Col. 6, 10, 2. Minusque pariter dubitabo, quin capite 10, vbi le-gimus: *Porri etiam ſuccum oleo, vel ipſa fibra cum ordeacea farina contrita remedio eſt;* reſcribendum ſit: *ſuccus cum oleo*, quando Rob. Stephanus ita ſcripſit: *ſuccus oleo*, praeſertim cum Vegetius quoque haec ita verba deſcripſerit [ibid. c. 4] *Por-ri etiam ſuccus expreſſus cum oleo & ipſi febri cum hordeacea farina remedium praeſtant:* quo etiam ex loco erunt fortaſſe, qui cogitent, an alia in Columella emendanda ſint; ſed his ego non ita facile adſtipulabor. §. 28. Col. 6, 17, 1 Contra autem menda quae initio capitis 17 in meis omnibus libris inſedere, experiar an poſſim tollere Ve-getio adiutore. Id caput ſic incipit: *Eſt etiam mortifer iis* [bobus] *ſerpentis ictus, eſt & magnorum animalium noxium virus: nam & vipera, & caecilia ſaepe cum in pa-ſcua bos improuide ſupercubuit, laceſſita onere morſum imprimit. Muſque araneus, quem Graeci σκυτάλην appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam partem moli-tur.* Haec ita Vegetius [ibid.] *Serpentis quoque ictus mortiferus eſt bobus, ſed & minorum animalium noxium virus. Nam vipera & celicia cum in paſcuis bos improui-de ſupercumbit, ſtimulo morſus imprimunt. Araneus quoque, quem Graeci migaltem appellant, parui quidem corporis non paruam ſolet inferre perniciem.* Hic ſi Vegetium ad Columellam rite exigere velimus; vnum emendabimus verbum & pro *celicia* ſcri-bemus *caecilia*. At ſi Columellam ad Vegetium; duo facile corrigemus. Nam pro *magnorum* reponemus *minorum;* neque enim magnum vllum hoc in capite virulen-tum animal memoratur: & pro σκυτάλην, quod quidem apud Graecos, non muris aranei, ſed ſerpentis nomen eſſe, ſcio, μυγαλῆν, quod apud ipſos, vt praeclare no-ſti, muris aranei nomen eſt, vetuſtis inſuper libris, vt Rob. Stephanus * obſeruauit [in fine Oper. Columellae] auctoribus, reſcribemus. Praeter quae an *in paſcua* ſic

 itidem

* Victorii eſſe putamus & rationem illius habuimus.

itidem mutare oporteat, *in pascuis*, videndum est. §. 29. Col. 6, 17, 3 Sed & paulo infra iuuat vtriusque Auctoris verba comparare. Columella: *Huius herbae succus vino mistus infunditur faucibus, atque ipsa folio cum sale trita malagmatis more, scarificationi intenditur: vel si hanc herbam viridem tempus anni negat, semina eius collecta, & laeuigata cum vino dantur potanda.* Vegetius [loc. cit.]: *Huius herbae succus cum vino faucibus infundatur, atque ipsa folia cum sale trita imponantur in plagam. Quod si viridem minime reperiunt, semina eius collecta & trita dantur ad potandum cum vino.* An *folio — intenditur* (Gymnicus scripsit *foliis*, caeteri, in quibus Gryphius etiam ipse in priore editione, *folia — intenditur*) omnino mutandum sit in *folia intenduntur*, quaeri potest; certe *vino*, quod Aldi, Gymnici, Stephani, & Gryphii postremum quidem exemplar proponit, in *vino* mutandum est. §. 30. Col. 6, 17, 5 Mox etiam haec Columella: *Vel si id non adest, humorque ostendit iniuriam dentium* [muris aranei] *cuminum conteritur, cique adiicitur exiguum picis liquidae, & axungiae, vt lentorem malagmatis habeat. Id impositum perniciem commouet. Vel si antequam tumor discutiatur, in suppurationem conuertitur, optimum est ignea lamina conuersionem resecare, & quidquid vitiosi est, inurere* &c. Sic autem Vegetius [ibid.] *Quod si non fuerit contritum ciminum cum picula & axungia, vt similitudinem malagmae habeat, impositum plagae perniciem submouet. Quod si antequam tumor discutiatur, suppuratio fuerit generata, optimum est ignea lamina vel cauterio collectionem aperire, quidquid vitiosum est, inurere* &c. Hic quaero abs te, Vir Doctissime, non illud, an Columellae scriptura vtcumque defendi possit? sed illud tantum, malisne credere, scriptum esse a Columella, *perniciem commouet*, quam *perniciem submouet: conuersionem resecare*, quam *collectionem* (haec enim vox tumorem etiam, vt nosti, ac vomicam Latinis scriptoribus significat) *resecare?* Sane Gymnicus; credo, quod ibi vocem istam *conuersionem* haud probaret; quod resecandum esset, intelligi maluit, quam ponere, scripsitque ideo, *lamina resecare*. Est etiam aliquid, quod etsi a Vegetio non indicatur, minus tamen rectum esse, suspicor in primis ipsis Columellae nostri verbis: *Vel si id non adest, humorque ostendit iniuriam dentium;* videtur enim legendum, *tumorque ostendit*, tum quia id consequitur: *antequam tumor discutiatur*, tum quia haec antecedunt: *Caeciliae morsus tumorem, suppurationemque molitur. Idem facit etiam muris aranei.* §. 31. Col. 6, 24, 2 Leuius est quod in capite 24 notauimus; sed & sententiam magis corrumpit, & mirandum magis est, ne id quidem ab vllo eorum qui editiones has nostras procurarunt, esse animaduersum, videlicet haec verba: *quod si aut foemina recusat, aut non appetit taurus eadem ratione, qua fastidientibus equis mox praecipiemus. Elicitur cupiditas* &c. ad hunc modum esse distinguenda: *— praecipiemus, elicitur cupiditas* &c. §. 32. Col. 6, 26, 2 & 3 Cum autem saepius legerim capitis 26 illam partem: *apprehendere testium neruos, quos Graeci κρεμαστῆρας ab eo appellant, quod ex illis genitales partes dependent, quibus comprehensis statim testes ferro resecare, & expressos ita rescindere, vt extrema pars eorum adhaerens praedictis neruis relinquatur. Nam hoc modo nec eruptione sanguinis periclitatur iuuencus, nec in totum effoeminatur ademta omni virilitate, formaque seruata maris generandi vim deposuit, quam tamen ipsam non protinus amittit. Nam si patiaris eum a recenti curatione foeminam inire, constat ex eo posse generari. Sed minime id permittendum, ne profluuio sanguinis intereat: verum vulnera eius sarmentitio cinere cum argenti spuma linenda sunt, abstinendusque eo die ab humore* &c.; cum ergo saepius haec

haec legerim, dubitare coepi, non *a recenti curatione*, sed *a recenti castratione* esse legendum, cum ob alia quae vel nota sunt, vel ex verbis consequentibus apparent, tum quia Palladius, qui, vt alibi etiam diximus, fere solet Columellam exscribere, illa eadem priora proponens, haec subdit [l. 6. tit. 7. s. 2] *nec admittendum est, quod plerique faciunt, vt statim castratos coire compellant, nam certum est ab eis generari, sed ipsos fluxu sanguinis interire. Vulnera vero castraturae cinere sarmentorum, & spuma linentur argenti — Castratus abstineatur a potu* &c. Sed & M. Varro [de Re Rust. l. 2 c. 5 s. 14] *exemtis*, inquit, *testiculis, si statim admiseris, concipere.* Quod si forte quaeras, cur saepius illa, vt dixi, relegerim; memoria repete, quantum me Anatomes, & Chirurgiae delectet historia, cuius videlicet gratia non haec modo, quae qualiacunque sunt, instituto tamen subseruiunt meo, verum alia quoque magna cum voluptate apud Columellam me legisse confiteor, velut haec proximo libro VII cap. 9 [s. 5] *Foeminis quoque* (Scrofis) *vuluae ferro exulcerantur, & cicatricibus clauduntur, ne sint genitales;* capite autem 11 [s. 2] alteram illam speciosiorem, sed magis periculosam castrationis suum rationem: *cum virilem partem vnam ferro resectam detraxeris, per impressum vulnus scalpellum inserito, & mediam quasi cutem, quae interuenit duobus membris genitalibus rescindito: atque vncis digitis alterum quoque testiculum educito*, sic *fiet vna cicatrix* &c. Vides, vt iam tum nosceret membranam inter vtrumque testem in modum siue communis septi, vt Recentiorum Anatomicorum quidam contendunt, siue peculiaris sacculi, vt alii docent, traiectam. Sed neque ignorabat peculiarem illam quam Chymici inculcant ad praeparanda medicamenta fimi vim atque vtilitatem: nam libro eodem capite 5 haec scripsit [s. 8] *oblitum vas in sterquilinio defoditur, ac toto anno fimi vapore concoctum, mox promitur: tepefactumque medicamentum linitur* &c. Neque tandem cum in hoc ipso libro VI cap. 16 scripsisset [s. 2] *solere neglecta vlcera scatere vermibus*, illud praecipere omisit, quaenam circum vlcera adhibenda sint medicamenta, *ne infestentur a muscis, quae vbi*, inquit, *vlceribus insederunt, vermes creant.* Sed nunc quidem, hisce praeteritis, suspectos locos memorare pergamus. §. 33. Col. 6, 27, 10 Capite 27 *ignobilis quoque vulgaris elicit cupiditatem* &c. Videtur & deesse, aut alia eiusmodi vocula, quae videlicet duo illa adiectiua colliget, vt cap. 37 [s. 9] *degener, & vulgaris asellus* itemque initio Libri VII *vilis hic vulgarisque asellus.* §. 34. Col. 6, 30, 6 Capite 30 *& ne plus iusto exinaniatur, stercus ipsius iumenti fluentibus venis ad motum fasciis obligetur.* Etiamsi Vegetius [l. 2 c. 45] hunc ipsum locum non sic descripsisset: *quod si plus profluat* [sanguis] *quam necesse sit, stercus ipsius iumenti fluentibus imponitur venis & fasciis alligatur;* tamen mirum fuisset, neminem eorum qui mea Columellae exemplaria edidere; si Rob. Stephanum excipias; animaduertisse, scribendum esse *admotum.* Sed tamen magis mirum est quod protinus notabitur.

§. 35. Col. 7, 1, 2 Libro enim VII cap. 1 in his verbis: *Huius animalis tam exiguae tutelae plurima & necessaria opera supra portionem respondent, tum & facilem terram qualis in Baetica totaque Lybie sit, leuibus aratris proscindat, & non nimio pondere vehicula trahat. Saepe etiam* &c. ne Stephanus quidem animaduertit, non *tum & facilem;* sed *cum & facilem* esse legendum. §. 36. Col. 7, 3, 3 Neque item cap. 3 in iis, quae de maxime probato ariete conscribuntur: *intortis cornibus, non quia magis hic sit vtilis* [*nam est melior mutilus aries*] *sed quia minime nocent. Intorta potius,*

tius, quam surrecta & patula cornua, quibusdam tamen regionibus &c. nisi quid aliud insit vitii, hanc distinctionem conuenire: — *quia minime nocent intorta potius, quam surrecta, & patula cornua.* §. 37. Col. 7, 3, 4 Paulo autem infra, vbi scriptum est: — *mutilum probabimus marem, quoniam est illud incommodum in cornuto, quid cum sentiat se velut quodam naturae loco capitis armatum, frequenter in pugnam procurrit;* mendum certe inest: quod qua ratione tollendum esset, difficile foret diuinare, nisi Cl. Drackenborchius [ad Silii Italici Punic. lib. 7 vers. 566] nuper monuisset, in veteri codice ita scriptum esse: *quodam naturali telo capitis armatum* &c. §. 38. Col. 7, 3, 15 Porro in eodem 3 capite deesse aliquid crediderim, vbi agitur de gregis numero supplendo. Quod vt melius possit intelligi, totus describendus est locus: *nec committi debet, vt totus grex effoetus senectute dominum destituat: cum praesertim boni pastoris vel prima cura sit, annis omnibus in demortuarum vitiosarumque ouium locum totidem, vel etiam plura capita substituere, quoniam saepe frigoris atque hiemis saeuitia pastorem decipit, & eas oues interimit, quas ille tempore autumni, ratus adhuc esse tolerabiles, non submouerat: quo magis etiam propter hos casus, nisi validissima, quae non comprehendatur hieme, nouaque progenie repletur numerus, quod qui faciet* &c. Scilicet deesse videtur particula *non* legendumque *non nisi validissima.* §. 38. Col. 7, 6, 7 Fidentius vero in his capitis 6 verbis: *Parit autem, si est generosa proles, frequenter duos, nonnunquam trigeminos. Pessima est foetura, cum matres bimae ternos hoedos efficiunt;* hic, inquam, fidentius non *bimae*, sed *binae* scribendum esse, asseruerim, quod etsi quinque reliquae editiones repugnent, at illam saltem mecum facere inuenio, quae ab Ioanne Gymnico est procurata. §. 39. Col. 7, 6, 9 Illud tamen, quod in hac & ceteris paulo infra neglectum est, leue sit licet, omittendum non putauerim, videlicet vt in iis, quae de magistro caprini pecoris praecipiuntur: *per rupes, per solitudines, per vepres facile vadat, & non vt alterius generis pastores sequatur, sed plerumque vt antecedat gregem;* nota aliqua distinctionis collocetur inter *pastores* & *sequatur.* §. 40. Col. 7, 8, 7 & 7, 12, 12 Sed in extremo capite 8. *Est etiam* [caseus] *non ingrati saporis muria perduratus, atque ita maligni ligni, vel culmi fumo coloratus;* cum Iuntinum exemplar, non *maligni* habeat, sed *malini*, quaero ex te, vtrum hanc omnino censeas accipiendam esse Scripturam. In hoc autem loco ex cap. 12 *semper & lac, & spiritus maternus longe magis ingenii, atque incrementa corporis auget;* putas ne omnia recta esse, & ne vllum quidem verbum in non suam sedem esse transpositum?

§. 41. Col. 8, 2, 10 VIII Libri capite 2 *Vasta foemina & frequenter horrentibus plumis hirta: robusta crura, nec longa* &c. Permirum est, in nullo meorum exemplarium scriptum esse *femina; foemina* enim modo descripta, nunc qualem gallinaceum marem probet Auctor ostendit, Varronem secutus, cuius haec sunt [de Re Rust. l. 3 c. 9 s. 5]: *feminibus pilosis, cruribus breuibus.* Res ita perspicua est, vt quocunque modo scripta vox illa neminem morari posse videatur. Sed tamen Philippus Beroaldus ob eiusmodi scripturae incuriam in Apuleii, Scriptoris alioqui nocturna, diurnaque manu ab ipso versati, loco quodam proponendo incredibilem in modum deceptus est in suis Columellae enarrationibus [ad vocem *Glaber.*] *Glabella*, inquit, *foemina decenter dicitur Apuleio, cuius corpus est laeuigatum, politum, nulloque pilo hispidum;* cum Apuleium [Metamorph. l. 2] quidem non *glabella foemina*, vt in Iuntino [A. 1522 Florentiae] etiam exemplari est, sed *glabella femina* scripsisse, ex proximis

ximis verbis intelligatur, vt non Photidem, sed eius femina, vel id potius, qui foemina erat, glabellum dixerit; quamobrem Elmenhorstius [Emendation. ad l. 2. Metamorph. Apul. pag. 122 v. 11] non coniecturam modo Lipsii, sed & Florentini codicis auctoritatem sequi se posse, existimauit, & *glabellum* ibi *feminal* scribere. §. 42. Col. 8, 4, 1 & 8, 5, 5 sq. Capite 4 *excreta tritici minute commode dantur;* An Iuntinam sequi editionem praestat, & reponere *minuta?* Capite 5 *gallinae incubare cupiunt, ab Idibus Ianuariis, quod facere non omnibus permittendum est, quoniam quidem nouellae magis edendis, quam excubandis ouis vtiliores sunt:* & mox iterum: *Aliae melius excubant, aliae editos pullos commodius educant. At e contrario quaedam & sua & aliena oua comminuunt.* An *incubandis* & *incubant* rescribendum est? §. 43. Col. 8, 17, 4 Capite 17 quo loco agitur de marina aqua tum in piscinam inducenda, tum submouenda: *Nec dubium, quin quanto magis imo mari venit vnda, tanto sit frigidior, quod est aptissimum nantibus. Sin autem locus vbi viuarium constituere censemus, pari libra cum aequore maris est, in pedes nouem defodiatur piscina, & infra duos a summa parte cuniculus riui perducatur, curandumque est, vt quam largissime veniant, quoniam modus ille aquae iacentis infra libram maris non aliter exprimitur, quam si maior recentis freti vis incesserit,* legemusne: *vt quam largissime veniat?*

§. 44. Col. 9, 3, 2 Libro IX cap. 3 Columella memorat *nonnullas* (apes) *minimas, graciles que, & acuti aluci ex aureolo, varias* &c. Videtur antiquo more scribendum, *acuti alui, ex aureolo varias* &c. & tamen nostri omnes, praeter Stephanum, ita distinguunt, vt primo proposuimus; *aluei* vel ipse Stephanus scribit. §. 45. Col. 9, 4, 4 Cap. 4 *At in hortensi lira consita nitent candida lilia, nec his sordidiora leucoia, tum punicae rosae, luteolaeque, & Sarranae violae, nec minus coelestis numinis hyacinthus;* quid si legamus, *coelestis luminis?* videtur enim hic Columella florum tantummodo colores spectare, idemque in libro insequenti scribit [10, 97]: *Candida leucoia, & flauentia lumina calthae,* & mox [v. 100]: *Nec non vel niueos, vel caeruleos hyacinthos.* §. 46. Col. 9, 7, 2 Cap. 7 *Singula* (aluearia) *binis parietibus angustis contineantur, liberaeque frontes vtrinque sint. Nam & qua procedunt, nonnunquam patefaciendae sunt, & multo magis a tergo, quia subinde curantur examina.* Suspicor legendum esse, *qua subinde;* nam cap. 15 [f. 5] docet, quid faciendum sit fauos demessuro, *vbi a posteriore parte nullum vestibulum patefactum habuerit aluearc,* tum haec addit [f. 11]: *Castratae deinde alui, si quae transuersos fauos in aditu habebunt, conuertendae erunt, vt alterna vice posteriores partes vestibula fiant: Sic enim proxime cum castrabuntur, veteres potius faui, quam noui eximentur, ceraeque nouabuntur, quae tanto deteriores sunt, quanto vetustiores. Quodsi forte aluearia circumstructa, & immobilia fuerint, curae erit nobis, vt modo a posteriore, modo a priore parte castrentur.* §. 47. Col. 9, 8, 8 Capite 8 *Primum quam longe sint* [apes] *explorandum est, praeparandumque in hanc rem liquida rubrica, qua cum festucis illitis contigeris apum terga fontem libantium* &c. Hic operae pretium facturos nos arbitror, si Palladium hunc ipsum locum describentem [L. 5. tit. 8 f. 2] inspexerimus. *Ac primo,* inquit, *quam longe sint, exploremus; aut proxime rubricam liquidam breui vasculo infusam geramus, & obseruemus fontes, aut aquas vicinas: tunc dorsa apum bibentium tangamus illo liquore tincta festucula* &c. Fortasse haec Palladii verba ad hunc modum sunt emendanda: *Ac primo vt quam longe sint, explore-*

mus, aut proxime; rubricam &c. Fortasse omissa etiam particula *vt*, satis est aut ita, vt distinximus, legere, aut sic – *proxime. Rubricam.* Verum vtcumque hoc est, illud ex iisdem verbis suspicari procliue est, deesse in Columella vnam, aut alteram vocem, legendumque in hunc fere modum: *praeparandumque in hanc rem vasculum liquida rubrica*, aut *cum liquida rubrica.* §. 48. Col. 9, 9, 3 Capite autem 9 in his quidem verbis: *quod ne fiat* (hoc est ne apes peregrinam regionem petant) *boni curatoris est, vernis temporibus obseruare alucos in octauam fere diei horam, postquam non temere se noua proripiunt agmina;* etsi satis per se apparet, rescribendum esse *post quam*, id est horam, iuuabit tamen & Palladii [Iun. 7, 5] respondentem huic locum transcribere: *Obseruabit autem custos assiduus vsque in octauam, vel nonam horam, quia post haec tempora non facile fugere consueuerunt.* §. 49. Col. 9, 9, 7 Paulo autem infra videas velim, deceatne vulgatam in Columella seruare scripturam: *Itaque si constat principibus gratia, manet pax incruenta. Sin autem saepius aciem dimicanteis notaueris, duces seditionum interficere curabis;* an contra oporteat, *acie dimicanteis*, vel *acies dimicanteis* rescribere. §. 50. Col. 9, 12, 2 Capite 12 *Crepitaculis aereis – terreatur fugiens iuuentus. Eaque quae vel pauida cum repetierit aluum maternam, & in eius aditu glomerata pependerit, vel statiuo se ad proximam frondem contulerit, protinus custos nouum loculamentum in hoc praeparatum perliniat intrinsecus praedictis herbis: deinde guttis mellis respersum admoueat.* Credisne legendum, *eique*, an potius, *eaque pauida cum vel repetierit* &c. §. 51. Col. 9, 13, 9 & 14 Capite 13 *Prodesse etiam putat apibus vetustate corruptis examen nouum contribuere, quamuis periculum sit, ne seditione consumentur.* Legendum videtur *consumantur.* Ad extremum vero eiusdem capitis, vbi apibus ob maximam florum copiam, magis mellificio, quam reparandae soboli operam dantibus, *vtilissimum esse* dicitur *tertio quoque die alueorum exitus praecludi, exiguis foraminibus relictis, per quae non possunt apes exire, vt ab opere mellifico euocatae, quoniam se non sperent posse ceras omnes liquoribus stipare, foetibus expleant*, aut est scribendum *auocatae* aut etiam in iis Tullii exemplaribus [Tusculan. 1] in quibus legimus: *a negotio omni euocamus animum*, minime necesse est reponere *auocamus*, vel *seuocamus.* §. 52. Col. 9, 14, 6 Denique cap. 14 postquam rationem attigit Columella reparandi apes innenco peremto, *Quam rationem*, inquit, *diligentius persequi superuacuum puto, consentiens Celso, qui prudentissime ait, non tanto interitu pecus istud admitti, vt sic requirendum sit.* Hic vero ego in eadem opinione esse me, fateor, quam & alibi [Epist. in Corn. Cels.] indicaui, nimirum non *admitti*, sed *amitti* esse legendum.

§. 53. Col. 10, 21 sq. Libro autem X, non minus quam in iis locis, de quibus hactenus dictum est, meas omnes editiones peccare video in his versibus: *Nec manibus mitis ferulas, nec cruribus aeque Terga rubi, spinisque ferat paliurus acutis;* nisi quod Iuntina habet *aequa:* quod vt probandum videtur, sic *miteis*, vel *mites* pro *mitis* reponendum. In his quoque *Tu quae pallet humi, quae frondes purpurat auro Ponatur viola;* vix editio eadem : *Tum ;* Stephani vero *Tunc* exhibet. §. 54. Col. 10, 121 Sed omnes iterum sunt mendosae in hoc versu: *Rutaque Palladiae baccae victura saporem:* quem propterea ita interpretatus est Iunius Pompo. Fortunatus [comment. in hunc librum X Columellae] vt Palladiae baccae nomine *oleum* significari, doceret, atque ita rem, si Diis placet, declarari posse, crederet :

deret: *Rutae manipulus ſi liquamen, vel oleum deſierit*, * *admixtus dapibus, & liquaminis, & olei vicem praeſtat, ac eſcam ſapidiorem facit.* Vetus autem Codex a Cl. Drackenborchio [ad Silii Italici Punicor. l. 7 verſ. 354] memoratus, non *victura* in eo verſu habet, ſed *iutura*, quem videlicet ad modum Palladium [l. 4 tit. 10 ſ. 36] quoque ſcripſiſſe video, *humoribus iuti;* vt ſententia ſit, Rutam ad iuuandum, id eſt meliorem efficiendum oliuarum ſaporem vtilem eſſe. Quam ego ſcripturam eo magis probandam exiſtimo, quo magis ſententiam hanc confirmare poſſim, non modo eiusdem Palladii, aut Catonis, ſed ipſius etiam Columellae auctoritate. Mitto igitur Palladium [l. 12 tit. 22 ſ. 5] qui ſic condire oliuas docuit: *lectas baccas ex arbore ſtatim condias, rutam, & petroſelinum ſternes inter ſpatia ſtructionis, & ſubinde ciminati ſalis aſperſione cumulabis* &c. Mitto Catonem [cap. 119], qui Epityrum (id eſt conditurae oliuarum genus, vt Columella noſter [l. 12 c. 47 ſ. 9] docet, quod in Ciuitatibus Graecis plerumque vſurpabant) ſic faciendum praecepit: *Ex oleis albis, nigris, variiſque nucleos eiicito. Sic condito. Concidito ipſas. addito oleum, acetum, coriandrum, cuminum, foeniculum, rutam, mentam* &c. Certe ipſe Columella [ibid.] cum Epityrum deſcribit, *in ſingulos*, inquit, *modios oliuae triti ſalis cocti ſingulos ſextarios infundimus: itemque lentiſci ſemen, rutaeque, ac foeniculi folia* &c.; & in nigrae oliuae conditura [cap. 48 ſ. 5] *olivam*, inquit, *in vrceum, aut cacabum nouum mittito ſubſtrato apio, & modica ruta;* & alio in loco [c. 47 ſ. 5] qui huc potiſſimum pertinet: *At haec oliua per ſe parum iucunda eſt, ſed ad eas conditurας, quae lautioribus menſis adhibentur, idonea maxime eſt: nam cum res exigit, de amphora promitur, & contuſa recipit quamcunque volueris condituram. Plerique tamen ſectiuum porrum, & rutam cum apio tenero, & mentam minute concidunt, & contuſis oliuis miſcent* &c. §. 55. Col. 10, 125 ſq. Proximi ſunt hi verſus: — *& lactis guſtum quae condiat herba Deiectura quidem fronti data ſigna fucarum, Vimque ſuam idcirco profitetur nomine Graio.* In quibus vt Georgio Alexandrino [enarration. priſcar. voc. in libr. de Re Ruſt. ad vocem *Lactis* &c.] concedam, de Lepidio verba fieri, huiusque vi cutis ſquamas, maculas, cicatrices, aliaque id genus vitia emendari etiam poſſe; non tamen iſtic *fucarum* quid ſit, intelligam. Nam quod Fortunatus [comment. cit.] aſſerit, eſſe hanc Columellae ſententiam, *quod lepidium deiiciat ſigna & vlcera quae mulieres ſibi ex fucis fecerunt*, videturque propterea *fucorum* legere; nempe is ſyllabarum naturam, legesque iſtiusmodi carminis non attendit. Tu igitur, Vir Doctiſſime, hac etiam de re fac ſciam quid ſentias. §. 56. Col 10, 230 ſq. Sed Fortunatus cum aliis in verſibus haud multum vidit, tum vero in his: *Quare age quod ſequitur, paruo diſcrimine ſulci Spargantur caecis naſturtia dira colubris, Indomito male ſana cibo quas educat aluos, Et ſatureia thymi referens, thymbraeque ſaporem;* in his, inquam, interpretandis [ibid.] tam caecus fuit, quam ſerpentes illi, quos humiditate fere caecos erumpere, ait, de terra; illis enim, aſſeruit, Columellam hic docere *naſturtium aduerſari; ſatureiam autem eſſe male ſanam aluis quas aluos educat.* Scilicet non vidit, ſatureiam ad ſuperiorem verſum nihil attinere, in eoque *aluos* pro *aluus* ſcriptum eſſe, vt *equos, auos* ſaepe in antiquis monimentis nominandi caſu, quanquam in vetuſtis aliquibus Columellae exemplaribus hic legi reuera *aluus*, teſtatur Ro. Stephanus [in fine Oper. Columellae]. Itaque Victorius [Caſtigation. in Columellam l. 10 ſiue Hortulum pag. 141] cum illud animaduertiſſet, reſcripſit *aluus*, & *caecas colubras*

 inter-

* ſ. leg. *defuerit*.

interpretatus egregie est ventris lumbricos, quos etiam nasturtio pelli ab Dioscoride [de Mat. Med. l. 2 c. 149] traditum esse, non ignorabat. Illud addi potest, idcirco hos dixisse Columellam ab aluo educari male sana, *indomito cibo*, quia probe sciret, quod etiam supra [l. 6 c. 25 p. 230] docuerat, *lumbricos fere nasci cruditatibus.* §. 57. Col. 10, 248 sq. Denique in his versibus: *Quaeque tuas audax imitatur Nysie viteis, Nec metuit senteis, nam vepribus improba surgens Achrados, indomitasque bionias alligat alnos.* mihi quidem *bryonias* videtur potius esse legendum, quod in antiquis etiam codicibus ab Stephano [loc. cit.] inuentum esse scio.

§. 58. Liber XI inscribendus erat *Villicus*, quemadmodum duodecimus inscriptus est *Villica.* Docet id eiusdem libri duodecimi caput 18 [pag. 421] sic enim incipit: *Quamuis priore libro, qui inscribitur Villicus.* §. 59 Col. 11. 2, 94 Cap. 2 *Nono Calendas Ianuarias Brumale solstitium (sicut Chaldaei obseruant) significat.* Hic desiderari puto quod significatur. Neque enim sic ista verba accipienda esse, quasi Columella, ipse confirmaret, id significari quod tradunt Chaldaei, cum illud indicat quod superiore capite [pag. 364] scripsit, se Astrologorum *obseruationes, improbissimasque Chaldaeorum pollicitationes* alio opere confutauisse, tum haec commonstrant quae duobus ante versibus scripta sunt, si cum eo loco, de quo agimus, comparentur: *Sexto decimo Calendas Ianuarii sol in Capricornum transitum facit, brumale solstitium, vt Hipparcho placet, itaque tempestatem saepe significat.* §. 60. Col. 11, 3, 37 Capit. 3 Postquam & locum, & rationem culturae docuit atri oleris, *seritur*, inquit, *a Vulcanalibus vsque in Calendas Septembris, sed etiam mense Ianuario menta dulcem desiderat vliginem, quam ob causam iuxta fontem mense Martio recte ponitur.* Videntur haec verba melius distingui in editione Iuntina, sic videlicet — *mense Ianuario. Menta* &c. Nisi ita fiat; quo tempore atrum olus seri oporteat, Auctor praeter morem, institutumque suum omisisse credendus est. §. 61. Col. 11, 3, 39 Magis etiam apparet paulo post, verba aliter esse distinguenda: *Thymum & transmarina cunila, & serpillum, sicut priore libro iam retuli, magis aluearia curantibus, quam olitoribus studiose conseruntur. Sed nos ea condimentorum causa [nam sunt quibusdam esculentis aptissima]* non alienum putamus etiam *in hortis habere locum neque pinguem, neque stercoratum, sed apricum* desiderant. Et tamen vix in Editione Stephani inuenimus ista distincta — *etiam in hortis habere locum* &c. §. 62. Col. 11, 3, 43 Contra sunt distincta in omnibus multo magis, quam oporteret, haec verba: *Ea cum pingui, & stercoroso solo post Idus Februarias sic obrueris, vt quantum tres digiti seminis comprehendere queunt, singulis fossulis deponas. Fere post quadragesimum diem inter se implicantur;* perspicuum namque est, sic esse scribenda — *deponas, fere post* &c. §. 63. Col. 11, 3, 64 In extremo denique hoc libro cum haec legamus: *omnium librorum meorum argumenta subieci, vt cum res exegisset, facile reperiri posset, quid in quoque quaerendum, & qualiter quidque faciendum sit;* non illud modo dubium est, scripseritne Columella aliquanto aliter, vt puta *reperiri posset* &c. *faciendum esset;* verum hoc insuper certum est, & illa argumenta periisse, & fecisse hic ipsum ad eundem quadantenus modum, ad quem A. Gellius, qui noctes suas hac clausula absoluit: *Capita rerum, quae cuique commentario insunt, exposuimus hic vniuersa, vt iam statim declaretur, quid, quoue in libro quaeri, inuenirique possit:* & continuo singulorum capitum argumenta ex ordine subiecit. Non ignoro, posse aliquos credere, ista omnia ab aliis fuisse iis No-

ctibus

ctibus adiecta, permotos auctoritate Th. Bartholini, qui in Differt. VI de legendis libris, *Capitum*, inquit, *seu sectionum index nec nouus est, nec antiquus. In primis editionibus tantum comparet. Neque enim antiquorum libri per capita fuerunt distincti, sed Voluminibus. Ita Plinius, Herodotus, Thucydides, Liuius, Sallustius, & alii Graeci pariter, & Latini Auctores totum opus sine distinctione capitum pari tenore perscripserunt.* Sed velim, vt mihi respondeant, scripseritne Celsus lib. VI cap. 12. *Linguae quoque vlcera non aliis medicamentis egent, quam quae prima parte superioris capitis exposita sunt;* itemque lib. VIII cap. 9. *Medicamentis vero iisdem opus est, quae prima parte huius capitis exposita sunt;* & haec Celsi verba an vtrobique res ipsa comprobet? Quae cum vrgeo, non propterea tamen contendo, aut plerosque scriptores veteres idem fecisse, aut aliena esse a vero, quae porro subiicit Bartholinus: *cum a posterioribus scribis per capita, & sectiones Libri Auctorum diuiderentur, saepe sine cura, & consilio, coniuncta fuisse separata, & vice versa, quod non raro lectorem in lectione turbat.* Quinimo fateor, id alicubi vel Celsi ipsius scriptis; non modo Columellae; accidisse. Et de Celso quidem alibi [epist. in Corn. Celsum] ostendi. Columella autem siue libros suos indiuisos reliquit, siue in maiores quasdam partes, si non in capita, ipse distribuit, vt illa in extremo sexto videntur indicare: *sicut prioribus huius voluminis partibus tradidimus, quae curam boum, equorumque continent;* certe nullo modo potuit sic diuidere, vt nunc habemus. Quidquid enim aut libri quarti initio in primum atque alterum caput diuisum videmus, aut initio secundi primum caput inscribi, aut initio quinti, octaui, vndecimi primum caput inchoare; vel praefationis loco ipse reliquisset, vel si capitibus accensere voluisset, sexti quoque & noni, & duodecimi libri exordia pariter accensuisset. Neque item in eodem libro duodecimo caput 15 a 14; multoque minus tertii initium a fine secundi siue eo in libro, siue etiam in septimo diuulsisset. Neque facile in libri sexti caput 17, in quo de serpentibus, aliorumque noxiorum animalium ictibus agi videmus, quae ad oculorum vitia pertinent, compegisset: quam etiam partem quoties relego, excipique protinus animaduerto capite 18, in quo iterum de noxio animalculo (hirudine videlicet, boum faucibus, stomacho, vel intestinis adhaerente) verba fiunt; toties suspicor, a librariis alicunde auulsam, huc temere fuisse coniectam, nec tamen nuper; cum eundem locum tenere videam apud Vegetium [lib. 3 cap. 4] vbi plura ex sexto Columellae volumine descripta sunt. Sed quod aliter haec tamen apud Vegetium, aliter apud Columellam in capita sunt diuisa, id quoque videlicet indicio est, non hanc quam habemus, diuisionem a Columella fuisse institutam. Quid? quod haec ipsa aliter in aliis editionibus occurrit. Vt enim illa omittam, quae operarum potius negligentiam demonstrant, vt in Aldina libri sexti non modo octauum, sed & nonum caput, iterum octauum; quinti autem libri non modo quintum, sed & sextum, iterum quintum; in editione item Gymnici, libri eiusdem non modo sextum, sed & septimum, iterum sextum inscribi, sic vt omnia, quae illa consequuntur capita non suo propterea numero inscripta sint; vt, inquam, haec praetermittam; Iuntina certe editio librum ipsum primum in tredecim capita habet distributum, quem posteriores, quibus vtor, reliquae habent in nouem. Huc illud accedit, quod quae non praecepta modo, sed verba libro quinto in vnum caput decimum collecta sunt, eadem fere libro de Arboribus in octo capita sunt tributa, vt praeclare intelliget quicunque duodeuicesimum, & septem, quae insequuntur, capita cum illo vno decimo comparauerit. Quod cum fecerit, minus, opinor,

mirabitur eorundem librariorum aut inconstantiam, aut imperitiam, qui cum tot alios passim versus, quemadmodum in more positum est, scripserint, sic vt versus esse, vel oculorum iudicio continuo quilibet agnoscat; hos tamen [l. 2 c. 2 s. 18. Ibid. c. 8 s. 3. l. 5 c. 5 s. 7. l. 7 c. 3 s. 10. lib. 9 c. 3 s. 2. Ibid. c. 8 s. 13] *& picis in morem ad digitos lentescit habendo. dum sicca tellure licet, dum nubila pendent. & quid quaeque ferat regio, & quid quaeque recuset. cum tonsis illotus adhaesit sudor: & hirsutis secuerunt corpora vepres. ardentes auro, & paribus lita corpora guttis. trita meliphylla, & caerinthe ignobile gramen;* hos, inquam, quasi vero versus non essent, omnes, vt hic descripsimus, caeteris cum verbis Columellae permixtos, confusosque exhibuere. Sed iam his, atque aliis eiusmodi praetermissis, nunc quod facere instituimus, eorundem in singulis verbis describendis hallucinationes notemus.

§. 64. Col. 12, 4, 5 Libro igitur XII verbum aliquod Librarios in extremo quarto capite omisisse potius crediderim, quam Columellam, quae ait de *aceti, & durae muriae vsu*, ea cum superioribus connectere voluisse, perinde quasi sex septemue versus, qui nexum aut dissoluunt, aut certe plurimum infirmant, non intercederent. §. 65. Col. 12, 7, 1 Sub initium autem capitis 7, vbi *colligi, & reponi iubet cymam, caulem, capparim — item ferulae cum coliculo silentes*, aut *flores* deesse suspicor; nam mox addit, *silentem florem vitis albae & asparagi;* aut sicut Iuntinum habet exemplar, legendum esse *ferulas.*

§. 66. Col. 12, 17, 2 Ad finem vero capitis 17, *postea in iunceis fiscellis, vel sparteis saccis percolant;* legendum videtur *percolent;* non modo enim haec antecedunt: *sunt qui multitudini studentes aquam ficis permisceant* &c. verum & haec continuo sequuntur: *ligatumque acetum inferuefaciant* &c. §. 67. Col. 12, 19, 2 Sed quod legimus cap. 19. *Quaecunque vini nota sine condimento valet perennari;* etsi ita rarum est, vt in amplioribus Lexicis ne memoratum quidem inueniam, non tamen facile mutandum crediderim ab iis praesertim, qui in calce etiam 20 capitis [s. 8] haec animaduerterint: *marmoris, vel gypsi, quod flos appellatur, vncias singulas, item ad tertias decocti defruti sextarios binos singulis amphoris miscere oportebit; ea res etiamsi non in totum perennat, certe vsque in alteram vindemiam plerumque vini saporem seruat.* §. 68. Col. 12, 20, 2 Contra etsi in eodem vigesimo capite mea omnia, si Iuntinum demas, exemplaria sic habeant: *Deinde si natura tenue mustum erit, cum ad tertiam partem fuerit decoctum, ignis subtrahendus est, & fornax protinus aqua refrigeranda: quod si fecerimus, nihilominus defrutum infra tertiam partem vasis consedit;* tamen, vt in Iuntino, legendum videtur *considet.*

§. 69. Col. 12, 20, 5 Aliquanto infra: *Ad praedictum autem modum musti adiici debent ii odores, nardi folium, iris illyrica, &c. quorum singulorum librae satisfacient. Item myrrhae quincunx, calami pondo libram, casiae selibram, amomi pondo quadrans, croci quincunx, cripae pampinaceae libram. Haec, vt dixi, arida contusa, & cribrata debent adiici, &c.* Hic velim videas, an librarii numerorum notas verbis reddentes in eo peccauerint, quod *libram*, & *selibram* scripserint pro *libra* & *selibra.* §. 70. Col. 12, 24, 1 Itemque cap. 24 in his verbis: *quae cum in tantum refrixerit, quantum ne contacta corpus vrat, partem aliquam eius, quae satis videbitur praedictae pici immiscemus, & diligenter lignea spatha, vel etiam manu peragitabimus;* vide an legendum potius sit *immiscebimus.*

§. 71.

§. 71. Col. 12, 25, 3 Pariter cap. 25 vbi haec scribuntur: *deinde cum refrixerit, tum quantumcunque humoris est, tantum in amphoram musti portionem adiici;* an *tantam* scribendum sit. §. 72. Col. 12, 48, 3 Capite autem 48 cum de oliuarum conditura haec traduntur: *Plerique tamen tres partes defruti, aut mellis, & vnam miscent aceti, & eo, quo condiunt, iure. Quidam* &c. legendum crediderim, *& eo condiunt iure*, aut *eoque condiunt iure;* ius enim est istud ipsum quod iisdem verbis describit; neque enim necesse est, vt ius *liquor* eorum sit, quae coquuntur; sic capite superiore 46 f. 2 *taleolas*, inquit, *radicum inulae in vmbra triduo, vel etiam quatriduo siccato: deinde siccatas in vasis* (an *in vasa*) *sine pice, interiecta cunila, coniicito, cunila imposita, sex partibus aceti vna pars sapae misceatur cum hemina salis cocti, vt hoc iure macerentur taleolae, donec quam minimum amaritudinis resipiant.* §. 73. Col. 12, 55, 1 & 2 Sic capite etiam 55 quem locum aliam quoque ob causam huc transscribemus: *album acre acetum* [sinapi] *adiicito*, & *pistillo permiscēto, colatoque. Hoc ius ad rapa condienda optime facit. Caeterum, si velis ad vsum conuiuiorum praeparare, cum exanieris sinapi, nucleos pineos quam recentissimos, & amygdalum adiicito* &c. Hic ego legendum crediderim, non *exanieris*, sed *exaniaueris*, siue *exsaniaueris*, hoc est noxium humorem expresseris, aut abstuleris; modo enim dixerat *manibus expressum — comprimito manu plana — aquam nitratam suffundito, vt omnem amaritudinem eius* (sinapis) *& pallorem exaniet.* Sed & capite 47 [f. 9] de oliua haec scripserat: *prelo supponitur, vehementerque premitur, vt exudet quantulumcunque habet amurcae. Patimur autem nonnunquam tota nocte, & postero die pondere pressam baccam velut exaniari:* & cap. 53 [f. 2] *largum salem infarcito, compositisque supra tabulatum tergoribus, aut frustis* (carnis suillae) *vasta pondera imponito, vt exanietur.* §. 74. Col. 12, 57, 5 Denique inspicias velim postremi capitis verba extrema: *quod si etiam cum laser non habueris, pro silphio mellis adiicies pondo semunciam;* videasque, an quidpiam in his quoque verbis a librariis peccatum sit.

§. 75. Col. Arb. 10 lem. Restat Liber de Arboribus. In hoc caput X ita inscriptum est. *Vindemiam quomodo putes;* cum inscribendum, opinor, fuisset: *Post vindemiam quomodo putes;* hoc enim eius capitis initium est: *Vindemia facta statim putare incipito ferramentis quam optimis, & acutissimis, ita plagae leues fient.* Verum vt impositas a librariis inscriptiones praetermittentes, verba ipsa Auctoris consideremus; in hoc ipso loco non credo *leues* scribendum esse, sed *laeues;* haec enim continuo sequuntur: *neque in vite aqua consistere poterit, quae simulatque immorata est, corrumpit vitem,* &c. Sed & libro IV cap. 24 [f. 21 sq.] cum istiusmodi ferramentis putatorem vti iuberet, inter alias eandem huius praecepti causam ita proposuit, quod si mollis, aut retusa, & crassa falx sit, *plagae asperae atque inaequales vites lacerant, vnde fit, vt vitis laniata, scabrataque putrescat humoribus, nec plagae consanentur.* Caeterum hanc ego [vt alias eiusmodi] animaduersionem omisissem, nisi aut meae omnes editiones in eo peccassent, aut hoc ad plures alios locos pertinuisset, quales sunt libro IV cap. 24 [f. 4] *ferroque alleuanda est, vt hibernas aquas respuat. Nam praestat ex vulnere sobolem repullescentem vellere, quam nodosam & scabram plagam relinquere.* Libro V cap. 6 [f. 13] *ferra desecari, & plagam falce alleuari.* cap. 9 [f. 3] *earum plagae vtraque parte falce leuentur;* atque vt multos alios locos sciens omittam, cap. 11 [f. 7] *plagam diligenter leuato:* quod & infra iteratur cap. 26 [f. 6] in hoc

hoc ipſo libro de Arboribus. §. 76. Col. A. 26, 7 Quocum libro, quoniam ſupra nobis vtile fuit quintum comparare: nunc viciſſim experiamur, an vtile ſit ipſum conferre cum quinto. Igitur quod hoc ipſo capite 26 ob vnum fortaſſe omiſſum verbum ſubobſcurius videri poteſt: *Tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum, non omni generi idoneum eſt:* ET *fere eae recipiunt talem inſitionem, quae humidum, ſuccoſumque, & validum librum habent;* id in V Lib. cap. 11 [ſ. 8] admodum perſpicue dictum eſt: *Hoc tertium genus inſitionis, cum ſit ſubtiliſſimum, non omni generi arborum idoneum eſt,* SED *fere recipiunt talem inſitionem, quae humidum* &c. §. 77. Col. A. 26, 8 Porro in ipſa quae ſubſequitur huius tertii generis deſcriptione hic quidem poſtquam traditum eſt, quomodo gemma ex vna arbore ſit detrahenda, haec ſubduntur. *deinde ex qua arbore inſerere voles, in ea nitidiſſimum ramum eligito, & eiuſdem ſpatii corticem circumcidito, & materiem delibrato, & in eam partem, quam nudaueras, gemmam hanc, quam ex altera arbore ſumſeras, aptato ita vt emplaſtrum circumciſae parti conueniat.* Hic vero *nudaueris* pro *nudaueras*, & potiſſimum *in qua arbore*, pro *ex qua arbore* eſſe reſcribendum, cum inde intelligitur quod paulo ante dictum fuerat: *Ex qua arbore inſerere voles*, & abſoluto de illa ſermone, nunc de ea, in qua inſerendum eſt, verba fiunt; tum ex lib. V [cap. 11 ſ. 10] confirmatur, in quo iſta eadem res ſic proponitur. *poſtea item alterius arboris, quam emplaſtraturus es, nitidiſſimum ramum eligito, & eiuſdem ſpatii corticem circumcidito, & materiam delibrato: deinde in eam partem quam nudaueris, praeparatum emplaſtrum aptato, ita vt alterae delibratae parti conueniat.* Sic enim Palladius [l. 7 tit. 5 ſ. 3] idem docens, *Item*, inquit, *ex ea arbore, cui velimus inſerere, ſimiliter cum gemma tolletur emplaſtrum, nitido tamen, atque vberi loco.* §. 78. Col. Ar. 28, 2 Sed & quae capite 28 habentur: *Mulieres quidem ſi lactis inopia premuntur, cythiſum aridum in aquam macerari oportet, cum tota nocte permaducrit: poſtero die expreſſi ſucci ternas heminas permiſceri modico vino, atque ita potandum dari;* ſi haec, inquam, cum iis comparentur, quae libri V capite vltimo [12, 2] ſcripta ſunt; multo procliuius erit cognoſcere, poſt *oportet*, facili omiſſione voculam & eſſe praetermiſſam, atque totum locum ita vt ibi [pag. 204] legitur, eſſe reſcribendum. *Mulieres quidem, ſi lactis inopia premuntur, cythiſum aridum in aquam macerari oportet, & cum tota nocte permaducrit, poſtero die* &c. §. 79. Col. Arb. 30, 1 & 2 Atque vtinam in libro V vt de cythiſo, ita etiam de viola, & roſa Columella ſcripſiſſet; longe facilius eſſet coniicere, quid duobus de locis capitis 30 ſit ſtatuendum. Alter in ipſo eſt initio: *Violam qui facturus eſt.* Quaero enim, oporteatne Scripturam hanc retinere, an potius *ſaturus* reponere, cum haec ſequantur: *terram ſtercoratam & repaſtinatam minimum alte pedem in puluinos redigat. Atque ita plantas hornotinas ſcrobiculis pedalibus factis ante Cal. Mart. diſpoſitas habeat.* Alter locus eſt paulo infra: *Roſam fruticibus ac ſurculis diſponi per ſurculos pedales conuenit per idem tempus quo & viola;* vbi ego ſcribendum crediderim non per *ſurculos pedales*, ſed aut per *ſcrobiculos pedales*, vt paulo ante de Viola dictum eſt, aut potius, vt aliis quoque ante me viſum eſſe ſcio, per *ſulculos pedales;* certe Palladius [l. 3 tit. 21 pr.], qui ſolebat Columellam reſpicere: *roſaria*, inquit, *conſeremus, quae ſulco breuiſſimo aut ſcrobibus ponenda ſunt, vel virgultis, vel etiam ſemine.*

§. 80. Pall. 1, 24, 2 & 3 Hactenus de Columella: in quo cum plura, quam ab initio exiſtimabam, notata ſint; ideo non multa in Palladio notabuntur, quae forte in

te in ipso, dum Columellae penitus intelligendi causa inspicerem, sic aliud agens animaduerti. Lib. I tit. 24 *A mustellis tutae fient* (columbae) *si inter eas frutex – proiiciatur –, non pereunt. Et neque locum deserunt, si per omnes fenestras* &c. An sic potius distinguendum – *Non pereunt, neque* &c. Ibidem: *Inducunt alias, si cumino pascantur assidue, vel setosi birci alarum balsami liquore tangantur.* Si Palladium sic reuera scripsisse putamus: num ita intelligemus, vt *setosi illi birci* partes quaedam sint alarum balsami liquore tangendae?

Quod autem mox bis *berbum* pro *eruum*, vt ex Columella [l. 8 c. 8 f. 6] & Varrone [l. 3 c. 7 f. 8] intelligitur, posuit, an fecit, quod potius ab ὄροβος cum Festo [De verb. ver. signific. l. 5] quam ab eruendo, cum aliis, dictum eruum arbitraretur? §. 81. Pall. 1, 32 Tit. 32. *Foeni, palearum, ligni, cannarum repositiones nil refert, in qua parte fiant, dummodo siccae sint, atque perflabiles, & longe remoueantur a villa propter casum surripientis incendii.* an *surrepentis incendii?*

§. 82. Pall. Febr. 9, 8 Libro III tit. 9. *Caput sarmenti, cum deponitur, torquendum non est, nec aliquo modo vexandum, nec demersa penitus foecundiore parte, quod sterili proximum est, supra terram relinquatur.* Legendum videtur, *ne demersa.* Sequitur enim: *deinde quoniam ipsa tortura vexatio est, & pars ea, de qua radix futura praesumitur, iniuriae nulli subiicienda est, cum qua contendere cogatur ante, quam teneat;* itaque cum haec ratio altera sit, altera antecesserit, necesse est; sane praeceptum non esse, sed rationem, quod de foecundiore parte dicitur, luculentissime ostendit Columellae caput quod hic spectauit Palladius, duodecimum Libri III [f. 4] demonstrat enim, qui sarmenti caput contorquet, ea duplicatione consequi, vt omnis foecundior eius pars obruatur, consumaturque. §. 83. Pall. Febr. 15, 1 & 2 Tit. 15 *Nouellam vitem Columella dicit a primo anno ad vnam materiam esse formandam, nec recidendam totam, sicut Italiae consuetudo est. Anno secundo expleto, quia vel intereant vites in totum recisae, vel infoecunda sarmenta producant.* Hic vero sic verba esse distinguenda, *nec recidendam totam, sicut Italiae consuetudo est, anno secundo expleto, quia* &c. Locus quoque ostendit, quem Palladius indicat ipsius Columellae [l. 4 c. 11 f. 1] in quo Virgilium, Sasernam, Stolones, Catones *non solum in eo errauisse*, ait, *quod primi anni capillamenta seminum* (vitis) *intacta patiebantur, sed & post biennium cum viuiradix recidenda erat, omnem superficiem amputabant solo tenus,* &c. Deinde easdem, quas hic Palladius, affert rationes. §. 84. Pall. Febr. 24, 3 Tit. 24. *Hoc etiam mense cepullas feris, sed constat & vere, & autumno esse seminandas. Si semen eius seueris, in caput crescit* &c. videtur legendum, *semen earum:* videturque pariter legendum esse *semen eorum*, vti in proximo libro IV tit. 9 [f. 6] haec habentur: *semina eius mulso, & lacte per triduum maceranda sunt;* illa enim antecedunt: *Nunc melones serendi rarius;* haec autem sequuntur: *hinc suaues efficientur.* §. 85. Pall. Feb. 24, 8 Infra eodem titulo 24. *Mihi etiam illud vtile videtur, ac diligens, vt asparagi agrestis radices plurimas in vnum locum congeramus cultum, vel certe saxosum.* Scribendum crediderim *incultum*, praesertim cum id continuo sequatur: *quae statim fructum dent ex loco, qui aliud nihil alebat.* §. 86. Feb. 25, 4 Tit. 25. *Si languida arbor est piri, vel ablaqueatae radicem terebras, & ibi ligneum palum de primis, vel* &c. Sane hic perspicuum est, scribendum esse *deprimis*, neque tamen scriptum video, nisi in editione Iuntarum.

§. 87. Mart. 9, 3 Libro IV tit. 9. *Singulis sane annis a codice auferendae sunt plantae, vt nec matres fatigentur, & soboles per alia spatia digerantur: cum aliqua tamen radices parte vellendae sunt.* Hic etiam, si Iuntinam excipias, meas omnes editiones peccare existimo, scribendumque *radicis*. Titulo autem 10 [f. 20] vbi de Mespilo: *si putatur, hinc arbor sterilis fieri, fimus, & cinis vitium simul si radicibus infundantur, fertilem reddunt;* pessime erratur non modo in Aldi, sed & in Iuntarum editione; sic enim scribitur: *fieri. fimus;* quasi vero Palladius diceret, arborem a putatione sterilem fieri, cum hoc dicat, si ab adhibita viua calce de qua modo sermo fuerat, timetur, ne arbor sterilescat, ideoque ita verba distinguenda sint, vti a Rob. Stephano factum est: *si putatur hinc arbor sterilis fieri, fimus* &c.

§. 88. Pall. Mai. 1, 1 Sed quid esse manifestius potest, quam in ipso Lib. VI initio: *Maio mense locis frigidis, & humectis panicum seremus, & nullum more, quo dixi;* non scribendum esse *nullum*, sed *milium*, quando eius capitis inscriptio haec est: *De panico, & milio*, &c.; & tamen cum in Iuntino exemplari esset *milium*, caeteri, qui Palladium postea edidere, scripserunt *nullum;* quinimo Seb. Gryphius cum in priore quidem editione scripsisset milium, in altera rescripsit *nullum.*

§. 89. Pall. Iun. 7, 2 Libro VII tit. 7. *Fumus admouetur ex Galbano, & arido fimo bubulo, quem in pultario factis carbonibus conuenit excitare.* Columella sic [l. 9 c. 15 f. 5] *fumum admouebimus factum galbano, vel arido fimo. Ea porro vase fictili prunis immista conduntur:* quae verba cum confero, suspicor, Palladium scripsisse, *mistis carbonibus*, aut *in pultarium iactis carbonibus;* nam illud *factis* minus placet. §. 90. Pall. Iun. 7, 7 Sed vtilius fortasse erit, quae infra scribuntur de apum regibus, comparare cum alio Columellae loco; Palladius sic: *pulchri coloris, & nitidi, leues sine pilo, nisi forte pleniores quasi capillum gerunt in ventre, quo tamen non vtuntur ad vulnus.* Columella [l. 9 pag. 327] autem sic: *pulchri coloris, & nitidi, leuesque, ac sine pilo, sine spiculo, nisi quis forte pleniorem quasi capillum, quem in ventre gerunt, aculeum putet, quo & ipso tamen ad nocendum non vtuntur;* quibus ex verbis facile est coniicere, nonnulla fortasse verba Palladii librariorum incuria esse praetermissa, aut saltem *pleniorem* scribendum esse pro *pleniores.*

§. 91. Pall. Sept. 13, 2 Libro X tit. 13 vbi capparim seri iussit *solo sicco, & gracili*, continuo haec addit; *herbas sponte persequitur;* scribendum suspicor: *herba sponte persequitur.* Neque enim id vult quod Columella [l. 11 c. 3 f. 55] cum illam *noxium virus habere* docuit, *succoque suo sterile solum reddere;* nam hoc Palladius paulo ante dixerat iis verbis, *succo suo terris nocet.* sed id facile vult, quod Columella [ibid.] pariter ad hunc modum tradidit: *cultu aut nullo, aut leuissimo contenta est. Quippe quae res etiam in desertis agris citra rustici operam conualescit.* scilicet hoc opponit Palladius iis, quae de origano proxime scripsit: *Nunc circa aequinoctium seres origanum: stercorari, ac rigari donec conualescat, appetit;* Capparim autem seras modo; sponte ipsa proueniet, ac conualescet.

§. 92. Oct. 5, 1 Libro XI tit. 5 non minus fortasse proderit Columellam inspicere, quem saepe adeo respiciebat Palladius. Ipse igitur Palladius sic: *Sed hae radiculae* (vitis) *non ad siccum debent recidi, ne aut plures inde nascantur, aut* &c. Quid obsecro te, esse dicemus in hoc loco *recidere ad siccum?* Neque enim siccum illud est, vnde si amputentur radiculae, renasci plures possunt: neque siccae sunt ipsae, quae prae-

praecidi debent, radiculae; nam ideo praecidendae sunt, ne *si conualuerint*, vt duobus ante versibus dictum est, *inferiores* radices faciant *interire*. An illud ergo relinquitur, vt non *ad siccum* scribamus, sed *ad truncum*, quod Columella [l. 4 c. 8 f. 2] videtur indicare eadem praecipiens hisce verbis: *minime applicandum est ferramentum ipsi matri, quoniam si iuxta truncum radicem praecideris, aut ex cicatrice plures enascentur, aut* &c. §. 93. Pall. Oct. 19, 1 Tit. 19 *passum nunc fiet ante vindemiam, quod Africa sueuit vniuersa conficere pingue, atque iucundum, & quoad conditum, si vtaris mellis vice, ab inflatione te vindices.* Traditur deinde ratio Passi conficiendi, & sic denique sermo absoluitur: *Hinc passum est quidquid effluxerit, & conditum vasculo, mellis more seruatur.* Quaero itaque; an legendum sit: *& quod conditum, si vtaris mellis vice, ab inflatione te vindicet*, aut etiam: *& quod conditum si vtaris mellis vice, ab inflatione te vindices;* nam memini & Plautum, & Q. Scaeuolam, & M. Varronem, & alios verbum *vtor* cum accusandi casu iunxisse.

§. 94. Pall. Nou. 13, 2 Libro XII tit. 13 quaero ex te, Vir Clar. quid deesse aut quid vitii esse censeas in iis verbis: *Qui* [agni] *donec firmentur, intra stabulum furfuribus, vel medica herba, vel [si est copia] farina hordei pascantur ingesta, donec conceptum paulisper robur aetatis, pascuum matribus possint habere commune.* Legemus ne–*concepto paulisper robore aetatis*, aut nullo verbo mutato, tantummodo voculam *&* ante *pascuum* addemus?

§. 95. Pall. Inf. 158 sq. Multo autem magis quaero, in Lib. XIV siue de Insitionibus, vbi de Pistaciis sermo est, quomodo emendandum censeas verbum, quod nec sententiae conuenit, & carminis legibus repugnat in horum versuum altero:

Quin & amygdalios subeunt pistacia ramos,
Et debitum maius de breuitate petunt.

Num pro *debitum* reponendum *pretium?* Nam supra quidem, vbi agitur de pomo, vix dubito, quin iis in versibus: [v. 87. 88.]

Robora thyrsigero platani concordia Baccho.
Foetibus instituit plena rubore nouis;

pro *rubore* legendum censeas *rubere*, praesertim cum ante [v. 61 sq.] de piro dictum sit: *Phyllida quin etiam grandi mitescere fructu Instituens.* — Atque haec in Palladio nunc habui, quae notarem; nam supra alia etiam aliquot in eodem, cum de Columella scriberem, animaduerti. §. 96. Varro 1, 55, 4 In Varrone autem, quem easdem ob caussas subinde in manus sumsi, rogo te, vt perpauca haec mecum velis diligenter perpendere.

Libro I cap. 55 *Olea, vt vna, per idem binium redit in villam, alia ad cibum eligitur, alia vt eliquescat.* Hic Victorius [Explication. suarum Castigat. in Varron. pag. 68]: *Alia ad cibum eligitur. Maculam habet optimus codex. Laedatur enim hic scriptum est. Quomodo ex vetere lectione locus corrigi debeat, si peruulgata mendum continet, docti viri cogitabunt.* Tu igitur, Doctissime Vir, cogita, sit ne pro *eligitur* rescribendum *laudatur*.

§. 97. Varro 2, 2, 20 Libro II cap. 2 locus est, de quo miror, neminem adhuc, quod sciam, dubitasse: *De sanitate sunt multa, sed ea (vt dixi) in libro scripta magister pecoris habet.* Mihi vero scribendum videtur non, *vt dixi*, sed *vt dixisti*, vel si quis minus velit a vulgata scriptura recedere, *vt dixti.* Neque enim hic lo-

quitur scriptor, sed is, quem induxit, Atticus, neque Atticus illud dixerat, sed Scrofa [L. 2, 1, 21], *Quarta pars est de sanitate;* eamque partem his verbis absoluerat [s. 23] *Item ad alios morbos aliae causae, etiam alia signa in omni pecore, quae scripta habere oportet magistrum pecoris.* Itaque aut octogenarium istum senem Varronem multo magis obliuiosum, suique instituti immemorem credamus necesse est, quam hi ipsi libri summa eruditione ac diligentia scripti patiuntur; aut potius censeamus, Atticum, qui vt Scrofae roganti satisfaceret, suum hunc sermonem ita inceperat, vt ipsi responderet [2, 2, 2]: *Ego, opinor, incipiam primus, quoniam in me videre conieciffe oculos;* vbi ad eam partem, quam Scrofa satis tractauerat, de sanitate, peruenit, ipsum potissimum intuentem, alloquentemque, sic vt indicauimus, loquentem induci: *De sanitate sunt multa, sed ea, vt dixisti, in libro scripta magister pecoris habet.*

§. 98. Varro 2, 4, 8 Cap. 4. *Verris octo mensium incipit salire: permanet, vt id recte facere possit, ad primum, deinde it retro, quoad perueniat ad lanium.* Sic Victorius antiquis libris auctoribus, emendauit. Sed vt fatetur, in his scriptum fuisse, *id retro*, & tamen se scripsisse *it retro;* sic decebat ipsum pariter dubitare, num integra esset vox illa *primum;* quid enim ibi est *permanet ad primum?* Nam quod ipse *annum* intellexit, vereor ne fecerit precario. Quid? quod res praeterea repugnat. Nam Victorius ipse Plinii verba profert, *non vltra trimatum generare verres*, docentis: quae etsi conatur eludere ad hunc modum, *quamuis autem vsque ad trimatum generent, ad primum annum facere id recte possunt, vt credidit Varro: postea languidiores fiunt, nec tam bene munere illo funguntur;* tamen Columella [l. 7 c. 9 s. 2] hoc tollit effugium, diserte affirmans, *verres ab annicula aetate commode progenerare, dum quadrimatum agant.* Haec dum scriberem, & qua ratione prorsus restitui hic locus posset, mecum ipse cogitarem; ecce Vir Cl. Pontedera meus, atque adeo noster, diu a me quaesitam Varronis editionem mittit, quam Ausonius Popma procurauit. In hac non *ad primum* lego, sed *ad trimum*, idque, vt opinor, recte; ad eundem enim modum, fortasse huc respiciens, scripsit Palladius [l. 3 tit. 26]; *verres vsque ad quadrimos inire foeminas possunt;* vt Varronis (qui & infra cap. 7 s. 13 ait *post trimum*) loquendi modum, Columellae autem sententiam exprimeret; quae tamen a Varronis sententia multo propius abest, quam illa Victorii; nisi forte omnino conciliari etiam potest.

§. 99. Varro 2. Frustra autem quaesiui, quid infra senserit idem Ausonius in eo loco: *Huius suis* (Aeneae) *ac porcorum etiamnum vestigia apparent Lauinii.* scilicet ad hunc ipsum modum scripsit, atque adeo descripsit Victorium: qui etsi confitetur, vetustam scripturam hanc fuisse, *apparent iamne;* tamen cum *oppidum significari debere deprauata illa voce*, intelligeret, *Lauinii* maluit ex ingenio rescribere, quam litterarum vestigiis firmius inhaerendo, alicuius alterius oppidi nomen, vt puta *Interamnae* eruditis Viris proponere, quod videlicet, vt abs te peto, perpenderent, atque in historiae latinae monumentis, an huc pertinere posset, inquirerent. Quod si minus litteras sequi volebat; at certe cogitare illud poterat, non magis *Lauinii* in ea voce vestigia esse, quam *Romae.* §. 100. Varro 2, 9, 4 Capite 9 vide, an forte verbum aliquod desideretur in Canum descriptione. Quo enim modo haec satis intelligam: *colore potissimum albo, quod in tenebris specie leonina?* Quod si quidpiam deesse putes; iuuabit Columellam [l. 7 c. 12 s. 3] inspicere, qui cum in descriptione eadem, ad Varronem, vt haud raro solebat, respiceret, *pastor*, inquit, *album* colorem in cane *probat*, *quoniam est*

ferae

ferae dissimilis, magnoque opus interdum discrimine est in propulsandis lupis sub obscuro mane, vel etiam crepusculo, ne si non sit albo colore conspicuus, pro lupo canem feriat.

§. 101. Varro 3, 5, 9 Lib. III cap. 5 *vbi confluit altera amnis*, sic enim Rob. Stephanus, Seb. Gryphius, Ausonius Popma scribere malunt, quam *alter amnis*, vti in Iuntarum, Aldi, Gymnici exemplaribus, imo in priore etiam ipsius Gryphii scriptum fuerat. Auctorem illi habent Victorium qui *amnis*, inquit, *hic muliebri genere appellatur in fidelissimis libris, quemadmodum saepe a vetustis auctoribus appellatam Nonius docet, qui etiam Varronis ipsius hoc exemplum adducit,* περὶ πλάτε *libro primo: In hac ciuitate agros colunt arenosos: propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt vocitatam.* Popma [Not. ad hunc locum Varronis] Victorio, nisi quod Libri Varroniani inscriptionem corrigit, sic astipulatur: *vbi confluebat altera amnis. Sic enim Varro loquitur, vt Periplo lib. 1. Propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt vocitatam.* Equidem nihil ego eorum negauerim, quae ab his duobus eruditissimis viris obseruata sunt. *Altera amnis* scriptum erat in fidelissimis libris. Credo; sed nihil librariis saepius accidit, praesertim dictante aliquo, vt plerumque solebant, codices antiquos describentibus, quam vt insequentis vocis litteras primas cum prioris extremis confunderent, & sic aliquam interdum omitterent, alias duplicarent. *Amnem* saepe a vetustis auctoribus muliebri genere appellatam esse, Nonius [de Propriet. Serm. vbi de Indisc. Gener.] docet. Fateor; sed tamen a poëtis; Nam Plautum, Naeuium Accium, auctores laudat. At enim iis hunc quoque addit, de quo agitur, Varronem. Non inficior, neque tamen vereor, ne me audacem putes, si contra atque Ausonius, Victorius, Nonius ipse sine vlla dubitatione arbitrati sunt, contendam, ex eo, quem producunt, Varronis loco minime constare, hunc *amnem* foemineo genere dixisse. Quid enim? Num quia scriptum est a Sallustio: *est locus in carcere, quod Tullianum appellant;* a Cicerone autem: *domicilia coniuncta, quas vrbes dicimus;* denique (ne, si plura congeram, ad te praesertim scribens, ineptus videar) a Liuio: *Anxur fuit, quae nunc sunt Terracinae, vrbs prona in paludem;* num, inquam, propterea Sallustius *carcerem* neutro, & Cicero *domicilium*, aut Liuius *Anxur* muliebri genere appellauisse dicendi sunt?

Habes Vir Doctissime, de locis plurimis Columellae, de quibusdam Palladii, de nonnullis etiam Varronis, non quid ego statuam, sed quid suspicer, atque adeo quid ex te quaeram. Cum responderis, tum demum aliquid constituam. Gestum enim feci, quod aiunt, praesente Roscio, non vt apud Roscium me iactarem, sed vt per Roscium proficerem. Vale.

Pataui ipsis Kalendis Quinctil. M DCC XXI.

II.

CLARISSIMO ET ERVDITISSIMO VIRO IVLIO PONTEDERAE IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS

S. P. D.

QVAE in Auctores rei rusticae scripsi ad Amicum, & collegam nostrum Clarissimum Iacobum Facciolatum, non vt ipse aliquid constituerem, sed vt Doctissimi Viri sententiam elicerem, eorum exemplum ad Te mitto, non modo vt eliciam tuam, verum insuper vt annotationes exprimam, quas te bene multas in eosdem illos autores meditari, iamdudum scio. Quo enim modo cessare tu poteris, qui ad rei herbariae excellentem scientiam, non mediocrem agriculturae notitiam adiungis, cum me, vnum ex Anatomicis, succisiuas aliquot horas tuis Auctoribus & dedisse, & dare intellexeris? Quod vt planius cognoscas, quae post eam scriptam epistolam ad plura ex iis, quae tunc attigi, loca adnotaui, tum aliis de quibus post dicemus subsidiis, tum quatuor vsus editionibus, quibus eo tempore carebam, Veneta quam Nicolaus Ienson procurauit anno 1472, duabus Regiensibus anno 1496 & 1499 ac denique Heidelbergensi illa a Clariss. Do. Alberto Fabricio [Biblioth. Lat. l. 2 c. 7] celebrata anno 1595 ex typographia Hieronymi Commelini.

§. 1. Col. 1, 8, 8 Et primum in Columellae lib. 1 cap. 8 haud procul a fine de quatuor editionibus quas modo memoraui, priores tres, in extremo autem capite 32 lib. 4 & ipsas & Commelinianam cum Iuntina, & mecum facere, deprehendi. Sed vinitoriae falcis figuram frustra in venustioribus illis quaesiui. Nimirum eiusmodi imagines non ab ipso Columella sunt, nisi forte geometricas quasdam formas excipias, de quarum vna scripsit [lib. 5 c. 2 f. 6]: *si triangulus disparibus fuerit lateribus ager, tanquam in subiecta forma, quae habet rectum angulum.* Sed vt in aliarum quoque disciplinarum libris plerumque contigit, addita sunt ab iunioribus, haud inutili sane consilio, modo rebus, quae ab Autoribus describuntur, satis respondeant. Atque vtinam ad ea quoque capita Columellae, in quibus de certis vitium aut arborum partibus, aliisque eiusmodi verba facit, eruditi, iidemque rei rusticae periti Viri imagines adiunxissent; ego certe, vt de me ipse confitear non paucis praeterea illius locis, quae vitiata esse, subsentio, ausus essem medicas manus admouere, quae nunc agriculationis ignarus, vobis in ea doctrina versatis cogor omnia relinquere.

§. 2.

§. 2. Col. 5, 8, 3 sq. Libr. 5 cap. 8 Cum in decem illis olearum generibus radium non inuenirem alterutrum suspicatus sum, aut positum quidem esse, sed alio quodam nomine designatum, aut in eo loco describendo librarios peccauisse. Reuera vtrumque accidit. Nam hi cum graecis litteris *κερκίτις* scribere debuissent, *circites* scripsere, quae vox apud latinae linguae idoneos autores M. Terentium Varronem [de lingua lat. lib. 5] & Sex. Pompeium Festum [de verbo. ver. signific. lib. 3] non eam formam significat, quam Columella spectauerat. Scripserat enim *κερκίτις*, vt *τῆς κερκίδος*, id est radii similitudinem significaret. Autore haec aio Fr. Sylburgio, qui in eo indice, quem in calce editionis Commelinianae habemus, hoc posuit: *Circitis olea*, *rectius κερκίτις*, *radius*. Nec plura in hanc rem addo, quod nuper cum tecum sermonem haberem de oleis, probe sensi, te coniectura in istam ipsam emendationem incurrere, quae a Sylburgio proposita est. Illud potius ex te quaero, quid censeas super illa repugnantia, quam inter locum, quo de agimus, atque alterum ex cap. 17 libri de Arboribus animaduerti. In primo, *bacca iucundissima est pausiae*, *speciosissima est regiae*, *quae* &c. In altero; *sunt & regiae*, *vt radii*, *quae neque specie*, *neque oleo sunt tam gratae*, *quam quas supra diximus.* Mihi quidem vel mendum aliquod subesse, vel Columella nunc baccae, alias arboris magnitudinem attendisse videbatur. Num hic quoque saltem de mendo diuinauimus? Certe aliter vterque locus in tribus illis vetustioribus editionibus habetur: *bacca iucundissima est pausia: speciosissima est regia*, *etiam virga: quae* &c. &: *Sunt & regiae*, *& radii non sine specie neque oleo*, *neque sunt tam gratae*, *quam quas supra diximus.* Rectene vndequaque? non affirmo. Aliter certe. §. 3. Col. 5, 11, 8 In eo autem loco, quem postremum expendimus in cap. 11 libri eiusdem 5 equidem sine vlla dubitatione affirmauero, illas ipsas editiones a vera scriptura aberrare; sic enim habent: *Nos tertium genus insitionis inuenimus: quod cum sit subtilissimum* &c. Neque Columella hoc tertium insitionis genus, quod fit per emplastrum, sed quarti, quod fit per terebram, nonam tantummodo rationem inuenit: quae res perlegenti, vel istud ipsum caput, vel 26 & 8 libri de arboribus, itemque libri 4 caput 29 tam aperta est, quam quod apertissimum. Attamen & ipsa scripturae varietas non iniuria suspectum mihi fuisse locum, ostendit. §. 4. Ille autem inter haec loca Libri de arboribus, & quae modo ex Libris 4 & 5 indicauimus, consensus tantus vt gallicam terebram ab eodem appareat ad inserendum esse translatam, qui omnia illa loca conscripsit, non leuiter sane confirmat, eundem quem librum 4 & 5 scripsisse liquet, Columellam librum quoque de Arboribus confecisse: qua de re nimirum doctissimi homines dubitauerant. De libris etiam quos se scripsisse Columella testatur, *de generibus surculorum*, an editi fuerint, an extent, & quinam sint, ambigere adhuc nonnullos scio; etsi V. Cl. Io. Albertus Fabricius * recte monuerit, haud diuersos esse videri a libro tertio, quarto, & quinto huius ipsius de agricultura operis. Itaque placet Eruditissimi Viri iudicium ex hoc ipso quinto libro confirmare. Nam Columella qui lib. 2 cap. 11 pr. haec scripserat: *caetera pabula neque enumerare*, *ac minus serere dignamur*, *excepta tamen cythiso*, *de qua dicemus in iis libris*, *quos de generibus surculorum conscripsimus;* satis ipse, quinam hi sint libri, ostendit in extremo capite 11 libri quinti. *At prius*, inquit, *quam finem libri faciamus*, *quoniam fere species surculorum omnium persecuti sumus prioribus libris*, *de cythiso dicere nunc tempestiuum est*, & continuo addit nouissimum caput de Cythiso.

§. 4.

* Supplem. ad Biblioth. Lat. l. 2. c. 7. p. 474.

§. 4. In hoc libro 5 plura esse, praeterea animaduerteram, quae haud inutiliter cum libro de arboribus conferrentur, & vicissim. Idem animaduerteram in libro 6, si cum P. Vegetio compararemus: Verum illud studiis grauioribus distentus, ipse perficere non potui, quod quidem si quid forte otii tibi est, a te fieri, etiam atque etiam velim. Sed Vegetium ita contendi cum Columella, vt quaedam in hoc, plurima in illo emendanda esse, deprehenderim. Ea omnia (vsque adeo & multa & grauia sunt) in altera, si voles, epistola seorsum persequar.

§. 5. Col. 7, 1, 2 &c. Nunc ad 7 librum veniamus. In capite 1 & 6 mecum faciunt tres illae veteres editiones. In illo enim habent, *cum & facilem;* in hoc, *matres binae.* Quod autem ad octauum attinet extremum caput, illae quidem *malinis lignis*, Commeliniana autem habet, *malini ligni.*

Lib. 8 cap. 2 vix vna Commeliniana inter corrigenda admonet, non *foemina*, sed *femina* esse legendum. Eadem pariter, sed in Sylburgii indice, alteram animaduersionem confirmat meam in caput 5, vbi *de excubandis ouis.* Haec enim adnotat: *excubandis* rectius *excludendis*, vet. ed. *vel incubandis.* Re tamen vera meae quoque veteres editiones *excludendis* habent, & *excludant:* quem ad modum etiam paulo antea eodem capite, item semel atque iterum 11 & 14 locutum esse Columellam inuenio.

§. 6. Libro etiam 9 Commelinus, vti Stephanus, & ego, verba distinguit, quae ex 3 capite proposui. In 4 autem capite quo loco coelestis numinis *hyacinthus* in cunctis scribitur editionibus, legi nuper Salmasium [Plinian. exercit. in Solin. ad huius pag. 62 E] rescribentem *nominis*, nec tam graue fuit multis modis intelligere, minus feliciter venisse mihi in mentem, qui mederi possem, quam gratum, me tamen morbum, & medendi genus vidisse. Fuit quoque in cap. 8, cur suspectus mihi esset locus iste. *Praeparandumque in hanc rem liquida rubrica*, quando antiquae tres editiones habent, *praeparandaque*, quod etiam Commeliniana ex vetere alia editione inter emendationes proponit. Illa autem Palladii verba, quae his & proximis Columellae respondent, ad eundem omnino modum eae omnes quatuor editiones distinguunt, ad quem a nobis secundo loco distincta sunt. §. 7. Col. 9, 9, 3 sq. Cap. 9 tres priores editiones sic habent: *in octauam fere diei: post quam horam.* Pariter cap. 13 nostram emendationem confirmant; habent enim, *consumatur.* Imo Commelinus, inter corrigenda, probat *consumantur.*

§. 8. Col. 10, v. 101 Libro 10 in eo versu. *Tu quae pallet humi, quae frondens purpurat auro*, Commeliniana id habet, quod in Iuntina, tres reliquae, quod in Stephani editione probauimus. Illum autem versum [121]: *Rutaque Palladiae baccae victura saporem*, cum in omnibus summo consensu ad hunc ipsum modum proponi, animaduerterem; videndum aliquando putaui, an hac ipsa seruata scriptura, interpretari ita possemus, vt ruta esse vtilis diceretur in oliuarum conditione ad eum quem ante hanc habent, saporem demendum, minuendumue. Quae hoc minus displicebat interpretatio, quod Columellam hic quoque potuisse in animo habere Virgilium suum videbam, cuius illa sunt, & quidem in eo Poëmate, quod hoc in libro noster imitatur, persequitur, & vt ipse loquitur [in praefat. ad hunc librum 10] explet [Georgic. l. 4 v. 101]: *Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.* Attamen cum ad eam scripturam quam in veteri codi-

codice Cl. Drackenborgium inueniſſe, commemorraueram, proxime accedere audiam codicem celeberrimae Bibliothecae Diui Marci, tuum, mi Iuli eruditiſſime, de vtraque cum lectione, tum interpretatione iudicium eſto. §. 9. Col. 10, 125 Proximis verſibus: — *& lactis guſtum quae condiat herba Deiectura quidem fronti data ſigna fucarum Vimque ſuam idcirco profitetur nomine Graio.* eo libentius fateor, lepidium ſignificari, quod Ioannes Ruellius [de natura Stirp. lib. 2 c. 104] admonet, Columellam, vbi oxygalae faciendae rationem propoſuit, docuiſſe, *alios recentia folia lepidii cum dulci lacte in olla miſcere*, alios autem ſiccata, & quidem *ſine condimentis:* quae verba ſunt lib. 12 cap. 8. Sed cum ipſe quoque *fucarum* legit, me nihil hic fateor intelligere. Plinii quidem de lepidio verba agnoſco, quae inter ſua, vt ſolet, profert Ruellius: *ſic in facie cutim emendat exulcerando, vt tamen cera, & roſaceo facile ſanetur: ſic lepras & pſoras tollit ſemper facile, & cicatricum vlcera* (alii *vlcerum cicatrices*) videoque hac ratione ad delenda etiam ſtigmata in fronte impreſſa, adhiberi potuiſſe, praeſertim cum ſimiles tollendi haec modos apud Scribonium [compoſ. med. 231] Paulum [de re med. l. 4 c. 7] Aetium [Tetrab. 2 Serm. 4 c. 12] Actuarium [Meth. med. l. 6 c. 8] aliosque legam, ſic vt a vi deſquamandi cutem, ſiue maculoſam, ſiue a morbo, a vulnere, ab vſtione cicatricoſam, graeco nomine λεπίδιον appellari potuerit. Haec tamen omnia cum intelligam; *fucarum* quid iſtic ſit, non intelligo. Quod autem in quibusdam editionibus *furcarum* eſt ſcriptum, nimirum id nimis aperte carminis legibus repugnat. Viderat hoc, qui in veteri codice, ab Ioſepho Scaligero inſpecto, ita ſcripſerat, vt refert Rhodius [not. ad Scribon. Compoſ. 174] *Deletura quidem furcae fronti data ſigna.* Iuſto autem Lipſio; quod Rhodius pariter memorat, placuit, vt pro *fucarum* reſcriberetur *focorum:* cuius ergo emendationis auctorem, & probante quidem Turnebo [Aduerſar. lib. 13 cap. 22] Guilielmum Peliſſerium fuiſſe, video. Attamen vt caetera omittam, multo propius a magis communi ſcriptura emendatio abeſt reponentium, *fugarum:* quam quidem eiusdem Rhodii, vt ab ipſo proponitur; eſſe credidi, donec & in Dalechampii commentariis in Plinium [l. c.] & inter ea inueni quae Iohannes Wowerius olim adnotauerat ad Petronium [Satyric.] *notum fugitiuorum epigramma* memorantem, indicia videlicet, vt Caius [Epitom. inſtit. t. 1] loquitur, *aut igne aut ferro (in facie) impreſſa*, per quae, ſi iterum fugerent, dignoſci, & deprehendi poſſent, exempli gratia haec quam Rhodius alibi [Not. cit. ad Compoſ. 231] commemorat, litterarum ſpecie F. H. E. L. T. quod eſt: *Fugitiuus hic eſt Lucii Titii.* Idem nominat, ac mecum refellit, qui legendum eſſe *fucorum*, cum Fortunato contendebant. Qui etſi in eo quoque interpretando, quem continuo poſt hunc expendimus, de alui colubris, id eſt, lumbricis eſt lapſus; noſtrae tamen fidei eſt, te admonere, ipſius verba in Regienſi editione anno 1499 ſic proponi; [v. 232] *aliis quas aluos educat*, vt intelligatur, nonnullam errorum quos ipſi adſcripſimus partem, inſcitiae, incuriaeque operarum eſſe aſſignandam. Caeterum ibi in Columella aluus legit Commelinus, & infra *bryonius:* quas nos lectiones probaueramus.

§. 10. Col. 11, 3, 37 & 39 ſqq. Sed in libro etiam 11, quae prima ex 3 capite duo loca propoſuimus, & ipſe, & qui tres antiquiores editiones curauerunt, ita diſtincta exhibuerant, vt nos indicauimus.

Nec in extremo capite 17 lib. 12 fine ratione aliquid mutandum esse, putaui, quando hae omnes quatuor editiones non vt caeterae habent, *infernefaciant*, sed *infernefaciunt;* aut in capite 55 [s. 2] pro *exanìueris*, legendum esse *exanìaueris*, quando hoc habet Commeliniana. In libro etiam, qui reliquus est, *de Arboribus*, illa ipsa editio, inter *corrigenda*, ita emendauerat 10 capitis inscriptionem, vt nos emendauimus. In iis autem verbis, quae ex cap. 26 [s. 8] secundo loco protulimus, tres veteres editiones non modo vt nos, habent *nudaueris;* verum insuper commonstrant, non immerito illa nobis displicuisse: *ex qua arbore inserere voles*, cum sic habeant: *quam arborem inserere voles.* Sane etiam paulo supra ad eundem modum, itemque libro 5 cap. 11 [s. 3] scriptum est: *Arborem quam inserere voles.* Sed nimirum hic dum constantem caeterarum omnium editionum scripturam esse antiquam, putaui, in eiusque propterea vestigiis scrupulosius omnino insistendum; ab antiquae non sententia quidem, sed locutionis genere aberrare coactus sum. §. 11. Col. Arb. 30, 2 Quod mihi vt aliis nonnullis in locis, sic in postremo quoque accidit, quem ex Comella proposui: *Rosam fruticibus, ac surculis disponi per surculos pedales conuenit.* Etsi enim non vnam indicaui rationem, cur *sulculos* pro *surculos* scribendum putarem; vbi tamen animaduerti; non modo in Commeliniana, sed & in duabus vetustioribus editionibus esse *sulcos*, in tertia autem harum, quae videlicet ex ipsis recentior est, *surcos*, coepi suspicari, ex hoc fortuito typographi errore natum fortasse esse *surculos* in posterioribus editionibus. Quod qui in *sulculos* mutandum esse ante me, censuerunt, illi quidem Columellae sententiam procul dubio restituerunt, verbum autem an restituerint ita dubium est, vt vox *sulculus*, quam huius vnius loci auctoritate in latina Lexica intulerunt, nisi productis aliis scriptorum exemplis confirmetur, ipsa quoque dubia & incerta esse videatur. Illud hoc in loco non est omittendum, Iensonianum exemplar non habere *fruticibus*, sed *fructibus:* quae scriptura ex iis quae Palladius huc, vt solebat, respiciens tradidit, fortasse posset confirmari. Nam rosaria conserenda ac ponenda esse, docuit *vel virgultis vel etiam semine*, *quippe quae baccas nutriant in breuissimi piri similitudinem*, *plenas seminibus.* Non negauerim: *fruticibus* in Columella respondere *virgultis* in Palladio. Attamen nihil in illo de *semine:* & quod de *surculis* dixit, fortasse etiam virgulta complectitur. Neque enim surculus, vt vulgo credunt, id tantummodo est, quod *in ramis oritur*, sed interdum etiam est frutex, ac virgultum, auctore ipso, ni fallor, Columella [lib. 3 c. 11 s. 5] vbi negat, *esse vllum tamdiu viduum solum virgultis, vt non aliquos surculos progeneret*, *tanquam piros syluestres*, *& prunos*, *vel rubos certe.* Sed haec tu melius.

§. 12. Palladius sequitur, cuius nos loca non cum illis tantum editionibus quatuor, quas saepius commemorauimus, sed cum libris insuper Petri Crescentiensis tum Latina tum nostra hac lingua editis, & Palladii interpretatione quadam vernacula, atque calamo exarata, ac perantiqua, nuper contulimus. Petrus enim Crescentiensis, siue vt vulgo a nostris appellatur, Crescentius, qui ante annos trecentos scripsit de agricultura, non alius auctoris verbis saepius vtitur, quam Palladii, vt cum, etiam vbi non nominat, ipsum haud raro describat, manifesta quae in Crescentium menda irrepserunt, Palladii ope tollenda sint, & viciffim; id quod te iam pridem & animaduertisse, & facere instituisse, non ignoro. Vernacula autem illa Palladii interpretatio ab homine Florentino; quod ex Ianuario cap. 4 & aliunde planum est, scripta, quam antiqua sit, ex ipsis verbis intelligimus.

Hanc

Hanc V. Clariss. Doctissimusque Saluinus Saluinius anno superiore ad Caietanum Vulpium miserat, qui eius mihi copiam fecit, singulari homo in iuuandis litteris studio, ac diligentia. Quin etiam Apicii de arte coquinaria libros inspexi: sed vt nonnulla quae pariter in Palladio sunt, in ipsis agnouerim, nihil tamen inuenerim, quod magnopere ad eum pertineret. §. 13. Pall. 1, 24, 2 & 3 Iis igitur nouis subsidiis instructus, inprimis quae ex Palladio lib. 1 tit. 24 proposueram, locis, in quibus agitur de columbis, coepi vehementer suspicari, aliena esse verba illa: *frutex virgosus sine foliis asper*, *vel*, & mox, *setosi*. Nam primum verba haec omnia in Iensoniana, superiora vero etiam in duabus aliis vetustis editionibus desiderantur, in Commeliniana autem, quae ad veteres membranas, quod ad Palladium attinet, exacta est, omnia haec vncis sunt interclusa. Sed ne in vernaculis quidem Palladii, & Crescentii interpretationibus vllum eorum vestigium est. In illa tamen *hirci alarum*, reddita sunt *summa alarum (le sommitadi dell' ale)* quae Palladii verba an ita essent rescribenda, *cirri alarum* interdum quidem dubitaui, nunquam tamen quidquam certi constitui.

§. 14. Pall. Feb. 15, 1 &c. Libro 3 initium tit. 15, ita vt ego censueram, distinctum inueni, cum apud Crescentium [lib. 4 c. 14] tum in vernacula interpretatione Palladii. Neque tit. 25 s. 4 editiones illae quatuor aliter habent atque ego in Iuntina probaueram.

Libro 4 tit. 9 [s. 3] cum Iuntina pariter mecumque eaedem faciunt editiones, & ea de qua saepius dixi, interpretatio. Verum tit. 10 [s. 20] vbi de Mespilo, etsi hae omnes, & praeterea Crescentius [l. 5 c. 16] in eo quod praecipuum est, a me non dissentiunt, in reliquis tamen vernacula quidem interpretatio, & Commeliniana editio consentiunt; caeterae autem sic habent, vt legisse etiam ex parte videtur Crescentius: *sed putatur hinc arbor sterilis fieri*. *Fimus* & caet.

§. 15. Pall. Mai. 1, 1 &c. Libri 6 initio in iis omnibus (si Crescentium demas, in quo locum non inueni, qui huic admodum responderet) scriptum est *milium*.

Libro autem 7 tit. 7 [s. 2] frustra in his omnibus quaesiui, quid pro *factis carbonibus* sit rescribendum. Editiones enim haec ipsa habent; Interpretatio ne carbones quidem memorat; Crescentius [lib. 9 c. 103] denique hunc locum tam negligenter describit, vt pro *in pultario factis carbonibus*, habeat, *in pulmentario siccis carbonibus*. Quod tamen ἐπίθετον, si modo vestigia seruat scripturae Palladii, permouere aliquem possit, vt coniiciat, scripsisse hunc, *in pultario sitis carbonibus*. §. 16. Pall. Iun. 7, 7 Neque diligentius exscripsit, quae Palladius de Apum Regibus subiecit, sic enim habet [lib. 9 c. 102]. *Lenes absque pilo*, *nisi fronte pleniores*, *quasi capillum gerunt in ventre;* itaque ex *forte*, quod a Columella Palladius descripserat, factum est *fronte:* quos siue Crescentii, siue operarum potius errores, vt esse veteres, intelligamus, is etiam seruauit, qui eius libros olim in vulgarem hanc linguam transtulit. Hic quaeres fortasse, quemadmodum verba haec Palladii Florentinus interpres reddiderit. Sic autem reddidit: *morbide senza pelo. & anno vn capello*, *quasi nel ventre di fuoni. come aguglione*. Nempe hic in vertendo quaedam omittit, qui alibi, plura intrusit de suo, & praesertim libro 1, vbi agitur de aquae salubritate agnoscenda, quae certe nec Palladii esse, nec esse potuisse, procliue est demonstrare. Caeterum etsi hoc ve-

verum eſt, etſi praeterea haud paucis in locis Autoris ſententiam non eſt aſſecutus, eſt viciſſim vbi non inutile prorſus ſit hanc quoque interpretationem conſulere.

§. 17. Pall. Sept. 13, 2 &c. Quod in libro 10 ſuſpicatus eram, id velim etiam atque etiam conſideres. Nam ne mihi quidem ipſi vndiquaque nunc placet. Praeterea illa interpretatio, atque editiones vetuſtae aduerſantur. §. 18. Pall. Oct. 5, 1 Contra lib. 11 tit. 5 non dubito quin pro ipſa ſteterim Palladii ſententia, cum iis in verbis: *Sed hae radiculae (vitis) non ad ſiccum debent recidi*, malle me, oſtendi, *truncum* legere, quam *ſiccum*. Ecce etiam Creſcentius [lib. 4 c. 15] vbi haec ipſa verba exſcribit, eandem ſententiam confirmat, quanquam verbum aliud proponit: Sed *hae radiculae non ad ſtipitem recidi debent*. Vernacula autem Palladii interpretatio ſic idem docet, vt quo tamen verbo ſit ipſe vſus, *trunci* (quo ſaepius de vite loquens Columella) an vero *ſtipitis*, incertum relinquat; niſi forte *vitem* ſcripſiſſe indicet. Sic enim habet: *non tagliandole raſente la vite*. §. 19. Pall. Oct. 19, 1 Tit. 19 Minus placent quae conieceram ad illa verba: *Paſſum nunc fiet ante vindemiam, quod Africa ſueuit vniuerſa conficere pingue, atque iucundum, & quoad conditum, ſi vtaris ab inflatione te vindices*. Multo ſimplicius emendabimus, ſi nulla detracta, aut mutata littera legemus [vt in vna, ſi probe memini, editione eſt Gymnici.] *quo ad conditum ſi vtaris*, ſed media ſyllaba in *conditum* producta, non, vt mox in *conditum vaſculo*, correpta. Sic autem interpretabimur: quo paſſo ſi pro melle vtaris ad vinum condiendum, non ſic infleris, vt a melle. Mel enim, vt noſti, *aluum inflare*, cum Dioſcoride [de Med. Mat. l. 2 c. 75] Medici admonent. Quod autem cum Palladius ſcripſit, *ad conditum*, & proprio verbo, & id quod ego interpretor, ſignificante vſus ſit, te latere non poteſt. Nam latini cum dicebant *conditum*, Graeci autem iuniores, latinae huius vocis vſurpatione, *κονδῖτον*, vinum intelligebant, aromatum, imprimiſque piperis, & praeterea mellis additamento confectum. Talia ſunt apud Apicium [de art. coquin. lib. 1 c. 1, 2.] *Conditum Paradoxum*, & *Conditum Melizomum*: & quanquam eo tempore iam multa addiderat aliorum & Heliogabali [vid. Lamprid. Heliogab.] praſertim luxuria; talia certe, & hoc quidem ipſo *Conditi* nomine appellata, tam longo ante tempore in vſu fuerant, vt haec eius vocis ſignificatio, in vberrimis latinis lexicis praetermiſſa vix vni Gloſſario Caroli du Freſne relinqui non debuerit. Maior enim Plinius [Nat. Hiſt. l. 14 c. 16] poſtquam plurium vinorum aromatitum compoſitiones indicauit, *Qualia*, inquit, (vina) *nunc quoque ſiunt, pipere, & melle addito, quae alii condita, alii piperata appellant*. Et de his fortaſſe verba etiam ſunt accipienda Corn. Celſi [de Medicina l. 1 c. 2] *condita omnia duabus de cauſis inutilia ſunt, quoniam, & plus propter dulcedinem aſſumitur, & quod modo par eſt, tamen aegrius concoquitur;* neque enim iſta *dulcedo* condimentis omnibus de quibus ſic vniuerſe interpretantur Pantinus [Comment. in Celſ.] & Rubeus [Annot. in Celſ.] ita conueniebat, vt *Conditis*, quorum cum varias compoſitiones ad quinquaginta apud Apicium [lib. citat. 1 c. 1 & ſeqq.] Paulum [de Re med. l. 7 c. 11] Oribaſium [medicin. collect. l. 5 c. 33] Aetium [Tetrab. 1 ſerm. 3 c. 62 & ſeqq. & Tetrab. 4 ſerm. 4 cap. 117 & ſeqq.] Nicolaum Myrepſum [de compos. medicam. ſect. 1 c. 194 & ſect. 27 c. 33 & ſeqq.] aliosque legerim; nullam memini legiſſe, in qua non ſatis mellis admiſceatur. Scilicet conditum omnino erat mulſi quoddam genus, vt Caelius Aurelianus [Morb. Chron. l. 5 c. 1] ſcripſerit: *probat conditum bibendum, quod plerique latini mulſum vocant*.

Ipſe

Ipse etiam Palladius, qui libro 3 [t. 32] *Conditum vel absinthiatum*, *vel rosatum vel violatum* memorauerat, vbi rosatum vel sexto [t. 17] vel hoc ipso libro [t. 15] conficere docuit, vtrobique mel adiecit. Non tamen semper inter conficiendum conditum, & nominatim rosatum, aut violatum, mel admiscebant; sed aliquando (id quod constat ex Apicio [lib. cit. cap. 4]) eo tantum tempore, quo erant bibituri, videlicet vt liberum esset singulis conuiuis pro arbitrio plus minusue addere. Quem ad morem hic Palladium respexisse crediderim, propterea quia passum istud, *quo ad conditum si vtaris mellis vice*, *ab inflatione te vindices*, docuit, *conditum vasculo*, *mellis more*, *seruari*. Porro vt Palladius pro melle passum, ita Nicolaus Myrepsus [sect. 27 c. 40 & 43] saccharum aliquando posse adiici Conditis, monuit. Martialis [Xenior. 106] autem passi, & mellis magnam, vt sic dicam, propinquitatem significauit in disticho de passo: *Gnossia Minoae genuit vindemia Cretae*, *Hoc tibi*, *quod mulsum pauperis esse solet.* neque reticuerat Plinius [nat. hist. lib. 14 c. 9] qui passum ait in adulterium mellis excogitatum. Sed eam saepius ostenderat Celsus [de Medic. l. 2 c. 20, 22. 30. 32. 29, 18. 25. 28] qui etsi inter ea, quae boni succi sunt, & quae lenia, & quae aluum adstringunt, passum numerauit, cum mel inter ea, quae acria sunt, numeret, idemque crudum, vt mulsum quoque mouere aluum, doceat, tamen pariter & valentissimae esse materiae, & aliena stomacho, & facile intus corrumpi passum, & mulsum pronuntiauit. Certe etiam Dioscorides [de med. Mat. l. 5 c. 7] istud ipsum passum Creticum de quo Martialis, & cui Plinius [loc. citat.] primatum dedit, *inflare tamen*, *& stomacho aduersari*, docuit. Africum vero de quo verba facit Palladius, an haec non faceret, aut minus quam mel faceret, meum non est in praesentia decernere; neque enim Palladii hallucinationes, si quae forte essent, defendere, sed verba tantum exponere institui. §. 20. Veg. 1, 56 Quibus ita expositis haud difficile fuerit vnum, aut alterum non modo intelligere, verum etiam restituere P. Vegetii locum. Libro enim 1 Artis Veterin. cap. 56 [s. 22] *si hiems*, inquit, *fuerit*; *condita*, *cum semiuncia apii seminis triti*, *& olei tribus vnciis calefacta per os ipsius* (equi) *oportet infundi*. *Si aestas fuerit*; *absinthium vel rosatum cum quatuor scrupulis croci*, *& duabus vnciis olei frigidum per os similiter debet accipere*. *Quorum si non suppetit copia*, *vinum simpliciter conuenit praeberi cum caeteris*. Hic Sambucus ex suis codicibus pro *vinum* in libri ora reponit *vnum*, repugnante Vegetio, cuius haec sententia est: cum apii semine, & oleo, vel cum croco & oleo vinum simplex ab eo esse dandum, cui condita nulla sint hieme, aestate autem neque sit absinthiatum, neque rosatum: *absinthiatum* enim esse legendum, indicant, quae commemorauimus, Palladii verba: *Conditum vel absinthiatum*, *vel rosatum*. Quibus addi possunt & illa Lampridii [in Heliogab.] *condito piscinas*, *& solia temperauit*, *& rosato atque absinthiato vulgus ad bibendum inuitauit*. §. 21. Veg. 4, 8 Pariter libro Vegetii vltimo cap. 8, vbi editum est: *post cursum*, *siue post laborem conditi bene piperati heminam adiicies*, *aestate roris vel absinthii tantundem*, *& per os dabis ad cornu*; legendum crediderim, *aestate rosati vel absinthiati tantundem*; non modo quia in illo priore loco sine vlla controuersia est: *si aestas fuerit*, *rosatum* conuenire, sed etiam quia in hoc ipso loco Sambuci codices pro *roris*, habent *olei rosati*; vt mihi aliquando hisce ambobus locis collatis in mentem venerit, hic esse scribendum *olei & rosati*. Etsi vero iidem, aliique Codices pro *conditi bene piperati* habent, *conditi bene praeparati*, nihil tamen (quod ad hoc attinet) esse facile mutandum, ostendunt, quae supra de pipere memorauimus vsque adeo conditis adiecto, vt haec

etiam *piperata* vocitarentur, quod non inficiabimur a Celso [de Medicin. l. 4 cap. 19] esse factum, vbi malum punicum *in piperatum conijci*, iussit. Caeterum an de pluribus Vegetii locis in quibus *vinum candidum* scriptum est, nonnulla saltem sic oporteat emendare, vt alibi *vinum calidum* alibi *vinum conditum* legamus, ipse constitues; ego iam transeo ad Varronem. §. 22. Varro 2, 4, 8 De Varrone, ad ea quae scripseram, nihil hoc tempore est, quod addam, nisi quam ob rem in lib. 2 c. 4 Ausonium Popmam laudaueram eam rem fuisse ante ab Iosepho Scaligero [coniectan. in Varron.] non animaduersam modo, sed etiam probatam. Quod autem supra in extremo capite 2 ostenderam, non bene scriptum esse, *vt dixi*, cum scribendum videlicet fuisset, *vt dixisti*, id vero sic a te accipi, velim, vt siquis Varronem malit, quam librarios errauisse, ipse acrius non repugnem. Illud enim mihi propositum fuit, vt errorem ab aliis non animaduersum retegerem, eiusque, si librariorum crederetur, emendationem proponerem. Equidem hos longe facilius, quam Varronem; hunc tamen falli ipsum quoque potuisse, confiteor, in re praesertim eiusmodi, in qua si quis dicat, Marci etiam Tullii diligentiam aliquando desiderari; illum ego refellere magis cupiam fortasse, quam possim. Haesi nimirum, ne tecum quidquam, mi Iuli, dissimulem; cum in libro 5 de finibus cap. 8 haec nuper relegerem: *quoniam igitur & de voluptate cum Torquato, & de honestate, in qua vna omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum* &c. Quae si ab ipso Tullio dicerentur, aut certe ab aliquo, qui duabus illis superioribus disputationibus interfuisset; res plana esset atque expedita. Dicuntur autem a M. Pisone, qui non modo ipse non interfuerat, sed eas ne legisse quidem poterat, quippe quem epistolae ad Atticum [lib. 13. epist. 19] docent, antequam disputationes illae conficerentur decessisse; ne ipsas dicam satis docere, nondum habitas confingi eo tempore, quo eas M. Piso commemorabat. Neque minus haereo, cum aut in 2 libro de natura Deorum sic loquens, cum Velleio inducitur Balbus: *velut a te ipso hesterno die dictum est, anum fatidicam πρόνοιαν a Stoicis induci;* aut cum in tertio sic Cotta cum Balbo: *omniaque quae a te nudius tertius dicta sunt, cum docere velles, Deos esse &c.* quasi vero non id Velleius in primo, neque haec in secundo libro Balbus dixisset, & hi tres libri (quod singulorum ostendunt initia) non vnius diei sermones complecterentur. Quid ergo est? Num cuique [id quod Tullius in Bruto fatetur] *difficile est in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, vt sibi ipsi non conueniat*, praesertim aliud alio tempore suis in scriptis mutanti, quod Ciceronem maxime in Dialogis fecisse constat. Nam certe [vid. Epist. ad Atticum lib. 13 epist. 13, 15, 19] Quaestiones Academicas a Catulo, Lucullo, Hortensio, ad Varronem transtulit, & ex duobus libris in quatuor contulit. Num igitur offensus prolixitudine disputationis de Natura Deorum, cum quod in ea de Legibus [vid. fin. lib. 2. de Legib. & lib. 3] fecit, facere hic nequiret aut nollet, vt diei longitudinem inculcaret; habuit in animo aliquando id facere quod in libris de oratore, aliisque, vt eos sermones in plures distribueret dies, neque tamen publicis occupationibus, & calamitatibus impeditus, perfecit. Num pariter libros de Finibus sic primum informauerat, vt quemadmodum in iis de officiis, vnus ipse doceret, tractaretque omnia, quae deinde cum in Dialogos conferret, illa obuenerint dicenda M. Pisoni, quae ipsum dixisse Ciceronem dicebat? Quae si ad hunc, aut alium aliquem non absimilem modum contigisse arbitremur; videlicet Varro etiam poterat eam primum omnem orationem aut Scrofae aut Attico tribuisse, quam inter

vtrum-

vtrumque diuiſerit poſtea. Certe nobiles quoque ex noſtris Poëtae, & in his Ludouicus Arioſtus & Torquatus Taſſus, cum hic certam quandam rem deleuiſſet, ille vero vnum aut alterum verbum mutaſſet, obliti reſpondentia etiam alia tollere, ac commutare, verſus praeſertim duos [G. Liberata Cant. 16 St. 35 v. 4. O. Furioſe Cant. 23. St. 107. v. 8] reliquere, quorum alterum non ſatis intelligi, alterius verba cum ſuperioris verbis minime cohaerere, vel ſtudioſiſſimi eorum homines confitentur. Quod ſi idem Tullio, aut Varroni accidiſſe, nullo pacto fateri quis audeat; Varronem quidem, vt tueri poſſit, docuimus; vt Tullium, ipſe viderit. Nobis enim non modo his diutius hic immorari non licet; haec epiſtola eſt concludenda. Summa ergo eſt, primum, vt inter legendum, quas ad Facciolatum ſcripſimus litteras, has quoque identidem inſpicias, neque propterea quod iis omnibus in locis, de quibus [ne fruſtra longi eſſemus] ſiluimus, cunctae nobis editiones aduerſantur, coniecturas noſtras continuo abiicias, immo, ſi neceſſariae videantur, hoc ipſas magis quantulaecunque ſunt, probes, quod labeculas indicent ſub tot exemplarium auctoritate facile deliteſcentes. Deinde fac, illud memineris: ſi haec noſtra erga tuos Auctores ſedulitas grata eſt, ſi ab hac porro alia atque alia expectas; vnam hanc in poſterum tibi fore & ſenſum tuum oſtendendi, & noſtra eliciendi facultatem, ſi tuas viciſſim ad illos annotationes perſcripſeris, & nobiſcum tandem aliquando communicaueris. Vale.

Pataui Poſtrid. Idus Mart. M D CC XXIII.

III.

III.

IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS IVLIO PONTEDERAE

S. P. D.

Etsi ex meis ad Rei Rusticae Auctores Adnotationibus nulla vnquam alia eorum Studiosis existet vtilitas; hanc tamen, quod expresserint tuas, tantam esse, existimabunt, vt non vulgarem ex meis cepisse se fructum, fateantur. Quo magis ea praestare me, decet, quae superiore Epistola pollicitus sum, vt neque tu, qua es modestia, suspiceris, non satis mihi fortasse, quas adhuc miseris, placuisse, & illi intelligant, quod alias atque alias addideris, id quoque huic nostro, qualecunque est, exemplo, & adhortationibus se debere. Cum Pub. Vegetius in suos de Arte Veterinaria libros non pauca transtulit e sexto libro Columellae, tum ex huius sexto, & tredecim quae insequuntur, capitibus, tertii sui libri tertium, & quartum caput euidentissime confecit. In haec ego cum plurima passim menda Librariorum imperitia socordiaque irrepsisse, animaduerterem, sic vt haud paucis in locis aut alienissima ab re legantur, aut quae nullo modo intelligi queant; vitia haec existimabam propria esse principis Editionis, non alterius etiam communia, quam anno 1574 procurauit Ioannes Sambucus Vir Doctissimus, & peruetustis Codicibus sane instructissimus. Superioribus tandem mensibus huius mihi Editionis copia facta est. Quid quaeris? Codicum, nonnunquam, vt verum fatear; haud inutilium saepius tamen in grauissimis apertissimisque mendis mirifice consentientium, ratio habetur; Columella autem, vnde illa ipsa capita certe fuerant primum descripta, ne memoratur quidem. Non me fugit, quantum vetustorum Codicum auctoritati, atque consensui, quantum etiam Vegetii ipsius arbitrio, aetati, & in scribendo consuetudini tribuendum sit. Hic tamen saepe menda sunt ita euidentia; emendationes autem occurrunt ita faciles, & necessariae, vt nisi Vegetii ipsius αὐτόγραφον producatur, nemo sit, qui persuadere possit, Codices non esse corruptos, neque ea quae a Columella praemonstratur, ratione emendandos. Quid ergo est? Num in Vegetio relinquendum est nihil, nisi quod in Columella inueniatur? Imo plura sunt fortasse etiam mendosa, quae tamen in praesentia quidem tentare non ausim. Nonnulla quoque eiusmodi sunt, vt Columellae vicissim emendando praeclare inseruiant, de quo nunc potissimum laboramus. Quae cum ita sint, operae pretium arbitror me esse facturum, si locos singulos, quorum alter alterius ope indiget, inter se conferam, atque ita ante oculos statuam, vt Vegetii primum verba, tum Columellae, quemadmodum edita sunt, deinde vtriusque, quomodo alterum ex altero emendandum credam, vno obtutu conspici possint. Vbi emendatio-

dationem confirmare deceat, ei rei argumenta fubiiciam. Incipiemus autem ab iis duobus, de quibus eft dictum, capitibus. Tum fi praeterea alii erunt loci, quos comparare haud inutile fit, eos quoque ad eundem modum fubdemus.

§. 1.

Vegetii 3, 3, 1.

Cruditas plurimum nocet, cuius haec funt figna: crebri ructus, cibi faftidium, fonitus ventris. (1) intenfiones neruorum, oculi hebetes: propter quae nec bos ruminat, neque linguam detergit, vt folet. Prodeft itaque (2) vt duos congios (3) vbi bibi poffit digerere per fauces. Poft quos ftatim braffieas triginta caules modicas decoques, & ex aceto dabis.

Sambucus ex Codicib. in marg.

(1) *Contractiones* (2) *calide.* (3) *vt* Idem *braßicae* habet, non *braßicas.*

Columellae 6, 6, 1.

Cruditatis figna funt crebri ructus, ac ventris fonitus, faftidia cibi, neruorum intentio, hebetes oculi. Propter quae bos neque ruminat, neque lingua fe detergit. Remedio erunt aquae calidae duo congii, & mox triginta braffieae caules modice cocti, & ex aceto dati.

Vegetius emendatus.

nec bos ruminat, neque *lingua fe* detergit, vt folet. *Proderit aquae calidae, vt* bibi poffit, duos congios digerere per fauces. Poft quos ftatim *braßicae* triginta caules *modice* decoques, & ex aceto dabis.

Calidae vt bibi poßit, non aliter eft accipiendum, quam fi dixiffet, ita calidae, vt tamen bibi poffit, quemadmodum fere dixit altero huius libri capite 3 *calidum ita, vt manus pati poßit.* Hanc emendationem, vt vides, Sambuci codicibus ex parte debemus; Columellae autem reliquas.

Caeterum velim propofita cruditatis figna attendas, & fi pleraque eiufmodi effe, videas, non vt inde effici, fed vt iis adiici potius queant illa duo, quae continuo fubiiciuntur, intermiffa videlicet ruminatio, & ea quae fit per linguam, deterfio; tum vero cogites, oporteatne in vtroque Auctore refcribere *praeter quae*, vbi legitur ab omnibus *propter quae.*

§. 2.

Veget. 3, 3, 2 & 3.

(1) Praeterea lentifci & oleaftri cacuminum pondera 4 deterunt, & cum lib. mellis atque aquae congio mifcent [& paulo infra] ab alio quoque cibo vel potione prohibentur. Nam fi neglecta fuerit cruditas, ventris inflatio inteftinorumque fubfequitur, exprimit gemitus, cibosque capere non finit, nec in loco confiftere, decumbere, & volutare cogit, caudamque frequenter commouet.

(1) *quibus lentifci* Samb. in marg. ex Cod. Idem non habet *aquae.*

Colum. 6, 6, 2 & 3.

Tum lentifci, oleaftrique cacuminum pondo IV, & libra mellis vna trita permifcent aquae congio [& infra] aliaque potione prohibent. Hoc per triduum fieri, dum omnis caufa languoris difcutiatur. Nam fi neglecta cruditas eft, & inflatio ventris, & inteftinorum maior dolor infequitur, qui nec capere cibos finit, gemitus exprimit, locoque ftare non patitur, faepe decumbere, & agitare caput, caudamque crebrius agere.

Veget. emend.

decumbere & *volutari* cogit, caudamque frequenter commouere.

Colum. emend.

Tum lentifci, oleaftrique cacuminum pondo IV & *libram* mellis, vna trita, permifcent aquae congio [& infra] aliaque potione prohibent. Hoc per triduum fieri *debet*, dum omnis caufa languoris difcutiatur. Nam fi neglecta cruditas eft, & inflatio ventris, & inteftinorum maior dolor infequitur, qui nec capere cibos finit, gemitus exprimit, locoque ftare non patitur, faepe decumbere, & agitare caput, caudamque crebrius agere *cogit.*

Hic

Hic noli mirari, quod omnia in Vegetio non correxerim. Equidem nonnulla facile deesse, & quaenam desint, agnosco; sed quibus potissimum verbis reponenda sint, pro certo non video. Quae emendaui, ea minus dubia erant.

Pariter in Columella minus dubitaui rescribere *libram mellis*, reputans quam facile librarii de duabus proximis literis *m* vna omissa, *libra* scribere potuerint perperam. Post *fieri* addidimus *debet;* nam & verbum einsccmodi desiderabatur, & Columella hoc vti solet, velut cap. 9. *Quae medicina sub tecto fieri debet.* & lib. 7 c. 5 *quod in omnibus morbis, ac pestibus fieri debere censemus* &c. ad extremum etiam addidimus *cogit*, verbum non minus ibi desideratum, & a Vegetio facile ex Columella descriptum, & praeterea ab non recenti manu additum [ex ingenio an ex Codicibus?] in vno ex tuis Columellae exemplaribus, in quo etiam ante *gemitus* coniunctio *&* satis eleganter est interiecta.

§. 3.

Veget. 3, 3, 4.	*Colum.* 6, 6, 4.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Si tardius proficit, tres partes lauri diu conteruntur, & cum duplici aquae calidae dantur.	Si nec haec profuit res, caprifici aridae conteruntur, & cum dodrante aquae calidae dantur.		
(1) Si ista non valent, mirtae foliorum syluestris duae lib. tunduntur in pila, & (2) duae ex calida aqua miscentur, ac per vas ligneum faucibus infunduntur	Vbi nec medicina processit, myrti syluestris foliorum duae librae deligantur, totidemque sextarii calidae aquae misti per vas ligneum faucibus infunduntur.	Si ista non valent, *myrtae syluestris foliorum* duae librae tunduntur in pila &c.	Vbi nec *haec* medicina processit, myrti syluestris foliorum duae librae *laeuigantur*, totidemque &c.
(1) *si laurus non adest.* (2) *dico* sextarii. Samb. in marg. ex Cod.			

Hic quoque intelligo, alia insuper in alterutro Auctore esse posse deprauata, praesertim si quae Sambucus ex Codicibus adnotauit, sic legenda censeas, *duo sextarii*, eaque illuc pertinere, vt pro *duae ex calida aqua*, intelligamus Vegetium scripsisse, *duo sextarii ex calida aqua:* quae cum Columella omnino consentirent. Sed quoniam suo vti iudicio atque arbitrio Vegetius potuit; idcirco in ipso ne *myrtae* quidem mutauimus, cum libro etiam 2 cap. 12 *mirtam aridam conterendam* scripserit, aut veteres secutus, qui pro myrto *murta* dixere, aut suae vel tempestatis, vel regionis consuetudine quadam abreptus, nam a suis quoque Gallis myrtum vocitari *murtam*, Ioannes Ruellius [de natura Stirp. lib. 1 c. 100] testatus est.

In Columella cur addiderimus voculam *haec* nostra ad Cl. Facciolatum Epistola ostendit. Certe etiam Lucano non vsque adeo ingratus visus est harum vocularum concursus, *nec haec*, vt non scripserit [Pharsal. lib. 3] *nec haec alius committat praelia miles;* neque Varroni [de re rustica 1, 55, 3] qui *nec haec*, inquit, *non minima causa.*

Quod autem pro *deligantur* substituerimus *laeuigantur*, duae fuerunt causae, altera quod *deligantur* ab sententia alienum est, altera quod *laeuigantur* a Vegetio indicatur; *tunduntur*, inquit, *in pila.* Sic alibi etiam loquitur Columella [lib. 6 cap. 17] *semina eius collecta, & laeuigata cum vino dantur potanda*, pro quibus haec habet Vegetius [lib. 3 cap. 4] *semina eius collecta, & trita dantur ad potandum cum vino.* item

itera [lib. 7 c. 5] *galla cum austero vino laeuigata:* [lib. 9 c. 13] *omnia eadem aequis ponderibus in vnum laeuigata:* & [lib. 12 c. 41] *quae in collo subsiderunt, diligenter contrita laeuigantur.* Quae loca sunt eo diligentius attendenda, quod in amplissimis Lexicis latinis hic verbi *laeuigo* significatus omittitur, qui hodieque, vt nosti, apud Medicos in vsu est, cum aliquid imperant non modo conteri, sed vt ipsorum verbis [Amalth. Castello-Brunon. in *Laeuis*] vtar, insuper redigi *in pulueream impalpabilem exquisitissimae laeuitatis, qui & Alcool a quibusdam dicitur, & fit quidem manu, vel tritura super marmore cum porphyrite, vel in mortario cum pistillo, ita vt quod contritum est, excutiatur per setaceum, vel linteum.* Ita verbum *laeuigo*, respondet graecis λειαίνω & λεαίνω, quibus non tantum complanare, & polire, verum etiam terere, molere, comminuere, & ex asperis ac duris in laeuem puluerem redigere significabant, vt Aristoteles lib. 2 anim.

§. 4.

Veget. 3, 3, 5.	*Colum.* 6, 6, 5.	*Veget.* emend.
Ante detractionem tamen sanguinis adhibentur ista remedia: tribus heminis vini, quatuor vnciae contriti (1) olei permiscentur, postque potionem cogetur currere: duae quoque vnciae salis cum decem vnciis ceparum atteruntur: mel quoque decoctum admiscetur, ex quo facta collyria longiora non parum valida immittunt in anum, vt ventrem resoluant. (1) *allii* Samb. in marg. ex Cod. qui non habet *ista*.	Sunt & ante detractionem sanguinis illa remedia, tribus heminis vini tres vnciae pinsiti allii permiscentur, & post eam potionem currere cogitur. Vel salis sextans cum cepis decem conteritur, & admisto melle decocto collyria immittuntur aluo.	Ante detractionem tamen sanguinis adhibentur ista remedia: tribus heminis vini, quatuor vnciae contriti *allii* permiscentur, postque potionem cogetur currere: duae quoque vnciae salis cum *decem cepis* atteruntur &c.

Vt ad Facciolatum nostrum scripsi, ita hic Vegetium ex Columella duobus in locis emendo. Primam emendationem, & res ipsa, & Sambuci codices firmant. Alteram necessariam esse intelligent, quicunque ista collyria & pro boue, & *longiora*, & *non parum valida* esse, attenderint; neque enim satis crassa, & longa e dextante fient ceparum, salisque sextante, nisi multo insuper melle adiecto; multo autem addito melle, qui esse poterunt *non parum valida*, cum acrem videlicet ceparum vim, salisque stimulum nimia mellis copia obruet atque infringet. Quod siquis forte *valida* hic dictum accipiat, non vt lib. 4 c. 10 *confectio non minus valida*, sed vt dura significet, quando lib. 1 c. 42 haec scribuntur: *Sal bene tritum, & mel coques, pastillosque longos, & duros facies, & in anum iumenti interius immittes.* is libri huius tertii inspiciat caput 57. haec nimirum, & in eiusdem modi quidem morbo proposita, inueniet: *cepas decem veteres, ficus siccae* ℥ 8 [Samb. Cod. *vncias quatuor*] *nitri scrupulos quinque, stercoris columbini scrupulos quatuor, ex quibus addita vrina collyria facies, & bina vel terna in anum immittes.*

Veget. 3, 3, 7 & 8.

Sed interdum in (1) illa medicina conuenit, sequiturq; (2) omnium vitium, quorum signum est, si exuentum † mulosumque ventrem ediderit, singulare remedium est (3) cupressinae quindecim, verbenæ quindecim gallae diligentissime tritae, quantum vtraeque ponderantur tanti ponderis vetustissimus caseus, quibus pariter detritis admiscentur vini austeri sextarii 4, & in potu dantur, ita vt lentisco mixtaque oleastri cacumina praebeantur. Si venter coeperit fluere, (4) & videris egere corpus, & vires † capito plerumque inutilem reddit, quia ex cibariis ad medelam bouis nil peruenit, quod sic videris per ventrem proiicit quam quod manducauerit. Quae cum acciderint, &c.

§. 5.

Colum. 6, 7, 1 & 2.

Sed interdum nulla prodest medicina. Sequitur torminum vitium, quorum signum est cruenta & mucosa ventris proluuies. Remedia sunt cupressini quindecim coni, totidemque gallae, & vtrorumque ponderum vetustissimus caseus, quibus in vnum tunsis admiscentur austeri vini quatuor sextarii, qui pari mensura per quatriduum dispensati dantur: nec desint lentisci, myrtique, & oleastri cacumina viridis. Aluus corpus, ac vires carpit, operique inutilem reddit: quae cum accident &c.

Veget. emend.

Sed interdum *nulla* medicina conuenit, sequiturque *torminum* vitium, quorum signum est, si *cruentum mucosumque* ventrem ediderit. Singulare remedium est cupressinae quindecim verbenae, *&* quindecim gallae diligentissime tritae, *&* quantum vtraeque ponderantur, tanti ponderis vetustissimus caseus; quibus pariter detritis admiscentur vini austeri sextarii 4 & in potu dantur. ita vt *lentisci, myrtique* & oleastri cacumina praebeantur. Si venter coeperit fluere *viridis, & quale manducant egerere* corpus & vires *carpit, operique* inutilem reddit, quia ex cibariis ad *medullas* bouis nil peruenit.

Colum. emend.

Remedio sunt cupressini quindecim coni, totidemque gallae, & vtrorumque *ponderis* vetustissimus caseus, quibus &c.

(1) *nulla* (2) *torminum*. (3) *cupressi baccas, & Gaubrae ana XV bene tritas, & tantundem vetustissimi casei*. (4) *viride quale manducant*. Samb. in marg. ex Cod.

Etsi plura menda ex Vegetio sustulimus, & in his duo illa obelo notata, quae pro desperatis in prima Editione relicta erant, non tamen omnia sublata esse, existimamus. Fortasse vbi de torminibus sermo incipit, ibi oratio prorsus est a superiore disiungenda; nam in ipso etiam Columella, inde hoc caput 7 videtur fuisse inchoandum, aut ille ex Vegetio emendandus, atque ita ambo intelligendi, vt dicant, aduersus cruditatem, & intestinorum dolores nullam interdum medicinam proficere, indeque tormina consequi. Fortasse Vegetius paulo post scripsit, *ventre reddiderit* non *ventrem ediderit*. Fortasse medicamentum in quatriduum esse partiendum, non omisit. Fortasse vt alia praeteream, extrema verba, quae emendare, a Columella, & Codicibus destituti, ausi non sumus, aut ad hunc fere modum scripserat: *quod sic videris; plus enim per ventrem proiicit, quam quod manducauerit*, aut ad hunc alterum: *quod sic viride per ventrem proiicit, quam quod manducauerit;* neque enim, puto, in Vegetio te offenderit, *sic viride – quam*, memoria tenentem, scriptum esse a Propertio [lib. 2 Eleg. 5 al. 4] *non ita – variant – quam*. Eorum autem quae emendando rescripsimus, partim ita euidentia sunt, nulla vt egeant probatione, partim confirmari possunt facillime, velut hoc: *Si venter coeperit fluere viridis, & quale manducant, egerere*. Nam simul Editionum, simul Codicum vestigia obseruauimus, ad eundemque modum locutum esse Celsum [de Medic. lib. 2 c. 8] meminimus: *si nigra aluus profluxit, & nigra aluus sanguini atro similis;* vt suspicati interdum simus, legendum esse in Columella, non *viridis. Aluus;* sed *Viridis aluus*, praesertim cum in superiore capite, lentisci pariter, oleastrique cacumina imperans, *viridis* non adiece-

iecerit. Vtcunque est; in Vegetio *venter viridis* ita intelligendus est, vt addita a nobis ex Sambuci Codicibus verba demonstrant; & commentarii loco esse poterit initium eius Celsi capitis [lib. 4 c. 16] quod tractationem laeuitatis intestinorum cum tractatione connectit torminum: *Ex torminibus interdum intestinorum laeuitas oritur, quae continere nihil possunt, & quidquid assumtum est, imperfectum protinus reddunt* &c. Quod vero non *ad medelam bouis* scripserim, sed *ad medullas bouis*, in caussa fuit non modo sic aptior sententia, verum etiam Vegetii ipsius alter locus [lib. 3 c. 55] huic mirum in modum respondens: *Animalia*, inquit, *stomachico* morbo affecta, *multum manducantia fame moriuntur. Omnis enim esca quam sumserint, ad stercus, & omnis potus conuertitur in vrinam, nullus ex his succus, nullum alimentum peruenit ad medullas.* Hae emendationum caussae. Contra: *quod cupressinae quindecim verbenae* non mutauerim, Celsi locus [lib. 2 c. 33] effecit de his, quae reprimunt: *verbenarum contusa cum teneris caulibus folia, cuius generis sunt olea, cupressus* &c. Potuit enim Vegetius verbenis vti malle, quam conis. Quod si tibi secus videatur; prompta est ex Codicibus emendatio, *cupressi baccae;* nam Scribonius [Compos. med. 53, 233] quoque, & Plinius [Nat. Histor. lib. 16 c. 33] cupressi conos, *cupressi baccas* vocarunt.

In Columella, quod duo mutauimus, non modo fecimus frequentiore eius loquendi consuetudine impulsi, sed Iensonianae etiam Editionis auctoritate permoti, quae hoc in loco & *Remedio* habet, & *ponderis*.

§. 6.

Veget.

Pabulaque superius praebent. Aliqui vero 2 lib. ex (1) vinaceis ad focum torrent & conterunt, & cum sextario vini austeris ad bibendum dant, & cum merata saepius cacumina obiiciunt

(1) *binanceis*, Samb. in marg. ex Cod. qui pro *superius* habet *saepius*.

Colum. 6, 7, 3 & 4.

Eademque pabula, vt supra diximus, obiiciani. Quidam vinaceorum duas libras torrefaciunt, & ita conterunt, & cum totidem sextariis vini austeri, potandum medicamentum praebent, omnique alio humore prohibent, nec minus cacumina praedictarum arborum obiiciunt.

Veget. emend.

Pabulaque, *quae* superius, praebent. Aliqui vero duas libras ex vinaceis ad focum torrent, & conterunt, & cum 2 *sextariis* vini *austeri* ad bibendum dant, & *commemorata* saepius cacumina obiiciunt.

Hic, vt opinor, haud miraberis, vel quod ad sententiam perficiendam *quae* addiderim; nosti enim quam facile Librariis fuerit de duabus proxime iteratis voculis vnam transilire; vel quod pro *sextario* rescripserim 2 *sextariis;* vides enim ex duabus vinaceorum libris, & vini vnciis non amplius viginti spissam nimis potionem confici. Sane & Columella hic duos addit vini sextarios, & Vegetius modo ad lauri & abrotani libras duas, non minus totidem sextariis addiderat.

§. 7.

Veget.

Quod si neque proluuies ventris erit, neque intestinorum dolor, recusat tamen cibos, & praegrauato capite erit: lachrymae quoque oculis & pituita naribus currit, vsque ad ossa

Colum. 6, 7, 4.

Quod si neque ventris restiterit citata proluuies, neque intestinorum, ac ventris dolor, cibosque respuet, & praegrauato capite, si saepius quam consueuit, lachrymae ab ocu-

Veget. emend.

Quod si neque proluuies ventris erit, neque intestinorum dolor, recusat tamen cibos, & praegrauato capite *est*, lachrymae quoque oculis, & pituita naribus currit, vsque ad ossa

Colum. emend.

Quod si neque ventris *erit* citata proluuies, neque &c.

frons media vratur, auresque ferro discindantur, sed vsturae igneae factae, vt sanescant &c.

lis, & pituita a naribus profluent, vsque ad ossa frons media vratur, auresque ferro scindantur. Sed vulnera facta igne, dum sanescunt &c.

frons media vratur, auresque ferro discindantur. Sed vsturae *igne* factae , vt sanescant &c.

Vocat hic Vegetius *vsturas*, quas alibi *vstiones*, vt Scribonius, aut *vsta* , vt Celsus, vocauerat [lib. 2 c. 14. 48. 49. 36] & Celsus quidem *adusta*, saepius dixit; aliquando [l. 5 c. 9] tamen dixit *igne adusta*, vt minus miremur , Vegetium scripsisse, *vsturae igne factae*. Sunt enim etiam medicamenta, quae adurant, & *crustas vlceribus tanquam igne adustis inducant*. Etiam Celsus etsi adusta appellare *vlcera* consueuit; nonnunquam tamen (id quod alii etiam fecerunt medici) *vulnera* appellauit, vt vbi [l. 5 c. 28 sect. 1] carbunculum docuit adurere. *Finis*, inquit, *adurendi est*, *dum ex omni parte sensus doloris est. Tum deinde vulnus*, sicut caetera adusta, curandum est; vnde intelligitur, licuisse etiam Columellae scribere, *vulnera facta igne*. In Columella tamen illud praecipuum mihi fuit, vt verbum istud *restiterit*, quod non satis mihi vnquam placuit eo in loco, diligentius considerarem. Vidi nuper, Iensonianam Editionem habere *creuerit* pro *restiterit*, id quod meam de hoc verbo suspicionem adauxit. Tum animaduerti in proximo capite transitionem similem : *Si neque ranae fuerint*, *neque aluus citata*, & *nihilominus cibos non appetet*. Itaque in eam opinionem adductus sum , vt censerem, absoluto sermone de torminibus, transire hic Columellam ad alium morbum, aduersus quem vstionem videlicet frontis vsque ad ossa imperet. auxilium certe in dysenteria ab nemine, quod sciam, propositum. His de causis verbum *erit*, quod facile ex Columella Vegetius descripsit, mihi placuit rescribere; iure, an secus, ipse arbitraberis. Haec quoque dispicias velim in principio, & fine insequentis capitis, quae non est, vt cum Vegetio satis conferre possimus : *Solent etiam fastidia cibo afferre vitiosa incrementa linguae.* Hic mihi videtur legendum *cibi* vel *ciborum.* Item: *sed haec his solum fastidium est.* Haec vero sic fortasse sunt rescribenda: *Sed haec*, *si solum fastidium est;* vt sententia sit quae ei loco maxime conuenit: Sed haec proderunt, si neque ranae, neque aluus citata, sed solum cibi fastidium fuerit. Eandem sententiam videtur spectasse, qui in Iuntina Editione sic emendauerat: *Sed haec his solum fastidium tollunt.* Verum neque id verbi in vlla praeterea editione est, & *his* non cohaeret cum proximo verbo appetet.

§. 8.

Veget. 3, 4, 1.

Interposita hora trigesima (1) paruos aculeos decoques, & ex oleo ac liquamine per os digeres, eamque escam per dies quinque ieiuno dabis. Praeterea eacumina (2) lentium, vel oliuarum, vel tenerrimum quemque frondem, ac pampinos, si eodem tempore sunt, praebebis in cibo. Labra quoque eiusederges ad (3) spongiam.

Colum. 6, 9, 1.

Interposita hora, modieae magnitudinis coctos brassicae coliculos triginta ex oleo & garo saluiati more demitti [conuenit] eamque escam per quinque dies ieiuno dari. Praeterea caeumina lentisci, aut oleae, vel tenerrimam quamque frondem, aut pampinos vitis obiici, tum etiam spongia labra detergeri.

Veget. emend.

Interposita hora, *triginta* paruos *coliculos* decoques, & ex oleo, ac liquamine per os digeres, eamq; escam per dies quinque ieiuno dabis. Praeterea cacumina *lentisci*, vel oliuarum , vel *tenerrimam quamque* frondem, ac pampinos, si eodem tempore sunt, praebebis in cibo. Labra quoque eius derges ad spongiam.

(1) *Strignum ex ol. ac liq. coquas, & per* (2) *lentisci*, (3) *spongia.* Samb. in marg. ex Cod.

Hoc

Hoc in loco non cur caetera emendauerim (per ſe enim id liquet) ſed potius cur *ad ſpongiam* non emendauerim, dicendum eſt, praeſertim cùm in Codicibus Sambuci eſſet *ſpongia*. Nimirum idem eſſe Vegetio *ad ſpongiam*, & *ſpongia*, plura eius commonſtrant loca. Sic in ſuperiore capite 3 etiam ſcripſit, *ad acutam cannam execes ranulam*, pro *acuta canna*, in ſecundo autem, *ad acum* vel acutum cuprinum pars auriculae ſignatur pro *acu*, vel acuto cuprino, & paulo poſt, *perforas ad acum* pro *perforas acu* &c.

§. 9.

Veget. 3, 4, 4.

Si recens fuerit [tuſſis] ſextarius farinae hordeaceae, cum vno ouo crudo, & hemina paſſi per os datur ieiuno: gramen quoque conciſum tunſumque admixta farina fabae frixae, & pollinis lentis (1) ſextario aquae calidae miſcetur.

Colum. 6, 10, 1.

Recens tuſſis optime ſaluiato farinae ordeaceae diſcutitur. Interdum magis proſunt gramina conciſa, & his admiſta freſa faba. Lentes quoque valuulis exemtae, & minutae molitae, miſcentur aquae calidae ſextarii duo.

(1) *ſine cortice ſextariis duobus aquae* Samb. in marg. ex Cod.

Fabae frixae apud Galenum [de Alim. Facult. l. 1 c. 19] quidem, Oribaſium [Euporiſt. lib. 1 c. 19] aliosque veteres mentionem inuenio. Sed qui fabam frixam aduerſus tuſſim laudauerit, aut in farinam redigi, ſcripſerit, non memini inueniſſe. Plinius [Nat. Hiſt. l. 22 c. 25] quoque, cum vtrumque memoret, freſſam ad tuſſim laudat; non frixam. *Faba*, inquit, *ſolida fricta fervensque in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo freſſa, & cum allio cocta, contra deploratas tuſſes, ſuppurationesque pectorum quotidiano cibo ſumitur.* Quoniam tamen non modo Columella mox proponit *bordeum torrefactum, molitum*, aduerſus tuſſim; ſed ad hanc ipſam capite 65 huius libri laudat Vegetius *farinam fabae frixae*, capite autem 69 *lentem* ac *foeni graeci*, & *lini ſemen frigere ſeparatim*, & *puluerem facere* profuturum tuſſientibus, iubet; idcirco, etſi in Sambuci Cod. erat *terere* pro *frigere*, in praeſentia tamen nihil in his verbis mutare volui. Inſequentia pariter conſulto non attigi, cum dubitarem, eſſentne omnia ſecundum Sambuci Codices reſtituenda, & ad Columellam exigenda, an vero contra in Columella etiam ſcribendum eſſet *ſextario* pro *ſextarii duo:* quod ni fiat; certe aliter verba ſunt diſtinguenda, vt ſcribamus *minute molitae. Miſcentur.* Fuit etiam cum ſuſpicarer, pro *ſaluiato farinae bordeaceae*, legendum eſſe ex Vegetio *ſextario farinae bordeaceae.* Sed de *Saluiato* paulo infra.

§. 10.

Veget. 3, 4, 5.

Veterem tuſſim ſanant duae librae hyſſopi maceratae ex aquae ſextariis tribus, quod infuſum teritur, & cum duabus partibus (1) farinae miſcetur, & per os datur, ſuper quod aqua hyſſopi, in (2) aqua decoctum, infuſum, decoctumque (3) etiam propinatur ad cornu.

Colum. 6, 10, 1.

Veterem tuſſim ſanant duae librae hyſſopi macerati ſextariis aquae tribus. Nam id medicamentum teritur, & cum lentis minutae, vt dixi, molitae ſextariis quatuor more ſaluiati datur, ac poſtea aqua hyſſopi per cornu infunditur.

Veget. emend.

Veterem tuſſim ſanant duae librae hyſſopi maceratae ex aquae ſextariis tribus, quod infuſum teritur, & cum duabus partibus farinae *lentis* miſcetur, & per os datur, ſuper quod aqua hyſſopi, in *qua videlicet* infuſum, decoctumque etiam *eſt* propinatur ad cornu.

(1) *lentis* (2) *qua.* (3) *eſt* Samb. in marg. ex Cod.

Decla-

Declarat Vegetius, quid nomine *aquae hyssopi* intelligendum sit, eamque ipsam esse, dicit, ex qua hyssopum iussit macerari, & ex qua, si placet, coqui etiam potest. Igitur cum perperam vox *decoctum* iteretur; videas velim, num primo loco delere ipsam deceat, an mutare, quod feci, in *videlicet* an forte in, *vt dictum*, (quod vt ab ipsa scriptura propius abest, ita reposuissem, si decoquendum esse, supra dixisset. Quod autem scribit infundendam esse non *per cornu*, vt infra, atque alibi etiam, sed *ad cornu;* nimirum ita loqui saepius solet, vt lib. 2 c. 28. lib. 3 c. 12. 45. 54. 65. 67. 78 &c.

§. 11.

Veget. 3, 4, 6.
Porri etiam succus expressus cum oleo & ipsi febri cum hordeacea farina remedium praestant [& mox]. Idem praestat eruum, si in pabulis cum ptisana hordei mollitum, & cum aqua tepida vel mulsa in fauces saliuanti ore dimissum.

Colum. 6, 10, 2.
Porri etiam succum oleo, vel ipsa fibra cum ordeacea farina contrita remedio est [& mox]. Facit idem pari mensura eruum sine valuulis cum torrefacto ordeo molitum, & saluiati more in fauces demissum.

Veget. emend.
Porri etiam succus expressus cum oleo, & *ipsa fibra* cum hordeacea farina remedium praestant [& mox]. Idem praestat eruum *sine valuulis* cum ptisana hordei *molitum*, & cum aqua tepida, vel mulsa in fauces *saliuati more* demissum.

Colum. emend.
Porri etiam succus cum oleo &c.

Porrum ipsum quod & alii Auctores faciunt, capite huius libri 65 ad tussim commendat Vegetius, quod vicissim ad febrem commendare non memini. Quo minus dubitandum est, quin iure *ipsi febri*, de qua sermo est supra absolutus, in *ipsa fibra* mutauerimus, non ignari etiam Catonem [de Re Rust. c. 70] ita esse locutum, *porri fibras III.* Quod autem & hic eruum, & paulo ante lens molenda esse dicuntur *sine valuulis*, idcirco hoc fuit addendum, quia etiam cum valuulis molebant, teste Scribonio [compos. med. 168] qui ad *podagram caldam* imperat *fabam molitam cum suis valuulis.* Propterea Vegetius *ptisanam hordei* hic scripsit, id est, hordeum tunsum, & decorticatum; hoc enim proprie significat πτισάνη. Caeterum *saliuati more* rescripsi, non *saluiati*, vt minimum ab hac scriptura recederem, *saliuanti:* quae hic nimirum confirmat quod Victorius [annotat. ad c. 9 Columellae] docuit, in antiquis Columellae exemplaribus scriptum esse *saliuati*, vbi Editiones habent *saluiati.* Et quanquam capite etiam 24 libri huius habent *saluiatum;* relictum est tamen capite 5 *saliuandum* & 37 *saliuandus;* imo Commelinus aliis quoque in locis rescripsit *saliuati*, quod Robertus etiam Stephanus faciendum monuerat.

Quorum vterque cum hoc loco pro *succum oleo* ediderit, *succus oleo*, eo facilius veterem meam ex Vegetio Columellae emendationem confirmaui, *succus cum oleo.*

§. 12.

Veget. 3, 7, 4 sq.
Sinus ipse, qui eam [suppurationem] continebat, vrina bubulina calida lauatur, ac linamentis, ac stuppis, siue linteolis pice liquida & oleo infusis curatur. Quod si colligari ea pars, vbi est vlcus, non potest, lana candente sepum caprinum, aut bubu-

Colum. 6, 11, 1.
Sinus ipse, qui eam [suppurationem] continebat, calida bubula vrina eluitur, atque linamentis pice liquida, & oleo imbutis colligatur. Vel si collui ea pars non potest lamina candenti sebum caprinum, aut bubulum instillatur. Quidam cum vitiosam par-

Veget. emend.
Sinus ipse, qui eam [suppurationem] continebat, vrina bubulina calida lauatur, ac linamentis, ac stuppis, siue linteolis pice liquida, & oleo infusis curatur. Quod si *collui* ea pars, vbi est vlcus, non potest, *lamina* candente sepum caprinum aut bubulinum

bulinum ſtillatur. (1) Aliquanti cum vitioſam partem inunxerint, tunc vrina veteri humana lauant, atque ita aequis ponderibus pice liquida cum vetere axungia incoquunt & liniunt	partem inuſſerunt, vrina vetere eluunt, atque ita aequis ponderibus incocta pice liquida cum vetere axungia liniunt.	num ſtillatur. *Quidam vero* cum vitioſam partem *inuſſerint*, tunc vrina veteri humana lauant, atque ita aequis ponderibus, *picem liquidam* cum veteri axungia incoquunt, & liniunt.

1 *Quidam vero* Samb. in marg. ex Cod.

Vt minime dubito, quin, ita ſententia poſtulante, recte Vegetium ex Columella emendauerim, reponens *collui* pro *colligari;* ſic contra non liquet, ſitne ex Vegetio Columella emendandus, ſcribendo *curatur* pro *colligatur*. Hinc enim linamenta, id eſt, penicilli, minime idonea videntur ad colligandum, & Columella ipſe huc reſpiciens in proximo cap. 12, *cum*, inquit, *maturuerit ſuppuratio reſcinditur ferro, eaque emiſſa, vt ſupra docuimus, linamentis curatur.* In eodem tamen capite haec etiam ſunt: *linamentis pes inuolutus ſpartea munitur;* nec deſunt, qui linamenta interdum quoque pro linteolis, quamuis non complicatis, accipienda eſſe, opinentur; denique vox *colligari* in Vegetio pariter, quanquam perperam, & certe non ſuo loco; hic legitur. Itaque etſi ſuſpicabar, addendam fortaſſe aliam aliquam vocem, vt *applicitis*, *demiſſis*, *impoſitis;* ob has tamen cauſas nihil adhuc mutare auſus ſum. Sed in Vegetio, etiam reliqua viſa ſunt neceſſario emendanda, praeſertim vero *lana*, atque *inunxerint*. Quorum hoc neque ſententiae, neque Columellae, neque tandem reſpondet Vegetio (cap. 3) qui paulo ante, non poſt inunctiones, ſed poſt ipſas *vſturas* veterem vrinam adhiberi, imperauerat; Illud vero eiuſmodi eſt, vt quanquam capite etiam 55 ſuperioris libri ad eundem modum occurrat, nihilo tamen minus vtrobique omnino ſit mutandum in *lamina*, pro qua mox dicet Vegetius, *ferro candenti;* ſic videlicet: *axungia veteri, & ſepo hircino, pari pondere ferro candenti ſtillantibus.* Quod autem *vrina bubulina*, & *ſepum bubulinum* reliquerim, ea fuit cauſa, quod pro *bubulum*, ſolet Vegetius ſaepius ſcribere *bubulinum*, vt infra hoc ipſo capite, & lib. 1 c. 13. lib. 2 c. 28. lib. 3 c. 8 & 47. lib. 4 c. 27.

§. 13.

Veget.	*Colum.* 6, 12, 1 & 2.	*Veget.* emend.
Sed ſi ſanguis adhuc ſuper vngulas in cruribus eſt, ad triduum triti ſalis perfricatione diſcutitur. Quod ſi tantum in vngues deſcenderit, cultello leniter inter duas vngues aperies, & mundabis deintus, & poſtea ſtuppam ſale atque aceto infuſam applicabis ad ſolum, ſparta opere calceatur, maxime quae datur operantibus, & in aquam non mittat pedem, ſed vbi ſiccum eſt, ambulet.	Sed ſi ſanguis adhuc ſupra vngulas in cruribus eſt, fricatione aſſidua diſcutitur, vel cum ea nihil profuit, ſcarificatione demitur. At ſi iam in vngulis eſt, inter duos vngues cultello leuiter aperies. Poſtea linamenta ſale, atque aceto imbuta applicantur, ac ſolea ſpartea pes induitur, maximeque datur opera, ne in aquam pedem mittat, & vt ſicce ſtabuletur.	Sed ſi ſanguis adhuc ſuper vngulas in cruribus eſt, ad triduum triti ſalis perfricatione diſcutitur. Quod ſi *iam* in vngues deſcenderit, cultello *leniter* inter *duos* vngues aperies, & mundabis deintus, & poſtea ſtuppam ſale atque aceto, infuſam applicabis: *ac ſolea ſpartea pes* calceatur, *maximeque* datur *opera*, *bos, vt* in aquam *ne* mittat pedem, ſed *vt ſicce ſtabuletur*.

Plura quidem hoc loco in Vegetio emendaui, neque tamen pro certo affirmauerim, ſic menda omnia ſublata eſſe. Poteſt enim *ad triduum*, deprauatio eſſe vocis

assidua Columellae. Possunt & quaedam quae apud hunc sequuntur, verba in Vegetii exemplaribus intercidisse, & vicissim possunt apud Columellam nunc deesse duae illae voculae *triti salis*; solebat enim Columella frictiones ita imperare, vt medicamentum aliquod affricaretur. Sic iubet paulo post [s. 3], *oleo, & sale genua confricari*; sic capite insequenti [s. 1] extenuari scabiem *trito allio defricto*, sic 15, 2 suffragines *vetere axungia defricari*, imperat, sic 31, 2 impetigines *aceto & alumine defricari*; sic praesertim 32, 1 intertriginem *trito sale cum adipe defricari*. Quin etiam ea ipsa, quae in Vegetio emendaui, rectene omnia emendata essent, nonnunquam dubitaui, & potissimum *ad solum*, & *ambulet*. Neque enim ignorabam *solum* posse interdum soleam, alias infimam pedis partem significare, imo sciebam, Vegetium alibi [lib. 1 c. 26. lib. 2 c. 55, 56] *solum vngulae*, & *solum calcis* scripsisse; vt hic si *solo sparteo* legere nollem, & *applicabis ad solum*, possem. Neque me fugiebat, vt *ambulet*, improbarem, nimirum sic laeso pede; propius tamen ab hac scriptura abesse *stabulet*, quam *stabuletur*, certe autem Virgilium [Aeneid. l. 6 v. 286] dixisse: *Centauri in foribus stabulant.* Attamen succurrebat, Vegetium saepe [lib. 1 c. 29, 56. l. 2 c. 58. lib. 3 c. 41, 43] *stabuletur* scripsisse; *stabulet*, quod meminissem, vix semel [lib. 1 c. 12] tum vero siue *solo sparteo*, siue *applicabis ad solum*, legissem; alia relinquebantur vel in litterarum vestigiis, vel in sententia, quae minus placerent. Ob has causas Vegetium ad ea, quae descripserat, Columellae verba exigere, hic multo denique tutius est visum.

§. 14.

Veget. 3, 4, 11 sq.	*Colum.* 6, 12, 2 & 3.
Qui sanguis nisi emissus fuerit (1) saniem creabit. Quo suppuratio etiam (2) curabitur. Nam primo ferro circumcisus expurgatur ad viuum. Deinde pannis aceto, & oleo, & sale madefactis impletur, mox axungia veteri & sepo hircino pari pondere ferro candenti stillantibus curatur, & perducitur ad sanitatem. Si sanguis in interiori parte vngulae est, nec aperturam facit, & tantum claudicat animal, extrema ipsius vngulae ad vinum resecantur, & ita remittitur.	Hic idem sanguis nisi emissus fuerit, saniem creabit, qui si suppuranerit, tarde procurabitur: ac primo ferro circumcisus, & expurgatus, deinde pannis aceto, & sale, & oleo madentibus inculcatis, mox axungia vetere, & seuo hircino pari pondere decoctis, ad sanitatem perducitur. Si sanguis in inferiore parte vngulae est, extrema pars ipsius vnguis ad viuum resecatur, & ita emittitur.

(1) *ramicem.* (2) *tarde* Samb. in marg. ex Cod.

Si crederem, hic nihil aliud in Columella esse vitii, nisi forte *procurabitur* pro *percurabitur*, & *inferiore* pro *interiore*. Vegetium corrigere hic quoque conarer. At qui credam? cum de sanguine certe haec dici non possint, *ferro circumcisus — ad sanitatem perducitur*, vt neque illa, *expurgatur ad viuum*, & *pannis aceto, & oleo, & sale madefactis impletur*: quae nimirum tumori potius cuidam, & sinui videntur conuenire. Sambuci Codices pro *saniem* habent *ramicem*: qua voce Nonius [de Propr. Serm.] pulmonem significari, docuit in eo quidem Plauti [Mercator. Act. 1 Sc. 1] versu: *Tua causa rupi ramices, iamdudum sputo sanguinem*; vt notiorem ramicis signi-

significatum, & huc minus pertinentem omittam. Quasi vero, inquies, pulmo huc magis attineret. Fateor. Tu tamen vide Vegetii caput 56 lib. 2 quod est de *pulmunculo* ad vngulas *facto*. Haec inuenies: *Vngulam subradis, deinde – vbicunque pulmunculus fuerit, radis ad viuum, & adiicies lanamentum* [lege *linamentum*, vt infra quoque & cap. 57] *ex oleo, & aceto, & sale* &c. Capite etiam einsdem libri 61 *pulmunculum natum in dorso, si paruulus fuerit*, docet, *aperire, vt sanies, quam collegerat, egeratur, vel decussatim ferro secare & eximere, & oleum, acetum, & salem continuo addere in plagam.* Huc adde lib. 4 c. 19 tradere compositionem medicamenti traumatici, quod *absumta putredine, viuam carnem ad sanitatem reducit, quo*, inquit, *ad cancromatas plagas, ad famicem, & cicatrices reducendas vteris;* quibus ex verbis, vt alia aliter emendanda, sic *famicem* fortasse in *ramicem* esse mutandum, suspicaberis, eo magis quod in pulmunculi etiam ad vngulam nati curationem traumaticum medicamentum fuerat a Vegetio laudatum. Legemusne igitur, inquies, pro *saniem*, *ramicem* & pro *Quo suppuratio*, *Quoius suppuratio*, id est, cuius ramicis suppuratio? Ego vero non vt quidquam affirmarem, sed vt te ad quaerendum incitarem, haec scripsi.

§. 15.

Veget. 3, 4, 13.	*Colum.* 6, 12, 3 & 4.
Si claudicat ex dolore neruorum, oleo, & sale, genua poplitesque, & crura confricanda sunt, calido aceto, & lini semen aut milium detritum infusumque aqua mulsa imponendum est.	Si dolore neruorum claudicat, oleo, & sale genua, poplitesque, & crura confricanda sunt, donec sanetur. Si genua intumuerint, calido aceto fouenda sunt, & lini semen, aut milium detritum, consperfumque aqua mulsa imponendum.

Excidisse apud Vegetium verba, quae his respondebant: *Si genua intumuerint – fouenda sunt.* tam certum videtur, quam quod certissimum.

§. 16.

Veget. 3, 4, 15.	*Colum.* 6, 12, 5.	*Veget.* emend.
Potest etiam radix lili vel squilla cum sale, vel herba sanguinalis [quam palaganon graeci appellant] vel marrubium ferro aperta sanare. Omnis autem corporis dolor, si fine vulnere est, recens fomentis (1) mellinis discutitur. Vetus autem vritur. Et supra vulnus vel butyrum, vel caprina instillatur axungia. (1) *melius* Samb. in marg. ex Cod.	Possunt etiam [vt Cornelius Celsus praecipit] lilii radix, aut scylla cum sale, vel sanguinalis herba, quam πολύγονον Graeci appellant, vel marrubium ferro reclusa sanare. Fere autem omnis dolor corporis, si fine vulnere est, recens melius fomentis discutitur: vetus vritur, & supra vstum, butyrum, vel caprinus instillatur adeps.	Potest etiam radix lilii vel squilla cum sale, vel herba sanguinalis [quam *polygonon* graeci appellant] vel marrubium ferro aperta sanare. Omnis autem corporis dolor, si fine vulnere est, recens fomentis *melius* discutitur &c.

Hic vero quae desunt, Vegetii ipsius arbitrio potuerunt omitti: quem pariter potuisse scribere *vulnus* pro *vstum*, ex iis, quae supra ad Columellae caput 7 adnotata sunt, intelligitur.

§. 17.

Veget. 3, 4, 16.	*Colum.* 6, 13, 1.	*Veget.* emend.
Scabies (1) anatis trita oleo defricata: Eodemque remedio rabiosi canis sanatur morbus vel lupini vulnus illatum. Vetus quoque salsamentum vtramque perhibetur plagam curare. Ad scabiem quoque praesentior medicina ista est: si cunulam † bubulam sulphurque conteritur, admixtaque myrrha cum oleo atque aceto decoquitur, & cum tepescere coeperit, alumen sciſſum tritum inspergitur (2) quod medicamentum candentis olei illinitum prodest.	Scabies extenuatur trito allio defricto: eodemque remedio curatur rabiosae canis, vel lupi morsus qui tamen & ipse imposito vulneri vetere salsamento, aeque bene sanatur, & ad scabiem praesentior alia medicina est, cunila bubula, & sulphur conteruntur, admistaque amurca cum oleo, aqua, aceto incoquuntur. Deinde tepefactis sciſſum alumen tritum spargitur. Id medicamentum candente sole illitum maxime prodest.	Scabies *sanatur trito allio* defricata: eodemque remedio rabiosi canis sanatur *morsus*, vel lupini vulnus illatum. Vetus quoque salsamentum vtramque perhibetur plagam curare. Ad scabiem quoque praesentior medicina ista est: si *cunila bubula*, sulphurque conteritur, admixtaque myrrha cum oleo atque aceto decoquitur, & cum tepescere coeperit, alumen sciſſum tritum inspergitur, quod medicamentum *candente sole* illinitum prodest.

(1) *Scabiosa trita cum.* Samb. in marg. ex Cod. qui haec ad (2) inter vncos interponit [*quo vngatur ad solem fortiter*].

Si forte videor timidius fecisse, quod *morsus lupini vulnus illatum* non mutauerim; vide an libentius legas *lupi*, aut *lupinum vulnus illatum*, aut etiam *lupi vulnus. Tamen.* Nam quod seruauerim *oleo, atque aceto* pro *oleo, aqua, aceto*, non modo feci, quia Vegetius hic aquam potuit non probare; verum etiam quia librarii in his Columellae ipsius verbis describendis labi facile potuerunt. *Myrrha* quoque pro *amurca* seruata est. nam quamuis amurca iterum a Columella [7, 5, 7] aduersus ouium, a Cornelio autem Celso [lib. 5 c. 28 sect. 16] aduersus & pecorum, & hominum scabiem proponatur; hic tamen etiam myrrham commendat, Dioscorides [lib. 1 c. 67] autem, & Scribonius [Compos. 254] myrrham ex aceto ad impetigines, scabiemque, impositam laudant. Equidem fateor, longe parabilius praesertim ad pecora medicamentum esse amurcam; Vegetius [lib. 4 c. 27] tamen vel synchrismata pro his habet ex myrrha composita. Verum, vt in hisce timidior fuerim; nihil certe in caeteris dubitaui, & praesertim in *candentis olei*, & candente sole mutandis. Non modo enim Columella hoc requirit capite etiam 31 & 32; Sed Vegetius ipse [qui alibi lib. 3 c. 24 aëre candente dixit] vno in capite 71 huius libri, quod de scabie est, saepius diligenter inculcat. Quo in capite mendum est ex hoc loco corrigendum; vbi enim legitur *aluminis spiſſi*, legendum est *aluminis sciſſi;* sic enim etiam alibi tum Vegetius [lib. 1 c. 56. lib. 3 c. 7. lib. 4 c. 27] tum Columella [lib. 6 c. 31 s. 2] id alumen vocant, quod Celsus [lib. 5 c. 2. c. 18 sect. 11. c. 19 sect. 6, 15. c. 20 sect. 1, 2, 3, 4. c. 22 sect. 2, 3] *sciſſile*, Scribonius [Compos. 4 aliisque passim] autem *fiſſum* appellat. Eodem in capite pro *fasciculus aricusae*, legendum crediderim, *fasciculus anchusae*, herbae videlicet, vt tu egregie nosti, a Dioscoride [de Med. Mat. lib. 4 c. 23] & Plinio [Nat. Hist. lib. 22 c. 20] ad lepras, & vlcera commendatae: itemque *papulis* pro *pabulis* iis in verbis: *Cum spinam, vel lumbos, aut coxas pabulis aestuans contagio peruaserit* &c. denique *cedriae* pro *cedrinae:* quas duas postremas emendationes Columella confirmat in iis ipsis duobus capitibus, quae paulo ante indicauimus.

§. 18.

Veget. 3, 4, 17.	Colum. 6, 13, 2.	Veget. emend.
(1) Infesta pestis est bubulum pecori [quam * maginium rustici vocant] cum pellis ita dorso haeret, & apprehensa manibus deduci non possit a costis: quae res non aliter accidit, quam si bos ex languore aliquo ad maciem deductus est, aut sudans in (2) corpore faciente refrigiut, aut si lapsus sub onere vehementer est infusus in pluuia: quae (3) quandoque perniciosa sunt: custodire debemus, vt cum ab opere redierint boues adhuc aestuantes, anhelantesque vino aspergantur, & offula panis vino infusa faucibus eorum inferatur.	Est & infesta pestis bubulo pecori, coriaginem rustici appellant, cum pellis ita tergori adhaeret, vt apprehensa manibus deduci a costis non possit. Ea res non aliter accidit, quam si bos aut ex languore aliquo ad maciem productus est, aut sudans in opere faciendo refrixit, aut si sub onere pluuia madefactus est. Quae quoniam perniciosa sunt, custodiendum est, vt cum ab opere redierint, adhuc aestuantes, anhelantesque vino aspergantur, & offae adipis faucibus eorum inserantur.	Infesta pestis est *bubulo* pecori [quam *coriaginem* rustici vocant] cum pellis ita dorso haeret, vt apprehensa manibus deduci non possit a costis: quae res non aliter accidit, quam si bos ex languore aliquo ad maciem deductus est, aut sudans in *opere faciendo* refriguit, aut si lapsus sub onere vehementer est infusus in pluuia. Quae *quoniam* perniciosa sunt, custodire debemus, vt cum ab opere redierint boues adhuc aestuantes, anhelantesque vino aspergantur, & offula panis vino infusa faucibus eorum *inferatur*.

(1) *pessima*. (2) *opere*. (3) *quoniam* Samb. in marg. ex Cod.

Monstrum illud verbi *maginium*, quod, vt desperatae emendationis; asterisco apposito ediderant, Matthias autem Martinius nihilominus in suum lexicon receperat, Columellae ope emendauimus. Affecta hoc morbo animalia *coriaginosa* alibi [lib. 1 c. 44. lib. 2 c. 6] appellat Vegetius, qui etiam caput huius libri 54, de *Coriagine* conscribit. Secundum ipsum Columellam rescripsimus *quoniam* pro *quandoque*, Sambuci codicibus assentientibus, quod nisi fuisset, rescripturi eramus *quandoquidem*. Quod si iidem Codices consensissent; libenter quoque illam vocem *lapsus* induxissem, aut in *lassus* mutauissem, & pro *offula panis* reposuissem *offula adipis*, nam etsi adiectum est *vino infusa;* sunt tamen etiam capite 70 offae ex butyro & axungia confectae, quae dentur *in passo intinctae*.

§. 19.

Veget. 3, 4, 19.	Colum. 6, 13 extr.	Veget. emend.
(1) Aliquanti feces vini & axungiae commiscent.	Quidam fraces vino & adipe commiscent.	Aliquanti *fraces vino*, & axungia commiscent.

(1) *M. S. non habet.* Ita Samb. in marg.

Non est dubium, quin ignorantes Librarii, quid essent *fraces*, & quam huc conuenirent, vbi oleum, adepsque laudantur, ex *fraces vino* fecerint ipsi *feces vini*. Haec autem verba non esse supposititia, cum princeps Editio ostendit, quae ex *peruetusto codice* est, tum Columella, cuius ductum Vegetius sequitur, aperte confirmat.

§. 20.

Veget. 3, 4, 20.	Colum. 6, 14, 1.	Veget. emend.	Colum. emend.
(1) Et cum grauis pernicies, vt cum pulmones exulcerantur, vnde tussis & macies, ad vltimum vero phtisis inuadit,	Est etiam illa grauis pernicies cum pulmones exulcerantur, inde tussis, & macies, & ad vltimum phthisis inuadit.	Est *etiam* grauis pernicies cum pulmones exulcerantur, vnde tussis, & macies ad vltimum vero phthisis inuadit.	Est etiam illa grauis pernicies, cum pulmones exulcerantur; inde tussis & macies, & ad vltimum phthisis inuadit.

dit, quae mortem afferant, (2) radix consiliginis, succus porri, omnium hemina per mensuram olei misceatur, & bibendi sunt, cum vini sextario per dies plurimos.	dit. Quae ne mortem afferant, radix coryli inusta, ita vt supra docuimus, perforatae auriculae inseritur, tum porri succus instar heminae pari olei mensurae miscetur, & cum vini sextario potandus datur diebus compluribus.	uadit. Quae *ne* mortem afferant, radix consiliginis — — — — — — — — succus porri *instar heminae pari mensurae olei* miscetur, & bibenda sunt cum vini sextario per dies plurimos.	Quae ne mortem afferant, radix *consiliginis* ita vt supra docuimus, perforatae auriculae inseritur &c.

(1) *Est etiam grauis pern.* Samb. in marg. ex Cod. qui ad (2) inter vncos interponit [*Cui*].

Hic quoque cum verba aliquot Vegetii, quorum sententia ex Columella cognoscitur a vetustioribus Librariis oscitanter omissa essent; ab recentioribus *radix consiliginis*, & succus porri coniuncta sunt perinde quasi illa quoque ex oleo bibenda esset. Verum ita etiam lacer truncusque Vegetius nos admonet, grauissimum mendum in omnibus, quas ad hoc tempus vidimus, Columellae Editionibus inhaesisse; siquidem *radix consiliginis*, in *radix coryli inusta* eo turpius mutata est, quod Columella, qui se supra id docuisse testatur, nusquam de coryli radice, sed de radice consiliginis, eaque minime inusta, perforatae auriculae inserenda praecepit huius libri capite 5, f. 3 & 4 idque aduersus pestilentiam. Laudatque rursus, vt hoc in loco, in proximi libri capitibus 5, 14 & 10, 7 & adstipulante quidem Plinio [Nat. Hist. l. 26 c. 7] in pulmonariis etiam ouibus & suibus: quamobrem nonnulli Vegetii temporibus [lib. 3 c. 2] hanc herbam *pulmonariam* [non *pulmonaceam*, vt lib. 1 c. 12] vocabant, quam Columellae lib. 6 c. 5 f. 3 & Plinii loc. cit. & lib. 25 c. 8. aetate, qua inuenta est, *Pastores & Veterinarii consiliginem* dicebant. Nostro autem hoc aeuo quod habeat nomen, nisi tu, mi Iuli, constituas, non video inter rei herbariae scriptores, quorum alii aliam fuisse existimant, facile conuenire.

§. 21.

Veget. 3, 4, 21.	*Colum.* 6, 14, 2.
Nonnunquam & tumor palati ciborum fastidium facit, crebrumque suspirium. Prodest palatum ferro aperire &c.	Interdum & tumore palati cibos respuit, crebrumque suspirium facit, & hanc speciem praebet, vt bos in latus pendere videatur, ferro palatum opus est sauciare &c.

Vereor ne hic Columella minus integer Vegetio sit. Neque id eo potissimum dico, quod Columellae Editiones inter se non consentiant, cum Iensoniana habeat, *tumor palati*, & *bos laetus pendere;* sed quod verba illa: *& hanc speciem praebet, vt bos in latus pendere videatur*, neque intelligitur, de quo dicantur, & videntur aliquanto magis ad ea, quae paulo post consequuntur, pertinere: *Si ceruix mota, & deiecta est, considerabimus quam in partem declinet*, vt fortasse eo reiicienda sint, legendumque: *Si ceruix mota, & deiecta est, & hanc speciem praebet, vt bos in latus pendere videatur, considerabimus quam in partem declinet.* Nam illa etiam subsequuntur: *Quod si ceruix in neutram partem deiecta est.*

§. 22.

Veget. 3, 4, 22.

(1) Si in operibus contuderit collum, praestantissimum remedium est, sanguis ab aure emissus. At si id totum in tempore quae vocatur † amati amati cum sale tantum & imponito.

Colum. 6, 14, 3.

Si in opere collum contusum erit, praestantissimum est remedium sanguis de aure emissus: aut si id factum non erit, herba quae vocatur auia, cum sale trita & imposita.

Veget. emend.

Si *in opere bos* contuderit collum, praestantissimum remedium est sanguis ab aure emissus: *aut*, si id *factum non erit*, *herba* quae vocatur *auia cum* sale *trita* & *imposita*.

(1) *M. S. non habet*, Ita Samb. in marg.

Vegetius in hoc ipso capite, *operis*, *in opere*, & *ab opere* scripsit; non *operum*, & in *operibus*, cum idem, quod hic, vellet significare. Itaque hoc exegi ad Columellam, vt ea quoque *in tempore* quae facta videntur ex plerisque litteris earum vocum quas reposui. Quod si has credideris penitus intercidisse, retinere poteris *in tempore*; potuit enim Vegetius hoc addere, atque ita scribere: *At si id factum in tempore non erit*, vt Celsus [de Medicina l. 7 c. 12 sect. 1]: *Quod si factum statim non est*. Sed haec leuiora, illud grauius, quod pro *amati amati*, verbis in prima Editione obelo confixis, *auia* reposuerim ex Columella, qua tamen de herba nihil memini legisse. Sed de hac etiam infra erit dicendi locus.

§. 23.

Veget. 3, 4, 23 sq.

Si ceruix mota, & deiecta est, considerabimus in quam declinet, & ex diuersa parte sanguinem detrahimus ex ea vena, quae in aure videtur amplissima, quae (1) sarcocata prius verberanda est, & cum intumuerit, ferro aperiatur, effusoque sanguine postero die ex eo loco emittitur cruor, & biduo vacatio operis datur. Tertio vero die leuis iniungitur labor, & paulatim ad oper is consuetudinem reuocatur.

(1) *sarmento* Samb. in marg. ex Cod.

Colum. 6, 14, 3 & 4.

Si ceruix mota, & deiecta est, considerabimus, quam in partem declinet, & ex diuersa auricula sanguinem detrahemus. Ea porro vena, quae in aure videtur esse amplissima, sarmento prius verberatur: deinde cum ad ictum intumuit, cultello soluitur, & postero die iterum ex eodem loco sanguis emittitur, ac biduo ab opere datur vacatio. Tertio deinde die leuius iniungitur labor, & paulatim ad iusta perducitur.

Vegetius emend.

Si ceruix mota, & deiecta est, considerabimus, in quam *partem* declinet, & ex diuersa sanguinem *detrahemus* ex ea vena, quae in aure videtur amplissima, quae *sarmento* prius verberanda est &c.

Colum. emend.

ac biduo ab opere datur vacatio. Tertio deinde die *leuis* iniungitur labor, & paulatim ad iusta perducitur.

Vt in Columella pro *leuius* rescriberem *leuis*, & sententia postulabat, & impellebat Vegetius, cum Iensonii denique permouit Editio, quae *leuis* habet non *leuius*.

§. 24.

Veget. 3, 4, 25.

Tali vitio comperimus aptum esse medicamentum ex pice liquida, & bubula medulla, hircino sepo, & axungia veteri, oleo quoque veteri aequis ponderibus (1) impositum concoqui-

Colum. 6, 14, 5.

Tali vitio comperimus aureum esse medicamentum ex pice liquid., & bubula medulla, & hircino seuo, & veteri oleo aequis ponderibus compositum, atque incoctum. Hac com-

Veget. emend.

Tali vitio comperimus aptum esse medicamentum, *quod* ex pice liquida, & bubula medulla, hircino sepo, & axungia veteri, oleo quoque veteri aequis ponderibus *compositum*, *incoquitur*:

quitur, quó vtendum est cum bos ab opere disiungitur, & in piscina (2) in quolibet tumore ceruix lauatur, confricaturque diligenter praedicto medicamento, detersaque diluitur.

compositione sic vtendum est, cum disiungitur ab opere, in ea piscina, ex qua bibit, tumor ceruicis aqua madefactus subsiccatur, praedictoque medicamento defricatur & illinitur.

tur: quo vtendum est, cum bos ab opere disiungitur; in piscina *in qua bibit*, tumor ceruicis lauatur.

(1) *compositum*, (2) *qua bibit* Samb. in marg. ex Cod.

Postrema Vegetii verba sic fere esse legenda, coniicio. *detersusque confricatur diligenter praedicto medicamento, & illinitur.* Columellam quoque suspicor ad hunc fere modum scripsisse: *hircino seuo, & vetere axungia atque oleo.* In primis etiam ipsius verbis, *aureum*, an *aptum* legendum sit, dubitaui, praesertim cum Iensonii Editio non *aureum* habeat, sed *autem*. *Aureum* tamen hic videtur idem esse, ac optimum, siue vt Celsus [de Med. l. 5 c. 27 sect. 5] dixit, pulcherrimum medicamentum. *Scorpio ipse sibi pulcherrimum medicamentum est.*

§. 25.

Veget. 3, 4, 26.

Celsus quidem (1) itmenti ceruici herbam quae vocatur (2) ama (vt supra dixi) contundi & imponi iubet. Quae (3) ceruicem infestant minor est cura. Nam facile sanantur per ardentem lucernam oleo instillato. Melius tamen est custodire ne nascantur. Etiam colla caluescant, quae non aliter glabra fiunt, nisi eum sudore aut pluuia ceruix madefacta est in opere. Quod si acciderit, puluere laterilo tritó priusquam deiungatur, bouis colla conspergi oportet. Et cum exsiccati fuerint, exinde oleo iterum infundi.

Colum. 6, 14, 6 & 7.

Celsus quidem tumenti ceruici herbam, quae vocatur auia, vt supra dixi, contundi, & imponi iubet. Clauorum, qui fere ceruicem infestant, minor molestia est: nam facile operanti lucerna instillatur. Potior tamen ratio est, custodiendi, ne nascantur, neue colla caluescant, quae non aliter glabra fiunt, nisi cum sudore, aut pluuia ceruix in opere madefacta est: itaque cum id accidit, veteri lateri later conteritur, eoque intrito priusquam disiungantur, colla conspergi oportet: deinde cum id siccum erit, subinde oleo imbui.

Veget. emend.

Celsus quidem *tumenti* ceruici herbam, quae vocatur *auia*, (vt supra dixi) contundi, & imponi inbet. *Clauorum*, qui ceruicem infestant, minor est cura. Nam facile sanantur per ardentem lucernam oleo instillato. Melius tamen est custodire, ne nascantur, *neue* etiam colla caluescant, quae non aliter glabra fiunt, nisi cum sudore, aut pluuia ceruix in opere madefacta est. Quod si acciderit, puluere lateritio trito priusquam *disiungantur boues*, colla conspergi oportet. Et cum *siccati* fuerint, *subinde* oleo infundi.

(1) *tumenti* (2) *auena* Samb. in marg. ex Cod. qui ad (3) hoc adnotat: *M. S. non habet.*

Audacior fortassis hoc in loco tibi videar, nisi in memoriam redeas, communicasse te mecum litteras Humanissimi ac Solertissimi Viri Georgii nostri, in quibus ex vetustissimo Codice Florentino haec Vegetii particula descripta erat. Eas si relegas, continuo agnosces, quod verba alia in meliorem sedem restituerim, alia mutauerim, vnum vero etiam deleuerim, eius codicis autoritate esse factum cum Columella, cum Vegetio, cum re ipsa consentientis. Non diffiteor, habere, vt solent Codices, etiam quae discrepent, velut in extremis verbis, *cum siccati fuerint, vino & oleo infundi.* Et vero, quanquam superius caput cum hoc comparantibus non displicere fortasse possit haec ipsa scriptura; tamen vt vides, nolui huic vni Codici tantum tribuere in eo, in quo a caete-

caeteris, & a Columella diffidebat, vt *vino* in Vegetio fcriberem. Sed contra, quod hic Codex *iterum* omittit, voce caret, quae non modo in Columella non eft, verum in ipfo, aut in Vegetio ne effe quidem poteft, neuter enim ante dixerat, bobus fudore, aut pluuia madentibus adhibendum effe oleum, vt hic *iterum* imperare liceat. Atque vtinam ex eo Codice intelligi poffet verum eius herbae nomen, quae vt editum eft in Vegetio, appellatur *ama*, vt eft in Sambuci exemplaribus, *auena;* vt in Commeliniana Editione Columellae, *habia;* vt vulgatior eiufdem Auctoris fcriptura fert, *auia*, quam ego, non quod haberem, cur hanc magis probarem, fed ne in re incertiffima a plerisque diffentirem, in praefentia fecutus fum. Sed tu pro tua in Re Herbaria doctrina atque eruditione id videris. Illud quoque me in Columella dubium facit, quod iis verbis, *nam facile operanti lucerna inftillatur*, neque fatis refpondent illa, quibus eft vfus Vegetius, neque fatis video quae fubfit fententia, nifi forte apponi credam iis quae antecefferunt: *fi ex toto propter ceruicis tumorem iugum recufet*, aut ex Vegetio ita refcribi poffe, cenfeam: *nam facile fanantur lucerna inftillata.*

§. 26.

Veget. 3, 4, 28 fq.	*Colum* 6, 15, 1.	*Veget.* emend.
Si talum vel vngulam vomer laeferit, picem duram & axungiam cum fulphure & lana fuccida inuoluito, & candente ferro fupra vulnus impouito (1) & vngito: quod remedium optimum facit, fi clauum calcauerit, aut acuta vel tefta lapide vngula pertunditur: quae tamen fi altius vulnerata eft, latius ferro circumciditur, ita inuritur, vt fupra praecepi. Deinde ex parte calceata, per triduum aceto fuffufo curatur. Quod fi (2) vomer intrauerit, lactuca marina, quam Graeci (3) cyniolam vocant, admixto fale imponitur.	Si talum & vngulam vomer laeferit, picem duram & axungiam cum fulphure, & lana fuccida inuolutam candente ferro fupra vulnus inurito. Quod idem remedium optime facit exemta ftirpe, fi forte furculum calcauerit, aut acuta tefta, vel lapide vngulam pertuderit, quae tamen, fi altius vulnerata eft, latius ferro circumciditur, & ita inuritur, vt fupra praecepi: deinde fpartea calceata per triduum fuffufo aceto curatur. Item fi vomer crus fauciarit, marina lactuca, quam Graeci τιθύμαλλον vocant, admifto fale imponitur.	Si talum, vel vngulam vomer laeferit, picem duram, & axungiam cum fulphure, & lana fuccida inuoluito, & candente ferro fupra vulnus impone & *inurito.* Quod remedium *optime* facit, fi clauum calcauerit, aut acuta tefta vel lapide vngula pertunditur: quae tamen fi altius vulnerata eft, latius ferro circumciditur, & ita inuritur, vt fupra praecepi. Deinde *fpartea* calceata, per triduum aceto fuffufo curatur. Quod fi vomer *crus vulnerauerit*, lactuca marina, quam Graeci *tithymallum* vocant, admixto fale imponitur.

(1) *& vro* (2) *crus vulnerauerit* (3) *tithimallum* Samb. in marg. ex Cod.

Hanc vltimam emendationem Celfi [lib. 5 c. 7] etiam locus confirmat: *lac caprifici, vel lactucae marinae*, quae τιθύμαλλος a Graecis nominatur.

§. 27.

Veget. 3, 4, 29.	*Colum.* 6, 15, 2.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Subtriti etiam pedes eluuntur calefacta bubulina vrina. Deinde fauilla farmentorum feruente calcare compellitur, & pice liquida cum oleo vel axungia (1) cornua eius vnguntur. Minus tamen claudicant, fi ab opere disiun- ctis	Subtriti pedes eluuntur calefacta bubula vrina: deinde fafce farmentorum incenfo, cum iam ignis in fauillam recidit, feruentibus cineribus cogitur infiftere, ac pice liquida cum oleo, vel axungia cornua eius linuntur. Minus ta-	Subtriti etiam pedes eluuntur calefacta bubulina vrina. Deinde *fauillam* farmentorum *feruentem* calcare compellitur &c.	Minus ta-

ctis frigida pedes lauentur. (1) *superpone* Samb. in marg. ex Cod.	tamen claudicabunt armenta, si opere disiunctis multa frigida lauentur pedes.		tamen claudicabunt armenta, si *ab* opere disiunctis multa frigida lauentur pedes.

Vegetius, an Librarii extremis in verbis, armenta omiserint, dubium est. Columellam vero non *opere disiunctis*, vt omnes, quantum memini, habent Editiones, sed *ab opere disiunctis*, vt aliis in locis, ita in hoc quoque scripsisse, non videtur dubitandum. Illud in vtroque auctore dubitationem affert legentibus; quod subtritis pedibus, esse *cornua* linenda dicuntur. Fuit cum suspicarer, praesertim Sambuci Codicibus hic variantibus, non *cornua* fortasse, sed *coronae* esse legendum, de quibus videlicet continuo a Columella [& totidem fere verbis a Vegetio quoque] mentio fit: *& deinde suffragines, coronae, ac discrimen ipsum, quo diuisa est bouis vngula, vetere axungia defricetur.* Mentio quoque de iisdem est in Columellae capite huius libri 29, vbi equum probat *duris vngulis, & altis, & concauis, rotundisque, quibus coronae mediocres superpositae sunt;* vt mirum sit, in latinis, etiam amplissimis lexicis hanc coronarum significationem prorsus desiderari, nisi quod Martinius sic attigit, quasi in bobus dumtaxat, neque Columella, sed Vegetio Auctore, dicerentur. Et Vegetius quidem multo pluribus in locis [lib. 1 c. 13. 25. 26. 38. 56. lib. 2. c. 55. 58. lib, 3. c. 22] hoc significatu *coronas*, & *coronam* memorat, & in iis lib. 2 cap. 54 quod in caput semel atque iterum mendum irrepsit persimile eius, quod hic subesse suspicabar. Nam inmentis, quae *contractionem neruorum patiuntur in pedibus*, sic vt *planas vngulas in terram ponere non possint*, cataplasma imponendum dicitur *in omnibus cruribus*, *ante aeopo perunctis ab auriculis vsque ad genua*, eoque non proficiente, malagma *auriculis esse imponendum*, quod, inquit, *impones in alutam per dies plurimos omnibus pedibus*. Nimirum euidens est, Librarios oscitantes a pedibus ad caput transcendisse, & pro *articulis* [quo nomine peculiariter Vegetius lib. 4 c. 1. 2 crurum partes designat, genua inter, & vngulas positas, & ab his vncias 4 distantes] *auriculis* scripsisse. Verum ne hic quoque a *coronis* ad *cornua* eosdem temere transiisse, affirmarem, verba fecerunt Catonis [de re rust. c. 72]; quae tamen quemadmodum accipienda sint, ipse videris: *Boues ne pedes subterant, priusquam in viam quoquam ages, pice liquida cornua infima vngito;* nam cornua, praesertim infima, ipsae fortasse sunt vngulae: quod Palladii, aliorumque locis illustrari posse non ignoras.

§. 28.

Veget. 3, 4, 30.	*Colum*. 6, 16, 1.	*Veget*. emend.	*Colum*. emend
Frequenter etiam vel ab asperitate itineris, vel in proscindendo duritiam soli, aut obuiis radicibus, obuolutatus conuellit armos. Quod cum acciderit, ex prioribus cruribus sanguis emittitur, si dextram ex sinistro. Et si vehementius vtramque vitiauerit, etiam in anterioribus cruribus venae soluuntur.	Saepe etiam vel grauitate longioris, vel cum in proscindendo, aut duriori solo, aut obuiae radici obluctatus, conuellit armos. Quod cum accidit, e prioribus cruribus sanguis mittendus est: si dextrum armum laesit, in sinistro: si laeuum, in dextro: si vehementius vtrumque vitiauit, item in posterioribus cruribus venae soluentur.	Frequenter etiam vel ab asperitate itineris, vel in proscindendo, *duritia* soli, aut obuiis radicibus *obluctatus*, conuellit armos. Quod cum acciderit, ex prioribus cruribus sanguis emittitur: si *dextrum armum* . . . ex sinistro: si . . . . Et si vehementius *vtrumque* vitiauerit, etiam in *posterioribus* cruribus venae soluuntur.	Saepe etiam *bos* vel grauitate *longi laboris*, vel in proscindendo, duriori solo, aut obuiae radici obluctatus, conuellit armos &c.

Etsi

Etsi ex Columella praeclare intelligitur quid desit apud Vegetium; tamen quia eadem potuit non iisdem verbis dicere, idcirco lacunas malui consulto relinquere, quam temere supplere, praesertim cum Sambuci Codices nihil adiuuarent. ex quibus ad finem vsque huius Vegetii capitis ne vnum quidem verbum in ora adscriptum est. Attamen pro *anterioribus* cruribus non dubitaui reponere *posterioribus*, cum iam de *prioribus* dictum esset, ex tota autem hac sententia liqueret, in neutro eorum crurum quae laesis armis subiiciuntur, venae sectionem permitti. Cum autem prima haec Columellae verba ita, vt priore loco proposui, in caeteris, quas inspexisse memini, Editionibus deprauata sint, nisi quod in Iensoniana *longiore* est pro *longioris*; vna autem Iuntina emendatior hic esse videatur; hanc potius in emendatione placuit repraesentare, quam coniecturis meis indulgere. Hoc vnum ex caeteris retinui, *obluctatus*, pro quo in Iuntina est *obluctando*, cum apud Vegetium illius, non huius vestigia in *obuolutatus* animaduerterem.

§. 29.

Veget. 3, 4, 31.	*Colum.* 6, 16, 2.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Perfractis vero cornibus, linteola sale, atque aceto & oleo imbuta ponuntur, superligatisque per triduum eadem infunduntur. Quarta die tantum axungia cum pice arida & cortice pini pari pondere imponitur, & ad vltimum cum iam cicatricem producunt, subito infricatur.	Praefractis cornibus linteola sale, atque aceto, & oleo imbuta superponuntur, ligatisque per triduum eadem infunduntur. Quarto demum axungia pari pondere cum pice liquida, & cortice pineo, leuigatoque imponitur. Et ad vltimum cum iam cicatricem ducunt, fuligo infricatur.	& ad vltimum cum iam cicatricem producunt, *fuligo* infricatur.	Praefractis cornibus linteola sale, atque aceto, & oleo imbuta superponuntur, ligatisque per triduum eadem infunduntur. *Quarto* demum *die* axungia pari pondere cum pice liquida & cortice pineo *laeuigato* imponitur, & &c.

Quod in Columellae editionibus deerat, ex Vegetio addidimus, *die*; redundans autem *que* induximus, praesertim cum in Iuntina legatur, & *cortici pineo leuigato lita.* Quae scriptura caeteroqui, si quid iudico, ab Auctoris mente aliena est, id quod Vegetius quoque monstrat. Neque enim Columella hoc dicit, axungiam, & picem, exceptas solido pini cortice, esse imponendas, sed axungiam, picem, eumque corticem pari pondere commixta. *Laeuigatum* enim hic non est *politum*, sed, vt supra ostensum est, *diligentius contritum, & in tenuissimum puluerem redactum.* Tritum autem corticem pineum & in vsu fuisse, & prodesse ad cicatricem inducendam, auctor est Dioscorides [de med. mat. l. 1 c. 74] & alibi [l. 2 c. 62] quoque confirmat Vegetius. Libenter praeterea mutassem *Praefractis* in *Perfractis* ex Vegetio, & in hoc vicissim ex Columella *pice arida* in *pice liquida;* sed nolui nimis fortasse audere.

§. 30.

Veget. 3, 4, 33.	*Colum.* 6, 17, 1.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Serpentis quoque ictus mortiferus est bobus, sed & minorum animalium noxium virus. Nam vipera & eelicia cum in pascuis bos improuide supercumbit, stimulo morsus imprimunt. Araneus, quo-	Est etiam mortifer iis serpentis ictus, est & magnorum animalium noxium virus: nam & vipera & caecilia cum in pascua bos improuide supercubuit, lacessita onere morsum imprimit. Musque arane-	Serpentis quoque ictus mortiferus est bobus, sed & minorum animalium noxium virus. Nam vipera, & *caecilia*, cum in pascuis bos improuide supercumbit, stimulo morsus imprimunt. *Mus* araneus quoque, quem Ttttttta Grae-	Est etiam *mortiferus* serpentis ictus, est & *minorum* animalium noxium virus: nam & vipera, & caecilia cum in pascua bos improuide supercubuit, lacessita onere morsum imprimit. Musque araneus, quem Grae-

quoque quem Graeci migaliem appellant, parui quidem corporis, non paruam ſolet inferre perniciem.

raneus, quem Graeci σκυτάλην appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam peſtem molitur.

Graeci *mygalen* appellant, parui quidem corporis non paruam ſolet inferre perniciem.

Graeci μυγαλὴν appellant, quamuis exiguis dentibus, non exiguam peſtem molitur.

De hiſce emendationibus ſatis a me ſcriptum eſt ad Cl. Facciolatum, niſi quod neſcio quo pacto non addiderim, Rob. Stephano Petrum Victorium, [Annot. ad Colum.] qui ante ipſum, in veteribus Columellae exemplaribus ſcriptum eſſe μυγαλὴν, animaduertit, hancque eſſe veram ſcripturam, oſtendit. Commeliniana quoque editio, quam eo tempore nondum videramus, ſic habet. Caeterum in tribus illis, quas poſtea conſuluimus, vetuſtioribus editionibus pro *mortifer iis* eſt *mortiferus*, quod & Vegetius retinuit. Sic ſane magis placet, neque illud *iis* erat quo referres. His de cauſis repoſitum eſt a nobis *mortiferus*.

§. 31.

Veget. 3, 4, 33 ſq.

Verum viperae venenum depellit, ſupra tumorem, qui inflatur ex ictu, ſcarificatio ferro facta, ita vt herba quam perſonariam vocant, imponatur trita cum ſale. Creditur radix ſi contuſa conatur, vel ſiler montanum reperiatur, & trifolium ſimonianum, quod fragoſis locis efficaciſſimum naſcitur, odoris grauis, bitumini ſimilis, propter quod a Graecis aſphalion appellatur, noſtri autem prupter figuram acutum trifolium vocant.

Colum. 6, 17, 1 & 2.

Venena viperae depellit ſuper ſcarificationem ferro factam herba, quam vocant perſonatam, trita & cum ſale impoſita. Plus etiam eiusdem radix contuſa prodeſt : vel ſymonianum trifolium, quod inuenitur confragoſis locis efficaciſſimum traditur, odoris grauis, neque abſimilis bitumini, & idcirco Graeci eam ἀσφάλτιον appellant, noſtri autem propter figuram vocant acutum trifolium.

Veget. emend.

Verum viperae venenum depellit ſupra tumorem, qui inflatur ex ictu, ſcarificatio ferro facta, ita vt herba, quam *perſonatam* vocant, imponatur trita cum ſale. Creditur radix — — — ſi contuſa *ponatur*, vel ſiler montanum reperiatur, & trifolium *ſymonianum*, quod fragoſis locis efficaciſſimum naſcitur, odoris grauis, bitumini ſimilis, propter quod a Graecis *aſphaltion* appellatur, noſtri autem propter figuram acutum trifolium vocant.

In Vegetio malui intelligi quid deeſſet, quam aliis fortaſſe ac ipſe ſcripſerat, verbis ſupplere. Non poſſum tamen animum inducere, vt credam, ita reliqua ſcripta eſſe a Vegetio, vt ego, exigens ad Columellam, reſcripſi. Nam ne ipſum quidem Columellam integrum hoc in loco eſſe, exiſtimo. Primum verba, vt nunc quidem diſtincta ſunt, inter ſe non cohaerent. Sed fac, ita nos diſtinguere, *prodeſt. Vel ſymonianum trifolium*, *quod*, aut etiam ſic, *prodeſt*, *vel ſymonianum trifolium. Quod.* Iam quaero, *ſymonianum* iſtud quid ſit ? nomenne quo id trifolium a Latinis appellabatur ? Hi vero, vt mox ſubiicitur, & Scribonius [Compoſ. med. 163. 165] ſuo ipſe exemplo confirmat, *acutum* vocabant, Graecos ſecuti, qui vt docet Dioſcorides [de med. mat. l. 3 c. 106] aut certe idem Scribonius, ὀξυτρίφυλλον etiam dicebant. At enim, vt apud Graecos, ſic quoque apud Latinos, plura potuit habere nomina, & fortaſſe [quae coniectura eſt Rhodii Not. ad Scribon. Compoſ. 163] a Syme inſula, Straboni [de ſitu orb. l. 14] & Plinio [Nat. Hiſtor. l. 5 c. 31] non ignota, Symonianum eſt nuncupatum. Quaſi vero conſtaret, in ea inſula plurimum prouenîſſe, aut eius facultates ibi primum eſſe animaduerſas. Quae duo quando penitus igno-

Ignorabantur, & eius origo nominis sic cuiusquemodi ratione quaerebatur: mirum est, non fuisse pariter repetitam, aut ab inuentore aliquo Simone, aut ab eo Galilaeae vico, quem Simoniada, vt auctor est Iosephus, [in vita sua] dicebant, praesertim cum in Commeliniana editione ita sit scriptum, *Simonianum*, aut denique a Simo illo Medico, quem cum saepe auctorem libro primo laudat Plinius, tum vero libro 21 cap. 21, de trifolio nominatim quaedam indicat tradidisse; nisi forte ibi pro *Simus quoque medicus*, legendum est, *Scimus quoque ex Medicis;* certe alios qui, *ex Medicis*, alios qui, *e Medicis* legerent, fuisse, video. Quodsi coniecturis est indulgendum; vide, quaeso, an Columella scribere ad hunc modum potuerit: *Plus etiam eiusdem radix contusa prodest, vel siler montanum. Trifolium, quod inuenitur confragosis locis, efficacissimum traditur*, &c. Certe hic verborum ordo lectorem non moratur; quod autem *simonianum* resoluatur in *siler montanum*, hae sunt causae. Primum sic esse visum accipio [vid. Martinii Lexic. Philol.] etiam Hadriano Iunio eruditissimo viro. Deinde apud Vegetium, hunc ipsum Columellae locum exscribentem, est *siler montanum*. Denique *siler montanum*, auctore Dioscoride [l. 3 c. 51] prodest *contra serpentium ictus*, si modo λιγυστικὸν Dioscoridis idem est quod siler montanum. Sed quoniam cum plerisque Rei Herbariae Doctoribus hoc potes negare, imo cum Ioanne Ruellio [de nat. stirp. P. 2 c. 146. l. 3 c. 42] fortassis contendere, hoc nomen ipsum, *siler montanum* non ante natum, quam aliqui seseli Massiliense a *molli* Virgilii [Georg. l. 2 v. 12] *silere* distinguere voluerunt, quod *arboris genus* esse, tradidit Seruius [in locum cit.]; idcirco vide, praestetne *sil*, aut *sile montanum* rescribere. Silis enim mentionem faciunt inter alias, quas *aromaticas* nostri vocant, herbas tum Scribonius [comp. med. 126], tum Celsus [de medic. l. 5 c. 25. Sect. 3 c. 23. Sect. 1 & 3], & hic quidem semel, atque iterum in Antidotis, quanquam in Antidoto Mithridatis Almeloueenius ediderit *Sileris;* vt Plinium [Nat. Hist. l. 24 c. 19] reticeam, qui *semen silis* secundum vulgatam quidem lectionem, & Festum [de verb. vet. signif. l. 17], qui *vinum sili conditum* memorauit. Sed praetermittere non possum Apicium [de arte coquin. l. 4 c. 4. l. 5 c. 5. l. 1 c. 34. l. 3 c. 5], in quo non modo *sil frictum*, & *silis gallici*, sed & diserte *sil montanum*, *silphium*, *mentham siccam* legunt Humelbergius, atque Listerus. Huc adde Vegetium nostrum hoc ipso libro [c. 27 & 40] *radicem panacis*, *sil gallicum*, in medicaminibus ponentem, vel pariter *daucii*, *silis gallici*, *abrotani*, *spicae nardi*, *sinoantis* [fortasse *Schoenianthi*, vt ex cap. 59 lib. 1 vbi *scinoanthos*] mentionem facientem, alibi [lib. 4 in fin.] etiam *porri sectiui*, *porcla*, [leg. ex l. 1 c. 57 *portulacae*] *sil gallici*, *thus*, *apium;* vt est editum; scribentem. Illud coniecturae nostrae huic videtur repugnare, quod in Vegetio ita scriptum est, *vel siler montanum reperiatur*, *vel trifolium simonianum;* vt si in Columella *sil montanum* deesse, contendere velimus, aliquid fortasse agamus; si vero *simonianum* in *sil montanum* esse mutandum, hunc laborem frustra sumamus. Equidem librarios scio haud raro voces paulo ante scriptas perperam iterasse, quas deinde alii cum haud frustra positas crederent, easdem tamen esse non posse, intelligerent, mirandum in modum corruperunt. Id hic quoque accidere potuisse, dicerem, vel potius aliquem ex iam deprauatis Columellae exemplaribus in ora adscripsisse *simonianum*, quod deinde inter ipsa Vegetii verba receptum sit; hoc, inquam, dicerem, nisi coniecturam nollem alia coniectura confirmare. Itaque haec omnia in eam partem accipias, qua ad veri similitudinem magis accedere, existimaueris. Vel potius vt scientiae herbariae es consultissimus;

mus; edissere mihi quid istud sit trifolium symonianum. Id vbi intellexero, continuo omnes coniecturas quam libenter abiiciam.

§. 32.

Veget. 3, 4, 35.
Huius herbae succus cum vino faucibus infundatur, atque ipsa folia cum sale trita imponantur in plagam. Quod si viridem minime reperiunt, semina eius collecta & trita dantur ad potandum cum vino. Radices quoque eius cum succo caulis tritae, addita hordeacea farina & sale, cum aqua mulsa scarificationi superponuntur.

Colum. 6, 17, 3.
Huius herbae succus vino mistus infunditur faucibus, atque ipsa folio, cum sale trita malagmatis more, scarificationi intenditur: vel si hanc herbam viridem tempus anni negat, semina eius collecta & laeuigata cum vino dantur potanda, radicesque cum suo caule tritae, & farina, & sale commistae ex aqua mulsa scarificationi superponuntur.

Colum. emend.
Huius herbae succus vino mistus infunditur faucibus, atque ipsa *folia* cum sale trita malagmatis more scarificationi *intenduntur:* vel si hanc herbam viridem tempus anni negat, semina eius collecta, & laeuigata cum *vino* dantur potanda.

Suspicari licet, rescribendum esse in Vegetio pro *succo caulis* id quod in Columella est, *suo caule*, praesertim si recte apud hunc scriptum est *radicesque*, vt haec videlicet omnia tunc imperari intelligamus, cum *hanc herbam viridem tempus anni negat.*

In Columella quoque an desit *hordeacea*, dubium est. Sane Celsus [de Medic. l. 5 c. 27 sect. 8] in Chersydri & Cerastis ictu, hordeaceam farinam vulneri imponit, eandemque Paulus [de Re Med. l. 5 c. 12] in ipso de quo sermo hic est, viperae ictu, quod & Vegetius noster iterum facit libri huius capite 79, vbi pro *sphalangii* [vt etiam cap. 77] est legendum *phalangii*, quem errorem ex capite quidem 81 Sambuci Codices sustulerunt. Caeterum quae emendauimus in nostris ad Facciolatum literis memorantur. Pleraeque, & in his vetustiores Editiones, ac Commeliniana, *folia* habent; hae quoque, sed cum paucioribus, *vino;* Iensoniana, & vetustiores aliae, *incendunt*, vt vel ipsa literarum vestigia confirment *intenduntur*.

§. 33.

Veget. 3, 4, 36.
Est etiam praesens remedium si fraxini cacumina tenera conteras cum sextariis vini quatuor vel olei, expressumque succum faucibus infundas. Itemque cacumina eiusdem arboris cum sale trita laesis naribus superponas. Celiciae enim morsus tumorem, suppuratumque generat. Idemque facit muris aranei.

Colum. 6, 17, 4.
Est etiam praesens remedium si conteras fraxini tenera cacumina quinque librarum cum totidem vini, & duobus sextariis olei, expressumque succum faucibus infundas. Itemque cacumina eiusdem arboris cum sale trita laesae parti superponas. Caeciliae morsus tumorem suppurationemque molitur. Idem facit etiam muris aranei.

Veget. emend.
Itemque cacumina eiusdem arboris cum sale trita laesis *partibus* superponas. *Caeciliae* morsus &c.

Et quae mutauimus, & quod deleuimus, verbum, sententia ipsa Vegetii, & Columellae comparatio mutanda, delendumque ostenderunt. Comparatio haec ipsa suspi-

ſuſpicionem iniicit, alia eſſe in Vegetio partim mutanda, partim addenda. Fieri etiam poteſt, vt in Columella ſit legendum, *cacumina pond. quinque librarum.* Sed de his nihil in praeſenti conſtituimus.

§. 34.

Veget. 3, 4, 36 ſq.

Sed celiciae morſus ſanatur, ſi acu aerea locum laeſum compungas, & creta cimolea ex aceto oblinis: Muris vero pernicies, ſi animal ipſum oleo merſum neces, & plagam dentium ex eodem confrices. Quod ſi non fuerit, contritum ciminum cum picula & axungia, vt ſimilitudinem malagmae habeat, impoſitum plagae perniciem ſubmouet. Quod ſi antequam tumor diſcutiatur ſuppuratio fuerit generata, optimum eſt ignea lamina vel cauterio collectionem aperire, quidquid vitioſum eſt, inurere, atque ita cum liquida pice & oleo inlinere. Quidam viuum murem araneum creta figulari circumdant, & colla boum ſuſpendunt, morſusque ipſius beſtiae ſubmouent.

Colum. 6, 17, 4, 5 & 6.

Sed illius ſanatur noxa ſubula aenea, ſi locum laeſum compungas, cretaque cimolia ex aceto linas. Mus perniciem, quam intulit, ſuo corpore luit: nam animal ipſum oleo merſum necatur, & cum imputruit, conteritur eoque medicamine morſus muris aranei linitur. Vel ſi id non adeſt, humorque oſtendit iniuriam dentium, cuminum conteritur, eique adiicitur exiguum picis liquidae, & axungiae, vt lentorem malagmatis habeat. Id impoſitum perniciem commouet. Vel ſi antequam tumor diſcutiatur, in ſuppurationem conuertitur, optimum eſt ignea lamina conuerſionem reſecare, & quidquid vitioſi eſt, inurere, atque ita liquida pice cum oleo linire: ſolet etiam ipſum animal viuum creta figulari circumdari: quae cum ſiccata eſt, collo boum ſuſpenditur: ea res innoxium pecus a morſu muris aranei praebet.

Veget. emend.

Sed *caeciliae* morſus ſanatur, ſi acu aerea locum laeſum compungas, & creta *cimolia* ex aceto *oblinas:* Muris vero pernicies, ſi animal ipſum oleo merſum neces, & plagam dentium ex eodem confrices. Quod ſi non fuerit, contritum cyminum cum *pice liquida,* & axungia &c.

Saepius malo, timidum me tibi, quam audacem videri, velut hic. Nihil enim adhuc mutare me vides in Columella, etſi ex mea ad Facciolatum epiſtola intelligis, me illuc ferri vt credam, pro *humorque oſtendit,* legendum eſſe, *tumorque oſtendit;* pro *perniciem commouet*, *perniciem ſubmouet;* pro *conuerſionem reſecare*, *collectionem reſecare.* Quid in Vegetio? Num cenſes, quae non attigi, ea mihi omnia probari? Ipſe non ſinit Vegetius. Nam capite huius libri 82, cum haec aduerſus murem araneum medicamenta ſic iterauerit, vt id, atque alia pariter iiſdem de rebus eodem in libro capita me interdum ſubdubitare coëgerint, an haec priora, de quibus agimus, Vegetii ſint; cum igitur haec medicamenta iterauerit; primum docet, murem in eo oleo quo merſus eſt, *in putredinem verti* oportere; vt conücere procliue ſit, neque id hoc in loco omiſiſſe, vbi apertius deſcribebat Columellam. Tum iubet, *cyminum tritum cum pice liquida axungiaque miſceri*, & *ad ſpiſſitudinem malagmatis coqui*, vt hic quoque ſuſpicari liceat, *ſimilitudinem malagmae* in *ſpiſſitudinem malagmatis*, quam Columella vocat *lentorem*, eſſe mutanda: attamen Vegetius cum aliis libris [l. 2 c. 50. 51. l. 3 c. 20. 21] tum quarto [c. 15. 17. 20. 21. 23. 24. 27] ſaepe *malagmae,* item [l. 4 c. 27] *malagmam cocticam* ſcribit, vbi *coctam* videtur legendum; nam ſupra [l. 4 c. 17. 23] alias propoſuerat *crudas.* *Pice* autem *liquida* minus dubitaui reſcri-

ſcribere pro *picula*, & *cimolia* pro *cimolea;* ſaepius enim alibi [l. 1 c. 13. l. 2 c. 8. 29. 32. l. 3 c. 8] ſic recte ſcribit, vt emendaui; itaque etiam in ſuperiore capite, vbi editum eſt: *Aures vero ſciſſae picula oleoque curantur;* non modo *pice liquida* reponendum arbitror, verum etiam in reſpondentibus verbis Columellae [l. 6 c. 7]: *At ferro reſciſſa melius pice, & oleo curantur*, ſuſpicor, *liquida* eſſe addendum: eademque illa emendatione vtendum in quatuor praeterea aliis Vegetii locis [l. 2 c. 24. 46. l. 3 c. 70. 71] in quibus ſcriptum eſt *picula*. Deinde eodem illo capite 82 ſuppurationem *lamina ferrea candenti aperiendam eſſe*, ſcribit; vt hic videantur *ignea lamina, vel cauterio* non eſſe ſine *gloſſemate*. Denique cretam *ſuſpendendam in collum* dicit; vt niſi hic *collo boum* ad Columellae exemplum reſcribere placeat, legi minus vitioſe poſſit *in colla boum*, vbi *colla boum* vitioſiſſime legitur, neque res ſic plane, vt a Columella, traditur, cum ibi contra deſideres nihil.

§. 35.

Veget. 3, 4, 39 ſq.	*Colum*. 6, 17, 7 & 8.	*Veget*. emend.
Oculorum vitia plurima in illis ſanantur. Nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticea farina conſpergitur & imponitur, ſiue album in oculo eſt, ſalis foſſilis Hiſpani, vel armeniaci, vel cum melle permixti vitium extenuant. Idem praeſtat tritae ſepiae teſta, & per fiſtulam oculo ter in die inſufflata. Prodeſt etiam radix, quam Graeci ſilpion vocant, noſtri autem laſerpitium, huiusmodi quantum volueris ponderis cum decima parte ſalis armeniaci, & cum fiſtula oculo inſufflas. Quae radix tunſa & cum oleo lentiſci mixta vitium expurgat. Si genae humorem profundunt, lacrymisque viſus confunditur [quam epiphoram vocant] polenta ex hordeo mulſae aquae conſperſa ſuper genas ſuperciliaque impoſita reprimit humorem. Paſtinaca quoque agreſtis, quam armoneaceam vocant, cum melle trita oculorum ſedat dolorem.	Oculorum vitia plerumque melle ſanantur: Nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticeae farinae conſpergitur, & imponitur, ſiue album in oculo eſt, montanus ſal Hiſpanus, vel Ammoniacus, vel etiam Cappadocus minute tritus, & immiſtus melli vitium extenuat: facit idem trita ſepiae teſta, & per fiſtulam ter die oculo inſpirata: facit & radix, quam Graeci σιλφιον vocant, vulgus autem noſtra conſuetudine laſerpitium appellat: huius quantocunque ponderi decem partes ſalis ammoniaci adiiciuntur, eaque pariter trita oculo ſimiliter infunduntur, vel eadem radix contuſa, & cum oleo lentiſci inuncta vitium expurgat: epiphoram ſupprimit polenta conſperſa mulſa aqua, & in ſupercilia, genasque impoſita, paſtinacaeque agreſtis ſemina, & ſuccus armoraceae, cum melle conlinita oculorum ſedat dolorem.	Oculorum vitia plurima in illis *melle* ſanantur. Nam ſiue intumuerunt, aqua mulſa triticea farina conſpergitur, & imponitur: ſiue album in oculo eſt, ſalis foſſilis Hiſpani, vel armeniaci, vel *Cappadocis* cum melle *permixti* . . . . vitium extenuant. Idem praeſtat *trita* ſepiae teſta, & per fiſtulam oculo ter in die inſufflata. Prodeſt etiam radix, quam Graeci *Silphion* vocant, noſtri autem laſerpitium: huiusmodi quantum volueris ponderis cum decima parte ſalis armeniaci . . . & . . . cum fiſtula oculo inſufflas. Quae radix tunſa, & cum oleo lentiſci mixta, vitium expurgat. Si genae humorem profundunt, lachrymisque viſus confunditur [quam epiphoram vocant] polenta ex hordeo *mulſa aqua* conſperſa, ſuper genas, ſuperciliaque impoſita, reprimit humorem. Paſtinaca quoque agreſtis, . . . quam *armoraceam* vocant, cum melle trita, oculorum ſedat dolorem.

Hic quoque in Vegetio praeſtare credidi, quae deſiderentur, per lacunas indicare, quam audacter ſupplere. Quod *ſalis armeniaci* pro *ammoniaci* reliqui; conſulto feci, ne *ſalis armoniaci;* ſic enim ſaepius apud Vegetium eſt ſcriptum; reponerem,

men-

mendum videlicet pro mendo ſubſtituens. Prima inter verba *melle* addidi, quod flagitabat ſententia, quanquam pertinaciter non negauerim, quod nunc *in illis* ſcriptum eſt, ſcriptum fortaſſe ſic fuiſſe *vi mellis*. In proximis adieci id quod manifeſto deſiderabatur, *Cappadocis*, ſcripturus *Cappadoci*, niſi Vegetius alibi [l. 1 c. 20] ſcripſiſſet *ſalis eapadoces*, vel potius *eappadocis*, vt a Sambuco editum eſt. Poſtrema autem inter verba lacunam reliqui propterea quia vt pro ſuo arbitrio Vegetius non omnia quae Columella, tradere ad eundem modum voluerit; certe vſque adeo diſſentire in re manifeſta non potuit, vt paſtinacam agreſtem, quam ille vt ab *armoracea* diuerſam poſuerat, *armoraceam* vocari, diceret; quando ſylueſtrem, non paſtinacam, ſed raphanum, tum Dioſcorides [de Med. Mat. l. 2 c. 106] tum Plinius [Nat. Hiſt. l. 19 c. 5] ipſe, *armoraciam* ab Romanis appellari, teſtantur. Neque minus diſerte Palladius [de re ruſt. l. 11 c. 11 ſ. 4] *armoraceam*, inquit, *transferemus ad culta, vt melior fiat, nam haec agreſtis eſt raphanus.* Itaque ſi nolimus, Vegetium omnino ad Columellam exigere; at illud tamen coniicere, aequum eſt, ipſum, *Paſtinaca quoque agreſtis, vel quam armoraceam vocant*, aut alia huiuſmodi ratione ſcripſiſſe, qua videlicet paſtinacam ab armoracea ſe diſcernere, oſtenderet.

In Columella fortaſſis *plerumque* eſt mutandum in *pleraque.* Fortaſſe & *decem partes ſalis ammoniaei adiiciuntur* in *decima pars ſalis ammoniaci adiicitur.* Certe Aëtius [Tetrab. 2 Serm. 3 c. 38] cum aduerſus albugines plura commemoraſſet, ad extremum, ſal ammoniacum, tanquam *fortiſſimum pharmacum*, poſuit; Vegetius autem vtramque hanc emendationem praemonſtrat.

§. 36.

Veget. 3, 4, 43.	*Colum.* 6, 18, 2.	*Veget.* emend.
Odor quoque cimini ſuper carbones impoſiti vbi ſanguiſugam afflauerit, euellet a vulnere.	Poteſt etiam per fiſtulam deuſti cimicis nidor immitti, qui vbi ſuperponitur igni, fumum emittit, & conceptum nidorem fiſtula vsque ad hirudinem perfert, isque nidor depellit haerentem.	Odor quoque *cimicis* ſuper carbones impoſiti, vbi ſanguiſugam afflauerit, euellet a vulnere.

Vt de cymino nihil iſtiusmodi legiſſe memini, ſic viciſſim Dioſcoridem [l. 2 c. 33], Plinium [l. 29 c. 4], Galenum [de Simpl. med. Facult. l. 11], Auicennam [Canon. l. 2 tr. 2 c. 270. & l. 3. fen. 9 c. 7] ſcio vim cimicum contra deuoratas hirudines memorare, imo Auicennam, & Auctorem libri tertii de medicamentis quae ad manum ſunt, cap. 103. laudare cimicum fumum ad ſanguiſugam haerentem gutturi, vt hic Columella, & Vegetius ponunt, excutiendam.

§. 37.

Veget. 3, 4, 44.	*Colum.* 6, 19.	*Veget.* emend.
Machina quoque deſcribenda eſt fabrica, qua concluſa cuiusuis generis iumenta bouesque curantur, vt & tutus ad pecudem medendum acceſſus ſit, nec luctando quadrupes aut mem-	Sed & machina fabricanda eſt, qua clauſa iumenta bouesque curentur, vt & propior acceſſus ad pecudem medentibus ſit, nec in ipſa curatione quadrupes reluctando remedia reſpuat;	*Machinae* quoque deſcribenda eſt fabrica, qua concluſa cuiusuis generis iumenta, bouesque curantur, vt & tutus ad pecudem medendum acceſſus ſit, nec luctando quadrupes aut mem-

membra conuxet, ac sic remedia despuet. Roboreas asses constringis, folium, quod in longitudine nouem pedes debet habere, in altitudinem pars posterior duos semipedem: Pars vero quae ad priora animalium pertinet quatuor pedes: texuntur ita vt velum in caudam ductum non possit exire. Sed a parte posteriori paululum latiorem, a priore strictiorem machinam compingi oportet. Cui transuersum trigillum ad modum iugi confirmandum est, ad quod equorum capita vel boum cornua religantur. Nam reliquum corpus ad temones socios vel funibus alligetur, vt iumentum praestetur ad medentis arbitrium.

spuat: est autem talis machinae forma, roboreis axibus compingitur solum, quod habet in longitudinem pedes nouem, & in latitudinem pars prior dupondium semissem, pars posterior quatuor pedes: huic solo septenum pedum stipites recti ab vtroque latere quaterni applicantur: ii autem in ipsis quatuor angulis affixi sunt, omnesque transuersis sex temonibus quasi vacerrae inter se ligantur, ita vt a posteriore parte quae latior est, velut in caueam quadrupes possit induci, nec exire alia parte prohibentibus aduersis axiculis: primis autem duobus statuminibus imponitur firmum iugum, ad quod iumenta capistrantur, vel boum cornua religantur, vbi possunt etiam numelli fabricari, vt inserto capite descendentibus per foramina regulis ceruix teneatur: caeterum corpus laqueatum & distentum temonibus obligatur, sicque immotum animal medentis arbitrio est expositum.

membra *conuexet*, *aut* remedia *respuat*. *Roboreis assibus compingis solum*, quod in *longitudinem* nouem pedes debet habere, in *latitudinem* pars *prior* duos, semipedem, pars vero quae ad *posteriora* animalium pertinet, quatuor pedes - - - -
\- - - -
\- - - -
\- - - -
\- - - -
\- - - -
\- - texuntur ita, vt *velut* in *caueam* ductum, non possit exire. Sed a parte posteriori paululum *altiorem*, vt a priore strictiorem machinam compingi oportet. Cui transuersum *tigillum* ad modum iugi &c.

Sicubi in emendando Vegetio audax fui, hic certe fui. Quamobrem acrius haec omnia perpendas velim, antequam probes. Et primum quod *compingendum*, vel, si mauis ex alio Columellae loco in capite huius libri tricesimo, *consternendum* aiebat *solum*, *quod in longitudinem nouem pedes debet habere*, *in altitudinem pars posterior duos*, *semipedem*, *pars vero quae ad priora animalium pertinet*, *quatuor pedes*, conferas, quaeso, cum Columella sic definiente: *quod habet in longitudinem pedes nouem*, *& in latitudinem pars prior dupondium semissem*, *pars posterior quatuor pedes*. Continuo intelliges, quae apud hunc de latitudine, apud illum de altitudine, & quae apud hunc de priore parte, apud illum de posteriore conscribi. Eaedem enim sunt vtrobique mensurae; nam *dupondium* etiamsi cum Iensoniana editione hic mutare nolis in *dipodium*, nosti a Columella pro duobus pedibus vsurpari non modo, libro 4 cap. 1 f. 3 & lib. 3 cap. 13 f. 5 vt a Beroaldo [Enarrat. in Columell.], & Turnebo [Aduers. l. 3 c. 18] adnotatum est, verum etiam alibi, & praesertim haud semel lib. 11 cap. 2. nec mirum, quando libro 5 cap. 1 vtitur passim quibuslibet assis partibus in geometricis dimensionibus. Quae cum ita sint; aut Columella ad Vegetium, aut hic ad illum est exigendus. Sed Columellam, cuius scripta multo integriora quam Vegetii, ad nos peruenere, ad hunc exigere par non est, nisi vbi res ipsa, & apertissima menda flagitent: quod in hoc quidem loco minime accidit. Agitur enim de soli consternendi mensuris, vt post longitudinem, latitudinem definire necesse sit; non altitudinem, quae hic non ad solum, sed ad totam pertinet machinam, & paulo post

a Ce-

a Columella definitur per stipites septenum pedum: quae descriptionis pars ibi in Vegetio desideratur, vbi nos lacunam reliquimus, in qua & de iis stipitibus, & de temonibus, qui infra commemorantur, opportunus fuit dicendi locus. Praeterea fac, quae Vegetii proposuimus verba, ea emendationis non egere; quaero, satisne alta machina sit quae a posteriore parte ne ad tres quidem pedes extollatur? Certe Columella [7, 9, 10], non iam de bobus, sed de suibus sermonem habens, *haras construendas esse*, docuit *in altitudinem pedum quatuor, ne sus transilire septa queat.* At enim de latitudine verba infra facit Vegetius. Ea videlicet, quae [nisi vt a nobis, aut alia aliqua eiusmodi ratione emendentur] tolli praestet, quam relinqui. Neque enim satis mensuram definiunt; nisi forte sic intelligas, vt machinam *paulutum* quatuor pedibus vt a tergo *latiorem*, sic a fronte *strictiorem* significent: quod num Columellae, atque adeo Vegetii sententiae satisfaciat, tu videris. Caeterum postrema verba consulto non attigi. Nam pro *socios vel funibus* rescribere *loris, vel funibus* [vt est cap. 18 *lorum, vel funes*] non ita necesse est, vt est *socios* pro mendo agnoscere. Fortasse etiam pro *iunamentum* reponendum est *iumentum*, vel *immotum*, vel vtrumque.

In Columella crediderim pro *numelli* esse legendum *numellae;* nam neque aliter se legere hic ostenderunt Adrianus Turnebus [Aduersar. l. 23 c. 21], & Georgius Alexandrinus [Enarrat. priscar. voc. Auctor. R. R.], neque alium praeterea locum proferri video, quo vox *numelli* confirmetur. Non ignoro, in Basilii Fabri Thesauro caput quoque 8 libri 7 f. 6 Columellae sic indicari, vt videri possit in eo pariter scriptum esse *numelli.* Verum ita ibi scriptum est: *Nonnulli antequam pecus numellis inducant, virides pineas nuces in mulctram demittunt* &c.

Hactenus Vegetii tertium & quartum caput libri tertii cum sexto, & tredecim insequentibus libri sexti Columellae comparauimus. Nunc age, cum parte etiam tricesimi initium quadragesimi quinti libri secundi comparemus.

§. 38.

Veget. 2, 45, 1.	*Colum.* 6, 30, 6.	*Veget.* emend.	*Colum.* emend.
Si (1) armus laesus erit, in medio crure (2) vtraeque soluentur venae, & puluerem thuris cum eo qui profluit sanguine copiosissime immisto armi lineantur. Quodsi plus profluet quam necesse sit, stercus ipsius iumenti fluentibus imponitur venis & fasciis alligatur.	Si armos laeserit, aut sanguinem demiserit, medio fere in vtroque crure venae soluantur, & thuris polline cum eo, qui profluit, sanguine immisto armi linantur, & ne plus iusto exinaniatur, stercus ipsius iumenti fluentibus venis ad motum fasciis obligetur.	Si *armos laeserit*, in medio crure *vtroque soluantur* venae, & *puluere* thuris cum eo qui profluit, sanguine, copiosissime immisto armi *liniantur* &c.	& ne plus iusto exinaniatur, stercus ipsius iumenti fluentibus venis *admotum* fasciis obligetur.

(1) *armos laeserit* (2) *vtriusque* Samb. in marg. ex Cod.

Secundam Vegetii emendationem illud etiam comprobat quod, ipsum cum 16 capite Columellae conferentes, supra vidimus, secandas videlicet esse venas non in crure, sed in cruribus, vbi non alter armus, sed ambo laesi sunt; quanquam id ibi in posterioribus cruribus imperatur.

Columellae autem, alias etiam indicata a nobis, emendatio vsque adeo necessaria, atque euidens est, vt minime opus sit eius confirmandae gratia ad Rob. Stephani Editionem trium praeterea antiquarum, & Commelinianae quoque auctoritatem adiungere.

§. 39.

Veget. 2, 45, 2.	*Colum.* 6, 30, 7.	*Vegetius* emend.
Postero quoque die quasi apoferesis fit, & ex eisdem locis sanguis detrahitur (1) atque similis in omnibus cura procedit. Ab hordeo abstinebitur, foeno sustentabitur exiguo per triduum. Deinde (2) porri tres cyathos olei heminam miscebis, & per cornu faucibus infundes. Post (3) sextum diem lente ingredi cogatur, & cum ambulauerit, mittatur in piscinam vel flumen aut mare, vt natet, cum sparcia & pannis vincto pede.	Postero quoque die ex iisdem sanguis detrahatur, eodemque modo curetur, ordeoque abstineatur exiguo foeno dato. Postridie deinde vsque in diem sextum porri succus instar trium cyathorum mistus cum olei hemina faucibus per cornu infundatur. Post sextum diem lente ingredi cogatur, & cum ambulauerit, in piscinam demitti cum conueniet, ita vt natet.	Postero quoque die quasi *apophaeresis* fit, & ex iisdem locis sanguis detrahitur, atque similis in omnibus cura procedit. Ab hordeo abstinebitur, foeno sustentabitur exiguo per triduum. Deinde *succi* porri tres cyathos, olei heminam miscebis, & per cornu faucibus infundes. Post sextum diem lente ingredi cogatur, & cum ambulauerit, mittatur in piscinam, vel flumen, aut mare, vt natet, cum *spartea*, & pannis vincto pede.

Vbi (2) ibi habet [*succi*] sic inter vncos Editio Sambuci, qui notat in margine ad (1) & (3) *M. S. non habet.*

Vegetius libro etiam tertio capite 25 §. 4 ita vti hoc in loco est locutus. Nam vbi hydropico *periconium* [leg. peritonaeum] *ipsum pungere*, & per fistulam humoris partem extrahere iussit, tum haec subiicit: *Alia vel tertia die apoforesim* [Samb. Cod. *apophaeresim*] *quasi facturus, denuo fistulam appones, humorem eiicies, donec partes totas exiccet, vel per partes totum exiccetur*, vt Sambuci habent Codices. Caeterum dubitari licet, sitne Vegetius ex Columella, an vero hic ex illo emendandus, vbi Vegetius habet: *foeno sustentabitur exiguo per triduum. Deinde;* Columella autem sic: *exiguo foeno dato. Postridie deinde;* Iensoniana Editio, & Iuntina ad hunc modum: *dato. Post triduum deinde.* Quae Columella in hoc capite adiungit, ea Vegetius non persequitur. Hoc si faceret, haud inutile fortasse esset haec verba comparare: *Manus vncta inseritur aluo, & obsessi naturales exitus adaperiuntur, exemtoque stercore posita cunila bubula, & herba pedicularis cum sale trita, & decocta melli miscentur, atque ita facta collyria subiiciuntur.* Hic ego pro *posita* arbitror *postea* esse rescribendum.

Cum autem Vegetius in secundo capite libri tertii etsi non omnia, haud pauca tamen ex Columella descripserit; duo huius generis loca, quorum alterum Columella ex Catone [de Re Rust. c. 103], alterum ex Celso assumsit, conferamus.

§. 40.

Veget. 3, 2, 11.	*Colum.* 6, 4, 4.	*Veget.* emend.
Ad interna autem curanda praecipue amurca creditur salutaris, si tantundem aquae misceas,	Maxime tamen habetur salutaris amurca, si tantundem aquae misceas, & ea pecus insuescas:	Ad interna autem curanda praecipue amurca creditur salutaris, si tantundem aquae misceas,

fceas, & animal bibere consuescat. Sed quia licet sitiat, potum fastidiat ignotum, primo cibi aspergantur, deinde aqua exigua potio medicatur, ad vltimum pro mensura miscetur, & vsque ad faturitatem sitientibus datur.

scas: quae protinus dari non potest: sed primo cibi aspergantur: deinde exigua portione medicatur aqua, mox pari mensura mista datur ad satietatem.

fceas, & animal bibere consuescat. Sed quia licet sitiat, potum *fastidit* ignotum; primo cibi aspergantur, deinde aqua exigua *portione* medicatur, ad vltimum *pari* mensura miscetur, & vsque ad faturitatem sitientibus datur.

§. 41.

Veget. 3, 2, 29.
Vsci folia cum vino trita defunduntur in nares.

Colum. 6, 5, 5.
Cornelius Celsus etiam visci folia cum vino trita per nares infundere iubet,

Veget. emend.
Visci folia cum vino trita defunduntur in nares.

§. 42.

Locum pariter quem Columella libro eodem sexto capite 29 f. 4 sq. ex Varrone [de Re Rust. l. 2 c. 7 f. 2 & 3] Varro autem ex Aristotele [de Hist. Animal. l. 6 c. 22], Plinius [Nat. Hist. l. 11 c. 37] deinde fortasse ex his omnibus, Palladius [de Re Rust. l. 4 tit. 13 f. 9] denique ex Columella ita sumsit, vt haud inutile esset hos omnes scriptores inter se comparare; cum Vegetius quoque libro quarto capite 5 ex Columella descripserit; hos saltem duos inter se conferamus.

Veget. lib. 4 cap. 5.
Manifestum est autem notas corporis cum aetate mutari. Pullis enim bimis & sex mensium medii dentes superiores cadunt, quos lactantes vocant. Cum autem quartum annum agere coeperint, decidentibus his qui canini appellantur, alios supponent. Deinde intra sextum annum molares cadunt. Sexto anno quos primo mutauit, exaequat. Septimo omnes explentur aequaliter, & ex eo cauatos habere incipiunt dentes, &c.

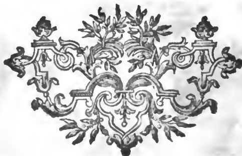
Colum. 6, 29, 4.
Annorum notae cum corpore mutantur: nam dum bimus, & sex mensium est, medii dentes superiores, & inferiores cadunt: cum quartum agit annum, iis, qui canini appellantur, deiectis, alios affert: intra sextum deinde annum molares superiores cadunt. Sexto anno quos primo mutauit, exaequat. Septimo omnes explentur aequaliter, & ex eo cauatos gerit &c.

Veget. emend.
Manifestum est autem, notas *aetatis* cum *corpore* mutari. Pullis enim bimis & sex mensium medii dentes superiores cadunt, quos *lactentes* vocant. Cum autem quartum annum agere coeperint, decidentibus his qui canini appellantur, alios supponent. Deinde intra sextum annum molares cadunt. Sexto anno quos primo *mutauerunt*, *exaequant*. Septimo omnes explentur aequaliter, & ex eo cauatos habere incipiunt dentes, &c.

Etsi minime ignorabam, in Vegetii libro 1 cap. 17 *catulum lactantem* legi; tamen vt ibi *lactentem* esse legendum, non dubito, ita hic quoque *lactentes* reposui pro *lactantes;* nam in ipso etiam Celso [de Medic. l. 2 c. 28, 29] memini *lactentia* pro *lactantia* Viros Doctissimos reposuisse. Quod nihil addiderim, haec causa fuit. Sciebam, Varronem [loc. cit.] Aristotelem secutum, scripsisse: *equus triginta mensium primum dentes medios dicitur amittere, duos superiores, & totidem inferiores.* Sed vicissim non ignorabam, Palladium [loc. cit.] facere cum Vegetio: *Bimo*, inquit,

quit, *& sex mensium dentes medii superiores cadunt.* Nimirum ita Palladius, & Vegetius Columellam descripsere, vt suo tamen interdum arbitrio vti potuerint, & quidpiam, si id licere videretur, omittere. In eo tamen Palladius Columellam prorsus sequitur quod ait: *infra*, seu mauis, *intra sextum annum molares superiores cadunt*; Vegetius quod ad *superiores* attinet, haud sequitur, iudicio proprio, an Librariorum incuria, illi arbitrari melius poterunt qui haec callebunt; semper autem, quod supra etiam dicebam, respondentes hosce diuersorum Auctorum locos vtile erit comparare. Atque vtinam Magonis extarent octo & viginti illa volumina ex S. C. in latinum sermonem conuersa [vid. Columell. l. 1 c. 1 s. 13], vnde Columella, vt tot alios, sic illum pariter accepit locum quem alias aliam ob caussam expendi, aut saltem hunc quoque ex Columella vt Palladius, ita & Vegetius descripsisset; fortasse id subsidii quod conferendo cum Palladio, non possum, possem, conferendo cum Vegetio, nancisci, vt nouam quandam suspicionem meam aut prorsus abiicerem, aut satis firmarem. In Vitulorum castratione haec, de Magonis sententia, sexto hoc libro [c. 26 s. 2] Columella praecepit: *prius, quam ferrum admoueas, duabus angustis ligneis regulis [veluti forcipibus] apprehendere testium neruos —, quibus comprehensis, statim testes ferro resecare, & expressos ita rescindere, vt extrema pars eorum adhaereus praedictis neruis relinquatur.* Haec Palladius [lib. 6 tit. 7 s. 1 & 2] ita describit: *duabus angustis regulis flagneis* [an *fagineis*, au *ligneis*, vt infra] *sicut forcipibus ipsos neruos apprehendunt —. His comprehensis, tentos testiculos ferro resecant*, & *ita recidunt, vt aliquid de his, capitibus neruorum suorum dimittatur haerere.* Mihi tamen cum vtriusque Auctoris verborum seriem, tum rem ipsam attendenti suspicio incidit, in Columella pro *resecare* legendum esse *reserare*, in Palladio autem pro *resecant* pariter *reserant.* Sed quoniam me Vegetius noster in hoc, atque aliis Columellae, vt vicissim Columella in pluribus aliis Vegetii locis emendandis destituit, hic ego, nisi tu aliter censes, finem audendi, & scribendi faciam. Vale.

Patauii Pridie Kal. April. MDCCXXIII.

IV.

IV.

IOANNES BAPTISTA MORGAGNVS IVLIO PONTEDERAE

S. P. D.

NEgas, mi Iuli, videri aequum, in eos Auctores me finem facere scribendi, in quos te horter vt pergas scribere, neque dubitas, posse me iterum Columellam, & Vegetium in iis quoque locis emendare, in quibus alter alteri lucem non afferat. Ego vero vt alias fortasse possem, nunc certe vix possum, cum sim, vt nosti, occupatissimus. Experiar tamen; ne hoc negare tibi videar; sed ita experiar, vt in vno, eoque breuissimo, Columellae capite, in iis autem quae verbis fere quam paucissimis expediri queant, Vegetii locis omnis haec versetur epistola.

Sed ne forte credas, haec me duntaxat polliceri eo consilio, vt facillima quaeque persequar, difficiliora declinem, id nimirum Columellae caput expendam, in quo, vt omnes quidem a me inspectae habent Editiones, quaedam sunt quae non ego modo, sed Doctissimi etiam Viri intelligere se posse, negent. Est autem libri duodecimi caput 34. quod operae pretium est videre an reuera mendosum sit, & qua ratione emendari aptius possit. Primum autem id caput huc transcribamus.

§. 1. Col. 12, 34 *De aceto Scyllitico.* *Qui Scylliticum acetum facere volunt, decem bambatae in tres amphoras musti mitis aceti acris congium, aut duplum, si non est acre, & in ollam, quae fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id est, ad quartas, aut si non dulce mustum, ad tertias dispumetur: sed mustum desubmassa, & limpidum sit.*

Cum plura sunt in his paucissimis verbis, quae negotium facessunt legentibus, tum duo potissimum sunt intellectu difficillima, *bambatae*, & *desubmassa:* itaque meminisse potes, Virum totius latinae linguae si quis alius, peritissimum Facciolatum nostrum, cum forte vobiscum in eum sermonem venissem, vt duas esse in Columella obscurissimas, &, nisi fallerer, deprauatissimas voces, dicerem, continuo ipsum quibus de loquerer, diuinasse, & istas ipsas pronunciasse. Nos tamen quae de iis scripta sint, videamus. Ph. Beroaldus [Enarrat. in Columell.] *lego*, inquit, *bambatas, vel bammatas, hoc est scyllas decem liquefactas, redactasque ad intinctum, vel salsuram, quod Graeca voce dicitur βάμμα.* Adrianus Turnebus [Aduers. l. 17 c. 13] *Bambatarum nomine intelliguntur scyllae, quae aliquo intinctu conditae sunt. Romani autem cum Syracusanorum sermone hac in re, vt & in multis aliis, vterentur, potius* bambatas *quam* bammatas *nominant: quod Siculi βάμβα pro βάμμα dicere solerent.* In huius sententiam pedibus iuit Matthias Martinius [Lexic. Philol.], quem ii descripsere,

pſere, a quibus poſt Paſſeratium, olim Calepini Lexicon auctum eſt; Heſychii tantummodo addidit teſtimonium, quo intelligeretur, βάμϐα Syracuſis dictum eſſe, quod alibi ἔμϐαμμα dicebatur. Ego vero neque ſic locutos eſſe Syracuſanos, negauerim, & libens conceſſerim, βάμματα idem quoque ſignificare quod ἐμϐάμματα, id eſt, *liquamina multiformia, quibus intingimus buccellas eſcarum, gulae prorſus irritamenta, vulgo* ſapores *appellant, Plinius autem intinctus vocabat*, vt Beroaldus poſt Georgium Alexandrinum [Enarration. priſcar. voc. Auct. de R. R.] adnotauit ad verba illa capitis 55 huius libri Columellae: *Caeterum ſi velis* [ſinapi] *ad vſum conuiuiorum praeparare, cum exanieris ſinapi, nucleos pineos quam recentiſſimos, & amygdalum adiicito, diligenterque conterito, infuſo aceto.*

Hoc ſinapi ad embammata non ſolum idoneo, ſed etiam ſpecioſo vteris: nam eſt candoris eximii, ſi ſit curioſe factum. Verum haec omnia vbi conceſſero; non tamen intelligam, qui *bambatae* latine dici potuerint, & ſcyllas potius quam res quaſcunque alias intinctu conditas ſignificare. Huc adde, neque Dioſcoridem [de Med. Mat. l. 5 c. 21], neque Plinium [Nat. Hiſt. l. 20 c. 9], neque Paulum [de Re med. l. 7 c. 11], neque Aëtium [Tetrab. 3 ſerm. 1 c. 27], neque Actuarium [de Meth. Med. l. 5 c. 7], neque Nicolaum Myrepſum [de Compoſ. Medicam. ſect. 37 c. 13, 14, 15], neque Marcellum [de Medicam. c. 20], neque Auctores alterius libri de Dynamidiis [tit. de praecordior. paſſionib.], & tertii de medicamentis facile parandis [num. 205] neque vero ipſum qui ſequi Columellam ſolet, Palladium [l. 8 tit. 8] ad acetum ſcylliticum conficiendum ſcyllas requirere *aliquo intinctu conditas*, niſi quis forte Aëtii, & Nicolai, eo in loco Aëtium deſcribentis, verba illa: *Squillae repurgatae, & diſſolutae*, aliud ſignificare putet, atque aliorum: *Scyllae repurgatae & conciſae*, ſiue vt Columella noſter paulo ante eſt locutus, *ſectae quam tenuiſſime.* Has igitur omnes ob cauſas factum credo, vt Mercurialis [Var. Lect. l. 1 c. 14] negauerit, adſtipulari ſe poſſe Turnebo, *Bambatae vocem non mutandam leuibus quibuſdam rationibus contendenti;* Salmaſius [Plinian. Exercit. in Solin. ad huius pag. 39 B.] autem omnino *corrigendum in hac voce Columellam* cenſuerit. *Lege*, inquit, *qui ſcylliticum acetum facere volunt ad embammata. In tres amphoras muſti mittis aceti acris congium.* Tum haec ſubiicit: *Scyllino aceto ad embammata vtebantur. Sic loquitur* Columella *infra: vinum myrtiten ad tormina. Vinum ſcylliten ad coquendum, & corpus reficiendum.* Equidem fateor, ſic aliquid incipere me in hoc loco intelligere. Optandum tamen fuiſſet, vt tria a Viro Doctiſſimo omiſſa ne eſſent. Primum vt doceret, qui haec cohaereant: *Qui ſcylliticum acetum facere volunt ad embammata. In tres amphoras muſti mittis* &c. Alterum, vt qua erat eruditione, demonſtraret, vere antiquos *ſcyllino aceto ad embammata vſos fuiſſe.* Rhodius [Not. ad Scribon. compoſ. 76] enim, etſi locum hunc ingenioſe correctum a Salmaſio affirmat; non obſcure tamen indicat, haud ſatis probari ſibi, acetum Scylliticum *inter embammata reponi*, quod medicamenti loco Veteres quoque habere conſueuerint; niſi forte eiuſmodi embammata iis parata eſſe, putemus, quibus valetudinis cauſa aceto ſcyllite opus eſſet. Nam vt ego animaduerti, & Paulus [loc. cit.], & Nicolaus [loc. cit.] quandam etiam aceti ſcyllitici compoſitionem [ab hac tamen longe diſcrepantem] proponunt, quo *auxilio* vti *ſolitos*, Paulus ſcribit, *& cum cibo ad intinctus;* Nicolaus autem docet, potuiſſe *vti pro arbitrio vt intincto, aut vt ſapa.* Tertium denique illud praeſtari ab Salmaſio oportuiſſet,

tuisset, vt ostenderet, re ipsa Columellam, facere scyllinum acetum, in hoc capite docere, in quo Scyllas ne memorat quidem, aceti autem exiguam omnino portionem magna cum musti copia admiscet: certe in tot scyllitici aceti compositionibus quot supra me vidisse, indicaui, qui musto vteretur, vidi neminem. Paulus modo ad acetum mel, & sapam addidit in ea compositione de qua nouissime indicatum est, *vsui & cum cibo ad intinctus* fuisse, quam *acetum mulsum scyllitieum* appellabat. Haecque eo magis praestare omnia Salmasium decebat, quod ignorare haud poterat, fuisse qui crederent, in hoc capite non aceti scyllitici, sed embamnatis conficiendi modum a Columella esse propositum: idque non sine magna, vt opinor, ratione. Nam illud praeterea animaduerto, extremam capitis superioris particulam vel secundum vulgatam lectionem, vel etiam secundum Salmasii emendationem, cum caeteris quae eodem capite traduntur, non congruere. Rationes enim primum traduntur duae vini scyllitis conficiendi [id quod eius capitis inscriptio postulat: *Vinum scylliten*] scylla videlicet aut minore, aut maiore pondere in mustum adiecta: qui ergo conuenit quasi tertiam quandam rationem, eam extremo loco subiicere, quam si sequaris, scylla non in mustum, sed in acetum coniecta, non vinum conficias, sed acetum?

Igitur longe alia opus est emendatione, qua adhibita, omnia congruant, nihilque supersit quod obiicias. Primum omnium, superiori capiti non peculiare, vt nunc est, sed commune hoc argumentum censeo praescribi oportere: quomodo condias *Vinum, & Acetum Scylliten.* Deinde, Latino Latinio, & Hieronymo Mercuriale [loc. cit.] auctoribus, extrema eiusdem capitis verba, prima autem eius de quo agimus, hunc in modum distinguenda esse, atque emendanda: *Alii hoc ipsum scyllae pondus, quod supra dixi, in aceti duas vrnas adiiciunt, & per XL dies inesse patiuntur, qui scyllitieum acetum facere volunt.*

De Embammate Cap. XXXIV. *In tres amphoras musti mittis aceti acris congium, aut duplum, si non est acre, & in ollam quae* &c. Vides quam facili emendatione omnia explicata & plana fiant, habitaque multo etiam maiore quam a Salmasio, tum rerum, tum scripturae ipsius ratione, monstrum illud verbi tollatur, quod ab non intellecto a Librariis, & cum verbis a superiore capite distractis confuso huius argumento ortum erat, *decem bambatae.* Illud a Salmasio, quod ipse facile a Turnebo, sumimus, vt pro *mitis* scribamus *mittis*, ne verbum desit sententiae, ac proximae etiam locutioni congruens: & quanquam ea quae sequuntur, *aut si non dulce mustum*, videantur *mitis* postulare; re tamen vera non flagitant. Vnum video posse ex me quaeri: censeamne, satis huius capitis verba naturae embammatis conuenire, multiformis, vt supra dictum est, rei, & ad quam alibi Columella ipse sinapi adiungit. Ego vero vsitatius hic, & a Villica parabilius embamma proponi, credo; non omnia. Certe aceto solitos esse antiquos vti ad embammata, tum ex Nicandri Scholiaste intelligitur tradente, βάμμα, si solum scribatur, significare acetum, tum ex iis Lexicis Graecis in quibus *bammon* esse dicitur vasculum aceti appositum ad intingendum in mensa, tum vero ex Apicio [de Arte Coquin. l. 8 c. 2], qui ius quoddam, cui acetum addit, vocat *embamma*, tum denique ex Vlpiano docente, *embamma fuisse loco aceti*, vt refert Mercurialis [loc. cit.]: quae res, inquit, *valde descriptioni Embammatis Columellae quadrat, cui magna aceti portio admiscetur.* Verum ego, quanquam aceti id quod satis est, admisceri, video; *magnam* tamen eius *portionem* admi-

Xxx xxx x sceri,

sceri, non video; nam musti quatuor & viginti partibus adiicitur vna aut altera aceti? *In tres amphoras musti mittis aceti acris congium, aut duplum, si non est acre.*

§. 2. Col. 12, 34. Nunc verba reliqua consideremus: *& in ollam, quae fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id est, ad quartas, aut si non dulce mustum, ad tertias dispumetur.* Primum hoc verbum *dispumetur* disiungi oportere ab reliquis, vt recte in Commeliniana Editione factum est, perspicient omnes qui attenderint, illa *ad tertias* esse ad *decoquis* referenda. Cum autem *decoquere ad tertias;* qua locutione aliis quoque in locis vtitur Columella; decoquere interdum ad vnius, alias ad duarum de tribus partibus consumtionem significet, vt ab Rhodio [Lexic. Scribonian.] adnotatum est; hic certe priore modo est accipiendum propterea quia aliter accipere non sinunt quae de dulci, ideoque minus coquendo musto antecedunt, *& in ollam, quae fert amphoras tres, decoquis ad palmum, id est, ad quartas.* Quae ipsa verba cum diligentius attendo, illud praeterea intelligo, satis caussae non esse, cur in amphorarum numero mendum aliquod subesse, credamus. Etsi enim *tres amphoras musti, & aceti congium, aut duplum* decoquere in *olla* simul vno tempore non possumus, *quae fert amphoras tres*, non amplius; tamen; vt omittam, neque *non amplius*, neque *simul vno tempore* Columellam addidisse; certe minime necesse est verbis illis hoc dictum intelligi, vt in eiusmodi olla id omne quod dixit, decoquamus, sed illud potius, vt sciamus, satis id esse decoctum, si in olla, exempli caussa, quae ferat amphoras tres, humor ad palmum decreuerit. Igitur vt exemplo, & ratione facili tum ad aestimandum, tum ad vasis etiam aliquanto maioribus proportione accommodandum, verbo autem minime ambiguo Villicae ad intelligendum vteretur, scripsisse, credibile est, *in ollam, quae fert amphoras tres decoquis ad palmum.* Hic velim videas, scripseritne *in ollam*, vt hoc ipsum quod ego existimo, manifestius significaret, non ita fortassis absimili ratione ac Cato [de Re Rust. c. 114] *in vinum mustum veratri atri manipulum coniicito in amphoram*, & Plinius [Nat. Hist. l. 14 c. 16], *manipulos binos tundunt in cadum musti*, & [ibid.] *in XL sextarios musti absinthii Pontici libra decocta ad tertias partes;* quanquam haec duo Plinii loca non omnes ad eundem modum legunt. Hoc, inquam, videas velim; an potius id Librariorum incuriae sit tribuendum, qui *in olla* scribere debuissent; nisi forte reapse Auctor scriptum reliquit *in ollam* pro *in olla*, vt Plautus [Amphitr. A. 1 S. 1] *mihi in mentem fuit*, & Cicero [Pro Lege Manil.] vt est apud Gellium [Noct. Attic. l. 1 c. 7], *in praedonum fuisse potestatem* pro *in mente* & *in potestate:* quod contra Ouidius [Metamorph. l. 2], *vtinamque oculos in pectore posses inserere*, & [Fast. lib. 4] *Venerem gradibus multis in gente receptam* pro *in pectus*, & *in gentem;* nisi tamen primo loco legendum *in pectora*, alter vero est aliter exponendus. Quae atque alia eiusmodi cum mecum reputo, & reuoco in memoriam *antiquam* illam *circa communes praepositiones licentiam*, de qua Seruius admonet ad illud Virgilii [Æneid. l. 1], *rapuitque in fomite flammam;* neque in hoc Columellae loco aliquid pro certo audeo constituere, neque in similibus aliis, quorum aliquot attigi in Epistola ad V. Cl. Facciolatum, vt [l. 6 c. 17] *in pascua supercubuit*, vt [l. 12 c. 46] *in vasis coniicito*, vt [ibid. c. 21] *coniicitur in vrceo fictili*, & si qua sunt alia eiusmodi [qualia quoque sunt apud Scribonium Compos. med. 157, 220, 271] multoque etiam minus vbi semel atque iterum scriptum est [l. 6 c. 12 & l. de Arb. c. 28]: *cytisum in aquam macerari oportet*, fortasse ad imitandum Ca-

tonem

tonem [de Re Rust. c. 156], qui *brassicam*, inquit, *in aquam macerari oportet*. Quibus in verbis vtriusque Autoris excipiendis etsi video quam facile Librarii *m* litteram geminare, & ex *aqua* facere *aquam* potuerint; tamen ob ea quae modo dicebam, ego quidem mutare nihil ausim.

§. 3. Col. 12, 34. Sed ab his leuioribus ad illud denique alterum veniamus quod initio dixi esse in hoc capite difficillimum, Turnebus [Aduers. l. 17 c. 13] autem *monstrum esse in vltimas terras deportandum*, pronunciauit. *Dispumetur: sed mustum desubmassa, & limpidum fit.* Et ipse quidem legendum credidit: *sed mustum despuma, vt limpidum fit.* Non inconcinne; si id tamen addidisset, quid illo verbo *Dispumetur* faciamus. Nam si retineas; bis idem scriptum fatearis, necesse est. Sin autem inducas; nimium fortasse a Codicum atque Editionum scriptura recedas. Quid ergo est? Nullo, si fieri potest, verbo sublato, videndum est, liceatne aliter illud vnum emendare *desubmassa*, vel, vt quaedam habent Editiones, *de submassa*. Neque enim est, cur putemus, posse vllo modo retineri. Nam verbum *masso*, quod tanquam Lucretii [de Rer. Nat. l. 1 v. 667.] auctoritate in latina Lexica receptum erat, in Lucretio certe ab eruditissimis hominibus non agnoscitur, qui in eo videlicet legunt, *mutareque corpus*, non *massareque corpus*. Quod vero Theodorus Priscianus eodem verbo vsus dicitur; neque sic accepit, vt pertinere huc possit, & nihil is scriptor ad Columellam. *Massas* autem *ferri* candentes, vt in vinum vapidum, quo acetum fieret, demitti, in quinto huius libri capite Columella docuerat; ita fortasse in mustum quoque immissas fuisse, & de eiusmodi musto hic verba fieri, Amico quidem nostro doctissimo in mentem venerat, sic tamen, vt mecum consiteretur, non esse Columellam eius generis Auctorem, vt, quemadmodum P. Vegetius [Art. Veterin. l. 2 c. 19, 45, 53], *de sub oculo*, *de sub cirro*, *de sub ipsis dolorum locis* potuisse scribere videatur. Quamobrem etsi capite etiam 38 in viui myrtitis confectione in ipsum *mustum demitti* imperauit *massulas* quasdam ex myrti baccis confectas, quinimo etsi Palladius [de Re Rust. l. 11 tit. 21], vbi de *fermento mustearum seruando* verba fecit, haec sua illa aetate scribere non dubitauit: *ex musto de sub pedibus rapto*; &, quod mirabilius est, Florus [lib. 2 c. 3]: *de sub Alpibus, id est, de sub ipsis Italiae faucibus*; non tamen haec memoro, vt aliud ostendam quam illud, quaesiuisse, & tentasse me omnia, si forte id verbum ab omni prorsus mendae suspicione liberare possem, aut in sententiam aliquam idoneam detorquere, neque tamen inuenisse. Quae cum ita sint, neque is ego sim [quod tu prae caeteris nosti] qui in emendando multum audeam; facerem quod in desperatis aegris Medici solemus, vt quod vitium tollere me posse diffiderem, huic manum ne admouerem; nisi in G. Iosephi Georgii datis ad te litteris aliquid nuper inuenissem, quod si tibi non displiceret, mihi quidem, vt in re eiusmodi, placere posset. Scribit enim Vir ille humanitate, diligentia, ingenioque ornatissimus, cum in duobus Columellae Codicibus Florentinis manu exaratis legatur *de submassa*, tertium tamen esse in *Laurentiana* illa Bibliotheca, eumque membranaceum, ante annos circiter ducentos & septuaginta scriptum, & qui [id quod in Columella minime omittendum est] Poggii fuit, quo in Codice legitur *de summo*. Igitur si huius Codicis auctoritatem secuti, scribamus: *Despumetur: sed mustum de summo, & limpidum fit*; existet, opinor, neque obscura, neque ab re aliena sententia, qua videlicet moneatur quidem Villica, vt in Embammate decoquendo, *omnem*,

vt alibi Auctor loquitur, *spurcitiem* supernatantem subinde expurget; huius tamen ipsius multo minus fore, si mustum ex quo Embamma factura est, & de summa parte hauserit, & postquam faeces ita subsederint, vt limpidum sit.

§. 4. Veg. 1, 10, 4. In vnum Columellae caput, sicut opus fuit, plura scripsimus. Nunc in plurima Vegetii loca, quam paucissima scribamus, de industria praetermittentes non modo quae in singulis superioribus epistolis emendare conati sumus, verum etiam quae Viri eruditissimi Sambucus, & Rhodius iam satis emendauere.

Lib. 1 c. 10 *Radicem quoque laseris tousam.* Lego *tunsam*, vt alibi recte scriptum est: quod etiam comprobant quae continuo sequuntur: *& per fistulam vento naribus insitam, vt sternutum prouocet.* Ad eundem modum emendanda, cap. 13 [s. 4] *tondes diligenter*, & l. 2 c. 57 [s. 3] *coutonde*, & l. 3 c. 3 *contondes*, denique c. 65 [s. 12] *herba paretaria* [leg. *parietaria*] *bene tonsa.*

§. 5. Veg. 1, 16, 5. Cap. 16 *Mirrae trigonitis*, vel ex Sambuci Codicibus *troglitae.* Scribendum, *Myrrhae troglodytis*, vt capite etiam 68. lib. 3 vbi *myrrhae trigloditis.*

Mox, *tensedoni vncias 6.* Si conferas hanc compositionem cum ea quae lib. 4 cap. 11 proponitur; intelliges, eandem esse, & cum de aliis fortasse alterutro in loco mutandis dubitabis, tum praeclare videbis, pro monstro illo vocis *tensedoni* scribendum esse *pencedani*: id quod ea quoque non absimilis potio confirmat quae huius libri c. 13 conscripta est. Me non praeterit, Sambuci Codices hic habere *peucedeni.* Tamen cum hi saepe mendosissimi sint, Vir autem Doctissimus Matthias Martinius nihilominus dubitauerit, nec nisi vt coniecturam id proposuerit; maius addere pondus volui similium collatione locorum ex qua diu ante inspectam Sambuci Editionem & Martinii Lexicon hoc didiceram. Sic in proximo quoque capite 19 non *Origanum*, *asium*, sed *Origanum*, *allium* scribi oportere, collato extremo capite secundo libri 3 cognoueram.

§. 6. Veg. 1, 17, 13 Cap. 17. *Yringii radices — [yringion autem herba — cardo sylnestri pene similis.)* Legendum esse *eryngii*, *eryngion*, *carduo*, manifestius est, quam vt ex eodem 2 capite libri 3 confirmari oporteat, vbi haec eadem, & melius quidem, sunt scripta.

§. 7. Veg. 1, 20. Cap. 20 Compositio habetur *suffimentorum* eadem quae lib. 4 cap. 12, nisi quod sunt quaedam discrimina, quae vtile erit inter se comparare, haec praesertim: Primum, *yreos crudi ana vncias 6.* Lib. 4 *ciceris* [vel vt ex Cod. est in ora, *acris*] *crudi selibram.* Tum, *lapidis gagatis masculi*, *lapidis gagatis foeminae ana vncias 3.* Libro 4 *gagatis foeminae vnc. 3*, *lapidis gagatis vnc. 3*, melius ex Cod. Samb. *lapidis gagatis foeminae & maris ana vnc. 3.*

Item, *caballiones marinos numero septem*, *caudas marinas.* Lib. 4 *caballiones marinos 7*, *stellas marinas 4*, *pallas marinas 7*, *caudas marinas.* Videntur Librarii primo loco a *septem* ad *septem*, interiectis verbis omissis, transcurrisse.

Denique, *medullae ceruinae*, *cedrei*, *picis liquidae ana pondera tria.* Libro 4 *medullae tedae pineae pondera 3*, *cedriae pond. 3*, *picis liquidae pondera 3.* Ex his videtur, primo loco *cedri*, vel potius *cedriae* [sic enim a Scribonio compos. Med. 58, 267, Columella l. 6 c. 32, Plinio Nat. Hist. l. 24 c. 5, aliisque Graecos secutis, vocatur.

tur *resina cedri*] esse legendum. Attamen haec extant apud Vitruuium de Archit. l. 2 cap. 9 *quemadmodum ex cupressu, & pinu resina, sic ex cedro oleum quod cedreum dicitur, nascitur;* & Plinius [l. 16 c. 11] *primus*, inquit, taedae in furnis feruentis *sudor aquae modo fluit in canali: hoc in Syria Cedrium vocatur.*

§. 8. Veg. 1, 22, 13. Cap. 22 *Vino quoque, & oleo in sole perungendi sunt diligenter, & confricandi, vt corpora eorum calefacta aut repellant, aut perferant perfricationis iniuriam.* Lego, non vt in Samb. Cod. *perstrictionis*, sed, vt sententia postulat, *perfrictionis iniuriam*, qua nimirum voce [ne de Plinio hic quaeram] certe & ipse Vegetius alibi [l. 1 c. 10, 42, 56 l. 3 c. 15, 28, 33, 63], & Caelius Aurelianus [Acut. Morb. l. 2 c. 13 l. 3 c. 4, 17. Chron. l. 1 c. 1 l. 2 c. 7 l. 5 c. 1], & Scribonius Largus [Compos. 57, 257, 268, 270, 271] nociuam refrigerationem significant. Ad eundem modum necesse est emendare Vegetium cap. 35, 38 atque etiam 40, quo in capite legitur *praestrictione*; nam etsi Sambucus ex suis Codicibus plerumque, etiam vbi *perfrictione* recte legitur, rescribat ad oram *perfocatione*, aut *praefocatione*; repugnat tamen sententia Auctoris, & flagitat *perfrictione*.

§. 9. Veg. 1, 26, 3. Cap. 26 *Sparciam calciare curabis.* Samb. Cod. *Spatio*, lego *Spartio*. Attamen quomodo hunc locum, atque item alterum libr. 2 cap. 57 s. 3, vbi ediderunt *sparciam veterem*, corrigamus, ostendit alibi Vegetius, vt libro 3 cap. 18 s. 2 quo in loco scripsit, *spartea calceabis.*

§. 10. Veg. 1, 27, 3. Cap. 27 *Venas medias sagitta percuties, post decursionem sanguinis cretam impones, sed caute, propter vicinam misturam neruorum.* Rescribo: *venas medias sagitta percuties, sed caute, propter vicinam misturam neruorum: post decursionem sanguis cretam impones.* Cum ipsa rerum natura hunc ordinem flagitat, tum ipsum mox obseruat Vegetius: *quas*, inquit, venas *medias propter vicinam mixturam neruorum caute transuerso phlebotomo percuties, & post decursionem fasciola ligabis.*

§. 11. Veg. 1, 29, 1. Cap. 29 *Quaecunque passiones plus iumentis periculi inferre consueuerunt, & difficilioribus obscurioribusque indigent curis, has primo amplectimur libro, vt & facilius reperiantur quae in exordiis ipsis occurrent, & legentibus fastidium non possint adferre. De curis quae prima sunt. Febrientibus itaque animalibus quam primum conuenit subuenire.* Sic distinguo: *& legentibus fastidium non possint adferre de curis quae prima sunt. Febrientibus* &c.

Cap. 38 s. 5 *Ideo autem signa passionum causasque diuisimus, ne ingratus error noceret, & facilius euidens doctrina curaret.* Non *ingratus* lego, [quid enim huc *ingratus?*] sed *ignoratus error noceret*, cui respondet, *euidens doctrina curaret.*

§. 12. Veg. 1, 38, ext. In extremo hoc capite: *mollia de siccato stercore vel de paleis strata praebere.* Samb. Cod. *& supponere ei mollia, vt paleam.* Verum capite etiam 56 s. 11 haec sunt: *locum arido stercore, vel paleis mollibus adopertum, in quo ante potum animalia volutentur.* & lib. 2 c. 9 s. 4 *substernes etiam stercora sicca vel paleas, vt prouocet ipsa mollities ad cubandum.* & c. 12 s. 7 *obrui stercore, vt sudent, & dormiant.* Fieri potest, vt fallar; sed tamen libentius legerem *stramine*, & *stramina.* Sic Columella aegris iumentis *vetus foenum, vel molle stramentum substerni, iubet.*

§. 13. Veg. 1, 42, 5. Cap. 42 *Clysteriabis*, vel, vt Samb. Cod., *clysterizabis etiam ex aqua calida, & oleo, quod cum sale, & melle afro, & nitro, ouoque miscebis.* De *melle afro* non memini alibi apud Vegetium legisse; sed libro quidem 3 capite altero, 3 & 24 & 48 & lib. 4 cap. 27 vti ipsum memini *afro nitro;* imo proximo cap. 52 pariter vt hic in grauissimo ventris dolore, haec scribere: *clysterizabis cum calida, & afronitro, & sale.* Igitur hic quoque lego: *cum sale, & melle, & aphronitro.*

§. 14. Veg. 1, 54. Cap. 54 *Succum itaque viridis coriandri, vel si defuerit, porri satiui.* Haec verba si in hoc capite seruanda sunt; lego, *porri sectiui.* Sic enim eadem in sequenti sunt scripta; & praeterea libro 3 cap. 4, & libro item extremo quarto *porri sectiui* mentionem inuenio, non satiui.

§. 15. Veg. 2, 15, pr. Libro II, cap. 15 *Quodcunque iumentum in oculis tritiacem patietur, id est, vt pili aliam palpebram vrentes, lachrymas moueant.* Hic vero manifestius est quam vt egeat confirmatione, scribendum esse, non *tritiacem*, neque ex Samb. Cod. *tyriacem*, sed *trichiasim.* Vocat id vitii Scribonius [Compos. Med. 230] *palpebram pilosam*, vel potius sic vocat alterum de duobus quae Celsus [de Medic. l. 7 c. 7 seu 8] proposuit, eius generibus, quorum primi [Φαλάγγωσιν Paulus de Re Med. l. 6 c. 8, & Aëtius Tetrab. 2 serm. 3 c. 66 appellant] tres curationes tradit Vegetius, duas in hoc capite, tertiam, vt ego animaduerti, in sequenti, quo videlicet temere Librariorum contrusit incuria. Cum enim de tribus in eo agat generibus Suffusionis; nihil ad haec pertinent, quae inter primi, atque alterius tractationem leguntur: *Aduersus infestantes pilos tertia cura est* &c.; quae contra si ad finem capitis 15 adiiciantur, tam ibi conueniunt quam quod maxime.

§. 16. Veg. 2, 22, 9 sq. Cap. 22 *Sandaricae vnciae 2.* An hic, & cap. 67 f. 3 libri 3 vbi scriptum est *Sandarici vncias 3*, scribendum sit *Sandarachae*, videndum est. Sed multo magis videndum est, an quae mox sequitur, Collyrii nardini compositio ex altera sit emendanda quae extat libro 4 cap. 27 f. 4. Prima sic habet: *opopanacis scrupulos 2, violae vncias 2, spicae nardi, cassiae, marrubii ana semiunciam, croci siculi vnciam semis, olei semiunciam, & scrupulos 4, piperis albi vncias* [Samb. Cod. *scrupulos*] *sex, gummi scrupulos 5.* Altera autem sic: *Violae vnc. 1, spicae nardi vncia semis, cassiae, myrrhae vnc. 3, croci vnc. 3, olei cyprini vnc. 6, piperis albi vnc 2, cymini vnc. 3.* Mihi quidem altera ex altera videtur inuicem corrigenda; vt alia omittam; in *oleo*, in *marrubio*, in *cymino.* *Oleo* Scribonius [Compos. 37] in collyrii compositione quadam vtitur, sed *veteri:* quod ipsum Vegetius alibi [lib. 3 c. 47 f. 10] oleo *cyprino* substituit: *cum oleo*, inquit, *cyprino, vel communi, sed veteri.* Credibile ergo est, in prima etiam compositione scribendum esse *olei cyprini.* De *marrubio* autem, & *cymino* equidem non ignoro, hoc aduersus oculorum epiphoras, illius succum ad ipsorum acuendam aciem laudari cum ab aliis, tum a Ruellio [de Nat. stirp. l. 3 c. 44, 58]. Attamen in collyrio nardino non memini posita, etsi plures huius compositiones perlegerim, quarum alias ex aliis Auctoribus descripsit Aëtius [Tetrab. 2 serm. 4 c. 113]. Contra in his omnibus & myrrha, & gummi ponuntur, quae duo in Collyriis quoque caeteris frequentissima sunt; & *gummi* praesertim cur addi soleat, Cornelius Celsus [de Medic. l. 6 c. 6 sect. 3] ostendit. Quin etiam Scribonius [compos. 36] in eo collyrio quod huic consimillimum habet ex croco, nardi spica, casia, pipere albo, ne-

que

que *myrrhae* obliuiscitur, neque *commis*; sic enim Graecam scripturam secutus, scribere solet pro *cummis*, vel *gummis*, qua ex scriptura *cummis*, vt in Celso Librarios perperam fecisse *cumini*, arbitratur Rhodius [Lexic. Scribon. ad *Commis*] ita ego in Vegetio idem fere accidisse, suspicor. In huius igitur prima compositione pro *marrubii* scribendum *myrrhae*, in altera pro *cymini* scribendum *gummis* esse, puto; puto tamen, non censeo.

§. 17. Veg. 2, 24, extr. & 2, 25, 2. Cap. 24 aut ego quidem plurimum fallor, aut Librarii idem commisere quod capite 15, vt quae ad eius finem pertinebant, intruderent in caput proximum 25. In hoc enim cum de collectione agatur oris maturanda, scalpelloque aperienda; non video quem locum illa habeant: *Plerique etiam cum ferro exemtae fuerint glandulae, propter sanguinis fluxum loca vri debere, praecipiunt,* &c. quae vicissim vbi cum extremo hoc capite 24 coniunguntur, suam in sedem videntur esse restituta. Sic enim hoc caput nunc finitur: *Plerique vrenda* [loca videlicet glandularum, vel potius, vt quae continuo sequuntur, verba flagitant, ipsas glandulas, vt malim legere *vrendas*] *Plerique vrendas dixerunt. Sed si paruae sint prodest, caeterum maiores execandae sunt ferro.*

§. 18. Veg. 2, 26, 3. Cap. 26 *Fistulare autem collyrium hac ratione conficies: anisi vnciam 1, ferulae vnciam 1, aeruginis aeris vnciam 1, battiturae calcetis vnciam 1, cimini semis vnciam 1, teres cum aceto* &c. Hoc in loco & plura subesse vitia, & vnde plerisque medicina quaeri possit, animaduertimus, nimirum ex cap. 16 lib. 4, vbi Collyrium fistulare iterum proponitur ad hunc modum. *Misi libram, ferulae lib. aeruginis lib. calcitis libram, cymini vncias sex, teres cum aceto* &c. Primum igitur pro vegetabili metallicum repono medicamentum, pro *anisi* videlicet *mysi*, vel potius *mysis*, quod in alterum quoque collyrium fistulare recipitur, eodem cap. 16 subiunctum: *Misi, aeruginis, calcitis* &c. Tum pro *ferulae* lego *feculae*, de qua erudite, vt solet, Rhodius loquitur in Lexico Scriboniano. Sequuntur illa: *aeruginis aeris vnciam 1, battiturae calcetis vnciam 1.* Si verbum *battiturae* a Vegetio esset; satis doceret Lexicon Medicum, quid significaret: *Battitura i. e. squama v. g. Battitura aeris.* Tum legerem ad hunc modum: *aeruginis vnciam 1, aeris battiturae vnciam 1, chalcitis vnciam 1.* Sic neque supernacuo hic scriberemus *aeruginis aeris* [quanquam sic alibi lib. 2 c. 22 etiam apud hunc Auctorem inuenio] & propius tum ad alia duo proposita eiusdem loca, tum ad totidem Celsi [l. 5 c. 28 sect. 12 l. eod. c. 6 & 7] accederemus, in quorum altero, collyrio aduersus fistulas addit *vel squamam aeris, vel aeruginem; in* altero autem *aerugo, chalcitis, misy, squama aeris* inter rodentia, vt mox etiam inter exedentia reponuntur. Denique pro *cimini semis* [vt Sambucus edidit *seminis*] *vnciam 1*, lego, vt ratio ponderum compositionis secundae monstrat, *cymini semiunciam*; si tamen hic magis cuminum retinendum est quam anisum, pro cumino autem quid fortasse posset rescribi, ostendunt ea quae ad caput 22 adnotauimus. Ex hisce omnibus mendis vnum Rhodius [Not. ad Scribon. compos. 82 vel potius in Auctorum Catalogo] animaduerterat, *ferulae*, quocum vt libens hic facio; sic adstipulari nequeo, vbi [Not. ad compos. 142] in extremo superiore capite 23: *fistula si euenerit, vt supra demonstratum est, papyro & collyrio poterit persanari,* legendum coniicit, *collyrio ex papyro.* Nam primum papyrum, deinde exemta papyro, collyrium, quale hic describitur, immitti in fistulas Vegetium iubere, non modo ex hoc, aliisque indicatis ab Rhodio ipso capitibus, verum ex eodem quoque capite 23 satis poterat intelligere, atque adeo ex verbis ipsis quae emen-

emendanda esse, coniiciebat. Haec enim, vt modo proposuimus, ita se habent: *fistula si euenerit, vt supra demonstratum est, papyro & collyrio poterit persanari;* demonstratum autem id fuerat capite 13, vbi papyro prius fistulam dilatandam, deinde papyri loco, collyrium indendum esse *ex fistulari medicamento*, traditum fuerat.

§. 19. Veg. 2, 17, 2 Cap. 27 *Alii enim scalpello* [fistulam] *resecari & aperiri iubent, & stringotomio decarnari.* Nisi ex Sambuci Cod. legendum sit *cum rasorio;* & vox *stringotomio* alicubi inter haec verba seruanda sit, ex ipsis litteris apparet, rescribendum esse *syringotomo;* sic enim cum Galeno [Meth. Med. l. 6. c. 4] Graece vocant cultellum incidendis fistulis accommodatum, συριγγοτόμον.

§. 20. Veg. 28, 5. Cap. 28 *& fuste transuersum, vt apertum os habeat, debet accipere.* Ita manifestum est, legendum esse *fustem*, vt tanquam fortuitum errorem operarum fuissem praeteriturus, nisi in Sambuci Editione ad illum eundem modum legissem, in qua ne hi quidem errores emendati sunt cap. 6 *polygresto*, pro *polychresto*, & libro superiore cap. 59 *glicericae* pro *glycyrrhizae*, passim vero *aristologiae* pro *aristolochiae* &c.

§. 21. Veg. 30. Cap. 30 *Stechatoma est tuber quod in se adipem vel pinguedinem continet. – Aneutrisma est tuber in quo sanguis &c. Acteroma &c.* Quanquam Sambuci Codices habent *Staphiloma*, & *Anceusma;* nihil tamen est dubii, quin sit reponendum, *Steatoma*, *Aneurysma*, *Atheroma*.

§. 22. Veg. 2, 43, 3. Cap. 43 *quo* [medicamento] *vteris ad consumtionem medelae.* Legendum crediderim, ad *consummationem.* Sic enim videtur dici vt cap. 48 *donec sanetur*, & lib. 3 c. 21 *vsque dum sanetur*, & c. 8 *quousque sanitas subsequatur*, & c. 9 *donec liberetur* &c.

§. 23. Veg. 2, 47, 3. Cap. 47 *Primo fracturam recompones, & fascies, mundis scissilibus infusis ex vino & oleo conligatis.* Videtur legendum, *& fasciis mundis.*

§. 24. Veg. 2, 48, 3. Cap. 48 *Praeterea locum, quem curare volueris, inducto philotro decaluas.* Lego *psilothro.* Mox: *& phlegmon effundi, licineo quoque intorto cum axungia, & aceto, & oleo loca, de quibus muscus eiectus fuerit, satiare.* Vide an pro *muscus* scribamus *mucus;* certe pro *licineo* scribendum *licinio.* sic cap. 22 *aceto & oleo linteolis vel licinio addito, locum ipsum comples.*

Cap. 53. *atramenti sutoricii.* Samb. Cod. *veteris.* Manifestum est, esse rescribendum *sutorii*, vt scriptum est cap. 49.

§. 25. Veg. 3, pr. 4. Lib. III. Prolog. *Quid de diuersorum onerum comparatione referamus.* Videtur legendum *comportatione;* verba enim fiunt de boum vtilitatibus, & in his etiam de ea quam praestant vehiculis trahendis, & grauioribus oneribus ea ratione quocunque volumus, adducendis.

Paulo infra: *Postremo vt ad prouidentissimorum virorum scripta redeamus, quorum firmatur auctoritas, iusticiam iumentorum caede violenta derelictis terris ad syderum remeasse consortem. Quid potest laudabilius reperiri, quam vt nomen aequissimum, boum fugaretur interitu? quod dum homicidia fierent, permanebat in terris.* Num ita emendabimus: *horum firmatur auctoritate, Iustitiam – ad syderum remeasse consortium.* Certe pro *nomen aequissimum* legendum est *numen aequissimum.*

§. 26. Veg. 3, 1, 10. Cap. 1 *Aquam quidem istius generis animal non requirit nitidissimam &c. Sed tamen bubulci diligentius est procurare, vt mundam semper & optimam*

mam bibant. Sambuci Codices pro *diligentius* habent *diligentissime.* Magis tamen mihi placeret *diligentis.*

§. 27. Veg. 3, 2, 4. Cap. 2 *tres semis vncias squillae minutatim concisas, praeterea radices tenerae popinum effossas & diligenter lotas contondes in pila, & tria ex his pondera addito sextario salis in vini septem sextarios mittes.* Haud inutile est conferre haec cum iis quae cap. 75 eiusdem rei gratia proponuntur: *Radix scyllae, radices populi, quae Graece appellatur rhamnos [nam est fuscior & nubellula] & sales communes quantum sufficit mittes in aquam.* Non inficior, esse vtroque in loco alia quae emendationem desiderent, tamen ex secundo intelligitur, recte in primo Sambuci Codices habere *populi* pro *popinum*, qui tamen Codices in secundo sibi non constant. Vicissim ex primo subit, in secundo esse pro *sales communes* legendum *salis communis.* Caeterum *nubellula* facile videtur mutandum in *rubella.*

§. 28. Veg. 3, 2, 12 & c. 85. Eodem capite 2 quaedam sunt cum postremo huius libri capite comparanda; vtroque enim in loco agitur de remediis aduersus sumtum inter pabula, gallinae simum, & tormina hinc orta. Primo igitur in loco habemus haec: *Apii seminis vncias 3, cimini sextarium semis, & duas libras mellis commisces, & tepidum per os infundes.* In altero autem haec: *apii seminis deteris vncias 2, & cum vini veteris sextario, & hemina mellis temperas, & per os defundis.* Me non praeterit, cuminum ad tormina a Dioscoride [l. 3 c. 59] laudari; ne tamen hic quoque, vt alibi indicauimus, *cimini* scriptum sit mendose, videndum est; *vini* enim *veteris* in altero est loco. Mox primo in loco haec sequuntur: *Gisni quoque cum vino deterere, & per os dare creditur salutare remedium. Lixiuium quoque ex arbore vlmi, vel cuiuscunque generis ligni cinerem, dummodo bene coctum, cum oleo miscebis,* &c. Quibus in altero illa respondent: *Tres pilulas gipsi cum vino veteri deterere, & tepidum per os dare, eadem optime sanare firmatur. Lixiuium quoque de arbore vlmi, vel cuiuscunque generis ligni cinerem, dummodo bene cretum cum oleo miscere.* Equidem *gisni* quid sit, ignoro; sed illud scio, gypsum ingestum vel interficere, vt suo confirmauit exemplo C. Proculeius [Plin. Nat. Hist. l. 36 c. 24], vel dolorem ventris, vt Scribonius [compos. 162] docet, aliaque etiam grauiora mala afferre, itemque Scribonium, & Dioscoridem [l. 6 c. 24] aduersus gypsum, eiusdem generis auxilium laudare, cuius generis post gypsum, quasi idem posset, hic subdit Vegetius, videlicet lixiuium e cinere sarmentorum. Itaque *gypsi* non facile quidem legerim, praesertim cum pilulas [vt cupressi post Plinium Nat. Hist. l. 17 c. 10 l. 24 c. 5 solet] non videam qua ratione gypsi dicere Vegetius potuerit. Idem lib. 4 c. 8 ad *iumenta a morbis vindicanda, & custodienda* inter caetera proponit *gisni resoluti pastillum vnum.* Aliquando fuit, cum suspicarer, Librarios pro *gith* scripsisse *githi* vel *githni*, aut ipsum quoque Vegetium scriptum reliquisse *gicti* [nam *vulgo*, vt Sosipater Instit. Gramm. l. 1 auctor est, *hoc gicti dicebant*] & pro huius pilulis melanthii capitula seminibus foeta esse intelligenda. Sed tu melius, cui non modo loca omnia perspecta sunt Celsi, Scribonii, Columellae, Plinii, Palladii, Marcelli, & si qui alii Latinorum de suo Gith, siue Git mentionem fecere, verum etiam alia quae huc fortasse magis pertinent, pro tua Rei botanicae, & pharmaceuticae singulari scientia, sunt longe notissima. Quod autem primo loco *cinerem, dummodo bene coctum*, secundo autem *dummodo bene cretum, cum oleo miscendum* legimus; facile primo etiam loco *bene cretum* legere oportet, praesertim

cum Sambuci Codices vtrobique habeant *bene cribratum*, & cap. 46 haec, consentientibus Codicibus, edita sint: *Lixiuium quoque cineris diligentissime cretum cum oleo optimo temperabis.*

§. 29. Veg. 3, 2, 21. Porro quae infra leguntur: *Panacem supplassariis comparas*, fortasse ita legenda sunt: *Panacem de seplasiariis comparas.* Denique in illis: *Sed & totum* [animal] *suffimentare percommodum est, vt ab eodem morbo pernicies expellatur;* videtur scribendum, *morbi pernicies expellatur.*

§. 30. Veg. 3, 8, 2. Cap. 8 *Alii Authores aqua calida testes cum dolent fouendos esse duxerunt, suffumigandos etiam viridibus foliis, cypressique arboris specialiter mederi testibus creditur. Sed si defuerit testes ardentes nihilominus in aqua calida mitti, & inde suffumigari.* Hic vero, vt caetera nunc omittam; aut *taedas ardentes*, aut *testas candentes* rescribendum esse, arbitror. Sic a Columella [l. 7 c. 5] *vetus hominis vrina testis candentibus inusta* proponitur. Sic ipse Vegetius *testa candenti* scripsit libr. 2 cap. 55; capite autem 28 *candentes lapides*, vt & huius libri capite 49 adhibet haud absimili ratione ad suffumigia; quin ipso capite superiore haec habet: *lotium vetus & putridum in vase supponitur, & lapides molares feruentes mittuntur, animal sagis diligentissime vsque ad vngulas operiatur, vt vapore lotii venae testium sudent.*

§. 31. Veg. 3, 9. Cap. 9 *Potiones dabis, stercus suillum quotidie ex vino, aut in aqua dulci, donec liberetur.* Si extrinsecus adhibendum iuberet stercus suillum; nihil mirarer; sic enim imperat cap. 77. Per os autem dare qui possit, praesertim *quotidie*, cum post Columellam [l. 6 c. 5] adeo perniciosum bobus esse docuerit capite 2, diserteque dixerit [s. 14]: *si porcinum stercus bos deuorauerit, statim pestilentiam contagionis illius mallei sustinere morbi.* Legemusne igitur *stercus ouillum?* Huius certe vel libram ingerit, capite 16.

§. 32. Veg. 3, 10, 1. Cap. 10 *Aphodilli herbae* in *Asphodeli herbae* mutare facile est; at *tascedeas* emendare, difficile. *Super renes*, inquit, *hoc anacollima oportet imponi; bulbos tascedeas viuas contusas, allia quinque, anagallici libram, quae omnia pariter bene trita commiscis.* Sic enim Librarii capite etiam 15 perperam scripserunt: *& commiscis boni vini cotylas quatuor* pro *commisces.* Simile anacollema proponitur cap. 18 quod iuuat inspicere: *Bulbos rufos triginta, cochleas viuas triginta, anagallici libram 1, &c.* Non ignoro, hic Codices Sambuci pro *cochleas viuas* habere *cochlearia vini;* vitiose tamen, vt puto. Nam anacollema quoque Absyrti, de quo libr. 4 cap. 22 habet *cochleas contusas X, bulbos XX.* Sed & potio libr. 1 cap. 56 tradita, libro autem 4 cap. 8 repetita, & ad Chironem Auctorem relata, primo quidem loco habet *hyssopi fasces duas* [leg. *duos*] *cochleas germanas XV, bulbos XV;* secundo autem *hyssopi fasces duos, cochleas germanas purgatas quindecim, bulbos quindecim.* Quae cum ita sint; facile adducor vt credam, vbi *tascedeas* legitur, *cochleas* esse rescribendum. Fortasse etiam in tribus prioribus eius verbi litteris numerorum vestigia relicta sunt; vt legendum sit, exempli caussa, *bulbos triginta, 5 cochleas viuas contusas* &c.

§. 33. Veg. 3, 12, 1. Cap. 12 *Animalibus otiosis & pigris contingit expletura sanguinem mingere.* Rescribendum est, *contingit ex plethora.* Soliti autem sunt Vegetii Librarii scribere *pletura* pro *plethora*, vt lib. 1 c. 25, 26 lib. 2 c. 29 l. 3 c. 44 &c. vt contra *storacis* pro *styracis;* sed hic magis etiam perperam scripserunt *steracis.*

§. 34.

§. 34. Veg. 3, 15, 2 sq. Cap. 15 *Et si difficulter mingit, dysuria appellatur. Sed quando guttas per veretrum mittit cum labore, stranguria dicitur. Quum in totum non potest mingere, dysuria appellatur.* Manifestum est, in postremis verbis mendum esse, & *ischuria* pro *dysuria* reponendum.

Cui hac ratione succurris: de pectore venas pungis, & sanguinem quantum videbitur detrahis, & sic accipitur lauamentum. Praeterea manum tepidam cum oleo in anum mittis, & si qua stercora inueneris intus, quia impedimentum praestant, attrahis. Videtur scribendum *leuamentum*, & *extrahis*. Sic cap. 65 *ex qua compositione recens causa sanabitur, vetus sentiet leuamentum;* & cap. 59 *manum vnctam in anum mittes, & stercus extrahes*, & libr. 1 c. 35 *per anum iniecta manu stercus extrahatur.*

Bestiolae quae appellantur vulpestres, araniae similes, cum deuoratae fuerint, animal praefocant. Cum haec inter ea recenseantur quae sumta vrinam supprimunt; procliue est cum Matthia Martinio [Lexic. Philolog.] intelligere, scribendum esse *buprestes*, praesertim cum Sambuci Codices habeant *bulprestrae*. Melius iidem Codices habent *buprestem* in capitis 78 inscriptione, vbi editum fuerat; quemadmodum initio quoque eiusdem capitis inemendatum extat; *bustrepem*. Quod autem buprestes scribuntur esse *araniae*, seu potius *araneae* similes, rescribendum alicui fortasse videatur *cantharidis*. Sed ego nimirum nolo nimis audere.

§. 35. Veg. 3, 16, 2. Cap. 16 *cerae vncias 2, lardi libram vnam, piperis vnciam semis, piculae semiunciam diligentissime tunder.* Hoc in loco pro *piculae* legere, vt in aliis fecimus, *picis liquidae* vel id videtur prohibere quod diligentissime tundenda dicitur. Quid ergo legemus? Animaduerti ad solutam aluum adstringendam, cuius rei gratia haec imperantur, Vegetium lib. 2 c. 6 semel, atque iterum lenticulam commendare: quod ante fecerat Corn. Celsus [de Medic. l. 4 c. 19]. Itaque haud multum ab eo absum, vt legam *lenticulae*.

§. 36. Veg. 3, 17. Cap. 17 *lino subtili constringuntur ipsae Verrucae, in causticum crudum imponitur & sponte decidunt.* Videtur legendum, *hinc caustieum*.

§. 37. Veg. 3, 18, 3 & 5. Cap. 18 *in crisma etiam perunges in sole.* Rescribo, *Synchrisma etiam*, Vid. libr. 4 c. 27 & 18 quod ita inscribitur: *Compositio syncrismae.*

Tunc animal [claudum] *capistro trahunt, & sensim currunt, alius lorum vel funes tenet, lassus sequitur, & subito dum animal currit, recta ad se coxas ipse cum impetu trahit, si sonuerit, scias loco suo rediisse.* Coniicio, sic esse emendandum: *alius lorum, vel funes tenens laxos, sequitur.*

§. 38. Veg. 3, 23, 2. Cap. 23 *Malleus* [morbus vocatur] *quod pestilentiae internocium contagium facit.* Etsi in Sambuci Cod. est *internae causa eibi;* tamen nihilominus videtur legendum *internecinum*.

Potionem componis huiusmodi: Gallici lib. vnam, hysopi libram 1, abrotani libram semis, aristologiae rotundae lib. semis, mannae succari vncias 3, trixaginis vncias 3. Vix dubitandum videtur quin ante *Gallici* vox aliqua interciderit; quaenam autem ea fuerit, difficile est diuinare. *Silis Gallici*, vt alias ad te scripsimus, alibi inuenitur mentio apud Vegetium. *Nardi* autem *Gallici* [Scribonius Compos. Med. 177 nardum celticam vocat] apud Celsum [l. 5 c. 25 sect. 6], Columellam [l. 12 c. 20], Plinium [Nat. Hist. l. 12 c. 12 l. 21 c. 20], aliosque est mentio. Ad hunc locum tamen videtur id magis pertinere, quod

proximo cap. 24 cum iisdem fere legitur medicaminibus quae hic leguntur: *agallici, castorei, abrotani vncias singulas, trixaginis vncias duas, mannae croci vnciam vnam, succari vnciam, hyssopi vnciam vnam.* Illud perincommode accidit, vt *agallici* scriptura non integra esse videatur. Quid enim, quaeso, *Agallicum* est? Venit aliquando in mentem vt legerem *agarici*, vel potius *agallochi*. Verum; vt alia mittam; cum Sambuci Codices in eo quo de quaerimus, loco capitis 23 habeant *Anagallici;* hic quoque procliue est credere scriptum fuisse *anagallici:* quae tamen vox, vt apud Vegetium frequentissima est, ita quid significet, est vsque adeo obscurum, vt credibile sit, ipsam quoque mendo non vacare. Certe loca quaedam sunt in quibus *anagallidis* legere maluissem, nisi in Rhodium [Not. in Scribon. Compos. 83] incidissem, qui docte, vt solet, *ali gallici* legendum ostendit capite quidem 54 & 56 libri primi. Et sane iis in locis conuenit radix symphiti, quam *alum gallicum* a quibusdam vocari, docet Scribonius [Comp. 83]: idque confirmat animaduerto Sambuci Codices qui in primo eorum locorum pro *anagallici* habent *consolidi maioris*, capite autem 11 eiusdem libri *alligalici*. Equidem ad eundem modum emendari oportere, crediderim, libri 2 caput 6 & fortasse etiam 9; item libri 3 capita 10, 18, 65, 69, 70, & facile insuper 68, neque minus libri 4 capita 9, 27 & 8 praesertim cum in hoc, vt etiam in 69 libri 3 Sambuci Exemplaria habeant *symphiti*. In hisce enim omnibus locis *ali gallici* idoneus esse vsus potest, quemadmodum etiam in libri 3 capite 67 in quo Editio princeps habet *argallico*, eodem nempe errore quo apud Caelium Aurelianum [Morb. Chron. l. 5 c. 2 & l. 2. c, 12] legitur *admixta radice argallici, quod Graeci σύμφυτον vocant*, itemque *argallici radicem, atque foliorum eius succum*, videlicet pro *ali gallici*, vt Viri Doctissimi esse emendandum, admonuerunt. * Sed cum haec fatear; illud vicissim a te peto, vt etiam atque etiam videas, num aliis nonnullis Vegetii locis, in quibus pariter *anagallicum* legitur, eadem conueniat emendatio. Atque vt omittam non modo libri 1 caput 43, verum etiam ipsum caput 49 libri tertii, videas in primis velim loca duo, de quibus hic potissimum agimus, capitis videlicet 23, vbi Sambuci Codices habent, vt dictum est, *anagallici*, & capitis 24, vbi idem videri potest esse legendum. Num hic quoque probabimus *ali gallici* an aliud aliquid eorum quae venerant mihi in mentem, an vero legemus *allii gallici?* Nam, vt Rhodio assentiamur recte arbitranti, in Marcelli [de Medicam.] capite 17 non *allium gallicum* sed *alum gallicum* esse scribendum, nimirum vbi Marcellus Scribonii verba describit; non tamen video necesse esse, vt nusquam *allium gallicum* scribi posse, credamus. Neque hoc tantum dico ob alium locum Marcelli capite 20; verum etiam, idque potissimum, ob Vegetii caput 18 lib. 1, cuius capitis hoc est initium: *Pro physico autem & anniuersario remedio tradidit* [Chiron] *vlpicum beticum vel allium maius, quod quidam gallicum vocant, capitella singula* &c.

§. 39. Veg. 3, 27, 5. Cap. 27 quod est *de tympaniticis: Praeterea hyssopi vncias 4, alei viridis manum plenam.* Videtur legendum *allii viridis;* quemadmodum cap. 43 pro *alei purgati grana viginti & vnum*, rescribendum *allii;* nam Plinius quoque Valerianus [de Re Med. l. 1 c. 8] ita est locutus, *tria grana allii.* An vero capite etiam 50 pro *altei vncias 2*, legere oporteat *allii vncias 2*, diligentius videndum est.

§. 40. Veg. 3, 28, 4. Cap. 28 *medullae ceruinae libram vnam, mannae thuris vncias quatuor, depli vncias tres* &c. Hic *bdellii vncias tres* facile esse rescribendum iis omni-

* Add. quod 3, 23, 4 in Corbeiensi fuit *sal Gallicum.*

omnibus videbitur, qui cum hunc omnem locum inſpexerint, tum vero cum libri 4 capitibus 14, 15, 20, 23 atque aliis in quibus bdellium inter eiusdemmodi remedia proponitur, vel perfunctorie comparauerint.

§. 41. Veg. 3, 38. Cap. 38 *Quod ſi permanſerit bulimus, ſimilae heminas cum ſextario vini infundes, & per cornu digeres. Quod iter agerit* [Samb. Cod. egerit] *inciderit bulimus, vbi neceſſaria deſunt, terram faucibus infundes* &c. Vel deeſt ſimilae heminarum numerus, vel, vt Sambucus edidit, eſt reſcribendum heminam. Caetera ſic malim reſcribere: *Quod ſi iter agenti inciderit bulimus* &c. *vel ſi iter egerit, & inciderit bulimus.*

§. 42. Veg. 3, 48, 2. Cap. 48 *camomillam illyricam* [*idem nos trace*] *& herbam artemiſiam in aqua decoquis*, &c. Reſcriberem, *chamomillam illyricam, item noſtratem;* ſi chamaemelum illyricum a Medicis interdum laudari, meminiſſem, vt irim illyricam ſaepiſſime, memini. Quod ſi quaeras, cur igitur ita non emendem: *chamomillam, illyricam, iridem & noſtratem;* id nimirum obſtat quod haec potio lethargico iumento paratur; omnes autem irides ſomnum accerſunt, non auferunt: quod tute ſcis Dioſcoridem [de Med. Mat. l. 1 c. 1], aliosque docuiſſe. Verum vt alia ſunt in hoc capite quae emendationem deſiderant; ita mirum non eſſet, ſi quod alibi accidiſſe haud ſemel, oſtendimus, illud hic quoque contigiſſet, vt Librarii quidpiam ad ſuperiora pertinens capita, in hoc oſcitanter contruſiſſent.

§. 43. Veg. 3, 55, 8. Cap. 55 *cum ſucco ptiſanae in qua* [*atro*] *decoctum eſt.* In ora adſcriptum eſt: alias [acyo] Facile ſic emendandum crediderim: *in qua acron decoctus eſt.* Nam lib. 1 cap. 56 [ſ. 18] cum ptiſanae ſextario aliisque *acronem ſalſum porci pinguis, vel longanonem, vel ſi porcina deſuerint, caput haedinum depilatum cum pedibus ſuis* &c. *decoqui* iubet *in aqua ciſternina, donec acron ille, vel certe caput haedi liqueſcat, & diſſoluatur ab oſſibus:* quod iterat lib. 4 cap. 8. Libro etiam hoc tertio cap. 66 *pinguis*, inquit, *porcinus acro decoquitur, donec omnis caro ſoluatur, abiectisque oſſibus vniuerſis* &c. In Hippiatria, ἄκρων χοίρειος Apud Celſum [de Medic. l. 2 c. 20 l. 4 c. 7], *trunculique ſuum, & ſumma trunculorum.*

§. 44. Veg. 3, 64. Cap. 64 *Poſt alumen, axungiam, ſalem in vino conteres, offas facies & ex melle deiicies, ita vt aqua calida* [*fomentetur*] *& ſi facultas ſuppetit, cum eius decocto aſſidue fomentare non deſinas.* Ita Sambuci codices. Ego vero malim quomodo primum editum fuerat, *ita vt aqua calida, & ſi facultas ſuppetit, cum euiſco decocta aſſidue fomentare non deſinas.* Quid enim hic eſt *eius decoctum?* Euiſcum autem [etſi ita frequens herba eſt, vt mirum ſit de hac dici, *ſi facultas ſuppetit*] certe aliis quoque locis, vt libr. 4 cap. 14 & 27; memoratur a Vegetio, qui videlicet maluit Galenum [de Simpl. Fac. l. 6] aliosue Graecos imitari ſcribentes ἐβίσκος, quam cum Latinis ſcribere *bibiſcum:* quanquam non modo Scribonius [Compoſ. Med. 80, 82] *ebiſcum* ſed & Plinius Valerianus, & qui Macri nomine circumfertur, Verſificator, *euiſcum* dixere, vt ab Rhodio [Not. in Scribon. comp. 80] quem miror haec verſatiſſimi ab ipſo Auctoris Vegetii loca omiſiſſe, adnotatum eſt. Non negauerim tamen, lib. 4 cap. 14 extr. pro *euiſci vncias 3*, legendum fortaſſe *viſci vncias 3;* cum illo ipſo capite *viſci italici vncias 3*, & *viſci pondera 2* diſerte editum habeamus.

§. 45. Veg. 3, 66, 1. Cap. 66 *radicis tracontiae vnciam 1, gentianae vnciam 1, centaureae vnciam 1.* Sambuci Codices habent *radicis tragonteae:* Lego, *radicis dracontiae.*

 Cuius

Cuius nomine *radicis dracont eae, & dracontii* [Samb. Cod. *dragunteae*] pariter cum gentiana, & centaurea mentionem facit Vegetius lib. 1 c. 59 & 60. Adderem etiam II; nisi ibi Sambuci Codices haberent *draganti* pro *dracontii*.

§. 46. Veg. 3, 84, 3. Cap. 84 *Hac enim sola ratione nec hydrophobus fiet, & imminens crimen euadet.* Rescribendum *imminens discrimen*, praesertim cum ea antecedant: *Canis rabiosi morsus & iumentis, & hominibus exitium inferre consueuit;* & alibi [l. 3 c. 15] scriptum sit: *Vesicae indignatio vrinae difficultatem, immo praesens discrimen importat.*

Samsuci quoque grana, vel succum de foliis, aut de cortice exprimes, & eum vino veteri dabis in potu. Sed tunc efficax est haec potio, si de eo samsuco dederis, quae non in terra, sed in alia arbore fuerit innata. Sambucos innatas salicibus vidisse te, scio; quo magis credo assensurum mihi sic emendanti, *Sambuci quoque grana, & de ea Sambuco.* Dioscorides [l 4 c. 168] quoque, & Plinius [Nat. Hist. l. 24 c. 8] aduersus canum morsus commendant sambucum: neque video qui possit de sampsuchi cortice succus exprimi, siue parthenium, siue marum, siue amaracum sampsuchi nomine intelligamus, aut etiam; vt caetera omittam; qui *in alia* enasci *arbore*, quasi ipsae quoque arbusculae essent, humiles istiusmodi herbae dicerentur.

§. 47. Veg. 4, 6, 7. Lib. IV, cap. 6 Persici equi *solius ambulaturae quadam gratia discernuntur a caeteris, gradus est minutus & creber, & qui sedentem delectet & erigat, nec arte doceatur, sed naturae veluti iure praestetur. Inter colatorios enim, & eos quos totonarios vulgus appellat, ambulatura eorum media est, & cum neutri sint similes, habere aliquid creduntur ab vtrisque.* Certum est, legendum hic esse, *cum neutris sint similes;* an autem *colatorios*, & *totonarios* emendare necesse sit, & potissimum qua ratione emendare deceat, incertum est. Primam tamen harum vocum facile crederem mutandam esse in *tolutarios*, modo hi a totonariis sic satis differrent. De hac altera videndum est caput 56 libri primi; si tamen is locus integer est: Parthi *ipsos equos, quos vulgo Trepidiarios, militari verbo Tottonarios vocant, ita edomant ad leuitatem, & quaedam blandimenta vecturae, vt Asturconibus similes videantur.* Hic Carolus du Fresne [Glossar.] *Trepidarios* legit, recte, vt opinor; deinde coniicit legendum esse *Trottonarios*, vel *Trotarios*, qua de re amplius videndum est.

§. 48. Veg. 4, 9, 6. Cap. 9 *Praeterea foeni graeci sextarium bene purgatum feruere facies, primamque aquam inter initia feruores effundes, addesque aquae sextarios V.* Apparet, scribendum omnino esse, *inter initia feruoris.* Eadem libro 3 cap. 70 sic traduntur: *Praeterea foeni graeci sextarium separatim mittis in cacabum, & cum feruere coeperit, primum aquam fundes, post addis aquae sextar. V.*

§. 49. Veg. 4, 10, 2. Cap. 10 *vini tenetani vel alterius austeri sextarios 2.* Vinum eo nomine, quod meminerim, nunquam legi. Haec legi quidem apud Galenum [Meth. Med. l. 7 c. 6] *Nobile* [vinum] *voco, quod austerum est, non Sabinum modo, verum etiam Adrianum, & Albanum, & Arsiuium, & Titacazenum, omniaque id genus.* Sed Titacazenum hic reponendum non affirmauerim. Litteris quidem huc tria magis accedunt, quae a Martiale [Epigr. l. 1, 106 l. 10, 48 l. 13, 119 l. 1, 27 l. 7, 52 l. 2, 53 l. 3, 49], aliisque memorantur, Nomentanum, Laletanum, Veientanum; an vero horum aliquod vi etiam, atque natura, in praesentia non decerno.

§. 50. Veg. 4, 11, 1. Cap. 11 *cathimiae butrotis selibram, resinae vstae selibram.* Videntur haec ad eam quae hic proponitur, *confectionem* non attinere. Certe lib. 1 c. 16 vbi eadem confectio tradita est, non reperiuntur. Verum quocunque ea pertineant; non *cathi-*

cathimiae butrotis, neque, vt Sambuci Codicis habent, *casmiae, butyri*, sed facile *cadmiae botryitidis* legendum eſt, vt nunc eſt apud Celſum [l. 6 c. 6 ſect. 6], vel *botryodis*, vt olim erat, vel *botryitidos*, vt alicubi apud Scribonium [Comp. Med. 24]. Haec illa eſt quae iudicio Dioſcoridis [l. 5 c. 46], Plinii [Nat. Hiſt. l. 34 c. 10], Aëtii [Tetrab. 1 Serm. 2 c. 57] optima exiſtimatur.

§. 51. Veg. 4, 13, 3. Cap. 13 *ſcieni, piperis nigri, piperis longi, mannae croci, betonicae, catiae nigrae*. Cum alia ſunt in hoc capite quae emendationem deſiderant; tum vero haec ſunt, in quibus pro *ſcieni* lego *ſchoeni*, quod cum aliis aromatibus quae ad hunc quoque puluerem requiruntur, memoratur a Columella [l. 12 c. 20]. Pro *catiae* autem *nigrae* lego *caſiae nigrae*, vel potius *acaciae nigrae* quae videlicet ex maturo conficitur ſemine, vt Dioſcorides [l. 1 c. 115] etiam adnotauit. Vegetius *acaciam nigram* libro quoque 2 memorat cap. 34; & nonnulla alia quae cum acacia ſatis congruunt, in aliis etiam huius Quadrigarii Pulueris deſcriptionibus reperiuntur.

§. 52. Veg. 4, 14, 1. Cap. 14 *humectata ſiccat, laxata conſtringit, luxata parat, laeſa confirmat*. Scribo, *luxata reparat*.

In Cauſtico Pelagonii, bituminis libram, armonici vncias 6, coſti vncias 6. Legendum *armoniaci* [id eſt ammoniaci] *vncias 6*. Haec enim continuo ſequuntur: *Verum caetera decoquis in cacabo fictili nouo, qui cum refrixerit, addis aſphaltum, & armoniacum, & coſtum pro menſura qua ſcriptum eſt*. Sic cap. 27, vbi Synchriſma primum deſcribitur, pro *armoniae pond. 3*, lego *armoniaci*, vel *guttae armoniacae*, ſiue *armeniacae* [rectius *ammoniacae*] pond. 3. Nam *guttae armoniacae* editum eſt apud Vegetium hoc ipſo cap. 14, & *guttae armeniacae* l. 3 c. 68 &c. *Guttam* autem *ammoniacam*, vel *ammoniaci* Scribonius Largus, Plinius Valerianus, Theodorus Priſcianus, aliique Medici Scriptores Latini ſaepenumero vocarunt id quod maior Plinius [l. 12 c. 23 l. 24 c. 6] *Hammoniaci lacrymam*, vulgo autem Ammoniacum, vel Gummi Ammoniacum appellitant.

Mox in Pelagonii eiusdem Malagmate [ſ. 4] *viſci pondera 2, glutis vncias 3*. Reſcribendum videtur *glutinis vncias 3*. Nam libro etiam 3 cap. 66 cum eſſet ſcriptum: *in cacabum mittis glutis taurini ſemunciam, aceti acerrimi henina dimidia coniungitur, & fervet vt quilon* [fortaſſe *chylos*] *fiat*; Ioannes Rhodius [Lexic. Scribon. ad *Gluten*] emendauit, *glutinis taurini*, vt eſt apud Scribonium: quanquam Celſus [lib. 5 c. 2 &c.] [id quod neque Rhodium fugit, & magis huc pertinet] *gluten* ſimpliciter ſcripſit. Non ſum neſcius, Matthiam Martinium, & qui olim in Calepini Lexico augendo Martinium exſcripſere, haec ex Soſipatro producere: *Haec glus glutis, alii gluten dixerunt*. Quae ſi certa ſunt, neque Rhodii neque noſtra emendatio neceſſaria eſt. Omnes tamen a nobis inſpectae Soſipatri Editiones, videlicet princeps Neapolitana, Baſileenſis, & Hanouienſis, *glus glutinis* habent, non *glus glutis*.

§. 53. Veg. 4, 17. Cap. 17 *Calcis viuae libras 2, ſinopidis Alexandrini libram, ficus ſiccae vncias 6, axungiae quantum ſufficit*. Lego *ſinapis Alexandrini* in hoc malagmate, quemadmodum in alio, quod ſemel atque iterum eſt apud Galenum [de Compoſ. Medic. Local. l. 9 c. 2] inuenio, *ſinapis Alexandrini, naſturtii, vtriusque ſextantem*. Plinius [l. 19 c. 8 l. 12 c. 7] quoque *ſinapis ſemen optimum Ægyptium* dicit, qui etiam diſerte de *Alexandrino ſinapi* loquitur. Sed & apud Vegetium noſtrum idem memorari video libro 3 cap. 46 & praeſertim hoc libro 4 cap. 27 in Traumatico *ad flegmonas tollendas*, in quo ponit, *ſinapis Alexandrini vnc. 6, fici afrae vnc. 3, axungiae veteris vncias 6, aceti ſcrup. 3;* vt libro 2 cap. 49 ab ipſo adhibentur *ficus ſiccae cum ſinapi contuſae mixto aceto*, ſolemni videlicet,

atque

atque antiqua Medicorum consuetudine ab Dioscoride [l. 2 c. 48] etiam, Plinioque [l. 20 c. 22] inculcata. Est vicissim vbi pro *sinapis* facile *sinopidis* legendum sit, vt libro 3 cap. 6 s. 2. Quod enim ibi legitur *sinapis pontici*, videtur scriptum esse a Vegetio *sinopidis ponticae*, de qua Plinius [l. 35 c. 5] *sinopis inuenta est primum in Ponto: inde nomen a Sinope vrbe*, & de qua ipse etiam Vegetius lib. 4 cap. 10 vbi *sinopidis pontici pastillos tres* addit potioni contra vermes, quod egregie consentit cum iis quae ab Aëtio [Tetrab. 1 serm. 2 c. 5] traduntur: *Lumbricos etiam pota detrahit* [rubrica] *Primas omnium habet Sinopica appellata*. Praeterea libro quoque 1 cap. 44 duabus potionibus aduersus lumbricos, alteri *sinopidis pontici pastillos* totidem, alteri vnciam Vegetius addiderat, quo in capite vt recte indicauit Rhodius [Not. ad Scribon. Compos. 42] *sinopidis ponticae* esse legendum, ita in capite etiam 10 libri 4 faciendum est.

§. 54. Veg. 4, 22, 2. Cap. 22 *propulei vnc. 3, olei veteris vncias 6, axungiae veteris libram, olei sauirensis lib. Olei sauirensis* mentionem apud alios; quod meminerim; inueni nunquam; *sabini* saepissime. Num Vegetius scripsit *sauinensis?* certe scribere solet *sauinae*, vt lib. 1 c. 17 l. 3 c. 2 l. 4 c. 13 & 27. Caeterum non *propulei* legendum hic esse, sed *propoleos*, indicio etiam sunt Codices Sambuci, in quibus capite 14 non est, vt in Editionibus, *propulei*, sed *propoleos*, quomodo legendum esse etiam capite 27 & semel atque iterum capite 23; quanquam in hoc Sambuci editio habet *populei*; non multum credo dubitaturos qui loca haec omnia inter se comparauerint.

§. 55. Veg. 4, 27, 9. Cap. 27 *Aliud iterum verumque commonentes, vt diligenti cura passionum occurratur exordiis. Nam etiam incurabiles aegritudines, si praesentes fuerint vi, medentis arte vincuntur. Inueteratas causas etiam faciles, curari saepe non posse legi.* Videtur rescribendum, *si recentes fuerint*. Facile etiam pro *Aliud iterum verumque commonentes*, legendum sit, *Illud iterum iterumque commonentes*. Sic Quintilianus [Instit. Orat. l. 2 c. 13] *id maxime praecipiam, ac repetens iterum iterumque monebo;* imo sic Virgilius [Æneid. l. 3 v. 435]: *Vnum illud tibi, nate Dea, praeque omnibus vnum Praedicam & repetens iterumque iterumque monebo.*

§. 56. Veg. 4, 28, 19. *Causticum ad neruorum dolores* conficiunt etiam *picis britiae pond. 1 & semis, vini* [*inei*] *pond. 1 semis.* Legendum *picis brutiae*, &; nisi plurimum fallor; *vini amminei*. Sambuci Codices cap. 14 f. 1, 15, 23 f. 2, 25. quibus omnibus in locis *picis britiae* editum est, recte habent *picis brutiae* a Scribonio, Columella, Plinio, Dioscoride, Galeno memoratae. Iidem Codices lib. 2 c. 22 vbi editum est, *vini amenii veteris sextarii tres*, habent *vini aminaei*, qua ratione scriptum est apud Celsum lib. 6 c. 6 [sect. 21], aliisque in locis a Rhodio [Not. in Scribon. Compos. 257] adnotatis, in quibus ipse scribendum censet *aminei*, vt pariter in Scribonio, vbi editum erat *amminaei*. Contra Keuchenius [Not. ad Samonici caput de solut. ventris] ex graecis latinisque monumentis plura profert quibus, improbata a Rhodio, scriptura seruetur. Sed cum vtramque probari posse, Turnebus [Aduers. l. 29 c, 26] ostenderit, videlicet *amminaei*, & *amminei;* nos qui huius vestigia in proposito loco inuenimus, eandem hic nobis seruandam existimauimus.

Malagma ad neruos claudos. Sepi hircini libram, mollicidenae selibram, resinae libram, aeruginis selibram. Lego *molibdaenae*, siue *molybdaenae*.

Erant alia plura verborum monstra, nedum leuiora errata, quae in Vegetio emendari possent. Sed haec mihi ob occupationes properanti in praesentia satis; vtinam ne tibi nimium multa. Vale.

Patauii XI. Kal. Maias MDCCXXIII.

ADDENDA
ITEMQVE EMENDANDA
AD NOTAS
IN CATONEM ET RELIQVOS
REI RVSTICAE SCRIPTORES.

Vt consilium caperemus appendicis cuiusdam hic addendae, tum alia suaserunt, tum perpulit Viri Clarissimi, & optime de toto hoc opere meriti IVLII PONTEDERAE inexhaustum erga rusticos nostros studium, atque aduersus nos beneuolentia, cui cum insigne auctarium eorum, quae olim submiserat, debere nuper inciperemus, quo tempore bona pars operis prelo iam exierat, nihil supererat aliud, nisi vt hunc iis locum adsignaremus. Poterat ea quidem sola etiam se sustinere: sed ne propter pauca quaedam nouus ordo instituendus esset, noua lectori facessenda molestia, visum est, vt quemadmodum superiores Viri doctissimi adnotationes reliquis aliorum obseruatis permistae sunt, ita secundis ipsius curis, quas nomen patris sui satis a reliquis segregat, omnia ea admisceremus, quae serius a nobis animaduersa essent, emendaremusque eadem opera, quaecunque vel nostra vel librariorum culpa admissa, omissaue obseruassemus. Quod a nobis ita institutum tanto minus, humanissime Pontedera, reprehendes, quo magis tibi probatur, quidquid ad lectorum nostrorum commoditatem pertinere intelligis. Sed audiamus ipsum Virum doctissimum, qui sui facti rationem disertissima ad me epistola exposuit.

IO. MATTHIAE GESNERO
IVLIVS PONTEDERA
S. P. D.

Postquam *Thomas Fritschius*, omnibus disciplinis ornatissimus, qui Latinos Rei rusticae scriptores edendos susceperat, vita functus, imperfectum opus reliquit, ex magna spe deiectus cum omnem rusticam curam deposuissem, Vir amplissimus Christinus Martinellius, Patricius Venetus, vt politioribus litteris, ita stirpium & agriculturae peritia cum paucis conferendus, commentariolos nostros vt ad se mitterem, singulari studio contendit. Cui quod omnia ob summa in me beneficia & merita praestare debebam, quicquam negare nefas ducens, ad rusticas res, quas animo quidem semper retinui, sed grauioribus curis remiseram, me iterum contuli, atque ex longo interuallo reuocaui. In quibus totus quum essem, non nulla, quae Lipsiam praemiseram, secus esse accipienda, ac tunc opinatus fueram, alia diligentiori cura explicanda, multa addenda deprehendi. Quod pro mea mediocritate praestiti. Quin etiam quum ad Varronem & Columellam vel explicandos, vel vitiis & mendis eximendos pernecessarium sit stellarum motus, vt illa aetas ferebat, anni prisci rationem, temporum vicissitudines, interualla, sedes noscere, multa, eodem item Martinellio auctore, hac de re perquisiui, multa scripsi, multa in nostris rusticis in dubium reuocaui, immutauique multa. Neque enim iis, quae ab aliis pro-

 dita

dita sunt (quippe magna scriptorum varietate confusa & praeiudiciis intercepta videbam) contentus, fontes ipsos, qui in penitissimas antiquitatis tenebras recesserant, per immensa volumina vagando, in lucem deduxi. Tum de veteri scribendi ratione, qua Cato ac Varro vsi sunt, non nulla collegi, quoniam multa ac magna vitia hinc orta animaduerteram, dum vetustatis consuetudinem interpretes posthabuere. Sed quidquid animo complexus eram, ad exitum spectabat, extremamque epistolam concludebam cum acta vestra, ad nos adlata, & subinde tuae litterae, quod prorsus desperaueram, quam primum confirmant prodituram. Nunc ancipiti cura distractus, quid consilii capiam, non video. Mirabili quodam studio exopto, quod sum commentatus, scriptis immisceri tuis, vt si quid in hominum vsum cedere potest, non longe petatur. Sed qui possum iam iam absoluto opere? Mittamne tot epistolas & tantas, multis praesertim ad rem tuam non attinentibus refertas? Non adeo laudis amor me proritat, vt quamuis omnia vel a *Caspari Fritschii* beneuolentia, vel a tua humanitate sperem, tantum sumtum & laborem vobis adiiciam. Quid si non mitto? Cum multa a nobis habeatis, non merito culpabor, qui partem subduxerim? Quid faciam igitur? In compendiumne redigam, quod ad rem rusticam opinabor pertinere? Hoc profecto vnum, quo me a reprehensione vindicem, quoque meum erga vos studium & officium praestem, omnia sedulo cogitanti potissimum occurrit. Ita agam. Tu, Vir Clarissime, pro tua erga me beneuolentia, quidquid erit, boni consulas, rogo. Interea *Casparo Fritschio*, cui omnia summa ac singularia me debere ex litteris tuis cognoui, meis verbis salutem plurimam redde, & Vale. D. Patauio IV. Calend. Iul. CIↃ IↃ CC XXXIII.

AD
M. P. CATONEM DE RE RVSTICA.

De vetusta scribendi ratione, Catoni & Varroni restituenda, quam in nostris epistolis fusius pertractaui, quid primum apponam: id enim ad Varronem & Catonem recte intelligendos, vitiisque purgandos, item ad linguam Latinam a prima origine percipiendam, plurimum confert. Veteres itaque quum *U* litera, quam Aeolicum digamma adpellant, alteri *U* adnectebatur, hanc in *O* immutabant, vt *equos, saluos, Dauos, ignauos, aequos, coruos* pro *equus, saluus, Dauus, ignauus, aequus, coruus*: item *equom, reliquom, iniquom, nocinom, viuont, distinguont, ristinguont*. Quapropter apud Catonem non *seruum senem* est scribendum, aut *seruum morbosum*, sed *seruom senem, seruom morbosom*; ita *seruos* non *seruus*, *clauos* non *clauus*, *tortiuom* non *tortiuum*, *nouos* non *nouus*, *eruom* non *eruum*, *obliquom* non *obliquum*, *aceruom* non *aceruum*, *ouom* non *ouum*, *aluos* & *aluom* non *aluus* & *aluum*. Nec non in Varrone *natiuom, subsiciuom, antiquos, ignauom, aestiuos, auos, proauos, aruom, ceruom*; nam sic Varronem scripsisse, ea, quae in vetustis exemplaribus seruantur, ostendunt, & in impressis quoque de L. L. libris multa huiusmodi retenta.

Neque hoc tantum in extremis syllabis vsum inuenit, verum & in mediis, & in primis: in mediis, vt *paruolus, seruolus, Scaeuola, Clauola, conuoluolus*, vt in veteribus Catonis libris vidit Victorius: in primis, *volt, voltus, volsus, volua* (vnde in Varrone superest *voluis inuumis*) *volsella, volpes, volturnus, volgus, volcanalia, volnus*.

Nonnunquam etiam quum *e* sequeretur, ceu *voster* pro *vester*, quod in *verto* & in iis, quae ab eodem deriuantur, diligenter retentum est, *vorto, vorsito, vorsus* (quod in Varrone seruauit Iensonius) *sursumuorsum, quoquouorsum, aduorsus, transuorsus, diuerto*, ex quo remansit *diuortium* & *vortex* a *vorto*, vt separaretur a *vertex*: nam vtrumque ab eodem principio. Quare quis non videt in Catone quae vitiose scribuntur *controuersiis, sese vertet, transuersos, versato* (quod recte Cap. 40. *vorsato* ac Cap. 6 *vortito*) *aduertito, aduersum, conuersam*. In Varrone quoque *vertere, versus, transuersa, versantur* & alia.

I cum longum esset, *E* apud veteres sibi adsciscebat, vt *controuersieis, composeiuerant, solvei, senatuei, preimus* & sexcenta huiusmodi, quae in antiquis monumentis licet videre. Quorum tamen in Catone nullum superest; in Varrone de R. R. *Epeirus, Epeirota, Ieiuncidum* me legisse memini, sed in libris de L. L. plurima videlicet *libreis, sueis, heic, hei* pro *hi*, *nummei, dandei, equei, eidus, vnei, ficei, commutateis, vernaculeis*. In quibus tamen seruandus est modus & excipienda, quae a Grammaticis discriminis gratia excipiuntur; nam librarii cuncta foede miscent & confundunt, nihili etiam habentes, quod Varroni proprium Plinius & Charisius attribuunt.

Mos

Mos similiter apud veteres obtinuit in verborum in *VS* desinentium participiis E in *V* transire, vt *exigunda, facinnda, aggerunda, dicundi*, cuius quid in Catone retinetur antiquitatis, *legunda, faciunda, conserundo, ferundo, faciundi, faciundum*: in Varrone *capiundum, faciundo, accipiundos, diuidundos, capiundi, ferunda, faciundum*. Sunt tamen, quae ex frequenti librariorum exscriptione pristinam formam requirunt, in Catone *quaerenda, accipienda, vtenda, cogendum, educendus, ferenda, vtendi*: nec secus in Varrone ex multis ista: *fodiendum, integenda, elidenda, vellenda*.

Quid vero de Superlatiuis dicam, in quibus penultimam literam *I* in *V* vetustiores mutabant, scribentes *optumus, proxsumus, parcissumus, pauperrumus, plenissume*? In Catone & Varrone omnia secus inueniuntur, *amplissime, fortissimi, serenissimi, maxime, stabilissimus, minime, optimo, opportunissimam, plurima, potissimum, rectissime, longissimos, minimum, altissimam, aquosissimus, frigidissimus, calidissimus, diutissime, proximis, infimam, candidissimam, altissima, saepissime, tenerrimis*. At in Varronianis de L. L. libris multa seruantur.

V pro aliis vocalibus prisca aetas vsurpabat, ceu *aestume, aestumatio, vicesumus, decumus, sacrufico, carnufex, frundes*; ideo in vetustis Varronis codicibus *tutas* scribitur pro *totas, rutundus* pro *rotundus, fabuli & fabulia* pro *fabali & fabalia*: editum etiam habemus ab Iensonio *onibus tundendis*. In excusis Catonis retentum est *acrufolios, fabules, ipsus, adulescentia*, sed quot immutata: *existimo, libentius, libebit, libido, frondem, decimo, centesima* & alia? In Varrone omnia ad eundem modum, iis paucis, quae Victorius adposuit & Iensonius, exceptis.

Contra OI siue OE pro V, vt in antiquis Legibus & Plebiscitis legitur *coirauit, oitile, oitantur, moinicipio, Poinicio, moinio* siue *moenio*, ex quo *moenia, moerut, poeuio* vnde *poena, moenus* vnde *amoenus* Seruio auctore deducitur. In Varronis de L. L. libris *moerum* pro *murum, Poenicum* & *Poenis* pro *Punicum & Punis*; In Catone *Poenicum* quoque & *Poenicam*.

Multa etiam, quae nunc per *V* scribuntur, vetusti per O scribere malebant, vt in antiquis marmoribus *taboleis, poblice, singolos, detolerit, forticola, nonciare, flouio*: in Varrone *tabernola, tribolum, paulola, clauola*; in Catone *iogales, sedolo*.

Quod frequentius in extremis syllabis vsurpatum inuenimus, *suom, tuom, sont, Luciom, quom, consentiont, perpetuom, compascuom, confluont*; ex qua consuetudine superest in Varrone *possont*, in Catone *istoc*. Quae sane reliquiae vtrumque ab ipsa scribendi regula non recessisse demonstrant.

Y similiter Graeco non vtebantur sed Latino *V* scribentes *Babulonica, bombucina, Mura* pro *Myrrha, crustallinus*, Purrhus vel *Burrhus, Suluanus*: idcirco restant in Varrone: *zmurna, serpullum*: in Catone *amulum, murteas, murta, zmurnaeum, corula*.

O pro *AV* vsurpatum nemo non tenet: *ferotum ferantum, codex caudex, forex saurex, orata aurata, corus caurus, cotes cautes, olla aulla, coda cauda, plostrum plaustrum, plodo plaudo* vnde *explodo, Plotus Plautus, orichalcum aurichalcum, clostrum claustrum*, & alia etiam a nostris Rusticis adhibita, quod in excusis quoque libris reliquiae inueniuntur.

At *OV* quod pro Graeco *OY* adiungebant, vt refert Marius Victorinus, nullum remanet vestigium, omnia a librariis de excusis libris subducta sunt. In veteribus tamen monumentis multa huiusmodi leguntur, nimirum *ious, iniourias, ioudicauerit, ioudicem, iourato, iouuent, iouserunt, Loucerios, Noutius, Fourios, loumen*.

Nullum etiam *AI* loco *AE*, quod in Lucretio saepe occurit, & apud alios vel antiquos vel antiquitatis amatores, item in vetustioribus lapidibus, non tantum in vocum extremis, *Victoriai, Romai, viai, Semproniai, Gallai, Sextiliai*, verum etiam in primis, *Quaistores, aides, aidiles, aire, Caisar*.

Porro in compositis simplicium vocales a Catone & Varrone retentas, vt prisca aetas solebat, ex antiquis exemplaribus discimus, vt *consparganı, aspargant, disquaero, decarpo, illutos, Tubicinam, resicari, sicare, sicet a sico*, vnde *sica & sicarius*. Legitur etiam in Plauto *intellego, intellegam*, in Terentio *neglegere, neglegendum*: In Virgilio *asparge* vt — *salsa spumans aspargine cautes*.

Hactenus de vocalibus strictim & cursim dixisse sufficiat, venio ad consonantes: Quae Semiuocales dicuntur, non geminabantur, vt *numei, sumos, olorum* pro *illorum, pelens, casteli, meilia, meiliaria, macelum, tera, referi*. Propterea in optimis libris inuentum est apud Catonem & Varronem *ola* pro *olla, alium* pro *allium, politori & politiones* pro *pollitori & pollitiones, ani* pro *anni, farito* pro *farrito*.

Semiuocalium modo *S* quoque literam non iterabant, vt *clases, iouserunt, iousit, posedit, sesum* apud Varronem. Eandem tamen frequentissime *X* adiungebant, vt antiquitatis monumenta testantur, seruantia *Cappadoxs, couiuxs, felixs, proxsumis, maxsume, vixsit, vixsi, auxsilium, dedouxsit, deixsistis, exsornare, exsedra, pexsus, Alexsander, defixso* etiam Augusti tempore, & *vxsori, exsemplo* Claudio Imperante. Quae omnia nostris auctoribus sublata sunt.

P vero scribebatur, vbi nunc B in compositis ponimus, ceu *opsonatoris, opsignetur, optinebit, opteritur, opsepit, opstetrix*, vt in isto lapide:

Antoniae. Aug. L.
Thalusae
Opstetrix

apsenti, apstinere, apsolutus, apsonum, apstulit, vt in alio lapide carmen istud Virgilianum:

Apstulit atra dies

sculptum est; *supsignare, supsignet, supsicium*. Quam scribendi formam retentam etiam in Iurisconsultis veteribus, secuta aetas a Catone & Varrone penitus euertit.

E contrario D in compositis ex *AD* non mutabatur: *adtamen, adposita, adglotinat, adprime, adspicio, adsuetudo, adtulit, adlucet, adlocutus, adpellat,*

 ad-

adcresco & alia in Plauto, Terentio, Lucretio, Varrone de L. L. nec non in Pandectis Florentinis & antiquis lapidibus; *adque* etiam pro *atque* de optimo exemplari Varroniano de R. R. Victorius deprompsit.

Eadem littera D ante F & digamma, V transibat in R: *aruolare*, *arfari*, *aruenas*, *aruentares*, *aruocatos*, *arfines*, *arferia aqua* apud Festum, quae inferis libabatur, a ferendo dicta, *aruectum*, *aruehant* improbatum perperam a nobis in Catone. Hinc vernacula consuetudine tritum est apud nos *arfiare* ex vetustissimo *arflare*.

Est etiam, vt ait Priscianus, quando N principalis syllaba ante se adsumit G. vt *natus gnatus*, *notus gnotus*, *nauus gnauus*, *nosco gnosco*; *narus gnarus*, *nobilis gnobilissimus*. Nos veterem formam adhuc retinemus, dum scribimus: *ignarus*, *cognatus*, *ignauus*, *ignauia*, *cognosco*, *ignosco*, *ignobilis*. Qua scriptura Plautus, Terentius, Virgilius vsi cum sint, eadem Varronem & Catonem vsos quis negauerit?

Loco *CU* syllaba apud vetustos saepissime *QU* vel *QUO* ponebatur, vt *quoi*, *quoius*, *quom* pro *cui*, *cuius*, *cum*: ita *pequdes*, *pequnia*, *pequlatus*, *arquus*, *coquus*, *oquulus*, *quur* pro *pecudes*, *pecunia*, *peculatus*, *arcus*, *coeus*, *oculus*, *cur*. Et contra, ex qua consuetudine remanet in antiquis Varronis libris de R. R. *eculi* & *eculum* pro *equuli* & *equulum*, *decocunt* pro *decoquunt*, *incunatum* pro *inquinatum*.

Vbi nunc *G* vtimur, veteres Romani *C* vsi sunt, vt in C. Duilii monumento apparet, *Cartacinenses*, *macistratos*, *leciones*, & in Varronianis optimae notae codicibus: *clobis*, *inecerint*, *virculta*, *fricora*, *Cortynia*; similiter *acuna*, quae a Columella scribitur *agnua*. Hinc in multis apparet analogia; nam a *leco* pro *lego lectum*; ab *aco* pro *ago*, *actus*, *acus*, *acumen*, *acutus*: *panco* pro *pango pactum*: *reco* pro *rego rectum*; *fuco* pro *fugo fuctum* & *fucus*, vnico enim C apud Catonem & Varronem inuenitur.

His & aliis quae fusius in nostris epistolis pertractauimus, quantum Catoni & Varroni a librariis & interpretibus subductum sit, manifesto argumento cognoscimus. Praetereo alia atque alia, ita verba prisca & obsoleta; nihil addo nunc de vsu, quo propius ad linguam Latinam ex veteri orthographia accedimus praeter hoc vnum, tanquam caeterorum indicem & argumentum.

In vetustissima C. Duilii inscriptione cernere licet singulas vocales dictionem finientes in D desinere, vt *marid*, *dictatored*, *naualed*, *altod*, *praedad*; & apud Plautum: *ted*, *med*: in antiquis lapidibus: *monimentid*, *moltaticod*. Quod vsitatum cum haberent Romani, scripsisse existimo a λέγω, λέγεις, λέγει *Lecod*, *lecis*, *lecid*, deinde vt *lecid* seiungerent a *lecid* quod est dandi casus a *lex*, huic appositum *d* seruantes alterum in *t* immutasse, vt esset discriminis caussa *lecit*: sequioris autem saeculi vsus cum huiusmodi scribendi formam in vniuersum improbasset, in nonnullis tamen dictionibus retinuisse ambiguitatem euitantes. Hac ratione seiunctum *quid* & *quod* tum a *qui* ac *quo* (nam *qui* communis generis erat) cum a *quit* & *quot* in quibus *d* in *t* transiuit, vt in *item* quo aliud esset ab *idem*, vtque *id* ab *it*. *Pridem* etiam ex eodem fonte defluxit; existit enim a πρὶν, & de πρὶ adiecto *d* & *em* quod *eum* significat, factum est primitus *prid em*, deinde coniunctim *pridem* quasi *ante eum* siue *eo prius*. Etenim πρὶν quarti casus aduerbii modo a Graecis adhibitum scimus, vt multa alia; propterea opinari licet, per alios etiam casus inflexum, nimirum *pris*, *pri*, *prin*, atque hinc emanasse *prior*, *primus*, *priscus*, vt ex pris & τινὲς *pristinus* principio *pristinos*, quod valet *ex prioribus quis*. Id autem patrici casus videtur absolute positi Graecorum exemplo, cuiusmodi sunt *die septimi*, *die noni*, *die perendini*, *quotidie*, *postridie*. Nam *die* pro *diei* est, vt *fide* pro *fidei*, *requie* pro *requiei*, propterea Salustius antiquitatis amator *dubitauit* inquit, *acie pars*. Sane *alias* & *alteras* genitiui etiam sunt aduerbialiter vsurpati. Similiter *diu*, *interdiu*, *iamdiu* si quaerimus vnde sint, statim apparet scienti ex Nonio Marcello olim non *die* solum dictum, sed etiam *diu* a Διὸς, τῦ Διῦ. Hinc *diutinus* siue *diutinos* videlicet *alicuius diei* siue *temporis*; quod enim ad aliquod tempus durat, id *diutinum* recte appellatur. Sic *tandiu*, *quandiu* hoc est *tanti* & *quanti dies* siue *temporis*.

Sed vt ad *D* litteram finalem redeamus *prodes*, *prodest* & reliqua adhuc huius antiquitatis formam tuentur, scribebantur enim *prod es*, *prod est*, *prod estis* a *pro* & *sum*. Quod in deductis a *praesum* non inuenitur; quoniam non a *prae* sit, vt volunt, & *sum*, sed a *praes*, *praedis* cum eodem; propterea *praes sum* & coniuncte, abiecto altero *S*, quod non iterabant, *praesum*. Similiter *praes es*, *praes est*, *praes ens* ab obsoleto participio a *sum praesens*. In multis etiam aliis id *D* seruatur: *praedopto*, *prodigo*, *redamo*, *redimo*, *redintegro*, *redundo*, *redeo*, *redigo*, *redhostio*, *redarguo*, *reddo*, *redduco* (ita scribitur a Varrone non *reduco*) quae erant *praed opto*, *prod ago*, *red amo*, *red emo*, *red integro*, *red undo*, *red eo*, *red ago*, *red hostio*, *red arguo*, *red do*, *red duco*. Verum de his satis: ad Catonem sigillatim veniamus.

Praef. 1. Est attendendum vtrum potiora sint: *est interdum praestare populo mercaturis rem quaerere*, vt Venetiis in D. Marci Bibliothecae codice me legisse memini, quod etiam Benedictus Hector edidit, & Ioannes Parius retinuit, Meursiusque in veteri exemplari reperit; an quae vulgo recepta video: *est interdum praestare mercaturis rem quaerere*. PONTED.

1 MAIORES ENIM NOSTRI SIC HABVERVNT ET ITA IN LEGIBVS POSIVERVNT.) In codice Veneto & illo haud infimae notae, qui Caesenae in Bibliotheca *Fratrum*, vt vocant, *minorum Conuentualium* custoditur, item in Iensonianis & Bruschianis libris est quid amplius, videlicet: *maiores enim nostri sic hoc habuerunt*; vt multa huiusmodi apud probatos scriptores licet inuenire. PONTED.

1 FOENERATOREM) *Foetus*, *Foenerari*, *Foeneratorem*, *Foenum* sine O primae syllabae a Catone

tone ſcribi ſolita, docet ex Varrone Nonius Marcellus. PONTED.

C. 1, 1 De titulis ſiue argumentis nunc in vniuerſum dicere inſtituam; quoniam in confeſſo eſt, pleraque Catoniana praecepta ab huiusmodi inſcriptionibus inchoari. In quibus tamen, vt ordine referam, adeo peccarunt interpretes, vt multa ipſi apponendo, multa quae Catonis erant, vel diſtrahendo vel miſcendo, omnia fere alia atque alia reddiderint. Quapropter exactiſſimo iudicio circa hanc partem examinanda ſunt omnia, vt vera a falſis internoſcamus. In qua quidem re certiſſimum habebimus ſignum, ſi quae neceſſario exigantur, quae non, diligenter perpenderimus. Haec ab interpretibus: illa a Catone eſſe, quis dubitauerit? Itaque primum: *Quomodo agrum emi parari que oporteat*, vt alienum reiicerem; nam hoc ſubducto, quae traduntur, ſatis plana ſunt & aperta. PONTED.

ad 1, 2 VTI INDE EXIRI POSSIT) In hanc ſententiam Cael. ad Cic. 8, 16 extr. *Ne te eo demittas, vnde exitum vides nullum eſſe.*

1, 5 INSTRVMENTI NE MAGNI SIET, LOCO BONO SIET) Haec Catoniana mihi non videntur, ſed tanquam indices quondam in margine adnotata. PONTED.

1, 6 IDEM AGRVM, QVOD) Amicus aliquis noſter putabat, intelligendum *facere, vel efficere.*

1, 7 SI VINO MVLTO SIET) Ex Varrone quid deeſſe oſtendimus, vt ſit, *ſi vino bono & multo ſiet;* ſiue, *ſi vino bono vel multo ſiet.* PONTED.

2 Hic argumentum eſt adnectendum Capiti, *Patris familias officia.* PONTED.

2, 1 OPERARVM DIERVM. SI EI) Haec male diſtrahuntur; ſunt enim hoc modo digerenda: *operarum dierum, ſi ei opus non apparet. Dicit villicus.* PONTED.

2, 2 SERVES AVFVGISSE.) Opinor a Catone ſcriptum: *ferias ſe feciſſe:* Hac enim ratione par pari reſpondet Paterfamiliae, & ad ſingula allata a villico ordine redit, praeſertim cum inter villici officia *vti feriae ſeruentur*, recenſeatur. PONTED.

2, 4 EXPINSI FAR) Adde his, quae hic dicta ſunt, ea quae diſputamus ad Col. 2, 9, 14.

2, 7 VENDAT OLEVM SI PRETIVM HABEAT) *ſi pr. non habeat* I. B. R. Sed monet pro *non* legendum eſſe *tunc*, Cl. Pontedera.

3 Argumenta: *Auctionem vti faciat: Prima adoleſcentia agrum conſerere oportet: Villam ruſticam vti aedificatam habeat*, Catoniana non apparent. Sed quod Capiti IV. apponitur: *Bubilia vti bene aedificata habeat* & neceſſarium eſt & Catonianum, verum extra ſedem, nam caput principio caputum eſt & mancum: *Bubilia bona, bonis praeſepis, faliſcas caltratas.* Cui eſt addendum: *vti bene aedificata habeat*, ſiue: *bene aedificata habere expedit.*

3, 4 Quae hoc ſignum habet adnotatio, ea ad 3, 5 & paginam proximam pertinet. p. 10. col. 1. incipit nota noſtra, Vidit ſane Scaliger (neſcio vbi?) Sed nunc ſcio eſſe locum ad Varr. 1, 1, 7.

3, 5 MEDIPONTOS PRIVOS) In V. C. additur *bonos*, & ſcriptum eſt *Melispontos*, quomodo *Melica* pro *Medica* ſcribebant. VRS I. Reliqua damus in Indice.

4, 2 FRONS OCCIPITIO) Non potuimus efficere, vt ſatis emendate excuderentur verſus Theocriti. Vltima vox prioris eſt ξεν, quam ſequitur inciſum; ſyllabam vltimam in οἶκος male onerat accentus.

5, 1 Huius capitis indicem *villici officia*, quis Catonis eſſe exiſtimauerit? Non ſatis quod proponitur declaratur hoc initio: *Haec erunt vilici officia?* PONTED.

5, 2. FAMILIAM EXERCEAT.) Additamentum videtur, ſi retineantur ſuperiora: *opere bene exerceat* nempe *familiam;* ideo nos opinati ſumus *opere* fuiſſe *operas*. Quare docti viri animaduertant, virum haec ſint emendanda, an illa abiicienda. PONTED.

5, 4. POLITOREM) V. C. *Pollintorem*. Inepte! Dicebant *Politores*, qui agros mercede conducti occabant. Ennius Annal VIII. *Raſtros dentiſabres capſit cauſſa poliundi Agri.* Vt legendum cenſet Galliae decus Turnebus. Et in illo verſu: *Lati campi quos gerit Africa terra politos.* Feſtus: *Polimenta, ait Verrius, antiqui dicebant teſticulos porcorum, cum eos caſtrabant, a politione ſegetum.* Qui tamen locus alind ingerit. Vide etiam Nonium in *Politiones*, ſi operae. MEVRSIVS.

6, 1 AGRVM QVIBVS LOCIS) Cum lemma hic ſit primum capitis membrum, quis ſine ratione iteratum defenderit? PONTED.

6, 1 AGER CRASSVS ET LAETVS) Ager *laetus* eſt bene ſtercoratus & pinguis. Stercus enim quod agris ingerebant ruſtici, *laetamen* appellabant. Seruius Ge. 1 *Fimus, qui per agros iacitur, vulgo* laetamen *appellatur.* Iſidor. 17, 11 *Fimus eſt, qui per agros iacitur, & dictus* fimus, *quod* fiat imus: *id eſt ſtercus, quod vulgo* laetamen *appellatur.* MEVRSIVS. Quae ex Palladio addit, ea commodius in noſtro indice leguntur. Et hanc pariter ac ſuperiorem de politore adnotationem plane omittere decreueram, cum nihil habeant, quod non commodius aliunde petatur; ſed non licet ſemper arbitratu noſtro agere omnia.

6, 3 p. 15 verſu vltimo pro *In hoc modo ſerito* leg. *Id.* &c.

6, 3 IBI CORRVDAM SERITO,) *Ibi* tantum in plerisque formis excuſis libris ponitur, in caeteris maxime antiquis atque etiam in Meurſii codice, *ibique*, quod ſic explico: *ibi quoque corudam ſerito, vnde aſparagi fiant.* Ita profecto exſcripſit Varro. PONTED.

6, 4 QVI LOCVS CRASSVS ERIT,) Si cuncta, quae in hoc capite traduntur, diligenter expendamus, planior nobis erit ſententia legentibus: *qui locus craſſior erit, aut nebuloſior,* vt Plinius etiam refert 14, 4. PONTED.

7 Indices cap. 7. 8. 9. neque a Catone ſunt, neque neceſſarii. PONTED.

7, 2 AMINEVM MINVSCVLVM, ET MAIVSCVLVM,) Dubia dictio *maiuſculum* cenſenda eſt; nam c. 6. *maius* id vuarum genus appellatur, & in hoc etiam *Aminea maiora* habemus. Praeterea in vetuſtis libris editum eſt *malum*, quod propius accedit ad *maius*, quam ad *maiuſculum*. Id demum ex Varr. 1, 58 & Plin. 14, 4 confirmatur. PONTED.

7, 2 QVAS SVSPENDAS DVRACINAS:) Vetuſta diſſimilia & meliora: *Quae ſuſpendas duratura: Aminea maiora vtilia: ad fabrum ferrarium pro paſſis ea recte ſeruantur.* Siquidem neutrius generis Cato iſta vuarum genera ſemper enunciat. Quae vulgo recipiuntur, a Varrone excerpta ſunt vitiis iam inquinata; quippe *aminea maior* & *Scantiana* vna eſt atque eadem vua; quin etiam *amineam maiorem* Varro, vt docet Plinius, *Scantianam* appellat. PONTED.

7, 2 VEL AD FABR. FERRAR.) In fine notae noſtrae lege, Hae ſeruantur, non Haec: & add. Hor. Sat. 2, 4, 72 *Rectius Albanam fumo duraueris vuam.*

7, 3 POMA, MALA STRVTHEA,) Haec ſic ordinanda & diſtinguenda videntur: *Poma: mala ſtruthea, cotonea, ſcantiana, quiriniana, item alia conditiua mala muſtea* & punica (*eo lotium ſuillum aut ſtercus ad radices addere oportet, vt ſtabilia mala fiant*) *Pira volema, aniciana & ſementiua* (*haec conditiua in ſapa bona erunt*) *Tarentina, muſtea & cucurbitina, item alia genera &c.* Quod in noſtris epiſtolis diligenter explicauimus, & quid de veteri ſcriptura *Fabulim malorum* pro *ſtabilia mala* ſit accipiendum, noſtras coniecturas interpoſuimus. PONTED.

8, 2 MYRTVM CONIVGVLVM ET ALBVM ET NIGRVM) Sic fere legitur. Plinius tamen 15, 29 ait, *Cato tria genera myrti prodit, candidam, nigram, coniugalem.* Vbi Hermolaus, Cum tria genera myrti prodidiſſe Catonem citet Plinius, *candidam, nigram, coniugalem;* coniugulum *non coniugalem* apud Catonem ſcriptum tradit obſeruaſſe. Ego in vetuſto Catonis codice *coniugalem* non *coniugulum* inuenio. Et Plinius ſtatim ſubdit, *Coniugalem exiſtimo nunc noſtratem dici.* Illud autem magis annotandum, Columellam 12, 38 duo tantum genera myrti feciſſe, tanquam Catonis verba ſint aliter accipienda quam Plinius ſenſerit: *coniugalem* ſ. myrti albae & nigrae epitheton, quod eſſet ad coniugia idonea, & non tertium myrti genus: nam coniunctioni praeerat Venus, cui haec arbor ſacra: quin & ara fuit Veneri, quam ideo *Murteam* appellant. Haec CATANEVS apud Aſcenſium poſt praefat. Quod de etymo *coniugulae* vel *coniugalis myrti* dicit, hauſit ex Plinii l. c. GESN. Malunt alii apud Bodaeum a Stapel ad Theophr. *hiſt. plant.* 4, 6 p. 379 *coniugulam* dici, quod opere topiario eum pergulis & parietibus hortorum elegantiſſimo ſpectaculo aptiſſime coniugatur. SCHOETTG.

10 Argumenta cap 10 & 11 nihil certius eſt, quam ad Catonem, a quo ſubducta ſunt, reuocare. PONTED.

10, 4 DOLIA OLEARIA C.) Quis probet iſta! Melius in veteribus excuſis libris, *dolia olearia X.* PONTED.

11, 1 DOLIA V. VBI VINDEMIAE ESSE POSSINT.) Quinarii numeri notam ſuſpectam habeo; quoniam ſi c. 10 in quo minor vineae modus ſtatuitur, *dolia vinaria X* recenſentur, cur in maiori modo V? Profecto ſcriberem XX. hac ductus coniectura: Cum videam c. 10 dolia vinaria eſſe X, totidemque ea, quae vinaceos excipiunt, eadem vterer in hoc capite proportione; propterea vbi dolia in quibus vinacei conduntur, ſunt XX; dolia quoque vinaria XX fuiſſe opinarer. PONTED.

11, 2 VRNAS SPARTEAS) Ad hoc genus etiam pertinent *fiſcellae texendae & picandae* Col. 12, 18, 2. Caeterum quod ad ſententiam ipſam Catonis pertinet, poteſt fieri, vt parti quidem vini ſeruandae vaſa eſſent praeſto, alii non item, quo magis tum conſtitui oportuit, quantum perierit. Si prouerbiale eſt *per corbem menſuram facere,* non ipſius menſurae nomen eſt *corbis*, ſed vaſis in quod e menſura vinum effunditur, aut infundibili adeo per mille foramina atque rimas acceptum humorem ridicule transmittentis: vt adeo ad *Danaidum dolia*, & *cribrum* illud, quo *haurire aquam* dicuntur, qui *diſcere ſine libro volunt*, referendum ſit.

11, 4 SPORTAS FAECARIAS) Viro docto videntur *fiſcinae*, de quibus cap. 153 ad *faecatum vinum* vti iubet. Caeterum *fecarias* legunt Iuntae, Aldus, Gymn. nec deeſſe, qui *fecarias* malint, e Fabriano lexico obſeruo.

11, 4 VOMERES FERREOS X) Quid *ferreos?* Numquid quis ligneo vomere arat? Videtur legendum: *Vomeres II. ferreas X.* Nam aratra cum ſint duo, totidem debent eſſe vomeres, vt Cap. 10 praeceptum habemus: *aratra cum vomeribus ſex.* Quae ſane in hoc capite *decem;* quoniam plures ſunt, qui vtuntur. *Ferrea* autem quid ſit, non plane conſtat: in veteribus editionibus ſcribitur: *ferreas furcas.* Quod vltimum improbauit Victorius in manuſcriptis ſincerae vetuſtatis exemplaribus non inuentum, quo etiam caret Caeſenas Codex. Inſtrumentum ad moliendam terram ex cap. 155. apparet. Multa praeterea ſunt in iſto inſtrumentorum apparatu, quae vitii arguuntur, vt *falces arborarias IIII:* capite enim proximo V. operariis V falces arborariae aſſignantur, Igitur, vbi X operae, cur non X falces! Item ſi in illa ſumma *cuneos III*, in hac dupla non *IV*, ſed *VI* ſcribendum puto, nec non *ſecures VI* ad X homines, non V, ſi ad V, III. Eodem modo ſi operis V palae attribuuntur IV, *rutra V*, operis X palas *VIII* non *VI*, *rutra X* non IV, neceſſaria exiſtimamus. Iam vero, quae hominibus peculiaria dantur, pro maiori vel minori numero addere vel demere debemus. Itaque ſi XIII hominibus *culcitrae VIII* ſatis viſa ſunt, *inſtrangula VIII, puluini XVI, operimenta X, mappae III, centones pueris VI*, hominibus XVI: qua ratione ſufficient *culcitrae IV, inſtrangula IV, puluini VI, o-*

perimenta

perimenta VI, mappas III, centones pueris VI? PONTED.

12 Posthabito argumento: *Quomodo vasa torcula V ing. instruere oporteat;* quippe neque necessarium neque Catonianum, emendandum est *trochleas V in trochleas X*, vt in antiquis libris seruatur. Quod etiam ex cap. 3, in quo singulis medipontis bina trochlea assignantur, manifestum; in hoc enim capite cum sint medipонti V, trochleas X esse debere cognoscimus. Qua de caussa scribendum *fibulas LX* pro XL. quia singulis medipontis duodenae cap. 3 attribuuntur; & *vectes XXX* non *XL*, cum singuli medipontі senis vectibus instruantur. PONTED.

13 Titulum: *quomodo torcularium & cellam olearіam parare oporteat:* quis optauerit dum in capitis principio videt: *In torcularium in vsu quod opus est?* Quis vero capiti XIV. superposita: *Villam aedificandam si locabis?* At hercule non reperti sunt, qui non contenti nouos titulos fingere, eandem materiam per partes lancinarent, quasi materia & calx ad illam aedificandam non pertineret? PONTED.

13, 1 LVCERNAS CRATICVLAS) Poterat aliquis intelligere corbulam quasi ferream, in qua ignis aleretur lucis causa lignis paruulis cremiis. Sed in mentem etiam venit has res separare, & legere primum *lacernas*, vestis partem, ad tegenda corpora seu vigilantium seu dormientium aptam, deinde *craticulas* intelligere *carnario* cognatas, in quibus seruari cibaria possint, quibus perflante aëre opus sit, sed cauendum a manibus praetereuntium, & a bestiarum rapacitate.

17 Argumentum: *materies quid anni tempestiua est* Catoni restituerem. In hoc autem capite quae sequuntur hoc modo legerem: *Ibidem sunt nuces binae: vnde semen excidet eae anniculae* (hae vbi primum incipiunt biascere, tum legi oportet, per sementim *primum incipiunt maturae esse, pestea vsque adeo sunt plus menses* VIII). *Hernetsinae nuces virides sunt.* PONTED.

18 Indices quinque in caput 23 omnes contemnendi, nam primus: *Torcularium si aedificare voles*, & secundus: *In vasa vinaria stipites*, a Catone exscripti sunt, reliqui ex ingenio ab interpretibus appositi; quidquid enim per tot capita distrahitur, in vnum quondam coaluisse, cuius erat initium & argumentum: *Tortularium si aedificare voles*, materia ipsa, quae diuisionem non fert, demonstrat. PONTED.

18, 2 STIPITES CRASSI, ALTI, SVCVLA,) Scribendum iudico *crassos, altos, suculam:* nam a verbo *tompenito*, quod supra apponitur, reguntur. *Suculam* etiam in antiquis editionibus & non nullis manu exaratis exemplaribus habemus. PONTED.

18, 7 CALCE ARENATO Distinguenda sunt *calce, arenato;* aliud enim *calx*, aliud *arenatum*. cuius rei adferrem exempla, nisi ad id, quod nunc agimus, satis id arbitrarer. PONTED. Vtrum vero in hoc argumento distingui ista duo debeant, illud dubitationem non nullam habere mihi videtur: neque dum poenitet nostrae ad h. l. adnotationis.

23 *Ad vindemiam quae opus sunt, vt parentur.* Tale argumentum numquid aliud declarat, quam ipsum capitis principium: *Face ad vindemiam quae opus sunt vti parentur?* Cur igitur repetuntur? Cur per partes, quae ad vindemiam pertinent, separantur? *vinum Graecum quomodo fiat: vua cocta vti seruetur: Vindemia facta, vt vasa tertula subligentur?* PONTED.

24, 2 Locus Plinii in adnotatione nostra laudatus est 14, 20 f. 25.

27 Iste titulus, *sementim vti fatias*, & proximi in caput 37 inconcinni, inepti, inutilesque habendi sunt & dicendi. PONTED.

29 IN PRATVM RESERVATO) Legerem, *reseruato: idque sicte maxime opus erit. Vbi fauonius flabit, euehite luna silenti.* PONTED.

31 VIMINA MATVRA.) Eorum, quae sequuntur; *salix per tempus* siue, vt in antiquis excusis libris, *salices per tempus legantur*, videtur interpretatio quondam in margine adnotata. Quid enim est maturum vimen nisi salix per tempus lecta? PONTED.

31, 1 ARIDAE ILIGNEAE) Est attendendum, *aridae* num sit effictum de *taleae?* PONTED.

31, 2 CAVETOQVE PER ROREM TRAHAS, AVT DOLES.) Plinius exscripsit: *Caueto ne per rorem trahas aut doles.* Quare praestat Iensoniana forma: *Cauetoque ne per rorem;* solet enim Cato sic vti, vt infra: *vento austro caueto, ne quam materiam, neue vinum tractes;* vt cap. 32 *caueto ne vitem praecipites*, cap. 37 *omnino caueto ne quam materiam dolet:* cap. 40 *taueto ne librum tonuellas.* Propterea illud capitis 34 *terram caue cariosam tractes* non sincerum opinor, & adiicerem *ne*, vt cap. 5 *Terram cariosam caueto ne ares.* PONTED.

32, 1 VITES PROPAGES SVLCOS) Locus obscurus & suspectus, quem neque assequimur, neque quid in eo deceat, videmus. Codices non nulli alio modo: *vites propages in sulcos.* Verum cap. 43 longe secus: *Vitibus sulcos & propagines ne minus pedibus II. S. quoquouersum facito.* PONTED.

32, 2 VITES BENE NODENTVR) Distinguendum est alia ratione, vt ab antiquis editoribus proditum fuit: *Vites bene enodentur per omnes ramos diligenter;* siquidem vitis vt per omnes ramos truncumque pampinariis palmitibus ac suruneulis bene enodetur, diligenter cauendum est, ne quis internatus oculus, in quem humor a capite enocetur, relinquatur. At in eo, quod secundo loco praeceptum est: *caueto, ne vitem praecipites*, prudentia potius quam diligentia vti oportet; nam si plura quam vitis conditio patitur, flagella demittantur, proximi anni fructus amittitur; si pauciora, vitis luxuria se absumit. Neque tamen in ea sum sententia, vt integrum existimem; *caueto, ne vitem praecipites.* Quid enim est

est aliud si dicas: *caueto, ne flagellum in fructum demittas: caueto, ne vindemiae* prospicias? Qui sane vitem non praecipitat (cum vitem praecipitare sit materiam in fructum submittere) vindemiae abnuit vbertatem. Quapropter deformatum *vitem* ex *nimium* opinari possumus, vel quod in vicinia reperitur, vt superuacaneum subductum sane praestat: *caueto, ne nimium praecipites*, sine, *caueto* ne *vitem nimium praecipites, & ne nimium perstringas*, quam eo modo. PONTED.

33, 3. IN VINEA VETERE) Haec ita separanda sunt: *In vinea vetere serito ocinum, si macra erit; quod granum capiat ne serito* fine, vt in Plinio, *quod granum capit*. Verum & in Plinio eo modo est distinguendum. PONTED.

33, 3 ALIQVID HORVM) *aut aliquid horum* ex Plinio reuocarem. PONTED.

33, 4 CORRIGITOQVE VTI RECTE SPECTENT) Melius in Plinio si vetustatis vitia eximantur: *porrigitoque. Quae vbi recte steterint. Quae* namque quod in optimis exemplaribus non inuenitur, ex proximo *que* iteratum est; & *vbi* ex *vti* deformatum. Pro *steterint* inuenit Victorius *stent*, quod contractum de *spectent* videtur. Etenim flagella ita porrigenda sunt, vt optimam coeli plagam spectent. PONTED.

33. 4 VVASQVE EXPELLITO) Haberem potius, *vuasque expedito* ad solem nempe quo facilius percoquantur. Vt Columella etiam docet 4, 28 & 11, 2. PONTED.

35, 2. TRIMESTREM, Plinius ita: *Trimestre, vbi sementim maturam facere non possit, & cuius crassitudo sit restibilis*; ideo in Plinio scribendum *possis* pro *possit*; in Catone pro *trimestrem trimestre*, nempe vel triticum vel far Halicastrum quod a Columella *semen trimestre* proprie vocatur.

37, 1 *Quae mala in segete sient*. Hoc argumentum ad caput est reuocandum. Ita proximum: *Quae segetem stercorant fruges*; Plinius enim hoc modo: *nec non ex satis quibusdam ipsis pasci terram dicit (Cato), segetes stercorant fruges Lupinum, faba, Vicia*. Reliquos vero titulos in caput 56, nullo habito discrimine, relicerem. PONTED. Hoc totum caput ingeniose admodum tractauit Io. Conradus Schwartzius V. C. in epistola, quam damus sub Palladio, p. 1029 sqq.

37, 3 NISI INTERMESTRI) Ita volebamus excudi, non diuisim vt factum est ab operis *in termestri*.

37, 3. NISI INTERMESTRI) Si stercus neque intermestrua, neque dimidiata luna est egerendum, pleniluniúm superest, quo tempore inter rei rusticae peritos conuenit non esse tangendum. Idem Cato pratis fimo laetandis cap. 29 & 50 interlunium definit; Columella & Palladius lunam crescentem, sed stercorandis segetibus decrescentem, quibus Plinius assentitur. Quid igitur? Censemusne Catonis verba recte se habere? Ego sane id non arbitror, praesertim cum videam Plinium a Catone exscribentem: *Idemque* (Cato) *mox: nisi intermestri luna atque dimidiata ne tangas materiam. Tunc ne effodias aut praecidas abs terra. Diebus quatuor proximis quibus luna plena fuerit, optime eximitur*. Quae quidem Catoniana agnoscuntur, dissimili tamen modo ordinata & excerpta. Prima: *nisi intermestri luna atque dimidiata* constat ad stercus egerendum, non ad materiam pertinere; quoniam decrescente luna tum capite 31 tum hoc materiam esse effodiendam & praecidendam inculcat Cato. Reliqua ad materiam spectant. Quare paulo diligentius Catoniana sunt digerenda: *Stercus egerito nisi intermestri lunaque dimidiata. Tum ne tangas materiam, quam effodies aut praecides abs terra: diebus*. Quae Plinius fortasse sic exscripsit: *Idemque mox nisi intermestri lunaque dimidiata. Tunc ne tangas materiam, tunc ne effodias*. Interuallum etiam a Plenilunio dissimile: in Catone septem sunt dies; in Plinio quatuor. Verum illud melius, quod post septem dies luna dimidiata est & decrescens ad caedendam materiam vt Cato Cap. 31 definiuit, opportunum tempus. PONTED.

39, 1 DOLIA VITI SICCA ALLIGATO) Quis dolia vite alligauerit vnquam? Vetustissima a Victorio depromta: *viri sicca alligato*. Id emendarem in: *vel ridica alligato*; nam ridicis dolia reuinciri, nemo non tenet. Proxima item hoc modo videntur separanda: *beneque picaueris, quoduis dolium vinarium facere poteris*. PONTED.

39, 1 SVLPHVRIS P. ',',) Has ponderis notas veriores restituimus, quae vt arbitror cum parum intellectae essent, deprauatae fuerant. testari etiam volumus, & hic, & vbicunque in peruetusto hoc volumine ea vox est, *sulpur* semper scriptum esse: quae scriptura etiam in Florentinis Pandectis custodita, illa tamen (quamuis frequens in priscis exemplaribus) a doctis & diligentibus viris damnata est. VICTOR.

40, 3 ET STIRPEM ARTITO) Etiam Brouckhusius probat *artito*, h. e. demittito, adigito. Geoponicis 10, 75 καθιέναι appellatur.

40, 4 Multa sunt in hoc loco relata a Plinio, & a Catone reparanda. Ita vicissim ista: *Luto depsto stirpem oblinito digitos crassos III. insuper lingua bubula obtegito*. Plinius haec: *Mirum quod non contentus* (Cato) *insitum munisse, vt dictum est, & cespite ab imbre frigoribusque protexisse, ac mollibus bifidorum viminum fascibus, lingua bubula (herbae id genus) insuper obtegi iubet*. Cespes quem ad insitum muniendum commemorat Plinius, in Catone non adparet; ita in Catone ad quid ista: *digitos crassos III*, siue, Ienfonius vt edidit, *digitos crassum III*, referantur. Opinor *crassum* pertinuisse ad *cespitem* vetustate elisum, quo hac etiam aetate non nulli in obtegendis insitis vti solent; illaque in Plinio *herbae id genus* ineptissimi librarii adnotationem de margine irrepsisse. PONTED. De librario iudicet quod quisque volet; folium Buglossi ad insitum alligandum, certe tegendum adhiberi ineptum nobis non videbatur.

43, 1 PERTICIS CONSTERNITO) Haec cum iis, quae apud Plinium 17, 11 exscripta

pta sunt, si conferas, inuenies aliquid quod in Catone desideres; adiicit enim Plinius *sulcos explendos vel lapide, vel perticis salignis, vel sarmentis ad semipedem altitudinem*. Qui modus in Catone non reperitur, neque in Plinio Catonis illud: *controuersis collatis*. In quibus suspicari possumus vitium latere, cum excusi non nulli libri *quoquouersus* ferunt, & vetusta manuscripta exemplaria: *controuerstris*. Si coniecturis indulgere licet, extremas in *controuerstris* duas litteras numeri notam in qua re toties peccarunt librarii, fuisse puto I. S. P. littera P. pedem indicante aeuo deperdita; praeterea *collatis* cuius viui primam *controuersis* retinet de *elatis* vitiatum. Haec si componere hoc modo liceret, id haberemus, quod ex Plinio commemoraui: *perticis faligneis viridibus controuerseis P. I. S. elateis* consternito. PONTED.

45, 2 VTI STET TALEA) Vetustissimum exemplar: *Si ita feueris vtis stet talea*, in quibus extrema littera in *vtis* aliquid deperditum indicat, fortasse *prius*, videlicet: *si ita feueris vti prius stet talea, melius viuet*; quoniam ab omnibus rei rusticae scriptoribus praeceptum habemus, deaginea femina sic esse ferenda, vt iisdem coeli partibus quibus in arbore steterant, obuersentur. PONTED.

46, 2 DIGITVM SVPRA TERRAM) Quae hic diximus, mirifice confirmantur a Columella 5, 9, 3 & 4.

47 HARVNDINEM DISPONITO.) Haec Catoniana esse, facile mihi persuadere non possum; primum quia de Harundine cap. 6 abunde praeceptum est; deinde quia vitis & oleae seminarium Harundinis cultu male interuellitur; neque enim eadem cultura, neque in eadem terra, neque eodem modo feruntur vites & oleae atque harundines. Et tamen adiicitur: *Vitiarium eodem modo facito*. Eodem ne quo harundinetum? In locis itaque humectis, & circum ripas faciemus vitiarium. Quis feret haec? Cum igitur in alia terra in feminarium ponantur maleoli, in alia harundinis oculi, illa: *vitiarium eodem modo facito* de oleagineo feminario, non de harundineto sunt accipienda. Propterea inter oleae feminarium vitiariumque quicquam quondam interpositum fuisse non est credendum, sed nulla intercapedine oleae vitis feminarium subnexum. Quod ergo nunc de harundine appositum habemus, aliena opera factum est, non Catonis.

48, 1 PORCAS PEDES QVINOS LATAS) c. 151 melius, *areas facito pedes latas quaternos*. Ita porca ad IV pedes contracta herbas euellenti ab vtroque latere facilius patet. PONTED.

48, 2 SEMEN SERITO CREBRVM) Emendationem Popmae & Meursii iam praeceptam video in Ascensiana editione post praefat.

48, 2 FVRCAS CIRCVM OFFIGITO.) Vnum desidero, quod Plinius, qui Catonem 16, 10 exscribit, apertissime ostendit: *Cato, ait, & furcis crates imponi iubet, altitudine hominis ad solem recipiendum, atque integi culmo ad frigora arcenda*; Ideo tunc legebatur in Catone: *quae frigus defendant & solem admittant*. PONTED.

56 Lemma abiiciendum, & *Epistatae* interpretationem vilicae inutilem monet PONTED. ante *Epistatae* incidendum esse voluerunt Popma, aliquis in Fabri thesauro, & nuper Cl. FACCIOLATVS. vtris obtemperandum sit, ambigo.

57 Argumenta omnia in caput 66 ficta & inutilia sunt. PONTED.

64, 2 pro *expedies* leg. expediet.

66 CVSTODIS ET CAPVLATORIS OFFICIA) Haec capiti, a quo demta, iterum restituantur. Sed proximum argumentum cap. 67 *item custodis officia* abiiciendum, nec non duo, quae sequuntur: *vasa vinaria & olearia extollere. Dolia quomodo imbuantur*. At illud: *Bubus medicamentum* Catonianum est atque ad pristinam sedem reuocandum, caeteris in cap. 90 neglectis. PONTED.

76, 4 ADVSVS ERIS) absumseris coniectura, vt videtur, BROVCKHVSII.

75, 4 ORNATOQVE FOCVM,) Pluribus hunc locum in nostris epistolis complexi sumus, quo clarius ostenderemus, *focum* instrumentum etiam esse coquinarium, sed magnum; at minus, *foculum*. Id nos vernacula consuetudine retinemus, qui *Focolare* & ignis locum, & vas in quo cibi assantur, vocamus. Quod item Latinis in consuetudinem fuisse dum librarios fugit, Catonis monitum foede inquinarunt. Ideoque *deue primo temperatoque* vel *leue* aut *lene pruna temperataque* fuit, vt cap. 113. vel: *leno igni temperatoque*: vel quid item. PONTED.

77 SIMPLICIBVS COMPLETO) In isto tam deprauato loco omnia incertiora sunt. Namque quis Oedipus Sphingem istam: *simplicibus completo* exsoluerit? Sane si quibus partibus *simplicibus* conglutinatum fuerit, constaret, aliquid fortasse coniectando expedire possemus. Sed, quoniam ita efformatum est, recisis, quae eminebant, membris, vt nihil ad veterem speciem superfit, ecquid pro auctoris maiestate non inueniri sed excogitari poterit? Quod haud obscurum apparet, ex pluribus esse illud *simplicibus* possumus affirmare. Num ex huiusmodi reliquiis? *de sim plicib us*; nam in Ienfonio editum est: *de simplicibus*. Quod si pro certo afferere auderem, quid ex iis proferrem conglutinatum, veluti: *rostrum plicis vsque completo bene arcte*. Id ad spirae compositionem explicandam non alienum plane videtur. PONTED.

80 NISI CALICEM — HABEAT) *Habeas* coniicit Brouckhusius, quod placet.

86 INDAT, LAVET) Scribendum *indas, laues, deteras, eluas, coquas, addas*, vel *indito, lauato, deterito, eluito, coquito, addito*. Ita c. 87 & 89. PONTED.

90 PALVMBVM RECENTEM) Quod initium de titulo redintegrandum est: *Palumbum recentem sic farcito*. Ita excusum est ab antiquis. PONTED.

Aaa aaa aa 90 DE-

90 DEPSITOQVE — TVRVNDAS) Videant docti viri, quid coniiciam; *depsito vsque dum poteris facere turundas.* vt c. 110 *vsque dum odorem malum demserit*, vt c. 112 *vsque dum impleuerit*. PONTED.

91 Reiecto titulo, quae de area paranda nunc traduntur, iterantur c. 129. Propterea vel illa vel haec a Catone ad nos emanasse non puto. PONTED.

92 Argumenta in caput 106 si quis abiecerit, puriorem nobis Catonem dabit. PONTED.

95, 3 CONVOLVVLVS NON NASCETVR) Praestant vetusta a Victorio depromta; *conuoluolus non nocebit*, vt abunde in nostris epistolis declaratum est. PONTED.

100 OLEVM SI) His potiora habeo quae ab Iensonio edita sunt: *Oleum sic in metretam nouam inditurus eris: Amurca ita vti est.* PONTED.

102 MELANTHII CAETABVLVM) Fere poenitet reliquisse vocem nihili, nisi quod somnus forte bono Victorio, aut ei qui operis regendis praefectus erat, obrepens eam peperit: habetur quidem iam in editione Gryphiana 1541, seruata deinde tanti viri reuerentia. *Acetabulum* verum putamus.

105, 2 BIENNIVM IN SOLE) Opinor *biennium* fuisse *biduum*, vt de vini Coi confectione: *ne plus quatriduum in sole fueris.* Quod in vetustis exemplaribus deprauatum reperit Victorius in *quadriennium*. PONTED.

106 AQVAE MARINAE CONCINNATIO) Quae a Catonianis euulsa cum capitis principio coniungerem. Sequentis item capitis argumentum a Catone deductum iterum est capiti restituendum. Verum cap. 108 & 109 indices nihil nos morabuntur. PONTED.

110 ODOREM VINO) Restituentes haec Catoni quid iam deperditum addamus videlicet: *Odorem deteriorem demere vino si voles: testam.* Hinc in caput 135 quidquid in argumentum assumitur, nihil ad Catonem illustrandum aut intelligendum conferre opinamur. PONTED.

112, 3 ET PVRA ET SICCA) Editt. principes *puta*, quod magis Catonianum. PONTED.

117 MVTET, EXPRIMAT, CONIICIAT,) Scriberem vel: *Mutes, exprimas, coniicias, addas, condas*, vel: *Mutato, exprimito, coniicito, addito, condito;* sequitur enim: *si vna admiscere voles, cito vtitor, in orbem calcato manibus siccis, cum vti voles, sumito.*

124 Quae de canibus hic traduntur, extra sedem & inordinate traduntur, vt in nostris epistolis exposuimus. PONTED.

127, 2 ET VINI HEMINAM) Haberem potius *viro*. PONTED. Sed quae proportio inter *triobolum & heminam*, quorum illud ad sicca pertinere videtur, hoc ad liquida. Deinde pueri solius meminit, quod ea aetas tineis & lumbricis praeter ceteras opportuna.

134, 1 PRIVSQVAM HASCE FRVGES) Scriberem *haecce fruges*, — faba. PONTED.

135 *Quemadmodum tunicas, ceterasque res, & vbi emas. Romae tunicas* cet. Ita reuocato titulo caput inchoandum videtur. PONTED.

135, 1 TREBLAE) Confirmat hanc lectionem ex V. C. Brouckhusius.

135, 3 NOLAE FISCINAE CAMPANICAE. HAE) Veteres editi libri alio modo: *Nolae fiscinae campanicae Caniae oleariae vtiles sunt.* Num vitio nobis dabitur, si legamus: *Nolae fiscinae Campanicae oleariae vtiles sunt?* cap. 152 *Fiscinas olearias Campanicas duas illi rei habeto.* PONTED.

136, 1 Quae in titulo extra caput sunt, ad caput pertinent. PONTED.

137 Argumenti extrema si capiti inserantur, commodiorem habebimus sententiam: *Vineam curandam partiario vt des: bene curet fundum.* At inscriptiones reliquas, vsque in caput 152, quoniam superuacaneas inuenio, deturbarem. PONTED.

141, 2 IANVM — PRAEFAMINO) Adscripsit Brouckhusius al. *praedicito.* Igitur pro imperatiui modi verbo etiam alii habuere, quod a nobis factum in Indice.

141, 2 BENE QVE EVENIRE) Haec verba habent forte respectum aut relationem ad *Bonum Euentum* Deum, de quo Varr. 1, 1, 6.

142 QVAE DOMINVS PRAECEPIT) Veteres codices hac parte corrupti: in optimo mendi etiam nota ad hunc locum apposita. Sic illi legunt, *Quae domino praeceps.* Ex communi receptaque lectione nullum idoneum sensum ducimus. Nam hoc, quod his verbis a Catone praecipi videtur, insra aliis expositum est, *Dominoque dicto audiens sit.* Ingeniosiores forte ex priscis vestigiis, quomodo legi debeat, eruent. VICTOR. Victorius ex vetustissimo codice *Quae domino praeceps.* Quibus extremis si addatur *it*, ea fit sententia quae mihi pulcherrima atque optima visa est; *quae domino praecepsit.* Et *praecepsit* erit pro *praeceperit*, vt vetustissimi vtebantur. *Praecipio* autem primigenia vi est accipiendum, vt *antecapio, praeoccupo, praeuideo:* videlicet *quae villicus in rem domini fore praeuiderit.* PONTED.

144, 3 LEGVLOS ET STRICTORES.) Ita Victorius edendum curauerat; siquidem in antiquis exemplaribus extrema non *factores*, vt ante Victorium editum erat, sed *sictores* inuenerat. Quo reiecto, *strictores* induxit. Sed cur probamus *strictores* quorum opera antiquissima lege damnabatur: *oleam ne stringito.* Ego *sictores* iterum reponerem neglectam damnatamque a librariis quippe obsoletam dictionem. *Sictor* vero idem ac *sector* a *sico* Porro *sictores* sunt qui ligna caedunt atque ad cogendam oleam in torcularium ferunt. Age, videamus, si vera coniicimus. *Legulos*, ait Cato, *quot opus erunt praebeto & sictores; si non praebueris* (lego *praebueris*) *quanti conductum erit aut locatum erit, deducetur, tanto minus debebitur. De fundo ligna & oleam ne deportato.* En quid statim

tim prohibeat, ne *fictores* ligna, *leguli* oleam furentur. Ad *fictores* item pertinet, quod cap. 67 traditur: *ligna in torcularium ne caedant*. PONTED.

145, 2 SI SVMSERIT) Scribatur *si sumseris*, vt supra. PONTED.

146, 1 Vbi litera *b*, *tucidici* inseri in V.C. obseruat Brockhusius.

146, 1 DOMINI DATO IRI) Hunc locum, vt in omnibus manu scriptis inueni, ita dedi: est autem manifesto mendosus, quare notam ad eum apposui. Communis lectio noua, vt arbitror, & inanis est. VICTOR. Maximum vitium in illo *iri* omnes fatentur. Scaliger [Popma] interpretatur *in rem illam;* sed homo acutus quid sequitur, non attendit: *primae cotulas duas*. Videre visus sum nescio quid aliud sub obscura voce latens, quod tamen assequi non possum, pro ponderibus nempe, modiisque (nisi si *modi* sit scribendum, quia quod pro *modio* dandum sit, iam indicatum est: *modo oleario mensum dato vnguinis pondo X*) dandas esse olei primae siue priuae pressurae cotulas duas. PONTED.

146, 3 SI QVID DEPORTAVERIT) item, *si non reddat*, scribito, deportaueris, reddes. Similiter alia ad eundem modum redigenda. PONTED. Vereor, vt probari possit illa conformatio moderatioribus. Multa certe immutanda erunt in libris, eam si rationem sequamur. Exempli causa inspiciantur descriptiones animalium Varronis & Columellae; quam multa ibi, quae parum sibi inuicem respondent, & videntur ἀνακόλουθα.

147 AD K. OCT. PRIMAS) *Primas* additum videtur tollendae ambiguitatis causa, ne calumniari aliquis possit, vltimos, vt hoc vtar Septembris dies & ipsas esse *Kalendas Octobres*.

148, 2 PRO EO DOMINVS) *Domino* legendum, vel *dominum*. Plaut. Bacch. *Ego ad forum hinc ibo, vt soluam militem*. PONTED.

148, 2 LOCVS VINI) Repetita sunt haec a cap. 147 librariorum manu, per quos tanta in perturbatione & discrimine versatur Cato. PONTED.

149, 5 QVA VENDAS, FINIS) *Finis*, credo, est casus quartus pluralis numeri, *dicito fines, qua* h. e. quousque vendas.

149, 1 VICINVS PERMITTET,) Haberem potius *permutet* hoc est, cum vicinus pecudes alio egerit. Quamuis & *permittet* retinere cupienti non repugnarem, dummodo ad id significandum seruet, quod nonnunquam apud veteres indicare inuenitur, vt apud Lucretium, *Est alio vt possit permitti longius alter*. PONTED.

149, 1 OLERIS, ASPARAGIS, LIGNIS — DOMINO VSIO RECIPITVR) Ita legi iubet Gronouius ad Sen. consol. ad Marc. c. 10. *vsio asparagis* casu verbi ad nomen deriuatum adiecto. Recte arbitror, & vt decebat Gronouium.

150, 2 PORCOS SERARIOS.) Quaeritur quid sit porcus serarius. Vetusti libri editi habent: *porcos sectarios*. Qui primus in Catonis libris ita scripsit, deceptus videtur a Pompeio Festo, vt hic a vitiato Plauti loco. Apud Festum haec leguntur: *Sectarius veruex, qui gregem agnorum praecedens ducit*. At Plauti locus exstat in Captiueis:

Tum lanii autem, qui concinnant liberis orbas oues,
Qui locant caedundos agnos, & duplam agninam danunt.
Qui petroni nomen indunt verueci sectario,
Tum ego si in via petronem publica conspexero
Et petronem & dominum reddam mortales miserrumos.

Veruex itaque sectarius petroui duro & annoso opponitur. Est ergo sectarius tenerae & mollis carnis. At qui sectarius est caeterisque ducem se praebet, aetate etiam caeteris praestare debet; non igitur recentis erit aetatis, carnisque tenerae, quo nomine petronem antecedit. Scripsit igitur Plautus *serario*, vt Cato *serarios* a potando sero, quos pastores cum ouibus, etiam cum vaccis, sero pascunt & sagiuant. PONTED.

151, 2 *Materiem, vbi hordeum)* Maturum praestat, quia cupressi materia, vt Catonis verbis dicam, *quiduis anni matura est & tempestiua*. PONTED.

152 *De scopis virgeis*. Principium capitis fuit & esse debet. Ibidem legitur *aliquoties*, vt alibi *quoties, toties*, quae in vetustis libris cum *n* ponuntur: *aliquotiens, totiens, quotiens*. Ita apud alios auctores. Quam veram esse scripturam in nostris epistolis pro nostra mediocritate peregimus. PONTED.

156 Reiectis capitum 153 — 156 indicibus, huic aliud argumentum de vetustis editionibus afferrem, idque capiti principium imponerem: *Medicamenta brassicae: Brassica est*. PONTED.

157 Titulus ponitur, *De brassica Pythagorea quid in ea boni sit salubrisque*. Quibus posthabitis, longe meliora, &, si credere licet, antiquissima, de veteribus excusis libris eruemus, imponemusque capiti. *Quot brassicae genera & quae natura. Principium te cognoscere oportet quae genera brassicae sient, & cuiusmodi naturam habeant omnia*. Reliqua ad illud: *Nunc vti cognoscas*, neque vetusta neque Catoniana mihi videntur. PONTED.

157, 2 MEDICAMENTOSIOR) *Medicamento* longe potius reputabimus, interpretantes brassicam quae lenis dicitur, quamuis vehemens sit atque acris, si cum apianae siue crispae conferatur vi, nullam esse, nempe inualidam nulliusque momenti. PONTED.

157, 4 SI QVID CONTVSVM EST, ERVMPET.) Reposito *conclusum* pro *contusum*, emendabimus Plinium de Catone excerpentem: *Sic etiam fistulas elaxatas & tumores euocari, quaeque discuti opus sit;* nemo enim non videt *elaxatas* esse debere & *luxata*.

157, 8 ARTICVLARIOS POTERIS EXPELLERE) Iuuat a veteribus recepisse *articularios*, qua voce etiam Plautus vtitur:

Nec podagricus neque artitularius est, quem rus ducunt pedes.

Hoc ab Iensonio recepto, a posterioribus desumtereut *experiri* pro *expellere*, quod est liberare, expedire, ceu illud Plautinum:

C. *Vin' me experiri?* L. *Volo.* C. *Mercedem mibi dato.* PONTED.

157, 8 *Nullus sumtus est, & si sumtus esset, tamen valetudinis caussa experiret.* Vltimum Victorius prodidit vetustissima scriptura se inuenisse *experirus*, quod interpretor *experitus*; quippe apud priscos non *expertus*, vt politiora ingenia postea contraxerunt, in vsum fuisse indicat cum *experitus* & *imperitus*, cum apud Festum id ipsum *experitus*. Et quoniam qui experimentum facit, aliquid in id quod connititur, impendit, quid experiri impendere est, vt aliquid consequamur. Neque vero aliam esse Catonis sententiam colligere possumus, dummodo allata verba paulo diligentius ordinentur: *Nullus sumtus est, & si sumtus, esset tamen valetudinis caussa experitus.* PONTED.

157, 8 OMNIS QVI INSOMNIOSVS EST) Vetusta lectio: *Omnis velsi quis seniosus.* Num *somniosus*? qua voce vtitur Plinius 28, 10 *somniosos fieri lepore sumto in cibis Cato arbitrabatur.* Idem de Catonis quoque sententia *brassicam insomniis mederi & vigiliis* 20, 9 refert. PONTED.

157, 9 DATO EDAT, SI POTERIT,) Antiqua lectio in Iensonio & manu scripto libro Caesenae: *Dato edit: si poterit sine pane: si non dato panem purum ibidem madefaciat.* Veteres autem vsos *edit* pro *edat*, vt Nonius Marcellus *de mutatis coniugationibus* probat, ita Cato supra confirmat dicens: *quod volet tibi, postea edit;* idcirco reliqua ad eundem modum scribenda. PONTED.

157, 11 NVNQVAM II VIROSI FIENT) Haec alio modo in antiquis & probatis monimentis, vt refert Victorius, scribuntur: *nunquamum feri fient*: in Caesenate codice: *nunquam vnferi fient* Opinor id quondam fuisse: *nunquam iei feri fient*, videlicet: *nunquam ii loci feri erunt ad ea quae a partu sequi solent, emittenda.* PONTED.

157, 11 SVB SELLAM SVPPONITO) Quam praestat vetus lectio ab Iensonio proposita: *Et fouere sic oportet: Vbi in scutra feruefeceris: foetae subsellam supponito pertusam: eo mulier assidat: circum vestimenta eam dato.* PONTED.

157, 13 CARNEM ASSAM DATO.) Ecquis contraria contrariis misceri non videt? Esse dum quis vult, cur assam carnem respuit, trita potius brassica contentus & pane? Cur? Quod non caro *assa* praebebatur, sed *asinina*. Antiqui libri, inquit Victorius, pro *carnem assam dato, si esse non volet*, feruant: *carnem asininam dato, si esse non solet.* Quae cum optima sint, qua de caussa neque Victorius receperit, neque post Victorium qui Catonem illustrarunt, me prorsus latet. Asininam sane carnem inter ea, quae alunm lenire solent, ac facile descendunt, vetustissimus auctor Hippocrates commendat. Quod praeceptum etiam a Catone, locus ipse declarat; nam qui purgandus erat, sorbitione liquida per VII dies parari oportere tradit, & asinina respuentem ad coctam brassicam, qua item venter soluitur, remittit. PONTED. *Asinam*, non *asininam* esse in libris, supra obseruatum est.

157, 16 DEINDE PETIGINI PARCE) Nobilis hic locus est interpretum & editorum inconstantia. Posteriores eo modo vt exscripsi, edendum curarunt; primi vero: *deinde impetigini portae brassicam opponito:* mediae autem aetatis, vt Aldus & qui Aldum sequuntur, ab his quid quod immutarent, inuenere: *Deinde impetigini parte brassicam apponito.* Quibus omnibus posthabitis, vetustissima a Victorio commemorata & in Caesenate exemplari retenta reuocabimus: *De petiginis porcae brassicam opponito.* In his spatium quod inter primam & secundam vocem vacat, opinor *I* occupasse, & fuisse *dei petiginis*, vt mos erat scribendi. Quod nimis attendentes librarii & hunc locum, & Lucilii quoque, quem citat Nonius, versum deprauarunt: *Illuuies, scabies, oculos huic denique petigo Conscendere.* Quem docti viri emendare conati fecere *deque petigo*, cum sit scribendum: *deique* (ex quo, inserto *n*, factum est vitium *denique*) *petigo*. Praeterea in Catone extrema littera *S*, quae *petigini* annectitur, ad proximum *porcae* videtur reuocanda, vt fit *sporcae* nempe *spurcae*, O pro U posito vetustatis more. PONTED.

158 Huius capitis argumentum, vt duo proxima & extremum: *salsura pernarum, offellae Puteolanae*, perlibenter reiicerem, reuocato quod capiti 161 apponitur, ad pristinam sedem hoc modo: *Asparagus quomodo seratur, Locum subigere oportet bene.* PONTED.

160, 1 INCIPE CANTARE IN ALIO) Quae extrema mutat Popma *in male* adeo Meursio probatum, vt inter Catoniana receperit. Mihi aliud fert animus; namque video infra Catonem scribentem: *& tamen quotidie cantato in alio S. F. vel laxato;* numquid laxatum malum non est, si cum Popma legamus: *in malo S. F. vel luxato*. Cum hac cautione vtatur Cato tam ad luxum quam ad fracturam, vt ex istis apparet; *ad luxum aut ad fracturam alliga*, videtur commodior lectio: *in fracto quam in malo.* Sed ad tam dubia & obscura ineptissimi hominis est medicam manum admouere. PONTED. His quos de id genus superstitionibus supra laudauimus, addi potest Lindebrog. ad Ammia. Marcelli. 16, 8 p. 134 Grono.

160, 1 DISSVNAPITER VSQVE DVM COEANT) Antiquissima a Victorio allata lectio: recto ordine erit: *vna petes vsque dum coëant* & propter litterarum *t* & *d* cognationem, qua altera in alteram saepe vertitur, *petes* erit pro *podes*. Cato autem *pedes* scissae harundinis extremitates appellat, ideo sequitur: *vbi coierint, & altera alteram tetigerit, id manu prende & dextra sinistra praecide.*

161, 3. VSQVE LICEBIT VELLAS — AVTVMNVM.) Quae commemoro, vt maximum in Plinio vitium ostendam; Catonem enim ita commentatus est: *Velli donec in semen eat. Id autem*

autem maturescere ad ver, incendique. Alia profecto est maturitas autumnalis, alia verna, & tamen in comperto est, Asparagi baccas per autumnum ad maturitatem transire. Suspicor igitur in Plinio ad hanc sententiam exstitisse scripturam: *velli donec in semen eat, id autumno maturescere, ad ver incendi:* Ex *autumno* vel per contractionem, vt fit, posito, vel duabus literis extremis propter vetustatem deperditis, factum est *autem*, & illud *ad ver* superioribus adnexum cum ad sequentia spectet; quippe etiam apud Plinium ibidem habemus de Asparago: *tertio incendi verno.* PONTED.

162 Lemma huius capitis *Ofellae Puteolanae* etiam in Mediceo codice mentionem facit, firmatque adeo coniecturam Cl. Pontederae, qui recte inde deesse aliquid huic loco suspicatur.

Ad p. 129 no. t conf. Philippi a Turre antiquitates Antii p. 101 & 389.

IN M. TERENTII VARRONIS R. R.

LIB. I.

C. 1, 7 A QVIBVS SCRIPTORIBVS REPERIAS) Scriptum inuenit in antiquis exemplaribus Victorius *reperitas;* neque tamen id probat, quin coniicit legendum *repetas:* sed superuacanea cura, quod in editis per Ioannem Paruum habemus. Hoc profecto non contemno, verum aut vetustum *reperitas* reciperem, aut vna immutata literula, antiquius *repeitas* haberem; quid enim illa, quae proxima connectuntur: *Qui Graece scripserunt dispersim alius de alia re, sunt plus quinquaginta: hi sunt, quos tu habere in consilio poteris, cum quid consulere voles,* aliud indicant quam ab iisdem scriptoribus rusticarum rerum praecepta esse saepius repetenda? PONTED.

1, 11 REBVS, QVAE NON ARBITROR) Vltima adnotationis ad h. l. nostrae ita informanda: add. 1, 31, 5. 2, 2, 14. 2, 9, 16. 3, 3, 5. Ita *de hoc ornithone quod* 3, 5, 1. vid. Index in *Res* & in *Synesis*.

2, 6 AVT ARGOS, QVOD) Ita interpungi h. l. vt a nobis factum est, iubet PONTED.

2, 7 QVI VIRITIM CIS ARIMINVM DATVS EST) Ita emendauit Victorius de antiqua sed deprauata scriptura: *qui viritim Caesarem inundatus est.* Quibus non acquiesco; quin scriberem: *Qui viritim Caesateis inundatus est.* Etenim Galli Gaesatae siue Caesatae (Varro saepe pro G, C vtitur) qui sedem inter Rhenum & Alpes incoluerunt, acciti a Boiis & Insubribus in Italiam aduersus Romanos venerunt, & ea loca, vbi ante habitabant Galli Senones, occuparunt. Id Polybius Lib. 2 narrat, Plutarchus in Marcello, Orosius 4, 13. PONTED. Sed quid *viritim?* poteſtne iungi cum *inundatus est?*

2, 9 QVOD EFFODIEBAT CIRCVM ARBORES) Vid. quae ad h. l. disputabit deinde Cl. Pontedera ad 1, 39, 3.

2, 10 CONTRA AVREAM IMAGINEM) Antiqua lectio: *contra aurum imago.* Fortasse: *contra aurum in Argo.* Indicare videtur Varro tabellam pictam vel Signum Argum cum decantato illo aureo vellere referentia, quae, vt fit, discriminis caussa ante tabernas appendebantur. PONTED. Quid Argo cum aureo vellere? & vnde colligimus *aurum* hic esse *vellus aureum?* Si *Argo* nauem dicat, aliquid intelligam, sed non omnia.

2, 10 ILLI INTEREA AD NOS. ET STOLO) Multa hic restituimus, secuti fidem optimorum codicum: in quibus aliqua licentia vsi fuimus, nunc exponemus: ne si nostra sedulitas probata non fuerit, nostra culpa vetusti libri infamentur. VICTOR.

2, 11 Initium notae nostrae non accurate expressum est. Lege: Vide Salmas. ad Soli. p. 640 vbi docet, ea oua *rel.*

2, 23 SED ID MODO QVOD EX SATIONE) Ita coniectura ducti emendauimus. recepta lectio sententiae repugnare videbatur. Hic locus in eodem hoc libro non parum indicium nostrum adiuuat. *Quoniam fructum,* inquit, *arbitror esse fundi eum, qui ex eo satus nascitur vtilis ad aliquam rem.* Doctiores tamen hoc videbunt. VICTOR.

6, 5 CONTRA AESTIVA MONTANIS) Vetus lectio melior, *Contra aestiua montana his l. c.* propterea quod hieme praestant campestria, aestate montana; ideo *his locis*, nim. campis. PONTED.

7, 7 Initium adnotationis nostrae ad h. l. ita constitue: Non puto *τὸ idem* referri ad Theophrastum; —— *quae res in eo* &c. Poterat clarius ita, *Eandem rem ostendit illud, quod rel.*

7, 8 INTVS AD RHENVM) Varroniana scribendi regula *Renum* poscit sine afflatu, vt Cassiodorus ex Agnaeo Cornuto refert; ita 2, 6 *Rodum* non *Rhodum;* 3, 3 *Rinton* non *Rhinthon*, c. 17 *redarios* non *rhedarios.* PONTED.

8, 1 QVARVM NOMINA DVO) Fuluius Vrsinus corrigit *quarum nomina in ridicarum nomina: quae transuersa in queis transuersa.* Cui nullo modo assentiri possumus, quod *ridica* in pedamentum & iugum non diuiditur; quin contra alterum ex his pedamentum in ridicam, palum, harundinem, & arbustum, quod est natiuum pedamentum. Id apparet ex Varronianis insequentibus: *Pedamentum item fere quatuer generum.* Alterum quoque *queis* pro *quae* a quo iri probatum existimabimus? Per *ridicasne* transuersa iunguntur, an per perticas, harundines, restes, vites vt pro sua diligentia commemorat Varro? Profecto mihi magis quadrat *quarum nomine* hoc est quarum caussa; siquidem propter iugatas vites duo inuenta sunt, pedamentum & iugum, cum in stratis vineis, aut in rectis sine ridicis neque pedamenta neque iuga, quorum non indigent, nominentur. PONTED.

9, 5 ITAQVE IN IIS, VT IN PVPINIA) Damnauit hunc locum Victorius tanquam vitiosum illud *iis* esset, quod in *Veiis* mutauit Aldus,

dus, Ienſonius in *Nux*. Mihi diligenter perpendenti omnia plana & aperta viſa ſunt: *in iis* ſiue priſca orthographia, *eiis* (ex quo Aldus *Veiis* expreſſit) nimirum terrae diſcriminibus, quae tria propoſuit Varro. PONTED.

10, 2 IS MODVS ACNVA) Peream ſi *acnua* a Latinis actum quadratum dici ſcripſerit Varro, cum *acnua* Baeticam vocem eſſe teſtetur Columella. Praeterea non ſolet Varro ſcribere: hoc Latine dicitur: illud a Latinis vocatur; ſed nos dicimus: vel a noſtris appellatur. Vtitur de peregrinis. Adde *acnuam* apud Latinos nomen habuiſſe *actus quadratus*. Cur igitur aliud imponebant! *Baetice* igitur ſcripſit Varro, non *Latine*. Dubitatur item de *aenua*; quoniam Columella id *agnam* appellat. Sed Varro priſcam ſcribendi formam ſequebatur: Columella ſui temporis conſuetudinem. Videtur etiam *acnua* ad Latinum nomen accedere *acna*, ſiue *agna*, ſed neque perfecte neque plane; ita enim dicebatur a barbaris nempe a Baeticis Latinam linguam imitantibus. Columella latine ſcripſit, vt aliud terrae ſpatium *porcam*, quod Baetice fortaſſe erat *porcua*, nuncupauit. PONTED.

10, 2 *Iugeri pars minima dicitur ſcrupulum*. Abunde in noſtris epiſtolis *ſcriptulum* eſſe legendum comprobauimus; idque etiam ex antiqua forma aliquatenus patet, cum in vetuſtis exemplaribus *ſcripulum* & *ſcripula*, *t* ab imperitis ſubducto, inueniatur. PONTED.

Ad 12, 4 p. 164, b. verſu 4 a fine ita legendum: haec memoriae tradita ſunt.

13, 2 CVLINA VIDENDA) In iiſdem epiſtolis *colina* per *o* non per *u* eſſe ſcribendum indicaui; nam *culina*, vt Feſti dicam verbis, *locus in quo epulae in funere comburuntur, appellatur*. PONTED. Etiam hic epiſtolas Viri Cl. impatienter expecto.

13, 4 ID CVM FLACVIT, MELIVS) His vetuſta a Victorio allata mihi magis probantur: *quod enim quam recens quod conſacuit, melius*. Quae tamen ab omnibus, verbi *conſacuit*, credo, inſolentia offenſis, negliguntur. Iſtud autem *conſacuit* vel ſyncerum eſt ab ea origine ex qua *faex* (nihil enim temere de antiquitate eſt pronunciandum) vel fuit *conflacuit* vt in manu quoque ſcriptis minus tamen antiquis legit Victorius, vel *confracuit* a *fraceo* vnde *fraces*. PONTED.

17, 3 ET MORE INCOLARVM) Mendoſiſſimus locus deprehenditur, ſi cum antiquis libris conferatur; ſcriptum enim eſt ad hunc modum: *Et in eo eorum a nouitiis reliqui ſitio ad priorem*. Maximum erratum ſiue potius maxima obſcuritas in illo *reliquiſitio*. Quid prohibet coniicere, id fuiſſe. *redinquiſitio* ſiue *redinquiſito* ab *inquiro* ac *re* cum *d* finali vt ex C. Duilii monumento oſtendimus, quemadmodum habemus *redinuenio*, *redabſoluo*, *redadopto*? PONTED.

17, 4 FACILIVS — AVDIENTES) Haec inter edita meliora habentur, cum ſint vitioſiſſima & a Varrone aliena. Id ex vetuſtis ſtatim manifeſtum; *Facilius enim ii quam minore natu dicto ſunt audientes*. Quibus nos docet auctor, operarum praefectos qui aetate praeſtant, eſſe domini dicto magis audientes quam iuniores. Interpretes ſecus acceperunt, operas nimirum eſſe ſenioria praefecti magis dicto audientes quam iunioris; & hac ratione optimam ſententiam deprauarunt. PONTED.

17, 6 pr. legendum, *ad iniiciendum voluptatem*, non *iniiciendam*. vid. Index noſter, voce *Gerundia*.

18, 3 EXTRA FAMILIAM DEBVIT) Haec male diſtracta Varronis animaduerſionem euertunt. Opinati ſunt interpretes, ſi extra familiam Villicus & Villica ponantur, poſſe nos ad maiorem vel minorem fundum vti proportione. Quod aperte non verum; nam propoſito olueto iugerum CCXL. *e quo* (ita Varro mox explicat) *quum ſexta pars ſit ea XL, quae de CCXL demuntur, non video quemadmodum ex eius praecepto demam ſextam partem, & de XIII. mancipiis, nihilo magis ſi villicum & villicam remouero, quemadmodum ex XI ſextam partem demam*. Oſtendit itaque Varro non poſſe vti proportione in propoſitis modis; quoniam numeri ita ſunt, quos per alium communem metiri non valeas. Quod fieret, ſi mancipia fuiſſent vel XII, vel XVIII, vel XXIV; a quibus ſexta pars demeretur, vt a CCXL ſexta ſubducitur XL. Haec cum ita ſe habeant, alio modo ſunt ordinanda: *Quod Cato ſi voluit* (vt debuit) *vti proportione, ad maiorem fundum vt minorem adderemus vel demeremus. Praeterea extra familiam debuit dicere villicum & villicam*. His adpoſuimus ex antiquis editionibus *praeterea*, & vltimum *vt* de *vel* immutauimus Caeſenatis codicis ope; quoniam elegantius ſonat cen illud 3, 12 *paucos ſi lepores mares vt feminas intromiſeris*. PONTEDERA.

19, 1 SI CATO AD OCTOGENA) His extremis vel *I* vel *vnum* nempe *bouem* addendum eſt; nam tertia pars numeri CCXL. eſt LXXX. PONTED. Niſi tamen ἀπὸ τοῦ κοινοῦ intelligi Varro voluit.

19, 3 QVO FACILIVS — POSSINT) In quibus repugnantia quis non videt? Qui ſe tuetur, non eſt aſſiduus; & contra. Occurritur huic vitio vnius literulae immutatione. *Et* ſi in *er* transeat & addatur proximo *tueri*, fit *tuerier*, nempe: *quo facilius mancipia quae ſolent ſe tuerier, aſſidua eſſe poſſint*. Siquidem huiusmodi inflexiones non ſolum a poëtis, verum etiam ab iis qui ſoluta oratione ſcripſerunt, vſurpatas indicat Catonis locus cap. 154 *ea fiſtulam ſubdito vti obturarier recte poſſit*. Ita apud Gruterum in quodam foederis fragmento: *auocarier iubeto*. PONTED. Nobis ita videbatur. Praeceſſit de aſinis. Hi non habentur niſi agri colendi cauſa. neque enim lac praebent, neque lanam, neque carnem denique. hoc genus igitur animalia pauca habenda, quo facilius mancipia, quae ſolent ipſa ſe tueri, nec aliena cura indigent, (vt aſini v. g. agaſone) & eſſe poſſint in fundo, & aſſidua eſſe in opere, non onerandis, agitandis, curandis aſinis intenta. Illa verba, *vt ſolent eſſe pecuarea*, includenda nunc videntur. Forte aliquis adſcri-

ſcripſit exemplum animalium, quae non habentur agri colendi cauſa, ſed mercaturae vt fit in pecuariis omne genus.

20, 5 HAEC VALENTIORA PARANDVM) *Haec* in *nec* eſſe mutandum, noſtrae epiſtolae declarant. PONTED.

21 DE INDOMITIS — FACIVNDVM) Haec peractae narrationis clauſula cuiusmodi multa in hoc opere inueniuntur, in poſterioribus libris ad pauca contrahitur, cum in antiquis plura complectatur: *De indomitis quadrupedibus & pecore instructo ac canibus hoc faciundum.* Quibus apponendum eſt ex veteri Henrici Stephani codice: *quod dixi* vt tota clauſula hoc modo ordinetur: *De indomitis quadrupedibus, de pecore instructo, de canibus hoc faciundum quod dixi.* PONTED.

21 NEQVE PECVS HABET.) Quibus de veteribus editionibus inter *pecus* & *habet* videtur *dominus* collocandum. Quod ſimillimo alio lib. 2 loco confirmabimus: *propterea quod pabulum in fundo compaſcere quam vendere, plerumque magis expedit domino fundi.* PONTED.

22, 1 IVNCO, PALMA, SCIRPO) pro *ſcirpo, ſparto* coniicit Cl. Pontedera ad 23, 6 vbi vid.

23, 3 CVM NEC DVM SILICVLAM CEPIT.) Ita deformauit Aldus; etenim veteres tam manu exarati quam formis excuſi libri diſſimiles: *Itaque lupinum cum dominus ſiliculam cepit.* Quae facile ad integritatem rediguntur: Itaque lupinum *tum donicum ſiliculam cepit.* PONTED. Salmaſ. ad Soli. p. 172, b. G. *Quando minus ſ. c.* ſed nondum poenitet nos ſententiae noſtrae.

23, 5 VNDE VIENDO) Prima vox adnotationis noſtrae legenda *Nodum.*

23, 6 BVBVS PALEAS, LINEAS) Illud *paleas* in dubium apud omnes venit. De eo coniicio fuiſſe *palmam* & adnexum *ſpartum,* vt cap. 22 *Sic quae fiunt de cannabi, lino, iunco, palma, ſcirpo, vt funes, reſtes, tegetes.* Sed in his quoque animaduertere licet *iuncum* & *ſcirpum* vnam eandemque ſtirpem eſſe apud veteres; propterea ſuſpicari poſſimus *ſcirpo* de *ſparto* deprauatum. PONTED.

23, 6 QVAEDAM LOCA EADEM, ALIA AD SERENDVM IDONEA) Scribendum ſine interuallo, vt in antiquis editionibus: per quae monemur quaedam loca in quibus iam quid ſatum eſt, eadem ad aliud ſerendum eſſe idonea, idque exemplo declaratur, quod *in pomariis recentibus alii hortos conſerunt, alii quid aliud.* PONTED. Inciſum illud poſt *eadem* quod ſuſtuleramus, neſcio quo caſu aut culpa rediit. interpretatio quidem noſtra conuenit.

23, 6 DESITIS SEMINIBVS) In antiquis libris non *deſitis* legitur, ſed *deſſitis* pro *diſſitis* a *deſſito* [*deſſero* voluit, credo, Vir Cl. pro *diſſero*] vt *deuertor, derigo, deſcretis.* Itaque *deſſitis ſeminibus* nempe ſtirpibus per interualla ſeparatis. PONTED.

24, 3 VNDE FRONS OVIBVS) Scribendum *fros* ſine *n* ſi Chariſio credimus lib. 1 Inſt. Gramm. tradenti: *fros ſine n, ne faciat, inquit Plinius, frontis: Varro Rerum Rusticarum lib. I, Vlmos ac populos vnde eſt fros. Idem Antiq. Rem. Lib. XV, fros, foenum, meſſis.* PONTED.

24, 3 SED HOC NEQVE) Alio modo ſeparanda ſunt: *Sed hoc neque in omnibus fundis opus eſt, neque in quibus eſt opus propter frondem maxime.* Sine detrimento. PONTED.

26 NEQVE PROPTER EAS) Vetus lectio: *neque propter eos vt adſerunt vites.* Quae facile emendari poſſunt: *neque propter olus adſerunt vites.* Olus namque & vites inter ſe contraria habebantur, vt Theophraſtus & Plinius tradunt, atque adeo ipſe Varro cap. 17. PONTED.

28, 1 AVTVMNALES EX A. D. VII ID. SEXT.) Scribendum vt in noſtris epiſtolis oſtendimus, *ex a. d. III id. Sext.* Ita temporum ſpatia conſtabunt. Ita paullo poſt, *a fauonio ad aequinoctium vernum dies* non XL, ſed XLV: *Hinc ad Vergiliarum exortum dies* non XLIV, ſed XLVI: *inde ad caniculae ſidus dies* non XXIX, ſed XXIV: *dein ad aequinoctium autumnale dies* non LXVII, ſed LXVIII: *exin ad Vergiliarum occaſum dies* non XXXII, ſed XLIV: *Ab hoc ad brumam dies* non LVII, ſed XLIV. PONTED. Cuius verba hic bona viri humaniſſimi cum venia aliquantum contraximus, rationes ex epiſtolis expectamus. Caeterum priores, noſtrae pariter ac V. C. ad hoc caput obſeruationes, interpunctione deformatae, attentum lectorem & beneuolum requirunt.

29, 3 LACVNAM STRIAM FECIT) Ex Nonio Marcello vbi legitur: *qua aratrum vomere lacunam iſtriam fecit, iſtriam* ſiue *inſtriam* reponerem; atque eo nomine ſulcum accipio, qui ſtriis priuatur: quales eſſe debent in aruo lacunae ſiue ſulci, qui, recto in verſum aratro, ne vomer ſubſultim aut oblique impulſus crudum ſolum eminens relinquat, ducantur. Quos igitur Cato *ſulcos perpetuos* dixit, Varro *lacunam inſtriam* appellauit, vt aratoris diligentiam oſtenderet, qui ſi reluctante radice aut terrae duritie, aut caeco ſaxo, aut alia de cauſa a liris hoc eſt ſulcis rectis aratrum qua in dextram qua in ſiniſtram declinet, *delirare* vocatur, & tunc lacunam non inſtriam inducit. PONTED.

31, 3 EIVNCIDVM) Dubitatum eſt de *eiuncidum* a Victorio. Id *iuncidum* eſt ab iunco: Sed vetuſtiſſima orthographia vt *eitur, eidem, quei, poſeiui* & alia ſexcenta huiusmodi in antiquis monumentis. PONTED. Forte proferet in epiſtolis exempla, vbi etiam i ante vocalem ita producitur, vt *eiuuo, eiudex, eiuſtus.* Hoc dum fiat, *eiuncidum* malim accipere vt *egelidum, effoetum,* & ſi qua ſunt eius monetae.

31, 3 QVO EA VITIS IMMITTITVR) Quin probum eſſe verbum videtur *immitto* pro *ſubmitto* in vitium cultura. Inſpice varietatem lectionis C. 5, 6, 31 no. *e.* & adde Cic. de Sen. c. 15 *ſarmentorumque aliorum amputatio, aliorum immiſſio.* Adeo cautum eſſe oportet in tractanda critica therapeutica. Adeo ego, quem timidum vocat Heuman-

nus

nus meus, cum tuto fatis ausus esse aliquid mihi aliisque videor, interdum rebus nouis, i. e. ante non obseruatis, ad poenitendum adducor.

31, 4 I D E X F A B V L I S E G E T E.) Quae ex Plinio etiam confirmantur: *Apud antiquos* (scribit 18, 6) *erat pabuli genus quod Cato ecinum vocat*, quo *sistebant aluum bubus. Id erat e pabulis segete viridi desecta antequam gelaret. Sura Manilius id aliter interpretatur, & tradit fabae modios X, viciae duos, tantundem & eruiliae in iugero autumno misceri & seri solitos*: ideo a Faba cuius maior modus adiicitur, recte ex *fabuli segete*. Verum in Plinio sunt mala pro bonis *sistebant* pro *ciebant* vel *citabant*, *pabulis* pro *fabuli*, *gelaret* pro *genaret* filiquas nempe. P O N T E D.

32 Q V A R T O — A B S O L V I) Puto de his per vetustatem quid subductum, scribente Plinio: *Varro quater nouenis diebus fruges absolui tradit, & mense nono meti*; ideo Varronianis addendum est: *cum sit maturum nono mense*; & Plinio pro *quater nouenis*, *quinquies nouenis*. Illud item in Varrone: *arationes absolui* videtur fuisse *arationes absoluendum*, cuius indicium faciunt Ienfoniana exemplaria *arationes ad solum*, ita per contractionem ex *absoluendum* deprauata. P O N T E D.

33 A E Q V I N. A V T V M N A L E) Varro *autumnal* vfurpabat, vt docet Charisius de analogia dicens: *autumnal. Varro, aequinoctium autumnal, quod idem Plinius libro VI notat*. P O N T E D.

33, 1 V S Q V E A D D I E M X C I. P O S T B R V M A M.) Ab aequinoctio autumni ad brumam dies solum habentur XXCVIII. quin etiam periti agricolae vsque in brumam fationem non producunt, vt Columella lib. 2 docet, & Plinius lib. 18. Idemque Varro cap. 36 XV diebus ante brumam fationem finiri determinat. propterea dies essent soli LXXIII vel LXXIV. P O N T E D.

37, 1 E T C A E D V A M S I L V A M) Legendum *caedas siluam*, siue (quoniam in excusis antiquis libris exstat *caeduas siluas*) caedas siluas. P O N T E D.

37, 2 T O N D E N S C A L V V S) Vetus lectio *tondes caluos*, vt in veteribus lapidibus *Clemes*, *cresces*, *doles*, *lacrimas*, *negotias*, *libes*, pro *clemens*, *crescens*, *dolens*, *lacrimans*, *negotians*, *libens*. P O N T E D.

39, 3 Q V A R E C V M S E M I N A &c.) Cum quatuor proponantur seminis genera quo se vnum subduxit, nam tria tantum videmus? Merito igitur Popma, notis appositis, de loci defectu lectores monuit, quod Victorius similiter suspicabatur; quamuis enim de optimis libris desumeret, ad numerum tamen non conuenire affirmauit. Quocirca his nunc posthabitis, alia edita videamus, & primum prima quae longe meliora, aut potius non adeo mutila ac detruncata: *Quare cum semina fere quatuor sint generum quae transferuntur e terra in terram per se a natura, alia ex industria, vt faciunt viuiradices: quae ex arboribus* &c. In his eius quod quaerimus, vestigium remanet, sed extra sedem. De quo priusquam quid coniiciam, aperiam, quid esse debet quod quaerimus, determinandum est atque ante oculos collocandum. Igitur apud Theophrastum horum omnium fontem & originem id inuestigabo, in cuius secundo *περὶ Φυτῶν ἱστορίας* inuenio: *αἱ γενέσεις τῶν δένδρων καὶ ὅλως τῶν Φυτῶν ἢ αὐτόματος, ἢ ἀπὸ σπέρματος, ἢ ἀπὸ ῥίζης, ἢ ἀπὸ παρασπάδος, ἢ ἀπὸ ἀκρέμονος· ἢ ἀπὸ κλωνὸς, ἢ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ στελέχους ἐστίν· ἢ ἔτι τοῦ ξύλου κατακοπέντος εἰς μικρά*. Quae est ista prima *γένεσις αὐτόματος* nisi primum Varronianum feminis genus, cuius reliquiae *per se a natura*? Nam & alterum *ἀπὸ σπέρματος* in Varrone cernere licet *ex industria*, & vtrumque vna cap. 40 explanatum. Qua enim ratione *quae transferuntur de terra in terram per se* fieri *a natura* dicemus? Hoc absurdum videtur Aldus declinasse, si ex ingenio ita edidit: *Quare cum semina fere quatuor sint generum, quae non transferuntur e terra in terram, sed per se fiunt a natura alia ex industria, vt faciunt viuiradices*. In quibus si extrema: *vt faciunt viuiradices* rei propositae tanquam exceptionem habuit, non male primum genus explanauit; sed alterum sustulit: sin vero vt exemplum, nihil est consecutus; falsum enim non transferri de terra in terram viuiradices: falsissimum id fieri per se a natura, cum totum pendeat ex industria. Quod ex proximis Varronis verbis explicabo: *Primum semen quod est Principium genendi, id duplex: vnum quod latet nostrum sensum; alterum, quod apertum. Latet si sunt semina in aëre, vt ait physicus Anaxagoras; & si aqua quae influit in agrum, inferre solet, vt scribit Theophrastus. Illud quod apparet ad agricolas, id videndum diligenter*. Videmusne femen esse duplex; obscurum vnum, alterum apertum. Ex illo fieri, quae sua sponte in agris subeunt; ex altero, quod procurat industria? Quorum vtrumque siue de isto fonte, siue a Theophrasto egregio carmine in secundis Georgicis amplexus est Virgilius, & primum quidem hisce versibus:

Principio arboribus varia est natura creandis;
Namque aliae, nullis hominum cogentibus, ipsae
Sponte sua veniunt, camposque & flumina late
Curua tenent, vt molle siler, lentaeque Genistae.
Populus, & glauca canentia fronde salicta.

Alterum his:

Pars autem posito surgunt de semine, vt altae
Castaneae, nemorumque Ioui quae maxima frondet
Aesculus, atque habitae Graiis oracula quercus.

Haec igitur ad colligendas atque in pristina fede constituendas primi feminis iam deperditi reliquias, maximo mihi fateor fuisse adiumento. Etenim opinor vel hoc vel haud absimili modo a Varrone positum: *Quare cum semina fere quatuor sint generum, quae per se fiunt a natura, alia ex industria*. Nunc alterum quod minime incorruptum ex Victorianis codicibus & Caesenate habemus, perpendamus: *quae transferuntur e terra in terram vinairadices*, in quibus existimo puto scriptum *viuairadices*, vel interposito quod excudit Ienfonius: *vt faciunt viuat radices*. Hoc autem bifariam

bifariàm fimiliter difpartitur ἡ ἀπὸ ῥίζης, ἡ ἀπὸ παρασπάδος: a radice eft; quoniam, vt ait celeberrimus Vates,

Pullulat ab radice aliis denfiffima filua
Vt cerafis vlmisque, etiam Parnafia laurus
Parua fub ingenti matris fe fubicit vmbra.

Quod radicatum fedulus agricola effodiens, in ordinem digerit ferendo. A ftolone alterum, quod exiftit non fimplex; nunc enim de matre explantantur ftirpes, videlicet: *Hic plantas tenero abfcindens de corpore matrum Depofuit fulcis.* Nunc vt radicem ftolones & virgae capiant, humo tegunt, & matri relinquunt alenda, verum duplici modo: quae circa imum truncum nata in arcum curuantur, & terra effoffa merguntur, cacumine emicante, a quo mergendo *mergum* appellant; inde biennio poft cum radicem egerint, effoffa, & de arbore recifa, ad paratam fedem veniunt. Vnde perite Virgilius: *Siluarumque aliae preffos propaginis arcus Expectant.* Quae vero de fummo trunco & ramis profiliunt (quod mergi genus hac aetate frequentiffime vfurpabatur) per fictilia vafa aut qualos traiiciunt, aggeftaque circum terra, in ipfa arbore fufpendunt, vt radices eliciantur & fiant *viua fua plantaria terra.* Nunc antequam ad reliqua feminum genera pergam, neceffarium eft quae Plinius 17, 10 ex Theophrafto Virgilioque expreffit, interferere: *Abunde praedicta ratione coeli & terrae, nunc de his arboribus dicemus, quae cura hominum atque arte proueniunt. Nec pauciora prope funt genera: tam benignae naturae gratiam retulimus. Aut enim femine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut auulfione, aut furculo, aut infito & confecto arboris trunco.* Primum igitur, vt Theophraftus & Varro, ftirpes de femine prouenire afferit; deinde quae Theophrafto eft ἀπὸ ῥίζης, reddit *plantis radicis*, incaffum a nonnullis *radicis* vt vitiofum repudiatum; tum adiecit quae *ex propagine*, cuiusmodi funt quae per mergos proueniunt, in quo Virgilium non Theophraftum fequitur; nam vtrumque etiam propagandi per mergos modum cap. 13 diligentiffime exequitur: *Propagationum*, ait, *duo genera, ramo ab arbore depreffe in fcrobem quatuor pedum quoquo & poft biennium amputato flexu, plantaque translata poft trimatum. Quas fi longius ferre libeat, in qualis ftatim aut vafis fictilibus defedere propagines aptiffimum, vt in iis transferantur. Alterum genus luxuriofius, radices in ipfa arbore folicitando, traiectis per vafa fictilia vel qualos ramis, terraque circumpactis atque hoc blandimento impetratis radicibus.* Vifum quoque eft mihi, explicatis his ferendi generibus & modis, quae fupra cap. 2 [ſ. 9] in Varrone de ftolonibus iam adnotaueram, huic loco cui vnice explicando inferuiunt, & a quo lumen capere poffunt, fubnectere, & quafi vnum corpus efficere, quo melius de omnibus inter fe connexis, & copulatis quid conueniret, quid non, iudicaretur. Varro itaque vt cauffam redderet, ex qua C. Licinius diligentiffimus agricola fibi pofterisque fuis *ftolonum* nomen pepererat, adiecit *quod effodiebat circum arbores, e radicibus quae nafcerentur e folo, quos ftolones appellabant.* Verum cum duo fint ftolonum genera ἀπὸ ῥίζης vnum, ἀπὸ παρασπάδος alterum, & vtrumque commemoratum a Varrone credere liceat, alterum non bene manifeftum habemus. Primum quidem effe apparet *quod effodiebat circum arbores* tanquam circa Ornos, Ficos, Oleas quae ftolonibus abundare folent, de quo etiam Cato cap 51 intelligit dicens: *Ab arbore, abs terra, pulli qui nafcentur:* alterum effe debet: *& e radicibus* (vt Cato: *e radicibus bene effodito*) fiue: *& radices*, quod feruat Ienfonius pro *e radicibus.* Etenim ftolones qui longe ab arboris trunco gignuntur, quales in Vlmis, Cerafis, Prunis, Populis, Zizyphis magis radices funt dicendi quam virgulta, fiue quia arborum reuera radices funt, fiue quia femper radicati, fiue demum quia farculis & aratris afflicti non in altum profiliunt, ideo eorum pars maxima radix habetur. In quibus tamen vel arando vel farriendo parum proficit colonus, nifi magna fedulitate eos confectetur, atque ab imo effodiat exftirpetque. Quod cum fieret a C. Licinio, propterea a confectandis effodiendisque ftolonibus, laudem & cognomen inuenit.

Sed ad propofitum ordinem redeamus. Sequitur tertium feminis genus, quod apud Varronem eft: *quae ex arboribus dempta demittuntur in humum.* Huius duas quafi partes facit Theophraftus, quae magnitudine differunt: vnam ἀπὸ ἀκρέμονος, alterum ἀπὸ κλωνός. De hac nofter Vates hoc modo: *Nil radicis egent aliae, fummumque putator Haud dubitat terrae referens mandare cacumen.* De hac: *hic ftirpes obruit arvo, Quadrifidasque fudes & acuto robore vallos.* Illud ferendi genus in Plinio fupereft, quod dicitur *e furculo;* hoc vero quod procul dubio effet *aut ramo*, per vetuftatem effe deperditum magno eft argumento, quod illa quae ex Theophrafto tanquam in compendium enunciauerat, in eo libro figillatim repetiit, deduxit, diligenterque explanauit cap. 17 *Reliqua genera cafus ingenio fuo excegitauit, ac defractos ferere ramos docuit, cum pali defixi radices cepiffent. Multa fic feruntur in primisque Ficus omnibus aliis modis nafcens, praeterquam talea: optime quidem fi vaftiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo fuper terram relicto capite, eoque ipfo arena cooperto. Ramo feruntur & Punica palis laxato prius meatu, item Myrtus.* Quae ad id quod propofuiffe videtur: *aut ramo*, referuntur. Etenim quod furculo pangitur, iam Cap. 10 explicauerat: *Ex eodem inuentu* (nempe naturae vel cafus quod ex antiquis libris accepi; nam recentiores fecere *inuentum*) *eft furculos abfciffos ferere. Hoc primo fepis caufa factum, Sambucis, Cotoneo & Rubis depactis: mox & culturae, vt Populis, Salice quae vel inuerfo furculo feritur.*

Ad hoc tertium Varronianum feminis genus rediguntur reliqua duo, quae in Theophrafto ἡ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ πρέμνου ἐστιν, ἡ ἔτι τοῦ ξύλου κατακοπέντος εἰς μικρά. Quorum vltimum interpretatur Plinius: *& confecto arboris trunco.* Verum vtrumque Virgiliano carmine celebratur; vt primum.

 Sed

Sed truncis oleae melius, propagine vites
Respondent, solido Paphiae de robore Myrtus.

Alterum:

Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu!)
Truditur e sicco radix oleagina ligno.

Quae Aloysius Alemannus in mainis extollens vernaculo metro ita imitari non dubitauit:

Ma quelch' è più, che da la morta Oliua
il già secco pedal segando in basso
Si vedran germinar le barbe anchora.

In quo profecto quid de sicco ligno prodire, non solum mirum, sed omnino impossibile; Idcirco multi alia alii afferre conati sunt, vt nobilissimum carmen a reprehensione vindicarent. Sed quae esse poterit in re tam clara & aperta interpretatio? Equidem si veri quid simile dici posset, hoc vnum sine contemtu diceretur nimirum: Siccum lignum non tanquam exsiccum, sed exigui humoris ad eas stirpes relatum, quae multo succo referta sunt. Ita in temperaturis corpora sicca vocantur; & Luna, quae decrescit, sicca dicitur, quod tunc stirpibus humorem subducere credebatur. Pari ratione de stirpibus locutum inuenio Theophrastum, vt in primo φυτῶν ἱστοριῶν· Ἄμπελος μὲν γὰρ καὶ συκῆ καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ξηρὰ καὶ ξυλώδη τὰ μέσα. Verum tamen quis talia de Olea affirmauerit, ex pinguedine semper succosa, qua de causa oleaginei trunci magis quam caeterarum arborum ad serendum idonei, quippe diu humorem retinentes? Numquid haec ignorauerit Virgilius? Numquid dum multa a Theophrasto hausta carminum legibus implicat, in eodem proxime signato loco non legerit: ἐλάιας δὲ τὰ μὲν τῶν ἀκρεμόνων ἔνικμα, διὰ τὴν λιπαρότητα, καὶ πυκνότητα, καὶ ἀμφοτέρως δυσξήραντα; In quibus tamen extremum δυσξήραντα pro εὐξήραντα repono; quoniam id locus poscit, & Gazae interpretatio: *& exsiccatu proinde difficiles sunt*, ostendit? Praeterea in eo, quem a principio proposui, loco αἱ γενέσεις, quemque vates praestantissimus latina consuetudine vt eleganter, ita fideliter Imitatus est, vbi quid quod ligni siccitatem indicet, inuenitur? τοῦ ξύλου κατακοπέντος εἰς μικρά; Quid? Paulo post, dum quae in vniuersum de stirpibus docuerat Philosophus, in Olea repetit, & oleae serendae propria asserit, vbi sicci ligni mentio? Κατὰ πλείστους, inquit, δὲ τρόπους ὡς εἰπεῖν ἡ ἐλαία βλαστάνει· καὶ γὰρ ἀπὸ τοῦ στελέχους, καὶ ἀπὸ τοῦ πρέμνου κατακοπτομένου, καὶ ἀπὸ τῆς ῥίζης. καὶ ἀπὸ ξύλου, καὶ ἀπὸ ῥάβδου. καὶ ἀπὸ χάρακος, ὥσπερ εἴρηται. Quae si quis ἀπὸ ξύλου purgauerit, quod τοῦ πρέμνου κατακοπτομένου expositio videtur, ex proximo τοῦ ξύλου κατακοπέντος desumta; nil nisi rationi conuenientissimum se praestabit. Caeterum vt in tot pangendae oleae generibus nullum est ariditatis indicium, nullum siccae materiae vestigium: ita in his: δεῖ δὲ καὶ τούτου (μυρρίνου scilicet) καὶ τῆς ἐλαίας τὰ ξύλα διαιρεῖν μὴ ἔλαττω σπιθαμιαίων, καὶ τὸν φλοιὸν μὴ περιαιρεῖν, quae est ista ligni sicci cura? Cur in pangendo sicco ligno parcendum cortici? An quia cortex succosus, sicca materia? An quia exsicca materia corticis indiget ad se defendendum? Haec sane cum a Theophrasto, tum ab aliis qui de taleis serendis praecepta tradunt, propterea inculcantur, ne cortice denudata materia exsiccetur; quin etiam qua parte taleae secantur, & nudatae aeri solique exponuntur, fimo, musco, libro, cespite vel quo item obtegi solent ac muniri, quo firmius humorem meantur. Quod itaque naturae repugnat, aduersatur Oleae, Theophrastum improbat, vsum consuetudinemque agricolarum damnat, summus Philosophus, peritissimus agricola, optimus Theophrasti interpres docuisse dicetur? Quod ne in mediastinum quidem colonum cadere potest, aut in alium quemuis ineptissimum dummodo non mentis impotem, Virgilio attribuemus? Quid ergo superest nisi mendo inquinatum carmen fateamur, idque, quando multa sint in hoc vate antiquitatis vestigia ex prisca scribendi forma emanasse? *Sicco* enim pro *secto* a *sico*, cuius multa in Varrone sunt, quem in Georgicis nonnunquam sequitur Virgilius, opinor fuisse, a quo tam facile est in *sicco* declinare. Etenim propemodum valde mirandum non tantum ex reciso trunco radicem prodire, quantum ex eodem in frustra membratim deformato; ideo *mirabile dictu* tali modo emitti germen, & in arborem crescere, quamuis verum, vt mirabile commemoratu esse dixit in tertiis Georgicis apud Lusitanos equas a vento concipere, & parere pullos; & in quartis apes de putrefactis bouis visceribus nasci. Quod vtrumque non a poëtis quibus mentiri licet, & quo magis praeter naturae leges mentiuntur, maiori laudi datur, sed a grauissimis viris atque Historicis vt verum acceperat, & vt verum diuino carmine exornauit.

Sed de tertio seminis genere, ac de Virgiliano carmine abunde dictum sit, quod cum esset cognitione dignissimum curatuque difficillimum, verebar pauciora scribendo, ne parem diligentiam viderer attulisse. Sed hinc *quae inseruntur ex arboribus in arbores*, quod est quartum & extremum seminis genus, perpendamus. Hoc a Theophrasto sub illis propagandae stirpis modis bifarium diuisum in id quod proprie insitionem vocant, & in id quod emplastrationem, recensetur: αἱ γὰρ ἐμφυτεῖαι, καὶ οἱ ἐνοφθαλμισμοὶ καθάπερ μίξεις τινές εἰσιν, ἢ κατ' ἄλλον τρόπον γενέσεις. Vtrumque etiam in suis Georgicis exequitur Maro:

Nec modus inserere atque oculos imponere simplex.
Nam qua se medio trudunt de cortice gemmae,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus, huc aliena ex arbore germen
Includunt, hudoque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, & alte
Finditur in solidum cuneis via, deinde feraces
Plantae immittuntur, nec longum tempus, & ingens
Exiit ad coelum ramis felicibus arbos,
Miratu estque nouas frondes, & non sua poma.

Ita in nostris epistolis hunc locum explanauimus totumque huc transtulimus; quoniam breuitate, qua in caeteris plerumque vti solemus, exequi nullo modo poteramus. PONTED.

40, 1 VT CVPRESSI: NON ENIM) In Vrsini ad h. l. adnotatione nescio cuius culpa aut errore locus Theophrasti, ex 1, 5 *de causis*

causis desumtus, assignatus est *historiae plantarum*; deinde totus denuo expressus, quem dimidiatum modo, appositis notis κ. τ. λ. poni iusseram, quod in proxima Victorii nota totus exstaret.

40, 2 NVM PRIMA, QVAE SINE) Enuncianda sunt, vt in Veneto codice: *nam prima semina*. PONTED.

40, 4 DEMVM IN OLEAGINEIS SEMINIBVS) In quibus non *demum* sed *dum* in optimis libris inuenisse testatur Victorius; ideo cum proximum praecedat verbum *demittunt*, ex vtroque fuisse *demittundum* ausim affirmare, quod huic sententiae accommodatius nec non Varroniano stylo neminem inficiaturum puto. Reliqua vero *in oleagineis seminibus* vsque *appellant* erit fortasse qui decurtata & lacera ex Nonio probauerit, cum hic a Varrone plura accepisse videatur videlicet: *Taleas scissiones lignorum vel praesegmina Varro dicit de re Rustica lib. I. Nam etiam nunc rustica voce intertaliare dicitur diuidere vel exscindere ramum ex vtraque parte aequabiliter praecisum, quas alii clauolas, alii taleas appellant.* Sed num ita ineptus Varro aut Nonius qui *taleam* esse a Graeco θαλία non nouerint? aut nos adeo ingenio obtuso & pingui qui *intertaliare* ex hoc nostro vernaculo sermone non agnoscamus? Quare ista: *nam etiam nunc rustica voce intertaliare dicitur diuidere vel exscindere ramum* de margine, detrusis Varronianis, irrepsisse, vt mox alio in loco apud Nonium factum ostendam, asserere non dubitabo. Ergo qui verbum *intertaleo* latinitate donarunt, quo iure, quo auctore, & quo exemplo fecerint, ipsi viderint. Talea itaque a θαλία venit, haec autem a θάλλω pullulo: & *clauola* pro quo in antiquis libris impressis, & manu exaratis legitur corrupte *sclauola*, a claua ob similitudinem deducitur, nomenque trahit. Concludamus igitur nihil esse quod in Varrone vt vitiosum damnemus; nam etiam illa quibus nonnulli offenduntur, *vt sit* (*semen*) *de tenero ramo ex vtraque parte aequabiliter praecisum, quas alii clauolas, alii taleas appellant*, aperta sunt & dilucida, ceu illud lib. 2, 6 *Horum* (asinorum) *genera duo, vnum ferum quos vocant Onagros.* PONTED.

41, 2 ITAQVE QVOD INSERITVR) Quae ab Aldo hoc modo primum in vulgum producta & ad hanc aetatem retenta, Varroniana non esse, mea fert opinio, quod veteres libri tam manu scripti quam formis excusi alia atque alia ostendunt, vt codices Victoriani: *Itaque qui sit Caniculae signo, commodissime existimatur inseri.* Ab his Caesenas exemplar in *qui* tantum differt, ita Iensoniana editio, quod in illo est *quod*; in hac *quae*. Verum optima sunt Victoriana: *Qui* communis esse apud vetustissimos generis docet Priscianus, & antiqua exempla confirmant. PONTED.

41, 3 AT IN QVA INSERVNT) Prima dictio vetustissima est *aut*, quod optimum erit perpendenti vitem dum inserunt arboratores, vel triduo ante desecare vt nimius humor defluat priusquam inseratur; aut, si statim inserant, *in ea paulo infra quam insitum est*, incidere, *vnde humor aduenticius effluere possit.* PONTED.

42 QVEMADMODVM SCILICET) Externum est *scilicet*, studiosi nescio cuius nota, pro quo in optimis exemplaribus vna littera inuenitur L., *laudabile* vel *laudandum* significans. Verum haec quoque aliena. PONTED.

44, 3 DICETVR, INQVIT AGRIVS,) Opinatus sum primum fuisse: *Dice igitur, inquit Agrius*, vt 3, 16 *Dice igitur, vbi*. Etenim illud *Licinius* quod neque Victorius in antiquis non impressis vidit, neque ego in impressis ante Aldum obseruaui, huic quando eo sibi complacuit, non inuiderem, *ille* quod pro *Licinius* erat, contentus. PONTED.

44, 4 QVOD PRAEGNATIONIS — POTEST.) Non tanti haec facienda puto, quanti vetera impressa: *Quod praegnationis diem idem bis habere non potest*; tempus enim appositum, quod per *diem* significatur, maxime conuenit; ideo sequitur: *vt enim mulieres habent ad partum dies certos, sic arbores ac fruges.* Sed quid argumenta quaero? Theophrastus, a quo ista expressit Varro, id in primo φυτῶν αἰτιῶν demonstrat: διὰ τοῦτο γὰρ οὐδ' ἐάν τις ἀφέλῃ τὸν καρπὸν ἢ ἄνθος, δύναται πάλιν ἕτερα γεννᾷν· διὰ τὸ μὴ λαμβάνειν τὸν τῆς κυήσεως χρόνον. PONTED.

45, 3 QVAM SVPRA ADOLESCVNT) Vt Theophrasti sententia integra habeatur, dicendum est: *quam quae supra adolescunt*: ὥσπερ τινές φασι τὰς μὲν ῥίζας αὐξάνεσθαι μετοπώρου καὶ χειμῶνος, τὰ δὲ στελέχη καὶ τοὺς ἀκρέμονας ἔαρος καὶ θέρους, καὶ μάλισθ' ὑπὸ τὸ ἄστρον. Ita etiam ex superioribus Varronianis infertur: *Venenum enim gelum radicibus tenellis sub terram, & supra virgultis. Quae nec eodem tempore aeque crescunt; nam radices.* Idquoque ex insequentibus: *nam prius radices quam ea quae ex iis solent nasci, crescunt.* PONTED.

45, 3 NISI QVO TEMPORE VENIT SOL.) Malebat Popma: *nisi que tempore venit sol* vel: *tepor venit solis.* Quod si probarem, haec non scripsissem. Numquid enim sol ad nos accedit, sine tepore ascedit, & quo propius etiam non tepidus sed feruidus? Numquid Theophrastus de tepore quid? οὐκ εἰς πλεῖον καταλαμβάνουσι βάθος, ἢ ὁ ἥλιος ἀφικνῆται. Cur igitur bene constituta nimio studio infirmant? Quare his missis, videndum potius, cum Sosipater Charisius in his R. R. libris a Varrone scriptum *radicium* non *radicum* nos moneat, hic & alibi idne sit inducendum, an contra? PONTED.

46 SOLSTITIVM DICITVR FVISSE.) Et paullo ante, *dici potest.* Quae si cum Theophrasti περὶ φυτῶν ἱστορίας primo conferas, non *dici* & *dicitur*, sed *disci* & *discitur* probabis. Ἴδιον δὲ καὶ τὸ τῆς ἐλαίας καὶ τὸ τῆς φιλύρας, καὶ τῆς πτελέας καὶ τῆς λεύκης συμβαῖνον· στρέφειν γὰρ δοκοῦσι, τὰ ὕπτια μετὰ τροπὰς θερινάς, καὶ τούτῳ γνωρίζουσιν, ὅτι γεγένηνται τροπαί. Ita Plinius 16, 23 *mirum in primis quod vlmo, tiliaque & olea, & populo alba & salici euenit. Circumaguntur enim folia eorum post solstitium. Nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum.*

confectum. Quod si certiora argumenta expetuntur, dabimus quoque; vetus enim huius capitis titulus manifestum priscae scripturae specimen facit: *ex quibus foliis cognosci possint anni tempora:* Caeterum haud absimile mendum in Festo Avieno *Arat. Progn.* possum detegere, *dices* pro *disces* posito:

Sic & crabronum rauca agmina si volitare
Fine sub autumni conspexeris aethere longo,
Iam vespertinus primo cum commouet ortus
Vergilias pelago, dices instare procellas. PONTED.

47 PRIVS, ENIM ARIDAE (siue potius *adultae*) PACTAE RIXANTVR.) Hoc modo si distinguatur, locus facilius quam eo modo quem antea proposuimus, dilucidabitur. PONTED. Nos nostrae coniecturae nondum poenitet; sed pudet, in nostra adnotatione interpunctum tum ante tum post verba *prius enim,* cum vtrinque incisum esse deberet.

48, 1 FRVMENTVM QVOD CVLMVS EXTVLIT.) Haec ab Aldo esse edita ad hoc tempus sciebam, cumque eadem ab aliis diuerso modo prius expressa legerem, cur tandiu Aldina retenta sint & probata ab omnibus mirabar: nam prisca sunt (si quid ego video) meliora: *in segetibus autem frumentum, in quo culmus extulit spicam: ea.* Quibuscum (vocula *in* ante *quo* excepta, qua carent) codices Caesenas & Venetus conueniunt, nec non Iunnini libri. His declarat Varro esse in segetibus frumentum de cuius summo culmo spica effertur, vt id ipsum a legumine quod e scapi lateribus siliquatur, distinguat. PONTED.

48, 1 EA QVAE MVTILATA NON EST) Antea hic *mutica.* vetustissimum exemplar *mutilata.* vna detracta litera *mutilata* emendaui, quam veriorem puto esse lectionem & ex priscis vestigiis, & ex sententia etiam ipsa. Sed hanc ipsam, quam me restituisse dico, in Gallicano etiam codice sine vllo vitio inueni. Spica enim mutica, vt ipse docet, est quae non habet aristam. potest tamen non omnia illa tria habere, nec astria eraere: vt cum ad integrum spica non peruenit, nec grana perfecta habet. ea autem recte, cum aliquo trium illorum caret, *Mutilata* diceretur. Cicero *mutilatum* vocat *exercitum*, male acceptum in praelio, & qui integrum militum numerum non haberet. VICTOR.

48, 2 GRANVM A GERENDO) Ab Aldo haec quoque ordine perturbata emanarunt, quae a primis editoribus longe secus accepimus. *Granum gerendo. Id enim vt gerat spica seritur frumentum, non vt,* quod Caesenas quoque exemplar seruat. Verum paulo diligentius digerenda sunt: *Granum a gerendo: id enim vt gerat spica, seritur frumentum, non vt.* PONTED.

48, 3 FRIT — VRRVNCVM) Mirari subit istud *Frit* ne minima quidem societate cum latinis nominibus coniunctum tam a doctis quam ab indoctis probari Quid de etymo? *Frit a frio quod facile friatur.* Nam primum nego frigosum istud facile friari: deinde si concedam, cur etiam infimae spicae pars non *Frit* dicitur, sed *vrruncum,* cum virumque minus sit quam granum, ideoque ob exilitatem inanitatemque aeque facile friatu? Quare, his positis, a Graecis ea nomina repeterem; quoniam Varro de etymo nihil addiderit, quod non praetermisisset, nisi essent externae originis: & *Frit* quidem φρίξ esse opinarer, quod horrorem significat, quia summa pars in spica horreat aristis, vt de segete cecinit Homerus: Φρίσσουσιν ταῖς ἀκαχμένῃσιν. Et Virgilius: *Spicea iam campis cum messis inhorruit. Vrruncum* vero ὄλογκον tanquam *seri tumorem.* Euenit namque cum superiores folliculi lac quo granis turgeant, hauserint, ad infimos tantum serum, ex quo nihil densari,& in granum grandescere possit, defluat; ideo tument quidem, sed mox arefacto humore, effoeti nihil coactum seruant, velut si quis serum fiscellis cogere tentaret. PONTEDERA. Licetne pauca, mi Pontedera? Metuo si hic plane taceam, ne in nos dicat aliquis Ciceronianum illud, *Cato mirari se diceba, quod non rideret haruspex, haruspicem cum vidisset.* Credimus, te Graece & Latine doctissimum, rerum etiam naturae, plantarum in primis, cum paucis consultum: sed visne tibi credamus, ita sapientes fuisse, ita eruditos rusticos Romanos? Sed licuit ineptire in etymologiis Varroni: quidni Pontederae lepidum ludum ludere & eruditum?

49, 1 CVM CONTICVISSET, &c.) Quae dum quis ita perlustrat, nec superiora respicit, nihil de nutricatu iam dictum, quin etiam praetermissum facile suspicatur. Tollitur autem omnis dubitatio, si legentes ita separemus: *Cum conticuisset, nec interrogaretur, de nutricatu credens nihil desiderari, dicam, inquit, de fructibus maturis capiendis.* PONTED.

52, 2 QVOD VNGVLIS E SPICA EXTER.) *Quoad* reponit Schoettgenius in libello laudato p. 15.

55, 2 DVRITIES ENIM EORVM) Cum duo incommoda quae, dum baccae cum digitabulis leguntur, contingunt, Varro collegisse videatur, vnum quod ad ramorum laesionem spectat, habemus, alterum non apparet: fuisse existimo, quod digitabulis indutі baccas multas, ob ipsarum duritiem, legendo praeteribant. Quare id quoque vt habeamus, addendum est aliud negandi verbum: *non solum non stringit bacam,* sed etiam fieri potest, vt pro *non* inferendum sit *nimium,* quod ea durities dum nimium stringit baccas, eas laedit, & cum amurca olei quid exprimit. Porro hic est locus, quem Nonius in voce *stringere* expressit, omnium vitiosissimus. *Varro de Re Rustica lib. I. quod non solum celeriter praeterire stringere vocant, sed etiam re transglubit.* E quibus illud *celeriter praeterire* ex margine in quo quid significarent Varronis verba *non stringit baccam,* erat adno atum, insertum crediderim; nam *stringere vocant* deprauatum opinabatur Victorius de *stringit bacam,* quod in vetustis libris *vacam* per *v* non per *b* scriptum est: similiter *re & trans tū ramos* habemus reliquias. Hinc deducitur quo tempore

tempore ista scribebantur, nondum particulam *non* de Varronis contextu fuisse subductam; quippe Varroniano loco Nonius non vt *stringere* esset *celeriter praeterire*, sed *decerpere* vtebatur; ideo Virgilianum carmen ex Georg. I. adduxit: *Sed tamen & quernas glandes nunc stringere tempus Et lauri baccas.* Deinde Varronis verba subnexuit. Referentur quoque haec Varroniana apud eundem Nonium in verbo *glubere*, sed non ita vitiosa: *Varro de Re Rustica lib I. Durities enim ea quod non solum stringit baccam, sed etiam ramos glubit.* De hoc loco quid dicam? Cum animaduertam, quod in vulgatis Varronianis est *eorum*, hic esse *ea quod*; cumque hoc minus necessarium existimem, nescio, quid mihi significare visa est scripturae diuersitas. Si enim ab *eorum* subducto *ea*, quod reliquum est, habeamus pro *non*, perfecta erit sententia, & duriuscula quidem, tamen a Varrone haud aliena, quod inter vtrumque *non* inferto *solum*, facile emendatur. PONTED.

55, 3 NEC HAEC NON MINIMA CAVSA) Quae de hoc loco scripsimus, ad eundem confirmandum pertinere volumus, non ad infirmandum. Quibus tamen prima formis excusa, *vt haec non minima causa* vitii facile coarguuntur. PONTED.

55, 4 REDIT IN VILLAM, — ELIGITVR) Horum duo *redis* & *eligitur* ex vetustis editis damnantur; illud enim *cedit* est nempe *it*, vt Lucilius apud Nonium vsurpat: *Quandoque pudor de pectore cessit.* Vt Varro, eodem referente Nonio, *Parmen. Cedit velocibus iuuenis membris, leuis, nitidus oleo.* Vt Plautus Pseud. *Non prorsus, verum ex transuorso cedit quasi cancer solet.* Hinc accedo, recedo, discedo. Alterum *eligitur* ab Aldo electum, primis temporibus in impressis fuit *datur*, quod ad vetustiora propius venit; in Veneto enim codice est: Legatur; in Caesenate: ledatur; in vetustissimo & probatissimo Victoriano *laedatur*. Quod optimum indicaueris sciens oleas ad cibum a veteribus contusas condiri, vt Varro cap. 60 tradit ex Catone: *oleas esui optime condi scribit Cato, orchites & pauseas aridas vel virides in muria, vel in lentisco contusas.* Et Columella 12, 47 *Acerbam pauseam mense Septembri vel Octobri dum adhuc vindemia est contunde* Deinde: *albam pauseam, vel orchitem, vel radiolum, vel regiam dum contundes.* Quare in villam cedit olea *ad cibum vt laedatur*, siue mauis: *vt caedatur*; quamuis illud praestare etiam crediderim quod alias oleae condituras complectitur; siue enim contundas; siue acuta arundine infeces, vt mos fuit apud veteres, eodem Columella auctore; siue sale & muria maceres, semper lacseris, cum vna quae ad cibum eligitur, integra condatur. Caeterum siue *laedatur*, siue *caedatur* elegerimus, magis quam tertium a Scaligero propositum praestabit. Quid tertium, dicet aliquis? Quod tertium? Dicam & quam breuissime: nihil; iste enim vt tales quaestiones de medio tolleret, atque ab hac inani cura posteros liberaret, hoc verbum quocunque modo scriptum subduxit & abiecit. PONTED. Add. Cl. Morgagnus, qui Epist. I, 96 ex *laedatur* coniectura eleganti format *laudatur*.

57, 3 ET IN APVLIA. QVIDAM QVAE) Duo culpanda videntur, importuna interpunctio siue potius diuulsio, & alterum *quidam*. Nec tamen Aldus quod vtrumque sustulerit, laudandus. Cum autem in Caesenate exemplari non *quidam* existat, sed *quaedam*, *quae non solum*, ita locum restituere possumus: *& in Apulia quidam, quae non solum.* PONTED.

59, 1 DE POMIS, vt c. 60 DE OLIVITATE & alias similes scribendi formulas, quibus Varro tanquam argumentis vtitur, secus nunc habeo ac solebam, neque eos editores laudo, qui improbant & subducunt. PONTED.

59, 3 IN PENSILIBVS IVNCTIS.) Vltimum in optimo Victorii Codice scribitur *vinctis*, quod erit *vinctuis* a *vinctus*, & hoc a vinciendo, quod viminibus intexebatur, de quo supra Varro: *Et vindemia facta denique discat pendere in palmam aut funiculo aut vinctu, quod antiqui vocabant cestum.* Porro *vinctuis* patrici casus habetur, vt vetusti vtebantur, & ipse Varro, vt refert Nonius, scribens, *domuis, victuis, anuis*, & in II. de R. R *fructuis*. PONTED.

61 TAM IN DOLIIS CONDVNT) Vetus lectio, *Tam in oleis condunt*, scilicet *in ollis*, quod vetustissimi semiuocales non geminabant. PONTED.

62 PROMANT CONDITA) Scribitur in cunctis manu scriptis libris: *promunt*, *primum*, quod suspicor contractum de promundum, & subinde deprauatum. PONTED.

64, 2 TVNC DECOQVVNT IN AHENIS) Totus locus in optimo exemplari ita scriptus, *Tum decocunt in ahenis: leni lignis duas partes quoad regerunt.* Aliis nunc rebus relictis, quae parum in illo diuersae sunt, quomodo illic *Leni lignis* scriptum sit quaerendum accurate puto. VICTOR.

64, 2 In Scaligeri nota versu 2 pro *admoneret* lege *admeneret*: & in subiecta Vrsini nota ex Catone 69 pro *coalescat*, *calescat*.

IN M. TERENTII VARRONIS DE R. R.

LIB. II.

Praef. 4 CVLTVRAM AGRI DOCVERVNT) Quibus si *Dii* immisceatur sententia cognitu facilior habebitur: *Itaque in qua terra culturam agri Dii docuerunt pastores progeniem suam*, quae Columella lib. 1 hoc modo imitatus est: *Itaque in hoc Latio & Saturnia terra, vbi Dii cultus agrorum progeniem suam docuerunt.* PONTED.

Praef.5 COLONI VT EA QVAE IN AGRICVLTVRA) Ab his vetusta discrepant: *Coloni ea quae in agricultura factum, vt nascerentur e terra: contra pastoris ea quae nata ex pecore.* Quae quamuis vtraque vitiosa, facilius tamen medicam manum admittunt: *Coloni ea quae in agricultura faciunt, vt sperentur siue sperarentur e terra: contra pastoris.* Quam sententiam paucioribus lib. 6 praefat. complectitur Columella: *ille* (agricola) *fructum e terra speret: hic* (pastor) *e pecore.* PONTED.

1, 2 QVI ESTIS EPIROTICI PECVARII ATHLETAE REMVNEREMINI NOS.) Ex vetusta scriptura: *qui estis pecuriathietae remune reminiuos* haec Victorius emendauit. Sed qua ratione ex illo *pecuri, epirotici pecuarii* induxit? In veteribus excusis libris habemus: *Qui estis epirotici thietae remine reminice.* In quibus pro *pecuarii, epirotici.* Mihi satis videtur scribere: *Qui estis pecuris* (vel *pecuarii*) *athletae remuneremini nos*; neque enim Varro qui primus loquitur: *cum accepissem conditionem vt meae partes essent primae,* Epiroticum se fingit; neque Scrofa, qui subinde concludens de reliquis & potissimum de Attico, qui in Epiro pecuarias magnas habebat, ait: *Nunc rursus vos reddite nobis o Epeirotae.* PONTED.

1, 5 DVM AD NOS) In no. Victorii ad h. l. v. 7 leg. in prima huius libri parte. cum enim vitam superiorum &c.

1, 9 VT OPPIDVM IN GRAECIA ΊΠΠΙΟΝ ἌΡΓΟΣ) Hoc oppidum Italiae esse non Graeciae docet Plinius lib. III. *Argos Hippium Diomede condente, mox Argyripam dictum.* De quo celeberrimus Vates canit:
Vidimus, o ciues, Diomedem, Argiuaque castra
Atque iter emensi casus superauimus omnes,
Contigimusque manus qua concidit Ilia tellus,
Ille vrbem Argyripam patriae cognomine gentis
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Quare scriberem: *Vt oppidum in magna Graecia.* PONTED.

1, 10 FLATVM PECORE, PECORE EST NOTATVM) Sequendos In his arbitror antiquos impressos libros: *Et quod aes antiquissimum quod est flatum, pecore est signatum. Seruius Rex,* inquit Plinius, *ouium bouumque effigie primus aes signauit.* PONTED.

1, 15 E VALETVDINARIO) Illud *e valetudinario* in Aldi, qui primus id in Varronianos libros induxit, valetudinario seponerem. Quis enim pecus *e valetudinario* emerit? Quod namque de Capris, quas, vt ait Varro, *sanas nemo sanus promittit,* dici potest, id ex illis, *alias e neutro* intelligitur. PONTED.

1, 19 OLYSIPPO, MONTE TAGRO) *Olisipo* esse in MS. Bessarionis Cardinalis obseruat Surita ad itinerar. Antoni. p. 416 edit. Wesselingii, qui vir doctissimus & ipse *Sacrum promontorium* ab hac vrbe remouet, sed tamen Scaligero & Suritae accedit p. 417.

1, 21 MORBOSVM PECVS ET VITIOSVM, ET QVANDO NON VALET) Quis ista in quibus ter idem dicitur *morbosum, vitiosum & quando non valet* probauerit, praesertim eum antiqua impressa dissimilia habeamus: *& quoniam non vales, saepe magna adficiuntur calamitate?* In his nihilominus quod recta via consequi non possum, habeo quod desiderem. Id quid sit, tentabo magis suspicionibus quam signis declarare. Ad hunc itaque modum locum interpretabor: *Quod morbosum pecus & vitiosum se quoniam non vales* (indicare) *saepe magna adficiuntur calamitate.* De qua re Vegetius de A. V. *Nam,* inquit, *si laus prima medicorum est genus aegritudinis in homine reperire qui passionem suam & manu potest & voce signare, quanto magis in Mulomedicina necessarium creditur genus aegritudinis noscere cum mutum sit animal, nec possit proprium indicare languorem.* Verbum etiam *adficiuntur* quod in cunctis manu scriptis inuenit Victorius, non morabitur scientes *pecus* nomen, vt Grammatici vocant, *collectiuum* cum eodem posse commode copulari. PONTED.

1, 21 VT EORVM, QVI SIVE) Scriberem pro *eorum, equorum,* quod fuit veteri forma *ecerum.* PONTED.

1, 21 QVI SIVE EX AESTV SIVE E LABORE FEBREM HABENT.) Quae post Aldum ab omnibus recepta sunt, prioribus impressis libris discrepantibus: *Qui siue labore febrem habent.* At ab his paululum recedunt Victoriani codices: *qui si e labore febrem habent.* Quae magis probarem; quoniam vnius tantum febris curatio traditur, cum aliam exigat quae ex nimio aestu, aliam quae ex immoderato labore. PONTED.

1, 23 CIBO SVSTINETVR) Recipienda erat Ryckiani codicis lectio, *cibus sustinetur.* Fuit forte in quibusdam libris *cibos*, quod propter proximam f transiit in *cibo.*

1, 24 QVOT REIICVLAE SINT ALIENANDAE) In cunctis manu scriptis libris *quot epulae* inuenit Victorius, quod mihi non vitium videtur, sed optimum verbum. *Quot epulae,* videlicet quot agni & verueces pingues ad epulas sint vendenda; nam inutilia tantum armenta gregesque quae vili distrahuntur, alienare, non strenui est patrisfamiliae. Inuenio Laurentium scripsisse: *Poll. item epulae oues praepingues.* In Catone etiam *delicula armenta, deliculas oues,* vt Victorius de optimis monumentis prodit, in *reiicula & reiiculas* immutarunt librarii, cum quid esset *deliculum* non assequerentur. Verum *delicula armenta ouesque* selecta corpora sunt atque optima a *deleco,* quo pro *deligo* vetustissimi vtebantur, deducta appellatione. Varro 2, 4 *delicum* adhibet: *cum porci depulsi sunt a mamma a quibusdam delici appellantur, neque iam lactentes dicuntur.* PONTED.

2, 5 p. 250 v. vlt. leg. *binae* pro *singulis vt procedant:* & f. 6 p. 251 v. 4 leg. *haec sie recte fieri spondesne?*

2, 10 SOLE EXORTO PVTO) Potius sole exorto potum propellunt. PONTED.

3, 3 IN

3, 3 IN SAVRACTI FISCELLO) Separandum *in Sauracti, Fiscello:* nam duo sunt montes, quorum primus Soracte vel Soractis etiam appellatur. PONTED.

3, 5 ILLAS CAPRAS HODIE) Scriberem: *illasce capras*, vt de ouibus; *illasce oues, qua de re agitur:* de suibus: *illasce sues sanas esse:* de bubus: *illosce boues sanos esse:* de indomitis: *illosce iuuencos sanos recte.* PONTED.

3, 7 IN LOCIS CVLTIS VIRGVLTA) Melius: *atque in locis incultis.* PONTED.

4, 5 extr. leg. *feruorem carnis* ferre *nequeant.*

4, 8 ad V. L. *o* adde *trimum* Popma.

4, 9 THYSVS) Coaluit *Thysus* ex duabus vocibus θῦς, ὗς antiquitus θῦς a Graecis dictus, vt ex Clemente & Athenaeo habemus. cui ab imperitis interpretatio fuit apposita ὗς, & subinde de vtroque efformatum *Thysus.* PONTED. θῦς probat ad Athenaeum Casaubonus 9, 14.

4, 13 ET QVOD MATRES ASPERNANTVR) Non suculae matres aspernantur, sed surulas matres, quod propter exiguitatem lactis dum nimium mammas pressant, ipsas dentibus sauciant. Ideo scribendum: *& quod matres eos aspernantur*, siue *eos spernantur.* Crescentius libr. IX. sic transscripsit: *Porci nati hieme fiunt exiles propter frigora, & quia matres aspernantur eos.* PONTED.

4, 17 IN EORVM FOETV) Antiqua lectio varia: *in eorum potu, petu, pecu.* Legerem *fotu*, h. e. in porcorum nutrimento; nam *fouere* pro nutrire vsurpatum a veteribus scimus. PONTED.

4, 18 APPARENT LAVINII) Iensonius edidit: *apparent in amne:* Iunta: *apparent iamne* quod in optimo codice reperit Victorius, ex quo *Lauinii* efformauit. Veteris scripturae vestigiis inhaerens dicet aliquis potius esse inducendum *Interamnae* vetus Italiae oppidum, quam *Lauinii.* PONTED. Add. Morgagnus V. C. Epist. I, 99.

4, 20 CVM CREVERVNT, CVPIVNT) Antiqua exemplaria Victoriana: *cum creuerunt, capiuntur sequi matrem pastum.* Est autem *capiuntur* id ac *impediuntur.* Nonius: *capere implicare, impedire.* M. Tullius in Verrem de suppliciis: *non ceperunt, sed adduxerunt onere suo plane captam atque depressam.* Hinc *mente* vel *oculis captos* dicimus, qui mentis oculorumque officio impediuntur. Itaque cum creuerunt porci, impediuntur sequi matrem pastum, *domique secernunt a matribus, ac seorsum pascunt.* PONTED.

4, 22 GREGES MAIORES INAEQVABILES HABENT.) Videndum quid potius, *maiores* an *maialium;* nam ex sue tres parantur greges; suum qua continentur *scrofae & verres; maialium*, qui sunt porci castrati; & *porcorum*, qui non castrati. Primus ita a Varrone commemoratur: *In centum sues decem verres satis esse putant: quidam etiam hinc demunt:* tertius: *Porcorum gregem alii duplicant, alii etiam maiorem faciunt:* secundus non existit, nisi si legamus: *greges maialium inaequabiles* (siue vt in antiquis, *inaequales*) *habent. Sed ego modicum puto centenarium. Aliquot maiores faciunt, ita vt ter quinquagenos habeant.* PONTED.

5, 2 NARRA ISTI, INQVIT) Hic & alibi vno *r* scribendum *naro*, vnde *gnarus, ignarus*, quod proprium Varroni Velius Longus attribuit, cum id vetustissimis omnibus sit commune, semiuocales non geminantibus. PONTED.

5, 5 QVI FILIOS NEPTVNI) Enarratur ex maiori parte haec fabula, certe vt qualis ea sit intelligi queat, ab Halicarnassensi Dionysio in Arte p. 47, 29 & 57, 15 Sylburg. cuius locum bene longum iam in Epiphyll. miscell. 2, 10 retulit Nic. Loënsis: (Facis Gruter. To. V p. 312) itemque Ios. Barnesius in argumento *Melanippes* (Ita etiam, non *Menalippe* apud Varronem scribendum videtur) fabulae deperditae Euripidis To. II p. 479. Paullo diuersa sunt Hygi. fab. 186. vtrinque tamen illud manet, in stabulo inter boues, vel a boue adeo seruatos pueros Melanippes.

5, 7 QVAM IAM EXPERTAE) Vetus lectio, *quam iam exparte*, quod habeo *expartes*, quoniam simplicium vocales in compositis a veteribus non immutari diximus. Ideo *expars* pro *expers*, quod etiam ex glossis Philoxeni affertur: *expars*, ἄμοιρος. PONTED.

5, 7 OCVLIS MAGNIS ET NIGRIS) Ita Columella: *oculis nigris & patentibus.* Florentinus, qui omnia fere a Varrone accepit, habet: μελανοφθάλμους, pro quo in non nullis codicibus legitur: μεγαλοφθάλμους. Vtrumque esse retinendum ex Varrone & Columella patet. PONTED.

5, 8 A COLLO PALEARIBVS DEMISSIS, CORPORE) Iensonius haec tantum: *A collo, corpore amplo, bene costato, latis humeris.* Verum *corpore* vitiosum pro *pectore*, quod de corpore iam indicatum est, *vt sint bene compositae, vt integris membris, oblongae,* amplae. Idem Varro 1, 20 de bubus dixit: *lato pectore;* Columella: *pectore magno;* Palladius: *pectore grandi.* Varronis interpres, Florentinus, εὔστερνος. PONTED.

5, 8 RECTIS GENIBVS, EMINVLIS) Separanda sunt alio modo: *Cruribus potius minoribus, rectis, genibus eminulis.* PONTED.

5, 8 PEDIBVS NON LATIS) Eadem apud Florentinum: Πόδας ἐν τῷ βαδίζειν μὴ πλατυνομένους ἄγαν, μηδὲ χηλὰς διεσταλμένας, τοὺς ὄνυχας τελείους καὶ λείους. Hoc tantum discrimen intercedit, quod *leues vngues* expetit Varro; Florentinus perfectos: verum vitiosum *lenes* pro *laeues* & ὄνυχας τελείους pro ὄνυχάς τε λείους. Ita in vtroque idem. PONTED.

5, 8 CORIVM ATTACTV NON ASPERVM AC DVRVM.) Vetustae editiones; *Corium attractu.* Florentinus: Βύρσαν εὐαφῆ καὶ μὴ ἀπεξυλωμένην. Quae perperam interpretati sunt: *pelle ad tactum molli;* nam εὐαφὴς quod facile contrectatur, significat. Non me latet Columellam scribere *tactu corporis mollissimo*, sed ibidem quoque legerem *tractu* non *tactu.* PONTED.

5, 9 probat *nugatorii* pro *iugatoriis* & 5, 18 extr.
ex

ex *centaurum viginti* effingit *centenarium* (quid ni *centuriam?*) *viginti* PONTED.

7, 5 CRVRIBVS RECTIS ET AEQVALIBVS) Aldus ita primum, vt existimo, ex Columella, apud quem legitur: *tereti genu parvoque, neque introrsum spectanti,* locum consarcinauit, qui in antiquis excusis libris alio modo stabat: *Cruribus rectis, aequalibus, introuersis, potius figurata: genibus rotundis nec magnis.* Porro qua via sit emendandus, nisi fortasse hac ratione, non video: *cruribus rectis, aequalibus, non introuersis, potius figura alta, genibus rotundis, nec magnis.* Etenim cum genu ad crus pertineat, si crus non introrsum vergit, neque illud. Eadem de caussa cum pes sit alterum cruris extremum, de Vaccae forma Cap. 5 scribit Varro: *pedibus non latis, neque ingredientibus qui displodantur,* quod potius de genibus erat dicendum. Quod vero ad illud spectat *potius figura alta,* quod deprauatum fuit in *potius figurata;* cum Columella equos commendet, *si sint aequalibus atque altis rectis cruribus,* id ipsum non praetermissum a Varrone existimaui, &, vt in bubus, in quibus crurum breuitas laudatur, exigit vt sint *cruribus potius minoribus,* ita in equis scripsisse *potius alta figura.* PONTED.

7, 6 Distinctione bis peccatum. Legendum ita p. 285 v. 1. *in Graecia Thessalici equi, a terra Appuli—si tum gregalibus in pabulo* &c. Caeterum pro *a terra Appuli,* suspicatur Cl. Pontedera *ab Appulia terra* f. *ab Appula terra.*

7, 8 PERORIGA ENIM ADPELLATVR) Vetusta ex probatissimo Victorii exemplari. *Peroriga misit adpellatur quiqui admittit.* Quae recte Scaliger restituit: *Perorigam is ita adpellatur.* Sed nihilominus maximum vitium restat in *Perorigam,* de quo iterum: *& cum capite obuoluto peroriga adduxisset,* & cap. proximo: *iidem vt ineans equas perorigas curamus.* In quibus omnibus scribendum arbitror *origa* videlicet: *vespere per origam; is ita adpellatur quiqui admittit;* deinde: *& eum capite obuoluto origa adduxisset;* tum: *iidem vt ineant equas, per origas curamus.* Quae quo facilius admittantur, inter necessaria est adiicere, ex qua origine existat *origa,* atque ex qua *auriga.* Hic autem de *aurea* freno fit & de *iugo: aureas,* inquit Festus, *dicebant frenos, quibus equorum aures religantur,* vt ex alio Festi loco elucescit: *aurea dicebatur frenum quod ad aures equorum religabatur.* At *origa* ex eodem *iugo* constat & *oria* siue *orea. Orea* autem erat apud veteres freni genus, quo, eodem Festo auctore, equorum ora coërcebantur. Cato orig. 3 *equos respondit: oreas mihi inde, tibi cape flagellum.* Coelius pro se apud populum: *equusque mihi sub feminibus ocesus erat, oreas detrabo, inspectante Stetinio.* Qui igitur per frenum *auream* equum moderabatur, *aurigam* dicebant; qui per *oream, origam.* PONTED.

7, 11 DIVTVRNIORES EQVOS) Scribendum *equas;* ideo adiectum est: *Itaque vt restibiles segetes essent exsuctiores, sic quot annis quae praegnantes fiunt.* Columella etiam confirmat hoc monito: *Vulgaris feminae solenne est omnibus annis parere: generosam conuenit alternis continere, quo firmior pullus lacte materno laboribus certaminum praeparetur.* PONTED.

7, 11 NE VNGVLAS COMBVRAT STERCVS CAVENDVM) Iensoniani libri: *ne vngulas commuttet sterent, cauebit.* In optimo Victorii manu scripto: *ne vngulas commurat stercus tenebat.* Quaenam sequemur? Vetustissima profecto *tenebat* in *tenebis* mutato videlicet *prohibebis* vt in illo Virgilii: *Texendae sepes etiam, & pecus omne tenendum.* Vel *defendet,* vt in alio Virgiliano carmine: *Stabat pro templo & capitolia celsa tenebat.* Nam illud *commurat* isto simillimo exemplo de antiquis monumentis eruto possumus confirmare: *Pectus. malum. commurat. suum.* PONTED.

7, 14 AB EO TEMPORE MEDIOCRITER EXERCENDVM) Multa super hunc locum scripsimus: nunc tamen optimi & vetustissimi codicis auctoritae magis mouemur, in quo pro *exercendum* & *extriendum* cum *eximendum* extet, id ipsum caeteris anteferimus, & de dando hordeo interpretamur: *Ab vndecimo die,* ait Varro, *vsque ad quartum decimum dandum hordeum quotidie adiciendo minutatim. Quod quarto decimo die feceris, in eo decem diebus proximis manendum. Ab eo tempore mediocriter* (hordeum) *eximendum.* PONTED. Mihi placet Victorianum illud *exercendum,* tanto magis cum sudoris statim fiat mentio. Saepe tales curandi rationes apud Vegetium & Hippiatricos.

8, 6 HAEC ME REATINO) Distinguenda sunt hoc modo: *Haec me Reatino auctore probares, mihi, inquit, nisi tu.* nimirum: haec mea auctoritate quod sum Reatinus, vbi maximi & pulcherrimi gignuntur muli, adductus tu probares, nisi domi esses instructus, quoniam equarum greges habes, & mulorum iuga vendidisti. PONTED.

8, 6 ET EDVCANT ET ALVNT) In his vetusta magis probamus: *& educunt & alunt.* Nam *educo is* id significat, quod natos alendos statuere: ideo primum educimus, deinde alimus. Eodem modo accipienda sunt quae supra leguntur: *Hic ita eductus a trimo potest admitti.* Id etiam *tollere* dicitur, sed de homine, vt Terentianum illud: *Quidquid peperisset, decreuerunt tollere.* Quod recentes nati homines pedibus non vtuntur, ideo tollimus, vt nos vernacula consuetudine vsurpamus *alleuare.* At in brutis animantibus *educere* potius, quia non tolluntur, sed educuntur in locum vbi ali & nutriri solent. Hinc & in homine qui pedibus vti poterat, Terentius vsurpat: *Ego hunc maiorem adoptaui mihi Eduxi a paruulo.* hoc est eduxi a patre ad me paruulum, eum mihi alendum decreuissem.

9, 1 SVES, VERRES MAIALES, SCROFAE) Videtur *sues* insititium: non enim sues omnes nempe qui minores natu sunt, se defendunt, sed maiores, vt verres, maiales, scrofae: quippe, si cunctos intelligeret Varro, exceptionem

nem non faceret: *In suillo pecore tamen sunt quae se vindicent*. PONTED.

9, 1 Incuria quadam, quae nos ad totum capitis huius argumentum adnotaueramus, coaluerunt cum nota Vrsini, quae incipit a solenni illo, *videtur legendum*.

9, 2 VNVM VENATICVM ET PERTINET) Deprauatus cum esset locus in antiquis exemplaribus ita efformarunt. Vetus scriptura omnium vitiosissima: *vnum venaticum & pertinet ad feras bestibus assiluestribus assiluestres*. Ex quibus si quid conglutinem, insanire videbor. Tamen quid prohibet experiri & speciem ac formam aliquam de illis reliquiis adumbrare? Fortasse meo exemplo alii diligentius in hoc incumbent. Ita agam, nihil nisi meras nugas proferens: *& pertinet ad feras vestibulas silueis tericula & lustreis*. Vt enim canis domesticus pertinet ad domus vestibulum; opinor enim scriptum *vestibulas* sequioris generis, ideo quod a communi consuetudine abhorreret, repudiatum a librariis & corruptum locum. Reliqua etiam hoc modo: *silueis tribusas & lustreis*. PONTED.

9, 4 QVOD IN TENEBRIS) *Add. Morgag.* I, 100.

9, 6 P. AVFIDIVS PONTIANVS) Quae interpretum industria comta & ficta existimo, atque a Varronis mente aliena. Haec enim videtur esse auctoris sententia: P. Aufidius Pontianus cum ouium greges in Vmbria vltima emeret, stipulatus est, vt gregibus sine pastoribus accederent canes; praeterea vt pastores ad Metapontinos saltus greges deducerent & clam se subducerent, ne canes pastoribus addicti eos sequerentur. Quo facto & domum pastoribus reuersis paucis post diebus canes sua sponte in Vmbriam ad pastores rediuerunt. Quare illud *Heracleae emporium* ex ingenio defluxit, quod aliud est pecus in saltus ad pascendum deducere, aliud ad mercatum vt veneat. Nunc ex vetustis exemplaribus in quibus scriptum est: *Pastores vt dedurent in Metapontinos saltus & tra clepere*, aut vera, aut quae ad verum propius accedant, eruere, conabimur: *Quibus gregibus sine pastoribus canes accessissent, pastores vt dedurent in metapontinos saltus, & clam cleperent*, siue melius id ipsum: *& tracleperent; clepere* enim non solum clam rapere, sed etiam furtim se subducere indicat, vt Varro de L. L. ex Lucilio: *ibi ab rebus clepsere foro*: id apud Graecos κλέπτειν, vnde in Latium *clepso* emanauit, vt Synes. Epist. κλέψας σεαυτὸν ἀπὸ τῶν δημοσίων. Quare *tracleperent* a *traclepo*, vt *trado*, *traduco*, *traluceo* pro *transclepo*, *transdo*, *transduco*, *transluceo*, nimirum: *illinc clam aufugerent*. Verbum quoque *dedurent*, vt in vetustis existit, retinui, nam plurimum elegantiae ostendit, quod *durare perseuerare*, *permanere* significat, vt Terentius: *Non hic durare quisquam potest.*

Et alibi: *Sancte adiurat Non posse apud vos, Pamphile se absente, perdurare*. Ideoque cautum in emtione fuit, vt pastores dedurent in Metapontinos saltus, videlicet: vt esse perseuerent cum grege vsque in Metapontinos saltus. PONTED.

9, 7 SEQVITVR QVARTVM) Ex antiqua scriptura erit: *Sed (quod quartum de emtione) sit alterius*. PONTED.

9, 8 PASCITVR ENIM E CVLINA) Probatissimum Victorii exemplar pro *e culina*, *e curia*, a quo non valde recedit Caesenas: *e viria*, neque Venetum: *ecuria*. Verum *e curia* optimum est, qua voce *coenaculum* adpellarunt Romani, vt refert Dionysius Halicarn. Antiq. Rom. lib. 2 Καὶ συνεστιῶντε κατὰ τὰς ἑορτὰς ἐπὶ τῆς φρατριακῆς ἑστίας, ἑστιατήριον γὰρ ἦν κατεσκευασμένον ἑκάστῃ φράτρᾳ, καὶ σὺν αὐτῷ καθωσιῶτό τις, ὥσπερ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς πρυτανείοις, ἑστία κοινὴ τῶν φρατριῶν· ὄνομα δὲ τοῖς ἑστιατορίοις ἦν ὅπερ ταῖς φράτραις, κουρίαι, καὶ μέχρις ἡμῶν οὕτω καλοῦνται. PONTED.

10, 2 Perturbare potest lectorem inexercitatum maiuscularum literarum vsus non necessarius in voce *iis*, cui subiecta est variae lectionis index *i*.

10, 5 VNIVSCVIVSQVE GREGIS) Vetusta exemplaria, *vniuscuiusque gisue gregis*, quod interpretor: *vniuscuiusque cis vlsque gregis*. PONTED.

10, 8 LEVVNCIDAS) Quod in antiquis est *Leiuncidas*, ideo abiecto *L* insititio remanet [illegible]*ncidas* siue iuncidas. PONTED.

10, 9 NAM IN ILLYRICO) Notae Victorii subiiciantur ista: [qui plura Barbaricarum mulierum in hoc genere specimina fortitudinis profert ex antiquitate Var. Lect. 34, 2].

10, 10 HOMINVM, AD PECORIS) Iensoniana potiora: *ac pecoris*; nisi si *ad* pro *ac* vetustissimi vsi sint. PONTED.

10, 11 IN GREGIBVS OVIVM) Quae a vetustis libris vitii arguuntur: *Greges ouium sed magnum ques*. In quibus *magnum* habeo pro *magnorum*, vt Varro, Nonio auctore, vti solet, scribens: *Gallum: inuidum: cadum: medimnum* pro *Gallorum, inuidorum, cadorum, medimnorum*. PONTED.

11, 4 QVOD GRAECI APPELLANT) in loco Geopon. quem laudat Vrsinus: εἰ πολλοὶ πύσσουσι τοὺς τυροὺς ᾧ πρῶτον. Sic Vrsinus: Sed Needhamus ὃ edidit.

11, 9 VELVMINA) *Vellimina* Popma, quod probat etiam Cl. Facciolatus.

11, 12 NIGER IN TVRRANI NOSTRI ILLI) Codex Victorianus: *Niger in Turrani in oste: illi*. Plane adsentior Popmae, qui legit: *Niger Turrani nostro* immutato tamen *nostro* in *noster*, vt ad illum sermonem Varro conuertat, ad quem librum mittebat. PONTED.

IN M. TERENTII VARRONIS DE R. R. LIB. III.

2, 1 TABELLA DIMIDIATA) Obseruationi Victorianae hoc quasi prooemium proponendum. Locus, nisi fallor, aliquam obscuritatem habet: quare eo libentius veterem lectionem, non parum diuersam, indicabo.

2, 5 TVA, INQVIT, HAEC) Paulo dili-

 ligen-

ligentius interpungendum est, pauculis immutatis: *Tua, inquit, haec —— Reatinae, tam & oblita —— ornata; an mea —— pastoris?* PONTED.

3, 9 AD IMMIDIVM HOSPITEM) Adnotationi nostrae ista subiiciantur: vbi Bentleius etiam hunc eundem hominem notari suspicatur, quemadmodum Philippum Epist. 1, 7, 46. De C. Vmmidio Durmio Quadrato, Syriae praeside, ex Inscr. ant. Norisius de Epocha Syro-Macedon. p. 183 & inde Hauercamp. ad numos huius gentis p. 453.

5, 4 IN HOC TECTO —— SOLENT) Quid tradat Varro, percipere quodammodo video, nimirum fiat velut cella in cauea ad portam, in qua auiarius mortuas aues seruet, vt infra: *in qua media sunt caueae, qua introitus in aream est.* At verba rimari non valeo. Hac tamen ratione quid doceat Varro, adumbrare conabimur: *In hoc tecto cauetisque caueai tabulata habeant aliquot ad portai sublementum contra hoc: auiarius quae mortuae ibi sunt aues, vt domino numerum reddat, solet ibidem seruare.* PONTED.

5, 8 TVM MIHI, TV DIC) Ex vetusta scriptura legerem, *mihi tum:* dice illud alterum. PONTED.

5, 9 QVAE EST AB IMO FLVVIO) Hanc lectionem probat etiam PONTED. sed paullo post pro *altera amnis*, *alter* legi vult Cl. [illegible]ga. I, 101.

5, 10 CVM CAPITVLO) Parua res admissa est in nota Scaligeri: sed quae impedire minus exercitatum potest. Lege versu vlt. *qui suspenderetur tabella e paxillo.*

5, 11 INTERMEDIIS ARBVSCVLIS) Fortasse *promediis*, vt *promiscuus*. PONTED.

5, 15 VT TYMPANVM) In nota Scaligeri versu 3 interpunctum absurde inter *matris Idacae*. Sic enim scribendum. Ita p. 332, a. versu 2 leg. *fiebat enim mechanicis &c.* & in proxima eiusdem Scaligeri nota versu 9 *Vidi etiam* pro *vide.*

6, 1 FORTASSE ANTE EVM) Sincerior fortasse erit lectio hoc sensu & ordine, *qui socius si quis diceret de his, gentilitatis causa fortasse ante eum duceret serram*, i. e. hanc rem tractare vellet, cum sit e gente Pauonum Fircellius, vt liquet cap. praeced. *Pauo surgit, quod eius candidati custos &c.* vel ei se strenue opponeret, qui de pauonibus diceret. Serra enim Vegetio auctore est, *quae a fortissimis directa ante frontem opponitur hostibus, vt turbata acies reparetur.* Gellio quoque est *in militia ordinis nomen.* Haec in edit. ASCENSIANA post praefat. *Fortasse ante cum duceret serram*, in Veneto quoque legi. Quare legere possumus: *Fortassean tecum duceret serram.* Saserna apud Nonium: *Quod fortassean ex voluntate sua summa cum claritudine celeriter confecisset.* L. Attius Antenoridis: *Fortassean sint, quos hic non meret metus.* PONTED. In nota Scaligeri ad h. l. versu 4 leg. *quam priore loco afferam, veram non puto.*

7, 4 TERNORVM PALMORVM) In antiquis alio genere, *ternarum palmarum.* Nihil immutaui: non enim legi aut hunc ipsum alibi, aut alios bonos auctores, cum mensuram intelligerent, muliebri genere *palmam* appellasse. VICTOR.

7, 6 ITEM QVAE FOETAE SVNT) Legerem: *item quae ferae;* nam cur foetae separandae sunt ab aliis, quae per singulos fere menses, demto interuallo a bruma ad vernum aequinoctium foetant? Quare *ferae* potius quam *foetae*, quae cum aliis sint molestae, obsunt. Sane Crescentius mihi praecipit, qui hunc locum ita exscripsit: *Item qui sunt nimis feri & bellicosi, vt alios laedant, exinde remoueat, & in alium locum secretum ab aliis separat.* Sed deinde in Veneto exemplari apud Varronem inueni: *Item quae sunt fere.* Praeterea ex vetustis editionibus edoctus *habeant* in *habeat.* & coniectura in sequentibus quae proxima sunt: *quo transferantur, & quo feras euocare possint matres, possint* in *possit*, quae ad Columbarum custodem referuntur. Quo vitiu etiam foedatur Columella 8, 8 *Nec minus in agres emittant matrices;* nam scribendum: *emittat.* Pastor enim contristatas aues & diuturna custodia quasi senescentes ad apricationem foras euocat atque emittit. PONTED. Vid. quae diximus ad notam proximam.

7, 6 PROPTER ILLICIVM) Quod extremum de faece hausit Aldus, cum priores editiones *publicum* haberent; duabus enim de caussis columbas emittunt, altero quod libero aëre cum exierint, redintegrantur & vegetiores factae ad nidum redeunt; altera, vt credunt, propter *illicium*, nimirum emittuntur, quoniam propter pullos redire solent. At si non redeunt, vt saepe fit, cum a rapacibus auibus impetuntur, nonne prudentis custodis erat eas retinuisse potius quam emisisse, vt amitteret? Itaque altera emittendi columbas caussa nulla est, cum praestet retinere quam emittere. Propterea reiecto *illicium*, *publicum* in *pullicium* efformarem; quod in agrum euolantes cibum colligunt, & ad pullos deferunt: propter pullos igitur emittere expedit. Hoc tradit etiam Columella 8, 8. Et Florentinus Varronis interpres: Ἐὰν δὲ πότε σπανίζωνται τροφῆς, μόνας τὰς νεοττοτροφούσας ἐξελατέον· αὗται γὰρ κορεσθεῖσαι ἐπιστρέψουσι θᾶττον, τοῖς νεοττοῖς τροφὴν κομίζουσαι. Sed male σπανίζωνται τροφῆς, quod semper alimenti indigeant, non aliquando: legerem pro τροφῆς, τροπῆς scilicet mutationis propterea, vt volando exhilarentur, emittuntur. Vbi paulo supra aliud vitium: ἀλλὰ περὶ τὸ πειρᾷν ἀσχελῶνται. Etenim fame in columbario vexandae non sunt. Potius esset πεῖρας. Quod veterem interpretem, qui latine expressit: *sed circa columbarii locum versentur*, non latuit. PONTED. Locus Florentini est Geop. 14, 1 extr. Equidem τροφῆς retineam. σπανίζεσθαι non est simpliciter indigere, sed raritate & penuria alicuius rei laborare: potest autem fieri, vt aliquando magis laboretur, alias minus. Sed quod est de altero περὶ τὸ πειρᾷν ἀσχελῶνται, locum illum in quo se torsisse fatetur frustra Needhamus, ita emendandum puto, vt γεννᾷν legatur, quod sententiae accommodatissimum esse, negari non potest. Quam pronum autem fuerit haec duo verba confundi in scriptura maiuscula & antiqua, tam facillime intelligit aliquis, quam plurimos

plurimos libros manu exaratos inspexit. Caeterum haec eo valent etiam, vt intercedamus, quo minus *foetae* in *feras* mutentur, quod proxime superiore nota aequum censet vir clarissimus.

7, 8 Ita legendum: *Immittendum in περιστερῶνας. Aetate bona parandum.* PONTED.

9, 1 AXIVS, EGO QVAE REQVIRO) Legendum videtur: *Axius: Ego quae requiro assaturae assae membra de palumbis, de gallinis dice sodes Merula.* Hunc locum vt sic interpretarer ab omnibus derelictum veteris scripturae vestigiis inhaerendo, lucem mihi praebuit Apicius de re Colinaria 7, 5. vbi in titulo *Assaturae* legitur: *Assaturam assam a furno simplicem sale plurimo consparsam cum mello inferes.* In quibus tamen abiicerem *simplicem*; nam *assa* & *simplex* idem: Nonius in voce *assa*: *Assum autem existimandum est, vt in obsoniis sine pigmento saporis alieni quemadmodum merum solum dicitur: Et assa voce canere* videlicet simplici modulamine veteres dicebant. Quapropter Axii sententia est: Ego quae de palumbis membra simpliciter assata requiro, dic de gallinis, Merula. PONTED.

9, 9 PVLLASTRIS) Nemo Latinum & Varronianum *pullastris* mihi persuadebit, cum in antiquissimis & fidelissimis libris sit *pullitris*. PONTED.

9, 11 QVOD INANES VITALES VENAS) Haec antiqua, & si quid in hac re video, Varroniana a plerisque in dubium reuocantur. Quis tamen ignorat vasa in suis primordiis esse animantibus inania, quod ipsa prius explicantur, deinde humor per ea impellitur; & quae inania, infirmiora esse, ac facilius confundi quam succi plena. PONTED.

9, 17 IN MARI TVSCO) Scribendum est *in mare*, vt docet Charisius Varronem vti solere. PONTED.

9, 18 QVAS MELEAGRIDAS APPELLANT) Iustus Fontaninus Praesul Reuerendissimus in explicatione Achatis Isiaci anularis, refutata Iosephi Scaligeri sententia, reprehensoque Plinio & eius interprete Harduino, decernit Africanas atque Numidicas gallinas esse speciem Meleagridum. Quam viri doctissimi sententiam refutat aliquis in Actis Lips. 1730 p. 182 & Varronem Pliniumque ita in concordiam reuocat cum Columella, vt apud illum nostrum ita legi velit, *Gallinae Africanae sunt grandes, variae, gibberae. Quas Meleagridas appellant Graeci, hae nouissimae in triclinium genianum introierunt* rel. in Plinio autem 10, 26 vno versu in ordinem restituto, sic: *Simili modo pugnant Meleagrides in Boeotia, quae nouissimae sunt peregrinarum auium* cetera. Illa autem verba *Africae hoc est gallinarum genus*, superioribus *quae Cremutius tradit* adnectit. Ingeniose sane vtrumque: sed ita tamen, vt nihilo magis, quae sint Meleagrides, iam sciamus.

9, 18 IN TRICLINIVM GENAVIVM) Ita excudit Iensonius. Verum *genauium* de duabus dictionibus conglutinatum opinor, quarum altera seruatur integra *auium*, alterius pars tantum *gen*, quod credere licet fuisse *alienigenarum*. Quod a Plinio comprobatur: *quae nouissimae sunt peregrinarum auium in mensas receptae propter ingratum virus.* PONTED.

9, 19 PINGVITVDINI INIMICA) *Pinguitudinis vindicta* etiam probatur Cl. Ponte-derae.

10, 2 NEC AEQVE FIT MANSVETVM) Vetera magis Varroniana: *Nec non aeque fit inconsuetum.* Quod item Venetum exemplar ostendit. PONTED.

10, 3 INVNGENTVR IN FLVMEN) Num: *exin vnguntur in flumen aut piscinam.* Iocatur Varro, vt solet, quod Anseres a coitu solent se in aquam immergere, & veluti lustrare. Quod etiam Aristoteles refert lib. VI. de Anim. a quo accepit vt multa alia, Varro. PONTED.

10, 5 VBI PABVLVM SERVNT) Cum Anseres sata omnia & morsu laedant, & stercore, quos fructus a satis, *vbi* pascunt Anseres, percepturi simus, non video. Quod non latuit Varronem, qui de serendo intubo scribit: *folia eius decarpentes dant, ne si eo iniecerint vbi nascitur, aut obterendo perdant; aut ipsi cruditate pereant.* Quare non *vbi* est legendum, sed *&*, vt in antiquis excusis libris. PONTED.

10, 5 ABRVMPVNT) Fere est vt malim *obrumpunt*. Nimium enim videtur illud alterum: hoc paullo verbum mitius. Idem restituerim etiam Pall. 1, 19, 1.

12, 6 QVOD EVM AEOLIS BOEOTII ΛΕΠΟΡΙΝ) Antiqui libri: *Aeolis & bonum leporum* appellabant. Ex quibus fortasse vera lectio: *Quod eum Aeolii Sicanum leporum* siue σικανὸν λέποριν appellabant, vt idem Varro in Lib. de L.L. *Lepus*, inquit, *quod e Siculis quidam Graeci dicunt λέποριν. A Roma quod orti Siculi, vt annales veteres nostri dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt & hic reliquerunt hoc nomen.* Quare cum Siculi λέποριν appellarent, Aeolii σικανὸν λέποριν dixerunt. PONTED.

12, 6 CVNICVLI) Flauius Caper de verbis dubiis hoc tradit, *Cuniculum hoc vt Varro, alii hunc.* PONTED.

13, 1 SCIS, INQVAM, AXI.) Quae dubia habeo; non enim Varro loquitur, vt ex insequentibus apparet: *Nam quem fundum in Tusculano emit hic Varro a M. Pupio Pisone.* Veteres libri excusi dissimiles etiam: *Scis, inquam, Agri Axi.* Puto legendum: *Scis, inquit Appius, Axi*, quod Appius de Leporario cap. proximo dicere instituit, & de Apris etiam dixisse indicium facit cap. 14 principium: *Axius: tuas partes, inquit, subleuauit Appius, o Merula noster.* PONTED.

13, 3 QVINTVS ORPHEA VOCARI IVSSIT) Ab Aldo haec; nam Iensonius melius: *Apud quod Orphea vocari iussit.* Scilicet *apud* pro *in* vel *ad* triclinium. PONTED. Bene est, quod per hanc adnotationem simul emendatur obiter peccatum operarum nostrarum, quae omiserunt in V. L. notam literae *n* respondentem. Talis autem esse debebat o) *apud quod I. B. R.*

p. 362. no. e. 1 versu 8 *exgruminantes* legendum.

14, 4 AMPLAE SVNT. QVANQVAM EX AFRICA,) Quae male distrahuntur; ideo

 ordi-

ordinanda hoc modo: *amplae sunt, quanquam ex Africa quae vocantur solitannae.* Insuper coniici emendarem in *coiici*, quod in optimo exemplari inuenit Victorius. *Coici* vero apparet pro *cogi* ex veterum orthographia. PONTED.

15,2 CVMVLATIM) Vetera quae sunt: *quibus in tenebris cummularim positum est in doleis*, praestant paullulum immutata: *quibus in tenebris cum affatim positum est in doleis, fiunt pingues.* PONTED.

16, 6 QVI ACCESSERIT) Notam ad h. l. nostram compara, quaeso, statim lector cum his, quae adscripsimus ad C. 9, 14, 3.

16, 9 PHYSICAM) Victoriana nota in pleniori exemplo ita habet: Nihil hic variaui. vetustam tamen scripturam proponam, quae si quid in se boni habet, valde hic perturbatum ac obscuratum habet, PHYSICAM ACHISCAT.

16,12 PROCERVM ESSE OPORTET) Primae editiones, vt vidimus, *Praeterea procerum*: vnde Is. Vossius ad Catull. p. 123 legi vult *Praetoria procerum — spectent.* Sed non cogitauit, credo, de totis alueariis sermonem esse, non de cellis regum. Bene est, quod ipse subiicit, posse etiam vulgatam lectionem retineri.

16, 13 CIPERVM, MEDICA) A nemine, quod sciam, *Ciperum* ad mellificium commendatur, quoniam huic flos nullus praeter filamenta apibus inutilia. Quare recte apud Iensonium non inuenitur, neque apud Crescentium, qui reliqua exscripsit. Si quis tamen retinendum statuat, legat *Cipiron* quod est *Gladiolus*, vt commentatus est Plinius; quin etiam Georgius Alexandrinus apud Varronem reperisse videtur, quod non *ciperum* sed *cypiron* commemorauit. Porro Gladiolus ob flores ad mel non inutilis inter stirpes apibus accommodatas a Columella & Palladio refertur. PONTED.

16, 15 ALVOS VBI SINT.) Primam vocem damnauit Victorius, propterea editores qui Victoriana amplexi sunt, id non recipiunt. Verum hoc sublato, cui annectemus quae sequuntur: *ex viminibus rotundas: alii fictiles: quadratas: longas: latas?* PONTED. Respondimus, nescio quam bene in nota ad h. l.

16,20 AEQVABILE AC LEVE) Vltimum *laeue* esse oportet, in quo toties peccarunt librarii. PONTED. Ita scribi vult etiam Cl. Morgagnus ep. I, 75. Ita reliqui etiam in Fabro. Sed neque hic mutare quidquam sustinui, cum Graeca origo ex λεῖος scripturae per simplex e patrocinetur, quam probat etiam Vrsinus, aliique.

16, 22 EA APIASTRO PERFRICANDA) Extremum est in Iensonio *perfricandum:* quod *ea* pro *eo* ponitur, vt *qua quaad*, pro *quo quoad.* PONTED.

16, 22 NE CVM ANIMADVERT.) Ab his vetustissima differunt: *ne cum animaduerterint aut inopiam esse habnisse diciis ait cum sint apes.* Cum praeceperit Varro, si apes de aluo in aluum in eodem loco sint transiturae, quid sit faciendum; nunc quid, cum minime transiturae, adiecisse opinor; quoniam aut fame vexatas, aut morbo laborantes constat non esse transferendas. Hinc legerem: *nae siue nam cum animaduerterint aut inopiam esse* (*esse* pro *edendi* siue *escae*) *habuisse deuitant, aut cum sint apes morbidae.* PONTED.

16, 28 LANAM PVRPVREAM) Potius *lanam purpuram;* nam omnia coloribus fucata apibus contraria. Columella lib. 9 *quibus liquoribus mundam lanam imbuere oportebit.* Quid? Crescentius apud Varronem id inuenit, quod exscripsit: *alii aquam mulsam vt sit prope curaut, in qua addunt lanam puram.* PONTED.

16, 32 CVM PLENAS ALVOS) Nota Scaligeranae subiecta adscriptum debebat habere nomen POPMA. Caesenas exemplar: *sumunt ex ipsis curis aluos habeat, nam cum germinarit coniecturam capiunt.* Venetus denium codex: *sumunt ex ipsis viri saluos habeat nem congerminarit coniecturam capiunt.* Quae quamuis vitiosa, Aldina tamen tanquam vana, inutilia, falsa demonstrant; idcirco sine vlla dubitatione damnare & reiicere non verebor. Nunc videndum qua via antiqua reparare possimus. Itaque illud *viris* vel *curis* cum Popma scribo *furis* vel *fucis:* quippe ex *fucis* quos *fures* appellat Varro, maturae mellationis signum haberi etiam Columella testatur lib. 9 dicens: *Mox vere transacto, sequitur, vt dixi, mellis vindemia, propter quam totius anni labor exercetur. Eius maturitas intelligitur cum animaduertimus, fucos ab apibus expelli ac fugari.* Et paulo post: *Ergo cum rixam fucorum & apium saepius committi videris, adapertas aluos inspicies.* Id repetit Palladius 7, 7. Quare ex fucis eximendi mellis signum habetur. Hinc pergentes reliqua sic adumbrare possumus: *Fureis si aluos habeat, nam cum germinarit, coniecturam capiunt, si intus faciunt bombum.* Vel hoc modo: *Fureis aluos habeatne, nam cum germinarit.* PONTED.

16, 32 ET CVM INTROEVNT) Separanda sunt: *Et cum intro eunt ac foras, trepidant* videlicet: *intro & foras volitant festinantes; nam trepidant* pro *festinant;* vt Virgilius Georg. 3 de ipsis apibus: *Tum trepidae inter se coëunt, armisque coruscant* Et Aeneid. 12 *Ne trepidate meas Teucri defendere naues.* Horatius etiam carm. 2,5 *Cuius octauum trepidauit aetas Claudere lustrum.* PONTED.

16, 32 ET SI OPERCVLA ALVI) Manuscripti libri ab his discrepant; Victorianus: *& si opercula aluum cum remoreissi.* Caesenas: *Et si opercula alui cum remoreissi.* Venetus: *Et si opercula alui cum remoreissi.* Num ita: *Et opercula aluum cum remoueris, si fauorum foramina;* opinor enim *si* ante *opercula* appositum, postquam locus corrumpi coeperat. *Aluum* habeo pro *aluorum: remoueis* veteri scribendi consuetudine *remoues.* PONTED.

16, 34 SI VERO ALVVS NON FIT) Prima formis impressa alio modo: *Sine aluis. Non fit fertilis: nisi quid eximatur.* Caesenas autem codex: *sine alulis non fit fertilis nisi quod eximatur.* Ex his legendum coniicio: *sane aluos non fit fertilis, nisi quid eximatur.* PONTED.

16,37 PROMVM E DIE) Fortasse *promundum quam.* PONTED.

17, 1 A

17, 1 A PRAECONE RENVNCIARI) Extrema in optimo exemplari scribuntur *recinii*, nempe *recini*, sed cum duobus *ii*, vt longe vocales a veteribus vsurpabantur, ceu *mariinni* in antiquis monumentis. PONTED.

17, 4 PLVRIS. NAM) Iensoniani libri, & codices Caesenas ac Venetus melius: *habet pluris? nam vt Pausias.* PONTED.

17, 9 VT SVAM PECVNIAM CONSVM.) Vetus & communis lectio, *vel vt suam*, posito *vel* pro *etiam*, vt Terentius *Vel hoc quis non credat?* Et Virgilius, *Vel Priamo miseranda manus.* PONTED.

AD COLVMELLAE
LIBRVM I.

Pr. 9 MERCENARII SALVTATORIS) Sic etiam coniecit PONTED.

10 NEC GRATVITAE SERVITVTI) *Gratuita seruitute* ex Cod. S. Germani (eo, credo, quem Heinsius adhibuit) Burmannus ad Phaedr. Comm. nouo 31, 12.

27 CVLTVS EXERCERE) *Exerceret* omnino legendum videtur. Qui aliter legerunt, Manuscriptis decepti sunt, in quibus litera *t* vocis *exerceret* inseruit etiam voci *tot*, quae consequitur: quae consuetudo antiquis librariis familiaris, & ad scribendi celeritatem admodum opportuna, nobis aliquando non litteras modo, sed & syllabas inuidit. Ob hanc rationem duo illi Romanarum literarum saeculo suo veluti consules Gruterus & Graeuius in cap. 40 orationis Tullianae pro Roscio Amerino restituerunt *a gladiatore recessisse*, cum in vulgatis libris legeretur *a gladiatore cessisse*. FACCIOLATVS.

30 AN LATIAE) Subiungenda notae nostrae ista: Nunc demum animaduerto, Cl. Facciolato eadem fere quae Buchnero in mentem venisse: legi enim pro vtroque *an* vult *ac*: & confirmat ipsius coniecturam in posteriore loco Gryphiana, quae & ipsa *ac* habet.

1, 8 EVPHRON) Quinque Athenienses rei rusticae scriptores refert Varro, totidemque Plinius: *Aristandron, Amphilochum, Chaeream, Chaerestum & Euphronium.* Hos etiam Columella; ideo iste *Euphron* redundat. Pro eo, quod statim sequitur, *Chrestus Euphronis* scrib. ex Varrone *Chaerestus, Euphronius* f. *Euphranius.* PONTED.

6, 2 MERIDIANO AEQVINOCTIALI) Illustrat hunc locum Iac. Nicol. Loënsis Miscella. epiphyll. 4, 24 ex Xenophontis Memor. Sacr. l. 3 vnde summe tantum necessaria ponemus. ἐν ταῖς πρὸς μεσημβρίαν βλεπούσαις οἰκίαις τοῦ μὲν χειμῶνος ὁ ἥλιος εἰς τὰς παστάδας ὑπολάμπει· τοῦ δὲ θέρους ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν στεγῶν πορευόμενος, σκιὰν παρέχει. Nimirum *meridiano aequinoctiali subiectam ambulationem*, porticum, *παστάδα*, intelligo eam quae spectet meridiem, sed habeat eadem tectum ita inclinatum, vt radii solis directi humum atque solum porticus feriant, quam diu sol non vltra 20, vt hoc vtar, gradus supra finitorem elatus est; cum primum autem ille superauit istud spatium a tecto intercepti arceantur radii, & in vmbra versari qui volunt sub tecto possint.

6, 20 SVMI QVODAM TENORE) Tepore coniecit etiam Cl. FACCIOLATVS.

8, 12 Legendum: *neue alium, quam qui caeteris praebetur.*

AD COLVMELLAE
LIB. II.

2, 20 MVLTA SVNT QVAE DVLCEM) Non absimilia repetit Plinius 18, 6 perperam Catoni attributa, quae tamen in Catone nunc desiderantur: *Agri ipsius bonitas quibus argumentis iudicanda sit, quanquam de terrae optimo genere differentes abunde dixisse possumus videri, etiam num tamen traditas notas subsignabimus, Catonis maxime verbis: Ebulum, vel prunus siluestris, vel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratensis, quercus, siluestris pirus, malusque frumentarii soli notae.* In quae irrepsit de margine *herba pratensis*, trifolii inepta interpretatio. PONTED.

2, 22 CORNIBVS ILLIGETVR IVGVM) vid. Scheffer. de Re. Vehic. p. 127. In appendice fabularum Phaedri Burmanniana n. 14 p. 383 edit. 8vo. *Bos dum tendit validius, confregit cornu.*

2, 27 VERSVRAE) versu 3 notae nostrae in h. l. irrepsit *bonibus* pro *bubus*.

4, 4 NONVM VEL OCTAVVM CALEND. IVLIAS) Scribendum est, vt rationem in nostris epistolis reddimus, VII vel VI Calend. Iulias. PONTED.

4, 5 SED QVANDOQVE ARABITVR.) Ambo manuscripti codices, *Quandoque*, habent: formis antea excusi, *Quandocunque*: id quod non vno tantum hoc loco est, vt negligentia librarii hoc commissum esse videri possit, sed nonnullis etiam aliis; vt in II libro, *Quandoque in vsum promserimus, integram lentem reperiemus.* & in IIII, *Quandoque igitur vinitor hoc opus obibit.* nam posterioribus his etiam duobus locis in impressis, *Quandocunque* antea erat. *Quandoque* igitur, non *Quandocunque* dixit Columella. Sed hoc alii quoque boni auctores fecisse reperiuntur. Seneca certe sic locutus est: etsi nonnulli locum apud eum maculosum putantes, ex *Quandoque* contrario ac nos consilio vsi, *Quandocunque* fecerunt. Cum haec scripsissem, accepi a Iosepho Iouio Lucensi docto & humano viro, veteris sanctitatis ac modestiae hominem, eundemque praeclarae eruditionis iudiciique, Triphonem Chabrielem, putare, Q. Flaccum *Quandoque* pro *Quandocunque* sumsisse, cum poëticae artis praecepta tradens, inquit:

Sic mihi, qui multum cessat, fit Chaerilus ille,
Quem bis terque bonum cum risu miror; idemque
Indignor, quandoque *bonus dormitat Homerus.*

Quae enim pusilla res videtur, non suo loco posita inter-

interpunctio corrumpit elegantissimum sensum, & tantas tenebras offundit vt in eo loco explicando plurimi nihil viderint, eaque doctum poëtam, & magnum Homeri laudatorem, de principe ipso omnium poëtarum dixisse crediderint, quae profecto nunquam somniauit. Quemadmodum enim si forte aliquid eruditum, elegansque protulit Chaerilus malus poëta, vt portenti simile dicit se Flaccus mirari; ita etiam aegre ferre, ac stomachari, sicubi negligentior visus est Homerus, qui tamen excusatione non careat: *opere enim in longe fas est obrepere somnum.* Eodem autem pacto aliis in locis idem poëta locutus esse animaduertitur. Haec noua eruditaque Horatiani loci declaratio, omitti a me non debuit. nam superiorem nostram animaduersionem adiuuat, & ab ea quoque, si confirmatione vlla ipsa egebat, adiuuatur. VICTOR.

6, 3 FAR VENNVCVLVM) Ad notam nostram versu 6. add. Quatuor enim genera adorei promittit Columella. Haec sunt *Clusinum, ver. s. rutilum, candidum, trimestre.*

8, 1 ABSCONDVNTVR AVTEM ALTERO) Scripsisse opinor *XLIV*, & mox pro *nouo* Calend. Oct. *sexto*: deinde pro *sex & quadraginta*, *XLIV*: & pro *ante diem IX Calend.* mallem *a. d. IV Idus*. PONTED.

8, 4 TEMPESTIVE) Elegans coniectura Brouckhusii, *tam festiue*. Sed nec recepta lectio non bona.

9, 4 HOC NVLLAM MEDIOCRITATEM POSTVLAT) *Nudam* conicit Cel. Schwartzius epist 2. Scilicet quod sequentia legit, vt plerique Aldum secuti. Compara notam nostram, & emendationi hic locum nulli esse, fateberis.

9, 11 CAPISTERIO PVRG.) Ad notam Schoettgenii adde, quod idem V. C. in antiquit. triturae p. 64 obseruauit, ab Auctore vitae S. Scholasticae n. 2 apud Bollandum To. 2 Febr. p. 404 narrari, ipsam in iuuentute *capisterium* casu confractum diuina virtute restituisse.

10, 10 ΑΠΟΚΡΟΤΣΙΝ) Ἀπόκαυσιν h. e. adustionem, cum totus Lunae discus a sole illustratur & accenditur. Iubet igitur Columella sationem fieri instante plenilunio, non tamen in plenilunio ipso, cum iam luna tota e regione a sole adspicitur: ita vt si totum semen quinta decima luna, crescente adhuc lumine spargi nequeat, quarta decima spargere incipiamus. FACCIOLATVS.

21, 3 In nota nostra p. 449 col. 2. med. post verba: Sed forte etiam hic ad sonum & ad analogiam praetuleris *vericulum*, inserenda ista: Quin apud Plinium quoque 35, 11 s. 41 vbi *cestron* explicatur per *viriculum*, *vericulum* videtur esse legendum. *Veruculo* iam placuisse quibusdam, H. Stephanus indicat in thesauro & explicatione κέστρου; quod quidem inter arma esse docet, non minus quam *vericulum*. Editio Elzeuiriana *vtrunclum* habet. Literam *n* deleuit in exemplo, quo vtor, Pe. Francius. Ex Plinio idem peccatum translatum in glossas Philoxeni, vel contra.

AD COLVMELLAE
LIB. III.

2, 24 AMARITON) *legendum* amethyston. *Nam inerticula vua cum a nostris ita nominetur, quia temulentiam sola non facit, merito a Graecis appellatur* amethystos, *hoc est, sine ebrietate. Plinius eleganter inquit, quod nostri iustius hanc vuam sobriam appellassent, quam inerticulam dicunt.* BERO.

5, 1 in nota nostra *codices* dederunt typographi pro *codicis*, & *exeruit* pro *exemit*.

9, 5 OLYMPION. EQVARVM) Ideo etiam apud Euripidem Phoeniss. v. 3 Phoebus θοαῖς ἵπποις vtitur. itemque Luna apud Theocr. 2, 148. & Hippolytus apud Euripidem in fabula cognomine v. 1223.

10, 16 versu 4 leg. *paullatim fructum ferre condiscit*, non *fere*.

11, 4 in nota nostra leg. *& potest fieri, vt.*

20, 4 SEMINIS, AC DECVMANIS DISTINGVERE) *Emendo* semitis, *vel* semitanis, *vt ea forma dicat* semitanos sulcos, *qua decumani nuncupantur. Plinius hoc idem scribens, dixit,* oportere vineas quintanis semitari, *hoc est, vt in quinto quoque palo singulae iugo paginae includantur. Igitur quod a Plinio dictum est* semitari *verbo elegantissimo, id a Colum. dicitur* semitis, *siue* semitanis distingui. Decumanus *vero* limes *vocatur, qui secat agrum ab exortu, ad occasum: sicut* cardo *appellatur limes per agrum currens a septentrione ad meridiem.* BERO.

21, 9 QVAE MATVRESCERE INCIP.) Nescio vnde in Calepinum & inde in reliqua Lexica venerit verbum *restio, restire*, quod huic loco tribuunt, & explicant, *ad referendum laborandum colendumue aptum esse.* Est etiam in Gloss. *Restiro* παλυμφυῶν. Et putat Martinius, *restire* posse esse *restare*, vt *obstare, obstiro*, & speciatim *restare in vsum & culturam.*

21, 10 SPIONICVS) Ex *spinosus* antiquorum librorum Beroaldus emendauerat *Spionius*.

AD COLVMELLAE
LIB. IV.

2, 1 VIDVANTVR) Debetur haec lectio Beroaldo. Certe ille ita legendum vidit. "Corrige, „inquit, *viduantur*. nam cum arbores & pali de„center dicantur vitibus maritari, decenter quoque „dicentur *viduari*, quando vitis emoritur, quae in„star mariti est.„ Admodum credibile est, emendationem ab ingenio, vt apparet, Beroaldi profectam confirmatam postea ab libris.

17, 1 pr. ita lege: *Perticae iugum — operosum. arundines pluribus operis iugantur.* Sed quid si pro *arundines* legamus *arundine*. Neque enim tam *arundines iugantur*, quam *vites arundine* vel *arundinibus*.

24, 7 SARMENTA LATA) Vid. ad Pallad. Feb 12, 2.

26, 1 Pontederae nota ita incipere debet, *Podamenta apud Columellam.*

AD

AD COLVMELLAE
LIB. V.

1 De toto hoc capite legi meretur explicatio, quam dedit Io. Cornarius de re vinitor. L. 1 p. 180. sq. LICHTENHAHN.

5, 15 PALMEIS TEGETIBVS) Videtur emendatio huius loci deberi Beroaldo: ille certe ita legendum esse, monuit.

6, 31 DIMITTI NON OPORTET) Legendum videtur *immitti*. vid. Addend. ad V. 1, 31, 3.

6, 33 extr. Omissa Var. Lect. ad ff) *creauit* I B. R.

10, 5 INTERVVLSERIS) *Internaseris* inuenerat in libris Beroaldus, & emendauit *interraseris*.

AD COLVMELLAE
LIB. VI.

Pr. 7 MAS ET FOEMINA ARATRO) *Mos fuit priscorum in condendis vrbibus, vt conditores taurum, & vaccam simul iungerent, cincti ritu Gabino, tenentes stiuam incuruam, vt glebae omnes intrinsecus euaderent, & ita sulco ducto loca murorum designabant, aratrum suspendentes circa loca portarum. Ex hac antiquorum consuetudine tractum est illud Vergilianum:* Interea Aeneas vrbem designat aratro. *Hinc Ouidius quoque scribit in Fastis*: Inde premens stiuam signauit moenia sulco, Alba iugum niueo cum boue vacca tulit. *Videtur Colum. mutuatus esse haec ex M. Varrone ita scribente*, Et aes antiquissimum est, quod conflatum, pecore est notatum, & quod vibs cum condita est, tauro & vacca qui essent muri & portae definitum. BEROALD.

1, 1 itemque 2, 8 in nota nostra *bouibus* pro *bubus* scriptum cum risu indignor.

2, 13 Versu penultimo notae nostrae *n in* ante *corporationem* delenda: & ipsi notae haec adiicienda: monet Cl. Facciolatus, rationem Latini sermonis incorporationem hic requirere; quae vero illa sit ratio, non indicauit, neque ego comminiscor.

5, 4 TANQVAM O LITERAE) *Tanquam liturae ductus appareat*, coniiciebat BERO.

13, 1 CVM CVLABVLA) Emendo *cunila bubula*. hoc enim nomine appellatur herba, cuius plura sunt genera. Est enim *cunila* quae *bubula* appellatur, cuius semen contra serpentes vino bibitur. Est alia *cunila gallinacea* appellata a nostris, a Graecis *origanum Heracleoticum*. Tertium genus est eius, quae a Graecis *mascula*, a nostris *cunilago* vocatur. Vires cunilae vehementissimas in omnibus his generibus tradunt. BERO.

17, 2 SIMONIANVM) Nota ad hunc locum est Cl. Schoettgenii, nisi quod in fine Cl. Morgagnum ego laudaui.

20, 1 pr. *Si sanis est maties.* Sic legendum.

AD COLVMELLAE
LIB. VII.

p. 607. col. 2 vers. 1 leg *Vtram vocem* non *vtrum*.

3, 12 OBSERVARE HALITVS SEPTENTRIONALES) *Plinius*: Qui mares concipi volet, in aquilonem pascito, vt sic in eundem ineant: qui foeminas concipi volet, in austrum spectantes inire cogito. *Tradunt omnes ferme scriptores hoc fieri. sed cur fiat, minime causas explicant: videor itaque facturus operae pretium, si ea, quae apud Albertum Magnum rerum naturae consultissimum legi, conducentia ad hanc rem, hoc in loco explicauero, qui in libris de animalibus tradit, ideo* flante Aquilone concipi mares, *quia is ventus calorem naturalem intus cohibet, & ita corpora fiunt valentiora firmioraque, & ipsum semen siue sperma melioreseit, contra flante austro corpora fatiscunt, & resoluto calore fiunt imbecilla, vnde foeminae tunc facilius concipiuntur, quae foetus est quam masculus longe imbecillior, molliorque.* BERO.

4, 4 QVAM IN HIRTIS) Sic legi voluit BERO.

7, 4 AGERATORI) Vtinam tam facile veras dictiones possem inuenire, quam facile falsas, adulterinasque cognosco, qualis est haec explosa procul a Latinitate, futilis, cassa, nihili dictio, obelo fodienda. Cuius in locum substituo *lacerato*, vt sit sensus medicamento ex lasere, & laserpitio, de quo affatim suo loco dictum est. Vel potius corrige *cerato*: quod & magis quadrat: & tali medicinae est accommodatius. Nam *ceratum liquidum*, ait, *immittendum esse intra locos caprae genitales*. A *cera, ceratum* dictum, quod vulgo *cerotum* nuncupant. Plinius: *Non fecit*, inquit, *cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa, ac diuina rerum artifex: officinarum, immo verius auaritiae commenta sunt.* BERO.

8, 7 MALIGNIS LIGNIS) A malo arbore pomifera *malignum lignum* dici arbitror. Plin. *melinum vnguentum* celebrat, ex eo dictum quod ex malis cotoneis fit. Nam μῆλον Graece malum appellatur. BERO.

AD COLVMELLAE
LIB. VIII.

2, 5 AVIVM LANISTAE) Sicut *Lanista* comparat familias gladiatorum, easque edocet armorum disciplinam, vt mox vendat munerariis, ita per translationem dicuntur *lanistae auium*, qui gallinas parant, instruuntque ad certamen, qui mos hodieque durat apud Boemos: vbi primores praeparant gallos gallinaceos pugnae quasi gladiatoriae, fiuntque sponsiones pretii non parui, dum vnusquisque pecuniam largam deponit, quam aufert dominus victoris gallinacei. BERO. qui laudat etiam locum Plinii. Exstat ille 10, 21 f. 24 *Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publice editur ceu gladia-*

gladiatorum. Adscripsimus iam in Chrestomathia Pliniana originem similis spectaculi apud Athenienses ex Aeliano V. H. 2, 28.

7, 3 AVES SAGINANTVR) *auis saliuatur* legi etiam vult VICTOR. in omiss.

13, 1 Ἀμφιβίας probat etiam VICTOR. l. c.

14, 8 VT COLLVM ABRVMPAT) Tollere difficultatem hic propositam studui in Indice, vbi conieci *obrumpat* legendum, quod verbum haud paullo mitius & rei de qua agitur conuenientius videtur.

16, 10 TARSENSIS) *Tartesii* vult Nona. de re cibar. 3, 17.

AD COLVMELLAE LIB. IX.

Pr. 1 pro *similibus feris*, *suibus feris* etiam legi iubet VICT. in omiss. & 2, 4 *Erechtei* pro *Erichthonii* & 9, 8 *melisphylli.*

p. 681. col. b versu 4 leg. *dolone* pro *dolore.*

p. 695. col. a versu 4 a fine leg. *Strabum* pro *Strobum.*

AD COLVMELLAE LIB. XI.

2, 36 VER BIPARTITVR) *Bipartior* h. l. non vsurpatur deponentium more, sed passiuum est. Etsi autem eo die, qui est XI Kal. Maii duae veris partes elapsae sint iuxta diuisionem agricolarum, quam habes apud Varr. 1, 18 & alios: tamen si vim ipsius tempestatis caloremque considerea, tunc aliquando contingit, vt ver medium sit. Sic eodem capite dicitur *hiems* non nunquam *bipartita, cum stella quae in pectore leonis est*, occidit; quo tamen tempore, si dies numeres, hiems ad finem incliuat. Habenda est ratio non multorum vel paucorum dierum, sed maioris vel minoris frigoris. PONTED. Sed quid si *dies* dicatur *bipartiri* ver? In participiis praeteritorum facile admiserim passiuam significationem: in aliis temporibus non item.

2, 84 *ad* V. L. Quam hic lectionem ex Politiani obseruatione & Cod. Lips. protulimus, eam probat in omissis editionis Gryph. 1541 VICTOR.

3, 22 VT LVNA INFRA TERRAM SIT) Plin. 19, 6 f. 34 *Cetera vt odore careant omnia haec* (allium, Vlpicum, cepa) *iubentur seri, cum luna sub terra sit, colligi, cum in coitu. Sine his Menander e Graecis auctor est, allium edentibus, si radicem betae in pruna tostam superederint, odorem extingui.* Notauerat locum Beroaldus.

3, 64 ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΠΑΘΩΝ) *Opinor legendum esse*, ἀντιπαθῶν, *hoc est*, de repugnantibus, *discordantibus dissidio quodam naturali, ac potentia. Plinius ex hac (vt coniectare licet) doctrina Democritica prodidit cuncta constare ex sympathia atque antipathia, hoc est, ex concordia rerum atque discordia. Nam ignes aquae restinguunt: aquam sol deuorat & luna parit. ferrum ad se trahit Magnes, Adamas dissidet cum Magnete in tantum, vt iuxta positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprenderit, rapiat atque auferat: at ipsum adamanta rumpit sanguis hircinus recens, & calidus. Igitur Democritus per hanc antipathiam scripsit foeminam menstrualem repugnare erucis vermiculis vt decidant emerianturque repente omnes: si ea solutis crinibus & nudo pede ter circumeat areolam, in qua erucae olera infestant: super qua re Palladius sic refert*, Aliqui foeminam menstruantem nusquam cinctam, solutis capillis nudis pedibus contra erucas, & caetera infestantia hortum faciunt circuire. BERO.

AD COLVMELLAE LIB. XII.

21, 3 POCVLI EIVS, QVI EST QVARTA PARS) Animaduersione dignum est relatiuum *qui*; neque enim aut cum *poculum* concordat, quod est generis neutrius, aut cum *pars*, quae est foeminei. Igitur rationem sui generis ducit a cyatho, quasi diceret, *qui est cyathus minor, continens quartam partem cyathi communis.* Nisi forte ita scripsit Columella, *qui est IIII. P cyathus:* nam & in Sponii miscellaneis sect. IX. habetur mensura ita inscripta, *Cyathus P. III.* Ceterum multi sunt, qui in huiusmodi constructionibus putant relatiuum nomen neque numero, neque genere conuenire posse cum voce, quae praecedit, sed cum ea tantum, quae consequitur. At hic noster Columella lib. II. c. vlt. prope finem sic habet: *Semina omnia succo herbae, quae sedum appellatur, medicare.* Liuius lib. 8, c. 23. *Coloniam, quam Coloni eorum Fregellas appellant.* Varro R. R. lib. 2. c. 9. Collaria, quae vocatur Maelium. FACCIOLA.

41, 2 CONDITVRA EX CYDONIIS) Sic lege: *Compositio medicamenti ad tormina, quod vocatur* διὰ κυδωνίας. *In cacabo* &c. VICTOR. in omiss. edit. Gryph. 1541. quae conueniunt cum lectione, quae ex MSS. a nobis producta est.

45, 3 INTERDVM DARI) lege, *inter cibum dari.* VICTOR. in omiss.

45, 5 TALEAGINES) *lego* tiliaginae, *hoc est*, ex tilia *arbore confectae, cuius materies odorata est, nec teredinem sentit.* Fasceis tiliaceis *fasceabatur Antoninus, vt rectus incederet. Ex tiliae membranis tenuissimis fiunt coronae vel coronarum ornamenta,* phylirae *vocantur: de quibus alibi plura.* BERO.

De arb. 8, 2 QVIDQVID INSERVERIS VIMINE VLMI DILIG.) Ita legi iubet VICTOR. in omiss. firmatque adeo receptam a nobis Cl. Pontederae coniecturam.

In ipso fine collationis suae ista adscripserat Politianus: Contuli hos Columellae libros ego Angelus Politianus cum duobus exemplaribus; altero quidem vetustissimo, Longobardicis exarato literis, ex priuata Medicae gentis bibliotheca, cuius nota est. a. altero Nicolai Nicoli manu descripto ex vetusto item codice ex publica eiusdem familiae libraria. Seruaui autem vetus institutum meum, vt etiam quae falsa putarem non respuerem. Adiutoribus Nicolao Baldello, & Roberto Minucio, ac Lactantio Politiano familiaribus meis III Id. Februarias, ipso bacchanaliorum die 1493 (*vltimae notae superscripta* 4) Florentiae, anno horribili transituris in Italiam Gallis.

Pallad. Ian. 15, 15 in nota ad *repercussa* leg. repercussam spargat: reliqua autem si quae forte peccata sunt, vel a nobis vel ab operis, quae nunc emendandi facultas non est, beneuole condona, lector, si nos non male meritos de prouincia suscepta arbitraris. Vale.

INDEX

INDEX AVCTORVM
IN HIS RVSTICAE REI SCRIPTORIBVS
LAVDATORVM.

Quorum nomina literis maiuſculis excudenda curauimus, eos dedita opera argumentum rusticum tractaſſe indicare volumus.

AVCTORES ALIQVOT OBITER

ILLVSTRATI VEL TENTATI.

INDEX

INDEX

SIVE

LEXICON RVSTICVM.

Ca. *Catonem notat*, C. *Columellam*, P. *Palladium*, V. *Varronem*, Veg. *Vegetium. Primus numerus librum indicat, alter caput, tertius segmentum; nisi quod in Palladio mensium nomina ponimus; in Columellae autem libro 10, & Palladii de insitione carmine alter numerus versum indicat.*

C. 12, 22, 1. 12, 57, 1. *vid. ad* C. 6, 27, 11. *Pliniana plura damus ad Fabri thesaurum.* V. Adiicio.
Addubitare C. 3, 8, 5.
Adduco. Adducere ad vtilitatem V. 1, 20, 3 *de bobus domandis.* adduci ad aratrum V. 1, 20, 4. adducunt te pedes ad mercatum V. 2 pr. 6. adduci *h. e. credere* C. 8, 1, 4.
Adeps. Adipis praesulsi P. Mart. 12, 3. *sed* MS. Sylb. praesulsae, *vt est etiam* C. 6, 2, 7. Ita leoninae *it.* vrsinae Veg 4, 22, 2. porcinae Veg. 3. 47, 10.
Adepta *pass.* P. inf. 126 *recepta, adoptata.*
Adfero, adfio *vid.* Aff.
Adfrico. adfricare se arbori C. 7, 5, 6.
Adfrio V. 1, 57, 1
Adhaerescunt Persica amygdalis P. N. 7, 6. *h. e. insita illis comprehendunt. Forte eundem intellectum habet* adhaerentes, ibid. f. 3.
Adhiberi admissurae C. 6, 27, 9.
Adiaceo. adiacere foribus C. 1 pr. 10. adiacens complexibus feminae C. 12, 1, 2.
Adicere, subicere, inicere *pro* adiic. *&c.* perpetuo *fere MS. Medicus itemque Columella Lipsiensis.*
Adigere fissuram cuneo C. 5, 10, 17 *sed vid. not.* adigi oportet lactentes ad matres V. 2, 5, 16.
Adiicialis coena *an* aditialis V. 3, 6, 6.
Adiicio *de medicamentis vel cibis, vt addere, etiam vbi de prima aut vna adeo specie sermo est*, C. 12, 12, 3. 12, 16, 3 & 4. 12, 21, 1. 12, 43, 3 *bis.* 12, 54, 4. 12, 56, 2. P. N. 22, 5 & 6.
Adindito subscudes Ca. 18, 9.
Adinuicem *Vid.* inuicem.
in Aditu C. 9, 15, 11.
Adiugare vites C. 4, 17, 6. Auctoritates aliae in Fabriano thesauro adlatae.
Adiutores Ca. 21, 5.
Adiutorio calami adnecti debet P. Mart. 1, 3. adiutoria senectutis C. 12 pr. 1.
Adiutrice data C. 12, 1, 4.
Adiuuo. nisi stercus adiuuerit P. F. 9, 4 *add.* 18, 6. *& vid.* Iuuo. adiuuandas salices aquationibus P. F. 17.
Adlatrare locupletissimum quemque C. 1 pr. 9.
Admetiri vinum, *it.* admensum vinum resoluere Ca. 148, 2.
Adminiculo. adminiculari vinea vt debeat C. 4, 26, 1.
Adminiculum viti contribuere C. 5, 5, 8. adminicula fissilia C. 4, 33, 4. hominum V. 1, 17, 1.
Administratio tempestiua harum rerum C. 11, 2, 22 *h. e. peractio.*
Administro foenisicium V. 1, 17, 2. insitionem C. 12, 2, 23. sementem C. 2, 22, 4. vindemiam C. 11, 2, 64. *vbi est peragere: sed* administratur mel in secundam mensam V. 3, 16, 4.
Admisces in sextariis singulis P. Mai. 16 & Iul. 7. admisces *an futuri temporis* Veg. 3, 22, 3. 3, 28, 5. 3, 42, 2? *Vid sub* misceo
de Admissariis equis C. 6, 27, 9. P. Mart. 13, 1 sq. admissarius asinus P. Mart. 14.
de Admissione (pecoris) videndum V. 2, 1, 18
Admissurae idonei boues C. 6, 24, 1. equi C. 6, 27, 9. admissurai facere V. 2, 4, 8
Admissus *a, um.* admissae canes V. 2, 9, 11.
Admissum faciunt equi Veg. 4, 7, 3. admissi solis territae talpae P. Mar. 9, 4 *it.* Mai. 2, 2.
Admitto. quemadmodum admittant V. 3, 9, 2 *de gallinis.* admisit ouibus arietes C. 7, 2, 4. admittitur equae C. 6, 37, 4. Veneri C. 6, 37, 1. admitti oportet vaccis tauros P. Mar. 11, 6 *sed si vera est V. L. admittuntur* tauris vaccae. admittendi equabus admissarii P. Mar. 13, 1. admittendis anseribus tempus V. 3, 10, 3. *add* C. 8, 14, 4.
Admixta aliqua re terra V. 1, 9, 3 *bis.*
Admodum nimia vbertas C. 4, 21, 2.
Admonere flagello C. 2, 2, 26.
Admotus V 1, 13, 2, i. e. *propinquus.* admota naribus spongia C. 6, 27, 10.
Admouent caput vtero C. 6, 30, 9.
Admulcere illecebris ciborum P. Mar. 12, 2.
Adnatae sunt prospere apes V. 3, 16, 29 *h. e. sobolem habuerunt.*
Adnixae *vites* pedaminibus C. 5, 4, 1.
Adnumerare aes V. 2, 2, 6. adnumeratur generosissimis piscibus C. 8, 16, 9.
Adobruere arbores C. 11, 2, 54. sarculo C. 2, 11, 10.
Adoleatur in igne C. 12, 31.
Adolescentulos vigentis sensus C. 11, 1, 6.
Adoperiunt oua sale C. 8, 6, 1.
Adoperta resoluit nexus suos foeta C. 10, 145. adoperta genas virgineas rosa C. 10, 261. *Sed forte vtroque loco legendum* adaperta.
Adoptatis frugibus curuatur arbor C. 10, 39.
Adoptione nouae prolis C. 9, 13, 9.
Adoreum far. C. 11, 2, 74 *haec igitur vox intelligitur, cum simpliciter positum est* adoreum: *quod apparet etiam ex* C. 2, 6, 3 *vbi* quatuor generum *esse dicitur. Videtur autem illud genus esse, quod Dünckel appellat superior Germania. Nam* habet folliculum firmum & durabilem C. 2, 8, 5. *qui tritura ordinaria non decedit, sed peculiari machinatione, molis suspensis elidendus est, & vento excitato abigendus, quod vocant cives mei Gerben quo vocabulo vtuntur etiam in coriis subigendis. Huc refert etiam Turnebus illud Catonis* 2, 4 expinsi far. *Porro duplex fere adorei modus, quam tritici serendus est* teste C. 2, 9, 1. *quod praeclare conuenit in frumentum tam ampli folliculi, cui etiam modium maiorem ideo adhibent, qui illud colunt, ciues mei.* Adoreum semen vbi seri velit Ca. 34, 2. *add.* C. 2, 6, 1. P. S. 2 *&* Oct. 1.
Adoritur aduenientem canis C. 7, 12, 7.
Adpetit ver Ca. 94 *h. e. aduenit.*
Adrasi surculi C. Arb. 8, 2
Adrepere ad columbarium V. 3, 7, 3.
Adsellabit (*animal*) corruptum Veg. 3, 45, 1. stercus durum Veg. 3, 57, 1. adsellatus multum stercoris si ediderit Veg. 1, 50, 2. si iumentum adsellatum fuerit (*Credo* ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *supplendum*) sanguinem Veg. 3, 10, 1.
Adserere vitem propter ridicam V. 1, 26.
Adsiccare *vid* Assiccare.
Adsignificant statuae V. 2, 11, 10. adsignificari V. 2, 1, 10.

mum C. 3, 10, 4. afferendo aequauit arbor votum fertilitatis P. Iul. 3, 2.
Afflicta villae septa V. 3, 3, 2 *vid. not. conf.* V. 3, 9, 7. *it.* fictus *pro* fixus 3, 7, 4. Defícta *habet etiam Mediceus liber* 3, 7, 7.
Afflictitius ad villam actus V. 3, 12, 1
Afflatus. vt ab omni afflatu protegantur C. 11, 3, 51 *h. e. vento.* afflatum *pro* adspiratione *s. litera* H. *dixit* V. 3, 1, 6.
Afflicta senio aut tempestate arbor C. 5, 6, 1.
Affligit herbas lupinus P. Ian. 9, 2.
Afflo *vel* adflo. afflat fumus assiduus granaria P. Iun. 3. odor Veg. 3, 4, 43. afflante vicinia alienae aegritudinis Veg. 1 pr. 14. afflari a serpente pestilens est C. 8, 5, 18. *Plura Rhodius Lex. Scribon.*
Affusione medicaminis radices infundunt P. F. 28, 2.
Africam *vocat* V. 2, 1, 6 *quam modo* Libyem dixerat, Hesperidum patriam. Africa Numidia C. 1 pr. 24. Africae bonitas C. 2, 12, 3. feracitas C. 3, 8, 1.
Africanae gallinae C. 8, 2, 2. fici Ca. 8, 1 *it.* V. 1, 41, 6. C. 5, 10, 11.
Afronitro Veg. 3, 3 b, 1. *h. e.* aphronitro.
Agallici vncia Veg. 3, 24, 12. *f.* Anagallici *vbi vid.*
Ageladae arte C. 10, 30.
Acta aestate V. 3, 16, 34.
Ager emi pararique vt debeat Ca. 1. C. 1, 3, 1 & 12. P. 1, 7, 1. optimus quis, & quis huic proximus V. 1, 4, 3 *it.* 1, 7. C. 1, 2. campester, collinus, montanus V. 1, 6, 2. cultus, filuester, humidus, graminosus, siccus, spurcus C. 1 pr. 25. frumentarius Ca. 6, 1. nebulosus, frigidior, macrior Ca. 6, 2. quibus locis conserendus? Ca. 6, 1. P. 1, 5, 1. in primis curandus Ca. 6, 1. C. 1, 7, 1. vti colendus? Ca. 61, 1. quibus rebus? V. 1, 17, 2. quando proscindi possit? P. Ian. 3, 1. pinguis & herbosus quando proscindatur? P. Mai. 3, 1. herbosus & gelidus quando? P. Iun. 3, 1. incultus quando & quomodo aperiendus? P. Mai. 3, 1. siluestris vt exstirpandus P. Iul. 1, 1. vt pastinari soleat? C. 3, 13, 6. quibus temporibus stercorandus? C. 2, 10. sationi faciendae vt expediendus? C. 2, 11, 21. seri quando incipiat? P. S. 1, 1. aqua per hiemem ne laedatur Ca. 155. vt lustrari soleat Ca. 141, 1. quibus remediis curetur? P. 1, 35, 1. Agri genus vt sapore exploretur? C. Arb. 3, 6. forma quotuplex, & quae dimensiones? C. 5, 2, 1. quot operis quisque modus agri coli possit? V. 1, 18. C. 2, 13. quot iugis? V. 1, 19.
Agger terreus quis bonus? V. 1, 14, 2.
Aggerare cinerem C. 11, 3, 38. aggerari debent circumfossae arbores C. 11, 2, 46.
Aggestio fluminum saturat valles P. Ian. 13, 3 *h. e. limus a fluminibus inuectus.* ex aestu recipr. P N. 15, 3.
Aggrauatur ratio rustici C. 2, 4, 7. longis itineribus imbecillitas C. 7, 5, 3.
Agilis industria C. 11, 1, 15. agile corpus ab adspectu C. 6, 29, 3.
Agilitas currentis aquae P. 1, 17, 2.
Agitatio terrae C. 2, 2, 6. agitationes agrorum C. 2, 1, 4.
Agitator aselli C. 7, 1, 3.
Agito. agitare caput, & caudam crebrius agere. C. 6, 6, 3.
ad Agnatos & gentiles deducendus V. 1, 2, 8. C. 1, 3, 1.
Agnus. Agnorum cura V. 2, 2, 15. C. 7, 3, 17. P. N. 13, 1. maturi charactere signantur P. Ian. 15, 18. aegrotantes vt inuentur? C. 7, 5, 20.
Agu. agit arbor coliculum C. 5, 9, 12. folia ficus C. 5, 10, 10. lupinus secundum, tertium florem C. 2, 16, 6. mundus ver C. 10, 210. agere citatum & currentem per M. passus C. 6, 6, 3. caudam crebrius C. 6, 6, 3. agendum vt vitis non sit spissa P. F. 13, 3. nihil agendo male agere discunt homines C. 11, 1, 26.
P. Agrasius, publicanus, *collocutor* V. 1, 2, 1.
res Agrestis *h. e. rustica* C. 11, 1, 29. agreste negotium C. 11, 1, 16. agrestium operum studiosi C. 5, 1, 1. agrestis pastinaca C. 9, 4, 5. 6, 32, 1. agrestes columbae V. 2, 7, 8. 3, 7, 1. pauonum greges V. 3, 6, 2. mures vt profligentur P. 1, 35, 9.
Agrestis *an* Agrostis? herbae radices C. 6, 31, 2.
Ἀγρία σταφυλή C. 8, 5, 21.
Agricola perfectus qui C. 1 pr. 32. agricolarum duces Dii V. 1, 1, 4
Agricolare opus P. inf. 3.
Agricolationis neque doctores se vlli neque discipulos profitentur C. 1 pr. 5. 11, 1, 10. studiosi C. 4, 1, 1. agricolationi qui studium dederit C. 1, 1, 1.
Agricultores C. 1 pr. 6.
Agricultura ars est V. 1, 3. eius laus Ca. pr. 2. partes V. 1, 5, 3 P. 1, 2. summa V. 1, 2, 12. principium & finis V. 1, 4, 1. praecepta generalia P. 1, 6. auctores Graeci V. 1, 1, 8. C. 1, 1, 7. Latini C. 1, 1, 12.
Agrii semen *an* Argii Veg. 3, 59, 2 *puto prius:* Agrion *enim est* peucedanum
C. Agrius, Socraticus, collocutor V. 1, 2, 1.
Aheneum coculum Ca. 11, 2. signum V. 3, 2, 8. vnum Ca. 11, 2. ahenei orbes Ca. 0, 4. 11, 2. ahenea omnia Ca. 98, 2.
Aiacis flores *al.* Aeacii C. 10, 175.
Ala. alis ereptis vel exsectis P. Iun. 7, 7.
Alaternus arbor C. 7, 6, 1 *frutex sterilis, sepibus aptus. vid. Plin.* 16, 26. SCHOETTG.
Alba Ca. 135, 1. Alba condita V. 2, 4, 18.
Albanus ager C. 3, 8, 5. 3, 9, 2. collis C. 3, 2, 16. Albani solum mutarunt C. 1, 3, 6. Albanae Curiatiae trigeminorum matres C. 3, 8, 1.
Albarium opus vt fiat P. 1, 14. albarii operis nitore decorare P. 1, 40, 5.
Albiceris olea Ca. 6, 1. *a colore cerae vt videtur, sicut* ficus albicerata *Plin.* 15, 18. SCHOETTG.
Albiduli coloris liquor P. F. 25, 12.
Albinens color equi P Mar. 13, 4.
Albitis Veg. 4, 12, 3 *inter suffimenta.*
Albium, Ingaunum V. 3, 9, 17.
Albor ouorum P. O. 14, 9. *plures auctoritates dedit Rhodius Lex. Scribon.*
Albuelis vitis C. 3, 2, 24.
Albuginosus h. e. ictericus Veg. 3, 56 no. 2.
Albae ficus C. 10, 417.

fi reparetur P. Iun. 7, 8. aluearia quae probentur C. 9, 6. quando & quomodo castrentur P. Iun. 7, 1 & 2.

Aluecati fulci Ca. 43, 1 *h. e. aluei formam habentes in summo latiores, lateribus inclinatis, vt fundus sit contractior.*

Aluei, *apum habitacula* C. 9, 2, 1. ex fimo, lateribus, C. 9, 6, 2. collocandi vt sint C. 9, 7. aluearum cultores C. 9, 3, 1. ¶ Alueus supellex alia. in alueo indere Ca. 81. salire herbas C. 12, 9, 1. aluei Ca. 11, 5 *quibus in* lintres *portantur collectae vuae* TVRN. 7, 23. *Oblique concauos fuisse* alueos *inde intelligitur, quod* angulis expressis *opponuntur eorum flexus* C. 4, 4, 1. alueus ad hordeum ministrandum equis Veg. 1, 56, 3. in alueo aqua apponitur boui Veg. 3, 31, 2.

Alumen crudum Veg. 2, 63. rotundum Veg. 2, 58. 2. *habet etiam Scribo. comp.* 30 &c. scissum, tritum C. 6, 13, 1.

Alumnum gregem, *de porculis* P. F. 26, 4. alumnos educere C. 4, 27, 4.

Aluns, *monstrum vocabuli, nescio qua irrepsit in Lexicon Reyhero - Iunckerianum, adscripta significatione,* vis alens, *& laudato* Ca. 157 *Deportauit illud Cl. Facciolatus. Errori occasionem dedit* Ca. 157, 7 si aluus non ibit.

Aluus superior vt deiiciatur (*vomitu*) Ca. 156, 2. 158, 1. quali vino moueatur Ca. 115, 1. citatur C. 7, 9, 9. cruda Ca. 125. non consistens & cruda quo vino curetur Ca. 126. aluus cruda *simpliciter* aluus *vocatur* C. 6, 7, 2. si aluus non ibit Ca. 157, 7. aluum bonam facere Ca. 156, 1. aluo materno C. 10, 146. *Antiquarium id esse ostendit Barth. ad Guil. Brito.* 6, 56.. *sed vid. no.* ¶ Alui apum vnde dictae, & qua materia fiant V. 3, 16, 5. *add.* C. 9, 6. aperiendae sunt C. 9, 14, 7 castratae C. 9, 15, 11. 11, 2, 50.

Ama *herba pro* auia Veg. 3, 4, 26.

Amaracus odoratus C. 10, 296.

Amarantini flores C. 9, 4, 6.

Amarantus C. 9, 4, 3. amaranti immortales C. 10, 175.

Amarescunt amygdala, si rodantur arbores a pecore P. Ian. 15, 9.

Amariton *legunt quidam vetusti* C. 3, 2, 24 *vbi* amethyston *restituit etiam* BEROALDVS.

Amarissimus morbus amaris potionibus soluendus Veg. 1, 11, 8.

Amati quae vocatur herba Veg. 3, 4, 22. *v. Morgag.*

Amat frequenter effodi P. F. 24, 10. putari & circumfodi P. Mar. 10, 19.

Ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ C. 11, 1, 92. *h. e. dilator, qui ἀναβάλλει reiicit ac differt necessaria.*

Ambrosios succos C. 10, 408.

Ambulacra in cella vinaria P. 1, 18, 2.

Ambulatio V. 3, 59 *locus vbi ambulatur, sicut* Gestatio. *Cic. Att.* 4, 9 (*al.* 10) *ad Q. Fr.* 3, 1. *Plin. ep.* 5, 6, 17. SCHOETTG. ambulationes villaticae C. 1, 6, 2.

Ambulator ne sit villicus Ca. 5, 2 & 5. C. 1, 8, 7. ambulatrix ne fiet villica Ca. 143, 1.

Ambulaturae gratiam perdit equus Veg. 2, 5, 2. 4, 6, 6 *&* 7. *vid. Salmas. ad Capitoli. Maximi.* c. 3. *Est nimirum illud incessus genus, quod Galli hodieque vocant* l'Amble.

Ambulat feriata familia V. 1, 16, 4. ambulare composite C. 6, 2, 5. ambulant naues Ca. 1, 3. *Ita* naues ire *dicuntur. Vid. Heins. ad Ouid. R. A.* 488. *Gellius* 10, 26 *hac auctoritate tuetur Sallustium, quem reprehenderat Pollio, quod* transgressos *dixerat, qui* transfretassent. Nauibus peragrare litora *Insti.* 12, 10, 1. *Barthius Adu.* 73, 2 p. 1118 *lentitudinem & suauem cursum ita indicari putat.*

Amelli frutices C. 9, 4, 4. radix C. 9, 13, 8 copiose describit Cerda ad Ge. 4, 271.

Amerina mala C. 5, 10, 19. salix C. 4, 30. 4. *laudata etiam Virgilio Ge.* 1, 265. *Add. Salmas. de homony.* c. 73 SCHOETTG. corbulae Ca. 11, 5.

Ames. in amitibus apparetur aucupium noctuae P. S. 12. amites basternarum P. Iun. 2, 3.

Ἀμέθυστος vitis C. 3, 2, 24.

ex Amicitia domini hospes C. 11, 1, 23 *h. e. ex amicis.*

Amicus. Amiciores iugo quam arboribus vites C. 3, 2, 21. amicissimi apibus flores C. 9, 4, 4. venti C. 1, 5, 4.

Amictus gemmantis caudae P. 1, 28, 2 *de pauone.*

Aminneum vinum. Ca. 6, 4 *Ita libri veteres Catonis sine vlla varietate habent. sed amineum efferunt poëtae omnes, & est in veteri inscriptione,* VINEAM VOBIS AVGVSTALES IDCIRCO DARI VOLO, QVAE EST AMINEA. *Eius genera duo Cato memorat, Plinius quinque: quae cum in diuersis Italiae regionibus prouenirent, etiam dispari natura fuerunt. hinc Virgilius Aminea vina praedicat firmissima, Galenus aspera, Florentinus dulcia.* POPMA. *Vix est vt quis in concordiam redigat discrepantes doctorum virorum sententias, vel codicum adeo veterum varietatem. Nobis, postquam legimus, quae ad Georg.* 2, 97 *dixere Pierius & la Cerda, ad Plinium* 14, 2 *s.* 4 *n.* 1 *Harduinus, ad Serenum Sammon. p.* 204 *Ro. Keuchenius: inspectisque ipsis veterum locis, quae illi laudarunt, ac praeterea Geoponicis Graecis, vsu venit vt diceremus,* probe fecistis, multo sum quam ante incertior. *Hoc tamen apparet, non peccare, qui vel* Ammineum *legat cum Pierio,* Sunt etiam Ammineae vites, *cui succenturiatur Ausonius epist.* 18 *ad Vrsulum versu vlt.* Solus qui Chium miscet & Ammineum: *vel Sereni auctoritate* Aminaeum, Succus Aminaeae vitis cum pane medetur. *Si quis tamen alterutrum modo verum esse contendat, malim* Aminaeum, *quod & Virgilius quibusdam scripsisse videtur,* Sunt & Aminaeae vites *&c. In Sereno non ita facilis est mutatio. In Geoponicis nunc* ἀμιναῖον *video nunc* ἀμίνεον. *Ex Galeno* ἀμιναίας τρυγὰς *laudat Cerda. Apud Columellam fere* Amineae *scriptum inueni & reliqui Haec de scriptione. non multo certiora de etymo. Praeteritis Seruii, vel interpolatoris eius nugis illud maxime placet, quod Hesychius adfert in* ἀμιναῖος *vbi cum iussisset vno* ν *scribi vocem, subiungit,* ἡ γὰρ πολιτεία ἀμιναία λέγεται. *quem locum Harduinus ad Plin. l. c. no.*

stituere V. 2, 10, 10. angustissime praecisus C. 4, 24, 17.
Angusto. angustatur foramen egestionis Veg. 3, 15, 6.
Angustus. angusta putatio C 4, 10, 1. 3, 21, 7.
Anhelitum pestis exhalant spiritus P. Aug. 9, 1. ex anhelitu inflationes Veg. 3, 39.
Aniciana pira C 5, 10, 18. Ca. 7, 3.
Anima, *h. e. aër* V. 1, 4, 1.
Anima auriga rectrixque membrorum C. 3, 10, 9. fui pro sale V. 2, 4, 10. animam efflare V. 1, 3, 69. animas extorquent naribus P. Aug. 9, 1 *h. e. suffocant.*
Animaduertuntur sues a facie V. 2, 4, 4.
Animal si quod in mustum ceciderit C. 12, 31 si in oleum P. N. 20, 3. animalia generandi principium an habuerint? V. 2, 1, 3.
Animatae quotidianis rigationibus arbores P. Mar. 10, 15.
Animo. animare plantam quotidianis rigationibus P. Iul. 3, 2. animans machina C. 3, 10, 10. animantur oua C. 8, 5, 10. femina genitalibus locis iniecta C. 6, 36, 2. animari alimento contra vim caeli torrentis P. Mar. 1, 3.
Animus. animi ingenium variat etiam in bobus C. 6, 1, 1. animi lumen C. 1 pr. 23.
Anisi satio & cultura P. F. 24, 14. Mart. 9, 17. anisum Aegypt. C. 12, 49, 2. 12, 51, 2. *conf.* Misy.
Annalis cursus solis V. 1, 27, 1. annale tempus ibid.
Anniculus malleolus C. 4. 7, 3. surculus P. Mart. 10, 32. annicula aetas C. 7, 9, 2. mula C. 6, 37, 11. P. Mart. 14, 4. planta P. O. 12, 1. vitis C. 4, 15, 1. anniculum defrutum C. 12, 20, 1. vinum V. 1, 65, 1. anniculi pulli V. 2, 7, 11. ramuli C. 5, 11, 3. anniculae nuces Ca. 17, 2.
Anniuersarii vicini V. 1, 16, 4 *videntur annua mercede conducti.*
Annius Capra V. 2, 1, 10.
Annona regionis C. 3, 15, 5 *latissime patet, & pro tota ratione accipitur, qua vtile aliquid aut secus videtur.* lactis C. 8, 17, 13. macelli annonam excandefacere, incendere V. 3, 2, 16. musti annonam expedire C. 3, 21, 6. vini C. 3, 3, 10. annonae sterilitas C. 2, 10, 1.
Annosa mater C. 6, 28.
Annotini vngues custodum C. 4. 22, 8. annotinae plantae *pro* hornotinae *MS. Pel.* C. Arb. 30, 1.
Annoto, quid, & cui, & quando datum C. 12, 3, 4.
Annumerauimus sua cuique C. 12, 3, 4. annumerantur agni duo pro vna oue V. 2, 2, 5. *alias,* procedunt.
Annus quibus partibus constet V. 1, 27, 1. prospiciens V. 1, 23, 3. anni tempora e foliis cognosci possunt V. 1, 46. anni quo tempore quaeque fieri oporteat V. 1, 28, 2. C. 11, 2. *Ita* Palladii *totum fere opus dispositum.* anni Romani princeps mensis Ianuarius C. 11, 2, 3. in annum *intell. futurum* V. 2, 2, 12.
Ansatum vas C. 9, 15, 5.
Anser. de his V. 3, 10. C. 8, 13. P. 1, 30. Capitolii custodes C. 8, 13, 2. vt alantur C. 8, 14. vti farciantur Ca. 89.

Anserculis exclusis C. 8, 14, 7.
Ante annum C. Arb. 4, 3 it. 16, 2 *pro* anno ante. ante diem IX Calend. Nou. C. 2, 8, 2. ante quadragesimum vindemiae diem C. 12, 18, 4. ante quam extrahatur praerumpitur C. 3, 18, 2.
Antelucana lucubratio C. 11, 2, 12. antelucanis temporibus V. 1, 14, 2. C. 11, 2, 55.
Antepagmenta Ca. 14, 2 & 4 *Cl. Facciolati, cuius plura sunt in hos scriptores merita, explicationem dedimus ad Fabrum. Neque contemnenda Cl. Schoettgenii coniectura, qui pessulorum vel repagulorum genus autumat. Certe ad ipsam parietis firmitatem referri videntur* C. 4, *& etymologia conuenit planissime.*
Antes sitientes andrachne protegit C. 10, 376. *Ordines primos cuiusque rei ex etymo significare videtur. Sed etiam de his est erudita Cl. Facciolati disputatio in Fabri thesaurum a nobis relata.*
περὶ Ἀντιπαθῶν liber Democriti C. 11, 3, 64. *vid. no. Beroaldi in Suppl.*
Antiqua vitis P. N. 3. antiquae apes & veteres C. 9, 11, 3. antiqua canneta P. F. 22, 2. rosaria C. 11, 2, 19 P. F. 21, 1. ¶ antiquus & Atticus *confunduntur in MSS. vid.* Atticus. ¶ antiquissima fides pastoris C. 8. 4, 6 pars C. 3, 21, 11. antiquissimum sit considerare C. 3, 6. 3. ei esse debet conseruare C. 4, 20, 1. est explorari parentem C. 6, 36, 1. *sic* 2, 9, 9. 4, 29, 10. 8, 7, 5.
Antistites artium *h. e. magistri* C. 11, 1, 10 singulis dare, qui obseruent & praecipiant C. 3, 21, 6. *Plures auctoritates dabit Barth.* 24, 6 p. 1554.
Antisto. antistat brassica oleribus omnibus Ca. 156, 1. *Lucretium & Ausonium ita locutos ostendit Barth.* 34, 6 p. 1554
Apelles C. 1. pr. 31.
Apennini boues C. 6, 1, 2.
Aper. de apris V. 3, 13. apri sues feri V. 2, 1, 5.
Aperire agros P. Mai. 3, 1. arboreos foetus C. 10, 401. μῦθον de Actaeone V. 2, 9, 9.
Apertio floris P. 1, 6, 4.
Aperturam si fecerit Veg. 2, 48, 3.
Apertus locus Ca. 35, 1. Ca. 46. P. 1, 5, 5 *est soli expositus.*
Apes *V.* Apis.
Aphronitrum *V.* Afron.
Aphroscorodon, allium Punicum, vlpicum C. 11, 3, 20.
Apiacos, *brassicae species* Ca. 157, 2. *Vid. no.*
Apiana vitis C. 3, 2, 17 sq. vua C. 12, 39, 3. Apianum vinum C. 12, 45, 6.
Apiarium, apum grex, examen C. 9, 5, 4.
Apiaria, μελισσῶνες, apum cubilia C. 8, 1, 4. 9, 5, 2. 9, 7, 1 & 4. 9, 12, 4.
Apiastrum, μέλινον, μελίφυλλον, μελισσόφυλλον V. 3, 16, 10. C. 9, 8, 13.
Apicae oues V. 2, 2, 3.
Apiciae vuae Ca. 24, 1. V. 1, 58.
Apicium vinum Ca. 6, 5. 7, 2. 24, 2. V. 1, 25.
Apilae oues *an pro* apicis V. 2, 2, 3 *Vid. no.*
Apis grandior C. 9, 3, 2. euadit C. 9, 12, 1. De apibus V. 3, 16. C. 9, 2 sq. *ad finem libri.* P 1, 37-39. quomodo e iuuenco progenerentur C. 9, 14, 6 V. 3. 16,

ctus

ctus P. 1, 6, 9. *multa dabit Io. Rhodius Lexico Scribo.*

Aquifolii vectes Ca. 31, 1 *legebantur ante Victorium.* Aquifolia ilex *Plinii, si Salmasio fides ad Soli. c.* 23. p. 190. *a, D. est Theophrasti* πρῖνος ὀξύφυλλος: *estque* aquifolia *quasi* acuifolia *ab acuendo. Sed in neutro* aquifolium *Plinio est* ὀξυάκανθος *Theophrasti, in quo quidem errare illum dicit. Itaque p.* 582. b, D. *apud Catonem etiam pro* acrufolium *vel* acrifolium *legendum putat* acuifol. *idque vitium* p. 675. b, B. *ita ait antiquum esse, vt inde etiam Italorum* agrifolio *nomen habeat, quae Gallice* houx *vocetur, voce cognata* ilici, *Ital.* elce. *Ceterum potest fieri, vt* ἀκρόφυλλον *cogitarint, qui* acrufolium *primi fecere.*

Aquila occidit C. 11, 2, 53. eius ortus C. 2, 10, 17. 11, 2, 45 & 53.

Aquilonius piscis C. 11, 2, 24 & 63.

Aquor. aquantur apes frequentes P. Apr. 8, 1.

Aquosus & vliginosus locus quid distent V. 1, 6, 6.

Ar *pro* ad *in compositis Meurs. ad* Cato. 135, 7. *vid.* Arueho.

Ara *pro* hara *MS. Lugd.* P. F. 26, 4.

Arabia pretiosis odoribus illustris C. 3, 8, 4.

Arabus morbus Veg. 3, 23, 1 N. L.

Araneus mus, μυγαλῆ C. 6, 17, 1. araneum si comederit in pabulo iumentum Veg. 3, 80.

Arationis iteratio C. 11, 2, 64.

Arator qualis esse debeat C. 1, 9, 3.

Aratra simplicia & aurita P. 1, 43, 1. minora C. 2, 2, 24. aratris minimis proscindunt C. 2, 11, 10.

Arbitratu boni viri Ca. 144, 1. 145, 3. 148, 1. 149, 2.

Arbitrium habebit, *h. e. pro arbitrio poterit* P. Ian. 15, 2.

Arbor citri P. Apr. 5, 1. piri P. F. 25, 4. pruni P. N. 7, 13. arbores alni V. 1, 7, 7. cydonii P. F. 25, 21. fici P. Mar. 10, 28. C. 5, 11, 14. ficorum C. 11, 2, 59. ficulneae C. 11, 2, 56 it. 5, 11, 14. Arbores quam terram ament C. 5, 10, 2. seri vt debeant C. 5, 10, 5. C. Arb. 19, 3. earum cultus rei rusticae pars non minima C. 3, 1, 1. cultura perpetua quae C. 5, 6, 17. species variae C. 3, 1, 2. plantae circumfodiendae &c. P. N. 2. arbores et pomis sponte progenitae P. Ian. 15, 1. maiores quomodo transferantur P. N. 16. fructum non ferentes vt curandae C. 5, 9, 6. P. F. 25, 4 vid. clauus, cuneus &c. feraces vt meliores fiant Ca. 93. frugiferae trium generum C. 3, 1, 2. maritae C. 11, 2, 32. vitiferae P. F. 10 & 13, 2. quando caedendae 11, 2, 12.

Arborariae falces Ca. 10, 3. 11, 4.

Arborator bonus C. 11, 1, 12.

Arborei foetus C. 10, 401.

Arborideus *ramus dicitur, qui alitur vt arborescat, h. e. vt arbor fiat, & arborea magnitudine adolescat. Haec* BEROALDVS. *laudato Columella* 5, 4 *vbi nihil tale reperio: neque alias vbi sit ea vox, vel eius similis, comminiscor.*

Arbusculae ficorum C. 11, 2, 79. 5, 11, 13. transferendae vt sint C. 5, 10, 7.

Arbustum Ca. 1, 7. 7, 1. *Veteres rei rusticae scriptores ita peculialiter appellant* arbores vitibus maritatas: vnde & *arbustiuum vinum* dictum, quod in arbusto progignitur. Plinianum verbum est *arbustare agros*, quod significat arbustum in agris facere, & arbores idoneas vitibus maritare, quo teste indicatur nobilia vina in arbustis gigni, & laudatiora in summis, vberiora in imis. Vites enim maxime gaudent arboribus, quia naturaliter in sublime procedunt. Sicut territorium nostrum pene totum arbustis consitum mira pulchritudine, nec minori vuarum largitate spectatur. Hinc *arbustiua vitis*, quae scilicet in arbusto ponitur, arborique copulatur. BEROALD. *eius declaratio confirmatur* C. 5, 6, 37. 5, 7, 1. vt constituendum arbustum C. Arb. 1, 3. P. F. 10, 1. disponi vt debeat & coli C. Arb. 16, 2. C. 5, 6, 1. arbusti Gallici ratio C. 5. 7, 1. Arbustum quamuis vetus posse transferri, ab Aegialo didicit Seneca ep. 88.

Arbustiuus aut siluestris locus C. 3, 13, 6. arbustiua positio C. 4, 1. 6. arbustiui Aminei vrna C. 12, 41, 2. arbustiuae vites quae C. Arb. 4, 1. vt serantur C. 4, 1, 8. vt colendae C. Arb. 16, 4. P. F. 10, 1. vt putandae P. F. 13, 1.

Arbutum inter primos cibos mortalium V. 2, 1, 4.

Arbutus arbor C. 7, 9, 6. arbuti baccae C. 8, 10, 4.

Arbutus *arbor, graece* κόμαρος, *cuius folia hoedis grata esse docet Virgilius* Ecl. 3, 82 Dulce satis humor, depulsis arbutus hoedis. *Fructus eius dicitur* arbutum, *neutro genere, quamuis etiam foeminino semel vtatur Horatius, alias* vnedo, *quia non plus quam vnum pomum comedere, prodest, Graecis* μιμαίκυλον. *Haec ita distincte proponere voluimus, quia confuse admodum tractat Plinius H. N.* 15, 24. *quo nomine & a Dalechampio, & Salmasio ad Solinum.* c 46 p. 674 *item de homonymis hyles iatricae c.* 5 *refellitur. Confer etiam I. B. Portam Villae* 3. 14. SCHOETTG.

Arca vestiaria Ca. 11, 3. arcam domini exhaurit ea res C. 3, 3, 5. complent columbae pretiis pullorum C. 8, 8, 9.

Arcades solum mutarunt C. 1, 3, 6.

Arcadici asini nobiles V. 2, 1, 14.

Arcanius C. 3, 2, 22.

Arcelaca maior, vitis C. 3, 2, 27. 3, 7, 1.

Arcellae vites C. 3, 21, 3 *sed* Arcelacae *etiam hic malit Pontedera.*

Arcessere boues ex longinquo C. 6, 2, 13. arcessita humus C. 2, 15, 5. *Hac auctoritate etiam alias contra libros scripsi* arcess. *pro* accers. *e g.* C. 3, 15, 5.

Archetypon inuentoris V. 3, 5, 8.

Archltectus piscinam facit V. 3, 17, 9. architecti professio C. 5, 1, 3.

Arctata densius quae protulerit cerasus, putanda P. O. 12, 6.

Arcto. arctare flores canistris C. 10, 277. foramini taleam P. O. 8, 3. transuersos fustes C 12, 43, 2. transuersis furculis C. 12, 45, 2 *de spissamento. Vid.* Artio.

Arcturus oritur C. 9, 14, 10. Arcturi sub sidere C. 10, 413. Arcturo exoriente C. 2, 10, 21.

eadem esse praecoqua, *vulgo* Abricots, *abricosen, fere convenit.*
Armeniacum pigmentum ad malagmas Veg 4,14,3 *no*. q. 4, 15. 4, 20 & 21. it. 22. 23. *Multa de hoc Salmasius l. c. Idem est*
Armenium pigmentum *in luxu villarum commemoratum* V. 3, 2, 4. *Inter pretiosos colores etiam ponit Vitruv.* 7, 5.
Armeniorum mos in equis tondendis Veg. 1, 56,35.
Armentarius V. 2, 5, 18 *int*. pastor.
Armenticium pecus V. 2, 5, 16. armenticii greges V. 2, 10, 3.
Armentum equinum C. 1 pr. 26. 6, 22, 2. 6, 27, 3. armenta boum P. Mar. 11, 8. asinorum C. 7, 1, 2. armenta alibi alia statura C. 3, 8, 3. qualia emenda V. 2, 5, 7.
Armillae cuparum Ca. 21, 4.
Armoneacea *v.* armoracea.
Armoniacus sal *plerumque scribitur apud* Vegetium *pro* Ammoniaco.
Armoniacum *etiam positum forte pro* Armeniaco.
Armoracea, raphanus agrestis C. 9, 4, 5. P. O. 11, 4 *it*. Mart. 9, 5. eius succus remedio est contra ictus serpentium C. 6, 17, 8. Veg 3, 4, 41 *vbi scribunt* armoneacea. Armoraciorum cyma vt condiatur C. 12, 9, 3. *Feminino genere* armoracia *est* Plin. 19, 5 *&* 20, 4. *Neutro genere in glossariis*, Armoracia ῥαφανίδες. *e vero pro* i *habet & Palladii* MS *codex* SYLB.
Armos si convellit bos C. 6, 16, 1.
Aro. arare quando & quomodo conveniat C. 2, 4. P. Ian. 3, 2.
in Arpino arundo pro iugis vinearum V. 1, 8, 2.
Arpiosus equus Veg. 1, 25, 2 *an* appiosus?
Arreptus Veg. 3, 52, 1 ἐπίληπτος.
Arsura *vel* assura V. 3, 9, 1.
Artes in Graecia quando repertae V. 3, 1, 4. Tuscae & Dardaniae C. 10, 358. artium magister vsus C. 4, 11, 2.
ad Arteriam exasperatam Veg. 3, 68, 1. arterias & fauces curat mel P. Ian. 15, 19.
Articularis morbus equorum Veg. 1, 6, 1. 1, 13, 1. boum Veg. 3, 2, 17.
Articularius morbus Ca. 157, 7.
in Articulum it seges C. 2, 12, 9. articulos omnes experiri Ca. 157, 8.
Artio. artito surculum Ca. 40, 3. it. 41 *ter*. artiueros Ca. 40, 3. *Est autem* artire *interprete* Turnebo 11, 13 *demittere, adigere, inserere,* immittere.
Artus foecundos compleat C. 10, 212.
Aruehant ligna Ca. 138, 1. *h. e. aduehant.* aruectum Ca. 135, 7.
Arundinei canales C. 9, 13, 7. cuneoli C. 4, 29, 10.
Arundineti satio & cultura Ca. 6, 3. V. 1, 24, 4. C. 4, 32, 1. ingerum C. 4, 30, 3.
Arundo, iugi genus in vineis V. 1, 8, 1. degener C. 7, 9, 7. castratur, caeditur &c. C 4, 32, 4. arundinis satio Ca. 47. C. 4, 32. C. Arb. 29, 1. oculi Ca. 6, 3. arundine secantur quaedam C. 12, 7, 4. 12, 14. 12, 47. 3. *vid.* Canna.
Arundulatio in ficis V. 1, 8, 3.
Aruspices notati Ca. 5, 4. C. 1, 8, 6. C. 11, 1, 22. V. 1, 40, 5.
Arvum quod aratum, necdum satum est V. 1, 29, 1.
As *generatim* vnum *notat* C. 5, 3, 2 *it*. 3 *&* 5. as iugeri C. 5, 1, 13 in assem C. 2, 13, 7. 3, 3, 8 *&* 9. totum solum h. e. assem Veg. 2, 36, 1 *& mox* commissura calcis & assis.
Asaron Ponticum Veg. 4, 13, 3 *aiunt esse* nardum rusticam G. cabaret, *Haselwurtz*.
Ascalonii generis cepae C. 11, 3, 57. 12, 10, 1.
Ascella *pro* assula *vel* assereulo Veg. 2, 41, 3 *in marg. Samb.*
Ascia dolare P. 1, 14. asciae rastris similes P. 1, 43, 3. *vid. Phil. a Turre monum. vet. Antii p* 22.
Ascraeum carmen *Virgilii* C. 10, 436.
Asellus s. vulgaris asinus C. 7, 1. aselli dossuarii V. 2, 6, 5. asellus *pro trabe, cui aliquid imponitur, vid. an* P. 1, 18, 2.
in Asia Mysiaque terra densa C. pr. 24.
Asianae oues P. Nou. 13, 5.
Asiatica mala pigro foetu C. 10, 412.
Asinae caluaria in hortis P. 1, 35, 16.
Asinarius, agaso Ca. 10, 1. 11, 1. V. 1, 18, 1. asinariae molae Ca. 11, 1 *&* 4.
Asinus XL millibus emtus V. 3, 2, 7. asini caput nudum cute in limite ruris figitur C. 10, 344. de asinis quae tenenda V. 2, 6, 2. asini vulgares C. 7, 1, 1. Arcadici & Reatini V. 2, 1, 14. eorumque pretia V. 2, 6, 1. 2, 8, 3. admissarii quales esse debeant P. Mar. 14, 1. mulino generi feminando quales destinandi C. 6, 37, 5. ab equabus vt admittantur C. 6, 37, 8. plostrarii & molarii Ca. 11, 1. *ad plaustra adhibitos, docet etiam* C. 7, 1, 2. *add. Scheffer de re vehic.* 1, 8. feri V. 2, 1, 5. ornati clitellarii Ca. 10, 1.
Asium Veg. 1, 19, 4 *quid sit N. L. Platnerus coniiciebat, esse epitheton origani, & legendum* asininum: *laudabatque de* origano prasino *s.* onite *Harduinum ad Plin.* 20, 17. *Bodaeum a Stapel ad Theophr.* 6, 2 *p.* 564. *Salmas. ad Soli p.* 902. *sed nec opus esse videtur disputatione, eum* allium, *quod* alium *scribitur plerumque, habeat Sambucus marg. & ipse* Veg. *loco parallelo* 3, 2, 30.
Asparagi fiunt e corruda Ca. 6, 3. *nimir.* asparagi corruda simillima filo C. 10, 375. spinosa herba C. 10, 246. asparagi satio & cultus Ca. 161. C. 11, 3, 45. P. F. 23, 1. Mart. 9, 10.
ad Aspectum solis versare lateres P. Mai. 12.
Asper bos mansueto coniungitur P. Mar. 12, 4. aspro velamine P. inf. 67.
Asperati parietes P. 1, 11, 2.
Aspergito sale minuto C. 12, 52, 2. aspergitur pini semen h. e. spargitur P. Mar. 10, 37. N. 1, 3 *&* 7, 10.
Aspergo ne noceat Ca. 128.
Aspero-asperare medicabiliter limum dysentericae passionis P. F. 31, 2. asperantur gradibus C. 8, 3, 6. ac macescunt apes propter laborem V. 3, 16, 20. caloribus apes P. Iun. 7, 2.
Ἀσφάλτιον *trifolii species* C. 6, 17, 2. *Plin.* 21, 9. Minyanthos vocant Graeci, alii asphaltion maiore folio, quo vtuntur coronarii.

Auctu-

Auctumnus *scribitur in Iensonii editione, vnde discessum non oportuit v.g.* C. 11, 3 *aliquoties.*
Aucupium laqueis tenditur P. Dec. 6, 2. noctuae P. Sept. 12. aucupio nomenclationis studiosos demorari C. 3, 2, 31.
Aucupor. aucupari apium examina C. 9, 8, 8.
Auditus imbecillitas vt leuetur Ca. 157, 16.
Auellanae nuces Ca. 8. 2 earum satio, maturitas P. F. 25, 31. Auellana Tarentina vt fiat C. 5, 10, 14. Auellana modi s. mensurae nomen Veg. 3, 12, 2. 3, 52, 2. Ita etiam Scribo. 135.
Auenae satio C. 2, 11, 9.
Auentinus mons C. 1, 3, 7.
Aueruncesque Ca. 141, 2.
Auersus a ventis C. 12, 50, 13. a sole locus C. 12, 44. a Venereis amoribus C. 11, 1, 14. contubernio vxoris C. 12, 1, 2. auerso sole agit pecus V. 2, 2, 11. auersa sole positio C. 4, 22, 8.
Auertere se admissario C. 6, 37, 10.
Aues duum generum V. 3, 5, 7. foecundissimae gallinae C. 8, 2, 7. Rhodiae, *h. e.* gallinae Rhodiae C. 8, 11, 11. *Ita κατ' ἐξοχὴν* aues *gallinas, vt* ὄρνις *Graecorum, notare videntur* C. 8, 5, 4 *&* 6. auium stercus C. 2, 15, 1.
M. Aufidius Lurco V. 3, 6, 1. P. Aufidius Pontianus Amiterninus V. 2, 9, 6.
Augmentum lunae P. Dec. 6, 1.
Augur. ad auspicia augures pararunt pullos V. 3, 3, 5. citantur a Consule V. 3, 7, 1.
Augurali adiiciali coena V. 3, 6, 6.
Augustalis Claudius C. 11, 1, 1 & 2.
Augusti mensis descriptio & opera C. 11, 2, 55.
Augusto augurio V. 3, 1, 2.
Auia herba C. 6, 14, 3 *&* 6. *vid. Ponted. ad vtrumque locum & Morg.* III, 22.
Auiarius, custos auium C. 8, 3, 4. 8, 5, 14. 8, 11, 12.
Auiarium Luculli V. 3, 4, 3. 3, 3, 18. Varronis 3, 5, 8 sqq auiaria veterum V. 3, 3, 6. *add.* 3, 4, 3. 3, 5, 5. P. 1, 33. cohortalium auium, ὀρνιθῶνες, C. 8, 1, 3. nantium volucrum, χηνοτροφεῖα, C. 8, 1, 4. turdorum V. 1, 38, 2.
Auitus color C. 6, 37, 7. auita fortitudo celeritasque C. 6, 37, 4.
Aula *s. olla* noua Ca. 85. ahenea Ca. 81. in aulas propagare Ca. 52, 1.
Aulia succidia V. 2, 4, 11 *vox corrupta, vi. no.*
Aulicibus asperius stadium Veg 1, 56, 38. *Quid si* aulacibus? ab αὖλαξ. *Legenti totum locum, & sedem vocis repetitae intuenti, res manifesta videbatur.* Αὖλαξ *est excelsum illud inter duas fossas. Graecissat saepe noster. Alioquin cogitare etiam poteras elices.*
Auratae, pisces C. 8, 16, 2 *&* 8.
Aureolus color C. 9, 3, 2. aureolum collum gallorum laudatur V. 3, 9, 4 *quod est* C. 8, 2, 10 ex auro flauum.
Aureus color equi P. Mar. 13, 4. aurea medietas chamaemillae floris *i. e. flaua* P. Iun. 10. aureum medicamentum C. 6, 14, 5. aureae pelles vnde dictae V. 2, 1, 6. aurea mala Hesperidum V. 2, 1, 6.
Auriga *vel* origa *s.* peroriga *vide nos ad* V. 2, 8, 4. sidus caeleste C. 11, 2, 73. rectrixque membrorum anima C. 3, 10, 9.
Auris. aurem apponere P. Iun. 7, 5. aures applicatae in equis laudantur V. 2, 7, 5. auribus praegrauantibus & flaccidis C. 7, 6, 2. auribus an spiritum ducant caprae V. 2, 3, 5.
Aurosi pulueris lapidosa macies P. 1, 5, 1 *sed vid. no.* auroso colore membrana Veg. 2, 7, 1 *h. e. aureo.* aurosa arena *sternebatur via imperatoribus. vid. Casaub. ex Synesio ad Lampridii Elagab.* c. 31 *extr.*
Auscultetur *active* C. 8, 5, 14.
Auspicari carminis principia C. 3, 1, 1. culturarum officia C. 11, 2, 3. auspicandi causa C 11, 2, 98.
Auster hibernus C. 11, 2, 74.
Austeritas nimia in quibus vnis? C. 11, 2, 68. austeritate prope omni fugantur serpentes P. 1, 35, 11. austeritates psilothri P. 1, 35, 8.
Austerus. austeriorem gustum efficere C. 12, 12, 2.
Austrinus dies C. 11, 2, 37. pisces C. 11, 2, 63.
Aut quid item aliud V. 2, 5, 16. 2, 9, 12. aut nisi (*modo vera sit lectio*) V. 1, 51, 5.
Autolycus fur C. 1, 3, 7.
Autumnitate Ca. 58. prima Ca. 155, 1.
Autumnus imber *vid. nos ad* Ca. 5, 8. autumno semine *dubium* C. 11, 3, 38. Eius initium & numerus dierum V. 1, 28, 2. opera V. 1, 27, 3. 1, 34, 1.
Axis, axiculi *vid.* Assis.
Axis meridianus C. 3, 21, 8. de oriente *etiam* & occidente C. 4, 24, 3.
Q. Axius, tribulis V. 3, 2, 1.
Axungia, *vnguen* P. 1, 17, 3. Veg. 3, 4, 19. caprina Veg. 3, 4, 15.

B *&* V *confunduntur a librariis* e. g. *ad* Col. 5, 6, 32 *vbi debebat nota* ff *esse* ereauit *legunt* I. B. R.
Bacae cum virgis vt feruentur Ca. 101. Bacas *etiam semper fere scribit Codex Corbei.* Vegetii *v. g.* 3, 24, 7. baccae ederaceae C. 8, 10, 4. bacca stercoris caprini P. Ian. 14, 3.
Bacchea voce frementem C. 10, 223.
Bacchus pater C. 10, 429. condit odores C. 10, 302. illius genus C. 10, 38.
Bacchor. bacchatur orbis Veneri C. 10, 198.
Baculis excutiuntur spicae C. 2, 21, 4 *vid.* fustis.
Badius color equorum P. Mar. 13, 4. *vid. Isid. Orig.* 12 p. 1114, 45. *Saniora Gothofr. ad l. c. cui conuenit lectio Lugdun. Cod. baid.*
Baetica prouincia C. 11, 3, 26. modice eliuosa C. 5, 8, 5. eius ora maritima C. 3, 12, 6. 11, 2, 60. regiones C. 1 pr. 20. Baeticum vocabulum C. 5, 1, 5.
in Bagiennis quales areae V. 1, 51, 2.
Baianum L. Luculli V. 3, 17, 9.
Balani pisces C. 8, 16, 7. *in marinis referuntur a Plin.* 9, 33. SCHOETTG.
Balatrones V. 2, 5, 1.
Balausti sterilis comas C. 10, 297 *h. e.* balaustii. *Est autem* balaustium, *Gr.* βαλαύστιον, *flos mali Punicae, de quo Plin.* 13, 19 Flos balaustium vocatur, & Medicinis idoneus & tingendis vestibus. *Graeci*

bipedales tegulae, *vt Vitruuius explicat* 7, 1 *extr. Conf.* P. Mai. 11, 2. *add. Fabretti inscr.* c. 7 p. 511. in altum constituantur P. 1, 40, 2. bipedarum canales P. Mai. 11, 2. bipedis aream sternis P. 1, 40, 2. stratum solum P. 1, 19, 1.

Bipedanea latitudine C. 11, 2, 28. scrobe C. 4, 1, 2. bipedaneis spatiis C. 4, 30, 5.

Bipedana humus *quaedam edit.* C. 2, 2, 21 *pro* bipedanea.

Bistruticius equus Veg. 1, 25, 2. *qui sit* N. L. *vid. Var. Lect.*

Bitumen Apollonium Veg. 4, 14, 1 *est* Pissasphaltum *Dioscor.* 1, 100. Iudaicum Veg. 1, 20, 1. 2, 56, 2. 3, 84, 3. eius puluis 2, 57, 2.

Biturica vitis C. 3, 2, 19. 3, 7, 1. 3, 9, 1. Bituricae fructibus opimae C. 3, 21.

Biuium ad culturam V. 1, 18, 7.

Blachium *pro* brachio *bis* MS. C. 3, 10, 9 *vitio librarii vel dictantis adeo Labdacismo laborantis.*

Blandimenta aestiui caloris P. S. 17. vecturae *h. e. vectura mollis* Veg. 1, 56, 37.

vt Blandiatur igneam saeuitiam C. 7, 5, 16 *legebatur: sed reposuimus* ebland. *vbi vid.*

Blandus. blanda pabula C. 7, 3, 20.

Blattae apibus inimicae P. 1, 37, 4. lucifugae C. 9, 7, 5.

Blitus quando feratur, & quomodo colatur P. Mar. 9, 17. *Paullus Festi,* Blitum genus oleris a saporis stupore appellatum esse ex Graeco putatur, quod ab his βλὰξ dicitur stupidus. *Isidorus Orig.* 17, 10. Blitum genus oleris saporis euanidi, quasi vilis beta. *Vid. Taubm. ad Plaut. Truc.* 4, 4, 1. *Bapt. Porta Villae* 10, 61. SCHOETTG.

Bolus. vt ad hunc bolum peruenias V. 3, 2, 16.

Bombum faciunt apes V. 3, 16, 32.

Bonus Euentus inuocatur V. 1, 1, 6.

Bona salute, ἀγαθῇ τύχῃ Ca. 4, 2.

Bonum est, prodest Ca. 157, 7. bonum foecunditatis P. 1, 7, 1.

Βοῶπις V. 2, 5, 4.

Borea nubifugo C. 10, 288.

Bos intelligitur castratus C. 6, 20. cubitor C. 6, 2, 11. indigena C. 6, 2, 12. Boues perferi V. 2, 1, 5. honore caeteras pecudes superant V. 2, 5, 3. C. 6 pr. 7. Veg. 3 pr. 3 sqq. quales emendi V. 2, 1, 14. 2, 5, 7 sqq. C. 6, 1, 3. P. Mar. 11, 1 sq. qui agriculturae idonei V. 1, 20, 1. consepta & stabula qualia desiderent C. 6, 23. Veg. 3, 1. 1 sq. quando & quomodo domandi V. 1, 20. C. 6, 2. P. Mart. 12. vt tractandi & curandi Ca 54, 5 & 60. C 6, 3, 1. P. Mart. 12. in opere vt iungendi P. Ian. 3. melius collo quam capite iunguntur ibid. in arando vt regendi C. 2, 2, 25. post opus vt tractandi C. 2, 3. boum iugum vnum quid praestare possit C. 11, 2, 98. Boues admissurae quando idonei C. 6, 24, 1. annuo delectu instaurandi C. 6, 22, 1. vti valeant Ca. 103. quo voto vt valeant procuretur Ca. 83. quo medicamine curentur Ca. 70 & 73. C. 6, 4, 1. nitidiores vt fiant P. 1, 21, 2. ne pedes subterant Ca. 72. aegri vt curandi Ca. 71. pestilentiam vt contrahant, & eius remedia C. 6, 5. a serpente morsi vt curentur Ca. 102 si scabie, venenato morsu, coriagine labnrent C. 6, 13. si oculorum vitio C. 6, 17, 7. hirudinem si hauserint C. 6, 18, 1. ad pulmonis exulcerationes, palatique aut ceruicis tumorem C. 6, 14. ad tussim C. 6, 10. ad dolorem ventris & intestinorum C. 6, 7. ad cruditatem C. 6, 6. febrientes vt curandi C. 6, 9, 1. armo conuulso aut cornu praefracto C. 6, 16. talum aut vngulam si laeserint C. 6, 15. si claudicent C. 6, 12. bubus cibaria Ca. 54 & 60. medicamentum Ca. 70 & 73.

Boscides, anatis genus, vt alantur C. 8, 15, 1.

Bosphori, Thracius & Cimmerius V. 2, 1, 8.

Botryodes Cadmia *restituta* Veg. 4, 11, 1. botryltis *est apud Scribo. comp.* 4 & 24.

Botryones varii vt nascantur P. F. 33. botryonibus illaesis P. N. 12, 1. botryonum tenaces P. S. 17.

Bouile Veg. 3, 1, 3.

Brachiatae vineae C. 5, 5, 9 & 11.

Brachiola in equis quae sint, *it.* de brachiolis mittendus est sanguis Veg. 1, 25, 4 & 5. *conf. de situ* 4, 1, 1. 4, 2, 2. 3, 28, 7. 3, 71, 2.

Brachiolares musculi Veg. 1, 25, 5.

Brachium. brachia vitis Ca. 95, 3. vt tractanda C. 4, 24, 10. prolata P. Mai. 2, 1. fertilia quae? P. F. 9, 6. *vid.* Manus fraxin.

Branchiae scarorum C. 8, 17, 12. *Ambrosius in hexaem.* Pisces branchias habent, quas nunc plicant & colligunt, nunc explicant atque aperiunt; in hac ergo collectione & apertione dum suscipitur aqua, & transmittitur ac penetrat, respirationis munus videntur implere. BEROALDVS.

Brassicae genera, natura, laudes Ca. 156 & 157 *integris.* genera plura C. 10, 127 *vbi vid. Pompe.* facit ad stranguriam ex vermibus Veg. 3, 15, 12. vitibus inimica P. Aug. 5, 3. Brassicae satio & translatio P. Iun. 4. P. S. 13, 1. C. 11, 3, 23. semen vetustum in rapam mutatur P. F. 24, 7.

Breuis *h. e. paruus.* breues insulae P. 1, 28, 1. breuissimum vasculum P. Apr. 8, 4. breuissimo spatio distantia sarmenta P. F. 10, 1. breuissimae offulae P. 1, 29, 4. Ita Plin. 8, 17 f. 23 *Pantheris breues in candido macularum oculi.*

Breuitas vineae P. Aug 2.

Brisam subactam prelo subiicere C. 12, 39, 2. *Videtur* brisa *poni pro* vinaceis. *Nam Plinius hoc idem memorans de passo conficiendo sic infit:* Quidam ex quacunque vua dulci dum percocta illa faciunt siccantes sole, donec paulo amplius dimidium pondus superfit, tusasque leniter vuas exprimunt, deinde quantum expressere adiiciunt vinaceis aquae puteanae, vt & secundarium passum faciant diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt, ac sine sarmentis madefactos vino excellenti, donec intumescant exprimunt: & hoc genus ante caetera laudant. *Dispice an ex hac* brisa *deduci commodi possis* Briseus, *propter illud Persianum,* Est nunc brisaei quem venosus liber Acci. *Quo in loco interpretes multi multa comminiscuntur, pauci pauca bene. Nihil decerno vt dogmatistes, sed opinor vt opinator. Scio apud Macrobium cognominari Bacchum* Brissea. *Qui-*

V. 2, 2, 12. ad caduca poma remed. P. F. 25, 15. P. N. 7, 5.
Q. Caecilius Atticus, qui ante T. Pomponius V. 2, 2, 2.
Caeciliae lactuca C. 10, 179. 182. 190.
Caeciliana *eadem* C. 11, 3, 26.
Caeciliae morsus C. 6, 17, 1 & 4. eclicia *scribunt* Veg. 3, 4, 23. *forte etiam pro* caecis muribus *restituenda* Veg. 3, 77, 1. *Serpentis nomen* Caeciliam *vult etiam Beroaldus.*
Caeco. caecat oculum vitis humor defluens C. 4, 9, 2. 4, 24, 16. *de ead. re Graeci* ἐκτυφλοῦν *v. g. Geop.* 5, 22 *pr.* caecabitur spes P. 1, 6, 11.
Caecubus ager C. 3, 8, 5.
Caecus. caeca refectio C. 4, 32, 4. caeci colubri *h. e. lumbrici occulti* C. 10, 230. morbi, quorum caussas ne medici quidem perspicere queunt C. 1, 5, 6. caecae fossae P. Mai. 3, 1. C. 2, 2, 9.
Caedo. ne caedat frigus V. 2, 1, 23. caedere foenum C. 2, 19, 1. caedendae siluae modus P. Mai. 4, 1.
Caedua silua Ca. 1, 7. V. 1, 7, 9. C. 3, 3, 1.
Caelestis aqua C. 3, 12, 2. 7, 4, 8. omnibus ad bibendum antefertur P. 1, 17, 4. Caelestium rerum studiosi h. e. astronomi C. 3, 6, 4.
Caelitibus rosa praebet honores C. 10, 261.
Caelius orator C. 1 pr. 30.
Caelum bonum Ca. 1, 2. calidum P. N. 7, 2. mediocris qualitatis P. Ian. 13, 2. caeli status s. qualitas an mutetur? C. 1, 1, 4. varietas & mutatio vi obseruanda rustico C. 11, 2, 1. partes easdem spectare debent translata semina C. 5, 6, 20. intemperantia, intemperies C. 1 pr. 1 & 3. de caelo tacta villa Ca 14, 3.
Caementicii parietes P. 1, 10, 2.
Caerefolii satio P. F. 24, 9 & S. 13, 3.
Caesar Vopiscus V. 1, 7, 10.
Caesiana mala *Vid. ad* C. 12, 45, 5.
Caesim petere C. 4, 25, 2 & 3. *Opponitur* ductim, *Synon.* ictu.
Caesonianum praeceptum C. 1, 4, 1.
Caespitis herbam vinacem C. 10, 88.
Caesposo litore Cumae C. 10, 130. *sed vid. no.*
Caesus. Caeso lapide structum P. 1, 31.
Caetabulum Melanthii Ca. 102. *vid. no. Suppl.*
Caetero vino Ca. 114, 2.
Calabrae oues C. 7, 2, 3.
Calabriae maritima C. 11, 3, 15.
Calabrica oliua C. 12, 49, 3.
Calabrici inseritur tuber P. Sept. 14, 3. *Plin.* 17, 10 s. 14 Tuberes melius inseruntur in pruno — & in calabrice : ea est spina siluestris.
Calametis liberare vineas C. 4, 27, 1 *h. e. fragmentis calamorum ex quibus formata sunt iuga. Sed variat lectio.*
Calamitate afficere V. 2, 1, 21.
Calamitosus ager, Ca. 35, 1. Calamitosum Ca. pr. 3. Ca. 1, 2.
Calamus (*cum* schoeno *iunctus*) Ca. 105, 2. aromaticus C. 12, 52, 2. Veg. 4, 13, 3. *Esse eum qui inter nos* Calmus *dicitur, ostendit Wedelius Exercit. Cent. 2 Dec.* 3, 5. SCHOETTG. Syriacus Veg. 4, 13, 4. ¶ Calamus defigitur C. 3, 15, 1. calamo applicare vitem C. 4, 4, 1. acuto intercidere oliuas P. N. 22, 3. calami fabaceae messis P. N. 1, 2.
Calasticus *vid.* chalast.
Calatho similis pinea C. 10, 240. calathis infusum lac C. 10, 397.
Calcaribus caedere equos Veg. 1, 56, 12. calcaria gallinarum C. 8, 2, 8. calcis aculeos vocat *ibid.*
Calcaria fornax vti facienda Ca. 38, 1.
Calcarii Ca. 16.
Calcatorium P. 1, 18, 1 & 2.
Calcatu assiduo terra solidetur P. Ian. 13, 17.
Calcetis battitura Veg. 2, 26. *pro* Chalcitis *puto. Conf.* 4, 16. 4, 19, 1 & 2.
Calceamenta (calciamenta) vtrique sexui conuenientia C. 12, 3, 1.
Calceatis pedibus Veg. 2, 58, 2.
Calceabis (calciabis) animal Veg. 2, 55, 4. Calceantur solea P. 1, 24, 2.
Calcitrosus bos C. 2, 2, 26.
Calco. si calcauit surculum C. 6, 15, 1. calcant quaedam gallinae velut mares C. 8, 5, 24. calcare manibus Ca. 117. *conf.* Ca. 52, 1. fistucis vectibusque Ca. 28, 2. *add.* P. Ian. 20. calcabis foramina Veg. 2, 43, 2. *it.* 2, 44, 1 *no.* c & f.
Calculosus ager C. 3, 11, 7. calculosum iumentum Veg. 1, 46. calculosa loca C. 5, 10, 9.
Calculo posito, videt conducere C. 3, 3, 7. *h e. subducta ratione.* calculi (*al.* talioli) *inter partes & membra equi* Veg. 4, 2, 1.
Caldorem & frigus V. 3, 9, 15. *Add.* 1, 41, 1. 1, 55, 6.
Caldus ager Ca. 6, 1. caldo sole V. 3, 2, 1.
Calefaciantur Veg. 3, 24, 12. *no.* g. calfacere dolium Ca. 69, 1.
ad Calendas Octobr. primas Ca. 147. 148, 2. ante Kal. Ian. primas Ca 148, 2.
Cales. Calibus quae emantur Ca. 135, 1.
in caliculis obruta semina P. N. 7, 11.
Calidaria maltha P. 1, 41, 1.
Caligant amnes nebulis C. 1, 5, 4.
Caligo aestuosa, C. 11, 2, 53 quam aestum nebulosum vocat s. 57. inter caligines C. 3, 1, 7 & P. F. 9, 2 *h. e nebuloso & frigido aëre.*
Calix nouus Ca. 39, 2. in calice aquam quaerit vinum V. 1, 8, 7.
Callidissimus rerum naturae C. 7, 3, 12. callidissimi rei rusticae C. 2, 11, 1.
Calliope mea C. 10, 225.
Callis. calles siluestres longinqui ouium V. 2, 9, 16. add. V. 2, 10, 1 & 3 *viam pecudum callo tritam, ostendit ex Varrone praesertim Turn.* 3, 22.
Callisto sidus occidit C. 11, 2, 15.
Callistruthiae fici C. 5, 10, 11.
Callistruthis ficus C. 10, 416.
Callositas fistulae Veg. 2, 27, 3. narium Veg. 2, 21 *sunt oppositi vtrinque septo parietes callosi in iumentis.*
Callosus cum molli iucunditate tactus P. S. 17.
Callum in vlmeis foliis P. Mar. 10, 28.
Calor incipit C. 11, 2, 49. vbi calor temporis coeperit

Can-

1, 2, 64. Nisi carnaria tria grandia tergoribus oneri vberi hodie Mihi erunt, - te stringam ad carnarium. Carnarium grande tergoribus *vix dici potest cella; sed bene potest instrumentum vncis pluribus instructum, qualia hodie videmus vulgo. Apparet etiam ratio ridiculorum minarum, q.d. nisi datur mihi affatim porcinae fumo duratae, te pro porcina suspendam. In supellectili, quae moueri potest, refertur a Varrone apud Non. 15, 56 p. 541. Mere.* Haec aduentoribus accedunt, cellae, claues, claustra, *carnaria* dolia, *vbi tamen aut* sellae *legendum, aut, quod expeditius, incisum tollendum post* cellae *Reliqua veterum loca in quibus cellam aut penu forte significare possit, ita tamen sunt comparata, vt illam, quam explicauimus interpretationem non excludant. Occurrit autem vox Ca. 13, 1. 14, 1. P. 2, 4, 3. C. 12, 33. 3.*

καρδίνη an καρινὴ cytisus C. Arb. 28, 1. *an quia τοῖς κάροις*, pecudibus, gratissima? SYLB.

Caro. carnes olinarum P. N. 17, 1. pirorum resolutae P. F. 25, 12. dura in carne & cute pira P. F. 25, 9.

Caroenarium *&* Caroenum *vid.* Caren.

Carpathium pelagus C. 8, 16, 10.

Carpenta stercoris P. S. 1, 2. *add. Crescentii locus laudatus ad* C. 2, 5, 1. carpenta sudant adminiculis in vineas aduehendis Veg 3 pr. 3 *h. e. boues iuncti.*

Carpinea manubria C. 11, 2, 92.

Carpinus arbor C. 5, 7, 1. atra Ca. 32. vtilissima fabricis P. N. 15, 3.

de compositis ex Carpo *vid. quae in* spargo *obseruamus.*

Carptim C. 9, 15, 12.

Carptura de cibo apum V. 3, 16, 26.

Carpum *h. e. carphos restituimus* C. 12, 49, 2.

Carseolanus ager C. 3, 9, 2.

Carthaginiensis ager V. 1, 57, 2.

Cartilago narium habet indicium epilepsias Veg. 3, 33, 1. si corrupta sit Veg. 2, 34, 1.

Caryotae Syriacae V. 2, 1, 27. Caryota *legendum etiam* Veg. 3, 64, 2. *pro* Cariotta.

Caseale C. 2, 15, 7.

Caseum omne Ca. 76, 4.

Caseus recens & salsus C. 12, 57, 1. Gallicus C. 12, 57, 3. casei quando fieri soleant V. 2, 11, 3. vt differant *ibid.* vt conficiantur & seruentur C. 7, 8, 1. P. Mai. 9, 1. domesticis vt praeparentur C. 12, 13, 1. vt musto condiantur C. 12, 42. casei vitia P. Mai. 9. 2. in caseum lac cogitur, conducitur, glaciatur C. 7, 8, 1 *&* 2. concrescit f. 3. conspissatur, condensatur f. 4. gelatur f. 7. congelatur f. 6.

Casia *vel* Cassia C. 9, 5, 6. frondens pluribus locis Romae C. 3, 8, 4. cum Casia nectens balsama C. 10, 301. Cassia fistula P. O. 14, 13. nidaphantis, *f. potius* daphnitis, marmalitis, *f. potius* musylitis, nardina, Veg. 4, 13, 4. nigra Veg. 4, 13, 3.

Casinate agro Ca 136. in Casinati V. 2, 3, 11.

Casinia *MSS. fere habent apud Vegetium, vbi editi* Cathimia *vel* Catimia *pro* Cadmia v. g. 4, 27, 5. *V.* Catimia.

Casinum vel Cassinum C. 8, 16, 3. sub Casino ornithon Varronis V. 3, 4, 2.

Cassiope *sidus* C. 11, 2, 78.

in cassum recidit omnis impensa C. 4, 3, 5.

Castaliis guttis rorantia C. 10, 267.

Castaneae natura, satio, cultura C. 4, 33. 5, 10, 14. P. F. 25, 33. N. 7, 17. insitio P. ins. 155. 161. castaneae insita pirus P. ins. 67. malus P. ins. 94. Castaneae ad ponendum vt eligantur P. N. 7, 17. vt seruentur P. N. 7, 22. Castaneae materies ad quae vtilis P. N. 15, 2.

Castaneti iugerum C. 4, 30, 3. castaneta nouella C. 4. 33, 3. P. N. 7, 21.

Castigatores sacculorum super. C. 8, 16, 6.

Castimoniale liquamen de piris P. F. 25, 12.

Castitas, h. e. Minerua, praesul oliuae P. 1, 6, 14.

Castoreum admiscetur clysteri Veg. 3, 24, 7. vnguento Veg. 3, 24, 9. pulueri Veg. 3, 24, 12.

Castra ponere nocti V. 3, 2, 15 *h. e. pernoctare.* Castra apium P. 1, 37, 4. stabularii C. 6, 23, 3.

Castrationis vitulorum genera & praecepta C. 6, 26. P. Mar. 13, 9 *&* Mai. 7 *int.* duplex ratio in suibus C. 7, 11, 1 tempus idoneum C. 11, 2, 33. Castratio agnorum V. 2, 2, 18. gallorum V. 3, 9, 3. *Gallinarum castrationem incognitam veteribus, vsitatam hodie in Francia obseruat Menagius Menagian. To. 2 p.* 108. Castratio arundineti C 4, 32, 4.

Castratoria ferramenta P. 1, 43, 3.

Castraturae vulnera P. Mai. 7, 2.

Castro. castrare aluos apum C. 9, 15, 4 *&* 11. aluearia P. Iun. 7, 2. vites Ca. 33, 2.

Castrati ab igne (*vitiose, credo*) Veg. 3, 24, 2.

Castus a rebus Venereis C. 9, 14, 3.

ad Catachlytum longanonis Veg. 1, 42, 1. *an* catochidem? *an* cataclistum? *κατοχίδα, κατάκλειστον;*

Cataclysmos V. 3, 1, 3.

Cataloticum medicamentum *legebatur* Veg. 4, 28, 4 *sed restitui* catuloticum *vbi vid.*

Cataplasma, *emplastrum* Veg. 2, 14, 2. cataplasmis vtendum Veg. 3, 3 b, 2.

Cataplasmabis equum ex polline hordei Veg. 2, 54, 3.

Catastalticum Veg. 4, 28, 2. *vid.* catastolicum.

Catastematis recursu Veg. 1, 17, 5 *h. e. eiusdem constitutionis caeli ac siderum: eandem puto, quam κατάστασιν* Hippocratis interpretatur apud Gorraeum Galenus, *τὴν παρὰ φύσιν ἐν τῷ περιέχοντι* (*aëra intelligit*) *κρᾶσιν.*

Catastolicum medicamentum Veg. 2, 22. 2 *Quid sit, docet Dioscor. 2, 1 τὸ τῦ ἐχίνυ ὄστρακον καταστέλλει τὰ ὑπερσαρκοῦντα, Saracenus vertit,* ea reprimit, quae in vlceribus ipsis excrescunt. *vid.* Apostol.

Catellae, *catenulae* Ca. 135, 1.

Catenae Ca. 18, 9 (*vbi vid. Popma*) *quae* catenae ligneae P. 1, 13, 1. catenis vtilis vlmus & fraxinus P. N. 15, 2.

Cateruatim *&* specialiter *oppon.* C. 1, 19, 3.

Cathena *scribunt* Ca. 18, 9.

Cathimia Veg. 4, 11, 1. 4, 19, 2. 4, 27, 5 *&* Catimia Veg. 2, 22, 6 *&* 14 *scribitur pro* Cadmia.

in Catillo composita mistura C. 12, 57. 1.

Catinos aquae ponere oportet V. 1, 63, 1.

Catinum fictile Ca. 84, 1.

Celones. *vid. Victor. ad C.* 10, 26.
Celo. celantur sidera, *occidunt C.* 11, 2, 34. celat se vespere stella *C.* 11, 2, 36.
Celsus. celsi agri *C.* 1, 2, 4. celsissimo Germano procerior Iudaeus *C.* 3, 8, 2.
Censeo. censeo vitare *h. e.* vitandum *C.* 1, 5, 7. censemus pampinare *C.* 4, 6, 3. instituere *C.* 8, 2, 5. diducere *C.* 5, 6, 36. praecipere *C.* 5, 8, 3. pernoscere *C.* 6 pr. 3. censuerunt resecare *C.* 4, 10, 2. censeri numerus potest *C.* 6, 23, 3.
Censores censu admittunt populum V. 3, 2, 4. apud censores causae aguntur V. 1, 8 *extr.*
Censoria lege committere V. 2, 1, 16. censorium opus suscipere *C.* 12 pr. 10.
Census. censibus pene totis redimi *C.* 12 pr. 9.
Centaurea Veg. 3, 2, 26. violacea Veg. 1, 55, 2.
Centaurus *C.* 11, 2, 39.
Centenarii greges V. 2, 4, 22. V. 3, 6, 6.
cum Centesimo redit semen in Sybaritano V. 1, 44, 1.
Centimalis fistula Veg. 1, 43, 4. 3. 25, 4 *ἀπὸ τῶ κεντῶν nomen habere videtur: ad paracentesin certe adhibetur. Consentit Excell. Platnerus & a κέντημα deriuatum nomen putat. Ostendis mihi etiam* acum triquetrem *qua acuta est, ceterum teretem, cum cannula qua continetur, quod instrumentum* trois quarts *a Gallis hodie vocari me docuit. Nihil autem ea aptius ad paracentesin, cum impressa acus extrahi, & relinqui in vulnere canna argentea possit. Vid.* centralis.
Centones farcire Ca. 2, 3 *add. Schoettg.* ad *Iuuenium* 2, 375. Centones pueris Ca. 10, 5. e veteribus vestimentis Ca. 59. equis imponuntur Veg. 2, 59, 2. Centonibus confectis prohibetur frigus *C.* 1, 8, 9.
Centralis fistula Veg. 3, 25, 4 *eadem quae* centimalis.
Centum ex modio nascuntur in Byzacio V. 1, 44, 2.
Centumpondium incertum Ca. 13, 3. *V. no.*
Centumuirale iudicium cum vocatur, numerus non est ad amussim V. 2, 1, 26.
Centuria rusticis quae V. 1, 10, 1. *C.* 5, 1, 7.
Centuriae *an* centriae? in equis Veg. 1, 25, 5. *Platnerus suspicatur esse ἀπὸ τῶ κεντῶν dictas: loca vbi stimulari solent equi calcaribus. Certe κεντρὶς ex Absyrto hippiatr. ita explicatur ab Henrico Stephano.*
Cepa Ascalonia, Marsica, Pompeiana *vt condiantur C.* 12, 10, 1. *de* Ascalonia *etiam C.* 11, 3, 57. Marsicam *simpliciter* vnionem vocant rustici *C* 12, 10, 1. Germana Veg. 3, 54, 4. longior P. Mar. 10, 31.
Cephalargicus equus Veg. 1, 25, 2 *pro* cephalalg.
Cephalicum, quod facit ad omnia vulnera claudenda Veg 4, 28, 1.
Cephalo, palmae planta P. Apr. 5, 2.
Cepheus exoritur *C.* 11, 2, 51.
Cepinae cultura *C.* 11, 3, 56.
Cepullae satio & cultura P. F. 24. 2. & O. 11, 4.
Cepum *pro* seuum *legitur* Veg. 2, 64.
Cera quando & quomodo fiat *C.* 9, 16, 1. P. Iun. 7, 4. Cera Punica Veg. 4, 14, 2. 4, 23, 1 *&c.* Cerae discolores pictorum V. 3, 17, 4. propoleos vnc. 2 *MS* Veg. 4, 14, 1. Cerarum in alueis figura *C.* 9, 15, 8.
Cerasi satio & cultura P. O. 12, 4. insitio P. Ins. 143. inseruntur brumalibus diebus V. 1, 39, 2. agrestis cerasi satio P. N. 7, 23. insitio P. Ian. 15, 20. Cerasa vt sine osse nascantur P. O. 12, 7. vt seruentur P. O. 12, 9.
Κεράτιον, siliqua Graeca *C.* 5, 10, 20. *C.* Arb. 25, 1.
Ceratum liquidum *C.* 7, 7, 4. tenerum vocat Scribo. comp. 173. liquidum *saepe Celsus obseruante Rhedio Lex. Scribo.*
Ceraturam pati *C.* 12, 50, 16.
Ceraunniae vites *C.* 3, 2, 1. quod rubeant velut ignis *Isid. Orig.* 17, 5. SCHOETTG.
Cercitis olea *C.* 5, 8, 3. radius.
Cereale papauer *C.* 10, 314.
Cerebellare Veg. 3, 12, 6. 3, 33, 2. *puluillus capiti apponendus.*
Cerebellum *idem.* Cerebello apposito caput munire Veg. 2, 11, 3. cerebellum de lanata pelle Veg. 2, 7, 11.
Cerebrosi boues *C.* 2, 11, 11.
Cerebrum vbi commouetur Veg. 2, 7, 1. *Add.* 2, 11, 3. 2, 12, 3. 3, 39. 3, 42, 2. Cerebro indita lana Veg. 1, 10, 5 *h. e. loco externo apposita.*
Cerefolium *vid.* Caeref.
Cereolae ficus *an* primae *an* vtrumque *C.* 10, 404.
Ceres eadem quae Terra mater V. 1, 3, 5. & Liber inuocati V. 1, 1, 5. in Cereris initiis porci immolantur V. 2, 4, 9. eius minister bos V. 2, 5, 3. *C.* 6 pr. 7. proles, Proserpina *C.* 10, 269.
Ceretanum suum laudat *C.* 3, 3, 3. 3, 9, 6. Ceretani *populi sunt citerioris Hispaniae, qui Iuliani cognominantur. De his intelligendum est apud Epigrammatistam scribentem,* Ceretana mihi fiat, vel massa licebit. *Namque ab his Ceretanis mittebantur pernae optimae: quod & Strabo memorat. Apud eosdem nascebantur vina generosa, quae scriptores magna cum laude nominitant. De quibus idem Epigrammatarius intellexit, scribens:* Ceretana nepos ponat, Setina putabis. *Male litterati enarratores* Ceretana vina, & salsamenta *falso existimant referenda esse ad Ceretes Etruriae populos. Ego olim puer in Pliniana recognitione annotaui quaedam annotamenta non indigna cognitu super* Ceretanis vinis, & pernis, *quae leguntur in calce Plinianorum codicum, qui impressi Parmae fuerunt. Apud Columellam fit mentio vinorum Ceretanorum: & de Hispaniensibus est intelligendum.* BEROALDVS. *Quam hic annotationem suam commemorat Beroaldus, ea relata est in Facis Gruter. To.* I *p.* 307 *sq. De Ceretanis ex Pe. de Marca Cellarius. p.* 123.
Cerialis pompa (*rectius puto* Cerealis) V. 1, 2, 11.
Cerinthae ignobile gramen *C.* 9, 8, 13.
Cernere per cribrum quam minutissime Ca. 107, 1. cribello spisso P. Iun. 11. cernis Veg. 3, 28, 6.
Cero. Cerari dolium sexta quaque oliuitate *C.* 12, 50, 15.
Ceroti instar efficies P. 1, 41, 3.
Cerrea glans *C.* 9, 29, 5.

si Cilium ruperit equus Veg. 2, 22, 6.
Cimex *in medicina equorum* Veg. 1, 61, 2. *boum* Veg. 3, 15, 21. cimicis nidor C. 6, 18, 2. *conf.* Veg. 3, 4, 43.
Ciminum Africanum, Alexandrinum Veg. 1, 42, 4. 3, 24, 12. rusticum 2, 12, 4. 3, 2, 12. *Ita vero scribitur pro* cymino *vel* cumino.
Ciminus lacus C. 8, 16, 2.
Cimolia creta C. 16, 17, 4. Veg. 2, 29. 2, 32. 3, 4. 36. *a* Cimolo *insula, Cycladum una, vt ostendit Schoettgenius antiquitt. fullon. p. 56.*
Cinara hispida C. 10, 235. eius satio C. 11, 3, 14 & 28.
Cineritia terra V. 1, 9, 7.
Cingere fasces apio & porro C. 10, 371.
Cinis ad stercorandum C. 2, 15, 6. 11, 3, 28. *conf.* P. Mar. 10, 4. contrahit piris argutos sapores P. F. 25, 4. Cinis lixiuiae C. 12, 22, 1. ingerendus ad muscum necandum P. S. 10, 3. cineris pulueres P. F. 25, 14. Cinere in modum gypsi temperato linitur dolium C. 12, 43, 11. sarmentorum oblita dolia P. O. 14, 16.
Cinyreia virgo C. 10, 172.
Cio. cit aluum C. 6, 5, 1.
Circea praelia Veg. 4, 6, 2 *pro* Circensibus ludis.
Circines locum acuto cuprino Veg. 1, 12, 2.
Circiter messem hordeaceam V. 2, 11, 7. V. 3, 8, 3.
Circitis olea C. 5, 8, 3 *rectius* κερκίτις, radius SYLB.
Circum V. 3, 10, 3 *pro circiter, nisi etiam ita legendum*: circum orbem indere Ca. 21, 4.
Circumagere fnouitaurilia fundum Ca. 141, 2.
Circumaggerare terram C. 5, 12, 3.
Circumcalcare codicem C. 5, 6, 21. *Siculus Flaccus p. 5 Goes.* Adiectis etiam quibusdam saxorum fragminibus circumcalcabant *terminos*, quo firmius starent. SCHOETTG. *Vid.* Circumcule.
Circumcidaneum mustum Ca. 23, 4.
Circumcidant fissuram libro C. 4, 29, 10. circumciditur murus C. 9, 20, 2.
Circumcisitum mustum V. 1, 54, 3.
Circumcisorium (*instrumentum*) Veg. 1, 26, 2.
Circumciso pede C. 12, 36. circumcisis, quae huc non pertinent V. 1, 1, 11.
Circumculcari C. 5, 6, 8.
Circumdare terram radices Ca. 11, 4, 1. & *per tmesin*, circum vestimenta eam dato Ca. 157, 11.
Circumeo cubilia C. 8, 5, 4 aluearia C. 9, 9, 1. equis C. 1, 3, 12.
Circumfluxere lupum muli V. 2, 9, 2.
Circumfodere plantam C. 5, 6, 17. P. F. 20, 2. circumfodi amat mespilus P. Mar. 10, 19. circumfodiri C. 5, 9, 12.
Circumfricare Ca. 26.
Circumitus solis V. 1, 5, 4.
Circumliniendus oleo C. 6, 17, 8.
Circummunire sepe, maceria, fossa C. 5, 10, 1.
Circummunitae arundinibus C. 5, 4, 1.
Circumplectio laminis Ca. 21, 2.
Circumplumbato modiolos Ca. 20, 2.
Circumscribere diffusum scriptorem epitomis C. 1, 1, 10. subula C. 6, 5, 4.
Circumsecare vngulas C. 6, 6, 4. radices Ca. 114, 1.
Circumsignare arborem C. 5, 11, 9. gemmam P. Iun. 5, 3.
Circumtinniendo aere V. 3, 16, 30.
Circumuallare sulcis C. 11, 3, 4.
Circumuenerunt truncum vincula C. 4, 29, 10. circumuenire manus ramum potest C. 5, 9, 2.
Circumuenta vitibus arbor C. 5, 6, 30.
Circumuersum focum Ca. 143, 2.
Circensibus ludis, sublato ouo V. 1, 2, 11. apparatus pompae eorum C. 3, 8, 2.
Circus maximus V. 3, 13, 3. in circo Veg. 2, 47, 1.
Cirrus frontis *in equo* Veg. 4, 2, 1. vbi definit ceruix *ibid.* cirri in articulis pedum, naturale ornamentum, non resecandi Veg. 1, 56, 34. tibiales, proxime infra gambam Veg. 4, 1, 2. de sub cirro Veg. 1, 25, 6. cirris Veg. 4, 4.
Cista viminea quadrata C. 12, 54, 2.
Cisternae sub tectis, lacus sub dio V. 1, 11, 2. vt fiant, & vt farciantur P. 1, 17, 3.
Cisternina aqua C. 12, 43, 6. Veg. 1, 56, 18. 4, 8, 3.
Citatum bouem agere C. 6, 6, 3 &c.
Citharoedi non sunt omnes qui habent citharam V. 2, 1, 3.
Cito. citat fructum e duro P. F. 9, 6. materiam planta C. Arb. 10, 3. ex arcu C. 4, 15, 2. radices vitis C. Arb. 7, 2. virgam vitis C. 3, 6, 2. citauit in summo radices C. 5, 5, 5. citare per nomina C. 11, 1, 22. citatur aluus C. 7, 9, 9. citantur stirpes e duro C. 3, 10, 3.
Cito *h. e. iusto citius, vt sero* P. 1, 6, 15.
Citra satietatem vesci C. 9, 13, 2. citra, *h. e. ante* Calendas C. 2, 8, 3. matris perniciem C. 7, 3, 16. rustici operam C. 11, 3, 55. hoc experimentum C. 2, 2, 20.
Citrago herba apibus grata P. 1, 37, 2. citreago scribitur P. Apr. 8, 6. Melissam *esse f.* Melissophyllon *notum est.*
Citreta tegumentis defenduntur a frigore P. F. 24, 14.
Citreum *int.* pomum P. Mar. 10, 15.
Citrius *de arbore* P. Iul. 3, 2.
Citrus in luxu villarum V. 3, 2, 4. Eius satio & cultura P. Mar. 10, 11. insitio P. Inf. 109. arbor ab Assyriis culta P. Mar. 10, 16.
Ciuis. Ciuium nexu occupari C. 1, 3, 12.
Ciuitate Romana donare agricolationem C. 1, 1, 12. in ciuitatibus Graecis C. 12, 47, 9.
Clabi semen Veg. 3, 23, 12 *vitiose videtur legi pro* dauci.
Clamosissimae mortes boum Veg. 3 pr. 1 *forte* calamitosissimae.
Clare occidere incipit C. 11, 2, 52.
Classes operarum C. 1, 9, 7.
Clatratas praesepis Ca. 4, 1.
Clatri marginibus infiguntur, qui super aquam emineant. C. 8, 17, 10.
Clatro. clatrare feris C. 9, 1, 4.
Claua torcularii Ca. 12, 1.
Claua & talea serere P. Mar. 10, 12 & 13 *vbi distinguit*

Coërcere (cohercere *apud Varronem*) verberibus potius quam verbis V. 1, 17, 5. angusta putatione vitem *C.* 3, 21, 7. femina *C.* 4, 10, 1. scabra rubigine incrementa virentium *C.* 3, 1, 9. coërcetur vitis iuxta terram *C.* 4, 1, 5. examen aeris strepitu *C.* 9, 8, 10. coërcendi saeri ergo Ca. 139.

Coërcita onere lactuca *C.* 11, 3, 27.

male Cogitantes Ca. pr. 4.

Cogo fructus, *h. e. colligo* V. 1, 6, 3. *C.* 11, 2, 70. 12, 7, 9. *vid. Gronov. obss.* 4, 3 *p* 33 *sq.* oleam Ca. 64, 1. 144, 1. pennis vndam supernatantis olei P. Ian. 19. ¶ Cogit vligo stabuli scabras fieri vngulas ouium V. 2, 2, 7. macrescere boues algor & fames V. 1, 5, 15. se ambulare equus Veg. 1, 43, 2.

Cohors (*vel* chors *sunt etiam qui* cors *scribant*) gallinaria *C.* 8, 3, 8. quomodo aedificanda P. 1, 21. exterior V. 1, 13, 4. clausa macerie pro ouibus *C.* 7, 3, 8. cohortis colluuies *C.* 2, 15, 8. cohortes ouium V. 2, 2, 9. duae in magno fundo V. 1, 13, 3. ex retibus V. 2, 2, 9. in cohorte tecta esse debent plaustris V. 1, 18, 2.

Cohortalis gallina *C.* 8, 2, 2. officina, ὀρνιθὼν *C.* 8, 3, 1 & 8. ratio, ὀρνιθοτροφία *C.* 8, 2, 6. cohortales aues *C.* 1 pr. 27. 6, 27, 4. 8, 1, 3.

Coicio *Vid.* coniicio.

Coinquinati stercore *C.* 8, 5, 19. 8, 7, 2.

Coinquinat totum gregem morbus *C.* 7, 5, 6.

Coinquere *inscr. Fr. arual.* p. 130.

Coitus appetentia pecori vt moueatur *C* 6, 24, 3. velut coitu vberantur arbores P. O. 8, 3. ad coitus feminarum reuocantur tauri *C.* 6, 23, 3.

Colasticae vnctiones Veg. 1, 28, 6. *vid.* chalast.

Colatorii equi Veg. 4, 6, 7 *qui sint vid. in* Guttonarii.

Colatum cribro thymum *C.* 7, 8, 7.

Colerae appellantur biles Veg. 3, 50.

Coliculus betae, brassicae Ca. 158, 1. fabae *C.* 11, 2, 10. viteus, capreolus V. 1, 31, 4. Coliculum agit arbor *C.* 5, 9, 12. radix *C.* 12, 56, 1. facit brassica *C.* 11, 3, 24. Coliculi vix enasci possunt e femine fici V. 1, 42, 4. vt condiantur *C.* 12, 7, 1. *Vid.* Caulic.

Colis tardius enascitur e nucleo oliuae V. 1, 41, 6. Coles rapicii Ca. 35, 2. farmenti in vite V. 1, 31, 2. vinearii *C.* 5, 6, 36. agit planta *C.* Arb. 9, 2. ¶ a colibus & glandulis Veg. 1, 38, 3 *it.* a colibus tussis Veg. 3, 64, 1 *videtur partem & glandulas colei notare. Cogitabam aliquando de* osse coliformi, κωλοειδῆ *apud* Aet. 2, 2, 96 per quod inspiratio & exspiratio contingit, & superfluitates expurgantur: *sed ex* Veg. 3, 64, 1 *apparet, esse partem exteriorem. in sensus incurrentem. V.* Caulis.

Colix. ad Colices compositio Veg. 4, 28, 27 *N. L.*

Collaria canum V. 2, 9, 15.

Collecticii clysteres Veg. 1, 46, 3 *vitiose dicti videntur pro* colleticis, κολλητικοὶς

Collectio Veg. 2, 44, 1 *h. e. suppuratio, vlcus.* sic *aliquoties Coelius. plura etiam habet Rhodius Lex. Scribon.*

Collectus. collectae breuiter mansiones P. 1, 9, 1.

Collegiorum coenae V. 3, 2, 16.

Collibrato Ca. 19, 2.

si Collibuisset *C.* 11, 1, 2.

Collidit altera alteram *C.* 12, 43, 9.

Colligatum herbis solum *C.* 2, 18, 5.

Colligit dispurtatio *C.* 3, 10, 13. **colligimus terram** ad radices P. Ap. 2, 2. colligendi ad stabula equi P. Mar. 13, 1.

Collina aqua *C.* 1, 5, 3. **collinum genus agrorum V.** 1, 6, 2. collinae vineae meliores V. 1, 6, 5. iucundius afferunt vinum *C.* 3, 2, 6. *add. C.* 12, 21, 1. collina vina *C* 12, 21, 4.

Colliquescere in pice *C.* 12, 22, 2.

in Colliquias deriuemus *C.* 2, 8, 3. Videtur legendum, *in collicias.* Sunt autem *colliciae* siue *colliquiae* sulci maiores ampliorésque, & quasi loculamenta, quibus humor agrorum noxius ex minoribus sulcis deriuatur extra segetes. Vitruuius appellat *colluuiaria*, omnis colluuiei, & purgamentorum receptacula. Plinius meminit colliciarum his verbis: *In vsu est, & collicias interponere, si ica locus poscat ampliore sulco, quae in fossas aquam deducant.* In Plinianis codicibus fere omnibus, legitur *collectritas.* Verum siue *colliquias,* siue *collicias,* siue *collectritas* legere libet, haud equidem in magno ponam discrimine, dum modo nouerimus vocabulum hoc ab humore *colligendo,* vel *eliquando* esse deductum. Fiunt autem in agris huiusceemodi colliciae, ad colligendas aquas, atque educendas extra segetes, sicuti quoque sunt elices, sulci aquarii, ab eliciendo aqua nominati. Cato *cloacale flumen* dixit, pro colluuie cloacarum. M. Varro collicias signare videtur, cum ait: *Sulcant in fossas quo pluuialis aqua dilabatur.* BEROALD.

Collisiones in dorso iumentorum Veg. 2, 59, 3.

Collocare nuptui filiam in dimidia parte agri *C.* 4, 4, 6.

Collucet autumnus *C.* 3, 21, 3. collucent foetibus horti *C.* 10, 293.

Colluco arborem Ca. 139. *C.* 2, 22, 3. *Tria sunt priscorum verba ab eodem fonte deriuata,* collucare, sublucare, interlucare, *quae hoc discerniculo disparantur.* Collucare, *est arbores siluae officientes lumini succidere, & succisis arboribus locum luce complere.* Sublucare *minus est, quam* collucare, *significat enim ramos arborum supputare, & veluti subtus lucem immittere. Docet M. Cato quemadmodum Romano more* lucum collucare *oporteat.* Interlucare *vero est in arboribus frugiferis per interualla deputare ramos in densitate ramorum, qui sunt superuacui, vnde nata* interlucatio *est, cui in vitibus consimilis est* pampinatio. *Plinius:* Interlucatio arboris prodest, sed omnium annorum trucidatio inutilissima. BEROALD.

Colluo metretam nouam Ca. 100.

Collum *pro* colo Veg. 1, 40, 2.

Colluuies cohortis & aedificii *C.* 2, 15, 8.

Colluxet *an* conuexet *legendum pro monstroso* conuxet Veg. 3, 4, 44.

Collyrium ad fistulam Veg. 2, 13, 6. fistulare describ. Veg. 4, 16. opobalsamatum ad oculos Veg. 2, 16, 2 & 8. 2, 18, 2. collyriorum compositiones,

cx

ex Commodo fericat *h. e. commode* C. 12, 19, 3. mandere C. 6, 2, 14.
Commolere grana minutissime C. 12, 28, 1. oliuam C. 12, 50, 18.
Commortalis natura C. 30, 20, 4.
Commouet perniciem C. 6, 17, 5. *legitur, pro* summouet *vel* submouet. commouere fauos sedibus suis C. 9, 13, 12. colla, *idem fere, quod luxare* C. 2, 2, 26.
Commundanda vasa C. 12, 18, 3. *Vid. Heins. ad Petro. c.* 47 *vbi plures huius verbi auctoritates adfert.* SCHOETTG.
Communis vulpibus & hominibus vinea V. 1, 8, 5.
Communiter pisere Ca. 136
Commutatio ventorum C. 11, 2, 94.
Commuto aere C. 12, 26, 2. antequam se commutent, quaedam vendenda V 1, 69, 1.
Compacta & torosa ceruice P. Mar. 11, 2. compacti boues Hetrusci C. 6, 1, 2. compactis ac rectis cruribus C. 6, 1, 3. 6, 37, 6.
Comparationes discordantium, *συζυγίαι ἐναντιοτήτων* C. 2, 2, 3. *conf.* 6, 2, 13.
Comparere Ca. 2, 6.
Comparo. Comparare morbum *h. e. nancisci* Veg. 4. pr. 5. comparatur vrbanae vitae villatica, *forte idem quod adiungitur, vna paratur* C. 8, 16, 2.
Compascere pabulum in fundo V. 2 pr. 5. compasci oportet stipulam V. 1, 53.
Compediti serui Ca. 56.
Compellendum agnos in gregem ouium V. 2, 2, 18.
Compendiosum fit in summa, quod per partes damnosum C. 1, 4, 5.
Compendium temporis sequi C. 4, 22, 5. compendia minuta etiam in maximis personis P. Inf. pr. 3.
Compescere vmbras C. 4, 27, 2 *de putatore, aut pampinante.* ramos propius ferro C. 5, 6, 11. compescitur fructu vitis C. 4, 21, 2. compescenda quasi pueritia seminum est.
¶ Competit, *h. e. conuenit, wenn siehs schickt* C. 1, 6, 23. 2. 8, 4. 2, 19, 2. 2, 21. 4. 4, 29, 17. competit maturitas vitium C 3, 21, 6. si loci situs competit C. 8, 17, 3. 9, 1, 1. 9, 5, 1. competit humor caeli C. 10, 50. vis sideris C. 11, 1, 32. si ita competierit lunae cursus C. 11, 2, 83.
Competunt cacumina in vnum C. 4, 17, 1 cuncta voto C. 4, 19, 3.
Compitalibus sacris in compito Ca. 5. 3. 57, 2. *Compitalia feriae erant conceptiuae, de quis pleno Macrobius Saturnal. lib.* 1. *cap.* VII. *Concipiebantur autem a praetore his verbis:* DIE. NONI. POPOLO. ROMANO. QVIRITIBVS. COMPITALIA. ERVNT. QVANDO. CONCEPTA. FVERINT. N. *vt docet idem Macrobius libro citato, cap.* IV. *Celebrabantur autem postridie Kalend. Maias. Dicebantur* compita, *loca quasi turres, constituta in quadriuiis, in quibus rustici post agriculturam sacrificabant; atque haec sacrificia innuit Cato. Aut etiam* Compita *erant viae publicae, vbi aediculae per quatuor partes patentes consecratae erant, in quibus agricolae in emeriti operis testimonium fracta iuga collocabant. Persius Sat.* IV.

Hunc ais? hunc diis iratis, genioque sinistro,
Qui quandoque iugum pertusa ad compita figit,
Seriulae veterem metuens deradere limum,
Ingemit : - - *Interpres eius vetus :* Compita sunt loca in quadriuiis, quasi turres, vbi sacrificia finita agricultura rustici celebrabant. Merito pertusae, quia per omnes quatuor partes pateant, vel vetusta, vel rompita non solum sunt in vrbe loca, sed etiam viae publicae, ac diuerticula aliquorum confinium, vbi aedicula consecrantur patentes. In his iuga fracta ab agricolis ponuntur, emeriti, & elaborati operis indicium. MEVRS.
Complanare Ca. 151, 3.
Complere ad medium C. Arb. 4, 5. aquam *h. e. haurire* P. O. 14, 2. compleri *h. e. insici* MS. Veg 1, 17, 3 *no.* o.
si Complura est vna, remed. P. O. 9 *in lemmate.*
Compluuiata iugatio V. 1, 8, 2 *vbi quadrata in medio spatia relinquuntur.*
Compluuium interius V. 1, 13, 3. compluuia iugorum vineaticorum C. 4, 24, 14. & 26, 3. *Vid. Ponted. ad* T. 1 *fig.* 12.
Componere vngulam Veg. 1, 26, 2 & 4 *h. e.* curare.
Componi & condiri *idem significant* C. 12, 9, 3. 12, 10, 2. 12, 13, 2. componi ea conditura potest oliua C. 12, 47, 7.
Compos agricolationis C. 1, 1, 17.
Composite ambulare C. 6, 2, 5.
Compositio *h. e. conditura* C. 12, 20, 6. gleucini olei C. 12, 51, 1. Compositiones rerum autumnalium C. 12, 43, 1. Compositiones, de medicamentis Veg. 1, 17, 16.
Compositus. Compositas muria oliuas P. N. 22, 5. compositis hac conditura oliuis C. 12, 47, 2. *sic nostri eingelegt. Composita non mutant vocalem primitiui in MSS. vt* conspargo *&c.* Vict. *ad* V. 1. 57, 1. it. ad V. 2 *pr.* 4.
Compostura Ca. 22, 3.
Comprehendo. Comprehendit stirps in valido solo celerius C. 3, 5, 1. male comprehendit vitis C. 5, 6, 18. omne iustitum P. F. 17, 6. planta in rubrica difficilius P. Ian. 13, 5 melius maluae planta P. O. 11, 3. *Graeci etiam κρατεῖν de plantis terram matrem vel arbusculam cui sunt insitae suctu fibrillarum, instar hirudinum apprehendentibus e. g. Damog. Geop.* 10, 65 *καὶ ἐπιδέχεται κρατεῖ.*
¶ Comprehendere modio nuces V. 1, 7, 3. ¶ repetitis experimentis *h. e. discere* P. Ian. 13, 8. ¶ ouem hieme C. 7, 3, 15 *h. e continere stabulo; nostri auswintern.* ¶ melle, *h. e. in vnam massam redigere* Veg. 4, 27, 1. *Aliquoties ita Scribonius.*
Comprehensus in nominando V. 1, 9, 1. ¶ comprehensa porri planta P. O. 11, 5. *Non necesse est deponentis more hic accipi* comprehensa : *nam cum ipsa comprehendit terram matrem (vid. modo Comprehendo) tum ab ipsa comprehenditur.*
Comprimere C. 8, 11, 5 *de pauonibus h. e. inire.* ¶ *Comprehendere significat, aut librarii culpa pro eo positum videtur* C. 8, 14, 5. ¶ Comprimenda luxuria C. 4, 27, 6.

Compu-

Conferre

Conferre in fiſcellam *C.* 12,39,1. peſtem *C.* 1,5,4.
Conferueſcat vinum *C.* 12,23, 2. *Plin.* 18, 30 ſ. 73 Granum ſi tegulis ſubiaceat, conferueſcere.
Confeſſa nec dubia ſigna *C.* 2,2,14.
Confeſtim *C.* 2,10,16.
Confibulae ligneae Ca. 12.
Conficere mel *C.* 9,15,10. ligna Ca. 16. *C.* 11, 2, 7. fundum fructuoſum, bene colendo V. 1, 1, 2. confeciſſe ſementem *C.* 11, 2, 90. conficitur aequinoctium *C.* 2, 8, 2. bruma *ibid. st.* 9, 14, 12. meſſis C. 11, 2, 54.
Confictus *pro* confixus Veg. 2, 11, 4. *no. r. Vid.* Fictus.
Configere inter ſe Ca. 21, 3.
Configurare ad ſimilitudinem *C.* 4, 20, 1.
Confines fundi V. 1, 16, 1.
Confinium ſpectandum in fundo V. 1, 16, 6. in confinio boni & mali C. 3, 5, 2.
Confio. ſtercus quod ex hominibus vel pecudibus confit *C.* 2, 15, 1. Confiat panis *C.* 1, 8, 12.
Confirmauit ſe vinea *C.* 4, 3, 4.
Confitentur, *h. e. indicant, de rebus mutis* P. 1, 3. 1, 28, 2. Iun. 7, 6.
Conflagrant colla *C.* 2, 2, 28.
Confodere minute terram Ca. 129. VIII iugera V. 1, 18, 2. vineta *C.* 4, 5.
Conformantur in volucrum ſpeciem oua *C.* 8, 5, 10.
Confragoſus ager V. 1, 18. 4. 1, 20, 5. lapidibus locus *C.* 2, 2, 8. confragoſae viae Veg. 2, 53, 1.
Confricato ſale Ca. 7, 5. ſale confricatae V. 1, 60. *forte vtroque loco magis placeat* confriat.
Confrico. ſi confricauerit animal oculum, *h. e. perſtrinxerit* Veg. 2, 20, 1. confricari ſale *C.* 7, 10, 3. a pluribus facies iumentum Veg. 1, 43, 5.
Confundit multitudo diligentiam monitoris *C.* 1, 9, 7. confuſa membra in pullo equino V. 2, 7, 5.
Congelationes brumales *C.* 4, 8, 2.
Congelatae radices *C.* 3, 12, 1.
Congelo. congelare lac *C.* 7, 8, 6. thymum tritum *h. e. caſeo, dum ſolidatur, adiicere.* P. Mai. 9, 3. ❡ congelatur *h. e. refrigeratur* P. Mar. 15, 1. ❡ congelabitur frigoribus oleum *C.* 12, 50, 12. *Ita Scribo. comp.* 271 *extr.* vbi ſe congelauerit adeps.
Congenerati porculi, *h. e. eadem foetura editi* V. 2, 4, 19. congeneratum parentis ſenium *C.* 7, 3, 15.
Congerminaſcere Varroni *reſtitutum a Salmaſio ad* 3, 16, 32.
Congeſtio ſtercorum P. 1, 33, 1.
Congeſtitia humus *C.* 2, 10, 18. materia *C.* 2, 16, 5. terra P. S. 7. O. 11, 2.
Conglutinoſus, *h e. tenax, viſcidus* Veg. 1, 40, 2.
Congruens. nulla parte corporis inter ſe non congruenti V. 2, 7, 4.
Congruus modus *h. e. quantum ſatis* eſt. P. O. 14, 6.
Coniectura videre hoc licet ex aliquot rebus V. 1, 7, 3.
Coniicio *apud Catonem in MS. Mediceo fere ſemper* coicio, *& ita in compoſitis reliquit.* Coniicitur muſtum in vaſa *C.* 12, 19, 6.

Coniugalem gregem protegunt galli *C.* 8, 2, 11.
Coniugium maritale a natura vti comparatum C. 12 pr. 1. coniugia admiſſariis ſubmittenda *h. e. equae* P. Mar. 13, 1.
Coniugulum myrtum Ca. 8, 2 *vid. ne. in Addendis.* Ca. 133, 2.
Coniunctio nuptialis V. 2, 4, 9. coniunctionis rimas obducere P. 1, 41, 3.
Coniunctas ſeruas ſi habeant ſerui, coniunctiores fiunt fundo V. 1, 17, 5.
Coniux mox facta tyranni C. 10, 271. vitis vlmus C. 5, 6, 18.
Conleuata cum melle *pro* conlinita *libri quidam* C. 6, 17, 9.
Conliciares tegulae Ca. 14, 4.
Conlinita cum melle C. 6, 17, 9. *vid.* collin.
Conlucare *V.* colluc.
Conniuentes oculos C. 10, 259.
Conopea muliebria V. 2, 10, 8.
Conquadratae perticae C. 8, 3, 7.
Conquaſſare calicem Ca. 52, 2.
Conquieſcere non patiuntur gallinam pulices V. 3, 9, 8.
Conquirunt rapae ſolum ſtercoratum P. Iul. 2, 2.
Conſanat cicatricem ſurculus C. 4, 29, 3. conſanatur plagae C. 4, 24, 22.
Conſaneſcit celeriter C. 4, 27, 3. conſaneſcunt vlcera C. 8, 2, 3.
Conſanguinea ſapientiae res ruſtica C. 1 pr. 4.
Conſarrire porcas Ca. 48, 1. Conſarriendi ſulci omnes C. 11, 3, 46.
Conſeminales vineae C. 12, 45, 6 *vbi diuerſi generis vites promiſcue poſitae* Eaedem
Conſemineae C 3, 21, 7: *licet Plinius* 14, 3 ſ. 4 n. 7 videatur ſpeciem aliquam peculiarem hoc nomine appellare. Conſeminea ſilua C. 11, 2, 83.
Conſeneſcunt columbae incluſae V. 3, 7, 6. *h. e. languidae & moeſtae atque macrae fiunt. conſ.* V. 3, 9, 14. ❡ oua incubata V. 3, 9, 8. conſenuit vitis vitio ſoli C. 4, 22, 8. conſeneſcere veterno C. 7, 5, 3.
Conſentes Dei XII V. 1, 1, 4.
Conſentinus ager V. 1, 7, 6.
Conſentire numeris magiſtri in choro canentium C. 12, 2, 4.
Conſeptum, *de aggere piſcinae* C. 8, 17, 3 *ita* ſepta ſ. 8. ❡ conſepto vniuerſo (*villae*) aptetur membrorum numerus C. 1, 6, 1. conſepta diffuſiora C. 1, 4, 7. bobus qualia facienda C. 6, 23, 1.
Conſequenter *h. e. deinde* Veg. 1, 22, 12. 1, 38, 10.
Conſequi non poſſunt oculi animalia quaedam minuta V. 1, 12, 2. opera ſuperioribus diebus praeterita C. 11, 2, 90 *i. e. reuocare, repetere, nachholen.*
Conſeri vineam malleolo C. 5, 5, 6.
Conſeruae V. 1, 17, 5.
Conſeruare ſtirpem rectam C. 4, 20, 1.
Conſideranter P. F. 17, 2.
Conſiderare, *h. e. obſeruare, videre ſimplic.* C. 11, 2, 67. 12, 2, 6.
Conſiligo herba C. 6, 5, 3. 6, 14, 1. 7, 5, 14. 7, 10, 7. Veg. 1, 12, 2. 3, 2, 27. *Laudat etiam Beroaldus duos*

Contractu acinorum V. 1, 68.
Contrahere noxam C. 6, 27, 8. cum agricolatione C. 1, 1, 15. contrahentibus rugis crispae oliuae P. N. 22, 4. contrahitur plus nummorum C. 12, 50, 20.
id facere est contrarium *h. e. noxium* C. 8, 17, 5. 9, 11, 2. *coll.* 2, 2, 27.
Contribuere duas alucorum plebes in vnum C. 9, 11, 1. apibus examen nouum C. 9, 13, 9. femina C. 3, 1, 5. viti adminiculum C. 5, 5, 8. contribuerim leguminibus C. 2, 9, 17. contribuitur nunc Piceno agro C. 3, 3, 2. contribuuntur generibus species C. 2, 2, 2. colores campis C. 2, 2, 15.
Contristatae graui seruitio C. 8, 8, 4. iniuria C. 9, 14, 11.
Contristat vina amaritudo P. Ian. 13, 1. contristari aestu, caloribus C. 3, 2, 20. 2, 20, 1. 3, 21, 8.
Controuersae perticae Ca. 43, 1. *vid. no.*
Contrudere in dolium V. 1, 54, 2.
Contubernalis, *seruus eandem tabernam colens* C. 12, 3, 7. 12, 1, 1. mulier C. 1, 8, 5.
Contubernium C. 12, 1, 2.
Contueri pecus V. 2, 5, 16.
Contumacia peruicax C. 6, 2, 11.
Contumax ad concubitum C. 8, 2, 8. seruitio C. 6, 37, 4. contumaces boues C. 6, 2, 10.
Contundere colla C. 6, 2, 8. 6, 14, 3. vias C. 6, 2, 4.
Contusae in (*h. e.* cum) lentisco oleae Ca. 7, 4. V. 1, 60. *Pe. Victorius* VV. LL. 32, 22 *respondere his ait eas, quas cives sui vocent* acciaccate; *pro* lentisco *autem adhiberi sua aetate arborem Medicam.*
Conualescit caulis, *i. e. magnus & validus fit* P. F. 24, 6. conualescunt semina facilius, *h. e. comprehendunt* C. 4, 16, 1. 3, 3, 4. conualuit opinio inueterata C. 3, 7, 2. cum conualuerunt arbores V. 1, 23, 6 quoad conualuerint agni recens nati V. 2, 2, 15. vbi conualuerint agni C. 7, 3, 19. *conf.* P. Iul. 4, 3.
Conuallis caua V. 1, 12, 3.
Conueniunt se venae Veg. 2, 40, 2. conueniat in columellam Ca. 21, 1. ¶ conueniat semina spargi C. 11, 3, 57.
Conuerrere stabulum C. 7, 6, 6. conuerri & emundari debet locus C. 8, 8, 6. *vid.* conuersus.
Conuersatus equis asinus C. 6, 37, 8.
Conuersio *h. e. pars in suppurationem conuersa* C. 6, 17, 6.
Conuersor. Conuersantur apes cum parentibus C. 9, 11, 1.
Conuersus *a* verro. conuersa & munda villa Ca. 143, 2. conuersum fimum progerere C. 1, 6, 22. *Priscianum* L. 10 p. 408 *laudat Schoettgenius.*
Conuexare animal Veg. 3, 18, 6. ilia Veg. 3, 65, 3. *vid.* Conuxare.
Conuictum cum domestico habere C. 1, 8, 5. externum vitet C. 11, 1, 13 *vbi ad epularum intemperantiam refertur.*
Conuicia ranae C. 10, 12.
Conniuia laetis pratis virent C. 10, 281.
Conuolues in melle Veg. 3, 66, 8.
Conuoluulus in vinea ne fiet Ca. 95, 1. *Plautus Cistell.* 4, 2, 63 Inuoluolum, quae in pampini folio intorta implicat se. *Gr.* ἴπαλος. *Multa Pius annot. post. c.* 34 *&* 170. SCHOETTG.
Conus. coni cupressini C. 6, 7, 2. Conus *dicitur fructus cupressorum, vnde* coniferae *dictae a poëtis,* κωνοφόρος *Graece nominatur: quoniam rotunditate in acumen attollitur:* κῶνοι *auctore Suida sunt* strobuli: *vbi* strobulos *accipere malo pro nucleis pineis quam pro fructibus cupressi. Nam & Galen. in* VII *li. qui* μίξις *inscribuntur, docet* conos *antiquitus appellatos esse ab Atticis* strobulos, *id est, fructus pineos. M. Var.* galbulos *nominat,* pilas istas cupressorum cortinas [*f.* corticias] in quibus inclusa sunt semina primigenia. BEROALD.
Conuxet membra Veg. 3, 4, 44 *pro* colluxet *scriptum puto, vel* conuexet, *vbi vid.*
Conyza herba P. 1, 19, 3. MS. Cnizae. *sed* κόνυζα *etiam Hesychii Lexicon* SYLB. *Restituenda etiam videtur haec vox* Veg. 2, 6, 7. Cunilago *Plinii creditur:* pulicariam *Gaza appellat: officinae ignorant.*
Cooperculis erosis P. Iun. 7, 9.
Cooperit se multa fronde C. 5, 6, 36. nutrix oua P. 1, 29, 2.
Coopertoriis inuolutum animal Veg. 3, 77, 5.
Copulare arbusto vitem Ca. 7, 1. caput animalis ad pedem Veg. 3, 49, 2.
Cophinis indita terra stercorata C. 11, 3, 51 *Mistbeeten.*
Coquit locum sol V. 3, 14, 2. coquunt sol ac luna arbores V. 1, 7, 4. coquuntur celerius vuae V. 1, 7, 4. 1, 54, 1. ¶ coquere calcem Ca. 38 *aliquoties.* carbonem Ca. 38, 4.
Cor. Cordi sunt gregibus pabula V. 2, 10, 3.
Coracinus piscis contra formicas *prodest* P. Mar. 10, 29.
Coramble oculis inimica C. 10, 178.
Corbicula P. F. 10, 6.
Corbis. ad corbem venit frumentum ex area V. 1, 52, 2. corbis pabulatoria C. 6, 3, 5. C. 11, 2, 99. ¶ Corbis constricta Veg. 2, 33, 1 *vel glossatoris, capistri genus, ein Maulkorb.* ¶ Per corbem metiri *apud ICtos quid esset, disputatur ad* Ca. 11, 2.
Corbulae aliquot vuarum V. 1, 15. Amerinae C. 11, 5. C 12, 50, 8.
Corcyrae quid egerit Varro 1, 4, 5.
Cordiacus *vid.* Card.
Cordiscum superimpones Veg. 2, 60, 1 *eandem habet vim, ac fascia constringet. Et videtur diminutiuum Graeca moneta percussum a* chorda. *vid.* Cordulae.
Cordubenses lanae C. 7, 2, 4.
Cordulae intestinorum Veg. 1, 56, 17. *Quid si* chordulae, *paruae chordae, intestina tenuia quae chordis fidium adhibentur. Vel sunt* κορδύλαι *reuolutiones intestinorum.* Suidas κορδύλη πᾶν τὸ συνεστραμμένον. *Haec Clarissimus Platnerus.*
Cordus Melanthius V. 2, 3, 1. *v. no. Scal.*
Cordum olus C. 12, 13, 2. foenum autumnale Ca. 5, 8. C. 7, 3, 21. *Plinius:* Rursus rigari desecta oportet vt secetur autumnale foenum, quod vo-
(E) 2 cant

corrudam feri debere eo in loco in quo fuerint harundines vt ita asparagi fiant. *Nam conuenit* harundinetum *cum* corruda. *Plin.* Siluestres, *inquit*, fecerat natura corrudas, vt quisque demeteret passim, ecce altiles spectantur asparagi. *Item* hortorum indicauimus corrudam, hunc intelligimus siluestrem asparagum, quem Graeci orminon aut myachanton vocant, aliisue nominibus. BEROALD.

Corrugatur oliua *C.* 12, 50, 19.

Corrumpunt rem dominorum C 11, 1, 6. corrumpere manibus glandulas, vt velut vanescendo sanentur Veg. 2, 24, 1.

Cortex. Corticem ducunt vlcera Veg. 1, 5, 1. corticibus similes squamae Veg. 1, 9, 2.

Corticata pars sarmenti P. Mar. 1, 2. pix *C.* 12, 23, 1.

Corticiae pilae V. 1, 40, 1.

Corticulis baccae resolutis *C.* 12, 47, 10. 12, 50, 10.

Cortina plumbea Ca. 66, 1.

Cortinale (*cella*) vbi fit defrutum *C.* 1, 6, 19. *Non id est* cortinale *quod glossematici opinantur, neque a mensa parieteque deducitur. Sed* cortinale *dicitur proprie locus in quo sapa & defrutum coquuntur in cortinis. Sunt autem* Cortinae *scriptoribus agricolationis vasa defrutaria, hoc est, defruto sapaeque coquendae accommodata, quae magis plumbea quam aerea esse debent. Plinio* cortinae *sunt* vasa quibus vellera tinguntur forbentia succum & medicamina infectoris, *a quo* cortina *dicitur* viridis & immatura, *quando nondum lana ebibit ad plenum eximium illum colorem, qui expetitur in vestimentis. Idem ait,* Vela pingi in cortina: & cum sit vnus in cortina color, alium atque alium fieri in veste accipientibus medicaminis qualitate mutatum. *Alio significatu apud ecclesiasticos scriptores, alio apud poëtas* cortina *vsurpatur, qua nil notius est, vulgatiusque.* BEROALD.

ad Cortyniam Cretae V. 1, 7, 6.

Corus *ventus, al.* Caurus C. 11, 2, 63 & 65 *it.* 93. Coro dies frigidus C. 11, 2, 24.

Coryeius *C.* 9, 4, 4.

Corycon florere croco *C.* 3, 8, 4.

Corydonis opes C. 10, 298.

Corymbo purpureo glomerata *C.* 10, 237. corymbos croceos C. 10, 301.

Cossinius *collocutor* V. 2, 1, 1. 2, 10, 1.

ad Cossos medicinae Veg. 1, 53, 5. 1, 45, 4. 4, 10.

Costatus bene bos V. 2, 5, 8.

Costum f. costus *C.* 12, 20, 5.

Cotonea mala V. 1, 59, 1. Ca. 7, 3. *vid.* Cydon.

Cotulae duae cieeris P. O. 14, 11 *vid.* cotyla.

Coturnices aduenae V. 3, 5, 7.

Cotyla *mensura* Veg. 2, 6, 8 & *saepissime.*

Coum vinum facere Ca 112, 1.

inter Coxas suas mittit caudam bos strophosus Veg. 3, 57, 2.

Coxendicibus crassis boues V. 1, 20, 1.

Crabrones apibus infestae P. Aug. 7.

Crassamen in imo aquae requietae *C.* 12, 25, 2. donec crassamen in modum faecis exiliat *C.* 12, 41, 3.

Crassamentum in imo simile faeci *C.* 12, 12, 1.

Crasse illinire mala *C.* 12, 44, 5.

Crassescunt turtures milio *C.* 8, 9, 2.

Crassitudo Ca. 39, 2. *C.* 4, 30, 4. crassitudine conualescunt C. 4, 6, 4. ad crassitudinem oxymellis Veg. 2, 48, 4.

Crater, *sidus* C. 11, 2, 20 & 65.

Crate inducta coaequare glebas *C.* 2, 18, 4 *hic occae vicem praestat.* ¶ in crate siccantur vuae *C.* 12, 16, 2. crates ficariae Ca. 48, 2. pastorales *C.* 12, 15, 1. stercorariae Ca. 10, 2. 11, 4. *add. Scheffer. de re vehic.* 2, 20. ¶ Crates fauorum P. Iun. 7, 1. ¶ alternae baccarum *h. e. strata* P. N. 22, 4. ¶ Cratem facit vitis *C.* 4, 2, 1 & 2. crates prati P. S. 10, 4.

Craticulae lucernae Ca. 13, 1 *h. e.* craticulatae, *si audiamus nescio quem in Fabriano thesauro; sed vid. V. L.*

Craticulatim Veg. 3, 3, b, 6. *ex MS.*

Craticia podia P. 1, 19, 2.

Creciacus vel Creticus, equi vitium Veg. 1, 25, 5 *no. x.* & 6.

Κρεμαστῆρες nerui *C.* 6, 26, 2. P. Mai. 7, 1.

Cremia ligna *C* 12, 19, 3. *Nec dubito, quin verior sit lectio antiqua Plin.* 12, 19 f. 42 *med.* Dein forte cremia discerni, *prae altera Harduini, qui ex MSS. substituit* gemina.

Cremo. Cremare equum aut stigmare Veg. 1, 26, 4.

Cremor Ca. 86. ptisanae Veg. 1, 26, 4. *Est autem* cremor *lac expressum ex grano aqua macerato.* GEORG. ALEX. *Ita recte vocari* χυλὸν *siue succum ptisanae notauit Marsilius Cagnatus Var. obseru.* 1, 30. *Scaligerana prima p.* 52. 53. Crema est vetustissimum verbum Galliae, quae est Romanis Cisalpina, vnde Galli nomina fecerunt Cremonae propter soli vbertatem. Inde *cremor* est vox Gallica vetustissima, quae significat succum expressum ex aliquo grano aut semine &c. SCHOETTG.

Creo - creare, generare, parere P. 1, 29, 1. F. 26, 2. quod creante asino nascetur P. Mar. 14, 2. si creare mares volueris P. Mar. 11, 6 *h. e. facere vt taurus procreet.* si quem creare mulorum genus delectet P. Mar. 14, 1. *Sed* si creari mares volueris P. Iul. 4, 4. ¶ *De vegetabilibus.* Creare materiam *C.* 5, 5, 31. creat vuas institio *C.* Arb. 9, 1, 3. Armentum non creat, quod in agro natum V. 2 pr. 4 *h. e labore suo producit.* Creat minimum herbarum stercus asini C. 11, 3, 12.

Crepant poma *i. e. finduntur* P. Mar. 10, 4 teneri pampini digitis stringentibus in pampinatione P. Mai. 2, 2.

Crepidinis obiectu *C.* 8, 17, 10.

Crepitacula aerea C. 9, 12, 2.

Crepitus creber in oppidis aut vicis V. 1, 20, 3. e motu freporum V. 2, 7, 12.

Crepusculo, peractis operibus C 12, 1, 3.

Cresco, qui postea creuerunt *h. e. postei* V. 3, 1, 7.

Creta *ins* ad Cretae Cortyniam V. 1, 7, 6. an mel ibi ortum? *C.* 9, 2, 4.

Creta f. argilla P. 1, 34, 3. Cretae puluere radicibus misso P. F. 25, 22. Creta Carica & Chalcidica

lus. culter falcis C. 4,25, 3. ad cultrum emere bouem V. 2, 5, 11.

Cultores alueorum C. 9, 3, 1.

Cultura partis accuratior tantundem praestat, quantum vniuersi fundi cultura minus accurata C. 4, 3, 6. duabus viis vtitur V. 1, 18, 7. culturae forma V. 1, 7, 2. culturam farritionis exigit C. 11, 3, 36. culturae caeterae C. 11, 1, 30. culturarum officia C. 11, 2, 3.

Cultus agrorum C. 2, 10, 4. vinearum C. 11, 2, 48. hortorum C. 10, 1 & 424. arundinetis idem est, *h. e eodem modo coluntur* C. 4, 32, 3.

Cum eo praeterea *per pleonasmum* V. 3, 5, 2. Cum eo *h. e. ea conditione* C. 5, 1, 4. cum decimo redit semen, *zehenfaltig* V 1, 44, 1. ¶ Cum locis ornata inga Ca. 10, 2. cum melle oblinito Ca. 77. cum stercorata terra completo C. A. 4, 5 cum vino & oleo vngere Veg. 1, 11, 8. cum tabula verberare Veg. 1, 27, 2. cum passo potionabis Veg. 1, 34, 1. 1, 38, 9. cum fibulis consuito Veg. 2, 31. ¶ Cum subito *h. e. simulatque* C. 9, 9, 3. cum & — tum & C. 1, 8, 18 *nisi alterutrae particulae glossae sunt.* ¶ Cum, quum, quom, quoniam, quando, *saepe confunduntur in MSS. vid. no. ad* C. 1, 4, 6. *Nihil frequentius in Columella Lips.*

Cumae C. 10, 130.

Cumerata *legebatur pro* commemorata Veg. 3, 3, 10.

Cumino grata melanthia C. 10, 245 *vid.* Ciminum. Cyminum.

Cummim, gummi Ca. 59, 1. Gr. κόμμι.

Cumulare commissura renum Veg. 4, 1, 2. 4, 2, 2.

Cumulata ligula salis C. 12. 21, 2.

Cumulum addere foenisiciae V. 1, 49, 1.

Cunctantur parere in seruitute C. 8, 15, 7. cunctans ad opera C. 11, 1, 14.

Cuneati agri dimensio C. 5, 2, 4. cuneata forma C. 5, 2, 1.

Cunela *pro* cunila *scribitur* C. 6, 8, 2. 7, 5, 18. P. D. 3. P. F. 24, 9. Cunela *etiam vult Salmas. apud Io. Rhod. ad Scribo. comp.* 124 p. 198.

Cuneolum praemittere P. F. 17, 3.

Cuneus ferreus vel osseus in insitione C. 5, 11, 4. C. Arb. 26, 3. P. F. 17, 2. affigitur P. N. 7, 5. premitur *h. e. deprimitur vel imprimitur* P. O. 12, 2. cuneus tedae radicibus inseritur P. Ian. 15, 3. mergitur *ibid.* f. 9. imprimitur *ibid.* f. 11. figitur P. Mar. 10, 30. *quae sunt remedia feracitatis: ita etiam* lapis P. F. 25, 15. P. Mar. 8, 2. *vid.* clauus, Epirrus, Palus. Cunei Ca. 10, 3. 11. 4. cuneis salignis circumfigi oportet columellam Ca. 20, 1.

Cuniculus, leporis species V. 3, 12, 6. ¶ riui perducatur C. 8, 17, 4. deductorius in stabulo Veg. 1, 56, 2.

Cunila bubula C. 6, 13, 1 *vbi vid. Beroaldus.* C 6, 30, 8. *Est* origanum: bubula *dicitur, quia in remediis boum adhibetur. Vid. Bodaeus a Stapel ad Theophr. hist plantar.* 6, 2 p. 564 & *Salmas. ad Soli* c. 56 p. 900. SCHOETTG. nostras, rusticis satureia C. 9, 4, 2. *Vid. Salm. ad Soli.* p. 904. transmarina C. 11, 3, 39.

Cupa fieri vt debeat Ca. 21, 1. cupae minusculae Ca. 12. cupae in cella vinaria P. 1, 18, 2. in Cupellis condiuntur pira P. F. 25, 12.

Cupidine peruersa C. 12 pr. 9.

Cupressета vt ferantur Ca. 151, 1.

Cupressini coni C. 6, 7, 2.

Cupressi ad fines tuendos V. 1, 15. viuae pro ridicis V. 1, 26. vt ferantur & propagentur Ca. 28, 1. 48, 1. 151, 1. cypressi pilulae Veg. 3, 3, b, 3. 3, 67, 5.

Cuprei bidentes P. Iul. 5. *al.* Cyprei.

Cuprinus clauus P. Ian. 15, 18. cuprinum aeutum Veg. 1, 12, 2. 2, 3, 27. cauterium efficacius Veg. 1, 14, 3. 1, 28, 4. 2, 6, 11. 2, 61, 1. 3, 3, b, 6.

Cupulae minusculae Ca. 21, 3.

Curam statim sentiet, *h. e. se curari* Veg. 1, 64, 2. curae fuit aquam inueterare C. 12, 12, 2.

Curatio mancipiorum non putatur plebeia Veg. pr. 10. vini odoratior C. 12, 25, 4.

Curator apium C. 9, 9, 1 & 3. C. 9, 14, 3. auiarii V. 3, 5, 5. gallinarius V. 3, 9, 7. pauonini gregis C. 8, 11, 2.

Curatus. Sic curati *h. e. saginati* V. 3, 10, 7. ¶ curatum caput hedinum *h. e. purgatum* Veg. 4, 8, 1. *Vid. Rhodii Lex. Scribo.* ¶ Curatiores erunt corpore Ca. 103.

Curculio, genus exitii, ne frumento noceat Ca. 92. C. 1, 6, 15 & 16. vt necetur V. 1, 63, 1. non oritur, quo spiritus non peruenit V. 1, 57, 2. Curculiones exesse incipiunt frumentum V. 1, 63, 1. Gurgulio scribitur P. 1, 19, 2 & Iun. 3.

Curcuma Veg. 2, 33, 1 *capistri genus vid. Dufresnius. Est etiam in L. Leonis L. vn. Cod.* nulli licecere in frenis (11, 11) *vbi recte ex Hesychio interpretatur Cuiacius Obs.* 11, 20. *It enim illud Psalmi ἐν κημῷ interpretatur ἐν κουρκούμῳ.*

Curiatia familia C. 3, 8, 1.

Curiose factum sinapi C. 12, 55, 2. curiosissime pangere vitiaria C. 11, 2, 18.

Curiosi pastores V. 2, 3, 5.

Curius Dentatus C. 1 pr. 14. C. 1, 3, 10.

Curo. Curant aquam prope vt fit V. 3, 16, 28. nee de soli qualitate curant colocasiae P. F. 24, 14. curaui demonstrare P. O. 14, 1 & *saepe alias.* curabis interficere duces seditionum C. 9, 9, 7. allinire P. F. 33. abradere P. O. 12, 7. agitare P. O. 14, 15. excoquere P. S. 16. ferre C. 12, 22, 3. infundere P. Mai. 14. tuiscere P. Iun. 12. siccare P. O. 14, 5. curantes aegrotis animalibus Veg 4, 5, 1. curandum vlcera medicamentis C. 7, 5, 10.

Currere cogitur C. 6, 6, 5. ¶ currit humor de plaga Veg. 3, 29, 2 & *al.* currentis aquae agilitatem stans imitatur P. 1, 17, 2.

Currilia iumenta Veg. 4, 7, 5 &

Currulibus iumentis Veg. 1, 56, 34. *Sed leg.* curulia, curulibus.

Curtatis etiam radicibus P. F. 10, 3.

Curuabiles vlmus & fraxinus P. N. 15, 2.

Curuatura dorsi de testudine P. 1, 35, 14. in vite materiam exprimit C. 4, 20, 3. *vid.* exprimo & C. 5, 6, 22.

Cuspides, tubulorum genus V. 1, 8, 4.

Custodia nequissimi hominis amplissima quae C. 11, 1, 26. custodiae tradere captas aues C. 8, 15, 7. custodiam

nis pedibus alii rami submittendi C. 5, 6, 16. de capitibus vngularum calcant Veg. 2, 54, 1. *treten nur fornen mit der Spitze auf.* de ramorum connexione inseruntur Punica P. Mar. 10, 6. ¶ *Pro* ex, de muria exeunt C. 12, 47, 8. de pabonibus greges V. 3, 6, 1. facto de arundinum foliis C. 12, 47, 4. ¶ *Pro Ablatiuo instrumenti* &c. De cauterio adusta Veg. 3, 17. de pollice 2, 40, 1. de fagis inuoluantur 3, 15, 16. de experimentis probatae medicinae 4, 7, 5 *& al.* ¶ De sub massa C. 12, 34 *vid. no.* de sub pedibus raptum mustum P. O. 21. *Vid.* de foris. ¶ De *pro* Di *in compositis habent MSS. vid. Victor. ad* V. 1, 18, 1. *& ad* V. 1, 28, 1.

Dea. his Diis, *de musis* V. 3, 16, 7.

Deaelnata dolia Ca. 26.

Dealbatis parietibus P. 1, 24, 1.

Debrachiolare *videntur dixisse veterinarii vt* dematricare, *h. e. de* brachiolis *sanguinem emittere. vid. ad* Veg. 3, 72 *no.* d.

Decacuminare C. 4, 7, 3. 5, 6, 12.

Decaluare psilothro inducto Veg. 2, 48, 3.

Decarnare syringotomio Veg. 2, 27, 2. *add.* 2, 42, 1. 3, 6, 1.

Decedere de nobilitate generis, *degenerare* P. F. 25, 2.

Decembris opera C. 11, 2, 88 *&* 93. *&c.*

Decemmodiae C. 12, 50, 8. decimodiae *scrib.* C. 12, 18, 2.

Decempedae XVIII P. Ian. 12.

Decenni maior asinus P. Mar. 14, 1.

quod Decidit, *per semnologiam*, *stercus* C. 6, 5, 1. Decidet musti pars decima, *h. e. absumetur in coctura* C. 12, 20, 8.

Decies & octies supputatae P. Ian. 12.

Decimanis diuisae vites, P. F. 9, 11 *vid* Decumanus. extremae circa decimanum tabulae P. F. 18, 1.

Decimodiae *v.* Decemmodiae.

Decipit custodiam pastoris pecus C. 8, 4, 3.

Declarantur maturo fructu foliisque vites C. 3, 20, 5.

Declinata a metendo messis, *de etymologia* V. 1, 50, 1.

Declinatio mundi, κλίμα C. 3, 1, 3. 1 pr. 22. 1, 6, 18. Declinationes caeli C. 4, 24, 2.

Decollat, desit V. 1, 2, 8.

Decoloratur ex albo, fitque luteola C. 12, 47, 2 *&* 9. decolorantur aheno inferuescentes vuae C. 12, 16, 1. mala in feruidam demissa C. 12, 44, 5. cum decolorari coeperit olea, nec tamen adhuc varia fuerit C. 12, 52, 1.

Decoctum ad tertiam C. 12, 20, 2.

Decoquunt vsque in quartam partem C. 12, 12, 2. vsque quo ad tertiam partem decoxeris V. 1, 2, 26. decoquere ad tertias & ad quartas C. 12, 34. decoquenda in dimidiam partem aqua C. 12, 24, 1. ¶ non tibi decoquet ornithon *h. e. damnosus erit* V. 3, 2, 16. *Huc pertinet* res ipsa decoxit C. 1, 8, 14. 11, 1, 28. ¶ Decoquitur pastinatio beneficio algoris aut solis P. 1, 34, 7. *vbi idem est quod* fermentare *vbi vid.*

Decoriata amygdala P. Ian. 15, 12.

Decumanus & semitae *in vinea* C. 4, 20, 5. in decumano proximo ignis fiat C. 12, 43, 2. Decumanis distinguendae vites C. 3, 20, 4. *vid.* Decimanus. *Paullus Festi epitomator*, Decumanus adpellatur limes qui fit ab ortu solis ad occasum. Alter ex transuerso currens, adpellatur cardo. *Vid. Sic. Flacc. de condit. agror.* p. 14 *& Rigalt. in gloss. Agrimens. Salmas. ad Soli.* p. 475 sq. SCHOETTG. *Verbo*, decumanus limes *vt in colonia sic in vinea est* maximus. *Ita etiam Tur.* 17, 13. ¶ Decumana pira C. 12, 10, 4. *etiam haec* magna *interpretor.*

Decumbat qui vomere vult Ca. 156, 4. decumbere in herba C. 10, 283.

Decumus *pro* decimo. Decuma pars C. 5, 2, 5 *&* 10.

Decuriae operarum C. 1, 9, 7.

Decurrit terra C. 3, 19, 1. P. Ian. 13, 7. decurrunt grana spicis lapsa P. Iun. 2, 1. poma P. N. 7, 14. *vid.* Excurro. Decurrens riuus C. 1, 2, 5.

post Decursionem sanguinis Veg. 1, 27, 2.

Decursis III diebus P. N. 18. *sed suspecta lectio.*

Decussa pluit arbore nimbus C. 10, 364.

Decussatim incidere rapa C. 12, 54, 1. pulmunculum secare Veg. 2, 61, 1. vrere ceruicem Veg. 3, 24, 9.

Decussare in speciem Graecae litterae X. C. 3, 13, 12, iugum in stellam C. 4, 17, 6.

Dedita opera C. 12, 4, 5.

Dedolare pedamenta C. 4, 26, 1. ridicas C. 11, 2, 12.

Deducit humorem noxium sulcus aquarius P. S. 3, 1. deducunt bilem collyria C. 6, 30, 8. *Hinc metaph.* deducite carmine Musae C. 10, 40. ¶ Deducet omnia de capite Ca. 157, 6. deducere de salario Ca. 144, 3. ¶ in puluerem cribro aromata P. O. 14, 13. ¶ Deducere *saepe scribitur pro* Diducere *vbi vid.*

Deductoria liquoris P. N. 7, 21.

Deductorius cuniculus Veg. 1, 53, 2.

Deerrasse visu C. 2, 11, 15. *sic* C. 1, 4, 6.

Defaecare aërem Veg. 1, 20, 3 *de suffimentis.*

Defatigatum & effoetum solum C. 1 pr. 1.

Defectionem si patietur animal Veg. 3, 40, 1.

Defectus. Defecta fenio arbor C. 5, 6, 37. defectissimus annis, viribus C. 1 pr. 12. *Sic Plin.* 2, 8 Obscura sidera defectis mortalibus attributa. SCHOETTG.

Defendere frigus & solem Ca. 48, 2. solem a vertice P. S. 18. prata Ca. 50, 1. V. 1, 20 *quod alias vetant* submittere. *Plene* defendere prata a pastione V. 1, 37, 5. defendenda a pecore prata C. 11, 2, 7.

Defero. Deferte maniplos C. 10, 315 *h. e. in forum ferte vendendi causa. Vid. de hac notione Salmas. ad Tertull. pall.* p. 454. Defertur ex arbore in terram V. 1, 40, 4. ¶ Deferri *pro* differri *legitur* C. 11, 3, 49.

Deferuefacito bene Ca. 157, 9. deferuefac. in plumbeo Ca. 122.

Deferuescit foenum C. 2, 19, 3. fructus C. 9, 15, 13. deferuescunt aestus V. 2, 2, 11. deferbuit mustum C. 12, 38, 3. 12, 21, 3. eum deferbuerit mustum C. 12, 20, 2. aquam vbi lupinus deferuerit Ca. 96, 1.

Deficitur species pondere C. 2, 6, 1. si deficitur memoria

Dema-

Dematricati nisi fuerint admissarii Veg. 4, 7, 3 *h. e. sanguis emissus e* matrice *vbi* vid.
Demereri aliquem amoenitate C. 1, 4, 8.
Demergere, depangere, deponere surculum, *synonyma* C. 3, 18, 2 & 5 & 6. demergere surculos P. F. 17, 3. vngulas C. 2, 18, 1.
Demersus terrae ramus P. F. 17, 8.
Demessi faui C. 9, 15, 12. 11, 2. 50 & 57.
Demetitis flores C. 10, 304.
Demissus sanguis in pedes C. 6, 12, 1.
Demittere taleam Ca. 45, 2. sanguinem C. 6, 30, 6. per cornu C. 7, 10, 3. *add.* C. 6, 9, 1.
Demosthenes orator C. 1 pr. 30.
Demseris odorem Ca. 110.
Demutilare cacumina C. Arb. 11, 2.
Denarii argentei pondus C. 7, 8, 2. pondus vnius denarii Veg. 2, 6, 9. *Est drachma Graeca.*
Denicalibus feriis C. 2, 22, 5. *Festi Pompeii verba haec sunt* : Deniceales feriae colebantur, cum hominis mortui causa familia purgabatur. Graeci enim νεκρὸν mortuum dicunt. *Tu dispice an ex hisce doctissimi grammatici verbis scribendum sit denicalibus feriis, tanquam* ἀπὸ τῦ νεκρῦ *formato vocabulo. possumus &* denicales *legere, vt a numero* denario *dictio ducta sit, sicut* nouendiales *dixere a numero IX dierum.* BEROALD.
Denigrat terram amurca V. 1, 55, 7.
Denotet quales sint nati C. 7, 9, 11.
Dens aratri C. 2, 4, 6. dentes aetatis indices in equis V. 2, 7, 2. C. 6, 29, 4. P. Mar. 13, 7. Veg. 4, 5, 2. dentium in animalibus numerus & genera Veg. 4, 1, 1. dentes brocchi, canini, columellares V. 2, 7, 3.
Denticulatae falces C. 2, 21, 3.
Denticuli recurui P. Iun. 2, 4. aperire nituntur gingiuas tumentes P. 1, 28, 6.
Dentitio prima pullorum Veg. 2, 25, 1.
Dentix. dentices pisces C. 8, 16, 8.
Denubere *quidam legunt* C. 10, 158.
Deorsumuersus ibit (*de aluo purganda*) Ca. 156, 4. curuantur palmae C. 4, 20, 3. spectantes ollae C. 12, 43, 10. deorsumuersum pressi lumbi V. 2, 7, 5. deorsum facias *h. e. vertas* P. F. 25, 19. verso acumine P. N. 7, 1.
Deosum *pro* deorsum *vid. Victor. ad* V. 1, 6, 3.
Depangere malleolum C. 3, 16, 1. 11, 3, 26 & 30. cacumina ficorum, pirorum C. 3, 21, 11.
Depauerint herbas roscidas C. 7, 5, 21.
Depellere agnos, *a matre remouere* V. 2, 2, 17. depellenda soboles C. 7, 6, 8. *vid.* depulsus.
Dependitur plus in operis auocandis &c. C. 11, 1, 20. merces C. 5, 1, 8.
Depereunt in vsu C. 12, 50, 9. deperit repente sanum animal Veg. 1 pr. 14. it. 4 pr. 4.
Depetigo porcae Ca. 157, 16.
Depexa coma C. 10, 178.
Deplanauerit oculus, *h. e. planitiem & leuitatem amiserit* Veg. 2, 19. *Sed legendum* deplanaueris: *ve* deplanes 2, 22, 2. & deplaues 2, 22, 3. *h. e. planum abrasa scabritie facias.*
Deplantare V. 1, 40, 4 *bis it.* V. 1, 43 *significat ab ipsa stirpe vel maiore ramo reuellere, vt surculus ita auulsus latiorem basin habeat : cui opponitur* defringere. *Sed Plin.* 17, 20 *s.* 33 *idem est quod serere, deponere.*
Deplere oleum Ca. 64, 2 & 66, 2. *vid.* Capulator, Capulare. & defundere in labra C. 12, 50, 8 & 10. ¶ animal *h. e. venam ei secare* Veg 1, 13, 4. 1, 22, 1. 1, 24.
Depli Veg. 3, 28, 4 *in* bdellii *mut.*
Deplorant vites P. F. 30. *vid.* Lacrimare.
Depluit Iupiter imbre in sinus matris C. 10, 206. *Al.* defluit. *Vid. quae de verborum istorum cognatione & promiscuo vsu disputamus ad Fabri thesaurum, qui cum maxime prela exercet.*
Deponit florem frumentum P. Mai. 1, 1. ¶ deponere cuneum, *demittere, inserere* P. F. 17, 2. ¶ deponere malleolos, *plantare in terra* C. 3, 3, 2. surculum P. F. 17, 3. stirpem vitis C. 1, 1, 5. vlpicum C. 11, 3, 20.
Deportatio Ca. 144, 3.
Depressius pastinetur solum C. 11, 3, 10.
Deprimere plantas C. 11, 3, 28. deprimente locum palo *in quo ponatur talea* P. F. 18, 1. deprimuntur semina in regesto C. 4, 1, 3.
Depsere manibus Ca. 76, 1. coria Ca. 135, 3. vbi depsueris Ca. 76, 1.
Depsticius panis vti fiat Ca. 74.
Depsta coria Ca. 135, 3. depsto luto oblinere Ca. 40, 4. Ca. 41, 4.
Depulsi a matribus agni V. 2, 2, 17. a mamma porci V. 2, 4, 16. *vid.* Depello.
Depurgatos caules C. 12, 9, 1.
Depurgo. depurgato Ca. 50, 1. 112, 2. depurgare sordes C. 9, 14, 13.
Deputatum, *decisum* C. 3, 10, 19.
Deputo vineam Ca 49, 1. 50, 1. C. 4, 23, 2. arbores C. 11, 2, 32. deputandi falce palmites. ¶ Deputare steriles vaccas aratro P. Mar. 11, 6 *h e. destinare. Sic* P. S. 10, 1. Iul. 11.
Derides? *vox fidem negantis,* vous vous moquez V. 3, 2, 15.
Deridiculum est V. 1, 18, 5.
Deriuanda sulcis palus C. 2, 17, 5.
Derogabit aetati arboris P. F. 25, 13. derogare fructibus suis P. 1, 6, 8.
Descendere gradatim *de his quae magis perficiuntur* V. 2, 1, 3 & 4. *Quamquam vitia accusat delicias que.*
Desciscunt malignitate naturali semina C. 3, 10, 18. *add.* 3, 2, 13.
Describunt caelum astrologi V. 2, 1, 7.
Descriptio hortulorum C. 4, 18, 2. ¶ *In* DESCRIPTIONIBVS *animalium casus mutatur* e. g. V. 2, 8, 6. 2, 7, 5. 2, 5, 7 & 8. *numerus* V. 3, 9, 10.
Descriptus. descriptae vites, *ordinatae* C. 3, 21, 4.
Desecare segetes & prata C. 11, 1, 8. prati iugerum C. 11, 2, 40. a vite C. 12, 43, 1.
Desecta herba C. 2, 18, 5.
Desectio stramenti C. 6, 3, 1.
Deserere possidendo C. 1, 3, 11 *plus possidere quam colere possis, qua ratione alii excluduntur.* ¶ Desero, *planto vid.* Desitus.
Deses intra tecta foemina C. 12, 1, 2.

mensium *vid. Pop. ad* Ca. 146, 2. in diebus pecuniarum C. 1, 7, 2. diem praegnationis idem bis habere non potest V. 1, 44, 4. ¶ Dies pro sole SCHOETTG. C. 7, 3, 25.

in Dieta Veg. 2, 9, 7 *forte:* in die.

Differre plantam, *differere* V. 1, 43. C. 11, 3, 31 *it.* 38 *&* 42. Distulerunt oculos suos plantae per longa internodia P. Mar. 10, 25.

Difficile nascitur P. Ian. 7.

Diffindere meridiem somno V. 1, 2, 5.

Difformitas *pro* defor. Veg. 3, 17.

Diffundere (*vinum in dolia aut serias in quibus obturatis & picatis seruetur*) C. 12, 28, 3. *add.* 3, 2, 26. ¶ radices V. 1, 37, 5. ¶ Si diffuderit se cupa P. 1, 18, 2. *h. e. vitium fecerit, & vinum effuderit: modo non legendum sit* diffiderit. ¶ Diffundere per narem medicamentum Veg. 1, 45, 4. in fauces Veg. 2, 6, 9. *ita* 3, 15, 14 *pro* defundere: *quod etiam alicubi est* [illegible] MS.

Diffusus per multa volumina scriptor C. 1, 1, 10. diffusa materia C. 11, 1, 10.

Digerere semen Ca. 161, 3. mel liquefactum in formas P. Iun. 7, 4. stercus in prata C. 11, 2, 18. vt per ventrem digeratur humor infestus Veg. 1, 14, 5 digerere morbum Veg. 1, 14, 6. *add.* 1, 24. *In his* diuisionis *&* distributionis *quaedam notio inest.* ¶ tepefactam (potionem glutinosam) digeras vt inspissetur Veg. 3, 66, 5 *h. e. caloris ope particulas fluidas dissipes* ¶ *Pro* degerere *scriptum a* Vegetio *an librariis?* 1, 12, 6. 1, 17, 10 & 19. 2, 6, 2. 2, 9, 7. 3, 1, 8. 3, 2. 4 & 10. 3, 3, 1. 3, 4, 1. 3, 23, 5 3, 66, 6 *&* 7. *In quibusdam locis etiam* MSS. deg.

Digestionis auxilia concitat vinum scillites P. Iul. 6, 2. per digestionem decoctus cibus Veg. 1, 40, 1.

cum Digitalibus legitur olea V. 1, 55, 1.

Digitelli flos, C. 12, 7, 1. *Non habent herbarii. Cogitabam de* Digitali, *itemque de* Digito veneris: *sed neuter in conditURIS est*

Digiti primores Ca. 21, 2. *Turnebus* 25, 20 *interpretatur tenuiores & graciliores.* ¶ Digiti impares gallinarum laudantur V. 3, 9, 4. digitis quinis gallinae C. 8, 2, 8

Dignitas amplitudinis & coloris in bobus V. 2, 5, 10. cum dignitate sunt asini V. 2, 6, 3. canes V. 1, 21.

Dignor. non dignantur architecti comprehendere modum aedificiorum &c. C. 5, 1, 3.

Dignoscere suos & alienos non potest C. 8, 5, 7. dignoscitur sapore C. 2, 2, 20.

Diiuncti a matribus equuli V. 2, 7, 12. diiuncta ab agri vtilitate V. 1, 23, 4.

Diiungere, disiungere V. 1, 2, 22. V. 1, 3. asinum ab opere V. 2, 6, 4. diiunguntur agni a matre V. 2, 1, 20. catuli V. 2, 9, 12.

Dilabitur vestis situ C. 12, 3, 5.

Dilapidans grandine labores hominum C. 10, 330.

Dilatio noxia in re rustica Ca. 5, 7. C. 1, 8, 14. 11, 1, 28 sqq.

Dilecta vitis nouella, *h. e. diligenter culta, oppon. neglectae* P. 1, 6, 11.

Diligentiae inimicissima somnus & vinum C. 11, 1, 13.

Diligunt erescere, *amant, solent* P. F. 25, 1.

Diluere Ca. 69, 1. membra pecorum tonsa P. Mai. 8, 2. muria oliuas P. N. 22, 5.

Dimicare aciem C. 9, 9, 7.

Dimidio maturius C. 11, 1, 16. dimidium acetabuli polenta grandis Ca. 108.

Dimissus in nuce cortex P. Ian. 15, 18. sanguis in pedes C 6, 12, 1. *vid.* Demiss.

Dimitto. Dimittunt ex se oleum baccae P. Ian. 19. Dimittitur sangnis, *vena secta* V. 2, 1, 23. ¶ Dimittere pampinarium *h. e. submittere* C. 5, 6, 31. *Sic* P. F. 12, 3 *&* 6. 13, 2. Mart. 7, 4. Mai. 2, 1. O. 8, 2. ¶ *Generatim relinquere notat.* Dimittunt ternos pedes inter singulas vites P. F. 9, 9. dimittas spiramenta P. N. 22, 6. Dimittitur pars fauorum quinta P. Iun. 7, 2. tenui caule dimisso P. Aug. 5, 2. vt aliquid dimittatur haerere P. Mai. 7, 2.

Dindyma castra Cybelles C. 10, 220.

sub Dio *vid.* Dium.

Dionaeis redimitur floribus C. 10, 286.

Διφθεραι senes V. 2, 11, 11 *vid. Victor.*

Dipondiarius orbiculus C. 4, 30, 4.

Dipondii semissis C. 11, 2, 17. *duo cum dimidio. add.* C. 11, 2, 28.

Diradiare vitem C. 5, 6, 36. *Vet. editio* disrarare. SYLB. *Nescio quam* veterem editionem *indicet* Sylburgius: *nostras quidem non habere, supra notatum est.*

Diribere suffragia in comitiis V. 3, 2, 1. 3, 5, 18. *vid. no.*

Dirigere ad metam V. 1, 4, 1. 1, 18, 1. ad contemplationem suam C. 3, 12, 4. diriguntur ordines C. 3, 15, 1. ne alter ramus sub alterius linea dirigatur P. F. 13, 2. ¶ in dirigendis potionibus Veg. 1, 19, 1. *vid.* digero.

dum Dirimentur suffragia V. 3, 2, 1. 3, 5, 18. *vid. no.*

Discessere a qualitate sua C. 3, 2, 30.

Discindito salicem Graecam Ca. 40, 2.

Disciplina ruris C. 1 pr. 23. 1, 1, 6. villaticae pastionis V. 3, 2, 17. fici P. Iun 5, 2. seruetur P. Mai. 6. si loci patitur disciplina P. N. 4, 2. disciplinam alienam caueto contemnas Ca. 1, 4. disciplina simili P. N. 17, 2. ¶ Disciplina mores facit, non natura tantum C. 7, 12, 6. Disciplinis liberos excolere C. 4, 3, 2. in disciplinis peccando discitur C. 1, 1, 16. Disciplinis illustribus eruditus C. 5, 5, 15. disciplinis liberos excolere C. 4, 3, 2.

Discipuli persona consideranda P. 1, 1, 1.

Disco. didicit ferre totius orbis fruges Italia C. 3, 8, 5. discendum quod ignoras C. 1, 8, 13. C. 11, 1, 27.

Discocto farre P. 1, 29, 2. discocta in furno ficus P. Mar. 10, 34. *sed al.* cocta.

Discolor lanae lingua C. 7, 3, 1. discolores cerae V. 3, 17, 4.

Discordante natura P. Aug. 5, 3.

Discrepant cum priscis C. 1, 1, 6. nominibus vitium etiam vicinae nationes C. 3, 2, 30.

sine Discretione P. Iul. 4, 5.

Discrimen quo diuisa est bouis vngula C. 6, 15, 2. 7, 5, 11. discrimine pectita tellus C. 10, 94.

1, 7, 1. Domini oculi & vestigia C. 4, 18, 1. 3, 21, 4. praesentia P. 1, 6, 1. *coll.* C. 1, 1, 18. cum Dominu, quem villicus docet, male agitur C. 11, 1, 7.

Domitura boum C. 6, 2, 1.

Domo. domare ad aliquid asinum V. 2, 6, 4. domandi expeditior tutiorque ratio C. 6, 2, 9. V. 1, 20. ad domandum proni boues V. 1, 20, 2 *h. e. qui domentur. Talia gerundia passiue accepta habet Cortius ad Sall. Iug.* 62, 8.

Domus. Domo meae Ca. 134, 2. haec vbi domo nascuntur V. 1, 8, 2.

Donicum, donec Ca. 146, 2 *vid. no.* Ca. 149, 2.

Dos. Dotem vineis praeparare *i. e. pedamenta, vimina* C. 3, 3, 5 *&* 8. Dotibus magnis commendantur vuae C. 3, 2, 17.

Dossuarii aselli V. 2, 6, 5. dossuaria iumenta V. 2, 10, 5.

Δρακοντ' s. δράκες in canibus, vestigiorum articuli & vngues C. 7, 12, 4.

Draco, palmes emeritus, pluribusque induratus annis Col. 5, 5 *sic Georgius Merula s. Alexandrinus. At Columellae quidem locum non inuenio; sed video verba haec legi apud Plinium* 17, 23 s. 35, n 24. *vbi* Nuper *inquit* repertum draconem serere iuxta arborem *&c. Si est apud Columellam miror qui diligentiam & meam & aliorum effugerit, etiam Harduini, qui diligentissime cum Plinio Moderatum confert.*

Dracontios vitis C. 3, 2, 28.

Dragantum *ita saepe est apud* Vegetium, *vt ab auctore ipso videatur profectum* v. g. 1, 56, 19. 1, 58. 3, 12, 3. *Est autem* Tragacantha *s. gumi huius arbusculae teste Dodonaeo* p. 751. ¶ cum Dragante *legitur* Veg. 1, 33. ¶ Dragantidis MS. 1, 59 *no.* h. *conf.* 1, 60 *no.* d.

Dragmas VIII P. Iul. 8, 2 *etiam MS. Sylb. pro* drachmas.

Dryadum choros C. 10, 264.

Dubito. eosque nemo dubitat quin optimi sint C. 6, 3, 3.

Duco. Duce *pro* duc V. 3, 2, 18. Ducere sulcum C. 2, 2, 27. in propaginem virgulta P. N. 7, 21. ¶ Ducat in se eosd. sapores P. O. 10, 1. ducitur e caelo ac terra salubritas V. 1, 4. 4. ¶ *pro* inducere. supra ducenda est terra P. F. 25, 31. calcem ducere, P. 1, 13, 2. cicatricem C. 4, 22, 4. ¶ educere euellere. fabam C. 11, 2, 50. pilum C. 6, 32, 3. ¶ Ducere peraeque V. 3, 16, 11 *h. e. medio proportionali inuento inaequalia pretia aequare. Nostri eins in das andere rechnen.*

Ductim *&* caesim *opponuntur. Qui* ductim *putat vineam*, prius applicat ferrum, *& ita* quae destinauit praecidit, *qui* caesim, hunc ictus frustratur interdum C. 4. 25, 2.

Ductu falcis facta putatio, non ictu C. 4, 25, 3. Ductibus fossarum siccetur ager P. Mai. 3, 1.

Duceni quadrageni pedes C. 5, 2, 2.

Ducentum *indeclin. pro* ducentos C. 5, 2, 7.

Duis bonam salutem Ca. 141, 3.

Dulcedo soli C. 2, 2, 14. fructus C. 3, 1, 3. ¶ *pro prurigine & titillatione* Veg. 3, 15, 4. *Hinc & pro morbo scabiei simili* Veg. 2, 52.

Dum tamen C. 1 pr. 11.

Duntaxat Ca. 49.

Duu villicos V. 1, 18, 3. duo libros V. 3, 1, 9.

Duodecima vna *pars* C. 5, 1, 11.

Duodequinquagesimo die C. 9, 14, 4.

Duodequinquaginta C. 9. 14, 1. 12, 5, 1.

Duplicem relationem eiusdem vocis suspicamur in Vt. *Ita forte duas quasi personas sustinet* praecipiemus C. 9, 14, 5. Amici *in illo Cic. Lael.* 13 *extr.* vt & bonis amici diffundantur. *Videmur idem nobis obseruasse in Herodoto* 1, 27 *vbi optat Croesus* Αἲ γὰρ τῦτο θεοὶ ποιήσειαν ἐπὶ νόον νησιώτῃσι ΕΛΘΕΙΝ ἐπὶ Λυδῶν παῖδας σὺν ἵπποισι: *Quae ad verbum ita videntur transferenda*, Vtinam Dii faciant in mentem insulanis *venire*. venire contra Lydos &c. *Operae sane pretium videtur, diligentius ad haec talia attendere.* ¶ Duplex spina *laudatur in equo* C. 6, 29, 2. ¶ Duplices nouem ficus, *h. e.* XVIII Veg. 1, 38, 6. *si audias marginalem Sambuci obseruationem. Sed tum recurrat* 1, 56, 17 *& alias, vbi locum vix habet ea interpretatio, alsunde illud epitheton esse suspicor.* ¶ Duplicia quam numerus exigit *h. e. alterum tantum* C. 1, 8, 8.

Duplicat pretio reditum C. 12, 50, 2. duplicantur incrementa, quae speraueras P. N. 7, 12.

Dupondiarius *forte leg. pro* dipond. *vbi vid.*

Dupondium, *duo pedes* C. 3, 16, 2. 4, 1, 3. 4, 32, 2. dupondiu & dodrante altus sulcus C. 3. 13, 5. dupondium semissem C. 6, 19, 1. *vid. Dipond.*

Durabilis liquor C. 12, 38, 7. ficus P. Mar. 10, 26. salsura C. 12, 53, 1.

Durabilitas frumenti P. 1, 36, 2.

Duracinae vites C. 3, 2, 1. vuae Ca. 7, 2. Duracina Persica P. F. 25, 32. P. N. 7, 8. *vid. quos laudat Needham. ad Geop.* 10, 13. Duracinae *primo vites dictae videntur a* duris acinis: *deinde translatum nomen ad ea Persica quorum caro ossibus vehementius haeret: ita certo Plin.* 15, 12 duracina *a reliquis distinguit.*

Duramenta s. duramina in vite C. 4, 21, 1. 4, 22, 1. P. F. 12, 2.

Duratus rusticis operibus C. 1, 8, 2. ¶ Durata salibus aqua C. 7, 4, 8. *vid no. & mox* dura muria.

Duritia aetatis repugnante P. Mar. 12, 1.

Duriticia potio *vid.* diuretica.

Duro. durare vngulas C. 6, 37, 11. ¶ siccitatem & ventos P. F 9, 1.

Durus. Dura muria C. 6, 30, 9. 12, 6, 1. 12, 7, 3 *est eadem quae* matura, *salsissima, quae* durare *proinde condita potest. Sic intellexit etiam Turn.* 17, 16. *vid.* Duratus. Durum vinum, *suaui oppon.* P. O 14, 5. *sic* Acetum durum *Sammon.* 40.

Dux. Duces agricolarum Dei V. 1, 1, 4.

Dysenteria si iumentum apprehenderit Veg. 3, 11.

Dysenteriaca passio P. F. 31, 2.

Dyspepsia quo vino curetur Ca. 127, 1.

E *&* F. *miscent librarii Vict. ad* V. 2, 2, 18. *Vrsi ad Inscript frat. arual. supra* p. 130. *no.* m.

Eadem V. 2, 5, 2 *intell.* opera, *dum aduocatus es.*

Eapropter C. 8, 14, 11.

Eatenus, qua C. 12, 9, 1.

Eblan-

corrudam feri debere eo in loco in quo fuerint harundines vt ita afparagi fiant. *Nam conuenit* harundinetum *cum* corruda. *Plin.* Siluestres, *inquit*, fecerat natura corrudas, vt quisque demeteret paffim, ecce altiles fpectantur afparagi. *Item* hortorum indicauimus corrudam, hunc intelligimus filueftrem afparagum, quem Graeci orminon aut myachanton vocant, aliifue nominibus. BEROALD.
Corrugatur oliua C. 12, 50, 19.
Corrumpunt rem dominorum C 11, 1, 6. corrumpere manibus glandulas, vt velut vanefcendo fanentur Veg. 2, 24, 1.
Cortex. Corticem ducunt vlcera Veg. 1, 5, 1. corticibus fimiles fquamae Veg. 1, 9, 2.
Corticata pars farmenti P. Mar. 1, 2. pix C. 12, 23, 1.
Corticiae pilae V. 1, 40, 1.
Corticulis baccae refolutis C. 12, 47, 10. 12, 50, 10.
Cortina plumbea Ca. 66, 1.
Cortinale (*cella*) vbi fit defrutum C. 1, 6, 19. *Non id eft* cortinale *quod gloffematici opinantur*, *neque a menfa parieteque deducitur*. *Sed* cortinale *dicitur proprie locus in quo fapa & defrutum coquuntur in cortinis*. *Sunt autem* Cortinae *fcriptoribus agricolationis vafa defrutaria*, *hoc eft*, *defruto fapaeque coquendae accommodata*, *quae magis plumbea quam aerea effe debent*. *Plinio* cortinae *funt* vafa quibus vellera tinguntur forbemita fuccum & medicamina infectoris, *a quo* cortina *dicitur* viridis & immatura, *quando nondum lana ebibit ad plenum eximium illum colorem*, *qui expetitur in veftimentis*. *Idem ait*, Vela pingi in cortina: & cum fit vnus in cortina color, alium atque alium fieri in vefte accipientibus medicaminis qualitate mutatum. *Alio fignificatu apud ecclefiafticos fcriptores*, *alio apud poetas* cortina *vfurpatur*, *qua nil notius eft*, *vulgatiusque*. BEROALD.
ad Cortyniam Cretae V. 1, 7, 6.
Corus *ventus*, *al.* Caurus C. 11, 2, 63 & 65 *it.* 93. Coro dies frigidus C. 11, 2, 21.
Coryeius C. 9, 4, 4.
Coryeon florere croco C. 3, 8, 4.
Corydonis opes C. 10, 298.
Corymbo purpureo glomerata C. 10, 237. corymbos croceos C. 10, 301.
Coffinius *collocutor* V. 2, 1, 1. 2, 10, 1.
ad Coffos medicinae Veg. 1, 53, 5. 1, 45, 4. 4, 10.
Coftatus bene bos V. 2, 5, 8.
Coftum f. coftus C. 12. 20, 5.
Coronea mala V. 1, 59, 1. Ca. 7, 3. *vid.* Cydon.
Cotulae duae ciceris P. O. 14, 11 *vid.* cotyla.
Coturnices aduenae V. 3, 5, 7.
Cotyla *menfura* Veg. 2, 6, 8 & *faepiffime.*
Coum vinum facere Ca 112, 1.
inter Coxas fuas mittit caudam bos ftrophofus Veg. 3, 57, 2.
Coxendicibus craffis boues V. 1, 20, 1.
Crabrones apibus infeftae P. Aug. 7.
Craffamen in imo aquae requietae C. 12, 25, 2. donec craffamen in modum faecis exiftat C. 12, 41, 3.
Craffamentum in imo fimile faeci C. 12, 12, 1.
Craffe illinire mala C. 12, 44, 5.
Craffefcunt turtures milio C. 8, 9, 2.
Craffitudo Ca. 39, 2. C. 4, 30, 4. craffitudine conualefcunt C. 4, 6, 4. ad craffitudinem oxymellis Veg. 2, 48, 4.
Crater, *fidus* C. 11, 2, 20 & 65.
Crate inducta coaequare glebas C. 2, 18, 4 *hic occae vicem praeftat.* ¶ in crate ficcantur vuae C. 12, 16, 2. crates ficariae Ca. 48, 2. paftorales C. 12, 15, 1. ftercorariae Ca. 10, 2. 11, 4. *add.* *Scheffer. de re vehic.* 2, 20. ¶ Crates fauorum P. Iun. 7, 1. ¶ alternae baccarum *h. e. ftrata* P. N. 22, 4. ¶ Cratem facit vitis C. 4, 2, 1 & 2. crates prati P. S. 10, 4.
Craticulae lucernae Ca. 13, 1 *h. e.* craticulatae, *fi audiamus nefcio quem in Fabriano thefauro: fed vid. V. L.*
Craticulatim Veg. 3, 3, b, 6. *ex MS.*
Craticia podia P. 1, 19, 2.
Creciacus vel Creticus, equi vitium Veg. 1, 25, 5 *no.* x. & 6.
Κρεμαστῆρες nerui C. 6, 26, 2. P. Mal. 7, 1.
Cremia ligna C 12, 19, 3. *Nec dubito*, *quin verior fit lectio antiqua Plin.* 12, 19 f. 42 *med.* Dein forte cremia difcerni, *prae altera Harduini*, *qui ex MSS. fubftituit* gemina.
Cremo. Cremare equum aut ftigmare Veg. 1, 26, 4.
Cremor Ca. 85. ptifanae Veg. 1, 26, 4. *Eft autem* cremor *lac expreffum ex grano aqua macerato.* GEORG. ALEX. *Ita recte vocari* χυλὸν *fiue fuccum ptifanae notauit Marfilius Cagnatus Var. obferu.* 1, 30. *Scaligerana prima p.* 52. 53. Crema eft vetuftiffimum verbum Galliae, quae eft Romanis Cifalpina, vnde Galli nomina fecerunt Cremonae propter foli vbertatem. Inde *cremor* eft vox Gallica vetuftiffima, quae fignificat fuccum expreffum ex aliquo grano aut femine *&c.* SCHOETTG.
Creo - ereare, generare, parere P. 1, 29, 1. F. 26, 2. quod creante afino nafcetur P. Mar. 14, 2. fi creare mares volueris P. Mar. 11, 6 *h. e. facere vt taurus procreet.* fi quem creare mulorum genus delectet P. Mar. 14, 1. *Sed* fi creari mares volueris P. Iul. 4, 4. ¶ *De vegetabilibus.* Creare materiam C. 5, 5, 31. creat vuas infitio C. Arb. 9, 1, 3. Armentum non creat, quod in agro natum V. 2 pr. 4 *h. e. labore fuo producit.* Creat minimum herbarum ftercus afini C. 11, 3, 12.
Crepant poma *i. e. finduntur* P. Mar. 10, 4 teneri pampini digitis ftringentibus in pampinatione P. Mai. 2, 2.
Crepidinis obiectu C. 8, 17, 10.
Crepitacula aerea C. 9, 12, 2.
Crepitus ereber in oppidis aut vicis V. 1, 20, 3. e monti freporum V. 2, 7, 12.
Crepufculo, peractis operibus C 12, 1, 3.
Crefco, qui poftea creuerunt *h. e. pofteri* V. 3, 1, 7.
Creta *inf* ad Cretae Cortyniam V. 1, 7, 6. an mel ibi ortum? C. 9, 2, 4.
Creta f. argilla P. 1, 34, 3. Cretae puluere radicibus miffo P. F. 25, 22. Creta Carica & Chalcidica

lus. culter falcis C. 4,25, 3. ad cultrum emere bouem V. 2, 5, 11.

Cultores alueorum C. 9, 3, 1.

Cultura partis accuratior tantundem praeſtat, quantum vniuerſi fundi cultura minus accurata C. 4, 3, 6. duabus viis vtitur V. 1, 18, 7. culturae forma V. 1, 7, 2. culturam ſarritionis exigit C. 11, 3, 36. culturae caeterae C. 11, 1, 30. culturarum officia C. 11, 2, 3.

Cultus agrorum C. 2, 10, 4. vinearum C. 11, 2, 48. hortorum C. 10, 1 & 424. arundinetis idem eſt, *h. e. eodem modo coluntur* C. 4, 32, 3.

Cum eo praeterea *per pleonaſmum* V. 3, 5, 2. Cum eo *h. e. ea conditione* C. 5, 1, 4. cum decimo redit ſemen, *zehenfaltig* V 1, 44, 1. ¶ Cum locis ornata iuga Ca. 10, 2. cum melle oblinito Ca. 77. cum ſtercorata terra completo C. A. 4, 5 cum vino & oleo vngere Veg. 1, 11, 8. cum tabula verberare Veg. 1, 27, 2. cum paſſo potionabis Veg. 1, 34, 1. 1, 38, 9. cum fibulis conſuito Veg. 2, 31. ¶ Cum ſubito *h. e. ſimulatque* C. 9, 9, 3. cum & — tum & C. 1, 8, 18 *niſi alterutrae particulae gloſſae ſunt.* ¶ Cum, quum, quom, quoniam, quando, *ſaepe confunduntur in MSS. vid. no. ad* C. 1, 4, 6. *Nihil frequentius in Columella Lipſ.*

Cumae C. 10, 130.

Cumerata *legebatur pro* commemorata Veg. 3, 3, 10.

Cumino grata melanthia C. 10, 245 *vid.* Ciminum. Cyminum.

Cummim, gummi Ca. 59, 1. Gr. *κόμμι.*

Cumulare commiſſura renum Veg. 4, 1, 2. 4, 2, 2.

Cumulata ligula ſalis C. 12, 21, 2.

Cumulum addere foeniſiciae V. 1, 49, 1.

Cunctantur parere in ſeruitute C. 8, 15, 7. cunctans ad opera C. 11, 1, 14.

Cuneati agri dimenſio C. 5, 2, 4. cuneata forma C. 5, 2, 1.

Cunela *pro* cunila *ſcribitur* C. 6, 8, 2. 7, 5, 18. P. D. 3. P. F. 24, 9. Cunela *etiam vult Salmaſ. apud Io. Rhod. ad Scribo. comp.* 124 p. 198.

Cuneolum praemittere P. F. 17, 3.

Cuneus ferreus vel oſſeus in inſitione C. 5, 11, 4. C. Arb. 26, 3. P. F. 17, 2. affigitur P. N. 7, 5. premitur *h. e deprimitur vel imprimitur* P. O. 12, 2. cuneus tedae radicibus inſeritur P. Ian. 15, 3. mergitur *ibid.* ſ. 9. imprimitur *ibid.* ſ. 11. figitur P. Mar. 10, 30. *quae ſunt remedia feracitatis: ita etiam* lapis P. F. 25, 15. P. Mar. 8, 2. *vid.* clauus, Epirrus, Palus. Cunei Ca. 10, 3. 11. 4. cuneis ſalignis circumfigi oportet columellam Ca. 20, 1.

Cuniculus, leporis ſpecies V. 3, 12, 6. ¶ riui perducatur C. 8, 17, 4. deductorius in ſtabulo Veg. 1, 56, 2.

Cunila bubula C. 6, 13, 1 *vbi vid. Beroaldus.* C 6, 30, 8. *Eſt* origanum: bubula *dicitur, quia in remediis boum adhibetur. Vid. Bodaeus a Stapel ad Theophr. hiſt plantar.* 6, 2 p. 564 & *Salmaſ. ad Soli* c. 56 p. 900. SCHOETTG. noſtras, ruſticis ſatureia C. 9, 4, 2. *Vid. Salm. ad Soli.* p. 904. transmarina C. 11, 3, 39.

Cupa fieri vt debeat Ca. 21, 1. cupae minuſculae Ca. 12. cupae in cella vinaria P. 1, 18, 2.

in Cupellis condiuntur pira P. F. 25, 12.

Cupidine peruerſa C. 12 pr. 9.

Cupreſſeta vt ſerantur Ca. 151, 1.

Cupreſſini coni C. 6, 7, 2.

Cupreſſi ad fines tuendos V. 1, 15. vinae pro ridicis V. 1, 26. vt ſerantur & propagentur Ca. 28, 1. 48. 1. 151, 1. cypreſſi pilulae Veg. 3, 3, b, 3. 3, 67, 5.

Cuprei bidentes P. Iul. 5. *al.* Cyprei.

Cuprinus clauus P. Ian. 15, 18. cuprinum acutum Veg. 1, 12, 2. 2, 3, 27. cauterium efficacius Veg. 1, 14, 3. 1, 28, 4. 2, 6, 11. 2, 61, 1. 3, 3, b, 6.

Cupulae minuſculae Ca. 21, 3.

Curam ſtatim ſentiet, *h. e. ſe curari* Veg. 1, 64, 2. curae fuit aquam inueterare C. 12, 12, 2.

Curatio mancipiorum non putatur plebeia Veg. pr. 10. vini odoratior C. 12, 25, 4.

Curator apum C. 9, 9, 1 & 3. C. 9, 14, 3. auiarii V. 3, 5, 5. gallinarius V. 3, 9, 7. pauonini gregis C. 8, 11, 2.

Curatus. Sic curati *h. e. ſaginati* V. 3, 10, 7. ¶ curatum caput hedinum *h. e. purgatum* Veg. 4, 8, 1. *Vid. Rhodii Lex. Scribo.* ¶ Curatiores erunt corpore Ca. 103.

Curculio, genus exitii, ne frumento noceat Ca. 92. C. 1, 6, 15 & 16. vt necetur V. 1, 63, 1. non oritur, quo ſpiritus non peruenit V. 1, 57, 2. Curculiones exeſſe incipiunt frumentum V. 1, 63, 1. Gurgulio ſcribitur P. 1, 19, 2 & Iun. 3.

Curcuma Veg. 2, 33, 1 *capiſtri genus vid. Dufresnius.* Eſt *etiam in L. Leonis L. vn. Cod.* nulli licere in frenis (11, 11) *vbi recte ex Heſychio interpretatur Cuiacius Obſ.* 11, 20. *Is enim illud Pſalmi ἐν κημῷ interpretatur ἐν κυρκύμῳ.*

Curiatia familia C. 3, 8, 1.

Curioſe factum ſinapi C. 12, 55, 2. curioſiſſime pangere vitiaria C. 11, 2, 18.

Curioſi paſtores V. 2, 3, 5.

Curius Dentatus C. 1 pr. 14. C. 1, 3, 10.

Curo. Curant aquam prope vt ſit V. 3, 16, 28. nec de ſoli qualitate curant coloniae P. F. 24, 14. curaui demonſtrare P. O. 14, 1 & *ſaepe alias.* curabis interficere duces ſeditionum C. 9, 9, 7. allinire P. F. 33. abradere P. O. 12, 7. agitare P. O. 14, 15. excoquere P. S. 16. ferre C. 12, 22, 3. infundere P. Mai. 14. miſcere P. Iun. 12. ſiccare P. O. 14, 5. curantes aegrotis animalibus Veg 4, 5, 1. curandum vlcera medicamentis C. 7, 5, 10.

Currere cogitur C. 6, 6, 5. ¶ currit humor de plaga Veg. 3, 29, 2 & *al.* currentis aquae agilitatem ſtans imitatur P. 1, 17, 2.

Currilia iumenta Veg. 4, 7, 5 &

Currulibus iumentis Veg. 1, 56, 34. *Sed leg.* curulia, curulibus.

Curtatis etiam radicibus P. F. 10, 3.

Curuabiles vlmus & fraxinus P. N. 15, 2.

Curuatura dorſi de teſtudine P. 1, 35, 14. in vite materiam exprimit C. 4, 20, 3. *vid.* exprimo & C. 5, 6, 22.

Cuſpides, tubulorum genus V. 1, 8, 4.

Cuſtodia nequiſſimi hominis ampliſſima quae C. 11, 1, 26. cuſtodiae tradere captas aues C. 8, 15, 7. cu-

ſtodiam

nis pedibus alii rami submittendi C. 5, 6, 16. de capitibus vngularum calcant Veg. 2, 54, 1. *treten nur fornen mit der Spitze auf.* de ramorum connexione inseruntur Punica P. Mar. 10, 6. ¶ *Pro* ex, de muria exeunt C. 12, 47, 8. de pastionibus greges V. 3, 6, 1. facto de arundinum foliis C. 12, 47, 4. ¶ *Pro Ablatiuo instrumenti* &c. De cauterio adusta Veg. 3, 17. de pollice 2, 40, 1. de fagis inuoluantur 3, 15, 16. de experimentis probatae medicinae 4, 7, 5 *& al.* ¶ De sub massa C. 12, 34 *vid. ne.* de sub pedibus raptum mustum P. O. 21. *Vid.* de foris. ¶ De *pro* Di *in compositis habent MSS. vid. Victor. ad* V, 1, 18, 1. *& ad* V. 1, 28, 2.

Dea. his Diis, *de musis* V. 3, 16, 7.

Deacinata dolia Ca. 26.

Dealbatis parietibus P. 1, 24, 1.

Debrachiolare *videntur dixisse veterinarii vt* dematricare, *h. e. de* brachiolis *sanguinem emittere. vid. ad* Veg. 3, 72 *ne.* d.

Decacuminare C. 4, 7, 3. 5, 6, 12.

Decaluare psilothro inducto Veg. 2, 48, 3.

Decarnare syringotomio Veg. 2, 27, 2. *add.* 2, 42, 1. 3, 6, 1.

Decedere de nobilitate generis, *degenerare* P. F. 25, 2.

Decembris opera C. 11, 2, 88 *&* 93. *&c.*

Decemmodiae C. 12, 50, 8. decimodiae *scrib.* C. 12, 18, 2.

Decempedae XVIII P. Ian. 12.

Decenni maior asinus P. Mar. 14, 1.

quod Decidit, *per semnologiam, stercus* C. 6, 5, 1. Decidet musti pars decima, *h. e. absumetur in coctura* C. 12, 20, 8.

Decies & octies supputatae P. Ian. 12.

Decimanis diuisae vites, P F. 9, 11 *vid* Decumanus. extremae circa decimanum tabulae P. F. 18, 1.

Decimodiae *v.* Decemmodiae.

Decipit custodiam pastoris pecus C. 8, 4, 3.

Declarantur maturo fructu foliisque vites C. 3, 20, 5.

Declinata a metendo messis, *de etymologia* V. 1, 50, 1.

Declinatio mundi, κλίμα C. 3, 1, 3. 1 pr. 22. 1, 6, 18. Declinationes caeli C. 4, 24, 2.

Decollat, desit V. 1, 2, 8.

Decoloratur ex albo, fitque luteola C. 12, 47, 2 *&* 9. decolorantur aheno inferuescentes vuae C. 12, 16, 1. mala in feruidam demissa C. 12, 44, 5. cum decolorari coeperit olea, nec tamen adhuc varia fuerit C. 12, 52, 1.

Decoctum ad tertiam C. 12, 20, 2.

Decoquunt vsque in quartam partem C. 12, 12, 2. vsque quo ad tertiam partem decoxeris V. 1, 2, 26. decoquere ad tertias & ad quartas C. 12, 34. decoquenda in dimidiam partem aqua C. 12, 24, 1. ¶ non tibi decoquet ornithon *h. e. damnosus erit* V. 3, 2, 16. *Huc pertinet* res ipsa decoxit C. 1, 8, 14. 11, 1, 28. ¶ Decoquitur pastinatio beneficio algoris aut solis P. 1, 34, 7. *vbi idem est quod* fermentare *vbi vid.*

Decoriata amygdala P. Ian. 15, 12.

Decumanus & semitae *in vinea* C. 4. 20, 5. in decumano proximo ignis fiat C. 12, 43, 2. Decumanis distinguendae vites C. 3, 20, 4. *vid.* Decimanus. *Paullus Festi epitemator,* Decumanus adpellatur limes qui fit ab ortu solis ad occasum. Alter ex transuerso currens, adpellatur cardo. *Vid. Sic. Flacc. de condit. agror.* p. 14 *& Rigalt. in gloss. Agrimens. Salmas. ad Soli.* p. 475 sq. SCHOETTG. *Verbo,* decumanus limes *vt in colonia sic in vinea est* maximus. *Ita etiam Tur.* 17, 13. ¶ Decumana pira C. 12, 10, 4. *etiam haec* magna *interpreter.*

Decumbat qui vomere vult Ca. 156, 4. decumbere in herba C. 10, 283.

Decumus *pre* decimo. Decuma pars C. 5, 2, 5 *&* 10.

Decuriae operarum C. 1, 9, 7.

Decurrit terra C. 3, 19, 1. P. Ian. 13, 7. decurrunt grana spicis lapsa P. Iun. 2, 1. poma P. N. 7, 14. *vid.* Excurro. Decurrens riuus C. 1, 2, 5.

post Decursionem sanguinis Veg. 1, 27, 2.

Decursis III diebus P. N. 18. *sed suspecta lectio.*

Decussa pluit arbore nimbus C. 10, 364.

Decussatim incidere rapa C. 12, 54, 1. pulmunculum secare Veg. 2, 61, 1. vrere ceruicem Veg. 3, 24, 9.

Decussare in speciem Graecae litterae X. C. 3, 13, 12. iugum in stellam C. 4, 17, 6.

Dedita opera C. 12, 4, 5.

Dedolare pedamenta C. 4, 26, 1. ridicas C. 11, 2, 12.

Deducit humorem noxium sulcus aquarius P. S. 3, 1. deducunt bilem collyria C. 6, 30, 8. *Hinc metaph.* deducite carmine Musae C. 10, 40. ¶ Deducet omnia de capite Ca. 157, 6. deducere de sallario Ca. 144, 3. ¶ in puluerem cribro aromata P. O. 14, 13. ¶ Deducere *saepe scribitur pre* Diducere *vbi vid.*

Deductoria liquoris P. N. 7, 21.

Deductorius cuniculus Veg. 1, 53, 2.

Deerrasse visu C. 2, 11, 15. *sic* C. 1, 4, 6.

Defaecare aërem Veg. 1, 20, 3 *de suffimentis.*

Defatigatum & effoetum solum C. 1 pr. 1.

Defectionem si patietur animal Veg. 3, 40, 1.

Defectus. Defecta senio arbor C. 5, 6, 37. defectissimus annis, viribus C. 1 pr. 12. *Sic Plin.* 2, 8 Obscura sidera defectis mortalibus attributa. SCHOETTG.

Defendere frigus & solem Ca. 48, 2. solem a vertice P. S. 18. prata Ca. 50, 1. V. 1, 20 *quod alias vacant* submittere. *Plene* defendere prata a pastione V. 1, 37, 5. defendenda a pecore prata C. 11, 2, 7.

Defero. Deferte maniplos C. 10, 315 *h. e. in forum ferte vendendi causa. Vid de hac notione Salmas. ad Tertull. pall.* p. 454. Defertur ex arbore in terram V. 1, 40, 4. ¶ Deferri *pro* differri *legitur* C. 11, 3, 49.

Deferuefacito bene Ca. 157, 9. deferuefac. in plumbeo Ca. 122.

Deferuescit foenum C. 2, 19, 3. fructus C. 9, 15, 12. deferuescunt aestus V. 2, 2, 11. deferbuit mustum C. 12, 38, 3. 12, 21, 3. cum deferbuerit mustum C. 12, 20, 2. aquam vbi lupinus deferuerit Ca. 96, 1.

Deficitur species pondere C. 2, 6, 1. si deficitur memoria

Dema-

Dematricati niſi fuerint admiſſarii Veg. 4, 7, 3 *h. e. ſanguis emiſſus e* matrice *vbi* vid.

Demereri aliquem amoenitate C. 1, 4, 8.

Demergere, depangere, deponere ſurculum, *ſynonyma* C. 3, 18, 2 *&* 5 *&* 6. demergere ſurculos P. F. 17, 3. vngulas C. 2, 18, 1.

Demerſus terrae ramus P. F. 17, 8.

Demeſſi faui C. 9, 15, 12. 11, 2, 50 *&* 57.

Demetitis flores C. 10, 304.

Demiſſus ſanguis in pedes C. 6, 12, 1.

Demittere taleam Ca. 45, 2. ſanguinem C. 6, 30, 6. per cornu C. 7, 10, 3. *add.* C. 6, 9, 1.

Demoſthenes orator C. 1 pr. 30.

Demſeris odorem Ca. 110.

Demutilare cacumina C. Arb. 11, 2.

Denarii argentei pondus C. 7, 8, 2. pondus vnius denarii Veg. 2, 6, 9. *Eſt drachma Graeca.*

Denicalibus feriis C. 2, 22, 5. *Feſti Pompeii verba haec ſunt* : Denicales feriae colebantur, cum hominis mortui cauſa familia purgabatur. Graeci enim νεκρὸν mortuum dicunt. *Tu diſpice an ex hiſce doctiſſimi grammatici verbis ſcribendum ſit* denicralibus *feriis, tanquam* ἀπὸ τῦ νεκρῦ *formato vocabulo. poſſumus &* denicales *legere, vt a numero* denario *dictio ducta ſit, ſicut* nouendiales *dixere a numero IX dierum.* BEROALD.

Denigrat terram amurca V. 1, 55, 7.

Denotet quales ſint nati C. 7, 9, 11.

Dens aratri C. 2, 4, 6. dentes aetatis indices in equis V. 2, 7, 2. C. 6, 29, 4. P. Mar. 13, 7. Veg. 4, 5, 2. dentium in animalibus numerus & genera Veg. 4, 1, 1. dentes brocchi, canini, columellares V. 2, 7, 3.

Denticulatae falces C. 2, 21, 3.

Denticuli recurui P. Iun. 2, 4. aperire nituntur gingiuas tumentes P. 1, 28, 6.

Dentitio prima pullorum Veg. 2, 25, 1.

Dentix. dentices piſces C. 8, 16, 8.

Denubere *quidam legunt* C. 10, 158.

Deorſumuerſus ibit (*de aluo purganda*) Ca. 156, 4. curuantur palmae C. 4, 20, 3. ſpectantes ollae C. 12, 43, 10. deorſumuerſum preſſi lumbi V. 2, 7, 5. deorſum facias *h. e. vertas* P. F. 25, 19. verſo acumine P. N. 7, 1.

Deoſum *pro* deorſum *vid. Victor. ad* V. 1, 6, 3.

Depangere malleolum C. 3, 16, 1. 11, 3, 26 *&* 30. cacumina ficorum, pirorum C. 3, 21, 11.

Depauerint herbas roſcidas C. 7, 5, 21.

Depellere agnos, *a matre remouere* V. 2, 2, 17. depellenda ſoboles C. 7, 6, 8. *vid.* depulſus.

Dependitur plus in operis auocandis *&c.* C. 11, 1, 20. merces C. 5, 1, 8.

Depereunt in vſu C. 12, 50, 9. deperit repente ſanum animal Veg. 1 pr. 14. it. 4 pr. 4.

Depetigo porcae Ca. 157, 16.

Depexa coma C. 10, 178.

ſi Deplanauerit oculus, *h. e. planitiem & leuitatem amiſerit* Veg. 2, 19. *Sed legendum* deplanaueris: *vt* deplanes 2, 22, 2. *&* deplanes 2, 22, 3. *h.e. planum abraſa ſcabritie facias.*

Deplantare V. 1, 40, 4 *bis it.* V. 1, 43 *ſignificat ab ipſa ſtirpe vel maiore ramo reuellere, vt ſurculus ita auulſus latiorem baſin habeat : cui opponitur* defringere. *Sed Plin.* 17, 20 *ſ.* 33 *idem eſt quod ſerere, deponere.*

Deplere oleum Ca. 64, 2 *&* 66, 2. *vid.* Capulator, Capulare. & defundere in labra C. 12, 50, 8 *&* 10. ¶ animal *h. e. venam ei ſecare* Veg 1, 13, 4. 1, 22, 1. 1, 24.

Depli Veg. 3, 28, 4 *in* bdellii *mut.*

Deplorant vites P. F. 30. *vid.* Lacrimare.

Depluit Iupiter imbre in ſinus matris C. 10, 206. *Al.* defluit. *Vid. quae de verborum iſtorum cognatione & promiſcuo vſu diſputamus ad Fabri theſaurum, qui cum maxime prela exercet.*

Deponit florem frumentum P. Mai. 1, 1. ¶ deponere cuneum, *demittere, inſerere* P. F. 17, 2. ¶ deponere malleolos, *plantare in terra* C. 3, 3, 2. ſurculum P. F. 17, 3. ſtirpem vitis C. 1, 1, 5. vlpicum C. 11, 3, 20.

Deportatio Ca. 144, 3.

Depreſſius paſtinetur ſolum C. 11, 3, 10.

Deprimere plantas C. 11, 3, 28. deprimente locum palo *in quo ponatur talea* P. F. 18, 1. deprimuntur ſemina in regeſto C. 4, 1, 3.

Depſere manibus Ca. 76, 1. coria Ca. 135, 3. vbi depſueris Ca. 76, 1.

Depſticius panis vti fiat Ca. 74.

Depſta coria Ca. 135, 3. depſto luto oblinere Ca. 40, 4. Ca. 41, 4.

Depulſi a matribus agni V. 2, 2, 17. a mamma porci V. 2, 4, 16. *vid.* Depello.

Depurgatos caules C. 12, 9, 1.

Depurgo. depurgato Ca. 50, 1. 112, 2. depurgare ſordes C. 9, 14, 13.

Deputatum, *deciſum* C. 3, 10, 19.

Deputo vineam Ca 49, 1. 50, 1. C. 4, 23, 2. arbores C. 11, 2, 32. deputandi falce palmites. ¶ Deputare ſteriles vaccas aratro P. Mar. 11, 6 *h e. deſtinare. Sic* P. S. 10, 1. Iul. 11.

Derides? *vox fidem negantis,* vous vous moquez V. 3, 2, 15.

Deridiculum eſt V. 1, 18, 5.

Deriuanda ſulcis palus C. 2, 17, 5.

Derogabit aetati arboris P. F. 25, 23. derogare fructibus ſuis P. 1, 6, 8.

Deſcendere gradatim *de his quae magis perficiuntur* V. 2, 1, 3 *&* 4. *Quamquam vitia accuſat deliciasque.*

Deſciſcunt malignitate naturali ſemina C. 3, 10, 18. *add.* 3, 2, 13.

Deſcribunt caelum aſtrologi V. 2, 1, 7.

Deſcriptio hortulorum C. 4, 18, 2. ¶ *In* DESCRIPTIONIBVS *animalium caſus mutatur* e. g. V. 2, 8, 6. 2, 7, 5. 2, 5, 7 *&* 8. *numerus* V. 3, 9, 10.

Deſcriptus. deſcriptae vites, *ordinatae* C. 3, 21, 4.

Deſecare ſegetes & prata C. 11, 1, 8. prati iugerum C. 11, 2, 40. a vite C. 12, 43, 1.

Deſecta herba C. 2, 18, 5.

Deſectio ſtramenti C. 6, 3, 1.

Deſerere poſſidendo C. 1, 3, 11 *plus poſſidere quam colere poſſis, qua ratione alii excluduntur.* ¶ Deſero, *planto vid.* Deſitus.

Deſes intra tecta foemina C. 12, 1, 2.

menſium *vid. Pop. ad* Ca. 146, 2. in diebus pecuniarum C. 1, 7, 2. diem praegnationis idem bis habere non poteſt V. 1, 44, 4. ¶ Dies pro ſole SCHOETTG. C. 7, 3, 25.

in Dieta Veg. 2, 9, 7 *forte*: in die.

Differre plantam, *differere* V. 1, 43. C. 11, 3, 31 *it.* 38 & 42. Diſtulerunt oculos ſuos plantae per longa internodia P. Mar. 10, 25.

Difficile naſcitur P. Ian. 7.

Diffindere meridiem ſomno V. 1, 2, 5.

Difformitas *pro* defor. Veg. 3, 17.

Diffundere (*vinum in dolia aut ſerias in quibus obturatis & picatis ſeruetur*) C. 12, 28, 3. *add.* 3, 2, 26. ¶ radices V. 1, 37, 5. ¶ Si diffuderit ſe cupa P. 1, 18, 2. *h. e. vitium fecerit, & vinum effuderit · modo non legendum ſit* diffiderit. ¶ Diffundere per narem medicamentum Veg. 1, 45, 4. in fauces Veg. 2, 6, 9. *ita* 3, 15, 14 *pro* defundere: *quod etiam alicubi eſt in* MS.

Diffuſus per multa volumina ſcriptor C. 1, 1, 10. diffuſa materia C. 11, 1, 10.

Digerere ſemen Ca. 161, 3. mel liquefactum in formas P. Iun. 7, 4. ſtercus in prata C. 11, 2, 18. vt per ventrem digeratur humor infeſtus Veg. 1, 14, 5 digerere morbum Veg 1, 14, 6. *add.* 1, 24. *In his diuiſionis & diſtributionis quaedam notio ineſt*: ¶ tepefactam (potionem glutinoſam) digeras vt inſpiſſetur Veg. 3, 66, 5 *h. e. caloris ope particulas fluidas diſſipes* ¶ *Pro* degerere *ſcriptum a* Vegetio *an librariis*? 1, 12, 6. 1, 17, 10 & 19. 2, 6, 2. 2, 9, 7. 3, 1, 8. 3, 2. 4 & 10. 3, 3, 1. 3, 4, 1. 3, 23, 5 3, 66, 6 & 7. *In quibusdam locis etiam* MSS. deg.

Digeſtionis auxilia concitat vinum ſcillites P. Iul. 6, 2. per digeſtionem decoctus cibus Veg. 1, 40, 1.

cum Digitalibus legitur olea V. 1, 55, 1.

Digitelli flos, C. 12, 7, 1. *Non habent herbarii. Cogitabam de* Digitali, *itemque de* Digito veneris: *ſed neuter in conditurís eſt*

Digiti primores Ca. 21, 2. *Turnebus* 25, 20 *interpretatur tenuiores & graciliores.* ¶ Digiti impares gallinarum laudantur V. 3, 9, 4. digitis quinis gallinae C. 8, 2, 8

Dignitas amplitudinis & coloris in bobus V. 2, 5, 10. eum dignitate ſunt aſini V. 2, 6, 3. canes V. 1, 21.

Dignor. non dignantur architecti comprehendere modum aedificiorum &c. C. 5, 1, 3.

Dignoſcere ſuos & alienos non poteſt C. 8, 5, 7. dignoſcitur ſapore C. 2, 2, 20.

Diiuncti a matribus equuli V. 2, 7, 12. diiuncta ab agri vtilitate V. 1, 23, 4.

Diiungere, diſiungere V. 1, 2, 22. V. 1, 3. aſinum ab opere V. 2, 6, 4. diiunguntur agni a matre V. 2, 1. 20. camili V. 2, 9, 12.

Dilabitur veſtis ſitu C. 12, 3, 5.

Dilapidans grandine labores hominum C. 10, 330.

Dilatio noxia in re ruſtica Ca. 5, 7. C. 1, 8, 14. 11, 1, 28 ſqq.

Dilecta vitis nouella, *h. e. diligenter culta, oppon. neglectae* P. 1, 6, 11.

Diligentiae inimiciſſima ſomnus & vinum C. 11, 1, 13.

Diligunt creſcere, *amant, ſolent* P. F. 25, 1.

Diluere Ca. 69, 1. membra pecorum tonſa P. Mai. 8, 2. muria oliuas P. N. 22, 5.

Dimicare aciem C. 9, 9, 7.

Dimidio maturius C. 11, 1, 16. dimidium acetabuli polenta grandis Ca. 108.

Dimiſſus in nuce cortex P. Ian. 15, 18. ſanguis in pedes C 6, 12, 1. *vid.* Demiſſ.

Dimitto. Dimittunt ex ſe oleum baccae P. Ian. 19. Dimittitur ſangnis, *vena ſecta* V. 2, 1, 23. ¶ Dimittere pampinarium *h. e. ſubmittere* C. 5, 6, 31. *Sic* P. F. 12, 3 & 6. 13, 2. Mart. 7, 4. Mai. 2, 1. O. 8, 2. ¶ *Generatim relinquere notat.* Dimittunt ternos pedes inter ſingulas vites P. F. 9, 9. dimittas ſpiramenta P. N. 22, 6. Dimittitur pars fauorum quinta P. Iun. 7, 2. tenui caule dimiſſo P. Aug. 5, 2. vt aliquid dimittatur haerere P. Mai. 7, 2.

Dindyma caſtra Cybelles C. 10, 220.

ſub Dio *vid.* Dium.

Dionaeis redimitur floribus C. 10, 286.

Διφθέραι ſenes V. 2, 11, 11 *vid. Victor.*

Dipondiarius orbiculus C. 4, 30, 4.

Dipondii ſemiſſis C. 11, 2, 17. *duo cum dimidio. add.* C. 11, 2, 28.

Diradiare vitem C. 5, 6, 36. *Vet. editio* diſrarare. SYLB. *Neſcio quam* veterem editionem *indicet* Sylburgius: *noſtras quidem non habere, ſupra notatum eſt.*

Diribere ſuffragia in comitiis V. 3, 2, 1. 3, 5, 18. *vid. ne.*

Dirigere ad metam V. 1, 4, 1. 1, 18, 1. ad contemplationem ſuam C. 3, 12, 4. diriguntur ordines C. 3, 15, 1. ne alter ramus ſub alterius linea dirigatur P. F. 13, 2. ¶ in dirigendis potionibus Veg. 1, 19, 1. *vid.* digero.

dum Dirimentur ſuffragia V. 3, 2, 1. 3, 5, 18. *vid. ne.*

Diſceſſere a qualitate ſua C. 3, 2, 30.

Diſcindito falcem Graecam Ca. 40, 2.

Diſciplina ruris C. 1 pr. 23. 1, 1, 6. villaticae paſtionis V. 3, 2, 17. fici P. Iun 5, 2. ſeruetur P. Mai. 6. ſi loci patitur diſciplina P. N. 4, 2. diſciplinam alienam caueto contemnas Ca. 1, 4. diſciplina ſimili P. N. 17, 2. ¶ Diſciplina mores facit, non natura tantum C. 7, 12, 6. Diſciplinis liberos excolere C. 4, 3, 2. in diſciplinis peccando diſcitur C. 1, 1, 16. Diſciplinis illuſtribus eruditus C. 5, 5, 15. diſciplinis liberos excolere C. 4, 3, 2.

Diſcipuli perſona conſideranda P. 1, 1, 1.

Diſco. didicit ferre totius orbis fruges Italia C. 3, 8, 5. diſcendum quod ignoras C. 1, 8, 13. C. 11, 1, 27.

Diſcocto farre P. 1, 29, 2. diſcocta in furno ficus P. Mar. 10, 34. *ſed al.* cocta.

Diſcolor lanae lingua C. 7, 3, 1. diſcolores cerae V. 3, 17, 4.

Diſcordante natura P. Aug. 5, 3.

Diſcrepant cum priſcis C. 1, 1, 6. nominibus vitium etiam vicinae nationes C. 3, 2, 30.

ſine Diſcretione P. Iul. 4, 5.

Diſcrimen quo diuiſa eſt bouis vngula C. 6, 15, 2. 7, 5, 11. diſcrimine pectita tellus C. 10, 94.

1, 7, 1. Domini oculi & vestigia C. 4, 18, 1. 3, 21, 4. praesentia P. 1, 6, 1. *eod.* C. 1, 1, 18. cum Domino, quem villicus docet, male agitur C. 11, 1, 7.

Domitura boum C. 6, 2, 1.

Domo. domare ad aliquid asinum V. 2, 6, 4. domandi expeditior tutiorque ratio C. 6, 2, 9. V. 1, 20. ad domandum proni boues V. 1, 20, 2 *h. e. qui domentur. Talia gerundia passiue accepta habet Cortius ad Sall. Iug.* 62, 8.

Domus. Domo meae Ca. 134, 2. haec vbi domo nascuntur V. 1, 8, 2.

Donicum, donec Ca. 146, 2 *vid. no.* Ca. 149, 2.

Dos. Dotem vineis praeparare *i. e. pedamenta, vimina* C. 3, 3, 5 *&* 8. Dotibus magnis commendantur vuae C. 3, 2, 17.

Dossuarii aselli V. 2, 6, 5. dossuaria iumenta V. 2, 10, 5.

Δρακοί f. δράκες in canibus, vestigiorum articuli & vngues C. 7, 12, 4.

Draco, palmes emeritus, pluribusque induratus annis Col. 5, 5 *sic Georgius Merula f. Alexandrinus. Ac Columellae quidem locum non inuenio: sed video verba haec legi apud Plinium* 17, 23 f. 35, n 24. *vbi* Nuper *inquit* repertum draconem serere iuxta arborem *&c. Si est apud Columellam miror qui diligentiam & meam & aliorum effugerit, etiam Harduini, qui diligentissime eum Plinio Mederatum confert.*

Dracontios vitis C. 3, 2, 28.

Dragantum *ita saepe est apud* Vegetium, *vt ab auctore ipso videatur profectum* v. g. 1, 56, 19. 1, 58. 3, 12, 3. *Est autem* Tragacantha *f. gumi huius arbusculae teste Dodonaeo* p. 751. ¶ eum Dragante *legitur* Veg. 1, 33. ¶ Dragantidis MS. 1, 59 *no.* h. *tonf.* 1, 60 *no.* d.

Dragmas VIII P. Iul. 8, 2 *etiam MS. Sylb. pro* drachmas

Dryadum choros C. 10, 264.

Dubito. eosque nemo dubitat quin optimi sint C. 6, 3, 3.

Duco. Duce *pro* duc V. 3, 2, 18. Ducere sulcum C. 2, 2, 27. in propaginem virgulta P. N. 7, 21. ¶ Ducat in se eosd. sapores P. O. 10, 1. ducitur e caelo ac terra salubritas V. 1, 4, 4. ¶ *pro* inducere. supra ducenda est terra P. F. 25, 31. calcem ducere, P. 1, 13, 2. cicatricem C. 4, 22, 4. ¶ educere euellere. fabam C 11, 2, 50. pilum C. 6, 32, 3. ¶ Ducere peraeque V. 3, 16, 11 *h. e. medio proportionali inuento inaequalia pretia aequare. Nostri eins in das andere rechnen.*

Ductim *&* caesim *opponuntur. Qui* ductim *putat vineam,* prius applicat ferrum, *& ita* quae destinauit praecidit, *qui* caesim, hinc ictus frustratur interdum C. 4, 25, 2.

Ductu falcis facta putatio, non ictu C 4, 25, 3. Ductibus fossarum siccetur ager P. Mai. 3, 1.

Duceni quadrageni pedes C 5, 2, 2.

Ducentum *indeclin. pro* ducentos C. 5, 2, 7.

Duis bonam salutem Ca. 141, 3.

Dulcedo soli C. 2, 2, 14. fructus C. 3, 1, 3. ¶ *pro prurigine & titillatione* Veg. 3, 15, 4. *Hinc & pro morbo scabiei simili* Veg. 2, 52.

Dum tamen C. 1 pr. 11.

Duntaxat Ca 49.

Duo villicos V. 1, 18, 3. duo libros V. 3, 1, 9.

Duodecima vna *pars* C. 5, 1, 11.

Duodequinquagesimo die C. 9, 14, 4.

Duodequinquaginta C. 9, 14, 1. 12, 5, 1.

Duplicem relationem eiusdem vocis suspicamur in Vt. *Ita forte duas quasi personas sustinet* praecipimus C. 9, 14, 5. Amici *in illo Cic. Lael.* 13 *extr.* vt & bonis amici diffundantur. *Videmur idem nobis obseruasse in Herodoto* 1, 27 *vbi optat Croesus* Αἰ γὰρ τοῦτο θεοὶ ποιήσειαν ἐπὶ νόον νησιώτῃσι ΕΛΘΕΙΝ ἐπὶ Λυδῶν παῖδας σὺν ἵπποισι *Quae ad verbum ita videntur transferenda*, Vtinam Dii faciant in mentem insulanis *venire*, venire contra Lydos &c. *Operae sane pretium videtur, diligentius ad haec talia attendere.* ¶ Duplex spina *laudatur in equo* C. 6, 29, 2. ¶ Duplices nouem ficus, *h. e.* XVIII Veg. 1, 38, 6. *si audias marginalem Sambuci obseruationem. Sed cum recurrat* 1, 56, 17 *& alias, vbi locum vix habet ea interpretatio, aliunde illud epitheton esse suspicor.* ¶ Duplicia quam numerus exigit *h. e. alterum tantum* C. 1, 8, 8.

Duplicat pretio reditum C. 12, 50, 2. duplicantur incrementa, quae speraueras P. N. 7, 12.

Dupondiarius *forte leg. pro* dipond. *vbi vid.*

Dupondium, *duo pedes* C. 3, 16, 2. 4, 1, 3. 4. 32, 2. dupondio & dodrante altus sulcus C. 3. 13, 5. dupondium semissem C. 6, 19, 1. *vid. Dipond.*

Durabilis liquor C. 12, 38, 7. ficus P. Mar. 10, 26. salsura C. 12, 55, 1.

Durabilitas frumenti P. 1, 36, 2.

Duracinae vites C. 3, 2, 1. vuae Ca. 7, 2. Duracina Persica P. F. 25, 32. P. N. 7, 8. *vid. quas laudat Needham. ad Geop.* 10, 13. Duracinae *primo vites dictae videntur a* duris acinis: *deinde translatum nomen ad ea Persica quorum caro ossibus vehementius haeret: ita certe Plin.* 15, 12 duracina *a reliquis distinguit.*

Duramenta f. duramina in vite C. 4, 21, 1. 4, 22, 1. P. F. 12, 2.

Duratus rusticis operibus C. 1, 8, 2. ¶ Durata salibus aqua *C.* 7, 4, 8. *vid no. & mox* dura muria.

Duritia aetatis repugnante P. Mar. 12, 1.

Duriticia potio *vid.* diuretica.

Duro. durare vngulas C. 6, 37, 11. ¶ siccitatem & ventos P. F 9, 1.

Durus. Dura muria C. 6, 30, 9. 12, 6, 1. 12, 7, 3 *est eadem quae* matura, *salsissima, quae* durare *proinde condita potest. Sic intellexit etiam Turn.* 17, 16. *vid.* Duratus. Durum vinum, *suaui oppos.* P. O. 14, 5. *sic* Acetum durum *Sammon.* 40.

Dux. Duces agricolarum Dei V. 1, 1, 4.

Dysenteria si iumentum apprehenderit Veg. 3, 11.

Dysenteriaca passio P. F. 31, 2.

Dyspepsia quo vino curetur Ca. 127, 1.

E *&* F. *miscent librarii Vid. ad* V. 2, 2, 18. *Vrsi ad Inscript frat. arual. supra p.* 130. *no.* m.

Eadem V. 2, 5, 2 *intell.* opera, *dum aduocatur es.*

Eapropter C. 8, 14, 11.

Eatenus, qua C. 12, 9, 1.

Eblan-

Eligere

Eligere manu herbas C. 4, 5. pedes e capite pullorum V. 3, 9, 14.
Elimpidaueris Veg. 1, 26, 2. *vid.* Elymp.
Eliquamina falsamentorum C. 9, 14, 3.
Eliquatam aquam transfundere C. 12, 21, 5. eliquatum mustum omni faece careat C. 12, 19, 4. a faecibus vinum C. 12, 27.
Ellquo in fecunda labra C. 12, 50, 11. lixiuiam C. 12, 22, 1. mel C. 12, 12, 1.
ELLIPSIS. Neque per eas quidquam ire intro possit (*eorum*) quae nocere solent gallinis V. 3, 9, 6. *Vocum* bene est! C. 12, 7 *inter* 2 & 3. τῆς quam *vid.* Plus.
Ellops ad Rhodon V. 2, 6, 2. *al.* helops *vt* helops Pamphylius C. 8, 16, 9. *al.* elops.
Eloquentiae parens *Homerus* C. 1, 1, 30.
Elota oliua C. 12, 50, 21. *V.* Eluta.
Eluacrum labrum Ca. 10, 4. & 11, 3. *vid. no.*
Eluit imber perniciem venenati humoris C. 1, 5, 3. eluantur baccae immundae C. 12, 50, 21. ¶ Eluant (helluando exhauriant) Ponticum Phasin C. 8, 8, 10.
Eluenacae vites *v.* Heluenacae.
Eluta vinacia C. 6, 3, 4. *v.* Elota.
Eluuies balnearum P. 1, 40, 4.
Eluxuriabuntur vites pampinis C. Arb. 3, 2.
Elympidat omnia vulnera Veg. 2, 27, 4. 4, 28, 2.
Em quin adsum V. 1, 56. Em ibi tu quidquam nasci putas posse? V. 1, 2, 5.
Emaciatum armentum C. 2, 11, 2. emaciatis vineis C. 2, 10, 1.
Emacio. emaciat densitas plantas C. 4, 33, 3. emaciant stirpem C. 4, 22, 12. emaciari flagellis C 4, 6, 3.
Emacitas in armentis C. 4, 3, 1.
Emarcus vitis C. 3, 2, 25.
Ematites lapis, haematites Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3.
Emax. Emacem esse non oportet Patrem fam. Ca. 2, 7.
ad Embammata idoneum sinapi C. 12, 55, 2. *vid. ad* C. 12, 35, 1. *Plinius noster* intinctus *subinde vocat, quae Graeco vocabulo* embammata *nuncupantur. Sunt autem liquamina multiformia, quibus intingimus bucellas escarum, gulae prorsus irritamenta, vulgo* sapores *appellant. Graeci dicunt* ἐμβάπτειν, intingere: *vnde* & embammata intinctus. *Illud ex Euangelio*: qui manum intinxerit in catino: *Graece dicitur*, ἐμβάψας τὴν χεῖρα τῷ τρυβλίῳ. BEROALD.
Emblema *in luxu* villarum V. 3, 2, 4.
Ἐμβρύου ἄκος f. ἔμβρυον ἄγειν, partum educere C. 7, 3, 16. *Ita posuit in Indice suo* SYLBVRGIVS. *Sed legitur rectius* ἐμβρυουλκεῖν.
Emendare bouem cubitorem C. 6, 2, 11. perperam factum C. 11, 1, 28.
Emersus Caniculae *h. e. ortus* C. 7, 3, 24.
Emicat a capite vitis C. 4, 22, 14. in inguium materia C. 4, 20, 5. nux posita celeriter C. 4, 33, 1. sagitta in vite C. 3, 17, 2. stilus C. 11, 3, 46.
Emina *vid.* Hemina.
Eminula genua boum probantur V. 2, 5, 8. spina V. 2, 9, 4.

Emissum pro omissum librarius an auctor C. 3, 13, 5.
Emo. quae emi, quibus in locis debeant. Ca. 135. in emendo quae consideranda V. 2, 1, 16.
Emoliri pituitam per nares C. 8, 5, 21.
Emolere Veg, 3, 68, 7.
Emolumentum *h. e. labor, difficultas* V. 3, 14, 1.
Emota terra C. 3, 13, 10. ¶ emota vel extorta vel eiecta de locis suis Veg. 1, 28, 5.
Emphragma, praeoccupatio Veg. 1, 40, 3. 1, 47, 2. *Apud Gorraeum* ἔμφραξις est stipatio meatuum aut cauitatum naturalium ex abundantia aut vitiosa qualitate succorum.
Emplastratio insitionis genus C. 5, 11, 1. Arb. 26, 1. 11, 2, 59. P. Iun. 5, 2.
Emplastro arborem C. 5, 11, 10. 11, 2, 37. emplastrari, inoculari P. Mai. 6. Nou. 7, 7.
Emplastrum, vti crassitudo fiat, quasi emplastrum Ca. 39, 2. ¶ aptare in nudatam arboris partem C. 5, 11, 10. *add.* C. Arb. 26, 8 & 9. P. Iun. 5, 3.
Emporium Heracleae V. 2, 9, 6.
Emticia falsamenta V. 3, 17, 6.
Emtio equina V. 2, 7, 6. emtionis formula V. 2, 2, 5. 2, 3, 5. 2, 4, 5. lex V. 2, 2, 5. pretium onerat vitis rationem C. 4, 30, 1. in emtionibus seruorum sex res legitimum dominum perficiunt V. 2, 10, 4.
Emundata pastinatio C. 3, 15, 1. torcularia C. 11, 2, 71.
Emundant pennas gallinae C. 8, 4, 4. emundetur humus C. 6, 30, 2. emundentur faeces C. 12, 50, 14. emundare alueos C. 9, 14, 7. bubilia C. 2, 15, 7. segetes C. 11, 2, 7. vinum C. 12, 23, 2.
Emunire arborem cauea C. 5, 6, 21.
Emunita retibus cauea C. 8, 8, 4. sola prohibent curculionem C. 1, 6, 16.
Emuscantur oleae C. 11, 2, 41 *h. e. musco purgantur. vid. Cren. anim.* 10 p. 15, 16. SCHOETTG.
Enallage *vid.* Syncsis, *quae illius est fundamentum.* Ἐναντιοτήτων συζυγίαι C. 2, 2, 3.
donec Enascantur de seminibus cucurbitarum C. 11, 3, 48.
Enatare, *humore tolli*, *innatare* P. Mar. 10, 22.
ab Enata stirpe, *h. e. a stirpe e qua enatae sunt vites*, porriguntur C. 5, 4, 2.
Encytum (Enchytum) vti fiat Ca 80.
Enitescit mel optimae notae C. 9, 14, 10.
Eniti spatium C. 2, 2, 27. cum enixus est C. t, 9, 6.
Enixae vaccae, quae parere desierunt C. 6, 22, 1.
Ennaci aequoris lilia C. 10, 270.
Enodata vitis Ca. 33, 1.
Enodo virgas falce C. 5, 6, 14. enodato Ca. 44.
Enormitas onerum Veg. 2, 54, 1. 2, 59, 3.
Enormiter ablatus sanguis Veg. 1, 36, 2. 1, 56, 10.
Enucleata ex auctoribus collegi Veg. 3 pr. 2.
Enula *pro* inula Veg. 3. 69, 3.
Enutriunt fata coloni C. 3, 3, 4.
Eo, *is*, ire in semen Ca. 161, 3. *Sic nostri in Samen gehen.* Aluus non it Ca. 157, 7.
Eo plumbum infundito Ca. 18, 4. indito *ibid.* addito oleum Ca. 156, 6.
Eodem infundito Ca. 108.
Eousque dum C. 4, 30, 4.
Eoo Lucifer ortu C. 10, 291.

Eruptione

Eruptione facta profugere. C. 9, 10, 3.
Eruum fresum & aqua maceratum C. 6, 3, 4. mollitum Veg. 3. 48, 4. Eius satio & cultura C. 2, 11, 11. 11, 2, 10. P. Ian. 8.
Eryngii radices C. 6, 5, 2. Veg. 3, 2, 22 *describitur. Officinis Iringus, Germ Manns-Trew.*
Erythraeo ariete C. 7, 2, 6. Erythraeis arietibus C. 7, 3, 2. quos vocant ἐρυθρὰς C. 7, 2, 4.
Escae optima olea orchis C. Arb. 17, 3. ad escam ferere. faseolum C. 11, 2, 72. vites C. 3, 2, 1. ab escis remotissima villica, *h. e. quae non liguriat* C. 12, 1, 2. ¶ pro cibo medicato Veg 3, 4, 1.
Escendere *an egredi, superare? vid. ad* V. 3, 16, 27. *& ad* C. Arb. 14.
Esculentae merces C. 11, 3, 50.
Esitare brassicam Ca. 157, 10.
Esui condere oleas V. 1, 60.
Et etiam Graeci V. 2, 4, 10. *conf.* 1. 48, 1. 1, 59, 4. 2 pr. 5. 2, 4, 10. 2, 7, 2. *Add.* Nec non etiam *s. l.* & item V. 2, 1, 23. etiam item V. 2, 1, 8. & id etiam ignotissimis quoque V. 1, 1, 2. & is non, *neque is* C. 2, 16, 2.
Etesiae Kal. Aug. C. 11, 2, 56. flare desinunt III Kal. Sept. C. 11, 2, 58.
Etiam nunc V. 3, 1, 6. 3, 2, 3. etiam & C. 6, 3, 7. Neque scirent etiam V. 1, 2, 16 *h. e. nondum scirent.*
ETYMOLOGIAE Varronis (*Vid. de illis Scal. ad* 3, 1, 6.) & verborum disputationes, allitterationesque. Alui apum ab alimonio 3, 16, 15. Appius ab apibus 3, 16, 3. Arista, quod prima arescit 1, 48, 2. Aruum, quod aratum necdum fatum 1, 29, 1. Balare, belare a sono vocis 2, 1, 7. ex βοῦς composita 2, 5, 4. Canterii quod semine carent 2, 7, 15. Caprae a carpendo 2, 3, 7. Capreolus a capiendo 1, 31, 4. Chordus ἀπὸ τοῦ χορίου 2, 1, 19. Columbae a columinibus villae 3, 7, 1. Cuniculus quod cuniculos facit 3, 12, 6. Delici porci depulsi a mamma 2, 4, 16. Farrago quod ferro caesa, vel a farracia segete 1, 31, 5. Flagellum qu. flabellum 1, 31, 3. Gluma a glubendo 1, 48, 2. Granum a gerendo 1, 48, 2. Hordicalia ab horda 2, 5, 6. Italia ἀπὸ τῶν ἰταλῶν *a vitulis* 2, 5, 3. Legumina, quod leguntur 1, 23, 2. 1, 32, 2. Lepus ab Aeol. λέπορις 3, 12, 6. Lirare quid? 1, 29, 2. Lora, quod lota acina 1, 54, 3. Melicae gallinae *pro* Medicae 3, 9, 19. Messis a metendo 1, 50, 1. *Sed p. p.* a medio f. 2. Nefrendes quod nondum fabam frendere possunt 2, 4, 17. Nouallis quis ager 1, 29. Occare qu. occaecare semen 1, 31, 1. Ocimum ab ὠκέως 1, 31, 4. Offringere quid? 1, 92, 2. Oues, aues 3, 2, 11. Palea quia discedit palam 1, 50, 3. Palma qu. parilema 1, 31, 3. e Pecuaria re appellationes multae 2, 1, 6. etiam hominum 2, 1, 10. Porca quod ea seges frumentum porricit 1, 29, 3. Porcus 2, 4, 17. Proscindere quid? 1, 29, 2. Sacres porci 2, 1, 20. 2, 4, 16. Seges quod aratum fatum est 1, 29, 1. Serpullum quod serpit 1, 35, 2. Sicilire a secando 1, 49, 2. Speca rustici pro spica a spe 1, 48. 3. Stolonis cognomen 1, 2, 9. Stramentum a stando vel a stratu 1, 50, 3. Subrumis a rumа 2, 1, 20. 2 11, 5. Sucida lana a sudore 2, 11, 6. Sulcus quis 1, 29, 3. Terra quotupliciter dicatur 1, 9, 1. Thebarum nomen a teba, gleba 3, 1, 6. Turdi nomine mares, reuera feminae quoque 3, 5, 6. *Grammatici* ἐπίκοινα. Vellera, velumina a vellendo 2, 11, 9. Vicia a vinciendo 1, 31, 5. Villae a vehendo 1, 24.
Huc pertinet quod etiam collocutores in dialogis suis eos finxit Varro, quorum nomina cognationem habent cum rebus, de quibus agitur. Fundanius, Agrasius, Agrius *de* fundis *&* agris *disputant: de* porcis *Tremellius* Scrofa; *Licinius* Stolo *de* arboribus: Vaccius *sibi de* bubus *loquendi partes vindicat* 2, 4. 2. *de* Apibus, *Appius*: 3, 16, 3. *Cornelius* Merula, *Fircellius* Pauo, *Minucius* Pica, *M. Petronius* Passer *loquuntur de* auibus.
Euadit apis vestibulum C. 9, 12, 1. euadere limen C. 7, 9, 13.
Euanesco. euanuit pruina V. 2, 4, 6.
Euanidae oleae C. Arb. 17, 3.
Euannere foras V. 1, 52, 2.
Euehere Ca. 5, 8.
Euenit serius h. e. exit *e terra* C. 4, 32, 2. euenit mihi feliciter *institio* P. O. 12, 5.
Euentus rei C. 11, 1, 1. ¶ Bonus Euentus numen rusticum V. 1, 1, 6.
Euerrere stabula C. 7, 4, 5. euerruntur officinis C. 8, 17, 12.
Euersis omnibus, *de vulnere purgando* Veg. 2, 30, 2.
Euertitur lupinum (*aratro*) P. Aug. 2.
Eugeneum geminum *genus vitium* Ca. 6, 4. V. 1, 25. C. 3, 2, 16. *quasi tu* εὐγενεῖς *dicas f.* generosum, *vt inter nostrates vuas sunt gut edel.* SCHOETTG.
Euincere campos P. 1, 35, 6. morbum C. 6, 5, 2. discrimen Veg. 1, 11, 9. 3, 2, 21.
Euirat sanguis enormiter ablatus Veg. 1, 36, 2. 1, 38, 12. *Similiter Coelius Tard.* 1, 5, 178 Corpore euirato animae quoque substantia turbatur. *Praecessit de vsu Veneris. Credo non a* viro *deriuari, sed a* viribus.
Euiscus *pro* ibisco *f.* hibisco *videtur poni* Veg. 3, 64, 1. *pro* visco *Veg.* 4, 14, 5. 4, 28, 26.
Euius, *Bacchus* C. 10, 424. Euie Euie Paean C. 10, 224.
Eumaeus subulcus Homericus V. 2, 4, 1.
Eumetria equi Veg. 4, 2, 2. *iusta propertio & magnitudo.*
Eunuchos raro vexat podagra Veg. 2, 53, 6.
Euocat tepor ea quae feruntur P. 1, 6, 12. euocare succum C. 5, 5, 11. per siphonem C. 9, 14. 15. euocatur in latitudinem salix C. 4, 31, 2. patitur se altius euocari laetitia vitium C. 4, 19, 2. *Ita Plin.* 17, 22 *f.* 35 *n.* 14 Vitis euocata ad fructum.
Euolutum furfure panicum C. 2, 9, 19. *proprie, & cum respectu ad* voluulas *vel* valuulas, *vbi vid.* ¶ Euolutis vniuersis auctoribus Veg. 3, 61.
Euomit herbas solum stagni C. 8, 15, 3.
Europam Phoenice exportauit amans Iupiter V. 2, 5, 5.
Eurinus ventus C. 11, 2, 14.
Euronotus C. 11, 2. 42.
Eurus, Vulturnus C. 5, 5, 15. 11, 2, 65.

Excfa

Exesa salibus chalcis C. 8, 17, 12. vermiculis oliua C. 12, 50, 21. vinea P. F. 16, 1. exesae fruges C. 1, 6, 16.

Exgruminantes cochleae V. 3, 14, 3. *explicat Peyer. deruminantes.* LICHTENH.

Exhalationes noxiae P. 1, 7, 4.

Exhalata pruina V 2, 2, 12.

ne Exhalet odor Veg. 3, 69, 3.

Exhaustum animal Veg 3, 1, 11 *h. e. macilentum.*

Exherbatur planta nouella C. 4, 31, 2. exherbandus erit locus C. 11, 3, 11.

Exherren Veg. 2, 47, 1 *leg.* exherxin, ἐξέρξιν, *ab* ἐξέργω.

Exhibeat domino fidem ac beneuolentiam C. 11, 1, 7. exhibere natis generositatem suam C. 6, 36, 3. exhiberi haec diligentia non potest, nisi per patrem familias C. 3, 20, 5.

Exhilaratur iumentum h. e. recreatur Veg. 3, 39.

Exhorreat aestus fieros C. 10, 154.

Exhortantur semetipsos C. 11, 1, 11.

Exigo. Exigere pastum V. 2, 4, 6. ¶ exigit materiam furunculus C. 4, 24, 17. vitis C. 5, 6, 29. vuas complures vitis C. 3, 6, 2. 3, 2, 10 & 23. ¶ exigendum opus C. 3, 13, 11. *sic* exactor operis C. 3, 13, 13.

Exigue prona planities C. 2, 2, 1.

Exiguitas acinorum C. 3, 2, 24. cibi C. 7, 5, 5. culta foecundior, quam magnitudo neglecta P. 1, 6, 8.

Exiguum aceti C. 12, 47, 5. laseris C. 5, 10, 15. laser C. Arb. 23, 1. *vi. no.* Exiguus *Victor.* C. Arb. 28, 4.

Exilis ager C. 1, 4, 2. materia C. 10 pr. 4.

Eximie optimum C. 8, 17, 1. Ita forte eximie larga C. 8, 17, 15.

Eximitur scobes C. 4, 29, 15.

Exinanire marsupium V. 3, 17, 2.

Exinanitae alui apum V. 3, 16, 28.

Exinde vt pabuli facultas est *h. e. proinde ac* V. 1, 20, 4. *conf.* 11, 24, 2.

Existere *parum ab* esse *differt* V. 2, 7, 7. existunt steriles C. 7, 6, 8.

Exitii genus curculio C. 1, 6, 16.

Exitus naturales C. 6, 30, 8. exitum non habet aluus C. 8, 5, 20.

Exolescit gratia pastui vsu continuo C. 7, 3, 20. exoleuerunt longo situ vineta C. 3, 11, 2. exolescere negligentia C 2, 18, 3.

Exordium de monte fumant aquae P Aug. 8, 3. ¶ Exordium sequentis libri C. 4, 2, 3 *vbi forte pro accessu ad ipsum argumentum possis accipere. Ita* 7, 12, 1 *potest vtcunque retinere consuetum significatum: refertur enim ad* 6, 1, 6 *Sed alioquin* ¶ *Columellae* Exordium *non est prooemium libri vel initium, sed totus liber, aut argumentum certe maius & caput dicendorum. Ita verba,* quae priore tradidimus exordio 4, 4, 1 *respiciunt aperte partem parum a fine distantem.* Dicturus exordio sequente, quae de vineis arbustisque 2, 22, 6 *ad totum librum pertinet. Ita* quanquam pars haec exordii prne tota iam exhausta sit 7, 5, 1. Quae superiore exordio percensuimus 7, 5, 4. *Ita* sequenti exordio 8, 17, 16 *de totius libri argumento*: & ne longiore exordio legentes fatigemus *h. e.* *producamus librum per se satis longum* 5, 12, 13. & Arb. 27, 1. *Apertissime:* prioribus subnecteretur exordiis 10 pr. 3 & prima parte huius exordii 11, 3 *extr. atque in fine adeo libri.*

Exorica purgabis caput equi Veg. 2, 6, 7. *quid si* conyza?

Exoriente Arcturo C. 2, 10, 21. ¶ ab exoriente C. Arb. 3, 3. ad exorientem versus V. 3, 9, 6.

Exortus aequinoctialis V. 1, 12, 1. exortus hiberni V. 2, 3, 6.

Exossare carnem suis C. 12, 53, 1.

Expandunt in sole C. 12, 15, 3.

Expausatum iumentum Veg. 1, 58, 9 *ausgeruhet.*

Expectare caritatem Ca. 3, 2.

Expedire agrum sationibus faciendis C. 2, 2, 21. annonam multi C. 3, 21, 6. cibaria pastoribus V. 2, 10, 6. far ad cibatum V. 1, 69, 1. ad vsum cibatus V. 1, 63, 2. laqueos ad aues capiendas P. D. 6, 2.

Expedita discentibus C. 11, 1, 9.

Expellito vuas Ca. 33, 4 *h. e. soli exponito*

Expendere vber soli feracis in degeneres surculos P. 1, 7, 1.

Experientia exercenda V. 1, 18, 7. rerum varia C. 10, 338.

Experimentum muriae maturae C. 12, 6, 2. de experimento medicina est Veg. 3, 3, 3. experimentorum nusquam varietas omittenda C. 1, 4, 5.

Experrectus vigor C. 1 pr. 12. experrectiores sunt apes C. 9, 7, 5.

Expers frumenti natio C. 7, 2, 2.

Experta terris suis surculorum genera P. 1, 6, 2.

Expinsi far Ca. 2, 4 *vid. no etiam in Add.*

Explanat pampinos vinitor C. 11, 2, 38. arbusculam C. 5, 9, 8. explantatur vento pampinus C. 4, 29, 11. 4, 14, 1. explantare suffraginem C. 4, 24, 4. 4, 27, 6.

Explicata valle P. Aug. 11, 2.

Explorare gustu C. 2, 2, 20. 11, 2, 68. si regula exploraueris aequale P. 1, 9, 4. me explorante, *ita ad experientiam suam prouocat* P. Iul. 3, 1.

Expolita frumenta C. 2, 21, 6.

Exponitur planta semen P. F. 25, 31. *ponitur.*

Expopulatio fructuum C. 3, 2, 18.

Expostulauit vsus C. 12, 2, 3.

Expressi anguli C. 4, 4, 1 *sunt recti, oppositi* curuaturis oblique rotundis, *quales in alueis.*

Exprimit materiam curuatam a in vite C. 4, 20, 3. h. e. in loco, vbi curuata est vitis germen facilius exit *vid.* flexura & *add* 4, 24, 13

Expromisit nummos V. 2, 2, 5. Expromittere *est pro se, vel pro alio solennibus quibusdam interpositis valide promittere. Cum de eo nemo ambigat, quin pro alio promittere significet, ille alter autem intellectus, vbi pro nobis expromittere dicimur fere negligatur, iuuat illum non ex hoc tantum Varronis loco, verum etiam legum auctoritate confirmare. Igitur l. 10 §. 4 de donat (39, 5)* Seruus rui pecunia credita fuerat, *(quod quidem per leges fieri non poterat, cum nihil suum habeat seruus)* liber factus eam expromittit. *(vt adeo nunc demum iure Romano valide exigi ab eo possit)* Non erit donatio, sed debiti *(iure naturali, non ciuili Romano)*

ipse vocat, Bona *f.* nigra, *cuius pictura & descriptio refert legumen, quod ipse me memini Vmariae in hortulo domui adiuncto colere. Vocabant, qui mihi tradiderant, Spargelwicken, al. Spargelerbsen: & habebat saporem subamarum asparagis non dissimilem. Tanto magis Dodonaei sententia acquiescimus, quod nihil postea monuerunt Nonnius de re cibar. 1, 5. Salmasius, qui plane, credo, hic Pythagoraeus est, licet multa de* fabis Aegyptia *disputet: Harduinus ad Plin.* 18, 12 *f* 30 *vbi*, Quae faba, *inquit*, veterum fuerit, haud ita procliue est statuere *&c.* ¶ *Mensurae nomen est:* ad fabae magnitudinem Veg. 3, 12, 3. quantum fabae patitur magnitudo Veg. 3, 67, 2. *Saepissime ita Scribonius, indicante Rhodio. Add. Salm. ad Solin.* p. 658 sq.

Fabaceus mucus Veg. 2, 36, 2. fabacea messis P. N. 1, 2.

Fabaginum acus Ca. 54, 2.

Fabalia Ca. 37, 2. matura C. 2, 10, 9. pro stercore inarantur V. 1, 23, 3.

Faber piscis maris Atlantici C. 8, 16, 9.

Fabrica agrestis P. 1, 12. fabricae planae P. 1, 9, 2. totus fabricae tractus P. 1, 8, 3. fabricae villaticae sedem parare P. 1, 7, 4. ad fabricam caedenda materies P. Ian. 22. N. 15, 1. *Nimirum fabrica generale vocabulum aedificiorum omne genus comprehendit.*

Fabricatis in hunc vsum vasis C. 8, 3, 8.

C. Fabricius C. 1 pr. 14.

Fabrico. iugum C. 6, 2, 10. nauigia C. 4, 3, 1. fabricentur aluei P. 1, 38, 1. canales C. 7, 10, 8.

Fabrilis libella C. 3, 13, 12.

Fabulos albos III Ca. 70, 1.

Facio. Facientes adiuuant Dii V. 1, 1, 4. *Vi. no.* ¶ facito inferuere C. 12, 38, 5. facies deferuere succum P. S. 16. facient te peruenire ad — P. Apr. 8, 3. quae res eos faciet scissuris aperiri P. Mai. 12. ¶ Facito surculos sint longi Ca. 41, 4. partem digitos sex altam facito fiet Ca. 17, 4. reliquas eas nes facit vt sint in tuto V. 2, 9, 15. vitem quam ponis fac vt ad orientem spectet C. Arb. 4, 4. *Vid ad* Cato. 8, 2. *add. Cort. ad Sall. Iug* 14, 11. Ita Gell. 14, 2 Vt & illud, in quo haerebam, & caetera faceret me vt earum rerum essem prudentior. ¶ Librum ad librum vorsum facito Ca. 40, 3 *per ellipsin* vt fit. *Ita* certam diem facito Ca. 14, 1. Facere pinguem gallinam C. 8, 7, 1. faciundum alacriores praemiis V. 1, 17, 5. ¶ Faciet vino quod volet Ca. 147. 148. 2. ¶ Facito porco piaculo Ca. 139. facere catulo C. 2, 22, 4 *vid.* Fio *& ad* V. 2, 5, 10. ¶ *Ex se producere, eiicere, eniti.* Facit asinus sobolem C. 6, 37, 7. faciunt volucres pullos V. 3, 5, 6. 3, 9, 17. 3, 10, 2. stercora homines C. 2, 15, 2. 11, 3, 12. stercus quod facit asinus C. 12, 15, 4. facit vrinam Veg. 1, 51. Facit grana malum C. 7, 5, 12. frutices inula C. 11, 3, 35. faciunt plantas cacumina ficulnea P. Mar. 10, 35. fructum, quae e terra nascuntur V. 2 pr. 5 caulem spicae C. 11, 3, 21. C. 11, 3, 27 & 58. vinum vuae C. Arb. 3, 2. spinam facit asparagus C. 11, 3, 46. stercus facit multam herbam V. 1, 38, 3. ¶ *Producere admotis ad se causis quas secundas vocant.*

Qui facere vult bonum gregem asinorum V. 2, 6, 1. vinum C. 12, 40, 1. frumentum V. 1, 7, 2. viteni Ca. 52, 2. oleam Ca. 65, 1. apium lati folii C. 11, 3, 3. violam C. Arb. 30, 1. ¶ *Parare.* faciundam oleam locare Ca. 145, 1. facere caseum C. 2, 22, 3. ¶ *De medicamentorum viribus.* Faciunt in hunc vsum folia C. 4, 13, 2. facit bene Ca. 157, 6. facit optime remedium C. 6, 15, 1. *add.* 8, 17, 13. ¶ Face *pro* Fac Ca. 23, 1, 26.

Facies ne deforment iumentum Veg. 2, 11, 4 *h. e. species. Pluralis est, vt in vulgato,* Quid facies, facies Veneris cum veneris ante *etc.* ¶ Facies terna *h. e. genera tria diuersa* V. 1, 9, 3. *conf.* C. 10, 188. ¶ faciem literae Graecae obtinet stella C. 3, 13, 13.

Facile est, quod habeant V. 2, 10, 6. ex facili, *facile* C. 6, 1, 1. 12, 44, 1.

Facilitas cerasi P. O. 12, 5.

Factores olei Ca. 64, 1. 66, 1. iurant 145, 2. doliorum cuparumque P. 1, 6, 2.

Factorii modus completus P. O. 10, 1 *i. e. vasis quod factum capit.*

Factus & factum. in singulos factus olei Ca. 67, 1. Factum dicunt, quod vno tempore conficiunt. quem alii CLX aiunt esse modiorum &c. V. 1, 24, 3 *Plinio* 15, 6 *sunt centeni modii.* Facti vnius mensura C. 12, 50, 19. cum expresserint facta C. 12, 50, 22.

Faculas vineaticas & ruscarias *quidam legunt* Ca. 11, 5. *Rectius* Falculas.

Si Facultas sit alendis sarmentis C. 4, 29, 1. ne vagandi facultas detur C. 8, 14, 11. si facultas non est resecis *i. e. copia* C. 4, 24, 17. si facultas eius sit copiosior *i. e. si maior eius copia suppetat* C. 12, 38, 8. ¶ Facultates aliquas acquirere C. 12 pr. 2.

Faecartae sportae Ca. 11, 4. *vi. no. in Add.*

Faeciniae vites C. 3, 2, 14.

Faecinum vinum *an* Setinum? C. 12, 45, 6. *vi. no.*

Faecula, *collyrium ingreditur* Veg. 4, 16, 1 *& al. intelligo vstione paratam, de qua Diosc.* 5, 132. *Plura Rhod. Lex. Scribo.*

Faeculentum vinum vt limpidum reddatur P. O. 14, 12. faeculentum mingit animal Veg. 3, 4 b *ex MS.*

Faeles & maeles *scribitur* V. 3, 11, 3. 3, 12, 3. *vid.* Feles.

Faex *vel* Fex. faecem reducere in summum C. 12, 19, 4.

Faginea materia Ca 21, 4. C. 12, 45, 5.

Fagus ad quae vtilis P. N. 15, 2.

Falciculae breues tribulatae P. 1, 42, 3 *videntur tribulaticae potius esse, vt vineatriae; vel tribulariae, vt ruscariae; a tribulis resecandis. Nam quod in Fabriano thesauro exponebantur mallei pulsibus acutae, gedengelt, illud nihil esse puto.*

Falculae vineaticae & ruscariae Ca. 11, 4. vindemiatoriae C. 12, 18, 2.

Falere ornithonis V. 3, 5, 14 & 16.

In Falerno perticae pro iugis vinearum V. 1, 8, 2.

Falerno completa multo C. 10, 431. Falerna annosa, fructuosiora V. 1, 65, 2.

Fali-

Fauonius eximius ad ventilandas fruges C. 2, 21, 5. Fauonii exortus V. 1, 28, 2. cum Fauonii spirare coeperunt C. 8, 11, 7.

Fauorabiliter sentire P. inf. pr. 3.

Faustulus pastor Romuli & Remi nutricius V. 2, 1, 9. *per ludum* Atticus *ita appellatur* V. 2, 3, 1.

Fautores competitorum V. 3, 5, 18.

Fauus apum V. 3, 16, 24. venit in altaria V. 3, 16, 5. faui melliti V. 3, 16, 22. fauorum exemtio V. 3, 16, 34. duo genera, vbi duo examina C. 9, 15, 6.

Fax. facem libidinis auget voluptatis dilatio P. Iul. 4, 5.

Febricitans pecus vt curetur C. 6, 9. 7, 5, 10.

Febricosi equi Veg. 1, 38, 4.

Februarii opera C. 11, 2, 14.

Fecinum vinum *vid.* Faeci.

Fecla Veg. 3, 22, 3 *est* faecula. *Dodonaeus* 3, 3. 36 *ex Aegineta* αἰθάλην *dici ait faecem vstam, eandemque officinis* Tartarum vstum & calcinatum *appellari. Vid. Rhodius Lex. Scribo. v.* Fecula, *vbi de* φέκλη *Graecorum & hoc ipso* Vegetii *loco.*

Feles & melis (faelis & maelis) V. 3, 11, 3. 3, 12, 3. cum viuerra iungitur C. 8, 15, 2. *conf.* C. 8, 14, 9. Feles *animal est familiare ac domesticum, omnibus notum, vulgo* catus *nominatur (vt opinor) a solertia. Nam* catum *sapientem dicunt, & acutum, Graeci* αἴλουρον *vocant. Plinius tradit* felium oculos in tenebris fulgere. *Idem alibi sic refert,* Feles quidem quo silentio, quam lenibus vestigiis obrepunt auibus, quam occulto speculatu in musculos exilium, excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse. *Verum apud Columellam & Varronem,* feles *accipi videntur pro* fouino, *sic enim vulgus appellat bestiolam gallinis maxime infestam, noxiamque & saepe gallinaria tota contrucidantem.* BEROALDVS.

Fel taurinum radicibus pirorum infusum contra vermes P. F. 25, 5. 25, 15. Mar. 10, 4. felle bubulo maceranda semina contra mures P. 1, 35, 9. fel lacertae viridis contra putredinem P. F. 25, 15.

Felicula *siue* filicula Ca. 158, 1. Polypodium *est, cuius vim leniter purgantem, si cum aliis iungatur, in dubium vocatam aliunde confirmat Dodonaeus* 3, 5, 3 p. 465 *vsurus, si in mentem venisset, commodissime* Catonis *auctoritate. Add.* Filicula.

Femen. femina gallorum pilosa laudantur V. 3, 9, 5. torosa & numerosa C. 6, 29, 3.

Fenestellae breuissimae P 1, 24, 1. *al.* fenestrellae. fenestellis illuminari C. 8, 3, 3.

Fenestrae qua parte faciendae V. 1, 13, 5. Punicanae V. 3, 7, 3.

Feralis mensis C. 10, 191. feralia carmina flere C. 10, 350.

Ferax. feraces feminum C. 6, 36, 3. feraces venti P. N. 5.

Ferctum Ioui Ca. 134, 2 *ter.* fertum *forte rectius* Ca. 141, 4. *vid.* ad Inscr. arual. *p.* 130 *no.* m.

Fereola vitis, *an* ferreola? C. 3, 2, 28.

Feriae publicae aut familiares Ca. 140. bubus & bubulcis Ca. 132, 1. mulis, equis, asinis, nullae Ca. 138. per ferias quae facere liceat Ca. 2, 4. C. 2, 22. 11, 1, 20. feriis boues iungere vti licitum Ca. 138. feriis caret necessitas P. 1, 6, 7.

Ferina caro C. 10 pr. 1.

Ferio. ferire foedus V. 2, 4, 9.

Feritatem ea res mentastro detrahit C. 11, 3, 37.

Fermentata colluuies C. 1, 5, 6. *de loco putri vligine coenoso.* ¶ Fermentatum solum C. 4, 1, 3. 11, 3, 13 *h. e. resolutum, molle ac leue.* ¶ Fermentato ac molli solo *(pedum)* canes V. 2, 9, 4.

Fermento. Fermentantur in amphora ficus C. 12, 17, 1. ¶ Fermentare terram potest stercus columbinum V. 1, 38, 1. fermentari finito, *h. e. solum resolutum custodi, ne conculcetur* C. 5, 9, 1. nihil aliud est colere, quam resoluere & fermentare terram C. 2, 2, 4.

Fermentum terrae fossae P F. 18, 1. fermento quasi aliquo abundat C. 2, 2, 19. velut fermento quodam humus intumescit C. 4, 1, 7. in fermentum congerere solum C. 3, 11, 3. *In his omnibus aperta est similitudo massarum farinacearum, quae fermenti beneficio ex densis rariores fiunt & resolutiores.*

Ferox, *Canis nomen* C. 7, 12, 13.

Ferrago *v.* Farrago.

Ferramentorum varietas V. 1, 22, 5. quali ferramento facienda insitio C. 4, 29, 15. quali putatio C. 4, 24, 21.

Ferreae Ca. 10, 3. 155, 1. V. 1, 22, 3. Furcas *intelligi vult Turn.* 7, 22. *Est vbi forte commodius* palas.

Ferreola vitis *vid.* Fereola.

Ferrugineis hyacinthis C. 10, 305.

Ferrum. Ferri massae ignitae C. 12, 5, 2.

Fertilitatis signa in vite P. F. 9.

Fertum *vid.* Ferctum.

Ferue bene facito Ca. 157, 9.

Ferueo. vbi diu ferbuerint P. Ian. 19. feruebit in se mustum C. 12, 19, 5. primo ardore P. O. 9. feruente sole Veg. 3, 4, 19.

Ferula fissa comprimuntur testiculi P. Mai. 7, 1. ferulae minaces C. 10, 118. e ferulis alui apum V. 3, 16, 15. ferulis circumdatis colligare C. 7, 5, 18 *add.* Veg. 2, 47, 4.

Ferunta ablata Veg. 2, 42, 4. 2, 48, 9. *vid. legendum* feruta, *aut* feruura *potius,* φλεγμονὴ, *vt ostendit Dufresnius.*

Feruore vini ruptae orcae aut dolia V. 1, 13, 6. ¶ feruores aestiui C. 4, 24, 3.

Ferus, *a, um.* Ferus Iupiter C. 10, 329. feri arietes C. 7, 2, 4. feri per mansuetos consuefiunt C. 8, 10, 1. ferae pecudes ab hominibus mansuefactae V. 2, 2, 2. ferarum pecudum genera V. 2, 1, 5. ferae arbores C. 3, 1, 2.

Feruta *vel* Feruura *vid.* Ferunta.

Fessi opere, frigore, aut calore V. 1, 13, 1. *sic* V. 2, 1, 1.

Festuca *vid.* Fistuca.

Festinantius demetere C. 2, 9, 15.

Festinabimus emundare C. 4, 27, 1.

Festi dies vt agendi villico C. 11, 1, 19. festis exercere diebus quae licitum C. 2, 22, 1. *vid.* Feriae.

Fibram rapi mediam gustato C. 12, 45, 1. fibras emittunt spicae vlpici C. 11, 3, 21. fibrae tritici, adorei C. 2, 12, 4. cum fibrarum quatuor esse coe-

Fistuco

Fistuco. fistucato fundamenta Ca. 18, 7. *Est autem* fistuca *&* fistucatio *duplex. Interdum* fistuca *Philandrum audis a Baldo aduocatum in Lexico Vitruu.* ansatum & capitibus ferratum instrumentum, quo pali sublicaeque in terram panguntur. *Interdum* (*quod e Budaeo additur* funibus attollitur, & pondere suo remissa alliditur. *Sed est etiam minoris molis* fistuca *&* fistucatio, *cum pauimenta manubriatis assicalis aut trabeculis pulsata coire ad firmitatem coguntur.*

Fistula vrinalis Veg. 3, 15, 7 per fistulam venit aqua in ornithonem V. 3, 5, 2. fistulae plumbeae in aquaeductibus P. Aug. 11, 2. 12 *int.* per fistulam vento naribus inserere Veg. 1, 10, 4. ¶ fistulam subdito labro vti obturari possit Ca. 154. fistula frigidaria *in balneo* P. 1, 40, 3. *Hic epistomium intelligi apertum est. De* Centimali fistula *vid. h v.* ¶ fistula perforata Veg. 3, 4, 42. *Ergo sunt fistulae non perviae. Ita est:* fistulae laxioris, quam sunt reliqua foramina, regia apum C. 9, 11, 4. *Quin* ¶ *in morbis quoque talis est* fistula, *in quam* turundam intrudi *iubes* Ca. 157, 14. *Add.* Veg. 2, 13, 4. 2, 23, 2. 2, 26 *&* 27 *int.* Fistula farraria *in ferramentis rusticis commemoratur. Ca.* 10, 3. *Vox nondum satis explicata Lexicis, cui ex Plinio aliquantum lucis affundere studebimus. Is enim non tantum 17, 14 f. 24.* fistulae *meminit* sutoriae similis, *qua vtantur* ad inoculationem, *vbi haud dubie scalprum aliquod acutum intelligitur: sed vbi de pistura agit 18, 10 f. 23* Etruria, *inquit,* spicam farris tosti pisente pilo praeferrato, *fistula ferrata,* & stella intus denticulata. *Igitur* fistula *haec* farraria *videtur eadem* ferrata *intelligi, in cuius cauam quadratus, arbitror, pistillus inseritur praeferratus, atque huius ope ipsa fistula intra stellam denticulatam, vt cochlea in matrice, quam vulgo vocant, vel in tympano axis, circumagitur, quo facto interiecta inter fistulam ferratam, & stellam denticulatam grana elidi & comminui necesse est. Familiare hodie id genus pisendi est, vbi piper & similia, faba praesertim Turcica* (Coffea) *tosta, comminuenda est, ita vt paucae iam sint apud nos familiae paulo lautiores, in quibus non sit huius supellectilis videndae copia. Neque tamen hic dissimulandum, quod supra iam indicaui, esse, qui legant* fistulam ferrariam, *quae lectio si teneatur, generalius forte nomen fuerit hic* fistula. *Possit etiam aliquis suspicari, legendum hic esse vt apud Plinium* ferratam. *qua ratione superior descriptio confirmaretur. Sed* farrariam *probo, quia nihil commodius est ad* far subtile faciendum *Ca 143, 3. Inspice reliqua loca, quae de* farre facticio *laudamus f. l.* ¶ Fistula *porro* ferrea *cauum aliquid est, intrinsecus in columellam, extrinsecus autem in cupam conueniens, apud Ca. 21, 1. in trapeti. i. e. descriptione, quod & ipsum molae genus est.* ¶ Fistula *pro* fibula *videtur posita* Veg. 1, 22, 6. 2, 22, 6.

Fistulosi lapides P. 1, 10, 3. fistulosus caseus C. 7, 8, 5. cancer Ca. 157, 3.

Flabellum V. 1, 31, 3.

Flaccidae aures C. 6, 30, 5. 7, 6, 2.

Flaccus. flaccae aures in canibus laudantur V. 2, 9, 4.

Flacuit fimus V. 1, 13, 4.

Flagellum in vite minus palma V. 1 31, 3. primi anni C. 3, 6, 3. 4, 10, 2. flagellis prolixis incitare vitem C. 3, 21, 7. ¶ flagello excitandum iumentum lethargicum Veg. 3, 48, 8.

Flammata cupidine Tellus C. 10, 208.

Flammeola caltha C. 10, 307.

Flammeus halitus C. 5, 5, 15.

Flatum aes V. 2, 1, 10.

Flatus aquilonis C. 11, 2, 24.

Flauebit messis aristis C. 10, 311. flauentes segetes C. 2, 21, 2. flauentia poma C 3, 21, 3.

Flebotomia vti Veg 1, 14, 3.

Flebotomo. flebotomare admissarios Veg. 1, 24.

in **Flebotomo** quae facienda Veg. 1, 19, 1. de obseruatione flebotomi Veg. 2, 40. post flebotomum Veg. 1, 22, 11.

Flegma dissoluit vinum scillites P. Iul. 6, 2. flegmatis multum ex ore profundit equus insaniens Veg. 2, 12, 1. flegma in genibus Veg. 2, 19.

Flexo *frequentat. ex* flecto. flexato Ca. 49, 2.

Flexuosa radicum P. Nou. 9.

Flexura (*in vite*) profundit materias C. 5, 6, 22. *vid.* Curuatura.

Flexo die ardor infringitur P. N. 13, 4.

Flexus pali C. 4, 13, 1.

Flocci substrati pomis V. 1, 59, 3.

Flora &

Floralia V. 1, 1, 6. ¶ floralia *horti pars* V. 1, 23, 4.

Florere sata quando & quomodo soleant P. Mai 1, 1. ¶ florere vinum incipit C. 12, 30, 1. *vid.* Flos vini.

Flos foeni Veg. 1, 53, 3. florem adferunt surculi C. 11, 2, 11. flore exuitur vitis C. 3, 2, 13. si florem non continet arbor Punica P. Mar. 10, 3. in floribus laborant (*vorūci*) arbores P. F. 25, 5. flores vt condiantur C. 12, 7, 4. ¶ *Quod optimum est in vnaquaque re,* calcis P. 1, 41, 1. Veg. 2, 62, 1. gari Veg. 4, 28, 10. liquaminis Veg. 3, 47, 8. marmoris vel gypsi C. 12, 20, 8. 12, 21, 3. 12, 43, 4. nitri Veg. 4, 21. olei Veg. 4, 11, 2. *sic Plin.* 15, 6 f. 6. quod post molam (*intelligo, post primum circumactum molae*) primum est, prima vnda preli. salis Ca. 88, 2 *vid. no.* ¶ Flos vini *est eius vitium* Ca. 11, 2 *vbi vid. no.* C. 12, 30, 1. ¶ Flos aeris, chalcanthus Veg. 4, 28, 2. chalcitis Veg. 4, 28, 16.

Flosculi pomorum, *vmbilicati vertices, floris reliquiae* C. 12, 45, 5. *An etiam ficus primum erumpentis cyma* C. 5, 10, 11?

Fluidum salinis os C. 6, 9, 2. fluidum *oppon.* terreno C. 8, 16, 1.

Flumen facundiae C. 1 pr. 30. flumina maritima V. 3, 17, 9.

Flumentana porta V. 3, 2, 6.

Flumineae salices P. inf. 161.

Fluo. fluit gustus nobilis pretiosusque *in loco boni vini ferace* C. 3, 2, 5. *vid. ad* C 3, 2, 17. fluunt minus vuarum raritate vites C. 3, 2, 24.

Fluorem ventris adstringere P. F. 31, 2.

Flutae murenae V. 2, 6, 2. C. 8, 17, 8.

Fluuiales arenae P. 1, 10, 3.

Fluuiatica animalia C. 8, 15, 5.

tem tum summo viro, quam ad illam narium, pectoris & ventris inflatorum superbam reciprocationem retulerim.

Fomentabis cum calida Veg. 1, 52, 3. *eod. sensu & forte vitiose* fumentando Veg. 2, 8, 3. *add.* 2, 17, 5. *it.* 2, 46.

Fomenta frigori adhibentur C. 6, 30, 3.

Fons putealis C. 11, 3, 8. fontes arguti C. 10, 284. fontium vires quando explorentur C. 11, 3, 8.

Fonticulorum amoenitas C 11, 3, 16.

Foramina naturae V. 3, 12, 4.

Forati parietes C. 8, 3, 7. foratis cornibus C. 7, 3, 6. perticis C. 8, 12, 4.

Forcaneus palmes *pro* focaneo *in MS.* C. 5, 6, 35 *forte* furcaneum *voluit aliquis, qui in* furca *nascitur, f. in palmite bifurco.*

Forcipes *an* Forpices Ca. 10, 3 & 11, 5.

Forda bos post coitum non admittit taurum C. 6, 24, 3. ne operis & vteri simul grauetur onere C. 6, 24, 4. *Vacca praegnans, dicitur* forda *a foetu. Ouidius:* Forda ferens bos est. *Ab aliis* horda *appellatur quadam cognatione litterarum*, vt hoedus, foedus. *Inde in fastis dies* hordicalia, *siue* fordicalia *nominantur, quas nonnulli appellant* fordicidia, *quibus* hordae *siue* fordae, *id est, grauidae vaccae immolabantur.* BEROALD.

Forensia vestimenta C. 12, 45, 5.

Forficibus amputant vitiosa C. 12, 43, 4 & 10. *De* forficis & forpicis *differentia Rhodius ad Scribo.* c. 53 p. 93 sq.

Fori *in horto* C. 10, 92.

Foria suum morbus V. 2, 4, 5.

Foriculae V. 1, 59, 1 videntur valuulae ad fenestras occludendas.

Forinsecus C. 8, 3, 6.

Forma agri, quam natura dat, & quam sationes imponunt V. 1, 6, 1. formae hominum legendae, *de pastoribus* V. 2, 10, 3 ¶ *pro statura & incremento Vid. Ponted. ad* V. 2, 3, 2. ¶ formis buxeis exprimitur caseus C. 7, 8, 7. *vid.* Formula. forma lateri similis P. Mai. 12. *vid. Hard. ad Plin.* 35, 14 f. 48. *Tales sunt* formae parietum V. 1, 14, 4. *a quibus* formacei *dicuntur* parietes *vid. quae disputamus ad* C. 9, 7, 4

Formator agricolae P. 1, 1, 1. praeceptorque virtutis C. 1 pr. 4.

Formatus artibus agrestium C. 11, 1, 13.

Formica rapax populatur semina C. 10, 322. vt abigatur P. 1, 35, 2 & 8. P. Mar. 10, 29. P. Oct. 12, 8. ne vitem ascendat C. Arb. 14. vt necetur P. Mar. 10, 21. formicae cua pascendis pullis P. 1, 29, 2.

Formidat attactum P. Mar. 9, 14. si formides animalia P. 1, 28, 1. si formidantur pecora P. F. 18, 5.

Formidolosi ad ingredienda flumina boues C. 6, 2, 14.

Formula caseorum P. Mai. 9, 2 *pro ipsis caseis formatis, vt videtur.* ¶ disponendorum seminum C. 5, 3, 1. conscripta velut formula vinearum C. 3, 12, 1. seruorum & operarum V. 1, 18, 1. instrumenti rustici V. 1, 22, 4. ¶ formula *h. e. verba concepta* locandi villam aedificandam Ca. 14. 15. 16. politionis dandae 136. vineae curandae 137. oleam legendam locandi 144. oleam faciendam locandi 145. oleam pendentem vendendi 146. vinum pendens vendendi 147. vinum in doliis vendendi 148. pabuli hiberni vendendi 149. fructus ouium vendendi 150. luci collucandi 139. agri lustrandi 141. porcae praecidaneae immol. 134 Varronis formulae *istae nobis obseruatae:* ouium emendarum 2, 2, 5 & 6. caprarum 2, 3, 5. suum 2, 4, 5. bouis stipulandi 2, 5, 11. serui emendi 2, 10, 5. in lege locationis fundi excipitur, ne colonus capra natum in fundo pascat 2, 3, 7. *vid.* Lex.

Fornax calcaria vti facienda Ca. 38, 1. *forma eius intelligitur etiam ex* C. 5, 10, 4 & Arb. 19, 2. ¶ fornax *h. e. praefurnium hypocausti, vbi excitatur ignis* P. 1, 40, 2.

Foro. Forantur spatia modicis cauis C. 8, 3, 9. forari C. 9, 7, 5.

Forpices an forcipes? Ca 10, 3. 11, 5. *In instrumento rustico eum censeantur, videntur neque sartorum esse neque tonsorum; sed illud quo apprehendi, extrahi, intorqueri, possunt claui ferrei, eine Zange. ad ignem in foco tractandum cum rutabulo refert Turn.* 7, 22. *fuerit itaque eine Feuer-Zange.*

Fortasse an *vid. no. ad* V. 3, 6, 1 & 3, 16, 10.

Fortax fornacis Ca. 38, 1. *vid. no. Forte in nostris fornacibus* fortax *fuerit crates fornicata lateritia, satis illa fortis ad sustinendum onus, & ignem tamen transmittens.*

Fors. Fortis fortunae laudes C. 10, 316.

Fortis in operibus administrandis C. 1, 8, 5. fortes ad opera boues C. 6, 1, 2.

Fortiter agitare P. O. 14, 14. commouere mustum P. O. 14, 3. triti mellis P. Aug. 13. verberantur virgis P. O. 19, 1.

Fortuito facere aut vt libet C. 4, 16, 2.

Fortuitus. fortuita corporis vitia C. 11, 1, 3.

Fortunae laudes dictae post merces exactas C. 10, 316.

Forum in torculari quid esset? *Pop. ad* Ca. 18, 1. *conf.* Plin. 15, 6 f. 6 & *Hardui. no.* 23. *Loca Tertulliani duo habet Turn.* 27, 17. Fora & torcularia diligenter emundata C. 11, 2, 71. 12, 18, 3. *Isidor. Orig. 15, 6* Forus est locus vbi vua calcatur, vnde & calcatorium dicitur. *Hinc igitur planum est, quid sit V. 1, 54, 2* forum vinarium. *Nimirum alueus videtur, in quo calcatis vuis mustum defluit. Ita* fori *in nauibus, vbi eunt nautae; ipsum* forum *ciuitatis, vbi frequenter eunt,* feruntur, *homines &c.* Angusti fori *C. 10, 92 sunt sulci.*

Fossas veteres tergere licet per ferias C. 2, 22, 3. fossa quae idonea V. 1, 14, 2. fossae inciles Ca. 155, 1. duum generum C. 2, 2, 9. caecae vt fiant P. Mai. 3, 1. fossa praecipiti munire C. 5, 10, 1. fossarum capita P. Mai. 3, 2. ¶ fossa in curatione ceruicis eiectae? Veg. 2, 41, 1.

Fossato circumueniente P. S. 13, 2.

Fossiciae arenae genera P. 1, 10, 1.

Fossilis arena P. 1, 10, 1. sal C. 6, 33, 1.

Fossio danda vineis C. 11, 2, 41. fossionibus concitare vineas C. 4, 28, 2.

tur C. 11, 2, 74. quae, vbi ? Ca. 35. C. 3, 8, 4. florere & grandescere quot diebus soleant P. Mai. 1, 1. quot gradibus ad maturitatem veniant V. 1, 32, 1. quomodo terenda, expurganda, condenda C. 2, 21, 4 & 6. vt custodiantur P. 1, 19, 2. vbi melius seruentur C. 1, 6, 10. contra curculiones & mures Ca. 92. vt promantur V. 1, 63. ne degenerent C. 2, 9, 11.
Fruor. frui pabulum Ca. 149, 1.
Frustratio, non cultura V. 1, 1, 6. cupiditatis C. 11, 1, 14.
Frustrari impensas C. 1, 1, 2. frustrantur opera diuturna cessatione C. 12, 1, 5.
Fruticosus tractus C. 2, 2, 11.
Fruticetis obsessus ager C. 3, 11, 3.
nec Frutex nec arbor est vitis C. Arb. 1, 2. frutices olerum C. 11, 3, 62. fruticibus buxeis aut myrteis C. 8, 15, 5.
Fruticat seges ante hiemem C. 2, 12, 2. 2, 11, 5. e trunco salix C. 4, 31, 3. fruticauit pluribus culmis ex vno semine C. 2, 9, 6. cum fruticauerit lupinum C. 11, 2, 60.
Fuci, *apum genus* V. 3, 16, 19. C. 9, 15, 5. P. Iun. 7, 1.
Fuga temporis C. 11, 1, 29. fugarum signa h. e. *fugitiuorum* C. 10, 125.
Fugientes fontes C. 10, 284.
Fugitiuarius V. 1, 14, 1. *vid.* SCHOETTG.
Fugitiuae fiunt apes V. 3, 16, 21.
Fugat emtores conditus vini sapor C. 12, 20, 7.
Fuligo supra focos tectis inhaerens C. 11, 3, 60. aerei vasis Veg. 2, 62, 2. infriatur cornu praefracto C. 6, 16, 2. Veg. 3, 4, 31. cum fuligine tritus marrubii succus C. 6, 13, 2.
Fullonica pila Ca. 10, 5. 14, 2.
Fulmenta Ca. 14, 1. *intelligo* tigilla quadrata, *qualia pedibus lectorum vulgarium*, (*qui & ipsi* fulmenta *vel* fulmentae *a* fulciendo *dicuntur*) *mensarum item e. i g. a. adhibentur.*
Fulmina vi prohibuerit Tarchon C. 10, 346. ¶ fulmina Ciceronis C. 1 pr. 30.
Fulta cibis bos, *roborata* C. 6, 24, 4.
Q. Fuluius Lippinus *an* Lupinus? V. 3, 12, 1.
Fumarium C. 1, 6, 19.
Fumentare &
Fumentum Veg. 1, 26, 1. *no. c. pro* foment.
Fumigare leniter apes V. 3, 16, 17. aluos C. 9, 14, 3. gallinaria C. 8, 5, 20. fumigantur pulli surculis pulegii C. 8, 5, 16.
Fumosa amurca Ca. 130
Fumus afflat granaria P. Iun. 3, apibus qui aptus C. 9, 14, 1. gallinis salutaris C. 8, 3, 1. aduersus spiritus nocentes P. 1, 35, 11. fumo vetustescunt vina C. 1, 6, 20. culmi coloratus caseus C. 7, 8, 7. in fumo suspensae pernae Ca. 162, 3.
Fundamenta rustici aedificii P. 1, 8, 2. ¶ fundamentum feminae solum hominis V. 1, 47. omnis pecuniae pecus V. 2, 1, 11.
C. Fundanius Varronis socer V. 1, 2, 1. *nam* Fundania Varronis vxor V. 1, 1, 1.
L. Fundilius V. 1, 2, 11.
Fundo, *as.* fundare radices altius P. F. 10, 3.
Fundo, *is.* fundere pampinum C. 4, 22, 3.

Fundus. Fundi appellatione omne aedificium & omnis ager continetur. Sed in vsu vrbana aedificia, aedes; rustica, villae dicuntur. Locus vero sine aedificio in vrbe area, rure autem ager appellatur: idemque ager cum aedificio fundus dicitur. *Haec* L. 211 *π.* de V. S. Fundus probari qui soleat C. 1, 2, 1. de fundi solo quae videnda V. 1, 6. fundi oram sterilem quae faciant V. 1, 16, 6. extra fundum quae commoda & incommoda V. 1, 16. fundus suburbanus vt instruendus Ca. 7. fundi locatio frequens res mala C. 1, 7, 3.
Fungentur pro fultura & substructione C. 1, 5, 9.
Fungosae fiunt radices a lactamine P. Aug 5, 2. *nostri pelzigt.*
Fungos exsiccans remedium Veg. 4, 28, 7.
Funiculus Ca. 63.
Funis effici non potest ex paruitate arenae C. 10 pr. 4. funes qui, quales Ca. 135, 3 & 4. lorei Ca. 3, 5. Ca. 12 & 63. mediponti, Ca. 12. spartei Ca. 3, 5. subductarii Ca. 12 & 68. torculi Ca. 63 & 68.
in Funus prodire defuncto V. 1, 69, 2.
Fur dupli condemnatur Ca. pr. 1. ¶ Fur, *fucus* V. 3, 16, 19.
in Furcas destitutas colla boum includere V. 1, 20, 2.
Furcillae bipedales e furculis V. 1, 8, 6. furcillis versare herbam V. 1, 49, 1. contundere fasciculos fabarum C. 2, 10, 13.
Furfures hordeacei C. 12, 43, 3. a farina excreti C. 8, 4, 1.
Furiis libidinis exstimulatur C. 6, 27, 3.
in Furno siccantur ficus P. Mart. 10, 34. furno torrefactae fici C. 12, 15, 4. in furnum reponitur mustum lixiuum C. 12, 41, 1. *sed melius Vrsi.* fumum.
Furtiua ruta melius prouenit P. Mar. 9, 14.
Furunculus verrucae similis in vite C. 4, 24, 5. vt submittendus C. 4, 24, 15. 5, 5, 18. in furunculum germen submittitur C. 4, 22, 4. *add. Plin.* 17, 22 *s.* 35 *n.* 13. ¶ *vlcus in equis* Veg. 2, 31 *add.* 3, 45, 2.
Fusci anseres P. 1, 30, 1. fuscus color lanae C. 7, 2, 4. partus ex albo saepe editur *ibid.* 6.
Fusilis sal *legebatur* C. 6, 33, 1. *sed restit.* Fossilis.
Fusoria cisternae P. 1, 17, 1. coquinae P. 1, 37, 4. *vid.* Fusura.
Fusticuli allii P. 1, 35, 6. fasciculos *legit Ruellius apud Mizaldum de secretis hortor.* 1, 9 *p.* 15, a.
Fustibus tunduntur spicae C. 2, 21, 4 *vid.* Baculus.
Fusura (*s.* Fusoria) balnearum P. 1, 42. *add.* P. 1, 17, 1.
Futurus villicus *h. e. qui villicus esse volet* C. 11, 1, 7 *it.* 9 & 12.

Gaberius eques Ro. V. 2, 3, 10.
Gades & Gaditana lactuca C. 10, 185. Gaditanum municipium C. 7, 2, 4. Gaditani municipii brassica C. 11, 3, 26. Gadium municipium C. 8, 16, 9.
Gagates lapis masculus & femina Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3.
Γαλακτοπόται qui populi C. 7, 2, 2.
Galaticum hordeum C. 2, 9, 8 & 16. P. Ian. 4 & F. 8.
Galbano seruantur pulli a serpentibus adflati C. 8, 5, 18. fugantur culices P. 1, 35, 8. galbana noxia succo C. 10, 17.

Galbuli

Germanae

Germanae cepae Veg. 3, 54, 4. cochleae Veg. 1, 56, 17. 4, 8, 2. vites C. 3, 2, 8.
Germen. in principio germinis P. Mar. 10, 30.
per Germinationem C. 11, 2, 79 *h. e. cum germinant.*
Germino. germinant noua fronde filuae C. 7, 6, 6. germinans ex fingulis gemmis materiis compluribus eum fructu vitis C. 3, 6, 2.
Gerulus, *baculus* C. 10, 310.
Gerundia in dum cum cafu verbi constructa: Videndum haec quatuor V. 1, 6, 1. ferendum vieiam V. 1, 32, 2. corticem integrum feruandum V. 1, 41, 2. faciendum vmbracula V. 1, 51, 2. faciendum alacriores praemiis V. 1, 17, 5. faciendum fepta V. 2, 2, 8. fecernendum arietes, & explendum pabulo V. 2, 2, 13. deliniendum agnos pabuli bonitate V. 2, 2, 17. compellendum in gregem V. 2, 2, 18. ad aquam appellendum (boues) V. 2, 5, 15. prodigendum (pullos) in pabulum V. 2, 7, 11. obiiciendum farinam *ibid.* dandum panes ordeaceos V. 2, 9, 11. immittendum columbas V. 3, 7, 8. exeufos pullos fubducendum V. 3, 9, 13. notandum oua V. 3, 10, 3. animaduertendum tempora, & prouidendum loca V. 3, 16, 21. ¶ *etiam in* Do. V. 3, 9, 12. In fupponendo oua. *add. Drakenb. ad Sil.* 15, 105.
Gefticulator corporis C. 1 pr. 3
Geftiunt aues apricitate diei C. 8, 15, 4. geftientes poft vernam pinguedinem vaccae P. Iul. 4, 1.
Getae γχλαυλοῦτοι C. 7, 2, 2.
Gibberi fpina V. 2, 5, 7 *fed vi. no.* gibberae gallinae V. 3, 9, 18.
Γίγαρτα vuae excrementa P. N. 20, 4.
Gilbus color equi P. Mar. 13, 4.
Gingiuas tumentes aperire nituntur denticuli P. 1, 28, 6. gingiuae loculamenta dentium Veg. 2, 32.
Ginginula in oculi offe Veg. 2, 22, 1.
Gifni Veg. 3, 2, 14. 4, 8, 6. *quid fi* γίζιε *fit, caffiae fpecies apud Diofcor.* 1, 12. *Platnerus V. E. fufpicatur compofitionem fuiffe paftillorum hodie incognitam. Fatetur fibi aquam haerere Cl. Morgag.* IV, 27.
Git femen C. 6, 34, 1 *vel* Gith P. S. 13, 3. Melanthium, Nigellam *etiam dici, quin piper olim ita vocatum, obferuat Rhodius ad Scribo.* c. 69 p. 128.
Glaber. Glabrum fi quem facere velis V. 1, 2, 26. glabrum pecus C. 7, 9, 3. glabra fiunt colla C. 6, 14, 7. Veg. 3, 4, 27.
Glabrentia loca C. 2, 9, 8. Glabrentia loca *dicuntur quafi caluentia, quae &* glabreta *nuncupantur, fine ftirpe, fine ftipula, fine frondibus, vt hominis caluitium fine capillo eft. Graeci confimiliter loca nudata fruticibus* phalacras *vocant, a quibus* Φαλακρὸς *dicitur caluus. Vnde phalacrocoraces dicti corui aquatici caluitio monftrabiles.* Caluefcere *de arboribus quoque vfurpatur. Infra ait Columella:* Saepe nouella caftaneta caluefcunt. Vinea caluata *dicitur Catoni, Plinioque, in qua rarae funt vites.* BEROALD.
Glabrefcit area C. 2, 20, 2.
Glabreta C. 2, 9, 9.
Glabro. glabrantur fites C. 12, 53, 4.
Glacialis regio C. 3, 1, 3. flatus P. Mar. 11, 8. glaciale caelum C. 3, 1, 10.
Glaciatus cafeus, coagulatus C. 7, 8, 2.
Gladiolus, *iris* P. 1, 37, 2. narcilli C. 9, 4, 4.
Gladium conditum latet vagina V. 1, 48, 3. *vid. no.*
Glaeba vberi ager C. 1, 2, 3. glaebae probatio C. 2, 2, 18. *De orthographia hac Victor. ad* V. 1 27, 2 *quam tanto magis feruamus, cum placeat etiam Manutio.*
Glaebula C. 1, 6, 23.
Glandaria filua Ca. 1, 7. V. 1, 7, 9.
Glandifera robora C. 9, 4, 3.
Glandulis fpiffa ceruix verris P. F. 26, 1. ¶ glandulae animalibus moleftae Veg. 2, 24, 1.
Glandulofa ceruix C. 7, 9, 1.
Glans. Glandes querneae, iligneae, cerreae C. 9, 1, 5. quando colligendae P. N. 14. cifternis in aquam recondendae C. 7, 9, 8. citra fatietatem data glans nocet, non item fi affatim praebeatur C. 7, 6, 5. ne fcabiofos reddat boues C. 6, 3, 5. 11, 2, 83.
Glante ferreo Veg. 3, 18, 2 *pro folea.*
Glarea terreno carens & nuda C. 4, 22, 9.
Glareofa loca C. 2, 10, 23.
Glaucea fuceo falubri C. 10, 103.
Glaucinum oleum Veg 3, 28, 4. 4, 22, 2 *eft potius* Gleucinum, *de quo ftatim.*
ad Glaucomata vetera collyria Veg. 4, 27, 6.
Glechonites vinum C. 12, 35 *ex pulegio.*
Gleucinum oleum C. 12, 51. *Ita etiam legendum pro* Glaucino *Vegetii. Ad Fabrum, qui cum maxime prodit fententiam dicimus contra Scriuerium, qui ad Martial.* 9, 26 p. 796 Glaucinum *legi vult etiam apud Plin.* 15, 7 *f.* 7 & 23, 4 *f.* 46.
Glicium Veg. 4, 28. 5 *quid fit N. L.*
Glis. de gliribus & glirario V. 3, 15. glirium greges V. 3, 2, 14.
Glifcit ftercore quafi pabulo terra C. 2, 5, 1. paleis afinus C. 7, 7, 1. difficulter C. 8, 9, 1. *vid. no. in quibus omnibus eft* pinguefcere. Glires *inde dictas, &* glifceras menfas, *opimas & lautas, obferuat* BERO.
Globofi corporis C. 10, 383.
Globuli vt fiant Ca. 79.
Globus. globi apium P. Iun. 7, 7.
Glocientes gallinae C. 8, 5, 4.
Glomerata corymbo C. 10, 237.
Glomerofae apes C. 9, 3, 1.
Glubit ramos oleae durities digitalium V. 1, 55, 2. glubere falictum Ca. 33, 5. cum glubet materia, tempeftiua eft Ca. 31, 2. cum glubebit Ca. 17, 1. falictum glubito Ca. 33, 5.
Gluma, *folliculus grani, it. fici* V. 1, 48, 1 & 2.
Glus glutis taurinae femunc. Veg. 3, 66, 4. 4, 14, 4 *h. e. glutinis. Vid. Aufo. Eid.* 12, 8 *p.* 489 *Toll. Vnde apparet, non effe opus emendatione Io. Rhodii, qui in glutinis mutari vult Lex. Scribo. h. v.* Ταυροκόλλα *apud Diofcor.* 3, 101 *vocatur, celebratur etiam ab Aegineta.*
Glutino. glutinare vitia tuborum P. Aug. 11, 3. *vt glutinetur* vena Veg. 3, 10, 2. rupta Veg. 3, 42, 2. glutinare vulfis creditur Veg. 3, 66, 1.
Glutinofa terra C. 3, 11, 10. potio Veg. 3, 10, 1. glutinofi cibi Veg 3, 42, 1.

Denique κάλπα, qua Graeci gradum tripedariorum appellant, nomen habet a κάλπῃ vaſe, gutturnio.
Guttur *pro ingluuie auium, Kropff C.* 8, 5, 17. 8, 7, 3. gutteris exaſperatio Veg. 3, 66, 9 *pro* gutturis.
Gymnaſia vrbana Graecorum, eorumque partes V. 2 pr. 2. (*in*) Gymnaſium dominum ſequitur oleum V. 1, 55, 4.
Gypſata lagoena *C.* 12, 12, 2. gypſatum vas *C.* 2, 10, 16. 12, 16, 2. 12, 41, 4. P. Mar. 10, 10.
Gypſo. gypſare vinum *C.* 12, 26, 2. 12, 36. opercula *C.* 12, 39, 2. 12, 10, 4. lagoenam *C.* 12, 41, 1.
Gypſum. gypſo craſſo linire opercula *C.* 12, 43, 6. 12, 16, 4. medicata vina P. O. 14, 11. gypſi flos *C.* 12, 20, 8. 12, 21, 3. flore ſicco vuas obruunt *C.* 12, 43, 4.
Gyrabit ſe difficile equus, *conuertet* Veg. 2, 5, 2.
Gyro paruo decurrere *C.* 10, 226. ¶ gyris altis ablaqueare *C.* 5, 9, 17 *vi. no.*

H *&* F *permutantur. vid.* F.
H. *h. e.* homo *vel* homines *vid. ad* Ca. 10, 1.
Habeo. cum eum numerum habet excluſum V. 3, 5, 5 vineam nouellam ante brumam ablaqueatam habeto C. Arb. 10, 4. pampinatam habeto C. Arb. 11, 2. ¶ habebis in ſolo opertam iniuriam C. 12, 6, 2. 12, 12, 1. habent oues triduo ieiunas V. 2, 11, 9. habeantur tepide C. 8, 5, 19. ſi minus pure habita eſt apis C. 9, 5, 2. ¶ habebit vitandum C. 11, 1, 24. cuſtodiendum C. 12, 3, 7. illud praecipiendum habeo C 12, 50, 13. 2, 15, 9. ¶ habeo dicere C. 5, 8, 7. ¶ habendum canes paucos V. 1, 21. ¶ habere vrbem, *habitare* V. 3, 1, 1. praedia V. 1, 16, 2.
Habia. *vid.* Auia.
Habilis arbori & iugo C. 3, 2, 8.
Habitacula auium P. 1, 23.
Habitatio vt delutetur Ca. 128. habitationis manſiones vt conſtituendae P. 1, 9, 1.
Habitus totius incrementum aufert educatio C. 7, 12, 1. foedi mulier C. 12, 1, 1.
Habundare *pro* Abundare *perpetuo fere MSS. Leid. & Lipſ.*
de Haedis V. 2, 3, 8. maximi & pulcherrimi fiunt in media Capraſia V. 2, 3, 4. vt alendi P. N. 13, 8. ¶ caeleſtes V. 2, 1, 8. 2, 3, 7. oriuntur C. 11, 2, 73.
pro Haematites *eſt* Ematites Veg. 4, 12, 3.
Haerediolum C. 1. pr. 13.
Haeredium, *rectius* Hered. V. 1, 10, 3.
Halcyonii dies C. 11, 2, 21.
Halec & acetum Ca. 58. halecem *vel* allecem *etiam lego pro* alliceem Veg. 2, 49, 3.
Haleculae tabentes C. 8, 17, 12. hallecula tunſa C. 6, 8, 2. allecula riualis C. 8, 15, 6.
Haleſi Sicanii flores C. 10, 268.
Halicaſtrum far C. 2, 6, 3. 2, 9, 8. *Iſidor.* 17, 3. Alicaſtrum ſimile eſt alicae, pondere & bonitate praecipuum. *Quae ſi vera eſt, vt videtur, etymologia: legendum potius* Alicaſtrum: *niſi etiam malis* Halicam. *Vid.* Alicaſtrum.
Halitus ſeptentrionis eligendus P. Iul. 4, 4. halitu caloris viuido C. 9, 13, 4. malorum corrumpuntur acini C. 12, 43, 8. ſolis torreri C. 4, 22, 5.

Hallucinantem (*f. melius* alucin.) paſtorem decipit fur C. 7, 3, 26. *Somniculoſum, ſtupentem, incurioſum.* Allucinari *eſt errare*, allucinatio, *erratio. Cleatius docet* lucum *dici tarditatem quandam animi, & ſtuporem qui allucinantibus plerumque vſu venit. M. Cicero inquit*, Epicurum in rebus naturalibus allucinari. BERO.
Hamae Ca. 135, 2.
Hamulam lymphis habilem C. 10, 387.
Hara ſuum V. 2, 4, 14. C. 7, 9, 9. anſerum V. 3, 10, 3. C. 8, 13, 3. 8, 14, 6 *&* 9. P. 1, 30, 2.
Haris ſatio C. 10, 244. *vid no etiam in Add.*
Harundo *cum deriu. ſaepe eſt in MSC. pro* Arund.
Haruſpex. *vid.* Aruſp.
Haud facile dixerim C. 11, 1, 9.
Hauena agreſtis Veg. 3, 15, 14. *vid.* Auena.
Hauriunt cibos integros piſces C. 8, 17, 11. haurienda vbera agnis permittere P. N. 13, 4.
Hauſtus profundi puteus C. 1, 5, 1.
Hebetata humus torpet C. 3, 11, 2.
Hebetes voluptate admiſſarii C. 6, 36, 3.
Heleoſelinon, apii genus P. Apr. 3, 2.
Heliotropiorum natura V. 1, 46. heliotropium vocamus intubum agreſte Veg. 3, 42, 2.
Helle. Helles portitor C. 10, 155.
Helleboro nigro necantur mures P. 1, 35, 9.
Helops. *vid.* Ellops.
Heluenaciae vites C. 3, 2, 25. *vid. Hardui. ad Plin.* 14, 1.
Heluenaci generis palmites C. 5, 5, 16.
Helucolum minuſculum Ca. 6, 4. V. 1, 25. vinum vt fiat Ca. 24, 2.
Heluolae vites C. 3, 2, 23. Bituricis fructuum opimitate reſpondent C. 3, 21, 3. *vid.* Heluus.
Heluus. heluo colore boues V. 2, 5, 8. ab hoc vocatae Heluolae vites C. 3, 2, 23.
pro Hemina, Emina *fere eſt in* Vegetio Corbeienſi.
Hemiſphaerium V. 3, 5, 17.
Ἔνη καὶ νέα luna V. 1, 37, 1.
Heracleae emporium V. 2, 9, 6.
Herba ſatis noxia C. 2, 12, 6. herbarum eruditura C. 12, 7, 2. 12, 13, 2. herba rubia Veg. 3, 16, 2. *inter adſtringentia vid. no. noſtris Kote, Crap.* ſanguinalis πολύγονον C. 6, 12, 5.
Herbidi campi V. 2, 1, 16. C. 6, 27, 3. herbidae ſegetes C. 1, 6, 22.
Herbum, eruum, ὄροβος P. 1, 24, 3. 1, 34, 5. *it.* Ian. 8 *ſenſo. vbi al.* eruum *it.* F. 7. *ita* Veg. 2, 13, 7.
Herculanae ficus Ca. 8, 1.
Hercules aurea mala ex Africa in Graeciam exportauit V. 2, 1, 6.
Heſperia C. 1, 3, 7.
Heſperidum mala V. 2, 1, 6.
Heſperus ore coruſco C. 10, 290. in ornithone V. 3, 5, 17.
Hetruriae ager pinguis V. 1, 9, 6. boues C. 6, 1, 2.
Ἑξάγωνον V. 3, 16, 5. C. 5, 2, 10.
Hexaſtichum hordeum C. 2, 9, 4.
Hiaſcentes nuces Ca. 172. *ſic* dishiaſcent arbores Ca. 12.
Hiberi ſolum mutarunt C. 1, 3, 6. *vid. Iberi.*

Mar. 9, 1. C. 10, 35. quando pastinari P. Sept. 13, 1. horti in collibus vt tractandi C. 10, 150. medicinae hortorum C. 10, 337. P. 1, 35. ¶ in hortos distinctae vineae C. 4, 18.

Hospite gemma P. insf. 33.

Hospitales aues tnas adhuc ructor V. 3, 2, 3.

Hospitiis infestare rem familiarem C. 1, 5, 7. ¶ hospitia apium P. Apr. 8, 2. ¶ hospitium aquae praebetur in cisterna P. 1, 17, 2. cancri sol tenet P. Iul. 6. virgulta quae quibus praestent P. insf. 19 *conf.* 100.

Hostiae sanitatem non stipulantur emtores V. 2, 5, 11.

Hosticus C. 1 pr. 19.

Hostus quid? V. 1, 24, 2. *Ab* hauriendo *deriuat vocabulum Turn.* 25, 19 *& a Gallis* hostam *etiam vocari ait vas vimineum, quo vinum gestatur.* hostus nequam Ca. 6, 2.

Humanitate aliqua literis imbuti V. 1, 17, 4.

Humectare os diductum agni pressis papillis C. 7, 3, 17.

Humectus locus Ca. 6, 3. campus P. F. 10, 2. humecti saporis vinum P. O. 14, 18. humecta qualitas aestatis P. 1, 6, 16. humectum caelum P. S. 6.

Humerosi loci C. 3, 10, 5.

ab Humeris decerpenda semina arborum C. Arb. 20, 1. *add.* Arb. 3, 1.

Humescit solum P. S. 10, 3.

Humidus malleus f. morbus Veg. 1, 3. 1, 10. 3, 2, 17.

Humilis positio C. 4, 1, 6 *profundae opponitur, & eadem est quae suspensa. Scilicet* alta *& profunda eadem :* altae *autem opponitur* humilis. humiliores paullo in altitudine V. 3, 9, 6.

Humo. humantur taleae *h. e. totae immerguntur terra superueniente* C. 5, 9, 4.

Humor concipitur C. 1, 6, 5. extrahitur C. 1, 6, 11. falsus in agris vt corrigatur P. S. 3, 1.

Humus destituta C. 2, 1, 3. humi natura h. e. terrae C. 1 pr. 2.

Hunnici equi Veg. 4, 7, 1.

Hunnisci equi Veg. 4, 6, 2 & 5.

Hunnorum equi neglecti, duri tamen Veg. 2 pr. 1.

Hyacinthus caelestis numinis, nominis, *an* luminis? C. 9, 4, 4. qui iris vel gladiolus dicitur, similitudine foliorum P. 1, 37, 2. hyacinthos caeruleos & niueos C. 10, 100. ferrugineos C. 10, 305.

Hyaenae pellis superstitiose adhibita C. 2, 9, 9. P. 1, 35, 14. P. S. 3, 1. *vid. etiam Io. Rhod. ad Scribo.* c. 172 p. 260.

Hybla Siciliae C. 9, 14, 19. C. 10, 170.

Hydromellis confectio P. Iul. 7.

Hydrophoba animalia Veg. 3, 31. hydrophobos facit morsus canis rabidi Veg. 3, 84, 1.

Hydropicus bos Veg. 3, 27, 1.

Hydrops C. 7, 7, 3. animalium Veg. 3, 25.

Hyie paean *de Baccho est in Pol.* C. 10, 224.

Hymettus mons Atticae C. 9, 2, 4. Hymetti Actaei mella C. 10, 386.

Hyosciami semen C. 6, 38, 3.

Ὑπηνέμια oua V. 2, 1, 19.

Hyperionis aestu flagrans C. 10, 400.

Hypochysis (*ita enim leg.* ὑπόχυσις) *ad verbum* suffusio *oculi* Veg. 2, 17, 2. *est* ὑπόχυμα, *vt a Gorraeo definitur. Sedes enim inter corneam & crystallinum.*

Hypocorialis *vid.* Core.

Hypomelidum descriptio, satio, cultura P. D. 4, 1. Hypomelis *quae sit, nemo, credo, docet, quod iam in adnotatione ad l. c. diximus. Vix dubito, quin rectius sit* Epimelis, *quam Dioscorides* 1, 170 Mespili genus *esse ait. Certe etiam Bauhinus in* Πίναξ p. 454. *ad* Mespilum apii folio siluestrem non spinosam *f.* sorbum torminalem *refert, cum subiicit*, Hypomelides Palladii quibusdam. *Et tamen antiquum esse errorem vel corruptionem oportet, si eadem est, quod mihi fit probabile, de qua Isidor.* 17, 7. Pomelida sorbo similis, mediocris arbor, & flore candidulo, dicta quod dulcedine sit eius fructus, & acuto sapore commixtus. *Add. Porta Villae* 3, 14.

Ὑπομνήματα Boli Mendesii C. 7, 5, 17.

Ὗς sus V. 2, 4, 9.

Hyssopites vinum C. 12, 35.

Ὑσπλὰ ludi Argiuorum *Vict. ad* V. 2, 4, 9.

I *siue* .i. *puncto vtrinque inclusum*, id est *significat vid.* Veg. 2, 32. 2, 36, 2. 2, 60, 1. 3, 2, 5 *&c. etiam in Cod. Lips.* C. 8, 3, 1 *& alias.*

I. S. an 15 *f.* XV? Ca. 14, 5. 18, 2. 150, 1.

Iacea, *crates e qua fenum carpunt equi* Veg. 1, 56, 5 *interprete Dufresnio.*

Iacche dulcis C. 10, 426. Iaccho potanti grata C. 10, 235. multo madefactus C. 10, 305.

Iacentia animalia (*de piscibus*) C. 8, 17, 9.

a Iacio *composita vno tantum* i *scribuntur in MS. Lips. Columella, vt* eicit, abicere *rel.*

Iactare ventilabris C. 2, 10, 14. iactando ventilare oleam V. 1, 55, 6.

Iacturam pati C. 1 pr. 11. restituere C. 11, 1, 28.

Iactus. iacta frumenta C. 2, 2, 16.

Iaculatur Iupiter imbres C. 10, 329. quo ventilator eam iaculabitur C. 2, 10, 14.

Iaculus. iaculi funes C. 6, 2, 4 *vt* rete iaculum.

Iana, Iuna V. 1, 37, 3.

Ianitor catenatus C. 1 pr. 10.

Ianuarii mensis descriptio & opera C. 11, 2, 3 *& 6 it.* 94.

Ianus. Iano strues commouetur Ca. 134, 2.

Ibericum mare C. 8, 16, 9.

Ibero gurgite mersit C. 10, 295. Iberi solum mutarunt C. 1, 3, 6.

Ibi *complectitur plures locos, de quibus actum*, Ca. 9. ibi mittes *pro* eo P. Apr. 8, 3.

Ibiscus, althea P. O. 14, 11.

Ἰχθυοτροφεῖα aquatilium animalium receptacula C. 8, 1, 3.

Icterici iumenti signa Veg. 3, 56, 1.

Ictus *&* ductus *opponuntur* C. 4, 25, 3. ad ictum intumescere C. 6, 14, 3.

Idem agrum quod hominem Ca. 1, 6.

Iectura *pro* eiectura Veg. 2, 45, 18.

Iecur anseribus vt tenerescat P. 1, 30, 4.

Ieiunium hiemis C. 7, 3, 11. ieiunio laborans terra C. 3, 12, 3. ieiunia terrae saturare C. 10, 82.

Impli-

Implicare carminis legibus C. 11, 1, 1.

Imponunt, *interponunt* V. 1, 26. imponere alteri formam ſui coloris P. O. 14, 10. imponi poteſt loco gracili forma prati P. S. 10, 1. ¶ imponitur equus C. 6, 27, 10. equae admiſſarius C. 6, 36, 4.

Imporcare ſolum C. 2, 10, 6.

Importunius fluere, *celeriter*, *motu valido* Veg. 1, 56, 9.

Impoſiti ouibus arietes C. 7, 2, 5. *vid.* Imponere.

Impraeſentiarum Ca. 144, 4. *Summam eorum, quae de hoc verbo diſputantur, exhibet ad Sanctii Mineruam Perizonius.*

Impreſſionem facere in caſtra V. 2, 4, 1.

Impreſſae ſolo piſcinae P. 1, 31. impreſſum foramen P. F. 17, 7. O. 8, 3. falce vulnus C. 4, 7. 2. impreſſis vulneribus C. 7, 11, 1.

Imprimit caecilia morſum C. 6, 17, 1. imprimere puteum P. 1, 34, 2. radici palum de buxo P. Ian. 15, 18. ſalicis P. N. 7, 5. ne imprimatur iacentibus mollibus ſolum C. 3, 13, 1.

Improbe, *intempeſtiue*, *ſero*, C. 11, 2, 10. 2, 10, 21. non improbe concipit C. 7, 9, 3.

non Improbis genibus, *enormiter magnis* C. 6, 1, 3.

Improſpere ceſſit C. 1, 1, 16.

Imprudens antiquitatis, *imperitus* C. 3, 18, 1. negotii C. 1 pr. 11.

ne Impune abeat, *de perſona* V. 1, 16, 5.

Imputruit oleo mus C. 6, 17, 5.

Inius & vnius *confunduntur a librariis* C. 4, 24, 4. 5, 6, 25. 5, 9, 13. 5, 11, 5. P. F. 12, 6. Mar. 10, 25. N. 7, 12.

In adoleſcentia V. 3, 16, 1. in decem diebus fecundum partum V. 2, 7, 11. in decem annos pariunt boues V. 2, 5, 13. in ortu caniculae C. 4, 8, 1. ¶ In Turanli *ſc. aedes* V. 2, 11, 12 *vt Gr.* εἰς διδασκάλου φοιτᾷν SYLB. ¶ In pabulo eſt ocimum, farrago &c. V. 1, 23, 1. in quo genere ſunt, *h. e. exempli gratia* V. 17, 1. *conf.* 2, 1, 12. Genera ſunt vini, in quo Falerna V. 1, 65, 2. ¶ in hoc nunc denique eſt, vt dici poſſit, *nun iſt es an dem* V. 3, 1, 2. ¶ in hoc, *propterea* V. 3, 1, 9. in quantum C. 3, 13, 19. ¶ in dimidia parte agri collocare filiam nuptui, *doti* ei dare partem agri C. 4, 3, 6. ¶ In *omiſſum ante* balneas & gymnaſium V. 1, 55, 4. ¶ In *ſaepe motum cum ablatiuo, & cum accuſatiuo quietem ſignificat.* Coquito in fornacem Ca. 39, 2. in villam *ibid. vid. no.* in arborem relinquito Ca. 52, 1. in hominem V. 2, 1, 21. in parietes ſtantes V. 3, 14, 3. *Contra* in aſſerculo alligato Ca. 152. in fundo illata Ca. 146, 2. in quibus ſolent equas abigere V. 2, 10, 11. in agris redigere ciues V. 3, 1, 4. coniicitur in vrceo C. 12, 21, 2. in naribus infundere C. 6, 4, 2. in naſo introit polypus Ca. 157, 15. introitum facit in cancro C. 11, 2, 49. mittuntur in vaſculo P. F. 25, 11 *pro quo* mittunt vaſculis P. F. 25, 26. mittis in linteo P. F. 31, 1. in vaſculo P. Iul. 8, 2. O. 14, 5. in dolio P. O. 14, 10. in metreta demittis P. O. 14, 17. *ita* P. N. 19, 1. in aqua miſſum Veg. 1, 17, 16. *De hac confuſione multa Barth. ad Calpurn. ecl.* 2, 59 *add. Morg.* IV, 2 *Librariis etiam* quaedam hic tribuenda eſſe, non negarim; cum interdum Lugdunenſe MS. Palladii alterum caſum ſubſtituat.

Ina *pro* vena *vid. Scal. ad* V. 3, 9, 11.

Inacto grege, *inducto*, V. 1, 52, 2.

Inaedificare parietes C. 6, 37, 10.

Inaequabiles greges V. 2, 4, 22.

Inaequabiliter matureſcunt oua V. 3, 9, 8.

Inania plauſtra V. 1, 20, 3.

Inareſcit arbor ardore ſolis P. N. 7, 4. vulnus C. 4, 7, 2. inareſcere patieris botryones in vite P. O. 22. inaruerunt radices C. 2, 14, 2. inareſcentes fici C. 12, 15, 1.

Inaro. inarare fabalia pro ſtercore V. 1, 23, 3. arbores C. 2, 2, 11.

Inaugurantis regis ſomnium C. 1 pr. 9.

Incallat carnem Veg. 2, 27, 1.

Incantationes *vid.* Superſtitiones.

Incanae barbae C. 8, 2, 9.

Incarnari donec coeperit Veg. 2. 22, 3 *no. f.*.

Incaſſum *legunt quidam pro* in caſſum C. 4, 3, 5.

Incauare, *cauum facere*, *excauare* C. 4, 25, 2.

Incendia aeſtatis P 1, 4, 1.

Incendere annonam, excandefacere V. 3, 2, 16. ¶ agros P. 1, 6, 13. P. Aug. 4.

Incentiua tibia V. 1, 2, 15.

Incerniculum Ca. 13, 1.

Incernere terram cribro Ca. 48. C. 5, 6, 6.

Incertus dies C. 11, 2, 93 & 96. caeli ſtatus C. 11, 2, 97.

Inceſſit crepuſculum C. 11, 1, 18. hominibus ſterilitas arenae C. 2, 10, 1. tempeſtas C. 12, 2, 5. inceſſerunt frigora C. 12, 50, 12. ſiccitates C. 5, 9, 11. regionibus noxia animalia C. 11, 3, 62.

ab Inchoato domos exſtruunt C. 4, 3, 1 *de nouo.*

Inchoo. inchoamus fodere paſtina P. D. 2. inchoante menſe P. F. 25, 20 & 33. inchoantibus canicularibus diebus P. Iul. 7. inchoatur prima pampinatio C. 11, 2, 38.

Incidunt ſentes corpus ouium P. Iul. 4, 3.

Incientes oues *h. e. grauidae* V. 2, 2, 8. *Vid no. itemque ad* C. 6, 1, 3 & 8, 11, 8. *Reſtituerat hanc vocem Plinio* 11, 37 *ſ.* 84 *Turnebus Adu.* 20, 23 & *confirmauit ad l. c. Harduinus. Arnobii exempla Faber noſter ſuppeditat.*

Inciles foſſae Ca. 155, 1.

Incilia aperire Ca. 155, 1. *vi. no.* excitare C. 5, 9, 13.

Incipiunt *an pro concipiunt?* P. F. 26, 2. incipientes groſſos decutere P. Mar. 10, 31.

Inciſiones interiorum Veg. 1, 39, 2 *termina ventris. vt noſtri Schneiden im Leibe.* ¶ Inciſio *pro* inſitione *ſaepe eſt in MS. Col. Lipſ. v. g.* 5, 11, 2 *rel.*

Inciſura ſarmenti P. Mar. 1, 2. inciſurae raporum C. 12, 54. 1.

Incitata libido P. Mar. 14, 1.

Incitare vitem prolixis flagellis C. 3, 21, 7. incitatur proceritas 4, 33, 5. incitetur vitis foſſa frequentius P. N. 3. *add.* C. 4, 22, 3.

Inclinare ad illud, quod deterius V. 1, 9, 6.

Includere locum *videtur eſſe implere* P. Iun. 5, 4. includit frigus ſata P. 1, 6, 12. includenda paſtinatio C. 11, 2, 17. poſt incluſum volatum *h. e. impeditum*, *interceptum* P. 1, 26, 1.

In-

Infeſto.

Insu-

Iudaea

Iudaea pretiosis odoribus illustris C. 3, 8, 4. in Iudaea caryotae V. 2, 1, 27.

Iudaeus Germano procerior C. 3, 8, 2.

Iudaicum bitumen Veg. 1, 20, 1. 2, 56, 2. 2, 57, 2. 3, 84, 3.

Iugamenta *v.* Iugumenta.

Iugarius, bubulcus C 1, 6, 6. *vid. Scheffer. de re vehic.* 1, 17 *extr.*

Iugationis species duae V. 1, 8, 2.

Iugatorii boues V. 2, 5, 9.

Iugata vinea C. Arb. 4, 1. V. 1, 18, 1 & 2.

Iugeralis tabula P. F. 9, 9.

Iugeratim C. 3, 3, 3.

Iugerum quid V. 1, 10, 1. C. 5, 1, 5 & 9. iugeri modus non semper quadrat C. 5, 1, 13. forma quaeque vt dimetienda C. 5, 2. iugerum quot modios cuiusque grani recipiat C. 11, 2, 75 sq. iugera forensia V. 1, 2, 9. Liciniana C. 1, 3, 10. quingentis plura possidere non licebat ciui Ro. V. 1, 2, 9.

Iuglandis satio & cultura C. 5, 10, 4. iuglandes magnae & crebrae viciniam faciunt sterilem V. 1, 16, 6.

Iugo. iugare furcas perticis C. 12, 39, 1. palos C. 12, 15, 1. iugari vinea vt debeat C. 4, 26, 1.

Iugum asinarium, plostrarium, vinarium Ca. 11, 2. cornibus an ceruicibus inferendum C. 2, 2, 22. quo tres iungantur boues C. 6, 2, 10. ¶ agri iugum quid? V. 1, 10, 1. ¶ Iuga vineae quatuor generum V. 1, 18, 1 & 2. vineaticum *describ.* C. 4, 17 & 4, 19. sub iugum mittitur vinea C. 4, 22, 1. *Paxamus Geep.* 5, 19 ζυγὸς δὲ καλεῖται ἡ τῆς ἀμπέλυ πρὸς τὴν χάρακα συζυγία vitis ad perticam coniugatio. SCHOETTG. ¶ *A* iugo *igitur* vineatico *nomen habere videtur* militare *illud, de quo Auso. Id.* 12 Hostilis quae forma iugi est, hanc efficiet Π.

Iugumenta *f.* iugamenta Ca. 14, 1 & 4. Iugumenta *etiam probantur viris doctis ad* Vitr. 2, 1 *vbi est* iugumentantes, *intelliguntque trabes transuersim impositas arrectariis, vt superliminaria in ianuis rel.*

Iugus, *a, um.* iuga vasa olearia instructa Ca. 10, 1. V. 1, 22, 3. fex iugis vasis opus erit Ca 145, 1. *vid. no. ad* Ca. 10, 1.

Iulii mensis descriptio & opera C. 11, 2, 49.

Iumenta *vnde dicta* C. 6 pr. 3. *pro* bubus C. 6, 3, 3. iumentis curandis machina C. 6, 19. *vid.* Iuuamentum.

Iuncetum V. 1, 8, 3.

Iunceus. iuncea sporta C. 12, 6, 1.

Iunctura bonum C. 2, 2, 22.

Iunctus & vinctus *confunduntur a librariis* C. 6, 37, 1.

Iuncus. iunci contorti stamina C. 10, 306.

e **Iunipero** ridicae V. 1, 8, 4. *Maiuscula igitur arbor.*

Iunii mensis descriptio & opera C. 11, 2, 46.

Iunonis lucus Sami V. 3, 6, 2.

Iupiter pater V. 1, 1, 5. Olympius C. 1 pr. 31. dapalis Ca. 132, 1.

Iurisdictione assidua C. 12, 3, 11.

Iurant factores olei Ca. 145, 2. iurare ad dominum Ca. 144, 2.

Ius ex ossibus V. 2, 9, 10. in ius vocat pisces cocus V. 3, 17, 5. iure submersa salgama C. 12, 4, 5. ¶ de iure ciuili quemadmodum emi quamque pecudem oporteat V. 2, 1, 15. ius summum summa crux C. 1, 7, 2.

Iusculum frigidum Ca. 156, 7.

Iusiurandum dare, verum fecisse Ca. 148, 2.

Iusquiami succus *h. e.* hyoscyami P. 1, 35, 5. Veg. 2, 12, 5.

Iussitur Ca. 14, 1. *vid. no.*

Iussus, *a, um.* iussi veniunt riui C. 10, 48.

Institia Dea, Δίκη, *Astraea* Veg. 3 pr. 6.

Iustus, *a, um.* iusta hoc mense lardi confectio P. Ian. 16. iustam maturitatem ceperint C. 4, 23, 1. iusti roboris vites C. 4, 21, 1. ¶ Iusta fiunt C. 2, 4, 7. lanificio perfequi atque exigere C. 12, 3, 6. reddere C. 1, 8, 11. 11, 1, 26. iusta percepit omnia C. 4, 3, 5 & 1, 8, 18. quorum iusta certa esse non possunt C. 11, 2, 16. ad iusta paullatim perducitur labor C. 6, 14, 4. 6, 30, 5. ¶ Iustis legibus iuuentae operata femina *h. e. menstruata* C. 10, 359. *Plin. Valer.* 4, 1 *de amygdalis*, feminarum iusta praecipitantur. *Sammo.* Menstruus iniusto si profluit impete sanguis. LICHTENH.

Iuti humoribus *h. e.* adiuti P. Mar. 10, 36. *vid. ad* P. 1, 34, 3. 1, 35, 8. *v.* Adiuuo.

Iuuamentum Veg. 3, 4, 46 *forte scholasticus aliquis scripsit pro* iumento Veg. 3, 4, 46.

Iuuatoria Veg. 3, 65, 12 *in margine Sambuci* scribitur *pro* viatoria. *recte vt videtur pro remedio.*

Iuuencus & iuuenca V. 2, 5, 6. iuuenci vt domentur C. 6, 2, 1.

Iuuo. iuuarit *pro* iuuerit *MS.* P. D. 6, 1.

Iuxta fundum olla terebrata C. 12, 8, 1. iuxta ac mares habere feminas equas V. 2, 7, 1. iuxta fatae fruges C. 8, 13, 3.

K. *i. e.* Kalendae primae Octobris Ca. 147. 148, 2 *vi. no. in Addendis.*

L *nota* laudabilis loci *vid. Scal. ad* V. 1, 59, 2. *Vrsin. ad* V. 1, 11, 1. 1, 18, 2. 1, 55, 1. *Mire se torquet Victor.* ad V. 1, 23, 5. 1, 31, 6. 1, 44, 4. 1, 61. *Tanto magis mirum est non incidisse virum doctissimum in hanc interpretationem, cum ipse Var. Lect.* 34, 3 *obseruarit*, laudari *a Latinis scriptoribus dici ea, quae Graeci vocent* ἐπαινέματα. *Sed vidit ille alia & maiora.*

L *pro* D V. 3, 9, 19.

pro L *positum* I *Victor. ad* V. 2, 4, 18.

Labea trapeti, *labia* Ca. 20, 2 *obscurum quae fuerint.*

Labefacit contagione caeteros C. 6, 5. 1. 4, 22, 7.

Labellum Ca. 13, 3. 88, 2. pululum Ca. 10, 2. fictile nouum C. 12, 43, 1. in labello permisceto gypsum & Medicam C. 12, 28, 3.

Labo. labare, *infirmum, parum idoneum esse* C. 6, 36, 1. labantes in fimo radices C. 4, 22, 7.

Labor, *eris.* labuntur poma, *caduca sunt* P. Mar. 10, 21. labentes radices, *vid.* Labantes.

Labores pacis ac belli C. 12 pr. 4. ¶ Labor *periculum a morbo* C. 9, 13, 2. ¶ labore, *studiose* P. inf. 36.

pellatur. *Fulgentius Mytholog. lib.* 11. Quod detrimenta eius & augmenta non solum terra, sed & lapides, vel cerebra animantium, & (quod magis incredibile sit) etiam laetamina sentiant, quae in lunae crementis eiecta vermiculos parturiunt. MEVRS. *vid.* Laetamen. ¶ Laeta facimenta *videntur* latis *substituenda aliquoties vid. no. ad* P. F. 12, 2.

Laenigare, lacuis, laeuare, *scribi vult Morg.* I, 75.

Lacua manu legenda radix C. 6, 5, 2.

Lagoena patentissimi oris C. 12, 45, 2. lagoenam Baccho habilem C 10, 387. in lagoenam diffundere C. 12, 12, 2. in lagoenam indito Ca. 122. lagoenae gypsatae C. 12. 12, 2. C. 12, 41, 1. picatae C. 12, 11, 1. *MS. Palat passim* Laguna, *vt* Gc. Λάγυνος, *obseruante Sylburgio, quod indicium est, non male scribi* Lagoenam, *cum* oe *&* u *sexcenties permutentur. Et nota est Graecorum contractio* του *oo in* u, *itemque Belgarum pronunciatio literarum* oe. Lagona *etiam multi MSS. teste Victorio ad* Ca. 122. Laguena *MS. Lugd. Palladii saepe*, v. g. O. 14, 17, *n. Idem indicat diminutiuum*

Laguneulae picatae C. 12. 38, 7 & 8.

Λαγοτροφία, pecudum siluestrium viuaria, C. 8, 1, 4 *vt* Leporaria.

Lamina C. 6, 17, 6. Veg. 3, 4, 38. *Hine etiam restituta pro* lana Veg. 2, 55, 7. 3, 4, 8.

Lampada tibi trado V. 3, 16, 9. lampades ferreae ardentes C. 12, 18, 5.

Lanae quae laudatiores C. 7, 2, 4. Atticae & Tarentinae V. 2, 2, 18. ¶ lana madida ad vulnera *passim laudatur* Vegetio *v. g.* 2, 48, 8. 2, 49, 1. succida 2, 41, 3. 2, 46. 2, 54, 3. 3, 4. 28. lanaeum munimenta *de ead. re* Veg. 2, 47, 3.

Lanamentum ex oleo & aceto & sale Veg. 2, 56, 1.

Lanare pecus V. 2, 9, 1.

Lanaria radix C. 11, 2, 55 *vi. no.*

Lanatae pelles C. 6, 2, 4. *hine restitut.* Veg. 2, 7, 1 *conf.* 3, 43, 2. ¶ Lanata vitis C. 3, 2, 12. 3, 2, 17.

Languida arbor P. F. 25, 4. N. 7, 14.

Languorem simulantes in valetudinarium deducuntur C. 12, 3, 7. languoris remedium C. 6, 38, 3.

Laniarium macellum V. 2, 4, 3.

ab Laniario fuccidia V. 2, 4, 3.

Lanificii cura C. 12 pr. 9.

Lanigerae pecudes C. 7, 6, 5.

Lanistae rixosarum auium C. 8, 2, 5. *vi. no. in Add.*

Lanitium si eurae fit C. 7, 3, 9.

ad Lanium peruenit verres V. 2, 4, 8. a laniis canes non emendi pastoribus V. 2, 9, 5.

Lanugo inest pomis cydoniis C. 12, 45, 2. in fureulis cerasi P. O. 12, 5. lanugine canescit vitis C. 3, 2, 12. ¶ lanuginem excitat terebra, *scobem* C. 4, 29, 16.

Lapathos lubrica C 10, 373.

Lapicidinae V. 1, 2, 23.

Lapideus suggestus C. 9, 7, 1.

Lapidosa macies aurosi pulueris P. 1, 5, 1. ¶ lapidosi generis pica P. F. 25, 2. *remedium eius rei* P. F. 25, 6. lapidosa pruni poma C. 10, 15.

Lapis. lapides calci coquendae qui apti P. 1, 10, 3. iuxta vitium radices ponuntur C. Arb. 4, 4. lapis fissae radici iniectus medicinae causa P. F. 25, 15. C. 5, 10, 20. *vid.* Cuneus. ¶ lapides molares Veg. 2, 28, 5 *non nimis magnos fuisse oportet.* ¶ de lapide noxium comparare C. 3, 3, 8. *Serui dicuntur* de lapide emti, *propterea quod venales serui astabant* in lapide, *foro Romano, vbi praeco venales proclamabat. Hinc illud Plautinum:* In eo astas lapide, vbi venales praeco praedicat. *M. Tullius, in oratione contra Pisonem, non minus scienter, quam eleganter* tribunos duos dixit esse de lapide emtos. *quia mercede redemti fuerant, vt fauerent Clodio. Sicut serui de lapide pecunia comparantur. Labitur Merula errore manifestario, qui enarrans hunc locum Columellae existimauit id totum referendum esse ad eos, qui de Capitolino lapide deiiciebantur, quod quam ridiculum sit interpretamentum, penitusque ab intellectu scriptoris dissentiens, quiuis vel mediocriter eruditus intelligit.* BEROALD. *Merula quem tangit, est Ge. Alexandrinus in Indice, cuius paucissima talia sunt, quae huc deriuare licuerit.* ¶ ad quartum & vicesimum lapidem via salaria a Roma V. 3, 2, 14.

Lapsana V. 3, 1ᶜ, 25. lapsanae vulgares C. 9, 4, 5. lapsanae flos C. 12, 7, 1. *add. Plin.* 19, 8 f. 41. *Eadem videtur, quae aliis* Lampsana, *siluestris oleris genus.*

Lapsu pigeo repit aqua C. 1, 5, 3.

Laqueatum corpus C. 6, 19, 3. *laqueis constrictum.*

Laquei fetis pendentibus ponuntur talpis P. Mar. 9, 4. laqueos expedire ad aues capiendas P. D. 6, 2.

Lar familiaris Ca. 2, 1. 143, 2. circa larem epulari C. 11, 1, 19.

Lardum quando fiat P. Dec. 6, 2.

Largae ponendae sunt arbores P. F. 25, 21 *spatiis interiectis.*

Largae bibendi potestas C. 8, 14, 11. vagandi licentia P. 1, 30, 3.

Largiemur aliquantum stercoris circa viticularum vestigia P. O. 5, 2.

Largitatem indulgere radicibus P. N. 7, 11.

Largitionibus prosequi C. 11, 1, 19.

Larix vtilis fabricae P N. 15, 1.

Lacuas abigit suffimentum Veg. 4, 12, 4.

Lasciuiae lususque causa emittuntur catuli C. 7, 12, 12.

Laser, σίλφιον C. 12, 7, 4. 12, 57, 4. Exiguum laseris C. 5, 10, 15. modicum arbori Punicae infunditur P. Mar. 10, 3. Cyrenaicum C. Arb. 23, 1. *vbi laudatus Spanhemius. a quo felicius petentur omnia tum quae Beroaldus hic docuit, tum quae nos pessemus.* Veg. 3, 60. *restit. etiam* 3, 65, 12. lasare *per* a *in Syllaba media* Veg. 2. 48, 8 Laser Syriacum Veg. 3, 15, 12 *putant esse Asam foetidam.*

Laserpitiato aceto lens spargitur, vt seruetur Ca. 116.

Lasecpitium, σίλφιον, *ad oculos* C. 6, 17, 7. Veg. 3, 4, 39. incasum ad articulorum morbum Ca. 157, 8.

Lassatus siti ac fame P. Mar. 12, 4.

Lassitudinis remedia C 6, 30, 3.

Lassus. lassae mulae curatio C. 6, 38, 4.

Latebrae vermium P. Mar. 10, 29.

Later.

in officinis, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirando pernicialem pulverem trahant, & tamen vt per illas spectent.

Leuis brassica Ca. 157, 1. plagae leues fiunt C. Arb. 20, 1. leue per pluuias frequentes mustum, *dilutum* P. O. 14, 4. ¶ leniora loca *oppon.* grauioribus V. 1, 4, 4. *conf.* 1, 6, 3.

Leuisticum *vox ex* Ligustico *corrupta, cui substituunt officinae &* Veg. 3, 52, 2. *vid.* Libysticum.

Leuiter Ca. 112, 2.

Leuo, *as pr. corr.* leuat se apis sublimius C. 9, 12, 1. leuandae matres *h. e. pastu reficiendae* V. 2, 5, 16. ¶ *aufero.* leuare corticem scalpro P. Iun. 5, 3. terram ab extremis radicibus P. F. 25, 6. mustum ex lacu P. O. 17, 1. *vid. no. ad* C. 3, 21, 5.

Leuo. *pr. prod. leuigo.* leuare plagam ferro C. Arb. 8, 2. 26, 4. leuentur falce plagae C. 5, 9, 3. 5, 11, 7. Arb. 26, 6.

Lex, *formula contractus* Ca. 14, 5. 145, 1. 146, 1. 147. 149, 1. 150. *vi. no. ad* V. 2, 1, 16 *&* 2, 2, 5. ¶ legem foecunditatis dicere eam C. 3, 8, 1. lege quadam diuina & aeterna C. 4, 10, 3. ¶ legibus iustis iuuentae operata mulier, menstruata C. 10, 350.

Lexipyretas *legendum pro* Leptiperisis Veg. 2, 36, 2.

Lexiuum *vid.* Lixiuium.

Libella fabrilis C. 3, 13, 12. ad libellam aequus locus V. 1, 6, 6.

Liber & Ceres, Dii rusticis V. 1, 1, 5. Libero patri cur immolentur hirci V. 1, 2, 19. Libero fauente C. 3, 21, 3. Libero Liberaeque sacrificia in vindemia C. 12, 18, 4.

Liber, *a, um.* liberi pedes C. 8, 3, 3 *im Lichten.* liberae putaminibus nuces P. Ian. 15, 19. ¶ Liberi disciplinis excolendi C. 4, 3, 2.

Liber, *cortex*, sese vertit Ca. 45, 3. arundines aliquot libris colligatae V. 1, 8, 4. librum remittit arbor C. 11, 2, 37 *&* 41. deuitetit vlmus C. 5, 6, 12. ¶ librum vxori feci de agricultura V. 2 pr. 6. liber falso nomine proditus C. 7, 5, 17.

Liberat haec res impensam terreni C. 3, 3, 11.

Libo. libandum praebere apibus C. 9, 13, 6. ¶ libabimus de pluribus pauca Veg 1, 62, 1.

Libidinosae dapes C. 10 pr. 2.

Libido. libidinem concitant cibi C. 8, 11, 6. libidinis rixosae mas C. 8, 2, 14. ¶ Si libido veniat nauseae Ca. 156, 4. *Imitatus est Plin. Valer.* 2, 30 *vbi* libido intestini *est tenesmus. Hoc & plura Rhod. Lex. Scribon. h. v.*

Libra pondo C. 12, 20, 5. ¶ Libra pari est cum aequore maris C. 8, 17, 4. infra libram maris *ibid. vid.* Libella. *it.* Libro.

Librales offae C. 6, 2, 7. P. Mar. 12, 3.

Libramentum aquae P. Aug. 9, 2. ventorum C. 1, 5, 8.

Librarium foramen ferreum Ca. 21, 4 *vi. no.* in libraria frusta conciditur C. 12, 53, 4. ¶ Librarius scriba libertus V. 3, 2, 14. librarii manus segnior P. inf. pr. 1.

Libratum pari momento temperamentum C. 3, 12, 4.

Libro. librare pauimentum Ca. 18, 7 *aequare planiciem. Vi. Keuchen. ad Fronti. de aquaeductibus p. 375.* SCHOETTG. cum sol paribus librauerit orbem horis C. 10, 42.

Libum vti fiat Ca. 75. liba absoluta, & res diuina parata V. 2, 8, 1.

in Liburnia mulieres robustae ac durae V. 2, 10, 8.

Liburnico simile vt fiat oleum P. N. 18.

Libya frumenti ferax C. 3, 8, 4. in Libya Hesperides V. 2, 1, 6.

Libycis ramis, *Punicis* P. inf. 71. Libycae vites C. 3, 2, 1. fici C. 5, 10, 11. *eaedem videntur*

Libyscae *s.* Libyssae C. 10, 418.

Libysticum Veg. 3, 52, 2 *quod al.* Ligusticum. *Sed* λιβυστικὸν *etiam Galeno herba quae* panaces *alias vocatur*, Siler montanum *Dodonaeo*, *a* Leuistico *vulgari*, *Gall.* Liveche, *Liebstockel*, *quod illi substituunt officinae*, *diuersum.*

Licet videre V. 2, 10, 1. videri V. 1, 6, 2. liceto Ca. 83.

Liciniana olea Ca. 6, 2. C. 5, 8, 3. Arb. 17, 3. iugera C. 1, 3, 10.

Licinia olea C. 5, 8, 4. 12, 49, 3. 12, 52, 1. P. F. 18, 4.

Licinium Veg. 2, 22, 2. 2, 48, 6. Factum licinium ex decem filis *adfert Rhodius de Acia Celsi p. 147 ex Albuensis Chirurg.* P. 2 c. 64.

C. Licinius Stolo collocutor, *& alius* Trib. pl. V. 1, 2, 9. hic sua lege damnatus C. 1, 3, 11. ¶ Licinius Murena vnde dictus C. 8, 16, 5. ¶ Nerua V. 2, 4, 1.

Lienes turgent Ca. 157, 7.

Lienosi boues Veg. 3, 28.

Ligamine papyri inbibetur C. 6, 6, 4. ligamina vitium C. 11, 2, 92 herbarum & fasciculi C. 12, 8, 1.

Ligatura in vitibus locum mutare debet P. 1, 6, 11.

Ligatae & palatae vineae C. 11, 2, 11. ¶ Ligati sunt armi bouis, *duri, rigidi* Veg. 3, 44, 1.

Ligna domino Ca. 55. ne fumosa sint, & bene ardeant Ca. 130. picata C. 11, 2, 71. lignorum repositio P. 1, 32.

Ligula cumulata salis C. 12, 21, 2. *ita* Cochlear. ¶ ligula purgandus fructus musteus, *de melle* C. 9, 15, 13. *vid.* Lingula.

Liguriae armenta C. 3, 8, 3. In Liguria conficitur pix Nemeturica C. 12. 24, 1.

Liguriunt muscae V. 3, 16, 6 *vi. no.*

Liguscus *pro* Ligustico *Vict. & Scal. ad* V. 1, 18, 6. *it. MS.* V. 2, 5, 9 *&* 3. 9, 17.

Ligustici vncia C. 12, 57, 5 *vid.* Libysticum. Leuisticum. Ligusticus ager montanus V. 1, 18, 6.

Ligustro nigro C. 10, 300.

Lilieta noua formare P. F. 21, 3.

Liliorum satio P. F. 21, 3.

Limax implicitus conchae C. 10, 324. ne hortos infestet P. 1, 35, 2. limacis os Veg. 1, 62, 2. *vi. no.*

Limbus XII signorum, *Zodiacus* V. 2, 3, 7.

Limes. Limites lutosi, *viae* V. 2, 4, 8.

Limitatio terrae vinealis C. 3, 12, 1.

Limito. limitare quaestionem V. 2, 2, 1.

Limosa aqua P. Aug. 9, 2. regio C. 8, 16, 7.

Limpidus *vid.* Lymp.

Limpis Cypria Veg. 2, 22, 5.

Limus dysentericae passionis P. F. 31, 2.

Linamenta pice imbuta C. 6, 11. sale atque aceto C. 6, 12, 2. Veg. 3, 4, 7.

Lotos

Lotos C. 7, 9, 6. loti Phrygiae C. 10, 258. *vi. no.*
Lucanum vinum Ca. 6, 5. V. 1, 25.
Lucernae craticulae Ca. 13, 1 *in quibus ligna ardentia coniiciuntur, quales etiam hodienum ad aedes videmus pensiles.* SCHOETTG. *Mihi videbatur iterum locum inspicienti, legendum* lacernas.
Q. Lucienus *collocutor* V. 2, 5, 1 & 18. 2, 7, 1.
Lucifer eoo remeat ortu C. 10, 291. interdiu, noctu Hesperus in ornithone Varronis 3, 5, 17.
Lucifugae blattae C. 9, 7, 5.
Luciliano charactere libelli V. 3, 2, 17.
C. Lucilii Hipri mentio V. 2, 1, 2.
Lucrifecerunt hoc nomen V. 3, 4, 1.
fine Luctamine alterius generis vina melius seruant sapores P. F. 9, 13.
Lucubratione per hiemem quae facienda Ca. 37, 3. C. 11, 2, 12. 11, 2, 90 *it.* 91 & 92. *Rustici duas habens lucubrationes, easque maxime noctibus hybernis: alteram* vespertinam, *alteram* matutinam, *quam antelucanam vocant: quia ante lucem evigilant. Literatis quoque consimiles sunt lucubrationes, magna tamen dissimilitudine disparatae. Siquidem rustici lucubrantes rusticana opera efficiunt, & vilia, literati vero diuina, & immortalia: illi corpus, hi ingenium exercent, illi manus mouent in canabe, & ligno, & materia, hi inter chartas, & calamos scriptorios sunt occupati, qua occupatione nihil honestius, nihil potest esse praestantius.* BERO.
Luculli Varro tutor C. 8, 16, 5. villa V. 1, 2, 10. pessimo publico aedificata V. 1, 13, 7. C. 1, 4, 6. auiarium V. 3, 3, 18. 3, 4, 3. piscinae V. 3, 3, 10. 3, 2, 17. M. Luculli V. 3, 17, 8. L. Luculli V. 3, 17, 9.
Lucus vt conlucetur Ca. 139.
Ludianorum insulae V. 3, 17, 4.
Ludo. ne ludat vena, *forte* ne eludat Veg. 2, 40, 1.
Lumbrici medicina suibus C. 7, 9, 7. ¶ vino quo pellantur Ca 126 pecus si vexent C. 6, 25. 6, 30, 9. *add.* Veg. 1, 44 *it.* 45 & 52.
Lumbus. a lumbis in vite habentur optima semina C. Arb. 3, 1. *Membra hominis, & partes ad alias quoque res detenti translatione transferuntur. Nam* montibus *poëtae persaepe dant* caput, humeros, pedes. *Nec Columella in* vitibus lumbos, & humeros, *indecenter appellat eas partes, quae si vitem metiaris, vt hominem, obtinent vicem lumborum, & humerorum Cum similiter Plinius dat* vitibus digitos, pollices, caput, crines, *alia quoque humani corporis membra. Idem tradit ab humeris arborum surculos petendos esse ad insitionem.* BERO.
Lumen *h. e. pupilla s. potius humor crystallinus* Veg. 2, 16, 5. ¶ lumen animi C. 1 pr. 23. flauentia lumina calthae C 10, 97. loti gemmantia C. 10, 258.
Luna silenti Ca. 29. 50, 1. C. 2, 10, 11. dimidiata Ca. 37, 3. extrema & prima ἔνη καὶ νέα V. 1, 37, 1. procedit, *crescit* P. Iun 3. minuente P. Iun. 3. P. F. 24, 4. ab luna exorta ad nouam V. 3, 17, 9. quadripartita V. 1, 37, 2. quarta decima, adhuc crescente lumine C. 2, 10, 10. quinta decima C. 2, 10, 10. XXV C. 7, 11, 7. trigesima, quae est fere noua C. 8, 11, 12. ¶ *Lunae obseruatio maximam partem superstitiosa certe inanis: deriuata forte a diuinitate eius credita, de qua* V. 1, 1, 5. *qui etiam generatim, eam obseruari docet* 1, 37. *it* 1, 7, 2 & 4. *add. Plin.* 18, 32 *s.* 75. *Gell.* 20, 7. *speciatim* ¶ in stercorandis agris luna decrescente C. 2, 5, 1. 2, 16, 1. P. S 1, 2. *item* hortis P. S. 13, 1. & olcis P. F. 20, 2. pratis autem, crescente C. 2, 15, 9. 2, 18, 2. *add.* P. F. 2. & P. S. 9, 2. ¶ in agris exstirpandis C. 11, 2, 52. P. Iul. 1, 1. ¶ in serendo P. 1, 8, 12. 1, 34, 8. lente C. 2, 10, 15. P. F. 4. vicia C. 2, 11, 7. P. Ian. 6. faba C. 2, 10, 10. P. N. 1, 3. allio & vlpico C. 11, 3, 22. P. N. 6, 2. in cepis P. F. 24, 4. in carduis P. Mar. 9, 2. ¶ in inserendis arboribus C. Arb. 26, 2. C. 5, 11, 2. P. F. 17, 4. seminibus vitium pangendis C. Arb. 3, 3. ¶ in faba vellenda & condenda C. 2, 10, 12. legendis vuis ollaribus C. 12, 43, 2 & 9. malis citreis P. Mar. 10, 18. cydoniis C. 12, 45, 2. piris condendis P. F. 25, 8. sapa coquenda C. 12, 19, 3. in lignis ad aedificia succidendis C. 11, 2, 11. *s.* caedenda materia ad fabricam P. Ian. 22. P. N 15, 1. *conf.* Plin. 16, 39 *s.* 74. ¶ in remedio vitium contra forices C. Arb. 15, 1. ne remedium (*arboris*) luna deprehendat P. O. 12, 8. ¶ in ouis supponendis C. 8, 5, 9. 8, 11, 11. gallinis saginandis C. 8, 7, 4 & 5. castrandis vitulis C. 6, 26, 2. P. Mai. 7, 1. salsura carnis C. 12, 53, 3. ¶ Luna plena turgescunt maria P. D. 6, 1. decrescente luna capillum tondens caluus fieri metuit V. 1, 37, 2.
Lunares dies vt diuisi V. 1, 37, 1. lunari ratione corruunt animalia, *tanquam essent lunatica* Veg. 3, 53, 1.
Lunaticus oculus quis? Veg. 2, 18, 1.
Lunatum ferramentum C. 12, 54, 1. lunatis cornibus P. Mar. 11, 2.
Lupa, *nomen canis* C. 7, 12, 13.
Lupercus C. 10, 191.
Lupinarium labrum Ca. 10, 4. 11, 4.
Lupini laus ad agros C. 2, 10, 1 sq. satio Ca. 34, 2. P. S. 5 & 9. stercoris vicem supplet C. 2, 16, 5. 11, 2, 44. P. Mai. 4, 2. agros vt foecundos & steriles reddat P. 1, 6, 14. Lupinum herbas perimit C. 2, 12, 5. *add.* P. Ian. 9, 2. quando colligatur & quomodo seruetur P. Iun. 3. lupini amari aqua adu. locustas P. 1, 35, 12. ¶ Lupino madido sociata radix C. 10, 115. *h. e.* lupulo, *vt vult Baccius de vinis L. 7 indice Rittershusio.*
Lupinus, *a, um.* lupini morsus vulnus Veg. 3, 4, 16.
Lupus. lupi morsus C. 6, 13, 1. ¶ lupus piscis rapax varius & sine macula C. 9, 17, 8. fluuialis fastiditus V. 3, 3, 9. C. 8, 16, 4. ¶ Lupi, *furae manubriatae* P. 1, 43, 2.
Lurco Aufidius V. 3, 6, 1.
Lurida rana V. 1, 2, 26. brassica C. 10, 325.
prope Lusitaniam in Hispania V. 1, 16, 2. 2, 1, 19.
Lustratio populi Ro. V. 2, 1, 10. C. 2, 22, 5.
Lustro. lustratur ager Ca. 141, 1. animal suffimento Veg. 4, 12, 1. lustrauit gradiens C. 10, 363.
Lustrum. lustri faciendi ergo Ca. 141, 3. ¶ lustra in quibus volutantur sues V. 2, 4, 8.
Lusus causa emittuntur catuli C. 7, 12, 12.

Maleficiis ne operam det familia C. 11, 1, 27.
Maleficium animal, *noxium* V. 3, 7, 3. 3, 16, 7.
Malignitas naturalis C. 3, 10, 18.
Malini ligni fumo C. 7, 8, 7. *vid. no. etiam in Add.*
Malitia terrae falsae hibernis imbribus eluitur P. 1, 6, 16. arboris durante P. O. 8, 3. viae P. 1, 6, 8.
Malleatum fpartum C. 12, 19, 4.
Malleolaris virga C. Arb. 3, 4.
Malleolus qui & vnde dictus C. 3, 6, 3. *Sic Plin.* 17, 22 f. 35 n. 3 capitulatus vtrinque e duro furculus: coque argumento malleolus vocatur etiam nunc *rel.* qualis & vnde legendus C. 3, 6. quam longus C. 3, 19. vt refecandus C. 4, 11. vt demergendus C. 3, 18, 2. C. Arb. 3, 4. *add.* C. 3, 17, 3. malleolos deponere C. 3, 3, 12. pangere *ibid.* vt transferendus C. 4, 15, 1. vt pampinandus C. 4, 6. malleolum ferere praeftetne an viuiradicem C. 3, 14, 2.
Malleo cogatur ramus ad inferiora defigi P. Mar. 10, 1. ¶ Malleus *generale nomen morborum septem* Veg. 1, 2, 1. 1, 5, 2. 1, 10, 1. morbus exfecrabilis 1, 17, 1. eius caufae 1, 17, 4. *etiam* boum 3, 2, 1 fq. *add.* 3, 23, 2. Malis, *idis vocatur a Ruellio in verfione Hippiatr. Gr.* μάλις, ιος.
Mallo ceparum Veg. 1, 63 *in Calepino fumitur pro tunica. Sed* Veg. 2, 67, 1 mallonem *ipfe interpretatur* calamos ficcos, vnde fafces dependent. *Et fane apud nos etiam* fertae ceparum (*Rafpeln*) ftilis ficcatis *inter fe colligantur: & conuenit cum fignificatione* cirrorum, comarum, τοῦ μαλλοῦ.
Maltha calidaria & frigidaria vt fiat P. 1, 41. frigidaria P. 1, 17, 2. *Eft etiam* maltha natiua, *de qua* Plin. 2, 104. SCHOETTG.
Maltae fatio & cultura P. F. 24, 9. Oct. 11, 3.
Malum genera malorum celebria C. 12, 45, 5. *Occurrunt apud noftros & fuis locis indicantur*, Amerina, Caefiana, Citrea, Cotonea f. Cydonia, *eaque* (C 5, 10, 19) Struthea, Chryfomeliana, muftea; Matiana, Melimela, Orbiculata, Pelufiana, Perfica, Praecoqua, Punica, Quiriniana, Scandiana, Seftiana *vel* Sextiana, Syriaca *an* Syrica? *conferri poteft enumeratio Macrobiana Satur.* 2, 10. quae in primis fint exquirenda C. 5, 10, 19. femen malorum ferito Ca. 48, 3. mala feramus P. F. 25, 13. *add.* C. Arb. 25. vt propagentur Ca. 133. vt innoxia feruentur Ca. 7, 3. V. 1, 59. C. 12, 44 fq in fole vt ficcentur C. 12, 14. vt condiantur C 12, 10, 2. 12, 45, 3. vuas halitu fuo corrumpunt C. 12, 42, 8. *Vid* μῆλα f. Mela. ¶ Mala granata f. Punica vt ferantur & colantur C. 5, 10, 15. Arb. 23. P. Mar. 10, 1. vt fine granis nafcantur P. F. 29. vti magna fiant P. Mai. 6. Iun. 5. vt feruentur C. 12, 44. P. Mar. 10, 7. ¶ Mala aurea Hefperidum, μῆλα f. oues V. 2, 1, 6. ¶ Malum terrenum Veg. 4, 13, 3.
Malus bifera V. 1, 7, 6. vt inferenda V. 1, 40, 6. P. inf. 78
Mamilii *an* Manilii formula ftipulandi capras V. 2, 3, 5. *vid Cic. de Orat.* 1, 57 *extr. c. no. Gruteri.* actiones V. 2, 5, 11. 2, 7, 6.
Mammillae tenues fiftulis impofitae in fontibus falientibus V. 3, 14, 2.
Mammofae canes laudantur V. 2, 9, 5.
Mammulae penfiles fub roftris caprarum V. 2, 3, 2.
Mancipia ergaftuli C. 1, 8, 16. qualia, qualesque, qui eis praefunt, effe debeant V. 1, 17, 3 fq. vilioribus pretiis venduntur, quam equi aut muli Veg. pr. 10. mancipiorum modus V. 1, 18, 6.
Mando tibi Mani Ca. 141, 1. mandare pofteritati C. 6 pr. 6.
Mandere ex commodo C. 6, 2, 14. mandunt fcrofae foetus fuos C. 7, 11, 3.
Mandragorae femihominis C. 10, 20.
Manducato pane farcire V. 2, 7, 9.
Manduco *pro edo paffim* Vegetius, *e. g.* 2, 6, 3. 3, 55, 1.
Mane obfcuro C. 7, 12, 3. a primo mane C. 11, 1, 15. a mane & vefpere V. 3, 9, 10.
Mania boum morbus Veg. 3, 2, 19.
Manicae de pellibus P. 1, 42, 4. *Has, & quae funt*
Manicatae pelles C. 1, 8, 9 *&* 11, 1, 21 *intelligit Rhodius ad Scribo. p. 53 eas chirothecas, quas noftri Müffe, Germani ad fuperiorem Rhenum Danubiumque Schlupffer, Belgae* Moffe, *Galli* Moufles *vocant.*
Manifeftat *h. e. docet* P. O. 12, 5.
Manilius IC. *an* Mamilius? *vid. ad* V. 2, 3, 5.
Manipuli de herba facti vehuntur in villam V. 1, 49, 1. manipulos obligare C 11, 2, 40. vincire C. 2, 19, 2. nexos deferre maniplos C. 10, 315.
L. Manlii arbitratu Ca. 144, 2.
Manna croci Veg. 2, 39, 4. 3, 24, 12. 4, 13, 3. ficcari Veg. 3, 23, 4. 3, 28, 6. *De hac videndus peculiaris Salmafii libellus, vel hyle potius Iatrica: quae de altera* croci manna *plane, quantum obferuo, tacet. Notior eft* manna turis Veg. 3, 22, 3 *i. e. fragmina minora corti is ramentis permifta vt vult Gorraeus. Multa etiam de hac Salmaf. l. c.*
Mano. manans aqua C. 1, 5, 2. manantia loca C. 2, 9, 13
Manfiones aeftiuae P. 1, 9, 5. hibernae, aeftiuae, vernae, autumnales P 1, 12.
Manfuefacti arietes feri C. 2, 7, 4.
Manfuefcere filueftria *tranfit.* V. 2, 1, 4 *vi. no.*
Manfueti erunt V. 1, 20, 2.
Manubriatae ferrulae P. 1, 43, 2.
Manubria ferramentorum optima C. 11, 2, 92. bidentum C. 5, 10, 6. manubrii foramen P. F. 17, 8. craffitudine C. 5, 9, 2. P. Mar. 10. 1 *&* 12.
Manus vtraque quantum geftabit P. N. 22, 3. *eine Gifpel.* ad manus accedere confuefcunt equuli V 2, 7, 13. de manu dare C. 7, 9, 8. manu preffus cafeus C. 7, 8, 7. manu datur aqua C. 9, 5, 5. illata aqua C. 11, 3, 10. fata filua V. 3, 5, 12. *fic* χειρόχυτος ... *o.* Geop. 14, 18. *vid. Rigalt & Goef. in Ind. Agrar.* SCHOETTG. ¶ Manus fraxineae *f.* brachia P. inf. 60.
Marathrites vinum C. 12, 35.
Marcentia vinn brachia C. 10, 428.
Marcefcit languore capra C. 7, 7, 1.
L. Marcius praefectus fabrum V. 1, 2, 7.
Mareoticae vites C. 3, 2, 24.

7, 22. olivas maturare muria P. N. 22, 2. *Sed vid. no.*

Maturus. matura ovis C. 7, 3, 11. *foetae an ferae? oppos.* matura animalia Veg. 1, 22, 2. matura animalia *sunt equi adulti.* maturi agni C. 11, 2, 14 *sub finem Ianuarii signantur.* matura faba serotinae *opponitur* C. 2, 10, 9: & maturum foenum C. 7, 3, 21 cordo: *it.* matura satio C. 2, 10, 15 seriori. maturissimas ficus C. 12, 17, 2. maturissima femina C. 11, 3, 5.

Matutinus dies C. 9, 15, 4. matutinum eligito a tempestatibus liberum C. 6, 2, 3.

Maxillae equo si dolent C. 6, 30, 6.

Maxime pessima est C 9, 3, 3. *vid. no.*

Mazonomum V. 3, 4, 3.

Me *pro* mihi V 3, 16, 2.

Meatus minctionis Veg. 3, 15, 10.

Mechanicum vocab. C. 3, 10, 2.

in Media boues perferi V. 2, 1, 5.

Medianus digitus Veg. 2, 40, 3.

Mediastinus C. 1, 9, 3. *Significat servum ministerio rustico privatim attributum, quod sane erat laboriosum. Sed quod in agricolatione sit id officium mediastini, non satis liquet, nisi accipias pro eo qui balnea curat & domum. Quidam etymon* mediastini *deducunt* a medio astu, *id est, civitate, quasi in media civitate versetur, & mediae urbis incola sit, quae significatio plane convenit cum illo Horatiano carmine:* Tu Mediastinus tacita prece rura petebas. *Quidam* mediastinum *a* medio stando *vocari memorant, non pauci mediastinos tradunt dici vilissima quaeque mantisia, qui abiectissima quaeque officia tam in agro, quam in urbe inter servos peragunt, ut omnibus pareant, nullius imperium detrectantes, quasi in medio, ac propatulo ad omnium domesticorum iussa praesto sint. De mediastinis Nonius, Porphyrio, Priscianus. Ego re solerter, curioseque perpensa, video apud Columellam mediastinos proprie intelligi eos* operarios, *qui in studio agricolationis versantur: quales sunt occatores, sarritores, runcatores, messores: hoc significat ipse Columella scribens in secundo,* posse ducentorum agrum iugerum subigi duobus iugis boum, totidemque bubulcis, & sex mediastinis. *Nam praeter bubulcos mediastini sex, qui alii intelligi possunt, quam hi qui reliqua opera praeter arationem in agricolatione conficiunt, ut est sarrire, runcare, occare, metere, & caetera hoc genus? sunt autem quasi hi in medio aratorum, & vinitorum consistentes.* BEROALDVS.

Medica, herba. eius satio V. 1, 42. P. F. 6. laus C. 2, 11, 2. P. Apr. 1. *vid. Victor. ad* V. 3, 9, 6. *Add. Salmas. ad Solin. c. 21 p. 172.* Bochart. Hieroz. 1, 2. 31. SCHOETTG.

Medicabilis ligni succus C. 7, 10, 8. medicabile ita fieri mel P. Ian. 15, 19

Medicabiliter asperat P F 31, 2.

Medicamen C. 6, 5, 2. de coagulo casei C. 7, 8, 2. theriacae P. F. 26, 2. medicaminis sapor vitiatur C. 12, 20, 1.

Medicamentosior brassica Ca. 157, 2.

Medicamentum in dolium indere Ca. 39, 1. *Ita* C. 12, 20, 3 medicamen & medicamentum *de iis rebus dicuntur, quae adiiciuntur defruto ut aetatem ferat.*

Medicatus cibus C. 9, 13, 3. medicatis seminibus nihil nocet eruca C. 11, 3, 64.

Medicina pecoris scientiam requirit C. 11, 1, 8. medicinae pecudum ab Epicharmo conscriptae C. 7, 3, 6. medicinae partes tres V. 2, 1, 21.

Medico. medicare aquam thymo pinsito C. 11, 3, 40. femina sedi succo C. 11, 3, 61. medicemus oves tonsas hoc unguine P. Mai. 8, 1. *sed vid.* V. L. medicatur aqua exigua amurcae portione C. 6, 4, 4. ut medicentur galbani odore apes C. 9, 13, 7.

Medicus. Medici galli V. 3, 9, 6. *vi. no.* Medici generis galli C. 8, 2, 12. Medicae gallinae V. 3, 9, 19. C. 8, 2, 4 & 12.

Medietas, *dimidia pars* P. 1, 12. ad medietatem decoquere P. Mar. 10, 10 & 30. usque ad medietatem P. Mai. 3, 1. Iun. 10.

Medio, *at*, Mediante Iunio P. Mar. 10, 32.

Mediocres coronae C. 6, 29, 3.

Mediolanensium mos in vitibus & arboribus V. 1, 8, 2.

Mediponti Ca. 3, 5 *it.* 12 & Meliponti, *ut* gallinae Melicae & Medicae. *Erant in instrumento funario, &* Medi *h. e. Xerxis* pontem *imitabantur, quo Hellespontum illo coniunxerat. Crassissimi funes ad vehementissime premendum.* TVRN. 8, 6. *Libri veteres. quod probo magis, quam* Medipontos. *Sunt enim* Meliponti funes lorei crassissimi, qui praelum vehementissime deprimunt. unde illis nomen: contra Subductarii, qui per trochleas traiecti, adhibita sucula, praelum subducunt & tollunt. A. POPMA. *Dispungo,* medipontos priuos. *Quod autem doctissimus vir Aus. Popma malle ait se* melipontos *ex libris veteribus, non probo. Primum nunquam vidi illos libros veteres, & mei Basil. & Colon. habent* medipontos. *Deinde* Melipontus & Medipontus idem valent; *Nam* veteres L. & D. saepe inter se commutabant, vt in Impelimenta, Impedimenta. Fidius, Filius. Odor, Olor. Delicare, Dedicare Quin etiam R. & D. commutabant. Meridies, Medidies. unde Melidialis hostia, quae meridie immolabatur. *Festus:* Medialem appellabant hostiam atram, quam meridie immolabant. *Lego,* Medidialem a. *Sic* Feretrius, Fedetrius. *In lege Numae:* IOVEI. FEDETRIO. BOVEM. CAIDITO. Sic Lingua, Dingua. Lacrymae, Dacrymae. Novensiles, Novensides, & *similia.* MEVRSIVS.

Medius cibus, *dimidius* V. 2, 7, 9. Medius occidit, *p. p.* totus apparet C. 11, 2, 9 & 51. *vid. Barth.* 54, 10. *Sic* medium croci scrupulum P. Ian. 18, 1. ¶ *Sic* medium *substant ut* medium scillae, *scilla dimidia* V. 2, 7, 8 ad medium complere C. Arb. 4, 5. ¶ media sua fide, *interposita* P O. 14, 1. ¶ in medio, *in publico, sub dio* P 1, 35, 11. ¶ media, *remedia, medicamenta* P O. 14, 1.

ad Medullas pervenit nullum alimentum Veg. 3, 55, 2. ¶ medulla vitis C. 3, 18, 5. taedae pineae Veg. 4, 12, 3.

58 & Rud. 3, 4, 58. Mergites *vocare videtur Plin.* 18, 30 *f.* 72. Mergitem *alias esse fascem frumenti colligatum, constat.*

Mergo. mergere sarmenta pastinis P. 1, 43.

Mergus in vite qui sit, & quomodo tractandus C. 4, 15, 2 sq. Vide Palladium 3, 16, 1. Hebraei vocant ארכובה, quae vox occurrit in Massechet Kilaim fol. 30. 1, vbi R. Obadias de Bartenora: ארכובה של גפן *notat vitem tortam & inflexam supra terram, quae postea se in altum erigit in modum arcus.* Vide quae ibidem adfert Maimonides. SCHOETTG. mergus, propaginis curuatura P. F. 16, 1. N. 2. in prouincialibus vineis C. 5, 5, 16. mergum attrahere C. 4, 15, 1. amputare C. 4, 15, 4. mergis propagare veteres vineas C. 4, 2, 2. propagata vinea C. 4, 21, 2. mergis propagare salices C. 4, 30, 7. *Ab hoc genere* mergi Agrarius mergus *dictus est, de sententia Rigaltii ad Agrim.* p. 226 *extr. Pertinax Imperator apud Capitoli.* c. 9. *Sed in alia omnia eunt Casaubonus & Salmasius.*

Merica vitis C. 3, 2, 27.

Meridianus aequinoctialis C. 1, 6, 2. meridiano tempore V. 1, 51, 2. meridianis obiecta partibus P. 1, 20, 1. meridiana orbis pars minus salubrior quam septentrionalis V. 1, 2, 4.

Meritum adminiculi, *virtus, praestantia* P. Mar. 13, 2 & 4. pro agri merito P. 1, 8, 1 pro aetatis merito P. Mar. 13, 7. secundi meriti ager P. 1, 5, 6. sequentis, arena P. 1, 10, 1. & P. Mar. 13, 4. secundi ac tertii meriti mella P. 1, 37, 3. *vid. Barth. hic* & ad P. inf. 158.

Merulae albae rarae aues V. 3, 9, 17. ¶ merulae pisces C. 8, 17, 8. 8, 16, 8. *inter saxatiles etiam laudat Plin.* 32, 11. ¶ L. Cornelius Merula *collocutor* V. 3, 2, 8 & 12.

Merus vere gustus non mistus C. 3, 21, 10. mero Bacchi spargere C. 10, 302. mera esculenta C. 11, 3, 50. ¶ merae agnae, *nondum aetatum agnorum egressae* V. 2, 2, 2. *nostri, ein pures Kind, in re simili.*

Merx esculenta C. 11, 3, 50. mercibus exactis C. 10, 317.

Mespili satio & cura P. Mar. 10, 19. insitio P. F. 25, 32. P. inf. 69 & 105. vt seruentur mespila P. Mar. 10, 22.

Messala orator C. 1 pr. 30.

Messionis frum. tria genera V. 1, 50, 1.

Messis vnde dicta, & quot modis fiat V. 1, 50. *int.* messi praemittuntur sacra Ca. 134. quando & quomodo facienda C. 2, 21. P. Iun. 2, 2. messim videt granarium V. 3, 2, 6. messibus exactis C. 12, 10, 1. messes sex singulis annis Medicae P. Ap. 1, 3.

Messorem foeniseeam induere C. 2, 18, 5.

Messoria opera C. 2, 13, 2. messoriae falces P. 1, 43, 2.

Messus. messae spicae V. 1, 50, 3.

Metas facere, Ca. 55. in metas exstructum foenum C. 2, 19, 2. meta inuersa C. 9, 15, 12. ¶ ad metas dirigere V. 1, 4, 1. *Vid. quae de* meta *congessit P. Angelius Bargaeus de obelisco ap. Graev. Thes. to.* IV p. 1908. SCHOETTG.

Metalla in agro V. 1, 2, 22.

Metampini saltus *vid.* Metapini.

METAPHORAE Varronis exstantiores. vinea ministrat acratophoro vinum 1, 8, 5 dominus furcillas e vinea reducit hibernatum in tecta 1, 8, 6. vinum in partu & alimonio non vt in calice quaerit aquam, sed solem: itaque ideo e vinea in arbores ascendit 1, 8, 7. cohors fit ministra fundo 1, 13, 4 *sic* quod horum inopiae subsidio misit arundinetum 1, 8, 4. *vid.* quaero. colit vlmus aliquot corbulas vuarum 1, 15. instrumentum rusticum diuiditur (*ex Grammatica*) in vocale, semiuocale & mutum 1, 17, 1. quae res quotidie videntur, minus metuunt furem 1, 22, 6. annus prospiciens 1, 23, 3. fructus videt in villa dolium ac modium, & prodit ad vsum 1, 37, 4. *add.* Pall. 1, 6, 11. femina adulta concipiunt, praegnantia cum sunt pariunt 1, 44, 4. aere frigidiore ringuntur radices 1, 45, 3. *vi. no.* herbae rixantur ac celerius rumpuntur, quam sequuntur 1, 47. ostia aperire muribus ac formicis 1, 51, 1. frumentum purum veniat ad corbem 1, 52, 2. vua descendit de vite 1, 54, 1. descendit in piscinam, in amphoram picatam 1, 54, 2. olea per idem biuium redit in villam 1, 55, 4. prodit vinum 1, 65, 1. ad abiiciendum descensurum se minitantur pensilia 1, 68. Epirotici pecuarii athletae 2, 1, 2. verres id retro, *h. e. deterior fit ad foeturam*, quoad perueniat ad lanium 2, 4, 8. vt omnia sequantur instrumenta *h. e. vna adferantur* 2, 10, 5. villa videt foenisicia in tabulato, vindemiam in cella, in granario messem 3, 2, 6. membra villae. vasa torcula *rel.* 3, 2, 9. parentes eorum *de columbis* 3, 7, 10. racemari licebit 3, 9, 1. emittunt apes progeniem in coloniam 3, 16, 29. aneoras tollere *sermonem desinere* 3, 17, 1. in ius vocat pisces cocus 3, 17, 5.

Metapini, Metampini *an* Metapontini? saltus *vid. no.* V. 2, 9, 6.

Metelli villa pessimo publico aedificata V. 1, 13, 7. Metellus Caecilius C. 10, 182. Metellus anserum greges aluit V. 3, 10, 1.

Metior. metiri rura alii aliis modis solent V. 1, 10, 1. metiendorum agrorum ratio C. 5, 1. ad metiendum idoneae crates fauorum P. Ian. 7, 1.

Metreta noua ne oleum bibat, & firmior vt fiat Ca. 100. picis liquidae C. 12, 22, 1. metretae olcariae C. 12, 47, 11. 12, 51, 2.

Μέτρον ἄριστον C. 1. 3, 8. metris, *versibus* C. 3, 10, 19.

Metuo. metuunt res furem V. 1, 22, 6.

Metus plurimum confert ad diligentiam custodiendi C. 12 pr. 5.

Meuaniae armenta C. 3, 8, 3.

Mica salis quasi erutum Ca. 156, 3.

Mico. micuit ac prosiliit sagitta C. 3, 17, 2 *sed leg.* emicuit. micantes & vagi oculi Veg. 3, 73.

Migalte *vid.* Μυγαλῆ.

Mile *vid.* Mille.

Milesiae oues C. 7, 2, 3. *Multa de his Bochart. Phaleg.* 1, 6 p. 50.

Miliarius clivus V. 3, 1, 6. ¶ Miliariae aues V. 3, 5, 2. ¶ Miliarium plumbeum P. 1, 40, 3. *formam eius*

pro dummodo C. 5, 6, 31. ¶ omnis materia, quae modo potest praecipitari C. 4, 25, 4. vlla regio, in qua modo frumenta gignantur C. 6 pr. 3.
Modulator cantus C. 1 pr. 3.
Modus & mensura rebus adhibenda C. 1, 3, 8. modus in assumenda cultura tenendus P. 1, 6, 12. modus altitudinis & latitudinis bipedaneus C. 11, 2, 4. modus fundi, *iusta magnitudo* V. 1, 11, 1. modi quibus metimur rura V. 1, 10, 1. modus amplus C. 11, 3, 3. in eundem modum musti tantundem C. 12, 23, 3. modum iugeri continens olivus C. Arb. 1, 6. ad modum sextarii i. e. circiter sextarium P. Iul. 9. modis aequalibus P. O. 14, 7 *h. e. mensuris.* ¶ bono modo Ca. 5, 1. *vi. ne.*
Moestitia frigorum C. 7, 3, 11.
Moestitudinem nouae captiuitatis consolari P. 1, 26, 2.
Molae asinariae, trusatiles, Hispanienses Ca. 10, 4. 11, 4. olearias e duro & aspero lapide V. 1, 55, 5. aquariae P. 1, 42 *vi. ne.* & subinitti & eleuari possunt C. 12, 50, 6. mola suspensa infractus sal C. 12, 52, 2. 2, 11, 12. mola primo oleo leuiter esse debet suspensa P. N. 17, 1.
Molaris lapis Veg. 3, 49, 2. *it.* Veg. 2, 23, 5 *vbi, medicos admodum fuisse, apparet.* ¶ molares dentes C. 6, 29, 4.
Molarius asinus Ca. 11, 1. V. 1, 19, 3. *sed*
Molendarius *etiam, vel* Molendinarius *legitur vid. Victor.*
Moles. molibus ferarum India mirabilis C. 3, 8, 3.
Molestiora loca, *ventosa, procellosa,* placidis *oppon.* P. 1, 6, 10.
Molile rusticum Ca. 10, 4. 11, 2. *scapus vel manubrium, quo mouetur* mola, *vt a* libra librile: *vel potius a* moliendo. *Itaque* tria *hic* molilia *sunt, vt &* molae. TVRN. 7, 22.
Molior. moliri terram C. 1 pr. 17. 11, 2, 19. *idem quod* terram ferro commouere C. 11, 2, 95. moliri opera C. 11, 2, 2. aliquid sub diuo C. 1, 8, 9. ¶ molitur morsus tumorem C. 6, 17, 4.
Molitio agrorum solique C. 1 pr. 32. molitionem terrenam differre C. 11, 2, 98.
Molitum eruum C. 11, 3, 5.
Mollicidena *scrib.* Veg. 4, 28, 28 *pro* molybdaena.
Mollificatus panis *Cresc. ex* V. 2, 7, 9.
Mollis tempestas V. 3, 9, 15. mollioris generis bos C. 6, 2, 11. mollissimus annus C. 10, 282.
Molliter assurgens collis C. 2, 2, 1. mollissime deuexus ager C. 1, 2, 4.
Molybdaena *vid.* Mollicidena.
Monitio cuiusque officii C. 11, 1, 6 & 30.
Mons Sacer in Hispania C. 6, 27, 7. montes qui probentur *ad agric.* C. 2, 2, 1.
Monstra noxia quo fumo prohibeantur P. 1, 35, 11. *vid.* portentum.
Montani agri V. 1, 6, 2.
Monumenta scriptorum a me prius edita C. 10, pr. 5.
Mos non denegauit, vt V. 2, 10, 9. non exoleuit tantum, sed occidit C. 12 pr. 10. mores occalluere C. 8, 16, 6. caeli & anni C. 1 pr. 23. salinati more C. 6, 9, 1. *saepe ita Scribon.* hoc more *pro hoc modo* P. Iun. 2, 1. morem praefationis recidere P. 1, 1, 1.
Moratae bene ciuitates C. 12, 3, 10.
Morbosus seruus Ca. 2, 7. morbosum pecus V. 2, 1, 21.
Morbus. morbi visi inuisique Ca. 141, 2. morborum causae, signa, curatio V. 2, 1, 22 & 23.
Mordacitas ex melle germen nucum exstinguit P. Ian. 15, 7.
Mordicus interfecit perorigam equus V. 2, 7, 9.
(Moretum) oxyporum C. 12, 57, 5.
Moritur hordeum si in lutoso spargatur P. 1, 6, 16.
Mors. mortibus & poenis afficere C. 9, 11, 2.
Morsui venenato remedia C. 6, 17. 6, 13, 1. ab angulo vnde coeperit morsus Veg. 4, 5, 4. morsum claudere Veg. 2, 33, 1.
Mortarium ad farinam subigendam Ca. 74. *fuisse hoc genus supellectilis planum, fundum certe planum ac latum habuisse, apparet ex* C. 12, 55, 1. *Hinc confirmatur obseruatio Io. Rhodii ad Scribo.* c. 111 *p.* 183, res in pilo tusas, tritas in mortario: *quod Scribonii & aliorum auctoritate ait confici. Idem apparet ex locis, vbi ad alia ea vox transfertur, v. g. ad orbem cauum instar phialae circa arborem* P. Mar. 8, 1. *vbi vid. no. Ita* mortarium *est ille alueus in quo calx cum arena vel marmore minuto subigitur apud* Plin. 36, 23 f. 55 & *Vitr.* 7, 3. Mortarium in trapeto Ca. 22, 1. *& ipsum mediocriter excauatum videtur.*
Morticinae oues V. 2, 9, 10. volucres V. 3, 2, 18.
Mortifer ictus C. 6, 17, 1. spiritus P. Aug. 9, 1 mortifera quadrupedi scabies C. 6, 32, 1. ¶ mortiferus Veg. 3, 4, 33.
Mortua satio C 2, 6, 2. *MS. Lips.*
Morus. mori sanguineo cruore C. 10, 402. mori satio & cultura C. 5, 10, 19. insitio P. inf. 127. dia morum P. S. 16.
Mouent se gemmae C. 11, 2, 26. mouere gemmas & corticem C. 4, 29, 3 & 4. aluum Ca. 114, 2.
Mox proposueram C. 3, 20, 4 *de tempore proxime superiore.*
si Muceat vinum Ca. 148, 1.
Mucorem situ contrahunt penora C. 12, 4, 4.
Mucosa proluuies C. 6, 7, 1.
Mucro falcis C. 4, 25, 1.
Mucus. muci Veg. 1, 3. 1, 10, 1. mucorum qualitates conuenit nosse Veg. 2, 36, 1. mucos per nares emittere desperate tympanitici bouis signum Veg. 3, 27, 4. ¶ mucus *an etiam pro pure? vid. ad* Veg. 2, 46, 6 *no.* q.
Mugil iners C. 8, 17, 8.
Mula rhedaria V. 3, 17, 7. peperit V. 2, 1, 27. C. 6, 37, 3.
Mularis materies C. 6, 27, 1.
Mulctantur boues iniquitate operis C. 2, 4, 6.
Mulctra vt tractanda C. 7, 8, 1. mulctra prohibere vaccas C. 6, 21, 2 e mulctra recens caseus C. 8, 17, 13.
a Mulctu discrimen lactis V. 2, 11, 2.
Mulier a re diuina excluditur Ca. 83. mulieris officium & natura C. 12 pr. 5 sq. mulieres firmae V. 2, 10, 7. quarundam durities circa partum *ibid.* 8.

Μυγαλῆ,

Μυγαλῆ, mus araneus C. 6, 17, 1. migalte *vitioſe* Veg. 3, 4, 33.

Myrappia pira C. 12, 10, 4.

Myrrha Achaica C. 10, 173 *ſ.* Smyrnion, *quod Dodonaeo eſt* hippoſelinon, *officinis* Petroſelinum Macedonicum; *ſed Fuchſio* Liguſticum, *vulgo* Leuiſticum, *in quo illi contradicitur a Dodonaeo.* Myrrha florentes horti Romani C. 3, 8, 4. Troglodytis Veg 2, 22, 5 *&c. reſtituta etiam* 3, 70, 5. ſecundaria Veg. 4, 14, 2.

Myrta *pro* Myrtus *vid. V. L.* P. Ian. 17 *&* F. 27.

Myrteolo crine virens C. 10, 238.

Myrtinum oleum P. Ian. 17.

Myrtites vinum C. 12, 38. myrtite P. Ian. 18. F. 27 *&* 31. D. 2.

Myrtus coniugulus albus, & niger Ca. 8, 2. eius ſpecies tres Ca. 133, 2. genera duo C. 12, 38, 1. ſeminaria P. F. 23, 2. in baccis legendis quid obſeru. C. 12, 38, 5 *&* 6.

Myſia frugifera C. 3, 8, 4. terra in ea denſa C. 1 pr. 25.

Μῦθος de Actaeone V. 2, 9, 9.

Myxa ſeri & inſeri quando ſoleat P. F. 25, 32. *Prunorum autem genus eſt in Syriae Damaſco monte nata, familiare Italiae tempore Plinii, quem vide* 13, 5. *Ad lumbricos commendat ad Scribo. Rhodius* p. 214. *Add. Porta villae* 5, 22. SCHOETTG.

N. *antiquorum in* R *mutatum Scal. ad* V. 2, 3, 1.

N. numero *ſignificat in inſcript. vid.* p. 129 *no. p. Add.* Veg. 3, 31, 2 *no.* K.

Naenia olea C. 5, 8, 3. 12, 48, 1.

Naeuiana pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4.

Naeuius Pollio pede longior, quam quisquam longiſſimus C. 3, 8, 2.

Nais formoſa C. 10, 299.

Nantes *vid.* No.

Napaeae nymphae C. 10, 264.

Napinae C. 11, 2, 7.

Napi ſatio & cultus C. 2, 10, 23. 11, 3, 59. P. Iul. 2, 1. Aug. 5. napus vt condiatur C. 12, 54. in rapum vertitur, *& vice verſa* C. 2, 10, 23. P. Iul. 2, 2.

Narciſſi comae C. 10, 297. gladiolus 9, 4, 4.

Nardinum oleum P Mar. 9, 3.

Nardum Gallicum C. 12, 20, 5. nardi Celtici tantundem P. O. 14, 8. folium C. 12, 20, 5.

Nares. per eas medicina infunditur C. 6, 5, 3. Veg. 1, 17, 7 *it* 10 *&* 19. ¶ velut nares foramina in puteo P. Aug. 9, 2.

Naryciae picis C 10, 386.

Naſcor. naſcens annus C. 11, 3, 9. naſcituri regis ſignum P. Iun 7, 8.

Naſiterna, Naſſiterna Ca. 10, 2 *&* 11, 3. V. 1, 22, 3. *Turnebo* 7, 22 *vas aquarium, inde nomen inuenit, quod* tres naſos *habeat: alii a* naſſa *deducere malunt. Sed haud paullo melius Iac. Perizonius* naſſiternam *comparat cum* Naſſica, *quem in veteri numo obſeruauit; cui adiicimus* Naſſon *in libris Liuii pro* Naſo, Inſula, *Syracuſarum parte. Porro docet Perizonius, a* naſitus *vel* naſutus naſiternam *formari, vt a* ciſta ciſternam, *ac ſimpliciter* naſatum *vas ſiue anſatum ſignificari. Locus eſt Animaduerſ. hiſtor.* c. 9 p. 373. *Bene reliqua: ſed* naſum *non de* anſa *intellexerim in hac re, verum de* canali *vel* tubulo *adeo adfixo, cuius ope effundi commodius liquor, vel transfundi potius, queat.*

Naſturtii ſemen pullis datur V. 3, 9, 13. ſatio & cultus P. Ian. 14, 3 *&* 5. naſturtia dira C. 10, 231.

Naſus. in naſo introit polypus Ca. 157, 15.

Natalis & ingenita ſterilitas C. 3, 7, 2.

Natalitia *legebatur* V. 3, 5, 14 *pro* nanalia.

Natio *quod* naſcitur V. 2, 6, 4.

Nato. natant radices ſumma parte terrae C. Arb. 6, 1. natantes piſces C. 10, 203.

Natura diuina, Deus V. 3, 1, 3. ſuas dotes dedit regionibus C. 3, 8, 1. 3, 9, 1. naturam nouam ab arte fieri P. inſ. 25. natura haec viuax *h. e. animal* V. 3, 14, 5. naturae orgia C. 10, 219. ¶ natura qua feminae ſunt V. 2, 4, 10. naturae foramina habet lepus alio alius plura V. 3, 12, 4. ¶ natura ſubmiſſa erit, *penis flaccidus* Veg. 2, 53, 2. ſi natura iumento excedit Veg. 3, 9. natura, qua mingunt Veg. 1, 61, 2. 3, 15, 21.

Naturali ſaxo C. 7, 6, 6. naturalium rerum latebras ſcrutantes, *Phyſici* C. 9, 2, 5. naturalia deſideria C. 6, 24, 2. 6, 27, 7. naturales exitus C. 6, 30, 8. ¶ naturalia, *naturales exitus*, praecludere C. 8, 5, 19. loca naturalia *eadem* C. 8, 7, 2. ¶ naturalia equae C. 6, 27, 10. caprae C. 7, 7, 4.

Natus alius ager male alius bene V. 1, 6, 1. male nata ſarmenta C. 4, 24, 7. P. F. 25, 14. nati *de agnis* P. Iul. 4, 3. ne capra natum paſcat V. 1, 2, 17.

Naualia auium V 3, 5, 14.

Nauigabile flumen C. 1, 2, 3.

Nauſea vt diſcutiatur C. 6, 34, 1. nauſeae libido veniet Ca. 156, 4.

Nauſeantibus ſuibus remedium C. 7, 10, 4.

Ne. vtique ne minores *pro* non V. 2, 4, 21. ¶ quod ne C. 5, 11, 13. ¶ ne *ſeparatum & praepoſitum interrogat:* ne quid praeteriiſſet V 2, 9, 16. tentandi, nequid heſterni habeant in gutture C. 8, 5, 17. ne omne ianuas ſuas egrediatur examen P. 1, 39, 2. inſpicias ne aliquam fracturam habeat Veg. 2, 55, 5. ne complurium generum? *MS. Lipſ.* C. 3, 19, 3. *Haec addenda iis, quae iam allata ſunt ad* Ca. 1, 5 *& ad* C. 3, 7, 1 *& porro adiiciendum illud Cic. Tuſc.* 5, 15 Videamus, ne vt aceruus ex ſui generis granis, ſic beata vita ex ſui ſimilibus partibus effici debeat? *itemque pro domo ſua ad Pontiff.* c. 53 *ex SCto*, ne id ſacrum eſſet?

Neapolis *Sardiniae* P. Mart. 10, 16. Sardiniae *etiam alias meminit* N. 15, 3.

Nebulae vt diſcutiantur P. 1, 35, 1. nebularum noctes P. 1, 3.

Nebuloſus ager Ca. 6, 1.

Nec dum, *nondum* P. Mar. 10, 22. C. 10, 55. nec non nihil eſt etiam C. 1, 3, 4. nec minus C. 8, 4, 1. 12, 47, 4. 12, 51, 2. nec non *conceſſiuae vim intendit* V. 1, 4, 2. 1, 4, 4. nec non etiam, *itemque* V. 2, 1,

Noctu

Noctu ponere castra *h. e. pernoctare* V. 3, 2, 15.
Noctua suspenditur contra grandinem P. 1, 35, 1. noctuae aucupium P. S. 12. cor remedium aduersus formicas P. 1, 35, 2. *Eaedem*
Nocturnae volucres crucifixae C. 10, 349.
Nodare vites Ca. 32, 2.
Nodosum corpus musculorum densitate P. Mar. 13, 2.
Nodus vitis, *radices* P. Mar. 7, 3. ¶ *pro geniculo, ponitur is, vnde internodia dicuntur* C. 4, 29, 8 *&* 9.
Nola ad Rufri maceriam Ca. 135, 2.
Nomades γαλακτοπόται C. 7, 2, 2.
Nomen perdit vinum Ca. 25 *i. e cum bonitate famam quoque*. nomina multa Romanis ab vtroque pecore imposita V. 2, 1, 10. nomina breuia imponenda canibus, & quae sint vitiata C. 7, 12, 13. ¶ nomen foenerator cum debitore facit C. 3, 3, 9. nomina vel optima non appellando fiunt mala C. 1, 7, 2.
Nomenclationis aucupio studiosos demorari C. 3, 2, 31.
Nomentana regio illustris C. 3, 3, 3. Nomentanae vites C. 3, 2, 14.
Νομοφύλακες magistratus C. 12, 3, 10.
Non nemo V. 2, 11, 7. non nihil C. 1, 3, 4. non solum (*non* C. Arb. 18, 1. non spernendus auctor C. 1, 1, 4. si id non V. 3, 11, 1.
Noningenti, *nongenti* C. 5, 2, 7.
Nonis modo diebus — reliquis septem V. 2 pr. 1.
ad Normam adstringat ceruicem iumenti Veg. 2, 40, 1.
Normata ciconia C. 3, 13, 12.
Nostra vrina, *humana* C. 5, 9, 16.
Nostrates gallinae C. 8, 2, 13. nostras vlmus C. 5, 6, 3. nostratis cunilae C. 9, 4, 2.
Notam pecori pice liquida imponere C. 7, 9, 12. ¶ Quaecunque vini nota C. 12, 19, 2. huic notae vini C. 12, 23, 3 *opponitur* omne genus vindemiae. vini nota parum firma C. 12, 57. optima C. 12, 19, 2. diuersae notae stirpes C. 3, 21, 5. secundae notae vitis C. 3, 2, 19. tertiae vel quartae C. 3, 20, 3. tres aut quatuor notas conditurae totidem musti amphoris experietur C. 12, 21, 6. nota glechonites vini C. 12, 35. notae myrteae compositio C. 12, 58, 7. *Sic* de conditura oliuae C. 12, 47, 8. notae viridis oleum C. 12, 50, 2. primae notae (*pressurae*) oleum C. 12, 50, 11. secundae notae mel C. 9, 15, 13. primae notae acerrimum acetum C. 12, 17, 1. cuiuscunque notae caseum C. 12, 57, 3. alterius notae pisces C. 8, 17, 2. saxatilis notae C. 8, 17, 8.
Nothi pulli e diuersi generis parentibus nati C. 8, 2, 13. quaecunque in notitia fiunt Veg. 4, 28, 18.
Noto, notabimus candidis signis P. F. 9, 10. notanda est atramento C. 8, 11, 12.
Nouacula decerpito summam cutem raporum C. 12, 54, 1.
Nonalis vbi satum fuit ante quam secunda aratione renouetur V. 1, 29, 1. in nouali pabulum nascitur V. 2 pr. 5. nouale, *non aratum, graminosum* C. 6 pr. 1. nouales mundae P. Ian. 10, 1. puras reddas loca pingula P. 1, 6, 13. noualia culta C. 2, 2, 14. *vid.* Restibilis.
Nouelli iuuenci V. 1, 20, 2. C. 6, 1, 3. nouellae vineae V. 1, 31, 1. vites P. Mai. 2, 1. N. 2.
Nouembris descriptio & opera C. 11, 2, 84.
Nouenarius numerus V. 2, 1, 26.
Nouenae partes V. 2, 1, 12.
Nouissime post postremum P. N. 22, 5.
Nouus locus C. 11, 2, 85. post nouam pluuiam serantur rapae *h. e. paullo post pluuiam* P. Aug. 5.
Nox. noctes nebularum P. 1, 3. noctu *vid. s. l.*
Noxae dedere C. 1 pr. 3. noxam contrahere C. 6, 27, 8 capere C. 6, 2, 2. cepit in opere C. 11, 1, 18. concipere nimio labore pressum C. 12, 3, 7 *h. e. morbum.*
Nube noua feritur C. 10, 420. nubis imago speculo excepta eam fugat, & quomodo P. 1, 35, 15.
Nubifugo borea C. 10, 288.
Nubigenae Phryxi C. 1 , 155.
Nubilarium V. 1, 13, 5. C. 1, 6, 24. 2, 21, 3. P. 1, 36, 2.
Nubilare si coeperit V. 1, 13, 5. nubilatur (*aer*) Ca. 88, 2.
Nubere se cupiet plantis C. 10, 158.
Nuceae fibulae Ca. 31, 1.
Nucleis feruntur tuberes P. S. 14, 1.
Nugatorii boues V. 2, 5, 9. *vi. no.*
Nullus melior cibus quam P. Mar. 11, 3.
Num. haud facile dixerim, num illa expeditiora sint ? C. 11, 1, 9.
Numae rustica progenies C. 8, 16, 2.
Numantinus C. 8, 16, 5.
Numelli (*al.* numellae) tigna vtrinque cauata vel excisa constringendae ceruici C. 6, 19, 3. numellis induere pecus C. 7, 8, 6. *A Graeco* νομὴ pascua, *dictum suspicatur Beroaldus.*
Numen. de Numine sacro poëta C. 3, 21, 4.
Numeratio aeris exigitur C. 11, 1, 24.
Numero, *statim*, V. 3, 16, 17.
Numerosus hortus C. 10, 6. numerosum pectus equi C. 6, 29, 2. numerosa femina equi C. 6, 29, 3.
Numerus vertendi soli C. 4, 5. numerum vnius canis obtinent bini catuli V. 2, 9, 7 *vid.* Procedo. numerum reddit domino curator anium V. 3, 5, 5. in eo numero *h. e. in hoc genere* V. 1, 19, 4. numero aliquo haberi a domino V. 1, 17, 6.
Numidia feruens prouincia C. 3, 12, 6. Africa C. 1 pr. 24. Numidiae solum C. 2, 2, 25.
Numidicae gallinae C. 8, 2, 2. C. 8, 12.
Numisianae vites C. 3, 2, 2. 3, 2, 27. 12, 43, 9. vuae C. 12, 43, 5 *&* 9. *In Lips. MS. aliquando* Numitianae, *aliquando* Numisanae.
Nunc vbi, *num alicubi* V. 3, 2, 4 *& vt vult Vrsinus, etiam* 2, 5, 2.
Nundinae C. 1 pr. 18. vt frequentandae C. 11, 1, 23.
Nutricationes feminum V. 1, 44, 4.
Nutricatus herbae V. 47 *&* 49, 1. de nutricatu pecoris V. 2, 1, 20.
Nutricius Romuli & Remi Faustulus V. 2, 1, 9. nutricio sunt recipere C. 3, 12, 7.
Nutrico, nutricare foetum V. 2, 4, 13 *&* 19. nutricantur agni V. 2, 2, 17. sole V. 1, 23, 5.
Nutritum vinum C. 12, 21, 3. 12, 30, 1.

Nutrix.

Occi-

Occipitium vindemiatoris videre V. 1, 8, 6. occipitio frons prior est Ca. 4, 2.
Occo. occare V. 1, 31, 1. 1, 29, 3. per saritores V. 1, 29, 2. occare *h. e. operire* P. Mai. 4, 1. *vid. Pe. Victor.* V. L. 2, 24 & 34, 12.
Occuleare Ca. 49, 2. V. 1, 13, 4.
Occupare pecuniam C. 1, 8, 13. 11, 1, 24. occupant iugerum seminis modii quinque C. 2, 9, 15. 2, 17, 3 & 8. 2, 10, 16. 2, 11, 10. *vid.* Impleo, Obsero, Satisfacio.
Occurrere ante imbres, de praecoquis ficis P. Mar. 10, 27. quae non occurrimus facere, *occupavimus*, ἐφθάσαμεν P. Aug. 7. *vid. not.*
Ocimi, plantae, satio & cultura C. 11, 3, 29. mira natura P. Apr. 3, 5. P. O. 11, 5.
Ocinum pabulum bubus Ca. 27. 53. *it.* 54, 3 & 4. Ocinum pabulum, & ocimum hortense vnde dicta? V. 1, 31, 4. Ocinus *vt* ταχινὸς. *Sed Graeci etiam* ὤκιμος. *Vid. no. ad* V. 1, 31, 4. Ocymum *esse pabuli genus*, ocinum *plantam odoratam, vult Bodaeus ad Theophr.* 7, 3 *p.* 75 (*laudante etiam Burm. ad Samon.* 441) Ocymum *pabulum*, & ozymum *plantam odoratam placet Pio ad* C. 10, 319. *frustra, credo, ambo; certe contra Varronem. Herba odorata*, ὤκιμος *Graecis, vulgo* Basilicum. *Certe Dioscorides* 2, 171 ὤκιμον *suum scribit.*
Octingenarii greges V. 2, 10, 11.
Octobris descriptio & opera C. 11, 2, 72.
Octogenaria fistula P. Aug. 12.
Octogenae oues V. 2, 10, 10. iugera V. 1, 19, 1.
Octogesimus annus V. 1, 1, 1. octogesima pars P. O. 14, 3.
Octoginta modios C. 11, 2, 86. pondo C. 12, 51, 3.
Octonaria fistula P. Aug. 12.
Octonos porcos V. 2, 4, 19. culleos C. 3, 3, 3.
Oculati gemmis pluribus surculi P. Mar. 1, 1.
Oculus. sub oculis domini esse C. 9, 5, 2. oculi praesentis domini C. 3, 21, 4. oculorum vitia in bubus vt curentur C. 6, 17, 7. cicatrices vt sanentur C. 6, 33, 1. oculi tensi in morbo equorum Veg. 1, 4. ¶ oculis mentis velut acrioribus intueri C. 3, 8, 1. ¶ oculi conniuentes *florum* C. 10, 259. ¶ oculus gemmans C. 4, 24, 16. oculi vitium fructuarii C. 3, 18, 4. prorepentes digito decutiuntur C. 11, 2, 38. oculis inseritur ficus. *Hi oculi supra terram. Iam* ¶ *radicum etiam quarundam sunt* oculi. Oculos germinationis suae aperit asparagus vulsus P. Mar. 9, 12. *add.* C. 11, 3, 45. P. F. 23, 2 *vbi* gignendi oculos *vocat.* harundinis oculos dispositio Ca. 47. *Sic* Ca. 6, 3 *vbi vid. no.* V. 1, 24, 3. C. 4, 32, 5.
Ocymum, Ocynum *vid.* Ocimum.
Odoribus quibus condiri defrutum soleat C. 12, 20, 5.
Odoramenta condiendis vinis C. 11, 2, 71.
Odorat & colorat mella crocus C. 9, 4, 4.
Oenanthe *in lemmate* P Iun. 11 *conditura mellis ex flore labruscae, quae & ipsa* Oenanthe *dicitur. vid.* Geop. 5, 17 & *ibi Needh. Plin. H. N.* 23 pr. *Salmas. de homon. hyl. iatr. c.* 29. *Schoettg.*
Oenomeli vt fiat P. O. 17.
Oesypus *v. no.* ad C. 7, 5, 22.
Ofellae Puteolanae *vi. no. ad* Ca. 162 *extr.*
Offae sordidi panis C. 8, 17, 15. ex massa fici proculcatae C. 12, 15, 4. quibus aues saginantur C. 8, 7, 3. turundas *vocat Varro.* in offas voluantur exiguas caricae tunsae P. 1, 30, 4. offas librales adipis P. Mar. 12, 3. de passo facies *farinae* Veg. 1, 36, 2.
Offensa, offensio *proprie* P. Mart. 12, 1.
Offensae guttis apes V. 3, 16, 37.
Offerre partes fabricae congruis partibus *h. e. plagis caeli obuertere* P. 1, 12.
Officina cohortalis, ὀρνιθὼν C. 8, 3, 1 & 8. 8, 4, 3 8, 5, 19. officinae cetariorum C. 8, 17, 12.
Officio. officere alteri ab sole ac luna & vento V. 1, 7, 2.
Officium istarum rerum suscepit C. 12, 4, 3. cum officio C. 2, 15, 6. officiis singulis sui praepositi magistri C. 1, 8, 1 & 11. 1. 9, 1. 11, 1, 27.
Offigere furcas circumquaque Ca. 48, 2.
Offringere est iterare V. 1, 29, 2. 1, 32, 1. glebas C. 2, 11, 3.
Offula carnis V. 2, 4, 11. C. 12, 53, 4. panis Veg. 3, 5, 18. in offulas breuissimas redacta farina P. 1, 29, 4. *add.* Veg. 3, 47, 3.
Ogyges rex Thebas aedificauit V. 3, 1, 2. cataclysmos Ogygi *ibid.* 3. Ogygium *quidquid antiquum Schoettg. ad l. c.*
Οἶστροι apum C. 9, 14, 4. P. Mai. 10.
Olce *h. e.* ὁλκὴ, *drachma* Veg. 3, 47, 8 *no. d.*
Olea prima omnium arborum C. 5, 8, 1. quali agro serenda V. 1, 24. C. Arb. 17, 1. P. N. 5. quando & quomodo Ca. 61, 2. coll. 28, 1. V. 1, 41, 6. C. 5, 8 & 9 *int.* quercus viciniam ferre nequit V. 1, 16, 6. C. Arb. 17, 3. cito vt crescat Ca. 43, 2. quando ablaqueanda P. O. 8, 1. vt inferenda Ca. 42, 1. P. Apr. 2. P. *inf.* 51. vt putanda P. N. 4, 1. fructum si non ferat, vt curanda Ca. 93 C. 5, 9, 16. laborans vt tractanda C. 11, 2, 29. P. Mar. 8, 1. olearum seminaria P. O. 8, 1. *Hucusque* olea *arbor est.* ¶ *Pro bacca.* Genera VIII Ca. 6, 1. 7, 4. Genera X C. 5, 8, 3. *conf.* P. F. 18, 4. & *Macrobius* 2, 16. *Nos apud nostros haec nomina deprehendimus; loca ipsa sub suis cuiusque literis indicamus:* Albiceria, Algiana, Cercitis *vel* Circitis, Colminia *vel* Cominia *seu* Culminia *est*, *seu denique* Culminiana *vel* Colminiana. Licinia *vel* Liciniana, Luteola, Murtea, Nacuia *al.* Neria, Orchitis *s.* Orchis *aut* Orchas *adeo*, Pausea *vel* Posea, Radiolus, Radius, Regia, Rhodia, Sabina, Sallentina, Sergia *vel* Sergiana conditiua Ca. 6, 1 *non peculiare & vnum genus, sed quaecunque condiri seruarique possunt, quod monuit etiam Turn.* 25, 19. *dilectus*, quae optima C. Arb. 17, 3. tempestiuae oleae, & caducae conduntur Ca. 58. albae vt condiantur Ca. 117. ex alba olea acerbum fit oleum C. 11, 2, 83. olea pendens venire qua lege solita Ca. 146, 1. vt legatur Ca. 144. oleam cogere, stringere, verberare Ca. 141. cogendae oleae quae paranda Ca. 31. *add.* 64, 1. quomodo legenda V. 1, 55. oleam faciundam locare Ca. 145, 1. olea esui vt condatur V. 1, 60. promenda vt sit V. 1, 66. ex olea fructus duplex V. 1, 55, 7.

C. 11, 2, 44. operis foemineis aut puerilibus celebrabitur opus glandis legendae P. N. 14. operae quaternae V. 1, 18, 2. operae quot pro agri cuiusque modo desiderentur V. 1, 18. C. 2, 13.

Operaria vacca C. 6, 24. 4 *aratro adhibita*.

Operarium diutius die eundem non habendum Ca. 5, 4. operarii quales parandi V. 1, 17, 3. vt excitandi V. 1, 17, 6. pro portione addendi vel demendi V. 1, 18, 4.

Operatus rebus venereis C. 12, 4, 3. operata legibus iuuentae, *menstruata* C. 10, 359.

Operculati faui C. 11, 2, 50 & 57.

Operculare dolia C. 12, 30, 1. vasa C. 12, 15, 4.

Operimenta decem Ca. 10, 5. 11, 5.

Operor. operari aliquid in salsa terra P. 1, 6, 16 *it.* 14 & 15. ¶ frequenter operatur flebotomia, *an passiue?* Veg. 2, 40, 1.

in Opertis quaecunque vexata sunt Veg. 1, 56, 16.

ὀφιοῦχος, Anguifer C. 11, 2, 49.

Opifex rerum aeternus C. 3, 10, 10. opifices nobiles C. 1 pr. 31. apes siluestres magis opifices V. 3, 16, 19.

Opilio diligens C. 11, 1, 18.

Opimare aues C. 8, 7, 5. 8, 9, 2. *it.* obesare.

Opimi boues altiles ad sacrificia publica saginati V. 2, 1, 20.

Opinionis nostrae sermonem habeto V. 3, 17, 10. opinionis eius est Celsus C. 2, 12, 6.

Opisthotonici *vid.* Epistomici.

Opisthotoni Veg. 3, 24, 4 & 12.

Opium Syrenicum Veg. 3, 65, 12 *h. e.* ὀπὸς Cyrenaicus, *laser*. Opium Hispanum Veg. 4, 23, 2.

Opobalsamatum collyrium Veg. 2, 16, 2 & 8.

Opobalsamum P. Mar. 9, 3.

Opopanacatum collyrium Veg. 2, 16, 8. *male legitur* opopanatum.

Opopanax, *succus panaces, saepe laudatur* Vegetio, *v.g.* 1, 45, 1.

Oporothecae V. 1, 2, 10. in oporotheceen V. 1, 59, 2.

Ὀπὸς κυρηναϊκὸς *P.* F. 29, 3. ¶ ὀπὸς *pro* coagulo V. 2, 11, 4.

Opperiri, *expectare* C. 2, 21, 5. opperiri fortunam C. 3, 20, 3.

Oppicare corticem Ca. 120.

Opponere tritam brassicam Ca. 147, 4. *it.* 5 & 13 & 14 & 16.

Optimates ciuitatis C. 12, 3, 10.

Opto. optat vitis operiri P. 1, 6, 4.

Opulentant mensam dapibus C. 8, 1, 2.

Opulus arbor, *aceris genus* V. 1, 8, 3. C. Arb. 16, 1. corno similis C. 5, 7, 1. alit vitem C. 5, 6, 4. C. Arb. 16, 1. eius satio C. 5, 6, 5. *Glossario* κρανόφυλλος S Y L B. *Quo nomine apud nos appellari debeat, atque adeo. num apud nos viuat, disceptant herbarii. vid. Hardui. ad Plin.* 14, 1 *no. mai.* 3.

Opus quae sunt Ca. 14, 3 bis. cum opus sunt V. 3, 5, 5. opus sunt minus multi boues V. 1, 18, 4. opus erit ibi epulum V. 3, 2, 16. quae opus sunt pecori V. 2, 10, 5. opus est iis paruus cibus V. 3, 14, 3. ¶ Opera noua plerique fortius auspicantur, quam mentur perfecta C. 4, 3, 1. opera rustica accommodanda sunt ad statum caeli C. 11, 2, 1. operibus terrenis quibus diebus abstineant religiosiores agricolae C. 11, 2, 95 & 98. opus vbi maturius, & vbi serius inchoandum P. 1, 6, 15. opera omnia mature conficienda Ca. 5, 7.

Orabus morbus Veg. 3, 23, 1 N. L.

Oraculum Cretensibus datum P. O. 14, 13. Catonis C. 11, 1, 26.

Orata Sergius vnde cognominatus V. 3, 3, 10. C. 8, 16, 5.

Oratores primarii C. 1 pr. 30.

Orbiculata mala, *rotunda* P. F. 25, 18. C. 5, 10, 19. 12, 45, 5. *a figura* orbis *in rotunditatem circumacti dicta vult etiam* Plin. 15, 14 f. 15. *add. Io. Rhod. ad Scribo. comp.* 104 p. 174 sq. *delicata fuisse apparet ex loco Coelii ad Cic. Epist.* 8, 15 pr. Malis orbiculatis pasti videntur.

Orbiculi Ca. 3, 6. olearii Ca. 18, 9. Orbiculus dupondiarius C. 4, 30, 4 *videtur in ponderibus fuisse massa ferrea vel plumbea* orbis *vel cylindri breuissimi formam habens. Sed totus ille locus est admodum obscurus.*

Orbile acutum V. 3, 5, 15 *vi. no.*

Orbis ablaqueationis C. 4, 4, 2 *vid.* Gyrus. ¶ orbem diuersum petere C. 1, 3, 6. orbem quendam continuae foecunditatis sibi ministrat natura P. Mar. 10, 16. ¶ Orbes aheneos 11 *cum* mensis 11 *coniungit* Ca. 10, 4. *qui &* 11, 2 orbem aheneum vnum refert. *Videntur ad mensae apparatum referendi. Certe Martialis aetas* orbes in mensa *habuit, aut forte ipsas* mensas orbes *vocauit.* Vid. 2, 43. ¶ orbes *in trapeti instrumento* Ca. 135, 6 & 7.

Orcae picatae C. 12, 15, 2. musti in Hispania feruore ruptae V. 1, 13, 6.

Orchis olea C. 5, 8, 4. Arb. 17, 3. P. F. 18, 4. *eadem*

Orchita, vt condiatur C. 12, 47, 2 & 7 *it.* 9. 12, 48, 1.

Orchitis Ca. 6, 1. *a similitudine testiculorum*, (*Gr.* ὄρχεις) *dictam vult Seru. ad Ge.* 2, 85. *Male* Orchades *scribitur. Vid. Bodaeus a Stapel ad Theophr. hist. plant.* 4, 3 p. 315. S C H O E T T G. Orchites vt condantur Ca. 7, 4. nigrae V. 1, 60.

in Orculam calcare manibus Ca. 117.

cum Orco ratio habetur V. 1, 4, 3. ponitur C. 1, 3, 2.

Ordeum *v.* Hordeum.

Ordinariae vites C. 3, 16, 1. femina C. 3, 13, 5. ordinarium oleum, *cibarium* C. 12, 50, 22.

Ordinatio instituta conseruanda est C. 12, 3, 10. *sic* C. 4, 29, 12 *eam significat quae Palladio* disciplina *est*.

Ordinata vineta C. 4, 27, 1.

Ordino. ordinare locum vitibus C. 5, 5, 7. ordinant vineam paribus interuallis C. 3, 13, 5. ordinandi soli hortensis tempora C. 11, 2, 9.

Ordo res pulcherrima C. 12, 2, 4. quanta illius vis in arboribus disponendis V. 1, 7, 3. in ordines colitur planta, *h. e. ordinatim depacta* P. F. 9, 4.

Organum compositum C. 3, 13, 12.

Orgia naturae C. 10, 219.

Oriens aequinoctialis C. 1, 5, 7. brumalis C. 1, 6, 1. hibernus C. 1, [illegible], 2.

Orientali arboris parte P. F. 17, 4.

partes nouem V. 2, 1, 12. vita V. 2, 1, 5. canis qualis C. 7, 12, 3 & 8.
Pastoriciae rei origo, dignitas, ars V. 2, 1, 1. pastoricia vita V. 1, 2, 16 *male legi pro* pastoria *vult Barth. ad Calpurn. ecl.* 5, 105.
Pastum exire V. 2, 2, 10.
nondum Patefactae rosae *P.* Mai. 17.
Paterfamilias in villa obseruare quae debeat Ca 2. C. 1, 7.
Paternae notae plerumque natis inhaerent C. 7, 3, 2.
Patibula in torculari Ca. 26. *vid. Popma de instrum. fundi c.* 11. *Apud Apuleium met.* 4 *p.* 146 *sq. explicant seram s. vectem ligneum ostio occludendo.* SCHOETTG. *Sed Turn.* 6, 23 *binas scalas interpretatur, in axiculum vnum capitibus suis coniunctas, diuaricatis ad imum cruribus, qualibus hodieque vsus est, vbi simplices scalae applicari non possunt.*
Patientia praestantes vites C. 3, 2, 20.
Patina aerea *P.* 1, 40, 3. patinas fictiles C. 12, 43, 2.
Patior. patitur hortus inimicum puluerem palearum *P.* 1, 34, 1. formicas arbor *P.* O. 12, 8. vermes Persicus *P.* N. 7, 5. marem femina C. 6, 24, 2. ¶ patimur horis tribus (*in eo statu esse*) C. 12, 47, 10. ¶ quantum fabae patitur magnitudo *h. e. quam magna est faba* Veg. 3, 67, 2. ¶ *Passiue vsurpari* (*vt sinor*) *hoc verbum P. F.* 25 *obseruat Barth.* 25, 7. *sed non inuenio in illo titulo, nisi f.* 6, *vbi consuetam significationem retinet. Interim ita accepisse hoc verbum recordor Lentulum ad Cic. fam.* 12, 14 Quorum improbitatem aliquando retundi, & non pati impunitate augeri, vtile est reip.
ex Patriis locis similibus C. 6, 2, 13.
Patrare sementim Ca. 54, 1.
Patescere ad tactum C. 6, 2, 6.
Pauiculis verberare Ca. 91. condensare C. 1, 6, 12. inculcare, expolire C. 1, 6, 13. 11, 3, 34. aequata area C. 2, 20, 1.
Pauidi auditu, visu, boues *h. e. ad audita, visa*, C. 6, 2, 14.
Pauimenta aedificii *P.* 1, 9, 1 *it.* 4 *&* 5. vt fiant C. 18, 7. in solariis *P.* Mai. 11, 1. Iun. 8. S. 15. testacea, marmorea, tessellata, scutulata, nigra *P.* 1, 9, 5. testacea superfundere *P.* 1, 40, 2. pauimento testaceo suffuso *P.* 1, 19, 1.
Pauio. pauito Ca. 18, 7.
Pauita solida terra area V. 1, 51, 1.
Paulula pila Ca. 14, 2. paululo sale *P.* N. 22, 4.
Paullum siliculae Ca. 158, 1. triti salis C. 8, 5, 22.
de Pauonibus V. 3, 6. C. 8, 11. *P.* 1, 28. Iunoni sacri *Vict. ad* V. 3, 6, 2. ¶ Firecllius Pauo V. 3, 2, 2.
Pauonini pulli C. 8, 11, 13. pauonina oua V. 3, 9, 10.
Pauperies terrae *P.* 1, 19, 2. foetuum vbertate foliorum compensata *P* N. 9.
Paupertas certissima C. 12, 2, 3.
Pausatum & requietum Veg. 1, 28, 8.
Pauseae oleae V. 1, 60. iucundissimae C. 5, 8, 4. *vid. Seru. ad Georg.* 2, 85. vt condiantur C. 12, 47, 2 *&* 9. vt epulis praeparentur C. 12, 48, 1. pausea acerba C. 12, 47, 1. alba vt condiatur C. 12, 47, 2 *&* 7.

Pausia *eadem scribitur P.* F. 18, 4. C. 5, 8, 4. C. Arb. 17, 3.
Pausias pictor V. 3, 17, 4. *de eo Plin.* 35, 11. 21, 2.
Pauseaophis *monstrum vocis* Veg. 1, 11, 7. *vi. no. e.*
Paxillo perforatum solum C. 4, 16, 3.
Peccat vinum *P.* O. 14, 7. peccando discere C. 1, 1, 16.
Pectinibus spicam legere C. 2, 2, 3.
Pectitae lanae C. 12, 3, 6. pectita tellus C. 10, 94.
Pecto. pectere ferro bicorni herbam C. 10, 148.
Pectorosae aues C. 8, 2, 8.
Pectunculi pisces C. 8, 16, 7. *h. e. parui* pectines, *quos in concharum genere numerat Plin.* 9, 33.
Pecua & homines V. 2, 1, 3. pecua salua Ca. 141, 3.
Pecuarius, *a, um.* Pecuarii Appuli V. 3, 17, 9. Athletae V. 2, 1, 2. pecuarius canis C. 7, 12, 8. pecuarii greges V. 2, 5, 17. pecuaria res V. 2 pr. 4 *&* 7. quaestio V. 2, 2, 1. negotiatio C. 8, 1, 1. pastio V. 3, 1, 8. 3, 2, 13. C. 8, 1, 2. ¶ Pecuariae grandes ouiariae & aquariae V. 2 pr. 6. nobiles V. 2, 1, 2.
Peculiare aliquid in fundo pascere liceat praefectis V. 1, 17, 7.
Peculium vnde dictum V. 1, 2, 17. C. 6 pr. 4. danda opera vt praefecti habeant V. 1, 17, 5.
Pecunia vnde dicta C. 6 pr. 4. pecunia assaria Ioui daps Ca. 132, 2.
Pecus, *oris.* pecoris maioris & minoris species trinae V. 2, 1, 12. pecorum atque agrorum cultus C. 6 pr. 3. in pecore parando & pascendo quae obseruanda V. 2, 1, 11. Pecus vt curandum villico Ca. 5, 6. charactere signatur *P.* Ian. 16. annuo delectu reparatur *C.* 6, 22, 1. magistros quales desideret *C.* 1, 9, 1. in pecore mactando quae obseruanda *C.* 11, 53, 1. ¶ Pecus Graecum, *de ouibus C.* 7, 4, 1. ouillum, Tarentinum, hirtum, caprinum, mutilum, cornutum, raripilum, setosum C. 1 pr. 26. volatile C. 4, 8, 3. aquatile C. 8, 17, 7. malum, mediocre, *de apibus C.* 9, 8, 6.
Pecus, *udis.* pecudis genus, *de equis C.* 6, 27, 13. 6, 30, 1. 6, 34, 1. pecudes pro regionis caelique statu variant C. 6, 1, 1. quaedam culturis inimicae V. 1, 2, 18. pecudum ferarum genera V. 2, 1, 5.
Pedali spatio *C.* 4, 16, 2. *C.* Arb. 16, 3. pedalis longitudo *C* 4, 7, 3.
Pedamen teres C. 4, 26, 1. pedaminum prospiciendorum ratio *C.* 4, 30, 1. pedaminibus adnixae vites *C* 5, 4, 1.
Pedamenta, quibus stat rectis vinea V. 1, 8, 2. quatuor generum V. 1, 8, 4. vestire C 4, 1, 1. in pedamentis fructus claudicat C. 4, 2, 1.
Pedaneum rudus *P.* Mai. 11, 2 *i. e. pedis crassitudinem habens.*
Pedestri sermone Veg. 3 pr 2.
Pedicino, *&* pedicinis duobus Ca. 18, 3. *vid. Popma de instr. fund. c.* 18. *eod. modo interpretatur Tur.* 7, 25.
Pedicularis herba C. 6, 30, 8
Pediculi vuarum inspiciantur C. 12, 43, 1. pediculis malorum pice feruenti mersis *P* F. 25, 18. pediculos Punicorum torquent C. 12, 44, 2. *vid.* Petioli.
Pedisequorum turba C. 1 pr. 12.

Pega-

Per-

Perfriato baccas myrti C. 12, 38, 5.
Perfrictionis iniuria Veg. 1, 22, 12. 1, 29, 4. *ita enim legendum pro* perfricat. *it.* 1, 35, 1 *pro* perstrict. *&* 1, 40, 2 *pro* praestr. *Sed diserte* perfrictio *est in eadem materia* 1, 42, 1. 1, 56, 32. 2, 36, 1. 3, 15, 8. 3, 24, 2. 3, 34. 3, 63 *vid. Morgag.* IV, 8.
Perfrixerit Veg. 1, 56, 32.
Perfunctae a febri sues V. 2, 4, 5.
Perfundere boues V. 1, 13, 3.
Pergamidis pastores V. 2, 2, 1.
Perglisceit auis saginari coepta C. 8, 7, 4. *vid.* Gliscit.
Pergulae figuram obtinens vinea C. 4, 21, 2. vitium generosarum C. 11, 2, 32.
Pergulana vitis C. 3, 2, 28.
Perhennis aqua, *perennis* Veg. 1, 56, 9.
Perhiemare C. 11, 3, 4.
Periclitari exiguo numero C. 4, 29, 2.
Periconinm *vid.* Peritonaeum.
Perimbecillum collum anserum V. 3, 10, 5.
Perimit herba Medicam. C. 2, 11, 4. herbas lupinum C. 2, 12, 5.
Perinde ac si C. 2, 8, 4.
Perinungunt oleo V. 2, 11, 7.
per Periodos singulas Veg. 3, 55, 8.
Περιπετάσματα V. 3, 5, 16.
Peripleumonici Veg. 1, 38, 3.
Peristereae *vel* Peristeriae herbae succus Veg. 4, 13, 2. *videtur περιστερεών, quae alias* Verbena, ferraria, *Eisenkraut.*
Περιστερεών villae V. 2 pr. 2 V. 3, 7, 2 *&* 3. C. 8, 1, 3. περιστερῶνες V. 3, 7, 8.
Περιστεροτροφεῖον V. 3, 7, 1 *&* 2.
Περίστυλον villae V. 2 pr. 2. V. 3, 5, 1. ex hedera V. 3, 5, 8.
Peritissimus de agricultura V. 1, 2, 10.
Peritonaeum, membrana quae omnia intestina continet Veg. 1, 43, 3. *ita enim leg. pro* pericon, *hic &* 3, 25, 4.
Periurium C. 8, 16, 4 *est vana cum exsecratione adseueratio.*
Perlibrata planities C. 2, 2, 1. perlibratum opus C. 3, 13, 11.
Perlucidae vuae C. 11, 2, 67.
Perluere aqua marina C. 12, 20, 3. pura C. 12, 50, 15. perluitur os vino C. 6, 8, 1. perlui aqua dulci C. 12, 53, 3.
Perluti faui C. 9, 16, 1.
Perlustrant oua sulphure C. 8, 5, 11.
Permaduit imbribus C. 5, 6, 9 *it.* 2, 4, 4. cum permaduerit cytisus C. Arb. 28, 2 *h. e. maceratus fuerit.*
cum Permaturuerit C. 2, 10, 18.
Permaturae baccae C. 12, 48, 1.
Permaxime *editt. vett.* Ca. 38, 4.
Permensum opus C. 3, 13, 13.
Permeo. permeant extra lucum C. 8, 15, 5. permeabit sine concessationibus C. 11, 1, 16.
Permistio, *massa mixtorum* P. O 20, 2.
Permitia sorba C. 12, 41, 2.
Permittunt fenestellae columbas ad introitum exitumque P. 1, 24, 1. permittere trans maria C. 7, 8, 6. permittendae foeminae maribus C. 6, 24, 1.
Permodice findito C. 5, 11, 7.
Permouere P. O. 14, 3 *diligenter mouere.* terram C. 2, 12, 2.
Permulcet cera picem lenitate P. S. 11, 2.
Pernae saliri vt soleant Ca. 162. quando condiantur P. Ian. 16. D. 6, 2. Tomacinae & Taniacae V. 2, 4, 10.
Pernicies pituitae C. 8, 5, 20. perniciem eluere C. 1, 5, 3.
Pernix canis C. 7, 12, 8.
Pernoctet cum salibus oliua P. O. 10, 1.
Pernoscere C. 1 pr. 11. mores auium C. 8, 5, 6.
Peroriga qui V. 2, 7, 8. 2, 8, 4 prurigam *legi vult apud Varronem Tur.* 24, 19. *vid. no.*
Perosa est apis immundae segnitiae C. 9, 5, 2.
Perparum Veg. 3, 3, 9.
Perpaucissimi C. 3, 20, 5.
ad Perpendiculum fabricata Ca. 20, 1. C. 3, 13, 12. dirigere C. 4, 4, 1.
Perperam administrare C. 1, 1, 16. fecisse V. 1, 69, 2. facta corrigere C. 11, 1, 9. emendare C. 11, 1, 28.
Perpetuum canaliculus C. 8, 15, 6. fossa C. 3, 13, 9.
Perpluat Ca. 155, 2. *vide, si tanti est, quae nuper ad Fabrum in* Persluo *aduersus R. Bentleii sententiam disputauimus.* nisi perpluatur *pro* perluatur *MS. Leid.* P. N. 15, 1.
Perpluuia *h. e.* pluuiae perfluentes *vid. no. ad* P. 1, 11, 1.
Perpurgare corpus V. 2, 11, 2.
Perquadrata materies, *ita leg. vid.* C. 11, 2, 13.
Perrepere ad praesepia C. 6, 5, 1.
Perruptae rastris radices herbarum C. 2, 1, 6.
Persea Aegyptia, *Plinio* Persea *absolute dicta, ad* C. 10, 405.
Persecuto gramine *pass* P. F. 26, 5.
Persequi pecus, agere C. 7, 5, 3.
Perferunt resticulas per ficos V. 1, 41, 5.
Perseuerantissimum studium C 1 pr. 19.
Perseueranter C. 1 pr. 29.
Persica poma C. 10, 405. Persici arbores C. 9, 4, 3. eius genera C. 10, 410. P. N. 7, 4. sine ossibus vt nascantur P. F. 17, 8. satio & cultura C. 5, 10, 20. P. N. 7, 3. P. Ian. 15, 20. Apr. 5, 1. Mai. 6. inf. 89 *&* 95.
Persis regio barbara C. 10, 405. equos praestat Veg 4, 6, 4.
Persoluere debitum, *plane soluere* C. 10 pr. 1.
Personam cui praecepturus sis aestimare prudentiae est P. 1, 1, 1.
Personata herba C. 6, 17, 1. personatia *scrib.* Veg. 3, 4, 34. *scribitur etiam* Persolata Gr. *ἄρκιον. vid.* Plin. 25, 9. SCHOETTG.
Perspergere amurca Ca. 130.
Perspirare non possunt venae Ca. 157, 7.
Perstrictio *pro* perfrict. Veg. 1, 35, 1. 1, 38, 1 *&* 2.
Perstrictus nimio rigore stomachus Veg. 3, 55, 3.
Perstringere vitem Ca. 32, 2.
Pertaedescere Ca. 156, 6.
Pertergere vasa spongiis C. 12, 9.
Perterere baccas C. 12, 38, 7.

nem fecere. laudat Rhodius ad Scribo. c. 75 *p.* 138. pilis subigere corium Ca. 18, 7. pilae ex lapide angulari Ca. 14, 1.

Pila *h. e. terra quae cum radicibus arbusculae eximitur* C. 5, 9, 8 & 9. ¶ marina Veg. 4, 12, 3.

Pilosus venter ouis V. 2, 2, 3.

Pilulae cupressi *P.* O. 14, 41. Veg. 2, 62, 2. 3, 3, b, 3. ¶ squibala equi minuta Veg. 1, 47, 2. ¶ Collyria ad oui magnitudinem Veg. 1, 62, 2. ad similitudinem pilularum maiores glandulae Veg. 2, 24, 1.

Pilum fabarium, farrearium, feminarium Ca. 10, 5. pilo tundere *P.* 1, 41, 2. contundere *ibid.* 3. *Ab inuentore* Pilumno *dictum vult Seru. Aen.* 1, 183 & 9, 3 *it. Isid* 15, 6.

Pilus caprarum V. 2, 11, 11. pili color variat pro regionis caelique statu C. 6, 1, 1. pilum ducit vulnus C. 6, 32, 3. si pili tardius crescunt Veg. 2, 63. contra pilum fricare Veg. 1, 10, 7. 1, 11, 3. 3, 4, 18. 3, 25, 2. 3, 85, 3.

Pinacothecae V. 1, 2, 10.

Pinea vertice pungit C. 10, 239. pineae satio & cultura C. 5, 10, 14. pineae nuces vt ferendae Ca. 48, 3. quando legantur, & vt feruentur *P.* N. 7, 12.

Pineti satio *P.* F. 25, 33.

Pineus. pinei nuclei virides *P.* Mai. 9, 2.

Pinguedo soli C. 4, 24, 19. ¶ ad pinguedinem sapae resolutus ἀπὸς κυρχ. *P.* F. 29, 3. excoquere ad pinguedinem mellis *P.* O. 20, 2. Sic

Pinguescat feruendo succus Veg. 1, 56, 18. *h. e. crassescat.*

Pinguis. pinguem facere gallinam C. 8, 7, 1. pingues fici V. 3, 16, 28. ¶ Pingui Minerua C. 1 pr. 33. C. 11, 1, 32. pinguiorum rusticorum literis *h. e. crassiori disciplinae C.* 9, 14, 12.

Pinguitudo olei C. 12, 50, 17. palmitis *P.* F. 12, 2. terrae C. 2, 2, 18. fimum V. 2, 4, 6. mira V. 2, 4, 11. pinguitudine crescere V. 2, 4, 11. *Male igitur damnat hoc verbum Seru. ad Georg.* 3, 123. SCHOETTG.

Pinnae frequentes gallorum laudantur V. 3, 9, 5. pinnae prominentes in cauda C. 8, 2, 10. pinnis aquilae emundare C. 9, 14, 7 *nostri mit einem Flederwisch.* ¶ pinna *an diaphragma nasi? vi. ad* V. 2, 5, 7.

Pinnicillus pro penicillo *P.* Mar. 1, 3.

Q. Pinnio inscriptus Varronis liber tertius V. 3, 1, 1.

Pinnula per nares traiecta C. 8, 5, 5.

Pinsita iris C. 12, 27. lens C. 6, 31, 1. allium C. 6, 6, 5. 6, 8, 2. hordeum C. 8, 4, 1. panicum C. 2, 9, 19.

Pinso. pinserunt ficum V. 3, 16, 28.

Pinus ad fines tuendos seritur V. 1, 15. eius satio Ca. 28, 1. *P.* Mar. 10, 37. pini oleum non damnauerim Veg. 3, 24, 17. *al.* irinum. eius satio & cultura *P.* N. 7, 9. ad quae vtilis *P.* N. 15, 3.

Piperis albi, si sit; si minus, nigri vnciae tres C. 12, 57, 4. semuncia Veg. 3, 24, 12. nigrum Veg. 4, 13, 3 longum *ibid.*

Piperatum acetum C. 12, 47, 5. 12, 57, 1.

Pipiunt pulli C. 8, 5, 14. *vid. Barth.* 46, 10. p. 2145. *de sono pullorum intra oua delitescentium vsurpari ostendit.*

Piratico bello classibus Graeciae praeest Varro 2 pr. 7.

Pirus (*ita semper etiam* Pall. Lugd.) C. 5, 10, 17. Arb. 24. *P.* F. 25, 1 Eius insitio V. 1, 40, 5. *P* Mar. 10, 37. *P.* inf. 55. piri siluestres C. 3, 11, 5. achrades C. 7, 9, 6. pirorum semen vt ferendum Ca 40, 3. piro florente, *veris indicium ad* Ca. 149, 1. V. 1, 37, 5.

Pira vt condantur V. 1, 59, 3. vt feruentur Ca. 7, 3 & 4. *P.* F. 25, 9. in sole vt siccentur C. 12, 14. vt condiantur C. 2, 10, 2 & 4. *P.* F. 25, 8. *Species generosiores* Anicieana, Crustumina, Cucurbitina, Decumana, Dolabelliana, Fauoniana, Hordeacea, Lateriana Lateritana, Laurea, Mulsa, Myrappia, Naeuiana, Praecocia, Regia, Sementina, Superba, Syria, Tarentina, Turraniana, Veneria, Volema *quae vide suis locis. conf. Plin.* 15, 14 f. 15. Macrob. 2, 15.

ex Pisa Afra lomentum *P.* O. 14, 9.

Piscatorium forum C. 8, 17, 15.

Piscinae V. 3, 17. quae piscinae? V. 3, 3, 2. villaticae duae C. 1, 6, 21. *P.* 1, 31. eius positio C. 8, 17. piscinae dulces V. 3, 3, 5. nobiles ad mare prolatae V. 3, 3, 10. piscinarum rimae vt farciantur *P.* 1, 17, 3. ¶ piscinae pecorum C. 1, 5, 2.

Piscinales cellae in balneis *P.* 1, 40, 4.

Piscis planus C. 8, 16, 7. perearn ni piscem esse putaui V. 2, 3, 9. C 8, 16, 3. pisces escam alii aliam desiderant C. 8, 17, 14. marini dulcibus aquis clausi C. 8, 16, 1. sacri in Lydia V. 3, 17, 4. prostrati & erecti C. 8, 17, 9. iacentes & saxatiles C. 8, 17, 11. ¶ Piscis austrinus C. 11, 2, 24 & 63.

Piso, *as.* pisare far V. 1, 63, 2.

Piso, *is.* si comminuter pisunt Ca. 136.

Piso Pupius V. 3, 13, 1. ¶ Piso Italiam a vitulis dictam tradit V. 2, 1, 9. M Pisonis pauones V. 3, 6, 2.

Pistaciae satio *P.* F. 25, 33.

Pistaciorum satio, cultura, sexus *P.* O. 12, 3. insitio *P.* Mar. 10, 37. inf. 157.

Pistillis contrito C. 12, 55, 1.

Pisto. pistabis in pila lignea Veg. 1, 32.

de Pistoris diligentia liber C. 12, 4, 2. Pistores *ab initio dicti* molitores, *qui piserent vel pinserent frumentum. Vid. Cuiac. obs.* 16, 5. *Wower. ad Min. Fel. p.* 18 *sq. F. Vrsinus ad Ciaccon. de triclin.* p. 317 sq. *Postea vero* Pistores *Gl.* ἀρτοκόποι καὶ σιτοποιοί.

Pistrinale pecus C. 7, 9, 3. *Ita etiam Beroaldus legit, nam & Plautus, inquit, pistores vocat* scrophipascos.

Pistrinum, *mola aquaria, P.* 1, 42. in pistrino pisatur ac torretur far V. 1, 63, 2. torretur V. 1, 69, 1. *Sed postea* pistrinum *in Gl. Hadr. Iun.* ἀρτοκοπεῖον *V Parei Electa Plauti. p.* 500. *Catak. de stilo N. T. c.* 3. *Est nuper editus de pistrinis veterum liber multae diligentiae a Frid. Lebr. Goetzio Cygneae* 1730. 8vo.

Pitiina resina, *de pity f. pinu* πιτυΐνη Veg. 4, 28, 18. *Laudat etiam Scribo. comp.* 202. 205 *rel.*

Poë-

Poëtae primarii C. 1 pr. 30. veteres V. 2, 1, 6.
Ποιμένα λαῶν, Varronem V. 2, 5, 1.
Polenta grandis Ca. 108. ex hordeo mulsa aqua conspersa C. 6, 17, 18. Veg. 3, 4, 40.
Polio. poliuntur cellae tectorio C. 8, 8, 3.
Politionem dare Ca. 136.
Politor Ca. 5, 4 *vid. no. Meurs. in add. & copiose ad* Ca. 136. *add.* Expolitus. Repolio.
Politus omnibus virtutibus V. 1, 2, 10. polita regie aedificia V. 1, 2, 10. opere tectorio villa V. 3, 2, 9. *ita Gell.* 2, 20 *ex oratione Scipionis*, villa expolitissima. ¶ politus cultura fundus V. 3, 2, 5. *Ita* impolitiae crimen, *de quo Cato apud Gell.* 4, 12 *etiam ad agrum incultum referri videtur. vid. ad* Ca. 136.
Pollen polentae Ca. 156, 5. 157, 9. pollinis hordeacei cyathus P. O. 14, 5. pollen turis C. 6, 30, 6 & Veg. *saepe est, quae alias* manna turis, tus minutum, λιβανωτοῦ λεπτὰ. *Salm. in Sol.* p. 360, b, F.
Pollentiae vellera C. 7, 2, 4. *Hinc illud Silii* fuscique ferax Pollentia villi. *Epigrammatista quoque celebrat* lanas Pollentinas. BERO.
Pollex. digitum pollicem laxamenti facere Ca. 19, 2. pollice demetitis florem C. 10, 303. ¶ *in vite.* in pollicem tondere palmam C. 4, 21, 3. resecare C. 4, 24, 13. add. s. 14 & 4, 11, 4. 4, 22, 4. 5, 5, 11. *Nimirum* pollex, custos, resex, praesidiarius, *vel* subsidiarius palmes, *eiusdem rei nomina sunt, quod aperte indicat* C. 4, 21, 3. Pollex *dicitur, vt* crus, caput, brachium. *Ita* ex pollice citata materies formatur in brachium C. 4, 24, 14.
Pollicentur vino aetatem adferre P. O. 14, 3.
Polliciti nostri memores C. 11, 3, 1.
Pollucere dapem Ca. 132, 2. culignam Ioui dapali Ca. 132, 1.
Pollutionis omni labe aliena P. Aug. 10, 2.
Polulum labellum Ca. 10, 2. polulae laminae Ca. 21, 3.
Πολυχρεὶς & πολυβῦται V. 2, 1, 6. *posterius Homeri est* Il. 1, 153. SCHOETTG.
Polychreston antidoton Veg. 2, 6, 11. *vbi vitiose* Polygr.
Polycletea arte C. 10, 30.
Polycletus C. 1 pr. 31.
Polygonon, sanguinalis herba C. 6, 12, 5. palagonon scribitur Veg. 3, 4, 15.
Polygreston *vid.* Polychr.
Πολύμηλοι V. 2, 1, 6. *est apud Hesio. Oper.* 306.
Polypus in naso vt sanetur Ca. 157, 15. Veg. 2, 38. excidit Ca. 157, 15.
Πολύπυρον Ἄργος V. 1, 2, 6.
Pomarium tota Italia V. 1, 2, 6. pomarium constitui vt debeat C. Arb. 8. C. 5, 10. seminarium vt fiat Ca. 48. pomaria, horti V. 1, 23, 4. protecta C. 9 pr. 2.
Pometa P. 1, 36, 3.
Pomiferae arbores P. F. 19, 1.
Pomoerio minore finire V. 1, 2, 13.
Pomosi Tiburis arua C. 10, 138 *vid Brouckh. ad Prop.* 4, 7, 81.
Pompeiana vitis C. 3, 2, 27. cepa C. 12, 10, 1.
Pompeia palus C. 10, 135.
Pompeii Ca. 22, 3.
T. Pompeius V. 3, 12, 2.
T. Pomponius Atticus V. 2, 2, 2.
Pomponii vituli V. 2, 1, 10 *vi. no.*
Pomum. Poma, mala Ca. 7, 3. Poma *arborei fructus omnes edules, quin tubera etiam: quamquam ficus interdum, itemque baccae excipiuntur. (Sed* baccae *conuersim nomen nonnunquam latius etiam quam* pomum *patet) vid. Salmas. ad Soli.* p. 421, b. *add. Bodaeus a Stapel ad Theophr. hist. plant.* 4, 6 *p.* 383. *Sensileb. de nuc. Saturnal c.* 2. *Blancard. ad Arria. Ind p.* 581 *sq. Cren. anim. part.* 10 *p.* 46 *sq.* SCHOETTG. poma vnde dicta V. 1, 31, 6. interlegi quando soleant P. Iun. 5, 1. Iul. 3, 1. F. 25, 16. vt seruentur in arbore P. N. 12, 2. vt condantur V. 1, 59. vt seruentur innoxia C. 12, 45. P. F. 25, 17. vt condiantur C. 12, 44 & 45. ¶ poma cum feres *de arbore* Ca. 28. pomorum propagatio Ca. 51. 133.
Pondero. quantum vtraeque ponderantur Veg. 3, 3, 7 *h. e. pendunt.*
Ponderosum frumentum V. 1, 52, 2.
Pondo libra, pondo quadrans C. 12, 12, 2. 12, 20, 5. 12, 22, 3. pondo medicaminis vncia C. 12, 28, 1. ¶ *sed* cordi foeni septena pondo C. 7, 4, 3. *Gronou. de Pec. vet.* 1, 7. p. 32 *ita explicat, vt intelligat* pondera librarum.
Pondus. ponderibus aequis P. 1, 41, 1. ¶ pondera duo Veg. 3. 52, 2. tria Veg. 1, 20, 3. 4, 13, 2. quatuor Veg. 3, 3, 2. quinque Veg. 3, 49, 2.
Ponduseulo saxi C. 12, 51, 1.
Ponere castaneas, *serere* P. N. 7, 17 & 18. plantas pirorum P. N. 7, 23. vineam C. *Arb.* 4, 2. *vid. no.* ponitur lactuca C. 11, 3, 25. posuerunt pauca oua C. 8, 2, 12. ¶ Ponito Ca. 79 & 81 *i. e. apponito in mensa conuiuis. vid. Schoettg. ad Iuuenc.* 3, 80. ¶ posiuerunt Ca. pr. 1. posiueris Ca. 4, 1.
Pons. pontibus roboreis consternantur equi Veg. 2, 58, 1.
Pontianus Aufidii cognomen V. 2, 9, 6.
Pontifices negant &c. C. 2, 22, 2 *it.* 4 & 5.
Pontilis stratus Veg. 1, 56, 2. in pontili strato Veg. 1, 56, 22.
Pontius. Pontiae insulae V. 3, 5, 7.
Popinales deliciae C. 8, 16, 5.
Popinum radices tenerae Veg. 3, 2, 4. *S. m. populi.*
Populei lib. 1. Veg. 3, 55, 5 *S. m. vi. no.*
Popularis notae pulli C. 9, 11, 4. sal Ca. 88, 1.
Populationes praetereuntium viatorum C. 1, 5, 6. volucrum C. 3, 21, 5. murium & formicarum C. 2, 20, 1.
Populneam frondem caedere Ca. 5, 8. *add.* C. 6, 3, 7. scobis C. 12, 43, 4.
Populus *arbor substituitur in antiquis editionibus nonnunquam* opulo *vbi vid.* e.g. C. 5, 6, 4 *vi. no.*
Populi duo (*apum*) coniunguntur C. 9, 13, 12. spicarum P. Iun. 2, 2. *ita* turba.
Porca praecidanea Ca. 134. porcae vt tractandae P. F. 26, 4. ¶ *qua feminae sunt* Ca. 157, 16. *vid. no.* ¶ *in agro* V. 1, 29, 2. C. 5, 1, 5. *Vet. auct. de limit. apud Goes.* p. 292. Sed porca est, quod in arando exstat; quod defossum est, lira. *Apertissime etiam*

C. 3, 2, 28. praecoquis fructus *genit.* C. 3, 2, 18. praecoques vites C. 3, 1, 7. C. 3, 2, 1. fici C. 5, 10, 10.
Praedicat furem, bestiam, canis latratu C. 7, 12, 1.
Praedictas querimonias C. 1 pr. 1.
Praedium emi parari que vt debeat Ca. 1. suburbanum commodissimum C. 1, 1, 19.
Praedonum vis C. 1, 7, 1.
Praeductoria lora Ca. 135, 5.
Praedura aetas C. 6, 2, 1.
Praefato Iunoni fruges Ca. 134, 1 *quasi esset actiuum.* praefamino vino Ca. 141, 2. *videtur esse singularis numeri, licet ad pluralem referant Grammatici.*
Praefecturae voluptas excitanda V. 1, 17, 6.
Praefectos alacriores faciundum praemiis V. 1, 17, 5.
Praeferratus modius Ca. 11, 3 *ferro munitus, vt facilius duret incorruptus.*
Praeferuida regio C. 3, 1, 3.
Praefestinatum opus, nimium immature factum C. 11, 2, 3.
Praefigantur foraminibus aenei cancelli C. 8, 17, 6.
Praefractas stirpes refodere C. 2, 2, 28.
Praefurnium fornacis Ca. 38, 1 *est os hypocausti s. fornacis, quo ligna in fornacem induntur. vid. Philander ad Vitruu.* 5, 10.
Praegelida frigora C. 4, 8, 3. loca C. 2, 9, 7. C. 3, 12, 1.
Praegnantis bestiae morsus acerbior Veg. 3, 79, 1. 3, 82, 3. praegnantes fiunt V. 2, 2, 14. ¶ praegnans cucurbita C. 10, 380.
Praegnationis fines V. 2, 1, 18. modus V. 1, 44, 4.
Praegrauantibus auribus C. 7, 6, 2.
Praegrauato capite C. 6, 7, 4.
Praeiaciuntur moles C. 8, 17, 10.
Praelabentis temporis fuga C. 11, 1, 29 *h. e. praeterlabentis. vid. Weitz. & Burm. ad Petro. c. 99.*
Praeliganeum vinum Ca. 23, 2.
Praemonitus varietatem C. 11, 2, 1.
Praenestinae nuces Ca. 8, 2.
Praeoccupatio emphragma Veg. 1, 40, 3.
Praeparare frumentis arua C. 2, 16, 1. praeparandum liquida rubrica C. 9, 8, 8 *vid. no.*
Praepotentes C. 1, 3, 12.
Praeripiuntur aestu vitae C. Arb. 2, 2.
Praerumpi C. 3, 18, 2.
Praescifcere fugam C. 9, 9, 4.
Praesecare cultello V. 3, 16, 34.
Praesentia fructus ipsius facilem se praestat castanea P. N. 7, 17.
in Praesentiarum *vid.* Impraes.
Praesepes bubus Ca. 14, 1. bonae Ca. 4, 1. *add. Non.* 3, 160. ¶ praesepiae laxae V. 1, 13, 6. ¶ praesepia ouium V. 2, 2, 19. in praesepiis V. 2, 5, 16.
Praesidiarii malleoli C. 4, 15, 1. praesidiarius palmes C. 4, 21, 3.
Praesidii causa positi malleoli C. 3, 16, 2. praesidio futura pecori C. 11, 2, 71. ad praesidium aquae calidae decurritur C. 12, 50, 21.
Praestat ex se pullos atque plumam C. 8, 13, 3. *add.* P. 1, 30, 1. praestant agricolae vrbanos immani numero annorum V. 3, 1, 3. *add.* V. 2, 2, 10. noxis praestare V. 2. 4, 5. it. 2, 5, 11. ¶ praestari, *praeberi* C. 11, 2, 98.

Praesto esse candidato V. 3, 2, 1. praesto est consuli comitia habenti augur V. 3, 2, 2.
Praestrictio *pro* perfrict. Veg. 1, 40, 2.
Praesul agri, *villicus* P. 1, 6, 18. oliuae Castitas, *s. Minerua* P. 1, 6, 14.
Praesulsae adipis C. 6, 2, 7. P. Mar. 12, 3.
qui Praesunt quales esse debeant V. 1, 17, 4.
Praesumitur, *putatur* P. F. 9, 8.
Praetentis retibus C. 8, 9, 3.
Praeter illud — tum etiam C. 4, 18, 1. ¶ praeter auxilium cultoris P. Ian. 9, 2. hominum labores P. Iun. 2, 2. *h. e. fine.* ¶ *pro* praeterquam V. 1, 41, 5.
Praeterit me C. 1, 6, 12. quae praeterita sunt superioribus diebus C. 11, 2, 90.
Praeteritis X diebus, *post X dies* V. 2, 4, 19. ¶ PRAETERITA *3 coniugationis a praesenti formata archaice. vid. no. ad* V. 1, 65, 1. 1, 69, 3. 2, 9, 6. 3, 2, 8. *Plusculà id genus etiam sunt* in Columella Lipsiensi *v. g.* 12, 54, 2 recipisse. *it.* 2, 10, 3 corroderunt. *add. Meurs. ad* Ca. 66, 1. *Ita Sall. Iug.* 40, 1 neglegisset *vid. Cortius.* ¶ PRAETERITA *coniunctiui archaica* intermisit V. 3, 12, 4. accessit V. 3, 16, 6.
Praetexit amaracus vmbras C. 10, 296.
Praetorium villaticum P. 1, 8, 1. 1, 11, 1. 1, 24, 1. 1, 35, 1. *Ita Sueto. Aug.* 72. *Nero,* 39. *Calig.* 37.
Praetorto capite C. 3, 18, 1.
Praeuenit foecunditate C. 3, 2, 14.
Praeuerti C. 3, 7, 3. *actiue, de occupatione rhetorica vel dialectica.*
ne Praeurantur C. Arb. 11, 2. *V. L.*
Πρασοκουρίδες bestiolae P. 1, 35, 13. *Anto. Mizaldus de secretis hortor.* 1, 9 p. 16. *Palladius,* inquit, *Latino aptoque vocabulo* herbicidas, *Ruellius vero* porricidas *appellauit. Sed illum Palladii locum non inueni.*
Pratense foenum C. 6, 3, 3.
Pratum vnde dictum V 1, 7, 10. ex aruo vt fiat C. 2, 17. prata ex segetibus facere contra leges V. 2 pr. 4 factum vt colatur C. 2, 18. quando purgandum P. Ian 2. Mar. 2. custodiendum & stercorandum P. F. 1. stercorari vt debeat Ca. 50. prata duum generum C. 2, 17, 2. irrigua & sicca Ca. 8, 1. Ca. 9. vetera vt exeolantur, nouella formantur P. S. 10.
Prauitas curuaturae P. Mar. 11, 2.
Praxiteles C. pr. 31.
Preciae vites *vid* Pret.
Precor bonas preces Ca. 134, 2 139.
cum Prehenderint, inferantur P. F. 25, 3. fine ambiguitate prehendendi P. F. 10, 7 *fine metu ne non comprehendant.*
Prelo premere C. 12, 39, 1.
Premii Medicam herba, *angit* P. Apr. 1, 2. premi oportet eunenm, *deprimi* P. O. 12, 2.
Pressius putare vitem P. N 9. radere colla equorum Veg. 1, 56, 34. *Recte. nam Poëta Georg.* 1, 157 ruris opaci Falce premes vmbras.
Pressoria vasa C. 12, 19, 4.
Pressura vinacceorum prima C. 12, 36. primae, secundae, tertiae pressurae oleum C, 12, 50, 11.

Pres.

Pro-

Profiteri ad publicanum V. 2, 1, 16.
Profluuio sanguinis interit C. 6, 26, 3. ¶ profluuium atrum Veg. 1, 3. 1, 17, 9. *Sed* ¶ profluuius Atticus Veg. 1, 38, 4.
Profluus recessus C. 8, 17, 9.
Profugere sedes suas C. 1, 3, 6.
Profundit se supra modum numerus palmitum C. 7, 24, 4. profundunt se noua examina C. 9, 3, 4.
Profundo Pamphylio nascitur helops C. 8, 16, 9.
Profusa cauda in bouibus probatur V. 2, 5, 8. profusior coma & cauda equi *P.* Mar. 13, 3.
Progemmantibus palmis C. 4, 27, 1.
Progenerare marem C. 3, 10, 15. C. 7, 3, 12. C. 6, 28. progenerari apes iuuenco peremto C 9, 14, 6.
Progenies rustica Romuli C. 8, 16, 2. suilli pecoris C. 7, 9, 1. progeniem totam coinquinare C. 7, 5, 6.
Progerere stabulis conuersum *fimum* C. 1, 6, 22. progeritur oleum vrceis C. 12, 50, 80.
Progerminare C. 4, 15, 3.
Prohibessis intemperias Ca. 141, 2. prohibere humum ab humore V. 2, 7, 10. prohibetur large vagandi licentia *P.* 1, 30, 3. prohibendus erit potione C. 6, 7, 2.
Proiectum iacere C. 12, 2, 3. proiectae in terram vites, & humi proiectae C. Arb. 4, 1.
Proiicit arbor fructus velut aegra *P.* Mar. 10, 30. se iumentum Veg. 2, 53, 1.
Proinde aestimarent, siue dulcis esset sapor vuae, siue acidus C. 11, 2, 68 proinde vt non dicatur, *pro* quasi non, *in reprehensione* V. 2, 1, 27. proinde magnus locus, ac multitudinem alere velis V. 3, 8, 1.
Prolatare rem rusticam C. 1 pr. 19. *vid. Wass. ad Sallust. Catil.* 44. SCHOETTG.
Prolixare aciem ferramenti C. 4, 24, 22 *h. e. longam reddere.*
Prolixa statura C. 1, 9, 3. ceruix C. 7, 3, 7. prolixae arbores V. 1, 9, 5. caudae & breues V. 2, 2, 3. materiae C. 3, 15, 1. prolixiora quaedam nascuntur V. 1, 6, 4.
Proluit ventrem pruinosa herba C. 7, 3, 25.
Proluuies ventri cruenta & mucosa C. 6, 7, 1. citata resistit C. 6, 7, 4. ad proluuiem alui C. 12, 38, 1.
Promercales res C. 1, 8, 13. 11, 1, 24.
Promethea creta C. 10, 59.
Promisso ventre sus C. 7, 9, 1. promissis ad genua palearibus C. 6, 1, 3.
Promitor Deus, *in loco Augustini laudato ad* V. 1 pr. 4.
Promo. promunt se vites C. 3, 12, 1. vlmi sanceram C. 9, 13, 2.
Promouere onera & portare C. 11, 1, 8.
Promtuarium armarium Ca. 11, 3.
Promus fructus C. 3, 2, 1. promo de fundo exire licet V. 1, 16, 5. promi & cellarii C. 12, 3. 9. pueri promi C. 12, 4, 3.
Pronum orienti solum C. 1, 5, 8. prona aquiloni C. 3, 2, 6. proni ad domandum boues V. 1, 20, 2.
Propagatio pomorum *&c.* Ca. 51. 133. tria genera maxime vsitata C. Arb. 7, 1.
Propago, *as.* propagatur castanea pertica declinata C. 4, 33, 3. propagari ficus ramis potest *P.* Mar. 10, 32.
Propago. propagines vitium C. 4, 6, 3.
Prope. propius stirpem recisae taleae C. 4, 33, 4.
Propellere oues in pabulum V. 2, 2, 12.
nihil Propinat stomachus epati Veg. 3, 55, 3.
ad Propolam exgruminantes cocleae V. 3, 14, 3.
Propolis apum V. 3, 16, 23. *etiam restituenda videtur, certe intelligenda,* Veg. 3, 55, 5. 4, 14, 1. 4, 23, 2. 4, 28, 18 *&* 19.
Propomata vt sponte nascantur, *Lemma forte satis antiquum P.* F. 32.
Proportione vti V. 1, 18, 3. ex proportione V. 1, 41, 4. *vid.* Portio.
Proprie C. 3, 9, 9. *pro eo quod vulgo dicitur* in specie *it.* C. 11, 2, 85.
Propriis momentis C. 11, 1, 30.
Propter amnes seri *i. e. iuxta* Ca. 9. ¶ propter arboris noxam, *ne noceatur P.* Mar. 10, 20. *Sic* propter iniuriam grauidarum *P.* Mar. 11, 8. propter iniuriam tuta cubilia *P.* N. 13, 5. propter serpentes *P.* N. 13, 6. ¶ Propter oues aut aues fructum capere *h. e. ex ouibus* V. 3, 1, 11.
Propugnare pro gallinis V. 3, 9, 5.
Propulegium, *nihil vox* Veg. 3, 55, 5. *vt &* propulei Veg. 4, 14, 1. *pro qua leg.* propolis *ex MS.*
Propulsare radicibus aquas hiemis C. 3, 15, 4.
Prorepunt radices C. 3, 13, 7. soboles C. 4, 29, 11. semina C. 11, 3, 6. per quod prorepant C. 4, 6, 3. prorepere lente C. 2, 17, 5. e tenero C. 3, 10, 3. prorepentes oculi C. 11, 2, 38. pampini C. 4, 17, 8.
Proriga *vid.* Peroriga.
Proritat pretium C. 2, 10, 17.
Prorumpentes caules C. 4, 22, 6.
Prosa oratione componere C. 11, 1, 1.
Proscindere terram quid? V. 1, 29, 2. *seruant hoc v. g.* V. 1, 27, 2. C. 11, 2, 32 *&, credo, nunquam non.*
Prosecta exta Ca. 134, 3. *vi. no.*
Proserpina rapta C. 10, 274.
Prosilire *de plantis* C. 2, 11, 5. 2, 18, 6. 3, 3, 4. 3, 5, 1. 7, 6, 1. *P.* Ian. 14, 4. prosiliunt in arborem adminicula ex ceraso *P.* O. 12, 5.
Prospere adnatae sunt apes V. 3, 16, 29.
Prostrati pisces C. 8, 17, 9.
Prosum. profuit *h. e prodesse solet* C. 7, 9, 7.
Protectae porticus C. 9 pr. 2. protectum in aluo apum V. 3, 16, 23.
Protegit se vitis ipsa a gelicidiis C. 4, 24, 15. *add.* C. 3, 10, 10.
Protelum *vid. Scal. ad* V. 3, 16, 12.
Protendere & contrahere, *de modo agri eligendo P.* F. 10, 1.
Proterere C. 2, 21, 3.
Protinus illata de agro bacca C. 12, 50, 18.
sub Protocomio ipso tempora equi iniuris Veg. 2, 11, 4.
Protogenes C. 1 pr. 31.
Prototomos decidere caules C. 10, 369.
Prouenit *imperf. es gehet an* C. 4, 29, 2. prouenit melius C. 3, 18, 2. *Sed* ¶ prouenit vlmus a positione bene C. 5, 6, 14. *kommt fort.* proueniunt panicum & milium *P.* Mar. 3 *&* 4. *conf.* Mar. 11, 1. *it.* C. 1, 2, 4. prospere C. 4, 30, 6. ¶ *Hinc* proueniunt poma maiora, *davon werden die Aepfel*

Pulmunculus Veg. 2, 56 *in pede: sed in dorso* 2, 61 *fistulosum, vt puto, vtrobique vlcus pulmonis instar. Solinus c.* 49 camelis Bactrianis *in laude hoc tribuit*, Hi nunquam pedes atterunt, sunt enim illis reciprocis quibusdam pulmunculis vestigia carnulenta *rel.*

Pulpa Ca. 83.

Puls Punica vt fiat Ca. 85.

Pultarium infudibuli inuersi figura P. Iun. 7, 2. *quidam*, pulmentarium: ollam *vocat* C. 9, 15, 5.

in Pultarios condi vuas C. 12, 43, 7 *intell. forte* vrceos: *sunt certe vasa oblonga, laxe recipientia vuam.*

Pulticula e frumento C. 8, 11, 14.

Pulueratio nouellae vineae *P.* Mar. 7, 1. rustici vocant occationem C. 11, 2, 60. puluerationes vitium C. 4, 28, 1. *h. e. fossiones sicco solo factae, quibus puluis excitatur. vid Seru. ad illud* Ge. 2, 418 Sollicitanda tamen tellus, puluisque mouendus, *& Salmas. ad Soli. c.* 33 *p.* 363. *Apud Graecos tamen* puluerationem *a* fossione *distingui, ex Bodaeo ad Theophr.* 2, 8 *monet, qui etiam Salmasii locum indicauit Cl Schoettgenius. Verum extra controuersiam rem ponit* C. Arb. 12, 1.

Puluerare vites *P.* Iul. 1. vineas C. 11, 2, 60.

Puluinuli C. Arb. 10, 4. *&*

*P*uluini fiunt e terra, ad violaria obruenda V. 1, 35, 1. ad lineam excitati *P.* F. 24, 13. ¶ puluinis testaceis fibulantur iuncturae parietum C. 1, 6, 13. ¶ puluinus in torculo oleario Ca. 13, 1.

Puluis palearum *P.* 1, 3, 41. *Sed* ¶ puluis quadrigarius *medicamentum* Veg. 1, 56, 19. 4, 8, 4.

Pumex. pumices vngulae *a similitudine videntur dicta ossa, quibus ea adnata est, fistulosa & porosa* Veg. 4, 1, 2.

Pumiliones aues C. 8, 2, 14.

Punicana coagmenta Ca. 18, 9. Punicanae fenestrae V. 3, 7, 3.

Punica arbor C. 10, 243. eius insitio *P.* ins. 73. Punica mala, ead. granata Ca. 7, 3. C. 12, 41, 2. *Eius mali* satio & cultura *P.* Mar. 10 *int.* acidiora vt emendentur C. 5, 10, 15 *it.* Arb. 23, 1. ne in arbore rumpantur C. 5, 10, 16 *& Arb.* 23, 2. vt seruentur V. 1, 59, 3. C. 12, 44. P. Mar. 10, 7. ¶ Punica puls Ca. 85. Punicum cicer C. 9, 1, 18. 2, 10, 20. lutum C. 9, 7, 4. 11, 3, 54 *quae eadem* impensa Punica *P.* 1, 13, 2. allium, ἀφροσκόροδον, vlpicum C. 11, 3, 20. rosae C. 9, 4, 4. ¶ Puniceae, *piscis genus* C. 8, 16, 8.

Pupinia regio V. 1, 9, 5. C. 1, 4, 2.

M. Pupius Piso V. 3, 13, 1.

Purgamenta & paleae *P.* 1, 35, 1. chortis C. 2, 15, 6. salsamentorum C. 8, 17, 12.

Purgata granis pira *P.* F. 25, 9. ¶ purgatis lapidibus *h. e. eiectis P.* F. 6. *Sic* purgandi vermes clauo aeneo *P.* Mar. 10, 4.

Purgo. cum vlcus purgauerit, *intransitiue vt videtur, pro* purgatum fuerit Veg. 2, 57, 2. 2, 60, 2. purganda sunt sordibus *P.* Apr. 8, 7.

Puritatem sumit vinum *P.* O. 14, 12.

Puriter componere Ca. 76, 1. transfundere Ca. 112, 2.

Purpureae vites C. 3, 2, 1. pira C. 5, 10, 18. pruna C. 12, 10, 4. purpureo radiat vultu Phoebe C. 10, 289. purpureum ver C. 10, 256 *h. e. splendidum, pulchrum. vid. Gorall. ad Albinou.* 2, 62. *Barth.* 21, 2. *Maius* obss. sacr. 2 *p* 8. SCHOETTG.

Purpurat frondes auro C. 10, 101.

Pusca *fere semper* Vegetius *pro* Posca *vbi vid.*

Pusillos pueros Ca. 157, 10. pusilla arbor C. 5, 11, 7.

Pustulae (*MS.* pustellae) Veg. 3, 82, 3.

Pusula C. 7, 5, 16.

Pusulosa pecus C. 7, 5, 17.

Putatio arborum vtilis *P.* N. 4, 2 *&* 7, 12. quando & quomodo facienda Ca. 32. C. 4, 9. Arb. 10. *P.* F. 12 *&* 13. auctumnalis *P.* N. 4, 1. qualibus ferramentis peragenda *C.* 4, 24, 21 *&* 22.

Putatoris officium *C.* 4, 24, 11. putator pendulus arbustis *C.* 10, 228.

Putatoriae falces *P.* 1, 43 1.

Putealis fons *C.* 11, 3, 8.

Puteana aqua *C.* 12, 26, 1.

Puter palus V. 1, 8, 4. *vid.* Putris

Putescit olea longiore situ Ca. 3, 4. putescere solent semina V. 1, 34, 1.

Putei vbi & quomodo fodiendi *P.* Aug. 9, 1. perennitatis fidem vt habeant *C.* 11, 3, 8. puteis condita grana V. 1, 57, 2. puteorum ruinae vt sarciantur *P.* 1, 17, 3.

Putida vlcera Ca. 157, 3.

Puto. putare, *purgare vid. Pop. ad* Ca. 39, 1. & lauare lanam *Vict. & Scal. ad* V. 2, 2, 18. ¶ rationes Ca. 2, 5. 5, 3. ¶ putare *arborem* latius, strictius *P.* 1, 6, 4. ¶ putabuntur pro binis *h. e. numerabuntur.*

Putorem adimere Ca. 157, 3. putor & putredo Veg. 2, 44, 2.

Putrefacit humor deposita semina *C.* 3, 12, 1. sata putrefient *P.* F. 10, 3. *add. P.* S. 9. *Sed* ¶ vt putrefiant semina, *de necessaria illa ad germinandum mutatione P.* 1, 33, 1.

ne Putrescat malus P. F. 25, 15. *Sed* ¶ putrescit terra, *h. e. dissolutis per frigora, pluuias, solem, glebis, tenera fit ac mollis* C 2, 11, 3. 3, 11, 7. 11, 2, 61. 11, 3, 56. *Ex eadem significatione*

Putris. putre solum *C.* 2, 2, 4. 2, 11, 18. 5, 9, 7. 5. 10, 2. *vid. Schoettgen ad P.* 1, 5, 1. putres arenae *C.* 1 pr. 24.

Putus *h. e. purus.* puto sole exorto, V. 2, 2, 10. *add. Vict. ad* V. 2, 2, 18.

Pyctes gallinaceus *C.* 8, 2, 5.

Pyrois rutilus *C.* 10, 290.

Pyrum *vid.* Pirum.

Pythagoras Samius negat principium mundi V. 2, 1, 3. eius sagacitas *C.* 1 pr. 32.

Pythagorea brassica *ad* Ca. 157 pr.

Q. quadrantal *ad* Ca. 10, 1.
Quaad *pro* quoad *Vict. ad* V. 1, 1, 2.

Quadragenarium dolium Ca. 105, 1.

Quadragenos octonos sextarios C. 2, 20, 6. quadragenae & singulae vrnae Ca. 148, 1.

Quinquennis aries C. 7, 3, 6. caper C. 7, 6, 3. vinea C. 4, 21, 1.
Quinquies quinque numerare Ca. 156, 2. quinquies & vicies duceni C. 5, 3, 2.
Quintus Cincinnatus C 1 pr. 13.
Quinto decimo Kal. Dec C. 11, 2, 88. quinto & XXX die C. 8, 11, 15 quinta decima luna C. 8, 5, 9.
Quis *relat. pro* qui Ca. 145, 1: *contra*, quem qui esset animaduertere non potuisse V. 1, 69, 2. quid aliud, ἄλλο τι V. 3, 13. 1. quid *pro* quod *vel* aliquod V. 3, 7, 3. quid ita C. 1 pr. 3. quod fieri oportere C. 2, 12, 2. quod genus *i. e. cuius generis* Ca. 42, 1. fiscellis, aut alia re, quod alligant V. 2, 2, 14. Quod tamen si *pro* quod si C. 6, 27, 11. *add.* V. 1, 18, 3. quod vbi V. 1, 15. quod ne C. 5, 11, 13. *Huc enim referimus, quia est vere relatiuum, q. d. qua in re si &c. vnde neque ab initio orationis vel argumenti ponitur.* Quoius rei ergo Ca. 141, 2. quo *Datiuo casu* V 2, 1, 21. de quo *pro* de illo Ca. 154 *Vid.* qua sub latent herba V. 1, 48, 3. quo (*om.* magis) temperandum iis V. 3, 10, 5. quo minus C. 3, 8, 5. *pro* de quo C. Arb. 5, 4. amicum quiddam & dulce C. 12, 2, 1. ¶ suum quidquid genus Ca 48, 1. ¶ quidquid putridi aut arentis inuentum fuerit *P.F.* 18, 1. ¶ tertio quoque aut quarto die C. 12, 48, 4. cuiusque disciplinae C. 3, 21, 2. sexta quaque oliuitate C 12, 50, 15. ¶ quiduis anni *pro quouis anni tempore* Ca. 17, 1 & 2. quod genus vis Ca. 52, 2.
Quo *pro* quod V. 1, 31, 3. ¶ *pro* in quae Ca. 10, 4. *Sic* fossas, quo aqua delabatur V. 1, 29, 2. ¶ quoquouersus septem pedum C. 8, 3, 2. 11, 2, 28. *sic etiam* C. Arb. 4, 3 & 27, 2. *in quibus omnibus locis exclusa videtur altitudo.* quoquouorsum *P.* X. Ca. 15, 1.
Quoad eius poteris Ca. 32, 1. quoad eliciatur sanguis C. 6, 31, 2.
Quod enim ὅτε δὴ *Scal. ad* V. 1, 13, 4. & 1, 55, 2. *vid.* vt enim. ¶ mihi videtur, quod nulla prouincia est *P. F.* 10, 4. *Sed vid. no.* opinantes quod tangatur *P.* F. 24, 5. affirmat quod pariat *P.* Apr. 3, 5.
Quoium *pro* cuium Ca. 139.
Quom *pro* cum *vel correptum adeo ex* quoniam C. 5, 6, 25. *vi no. & Schoetg ad* C. 1, 4, 6.
Quoniam *pro* quamquam *librarii culpa videtur positum* C 5, 4, 3.
Quoque etiam *P.* O. 11, 5.
Quoquere *pro* coquere *in composs. aliquoties Pall. Leidensis, e.g.* Sept. 16.
Quoquouersus *vid. sub* Quo.
Quot mensibus *pro singulis mensibus Po. ad* Ca. 43, 2. quotquot mensibus V. 3, 7, 5.
Quotiesque *pro* quotiescunque *libri optimi* C. 6, 17, 8.

Rabies ex inani amore C. 6, 35, 1.
Rabiosus equus Veg. 2, 5.
Racemarii pampini C. 3, 18, 4. *V. Gl.* ἐπιφυλλίς, pampinus racemarius.
Racemari licebit *metaph.* V 3, 9, 1.
Radiata rota V 3, 5, 15.
Radicata planta *P.* F. 10, 1 & 18, 1. *it.* 19, 2. vitis *P.* F. 10, 3. sarmentum *P.* F. 10, 7.
Radicitus conciditur rosa serenda V. 1, 35, 1. eximere C. 4, 33, 4. interire C. 6, 3, 1.
Radicor. radicantur facile C. 4, 2, 2. ¶ de bubus radicandis *lemma MS. Corb.* Veg. 3, 2, 27 *h. e. radice consiliginis curandis.*
Radiculae aestiuae C. 11, 2, 19. 4, 8, 1.
Radiolus vt condiatur C. 12, 47, 2. *eadem oliua quae* Cercitis. *Ipsa &*
Radius, *olea* C. Arb. 17, 3. 5, 8, 4. maior Ca. 6, 1. *A forma oblonga dictam censet Seruius ad* Ge. 2, 85. SCHOETTG.
Radix Syriaca C. 11, 3, 16 & 59. *Huc ne faciunt, quae de* Radicula ῥιζία, *συριακὸν ἄνθος dicta, quae etiam* φῦκος, *χεῦμα item, a Graecis vocetur, disputat Salmas. ad Soli.* p. 817, b. F? *Non puto, agit enim de esculentis Columella. Succurrat igitur Plinius, qui* 19, 5 f. 26 n. 3 raphani generibus *ponit* alterum, rapi figura, quod vocant Syriacum, suauissimum fere ac tenerrimum: *& ne miremur, tam raram esse illius mentionem, subiicit*, e Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud auctores non reperitur: id autem tota hieme durat. *Nimirum* radix κατ' ἐξοχὴν *nostris est* raphanus, *vt* C. 11, 3, 18. *P.* 1, 35, 5. Ian. 14, 3. Mai 5. Iul. 2, 1. Aug. 5, 1. Veget. 1, 44, 3 & 5. 3, 25, 3. ¶ *Generali intellectu*, radices aliter ab aliis diffunduntur V. 1, 37, 5. In arboribus vt capiant (*surculi*) Ca. 133, 3. ne implicentur in vitibus C. 3, 15, 3. ¶ e radicibus trinis sunt, *quae scribit* V. 1, 1, 11.
Rado. radatur area C. 2, 20, 1. terra *P.* Iun. 1 *de auferendis ex futura area, quae nata sunt.*
Radula ferrea curuata C. 12, 18, 5. *Hinc* radulanam picem *apud Plinium dici, non* rabulanam, *vult* BERO.
Rafanus *pro* raph. Veg. 1, 45, 2.
Ragadio simile vulnus Veg. 2, 51. rhagadia *apud Celsum* 7, 18 *ani vitium est, vbi pluribus locis cutis exciditur. Cognatae* rhagades, *fissurae a* ῥήγνυμι.
Ragulae *an* regulae in armis equorum Veg 4, 1, 1 *it.* 4, 2, 2. *Platnerus V. C. confert locum Rufi Ephesii, apud quem* ῥάχις *sint* κορυφαὶ δακτύλων. *Addit Pollucem* 2, 146. *Videntur igitur* ragulae *esse capita ossium humeri.*
Ramenta a scobe diuersa C. 4, 29, 16. C. Arb. 8, 4. *vid.* Scobis.
Ramex, *ramus*, *pertica transuersa* C. 9, 1, 3. ¶ tumor ex sanguine Veg. 3, 4, 10 *no.* 0.
Ramulae & soleae equorum Veg. 1. 56, 31. 2, 58, 4. V. N.
Ramus. ramos omnium generum in hortis disponere C. 5, 10, 21. C. Arb. 25, 2. rami cum foliis vt feruentur Ca. 101.
Rana lurida V. 1, 2, 26. cocta cani obiicienda V. 2, 9, 6. e ranis medicina ad scabiem Veg. 3, 71, 5. ¶ ranae *apud veterinarios* vitiosa incrementa linguae *C.* 6, 8, 1 *vid.* Ranula.
Rancor anni praeteriti in vasis olearils *P.* O. 10, 2. rancore veteri *P.* 1, 20, 2.
Ranulae, vitiosa incrementa linguae Veg. 3, 3, 12.
Rapa *V.* Rapum.

loribus C. 7, 2, 3. refert, vt C. 3, 9, 7. *add.* V. 1, 7, 5. 1, 8, 1. ¶ referre ad fructum, *rationem eius habere* V. 1, 40, 6.
Reficere impensam V. 1, 2, 8.
Reformidat biennio planta deposita C. 4, 33, 4. 4, 9, 1. 4, 24, 15. *nostri storken, cum plantae translatae vel vulneratae aliquo tempore non coalescunt, neque incrementa capiunt. conf.* C. 4, 11, 1.
Resossae radices C. 3, 11, 4.
Refouere velut pabulo (*stercoris*) absumtas vires C. 2, 14, 3. refoueatur stercoratione terra C. 2, 1, 7. paruo humore P. Mar. 10, 19.
Refractus tofus C. 4, 33, 1.
Refrigeratio aurae C. 11, 1, 16. ¶ & requies Veg. 3, 57, 1 *de internallo morbi. vid.* Refrigero.
Refrigerato aëre vespertino V. 2, 2, 11.
Refrigero. refrigerare frumenta post trituram P. 1, 36, 2. ¶ refrigerauerunt vuae *intranſ.* C. 12, 43, 3. ¶ refrigeratur vitis, *recreatur* P. F. 13, 2. C. 5, 6, 27. *vid.* Refrigeratio.
Refrigescit ager C. 2, 16, 2. ¶ Refriguit Veg. 3, 4, 17 *pro* refrixit.
Refringitur glaeba in vineis C. 11, 2, 60.
Refulserit aestas P. Mar. 10, 14.
Refundere vinum lagoenis, *diffundere* P. O. 14, 18.
Refusus egesta humus C. 4, 1, 3. *fodiendo resoluta & fermentata.*
Regelare subtus a solo ventus potest granaria V. 1, 57, 3. regelari ortu solis C. 1, 5, 8. *Laudabat hic Cl. Schoettg. Sen. ep.* 67 Iam aetas mea contenta est suo frigore. vix media regelatur aestate; & Crenium *part.* 10 *p.* 54. ¶ regelare sinuntur vites C. 11, 2, 7.
Regerere radices in summum C. 3, 11, 4. ¶ quoad regerunt duas partes V. 1, 64, 2. *V. No.*
Regesta humus C. 11, 3, 5. regestum C. 3, 11, 7 & 10,
Regestus *subst.* C. 3, 13, 8.
Regionum sua sunt propria munera C. 2, 12, 9. qualitas mutatur C. 1, 1, 5. regionibus Ciliciae Syriaeque C. 2, 10, 18.
Regius morbus Veg. 3, 49, 1. regia olea C. 3, 8, 3. 12, 47, 2 & 7. *Plin.* Praesertim cum magnitudine copiam olei non constare, indicio sint, quae regiae vocantur, ab aliis maiorinae, & ab aliis phauliae, grandissimae alioquin, minimo succo. BERO. pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4.
Regnator aquarum C. 10, 200.
Regni nulla societas C. 9, 9, 1.
Rego *pen. longa, ad formam* dego *vult Scal. ad* V. 2, 2, 18 *esse hic &* V. 1, 64, 2.
Regula mechanica C. 3, 13, 11. regula exploraueris aequale P. 1, 9, 2. regulae ligneae in castratione vituli adhibitae C. 6, 26, 2. *conf.* P Mai. 7, 1 & 4. *ex hoc genere etiam sunt* Veg. 2, 41, 3. 2, 47, 3. in prelo oleario C. 12, 50, 10.
M. Attilius Regulus C. 1, 4, 2.
Reiectiones sanguinis inhibere P. F. 31, 2.
Reiculae pecudes V 2, 1, 24. 2, 5, 17.
Relaxatae glebae V. 1, 27, 2.
Relaxant amygdala co ium P. Ian. 15, 12. relaxatur tofus gelu & solibus P. Ian. 13, 3.
Relaxus. relaxa humus C. 11, 3, 46.
Relegere librum C. 4, 1, 1. pecuniam *an* Ca. 150 2? *V. N.*
Relictus pauper V. 3, 16, 1.
Religiones Pontificum C. 2, 22, 4. a religionibus liber dies C. 6, 2, 2.
Religiose administrare C. 3, 10, 7. 8, 5, 11. qui religiosius rem rusticam colunt C. 11, 2, 95.
Religiosiores agricolae C. 11, 2, 98. 11, 3, 62.
Religare defectam herbam C. 2, 18, 5.
Relinqui oportet agrum alternis annis V. 1, 44, 3.
Reliquum & exactum *oppon.* Ca 2, 5.
Remedium ne idem faciat quod venenum P. N. 7, 15.
Remeant trans mare V. 3, 5, 7. remeans & commeans examen P. 1, 39, 1.
Remissarii vectes Ca. 19, 2. *remissioris & minoris longitudinis, quibus in minore & remissiori pressione opus est: ita mauult Turn.* 7, 25 *quam* remissarios *dicere quibus* remittatur *prelum, non intendatur.*
Remisse imperare C. 1, 8, 10.
Remissio operis V. 1, 17, 7. ea deterior fit asinus V. 2, 6, 4. remissionem petere C. 1, 7, 1.
Remissus adeps Veg. 1, 11, 4. remissum Ammoniacum P. 1, 41, 2.
Remittunt aeruginem aenea vasa C. 12, 20, 1. librum arbores C. 11, 2, 37. vasa ceram C. 12, 50, 14. remittit caseus minimum seri C. 12, 13, 1. humorem noctibus humus C. 12, 15, 1. 12, 17, 1. idem *de salsis consudantibus* C. 12, 7, 2. muriam *de iisdem* C. 12, 9, 1. *add. Horat. Sat.* 2, 8, 53. ¶ Remittere in fructuarium *pro submitt.* C. 4, 24, 17.
Remoliri terra debet aequaliter *pass.* C. 2, 12, 9.
Remotissima a viris debet esse villica, *h. e. minime virosa* C. 12, 1, 3.
Remunereminos V. 2, 1, 2.
Renouanda vitis C. 4, 27, 6.
Renouellatur vitis C. Arb. 6, 1.
Renunciati aediles V. 2, 17, 1.
Repangere semen ferulae C. 5, 10, 14.
Repastinatio C. 2, 2, 13.
Repastinatum quid veteribus & quid recenti. C. 3, 18, 1.
Repercussa nux radicem resurgit P. Ian. 15, 15.
Repertor vitis V. 1, 2, 19.
Repetit soliditatem tumor pastini P. Ian. 13, 8. ¶ repetere *est neglectum adhuc & intermissum paullo serius facere* C. 11, 2, 6. *nachholen.* C. Arb. 10, 2. *vt* reuocare *Plin.* 18, 6 f. 8.
Repletis feminis P. Mar. 13, 1.
Replicare ad vitis caput Ca. 41, 4.
Repo. repere in altitudinem C. Arb. 16, 4.
Repolire frumenta C. 2, 21, 6.
Reponere suo quidque loco C. 12, 3, 4. ¶ vineam agro repastinato C. Arb. 4, 2. *sed melius forte Pol.* ponere.
Repraesentare faciem veri maris C. 8, 17, 6. repraesentat se semper villicus C. 1, 8, 11. C. 11, 1, 26. viridem saporem oliuarum *conditura* C. 12, 47, 8.
Reprehendisse peccantem non satis est, si non & recti viam doceas C. 11, 1, 9.
Repubescere C. 2, 1, 4.

Repul-

Rhaetica vitis C. 3, 2, 27.
Rhagadia, Rhagulae *vid.* Rag.
Rhamni sponte virescunt C. 10, 373.
Rhedariae mulae V. 3, 17, 7.
Rheni accolae V. 1, 7, 8.
Rhinto V. 3, 3, 9. C. 8, 16, 4.
Rhodii galli C. 8, 2, 12. Rhodiae gallinae C. 8, 2, 4 *&* 13. 8, 11, 11. fici C. 5, 10, 11. vites C. 3, 2, 1.
Rhododaphnes folia muribus letifera *P.* 1, 35, 9. *add.* Veg. 2, 48, 5. 3, 78, 7 *vbi* rhododaphne *restituenda.*
Rhodomeli vt fiat *P.* Mai. 16.
Rhombus piscis C. 8, 16, 7. 8, 17, 9. *situ tantum corporis a passere differre obseruat Plin.* 9, 20. SCHOETTG.
Rhus *vid.* Ros.
Ricini ne oues infestent Ca. 96, 9. boum C. 6, 2, 6. vt decidant a canibus C. 7, 13, 1. *De his Plin.* 22, 18. *multa etiam Vlit. ad Nemesia. Cyneg.* 209. SCHOETTG. ¶ ricini more dependens cucumis *legebatur* C. 10, 378.
Ridica Ca. 17, 1. quid esset V. 1, 8, 4. C. 11, 2, 12. *breuiter* ridica *fissa & angulosa*, palus *rotundus.* quo vineae loco figenda V. 1, 26.
Rigationem ministrare C. 11, 3, 48.
Rigeo. si semper riget stagnum C. 8, 17, 2.
Rigoris quam recentissimi aqua C. 9, 14, 7. ¶ rigorem vt habeant perticae C. 4, 16, 4. habens pinna C. 9, 14, 7.
Rimas praebere C. 3, 12, 2. ne rimis possit aperiri *P.* Mai. 11, 3.
Rimari stagna & paludes C. 7, 9, 7. 8, 15, 1.
Ringuntur radices aëre frigidiore V. 1, 45, 3. *vi. no.*
Ripa *&* litus *Synonyma* C. 1, 5, 5.
Riphaea bruma C. 10, 77.
Riualis allecula C. 8, 15, 6. ¶ *subst.* riualem ferre nequit aries C. 7, 3, 4.
Rixa fucorum & apium C. 9, 15, 4.
Rixantur herbae V. 1, 47.
Rixosae aues C. 8, 2, 5.
Robigus & robigalia V. 1, 1, 6. *vid. Ouid. Fast.* 4, 907 *sqq.*
Robius bos *MS. Goes.* C. 6, 1, 2. robii coloris *id.* C. 8, 2, 8. *vid.* Rubeus.
Roborea materies C. 11, 2, 13. roborei axes C. 6, 19, 1. C. 6, 30, 2. plancae *P.* 1, 21, 2.
Roboro. roborare largo cibo C. 6, 27, 8.
Roborosa passio Veg. 3, 24, 1 *est tetanus. Vid.* Robur.
Robur s. Robus arbor Ca. 17, 1. ¶ *tritici genus a* robore *dictum* C. 2, 6, 1. ¶ robur puri & copiosi lactis *P.* Mar. 13, 6. robora pallentia betae C. 10, 325. ¶ in robur (*forte ex arboris intellectu*) obdurescunt nerui, vnde morbus roborosus Veg. 3, 24, 3. robur incurrunt *ibid. add. s.* 17.
Robustus, *ex robore arbore* Ca. 18, 4 & 8. V. 1, 38, 3. C. 2, 15, 6. ¶ robustius grano frumentum *P.* 1, 6, 12. robustissima terra C. 2, 2, 17. robustissimum solum C. 1 pr. 24.
Rogatio tribunicia C. 1, 3, 11.
Roma Parilibus condita V. 2, 1, 9. muri & portae vt definitae V. 2, 1, 10.

Romanica aratra & iuga Ca. 135, 2. fiscinae Ca. 135, 3.
Romaniensis salis Ca. 162, 1.
Romanus populus a pastoribus ortum duxit V. 2, 1, 9. Romanus sedendo vincit V. 1, 2, 2.
Ῥώμη, *nomen canis* C. 7, 12, 13.
Romulus & Remus a pastore educati V. 2, 1, 9. Romuli proles C. 1 pr. 17. & Numae rustica progenies C. 8, 16, 2.
Ronchos ducit Veg. 3, 46, 1.
Rorat (*caelum*) C. 11, 2, 45 *&* 76. rorantia guttis antra C. 10, 267.
Rorulentae stirpes C. 5, 6, 19. baccae C. 12, 38, 6.
Rosmarinus *&* marinus ros C. 9, 4, 2 *&* 6. rosmarini sesquilibra C. 12, 36. in remediis apum *P.* Mar. 15, 1.
Ros Syriacus C. 9, 13, 5. 12, 41, 4. *P.* Mar. 15, 1. roris Syriaci tres heminae C. 12, 41, 4. Rhus Syriacus *est frutex quaedam in Syria crescens, qui fructum habet lenti similem, vuae colore rubro, vt testatur Plinius H. N.* 13, 6 *ex Theophrasti hist. plant.* 3, 18. *Folia eius adhibuere coriarii, vt candidas facerent pelles, unde vocatur etiam* galla coriaria. *Vide Reinesium Var. Lect.* 3, 12 *p.* 355. *Graecis est* ῥόος, ῥοῦς, *unde & latinis ita scribendum. Nam quod in Columellae & Palladii codicibus semper legitur* roris *&* rore, *hoc adprobare nondum potui, & sic etiam emendari vult Harduinus ad Plinium l. c. Quin & ita legit Coelius Aurelianus Acut.* 2, 201 Possunt etiam rhois Syriaci sextarii quatuor decoqui. *Nollem excidisse hoc Hadr. Iunio in Nomenclatore p.* 14, 55 *vt distingueret inter* rhoëm Syriacum *&* rorem Syriacum. *Locum indicasse sufficiat, quia prolixa confutatione non eget. Olim masculino genere adhibitum est, medici hodierni libentius foeminino genere vtuntur. Salmasius de homonymis hyles iatricae c.* 58. *Bodaeus a Stapel ad Theophrasti hist. plant.* 3, 18 *p.* 272. 273, *qui etiam imaginem exhibet. Arabes vocant* Sumach, *officinae Schmack. Hebraeis est* אוג, *quod occurrit in Peah fol.* 2, 2. *& Maaseroth fol.* 60, 2. *vbi Maimonides ait, Arabibus vocari* סמאק, *R. Obadias Barbare s. Italice* קורניאולי, cornioli, *quod non intelligo. Vide vtrobique reliquos interpretes.* SCHOETTG. *Addimus* locum Dioscoridis 1, 47 qui fere solus omnia continet, Ῥοῦς ὁ ἐπὶ τὰ ὄψα, ὃν ἔνιοι ἐρυθρὸν καλοῦσι, καρπός ἐστι τῆς καλουμένης βυρσοδεψικῆς ῥόος. Quod est de emendatione *roris in rhois* &c. vereor, ne non tam librariorum errorem, quam deprauationem in vulgari voce mox a saeculo Columellae factam; quin ipsi forte iam admissam, emendemus. Plinius tamen qui saepe commemorat, *rhun* quod obseruauerim semper vocat.
Rosa seri quando & quomodo soleat V. 1, 35, 1. rosarum quae semina *P.* F. 21, 1. rosae vt seruentur virides *P.* Mai. 17. Punicae C. 9, 4, 4. canina, cynorrhodon Veg. 3, 83, 2.
Rosarium C. 1 pr. 27. serotinum C. 11, 2, 29. rosaria quando & quom. conserantur *P.* F. 21, 1. e

cant C. A. 5, 1. Quam vocant agricolae *emplastrationem* C. A. 26, 2. *Excodicare* P. Ia. 1. *Focaneus* palmes C. 4, 24, 10. Siliqua quam rustici *foenum Graecum* vocant C. 2, 11, 10 & 11, 2, 71. *Glocientes* vocant rustici aues, (gallinas) eas quae volunt incubare C 8, 5, 4. *Hexastichum* v. *cantherinum*. *Humerosi* loci in vite C. 3, 10, 5. *Liras* rustici vocant *&c.* C. 2, 4, 8. *Mathinam* vocant rustici C. 6, 38, 10. *Mergi* v. *candosoccos*. Puluerationem quam vocant rustici *occationem* C. 11, 2, 60. Mentigo quam pastores *ostiginem* vocant C. 7, 5, 21. *Palmare* id est materiam (vitis) alligare C. 11, 2, 96. Pampini quos rustici vocant *racemarios* C. 3, 18, 4. Rumpi V. 1, 8, 4. Crudum solum & immotum in aruo, quod agricolae *scamnum* vocant C. 2, 3, 25. Herba quam rustici *sedum* appellant C. 2, 9, 10. Bipalio vertere quod vocant rustici *sestertium* C. A. 1, 5. Spadones surculi C. 3, 10, 15. Speca *pro* spica V. 1, 48. 3. *Spongias* satiui asparagi olitores appellant C. 11, 3, 43. Soboles radicibus adhaeret, quam rustici *suffraginem* vocant C. 4, 24, 4. Tabulata vlmorum C. 5, 6, 11. Trimestrem sationem vocant agricolae C. 2, 9, 7. Varia. *v.* cariosa. *Credo ratione pronuntiationis tantum rusticas* veam *&* vellam *pro* via *&* villa V. 1, 2, 14. *Vid. Cic. de Orat.* 3, 12 n. 46. Sed *vellaturam* facere, *i.e. vecturis viuere, totum rusticum.* ibid. Cepa Marsica simplex, quam vocant *vnionem* rustici C. 12, 10, 1. Veratrum C. 3, 36, 3.

Rutae satio & cultura *it.* noxa nudis manibus illata C. 11, 3, 38. superstitiones circa eam P. Mar. 9, 13.

Rutabulum Ca. 10, 3. 11, 5 *ad ignem in foco tractandum vna cum forcipe refert* TVRN. 7, 22. rutabulo ligneo agitare C. 12, 20, 4. permiscere C. 12, 23, 2.

Rutili, *ἐρυθροί* C. 7, 2, 4. rutilis cristis C. 8, 2, 8.

Rutrum calci subigendae P. 1, 15. rutro concidere Ca. 128. rutra Ca. 10, 3. 37, 2.

Sabaeum miscet adorem C. 10, 262.

Sabanum mundum P. Iun. 7, 3. sabanis validioribus abstergitur iuuencus Veg. 3, 47, 11.

Sabatinus lacus C. 8, 16, 2. *De varia scriptione Bynkersh. obss.* 6, 20. *qui etiam monet post Cluuerium, vocari hodie* Lago di Bracciano: *& eo inclinat, vt* angularium *potius quam* anguillarium *dici putet* l. 69 *π. de contrah. emt. vendit.*

Sabelli duri C. 10, 137. Samnites *teste Plin.* 3, 12. *nomen a* Sabinis, *a quibus orti.* SCHOETTG.

Sabinus ager V. 1, 14, 4. in eo via salaria V. 3, 1, 6. Sabini veteres Quirites C. 1 pr. 19. in Sabinos e Graecia venere Pelasgi V. 3, 1, 6. Sabini colonias crebro euisere V. 3, 16, 29. in Sabinos montes aestiuatum mittuntur oues ex Apulia V. 3, 17, 9. Sabina regio C. 5, 8, 5. Sabinae matres familiae C. 12 pr. 10. Sabina ficus V. 1, 67 salix C. 4, 30, 4. Sabinum oleum P. Mar. 9, 8. ¶ Sabina herba Ca. 70, 1. Gr. *βράθυ, cupresso similis,* cupressus Cretica *quibusdam dicta: nota hortis nostris arbuscula* ciendis mensibus nota, & procurandis abortibus infamis *Sevenbaum* vel *Sadebaum. Nisi tamen incongruum videatur* herbam *vocari a Catone, quae arbor est mediocris. Viderint Botanici.*

Sabulo albus, subalbus, rubicundus V. 1, 9, 5. macer P. 1, 5, 1. masculus, solutus P. Aug. 8, 2. niger & rutilus C. 3, 11, 9.

Sabulosa arua C. 2, 10, 23. loca C. 2. 16, 4.

Saccellationem ex furfuribus imponis Veg. 3, 24, 9. saccellationes Veg. 2, 11, 3.

Saccelli ex furfure pleni Veg. 1, 52, 4. ex furfure calid. Veg. 3, 28, 3. cum furfure calentes Veg. 1, 42, 5. 3, 28, 4.

Saccus contextus tenui vimine rarius C. 9, 15, 12. sacci spartei C. 12, 17, 2. saccis cooperiunt, vt sudet Veg. 3, 58, 2.

Sacer mons in Hispania C. 6, 27, 7. sacer ignis f. pusula in ouibus C. 7, 5, 16. sacris diebus accubantes coenant operarii C. 11, 1, 19. ¶ sacris iam rite solutis Tardipedi C. 10, 419. ¶ sacres porci V. 2, 1, 20. 2, 4, 16.

Sacrificari *actiue* V. 2, 8, 1. 2, 11, 5.

Sacrificiis publicis aptati fasti C. 9, 14, 12. sacrificia in vindemia C. 12, 18, 4.

Saeculorum curas agere P. O. 12, 1.

Saeuissime candere C. 1, 4, 9.

Saeuitia hiemis C. 8, 17, 11. saeuitiam amoris labore temperare C. 6, 37, 1. igneam blandiri (eblandiri) C. 7, 5, 16.

Saga. sagae fallaces C. 1, 8, 6. C. 11, 1, 22.

Sagacissimus rerum naturae C. 1 pr. 22.

Sagapini vnc. 3 Veg. 1, 16, 5. 1, 18. 1, 59. 4, 11, 1. sagapenum *Scribo. de hac planta diuersas sententias habet Saracenus ad Dioscor.* 3, 95.

Sagati cuculli C. 11, 1, 21. *vi. no.*

Sagina anserum V. 3, 10, 1. C. 8, 14, 11. sagina hilaris admissarius C. 6, 27, 9. temporis pleni boues P. Mar. 11, 1. roris aut fluminis dulcior herba P. Mai. 7, 3. sagina viua, *pisciculi maioribus obiecti* V. 3, 17, 7. ad saginam pristinam reuocare *h. e. cibum ordinarium* Veg. 2, 45, 3. ad saginam idonea C. 8, 9, 4.

Saginarium, *vbi sagiuantur anseres* V. 3, 10, 7.

Saginati boues ad sacrificia V. 2, 1, 20. saginata frondibus ac herbis terra C. 2, 1, 5.

Sagino pullos columbinos V. 3, 7. 9. saginantur aues offis C. 8, 7. 3. saginandus hordeo & eruo C. 6, 27, 8.

Sagitta in vite C. 3, 10, 22. 3, 17, 2. *Plin.* 17, 22 f. 35 n. 3 sagittae vocantur surculi, cum intorti panguntur: iidem cum incisi nec retorti, trigemmes. sagittam e foecundo malleolo decisam C. 3, 10, 21. ¶ sagitta ad venam pulsandam Veg. 1, 22, 4. 1. 25, 5. 1, 27, 2. ad peritonaeum aperiendum Veg. 1, 43, 3. *add.* 2, 30, 2. 2, 34, 2. ¶ *sidus* incipit oriri C. 11, 2, 21.

sub Sagmis aut sellis Veg. 2, 59, 1. *ad onera portanda pertinere* Sagmas, *docet Schefferus.*

Sagulae Veg. 4, 2, 2.

Sagum. saga & centones sub sellis vel sagmis Veg. 2, 59, 2.

25, 6. emissus e corpore & corporis parti laboranti impositus commendatur Veg. 1, 13, 2. 1, 15, 2. 1, 16, 1 & 2. 1, 17, 13. *in pr.* 1, 22, 9. 3, 3, b, 2. 3, 18, 1. 3, 22, 3. 3, 80. 4, 22, 1. ¶ in pedes demissus C. 6, 12, 1. 6, 30, 6. 6, 32, 3 eius profluuium per nares vt reprimatur C. 6, 33, 2. Veg. 1, 54. sanguine laborat animal Veg. 1, 55. sanguinem si mingat animal Veg. 3, 10, 1. 3, 12, 1. si vomat Veg. 3, 13. ¶ sanguis bubulus in maltha P. 1, 41, 3. suillus in medicinâ; sed nimis copiose datus letifer Veg. 3, 54, 3.

Sanguisuga incensa contra cimices P. 1, 35, 4. contra sanguisugam pellit cimicis nidor Veg. 3, 4, 43. *coll.* C. 6, 18, 2.

Saniem spurcam mittit cancer Ca. 157, 3. ¶ sanies amurcae C. 1, 6, 24.

de Sanitate quae videnda V. 2, 1, 21.

Santonica herba C. 6, 25. *genus absinthii amarissimi putat Ruell. in Ind. Hippiatr* Santonici Veg. 3, 55, 7. Santonici pulueris Veg. 4, 10, 2.

Sanus fiet ex eo morbu Ca. 157, 8 sana faciet vlcera omnia Ca. 157, 3. sanum faciet cancerum brassica Ca. 157, 4.

Sapa *genus vini cocti & dulcis de quo Nonius* 17, 14 Sapa, quod nunc mellacium dicimus, mustum ad mediam partem decoctum Varro de vita po. Ro. lib. 1 Sapam appellabant, quod de musto ad mediam partem decoxerant: Defrutum si ex duabus partibus ad tertiam redegerunt deferuefaciendo. Col. 12, 19 pr *ita loquitur, vti hoc nomine comprehendat, siue quarta, siue tertia, siue denique dimidia pars musti decocta fuerit; & defrutum de quo f. l.* aperte praestantius illo dicat. Sed Plinius 14, 9 Sapam *fieri docet*, musto ad tertiam partem mensurae decocto, quod vbi factum ad dimidiam est, defrutum vocatur. *Et* 23, 2 f. 30 musto decocto, donec tertia pars superfit. *Quae est ipsa descriptio* Defruti *quam ex Columella tradimus f. l. Caeterum recentiores etiam* carenum *ita* sapae *praeferre, vt* panem opicum similae, *obseruauimus in* Carenum.

Sapientissimi quique multa scisse dicuntur, non omnia C. 12, 57, 6.

Sapientiae fontibus orti, *philosophi* C. 1, 1, 7.

Sapineae nuces C. 12, 5, 2. Sappineae *scribuntur* Plin. 15, 10 E picea satiua, nucleorum cute verius quam putamine, adeo molli, vt simul mandatur. Piceam satiuam *Gallis esse Pesse, obseruat Harduinus. add. Salmas. ad Soli.* p. 357. *De* sappino *mox.*

Sapor obtusus P. Mar. 10, 28. vtilis P. Mar. 10, 25. argutus P. F. 25, 4 & Mart. 10, 26. pretiosus C. 3, 7, 2.

Sappinus V. 1, 6, 4. *no. ad* Ca. 31, 2.

Sarcinas colligere V. 1, 1, 1.

Sarcire centones, cucullionės, funes veteres Ca. 2, 3. corbulas Ca. 23, 1. 31, 1. dolia farseris Ca. 39, 1 & 2. pedamenta C. 4, 18, 2. ¶ damna C. 9, 15, 3.

Sarcocata *monstrum vocis pro* sarmento Veg. 3, 4, 23.

Sarcosis Veg. 3, 26, 1.

Sarculari frumenta & legumina an debeant P. Ian. 9, 1. sinapis debet assidue P. O. 11, 2.

Sarcula Ca. 10, 3. *Varro de L. L.* 4 *p.* 33 a serando vel sarriendo *dicta censet. vbi Scal.* ferare, *inquit, est leuiter* sarire, *quia* sarculi *vsus est, vt operiat satam segetem, & deinde etiam* sarriat. SCHOETTG. *ad* C. 10, 91 *Pomponius vulgo* vangas *dici docet.* ¶ Sarculi simplices & bicornes P. 1, 43, 3. sarculis adobruere C. 2, 11, 10.

in Sardinia pellibus caprarum vestiuntur V. 2, 11, 11. in Sardiniae agro Neapolitano fundi Palladii Mar. 10, 16. N. 15, 3. ¶ Sardinia piscis putris C. 8, 17, 12. Sardelam *interpretatur Beroaldus.*

Sario *vnor apud Catonem scribitur* 33, 4. 46, 2. *add. Vict.* ad 161, 1. *in quo capite* sarito, sariendo, sarueris. sarire iterum & tertio V. 1, 18, 8. *Ita* per Saritores occare V. 1, 29, 2. *vid.* Sarr.

Sarmenticio einere C. 6, 26, 3.

Sarmenta (*vitium femina*) vt tractanda C. 4, 24, 7. 5, 5, 16. iniungere P. 1, 6, 9. pangenda, vt eligantur P. F. 9, 5 sqq.

Sarrano clarior ostro C. 10, 287. violae C. 9, 4, 4.

Sarriendus ligneis rastris locus C. 2, 11, 4.

Sarritio an prosit, & quomodo C. 2, 12, 1. quando tempestiua C. 11, 2, 9.

Sarritor C. 2, 13, 1.

Sarritoria opera C. 2, 13, 2.

Sarritura frumentorum C. 11, 2, 27.

Sarsura V. 3, 9, 1.

Sartio, Sartus *pro* sarritio, sarritus *saepe* MSS. *e. g.* C. 2, 12, 9. 11, 2, 9.

Sartura nova vineatico iugo Ca. 4, 26, 2.

Sat erit pondo XL dari C. 6, 3, 6. sat erit picis fex scrupula C. 12, 23, 3.

Sata quo die quaeque de terra prodeant V. 1, 45. vt tuenda sint V. 1, 47.

Sataria quala Ca. 11, 5. *vid. Satorius.*

Satiatum stercore solum C. 2, 10, 23. medicamine sarmentum P. F. 28, 2.

ad Satietatem permissa auibus ficus C. 8, 5, 23.

Satio. satiabis anum oleo Veg. 1, 47, 1. 2. 48, 6.

Sationis genera C. 2, 9, 7. praecepta P. 1, 5, 6. 1, 6, 5 & 12. satio matura saepe decipit, sera nunquam quin mala sit C. 11, 2, 80. legitima Nouembri mense P. N. 1, 1. sationis iustae qui terminus P. O. 1, 1. gradus secundus V. 1, 39, 1. satio tertia C. 11, 3, 18. satio vitis duum generum C. 3, 14, 2. a sementi quid differat? *vi. no. ad* C. 2, 4, 5.

quae Satisaccipiunda fient Ca. 2, 5. satisdari domino Ca. 146, 2. satisfacere pecuniam Ca. 149, 2. satisfactum, *litatum*, est Ca. 141, 4. satisfaciunt erui XII librae vni iugero C. 2, 11, 12.

Satius dicam *h. e. potius* V. 1, 2, 27.

Sator vitis C. 3, 15, 3. siluestria ad quae sator non accessit V. 1, 45, 3.

Satoriae trimodiae C. 2, 9, 9. 12, 50, 8.

Satulli fiunt agni lacte V. 2, 2, 15. *vi. no.*

Satur autumnus C. 10, 43.

Satureia quae rusticis? C. 9, 4, 2 & 6. thymi referens thymbraeque saporem C. 10, 233. eius satio C. 11, 3, 57. P. F. 24, 2.

Saturnalibus *portio liberalior datur* Ca. 57, 2.

Saturnia terra C. 1 pr. 20.

Semi-

Semperuiuae succus P. 1, 35, 3. *appellatur a Graecis* aizoon, *id est, semper viua. Alii* buphthalmon *vocant. quasi oculum bouis. Alii* zoophthalmon. *Sunt qui* ambrosiam. *Latini* sedum *appellant, aut* oculum, *aut* digitellum: *nascitur in tegulis, seriturque in vasculis fictilibus.* BERO.

Senescere vltra quadrimatum C. 9, 1, 7. senescentis fuci vim iterare P. F. 28, 2. ¶ senescunt agni desiderio matrum V. 2, 2, 17. perpetuo custodiae seruitio contristatae senescant C. 8, 8, 4.

Senex. senem seruum vendat paterfamilias Ca. 2, 7. seniorum imperia, iuuenum officia P. 1, 6, 3.

Seni. sena & terna oua C. 8, 11, 13.

Sensus vigentis adolescentulus C. 11, 1, 6. ¶ cum magno sensu atque cautela Veg. 3, 15, 5.

Seorsum in noua labra transferre C. 12, 52, 2.

Separatim scripta V. 3, 2, 13.

Separatus. separata generibus vineta, *diuisa* C. 3, 21, 5.

Sepelire mortuum publicis feriis non licitum C. 2, 22, 4.

Seperari *MS. Lips.* C. 2, 15, 7 *& alias.*

Sepes horrida rusco C. 10, 374. sepem virgeam interponere C. 11, 3, 7. sepes quot generum V. 1, 14, 1. hortorum quando & quomodo fiant P. F. 24, 1. viua structili melior, quomodo fiat C. 11, 3, 3. P. 1, 34, 6.

Sepiae testa trita C. 6, 17, 7. ossa Veg. 4, 27, 6 *& 7 & saepe.*

Sepimentum naturale V. 1, 14, 1. fabrile & militare V. 1, 14, 2.

Seplasiarii *lego pro* supplassariis Veg. 3, 2, 21.

de Septem vnus C. 1, 1, 9.

Septembris descriptio & opera C. 11, 2, 61.

a Septentrionum regione V. 1, 57, 1.

Septentrionales venti C. 11, 2, 21. septentrionalis terrae pars salubrior quam meridiana V. 1, 2, 4.

Septena iugera Liciniana C. 1, 3, 10. septenum amphorarum C. 12, 28. 1.

Septimontialis satio C. 2, 10, 8.

Septimontium P. D 1. *vi. no.*

Septingenarii greges V. 2, 10, 11.

Septuagies septuageni C. 5, 2, 7.

Septum venationis, *viuarium* V. 3, 12, 2. ¶ Septa fundi tutandi caussa quatuor generum V. 1, 14, 1. villae V. 1, 11, 2. e maceriis V. 3, 12, 3. septa repetit pecus C. 6, 23, 3. ¶ de piscina C. 8, 17, 8. *ita* Consepta.

Septuncialis *vid.* Septimont.

Septunx iugeri C. 5, 1, 11.

Sepum vrsinum P. 1, 35, 1 *vid.* Seuum. *passim ita est in Vegetio.*

Sequestratum animal, *separatum* Veg. 1, 29, 5.

Sequor. sequitur gregem clades C. 7, 4, 2. sequuntur instrumenta *h. e. vna adferuntur* V. 2, 10, 4. sequens vsus, *posterior* P. Mai. 7, 4. sequente anno C. 5, 6, 28. sequens numerus C. 8, 1, 1. citra C. 2, 12, 1 *i. e. proxima.* sequenti biduo C. 11, 2, 76. sequendum in seminio legendo Tanagricos, *h. e. quaerendum* V. 3, 9, 6. sequendum nobis triplici regula V. 1, 19, 2. *Ita fere* P. Mart. 12, 2. *add. Wasse ad Sall. Catil.* c. 61. SCHOETTG.

Serae transuersae, *vectes transmissi per vacerras* C. 9, 1, 4. *Ita etiam Gl. vet.* sera, μοχλός. *Ouid. A. A.* 2, 244 Opposita ianua fulta sera. *Ita enim melius, quam* apposita, *quod ex vno MS. reponit Heinsius.*

in Sereno noctu Ca. 156, 3. sereno *int. die* P. 1, 30, 3.

Sergiana olea *vel* Sergia Ca. 6, 1. C. 5, 8, 4.

Sergius Orata V. 3, 3, 10. C. 8, 16, 5.

Seriae Ca. 12. oleariae V. 3, 2, 8. vt praeparandae C. 12, 50, 14. vindemiis vt parentur C. 12, 18, 4. amphorarum septenum C. 12, 28, 1.

Seris, σέρις, intubi species V. 3, 10, 4. C. 8, 14, 2.

Sero. serere oculos Ca. 45, 3. 46, 2. quando incipiendum V. 1, 34, 1. ne dubites C. 11, 1, 29. quo quidque loco expediat V. 1, 23. seri diligentius quae voles Ca. 133, 3. quantus cuiusque seminis modus sufficiat agro V. 1, 44, 1. ante brumam quae possint P. D. 1. serendum viciam *rel.* V. 1, 32, 2. seri plantis C. 11, 3, 39.

Sero facere Ca. 5, 7.

Serotina ficus P. Mar. 10, 31. pulli C. 8, 5, 24.

Serpens ne nascatur in sterquilinio V. 1, 39, 3. serpentes vt abigantur C. 7, 4, 6. C. 8, 5, 18. P. 1, 35, 11. P. N. 13, 6. serpentis ictui remedium Ca. 102. C. 6, 17, 1. pellis medic. C. 6, 4, 3.

Serpo. serpit oculus harundinis C. 11, 3, 35. serpentia gramina C. 10, 119.

Serpullum *vel* Serpyllum Ca. 73 vnde dictum V. 1, 35, 2. eius satio & cultura C. 11, 3, 39. P. Mart. 9, 17. in serpyllum mutatur ocimum P. Apr. 3, 5.

Serram ducere *an* sertam? V. 5, 6, 1 *vi. no.*

Serrula desecare C. Arb. 6, 4. serrulae manubriatae P. 1, 43, 2.

post Serraturam P. F. 17, 2.

Serta Ca. 113. Campanica Ca. 107, 1. C. 12, 20, 5. *est herba quae alio nomine* Melilotum. ¶ grossi lino velut serta perunti P. Mar. 10, 28. serta *plur. de lineis radicum scillae* P. Iul. 6, 2. ¶ sertam ducere *vid.* Serra.

Seruio. brassica, quae cauli seruiet P. Apr. 3, 1. seruit truncus viti C. 4, 29, 14. seruire alieni operi consueuerunt vaccae P. Iul. 4, 1. seruire insito C. 5, 11, 11.

Seruitium perpetuae custodiae C. 8, 8, 4. seruitio liberatae C. 8, 11, 2. ¶ seruitia, *serui* C. 11, 1, 3.

in seruitute non foetant siluestres gallinae C. 8, 12. 8, 15, 7.

Seruo. seruare ferias Ca. 5, 1. in vetustatem Ca. 114, 2. seruat, ne C. 8, 5, 13. seruandum est, *obseruandum* P. N. 7, 12.

Serus. seram facere ficum C. 5, 10, 10.

Seruus. qui serui cuique officio praeficiendi, & vt tractandi C. 1, 8. soluti, vincti C. 1, 6, 3. seruorum cellae *ibid.* seruae vt tractandae C. 1, 8, 19.

Sesami satio C. 2, 10, 18. P. S. 7. P. O. 1, 3 sesama feruntur C. 2, 10, 18. 11, 2, 51 & 56. torrefacta C. 12, 15, 3. 12, 57, 2. Sisamum *quidam libri, vt apud Hesych.* σισαμίς. *Sed* σήσαμον *vsitatius.* SYLB.

Sescuncia laseris C. 12, 57, 4. iugeri 8, 2, 7.

Sesquicullearia dolia C. 12, 18, 7.

Graeca, *arbor*, κεράτιον, C. 5, 10, 20. Arb. 25, 1. 7, 9, 6. P. F. 25, 27. inf. 117 *& ibi Codrus. Plurima nascitur in Syria & Graecia, Germani vocant Iohannis-Brodt, Graeci κεράτια, Iudaei Bocks-Horn. Erat autem in Syria cibus non pauperiorum solum, sed & animalium e. g. suum, apud Lucam 15, 16 de filio perdito:* ϗ ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι. *Columella quoque 7, 9, 6* siliquas Graecas *inter suum pabula commemorat. Titus Bostrensis in comment. ad locum Lucae citatum tribuit ipsi* γεῦσιν γλυκεῖαν, ϗ μετὰ ταῦτα τραχεῖαν, gustum suauem, qui tamen adiunctam habeat nonnullam asperitatem. *Plura Bodaeus a Stapel ad Theophrasti hist. plant. 4, 2. Salmasius de homonymis hyles iatricae c 82. Knatchbull ad Matth. 3, 4.* SCHOETTG. *add. Rhod. ad Scribo c. 121 p. 191.*

Silphium inradere Ca. 157, 7. σίλφιον laserpitium C. 6, 17, 7. laser C. 12, 7, 4. 12, 57, 4.

Silua barbarica f. consemiuea C. 11, 2, 83. ¶ siluae aquatiles radices, scirpi, arundinis, iunci C. 7, 9, 7.

Siluanus Mars Ca. 83.

Siluatica laurus Ca. 8, 2. mala Ca. 143, 3. pirus V. 1, 40, 5. salix P. Aug. 8, 5. siluaticae falces Ca. 11, 4. V. 1, 22, 5.

Siluescere frondibus C. 4, 11, 2.

Siluester ager culto oppon. C. 1 pr. 25. siluestris ager exstirpatur 11, 2, 52. mons V. 1, 12, 1. regio in agrorum formam vt redigenda C. 2, 2, 8. & montosus situs C. 7, 2, 3. siluestres arbores C. 3, 1, 2. ac feri arietes C. 2, 7, 4. gallinae C. 8, 12. siluestria ingenia deponunt aues C 8, 15, 7.

P. Siluinus *compellatur in Columellae praefationibus, & interdum in fine. testis* citatur C. 3, 9, 6.

Silulae tamaricum C. 8, 15, 4.

Similis soliditati pollicis, *aequalis* P. Ap. 4, 2.

Simoniacum trifolium idem quod acutum, Graecis *κεφάλτιον* C. 6, 17, 2. Veg. 3, 4, 34. Symonianum *legit Rhod. ad Scribo. c. 163 p. 240. & suspicatur a Syme insula dictum, Straboni memorata. Sed vid. omnino Morga. III, 31.*

Simplicet radicem P. Ian. 15, 15.

Simponiaca herba *pro* Symphon. Veg. 3, 68, 3.

Sin autem, *si non* C. 12, 38, 6.

Sinapi (Sinape) vt colatur C. 11, 3, 29. P. F. 25, 5. O 11, 2. vt condiatur P. Iul. 9. C. 12, 55, 1. fletum factura sinapis C. 10, 122. sinapi Alexandrinum Veg. 4, 17 *ex* MSS. sinapis Pontici Veg. 3, 6, 2. *sed vi. no.* ¶ Sinapis & sinopis *confunduntur a librariis Morga. IV, 51.*

Sinapizare Veg. 2, 6, 11. 3, 34. *est* sinapi *emplastri instar imposito erosionem procurare, quae* Sinapismus *vocatur, & in hominum etiam curatione olim fuit vsitatissimus, immerito postea neglectus, vt queritur in Definitionibus Medicis Gorraeus, qui illud etiam docet, in capitis praesertim morbis feliciter esse adhibitum. De ratione* Sinapismi, *(qui conuenit cum hodiernis vesicatoriis & vsu cantharidum) etiam multa disces, ex Caelio Aurel. Acut. 2, 9, 40 sqq. & alias; qui ipso etiam verbo* sinapizat *vtitur tum alias, tum Tard. 5, 2, 26.*

Sinceritas firma capitis P. 1, 3. sinceritatem habere C. 4, 26, 2.

Sincerum Amineum C. 12, 45, 6.

Singultientem matrem sequuntur pulli C. 8, 11, 15.

Singultu nutricis pulli reuocantur ad villam P. 1, 28, 6. singultus nutricis sequuntur pulli C. 8, 11, 15. singultibus crebris interiecta voce acuta, gallinae se parturire significant C. 8, 5, 3.

Sinistrae manus vis in herbis colligendis C. 6, 5, 3. Veg. 3, 2, 27. sinistrum soli solum C. 1, 5, 8.

Sinitur ibi fermentari C. 12, 17, 1. sinuntur regelare C. 11, 2, 7.

Sinoantis Veg. 3, 40, 1. *leg.* schoenu *vel* schinu, (*ita enim recentiores pronunciant*) anthus, σχοίνου ἄνθος. Floris *sane* iunci *vtilitatem in potionibus commemorat Dioscor.* 1, 16.

Sinopis Ponticus (*ita barbare editum*) ad vermes Veg. 1, 44, 3 *& 5. de vsu medico Plin. 35, 6 s.* 13. *Diosc.* 5, 111.

Sinum lactis C. 7, 8, 2.

Sinus aere plenos reportare C. 10, 309. ¶ suppurationis C. 6, 11, 1. Veg. 3, 4, 11. sinum fecit destillatio Veg. 2, 43, 1. ¶ sinus falcis C. 4, 25, 1.

Sipho quem diabeten vocant mechanici C. 3, 10, 2. per siphonem succum euocare C. 9, 14, 15.

Sirapa C. 12, 49 *lemma.*

Sircitulae vuae C. 12, 43, 9. *easdem* Hirtiolas & Sticulas *ait* SYLB.

Siri *vid.* Σειρὸς.

Sirius ardor C. 10, 289.

Sirpus. sirporum fruteta C. 8, 15, 4.

Sirpeae stercorariae Ca. 10, 2. Ca. 11, 4. V. 1, 23, 5. *vid. Popma de instr. fundi* 8. *Varr. de L. L.* 4 *p.* 34 *& ibi Scal. p.* 60. *Male exponi per vehiculum, sed vehiculo imponi obseruat Gron. ad Plauti Pseud.* 1, 3, 98. *Optime Schefferus de re vehic.* 1, 7 *p.* 64. Sirpea, oblonge quadrata capsa, e virgis contexta corbis instar, quae imponitur vel trahae vel plaustro, rebus vilioribus in agro vehendis. *add. Scheff.* 2, 20 p. 262.

Sirpiculae falces V. 1, 22, 5. Ca. 11, 4.

Sirpiculum vimine textum C. 10, 305. *vid. Bero.*

Sirpiculi iugorum V. 2, 2, 10.

Sisamum, *vt scribitur* P. S. 7 *vid.* Sesam.

Sisarae flos *ad* V. 3, 16, 26.

Siseris radix vt condiatur C. 12, 56, 3. ex sisere flore liquidum mel faciunt apes V. 3, 16, 26. *vi. no.* Siser, *radicula illa dulcis, foliis pastinacae similibus, nostris & Belgis a sacharo cognominata.*

in Sisymbrium mutatur ocimum P. Ap. 3, 5. sisembrium scribitur Veg. 3, 3, b, 4. Menthae *genus, Ross-Müntz, Wasser-Müntz.*

Siticulosum solum C. 3, 11, 9. P. Ian. 13, 4.

Sitienti aqua tepida datur V. 2, 1, 23.

Sitis aestatis C. 11, 3, 9.

in Situla apponitur aqua boui Veg. 3, 31, 2.

Situlus aquarius Ca. 10, 2. 11, 3.

Situs, a, um. sita fiet aqua plus horam vnam, *steterit* Ca. 89.

Situs aeni longus C. 1, 1, 4. situm aut mucorem contrahit C. 12, 17, 1. situ mucorem contrahunt pe-

luit

huit autem sine dubio significari hoc verbo nusquam praeterea, quod sciam, lecto, vngulas, τὰς χηλὰς (quae non nisi improprie de equis dici possunt, cum bifidum quid notent) circumposito ferro munire. Arripuit id Isaacus, nimium credens Salmasio, cui alias non nimium vt vult videri tribuit: sed parum vt vidimus feliciter. Vocat in parces χαλκόποδας Homeri equos, non negas de pedum robore accipi posse "Sed vero, inquit, lon„ge potior prior mihi videtur expositio, (de soleis e „ferro suppactis) quam ipse confirmat Homerus, „cum ἐριγδούπους πόδας ἵππων & alibi ὑψηχέας vocat, „διὰ τὸ ἠχητικὸν τοῦ χαλκοῦ, vt recte exponit Eu„stathius.„ Cum primum ista legerem, cogitabam fieri posse, vt Eustathio prodente, iam mos ille ferrandi equos obtinuerit, atque suorum temporum rationes ad Homeri formulas temere applicuerit. Sed nihil tale Eustathius. Quin ita loquitur, vt ne obiter quidem dicat, vnde intelligere possimus, ipsius aetate ferratos esse equos. En verba. Ad Ιλ. Ν, 23, p. 918, 19. ἰστέον δὲ ὅτι χαλκόποδες ἵπποι οὐ μόνον οἱ στερεόποδες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἠχόποδες. λέγει δέ που καὶ ἐριγδούπους πόδας ἵππων, καὶ ὑψηχέας ἵππους (Ιλ. Σ, 767 vbi interpretatur, ὧν, ὁ κρότος ὑψοῦ ἠχεῖ) ὧν ὑψοῦ ὁ ἦχος ἥκει τῶν ποδῶν. ὅτι δὲ ἠχητικὸς ὁ χαλκὸς, ἐξ οὗ καὶ οἱ ἵπποι, ὡς ἐῤῥέθη χαλκόποδες οἱ ἠχόποδες, δηλοῖ μὲν καὶ τὸ ἤνοπα λέγεσθαι τὸν χαλκὸν, ὅ ἐστιν ἔμφωνον. Qui Graece intelligunt, illi sentiunt profecto, nihil aliud de Eustathii sententia χαλκοπόδων nomine intellexisse poetam, quam sonipedes quorum vngula, vt Xenophon volebat, ὥσπερ κύμβαλον ψοφῇ πρὸς τῷ δαπέδῳ. Venimus ad Plinium, qui 33. 11 s. 49 Poppaeam Neronis narrat delicatioribus iumentis soleas ex auro induere solitam. Mulas recte intelligunt interpretes, praesertim Schefferus de re vehiculari 1, 8. p. 91. Maritum igitur superare studuit luxuria quem soleis mularum argenteis vsum narrat Sueto. c. 30. Sed ista quidem aperta dices, lector. Aperta, vt intelligamus munitos esse aliqua re pedes mularum. Sed quid fuerit e Graecis iam ostendit ad hunc ipsum locum Casaubonus. ὑποδήματα vocat Arrianus Disp. in Arria 3 cap. vlt. ὑποδήματα ἵππου ὑποδέδεσθαι dictum ab Artemidoro iam obseruatum Scaligero ad Catull. l. c. qui Arrianum etiam & Xiphilinum laudauerat. Xiphilinus de eadem re agens, ἡ Σαβῖνα, inquit, αὕτη οὕτως ὑπερετρύφησεν, ὥστε τὰς ἡμιόνους τὰς ἀγούσας αὐτὴν ἐπιχρύσεα σπαρτία ὑποδεῖσθαι. Quid essent Sparteae ad Columellam Vegetiumque satis docetur: aureae & argenteae soleae ex filo pretiosi metalli textae sunt, & alligatae pedibus, quoties viae aut luxuriae alea ratio posceret. Docet hoc eiusdem Suetonii locus Vespas. c. 23 Mulionem in itinere quodam suspicatus ad calceandas mulas desiliisse, vt adeunti litigatori spatium moramque praeberet; interrogauit, Quanti calceasset? pactusque est lucri partem. Scruposam viam aut puluerulentam causatus fuit absque dubio mulio, cur delicatiorum iumentorum vngulis parcendum esset. Si quid casu factum esset, vt potest accidere, ne quid dicam aliud, non mulas profecto, sed mulam curasset mulio. Denique ipse Catullus ad quem ista disputauerat Vossius, mentionem ille quidem facit, ferreae soleae in tenaci voragine relictae, neque, quid intelligendum sit, habeat disputationem, si quis hodie poëta ita loquatur. Sed multo facilius tamen derelinquuntur soleae deligatae, quam adfixae clauis. Itaque pro sua cum bonis libris familiaritate prudenter monuit Scaliger, Soleae equis inducebantur, non, vt nunc, clauis suppingebantur, propterea Graecis illud, vt in homine est ὑποδεδέσθαι &c. Quae sane non refutauit Vossius. Est etiam illud animaduertendum. Nondum productum est exemplum, vnde constare posset, ordinarie & perpetuo calceari solitum esse iumentum. Equi extra morbum calceati, nescio an alia extet memoria, praeter illud Artemidori 4, 32 p. 229. ἔδοξέ τις ἵππου ὑποδήματα ὑποδεδέσθαι, ἐστρατεύσατο καὶ ἐγένετο ἱππεύς. Οὐδὲν γὰρ διέφερεν ἢ αὐτὸν, ἢ τὸν βαστάζοντα ἵππον ὑποδεδέσθαι τὰ ὑποδήματα. Ac potest sane fieri, vt ad bellicam, aut longam alioquin expeditionem sparteas, vel simile solearum genus, in promtu habuerint equites. De Camelis Aristoteles Anim. hist. 2, 6. Τὰς ΕΙΣ ΠΟΛΕΜΟΝ ΙΟΥΣΑΣ ὑποδοῦσι καρβατίναις ὅταν ἀλγήσωσιν. Nam Plinio teste 11, 45 s. 106 in longiori itinere sine calceatu illorum pedes fatiscunt. Simili igitur de caussa corio crudo (haec sunt καρβάτιναι) sparteisue potuerunt etiam calceare equos. Potuerunt etiam, quod suadent, si sana sunt, verba Catulli, soleae mularum esse ferreae, aut filo ferreo plexae, aut lamina ferrea munitae. Illud quidem manet, clauis adfixas soleas Vegetii aetate nondum fuisse. Quid imaginis in vetusto hippiatricorum Graecorum exemplari viderit Vossius, non disputamus. vult autem vidisse clauorum quibus traiiciantur vngulae signa & vestigia. Genuinae quidem antiquitatis monumento, neque picto, neque sculpto, neque literato denique reuinci eam, quam proposui sententiam posse satis nobis videtur exploratum. Quandoquidem Catulli carmen in manibus est, non desinamus absque corollario. Versus penultimus vt est in Vossiana & aliis quae ad manum sunt editionibus, in legem metri peccat, seruatam diligenter a poeta & explicatam a Mureto Legunt

Et supinum animum in graui delinquere coeno.

Quartus pes vna syllaba longa constat hoc est pes non est, sed semipes. Scribendum sine dubio derelinquere. Et iam tradenda typographis ista erant, cum video derelinquere esse in Henriepetrina Bas. 1592. 8. ¶ Solea oleo conficiendo C. 12, 50. ¶ piscis C. 8, 16, 7. Gr. σανδάλιον, it. ἀπλῆ obseruante Salmasio ad Soli. p. 794, a. C, D. Lingulacam etiam dici, ψῆτταν, βούγλωσσαν, & plura alia docet Nonn. de re cibar. 3, 25. Alterum nomen Galli seruant eodem indice, Sole; alterum Belgae, Tonge.

Solennis labor rusticorum P. 1, 6, 2. sollemnis MS. solennis huius pecoris labor conficiendi frumenti C 7, 1, 3. agricolae gallinarum cura C 8, 2, 1.

Genera

Genera fingula in binas fpecies diuiduntur. In prima partes V. 2, 3, 3. fenae fingulis contribuuntur generibus C. 1, 2, 11. ¶ a fpecie fimplicia genera agrorum V. 1, 6, . ¶ *de vino condito* P. O. 14, 3. *fed ibid. f.* 15 *eae quae hodie ita dicuntur a Pharmacopoeis*

Spectaculum formofum V. 3, 13, 3.

Specto. fi ad fructum fpectes—ad delectationem V 3, 6, 1 ¶ quo fpectent villae porticibus, oftiis, feneftris V. 1, 4, 4.

Specularibus intecta vafa C. 11, 3, 52 *Miftbeeten.* per fpecularia lumen admitti P. 1, 20, 1.

Speculatae deformitatem fuam equae C. 6, 35, 2.

Speculatur accipiter facillime albas columbas C. 8, 8, 9. fpeculari parientes gallinas C 8, 5, 3. foetus autumn C. 8, 3, 4. quae turba fit apum aquantium C. 9, 8, 7. an fe profundant apes C. 9, 8, 4 fi iam effoetae fint C. 9, 1, 7.

Speculo obiecto accipere imaginem nubis P. 1, 35, 15.

Specus perducere V. 3, 17, 9.

Speluncas librare ad caput aquae P. Aug. 11, 2.

non Spernendus auctor C. 1, 1, 4 *vt Liuius de Polybio.*

Sphaerita *vel* fphaerites *vid.* fpaerita.

Sphalangium, phalang. Veg. 3, 77, 1. 3, 79, 1.

Sphalangius Veg. 3, 81.

Sphondyli *pifces* C. 8, 16, 7. fpondylos *alii fcribunt. funt autem in oftreorum genere. vid Salmaf. ad Solin. p.* 792. *Nonn. de re cibar.* 3, 37.

Spicae partes V. 1, 48, 1. in fpicis conditur far V. 1, 63, 2. fpica vana & minuta C. 2, 9, 5. caduca faturantur oues V. 2, 2, 12. fpicae in frumentis emiffio C. 2, 12, 10. fpicae meffis vt exterantur & expurgentur C. 2, 21, 4. ¶ Spicae allii & vlpici Ca. 7, 1 C. 8, 5, 21. C. 11, 3, 20 *&* 21. *it.* 10, 111. P. N. 6, 1. Veg 3, 2, 8. *Ita Scribo. comp.* 231. *& Rhod. in Lex qui aliunde etiam vindicat* fpicam allio, *quod facit contra Salmafium Pontedera ad* Ca. 70 ¶ Celtica Veg 4, 13, 2. Indica Veg 4, 13, 2. nardi Veg. 4, 13, 2. Syriaca Veg. 4, 13, 3. *herbarum nomina, nefcio an fatis explicata.*

Spicilegium poft meffem V. 1, 53.

Spinae folftitiales C. 2, 18, 1. fpinarum genera C 3, 11, 5. fpina alba C 7, 9, 6. *Hoc nomine hodie vocamus fruticem fpinofum paene inftar arboris grandem, qui baccas fert puniceas, gratiffimum fuibus pabulum.* Senella, *vulgo nuncupamus Salm. ad Sol. p* 370 *fq.* SCHOETTG. ¶ Spina duplex equi laudatur V. 2, 7, 5. C. 6, 29, 2. ¶ *an diaphragma nafi* fpina *vocetur? ad* V. 2, 5, 7.

Spiniferas prunos P inf 81.

Spino inferitur pirus P F. 25, 6. fpini fteriles P. inf. 63. *Seruius ad illud Ge.* 4, 145 *Spinos iam pruna ferentes, Prunorum, inquit,* arbor vocatur *fpinus* genere mafculino: nam fentes *has fpinas* dicimus. *Itaque mirabar a Dodonaeo plane omitti hanc arborem; a Mentzelio autem ex Vallots horto regio* oxyacantham vulgarem *vocari.*

Spionia vitis C. 3, 2, 27. 3, 7, 1. 3, 21, 3. fpionicus guftus C 3, 21, 10.

Spira vti fiat Ca. 77.

Spiracula in alueis apum P. Iun. 7, 8. claudere P. O. 14, 16.

Spiramenta talparum P. 1, 35, 10. vafi relinquuntur P. N. 22, 6.

Spiritales partes pulmonis *lego pro* fpirituales Veg. 3, 76, 1.

Spiritus quo non peruenit V. 1, 57, 2. introire poteft C. 12, 45, 6. 12, 16, 5. filentis vel placidi dies C. 3, 19, 3. naturalis C. 3, 10, 2. mortifer P. Aug. 9, 1. nocentes P. 1, 35, 11. caeli noxius P. 1, 3. orbis feu mundi C. 10, 197. ¶ longior & cum quodam impedimento tractus C. 6, 9, 2. fpiritum an auribus ducant caprae V. 2, 3, 5. fpiritu refumto C. 9, 13, 4. inflato C. 9, 8, 2.

Spiffamentum *eft corpus rarum falgamorum vafis inferciendum, vt quae condita funt infra muriam retineantur. Aliam periphrafin vid.* C. 12, 45, 2. *aliam* C. 12, 48 *extr.* fpiffamento facto de arundinum foliis oliuam premito C. 12, 47, 4. foeniculi fpiffamento deprimunt baccam C. 12, 47, 6. *add.* C. 12, 7, 3. 12, 9, 2. 12, 16, 5.

Splenis dolor fi porcos infeftet C. 7, 10, 8.

Spleneticis (*al.* fplenicis) prodeft fcillite vinum P. Iul. 6, 2.

Spolium ferpentis appenfum arbori P. N. 7, 4.

Spondet celeriter nimis vitis, *florem oftendit* C. 3, 2, 4. fpondere ftipulanti C. 10 pr. 1.

Spondyli f. fphondyli, *vertebrae quae fpinam dorfi conftituunt* Veg. 4, 1, 1.

Spongia effingere fifcinas Ca. 67, 2. vulneribus imponitur Veg. *faepe e. g.* 2, 48, 8. combufta adftringit Veg. 3, 16, 3. Afra Veg. 2, 34, 1. 3, 16, 3. fpongiae maiores & minores *in apparatu preli olearii* C. 12, 50, 8. ¶ lapidis genus P. 1, 10, 3. ¶ fpongiae afparagorum C. 11, 3, 43. P. F. 24, 8. vt fiant P. Mar. 9, 11.

Spongiolae in afparagis C. 11, 3, 44.

Spontis fuae cytifus fatiuae *oppon.* C. 9, 4, 2. aqua C. 11, 3, 10. *alia* manu illata.

Sporta faecaria Ca. 11, 4. iuncea vel fpartea C. 12, 6, 1. fportis inclufae aues C 8, 7, 1.

Σπουδὴ *nomen canis* C. 7, 12, 13.

Spuma argenti C. 6, 14, 6.

Spumeus color equi P. Mar. 13, 4.

Spumo. Spumantes vuae C. 10, 44.

Spurce verfantur in pabulationem fues C. 7, 9, 14.

Spurcitiam eximere omnem C. 12, 17, 2 quidquid rubiginis aut fpurcitiae refedit C. 1, 5, 8. a fpurcitiis purgare alueum apium V. 3, 16, 17.

Spurcus ager pro fqualido C. 1 pr. 25.

Squallentes arenae P. 1, 5, 1.

Squalos pifces V. 3, 3, 9 *vi. no.*

Squamofi greges C. 8, 17, 2.

Squibala, σκύβαλα Veg 1, 47, 2. *vid.* Quima *&c. Sic*

Squillae albae *pro* fcillae P. Iul. 8, 1. *Etiam ita MS. Sylb. contra pro* fquilla Veg. 2, 67, 1 *eft in Corbeienfi* fcylla *add.* 3, 75. fquillae beneficio fata omnia comprehendunt facilius P. F. 29, 2 *coll.* 28, 2. *it.* P. Mar. 10, 25. circa radicem arboris feritur, ne poma crepent P. Mar. 10, 4. *conf.* C. 5, 10, 16. trita equorum libidinem concitat P. Mar. 13, 6.

Squi-

Ster-

Sterquilinium fieri Ca. 2, 3. eius ſitus & cura V. 1, 38, 3. P. 1, 33. duo ſterquilinia V. 1, 13, 4. C. 1, 6, 21. *vid.* Stercus.

Stertet bos pulmonibus laborans Veg. 3, 45, 1.

Sticas allii ſpicis *ſubſtituere conatur Salmaſius. Sed vid. Pont ed. ad* Ca. 70, 1.

Sticula vitis C. 3, 2, 27.

Stigmare equum aut cremare Veg. 1, 26, 4.

Stillatim *an* ſtillatus de cauterio, *vid.* Veg. 3, 7, 3.

Stillicidia ex hibernis imbribus P. Aug. 8, 2. ſtillicidium alterius arboris tangit alteram P. F. 25, 21.

Stillo. ſtillat veretrum equl calculoſi, ſtillauerint ſemina C. 4, 33, 3. *ſed videtur legendum,* a

Stilo, ſtilauerint. *vi. no.*

Stilloſa ſ. orthocola iumenta Veg. 2, 54, 1. *ſicuti* guttam *de fluxionibus omnis generis, ipſaque podagra dicebat media aetas.*

Stilus aſparagi C. 11, 3, 46. ſtilorum rigor in cepinis vt conſeruetur C. 11, 3, 58. ad ſtilum vnum rediguntur ſemina C. 5, 10, 21. Arb. 25, 2. arbuſculae in ſeminariis C. 11, 2, 79. ¶ ſtilo aeneo purgare P. Mar. 10, 20.

Stimulatus ictu ſuo aries C. 7, 3, 5.

Stimulo laceſſere iuuencum C. 2, 2, 26. ſtimulo morſus imprimunt Veg. 3, 4, 33 *h. e. ſtimulatae, propter ſtimulationem.*

Stipantur calathi prunis C. 10, 405. ſtipare ceras liquoribus C. 9, 13, 14. *vid. Salm. ad Tertull. de pall. c. 3 p. 192 ſq.*

Stipendia militaria C. 12 pr. 4. ¶ ſtipendiis plurimis annorum emeritis fides conſtitit ſurculo C. 3, 6, 4. ſtipendia ſtudio noſtro contulerunt, *ſuppetias* C. 1, 1, 10. *pro* impendio C. 2, 2, 24 impendium *etiam legit MS. Lipſ.*

Stipite ponitur ziziphus, *talea,* P. Ap. 4, 1.

Stips. ſtipem conferunt colono non minimam paſtiones villaticae C. 8, 1, 2.

Stipticum *vid.* Stypt.

Stipula raſtellis eraditur de pratis V. 1, 49, 1.

Stipulatio in emtione V. 2, 1, 15. ſtipulationis formula V. 2, 2, 6. 2, 3, 5. 2, 5, 11.

Stirps dodrantalis C. 5, 6, 12 *it.* 13 *&* 14 *pro* ſtipite. ſtirpis probatiſſimum genus deponendum C. 3, 5, 4. ſtirpem praeciſum Ca. 40, 2. ex imo ſtirpe C. 5, 9, 13. ¶ ſtirpe exemta *de ſurculo calcato* C. 6, 15, 1.

Sto. ſtat ei veretrum prae dolore Veg. 3, 81. ſtantes rectae vineae C. 5, 5, 18.

Stolo quis, & Licinius Stolo *vnde cognominatus* V. 1, 2, 9. Stolonis lex V. 1, 2, 9.

Storacis rubeae Veg. 3, 68, 3. guttae Veg. 4, 14, 1.

Stracta Veg. 2, 45, 4 maſſa farinacea inducenda equorum armis. *forte eadem quae* Tracta, *vbi* vid.

Stramenta V. 1, 50, 3. *eſt enim, quidquid pecori ſubſternitur. Barth. adu. 1, 6 p. 58. proprie tamen ad frugum culmos pertinet, vid.* Ca. 5, 7. ſtabulationi boum vt praeparentur C. 6, 3, 1 *eorum vicem quae ſuppleant* Ca 5, 7.

Stramentariae falces Ca. 10, 3.

Strangulatur nimio ſanguine pecus C. 6, 38, 4.

Stranguria quid? Veg. 3, 15, 2. vt leuetur Ca. 127. ¶ tanquam a ſtranguria praeſocantur, *in morbis colli* Veg. 2, 23, 1. *conf.* 3, 15, 2.

Stratura arcae in balneo P. 1, 40, 2. altero ordine facta P. N. 7, 11. tabulata *noſtris (vid. Ind. h. v.) & Scribonio c. 60. vbi vid. Rhodius. Medici vulgo,* ſtratum ſupra ſtratum.

Stratus ſ. ſtratura V. 1, 50, 3. pontilis Veg. 1, 56, 2.

Stratus, *a, um.* ſtratae vites C. 5, 4, 2.

Strenua toxica C. 10, 18. ſtrenuiſſimi milites Ca. pr. 4.

Stria. Lacunam ſtriam aratrum facit vomere V. 1, 29, 3. *vid.* Lacuna.

Stricte in foramen coniicies P. Mar. 8, 2.

Strictim iuncta crates P. 1, 13, 2.

Strictores oleae Ca. 144, 3.

in Strictura C. 12, 48, 5 *vi. no.* ab ſtrictura pedum lethargus Veg. 3, 48, 3.

Strictus venter ſolui quomodo debeat Veg. 3, 16, 1. ſtricta pelle, *intenta* P. Mai. 7, 3. vngulis cum terra fuerit P. Iun. 1.

Stridet pectus Veg. 1, 3. de pectore Veg. 2, 43, 1.

Strigile raditur pecus C. 6, 31, 2. ſtrigili ferrea ſubradi P. Apr. 4, 3.

Strigmentum P. 1, 17, 3.

Strignum Veg. 3, 4, 1 *Samb. marg. Latentne hic noſtrorum Kraut - Strange, ſiue Struncke,* coliculi, *quos habet contextum.*

Strigoſus canis, *macer & propter hoc velox* C. 7, 12, 8. *vid. Non. 2, 765 ex Maſurio Sabino.*

Stringere oleam Ca. 65, 1. manu vel digitalibus V. 1, 55, 1. ſtringit baccam durities digitalium V. 1, 55, 2.

Stringotomium *vid.* Syringot.

Structile gemellar C. 12, 50, 10. ſtructili ſepe munire C. 11, 3, 3. forma aqua ducitur P. Aug. 11, 1.

Structionis ſpatia, *de ſtratis oliuarum* P. N. 22, 5.

de Structura balnei cogitare P. 1, 40, 1. ſtructura teſtacea P. 1, 11, 1.

Struem facere cultro Ca. 141, 4. commouere Ca. 134, 2. in ſtruem coartare foenum C. 2, 19, 2.

Strumae Veg. 2, 23, 1.

Strumenta Veg. 4, 28, 5 N. L.

Strumoſis ſuibus medela C. 7, 10, 3. *Quod ſuibus familiaris hic morbus, inde χοιράδας vocari* ſtrumas, *obſeruat* BEROALD.

Struthia mala Ca. 7, 3. C. 5, 10, 19 *inter* cydonii *ſpecies refert, vt & Plin.* 15, 11.

Strutium Veg. 4, 13, 2. *forte* Struthion *ſ.* radicula *fullonum vſu notum, de quo Dioſc.* 2, 193.

Studeo. ſi quis maiori ſtudet diligentiae P. 1, 20, 2. ſi ſtudemus calidae prouinciae *h. e. colimus calidam* P. F. 23, 1.

Studioſius pullos enutriunt C. 8, 11, 2.

Studioſiores ad opus fiunt V. 1, 17, 7.

Studium agricolationi dare C. 1, 1, 1. ſtudio cuique conſultiſſimus adhibendus rector C. 1 pr. 4.

Stupa P. 1, 41, 1.

Stuppis ſ. linteolis pice liquida infuſis Veg. 3, 4, 7 & 12.

Stupro matrem ſuperuenit hircus C. 7, 6, 3.

Stylobates V. 3, 5, 11. ſtylobatis interior pars V. 3, 5, 12. ſtylobatae V. 1, 13, 3.

Stylus *vid.* Stilus.

Sub-

vetat C. 1, 8, 6. *Add.* Veg. 1, 39, 2. 3, 2, 20. 3, 44, 2. ¶ *Tamen laudant varias superstitiones circa sationem.* ne diuersa genera eidem arbori inserantur V. 1, 40, 5. P. F. 25, 30. Hyaenae pellis inducenda modio quo seritur, ad fertilitatem P. S. 3, 1. Ruta cum maledictis, & furtiua serenda P. Mar. 9, 14 *vbi & alia circa hanc herbam superstitiosa. De ocimo similia obseruata iam in Fabriano thesauro.* Cum rapa serunt, precantur, vt & sibi & vicinis nascantur C. 11, 3, 62. raphanus & brassica viti inimica P. Aug. 5, 3. *vid. no. etiam in Addend.* Graecorum nugae de inscriptis amygdalis P. Ian. 15, 13. de Persicis P. N. 7, 3. ¶ *circa generationem animalium.* Equas vento concipere V. 2, 1, 19 *vi. no.* C. 6, 27, 4.. vt mas vel foemina generetur C. 6, 28. 7, 3, 12. significat bos descensu dextro marem, sinistro foeminam conceptam V. 2, 5, 13. C. 6, 24, 3. quomodo mutili nascantur capri, vel cornuti C. 7, 6, 4. oua diuersa marium & foeminarum C. 8, 5, 11. *add. s.* 12 *&* 13. anser negatur excludere aliena oua, nisi adiecta sua quoque habuerit C. 8, 14, 6. ¶ *circa menstrua, pubertatem, res Venereas.* Menstruatae mulieris noxa C. 11, 3, 38 *it.* 50 *&* 64. vis ad erucas C. 10, 358 sqq. *vid. no.* immundae mulieris attactum formidat ruta P. Mar. 9, 14. ne contrectentur pocula & cibi nisi ab impube aut abstinentissimo rebus venereis C. 12, 4, 3. inuestes pueri agitant hydromeli P. Iul. 7 *&* vina alia P. O. 14, 16. a mundis pueris atque virginibus operandum, cum olea plantatur & legitur P. 1, 6, 14. curator apium pridie castus sit ab rebus venereis C. 9, 14, 3. P. 1, 37, 4. Mar. 15, 4. ¶ *In remediis plantarum.* poma Cydonia ad radices aegrae arboris ponenda P. F. 25, 23. ne arbor fructus velut aegra proiiciat P. Mar. 10, 30. ne poma findantur, tres lapilli in radice pon. P. Mar. 10, 2 *&* 4. vt florem contineat arbor Punica P. Mar. 10, 3. *add.* Nou. 7, 4. Graminis exstirpandi ratio P. Iul. 5. Aduersus locustas praesidium si homines tectis se contineant P. 1, 35, 12. adu. volucras C. Arb. 15. varia aduersus tempestates & alias agrorum noxas C. 10, 340 sqq. *conf.* P. 1, 35, 1 sq. *in pr. s.* 14 *&* 15. Daemonas & grandines (*horum igitur effectores illi*) fugans suffimentum Veg. 1, 20, 3. 4, 12, 1 *&* 4 *Huc referamus etiam illud Plin.* 18, 29 f. 70 Varro auctor est, (*non puto in libris hisce*) si fidiculae occasu, quod est initium auctumni, vua picta consecretur inter vites, minus nocere tempestates. *Huc etiam pertinet illa frugum benedictio in sacro D. Marci peragenda, quam habet Augustinus Gallus Agric. Giornata* 9 p. 183 sq *Medicinae.* ad pedum dolores V. 1, 2, 27. intertrigini remedium Ca. 159. luxum si quod est Ca. 160. eryngion sinistra manu euellendum C. 6, 5, 3. Veg. 3, 2, 27. animal quod morsu nocuit suspendendum a collo icti C. 6, 17, 6. visu natium leuantur dolores ventris C. 6, 7, 1. ad fascinum suffimenta Veg. 3, 72 *&* 74. *vid.* Physicum remed. Praecantationes. ¶ Numerus impar in ouis supponendis C. 8, 5, 8. P. 1, 27, 1. impari numero & imparibus diebus Veg. 3, 65, 11. *add.* 3, 67, 5. 3, 70, 7. *add. Rhod. ad Scribo. comp.* 71 p. 132. ¶ *Religio feriarum & sacrificiorum.* Feriis quid liceat Ca. 1, 138. C. 2, 22. Qui religiosius rem rusticam colunt, negant his diebus (ab Id. Dec. ad Kal. Ian.) debere terram ferro commoueri C. 11, 2, 95. *conf.* 98. *vbi etiam de* auspicando. *An hinc superstitio* XII *noctium, quas nunc a natali Dominico deriuant.* Dapem pro bubus Ca. 131. 132. luci collucandi ratio Ca. 139. si fodere velis Ca. 140. agri lustrandi ratio Ca. 141. ¶ *Varia.* Aegyptii vt explorent prouentum futuri anni P. Iun. 9. qui vellet se a cane sectari V. 2, 9, 6. de columbis seruandis C. 8, 8, 7. P. 1, 23, 2. non esse prodigium, si scrofa mandat foetus suos C. 7, 11, 3.

Supertegere frondium congestu C. 9, 14, 14.

Superuacuae frondes C. 5, 5, 19. superuacuus cultus C. 2, 12, 5.

Superuagatur vinea C. 4, 21, 1.

Superuagata duramenti pars C. 4, 22, 4.

Superuenit iuuencam bos C. 6, 24, 3. matrem stupro caper C. 7, 6, 3. humor planitiem C. 2, 17, 5. superueniunt iugum vineae C. 4, 22, 1. ita vt superueniat *mustum caseum* C. 12, 42. ius C. 12, 7, 4. superueniat tempus lunam XXV, *transscendat, excedat* C. 8, 7, 5.

Superuoluto cylindro C. 11, 3, 34.

Suppendet vimine palma C. 4, 26, 4. Suspend. *alii.*

Supplantare vitem C. Arb. 7, 4 *est prosternere, & plantis pedum subiectam inculcare in fossam.*

Supplassarii *leg.* Seplasiarii.

Supplementis iuuentutis frequentatae apes C. 9, 13, 13. in supplementum gregis reseruantur C. 7, 6, 7.

Supplet quod defuit C. 12, 50, 19. suppletur vas C. 12, 10, 2.

ad Supplicia Deorum seruare boues V. 2, 5, 10.

Supplicare pro copia Ca. 143, 2.

Supponere oua V. 3, 9, 9. vitulum foetae V. 2, 5, 17. falcem maturis C. 10, 328. supponunt dentes alios cadentibus equi Veg. 4, 5, 2. supponitur prelo oliua C. 12, 47, 9. suppones aquam ori equi per fistulam Veg. 1, 11, 13.

Suppositicia mater, quae alienum alit V. 2, 8, 2.

Supprimit epiphoram oculi polenta C. 6, 17, 8.

si Suppurationis remedia C. 6, 11. 6, 34, 1. Veg. 3, 4, 7. in suppurationem conuerti C. 6, 17, 6.

Suppuratum generat morsus Veg. 3, 4, 26.

Suppurat sub carne cancer Ca. 157, 3. si suppurauit sanguis C. 6, 12, 2.

Supputare nouellas plantas C. 4, 33, 5. oleas Ca. 27.

Supra stet amurca Ca. 101. oleum supra liet Ca. 119 supra perticas imponendi C. 8, 11, 17. supra terram stantia vasa C. 12, 18, 4. supra C. millia V. 3, 2, 17. supra decem annorum bacca V. 2, 1, 13 supra se aceruata grana P. Ian. 20. quae supra scripta est Ca. 157, 2.

Supraiaciuntur C. 11, 3, 62.

Suprema nocte C. 10, 294.

Surcularis terra C. 3, 11, 5. Surculares libri *vocantur Columellae* III. IV. V. *in libro Mediceo.*

Surcularius ager V. 1, 2, 17.

Vid. Perizo. ad Sanctii Mineruam 4, 10. *Voss. ad Catull. p.* 296. *Iens. lect. Lucia.* 2, 4. *Gron. ad Sen. de benef.* 4, 32.
Syntexin, συντῆξιν *restituimus Veg.* 3, 55, 1 *consumtionem, tabem.*
Syrenicum *pro* Cyrenaico Veg. 3, 65, 12.
in Syria breuibus caudis commendantur oues V. 2, 2, 3. feruntur sesama mense Iunio C. 2, 10, 18.
Syriaca mala C. 5, 10, 19. Syrica, a colore nomen habere ait *Plin.* 15, 14 *f.* 15. ¶ radix C. 11, 3 16 & 59. *vid.* Radix. *eadem* Assyria C. 10, 114. ¶ Syriacus ros C. 9, 15, 5. P. Mar, 15, 1. *vid* Ros.
Syrius. Syria pira C. 5, 10, 18 *de his Bodaeus a Stapel ad Theophr.* 4, 4 p. 329. SCHOETTG.
Syringis tentare curationem Veg. 1, 28, 7 *h. e. insectionibus per siphunculos.*
Syringotomium *rustic.* Veg. 2, 27, 2.
Syrmaticum animal Veg. 3, 22, 1.
Συζυγίαι ἐναντιοτήτων, comparationes discordantium C. 2, 2, 3.

Tabani boues concitant V. 2, 5, 14.
Tabefaciat *an* labefaciat contagione C. 6, 5, 1.
Tabella *dimin. ex* taberna *ad* V. 3, 2, 1.
Tabernae diuersoriae V. 1, 2, 23.
Tabes. tabem afferre pecori C. 6, 5, 2. in tabem resoluuntur cantharides P. 1, 35, 4.
Tabescit sal Ca. 88, 1. tabescunt ficus in iure C. 12, 17, 2.
Tabula literaria V. 3, 5, 10. ¶ tabula comitiorum V. 3, 5, 18. 3, 17, 1. *add. locus Asconii laudatus ab Vrsino ad* V, 3, 17, 4. ¶ tabulae quibus ouilia consternuntur C. 7, 4, 5 tabulae, *asseres etiam* P. 1, 40, 4 & 5 ¶ tabula agri modus P. Ian. 10, 2. iugeralis P. F. 9, 9. vinearum P. Ian. 11. *Hic,* & P. F. 10, 1 *significat aream non definitae magnitudinis.*
Tabulare palati Veg. 2, 11, 4. *Sic dici putat Platnerus V. C. os palati, quod praesertim in posterioribus partibus laminae in modum se habet.*
Tabulatim disponere genera vitium P. F. 9, 11.
Tabulatum simile granario C. 12, 50, 3. in eo olea Ca. 3, 4. *it.* Ca. 55. Ca. 64, 1. suffumigatur C. 12, 12, 3. in tabulatum componere foenum C. 2, 22, 3. *hinc* femina de tabulato C. 2, 18, 2. tabulatis congerere res siccas C. 1, 6, 10. fumo recondenda glans C. 7, 9, 8. tabulata gallinarii C. 8, 9, 3. ¶ in vlmis quomodo instituantur C. 5, 6, 11. *it.* 23 & 24. *Tabulata in arboribus sunt ordines ramorum, de quibus ait poëta: Assuescant summasque sequi tabulata per vlmos: quem locum enarrans Seruius, ait: Tabulata sunt rami effusiores, & in plana tendentes, non ad altiora crescentes. Sunt in arboribus ima, & summa tabulata ramorum. Plinius docet, tabulata vlmorum ab octauo pede altitudinis dilatari in collibus, siccisque agris, a duodecimo in campestribus, & humidis.* BERO. ¶ *pro eo quod vulgo* stratum, *nostris etiam* stratura. tabulata tria, *in vuae passae insolatione* C. 12, 39, 3. *ita* 12, 43, 2 *it.* 3 & 11. in oliuarum conditura C. 12, 48, 5.
Tacta tectorio V. 3, 5, 3. 3, 9, 3. *vid.* Tang.
Taedians animal *h. e. nauseans, fastidiens* Veg. 1, 17, 12. 3, 2, 4. 3, 68, 2.
Taeniolis algae inuoluta C. 11, 3, 23.
Tages Tyrrhenus vates C. 10, 345.
Tagro monte Hispa. V. 2, 1, 19.
Talea quid a clauo differat P. Mar. 10, 11. *add.* Non. 4, 486. *Bodae. a Stapel ad Theophr.* 2, 1. SCHOETTG. taleae propius stirpem recisae C. 4, 33, 4. taleis conseritur salix C. 4, 31, 2. morus P. F. 25, 28. oleaginae vt adornandae & serendae C. 5, 9, 2 & 3. taleae tripedaneae Ca 45, 1. oleares C. 11, 2, 42.
Taleolae vitis C. 3, 17, 1. taleolas scillae sectas C. 12, 33. 1. inulae C. 12, 45, 2.
Talioli in membris equi (al. calculi) Veg. 4, 2, 1.
Talibus numeris, *his versibus* C. 7, 3, 1.
Talpae ne hortum infestent P. 1, 35, 10. P. Mar. 9, 1. vt capiantur P. Mar. 9, 4. *vbi relatiuum eorum bis referetur ad talpas, culpane librarii, an quod etiam masculinum est, vt* damae?
Talus. talo laeso remedi. C. 6, 15. venae de talis Veg. 4, 4. ¶ Talus *vitiose pro* extalis Veg. 3, 6, 1.
Tamarisci ex floribus mella conficiunt apes P. N. 8, 1.
Tamarix. tamarices C. 7, 9, 6. tamaricum fruteta C. 8, 15, 4.
Tamdiu — quamdiu C. 12, 21, 2.
Tamen & tantum *videntur confusa* C. 12, 4, 4.
Tamquam, *exempli causa* C. 3, 11, 5. 5, 2, 1.
Tanagriei galli V. 3, 9, 6. gallinae C. 8, 2, 4 & 13.
Tandem *idem fere quod* certe *vel* minimum. colligendae tandem aquae pluuiali C. 1, 5, 2.
Tangenda planta fimo bubulo P. Ian. 15, 16. *add.* F. 25, 15. Apr. 8, 2. *add.* Tacta.
Taniacae pernae V. 2. 4, 10.
Tanquam *vid.* Tamq.
in Tantum deprimere, donec C. 3, 13, 9. cumini tantum quod oleat Ca. 156, 3. cum in tantum refrixerit, quantum ne contactu corpus vrat C. 12, 24, 1. tantum, quantum vt C. 2, 11, 4. ¶ tantidem emitur Ca. 22, 4. ¶ tantumdem *an ablatiuo casu* C. 6, 5, 3. *conf. ad* 12, 25, 3.
Tarchon vates C. 10, 346.
Tardipedi sacris iam rite solutis C. 10, 419. *h. e. post Vulcanalia de quibus* C. 11, 3, 18.
Tarda ad crescendum V. 1, 41, 4. in crescendo V. 1, 41. 5.
Tarentinus ager V. 1, 14, 4 Tarentina cupressus Ca. 151, 1. oues *i. e Graecae* C. 7, 2, 3 & 5. 7, 4, 1. 11, 2, 35. P. N. 13, 5. lanae V. 2, 2, 18. pira C. 5, 10, 18. Ca. 7, 4. porrum C. 8, 11, 14. nux vt fiat P. Ian. 15, 18. C. 5, 10, 14. Arb. 22, 3.
Tarquenna V. 1, 2, 27.
Tarquiniense Q. Fuluii Lupini V. 3, 12, 1.
Tarsense pelagus C. 8. 16, 10.
Tartara caelo praeposuit Proserpina C. 10, 272.
Tartesiacos thyrsos C. 10, 370.
Tartesida lactucam C. 10, 192.
Tartesi litore Gades C. 10, 185.
Tascedeas Veg. 3, 10, 3.

Taurae

Tenuis

Tenuis furculus C. 4, 29, 9. tenuioris velleris arietes C. 7, 2, 5.
Tenus. corpore tenus delibrandus C. 4, 24, 6. capite tenus alligetur vitis C. 11, 2, 95. Sicilia tenus C. 8, 16, 9. specie tenus C. 6, 36, 3.
Tepide habentur pulli C. 8, 5, 19.
Ter quinquageni, CL. V. 2, 4, 22.
Terbentina resina *pro* terebinth. Veg. 2, 54. 4. 3, 28, 4 *& saepe*.
Terebra pertundere Ca. 41, 3. antiqua & Gallica C. 4, 29, 16. Arb. 8, 4. P. F. 17, 7. Mar. 8, 1. Oct. 8, 3.
per Terebrationem facta insitio C. 4, 29, 13.
Tergeri fossas veteres Ca. 2, 4. C. 2, 22, 3.
Terginersans intra tectum C. 12, 3, 7.
Tergum. terga gerit ager resoluta C. 10, 7 & 71. terga soli C. 4, 14, 1.
Tergus. tergoris adscensus, *tergi* C. 6, 37, 10.
Termanticum *vid.* Therm.
Terminatum suis finibus opus C. 10 pr. 4.
Termini praediorum signandi *vid.* Finis
Ternarii scrobes C. 11, 2, 28.
Ternas partes V. 2, 1, 12. terna pariunt oua C. 8, 14, 5.
Terra mater V. 1, 1, 5. *eadem quae* Ceres V. 3, 1, 5. *vid.* Tellus. tribus modis dicitur V. 1, 9, 1. Italia V. 1, 9, 1. Saturnia C. 1 pr. 20. species plures habet V. 1, 9, 2. C. 2, 2 *int.* genera multa P. 1, 5, 6. alia alibi melior C. 1 pr. 24. qualis culturae apta P. 1, 5. exilis vt stercoranda C. 2, 5. densa & glutinosa C. 1 pr. 25. senescatne & longo vsu effoeta fiat C. 2, 1. terrae sapor vt exploretur C. Arb. 3, 6. P. 1, 5, 3. eam ferro commoueri quando religiosiores vetent C. 11, 2, 95. ¶ quali terra solum sit fundi V. 1, 7, 5. *& contra* a terra vsque ad cameram *i. e. a solo* V. 3, 7, 4. 3. 8, 2. ¶ terra formicarum, talparum Veg. 3, 79, 1.
Terrenus. terrenum pabulum consectari C. 7, 9, 7. ¶ *subst.* Terrenum modicum C. 3, 11, 8. terreni iugerum C. 11, 2, 17. genera tria C. 2, 2, 1. species infinitae C. 3, 12, 1. ne quid terreni habeat radix, detricatur C. 12. 56, 1. terrenum sabuloni oppon. P. 1, 5, 1. terreno carens ac nuda glarea C. 4, 22, 9.
Terrens agger V. 1, 14, 2. *non terrenus, quod alii velint iubet Oudendorp. ad Fronti. strateg.* 4, 1, 31. p. 428.
Territorio Neapolitano P. Mar. 10, 16.
Tertiae duae C. 5, 1, 11. ad tertias decoctum C. 12, 20, 2. Ad tertias decoquere *interdum est ita coquere, vt duabus tertiis consumtis vna superfit, aliquando, vt tertia consumta duae restent. Rhod. Lex. Scribo. quem laudat etiam Burm. ad Samon.* 416. eum ad tertias subsederit coctura C. 12, 20, 4. infra tertiam partem consedit C. 12, 20, 2.
Tertiarium bituminis fumito Ca. 95, 1.
Tertiatio, tertia pressura C. 12, 50, 11.
Tertiati agri C. 2, 4, 4 & 8.
Tertio. tertiari, & tertia vice arari P. S. 1, 1.
Tertio obducere parietes P. 1, 11, 2.
Tertium florem agere C. 2, 16, 6. tertiodecimo mense C. 6, 36, 2.

Tessera quae secatur in cucurbita P. Mar. 10, 33. in pauimentis P. 1, 9, 5.
Tesserulae in suffragiis V. 3, 5, 18.
Testa soleam si pertudit Ca. 110. de testa arida pauimentum struere Ca. 18, 7. testa substerni oportet caprile V. 2, 3, 6.
Testabilem *legebatur* V. 3, 6. 4.
Testaceum pauimentum P. 1, 9, 2. 1, 17, 1. C, 1, 6, 13. ¶ *subst.* testaceum superfundere P. Mai. 11, 3.
Testiculis exemtis tauro concipiunt vaccae V. 2, 5, 14. exigui & pares in equis laudantur P. Mar. 13, 8. dextri quis consensus cum iecore? Veg. 3, 58, 2. ¶ volut testiculi ossei pistaciis masculis P. O. 12, 3.
Testificari C. 1, 4, 2.
Testudineatum tectum C. 12, 15, 1.
Testudo palustris superstitiose adhibita P. 1, 35, 14. in testudinis corio siccare semina P. 1, 35, 5. ¶ testudo magna in ornithone V. 3, 5, 1. *add.* 3, 6, 4.
sub Testu coquere Ca. 74. *vi. no.*
Tetanici *vid. leg.* Veg. 3, 24, 2.
Tetartaeum genus C. 3, 20, 3.
Tethys aequorea C. 10, 201.
Tetrapharmacum Veg. 2, 15, 2. 2, 48, 8. 4, 28, 4. tetrapharmaci malagma Veg 3, 21. *Sunt etiam alia* tetrapharmaca *Celsi, Plinii Valeriani, Scribonii, quae in Lexico Scribo. laudat Rhodius.*
Tetrica, mons V. 2, 1, 5.
Tetricus, *rusticus* C. 8, 11, 1.
Textorium opus *pro vitili* C. 9, 6, 1.
Textum *idem quod* testus. texto operire catinum Ca 84, 2. *add.* Ca. 76, 4.
Thalli ceparum ne a ventis prosternantur C. 11, 3, 58. *conf.* P. F. 20, 4. *vid Salm. ad Soli c.* 53 p. 823. SCHOETTG. *iidem sunt* Fusticuli allii.
Thamni f. rhamni flos C. 12, 7, 1.
Thapsia herba apibus inimica P. 1, 37, 5.
Thasiae vites C. 3, 2, 24 *a patria.*
Thaumantias C. 10, 292.
Θεατρίδιον auium V. 3, 5, 13.
Thebae Boeotiae antiquissimum oppidum V. 3, 1, 2 & 6. C. 1, 4, 9. cliuus in agro Sabino ita vocatur V. 3, 1, 6.
Theca grani V. 1, 48, 1.
Thelis *pro* Thetis V. 3, 9, 19.
Theriaca vitis vt fiat. Theriaca *antidotos* P. F. 28, 1.
Θηριοτροφεῖον Hortensii V. 3, 13, 2.
Thermanticum acopon Veg. 1, 43, 5. collyrium 2, 18, 2. vnguentum Veg. 3, 33, 2. potiones Veg. 2, 36, 1. 3, 33.
Thessalici equi laudantur V. 2, 7, 6.
Thessala tempe C. 10, 265.
Tholus rotundus V. 3, 5, 12.
in Thracia granaria speluncae V. 1, 57, 2. feri boues V. 2, 1, 5. albi ad μέλανα κόλπον V. 2, 5, 10.
Thurea planta C. 3, 8, 4.
Thurii, Sybaris V. 1, 7, 6.
Thuris grana Ca. 70, 1. drachma Ca. 172, 2. pollen *vid. h. v.*
Thusca saera C. 10, 341.

T. C. 2, 13, 1. in totum praecipere, *in vniuersum, in genere, vt vulgo* C. 3, 2, 31. 11, 2, 80. in totum domi morari C. 12, 1, 5. exterminare C. 9, 15, 3. ex toto indurescere C. 2, 21, 2. repudianda est C. 5, 8, 6.
Toxica strenua C. 10, 18.
Trabeculae & trabes Ca. 8, 5.
Tracantum *vel* Tragantum *pro* Tragacantha *passim Vegetius, v. g.* 3, 65, 6. 3, 65, 8.
Tracontia radix *pro* Dracontea Veg. 3, 66, 1.
Tracta facere Ca. 76, 1.
Tracta *suspicor legendum, pro* stracta Veg. 2, 45, 4 *Certe hoc pro illo scriptum.*
Tractus, *plaga caeli* C. Arb. 17, 4.
Tradit memoria C. 1, 3, 7.
Traduces vitium, *rami non in terram demersi, sed in vicinam arborem traducti V.* 1, 8, 3. tradux inhaerens matri C. 4, 29, 13. traducibus dispergere vitem C. 5, 6, 36. traduces in proximam quamque arborem mittendae C. 5, 6, 30. noui traduces inter se ex arboribus proximis connectantur C. 5, 7, 3. *In arbustis fiunt* traduces: *hoc autem vocabulo vtimur in vitibus, quae ex arboribus in arbores traducuntur.* Traduces *quidam* rumpos *appellant, a* traducendo *nominatos, quales eleganter, vtiliterque formatos in territorio nostro conspicimus. Traducem bimum antiqui praecidere solebant, vt ita transilem facerent. Nouariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Hieronymus, Augustinus, Ruffinus, caeterique ecclesiastici scriptores, curiose disputando disquirunt, atque vestigant, numquid anima ex traduce propagata sit, tanquam semen ex semine. Tertullianus oppido quam decenter scripsit* famam serpere in traduces aurium, atque linguarum. *Mendosi sunt Tertulliani codices impressi, in quibus dictiones perperam distinctae leguntur. Nam cum* in traduces linguarum *fuerit scribendum, sicut nos legimus: vitiose impresserunt* intra duces, *corrupto vocabulo elegantissimo & sensu.* BERO.
Τραχυπῶς fieri *V.* 3, 13, 2.
Tragmanticum *fere Vegetius MS. quem laudat in margine Sambucus, vbi debebat* Traumaticum, *vel* Thermanticum.
Tragoedorum pallia trahuntur Veg. 3, 22, 1.
Traha tritoria C. 2, 21, 4.
Trahunt maturitatem vina C. 1, 6, 20. trahere noxam C. 6, 27, 13. succum C. 11, 3, 60. saporem C. 12, 50, 21. sanguinem *h. e. mittere* Veg. 3, 43, 1.
TRAIECTIONIS *particularum* cum, vt, quod *exempla vid. ad V.* 2, 2, 14.
Traiectus. traiectae perticae in caueis *V.* 2, 9, 7.
Traiicere, *de terrestri itinere & plaustro V.* 2, 4, 11. ¶ traiicies lemniscos Veg. 3, 18, 3.
Transcendere aetatem primae inuentae C. 1, 8, 3.
Transcurrit humor C. 3, 10, 1. luna solis radios C. 2, 10, 10.
Transeunt difficillime casei bubuli *h. e. maximi sunt cibi, halten wider V.* 2, 11, 3. *oppos.* facillime deiici.
in: Transferendis seminibus & plantis quae spectanda *C.* 3, 9, 7. Arb. 1, 5. 20, 2. 17, 4. transfertur brassica C. 11, 3, 23.
Transglutiat sanguinem Veg. 3, 78.
Transfigendum est, *vendendum* P. N. 13, 8. vbi facultas est transfigendi P. F. 26, 2.
Transitum sol facit in pisces C. 11, 2, 20. in taurum C. 11, 2, 36.
Translatio *plantae* in meliorem locum fieri debet, non contra C. 3, 5, 2. P. 1, 6, 4. P. F. 9, 5. translatione an mitescat fructus pineus P. N. 7, 11.
Transluceat cortex C. 4, 29, 9.
Transmarina cunila C. 11, 3, 39 *vid. no.*
Transmigrant morbi contagione Veg. 1 pr. 14.
Transmisso humore C. 12, 45, 12.
ne Transmittant baccam cannae C. 12, 50, 4. humorem C. 1, 6, 22.
Transponere brassicam P. S. 13, 1.
Transferere per qualum Ca. 133, 3.
Transfuitur fubula C. 6, 5, 4. *Ita Celsus* 7, 7, 8 Acu filum ducente transfuitur. *Vtrumque h. l. laudat N. Heinsius ad illud Ouid. Fast.* 2, 363 Verubus transfuta salignis Exta. *Sen. Theb.* 254 Transfuit ferro pedes.
Transuaricat pedibus prioribus Veg. 3, 60.
Transuersa spatia C. 5, 5, 3. capita ferunt obstipae sues C. 7, 10, 1.
Transuoluit se animal Veg. 1, 1, 1 *h. e. volutat. add.* 1, 56, 11.
Trapetus emtus est Ca. 22, 3. trapetos V Ca. 12. trapetos latos Ca. 135, 6. trapetos veteres Ca. 22, 4. trapetibus Ca. 13, 2. trapeti facito *(oleam)* Ca. 145, 1 *vi. no.* Trapetum *gen. neutro* C. 12, 50, 6. ad trapeta, in quae V. 1, 55, 5. *Vid. Popma de Instrum fundi c.* 12 & *Turnebi nostramque de ea re in fine libelli disputatiunculam.*
Trauehere flumen V. 2, 7, 6.
M. Trebellius C. 5, 1, 2.
Trebla seu Triblae Ca. 135, 1 *forte rustica vox ex* tribula *contracta. At vrbem intelligit Schoettgenius.* Trebula Sabinorum *Liu.* 23, 29. Tribula *Aldhelmo de laudibus virginit. c.* 52. *conferri iubet Gronouium obs. in Scriptt. Eccles. c.* 20 *p.* 222.
Tremebundior vbere porcae C. 10, 395.
Trepidiarii Veg. 1, 56, 37 *sunt quasi tripediarii. Origo verbi* tripedare, τριποδίζειν, ter pede *terram pulsare, saltare. Vid. copiosissime ista disputantem Salmasium ad Capitolini Maximinos c.* 3 *p.* 9 *sqq.*
Trepido. Trepidans *eodem sensu* Veg. 3, 47, 11. *Sed cum* ¶ Trepidare *etiam absque respectu ad illum* τριποδισμὸν *sit festinare, celeriter mouere se, e. g.* V. 3, 16, 32 *possit aliquis putare, etiam inde esse* Trepidarios *equos nomen suum consecutos.*
Tres. tris minas Ca. 127, 1.
Tressassi Veg. 3, 3, b, 3. *forte* tres assis.
Τριακάς, luna XXX V. 1, 37, 1.
Triangulus ager C. 5, 2, 6.
Tribula excutiendis granis C. 2, 21, 4. *De toto genere Scheffer. de re vehic.* 1, 7 *qui etiam hoc loco* vtitur.

Tubus,

Tubus, tubi fictiles P. 1, 17, 4. 1, 18, 1.
Tudicula oleo conficiendo C. 12, 50, 7. rudicula *al.*
Tueor. tuemur tecta fumu maiore V. 1, 11, 1. tueri armenta paleis C. 2, 17, 1. 6, 3, 3. ¶ *Pass.* tuebantur ciues a rusticis V. 3, 1, 4. *vid. no.*
Tuguria veterum V. 3, 1, 3. tuguriorum more C. 12, 15, 1.
Tum etiam, *praecedente* praeter C. 4, 18, 1. tum deinde C. 4, 24, 16.
Tumentes gemmae C. 11, 2, 16. tumentia iam ficulnea cacumina C. 11, 2, 26.
Tumor pastini subsidii P. Ian. 13, 8.
Tumultuosum canere C. 12, 2, 4.
Tunc *in apodosi praecedente* si C. 9, 15, 9.
Tunica in trapeto Ca. 20, 2 *N. L.*
Tunsa axungia Veg. 2, 41, 2. grana C. 9, 13, 5. radix laseris Veg. 1, 10, 4. tunsae Caricae P. 1, 26, 2. t, 30, 4. baccae P. O. 14, 5. tunso allio C. 6, 8, 2. quibus in vnum tunsis C. 6, 7, 2. tunsas pilulas Veg. 2, 62, 2. *Apud* Vegetium *in prima syllaba fere* o *legebatur, vt & in verbo* tundo, *quod inde cum* tondeo *miscetur v. g.* 1, 11, 11. 1, 13, 5. 3, 65, 12. ¶ tusa Veg. 1, 16, 5. 1, 38, 6.
Turba saxorum P. Mai. 3, 3. *vt* populus spicarum P. Iun. 2, 2.
Turbatur mare V. 3, 17, 7.
Turduli *natio* V. 2, 10, 4.
de Turdis V. 3, 5. P. 1, 26. veneunt ternis denariis V. 3, 2, 15. vt alantur C. 8, 10. ¶ turdi pisces C. 8, 17, 8. 8, 16, 8. *sic* passeres, *sic* merulae *pisces pariter atque aues sunt.*
Tureus, Tus *vid. in* Th.
Turgent lienes Ca. 157, 7. ¶ nec dum turgentes vineae P. F. 26, 5.
Turgescit valido caule C. 10, 325.
Turiones lauri C. 12, 48. 5.
Turni lacus C. 10, 138.
Turraniana pira C. 5, 10, 18.
Turranius Niger V. 2 pr. 6. 2, 11, 12. 3, 1, 9.
de Turturibus V. 3, 8. C. 8, 9. P. 1, 25. turtures aduenae V. 3, 5, 7.
Turundae e farina Ca. 89. hordeaceae V. 3, 9, 20. ¶ turunda ad fistulam Ca. 157, 14.
Tus *vid* Thus. *Sed sine adspiratione etiam MS. Mediceus* Ca. 70, 1.
Tusca sacra, *magicae operationes* C. 10, 341.
Tusculanus ager V. 1, 14, 4. fundus V. 3, 3, 8. Tusculanum Luculli V. 3, 4. 3.
Tussicos faciunt Veg. 3, 65, 3. 4, 8, 1. *forte* phtisicos. Tussiacos *ex* Firmico profert Elmenh. ad Apulei. p. 222, 38.
Tussi pecus si laboret C. 6, 10 & 31. ad tussim veterem C. 12, 33, 1. tussis in bubus causae & genera Veg. 3, 61 sq.
Tute facere, *pro* tuto C. 5, 10, 22. *ita* cite *Scribo.* 198 *vbi vid. Rhod.* p. 284.
Tutela pecudum C. 9 pr. 1. 6, 2, 15. tutelae exiguae animal asinus C. 7, 1, 2. ¶ tutelam accepit Luculli Cato V. 3, 2, 17. ¶ tutelarum, *septorum*, genera quatuor V. 1, 14, 1.
Tutus. tuta cubilia propter iniuriam P. N. 13, 5. tutissima valetudo C. 7, 2, 2.
Tybur pomosum C. 10, 138.
Tympanites fit equus Veg. 1, 43, 3.
Tympaniticus bos Veg. 3, 27.
Tympanum V. 3, 5, 15. *rotae genus, vt* Virg. Ge. 2, 444. *Habet* tympani musici, *vt nomen ita & formam, veteris praesertim, non ita profundi, vt coria ab vtroque latere intenta, prope sibi admouerentur: quae etiam cribrorum vulgarium forma est, vt diameter ad altitudinem se habeat, vt 6 aut 7 ad 1. Nimirum pro radiis & abside, solidis tabulis* tympanum *est compactum. Multo rustius etiam* tympana *dicta, quae caua essent, qualia v. g. ad onera ope hominum intus calcantium molienda adhibentur. item ad aquas hauriendas e. i. g. a.* Tympanum *Varronianum* orbiculis *hoc est* absidis radiis *aptatum facit, vt eadem machina &* rota radiata *sit &* tympanum.
Τυροτείχος V. 2, 1, 28.

Vacatio ab opere datur C. 6, 14, 3.
Vaccae quae probentur C. 6, 21, 1. P. Mar. 11, 5 *vid.* Bos. tauris submittendae C. 6, 24. P. Iul. 4, 1. steriles deputandae aratro P. Mar. 11, 6. C. 6, 22, 1. nam vaccis etiam arant V. 1, 20, 4. *hae sunt* vaccae operariae C. 6, 24, 4.
Vaccius interlocutor V. 2, 1, 27.
Vacerrae C. 6, 19, 2. quae sint 9, 1, 3. his circumdatum viuarium C. 9, 1, 9.
Vaco. vacant a foetu matres C. 8, 15, 4. ab imbecillis valetudinaria C. 12, 3, 8. ¶ vacare debet aqua lauacris P. 1, 17, 4 *h. e. adhiberi.*
Vacuum arboribus aruum C. 3, 11, 3. vacuae fructu vites C. 3, 2, 21. vacua foetu loca in vite C. 3, 10, 5. vacua tempora C. 12, 4, 1.
Vagina herba qua sublatent spicae V. 1, 48, 3. esse in vaginis V. 1, 32, 1.
Vagor. vagari latius quam oportuit V. 1, 2, 13. vagantibus animis apum P. Iun. 7, 4.
Valenter sufferre ventos & imbres C. 3, 2, 15. erescere C. Arb. 3, 3.
Valentissima vineti pars C. 4, 23, 2.
Valeo. valebit nutriendis herbis P. F. 1. valendi occulta feracitas P. Apr. 2, 2. ¶ Valet necare, *potest* C. 6, 25. praebere C. 3, 2, 16. perennari C. 12, 19, 2. edere conceptum C. 2, 1, 3. pestilentiam facere C. 6, 5, 1. nihil valent agere C. 3, 10, 9. frigore non valebit adstringi P. 1, 20, 1. quo manus non valebit attingere P. N. 8, 1. ¶ ὑγιῶς valet cito V. 1, 31, 4.
Valetudinarium pecus V. 2, 1, 15.
Valetudinarium, *locus curandis aegris destinatus* C. 11, 1, 18. 12, 3, 7 & 8. *vid. Gronou. ad Sen. quaest. nat.* 1 *praef.* valetudinaria vt curanda C. 12, 3, 8.
Valetudinis tutissimae sunt oues C. 7, 2, 2. ¶ valetudines, *morbi* Veg. 1, 39, 1. 2, 5, 3.
Validi loci Ca. 35, 1.
Vallis si se interferat P. Aug. 11, 2. valle explicata *ibid.* valles fluminum alluuie & inundationibus con-

Vena-

Venatoris boni est feras quam plurimas capere C. 5, 1, 2.
Vendacem esse non emacem Ca. 2, 7.
Vendibilior ager *V.* 1, 4, 2.
Vendo. vendas quot assibus potes V. 1, 12, 2.
Veneno quaedam pecudes sunt culturae V. 1, 2, 18. venenum radicibus gelum *V.* 1, 45, 2. venenum triste de erucis C. 10, 335.
Veneo. venibit, *vendetur* Ca. 146, 1.
Venerei amores animum ab officio auocant C. 11, 1, 14. venereis operati perenni aqua se abluunt, antequam penora contingant C. 12, 4, 3. ¶ Venerea f. Veneria pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4.
Veneti equi *Vid. ad V.* 2, 4, 12.
Venio. cum visere venissemus ad *V.* 2, 1, 1. venit frumentum ad corbem *V.* 1, 52, 2. spicilegium, messe facta *V.* 1, 53. ¶ veniunt, efficiuntur in summa colligenda, *kommt herans* C. 5, 1, 6. ¶ cito veniunt ficus praecoquae P. Mar. 10, 27. veniunt tenues & vacuae fructu *vites* C. 3, 2, 21.
Vennuculus *vid.* Venuc.
Venter. ventris dolor vt sedetur in bubulo pecore C. 6, 7, 1. ¶ si ventrem non facit *h. e. aluum deiicit* Veg. 3, 57, 2. ¶ ventrem perferunt vaccae C. 6, 24, 2. equae C. 6, 27, 7. fert XII menses equa *V.* 2, 1, 19. in ventre est hinnus menses XII. *V.* 2, 8, 6. ¶ Venter *pro ipso animali praegnante V.* 2, 0, 4. *vt in illo ICtorum*, Fructus ventrem sequitur.
Ventilabra & ventilatores granorum C. 2, 10, 14.
Ventilare oleam iactando *V.* 1, 55, 6. vinum C. 12, 30, 1.
Ventositas Veg. 1, 39, 2.
Ventosi pedes Veg. 2, 50.
Ventus. ventorum orbis *V.* 3, 5, 17. libramentum C. 1, 5, 8. iisdem ventis constituere plantam *h. e. ad easdem plagas* C. Arb. 20, 2. ventos sedare furentes C. 10, 340. venti feraces clementer agitant oleas P. N. 5. vento separentur paleae a frumento C. 2, 21, 5. e vento concipientes equae *V.* 2, 1, 19. C. 6, 27, 4. ¶ ventos emittit venter C. 6, 30, 8. donec ventum reddat equus Veg 1, 52, 4. ¶ ventum in armum mittito, *inflato* Veg. 2, 45, 4.
Venuculum far *f.* vennuculum *nisi potius* vermiculum C. 2, 6, 3. *add.* 11, 2, 9 *& vi. ro.* ¶ vites C. 3, 2, 2. 3, 2, 27. 12, 43, 9. *in Fabriano thesauro sub* Venusia *collocantur, a* ve *augendi &* nucleis *deriuat Schol. Horat. Sat.* 2, 4, 71. *quo loco vsus est primum Beroaldus ad* venucul'am vitem *constabiliendam. Plinio est* Venicula vitis 14, 2 *f.* 4 *n.* 6. *eandem quae* scirpula *& quae* sticula, *putat Linda. Sel. Med.* 10, 99. *vbi adscripsit Lichtenhaninis, hodie eam* Muscatellam *nominari vid.* Vermic.
Venus. eius procuratio hortorum V 1, 1, 6. ¶ Dum satiata Venus foecundos compleat artus C. 10, 212. nec Venus pastoralis longius quid quaerit *V* 2, 10, 6. permittenda C. 7, 12, 11. Veneris lasciuiam amant vaccae P. Iul. 4, 1. in Venerem excitantur admissarii C. 6, 27, 10.
Venustas dispositâ pomorum *V.* 1, 59, 2.
Vepres consitis spinis vt efficiantur C. 11, 3, 3. veprem hunc interimi non posse C. 11, 3, 7.

Ver, genitale mundi tempus C. 10, 196. quod initium, quot dies habeat *V.* 1, 28, 1. veris principium rustico vt obseruandum C. 11, 2, 2. vere nouo C. 11, 2, 1. vere quae facienda Ca. 40. 50, 1. *V.* 1, 27, 2. 1, 28, 1.
Veratrum C. 6, 38. 3.
Verb. *vel* verbec. *inscr. arual. sub Catone* p. 127. *pro* veruec. *vid. statim sub* verbenacea.
Verbena Veg. 3, 1, 8. 3, 17, 2. *eadem* verbenaca. *Hinc*
Verbenacea calida, *aqua in qua* verbena *cocta est*, Veg. 3, 18, 3 & 6. *coll. f.* 2 & 3, 22, 3. *Est* ἱερὰ *βοτάνη*, *Eisenkraut*. ¶ *pro* veruecina *legitur* Veg. 3, 67, 4. *add.* P. 1, 35, 13 *ex MS. Leid.*
Verberare pauiculis Ca. 91. verberari tempestatibus C. Arb. 16, 3.
vno Verbo, omnia sana faciet Ca. 157, 7 *vt Gr.* ἐνὶ λόγῳ. SYLB.
Verendae partes equi Veg. 1, 7, 1.
Verentes plagarum boues C. 6, 2, 14.
Veretrum iumenti Veg. 3, 15, 2 & 6. stat prae dolore Veg. 3, 81.
Vergiliarum exortus *V.* 1, 28, 2. C. 9, 14, 1 & 4. 11, 2, 36. occasus *V.* 1, 28, 2. C. 2, 8, 2. a Vergiliis vernis vsque ad aestiuas *V.* 2, 11, 4. Vergiliae celantur C. 11, 2, 34.
Vergo. vergere aequabiliter in vnam partem *V.* 1, 6, 6.
Vericulatae falces C. 2, 21, 3. *restit. pro* Verriculatis.
ex Vermiculo apes C. 9, 11, 5.
Vermiculum far an Vennuculum? C. 2, 6, 3 *vi. no.*
Vernaculus huius soli fructus C. 3, 8, 5. vernaculum f nostras genus vlmorum C. 5, 6, 2. cicer C. 9, 1, 8. pecus peregrino vtilius C. 7, 3, 13. vernaculae aues *V.* 3, 5, 7. gallinae C. 8, 2, 5. vernacula examina C. 9, 9, 1. 9, 12, 1. femina peregrinis meliora C. 3, 4, 1.
Vernantia lilia C. 10, 270.
per Vernum P. S. 13, 1. verni principio *MS. Lips.* C. 4, 33, 5. verno Ca. 50, 2. P. F. 26, 3 & *al.* P. Apr. 8, 6 Mai. 7, 1. *vid. Ponted. ad* C. 6, 26, 2. C. 9, 9, 1. *ita* hiberno; *ita contra* auctumnus *interdum adiectiue ponitur. ita* Vespertinis.
Verres *V.* 2, 4, 4. P. F. 26, 1. verrium castratio C. 2, 4, 21. *vid.* Sus. Porcus.
Verriculatae falces C. 2, 21, 3. *potius* vericulatae *videntur. vid. tamen* verriculatas *vtcunque explicantem Popmam de instr. fundi c.* 9.
Verruculae binae sub maxillis capri C. 7, 6, 2. P. N. 13, 7.
Versicoloribus pomis C. 3, 21, 3. anni foetibus C. 10, 256.
Versificationis nostrae gustum praebere C. 11, 1, 2.
Versura foliorum *V.* 1, 46 *diuersa species, immutata pro temporibus anni.* ¶ *in arando* C. 2, 2, 27 & 28. 2. 18, 4.
Versus agri *V.* 1, 10, 1. ¶ ab septentrione versus *V.* 1, 26. ad exorientem versus *V.* 3, 9, 6.
Vertex. vertice mundi C. 10, 53 *h. e. vertigine & reuolutione, qua efficiuntur vices annuae.*
Vertibuli commissura Veg. 3, 22, 2. in ipso vertibulo *ibid.*

Vesu-

Vesuuli loca quod leuiora, salubriora *V.* 1, 6, 3. colles C. 3, 2, 10.
Veterani boues *V.* 1, 20, 2. veteranae gallinae C. 8, 5, 6. vineae C. 3, 21, 1. 4, 22. 11, 2, 44. vites C. 3, 15, 3.
Veterensis Paridius C. 4, 3, 6.
Vetereta *reuerentia Victorii reliquimus* C. 1, 3, 10. 2, 13, 2. 2, 10, 5. *Sed vid.* Veruacta.
Veterinarii *sc. medici* C. 6, 8, 1. 7, 5, 14. 11, 1, 12. veterinaria medicina ad oues quoque pertinet C. 7, 5, 16. Veterinariorum *pro* veterinorum *leg.* Veg. 1, 39, 2.
Veterinus. veterinae pecudes *V.* 1, 38, 3.
Veterno pressum pecus C. 7, 10, 4. consenescere C. 7, 5, 3. *Torpore, segnitia, somno, ignauia.* Veternus *proprie est ille morbus, quem* lethargum *Graeci nominant, in quo marcor & inexpugnabilis pene dormiendi necessitas: vulgo medici* subetiam *appellant. Inde* veternosus *pro ignauo, atque torpente, & somniculoso ponitur.* BERO.
Vetulae columbae *V.* 3, 7, 8. vetulo vino C. 10, 428.
Vetus aetas turturum minus idonea ad saginandum quam nouella C. 8, 9, 4. ex vetere arbusto C. 12, 38, 2. materia C. 7. 3, 13. veteri rancore P. 1, 20, 2 *etiam MS.* SYLB. Veteres Romani C. 6 pr. 3.
Vetustatem vinum patitur C. 3, 2, 10. in vetustatem reponere C. 12, 11, 1. C. 12, 44, 7. seruare Ca. 114, 2. C. 12, 28, 4. vetustate corruptis apibus C. 9, 13, 9.
Vetustescere C. 1, 6, 20.
Vetustior pix melior C. 12, 20, 6. 12, 23, 1. ne vetustiora sint quam decem dierum oua C. 8, 5, 4. vetustiores faui deteriores C. 9, 15, 11. ex vetustissimis vineis C. 12, 38, 2.
Via militaris C. 1, 5, 6. sacra *V.* 1, 2, 10. 3, 16, 23. *de hac laudat Schoettgenius Minutolum antiquitt. Ro. diss. 3 s. 3 p.* 143. *& Hier. Mercurial. V. L.* 1, 4. *add. Burm. ad Ouid. Art.* 2, 266. *Ab hac* via sacra ceram sacram *dictam arbitratur Rhodius ad Scribo. c. 82 p.* 143. salaria via *V.* 1, 14, 3. 3, 1, 6. 3, 2, 14. viae malitia P. 1, 6, 8.
Viatores C. 1 pr. 19.
Viatorium medicamentum & semper paratum Veg. 1, 61, 1.
Vicarius meae diligentiae succedit C. 11, 1, 5.
Vicenaria fistula P. Aug. 12.
Vicia vnde dicta *V.* 1, 31, 5. vbi serenda Ca. 35, 1. C. 2, 11, 6. P. Ian. 6. satio prima P. S. 8, 1. pabularis viciae natura C. 2, 14, 1. P. 1, 6, 14. satiua C. 7, 3, 22.
Viciarium cribrum C. 8, 5, 16.
Vicies & semel ducentos C. 5, 3, 3.
Vicinitatis cura quae nobis esse debeat Ca. 4, 2. C. 1, 3, 3 & 5. vicinitas domini suspecta, *metuitur dominus in proximo agens* P. 1, 36, 1. vicinitatis praedia *V.* 1, 18, 7.
Vicinus. Vicini anniuersarii *V.* 1, 16, 4. ex vicino Africae Gaditanum municipium C. 7, 2, 4.
Vicis. in vicem viuiradicis conseritur malleolus C. 3, 14, 3. in vicem nouellam sobolem substituat C. 5, 6, 1. eorum in vicem reponenda C. 4, 26, 2. ad eius vicem P. F. 28, 1. ad vicem solis P. Mar. 10, 35. vicem stramenti obtinet foenum C. 2, 19, 1. vice defruti C. 12, 19, 1. temonis vice trahitur C. 6, 2, 7. ¶ vice annua, *singulis annis* C. 3, 21, 3. vicibus annorum requietum, & alternis agitatum aruum C. 2, 9, 4. vice alterna annorum C. 3, 2, 19. cacuminum C. 4, 17, 2. mutua C. 4, 16, 3. vice pari C. 4, 22, 9. vicibus inter se mistae qualitates C. 2, 2, 2. ¶ omnes vices ministeriorum C. 2, 10, 9. ¶ prima vice agros proscindemus P. S. 7. tertia vice arabitur P. S. 1, 1. tribus vicibus per annum foetus edunt P. 1, 28, 3. tribus per diem vicibus P. 1, 30, 4.
Vicissitudinem cepis reddunt nuces P. Ian. 15, 19.
Victoriatus nummus *Victor. ad* Ca. 15 & 145, 3.
Victum tolerare C. 10 pr. 1.
Videllam *pro* bdellio *MS. Corb. Vegetii aliquoties.*
Videt fructus dolium ac modium *V.* 1, 37, 4. vos videritis, qui Aristotelem legitis *V.* 2, 5, 13. videndum haec quatuor *V.* 1, 6, 1.
Viduata corpore materia C. 10 pr. 4. pristino alimento vitis C. Arb. 1, 4.
Viduertatem prohibessis Ca. 141, 2.
Viduo. viduantur duo statumina C. 4, 2, 1. *vid. no. Add.*
Viduus pecudibus ager C. 2, 15, 6. mortalibus orbis C. 10, 65. viduum arboribus solum C. 2, 2, 5. ramum maritare C. 5, 6, 31. vidua fructibus membra C. 3, 10, 12. statumina C. 4, 22, 6. spinis noualia C. 7, 3, 9. viduae pecudibus pabulationes C. 9, 4, 1.
Vieo. vimina vnde viendo quid facias *V.* 1, 23, 5.
Vieta poma *V.* 1, 59, 1. ficus C. 12, 15, 1. *Cic. de Sen.* 2. necesse fuit aliquid esse extremum, & tanquam in arborum baccis terraeque frugibus maturitate tempestiua quasi vietum & caducum.
Vigena & quina iugera C. 4, 30, 3.
Vigent pretia C. 8, 17, 8. vigentis sensus adolescentulus C. 11, 1, 6.
Vigilaces in custodia canes C. 7, 12, 5. galli C. 8, 2, 11.
Vigintiuir *s.* XX vir ad agros diuidundos V. 1, 2, 10.
Viginti vna pars C. 5, 3, 5.
Vigor experrectus C. 1 pr. 12. cum vigore & alacritate C. 11, 1, 17.
Vilicus *pro* villico *in veteribus libris v. g.* Ca. 2, 1. *Victor. ad Cic. fam.* 16, 21.
Vilis gustus C. 3, 2, 5. ¶ vile & vtile *confunduntur* P. F. 24, 8. vilitas & vtilitas *ibid.* 16. *add.* Veg. 3, 66, 8 *no.* e & *alias.*
Vilissime constat C. 9, 1, 6.
Vilitatem prouentus facit C. 6, 3, 5.
Villa quae dicatur V. 3, 2, 7. vt aedificata & instructa esse debeat Ca. 3, 2. C. 12, 2. C. 1, 5, 4 & 9. vbi ponenda V. 1, 12. C. 1, 4, 8. 1, 5, 4 quem

Vinealis terra C. 3, 12, 1.
Vinearii coles C. 5, 6, 36.
Vineaticos cultus C. 4, 33, 6. vineaticae falculae Ca. 11, 5. vineaticus fructus C. 7, 3, 11. semina C. 4, 1, 1.
Vineta varii generis C. 3, 20, 3. scrobibus vt ponantur C. 3, 13, 2. nouella C. 4, 5.
in Vineta factum accepi *V.* 2, 4, 12.
Vinitor qualis esse debeat C. 3, 3, 8.
Vinitoria falx C. 4, 25, 1.
Vinius flu. *V.* 3, 5, 9.
Vinum quod quoque loco gaudeat Ca. 6, 4 & 5 *vbi pro* vite *poni videtur; & in vniuersum hic obseruandum* vinum, vitem, vuas, vineam *cognata vocabula* συνωνύμως *interdum vsurpari, ita* vinum Amineum, & *alia deinde* vid. Ca. 25 *V.* 1, 25. C. 6, 5. pendens qua lege veneat Ca. 149. in doliis Ca. 148. *vbi etiam* de degustando: de admetiendo *autem* Ca. 154. vino inferio macte esto Ca. 132, 2. vini optima nota C. 12, 19, 2. natura colore desereta P. O. 14, 1. duraturum sit nec ne, quomodo experlaris Ca. 108. *vt* curari debeat C. 12, 30. quibus condituris adiuuetur ad firmitatem C. 12, 19 & 28. vt promendum V. 1, 65. ¶ *Ad curationem & medicinam quasi vini ista:* candidum, s. album e fusco & limpidum e faeculento vt fiat P. O. 14, 9 sq. velut vetus e nouello P. O. 14, 7 *it.* 8 & 13. picaturam ne referat P. O. 14, 7. acescens vt curetur C. 12, 26. asperum vt lene ac suaue fiat Ca. 109. austerum vt optimum fiat P. O. 14, 12. dulce vt fiat C. 12, 27. suaue e duro P. O. 14, 5 & 6. forte e molli P. O. 14, 11. odoratum Ca. 113. P. O. 14, 2. odore malo vt liberetur Ca. 110. ¶ *Genera vini a patriis*, (*vid.* Vitis) *colore &c.* Amineum & Apicium Ca. 6, 5. V. 1, 25. atrum Ca. 156, 5. 157, 9. candidum Veg. 3, 43, 2. Eugeneum geminum Ca. 6, 5. V. 1, 25. Falernum V. 1, 2, 6. Heluеolum minusculum, Lucanum & Murgentinum Ca. 6, 5. V. 1, 25. Teneranum Veg. 4, 10, 2. ¶ *Aliae differentiae vini a rebus externis*: anniculum, vetus V. 1, 65, 2. cibarium, sed sincerum Veg. 3, 52, 3. familiae Ca. 57 & 104. praeliganeum operariis Ca. 23, 2. *tale etiam videtur* faecatum *de quo classe proxima.* praesaminum vinum *concinnauit Car. Stephanus, nescio quam bene ex* Ca. 141, 2. ¶ *Conditurae diuersae notae.* Abrotonites & absinthites C. 12, 35. Coum Ca. 105, 2. 112. Cydonites s. Cydonite P. O. 20. Faecatum Ca. 153. Glechonites C. 12, 35. Graecum Ca. 24 & 105. Graeco simile C. 12, 37. *idem est* marina s. salsa conditum P. O. 14, 2. Hyssopites & Marathrites C. 12, 35. Marrubii C. 12, 32. Murteum Ca. 125. *idem* Myrtites *vel* myrtite C. 12, 38. P. Ian. 18. P. F. 27 & 31. P. D. 2. Oenanthes P. Iun. 11. scillite s. scillites C. 12, 33. P. Iul. 6. styptlcum *fere conueniens* eum myrtite P. Ian. 17 & Oct. 14, 1. Thymites C. 12, 35. violaceum P. Apr. 6. ¶ *Medicamentosa alia:* vt aluum bonam faciat Ca. 114. ad lotium Ca. 122. ischiacis vtile Ca. 123. pestilentiae & stomacho conducens P. O. 14. 17. ¶ *Succus aliorum pomorum etiam* vinum *vocatur*: e pomis P. O. 16. e malis P. F. 25, 19. e malis granatis P. Mar. 10, 10. de piris P. F. 25, 11. e sorbis & piris P. Ian. 15, 5.
Viola C. 10, 102. eius satio & cultura C. Arb. 30. P. F. 21, 3. agrestes apibus gratae P. 9, 37, 2. luteolae & Sarranae C. 9, 4, 4.
Violaceum oleum, vinum P. Apr. 6.
Violaria in fundo facere non est vtile V. 1, 35, 1.
Violatum conditum P. F. 32.
Violenter inuadit appropinquantem canis C. 7, 12, 7.
Violentia hiemis assidua C. 1, 1, 5.
Viperae morsui remed. C. 6, 17, 1. Veg. 3, 79.
Viri munia C. 12 pr. 4.
Virantum Veg. 1, 26, 2 N. L.
Virentia C. 1, 5, 8. C. 3, 8, 1.
Vires oleae in radices abibunt Ca. 61, 1.
Virescere in vuis an signum maturitatis C. 11, 2, 67.
Virgae cum baccis vt seruentur Ca. 101. in sua virga haerentia mala V. 1, 59, 4.
Virgea sepes C. 11, 3, 7. area *eod. fere intellectu* C. 7, 3, 18. crates C. 1, 6, 22.
Virgines promae C. 12, 4, 3. Illyricae succumbunt quibus volunt *V.* 2, 10, 7. ¶ virgo equa P. 1, 35, 16.
Virgulas dabis cautere Veg. 3, 41, 3. lineas vocat 1, 28, 4.
Virgulta *de vitibus* C. 4, 23, 3.
Viride edere Ca. 54, 5. pabulum C. 7, 9, 9. virides rosae P. Mai. 17 *vid. no.* viridia aquae familiaria C. 8, 15, 4. ¶ viridis aetas C. 1 pr. 12.
Virilitate omni adempta C. 6, 26, 3. virilitatis robore subducto P. Mai. 7, 2.
de Virore aliquid superest hordeo P. Iun. 12.
Virosi ne fiant loci mulieris Ca. 157, 1.
Virus noxium humoris P. Ian. 15, 14. & caries vetustatis C. 3, 11, 2. inest terrae post sementim hordei C. 2, 9, 15. ciceris & lini C. 2, 14, 3.
Vis maior caeli C. 1, 7, 1.
Viscatae virgae V. 3, 7, 7.
Viscum insitioni adhibitum P. F. 17, 6. in remediis Veg. 3, 2, b. visci Ital. vnc. 3 Veg. 4, 14, 1. Campani Veg. 4, 14, 2 *no.* p. visci folia C. 6, 5, 5. visco se oblinunt accipitres V. 3, 7, 7.
Visula vitis C. 3, 2, 21.
Vitae duae, rustica & vrbana V. 3, 1, 1. rustica antiquior *ibid.* 4. vitam longioris aeui fortitus est ceruus C. 9, 1, 8.
Vitalibus vitiatis Veg. 3, 25, 1.
Viteus coliculus, capreolus *V.* 1, 31, 4.
Vitex. de Vitice muscus Veg. 2, 47, 4. *eadem arbuscula, quae* Agnus castus *Dodonaeo.*
Vitiarium Ca. 40, 1 & 47. *V.* 1, 31, 2. C. 3, 4 & 5. vitiaria facienda C. 11, 2, 18. Arb. 1, 3. vitium seminarium *vocat* C. Arb. 1, 4.
Viticula debilis roboranda P. F. 12, 1. viticulae vini superiecta pellis P. 1, 35, 15. pullulanti quot relinquantur materiae P. Mai. 2, 1. ¶ viticula cucumeris P. Mar. 9, 8.

Viuax

Viuax herba C. 10, 88. viuacior est cunila, quam vt C. 11, 3, 41. viuacissima arundo C. 4, 32, 1.

Viuido halitu caloris animatae apes C. 9, 13, 4. ¶ Viuida terra *pro* humida *est in V. L.* C. 3, 11, 9. *pro* vuida C. 5, 9, 6.

Viuiradix praestat malleolo C. 3, 14, 2. vt ematur C. 3, 3, 14. 3, 4, 1. deponatur C. 3, 15, 2. educetur C. 4, 6. de pastinato eximatur C. 3, 3, 11. transferatur C. 4, 16. in prouincialibus vineis vt tractetur C. 5, 5, 6. ¶ in rosa serenda adhibetur *V.* 1, 35, 1.

Viuo. Viuere prisci quibus rebus soliti fuerint V. 2, 1, 3. si vtraque vixerint, *h. e. comprehenderint, conualuerint davon kommen.* C. Arb. 16, 2.

Vlcus tetrum Ca. 157, 12. vt cera facta C. 6, 8, 1. vlceribus remedium Ca. 157, 3 *&* 13. C. 6, 13, 2.

Vliginosus ab aquoso quid differat V. 1, 6, 6. fit locus, cum delapsum aquae non habet *ibid.*

Vligo. vligine redundat regio C. 1, 6, 16. vliginem dulcem desiderat C. 11. 3, 37. ¶ morbus pedum, *qui &* dulcedo Veg. 2, 52.

Vlmei folii callum P. Mar. 10, 28.

Vlmi vt serantur Ca. 28, 1 vlmorum genera, satio, cultura C. 5, 6. generosissima Atinia C. Arb. 16, 1. vlmus apium ventrem soluit C. 9, 13, 2. vlmi vtiles in finibus V. 1, 15. vilis arbor catenis P. N. 15, 2. semen vlmi samera *C.* 9, 13, 2.

Vlpicum, Allium Punicum, ἀφροσκόροδον C. 11, 3, 20. Baeticum Veg. 1, 18 *sed vid. no.* vlpici caput Ca. 71. satio & cultura C. 11, 3, 20. P. N. 6, 1. Vlpica late olentia *C.* 10, 113.

Vltro citroque Ca. 33, 2.

Vlua palustri figuratae spartae P. N. 7, 22.

Vmbilicus Persici P. N. 7, 8.

Vmbra villae publicae viamur. *V.* 3, 2, 1. vmbras compescere *C.* 4, 27, 2. piscis C. 8, 16, 8. *Gr. σκίαινα.* Laudat Ouid. Hal. 111. Auso. Mosella 90. *vbi Freherus docet*, ombrina *Italis dici*, *Gallis* Malgre.

Vmbraculis obiectis defendatur arbor P. N. 7, 4.

Vmbratilis mora *C.* 1, 2, 1.

Vmbriae boues C. 6, 1, 2. metendi ratio V. 1, 50, 1.

Vmbriferae rupes *V.* 2, 2, 11.

Vmbro. vmbrant virgae *C.* 5, 7, 2. vmbrantes platanos P. inf. 145. vmbrantibus arbustis tecta P. Aug. 8, 3.

Vmectus *pro* humectus *in MSS. Victor. ad* Ca. 9.

Vmmidius *vid.* Immidius.

Vneia iugeri *C.* 5, 1, 10. 5, 2, 6.

Vnciariae vites C. 3, 2, 2. a pondere acinorum dictae Plin. 14, 3. SCHOETTG.

Vncinis aereis tolluntur vermes e fico P. Mar. 10, 29.

Vnctioni quotidianae oleum secundarium *C.* 12, 52, 1.

Vnctum (*editt.* vncta) *pingue* Veg. 3, 71, 5.

Vncus, *a, um.* vnca vitis C. 4, 13, 1. *curua.* vnco digito educere *C.* 7, 11, 2.

Vncus (*int.* clauus) infixus solo C. 3, 18, 2. vnci ferrei Ca. 10, 1. 13, 1.

Vnda supernatantis olei P. Ian. 19. vndis duabus aut tribus feruere patieris, *auffieden 2 oder 3 mahl* P. N. 22, 4.

Vnde, *a quo* V 1, 40, 6. 1, 41, 3.

Vndeuigesimo die *C.* 8, 5, 14.

Vndo. vndare coepit aqua calefacta P. F. 25, 10.

Vnguen indere Ca. 79 *&* 80. vnguine ceti linitur *C.* 6, 32, 1.

Vngo *vel* vnguo. vnguito lectum fel bubulum *pro* felle bubulo, *Saserna apud* V. 1, 2, 25. vnguere corpus *V.* 1, 2, 26. ¶ vngueri *quasi ex* vngueo Veg. 3, 47, 9. *no.* 1. perunguebis Veg. 3, 54, 2. *no.* 8.

Vnguis. ad vnguem quadrare C. 11, 2, 13. dolare *ibid. Ad perfectam absolutionem, translatio a marmorariis, qui iuncturas marmorum tum demum perfectas ducunt, si vnguis superductus non offendatur, vnde iam quaecunque perfectissima esse volumus significare,* ad vnguem *facta esse dicimus. Horat.* Ad vnguem factus homo. BEROALD. ¶ vngues duo bonis in vngula vna *V.* 2, 5, 8. *C.* 6, 12, 2 *add.* Veg. 1, 56, 30. ¶ vngues ferrei C. 12, 18, 2. ¶ custodum in vite C. 4, 24, 8. P. F. 12, 5. *durae illae & siccae partes vltra gemmam vltimam superiori anno relictae, (neque enim consultum est sarmentum incidere* C. 4, 24, 15 & 16 *) postquam germinauit gemma resecandae. vid. vngula.* ¶ vngues marini Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3. *vid. Plin.* 9, 33 pr. *& ibi Hard.*

Vngulae laesae remedia *C.* 6, 15. restituendae ratio Veg. 2, 56 *&* 57. de perna Ca. 158, 1. ¶ vngulis similis resectio palmitis *C.* 4, 24, 15. *vid.* Vnguis.

Vnicolores pecudes V. 2, 4, 3.

Vnio cepa simplex *C.* 12, 10, 1. *vid. Salm. ad Soli. p.* 822.

Vnitas coloris apparet C. 7, 3, 2. dum vnitas fiat C. 12, 22, 2. vnitatem faciunt C. 11, 3, 43. 12, 24, 4.

Vniuersitas operis inchoati C. 9, 2, 2. rusticationis C. 1 pr. 33. tergoris C. 7, 3, 2.

Vniuersi genitor C. 3, 10, 10.

Vnus ex multis, *exceptiue & cum praerogatiua* C. 11, 1, 6. vnae fibulae locum facito Ca. 19, 1. vno *dati.* *V.* 1, 18, 6. vnae quadrigae *V.* 2, 1, 14. vnas molas Ca. 13, 1. ¶ vnum & vigesimum diem C. 8, 5, 15. C. Arb. 26, 9. ¶ vnus *&* imus *confund. vbi vid.*

Vocabula sua mutare *h. e. nomina* C. 3, 2, 30.

Vocale instrumentum *V.* 1, 17, 1.

Vociferant galli *V.* 3, 9, 5. vociferatus est anser C. 8, 13, 2.

Vocificantes V. 3, 16, 8.

Volatile pecus C. 8, 4, 3.

Volatura coturnicum V. 3, 5, 7. a volatura capiuntur turtures C. 8, 9, 1. ¶ pro ipsis turdis C. 8, 10, 5.

Volema pira Ca. 7, 3. C. 5, 10, 18. 12, 10, 4. *volam implentia interpretatur etiam Rhod. ad Scribo.* c. 104 p. 174.

Volo. velit dignari *pro dignetur* C. 11, 1, 19. *vbi laudabat Schoettg. Reinesium & Burmanum ad Petro.* c. 70. volunt volucres purum locum V. 3, 6,

eam personam sustineat ꝗ vt *vid. no. V.* 2, 1, 4. C. 7, 3, 20 & 11, 2, 47. *Considerandum etiam, an* ꝗ quam *eodem modo posita sit* Cic. fin. 3, 9 Quid autem apertius, QVAM, si selectio nulla sit ab iis rebus, quae contra naturam sint, earum rerum, quae sint secundum naturam, tollatur omnis ea quae quaeratur laudeturque prudentia! *vnam* quam *postulat nomen comparatiuum* apertius, *alteram verbum* tollatur.

Vtensilia, quibus aut alitur hominum genus aut excolitur C. 1, 3, 3. 2, 13, 19. 12, 1, 3. *ita* vtensile far, vinum *vel. V.* 1, 2, 6. vtensilibus collectis reuolant apes C. 9, 5, 1.

Vterque. ea res vtraque C. 1, 9, 1. quod vtrumque vsurpatur C. 3, 14, 2. vtraeque summae C. 5, 1, 6. quae vtraque genera C. 5, 11, 1. *sic* C. 1, 7, 5. 1, 8, 6. 4, 1, 1.

Vterum corrumpit in ouibus aqua varia tempore admissurae *V.* 2, 2, 14. in vtero dolii C. 12, 4, 5.

Vtilis sapor pomorum P. Mar. 10, 25. magis vtilior nepotibus quam filiis C. 6, 37, 4. ¶ vtillimus *MS.* P. Iul. 1, 1. S. 4, 1. N. 15, 1. ¶ vtile & vile *confundunt librarii, vbi* vid.

ad Vtilitatem adducere *de boue domando V.* 1, 20, 3.

Vtique *in concedendi significatione V.* 2, 4, 4 & 21. 3, 7, 6. C. 1, 4, 8. 4, 7, 3.

Vtor. vti factoribus Ca. 13, 1. erit qui vtatur Ca. 7, 1. vtenda rogat Ca. 5, 3. vtito *pro* vtitor Ca. 96, 2. 107, 2. 123. 126. quam vti voles Ca. 118. vilicam vti Ca. 142. vicinas Ca. 143, 1. *vid.* Adusus. Quam rem vtuntur Medici *V.* 3, 16, 23. ex altero loco, *cisterna*, vt homines, ex altero, *lacu*, vt pecus vti possit *V.* 1, 11, 2.

Vtrinque secus Ca. 21, 2.

Vtroque, *ad maiores pariter atque ad minores V.* 2, 10, 1.

Vtrum editis *sine interrogat. V.* 3, 2, 18.

Vtrumne consuerit C. 11, 1, 5.

Vuae bis mille in vna vite C. 3, 3, 3. vt varii generis & coloris acinos ferant C. Arb. 9. sine granis vt nascantur P. F. 29. *quod idem est*, sine vinaceis C. Arb. 9, 3. si nimio imbre complutae sint, mustum vt curetur P. O. 9. maturae an sint, vt cognoscatur C. 11, 2, 67. vt seruentur (ollares) C. 12, 43. P. S. 17. in vite ad veris initia P. N. 12. vt siccentur C. 12, 15, 4. coctae vti seruentur Ca. 25. passae vt fiant C. 12, 39, 3. passae Graecae vt fiant P. O. 22. ¶ siluestres P. Iun. 11. Labruscam *alias vocant*. ¶ vuae marinae Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3 *inter suffimenta: piscis est Plin.* 9, 1. *vbi vid. Hardui.*

Vulcanalia C. 11, 3, 18 & 47. *Dies feriatus Vulcano dicatus, dicitur* Vulcanalia. *M. Varro*, Vulcanalia a Vulcano, quod ei tum feriae, & quod eo die populus pro se in ignem animalia mittit. *Plinius*: A Vulcanalibus lucubrare incipiebat studendi causa. BERO.

Vulgares equi C. 6, 27, 2.

Vulgo iacentes testae, *passim, temere abiectae* C. 9, 12, 2.

Vulneribus medentia C. 6, 32, 3.

Vulpestres *pro* Bupreste Veg. 3, 15, 10.

Vulpibus communis vinea *V.* 1, 8, 5.

Vulsiniensis lacus C. 8, 16, 2.

Vulsant immensa, cum aliquid ruperint Veg. 3, 42, 1.

Vulsura pecorum tonsura antiquior *V.* 2, 11, 9.

Vulsus *est peius & cum periculo tussiens quod colligas ex* Veg. 1, 53, 4. 3, 65, 4. 3, 66. 3, 68, 1.

Vulturnus, *Eurus* C. 5, 5, 15. 11, 2, 65.

Vultus. vultu eodem venit aestas aut hiems C. 1 pr. 23.

X decussis C. 3, 13, 12. ¶ X *pro* ss. P. Mar. 12 *extr. in V. L. ad* h. l. & *saepe codex* Columellae *Lips. Etiam saepe apud Vegetium v. g.* de laxis *h. e.* lassis 1, 38, 10 & 12. *ita* trissago, trixago *cet.*

Xylobalsamum C. 12, 5, 2.

Yricus Veg. 1, 38, 4. *forte* colore iridis.

Yringion *in Vegetio saepe pro* Eryngio *v. g.* 1, 17, 14.

Yris illyricae Veg. 1, 34, 1. & yreos crudi *forte* floris iridis Veg. 1, 20, 1.

Z *pro* S *in MSS. Vict. ad* Ca. 102.

Z *in* di *vid.* Glycyrrhiza.

Zeus piscis C. 8, 16, 9.

Zinziberis triti P. O. 20, 2.

Ziziphus arbor apibus grata P. 1, 37, 2. rutila & alba C. 9, 4, 3. satio & cultura P. Apr. 4, 1.

Zizipha vt seruentur P. Apr. 4, 3. MS. Pal. melius, *zizyphum*, & ita quoque Vindanion Geopon. 10, 43. Caeterum fructus zizyphi noti sunt apud nostros. Videantur Bapt. Pius annot. post. c. 37. Salmasius ad Solinum c. 52. p. 730. Bodaeus a Stapel ad Theophrasti hist. plant. 4, 4. p. 328. f. *Schoettg. Officinae appellant* iuiubas.

Zmurna *pro* Smyrna *Victor. ad* Ca. 102.

Zungitis Veg. 4, 16, 2 *N. L.*

Zythi Pelusiaci pocula C. 10, 116.

Inserenda suo loco:

Acinus. acini varii in vna vua coloris C. Arb. 9, 1.

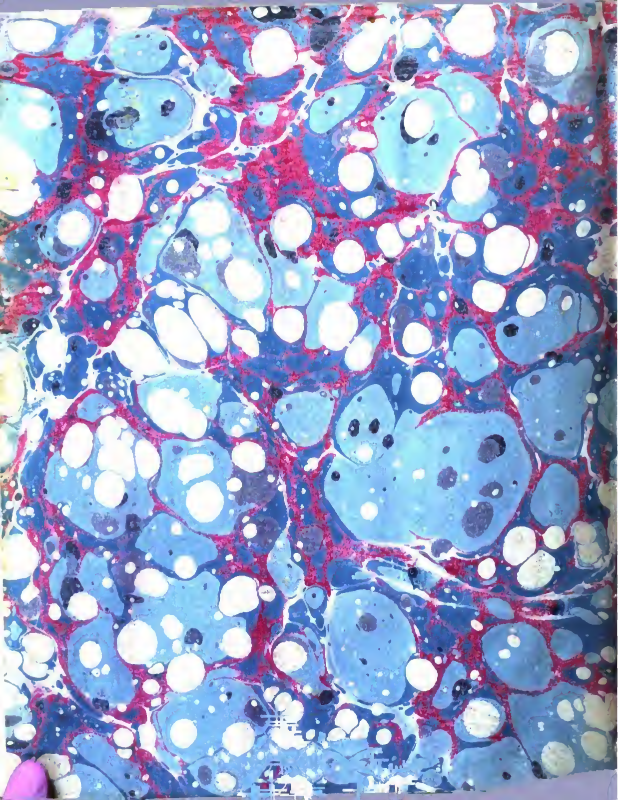
Antiphili opus V. 3, 2, 5.

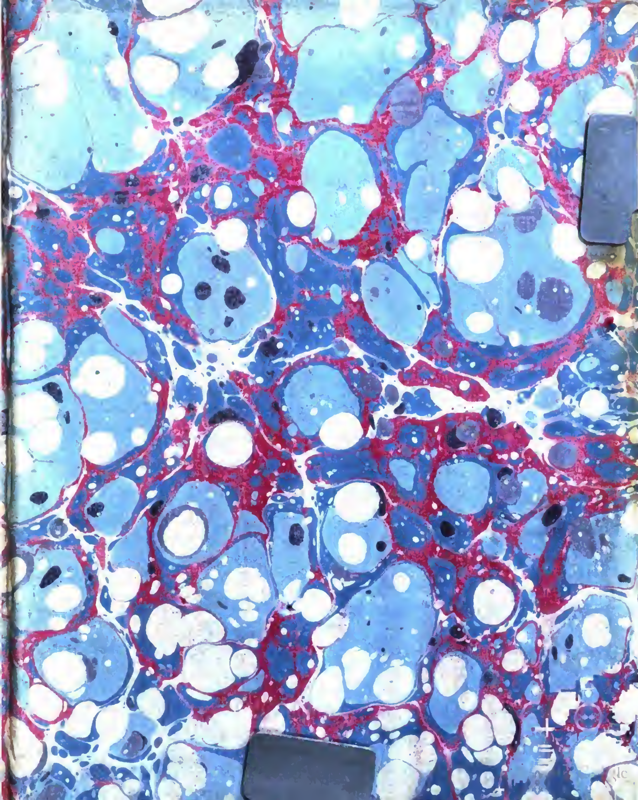
Caricae (*ficus*) P. 1, 26, 2. 1, 30, 4.

FINIS.

Venatoris boni est feras quam plurimas capere C. 5, 1, 2.
Vendacem esse non emacem Ca. 2, 7.
Vendibilior ager *V.* 1, 4, 2.
Vendo. vendas quot assibus potes V. 1, 12, 2.
Veneno quaedam pecudes sunt culturae V. 1, 2, 18. venenum radicibus gelum *V.* 1, 45, 2. venenum triste de erucis C. 10, 335.
Veneo. venibit, *vendetur* Ca. 146, 1.
Venerei amores animum ab officio auocant C. 11, 1, 14. venereis operati perenni aqua se abluunt, antequam penora contingant C. 12, 4, 3. ¶ Venerea f. Veneria pira C. 5, 10, 18. 12, 10, 4.
Veneti equi *Vict. ad V.* 2, 4, 12.
Venio. cum visere venissemus ad *V.* 2, 1, 1. venit frumentum ad corbem *V.* 1, 52, 2. spicilegium, messe facta *V.* 1, 53. ¶ veniunt, efficiuntur in summa colligenda, *kommt heraus* C. 5, 1, 6. ¶ cito veniunt ficus praecoquae P. Mar. 10, 27. veniunt tenues & vacuae fructu *vites* C. 3, 2, 21.
Vennuculus *vid.* Venue.
Venter. ventris dolor vt sedetur in bubulo pecore C. 6, 7, 1. ¶ si ventrem non facit *h. e. aluum deiicit* Veg. 3, 57, 2. ¶ ventrem perferunt vaccae C. 6, 24, 2. equae C. 6, 27, 7. fert XII menses equa *V.* 2, 1, 19. in ventre est hinnus menses XII. *V.* 2, 8, 6. ¶ Venter *pro ipso animali praegnante V.* 2, 0, 4. *vt in illo ICtorum*, Fructus ventrem sequitur.
Ventilabra & ventilatores granorum C. 2, 10, 14.
Ventilare oleam iactando *V.* 1, 55, 6. vinum C. 12, 30, 1.
Ventositas Veg. 1, 39, 2.
Ventosi pedes Veg. 2, 50.
Ventus. ventorum orbis *V.* 3, 5, 17. libramentum C. 1, 5, 8. iisdem ventis constituere plantam *h. e. ad easdem plagas* C. Arb. 20, 1. vento sedare furentes C. 10, 340. venti feraces clementer agitant oleas P. N. 5. vento separentur paleae a frumento C. 2, 21, 5. e vento concipientes equae *V.* 2, 1, 19. C. 6, 27, 4. ¶ ventos emittit venter C. 6, 30, 8. donec ventum reddat equus Veg 1, 52, 4. ¶ ventum in arumn uittito, *inflato* Veg. 2, 45, 4.
Venuculum far *f.* vennuculum *nisi potius* vermiculum C. 2, 6, 3. *add.* 11, 2, 9 *& vi. no.* ¶ vites C. 3, 2, 2. 3, 2, 27. 12, 43, 9. *in Fabriano thesauro sub* Venusia *collocantur, a* ve *augendi &* nucleis *deriuat Schol. Horat. Sat.* 2, 4, 71. *quo loco vsus est primum Beroaldus ad* venucu'am vitem *constabiliendam. Plinio est* Venicula vitis 14, 2 *f.* 4 *n.* 6. *eandem quae* scirpula *& quae* sticula, *putat Linda. Sel. Med.* 10, 59. *vbi adscripsit Lichtenhanius, hodie eam* Muscatellam *nominari vid.* Vermic.
Venus. eius procuratio hortorum V 1, 1, 6. ¶ Dum satiata Venus foecundos compleat artus C. 10, 212. nec Venus pastoralis longius quid quaerit *V* 2, 10, 6. permittenda C. 7, 12, 11. Veneris lasciuiam amant vaccae P. Iul. 4, 1. in Venerem excitantur admissarii C. 6, 27, 10
Venustas dispositia pomorum *V.* 1, 59, 2.
Vepres consitis spinis vt efficiantur C. 11, 3, 3. veprem hunc interimi non posse C. 11, 3, 7.
Ver, genitale mundi tempus C. 10, 196. quod initium, quot dies habeat *V.* 1, 28, 1. veris principium rustico vt obseruandum C. 11, 2, 2. vere nouo C 11, 2, 1. vere quae facienda Ca. 40. 50, 1. *V.* 1, 27, 2. 1, 28, 1.
Veratrum C. 6, 38. 3.
Verb. *vel* verbec. *inscr. arual. sub Catone* p. 127. *pro* veruec. *vid. statim sub* verbenacea.
Verbena Veg. 3, 1, 8. 3, 17, 2. *eadem* verbenaca. *Hinc*
Verbenacea calida, *aqua in qua* verbena *cocta est*, Veg. 3, 18, 3 *& 6. coll. f.* 2 *&* 3, 22, 3. *Est* ἱερὰ βοτάνη, *Eisenkraut.* ¶ *pro* veruecina *legitur* Veg. 3, 67, 4. *add.* P. 1, 35, 13 *ex MS. Leid.*
Verberare pauiculis Ca. 91. verberari tempestatibus C. Arb. 16, 3.
vno Verbo, omnia sana faciet Ca. 157, 7 *vt Gr.* ἐν λόγῳ. SYLB.
Verendae partes equi Veg. 1, 7, 1.
Verentes plagarum boues C. 6, 2, 14.
Veretrum iumenti Veg. 3, 15, 2 *&* 6. stat prae dolore Veg. 3, 81.
Vergiliarum exortus *V.* 1, 28, 2. C. 9, 14, 1 *&* 4. 11, 2, 36. occasus *V.* 1, 28, 2. C. 2, 8, 2. a Vergiliis vernis vsque ad aestiuas *V.* 2, 11, 4. Vergiliae celantur C. 11, 2, 34.
Vergo. vergere aequabiliter in vnam partem *V.* 1, 6, 6.
Vericulatae falces C. 2, 21, 3. *restit. pro* Verriculatis.
ex Vermiculo apes C. 9, 11, 5.
Vermiculum far au Venuculum? C. 2, 6, 3 *vi. no.*
Vernaculus huius soli fructus C. 3, 8, 5. vernaculum f nostras genus vlmorum C. 5, 6, 2. cicer C. 9, 1, 8. pecus peregrino vtilius C. 7, 3, 13. vernaculae aues *V.* 3, 5, 7. gallinae C. 8, 2, 5. vernacula examina C. 9, 9, 1. 9, 12, 1. femina peregrinis meliora C. 3, 4, 1.
Vernantia lilia C. 10, 270.
per Vernum P. S. 13, 1. verni principio *MS. Lips.* C. 4, 33, 5. verno Ca. 50, 2. P. F. 26, 3 *& al.* P. Apr. 8, 6 Mai. 7, 1. *vid. Ponted. ad* C. 6, 26, 2. C. 9, 9, 1. *ita* hiberno; *ita contra* auctumnus *interdum adiectiue ponitur. ita* Vespertinis.
Verres *V.* 2, 4, 4. P. F. 26, 1. verrium castratio C. 2, 4, 21. *vid* Sus. Porcus.
Verriculatae falces C. 2, 21, 3. *potius* vericulatae *videntur. vid. tamen* verriculatas *vtcunque explicantem Popmam de instr. fundi* c. 9.
Verruculae binae sub maxillis capri C. 7, 6, 2. P. N. 13, 7.
Versicoloribus pomis C. 3, 21, 3. anni foetibus C. 10, 256.
Versificationis nostrae gustum praebere C. 11, 1, 2.
Versura foliorum *V.* 1, 46 *diuersa species, immutata pro temporibus anni.* ¶ *in arando* C. 2, 2, 27 *&* 28. 2. 18, 4.
Versus agri *V.* 1. 10, 1. ¶ ab septentrione versus *V.* 1, 26. ad exorientem versus *V.* 3, 9, 6.
Vertex. vertice mundi C. 10, 53 *h. e. vertigine & reuolutione, qua efficiuntur vices annuae.*
Vertibuli commissura Veg. 3, 22, 2. in ipso vertibulo *ibid.*

Vesu-

Vesuuii loca quod leuiora, falubriora *V.* 1, 6, 3. colles C. 3, 2, 10.

Veterani boues *V.* 1, 20, 2. veteranae gallinae C. 8, 5, 6. vineae C. 3, 21, 1. 4, 22. 11, 2, 44. vites C. 3, 15, 3.

Veterensis Paridius C. 4, 3, 6.

Vetereta *reuerentia Victorii reliquimus* C. 1, 3, 10. 2, 13, 2. 2, 10, 5. *Sed vid.* Veruacta.

Veterinarii *sc. medici* C. 6, 8, 1. 7, 5, 14. 11, 1, 12. veterinaria medicina ad oues quoque pertinet C. 7, 9, 16. Veterinariorum *pro* veterinorum *leg.* Veg. 1, 39, 2.

Veterinus. veterinae pecudes *V.* 1, 38, 3.

Veterno pressum pecus C. 7, 10, 4. consenescere C. 7, 5, 3. *Torpore, segnitia, somno, ignauia.* Veternus *proprie est ille morbus, quem* lethargum *Graeci nominant, in quo marcor & inexpugnabilis pene dormiendi necessitas: vulgo medici* subetiam *appellant. Inde* veternosus *pro ignauo, atque torpente, & somniculoso ponitur.* BERO.

Vetulae columbae *V.* 3, 7, 8. vetulo vino C. 10, 428.

Vetus aetas turturum minus idonea ad saginandum quam nouella C. 8, 9, 4. ex vetere arbusto C. 12, 38, 2. materia C. 7, 3, 15. veteri rancore P. 1, 20, 2 *etiam MS.* SYLB. Veteres Romani C. 6 pr. 3.

Vetustatem vinum patitur C. 3, 2, 19. in vetustatem reponere C. 12, 11, 1. C. 12, 44, 7. seruare Ca. 114, 2. C. 12, 28, 4. vetustate corruptis apibus C. 9, 13, 9.

Vetustescere C. 1, 6, 20.

Vetustior pix melior C. 12, 20, 6. 12, 23, 1. ne vetustiora sint quam decem dierum oua C. 8, 5, 4. vetustiores faui deteriores C. 9, 15, 11. ex vetustissimis vineis C. 12, 38, 2.

Via militaris C. 1, 5, 6. sacra *V.* 1, 2, 10. 3, 16, 23. *de hac laudat Schoettgenius Minutolum antiquitt. Ro. diss.* 3 *s.* 3 *p.* 143. *& Hier. Mercurial. V. L.* 1, 4. *add. Burm. ad Ouid. Art.* 2, 266. *Ab hac* via sacra ceram sacram *dictam arbitratur Rhodius ad Scribo. c.* 82 *p.* 143. salaria via *V.* 1, 14, 3. 3, 1, 6. 3, 2, 14. viae malitia P. 1, 6, 8.

Viatores C. 1 pr. 19.

Viatorium medicamentum & semper paratum Veg. 1, 61, 1.

Vicarius meae diligentiae succredit C. 11, 1, 5.

Vicenaria fistula P. Aug. 12.

Vicia vnde dicta *V.* 1, 31, 5. vbi serenda Ca. 35, 1. C. 2, 11, 6. P. Ian. 6. satio prima P. S. 8, 1. pabularis viciae natura C. 2, 14, 1. P. 1, 6, 14. satiua C. 7, 3, 22.

Viciarium cribrum C. 8, 5, 16.

Vicies & semel ducentos C. 5, 3, 3.

Vicinitatis cura quae nobis esse debeat Ca. 4, 2. C. 1, 3, 3 & 5. vicinitas domini suspecta, *metuitur dominus in proximo agens* P. 1, 36, 1. vicinitatis praedia *V.* 1, 18, 7.

Vicinus. Vicini anniuersarii *V.* 1, 16, 4. ex vicino Africae Gaditanum municipium C. 7, 2, 4.

Vicis. in vicem viuiradicis conseritur malleolus C. 3, 14, 3. in vicem nouellam sobolem substituat C. 5, 6, 1. eorum in vicem reponenda C. 4, 26, 2. ad eius vicem P. F. 28, 1. ad vicem solis P. Mar. 10, 35. vicem stramenti obtinet foenum C. 2, 19, 1. vice defruti C. 12, 19, 1. temonis vice trahitur C. 6, 2, 7. ¶ vice annua, *singulis annis* C. 3, 21, 3. vicibus annorum requietum, & alternis agitatum aruum C. 2, 9, 4. vice alterna annorum C. 3, 2, 19. cacuminum C. 4, 17, 2. mutua C. 4, 16, 3. vice pari C. 4, 22, 9. vicibus inter se mistae qualitates C. 2, 2, 2. ¶ omnes vices ministeriorum C. 2, 10, 9. ¶ prima vice agros proscindemus P. S. 7. tertia vice arabitur P. S. 1, 1. tribus vicibus per annum foetus edunt P. 1, 28, 3. tribus per diem vicibus P. 1, 30, 4.

Vicissitudinem cepis reddunt nuces P. Ian. 15, 19.

Victoriatus numus *Victor. ad* Ca. 15 & 145, 3.

Victum tolerare C. 10 pr. 1.

Videllam *pro* bdellio *MS. Corb. Vegetii aliquoties.*

Videt fructus dolium ac modium *V.* 1, 37, 4. vos videritis, qui Aristotelem legitis *V.* 2, 5, 13. videndum haec quatuor *V.* 1, 6, 1.

Viduata corpore materia C, 10 pr. 4. pristino alimento vitis C. Arb. 1, 4.

Viduertatem prohibessis Ca. 141, 2.

Viduo. viduantur duo statumina C. 4, 2, 1. *vid. no. Add.*

Viduus pecudibus ager C. 2, 15, 6. mortalibus orbis C. 10, 65. viduum arboribus solum C. 2, 2, 5. ramum maritare C. 5, 6, 31. vidua fructibus membra C. 3, 10, 12. statumina C. 4, 22, 6. spinis noualia C. 7, 3, 9. viduae pecudibus pabulationes C. 9, 4, 1.

Vieo. vimina vnde viendo quid facias *V.* 1, 23, 5.

Vieta poma *V.* 1, 59, 1. ficus C. 12, 15, 1. *Cic. de Sen.* 2. necesse fuit aliquid esse extremum, & tanquam in arborum baccis terraeque frugibus maturitate tempestina quasi vietum & caducum.

Vigena & quina iugera C. 4, 30, 3.

Vigent pretia C. 8, 17, 8. vigentis sensus adolescentulus C. 11, 1, 6.

Vigilaces in custodia canes C. 7, 12, 5. galli C. 8, 2, 11.

Vigintiuir *s.* XX vir ad agros diuidundos V. 1, 2, 10.

Viginti vna pars C. 5, 3, 5.

Vigor experrectus C. 1 pr. 12. cum vigore & alacritate C. 11, 1, 17.

Vilicus *pro* villico *in veteribus libris v. g.* Ca. 2, 1. *Victor. ad Cic. fam.* 16, 21.

Vilis gustus C. 3, 2, 5. ¶ vile & vtile *confunduntur* P. F. 24, 8. vilitas & vtilitas *ibid.* 16. *add.* Veg. 3, 66, 8 *no.* e & *alias.*

Vilissime constat C. 9, 1, 6.

Vilitatem prouentus facit C. 6, 3, 5.

Villa quae dicatur V. 3, 2, 7. vt aedificata & instructa esse debeat Ca. 3, 2. C. 12, 2. C. 1, 5, 4 & 9. vbi ponenda V. 1, 12. C. 1, 4, 8. 1, 5, 4. quem

Vinealis

Vincalis terra C. 3, 12, 1.

Vinearii coles C. 5, 6, 36.

Vineaticos cultus C. 4, 33, 6. vineaticae faleulae Ca. 11, 5. vineaticus fructus C. 7, 3, 11. femina C. 4, 1, 1.

Vineta varii generis C. 3, 20, 3. scrobibus vt ponantur C. 3, 13, 2. nouella C. 4, 5.

in Vineta factum accepi *V.* 2, 4, 12.

Vinitor qualis esse debeat C. 3, 3, 8.

Vinitoria falx C. 4, 25, 1.

Vinius flun. *V.* 3, 5, 9.

Vinum quod quoque loco gaudeat Ca. 6, 4 & 5 *vbi pro* vite *poni videtur; & in vniuersum hic obseruandum* vinum, vitem, vuas, vineam *cognata vocabula* συνωνύμως *interdum vsurpari. ita* vinum Amineum, & *alia deinde* vid. Ca. 25 *V.* 1, 25. C. 6, 5. pendens qua lege veneat Ca. 149. in doliis Ca. 148. *vbi etiam* de degustando: de admetiendo *autem* Ca. 154. vino inferio macte esto Ca. 132, 2. vini optima nota C. 12, 19, 2. natura colore descreta P. O. 14, 1. duraturum sit nec ne, quomodo experiaris Ca. 108. *vt* curari debeat C. 12, 30. quibus condituris adiuuetur ad firmitatem C. 12, 19 & 28. vt promendum V. 1, 65. ¶ *Ad curationem & medicinam quasi vini ista:* candidum, s. album e fusco & limpidum e faeculento vt fiat P. O. 14, 9 sq. velut vetus e nouello P. O. 14, 7 *it.* 8 & 13. picaturam ne referat P. O. 14, 7. acescens vt curetur C. 12, 26. asperum vt lene ac suaue fiat Ca. 109. austerum vt optimum fiat P. O. 14, 12. dulce vt fiat C. 12, 27. suaue e duro P. O. 14, 5 & 6. forte e molli P. O. 14, 11. odoratum Ca. 113. P. O. 14, 2. odore malo vt liberetur Ca. 110. ¶ *Genera vini a patriis, (vid.* Vitis) *colore &c.* Amineum & Apicium Ca. 6, 5. V. 1, 25. atrum Ca. 156, 5. 157, 9. candidum Veg. 3, 43, 2. Eugeneum geminum Ca. 6, 5. V. 1, 25. Falernum V. 1, 2, 6. Heluecolum minusculum, Lucanum & Murgentinum Ca. 6, 5. V. 1, 25. Tenetanum Veg. 4, 10, 2. ¶ *Aliae differentiae vini a rebus externis:* anniculum, vetus V. 1, 65, 2. cibarium, sed sincerum Veg. 3, 52, 3. familiae Ca. 57 & 104. praeliganeum operariis Ca. 23, 2. *tale etiam videtur* faecatum *de quo classe proxima.* praesaminum vinum *concinnauit Car. Stephanus, nescio quam bene ex* Ca. 141, 2. ¶ *Conditurae diuersae notae.* Abrotonites & absinthites C. 12, 35. Coum Ca. 105, 2. 112. Cydonites s. Cydonite P. O. 20. Faecatum Ca. 153. Glechonites C. 12, 35. Graecum Ca. 24 & 105. Graeco simile C. 12, 37. *idem est* marina s. salsa conditum P. O. 14, 2. Hyssopites & Marathrites C. 12, 35. Marrubii C. 12, 32. Murteum Ca. 125. *idem* Myrtites *vel* myrtite C. 12, 38. P. Ian. 18. P. F. 27 & 31. P. D. 2. Oenanthes P. Iun. 11. scillite s. scillites C. 12, 33. P. Iul. 6. stypticum *fere conuenit* cum myrtite P. Ian. 17 & Oct. 14, 1. Thymites C. 12, 35. violaceum P. Apr. 6. ¶ *Medicamentosa alia:* vt aluum bonam faciat Ca. 114. ad lotium Ca. 122. ischiacis vtile Ca. 123. pestilentiae & stomacho conducens P. O. 14. 17. ¶ *Succus aliorum pomorum etiam* vinum *vocatur:* e pomis P. O. 16. e malis P. F. 25, 19. e malis granatis P. Mar. 10, 10. de piris P. F. 25, 11. e sorbis & piris P. Ian. 15, 5.

Viola C. 10, 102. eius satio & cultura C. Arb. 30. P. F. 21, 3. agrestes apibus gratae P. 9, 37, 2. luteolae & Sarranae C. 9, 4, 4.

Violaceum oleum, vinum P. Apr. 6.

Violaria in fundo facere non est vtile V. 1, 35, 1.

Violatum conditum P. F. 32.

Violenter inuadit appropinquantem canis C. 7, 12, 7.

Violentia hiemis assidua C. 1, 1, 5.

Viperae morsui remed. C. 6, 17, 1. Veg. 3, 79.

Viri munia C. 12 pr. 4.

Virantum Veg. 1, 26, 2 N. L.

Virentia C. 1, 5, 8. C. 3, 8, 1.

Vires oleae in radices abibunt Ca. 61, 1.

Virescere in vuis an signum maturitatis C. 11, 2, 67.

Virgae cum baccis vt seruentur Ca. 101. in sua virga haerentia mala V. 1, 59, 4.

Virgea sepes C. 11, 3, 7. area *eod. fere intellectu* C. 7, 3, 18. crates C. 1, 6, 22.

Virgines promae C. 12, 4, 3. Illyricae succumbunt quibus volunt *V.* 2, 10, 7. ¶ virgo equa P. 1, 35, 16.

Virgulas dabis cautere Veg. 3, 41, 3. lineas vocat 1, 28, 4.

Virgulia *de vitibus* C. 4, 23, 3.

Viride edere Ca. 54, 5. pabulum C. 7, 9, 9. virides rosae P. Mai. 17 *vid. nc.* viridia aquae familiaria C. 8, 15, 4. ¶ viridis aetas C. 1 pr. 12.

Virilitate omni adeunta C. 6, 26, 3. virilitatis robore subducto P. Mai. 7, 2.

de Virore aliquid superest hordeo P. Iun. 12.

Virosi ne fiant loci mulieris Ca. 157, 1.

Virus noxium humoris P. Ian. 15, 14. & caries vetustatis C. 3, 11, 2. inest terrae post sementim hordei C. 2, 9, 15. ciceris & lini *C.* 2, 14, 3.

Vis maior caeli *C.* 1, 7, 1.

Viscatae virgae V. 3, 7, 7.

Viscum insitioni adhibitum P. F. 17, 6. in remediis Veg. 3, 2, b. visci Ital. vnc. 3 Veg. 4, 14, 1. Campani Veg. 4, 14, 2 *no.* p. visci folia C. 6, 5, 5. visco se oblinunt accipitres V. 3, 7, 7.

Visula vitis C. 3, 2, 21.

Vitae duae, rustica & vrbana V. 3, 1, 1. rustica antiquior *ibid.* 4. vitam longioris acui sortitus est ceruus *C.* 9, 1, 8.

Vitalibus vitiatis Veg. 3, 25, 1.

Viteus coliculus, capreolus *V.* 1, 31, 4.

Vitex. de Vitice muscus Veg. 2, 47, 4. *eadem arbuscula, quae* Agnus castus *Dodonaei.*

Vitiarium Ca. 40, 1 & 47. *V.* 1, 31, 2. C. 3, 4 & 5. vitiaria facienda C. 11, 2, 18. Arb. 1, 3. vitium seminarium *vocat* C. Arb. 1, 4.

Viticula debilis roboranda P. F. 12, 1. viticulae vni superiecta pellis P. 1, 35, 15. pullulanti quot relinquantur materiae P. Mai. 2, 1. ¶ viticula cucumeris P. Mar. 9, 8.

Viuax

(V) 3

cum personam sustineat & vt *vid. no. V.* 2, 1, 4. C. 7, 3, 20 & 11, 2, 47. *Considerandum etiam, an* & quam *eodem modo posita sit* Cic. fin. 3, 9. Quid autem apertius, QVAM, si selectio nulla sit ab iis rebus, quae contra naturam sint, earum rerum, quae sint secundum naturam, tollatur omnis ea quae quaeratur laudeturque prudentia? *vnam* quam *postulat nomen comparatiuum* apertius, *alteram verbum* tollatur.

Vtensilia, quibus aut alitur hominum genus aut excolitur C. 1, 3, 3. 2, 13, 19. 12, 1, 3. *ita* vtensile far, vinum *rel. V.* 1, 2, 6. vtensilibus collectis reuolant apes C. 9, 5, 1.

Vterque. ea res vtraque C. 1, 9, 1. quod vtrumque vsurpatur C. 3, 14, 2. vtraeque summae C. 5, 1, 6. quae vtraque genera C. 5, 11, 1. *sic* C. 1, 7, 5. 1, 8, 6. 4, 1, 1.

Vterum corrumpit in quibus aqua varia tempore admissurae *V.* 2, 2, 14. in vtero dolii C. 12, 4, 5.

Vtilis sapor pomorum P. Mar. 10, 25. magis vtilior nepotibus quam filiis C. 6, 37, 4. ¶ vtillimus MS. P. Iul. 1, 1. S. 4, 1. N. 15, 1. ¶ vtile & vile *confundunt librarii, vbi* vid.

ad Vtilitatem adducere *de boue domando V.* 1, 20, 3.

Vtique *in concedendi significatione V.* 2, 4, 4 & 21. 3, 7, 6. C. 1, 4, 8. 4, 7, 3.

Vtor. vti factoribus Ca. 13, 1. erit qui vtatur Ca. 7, 1. vtenda rogat Ca. 5, 3. vtito *pro* vtitor Ca. 96, 2. 107, 2. 123. 126. quam vti voles Ca. 118. vilicam vti Ca. 142. vicinas Ca. 143, 1. *vid.* Adusus. Quam rem vtuntur Medici *V.* 3, 16, 23. ex altero loco, *cisterna*, vt homines, ex altero, *lacu*, vt pecus vti possit *V.* 1, 11, 2.

Vtrinque secus Ca. 21, 2.

Vtroque, *ad maiores pariter atque ad minores V.* 2, 10, 1.

Vtrum editis *fine interrogat. V.* 3, 2, 18.

Vtrumne consuerit C. 11, 1, 5.

Vuae bis mille in vna vite C. 3, 2, 3. vt varii generis & coloris acinos ferant C. Arb. 9. sine granis vt nascantur P. F. 29. *quod idem est*, sine vinaceis C. Arb. 9, 3. si niuio imbre compluiae sint, mustum vt curetur P. O. 9. maturae an sint, vt cognoscatur C. 11, 2, 67. vt seruentur (ollares) C. 12, 43. P. S. 17. in vite ad veris initia P. N. 12. vt siccentur C. 12, 15, 4. coctae vti seruentur Ca. 25. passae vt fiant C. 12, 39, 3. passae Graecae vt fiant P. O. 22. ¶ siluestres P. Iun. 11. Labruscam *alias vocant*. ¶ vuae marinae Veg. 1, 20, 2. 4, 12, 3 *inter suffimenta: piscis est Plin.* 9, 1. *vbi vid. Hardui.*

Vulcanalia C. 11, 3, 18 & 47. *Dies feriatus Vulcano dicatus, dicitur* Vulcanalia. *M. Varro*, Vulcanalia a Vulcano, quod ei tum feriae, & quod eo die populus pro se in ignem animalia mittit. *Plinius:* A Vulcanalibus lucubrare incipiebat studendi causa. BERO.

Vulgares equi C. 6, 27, 2.

Vulgo iacentes testae, *passim, temere abiectae* C. 9, 12, 2.

Vulneribus medentia C. 6, 32, 3.

Vulpestres *pro* Bupreste Veg. 3, 15, 10.

Vulpibus communis vinea *V.* 1, 8, 5.

Vulsiniensis lacus C. 8, 16, 2.

Vulsant iumenta, cum aliquid ruperunt Veg. 3, 42, 1.

Vulsura pecorum tonsura antiquior *V.* 2, 11, 9.

Vulsus *est petus & cum periculo tussiens quod colligat ex* Veg. 1, 53, 4. 3, 65, 4. 3, 66. 3, 68, 1.

Vulturnus, *Eurus* C. 5, 5, 15. 11, 2, 65.

Vultus. vultu eodem venit aestas aut hiems C. 1 pr. 23.

X decussis C. 3, 13, 12. ¶ X *pro* ss. P. Mar. 12 *extr. in V. L. ad* h. l. & *saepe codex Columellae Lips. Etiam saepe apud Vegetium v. g.* de laxis *h. e.* lassis 1, 38, 10 & 12. *ita* trissago, trixago *cet.*

Xylobalsamum C. 12, 5, 2.

Yricus Veg. 1, 38, 4. *forte* colore iridis.

Yringion *in Vegetio saepe pro* Eryngio *v. g.* 1, 17, 14.

Yris illyricae Veg. 1, 34, 1. & yreos crudi *forte* floris iridis Veg. 1, 20, 1.

Z *pro* S *in MSS. Vict. ad* Ca. 102. Z *in* di *vid.* Glycyrrhiza.

Zeus piscis C. 8, 16, 9.

Zinziberis triti P. O. 20, 2.

Ziziphus arbor apibus grata P. 1, 37, 2. rutila & alba C. 9, 4, 3. satio & cultura P. Apr. 4, 1.

Zizipha vt seruentur P. Apr. 4, 3. MS. Pal. melius, *zizyphum*, & ita quoque Vindanion Geopon. 10, 43. Caeterum fructus zizyphi noti sunt apud nostros. Videantur Bapt. Pius annot. post. c. 37. Salmasius ad Solinum c. 52. p. 730. Bodaeus a Stapel ad Theophrasti hist. plant. 4, 4. p. 328. s. *Schoettg. Officinae appellant* iuiubas.

Zmurna *pro* Smyrna *Victor. ad* Ca. 102.

Zungitis Veg. 4, 16, 2 *N. L.*

Zythi Pelusiaci pocula C. 10, 116.

Inferenda suo loco:

Acinus. acini varii in vna vua colorit C. Arb. 9, 1.

Antiphili opus V. 3, 2, 5.

Caricae (*ficus*) P. 1, 26, 2. 1, 30, 4.

FINIS.

